Feodor
Dostoievski

Idiotul

F.M. Dostoievski IDIOTUL

Roman în patru părţi

PARTEA ÎNTÎI

I

Era pe la sfîrşitul lui noiembrie. Pe o vreme de moină, către ora nouă dimineaţa, acceleratul de Varşovia se apropia în plină viteză de Petersburg. Ceaţa era atît de groasă, încît lumina zilei răzbea cu greu, iar prin ferestrele vagoanelor, de-a lungul liniei ferate, nu se putea desluşi nimic la zece paşi. Printre călători se aflau şi unii care se întorceau din străinătate; cele mai ticsite erau însă compartimentele de clasa a treia: lume măruntă, oameni purtaţi de nevoie şi de treburi zilnice, venind de pe meleagurile mai apropiate. Cum era şi firesc, toţi păreau obosiţi, rebegiţi de frig. cu pleoapele grele ca după o noapte de nesomn şi obrajii de o paloare alb-gălbuie, ca şi cînd ceaţa şi-ar fi pus pecetea şi pe chipurile lor.

O dată cu revărsatul zorilor, într-un compartiment de clasa a treia, se treziră aşezaţi faţă în faţă, lîngă aceeaşi fereastră, doi călători - amîndoi tineri, amîndoi modest îmbrăcaţi şi fără bagaje, amîndoi avînd o figură destul de plăcută şi, în sfirşit, amîndoi dornici să lege o conversaţie. Şi dacă cei doi ar fi bănuit în clipa aceea unul despre altul cîte ciudăţenii ascunde fiecare, ar fi rămas desigur uimiţi că întîmplarea îi pusese astfel faţă în faţă, într-un vagon de clasa a treia a trenului accelerat Varşovia - Petersburg. Primul să tot fi avut douăzeci şi şapte de ani - era scund şi îndesat: avca părul creţ, bătînd în negru, şi nişte ochi cenuşii, mici, dar plini de foc. Nasul îl avea mare şi cam turtit, pomeţii obrajilor proeminenţi, iar buzele-i subţiri schiţau mereu un zîmbet insolent, sfidător, uneori chiar răutăcios. Numai fruntea, mare şi frumos boltită, părea menită să compenseze întrucîtva partea de jos a obrazului, atenuînd asimetria unor trăsături prea dure. Ceea ce se arăta mai izbitor la prima vedere era paloarea cadaverică a feţei, care dădea chipului său un aer de istovire, cu toate că tînărul părea a avea o constituţie robustă; în acelaşi timp însă, faţa lui atrăgea atenţia prin ceva imposibil de definit, şi care lăsa totuşi să se ghicească un temperament frămîntat de clocotul unor pasiuni mistuitoare, ceea ce nu se potrivea cîtuşi de puţin nici cu zîmbetul acela sfidător şi arogant şi nici cu privirea-i aspră şi plină de orgoliu. Bine încotoşmănat într-un cojoc de miel larg şi călduros, îmbrăcat în postav negru, nici nu-i păsa de frig, în timp ce vecinul său îndurase cu greu vitregia nopţii umede, ruseşti, de noiembrie, fără să fi fost, desigur, pregătit s-o înfrunte, căci n-avea pe umeri decît o pelerină largă, cu o glugă imensă, aşa cum obişnuiesc să poarte călătorii prin străinătăţi, departe de ţinuturile

Rusiei, şi care pornind în toiul iernii să străbată Elveţia sau, spre exemplu, nordul Italiei, nici nu-şi pun măcar ipoteza unei călă-torii pe o distanţă atît de mare ca de la Eidkuhnen la Petersburg. Dar ceea ce era potrivit şi cu totul suficient pentru Italia nici pe departe nu făcea faţă şi se dovedea absolut necorespunzător în condiţiile climei ruseşti. Posesorul pelerinei, tînăr şi el, tot cam de vreo douăzeci şi şase sau douăzeci şi şapte de ani, era mai înalt de statură, avea părul foarte bălai şi des, obrajii supţi şi o bărbuţă rară şi ascuţită, de un blond spălăcit. Ochii lui mari, albaştri, aveau o expresie blajină, dar şi apăsătoare totodată, cu acea stranie fixitate a privirii după care nu era greu de ghicit, chiar de la prima vedere, un epileptic. De altfel, tînărul avea trăsături plăcute, fine şi delicate, iar faţa îi era palidă şi, în momentul acela, învineţită de frig. în mîini ţinea o legăturică - pare-se tot bagajul lui - dintr-un fular decolorat. în picioare purta nişte botine cu talpă groasă şi ghetre, cu totul nepotrivite portului obişnuit din Rusia. Vecinul său cu pâr negru şi şubă de miel îl cercetă cu acea curiozitate a omului care nu are altceva mai bun de făcut şi, în cele din urmă, se hotărî să intre în vorbă schiţînd acel zîmbet ironic prin care unii oameni îşi trădează cu nepăsare satisfacţia lipsită de delicateţe în faţa situaţiei nenorocite a semenului lor.

- Ţi-e frig, nu-i aşa? întrebă el, mişcînd din umeri.

- Ba bine că nu, răspunse vecinul cu o grabă neobişnuită. Şi cînd te gîndeşti că nu-i decît vreme de moină. Ce m-aş fi făcut dacă se nimerea să fie şi ger? Nici nu-mi închipuiam că-i aşa de frig la noi. Mă dezobişnuisem.

- Vii din străinătate?

- Da, din Elveţia.

- Fiuu! Pînă acolo ai ajuns?…

Călătorul cel negricios fluieră a mirare şi izbucni în rîs.

Se legă o discuţie. Era surprinzătoare bunăvoinţa cu care tînărul cu păr bălai şi pelerină elveţiană răspundea la toate întrebările vecinului său negricios, fără să bage de seamă că unele dintre ele puteau fi socotite fără rost, absolut nelalocul lor, şi uneori de o indiscreţie cam insolentă. Din vorbă în vorbă, mărturisi că într-adevăr lipsise din Rusia vreme îndelungată, mai bine de patru ani, fiind bolnav; fusese trimis în străinătate pentru a se lecui; suferea de o stranie boală de nervi, un fel de epilepsie, care se manifesta prin

convulsii şi tremurături. Ascultîndu-l, negriciosul surise ironic de cîteva ori şi la urmă pufni în rîs cînd la întrebarea: „Ei, şi te-au vindecat?”, cel cu părul bălai îi răspunse: „Nu, nu m-au vindecat”.

- Ehe! îmi închipui ce de-a bănet ai cheltuit degeaba, iar noi, ăştia de-aici, ne punem nădejdea în ei, observă veninos negriciosul.

- Adevărat! se amestecă de alături în vorbă un domn neglijent îmbrăcat, de vreo patruzeci de ani, corpolent, cu nasul roşu şi coşuri pe obraz, avînd aerul tipic şi înfăţişarea unui slujbaş încăruntit prin cancelarii. E perfect adevărat, se pricep al naibii să pompeze avuţiile Rusiei!

- O, cît de mult vă înşelaţi în cazul meu! începu pe un ton blînd şi împăciuitor pacientul medicinei elveţiene. N-aş putea să vă contrazic, desigur, pentru că nu ştiu exact cum stau lucrurile, însă doctorul meu şi-a dat ultimele economii ca să mă pot întoarce în Rusia, după ce aproape doi ani m-a ţinut acolo pe socoteala lui.

— Cum adică, n-aveai pe nimeni care să te întreţină? întrebă călătorul cel negricios.

— Absolut pe nimeni. Domnul Pavlişcev, care luase asupra sa grija întreţinerii mele în Elveţia, a murit acum doi ani. l-am scris după aceea unei rude îndepărtate — soţiei generalului Epancin; n-am primit însă nici un răspuns, Neavînd încotro, am plecat spre ţară.

— Şi la cine ai de gînd să te duci?

— Mă întrebaţi unde am să trag? Drept să spun, deocamdată nu ştiu nici eu… unde s-o nimeri…

— Nu te-ai hotărît încă?

Şi din nou, cei doi izbucniră în rîs.

— Te pomeneşti că tot avutul dumitaie se reduce la această bocceluţă? întrebă tînărul cel brunet.

— Pun rămăşag câ-i aşa cum spune dumnealui, adăugă parcă jubilînd slujbaşul cel cu nasul roşu. Sînt convins că nu mai ai alte bagaje, deşi rămine perfect valabilă vechea zicală că a fi sărac nu-i cine ştie ce mare păcat.

Presupunerea celor doi călători părea a nu fi lipsită de temei, şi

tînărul se grăbi s-o recunoască de îndată.

— Bocceluţa dumitaie ar putea să aibă totuşi o anumită importanţă, urmă slujbaşul după ce se saturară de rîs (de menţionat că stăpînul bocceluţei, văzîndu-i veselindu-sc atîta, se asocie el însuşi în cele din urmă veseliei lor, ceea ce-i făcu să rîdă şi mai tare), şi cu toate că sînt gata să pariez că nu ascunde înăuntru nici fişicuri de napoleoni şi nici galbeni olandezi sau austrieci, lucru uşor de constatat judecind după ghetrele de pe încălţămintea dumitaie confecţionată în străinătate, totuşi… căci dacă la acest modest bagaj poţi adăuga o asemenea presupusă rudă, cum ar fi, de pildă, soţia generalului Epancin, al cărui nume l-ai pomenit adineauri, atunci şi bocceluţa dumitaie, aş putea spune, va căpăta o anumită pondere. Bineînţeles, numai dacă generăleasa Epancina îţi este cu adevărat rudă, şi nu te înşeli cumva, aşa… ca omul distrat… ceea ce e foarte, foarte firesc… mai ales cînd are multă fantezie.

- Ei bine, trebuie să recunosc că nu sînteţi deloc departe de adevăr, se grăbi să încuviinţeze călătorul cel blond. Mă bate gîndul şi pe mine că mă înşel, pentru că, să vedeţi, aproape că nici nu mi-e rudă. De aceea, nici nu m-a surprins faptul că nu mi-a răspuns la scrisoare. Oarecum, mă aşteptam la asta.

- Ai stricat degeaba banii pe hîrtie şi mărci. Hm!… îmi place însă că eşti un om blajin şi sincer, şi asta o spun spre lauda dumitale. Hm!… de altfel, cine nu-l cunoaşte pe generalul Epancin? Toată lumea îl ştie. Şi pe domnul Pavlişcev, răposatul, care te-a întreţinut în Elveţia, l-am cunoscut. Numai dacă-i vorba de Nikolai Andreevici Pavlişcev, căci erau doi veri primari cu acest nume. Celălalt locuieşte şi acum în Crimeea. Cît despre Nikolai Andreevici, acela care a răposat, era un om respectabil, cu relaţii, şi posesorul a patru mii de suflete…

- Aşa îl chema: Nikolai Andreevici Pavlişcev, încuviinţă tînărul. cercetîndu-l cu multă curiozitate şi luare-aminte pe domnul atotştiutor.

Într-un anumit mediu social întîlneşti adesea indivizi din aceştia, întotdeauna bine informaţi, cărora nu le scapă nimic; tot neastîmpărul minţii lor iscoditoare se îndreaptă de obicei, nestăvilit, într-o singură direcţie, fireşte din lipsa unor interese sau preocupări mai importante, cum ar spune un cugetător modern. De altfel, această „atotştiinţă” a lor se limitează la un domeniu destul de restrîns: ei ştiu unde are serviciu cutare sau cutare, pe cine cunoaşte, ce avere posedă, unde a fost guvernator, cu cine e căsătorit, ce zestre

i-a adus nevasta, ce rude mai apropiate şi mai depărtate are, cîţi veri primari şi de-al doilea *etc.* etc… De regulă, domnii aceştia atotştiutori umblă rupţi în coate şi primesc o leafă de şaptesprezece ruble pe lună. Oamenii, a căror viaţă ei o cunosc în toate dedesubturile, nici nu şi-ar putea explica măcar ce motive anume îi îndeamnă să se agite astfel; şi totuşi, pentru mulţi dintre aceşti indivizi, toate informaţiile acumulate cu privire la diverse persoane, care ca volum ar echivala cu o întreagă disciplină ştiinţifică, reprezintă o adevărată bucurie, s-ar zice chiar o supremă satisfacţie spirituală.

De altfel, disciplina aceasta pare să fie deosebit de atrăgătoare, căci mi-a fost dat să cunosc numeroşi savanţi, literaţi, poeţi şi oameni politici care-şi aflaseră în ea realizarea supremelor reconcilieri şi ţeluri şi care, poate, numai datorită ei făcuseră carieră.

în timpul acestei convorbiri, tînărul negricios se uita cu o privire absentă pe fereastră şi căsca întruna, avînd aerul omului nerăbdător să ajungă cît mai repede la capătul călătoriei. Părea distrat, poate chiar prea distrat, trădînd o stranie tulburare, care-l făcea uneori să privească fără a vedea, să asculte fără a auzi, să rîdă fără să ştie el însuşi de ce anume.

- Dacă-mi este îngăduit, cu cine am onoarea?… se adresă deodată domnul cel bubos tînărului blond cu bocceluţa în mînă.

— Prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin, îi răspunse prevenitor cel întrebat.

- Prinţul Mîşkin, Lev Nikolaevici? Nu cunosc. Mărturisesc că nici n-am auzit vreodată pomenindu-se acest nume, spuse căzînd pe gînduri slujbaşul; adică nu-i vorba de nume; numele acesta are o vechime istorică şi se pare că-l menţionează şi Karamzin în Istoria sa, eu mă refer la persoană, în sensul că nu prea întîlneşti astăzi la tot pasul prinţi cu numele de Mîşkin; le-o fi apus faima de altădată.

- Nici nu-i de mirare! reluă îndată prinţul. Acum nu mai există alţi prinţi cu numele de Mîşkin în afară de mine şi, dacă nu mă înşel, eu sînt ultimul din această spiţă. În ce-i priveşte pe strămoşii mei, mulţi dintre ei erau odnodvorţî. În schimb, tatăl meu a fost sublocotenent în armată, provenit din iuncheri. N-aş putea spune însă cum se face că şi generăleasa Epancina e o prinţesă Mîşkina, care, pe linie femeiască, se pare că e şi ea ultima în genul ei.

— He, he, he! Ultima în genul ei! Foarte spiritual! zise slujbaşul rîzînd.

Gluma aduse un zîmbet şi pe buzele domnului cu chica neagră. Prinţul se arătă cam surprins că a izbutit să spună un calambur, destul de nereuşit de altfel.

— Închipuiţi-vă c-am spus-o aşa, într-o doară, explică el oarecum contrariat.

— Se-nţelege, se-nţelege, îl încuraja vesel slujbaşul.

— Dar acolo, la profesorul acela, ai urmat, cneaze, şi vreo şcoală? întrebă deodată negriciosul.

— Da… am urmat un curs…

— Uite, eu n-am învăţat nimic.

— De altfel, nici eu n-am realizat cine ştie ce mare lucru în această privinţă, spuse prinţul, ca şi cum ar fi vrut să se scuze. Starea sănătăţii nu-mi îngăduia un studiu sistematic.

— Pe alde Rogojin îi cunoşti? îl întrebă tot aşa de brusc tînărul cel negricios.

— Nu, n-am auzit de acest nume. De altfel, nu cunosc aproape pe nimeni în Rusia. Pe dumneata te cheamă Rogojin?

— Da, Parfion Rogojin.

- Parfion? Nu cumva eşti din neamul acela al Rogojinilor… începu slujbaşul cu un aer important şi grav.

- Ba da, sînt chiar din neamul acela, i-o reteză grăbit şi nerăbdător brunetul, care din capul locului nu vorbise decît cu prinţul, ignorîndu-l cu desăvîrşire pe slujbaşul cel bubos.

- Cum adică?… exclamă slujbaşul, rămînînd perplex; căscă apoi ochii mari şi, deodată, faţa îi luă o expresie de nemărginită admiraţie, de ploconire înfricoşată. Cum, eşti chiar feciorul lui Semion Parfionovici Rogojin, om cu vază, care a decedat acum două luni, lăsînd un capital de două milioane şi jumătate?

- Şi de unde ştii, mă rog, că a lăsat exact două milioane şi jumătate? îl întrerupse călătorul cel oacheş, fără a catadicsi să-i arunce măcar o privire domnului cu nasul roşu; arătînd apoi spre dînsul printr-o mişcare scurtă a capului, adăugă: Ca să vezi! Nu pricep ce nărav au toţi ăştia de se gudură atîta şi la ce le-o fi folosind să se bage unde nu

le fierbe oala, ca nişte trepăduşi?! Ce-i adevărat e că tatăl meu a dat ortul popii acum o lună, iar eu mă întorc de la Pskov acasă fără o leţcaie. Nici ticălosul de frate-meu, nici mai-că-mea nu mi-au trimis o para chioară şi nici măcar de ştire nu mi-au dat! Chiar şi cu un cîine nu te porţi mai rău! O lună încheiată am zăcut la Pskov, ţintuit de friguri.

— în schimb acum pui mîna dintr-o dată pe-un milion de ruble, dacă nu şi mai mult. Doamne-Dumnezeule! strigă slujbaşul, plesnind din palme.

— Poftim, s-a mai pomenit aşa ceva? spuse înfuriat Rogojin, arătînd din nou spre slujbaş cu un gest mînios. Ce te tot bagi, omule, că oricum nu capeţi de la mine nici o leţcaie, chiar dacă te-ai tîrî în patru labe înaintea mea.

— Şi am să mă tîrăsc, am să mă tîrăsc!

— Ca să vezi! dar pricepe odată ce-ţi spun: de-gea-ba! Şi o săptămînă-ntreagă să ţopăi înaintea mea, tot nu-ţi dau nimic.

— Şi nici să nu-mi dai! Aşa-mi trebuie; nimic să nu-mi dai! Iar eu tot am să ţopăi. Îmi las nevasta, copiii, dar înaintea ta am să ţopăi! Acordă-mi cinstea asta, rogu-te… acordă-mi-o!

— Ptiu! făcu tînărul brunet scuipînd, şi se adresă din nou prinţului. Acum cinci săptămîni, cu un bagaj aproape la fel cu al dumitale, fugisem de-acasă la Pskov, la mătuşă-mea. Acolo, am zăcut doborît de febră; între timp, taică-meu s-a prăpădit. L-a lovit damblaua. Să-i fie ţărîna uşoară, dar pe mine cît pe ce era să mă omoare în bătaie! Mă crezi, prinţe? Dacă nu fugeam, îmi venea de hac negreşit.

— Aşa de rău l-ai supărat? se minună prinţul, privindu-l de data aceasta cu multă curiozitate pe acest milionar îmbrăcat în cojoc. Faptul de a fi moştenit o avere şi milionul ca atare puteau stîrni fireşte curiozitatea oricui, dar pe Mîşkin îl surprinse şi începu să-l intereseze la Rogojin cu totul altceva. De altfel şi acesta părea dispus să stea de vorbă cu prinţul, deşi la el dorinţa de a conversa nu pornea dintr-un imbold lăuntric, ci survenea automat, ca o tendinţă instinctivă de a-şi ostoi zbuciumul în preajma unei făpturi omeneşti, privind-o şi pălăvrăgind, mai mult ca o destindere decît din nevoia de a-şi împărtăşi gîndurile. S-ar fi zis că boala de care suferise nu l-a părăsit încă şi el se află şi acum într-un fel de delir pricinuit de febră. Cît despre slujbaş, acesta, cum s-ar zice, îl sorbea din ochi pe Rogojin şi, cu răsuflarea întretăiată, prindea lacom fiecare cuvinţel ce ieşea

din gura lui, de parcă ar fi fost nişte nestemate.

— S-a înfuriat rău bătrînul şi poate că avea şi de ce, răspunse Rogojin; dar necazul ăl mare mi se trage de la frate-meu. Că de la maică-mea ce pretenţii poţi avea! O biată bătrînică. Citeşte Vieţile sfinţilor, stă la palavre cu tot felul de băbuţe şi toate le vede cu ochii fratelui meu, Senka. El însă ar fi putut să-mi dea de ştire la timp. Las' că ştiu eu de ce n-a făcut-o! E drept că tocmai atunci zăceam bolnav, fără simţire. Se pare totuşi că mi-au bătut o telegramă. Ca un făcut, a nimerit în mîinile mătuşă-mii, care de vreo treizeci de ani îşi omoară văduvia stînd cît îi ziulica de mare cu nişte scrîntiţi întru cele bisericeşti. Mai dihai ca o călugăriţă. Telegrama a înspăimîntat-o şi, fără s-o desfacă, a dus-o la poliţie, unde zace şi acuma. Îi mulţumesc lui Konev, Vasili Vasilici, care m-a încunoştinţat printr-o scrisoare de cele întîmplate. Ticălosul de frate-meu, de hapsîn ce e, s-a apucat şi a tăiat noaptea toţi ciucurii de aur de pe giulgiul de brocart cu care era acoperit sicriul tatii. Cică „e păcat să se prăpădească atîta bănet!" Ei bine, doar pentru aşa ceva şi merită să putrezească în Siberia, numai să spun o vorbă, că asta sigur e un sacrilegiu. Tu ce zici, momîie? se-ntoarse el către slujbaş. Cum scrie în lege: profanarea de lucruri sfinte, nu-i aşa?

— Profanare, profanare, Înălţimea voastră! încuviinţă grăbit slujbaşul.

— Ajungea în Siberia pentru asta?

— Da, da, Siberia, Siberia îl păştea! Cum mă vezi şi cum te văd!

— Ei şi-or fi închipuind că mai zac bolnav, urmă Rogojin, adresîndu-i-se din nou prinţului, iar eu, fără să fi suflat o vorbă cuiva şi nici măcar înzdrăvenit cum trebuie, m-am suit în tren şi iată-mă acum în drum spre Petersburg. Ce-o să se mai mire frate-meu, Semion Semionîci, cînd m-o vedea că apar! El îşi închipuie că nu ştiu cum mă ponegrea în faţa răposatului! Recunosc că l-am înfuriat atunci pe bătrîn din pricina Nastasiei Filippovna. Ce să fac, am păcătuit — am păcătuit!

— Nastasia Filippovna, zici? se strădui parcă să-şi amintească de ceva slujbaşul, cu o expresie servilă în ochi.

- Ia mai slăbeşte-mă, că n-ai de unde s-o cunoşti! îl repezi cu năduf Rogojin.

- Ba, să ştii că o cunosc! răspunse triumfător slujbaşul cel bubos.

- Vezi-ţi de treabă; parcă o singură Nastasia Filippovna există pe lumea asta! Tare nesimţit mai eşti, omule! Se putea să nu dau peste o lichea care să se ţină scai de mine?! adăugă el, adresîndu-i-se prinţului.

- Orice mi-ai spune, eu tot o cunosc! Lebedev o cunoaşte, se grozăvea slujbaşul. Degeaba se mînie înălţimea voastră, pentru că sînt în stare să dovedesc că am spus adevărul adevărat! E vorba chiar de Nastasia Filippovna din pricina căreia tatăl dumitale te-a snopit în bătăi, adică de Nastasia Filippovna Baraşkova, adevărată doamnă, ca să spunem aşa, şi în felul ei tot o prinţesă. E încurcată cu un anume Toţki, mare proprietar şi arhicapitalist - Afanasi lvanovici Toţki, membru în mai multe companii şi societăţi, şi pe chestia asta prieten la cataramă cu generalul Epancin…

- Ia te uită! făcu Rogojin surprins. Ptiu, lua-l-ar naiba! O cunoaşte cu adevărat.

- Lebedev ştie tot! Nimic nu-i scapă! De altfel trebuie să ştii, Luminăţia voastră, că eu şi pe Aleksaşka Lihaciov l-am cunoscut îndeaproape, iar după moartea tatălui său, l-am însoţit peste tot; n-a rămas un colţişor măcar unde să nu fi călcat împreună; pretutindeni l-am dus; un pas nu făcea fără Lebedev. Acuma stă la răcoare pentru nişte datorii, dar pe atunci a avut prilejul să le cunoască şi pe Armance, şi pe Coralia, şi pe prinţesa Paţkaia şi pe Nastasia Filippovna; şi cîte şi mai cîte.

- Pe Nastasia Filippovna? Vrei să spui că ea şi cu Lihaciov… îl privi înfuriat Rogojin; pînă şi buzele i se învineţiseră şi-i tremurau de mînie.

- N-nici vorbă! N-n-nici vorbă! Nici vorbă de aşa ceva! - sări ca ars slujbaşul, grăbindu-se. Nici un fel de bani nu l-au putut ajuta pe Lihaciov să ajungă la ea! Nu, ea nu-i ca Armance. Doar Toţki poate că are trecere la dînsa. Nu se duce nicăieri, şi numai seara apare, în loja ei, la Teatrul Mare sau la Teatrul Francez. Ofiţerii, cît sînt ei de lăudăroşi, nu cutează nici ei să spună vreo necuviinţă, pentru că nimeni nu le-ar da crezare. Nu le rămîne decît să-şi dea cu coatele arătînd spre dînsa şi să-şi şoptească: „Uite-o, asta-i Nastasia Filippovna aceea!" şi atît; altceva nu spun, pentru că nici n-ar avea ce spune.

- Aşa este, în adevăr, întări Rogojin posomorit, încruntîndu-şi sprîncenele. Se potriveşte întocmai cu ce mi-a spus şi Zaliojev atunci.

Şi aşa s-a întîmplat, dragă prinţe, că într-o bună zi, trecînd pe Nevski Prospekt, îmbrăcat într-o scurtă ponosită de-a lui taică-meu, am văzut-o ieşind dintr-o prăvălie şi urcîndu-se în trăsură. Parcă m-ar fi străpuns o săgeată. în clipa aceea îmi iese în cale Zaliojev. Nici nu mă puteam compara cu el: era fercheş ca o calfă de frizer, ba mai purta şi monoclu, cîtă vreme pe noi tata ne ţinea în cizme de iuft şi ne hrănea cu ciorbe de post. „Nu-i de nasul tău, îmi zice, e o adevărată prinţesă. O cheamă Nastasia Filippovna Baraşkova şi trăieşte cu Toţki. Acuma, nu ştie cum să se descotorosească de dînsa, căci i-a venit, ghiuj bătrîn de cincizeci şi cinci de ani, să se însoare cu cea mai frumoasă fată din Petersburg." Tot atunci, Zaliojev îmi sugeră că, dacă vreau, pot s-o văd chiar în seara aceea la reprezentaţia de balet de la Teatrul Mare, unde ea avea o lojă reţinută cu abonament. După rînduiala lui taică-meu de acasă, pas de te du la balet - te omoară în bătăi, nu alta! Dar mai puteam eu să ţin seama de toate astea?! Mă strecurai tiptil şi o ştersei pentru un ceas la teatru ca s-o mai văd o dată pe Nastasia Filippovna; toată noaptea n-am mai putut închide ochii. A doua zi dimineaţa, răposatul îmi dă două obligaţiuni de stat de cinci la sută, a cîte cinci mii de ruble fiecare, cu poruncă spusă răspicat: „Du-te de le vinde; pe urmă treci şi achită-i lui Andreev şapte mii cinci sute de ruble, iar restul de la zece mii mi-l aduci şi mi-l predai mie în mînă; nu zăbovi, nu te abate pe nicăieri, de la biroul lui Andreev vii direct acasă, te aştept." Obligaţiile le-am vîndut cu, banii i-am luat, dar la Andreev nu m-am dus, ci am intrat direct în magazinul englezesc, am ales o pereche de cercei cu briliante, fiecare aproape cît o alună. Costau cu patru sute de ruble peste cele zece mii pe care le aveam în buzunar; mi-am spus numele şi negustorul mi-a făcut credit. Apoi m-am dus la Zaliojev: „Aşa şi pe dincolo, ăsta mi-i păsul, du-mă, nene, direct la Nastasia Filippovna". Pornirăm. Cum şi pe unde am mers, crede-mă, n-aş putea să spun, căci mergeam în neştire, fără să-mi dau seama ce se petrece cu mine şi nu-mi amintesc de nimic. Ştiu numai că m-am pomenit într-un salon şi a apărut dînsa ca să ne primească. De altfel, nici nu m-am prezentat, nu voiam să ştie că eu sînt acela care oferă darul, şi atunci a vorbit Zaliojev: „Din partea lui Parfion Rogojin, adică în amintirea întîlnirii de ieri, binevoiţi a-i primi", zise el. Ea deschise cutia, se uită la cercei şi zîmbi: „Mulţumeşte-i prietenului dumitale, domnului Rogojin, pentru amabila lui atenţie", răspunse ea, se înclină şi se retrase. O, Doamne, de ce n-am murit în clipa aceea? Că doar în sinea mea, cînd m-am hotărît să mă duc la ea, mă gîndisem: „Puţin îmi pasă; totuna, cei de acasă n-or să mă mai vadă întorcîndu-mă viu!" Ceea ce mi s-a părut însă deosebit de jignitor a fost faptul că bestia aceea de Zaliojev a căutat să tragă spuza pe turta

lui. Cu statura mea mică şi înfăţişarea de slugoi, tăceam ruşinat şi nu-mi puteam lua ochii de la ea, în timp ce el, din contră, îmbrăcat ca un filfizon, pomădat, frizat, rumen, cu o cravată în carouri la gît, se tot hlizea şi se tot izmenea înainte-i, încît n-ar fi fost de mirare ca ea să-l fi luat pe el drept Rogojin. După ce ieşirăm, îi spusei: „la seama, zic, nu cumva să-ţi intre în cap că ai putea să te bagi pe fir, ai înţeles?” „Bine, bine, dar să te văd cum te descurci în faţa lui Semion Parfionîci!” îmi răspunse el rîzînd. Mărturisesc că atunci îmi venea mai degrabă să mă arunc în rîu decît să mă întorc la tata, dar mi-am zis: „Fie ce-o fi!” şi m-am întors acasă ca un becisnic.

- Vai, vai! făcu slujbaşul cutremurîndu-se şi strîmbîndu-se. Cînd te gîndeşti că răposatul, nu zic pentru zece mii, dar şi pentru zece ruble, era în stare să-i vină de hac omului, trimiţîndu-l pe lumea cealaltă, îi explică el prinţului.

Acesta se uita mirat la Rogojin, al cărui chip părea şi mai palid în acel moment.

- Pe lumea cealaltă! se strîmbă, imitîndu-l, Rogojin. Ce ştii tu!… Întîmplarea a ajuns numaidecît la urechile tatei; de altfel, Zaliojev îşi făcuse datoria s-o povestească pretutindeni. Taică-meu mă chemă în încăperile de sus şi, încuind uşa, mă ţinu un ceas întreg într-o buşeală. „Asta-i numai un mezelic, zise, o mică pregătire pentru diseară, cînd am să mai vin, ca să-mi iau rămas-bun de la tine în toată regula.” Şi ce crezi că a făcut bătrînul pe urmă? S-a dus acasă la Nastasia Filippovna, i-a trîntit o plecăciune pînă-n pămînt şi începu s-o implore plîngînd. Pînă la urmă, ea îi aduse cutiuţa cu cerceii şi i-o azvîrli în faţă: „Ţine-ţi cerceii, bătrîne, spuse ea, dar să ştii că pietricelele astea preţuiesc în ochii mei de zece ori mai mult acuma, cînd ştiu la ce urgie s-a expus Parfion, pentru ca să mi-i dea în dar. Salută-l şi mulţumeşte-i lui Parfion Semionîci.” Eu, în timpul acela, cu voia mamei, împrumutai douăzeci de ruble de la Seriojka Protuşin şi plecai cu trenul la Pskov; ajunsei într-un hal fără de hal. Bătrînele se puseră să-mi citească pilde din Vieţile sfinţilor. Dar eu, ameţit de băutură, pornii să-mi topesc ultimii bănişori prin cîrciumi. M-au găsit a doua zi beat mort sub un gard, scuturat de friguri şi pe deasupra muşcat de cîini. Mai-mai să dau ortul popii peste noapte.

- Acu’, acu’ să vezi cum ţi-o mai jucăm noi pe încîntătoarea Nastasia Filippovna! chicoti slujbaşul, frecîndu-şi mîinile. O dăm gata, la naiba cu cerceii! Ne înfăţişăm acum cu ceva mai abitir decît nişte cercei…

- Ascultă! Dacă te mai aud că spui măcar un singur cuvînt despre Nastasia Filippovna, să ştii că te iau la palme, fără să mă uit c-ai fost prieten cu Lihaciov! strigă Rogojin, apucîndu-l aprig de braţ.

- Dacă dai în mine, înseamnă că nu mă vei respinge! Bate-mă! Cînd ai dat în cineva, l-ai legat de tine pentru totdeauna… Dar mi se pare că am si sosit.

Într-adevăr, trenul intra în gară. Rogojin spusese că nu se ştie încă nimic despre plecarea lui din Pskov şi cu toate astea mai mulţi inşi îl aşteptau pe peron.

Zărindu-l, ei începură să strige şi să-şi agite căciulile în aer.

- Poftim, şi Zaliojev e aici, murmură Rogojin, care îi privea de sus cu un zîmbet triumfător şi răutăcios în acelaşi timp. Prinţe, i se adresă el deodată lui Mîşkin, nu ştiu pentru ce, dar mi-ai devenit foarte drag. Poate pentru că te-am întîlnit în asemenea clipe; dar l-am întîlnit, uite, şi pe dînsul, urmă el, arătînd spre Lebedev; şi totuşi nu mi-a deşteptat nici un fel de simpatie. Să vii să mă vezi, prinţe. Îţi voi da jos ghetrele astea, te îmbrac într-o blană de jder faină; pun să-ţi facă un frac extra cu o jiletcă albă sau de altă culoare, după cum vei dori; îţi voi umple buzunarele cu bani şi… ne vom duce împreună la Nastasia Filippovna! Ce zici, vii?

- Ascultă-l, prinţe Lev Nikolaevici! îl îndemnă entuziasmat şi solemn Lebedev. Nu lăsa să-ţi scape prilejul! Nu lăsa!…

Prinţul Mîşkin se săltă puţin de pe bancă, îi întinse politicos mîna lui Rogojin şi rosti cu multă amabilitate:

- Vin cu cea mai mare plăcere şi îţi mulţumesc pentru prietenia pe care mi-o arăţi. Şi poate chiar astăzi am să trec pe la dumneata, dacă voi mai avea timp. Pentru că, îţi spun sincer, şi dumneata mi-ai plăcut mult, mai cu seamă după ce mi-ai povestit întîmplarea cu cerceii; dar şi înainte de asta mi-ai plăcut, cu toate că ai o faţă tare mohorîtă. Îţi mulţumesc de asemenea şi pentru blana, şi pentru hainele pe care mi le promiţi, căci într-adevăr, foarte curînd probabil, voi avea mare nevoie şi de haine, şi de şubă. Cît despre bani, mărturisesc că în momentul de faţă n-am aproape nici o leţcaie.

- Bani vom avea; nici o grijă. Diseară capăt bani. Să vii neapărat!

- Bani vor fi, nici o grijă, repetă ca un ecou slujbaşul, chiar în seara asta!

- Dar în privinţa femeilor, ce ai de spus, prinţe, eşti cumva amator? Hai, zi-i — nu te sfii!

— N-u-u! Să vezi, eu… Poate că nu ştii, dar din cauza bolii mele moştenite, eu nici n-am cunoscut femeia.

- în cazul acesta, prinţe, strigă Rogojin, dă-mi voie să te socot omul blajin desprins de cele lumeşti, şi pe alde voi Dumnezeu vă ocroteşte.

— Aşa-i, Dumnezeu îi ocroteşte, întări slujbaşul.

- Iar tu să vii cu mine, conţopistule, îi porunci Rogojin lui Lebedev, şi coborîră cu toţii din tren.

Aşadar, Lebedev îşi atinsese scopul. în curînd, ceata lor gălăgioasă porni spre Voznesenski Prospekt. Prinţul trebuia să ajungă în Liteinaia. Vremea era umedă şi răcoroasă; întrebă trecătorii şi, aflînd că are de făcut vreo trei verste pentru a ajunge la destinaţie, se hotărî să ia o birjă.

II

Generalul Epancin locuia în casa proprie, situată nu departe de Liteinaia, în direcţia catedralei Spas Preobrajenie. În afară de această (impunătoare) clădire, din care aproape cinci şesimi erau ocupate de chiriaşi, generalul mai avea o casă foarte mare pe Sadovaia, care-i aducea un venit apreciabil. Pe lîngă aceasta, era proprietarul unei fabrici în judeţul Petersburg şi al unei moşii întinse şi rentabile, situată chiar în apropierea capitalei. Se ştia că într-o vreme generalul Epancin se ocupase intens de nişte concesiuni şi acum figura printre marii acţionari ai mai multor societăţi comerciale. Trecea drept un om foarte bogat, foarte ocupat şi foarte influent prin relaţiile lui. Avea darul de a se face indispensabil în anumite instituţii, în special la serviciul său. Pentru nimeni nu constituia însă un secret că Ivan Feodorovici Epancin nu avea studii şi provenea din copiii de trupă; acest din urmă amănunt pleda, de bună seamă, în favoarea şi spre lauda lui; totuşi, generalul, deşi un om inteligent, îşi avea şi el micile slăbiciuni - între care şi faptul că nu-i plăcea să i se amintească de acest lucru. În tot cazul, isteţimea şi dibăcia lui erau de netăgăduit. Aşa, de pildă, îşi făcuse un obicei, un adevărat sistem de a nu căuta să iasă în evidenţă, de a rămîne, dacă era cazul, în umbră, neobservat; de aceea foarte multă lume preţuia la el tocmai această modestie şi faptul că întotdeauna îşi cunoştea poziţia şi locul. Şi totuşi, de-ar fi ştiut aceia care-l judecau astfel ce se petrece în adîncul sufletului acestui Ivan Feodorovici, care-şi cunoştea atît de bine locul! Deşi avea o mare experienţă a vieţii şi anumite însuşiri absolut remarcabile, Ivan Feodorovici prefera totuşi să apară mai curînd în chip de înfăptuitor al gîndurilor altuia decît ca un om cu idei proprii; îi plăcea să treacă drept „omul cel mai devotat”, sincer şi dezinteresat, ba chiar — ca să vezi încotro merge veacul! — drept un om de inimă, rus sadea. E drept că această din urmă postură i-a atras şi cîteva întîmplări nostime de tot, dar generalul ştia să-şi ţină cumpătul chiar şi în cele mai anecdotice situaţii. Unde mai pui că norocul îl favoriza pînă şi la joc: risca absolut conştient sume mari şi, departe de a-şi ascunde pasiunea pentru jocul de cărţi, i se deda cu toată plăcerea, mai cu seamă că de cele mai multe ori acesta s-a dovedit a-i fi de mare folos. Societatea în care se complăcea era destul de pestriţă, formată însă numai din „barosani”. De altfel, totul era deocamdată o chestiune de viitor, timpul putea să mai rabde, timpul ştie să rabde multe, şi toate urmau să vină cu vremea şi la rîndul lor. Generalul Epancin nu avea decît cincizeci şi şase de ani.

Era, cu alte cuvinte, în plină vigoare a unei vîrste cînd, la drept vorbind, începe adevărata viaţă. Constituţia lui robustă, tenul sănătos, dinţii tari, deşi cam înnegriţi, expresia preocupată a feţei dimineaţa la serviciu, şi veselă seara la masa de joc sau acasă la Luminăţia sa - , toate astea, fără îndoială, contribuiau în chip simţitor la succesele prezente şi viitoare ale generalului şi-i presărau drumul vieţii cu trandafiri.

Generalul avea o familie înfloritoare. E drept că aici nu chiar totul era trandafiriu, în schimb existau şi o mulţime de lucruri în jurul cărora de mult începuseră să graviteze, cu toată seriozitatea şi fervoarea, cele mai frumoase speranţe şi ţeluri ale Excelenţei sale. De altfel, există oare ţeluri mai importante şi mai sfinte decît cele părinteşti? Unde te-ai putea ancora mai bine decît în sînul familiei!

Soţii Epancin cu cele trei fiice formau o familie legată printr-o afecţiune trainică. Se însurase generalul pe cînd era încă tînăr locotenent, cu o fată aproape de aceeaşi vîrstă cu el, care nu era nici frumoasă şi nici cine ştie ce învăţată, iar toată zestrea ei se reducea la cincizeci de suflete — care, ce-i drept, constituiră temelia izbînzilor lui viitoare. Totuşi, niciodată mai tîrziu, generalul Epancin nu s-a arătat nemulţumit de această căsătorie prea timpurie, niciodată n-a considerat-o drept o nechibzuinţă a tinereţii exaltate; dimpotrivă, îi purta soţiei sale atîta respect, încerca de multe ori faţă de dînsa atîta sfiiciune şi teamă chiar, încît ajunse s-o iubească. Generăleasa descindea dintr-o familie nu cine ştie ce strălucită, în schimb foarte veche, familia princiară Mîşkin, şi se mîndrea nespus cu stirpea ei. Un personaj influent de atunci, unul dintre acei proteguitori care au putinţă să protejeze fără să-i coste ceva, binevoi să se intereseze de căpătuirea tinerei prinţese. El îi deschise portiţa junelui ofiţer şi-i dădu uşurel un brînci pe calea norocului, cu toate că acesta nici nu prea avea nevoie să fie îmboldit; îi era de ajuns un semn, o privire încurajatoare — şi în ruptul capului, n-ar fi lăsat să-i scape ocazia! Cu unele mici şi rare intermitenţe, cei doi soţi convieţuiră mai bine de douăzeci şi cinci de ani într-o armonie aproape desăvîrşită. Ca ultimă mlădiţă a unei familii nobile şi poate datorită şi unor însuşiri şi calităţi personale, generăleasa reuşise încă din tinereţe să-şi atragă bunăvoinţa cîtorva doamne influente din înalta societate. Treptat, pe măsură ce situaţia materială şi poziţia socială a generalului deveneau tot mai prospere, ea se familiariza complet cu atmosfera din saloanele acestei lumi selecte.

între timp, cele trei fete ale generalului - Aleksandra, Adelaida şi Aglaia — crescură şi ajunseră la vîrsta de măritiş. E drept că, după

nume, nu erau decît odraslele generalului Epancin. în schimb, după mamă aparţineau aristocraţiei, aveau zestre frumoasă, tatăl lor putea spera să ajungă la cele mai înalte situaţii, iar pe deasupra - ceea ce nu era deloc lipsit de importanţă - toate trei erau de o frumuseţe răpitoare, chiar şi cea mai mare, Aleksandra, care număra douăzeci şi cinci de ani împliniţi. A doua, Adelaida, avea douăzeci şi trei, iar cea mai mică, Aglaia, împlinise abia douăzeci. Aglaia era cea mai frumoasă dintre toate, şi în societate începuse să atragă atenţia tuturor. Dar mai era ceva: toate trei erau foarte instruite, străluceau prin inteligenţă şi talente. Se ştia că surorile trăiesc în bună înțelegere şi se ajută între ele. Se vorbea chiar de unele sacrificii materiale făcute de surorile mai mari în folosul celei mici — un adevărat idol al familiei. în societate, nu numai că nu căutau să strălucească, ci, dimpotrivă, se ţineau foarte modest. Nimeni nu le-ar fi putut învinui de trufie sau îngîmfare; se ştia însă că erau mîndre şi că îşi cunosc pe deplin valoarea. Aleksandra era muziciană; Adelaida avea talent pentru pictură; şi totuşi, aproape nimeni nu ştiuse de asta şi aceste însuşiri ale lor fură descoperite abia în ultimul timp şi cu totul la întîmplare. Într-un cuvînt, toată lumea avea numai cuvinte de laudă pentru cele trei surori. Adică, aproape toată lumea, căci existau şi răuvoitori, care vorbeau cu groază despre pasiunea surorilor Epancin pentru lectură, despre acea sumedenie de cărţi pe care le citiseră. Fiicele generalului nu se arătau deloc grăbite să se mărite; ştiau să preţuiască în modul cuvenit cercurile pe care le frecventau, păstrînd totuşi anumite rezerve. Faptul apare cu atît mai demn de relevat cu cît se cunoşteau veleitățile şi țelurile pe care le nutrea tatăl lor.

Era aproape de unsprezece cînd prinţul sună la uşa locuinţei generalului. Acesta ocupa, la etajul al doilea, un apartament destul de modest în raport cu poziţia lui socială. Un lacheu în livrea deschise uşa şi prinţul fu nevoit să intre în lungi tratative cu acest cerber, care se uita cu vădită neîncredere la dînsul şi la bocceluța lui. În cele din urmă, după declaraţia de mai multe ori repetată că este într-adevăr prinţul Mîşkin şi că are absolută nevoie să-l vadă pe general pentru o chestiune urgentă, lacheul îl introduse într-o încăpere mică de lîngă anticamera biroului şi-l predă în seama unui alt om, care îşi făcea serviciul în timpul dimineţii, anunţînd persoanele venite pentru audienţă. îmbrăcat în frac, acesta părea să fi trecut de patruzeci de ani, iar după ţinuta lui gravă şi aerul preocupat se putea vedea cît de pătruns era el de importanţa funcţiei sale, căci era uşier cu însărcinări speciale pe lîngă cabinetul Excelenţei sale.

— Aşteptaţi în anticameră, iar legăturica lăsaţi-o aici, spuse el, aşezîndu-se în fotoliul său cu o gravitate măsurată şi examinîndu-l cu o privire severă şi plină de mirare pe prinţ care, fără a-şi lăsa din mînă modestul bagaj, ocupase un scaun alături.

— Dacă-mi dai voie, am să aştept aici, în tovărăşia dumitale; căci ce rost are să rămîn singur acolo?

— Aici nu se cade să aşteptaţi, fiindcă sînteţi vizitator, adică oaspe. Vreţi să vorbiţi personal cu Excelenţa sa?

Lacheul, se vede treaba, avea anumite rezerve în privinţa lui şi, neputîndu-se împăca cu gîndul că va trebui să introducă un asemenea musafir, hotărî probabil să-l mai descoasă puţin.

— Da, am de vorbit cu generalul Epancin într-o chestiune… începu prinţul.

— Nu vă întreb despre ce anume vreţi să-i vorbiţi; treaba mea e să vă anunţ. Dar, aşa cum v-am mai spus, pînă la venirea secretarului, nu e cu putinţă.

Neîncrederea omului părea să crească: prea din cale-afară se deosebea acest prinţ de vizitatorii obişnuiţi, cu toate că, aproape zilnic, la o anumită oră, generalul era nevoit să primească în chestiuni de afaceri tot felul de oameni. Deşi se deprinsese cu asta, ba primise chiar şi instrucţiuni destul de precise în această privinţă, lacheul avea totuşi mari îndoieli în cazul de faţă, socotind probabil că prezenţa secretarului va fi absolut necesară.

— E adevărat că… veniţi chiar din străinătate? întrebă el în cele din urmă, aproape fără voie şi ezitînd; ar fi vrut poate să întrebe: „E adevărat că sînteţi prinţul Mîşkin în carne şi oase?”

— Întocmai; am coborît adineauri din tren. Voiai, mi se pare, să mă întrebi dacă într-adevăr sînt prinţul Mîşkin, dar n-ai făcut-o din politeţe?

— Hm… făcu lacheul surprins.

— Te asigur că nu mint şi că n-o să ai nici o neplăcere din pricina mea. Iar dacă mă prezint în halul acesta, cu bocceluţa în mînă, e numai pentru că în momentul de faţă mă aflu într-o situaţie nu tocmai strălucită.

- Hm!… Vedeţi, nu de asta mă tem. Sînt obligat să vă anunţ şi o să vă primească secretarul. Afară de cazul cînd… Aicea-i aici… îndrăznesc să vă întreb, nu cumva aţi venit la general ca să-i cereţi vreun ajutor?…

- A, nu! în privinţa asta poţi să fii absolut liniştit! N-am să-i cer nimic.

- Scuzaţi, vă rog, dar am întrebat şi eu judecînd după înfăţişarea dumneavoastră… Aşteptaţi să vină secretarul; deocamdată, generalul e ocupat cu domnul colonel, da’ vine numaidecît şi secretarul… care e în serviciu la Companie.

- Dacă e vorba totuşi să aştept mai mult, te-aş ruga să-mi spui dacă pot să fumez pe aici, pe undeva? Am cu mine pipă şi tutun.

- Să fumaţi? îl privi cu nedumerire dispreţuitoare lacheul, nevenindu-i parcă să-şi creadă urechilor. Să fumaţi? Nu, fumatul e oprit aici; şi apoi, cum de a putut să vă treacă prin gînd aşa ceva… Hm… ciudată întrebare!

- A, nu! nu m-am gîndit că aş putea să fumez în camera asta; ştiu bine că nu-i permis; te rugam numai să-mi arăţi un loc unde să-mi pot aprinde pipa, pentru că am deprins acest obicei şi n-am mai fumat de trei ceasuri. De altfel, poate că ai dreptate, nu degeaba se spune: cîte bordeie, atîtca obiceie!

- Ei bine, cum să mă încumet a anunţa un om ca dumneavoastră? mormăi aproape fără voie lacheul. Mai întîi, ca vizitator, deci ca musafir, ar trebui să staţi acum în camera de aşteptare şi nu aici cu mine; parcă mă văd tras la răspundere pentru această abatere! Sau poate aveţi cumva de gînd să rămîneţi de tot la noi?… adăugă el, aruncînd încă o dată o privire piezişă spre bocceluţa prinţului, care evident nu-i dădea pace.

- Ba nu, n-am asemenea intenţii. Chiar dacă mi s-ar propune, n-aş rămînc aici. Am venit numai să fac cunoştinţă cu stăpînii casei şi nimic mai mult.

- Cum aşa, să faceţi cunoştinţă? întrebă surprins şi din ce în ce mai bănuitor lacheul. Păi, nu mi-aţi spus la început că aţi venit cu anumite treburi?

- Vezi că, de fapt, nu este vorba despre ceva precis. Şi totuşi, aş avea, dacă vrei, şi o anumită treabă: să cer un sfat; dar întîi de toate vreau

să mă prezint familiei Epancin; sînt prinţul Mîşkin, iar soţia generalului e şi ea o prinţesă Mîşkin şi noi amîndoi am fi cei din urmă descendenţi ai acestei familii.

- Vasăzică, pretindeţi acum că sînteţi şi rubedenii? sesiză, de data aceasta aproape îngrozit, lacheul.

- Şi nici asta nu s-ar putea afirma cu toată hotărîrea. Fireşte, dacă am începe să scormonim cu tot dinadinsul, o înrudire oarecare există, de bună seamă, dar e atît de îndepărtată, încît ar fi greu să dai de firul ei. I-am şi scris o dată generălesei din străinătate, dar n-am primit nici un răspuns. Şi totuşi, întorcîndu-mă în ţară, am socotit de a mea datorie să mă prezint. Îţi dau toate lămuririle acestea ca să-ţi împrăştii îndoielile, pentru că te văd tare îngrijorat. Anunţă că a venit prinţul Mîşkin şi însuşi numele acesta va fi cea mai bună explicaţie a scopului vizitei mele. O să mă primească — foarte bine, n-o să mă primească - nici o supărare. Deşi, nu-mi vine a crede că va refuza să mă primească; presupun că doamnei general îi va face plăcere să-l cunoască pe unicul reprezentant în viaţă al neamului său, de vreme ce, după cîte mi-a fost dat să aud, cu siguranţă ţine mult la obîrşia ei nobilă şi pune mare preţ pe spiţa princiară din care se trage.

Felul de a vorbi atît de simplu, sincer şi deschis al prinţului avu, pe cît se pare, un efect cu totul contrariu aceluia pe care ar fi trebuit să-l aibă în mod normal. Şi cu cît era mai simplu, cu atît părea mai deplasat în cazul de faţă, căci era exclus ca lacheul acesta încercat să nu-şi dea seama că o conversaţie foarte potrivită între doi oameni de aceeaşi condiţie socială devine cu totul nelalocul ei între un musafir şi un om. Şi fiindcă de obicei oamenii sînt mult mai deştepţi decît îi cred stăpînii lor, lacheului nostru nu-i rămînea decît să-şi închipuie una din două: ori că prinţul era un neisprăvit care umblă să cerşească bani, ori că e un prostănac fără pic de ambiţie, căci un prinţ deştept şi care se respectă n-ar fi stat în antreu de vorbă cu o slugă, necum să se mai şi întreţină cu ci povestindu-i despre treburile lui. Oricum, şi într-un caz, şi în celălalt, nu risca să fie tras la răspundere el, lacheul, anunţînd un asemenea vizitator?

— Ar fi totuşi bine să treceţi în camera de aşteptare, spuse el, de data aceasta pe un ton mult mai stăruitor.

— Dacă stăteam acolo, nu puteam să-ţi dau toate lămuririle acestea, răspunse prinţul, rîzînd cu voie bună, şi rămîneai cu aceeaşi îngrijorare din pricina îmbrăcămintei şi a bocceluţei mele. Aşa stînd

lucrurile, poate că nici nu mai are rost să-l aştept pe secretar şi te duci dumneata singur să m-anunţi?

— Nu pot să anunţ un asemenea vizitator fără voia secretarului. Apoi, chiar adineauri, Excelenţa sa a poruncit să nu las pe nimeni cît timp e ocupat cu domnul colonel; în schimb, Gavrila Ardalionîci poate să intre oricînd.

— Ce este el, slujbaş?

— Cine, Gavrila Ardalionîci? Nu, e în serviciu particular, la Companie. Da', de ce nu puneţi legăturica deoparte, uite aici.

— M-am gîndit şi eu la asta, dacă-mi dai voie. Să-mi scot, poate, şi pelerina, ce zici?

— De bună seamă, că doar n-o să intraţi la el aşa-mbrăcat. Prinţul se ridică şi-şi scoase în grabă pelerina, sub care purta o haină destul de bine croită, deşi cam uzată. De-a curmezişul vestei îi atîrna un lanţ de oţel, la capătul căruia era prins un ceas de argint, marcă elveţiană.

Cu toate că prinţul era un prostălău — lacheul îl şi cîntărise în sinea lui — totuşi sluga generalului socoti în cele din urmă că nu se cuvine să stea la taifas cu un vizitator al stăpînului său, deşi prinţul începuse grozav să-i placă într-un anumit fel, de ce anume, ce-i drept, nici el n-ar fi putut spune. în acelaşi timp simţea că omul acesta îl face să-şi piardă cumpătul, îl scoate din sărite.

— Dar generăleasa la ce ore primeşte? întrebă Mîşkin, reluîndu-şi locul pe scaun.

— Asta nu mai e treaba mea. Cred că n-are ore fixe; depinde cine vine. Pe croitoreasă se-ntîmplă s-o primească chiar şi la unsprezece dimineaţa. Gavrila Ardalionîci e şi el primit mai devreme ca ceilalţi, ba chiar şi în timpul micului dejun.

— Aici, la voi, încăperile sînt mai călduroase iarna decît în străinătate, spuse prinţul, în schimb, acolo, aerul de afară e mai cald decît la noi; dar casele sînt tare friguroase iarna; un rus cu greu se poate deprinde cu astfel de locuinţe.

— Şi cum adică, acolo nu se face foc în casă?

— Ba da, sînt însă cu totul altfel construite, vreau să zic, sobele şi ferestrele.

— Hm! Şi aţi umblat mult prin străinătăţi?

— Patru ani. De fapt, am stat tot timpul aproape în acelaşi loc, într-un sat.

— Cred că v-aţi cam dezobişnuit de cele ale noastre?

— E foarte adevărat. Nu ştiu dacă ai să mă crezi, dar mă cuprinde uneori mirarea cum de nu mi-am uitat limba. De pildă, acum, stau de vorbă cu dumneata şi mereu îmi vine în gînd: „Uite că vorbesc destul de bine ruseşte". Poate chiar din cauza asta nu-mi tace gura. De ieri, în adevăr, simt mereu nevoia să vorbesc ruseşte.

— Hm! Aţi stat vreodată la Petersburg? (Oricît se străduia lacheul să păstreze distanţa cuvenită, îi venea greu să renunţe la o conversaţie atît de plăcută cu un om aşa de politicos.)

— La Petersburg? Aproape deloc. Am fost doar aşa, în trecere. Nici înainte nu prea am ştiut cum e pe aici, iar acum, aud că s-au produs atîtea schimbări, încît se zice că şi cei care cunoşteau bine toate rînduielile trebuie să înveţe totul de la capăt. Acum se vorbeşte mult, mi se pare, de nişte reforme în justiţie, de un nou fel de judecată.

— De!… Ce să zic, judecata - e tot judecată. Dar acolo pe unde aţi umblat cum e judecata? O fi mai cu multă dreptate sau e tot aşa ca pe la noi?

— N-aş putea să-ţi spun, că nu prea cunosc. Despre instanţele noastre judecătoreşti, am auzit însă spunîndu-se lucruri foarte bune. Ş-apoi cînd te gîndeşti că la noi, de pildă, nu există pedeapsa cu moartea.

— Dar acolo este?

— Da. Am văzut o execuţie în Franţa, la Lyon, unde mă dusese Schneider.

- Şi cum, îi duce la spînzurătoare?

- Nu, în Franţa li se retează capul.

- Şi ţipă rău omul?

- Nici n-apucă să ţipe. Totul se petrece într-o clipită. Omul e aşezat cu gîtul pe butuc, de sus cade lunecînd un fel de maşinărie - ghilotină se cheamă — un satîr mare şi lat… cade dintr-o dată cu

putere… Capul sare retezat cît ai clipi din ochi şi se rostogoleşte în coşul din faţa butucului. Mai groaznice sînt pregătirile; după ce i se comunică sentinţa, condamnatului i se dau ultimele îngrijiri; e legat şi dus la locul de execuţie, apoi îl urcă pe eşafod… Uite, atunci e înfiorător! Mulţimea aleargă să vadă, chiar şi femeile, deşi acolo nu prea e privită cu ochi buni o asemenea curiozitate la femei.

- Vezi bine, asta nu-i treaba lor.

- Fireşte, ele n-au ce căuta acolo! Asemenea cazne!… Condamnatul, îl chema Legros, era un om în puterea vîrstei, deştept, îndrăzneţ, voinic. Ei bine, nu ştiu dacă ai să mă crezi, dar în timp ce urca pe eşafod, plîngea şi era alb ca varul. De necrezut! E îngrozitor! Cum e cu putinţă ca cineva să plîngă de spaimă? Nu mi-aş fi închipuit vreodată că un om, un om în toată firea, la vîrsta de patruzeci şi cinci de ani, care n-a ştiut ce-i aia lacrimă pînă atunci, poate să plîngă ca un copil. Ce s-o fi petrecînd în sufletul lui în acel minut? Ce groază, ce cutremurare îl cuprinde? La ce foloseşte această batjocorire a sufletului?! Porunca doar spune: „Să nu ucizi!” Şi pentru că un om a ucis trebuie să i se ia şi lui viaţa? Nu se cade. A trecut mai bine de o lună de atunci şi nici astăzi nu pot să uit, parcă-mi stă înaintea ochilor. De vreo cinci ori am visat cum s-a petrecut.

Prinţul se însufleţise şi o uşoară roşeaţă îi colora obrazul palid, deşi vorbea cu acelaşi glas scăzut. Lacheul era numai urechi şi-l asculta cu atîta interes şi simpatie, de parcă n-ar fi vrut să se smulgă de sub vraja vorbei lui; o fi fost şi el un om cu imaginaţie şi cu o licărire de cuget.

- E bine, cel puţin, că omul nu se chinuieşte prea mult, zise el.

- Ei vezi? reluă prinţul cu înflăcărare. Dumneata ai observat lucrul acesta şi toată lumea e de aceeaşi părere; tocmai de aceea s-a şi inventat ghilotina. Dar, ştii, mie mi-a trecut atunci şi un alt gînd prin minte: nu cumva, dimpotrivă, e mai rău aşa? O să-ţi pară ciudat, de necrezut, poate, dar, cu puţină imaginaţie, te poate încerca şi o asemenea idee. Gîndeşte-te, de pildă, la cele ce se-ntîmplă în caz de tortură: durere, răni, chinuri trupeşti; toate astea îl distrag pe om de la suferinţa morală într-aşa fel, încît, pînă în clipa morţii, numai rănile îl chinuiesc. Dar principala, cea mai groaznică suferinţă nu ţi-o pot pricinui rănile, ci conştiinţa, certitudinea că peste un ceas, apoi peste zece minute, apoi peste o jumătate de minut, peste o clipă, sufletul ţi se va despărţi de trup, că n-ai să mai fii om şi că asta-i absolut sigur; important e că-i absolut sigur. În clipa cînd ţi-ai vîrît

capul în scobitură, ţi l-ai aşezat pe butuc şi aştepţi să cadă tăişul, ba îi şi auzi hîrşîitul, uite sfertul, fragmentul acela de secundă este cel mai groaznic. Crede-mă, te rog, că nu-i deloc vreo fantezie de-a mea şi că mulţi susţin acelaşi lucru. Sînt atît de încredinţat că este aşa, că am să-ţi spun sincer părerea mea. Pedeapsa cu moartea pentru omor este o pedeapsă de o mie de ori mai grea decît însăşi crima de omor. Omorul pe baza unei sentinţe de condamnare la moarte este infinit mai groaznic decît omorul tîlhăresc. Omul pe care îl omoară hoţii noaptea în pădure sau altcum speră totuşi pînă-n ultima clipă că poate scăpa. Au fost cazuri cînd omul avea beregata tăiată şi tot încerca să fugă ori să implore îndurarea. Pe cînd aici, această ultimă speranţă, care face ca moartea să fie poate de zece ori mai uşor de suportat, îţi este dinainte luată şi fără nici un fel de îndoială, absolut sigur; te afli în faţa unei sentinţe şi toată grozăvia stă în faptul că este absolut sigur că nu vei putea s-o înlături şi să scapi; nu cred să existe un chin mai îngrozitor pe lume decît o asemenea certitudine. Pune un soldat înaintea unui tun într-o bătălie şi trage asupra lui, tot va mai nădăjdui încă: citeşte-i însă aceluiaşi soldat sentinţa prin care este condamnat absolut sigur la moarte şi-l vei vedea pierzîndu-şi minţile sau izbucnind în plîns. Cine a spus că firea omenească e în stare să suporte aşa ceva fără să înnebunească? Ce rost are o asemenea cruzime, oribilă, monstruoasă şi zadarnică? Poate să fi existat vreodată un om căruia, după ce i s-a citit sentinţa de condamnare la moarte şi a fost lăsat o vreme pradă spaimei, să i se spună pînă la urmă: „Du-te, ai fost iertat!” Ei bine, omul acela ar şti poate să ne povestească prin ce a trecut. Hristos însuşi a vorbit de acest înspăimântător supliciu. Nu, nu se cade ca omul să fie chinuit astfel!

Deşi uşierul n-ar fi izbutit să exprime toate astea aşa cum le spunea prinţul, totuşi se putea citi pe faţa lui înduioşată că a înţeles bine miezul chestiunii.

— Mă rog, dacă aveţi poftă de fumat, îngînă el, puteţi să vă aprindeţi pipa, dar cît mai repejor, ca nu cumva să vă poftească înăuntru. Uite, colea, sub scăricică. Vedeţi uşa aceea. Intraţi pe uşă, la dreapta e o odăiţă; acolo se poate, numai aţi face bine să deschideţi ferestruica, să iasă mirosul de tutun, căci după rînduiala casei nu e îngăduit…

Dar prinţul n-avu timp să-şi satisfacă gustul. În anticameră intră grăbit un tînăr cu nişte dosare în mînă. Lacheul se repezi să-i scoată blana, în timp ce tînărul îl măsură din ochi pe prinţ, aruncîndu-i o privire piezişă.

— Gavrila Ardalionîci, începu lacheul pe un ton confidenţial şi aproape familiar, dumnealui zice că e prinţul Mîşkin şi neam cu coniţa, a sosit cu trenul din străinătate şi s-a prezentat aşa, cu o bocceluţă în mînă, numai că…

Prinţul nu desluşi mai mult, fiindcă servitorul continuă să vorbească aproape în şoaptă. Gavrila Ardalionovici asculta cu atenţie şi din cînd în cînd se uita la prinţ cu multă curiozitate. Apoi renunţă să mai asculte şi se apropie cu interes de musafir.

— Sînteţi prinţul Mîşkin? întrebă el cu o politeţe şi amabilitate exagerate.

Era un tînăr foarte frumos, tot de vreo douăzeci şi opt de ani: blond, de statură mijlocie, bine făcut, cu o mică bărbuţă napoleoniană, avea o figură inteligentă şi foarte frumoasă. Numai că zîmbetul lui, cu toată amabilitatea pe care o afecta, avea ceva artificial în el; dinţii, prea regulaţi, aminteau un şirag de perle; privirea, cu toată aparenta voioşie şi sinceritate, trăda ascuţimi iscoditoare.

„Omul acesta cred că are cu totul altă privire cînd e singur şi probabil că nici nu rîde vreodată”, îşi zise în gînd prinţul, reţinînd mai mult intuitiv o primă impresie.

Mîşkin se grăbi să-i dea toate lămuririle despre persoana lui, repetînd pe scurt ceea ce-i spusese cu puţin înainte lacheului, iar mai înainte lui Rogojin. Gavrila Ardalionovici, între timp, părea că se străduieşte să-şi aducă aminte de ceva.

— Nu i-aţi trimis acum un an sau chiar mai puţin Elizavetei Prokofîevna o scrisoare, din Elveţia, mi se pare?

— Întocmai.

— În cazul acesta, numele dumneavoastră nu este necunoscut în familia generalului şi cu siguranţă că n-a fost dat uitării. Doriţi să staţi de vorbă cu Excelenţa sa? Mă duc să vă anunţ… Generalul va fi liber îndată. Ar fi bine, pînă atunci, să treceţi în sala de aşteptare… Pentru ce l-ai lăsat pe dumnealui să stea aici? se adresă el pe un ton sever servitorului.

— Vă spuneam că aşa a dorit…

În acest timp, uşa cabinetului se deschise brusc şi de acolo ieşi un militar cu o servietă în mînă, care vorbea tare şi se înclina mereu,

luîndu-şi rămas-bun de la stăpînul casei.

— Eşti aici, Ganea? Vino, te rog! strigă un glas dinăuntru. Gavrila Ardalionovici schiţă un salut cu capul în direcţia prinţului şi intră grăbit în cabinet.

Peste vreo două minute, uşa se deschise iar şi glasul sonor şi afabil al secretarului i se adresă lui Mîşkin:

— Vă rog să poftiţi, prinţe!

III

Generalul Ivan Feodorovici Epancin îl primi în picioare în mijlocul cabinetului, uitîndu-se la el cu multă curiozitate, ba făcu şi doi paşi în întîmpinarea lui. Prinţul se apropie şi se recomandă.

— Ei bine, răspunse generalul, cu ce aş putea să-ţi fiu de folos?

- O, nimic important nu mă aduce; voiam numai să fac cunoştinţă cu dumneavoastră. N-aş vrea să vă deranjez, căci nu cunosc nici ziua, nici orele dumneavoastră de primire. Dar vin direct de la gară, chiar acum am sosit din Elveţia…

Generalul schiţă un început de surîs, dar se opri ca pentru un moment de reculegere, îşi îngustă ochii, îl mai examina o dată pe vizitator din cap pînă-n picioare, apoi, cu un gest grăbit, îi arătă un scaun; el însuşi se aşeză puţin într-o parte şi se întoarse spre prinţ cu un aer nerăbdător, de aşteptare. Ganea, în picioare, într-un colţ al odăii, cerceta hîrtiile de pe birou.

- De obicei nu prea am răgaz să fac cunoştinţe noi, observă generalul. Întrucît însă dumneata ai probabil în vedere un scop anumit…

- Eram sigur, întrerupse prinţul, că o să bănuiţi numaidecît că vizita mea urmăreşte un anumit scop. Vă asigur însă că, în afară de plăcerea de a vă cunoaşte, nici un alt motiv nu mă aduce în casa dumneavoastră.

- Bineînţeles, plăcerea e tot aşa de mare şi pentru mine, dar nu poţi să te distrezi întruna; ştii, mai are omul şi treburi… În afară de asta, pînă acum nu pot să descopăr nimic comun între noi… nici o legătură, ca să zic aşa…

- Nu-i nici o legătură, fireşte, şi nici vreun punct comun între noi. Căci, dacă sînt prinţul Mîşkin şi dacă soţia dumneavoastră se trage din neamul nostru, asta, desigur, nu-i un motiv. înţeleg prea bine. Totuşi, altul nu există. Mai bine de patru ani am lipsit din Rusia, iar cînd am plecat din ţară mă găseam într-un hal… nu prea eram cu mintea limpede! Nici atunci nu prea cunoşteam viaţa, iar acum nici atît. Aş avea nevoie de cunoştinţa unor oameni de inimă; aş avea chiar şi o afacere de rezolvat şi nu ştiu la ce uşi să bat. Încă la Berlin mi-a venit în gînd: „îmi sînt aproape rude, să mă adresez mai întîi

lor; cine ştie, poate că am putea să ne fim de folos reciproc, ei mie şi eu lor, dacă sînt oameni de inimă”. Şi am avut prilejul să aud că sînteţi tocmai asemenea oameni buni.

- Îţi sînt foarte recunoscător, zise generalul surprins. Dă-mi voie să te întreb unde ai tras?

- Deocamdată, n-am tras nicăieri.

— Înseamnă că vii la mine direct de la gară? Şi… cu bagajele?

— N-am nici un fel de bagaj, doar o bocceluţă cu rufărie; de obicei o port cu mine. Pînă diseară, am timp să-mi caut o cameră la hotel.

— Vasăzică, ai de gînd totuşi să-ţi iei o cameră la hotel?

— O, da, fireşte.

— După vorbele dumitale, crezusem că ai venit cu gîndul să rămîi la mine.

— Aşa ceva nu s-ar întîmpla decît în urma unei invitaţii din partea dumneavoastră. Mărturisesc însă că n-aş fi primit. Nu pentru că aş avea vreun motiv, ci pentru că… nu-mi stă în firea.

— Atunci am făcut bine că nu te-am invitat şi nici nu te invit, îngăduie-mi, totodată, prinţe - pentru ca să fim pe deplin lămuriţi şi pentru a înlătura, ca să spun aşa, orice echivoc — să trag următoarea concluzie din convorbirea noastră: întrucît din discuţia noastră a reieşit şi sîntem de acord că între noi nu poate fi vorba de vreo legătură de rudenie, deşi pentru mine ar fi fost, bineînţeles, deosebit de măgulitor să ne ştim rude, ar urma…

— Ar urma că nu-mi rămîne altceva de făcut decît să mă ridic şi să plec, isprăvi vizitatorul fraza şi se ridică rîzînd cu multă voioşie chiar, în ciuda situaţiei penibile în care fusese pus. Credeţi-mă că, deşi nu am deloc experienţa vieţii şi nu cunosc nici obiceiurile şi nici felul de viaţă al oamenilor de aici, nu ştiu de ce, exact aşa mi-am închipuit că va decurge întrevederea noastră. Probabil că aşa e normal să fie… De altfel, nici la scrisoarea pe care v-am trimis-o nu mi-aţi răspuns… Atunci, vă las cu bine şi scuzaţi pentru deranj.
Privirea prinţului era în acel moment atît de blîndă, iar zîmbetul aşa de senin şi lipsit de orice urmă de resentiment, încît generalul îl privi deodată mai atent şi în aceeaşi clipă îl văzu cu alţi ochi; o schimbare bruscă se produse în atitudinea gazdei.

— Ştii, prinţe, spuse generalul cu un glas care nu semăna cu cel de adineauri, oricum, eu nu te cunosc încă şi-apoi, mă gîndesc că poate Elizaveta Prokofievna ar dori să-l cunoască pe omul care poartă acelaşi nume ca ea… Mai zăboveşte puţin, dacă vrei şi dacă timpul îţi îngăduie.

— O, timp am destul şi-mi aparţine în totalitate, n-am unde şi la ce să mă grăbesc (şi prinţul, fără multă ceremonie, îşi puse pe masă pălăria moale cu bor mare). Mărturisesc că, venind încoace, nutrisem speranţa că, poate, Elizaveta Prokofievna îşi va aduce aminte de scrisoarea mea. Adineauri, cînd aşteptam acolo, în anticameră, servitorul dumneavoastră m-a bănuit că aş fi dintr-aceia care vin să ceară de pomană; mi-am dat seama numaidecît. Iar slujitorii dumneavoastră probabil că au primit în privinţa asta instrucţiuni severe; dar vă asigur că nu pentru asta am venit, ci, credeţi-mă, numai şi numai ca să cunosc şi să mă apropii de oameni. Am impresia însă că v-am deranjat şi asta mă nelinişteşte.

— Uite ce este, prinţe, spuse generalul cu un zîmbet voios, mă bate gîndul că dacă eşti cu adevărat aşa cum pari, cine ştie, poate că ne-ar face plăcere să te cunoaştem mai de aproape; numai că, vezi dumneata, eu sînt un om prea ocupat; uite şi acum, mai am de văzut şi de semnat nişte hîrtii, pe urmă trebuie să mă duc la Alteţa sa şi de acolo la slujbă, încît, deşi aş prefera să stau de vorbă cu un om… cumsecade şi onorabil… totuşi… De altfel sînt aşa de convins de buna dumitale educaţie încît… Dar ce vîrstă ai, prinţe?

— Douăzeci şi şase de ani.

— la te uită! Te credeam mult mai tînăr.

— Da, se spune că par mai tînăr. Cred că voi şti să mă port astfel, încît să nu vă stingheresc şi asta nu-mi va fi deloc greu, dat fiind că nici nu-mi place să plictisesc pe cineva… Şi pe urmă, am impresia că sîntem atît de diferiţi în aparenţă din cauza unor anumite împrejurări, încît înclin să cred şi eu că într-adevăr nu-i nimic comun între noi; deşi nu sînt deloc convins de asta; căci, la drept vorbind, adesea e numai o părere că nu există puncte comune, în realitate însă, ele există şi încă foarte multe… Numai indolenţa omenească e de vină că oamenii se categorisesc unii pe alţii din vedere şi nu sînt în stare să găsească… Dar ceea ce spun poate că vă plictiseşte? Mi s-a părut chiar…

— În două cuvinte: ai ceva avere sau, poate, te gîndeşti să-ţi găseşti o

ocupaţie? Scuză-mă că te iau aşa…

- Vai de mine, întrebarea dumneavoastră e firească şi mi-o explic foarte bine. N-am deocamdată nici o avere şi nici ocupaţie, cu toate că mi-ar fi trebuit. Bani, pînă acum, am avut de la străini; profesorul Schneider, la care mi-am urmat tratamentul şi studiile în Elveţia, mi-a dat atît cît era nevoie pentru drum, aşa că acum, de pildă, mi-au rămas doar cîteva copeici. Am de rezolvat, ce-i drept, o chestiune şi aş avea nevoie de un sfat, dar…

- Şi cum ai de gînd să te descurci deocamdată? Care ţi-au fost intenţiile? interveni generalul.

- Să fac ceva, să lucrez… orice…

- Eşti filosof, cum văd; şi totuşi… ai vreun talent, anumite aptitudini, măcar din acelea care să-ţi asigure cît de cît existenţa? Scuză-mă că insist…

- O, dar n-aveţi de ce vă scuza. Cred că n-am nici talente, nici aptitudini deosebite. Mai curînd aş spune contrariul, ţinînd seama că din pricina sănătăţii mele n-am putut primi o instrucţiune sistematică. Dar, ca să-mi cîştig pîinea, cred că…

Generalul îl întrerupse iar şi-i ceru noi amănunte. Prinţul mai povesti o dată ceea ce se cunoaşte din paginile anterioare. A reieşit cu acest prilej că generalul nu numai că auzise de răposatul Pavlişcev, dar îl şi cunoscuse personal. Din ce motive anume omul acesta s-a interesat direct de educaţia lui, nici chiar Mîşkin nu putea să-şi explice — probabil în amintirea vechii prietenii carc-l legase de tatăl său. Rămas orfan de mic, prinţul fusese crescut la ţară, căci pentru starea sănătăţii lui se recomanda şederea la aer curat. Pavlişcev îl încredinţase unor cucoane bătrîne, rude dc-ale lui, moşierese de provincie; mai întîi i se dădu copilului o guvernantă, pe urmă un pedagog. Prinţul declară de altfel că, în ciuda faptului că îşi amintea aproape totul, multe lucruri nu era în stare să le explice mulţumitor, deoarece au rămas pentru el învăluite ca într-o ceaţă. Accesele bolii de care suferea fiind din ce în ce mai frecvente îl făcuseră aproape idiot (prinţul spuse întocmai cuvîntul idiot). Mai povesti apoi cum Pavlişcev s-a întîlnit înr-o zi, la Berlin, cu profesorul Schneider - un doctor elveţian care se ocupa în special de aceste boli si care înfiinţase în cantonul Valais un institut psihiatric, unde trata idioţia şi deficienţa mintală prin hidroterapie şi gimnastică; se ocupa de instrucţia pacienţilor săi, urmărind

dezvoltarea lor intelectuală. Şi astfel Pavlişcev îl trimise cu vreo cinci ani în urmă în Elveţia, internîndu-l în casa de sănătate condusă de acest doctor. Acum doi ani însă, Pavlişcev a murit subit fără să fi apucat să-şi lase ultimele dispoziţii. Schneider a continuat să-l mai ţină şi după aceea şi să-l trateze, încă doi ani; de vindecat n-a reuşit să-l vindece de tot, dar i-a fost de mare ajutor, fiindcă acum se simte mult mai bine; şi că, în sfîrşit, la dorinţa lui stăruitoare şi în urma unei întîmplări care l-a hotărît pe profesor să-l lase să plece, el s-a întors în patrie.

Generalul nu-şi ascundea mirarea.

- Şi cum adică, n-ai în Rusia pe nimeni, dar absolut pe nimeni? întrebă el.

- Deocamdată pe nimeni… dar nădăjduiesc… am primit de altfel o scrisoare…

- Cel puţin, îl întrerupse iarăşi generalul fără să fi auzit ultimele cuvinte ale prinţului despre scrisoare, ai vreo pregătire, ai învăţat să faci ceva şi crezi că boala dumitale nu te-ar împiedica să ocupi, de pildă, o slujbă uşoară, undeva în administraţie?

- A! nu, fără îndoială. Chiar aş dori mult să am o slujbă, pentru că vreau să văd ce aplicaţii am. În toţi cei patru ani cît am stat în Elveţia, am studiat mereu, deşi nu prea sistematic, ci aşa după propria mea metodă. Am citit mai ales foarte multe cărţi ruseşti.

- Cărţi ruseşti? Atunci înseamnă că ştii carte şi poţi să scrii fără greşeli?

- O, da, fireşte.

- Foarte bine. Şi ai un scris frumos?

- Scrierea o am excelentă. în această privinţă aş putea spune că am un adevărat talent de caligraf. Daţi-mi să vă scriu ceva de probă, spuse prinţul înflăcărîndu-se.

- Mă rog. De aşa ceva chiar este nevoie. Şi, mai ales, îmi place hotărîrea pe care o arăţi, prinţe; eşti într-adevăr un om simpatic, zău asa.

- Aveţi nişte rechizite de birou extraordinare. Ce de-a creioane şi condeie, ce hîrtie admirabilă… Şi ce cabinet frumos aveţi! Uite un

peisaj pe care-l cunosc: e o vedere din Elveţia. Tabloul a fost făcut probabil după natură; locul acesta îl cunosc, sînt convins că l-am văzut; e în cantonul Uri.

- Tot ce se poate, deşi tabloul a fost cumpărat aici. Ganea, dă-i prinţului o foaie de hîrtie; poftim hîrtie şi un condei; poţi să te aşezi la măsuţa asta. Ce ai acolo? se întoarse generalul către secretar, care scosese între timp din servietă o fotografie de format marc pe care i-o arătă. Ah! Nastasia Filippovna! Chiar dînsa ţi-a trimis-o, chiar dînsa? Dumneaei personal? îl descosea el pe Ganea, înviorîndu-se şi plin de curiozitate.

- Mi-a dat-o adineauri, cînd m-am dus să-i prezint felicitările. l-o cerusem mai de mult. Nu ştiu dacă nu-i cumva o aluzie din partea ei că într-o zi ca asta m-am prezentat cu mîinile goale, fără vreun cadou, adăugă Ganea cu un zîmbet acru.

- Da' de unde! Cum de a putut să-ţi treacă prin cap aşa ceva! Nu-i deloc în firea ei şi nu-i o femeie interesată, replică foarte categoric generalul. Şi, între noi fie vorba, ce dar ai fi putut să-i faci? Pentru asta trebuie mii de ruble! Afară de cazul că i-ai fi dat şi tu o fotografie de-a ta. Apropo, nu ţi-a cerut-o încă?

- Nu, nu mi-a cerut şi poate că nici n-o să mi-o ceară vreodată. Cred că n-aţi uitat, Ivan Feodorovici, de reuniunea de astă-seară. Aţi fost invitat în mod special.

- N-am uitat, n-am uitat, fireşte. Şi am să vin negreşit. Că doar e ziua ei de naştere, cum aş putea să lipsesc. Douăzeci şi cinci de ani! … Hm! ştii ceva, Ganea, am să-ţi dezvălui un secret. Pregăteş-te-te. Ne-a făgăduit, lui Afanasi Ivanovici şi mie, că în seara asta, cu prilejul sărbătoririi, îşi rosteşte cuvîntul hotărîtor: a fi sau a nu fi! Aşa că bagă de seamă!

O tulburare bruscă îl făcu pe Ganea să pălească.

- A spus dînsa aşa? întrebă el cu un tremur în glas.

- Şi-a dat cuvîntul zilele trecute. A trebuit să cedeze, în cele din urmă, la insistenţele noastre. Dar ne-a rugat să nu-ţi spunem nimic deocamdată.

Generalul îl urmărea cu atenţie pe Ganea; aerul stingherit al acestuia părea că îl indispune.

- Amintiţi-vă, lvan Feodorovici, spuse emoţionat şi întrucîtva ezitînd Ganea, că dînsa mi-a lăsat toată libertatea să decid cum vreau pînă în clipa cînd va lua ea o hotărîre; ba şi atunci chiar, ultimul cuvînt îl am eu…

- Care vasăzică tu… Care vasăzică… se nelinişti deodată generalul.

- N-am spus nimic.

- Gîndeşte-te în ce situaţie ne pui!

- N-am zis că renunţ. Poate că nu m-am exprimat bine…

- Cred şi eu! Aş vrea să te văd renunţînd! spuse cu ciudă generalul, fără să-şi ascundă supărarea. Aici, dragul meu, nu se mai pune chestiunea că n-ai putea să renunţi, ci e vorba cît de nerăbdător eşti să primeşti răspunsul ei, cu cîtă plăcere şi bucurie aştepţi acest răspuns. Cei de-acasă ce spun?

- Ce să spună! Acasă, totul va decurge cum vreau eu. Numai tata, ca de obicei, se ţine de năzbîtii, a întrecut orice măsură, încît refuz să mai stau de vorbă cu el, dar îl ţin din scurt şi, de n-ar fi mama, zău că l-aş da pe uşă afară. Bineînţeles, mama plînge întruna şi soră-mea e furioasă. Eu însă le-am declarat categoric că numai eu am dreptul să-mi hotărăsc propria soartă şi vreau ca toată lumea din casă să se supună voinţei mele. Surorii mele, cel puţin, i-am spus toate acestea răspicat, de faţă cu mama.

- Eu, unul, drept să-ţi spun, nu mai înţeleg nimic, observă gînditor generalul, ridicînd din umeri şi desfăcîndu-şi braţele în semn de mirare. Chiar zilele trecute, ţii minte, cînd Nina Aleksandrovna a venit la mine să se plîngă, ce se mai văita, ce se mai căina! „Dar de ce atîta necaz?” o întreb eu — ca să aflu că pentru mama şi sora ta căsătoria aceasta ar fi o dezonoare. Ce dezonoare, mă rog, aş vrea să vă întreb? Cine ar putea să-i reproşeze ceva Nastasiei Filippovna sau să afirme ceva rău despre purtarea ei? Numai pentru că a trăit cu Toţki? Dar e absurd, mai ales dacă ţinem seama de anumite împrejurări! „Nu-i aşa că n-aţi admite-o în societatea fiicelor dumneavoastră?” zice. Ca să vezi la ce se gîndeşte! Dar nu înţeleg cum de nu ţine seama Nina Aleksandrovna de…

- De situaţia ei? îl ajută Ganea pe general să-şi isprăvească gîndul. Îşi cunoaşte ea foarte bine locul, nu fiţi supărat pe dînsa. De altfel, chiar atunci i-am făcut un scandal teribil ca să se înveţe minte şi să nu se mai amestece în treburile altora. Şi totuşi, dacă mai avem linişte în

casă, poate e numai fiindcă ultimul cuvînt n-a fost rostit încă, dar puţin mai trebuie ca să se dezlănţuie furtuna. Dacă în seara asta lucrurile se lămuresc definitiv, e limpede că atunci totul va răbufni pe faţă.

Prinţul auzi toată conversaţia asta aplecat la măsuţa din colţ, asupra probei sale de caligrafie. Isprăvind, se apropie de masă ca să predea hîrtia generalului.

— Aşadar, asta-i Nastasia Filippovna? îngînă el, cercetînd cu multă atenţie şi curiozitate portretul. Frumoasă făptură! mai adăugă Mîşkin cu înflăcărare.

Şi, într-adevăr, fotografia înfăţişa o femeie tînără de o rară frumuseţe. Era îmbrăcată într-o rochie de mătase neagră, cu o croială foarte simplă şi elegantă, dar fără pretenţie; părul, probabil castaniu, era strîns într-o pieptănătură simplă de tot, ochii îi avea negri şi profunzi, fruntea gînditoare; chipul, puţin cam slab şi poate prea palid, exprima pasiune, lăsînd să se întrevadă şi o umbră de trufie. Ganea şi generalul se uitau uluiţi la Mîşkin…

— Cum adică, Nastasia Filippovna? O cunoşti dumneata pe Nastasia Filippovna? întrebă generalul.

- Da; sînt numai de douăzeci şi patru de ore în Rusia şi am avut prilejul să aud vorbindu-se de această femeie minunată, răspunse prinţul şi povesti despre întîlnirea cu Rogojin şi tot ce aflase de la acesta.

— Ce-o mai fi şi asta! zise generalul, cuprins din nou de nelinişte; ascultase cu multă atenţie istorisirea prinţului şi acum îl fixă pe Ganea cu o privire iscoditoare.

- Vreo mitocănie, desigur, murmură Ganea puţin tulburat; le ce te poţi aştepta de la un negustoraş zurbagiu pus pe chefuri şi dezmăţ. Am mai auzit eu ceva despre o ispravă de-a lui.

— Aşa e, am auzit şi eu, îşi aduse aminte generalul. După întîmplarea aceea cu cerceii, Nastasia Filippovna ne-a povestit totul de-a fir a păr. Dar acum e altceva. Poate că într-adevăr e vorba la mijloc de un milion şi… de o pasiune. O pasiune brutală, să zicem, dar oricum e pasiune şi se cam ştie de ce-s capabili domnişorii aceştia cînd o iau razna… Hm! numai de n-ar ieşi de-aici vreo încurcătură! conchise generalul, căzînd pe gînduri.

— Vă sperie milionul? rînji Ganea.

— Tu nu te temi, fireşte?

— Ce impresie ţi-a făcut, prinţe? îl întrebă deodată Ganea pe Mîşkin. Are aerul unui om serios sau e o puşlama ordinară? Aş vrea să ştiu părerea dumitale personală.

În sufletul lui Ganea se petrecea probabil ceva neobişnuit, făcîndu-l să pună această întrebare. Părea că un gînd nou îi încolţise în minte şi-i sclipea nerăbdător în ochi. Cît despre general, a cărui sinceră nelinişte era vădită, se uită chiorîş la prinţ, ca şi cum nu s-ar fi aşteptat la cine ştie ce mare lucru de pe urma răspunsului său.

— Nu ştiu cum să vă spun, reflectă prinţul, numai că mie personal mi-a făcut impresia unui om cuprins de o mare pasiune, ba aş zice chiar de o pasiune bolnăvicioasă. De altfel, el însuşi are încă aerul unui om suferind. Nu este exclus ca din primele zile la Petersburg chiar să cadă iarăşi la pat, mai cu seamă dacă nu se cruţă şi se apucă de chefuri.

— Aşa? Asta e impresia dumitale? se agăţă generalul de această supoziţie.

— Da, e impresia pe care mi-a făcut-o.

— Ce are a face că peste cîteva zile ar putea să cadă la pat, zise Ganea, surîzînd răutăcios din colţul buzelor. Asemenea istorii se pot întîmpla fără să fie nevoie de cine ştie ce mult timp şi n-ar fi exclus să se întîmple ceva chiar şi în seara asta…

— Hm!… Tot ce se poate. Dar atunci totul va depinde de ceea ce i se va năzări Nastasiei Filippovna, murmură generalul.

— Şi o ştiţi cum e cîteodată!

— Ce vrei să spui? strigă generalul indispus la culme. Ascultă, Ganea, te rog astăzi să n-o contrazici, caută să fii… într-un cuvînt să-i intri în voie… Hm! … ce te hlizeşti la mine? Ascultă, Gavrila Ardalionîci, ar fi, cred, nimerit, ba chiar foarte nimerit momentul să ne întrebăm: în definitiv, ce anume urmărim noi? Căci, în ceea ce mă priveşte, interesul meu personal în afacerea asta, înţelegi, e pe deplin asigurat şi nimic nu m-ar putea îngrijora; într-un fel sau altul, ce-i al meu e pus deoparte. Toţki nu-şi va schimba hotărîrea, prin urmare nu risc nici o pierdere şi, dacă totuşi îmi bat capul cu asta acum, e

numai pentru binele tău. Gîndeşte-te, aşadar; ce naiba, n-ai încredere în mine? Că doar eşti un om… într-un cuvînt, un om deştept, şi m-am bizuit pe tine… Or, în cazul de faţă, acest lucru e… e…

— E lucru de căpetenie, isprăvi Ganea, venind iarăşi în ajutorul generalului, vădit încurcat, şi buzele lui se schimonosiră într-un zîmbet veninos pe care nici măcar nu încercă să-l ascundă. Îşi aţinti privirea febrilă în ochii generalului, ca şi cum ar fi vrut ca acesta să-i citească tot gîndul. Generalul se făcu roşu de mînie.

— Da, da, precum ai spus! A şti să fii deştept este un lucru de căpetenie! întări el, sfredelindu-l cu privirea pe interlocutorul său. Nu ţi se pare că eşti cam ridicol, Gavrila Ardalionîci? îmi face impresia că te bucură chiar apariţia acestui fecioraş de negustor, ca şi cum ai vedea în el o scăpare pentru tine. Aici însă trebuie judecat bine din capul locului; trebuie să cumpăneşti bine situaţia şi… şi să procedezi în consecinţă, drept şi cinstit, şi asta e valabil pentru amîndouă părţile; iar de nu… e preferabil s-o spui dinainte, ca să nu-i compromiţi pe alţii, cu atît mai mult cu cît ai avut vreme destulă pentru asta; şi nici acum nu-i prea tîrziu de altfel (generalul ridică sprîncenele semnificativ), cu toate că mai sînt doar cîteva ceasuri… Ai înţeles ce vreau să spun? Ai înţeles? Chiar aşa, zău, accepţi ori nu? Dacă nu accepţi, spune şi — mă rog… nimeni nu te sileşte, Gavrila Ardalionîci, nimeni nu te împinge cu forţa într-o cursă, dacă ţi se pare cumva că la mijloc e vreo cursă.

— Accept, rosti cu glasul pe jumătate, dar cu un ton hotărît, Ganea, apoi tăcu posomorit, lăsîndu-şi privirea în pămînt.

Generalul era satisfăcut. Ce-i drept, se cam pripise şi acum îşi făcea reproşuri de a fi întrecut măsura. Cînd deodată, întoreîndu-se spre musafir, o nelinişte subită i se aşternu pe faţă la gîndul că acesta auzise toată conversaţia. În aceeaşi clipă însă liniştea îi reveni; o singură privire aruncată asupra prinţului i-a fost de ajuns pentru a nu-şi mai face griji în această privinţă.

— Formidabil! strigă el, privind proba de scris pe care i-o prezentase prinţul. Dar e un adevărat model de caligrafie! Şi încă un model din cele mai reuşite! Priveşte, Ganea, ce talent!

Pe o foaie groasă de hîrtie velină prinţul scrisese cu caractere medievale ruseşti propoziţia:

„ Precicucernicul egumen Pafnutie şi-a pus iscălitura. “

- Aveţi aici, explică el cu deosebită plăcere şi multă însufleţire, iscălitura stareţului Pafnutie, aflată pe un manuscris din secolul al paisprezecelea. Ştiau să iscălească frumos egumenii şi mitropoliţii de odinioară, ba cu ce gust cîteodată, cu cîtă sîrguinţă! Dacă aveţi în biblioteca dumneavoastră ediţia lui Pogodin, domnule general, aţi putea să vă convingeţi. Mai departe vine un alt model de scriere: iată, aici aveţi o probă de caligrafie rondă pe care o întrebuinţau francezii în secolul trecut, unele litere nici nu mai seamănă cu cele de azi; era scrisul curent de atunci, acela al scribilor oficiali; specimenul care mi-a servit de model provine de la unul dintre ei, veţi recunoaşte şi dumneavoastră că nu e lipsit de unele calităţi reale. Priviţi acest d şi acest a aşa de frumos rotunjite. Am încercat să transpun acest caracter de scriere franceză în litere ruseşti, ceea ce nu-i deloc uşor, dar am izbutit şi văd că iese destul de frumos. Poftim şi o altă scriere, foarte originală şi foarte frumoasă chiar aici: „Prin .sîrguinţă învingi orice.” Este caligrafia cancelariilor ruseşti sau, dacă doriţi mai precis, a cancelariilor militare. Aşa se scriu documentele oficiale care trebuie adresate unor personaje importante. Literele sînt toate ronde, trăsătura e neagră, dar sînt făcute cu mult gust. Un caligraf n-ar admite asemenea ornamente sau, mai bine zis, asemenea intenţii de ornamentaţie, vedeţi, aceste codiţe mici neisprăvite - dar dacă le priviţi în ansamblu, aici se reflectă un caracter, se întrevede chiar sufletul unui scrib cazon; el ar fi vrut parcă să dea frîu liber fanteziei, să asculte de inspiraţia talentului său, dar gulerul vestonului de militar e strîns încheiat în copci, spiritul de disciplină a răzbit pînă şi în scris. Ce să zic, e un lucru admirabil! Modelul acesta mi-a căzut în mînă cu totul din întîmplare şi unde credeţi? — în Elveţia! Recent de tot şi m-a impresionat mult. Asta-i o scriere englezească obişnuită, simplă şi sobră; eleganţa nici că ar putea merge mai departe; aici totul e superb, încîntător, un adevărat şirag de perle, e perfecţiunea însăşi; dar iată şi o variantă franţuzească a acestui scris, am împrumutat-o de la un comis-voiajor francez; de fapt, e aceeaşi scriere engleză, cu aceleaşi caractere, cu deosebire că linia neagră e un pic mai densă, mai îngroşată, ceea ce face ca proporţiile de lumină să nu fie respectate; remarcaţi de asemenea că şi ovalul suferă o uşoară modificare: e puţin mai rotunjit; în plus aici mai găsim şi un adaos ornamental, dar ornamentul este un lucru extrem de delicat, care ascunde mii de primejdii! Înfloriturile cer un gust extraordinar; dar dacă sînt izbutite, dacă proporţiile au fost găsite — o asemenea scriere nu mai suferă nici o comparaţie, rămîi pur şi simplu fermecat!

— Oho! Ce subtilităţi de amănunt! zise generalul rîzînd. Păi dumneata, cum văd, eşti mai mult decît un simplu caligraf, eşti un

artist! Tu ce zici, Ganea?

— E uimitor, întări secretarul, şi aş putea spune - un artist pe deplin conştient de menirea lui, adăugă el cu un surîs ironic.

— Dumneata rîzi. N-ai decît. Nu-ţi dai seama că aici e vorba de o adevărată carieră, urmă generalul. Nici nu ştii, prinţe, cărei personalităţi importante te vom pune să scrii scrisori! Am putea foarte bine, chiar de la început, să-ţi oferim treizeci şi cinci de ruble pe lună. Dar văd că s-a făcut douăsprezece şi jumătate, se întrerupse el din vorbă, uitîndu-se la ceas; să ne înţelegem, prinţe, căci sînt grăbit şi poate n-o să mai avem ocazia să ne întîlnim astăzi! Ia loc puţin; ţi-am explicat că nu e chip să te primesc prea des, în schimb doresc sincer să-ţi vin cît de cît în ajutor, ca să poţi face faţă, adică, nevoilor celor mai urgente; pe urmă te descurci singur cum ştii. Am să-ţi caut un loc într-o cancelarie; n-ai să ai cine ştie ce mult de lucru, dar trebuie să fii conştiincios şi punctual. Acum, în ce priveşte găzduirea dumitale. Gavrila Ardalionîci Ivolghin, tînărul meu prieten aici prezent, cu care te rog să faci cunoştinţă, locuieşte în familie; mama şi sora lui au două-trei odăi mobilate pe care le dau cu chirie, inclusiv serviciul, la persoane de bună condiţie. Nina Aleksandrovna, sînt convins, va ţine seama de recomandaţia mea. Pentru dumneata, prinţe, e mai mult decît o comoară, mai întîi pentru că în loc să fii singur, vei fi, ca să spun aşa, în sînul familiei, căci, după părerea mea, nu poţi, la început, să rămîi singur cuc într-o capitală ca Petersburgul. Nina Aleksandrovna şi Varvara Ardalionovna, mama şi sora lui Gavrila Ardalionîci, sînt nişte doamne onorabile pentru care am cea mai mare consideraţie. Nina Aleksandrovna este soţia unui vechi camarad al meu, generalul Ardalion Aleksandrovici, actualmente pensionar. E adevărat că în urma unor împrejurări cu totul speciale am încetat să-l mai văd, ceea ce însă nu mă împiedică să-i păstrez într-un anumit fel toată stima. Toate astea ţi le spun, prinţe, ca să te fac să înţelegi că va fi din parte-mi o recomandare, ca să zic aşa, personală, care mă angajează şi că, prin urmare, răspund oarecum pentru dumneata. Costul pensiunii e din cele mai moderate şi sper că leafa dumitale îţi va permite în curînd să faci faţă acestei cheltuieli. E drept că omul mai are nevoie şi de ceva bani de buzunar; cred însă că n-ai să te superi, dragă prinţe, dacă-ţi atrag atenţia că ar fi mai cuminte să eviţi banii de buzunar şi, în general, nici să nu porţi bani în buzunar. Ţi-o spun după părerea pe care mi-am făcut-o despre firea dumitale. Dat fiind însă că în momentul de faţă punga dumitale e absolut goală, permite-mi să-ţi ofer această hîrtie de douăzeci şi cinci de ruble. Bineînţeles, ne vom socoti mai tîrziu, şi dacă eşti într-adevăr un om

aşa de sincer şi bun la inimă cum te arată vorba, sper că nici în privinţa asta n-are să se ivească vreo dificultate între noi. Şi dacă îţi acord atîta atenţie, e numai pentru că am anumite proiecte în privinţa dumitale; într-o zi le vei cunoaşte. Vezi ce sincer sînt. Sper, Ganea, că nu vei avea nimic de obiectat ca prinţul să locuiască la voi?

- O, dimpotrivă! Maică-mea va fi chiar încîntată… răspunse cît se poate de politicos şi prevenitor Ganea.

- Mi se pare că pînă acum nu aveţi ocupată decît o singură cameră; cum îl cheamă pe locatar? Ferd…? Fer…

— Ferdîşcenko.

- Exact. Dar să ştii că nu-mi place deloc acest Ferdîşcenko al vostru; un fel de măscărici ordinar. Şi nu înţeleg de ce Nastasia Filippovna îl încurajează atît. Să fie oare cu adevărat rudă cu ea?

— Aş! e o glumă şi atît! Ce rubedenie? Nici în clin, nici în mînecă.

— Ei, atunci, dă-l dracului! Ei bine, prinţe, eşti mulţumit sau nu?

- Vă mulţumesc, Excelenţă, aţi dat dovadă de multă mărinimie faţă de mine, cu atît mai mult că nici măcar nu v-am cerut sprijinul; şi nu o spun din mîndrie; adevărul e că realmente nu ştiam unde să-mi pun capul. Ce-i drept, adineauri, Rogojin m-a invitat să mă duc la el.

- Rogojin? Ei bine, cred că nu face; ţi-aş da un sfat părintesc sau, dacă ţi-e mai pe plac, un sfat prietenesc: să-l scoţi din cap pe domnul Rogojin ăsta. Şi, în general, te-aş sfătui să-ţi limitezi relaţiile la familia în care ai să stai.

- Pentru că sînteţi aşa de bun cu mine, începu prinţul, aş avea de rezolvat o chestiune. Am primit o comunicare…

— Te rog să mă scuzi, întrerupse generalul, dar nu mai dispun de nici un minut măcar. Mă duc să te anunţ Lizavetei Prokofievna; dacă dorinţa ei va fi să te primească chiar acum (am eu grijă să te prezint în modul cel mai favorabil), te sfătuiesc să profiţi de ocazie şi să-i intri în voie, căci Lizaveta Prokofievna poate să-ţi fie de mare folos; doar purtaţi acelaşi nume. De n-o vrea acum, să nu fie cu supărare, vei veni altă dată. iar tu, Ganea, uită-te puţin la socotelile astea; am încercat cu Fedoseev adineauri să le dăm de capăt. Ar fi bine să nu uităm, să le includem…

Şi generalul ieşi, fără ca prinţul să mai fi apucat să-i vorbească de chestiunea care-l preocupa, deşi încercase de vreo patru ori să aducă vorba. Ganea aprinse o ţigară, oferindu-i una şi prinţului; acesta primi şi, nevoind să-l deranjeze pe secretar, începu să examineze încăperea. Privirea lui Ganea lunecă fără să zăbovească asupra hîrtiei înţesate cu cifre pe care generalul i-o dăduse s-o studieze. Era distrat; zîmbetul, privirea, îngîndurarea lui Ganea deveniră şi mai apăsătoare pentru prinţ, după ce rămaseră singuri. Deodată, Ganea se apropie de prinţ, care în momentul acela se oprise lîngă măsuţă şi examina din nou portretul Nastasiei Filippovna.

- Aşadar, îţi place o astfel de femeie, prinţe? întrebă el pe neaşteptate, scrutîndu-l cu privirea; un gînd tainic păru să încolţească în mintea lui.

- Ce chip extraordinar! răspunse prinţul, şi sînt convins că nici soarta ei nu este din cele mai banale. E plină de voioşie şi totuşi se vede că a suferit mult, nu-i aşa? O trădează ochii şi, uite, pometii aceştia delicat conturaţi, aceste două punctuleţe sub ochi, la curmătura obrajilor. E plină de mîndrie; ba şi de orgoliu, poate; dar n-aş şti să spun dacă e bună sau rea la suflet. Ah, ce mult aş vrea să fie bună! Atunci totul ar fi salvat!

- Dumneata te-ai căsători cu o femeie ca asta? reluă Ganea cu privirea-i febrilă mereu aţintită în ochii prinţului.

- Eu nu pot să mă căsătoresc cu nici o femeie, sînt un om bolnav, răspunse prinţul.

- Dar Rogojin s-ar însura cu ea? Ce crezi?

- Cum să-ţi spun, de însurat cred că s-ar însura şi mîine, numai că n-ar trece o săptămînă şi s-ar putea întîmpla s-o şi înjunghie.

Cuvintele acestea avură asupra lui Ganea un efect cu totul neaşteptat: fu cuprins deodată de un tremur atît de violent, încît prinţul abia se stăpîni să nu scoată un ţipăţ.

- Ce ai? bîigui el, apucîndu-l de braţ.

- Luminăţia voastră, Excelenţa sa generalul vă roagă să poftiţi la Excelenţa sa Elizaveta Prokofievna, anunţă lacheul, apărut în clipa aceea în uşă. Prinţul îl urmă pe lacheu.

IV

Surorile Epancin erau, toate trei, nişte domnişoare înalte, de o constituţie robustă şi se bucurau de o sănătate înfloritoare; aveau umerii sculpturali, pieptul voinic, braţe puternice, aproape bărbăteşti, şi, bineînţeles, potrivit forţei şi sănătăţii lor, uneori le plăcea să mănînce bine, fapt pe care de altfel nici nu încercau să-l ascundă, cu toate că mama lor, generăleasa Lizaveta Prokofievna, era scandalizată ori de cîte ori le vedea înfulecînd cu o poftă atît de nestăpînită. Deoarece, cu tot respectul aparent pe care i-l arătau fiicele, opiniile ei pierduseră de multă vreme autoritatea indiscutabilă de altădată, încît acordul tacit al celor trei fete ieşea întotdeauna biruitor, generăleasa, în interesul demnităţii sale personale, socotea că-i mai nimerit să se abţină de la orice observaţie. E drept însă că firea omului adesea refuză să se supună înţelepciunii; din an în an Lizaveta Prokofievna devenea tot mai capricioasă şi mai nestăpînită, ba ajunsese chiar să aibă şi ciudăţenii; noroc că-i rămînea la îndemînă un soţ supus şi răbdător asupra căruia îşi vărsa de obicei tot năduful, pentru ca după aceea armonia să se reîntroneze în familie şi lucrurile să meargă cum nu se poate mai bine.

De altfel, nici generăleasa nu se putea plînge că n-ar avea poftă de mîncare şi de obicei la douăsprezece şi jumătate se aşeza şi ea împreună cu fiicele ei la masă, în faţa unui mic-dejun copios, care semăna mai mult cu o masă de prînz. Înainte de aceasta, domnişoarele mai obişnuiau să bea şi cîte o ceaşcă de cafea care li se servea la pat, la ora zece dimineaţa, în clipa cînd se trezeau; aşa le plăcuse şi aşa rămăsese rînduit o dată pentru totdeauna. Iar la douăsprezece şi jumătate, în sufrageria cea mică, vecină cu camerele Lizavetei Prokofievna, se punea masa. Uneori, la gustarea asta intimă lua parte şi generalul, cînd îi permiteau bineînţeles ocupaţiile. Se servea ceai, cafea cu lapte, brînză, unt, miere şi nişte clătite care-i plăceau la nebunie generălesei, pîrjoale etc, ba chiar şi supă fierbinte, in dimineaţa zilei cînd începe povestea noastră, toată familia, adunată în sufragerie, aştepta sosirea generalului, care promisese că vine la douăsprezece şi jumătate. Dacă ar fi întîrziat măcar cu un minut, generăleasa ar fi trimis să-l cheme, dar, ca de obicei, el a fost punctual. Apropiindu-se de soţia sa pentru a-i săruta mîna, generalul observă de astă dată pe faţa ei o expresie stranie. Şi cu toate că presimţise încă din ajun că întocmai aşa se vor desfăşura lucrurile astăzi din pricina unei „anecdote” (după cum obişnuia el să

spună) şi aseară chiar, înainte de a adormi, se frământase puţin din cauza asta, neliniştea îl cuprinse iarăşi. Fetele veniră pe rînd să-l sărute şi, fără să fi existat un motiv de supărare, se simţea că nici aici lucrurile nu stau ca de obicei. E drept că generalul devenise excesiv de bănuitor în ultima vreme din cauza unor anumite împrejurări, dar ca tată şi soţ cu experienţă, care ştia să fie abil, se grăbi şi de data aceasta să-şi ia măsurile de prevedere.

Poate că nu vom ştirbi prea mult cursivitatea povestirii noastre dacă vom zăbovi puţin aici pentru a da unele lămuriri suplimentare, ce ne vor ajuta să conturăm mai precis raporturile ce se definiseră în sînul familiei Epanein şi împrejurările în care se afla ea la începutul acestei istorisiri. Spuneam mai adineauri că deşi generalul nu urmase cine ştie ce multe şcoli, rămînînd, după propria lui expresie, un simplu „autodidact", era totuşi un soţ şi un tată abil şi cu experienţă. Adoptase, între altele, sistemul de a nu-şi zori fetele la măritiş, adică „nu se ţinea mereu de capul lor" şi nu prea le plictisea cu dorinţa lui părintească de a le vedea căpătuite, cum se întîmplă, în mod firesc şi involuntar de altfel, pînă şi în familiile cele mai aşezate cărora destinul le-a hărăzit o numeroasă progenitură feminină. Generalul ajunsese s-o convingă şi pe nevastă-sa să adere la sistemul său, deşi aplicarea lui se dovedea a fi destul de anevoioasă — cu atît mai anevoioasă cu cît era împotriva firii; dar argumentele generalului aveau temeinicia lor, bazate fiind pe fapte palpabile. Unde mai pui că, lăsate în voia lor, libere de a decide ele însele în această privinţă, fetelor, în cele din urmă, trebuia, fireşte, să le vină mintea la cap şi, lăsînd la o parte capriciile şi pretenţiile exagerate, ar fi început să acţioneze energic şi cu tragere de inimă; părinţilor nu le-ar mai rămîne decît să vegheze discret, dar neabătut, ca nu cumva să se producă vreo alegere fantezistă ori vreo tendinţă nelalocul ei, pentru ca, la momentul oportun, să intervină spre a îndruma lucrurile cu hotărîre pe făgaşul cel firesc şi dorit. În sfîrşit, mai trăgea în cumpănă şi faptul că averea şi poziţia socială a familiei creşteau an de an, în progresie geometrică, aşa încît, pe măsură ce vremea trecea, domnişoarele Epanein deveneau partide din ce în ce mai atrăgătoare. Dar iată că peste toate aceste socoteli şi argumente de netăgăduit interveni un fapt nou: fiica cea mai mare, Aleksandra, deodată şi aproape pe neaşteptate (aşa cum se întîmplă de obicei) împlini douăzeci şi cinci de ani. Aproape în acelaşi timp, Afanasi lvanovici Toţki, om de lume, cu relaţii înalte în societatea cea mai aleasă şi pe deasupra putred de bogat, îşi manifestă din nou vechea lui dorinţă de a-şi întemeia un cămin. Era un om de vreo cincizeci şi cinci de ani, cu o fire delicată şi gusturi ultrarafinate. Ţinea să contracteze o căsătorie convenabilă şi era un mare cunoscător şi

admirator al frumuseţii feminine. Fiind în ultimul timp într-o foarte strînsă prietenie cu generalul Epancin, întărită mai ales prin faptul că deveniseră asociaţi la mai multe întreprinderi financiare, îi mărturisi într-o zi intenţia sa şi, sub cuvînt că-i solicită un sfat prietenesc şi îndrumare, îl întrebă dacă ar fi sau nu agreată o eventuală cerere în căsătorie din partea lui, cu una dintre fiicele generalului.

Curgerea lină şi fericită a vieţii familiei Epancin intra, aşadar, într-un moment de cotitură.

Cea mai frumoasă dintre toate era, aşa cum am mai spus, sora cea mică — Aglaia. Dar pînă şi Toţki, cu tot egoismul lui nemăsurat, a înţeles că nu într-acolo trebuie să-şi îndrepte privirile şi că Aglaia e sortită altuia. Poate că o dragoste exagerată şi o prietenie prea înflăcărată a surorilor ei făceau ca lucrurile să meargă prea departe în această privinţă, dar ele, cu toată sinceritatea, făureau în visurile lor pentru Aglaia un destin care să fie idealul posibil al paradisului pe pămînt. Viitorul soţ al Aglaiei trebuia să aibă toate calităţile, toate perfecţiunile, fără a mai vorbi şi de avere. Ba între ele rămăsese chiar stabilit, printr-o înţelegere tacită şi fără prea multe conciliabule, să facă, în caz de nevoie, şi unele sacrificii materiale în favoarea celei mai mici pentru a-i asigura o dotă cu totul neobişnuită, colosală. Părinţii ştiau asta; de aceea, cînd Toţki îşi destăinui intenţiile matrimoniale, ei erau aproape convinşi că una dintre fetele mai mari va consimţi la această căsătorie, cu atît mai mult că în cazul lui Afanasi lvanovici nici nu se punea problema zestrei. Om practic şi cu experienţă, generalul primi cu toată consideraţia propunerea lui Toţki. Întrucît însă chiar Toţki, silit de anumite împrejurări, manifesta multă prudenţă, şi demersul lui părea că sondează deocamdată terenul, părinţii, la rîndul lor, se mărginiră să-l facă cunoscut fetelor mai mult prin aluzii delicate. Răspunsul pe care-l obţinură n-a fost nici el prea precis, totuşi suficient pentru a-i convinge că, într-o asemenea eventualitate, Aleksandra n-ar respinge propunerea lui Toţki. Era o fată cu caracter hotărît, dar blîndă din fire şi înţelegătoare; ar fi primit să se mărite cu Toţki de bună voie şi o dată cuvîntul dat, l-ar fi ţinut negreşit. Nu era deloc ahtiată după lux şi nu numai că nu ar fi adus în căsnicie şi în viaţa bărbatului ei cine ştie ce griji sau schimbări neobişnuite, ci, dimpotrivă, ar fi realizat un cămin tihnit şi plin de mulţumire. Fără a fi o frumuseţe răpitoare, avea totuşi un fizic plăcut. Deci, ce ar fi putut Toţki să-şi dorească mai mult?

Şi, totuşi, afacerea tărăgăna. Printr-o înţelegere amicală, Toţki şi generalul conveniseră să se abţină deocamdată de la orice demersuri

oficiale şi, ca atare, irevocabile. De altfel, nici părinţii nu se hotărîseră încă să aducă vorba deschis înaintea fetelor. Pe de altă parte, începuse parcă să-şi facă loc şi o disonanţă: Lizaveta Prokofievna se arăta din ce în ce mai nemulţumită - lucru destul de grav. Era la mijloc o chestiune delicată, o împrejurare pe cît de curioasă, pe atît de încîlcită, care putea să compromită situaţia, ba chiar să zădărnicească totul.

„Încurcătura" (cum îi spunea Toţki) începuse demult, cu vreo optsprezece ani în urmă. În imediata vecinătate cu unul dintre cele mai frumoase domenii ale sale, situate într-o gubernie centrală, se zbătea în nevoi şi greutăţi un mic proprietar, copleşit de necazuri. Era un om care ajunsese de pomină prin necontenitele sale ghinioane - fost ofiţer, născut dintr-o familie nobilă de viţă mai veche chiar decît a lui Toţki, şi pe care-l chema Filipp Aleksandrovici Baraşkov. Plin de datorii şi înglodat în ipoteci, omul izbutise, în cele din urmă, datorită unei munci de ocnaş, în rînd cu ţăranii, sâ-şi pună într-o oarecare rînduială moşioara lui. La cea mai mică izbîndă, nenorocitul îşi recăpăta de obicei încrederea şi prindea din nou curaj. Înaripat şi plin de speranţe, se repezise pentru cîteva zile în capitala judeţului ca să încerce a cădea la învoială cu unul dintre principalii lui creditori. A treia zi după sosirea în oraş, se trezi cu starostele sătucului său, venit în goana mare, călare, cu barba pîrlită şi faţa plină de arsuri, să-i aducă vestea că „ieri, în amiaza mare, conacul a ars pînă în temelii şi că în flăcări s-a prăpădit şi coniţa, numai copilaşii au scăpat teferi". O asemenea surpriză nici chiar Baraşkov, care înghiţise pînă atunci atîtea „hapuri" din partea sorţii, n-o mai putuse suporta; cu mintea zdruncinată, se sfîrşi peste o lună de zile, răpus de congestie cerebrală… Moşioara lui, văduvită de ţărani, plecaţi care încotro să-şi caute un rost în lume, fu vîndută la mezat; cît despre cele două fetiţe, una de şase, cealaltă de şapte ani ele fură luate prin mărinimia lui Afanasi lvanovici Toţki şi încredinţate - spre a fi crescute şi educate — administratorului său de moşie, fost funcţionar, neamţ de origine şi tată al unei familii numeroase. Curînd după aceea, cea mai mică dintre surorile orfane muri de tuse convulsivă, şi astfel Nastia rămase singură. Toţki, care se afla pe atunci în străinătate, uitase complet de existenţa celor două fetiţe. Trecuseră cam cinci ani, cînd, într-o zi, lui Afanasi lvanovici îi veni în gînd să-şi viziteze moşia, şi cu acest prilej, în conacul său, printre copiii administratorului, îi atrase deodată atenţia o fetiţă fermecătoare, de vreo doisprezece ani, vioaie, deşteaptă şi care promitea să devină mai tîrziu o frumuseţe rară; în privinţa asta, Afanasi lvanovici avea un ochi ager şi încercat. De data aceasta zăbovi la moşie doar cîteva zile, totuşi avu grijă să dea dispoziţiile

cuvenite, în urma cărora în educaţia fetiţei interveniră oarecare schimbări; fu angajată o guvernantă elveţiană, femeie în vîrstă, respectabilă şi cu multă experienţă în domeniul educaţiei alese a tinerelor fete şi care, pe lîngă limba franceză, preda şi diferite alte discipline. Instalată la conac, guvernanta se ocupă intens de educaţia micuţei Nastia. După patru ani, perioada aceasta de educaţie multilaterală luă sfîrşit. Guvernanta plecă, iar pe Nastia, din împuternicirea lui Afanasi lvanovici, a venit s-o ia o boieroaică, vecina domnului Toţki de lîngă o altă proprietate, situată într-o gubernie mai îndepărtată. Era o moşioara nu prea întinsă, cu o căsuţă modestă de bîrne, proaspăt construită şi mobilată cu un gust deosebit. Unde mai pui că şi sătucul purta un nume semnificativ — Otradnoie(îmbucurător, plăcut.). Moşiereasa a instalat-o pe Nastia în acest cămin tihnit şi, cum era văduvă, fără copii, şi locuia doar la o verstă depărtare de Otradnoie, veni şi ea să stea acolo împreună cu Nastia, căreia i se dădură în serviciul ei o bătrînă chelărească şi o tînără, dar foarte pricepută, cameristă. În conacul de la Otradnoie, Nastia găsi instrumente muzicale, o bibliotecă frumoasă cu cărţi instructive şi romane sentimentale potrivite pentru o tînără fată, tablouri, stampe, creioane, pensule, culori, o foarte nostimă căţeluşă, iar după două săptămîni descinse şi Toţki… De atunci el îndrăgi în mod deosebit acest sătuc al său pierdut în mijlocul stepelor; vară de vară venea să petreacă acolo trei luni, şi aşa se scurseră vreo patru ani de viaţă tihnită, plină de farmec şi fericire.

Dar iată că într-o zi — pe la începutul iernii, patru luni după ultima vizită a lui Afanasi Ivanovici la Otradnoie, unde, de data asta, nu zăbovise decît două săptămîni - se răspîndi zvonul sau, mai bine zis, ajunse la urechile Nastasiei Filippovna vestea că Afanasi Ivanovici ar avea de gînd să se însoare la Petersburg cu o tînără frumoasă şi de neam, cu alte cuvinte e pe punctul de a face o partidă strălucită. Mai tîrziu, zvonul se dovedi a nu fi tocmai exact în toate amănuntele, căci fusese vorba doar de un proiect de căsătorie şi încă foarte îndoielnic ca perspectivă de realizare. Şi totuşi, din clipa aceea, în firea Nastasiei Filippovna interveni o schimbare bruscă şi cu totul neaşteptată. Ea manifestă deodată o atît de aprigă hotărîre şi spirit de iniţiativă, încît vădi prin aceasta un caracter cu totul nebănuit. Fără să stea mult pe gînduri, părăsi brusc colţul ei tihnit de ţară şi, făcînd singură drumul pînă la Petersburg, apăru pe neaşteptate la locuinţa lui Toţki. Revenindu-şi din uluiala primului moment, acesta încercă s-o readucă la bunele sentimente, dar de la început chiar, se dovedi că în felul de a discuta cu ea totul trebuie schimbat: şi limbajul, şi tonul, şi diapazonul vocii, şi subiectele de conversaţie plăcută şi elegantă pe care le folosise cu atît succes pînă atunci, şi

logica argumentării - într-un cuvînt, absolut totul. În faţă-i şedea acum o altă femeie cu mult deosebită de aceea pe care o cunoscuse pînă atunci şi pe care de abia cu cîteva luni în urmă, în luna iulie, o lăsase în cătunul Otradnoie.

Îşi dădu seama, în primul rînd, că această nouă femeie ştie şi înţelege extraordinar de multe lucruri - atît de multe, încît îl cuprindea uimirea: de unde putuse ea să capete atîtea cunoştinţe şi informaţii, să-şi formeze idei precise asupra atîtor lucruri? (Să le fi acumulat oare din mica ei bibliotecă de domnişoară?) Dar nu numai atît: chiar şi din punct de vedere juridic era foarte bine edificată asupra multor chestiuni şi căpătase o cunoaştere temeinică dacă nu a lumii, cel puţin a felului cum se petrec unele lucruri în societate. În al doilea rînd, i se schimbase parcă şi firea, caracterul. Nu mai era fiinţa aceea sfioasă, cu stări sufleteşti nedefinite, uneori plină de farmecul unei zburdălnicii şi naivităţi adorabile, alteori tăcută şi îngîndurată, mirată sau neîncrezătoare, înlăcrimată, cuprinsă de nelinişti şi neastîmpăr…

Nimic din toate astea: înaintea lui Toţki rîdea acum în hohote şi-l săgeta cu împunsături şi sarcasm veninos o făptură neaşteptat de necunoscută, surprinzătoare şi care îi mărturisi fără înconjur că n-a avut niciodată pentru dînsul decît cel mai profund dispreţ, un dezgust mergînd pînă la greaţă, simţăminte ce s-au născut în sufletul ei îndată după surpriza primului moment. Această femeie nouă îi declara verde-n faţă că de fapt puţin i-ar păsa dacă el s-ar însura chiar acum şi cu oricine, dar că a venit anume să-l împiedice de la această căsătorie, şi numai din răutate n-o să-l lase să se însoare, pentru că aşa vrea ea şi că, prin urmare, aşa se va întîmpla, „fie chiar şi numai pentru a-mi bate joc de tine în voie, pentru că, în sfîrşit, mi-a venit şi mie rîndul să rîd”.

Aşa cel puţin se exprimase ea, deşi poate că nici n-a spus tot ce avea pe suflet. Şi în timp ce Nastasia Filippovna cea nouă, cu un rîs batjocoritor, îi aruncă toate astea în obraz, Afanasi Ivanovici chibzuia în tăcere situaţia, încercînd să-şi pună puţină ordine în gîndurile răvăşite. Dar n-a fost chiar aşa de uşor. l-au trebuit aproape două săptămîni ca, tot cumpănind şi cîntărind, să găsească o soluţie. în cele din urmă, hotărîrea fu luată. Fapt este că Afanasi Ivanovici număra pe atunci vreo cincizeci de ani, era un om cu greutate, care-şi cîştigase de mult o poziţie temeinică în societate. Preocupat în gradul cel mai înalt de mulţumirea lui personală, el ţinea mai presus de toate la liniştea şi confortul său, după cum se şi cădea unui om atît de onorabil. Nici cea mai mică abatere, nici cea mai uşoară

şovăială nu era de îngăduit în privinţa celor ce se statorniciseră de întreaga alcătuire a vieţii, desăvîrşindu-se într-o formă atît de frumoasă. Pe de altă parte, experienţa şi deprinderea de a privi lucrurile mai adînc îl făcură curînd pe Toţki să se convingă că de data aceasta avea de-a face cu o fiinţă de la care te poţi aştepta la orice, o fiinţă în stare nu numai să ameninţe, dar şi să acţioneze, căci nimic, dar absolut nimic n-ar fi oprit-o să-şi ducă ameninţările la îndeplinire; era pornită, fără îndoială, să sfideze orice, să-şi bată joc de toate şi de toţi şi chiar de ea însăşi, încît orice încercări de a o ispiti şi cuminţi s-ar fi dovedit zadarnice. Substratul izbucnirii sale ascundea, de bună seamă, resorturi nebănuite de cu totul altă natură, într-un haos sufletesc total - deopotrivă protestul nesăbuit al unei inimi răzvrătite, o indignare romantică, Dumnezeu ştie împotriva cui şi pentru ce, un sentiment nepotolit de ură şi dispreţ depăşind orice măsură — într-un cuvînt, ceva extrem de ridicol şi de neconceput în rîndurile bunei societăţi, şi care pentru orice om onorabil, dacă i se întîmplă să intervină în viaţa lui, constituie o adevărată pedeapsă dumnezeiască, o calamitate. Bineînţeles că averea şi relaţiile lui Toţki îi permiteau oricînd să recurgă la o mică şi foarte nevinovată ticăloşie care să-l scoată din încurcătură. Pe de altă parte, era limpede că din punct de vedere juridic, să zicem, Nastasia Filippovna nu-i putea pricinui aproape nici un prejudiciu; nici măcar un scandal mai mare n-ar fi reuşit să stîrnească - atît de uşor putea fi oricînd făcută inofensivă. Dar toate acestea erau valabile numai în cazul cînd Nastasia Filippovna ar fi fost hotărîtă să procedeze ca orice altă femeie în situaţia ei şi cum se procedează în general în asemenea cazuri, adică să nu forţeze prea mult nota. Şi uite, tocmai aici i-au fost de mare folos lui Toţki perspicacitatea şi ochiul lui ager, căci ştiuse să ghicească aproape fără greş că Nastasia Filippovna însăşi îşi dă perfect de bine seama cît de neputincioasă este din punct de vedere juridic şi că, de fapt, cu totul alt gînd încolţise în mintea-i şi în ochii ei scînteietori… Dispreţuind orice, pînă şi propria sa persoană (trebuia multă perspicacitate şi inteligenţă pentru a ghici în momentul acela că, de fapt, ea nu mai ţinea de mult la propria-i persoană şi pentru a-l face pe el, scepticul şi cinicul monden, să intuiască gravitatea acestei stări sufleteşti), Nastasia Filippovna era în stare să se piardă iremediabil şi în chipul cel mai oribil, să apuce drumul Siberiei şi al ocnei, numai pentru a avea satisfacţia de a fi reuşit să-şi bată joc în voie de omul care-i inspirase o aversiune atît de inumană. Afanasi Ivanovici n-a încercat niciodată să ascundă că era cam laş din fire sau, mai bine zis, conservator în cel mai înalt grad. Prevenit, de pildă, că va fi omorît în timpul cununiei sau că i s-ar putea întîmpla altceva, foarte ridicol, indecent şi potrivnic

convenienţelor sociale, el s-ar speria, dar nu atît de faptul că va fi omorît, rănit, însîngerat sau scuipat în obraz în public ş.a.m.d., ci că toate astea i se vor fi întîmplat într-un chip atît de nefiresc şi dezagreabil. Or, comportarea Nastasiei Filippovna îi prevestea tocmai aşa ceva, cu toate că ea nu spusese încă nimic; el însă îşi dădea bine seama că ea îl studiase şi-l cunoştea atît de bine, încît va şti cum să-l lovească. Şi întrucît căsătoria vizată nu era decît un simplu proiect, Afanasi Ivanovici se resemna şi cedă în faţa Nastasiei Filippovna.

Hotărîrea lui a fost influenţată şi de o altă împrejurare: era greu să-şi închipuie cineva cît de puţin semăna, ca înfăţişare, această nouă Nastasia Filippovna cu cea dinainte. Pînă atunci păruse doar o fetiţă foarte drăguţă, iar acum… Toţki nu-şi putu ierta multă vreme faptul că în toţi aceşti patru ani nu ştiuse să vadă ceea ce părea atît de evident, ba şi frapant cîteodată. E drept că aici conta mult şi împrejurarea că cele două profiluri ale ei, şi cel fizic, şi spiritual suferiseră între timp o transformare adîncă. El îşi amintea, de altfel, că şi înainte se-ntîmpla uneori să-i vină gînduri stranii cînd se uita, de pildă, în ochii ei: o întunecime profundă şi misterioasă se cerea pătrunsă în adîncul lor ca o enigmă. În ultimii doi ani, Afanasi Ivanovici rămînea deseori surprins de schimbarea ce se produsese la Nastasia Filippovna; devenea tot mai palidă şi - lucru ciudat - această paloare o făcea parcă şi mai frumoasă. Ca toţi craii care şi-au făcut de cap în voie, ducînd o viaţă destrăbălată, Toţki tratase la început cu multă uşurinţă cucerirea lesnicioasă a acestui suflet inocent; dar în ultima vreme se văzu nevoit să-şi pună de mai multe ori întrebarea dacă nu greşise judecînd-o astfel pe Nastasia Filippovna. În tot cazul, încă din primăvara dinainte, hotărîse în sinea lui s-o mărite cît mai curînd cu vreun domn aşezat şi cumsecade, cu slujba într-o altă gubernie, bineînţeles asigurîndu-i o dotă frumuşică. (O, ce crunt şi cu cîtă satisfacţie îşi bătea joc de toate astea Nastasia Filippovna!). Dar acum, ispitit de noutatea descoperirii sale, Afanasi Ivanovici se gîndi c-ar putea s-o exploateze din nou pe această femeie. Se hotărî deci s-o instaleze la Petersburg, înconjurînd-o cu bogăţie şi confort. Dacă nu i-a mers într-un anumit fel, de ce n-ar încerca să-şi realizeze scopul şi pe altă cale: Nastasia Filippovna, etalată ca o curtezană de lux, putea să-i satisfacă oricînd orgoliul de cuceritor într-un anumit cerc de cunoscuţi.

Trecură cinci ani de viaţă în Petersburg şi, cum era şi firesc, în acest răstimp, multe lucruri se limpeziră de la sine. Situaţia lui Afanasi Ivanovici nu era deloc de invidiat; partea cea mai proastă era că o dată intrată frica în el, i-a fost cu neputinţă să scape de acest

simţămînt. Se temea, fără să ştie de ce anume, se temea pur şi simplu de Nastasia Filippovna. Într-o vreme, în primii doi ani, îşi închipuise că Nastasia Filippovna ar fi vrut ca el s-o ia în căsătorie, şi dacă tăcea, era numai dintr-un exagerat orgoliu, aşteptînd cu perseverenţă să facă el primul propunerea. Pretenţia ar fi fost nelalocul ei; Afanasi Ivanovici îşi încreţea plictisit fruntea şi rămînea îndelung adîncit în gînduri grele. Spre marca şi oarecum neplăcuta lui surprindere (ciudăţenie a inimii omeneşti!), avu prilejul să se convingă într-o zi că o eventuală cerere în căsătorie ar întîmpina un refuz categoric din partea Nastasiei Filippovna. Multă vreme n-a fost în stare să înţeleagă. O singură explicaţie îi părea plauzibilă: mîndria acestei femei „jignite şi prăpăstioase” mergea pînă acolo, încît ar fi preferat să piardă pînă şi situaţia cea mai strălucită, numai ca să-şi poată arăta o dată mai mult dispreţul printr-un refuz. Din nefericire pentru el, Nastasia Filippovna apucase între timp să aibă asupră-i un ascendent din ce în ce mai mare. Nici cele mai mari avantaje n-ar fi reuşit s-o ademenească şi cu toate că acceptase confortul care-i fusese oferit, continua să ducă o viată foarte modestă şi în cei cinci ani care se scurseseră nu-şi adunase aproape nici un fel de economii. În dorinţa lui de a rupe aceste lanţuri, Afanasi Ivanovici se gîndi să recurgă la un mijloc destul de ingenios: pe nesimţite, cu multă iscusinţă, o supuse unei acţiuni de continuă seducţie cu ajutorul dibaci a fel de fel de cuceritori irezistibili; dar nici unul dintre aceşti bărbaţi ideali: prinţi, husari, secretari de legaţie, poeţi, romancieri şi chiar socialişti — nici unul nu produse asupra Nastasiei Filippovna nici cea mai mică impresie, ca şi cum avea o piatră în loc de inimă şi sentimentele-i secaseră pentru totdeauna. Trăind destul de retrasă, îşi petrecea vremea citind, chiar studiind, făcînd muzică. Relaţiile ei erau restrînse: o vizitau mereu cîteva văduve de funcţionari sărace şi caraghioase, două actriţe şi nişte femei bătrîne; ţinea mult la familia numeroasă a unui învăţător respectabil, în a cărui casă era primită cu multă dragoste şi căldură sufletească. Seara, de cele mai multe ori, se adunau la ea cinci-şase cunoscuţi, dintre care aproape nelipsit era şi Toţki. De curînd fusese introdus în societatea Nastasiei Filippovna, ce-i drept nu fără greutate, şi generalul Epancin. În acelaşi timp, absolut fără nici o dificultate şi simplu de tot, se introduse printre cunoştinţele ei şi un tînăr funcţionar, pe nume Ferdîşcenko, un fel de măscărici ordinar şi obraznic, care făcea pe spiritualul şi umbla ahtiat după băutură. Venea din cînd în cînd şi un tînăr tăcut şi cam ciudat, pe nume Ptiţîn, modest, punctual, îngrijit îmbrăcat, care se ridicase dintr-un mediu de oameni săraci şi devenise cămătar. Apăru, în sfîrşit, în casa ei şi Gavrila Ardalionovici… în cele din urmă, Nastasia Filippovna căpătă o faimă ciudată: toată lumea

vorbea despre frumuseţea ei şi atîta tot; nimeni nu putea să se laude cu vreo favoare, nimeni nu putea să povestească ceva compromiţător pe seama ei. O asemenea reputaţie, cultura, inteligenţa sclipitoare şi manierele alese ale Nastasiei Filippovna îl întăriră defintiv pe Afanasi Ivanovici în urmărirea unui anumit plan pe care şi-l propusese mai de mult. Era exact momentul cînd în toată istoria aceasta interveni energic, luînd parte foarte activă, şi generalul Epancin. Adresîndu-i-se atît de amabil lui Ivan Feodorovici pentru a-i cere sfatul prietenesc cu privire la una dintre fiicele sale, Toţki socoti de a sa datorie să-i mărturisească deschis şi sincer totul. În acelaşi timp, declară categoric că este decis să nu dea înapoi şi, la nevoie, să recurgă la orice mijloc pentru a-şi cîştiga libertatea; că nu s-ar linişti nici chiar dacă Nastasia Filippovna din proprie iniţiativă i-ar oferi libertatea deplină de acţiune; că nu l-ar satisface nici un fel de promisiuni verbale şi are nevoie de garanţii depline şi concrete. Se înţeleseră să acţioneze împreună. Hotărîră mai întîi să recurgă la mijloacele cele mai blînde, apelînd mai ales „la coardele sensibile ale inimii". Se duseră împreună la Nastasia Filippovna şi Toţki începu prin a-i mărturisi sincer şi fără înconjur toată grozăvia situ-aţiei insuportabile în care se afla; se recunoscu vinovat de răul pe care i-l pricinuise, dar îi spuse deschis că nu-şi regretă fapta iniţială, deoarece este un afemeiat înrăit şi incapabil să reziste tentaţiilor, dar că acum vrea să se însoare şi că soarta acestei căsătorii distinse din lumea bună se afla în mîinile Nastasiei Filippovna; că, într-un cuvînt, aştepta totul de la inima ei generoasă. Apoi luă cuvîntul generalul Epancin în calitatea lui de părinte; vorbi cu mult bun-simţ, evitînd sentimentalismele, şi se mărgini să spună doar atît, că recunoaşte dreptul ei de a hotărî soarta lui Afanasi lvanovici; cu un aer de supremă resemnare şi încredere arătă apoi că fericirea uneia dintre fiicele sale, ba poate şi a celorlalte două, depindea acum de hotărîrea pe care o va lua Nastasia Filippovna. La întrebarea acesteia „ce anume vor de la dînsa", Toţki răspunse cu aceeaşi sinceritate, mărturisindu-i că fusese atît de speriat cu cinci ani în urmă, încît nu-şi mai poate recăpăta liniştea decît în cazul cînd Nastasia Filippovna ar contracta o căsătorie. Se grăbi să adauge îndată că, din partea lui, o asemenea dorinţă ar fi desigur absurdă dacă ar fi lipsită de anumite temeiuri. Remarcase personal şi de altfel aflase cu precizie că un tînăr dintr-o familie onorabilă, anume Gavrila Ardalionovici Ivolghin, pe care dînsa îl cunoaşte, şi care o vizitează din cînd în cînd, este îndrăgostit cu patimă de ea, şi că, fără îndoială, şi-ar da bucuros jumătate din viaţă pentru a-i cîştiga simpatia. Gavrila Ardalionovici îi făcuse personal această destăinuire din toată inima-i tînără şi curată, ca unui prieten, şi că despre acest lucru ştie şi lvan

Feodorovici, protectorul lui. În sfîrşit, dacă el, Afanasi Ivanovici, nu se înşală, Nastasia Filippovna a aflat mai de mult despre dragostea acestui tînăr şi că personal a avut impresia că este înclinată să-l încurajeze. De bună seamă, lui, mai mult ca oricui, îi vine greu să-i vorbească despre toate acestea. Dar dacă Nastasia Filippovna ar admite totuşi că el, Toţki, în afară de dorinţa egoistă de a-şi asigura propria fericire, este animat în acelaşi timp şi de dorinţa de a o ajuta măcar cît de cît, ar înţelege că de mult i se pare cam ciudată, ba chiar nefirească viaţa aceasta solitară în care se complace; că toate astea nu sînt decît o rătăcire, un marasm păgubitor, o totală neîncredere în reînnoirea vieţii, care, în dragoste şi în familie, ar putea renaşte aşa de frumoasă, căpătînd astfel un alt ţel; că ceea ce face ea e o irosire zadarnică a unor aptitudini deosebit de strălucite poate, o refugiere autoadmirativă în propria-i tristeţe, într-un cuvînt, un fel de romantism nevrednic nici de înţelepciunea şi nici de inima generoasă a Nastasiei Filippovna. Repetînd încă o dată că mai greu decît pentru oricare altul îi vine lui să vorbească în această chestiune delicată, încheie exprimîndu-şi speranţa că Nastasia Filippovna nu-i va răspunde prin dispreţ, dacă, din dorinţa sinceră de a-i asigura viitorul, el îi va oferi suma de şaptezeci şi cinci de mii de ruble. Mai adăugă, pentru a fi mai lămurit, că suma aceasta a şi fost prevăzută pe numele ei în testamentul său; nu era deci vorba de vreo despăgubire… şi, în sfîrşit, pentru ce să nu admită, şi în felul acesta să-i ierte o dorinţă atît de firească - de a-şi împăca întrucîtva conştiinţa etc, etc., adică tot ce se spune de obicei în asemenea cazuri. Afanasi Ivanovici perora mult şi cu mare elocinţă, strecurînd în treacăt afirmaţia deosebit de semnificativă că, în privinţa acestor şaptezeci şi cinci de mii, pomeneşte pentru prima dată acum, şi nimeni altul, nici măcar Ivan Feodorovici, care e aici de faţă, n-a ştiut nimic despre asta; într-un cuvînt, nu ştie nimeni.

Răspunsul Nastasiei Filippovna îi uimi pe cei doi prieteni.

În comportarea ei nu numai că nu se manifestă nici urmă ironia de altădată, de vrăjmăşie şi ură, nimic din ceea ce ar fi semănat cu acel hohot batjocoritor la a cărui simplă amintire pe Toţki îl şi treceau fiorii, ci, dimpotrivă, părea că este încîntată că poate să stea de vorbă în sfîrşit cu cineva, prieteneşte şi cu inima deschisă. Mărturisi că de multă vreme dorea să ceară un sfat prietenesc, dar că numai mîndria o împiedicase s-o facă; acum însă, cînd gheaţa a fost ruptă, totul se schimbă şi e bucuroasă de prilejul care i se oferă. Cu un zîmbet trist la început, apoi, înviorată şi rîzînd voios, declară că, în orice caz, nici nu mai poate fi vorba de furtuna de altădată; i se schimbase de mult felul de a privi unele lucruri şi, dacă inima ei nu se schimbase în

privința aceasta, ea a trebuit totuşi să înțeleagă şi să le accepte, resemnîndu-se în fața faptelor împlinite; o dată făcut, un lucru rămîne făcut, ce a fost a fost; de aceea i se pare chiar ciudat că Afanasi Ivanovici continuă să fie speriat. Apoi se întoarse către Ivan Feodorovici şi, pe un ton de respect deosebit, îi spuse că auzise de mult numai lucruri bune despre fiicele lui şi că avea pentru ele o considerație sinceră şi profundă. Numai gîndul că le-ar putea fi de oarecare folos o umplea de mîndrie şi fericire. E adevărat că acum îi este greu, se simte foarte deprimată şi o copleşeşte „urîtul". Afanasi Ivanovici îi ghicise gîndurile; ar fi vrut să renască, dacă nu în dragoste, cel puțin în familie să-şi găsească un scop nou în viață; dar în ce-l priveşte pe Gavrila Ardalionovici, nu putea spune mare lucru. Se pare, într-adevăr, că el o iubeşte; ea însăşi simțea că ar putea să-l iubească la rîndu-i, dacă ar fi sigură de trăinicia afecțiunii lui; dar el e atît de tînăr, chiar dacă s-ar presupune că e sincer; de aceea îi vine greu să se hotărască. Îi place mai ales că el munceşte şi se zbate să-şi întrețină singur familia. Aude despre el că e un om energic, mîndru şi întreprinzător, că vrea să facă neapărat carieră, să răzbată. Mai ştia că Nina Aleksandrovna Ivolghina, mama lui Gavrila Ardalionovici, este o femeie admirabilă şi demnă de tot respectul; că Varvara Ardalionovna, sora lui, e o fată cu însuşiri frumoase şi foarte energică; Ptițîn i-a vorbit mult de dînsa. După cît i se spusese, ele suportau cu mult curaj loviturile sorții; ar fi vrut să le cunoască, dar se pune întrebarea dacă ele ar primi-o bucuros în familia lor. în general, n-ar avea obiecții împotriva unei eventuale căsătorii cu acest tînăr, dar chestiunea trebuie bine cîntărită; de aceea roagă să nu fie zorită. Cît despre cele şaptezeci şi cinci de mii - Afanasi Ivanovici n-are de ce să se simtă stingherit. Ea cunoaşte valoarea banului şi, fără îndoială, va primi suma oferită. Îi este recunoscătoare lui Afanasi Ivanovici pentru delicatețea de a nu-i fi pomenit despre asta nu numai lui Gavrila Ardalionovici, ci şi generalului; părerea ei este însă că n-are nici un rost să i se ascundă tînărului acest fapt. Ea n-are nimic de ascuns şi nici de ce să-i fie ruşine pentru banii aceştia. În tot cazul, nu se gîndeşte să ceară iertare nimănui şi vrea să se ştie acest lucru. De altfel, nici nu s-ar mărita cu Gavrila Ardalionovici înainte de a se fi convins că atît el, cît şi toți ai lui nu mai păstrează nici o rezervă în privința ei. La urma urmei, trebuie să ştie o dată pentru totdeauna că ea nu se consideră deloc vinovată şi ar fi fost mai bine ca Ardalionovici să afle în ce condiții a stat ea în aceşti cinci ani la Petersburg, care au fost adevăratele raporturi între ea şi Afanasi Ivanovici în tot timpul acesta şi ce avere a putut să-şi agonisească. Şi, în sfîrşit, chiar dacă ea acceptă acum acesta sumă de bani, e bine să se ştie că o primeşte nu ca un preț al dezonoarei suferite ca tînără

fată, pentru care ea n-avea nici o vină, ci numai cu titlul de despăgubire pentru viaţa ei distrusă.

Spre sfîrşit, Nastasia Filippovna vorbi chiar cu atîta înflăcărare şi surescitare despre toate astea (ceea ce, de altfel, era şi firesc), încît generalul se declară foarte mulţumit, socotind afacerea ca şi încheiată. Toţki însă, care nici pînă acum nu se putuse elibera de sub teroarea spaimei iniţiale, nu prea era dispus să creadă şi mult timp se temu să nu-i fi jucat vreo nouă festă. Tratativele începură totuşi; speranţa pe care cei doi prieteni îşi întemeiaseră manevra, şi anume posibilitatea unei afecţiuni din partea Nastasiei Filippovna pentru Ganea, părea să prindă consistenţă, încît pînă şi Afanasi Ivanovici începea uneori să spere în posibilitatea unui succes. Între timp, Nastasia Filippovna avu o scurtă explicaţie cu Ganea; cuvinte se rostiră foarte puţine, ca şi cum toată discuţia aceasta era extrem de penibilă pentru pudoarea tinerei femei. îngăduindu-i lui Gavrila Ardalionovici s-o iubească, ea declară ferm şi categoric că nu voia să fie cu nimic legată pînă la căsătorie (dacă această căsătorie va avea loc!) şi că îşi rezervă dreptul de a spune „nu” chiar şi în ultimul moment; de acelaşi drept dispune şi Ganea. Curînd şi cu totul întîmplător, Ganea avu prilejul să se convingă că Nastasia Filippovna aflase deja pînă-n amănunt că familia lui nu o vede cu ochi buni şi se opune acestei căsătorii şi că din pricina aceasta se iscaseră şi neînţelegeri în casa lor; ea nu-i pomenise nimic, cu toate că el se aştepta în fiecare zi să se deschidă vorba despre asta. S-ar putea, de altfel, da şi alte amănunte cu privire la complicaţiile ivite în legătură cu acest proiect de căsătorie şi tratativele ce s-au dus, dar mă tem că şi aşa am anticipat prea mult, mai ales că unele fapte despre care se vehiculau diferite zvonuri apăreau încă într-o formă destul de vagă şi de confuză. Aşa, de pildă, se spunea că Toţki ar fi aflat de undeva cum că Nastasia Filippovna stabilise relaţii secrete, şi a căror natură nu era deloc limpede, cu domnişoarele Epancin fără ştirea părinţilor lor — ceea ce părea cu totul neverosimil. În schimb, un alt zvon, foarte plauzibil de altfel, era prevestitor de atîtea primejdii, încît Toţki nu putea să nu ţină seama de el şi era îngrozit ca în faţa unui coşmar. Auzise ca lucru absolut cert că Nastasia Filippovna ştia prea bine motivul pentru care Ganea se însoară cu ea: că-l interesează numai banii, că Ganea avea un suflet meschin, lacom, violent, invidios şi că e stăpînit de un orgoliu fără margini, aproape monstruos; că deşi pînă atunci urmărise cu toată patima s-o cucerească pe Nastasia Filippovna, acum însă, cînd cei doi prieteni îşi propuseră să speculeze această pasiune tot mai puternică în folosul lor printr-un tîrg, în care Nastasia Filippovna devenise obiect al negocierilor spre a-i fi vîndută ca soţie legitimă, Ganea ar fi

început s-o urască, detestînd-o ca pe un coşmar. În sufletul lui îşi făcură loc, într-un amestec ciudat, pasiunea şi ura, şi cu toate că după amarnice ezitări, consimţi în cele din urmă să se însoare cu această „femeie ticăloasă”, în sinea lui jură să se răzbune crunt şi „să-i vină de hac”, mai tîrziu, cum s-ar fi exprimat, chipurile, el însuşi. Se zice că Nastasia Filippovna ştia foarte bine toate acestea şi uneltea, la rîndu-i, ceva pe ascuns. Toate acestea îl îngroziră într-aşa hal pe Afanasi Ivanovici, încît nu îndrăzni să-şi împărtăşească teama nici măcar generalului Epancin. Totuşi, erau momente cînd Toţki, ca toţi oamenii slabi din fire, prindea curaj şi-şi recăpăta uşor încrederea; aşa, de pildă, a fost o mare uşurare pentru dînsul cînd Nastasia Filippovna le făgădui în sfîrşit celor doi prieteni să dea un răspuns hotărît în seara zilei ei de naştere. Dar zvonul cel mai ciudat şi cel mai de necrezut a fost acela care-l privea personal pe respectabilul Ivan Feodorovici, zvon care, din nefericire, părea să se adeverească pe zi ce trece tot mai mult.

La prima vedere, s-ar fi zis că e o absurditate, cea mai năstruşnică născocire. Era greu de crezut că Ivan Feodorovici, pe povîrnişul unei vîrste respectabile, cu înţelepciunea lui admirabilă şi cunoaşterea temeinică a vieţii ş.a.m.d., s-ar putea aprinde după Nastasia Filippovna şi încă într-un asemenea hal, zice-se, încît capriciul acesta devenise un fel de patimă. Pe ce anume conta el în cazul acesta era greu de spus; poate chiar pe concursul lui Ganea. în orice caz, Toţki avea oarecare bănuieli în această privinţă; bănuia că între general şi secretarul lui intervenise o învoială tacită, cum se întîmplă între oamenii care se înţeleg dintr-o privire. Ştiut este de altfel că, pradă unei mari pasiuni, bărbatul, mai ales la o vîrstă mai înaintată, devine orb cu desăvîrşire şi este gata să nutrească speranţă chiar şi acolo unde ea nici n-ar putea exista; mai mult, îşi pierde judecata şi se poartă ca un băieţandru, chiar dacă din fire ar fi omul cel mai ponderat şi cu scaun la cap. Se mai vorbea că, pentru aniversarea naşterii Nastasiei Filippovna, generalul i-a pregătit în dar un superb şirag de perle, care-l costase o sumă fabuloasă şi pe care punea mult preţ, deşi nu ignora faptul că Nastasia Filippovna nu era o femeie interesată. Încă din ajunul zilei cînd urma să ofere cadoul, era ca într-o febră, străduindu-se cu abilitate să nu se trădeze. La urechile generălesei însă a şi ajuns zvonul despre mărgăritare. E drept că ea se cam obişnuise cu înclinaţia spre frivolitate a soţului ei, dar un asemenea pas nu putea fi trecut cu vederea; zvonurile despre şiragul de mărgăritare începură s-o obsedeze. Generalul, la rîndul său, prinsese şi el de veste la timp; oarecare aluzii făcute în ajun îi atraseră luarea-aminte; presimţea o explicaţie serioasă pe care ar fi vrut s-o evite. lată pentru ce, în dimineaţa aceea în care începe

povestea noastră, el nu era deloc dispus să ia dejunul în sînul familiei. Chiar înainte de vizita prinţului, îşi propusese să se eschiveze de la masă, pretextînd o afacere oarecare şi să plece de acasă, evitînd astfel o discuţie nedorită cu familia. Ar fi vrut să cîştige măcar o singură zi, dar mai cu seamă să-şi asigure libertatea, fără umbră de sîcîială, pentru seara aceea. Şi deodată - nici că se putea mai nimerit - se pomeni cu acest prinţ. „Chiar Dumnezeu mi l-a trimis!" îşi zise generalul în gînd, păşind în salonaşul soţiei sale.

V

Lizaveta Prokofievna era mîndrâ de originea ei. Vă închipuiţi aşadar ce a simţit cînd pe neaşteptate, fără nici un fel de menajamente, i se spuse că ultimul reprezentant al neamului ei, acel prinţ Mîşkin, de care parcă mai auzise vorbindu-se, nu era decît un sărman idiot şi aproape cerşetor, gata să primească de pomană. Tocmai pe efectele acestei ştiri conta generalul, sperînd că va stîrni atîta senzaţie, încît toate celelalte să rămînă deocamdată uitate.

De obicei, în faţa unor împrejurări şi situaţii dificile, Lizaveta Prokofievna rămînea cu ochii holbaţi, puţin aplecată pe spate, cu privirea aţintită în gol, fără să rostească un cuvînt. Era o femeie de statură înaltă şi cam de o seamă cu soţul ei; părul, de culoare închisă, încă destul de des, începuse să încărunţească vizibil; era cam uscăţivă şi avea nasul puţin coroiat, obrajii galbeni şi supţi, buze subţiri. Deşi înaltă, fruntea îi era îngustă, iar ochii cenuşii, destul de mari, căpătau uneori expresia cea mai neaşteptată. Avusese cîndva naivitatea să creadă că privirea ei are ceva neobişnuit, de mare efect, şi a rămas pentru totdeauna cu convingerea aceasta nestrămutată.

— Să-l primesc, zici? Să-l primesc chiar acum? Şi, rotindu-şi ochii, generăleasa îi aţinti aprig asupra lui Ivan Feodorovici, care nu-şi afla locul.

- O, în privinţa asta nici o grijă, nu-i nevoie de nici un fel de ceremonie, draga mea, bineînţeles numai dacă vrei să-l vezi, se grăbi să explice generalul. E ca un copil, şi încă un copil care-ţi face milă; suferă de o boală cu crize, vine din Elveţia, a sosit adineauri, direct de la gară; e îmbrăcat cam straniu, într-un fel de haine nemţeşti, şi n-are o leţcaie, literalmente nici un ban, aproape să plîngă. l-am dat douăzeci şi cinci de ruble şi vreau să-i găsesc un loc de conţopist în cancelaria noastră. Iar pe voi, mesdames, vă rog să-i daţi ceva de mîncare, căci se pare că-i e şi foame…

— Mă uimeşti, reluă pe acelaşi ton generăleasa; i-e foame şi suferă de o boală cu crize? Ce fel de boală şi ce fel de crize?

- O! nici o grijă, crizele nu-i revin chiar aşa de des; de altfel e aproape ca un copil, deşi pare să ştie ceva carte, e instruit. Voiam să vă rog, mesdames, să-l supuneţi la un examen, adăugă generalul,

adresîndu-se din nou fiicelor lui; oricum, n-ar fi rău să aflu ce aptitudini are.

- La un e-xa-men? repetă tărăgănat generăleasa şi, uluită la culme, începu din nou să-şi rotească ochii de la cele trei fete la bărbatu-său şi invers.

- Ah! draga mea, n-o lua chiar aşa… de altfel, cum vrei tu, am socotit că ar fi cazul să-l primim bine, cu ospitalitate, şi să-l introducem în casa noastră, făcînd prin asta o faptă bună.

— Să-l introducem în casa noastră? Tocmai din Elveţia?!

- Elveţia n-ar fi o piedică. Dar, repet, fă cum vrei. Am insistat, în primul rînd, pentru că purtaţi acelaşi nume de familie şi, cine ştie, poate că sînteţi chiar rude, în al doilea rînd, pentru că sărmanul nu ştie nici măcar unde să se aciuiască. Mi-am închipuit că, fiind vorba de un om din familia noastră, vei dori, totuşi, să-l cunoşti.

- Fireşte, muman, mai ales că nu-i nevoie de nici un fel de ceremonie; şi apoi omul vine de la drum, i-o fi foame, de ce să nu-l ospătăm; n-ai auzit că n-are unde să se ducă? interveni fiica cea mare, Aleksandra.

— Şi unde mai pui că e atît de copilăros, v-am spus doar, bun să se joace de-a v-aţi ascunselea.

— De-a v-aţi ascunselea? Cum vine asta?

— Ah, manian, nu te mai preface atît, interveni cu ciudă Aglaia.

Sora cea mijlocie, Adelaida, fire veselă şi hazlie, nu mai putu să reziste şi izbucni în rîs.

— Cheamă-l, papa, nu vezi că maman este de acord, hotărî Aglaia.

Generalul sună şi porunci să fie introdus prinţul.

— Dar cu o condiţie: să i se lege neapărat un şervet la gît cînd se va aşeza la masă, declară generăleasa. Să fie chemat Feodor sau Mavra… să stea la spatele lui şi sâ-l supravegheze cînd mănîncă. E liniştit cel puţin? Nu face gesturi dezordonate?

— Dimpotrivă, e chiar foarte bine crescut, are maniere alese. Cam simplu uneori… Dar iată-l că vine! Daţi-mi voie să vi-l prezint pe ultimul descendent al familiei sale, prinţul Mîşkin, poartă acelaşi nume, ba poate chiar ne este şi rudă; luaţi-l sub oblăduirea voastră.

Toată lumea va trece acum să ia micul dejun, prinţe, de aceea te rog să ne faci cinstea… Pe mine însă mă scuzaţi, am cam întîrziat şi trebuie să mă grăbesc…

— Ştim noi unde te grăbeşti dumneata, rosti cu o mină gravă generăleasa.

— Mă grăbesc, mă grăbesc, draga mea, sînt în întîrziere! Vă recomand, mesdames, să-i daţi albumele voastre să vă scrie ceva, veţi vedea ce talent extraordinar de caligraf are! Adineauri, la mine în birou, mi-a scris cu caractere vechi „Egumenul Pafnutie şi-a pus iscălitura"… Ei, la revedere.

— Pafnutie? Egumen? la stai, stai puţin, încotro fugi şi ce-i cu Pafnutie? strigă generăleasa cu vădit necaz şi nelinişte în glas, încercînd să-l oprească pe bărbatu-său care o luase aproape la fugă.

— Da, da, draga mea, a existat pe vremuri un egumen cu acest nume… dar trebuie să ajung cît mai repede la conte, mă aşteaptă de mult, chiar el m-a chemat… La revedere, prinţe!

Şi generalul se făcu nevăzut.

— Ştiu cu ce fel de conte! spuse tăios Lizaveta Prokofievna şi. enervată, îşi îndreptă privirea asupra prinţului. Despre ce vorbeam? se strădui ea să-şi aducă aminte, plină de năduf. Ei, asta-i bună! A da, ce-i cu egumenul?

— Maman, o dojeni Alcksandra, iar Aglaia bătu chiar din picior.

— Lasă-mă să vorbesc, Aleksandra Ivanovna, replică aspru generăleasa, vreau şi eu să ştiu. la loc aici, prinţe, în fotoliul acesta, în faţa mea, nu acela, uite aici, la soare, la lumină, ca să-ţi pot vedea faţa. Ei bine, despre ce fel de egumen e vorba?

— Egumenul Pafnutie, răspunse prinţul serios şi grav.

— Pafnutie? E interesant; ei bine, şi ce-i cu el? Generăleasa întreba scurt, cu un glas tăios şi nerăbdător, fără a-l slăbi pe prinţ cu privirea, iar în timp ce acesta explica, ea dădea mereu din cap după fiecare vorbă a lui.

— Egumenul Pafnutie a trăit în secolul al paisprezecelea, începu prinţul, era stareţul unei sihăstrii de pe Volga, în ţinutul care se numeşte astăzi Kostroma. Era cunoscut prin viaţa lui de sfînt;

umblase în solie la Hoardă, ajungînd la rînduirea unor treburi din acea vreme, prilej cu care îşi pusese iscălitura pe un document. Mi-a căzut în mînă un facsimil după această semnătură şi, fiindcă mi-a plăcut grozav scrierea, am studiat şi am deprins-o. Adineauri, generalul, supunîndu-mă la o probă de caligrafie, pentru a-şi da seama dacă poate să-mi facă rost de o slujbă, am scris mai multe fraze cu caractere diferite şi, printre ele, am reprodus-o şi pe asta cu „Egumenul Pafnutie şi-a pus iscălitura". Generalului i-a plăcut mult şi de aceea şi-a adus aminte de ea.

— Aglaie, spuse generăleasa, ţine minte: Pafnutie sau, mai bine, notează-ţi, altminteri sînt sigură că o să uit. Dar crezusem că e vorba de ceva mai interesant. Şi unde-i iscălitura?

— A rămas, cred, în cabinetul generalului, pe masă.

— Trimiteţi pe cineva s-o caute şi să mi-o aducă numaidecît.

— Dacă doriţi, pot s-o mai scriu o dată.

— Desigur, maman, interveni Aleksandra, iar acum ar fi mai bine să ne aşezăm la masă, ni s-a făcut foame.

— Bună idee, aprobă generăleasa. Să mergem, prinţe; ţi-e foame tare?

— Da, acum mi-e cam foame, şi vă sînt foarte recunoscător.

— E foarte bine că eşti politicos, şi observ că nu eşti deloc aşa de… original, cum au binevoit să mi te recomande. Vino. la loc aici, în faţa mea, îl pofti ea grijuliu cînd ajunseră în sufragerie.

- Vreau să te văd mai bine. Aleksandro, Adelaido, aveţi grijă de prinţ. Nu-i aşa că nu-i chiar atît de… bolnav? Poate că nici de şervet nu-i nevoie… îţi legau şervet la gît, prinţe, cînd stăteai la masă?

- Înainte vreme, în copilărie, cînd aveam vreo şapte ani, mi se pare că-mi legau, dar acum iau şervetul şi mi-l desfac pe genunchi cînd m-aşez la masă.

- Aşa şi trebuie. Dar crizele?

- Crizele? repetă prinţul puţin mirat. Acum mi se întîmplă destul de rar să am crize. De altfel, nu ştiu nici eu; după cum mi s-a spus, clima de aici n-o să-mi priască.

- Ascultaţi-l ce bine vorbeşte, observă generăleasa, adresîndu-se fiicelor ei şi continuînd să dea din cap după fiecare cuvînt al prinţului, nici nu mă aşteptam. Vasăzică, n-a fost decît o flecăreală, ca de obicei, şi nimic adevărat. Ospătează-te, prinţe, şi povesteşte-ne despre dumneata; unde te-ai născut, unde ai crescut şi ce ai învăţat? Vreau să ştiu tot ce te priveşte; mă interesează nespus.

Prinţul mulţumi şi, mîncînd cu multă poftă, reîncepu povestirea pe care o mai spusese de cîteva ori în dimineaţa aceea. Generăleasa părea din ce în ce mai mulţumită. Cele trei fete ascultau şi ele destul de atente. Încercară apoi să reconstituie din memorie vechimea neamului lor, în speranţa că vor găsi o spiţă comună. Prinţul se dovedi a-şi cunoaşte destul de bine genealogia; pînâ la urmă însă, oricît s-au străduit, nu s-a putut stabili aproape nici un fel de legătură de rudenie între el şi generăleasa. Doar nişte strămoşi şi nişte străbunice de-ale lor dacă mai puteau fi socotiţi rude de departe. Această conversaţie aridă părea să-i fi fost pe plac îndeosebi generălesei care, oricît de mare i-a fost dorinţa, niciodată pînă atunci n-a dat peste un interlocutor dornic s-o asculte vorbind despre arborele genealogic; iată de ce se sculă de la masă neobişnuit de înviorată.

- Acum să trecem cu toţii în colţişorul nostru preferat, spuse ea, acolo să ni se aducă şi cafeaua. Avem o odaie comună, îi explică ca prinţului pe cînd ieşeau din sufragerie, propriu-zis e micul meu salonaş, unde ne adunăm ori de cîte ori sîntem singure, unde ne îndeletnicim fiecare cu treburile noastre. Aleksandra, fiica mea mai mare, cîntă la pian, citeşte sau brodează; Adelaida pictează peisaje şi portrete (numai că nu le mai isprăveşte niciodată), iar Aglaia îşi omoară timpul, fără să facă nimic. Nici eu nu prea am de făcut mare lucru; de orice m-aş apuca, nu-mi reuşeşte şi pace. Uite că am ajuns; ia loc, prinţe, aici, lîngă şemineu, şi povesteşte-ne. Vreau să ştiu cum te pricepi să povesteşti ceva. Vreau să mă lămuresc deplin în privinţa dumitale şi, cînd mă voi întîlni cu prinţesa Belokonskaia, îi voi povesti bătrînei totul despre dumneata. Vreau să te cunoască cu toţii. Haide, începe.

- Nu ţi se pare, maman, că e foarte greu să povesteşti aşa, la comandă, obiectă Adelaida, care între timp îşi aranjase şevaletul, îşi luase pensulele şi paleta şi se apucase să picteze acelaşi peisaj, început de multă vreme, pe care-l copia după o stampă.

Aleksandra şi Aglaia se aşezară amîndouă pe o canapea şi, încrucişîndu-şi braţele, se pregătiră să asculte conversaţia. Prinţul

observă că toată lumea îl priveşte cu o atenţie deosebită.

- O vorbă n-aş scoate, dacă mi s-ar porunci în felul acesta, adăugă şi Aglaia.

- Dar de ce? Ce mare lucru? De ce, adică, n-ar povesti? Ce, n-are limbă? Vreau să ştiu cum vorbeşte. Ei bine, spune ceva. Povesteşte-ne cum ţi-a plăcut Elveţia, prima impresia a dumitale. O să vedeţi că începe îndată şi încă foarte frumos.

- Impresia a fost puternică… începu prinţul.

- Vedeţi, vedeţi, se agită nerăbdătoare Lizaveta Prokofievna, adresîndu-se fiicelor ei, v-am spus că o să înceapă.

- Dar lasă-l acum cel puţin să vorbească, maman, o opri Aleksandra. Prinţul acesta e mai curînd un impostor decît un idiot, şopti ea la urechea Aglaiei.

- Şi pe mine mă bate gîndul, îl suspectez mereu, răspunse Aglaia. Ce urît din partea lui că se pretează la un asemenea joc. Ce o fi urmărind oare? Să ne cîştige simpatia?

- Prima impresie a fost foarte puternică, repetă prinţul. Cînd m-au dus din Rusia în străinătate, trecînd prin diferite oraşe nemţeşti, priveam în jur şi, ţin minte, nu întrebam nimic. Înainte de asta avusesem o serie de crize foarte violente şi chinuitoare şi, de regulă, după fiecare asemenea revenire a bolii cu crize repetate, cădeam într-o stare de prostraţie. Îmi pierdeam memoria cu desăvîrşire şi, cu toate că mintea continua să lucreze, în schimb cursul logic al ideilor mi se întrerupea mereu. Nu eram în stare să leg mai mult de două-trei idei consecvente. Cel puţin aşa mi se pare. Iar după ce crizele treceau, redeveneam sănătos şi puternic, uite, ca acum. Mi-aduc aminte că pe atunci mă năpădise o tristeţe profundă, un fel de nostalgie iremediabilă. Aproape îmi venea să plîng; simţeam în mine, mereu trează, o nelinişte plină de mirare; m-a impresionat mai ales faptul că toate cele din jur le simţeam străine de mine; de acest lucru mi-am dat seama imediat. Tot ce era străin mă deprima peste măsură. Mi-am revenit complet din întunecarea aceasta a minţii abia cînd am ajuns în Elveţia, la Basel; ţin minte ca acum: era seara şi m-a trezit din toropeală zbieretul unui măgar, în piaţă. Măgarul m-a impresionat grozav, mi-a făcut nu ştiu de ce, o nespusă plăcere şi toate în creierul meu s-au limpezit dintr-o dată.

— Un măgar? Mi se pare puţin ciudat, observă generăleasa. Deşi n-

ar fi deloc ciudat, dacă te gîndeşti că vreuna dintre noi, de aici, ar fi în stare, cine ştie, să se îndrăgostească de un măgar, spuse generăleasa, privind mînioasă la fetele ei care izbucniseră în rîs. Despre asta se vorbeşte chiar şi în mitologie. Continuă, prinţe.

— De atunci mi-s dragi măgarii. Aş zice chiar că simt pentru aceste animale multă simpatie. Am început să mă informez asupra lor, căci pînă atunci nu mai văzusem măgari şi m-am convins curînd că sînt nişte dobitoace foarte utile, cu multă putere de muncă, rezistente, răbdătoare, necostisitoare în gospodărie şi deci foarte convenabile. Şi deodată, datorită acestui măgar, am îndrăgit toată Elveţia, încît dispăru complet şi melancolia care mă apăsase pînă atunci.

— Toate astea mi se par foarte ciudate, dar să lăsăm la o parte măgarul; să trecem la alt subiect. Ce tot rîzi acolo, Aglaie? Şi tu, Adelaido? Prinţul ne-a povestit aşa de frumos despre acest măgar. L-a văzut cu ochii lui, dar tu ce-ai văzut? Doar n-ai fost în străinătate.

— Ba am văzut şi eu un măgar, maman, spuse Adelaida.

— Iar eu l-am şi auzit, adăugă Aglaia. Fetele izbucniră din nou în rîs. Prinţul rîse şi el.

— E foarte urît din partea voastră! exclamă generăleasa dojenitor. Iartă-le, prinţe, de fapt au inimă bună. Mă cert mereu cu ele, dar le iubesc mult. Sînt fluşturatice, zvăpăiate, nişte zănatice.

— Nu face nimic, spuse prinţul rîzînd; în locul lor, aş proceda la fel. Ţin totuşi să iau apărarea măgarului: măgarul e o făptură blajină şi folositoare.

— Dar dumneata eşti blajin, prinţe? întreb aşa, de curiozitate, zise generăleasa.

Urmă iarăşi o explozie de rîs.

— Iar ne joacă festa afurisitul acela de măgar; nici nu mă gîndisem la el! se scandaliză generăleasa. Crede-mă, te rog, prinţe, n-am vrut să fac nici o…

— Aluzie? O, nici nu mă îndoiesc!

Şi prinţul continua să rîdă din toată inima.

— E foarte bine că rîzi. Înseamnă că eşti un tînăr tare bun la inimă,

conchise generăleasa.

— Uneori sînt şi rău, răspunse prinţul.

— Iar eu sînt bună, declară deodată sentenţios generăleasa, şi, dacă vreţi, sînt totdeauna bună, şi e singurul meu defect, de fapt, pentru că nu trebuie să fii totdeauna bun. Îmi ies din sărite foarte des, uite, mă supăr pe ele sau pe Ivan Feodorovici mai ales, dar partea proastă e că sînt şi mai bună atunci cînd mă înfurii. Adineauri, înainte de a fi intrat dumneata, eram supărată şi m-am făcut că nu înţeleg nimic şi că nici nu sînt în stare să pricep ceva. Mi se întîmplă de-astea; parcaş fi un copil. Aglaia mi-a dat o lecţie; îţi mulţumesc, Aglaie. De altfel, toate astea sînt mofturi. N-oi fi chiar aşa de grea de cap cum par şi cum ar vrea să mă prezinte fetele mele. Am caracter şi nu prea mă las intimidată. De altfel, vi le spun toate astea fără răutate. Aglaie, vino şi mă sărută, aşa… acum destul cu sentimentalismele, o potoli ea pe Aglaia, care, după ce o sărută pe maică-sa cu foc pe gură, se repezi să-i sărute şi mîna. Continuă, prinţe. Poate că îţi aminteşti şi ceva mai interesant decît povestea cu măgarul.

- Orice aţi spune, nu înţeleg, interveni din nou Adelaida, cum poate cineva să se apuce a povesti aşa, direct, la comandă. Eu una n-aş fi în stare.

- Uite că prinţul e în stare, pentru că prinţul e foarte deştept, şi-i mai deştept decît tine cel puţin de zece ori, dacă nu şi de douăsprezece ori. Sînt convinsă că ai s-o simţi şi tu îndată. Dovedeşte-le-o, prinţe; continuă. Pe măgar, de fapt, am putea foarte bine să-l lăsăm deoparte. Ei, ce ai mai văzut în străinătate, în afară de măgar?

- în orice caz, chiar şi ceea ce a spus despre măgar a fost destul de inteligent, remarcă Aleksandra. Prinţul a povestit într-un mod atît de interesant despre boala lui, cum datorită unui şoc din afară şi-a revenit şi cum totul a început să-i placă după aceea. Am fost întotdeauna curioasă să ştiu cum îşi pierd oamenii mintea şi cum şi-o recapătă după aceea. Mai ales cînd toate astea se-ntîmplă brusc, pe neaşteptate.

- Nu-i aşa? Nu-i aşa? se învioră generăleasa. Văd că nici tu nu dai în gropi, ba, uneori, se întîmplă să ai sclipiri de deşteptăciune; hai, isprăviţi odată cu rîsul! Ai rămas, mi se pare, la descrierea naturii elveţiene, prinţe? Aşadar…

- Am ajuns la Lucerna şi acolo m-au dus să fac o plimbare pe lac. îmi dădeam seama cît e de frumos, şi totuşi simţeam o grea apăsare pe

suflet.

- De ce, adică? întrebă Aleksandra.

- Nu ştiu. Dar de cîte ori am prilejul să admir asemenea privelişti ale naturii, întotdeauna încerc la început un sentiment de apăsare şi nelinişte; îmi place nespus, dar mă şi tulbură. De altfel, în acea vreme, eram încă bolnav.

- În ce mă priveşte, tare aş vrea să le văd, spuse Adelaida. Şi nu înţeleg, cînd o să ne învrednicim şi noi odată să mergem în străinătate. De doi ani de zile caut în zadar un subiect de tablou:

Orientul, sudul, descrise sînt de mult…

… Sugerează-mi un subiect de tablou, prinţe.

- Mărturisesc că nu mă pricep deloc la pictură. După mine, cred că e de ajuns să priveşti, şi apoi să pictezi.

- Tocmai că nu ştiu să privesc.

- Ce tot vorbiţi în cimilituri? Nu înţeleg nimic! îi întrerupse Lizaveta Prokofievna. Cum vine asta: „Nu ştiu să privesc?” Ai ochi — n-ai decît să te uiţi. Dacă nu ştii să vezi aici, n-ai să ştii nici în străinătate. Ia, mai bine povesteşte-ne ce ai văzut dumneata acolo, prinţe.

- Aşa da, e mult mai bine, adăugă Adelaida. Că doar prinţul în străinătate a învăţat să privească.

- De, cum să vă spun… Acolo, de fapt, mi-am căutat sănătatea: dacă am învăţat să privesc sau nu - asta nu ştiu. Dar un lucru e cert, că aproape tot timpul m-am simţit tare fericit.

- Fericit! Dumneata ştii să fii fericit? strigă Aglaia. Atunci cum spui că n-ai învăţat să priveşti? Ai putea să ne înveţi şi pe noi.

- Chiar aşa, zău, te rugăm, învaţă-ne şi pe noi, o susţinu rîzînd Adelaida.

- N-am ce să vă învăţ, rîse la rîndul lui şi prinţul. Cît timp am stat în străinătate, n-am părăsit aproape deloc satul acela elveţian; rareori mi se întîmpla să ies şi mă duceam numai prin împrejurimi; ce aş putea să vă spun? La început, atîta doar că nu mă plictiseam; apoi am simţit că mă refac repede; pe urmă am învăţat să preţuiesc tot mai mult, din ce în ce mai mult fiecare zi din viaţă, lucru de care

devenisem conştient. Mă culcam seara plin de mulţumire, iar dimineaţa mă sculam şi mai fericit. Cauza? E destul de greu de explicat.

- De aceea nu mai aveai poftă să te duci nicăieri şi inima nu te îmbia la nimic? întrebă Aleksandra.

- La început, la început de tot, mă îndemna inima s-o iau din loc şi mă simţeam cuprins de o mare emoţie. Mă gîndeam mereu la viaţa ce mă aşteaptă; încercam să-mi întrezăresc destinul; ba erau momente cînd ajungeam la o nelinişte extremă. Ştiţi, există asemenea momente mai cu seamă atunci cînd eşti singur. Era acolo o micuţă cascadă şi se prăvălea aproape vertical, de sus dintr-un munte, un şuvoi subţire de apă, zglobiu, spumos; deşi cădea foarte de sus, părea că e jos de tot, se afla la vreo jumătate de kilometru de locuinţa noastră şi totuşi aveai impresia că-i numai la cincizeci de paşi. Noaptea, îmi plăcea să-i ascult zgomotul; şi, uite, în momentele acelea mă cuprindea o mare tulburare. Sau, uneori, mi se întîmpla să mă afund singur, ziua în amiaza mare, undeva în munţi; de jur-împrejur numai brazi înalţi, seculari, cu miros îmbătător de răşină; sus, pe vîrful unei stînci, străjuiau ruinele unui vechi castel medieval; sătucul nostru, jos, abia se zărea pierdut în vale; soarele sclipitor, cerul adînc albastru, o linişte nesfîrşită. Ei bine, atunci într-adevăr simţeam în mine un dor nelămurit, un îndemn nostalgic de a porni mai departe, ca la o chemare, şi mi se părea că, dacă aş merge tot înainte, dacă aş străbate dunga aceea unde cerul se uneşte cu pămîntul, aş afla poate dezlegarea enigmei şi mi s-ar înfăţişa îndată o viaţă nouă, de o mie de ori mai tumultuoasă, mai clocotitoare decît a noastră; visam un oraş mare, ca Napoli, plin de palate, de forfotă, de viaţă… şi cîte şi mai cîte nu-mi treceau prin închipuire. Şi într-o zi am ajuns la ideea că şi într-o închisoare poţi afla o viaţă de o bogăţie nemăsurată.

- Ideea aceasta lăudabilă am citit-o la doisprezece ani, în „Crestomaţia” mea, spuse Aglaia.

- Toate astea nu-s decît pură filosofie, observă Adelaida, eşti un filosof şi se pare că ai venit să ne converteşti şi pe noi.

- Poate aveţi dreptate, răspunse prinţul zîmbind, îmi place în adevăr să filosofez şi, cine ştie, poate că aş avea şi gîndul acesta de a converti… Tot ce se poate; nu-i deloc exclus.

- Iar filosofia dumitale, reluă Aglaia, e aidoma cu aceea pe care o

profesează Eulampia Nikolaevna, văduvă de slujbaş, care vine pe la noi doar-doar o să-i pice cîte ceva. Pentru dînsa, toată problema vieţii se reduce la ieftinătate; n-are altă grijă decît să-şi ducă zilele fără mare cheltuială, nu vorbeşte decît de bani, şi să nu crezi că n-are, e o prefăcută… La fel şi cu viaţa dumitale de o bogăţie imensă într-o închisoare, ba poate şi cu acea fericire de patru ani, la ţară, pentru care ţi-ai vîndut oraşul visurilor - Napoli, şi, pe cît se pare, nu fără beneficii, deşi pe un preţ de nimica.

— În ce priveşte viaţa în închisoare, s-ar mai putea sta de vorbă, obiectă prinţul. Printre bolnavii aflaţi în tratament la profesorul meu, am cunoscut un om care a stat întemniţat doisprezece ani; avea crize dese, iar cînd era prea surescitat plîngea, ba o dată a încercat chiar să se sinucidă. Omul acesta mi-a povestit viaţa lui din închisoare. Era foarte tristă, dar, vă asigur, nu şi o viaţă de nimica. Toate impresiile lui se reduceau la prietenia cu un păianjen şi la un copăcel ce-i creştea sub fereastră… Dar să vă povestesc mai bine despre cazul unui alt om, pe care l-am întîlnit anul trecut. 1 se întîmplase ceva cu totul ciudat… Ciudat mai cu seamă prin faptul că se întîmplă foarte rar. Omul acesta fusese urcat într-o zi, împreună cu alţi condamnaţi, pe eşafod şi i se citise sentinţa: era condamnat la moarte prin împuşcare pentru crimă politică. Douăzeci de minute după aceea, i se anunţă graţierea, prin comutarea pedepesei. Dar în intervalul dintre cele două sentinţe, timp de vreo douăzeci de minute sau cel puţin un sfert de ceas, nefericitul trăise cu neîndoioasă convingere că peste cîteva clipe firul vieţii lui se va curma pentru totdeauna. Îl ascultam cu un nepotolit interes şi eram atît de dornic să-i cunosc impresiile pe care le-a trăit în acele momente, încît îi ceream mereu noi şi noi amănunte. I se întipărise în minte totul cu o precizie extraordinară şi spunea că niciodată nu va fi în stare să uite nimic din cele trăite în acele momente. La vreo douăzeci de paşi de eşafod, împrejurul căruia stăteau soldaţii şi mulţimea, se înălţau trei stîlpi, pentru că erau mai mulţi condamnaţi; îi duseră pe primii trei la stîlpii aceştia, îi îmbrăcară în veşmîntul morţii (nişte cămeşoaie lungi, albe), iar pe ochi li se traseră nişte bonete, tot albe, ca să nu vadă puştile; apoi îi legară de cîte un stîlp, iar în faţa fiecăruia se alinia cîte un rînd de soldaţi. Cunoscutul meu era al optulea pe lista condamnaţilor şi deci urma să fie executat în seria a treia. Un preot, cu o cruce în mînă, se apropie rînd pe rînd de fiecare. Asta însemna că nu le rămăseseră decît cinci minute de trăit, atîta tot. El spunea că cele cinci minute îi părură de o durată nesfîrşită, de o bogăţie imensă; i se părea că în aceste cinci minute are de trăit atîtea vieţi, încît n-avea nici un rost să se gîndească de pe acum la clipa cea din urmă şi, ca atare, omul se apucă să-şi facă ultimele dispoziţii; îşi

împărţi deci timpul în felul următor: două minute pentru a-şi lua rămas-bun de la prieteni, două — ca să se gîndească la sine însuşi şi-i mai rămînea un minut ca să arunce cea din urmă privire în jurul său. îşi amintea perfect că făcuse tocmai aceste trei dispoziţii şi exact acest calcul. Se despărţea de viaţă la douăzeci şi şapte de ani, plin de sănătate şi de vigoare. Luîndu-şi rămas-bun de la prieteni, îşi amintea că îi adresase unuia dintre ei o întrebare lipsită de orice importanţă şi că aşteptase cu mult interes răspunsul. Apoi, după ce-şi luă rămas-bun de la prieteni, urmară cele două minute pe care le destinase ca să se gîndească la sine însuşi. Ştia dinainte la ce se va gîndi: voia anume să-şi închipuie cît se poate mai iute şi mai limpede ce va urma; cum vine asta, că, uite, el acum există, trăieşte, iar peste trei minute va fi cu totul altceva sau poate altcineva — dar cine anume? Şi unde va fi? Pentru toate aceste întrebări, spera să găsească răspuns în răstimpul celor două minute! În apropiere era o biserică şi turla aurită a catedralei strălucea în bătaia razelor unui soare sclipitor. Îşi amintea că nu şi-a putut lua ochii de la această turlă scăldată în raze scînteietoare pe care le răsfrîngea; nu se putea desprinde de aceste luciri; i se părea că ele sînt firea cea nouă cu care el, peste trei minute, se va contopi într-un fel oarecare… Nesiguranța necunoscutului şi oroarea faţă de acel ceva nou care va fi şi trebuie să survină îndată erau insuportabile; dar nimic, spunea el, nu i se păruse în acele clipe mai îngrozitor decît gîndul continuu: „Dar dacă ar fi să nu mor? Dacă ar fi să mă întorc la viaţă — ce infinit! Şi mi-ar aparţine în întregime! Aş transforma atunci orice clipită într-un secol, n-aş pierde nici una măcar, aş drămui cu zgîrcenie fiecare minut, pentru a nu irosi nimic zadarnic!" Spunea că în cele din urmă gîndul acesta îi devenise atît de nesuferit, atît de chinuitor, încît ar fi vrut să fie împuşcat cît mai repede.

Prinţul se opri brusc; toată lumea aştepta ca el să continue şi să tragă o concluzie.

- Ai terminat? întrebă Aglaia.

- Poftim? Da, am terminat, zise prinţul, smulgîndu-se dintr-o îngîndurare de o clipă.

- Şi pentru ce ai povestit asta?

- Aşa… pentru că mi-am amintit… venise vorba…

- Eşti cam eliptic, observă Aleksandra; dumneata, prinţe, ai vrut, probabil, să demonstrezi că nici clipita cea mai scurtă nu trebuie

dispreţuită, iar uneori cinci minute valorează mai mult decît o comoară. Toate acestea sînt cît se poate de lăudabile, dar, dacă-mi dai voie, o dată ce prietenului dumitale care ţi-a povestit toate aceste grozăvii… i s-a comutat pedeapsa, prin urmare i s-a acordat această „viaţă infinită”. Ei bine, ce-a făcut el apoi cu această bogăţie a lui? A trăit „calculînd” fiecare clipă?

- A, nu; mi-a spus-o chiar el - căci l-am întrebat şi despre asta - şi mi-a mărturisit că n-a trăit deloc aşa şi că, dimpotrivă, irosise fără rost multe, multe clipe.

- Prin urmare, aveţi experienţă concludentă, care dovedeşte că nu e chip să trăieşti „drămuind” orice clipă. Dintr-un motiv sau altul, dar nu e chip.

- Da, dintr-un motiv sau altul, dar nu e chip, repetă prinţul, aşa mi s-a părut şi mie… Şi totuşi nu-mi vine a crede…

- Cu alte cuvinte, crezi că îţi vei trăi viaţa mai raţional decît toţi ceilalţi? întrebă Aglaia.

- Da, mă gîndeam şi la asta uneori.

- Şi te mai gîndeşti şi acum?

- Da… mă gîndesc şi acum, răspunse prinţul, continuînd s-o privească pe Aglaia cu un zîmbet blînd şi chiar sfios; dar îndată după aceea rîse iar, uitîndu-se înveselit la ea.

- Eşti modest, n-am ce zice! spuse ea aproape enervată.

- Observ că sînteţi foarte curajoase, de vreme ce puteţi rîde de asta; pe mine însă, cele povestite de acel om m-au impresionat atît de mult, că după aceea le-am trăit în vis, am visat tocmai acele cinci minute…

Aruncă din nou asupra interlocutoarelor sale o privire gravă şi bănuitoare totodată…

- Nu cumva sînteţi supărate pe mine? întrebă el, deodată, cu un aer încurcat, dar uitîndu-se drept în ochii lor cu aceeaşi privire deschisă.

- Pentru ce? strigară ele mirate.

- Pentru c-ar putea să vi se pară că vreau mereu să vă povăţuiesc…

Cuvintele lui stîrniră un rîs general.

- Dacă sînteţi supărate, vă rog să mă iertaţi, reluă prinţul. Îmi dau bine seama că am trăit mai puţin decît alţii şi mai puţin ca oricare altul cunosc viaţa. Poate că vorbesc uneori într-un fel foarte ciudat…

Aici, prinţul se opri încurcat.

- Dacă spui că ai fost fericit, înseamnă că n-ai trăit mai puţin, ci mai mult decît alţii, şi atunci de ce nu eşti sincer şi te justifici mereu? nu-l slăbea deloc Aglaia, vorbind cu severitate. Şi nu-ţi face griji, te rog, de faptul că ai avea aerul să ne povăţuieşti; nu-i cine ştie ce mare triumf pentru dumneata în toate astea. Cu atitudinea dumitale de resemnare fatalistă, poţi să umpli de fericire şi o sută de ani de existenţă. Dumneata, fie că ţi se arată o execuţie capitală, fie că ţi se arată degetul cel mic, eşti în stare, şi într-un caz, şi în celălalt, să scoţi o idee deopotrivă de lăudabilă şi să mai rămîi şi mulţumit. În felul acesta se poate trăi mult şi bine.

- De ce te înfurii? Nu înţeleg, interveni generăleasa, care observase tot timpul, atent, chipurile vorbitorilor. Şi despre ce anume vorbiţi, de asemenea nu pot pricepe. Ce-i cu degetul cel mic şi ce-s prostiile astea? Prinţul vorbeşte admirabil, numai că tot ce spune e puţin cam trist. De ce-l faci să se descurajeze? Cînd a început să ne povestească, rîdea, şi acum uită-te la el ce abătut e.

- Nu-i nimic, maman. Regret, prinţe că dumneata personal n-ai văzut o execuţie capitală; te-aş fi întrebat ceva.

- Ba am văzut o asemenea execuţie, răspunse prinţul.

- Ai văzut? izbucni Aglaia. Ar fi trebuit să-mi dau seama de asta chiar de la început. De necrezut! Dar dacă ai văzut o execuţie, cum poţi să susţii că în tot acest timp ai fost fericit? Spune şi dumneata, n-am eu dreptate?

- Au fost cazuri de execuţii în satul dumitale? întrebă Adelaida.

- Am văzut la Lyon, unde m-a dus Schneider. Întîmplarea a făcut să asist tocmai la o asemenea execuţie.

- Şi ţi-a plăcut mult? E foarte instructiv? Edificator? îl asalta Aglaia cu întrebările.

- Nu mi-a plăcut deloc şi am fost chiar bolnav multă vreme după

aceea, dar mărturisesc că am privit tot timpul ca fascinat, nu puteam să-mi desprind ochii.

- Nici eu n-aş fi putut să-mi desprind ochii, spuse Aglaia.

- Nu prea le place acolo cînd femeile vin să privească asemenea spectacole; numele femeilor care manifestă asemenea curiozitate sînt date chiar la gazetă.

- Vasăzică, dacă ei socot că asta nu-i treaba femeilor, prin însuşi faptul acesta vor să spună că-i a bărbaţilor. Îi felicit pentru o astfel de logică. Şi dumneata eşti de aceeaşi părere, fără îndoială.

- Povesteşte-ne despre execuţia la care ai fost martor, o întrerupse Adelaida.

- Aş prefera să n-o fac acum… îngăimă prinţul ezitînd şi întunecîndu-se la faţă.

- S-ar zice că nu te lasă inima să ne împărtăşeşti şi nouă impresiile dumitale, strecură maliţios Aglaia.

- Nu de asta, ci pentru că am mai povestit chiar adineauri despre această execuţie.

- Cui ai povestito?

- Lacheului dumneavoastră, pe cînd aşteptam…

- Care lacheu? întrebară ele în cor.

- Lacheului cu părul alb şi cu faţa roşcată din anticameră, în timp ce aşteptam să fiu introdus la lvan Feodorovici.

- Ciudat! făcu generăleasa.

- Prinţul e democrat, i-o reteză Aglaia. Ei bine, din moment ce ai putut să-i povesteşti lui Aleksei, cred că nici pe noi n-ai să ne refuzi.

- Vreau să aud neapărat, stărui Adelaida.

- Adineauri, se întoarse către ea prinţul, însufleţindu-se din nou (se pare că el se însufleţea foarte repede, vădind totdeauna multă încredere în interlocutor), adineauri, cînd m-ai întrebat de un subiect de tablou, mi-a venit într-adevăr în gînd să-ţi sugerez unul: chipul unui condamnat la moarte în clipa ce precede căderea tăişului

ghilotinei, cînd el stă încă în picioare pe eşafod, înainte de a-şi pune capul pe butuc.

- Cum! Chipul? Numai chipul? întrebă Adelaida. Ar fi un subiect ciudat, şi ce tablou ar fi acela?

- Nu ştiu. Şi de ce adică să nu fie? insistă prinţul cu vioiciune. Am văzut nu de mult, la Basel, un tablou asemănător. Aş vrea să vi-l descriu… Am să vă povestesc într-o zi… M-a impresionat adînc.

- Tabloul acela din Basel ai să ni-l descrii negreşit altă dată, spuse Adelaida, dar acum lămureşte-mă în privinţa tabloului execuţiei. Poţi să mi-l descrii şi să-mi spui cum îţi închipui dumneata că ar putea fi realizat? Să zugrăvesc pur şi simplu numai faţa condamnatului? Şi ce fel de expresie avea?

- Exact cu un minut înaintea morţii — se grăbi să înceapă prinţul cu toată ardoarea, lăsîndu-se îndată furat de amintiri şi uitînd, pare-se, cu totul de ceea ce-l înconjura - adică în momentul cînd condamnatul, după ce a urcat treptele scăriţei, a pus piciorul pe eşafod, în clipa aceea el şi-a întors ochii spre mine; i-am privit faţa şi am înţeles totul… De altfel, cum se poate povesti aşa ceva!? Aş fi vrut grozav ca dumneata sau altcineva să redea pe pînză acest moment! Dar mai bine dumneata, dumneata s-o faci! M-am gîndit încă atunci că ar fi fost foarte util un asemenea tablou. Ştiţi, ar trebui să apară în el tot ce a fost mai-nainte, absolut tot. Era în închisoare şi nu-şi aştepta execuţia decît cel mai devreme peste o săptămînă; îşi făcuse, nu ştiu cum, socoteala că formalităţile au să mai dureze, că hîrtiile vor mai întîrzia pe undeva şi astfel o să mai treacă o săptămînă. Şi deodată, nu se ştie prin ce împrejurare, durata acestei proceduri a fost scurtată. La ora cinci dimineaţa dormea încă. Era sfîrşitul lui octombrie; la ora cinci e încă frig şi întuneric. Însoţit de gardian, directorul închisorii intră şi-l zgîlţîie uşurel de umăr; el se ridică sprijinindu-se într-un cot şi dă cu ochii de flacăra felinarului: „Ce este?” — „La ora zece, execuţia.” încă buimac de somn, nu-i vine a crede, încearcă să-i convingă că ordinul de execuţie va veni abia peste o săptămînă, dar după ce se dezmeticeşte complet, îşi curmă brusc vorba. Aşa mi s-a povestit. Pe urmă, cică, ar fi zis: ,,E greu, totuşi, aşa, deodată…” Apoi tăcu iar şi nu mai scoase nici un cuvînt. Cele trei-patru ore care urmează după aceea se scurg cu pregătirile de rigoare: vizita preotului, dejunul, la care i se aduce de data aceasta carne, vin şi cafea (ca să vedeţi ce ironie! Cîtă cruzime! Şi totuşi oamenii aceştia procedează aşa dintr-un imbold curat, fiind sincer convinşi în naivitatea lor că fac un act de omenie); urmează

apoi toaleta (ştiţi, probabil, ce-nseamnă toaleta unui condamnat la moarte?) şi, în sfîrşit, omul este scos şi dus în oraş, la eşafod… Mă bate gîndul că în acele clipe, în timp ce era transportat spre eşafod, i se părea că mai are încă mult de trăit. Şi poate că în acest ultim drum îşi spunea în gînd că mai are de trăit o veşnicie întreagă: „Mai sînt încă trei străzi de străbătut, e vreme destulă înainte. Cînd voi ajunge la capătul străzii acesteia, îmi mai rămîne una, apoi a treia, unde e o brutărie pe partea dreaptă… Mai e destul pînă s-ajungem acolo!”. Împrejur, o mulţime zgomotoasă, zece mii de capete, zece mii de perechi de ochi. Trebuie să suporţi totul şi mai ales gîndul: „Sînt acolo zece mii şi nici unul dintre ei nu va fi executat, numai eu voi muri!”. Ei bine, astea sînt preliminariile. O scăriţă duce pînă la ghilotină; înainte de a urca, condamnatul izbucni în plîns, şi era doar un om în toată firea, care nu ştia ce-i aia frică; a fost, se spune, un mare criminal. Îl însoţea un preot, care nu-l părăsea nici pentru o clipă; a mers cu el şi în căruţă şi-i tot vorbea întruna; mă îndoiesc ca nenorocitul să fi auzit ce spune, şi chiar dacă încerca să-l asculte, cred că după al treilea cuvînt nu mai era în stare să înţeleagă nimic. Sînt sigur că în realitate aşa se întîmplă. Şi iată că începu să urce scăriţa; lanţurile de la picioare îl sileau să facă paşi mici. Preotul, un om deştept, se vede, încetă să-i mai vorbească şi-i întindea numai crucea s-o sărute. În timp ce urca treptele, condamnatul era foarte palid, iar cînd a pus piciorul pe eşafod şi s-a oprit, chipul lui se făcu alb ca varul, dar absolut ca varul. Îmi închipui că picioarele-i tremurau, se îndoiau, se înţepeneau anchilozate, şi-i venea greaţă, ca şi cum i se puneau noduri în gît, care-l înecau şi-i provocau nişte spasme în stomac. Aţi avut vreodată senzaţia asta, într-un moment de mare spaimă, cînd mintea îşi păstrează luciditatea, dar rămîne absolut inertă? Mie mi se pare că, dacă, de pildă, te trezeşti brusc în faţa unei primejdii inevitabile, care-ţi aduce pieire sigură, să zicem că se dărîmă casa peste tine, simţi deodată o nevoie irezistibilă de a te lăsa jos, de a închide ochii într-o aşteptare resemnată — fie ce-o fi!… Şi iată, anume cînd a început această slăbiciune, preotul cu un gest grăbit îi duse crucea la buze - o cruce mică de argint, cu patru braţe, ca la catolici - , gest pe care-l repetă des, aproape în fiecare frîntură de minut. Şi în momentul cînd crucea îi atingea buzele, condamnatul deschidea ochii şi se mai înviora parcă pentru cîteva clipe şi din nou picioarele i se puneau în mişcare. Săruta crucea avid, în grabă, ca şi cum, zorit fiind la drum lung, ar fi căutat să-şi facă niscaiva rezerve, aşa, pentru orice eventualitate; mă îndoiesc însă că în acele clipe o făcea sub impulsul unui sentiment religios. Şi tot aşa pînâ cînd îl îngenunchează în faţa butucului… Curios, dar rareori se-ntîmplă ca în aceste ultime secunde un condamnat să leşine! Dimpotrivă,

mintea înregistrează cu o iuţeală extraordinară şi lucrează, bănuiesc, intens, ca un mecanism în plină acţiune; îmi închipui că tot felul de gînduri răsar şi năvălesc, învălmăşindu-se, întrerupîndu-se, tot frînturi, crîmpeie, nici unul închegat, ba unele poate ridicole de tot şi cu totul absurde: „Uite, ăsta care se uită drept la mine - are un neg pe frunte… Călăului i-a ruginit nasturele de jos de la haină…” Şi în acelaşi timp înţelegi totul, reţii totul; există mai cu seamă un punct care te obsedează şi n-ai cum să-l uiţi, aşa încît nici cunoştinţa nu poţi să ţi-o pierzi - şi totul converge şi se învîrte în jurul acestui punct. Şi cînd te gîndeşti că aşa continuă pînă la ultimul sfert de secundă, cînd gîtul e pe butuc, şi aşteaptă, şi… ştie, şi deodată aude deasupră-i lunecarea hîrşîită a tăişului! Asta nu se poate să nu auzi! Eu, dac-aş fi stat cu capul pe butuc, aş fi ascultat anume şi aş fi auzit. Poate că nu durează decît a zecea parte dintr-o clipită, dar nu se poate să nu auzi! Mai există încă şi astăzi unele păreri care susţin că, poate, capul, după ce a fost retezat şi desprins de corp, ştie, poate, timp de o secundă, că a fost tăiat şi s-a rostogolit - ce judecată! Dar dacă-s cinci secunde şi nu una!… Ar trebui să înfăţişezi eşafodul în aşa fel ca să se vadă în prim-plan şi foarte desluşit numai ultima treaptă de sus a scăriţei; condamnatul a şi pus piciorul pe ea; pictează-i capul, faţa albă ca varul; preotul îi întinde crucea, condamnatul îşi ţuguie avid buzele învineţite şi priveşte, şi… ştie totul. Crucea şi capul — acesta e tabloul; preotul, călăul şi cele două ajutoare ale sale, apoi, mai jos, cîteva capete şi perechi de ochi din mulţime - toate astea se pot lăsa pe planul al treilea, oarecum în clarobscur, ca elemente accesorii… Cam aşa îmi închipui că ar trebui să arate tabloul… Prinţul tăcu şi le privi pe rînd.

- Da, fireşte, asta nu prea seamănă a resemnare fatalistă, murmură Aleksandra ca pentru sine.

- Acum să ne povesteşti cum ai fost îndrăgostit, spuse Adelaida. Prinţul o privi cu mirare.

- Ascultă, reluă tînăra fată cu o grabă neobişnuită pentru ea, mi-ai făgăduit să vorbeşti despre tabloul pe care l-ai văzut la Basel. Acum însă vreau să te aud povestindu-ne cum ai fost îndrăgostit; nu încerca să negi, sînt convinsă că ai fost îndrăgostit. Şi-apoi, dumneata, cum începi să povesteşti ceva, încetezi să mai fii filosof.

- Şi cum termini de povestit, te ruşinezi parcă de faptul că te-ai lăsat ispitit să povesteşti, observă deodată Aglaia. Pentru ce?

- Prostii! spuse generăleasa, uitîndu-se cu indignare la Aglaia.

- Într-adevăr, e o reflecţie nu prea inteligentă, o susţinu Aleksandra.

- N-o crede, prinţe, i se adresă generăleasa, o face într-adins, dintr-un fel de încăpăţînare; în realitate, nu-i chiar aşa de prost crescută; să nu-ţi închipui cine ştie ce, pentru că se leagă de dumneata. Or fi pus iar ceva la cale; altminteri, sînt convinsă că te-au îndrăgit. Le cunosc eu după expresia feţei.

— Şi eu le-am ghicit pe fiecare după figură, răspunse prinţul, accentuîndu-şi cu tîlc vorbele.

— Cum asta? întrebă Adelaida curioasă.

— Ce ştii despre noi? îi ţinură isonul şi celelalte două surori. Dar prinţul rămase tăcut şi gînditor; fetele aşteptau răspunsul.

— Vă spun mai tîrziu, zise el încet şi pe un ton grav.

— Hotărît lucru, dumneata vrei să ne faci curioase, strigă Aglaia, şi ce aer solemn!

— Fie şi aşa, se agită iarăşi Adelaida; dar dacă eşti un atît de bun fizionomist, fără îndoială că ai fost şi îndrăgostit; prin urmare am ghicit. Povesteşte-ne aşadar.

— Nu am fost îndrăgostit, răspunse prinţul cu acelaşi ton liniştit şi serios; eu… am fost fericit într-altfel.

— Dar cum, în ce fel?

— Bine, o să vă povestesc, spuse prinţul cuprins parcă de o adîncă îngîndurare.

VI

- Mă uit acum la dumneavoastră, începu el într-un tîrziu, cum mă priviţi cu atîta curiozitate, încît, dacă n-aş satisface-o pe loc, aţi fi în stare să vă supăraţi pe mine. Glumesc, fireşte, se grăbi el să adauge zîmbind. Acolo… în sat erau mulţi copii, o droaie de şcolari. N-aş putea spune că-i învăţam, a - nu! îl aveau pentru asta pe învăţătorul Jules Thibaud; îi mai învăţam şi eu cîte ceva, dacă vreţi, dar mai ales îmi plăcea să mă aflu în mijlocul lor, şi aşa îmi petrecui între ei toţi cei patru ani cît am stat acolo. N-aveam nevoie de nimic altceva. Le spuneam tot, nu le tăinuiam nimic. în cele din urmă, părinţii începură să se arate nemulţumiţi, pentru că micuţii nu mai puteau fără mine şi se adunau mereu în juru-mi, iar învăţătorul deveni cel mai mare duşman al meu. Mi-am făcut mulţi duşrnani acolo, şi tot numai din cauza copiilor. Pînă şi Schneider m-a dojenit pentru asta. Şi de ce le-a fost atîta teamă? Copilului poţi să-i spui tot. M-a mirat întotdeauna ideea greşită pe care adulţii şi-o fac despre copii; ce puţin îi cunosc şi-i înţeleg chiar şi părinţii înşişi! Nu trebuie să le ascundem nimic copiilor sub pretext că sînt încă mici şi că la vîrsta lor e prea devreme să cunoască unele lucruri. Ce tristă şi nenorocită mentalitate! Şi cît de bine îşi dau seama copiii că părinţii lor îi consideră drept neştiutori şi inapţi să înţeleagă, cînd în realitate ei înţeleg totul! Oamenii mari nici nu bănuiesc că pînă şi în chestiunile cele mai dificile copilul poate da un sfat de o extremă importanţă. O, Doamne! Cînd vezi păsăruica asta micuţă şi drăgălaşă că se uită la tine cu ochi plini de încredere şi aşteptare fericită, cum să nu-ţi fie ruşine s-o înşeli! Îi numesc pitulici, pentru că păsărelele sînt cele mai bune vietăţi din cîte există pe lume. De fapt, toată supărarea din sat împotriva mea a început din altă cauză… Cît despre Thibaud, la el era pur şi simplu invidie; începu mai întîi prin a clătina din cap, mirîndu-se cum de pricepeau copiii tot ce le spuneam eu, şi aproape că nu înţelegeau deloc cele ce le spunea el; pe urmă se apucă să rîdă de mine cînd îi spusei că, de fapt, noi amîndoi n-o să-i învăţăm nimic, ci avem de învăţat multe de la ei. Şi cum de a putut să mă invidieze şi să mă calomnieze, cînd el însuşi trăia în mijlocul copiilor?! Contactul cu copiii e aşa de înviorător… Apropierea lor îţi vindecă sufletul… Acolo, în sanatoriu, printre bolnavii profesorului Schneider, se afla un om extrem de nenorocit. Nu ştiu dacă poate exista o nenorocire mai mare decît asta. Fusese internat pentru a fi tratat de alienare mintală; după părerea mea însă nu era nebun, atîta doar că suferea groaznic — asta era toată boala lui. Şi dac-aţi şti ce

deveniră pentru el, către sfîrşit, copiii noştri… Dar despre bolnavul acesta mai bine să vă spun mai pe urmă; acum am să vă povestesc numai de unde şi cum s-a pornit zîzania. La început, copiii se cam fereau de mine. Nu eram nici pe departe de seama lor, de felul meu sînt şi cam greoi în mişcări şi foarte neîndemînatic; ştiu de asemenea că sînt şi urît… pe deasupra mai eram şi străin. întîi rîdeau şi îşi băteau joc de mine, apoi începură să arunce chiar cu pietre în urma mea, după ce m-au surprins sărutînd-o pe Marie. Şi n-am sărutat-o decît o singură dată… Nu, nu rîdeți, se grăbi prinţul să le prevină zîmbetele, nu era nici pomeneală de dragoste. Dac-aţi şti ce ființă nenorocită era această fată, cred că vi s-ar rupe inima de milă, ca şi mie. Era de acolo din sat şi locuia cu mama ei bătrînă într-o căsuţă veche, dărăpănată, o cocioabă luminată de două ferestruici… La una dintre aceste ferestruici, într-o despărţitură de scînduri, bătrînă vindea diferite mărunţişuri ieftine: aţă, şireturi, ţigări, săpun, şi cu asta se ţinea, căci era suferindă, cu picioarele mereu umflate şi nevoită să stea mai mult pironită locului. Marie avea douăzeci de ani, era slăbuţă şi plăpîndă; cu toate că ftizia se cuibărise de mult timp în pieptul ei şubred, ea continua să muncească de dimineaţă pînă-n seară, angajîndu-se cu ziua la munci grele prin case, unde freca podelele, spăla rufe, mătura curţile, dădea de mîncare vitelor. Un comis-voiajor francez o seduse şi o luă cu el, iar după o săptămînă o părăsi. Lăsată pe drumuri, ea se întoarse acasă, cerînd de pomană de-a lungul şoselelor; ajunse murdară, în zdrenţe, cu papucii rupţi; mersese pe jos o săptămînă întreagă, dormind pe cîmp, de unde se alesese cu o răceală puternică; picioarele îi erau însîngerate, mîinile umflate şi pline de degeraturi şi de crăpături. De altfel, nici înainte nu era frumoasă; numai ochii îi avea blînzi, plini de bunătate şi nevinovăţie. Era nemaipomenit de tăcută. Într-o zi, încă înainte de a i se întîmpla asta, lucrînd la ceva, ea începu deodată să cînte, şi-mi amintesc că toţi cei din jur rămaseră uluiţi şi pufniră în rîs: ,,Marie cîntă! Ce spui? Auziţi, Marie cîntă!” Ea se ruşina grozav şi de-atunci nimeni n-o mai auzi scoţînd un sunet.

Pe atunci lumea se mai purta cu ea destul de omenos, ba şi cu destulă bunăvoinţă; dar cînd se întoarse bolnavă şi zdrenţăroasă, nimeni nu avu faţă de dînsa nici un pic de milă. Ce cruzi sînt oamenii în asemenea împrejurări! Ce mentalitate îngustă şi încuiată, ce concepţii înapoiate au ei în această privinţă! Prima a fost maică-sa, care îşi întîmpină fata cu ură şi dispreţ: „M-ai făcut de rîsul lumii”. Şi tot ea a fost cea dintîi care o expuse insultelor mulţimii; cînd se răspîndi în sat vestea că s-a întors Marie, bătrîni, copii, femei, fete tinere - toată lumea alergă s-o vadă; aproape tot satul, mînat de curiozitate, năvăli în cocioaba bătrînei. Marie, lihnită de foame, cu

îmbrăcămintea zdrenţuită, zăcea pe jos, la picioarele bătrînei, şi plîngea amarnic. În faţa mulţimii adunate, ea îşi acoperi faţa cu păru-i răvăşit şi-şi lipi fruntea de podea. Toată lumea se uita la dînsa ca la un monstru; bătrînii o înjurau, tinerii îşi băteau joc, femeile o ocărau şi se uitau cu scîrbă la ea, ca la un păianjen hidos. Maică-sa a îngăduit toate astea, ba chiar îi aproba şi încuraja dînd din cap, şi era doar bolnavă rău bătrîna în acea vreme, aproape pe moarte; la vreo două luni după aceea a şi murit; şi, cu toate că ştia că i se apropie sfîrşitul, nu s-a gîndit nici pînă în ultimul moment să se împace cu fiica ei, nu-i adresa nici un cuvînt, o trimitea să se culce în tindă şi o lăsa nemîncată. În fiecare zi trebuia să-şi îmbăieze picioarele bolnave în apă caldă; Marie i le spăla şi o îngrijea; bătrîna îi primea serviciile fără să-i adreseze un cuvinţel, măcar o vorbă de mîngîiere. Marie suporta totul cu resemnare, şi mai tîrziu, după ce am cunoscut-o, am putut să observ că ea însăşi aproba toate astea şi se considera fiinţa cea mai netrebnică. Atunci cînd bătrîna căzu la pat, femeile din sat veniră s-o îngrijească pe rînd, după obiceiul locului. Dar Marie nu mai căpătă de mîncare deloc; toţi în sat o alungau cu ocări şi nimeni nu-i mai dădea de lucru ca altădată. Oricine se socotea în drept s-o împroaşte cu noroi, iar bărbaţii nici n-o mai considerau drept femeie şi-i spuneau fel de fel de scîrnăvii. Cîteodată, foarte rar, cînd se îmbătau duminica, îi mai aruncau cîte un gologan în bătaie de joc; Marie îi aduna de jos tăcută. încă de atunci începuse să scuipe sînge. Cu timpul, îmbrăcămintea i se zdrenţuise într-atît, că de ruşine, nu mai îndrăznea să se arate în lume; desculţă umbla încă de la întoarcerea ei în sat. Cam pe atunci, copiii de la şcoală - erau în total peste patruzeci - începură să se ţină după dînsa cete-cete, necăjind-o şi chiar aruneînd în ea cu noroi. Fata se rugă de păstorul satului s-o lase să-i păzească cireada, dar el o alungă. Totuşi, ea se duse a doua zi cu cireada şi tot aşa şi în zilele următoare. În curînd, păstorul începu să-şi dea seama de folosul pe care-l avea de pe urma ei şi n-o mai alungă; ba uneori îi dădea şi de mîncare din ceea ce rămînea de la prînzul său, niţică brînză şi pîine. Socotea că prin asta săvîrşeşte un mare act de bunăvoinţă şi milostenie. Cînd bătrîna ei mamă muri, preotului nu-i fu ruşine s-o beştelească pe Mărie în mod public, în plină biserică. Îmbrăcată în zdrenţele ei mizerabile, ea stătea în faţa sicriului şi plîngea. Se adunase multă lume ca s-o vadă cum o să plîngă şi o să meargă după coşciug. Pastorul, om tînăr încă, a cărui ambiţie era să devină mare predicator, se adresă mulţimii, arătînd-o pe Marie: „Iată cine a pricinuit moartea acestei femei respectabile (şi nu era adevărat, căci bătrîna căzuse bolnavă cu vreo doi ani în urmă). Uitaţi-vă la ea, e în faţa voastră şi nu îndrăzneşte să-şi ridice ochii, pentru că a fost stigmatizată de degetul Domnului; iat-o

desculţă şi zdrenţăroasă, pildă vie, ca să ia aminte toate acelea care-şi pierd virtutea. Şi cine este ea? E chiar fiica decedatei" şi aşa mai departe. E de necrezut, poate, dar mîrşăvia asta le-a plăcut aproape tuturor. …Aici însă lucrurile luară o întorsătură cu totul neaşteptată: intervenіră copiii, luînd apărarea nenorocitei, căci în timpul acela, copiii erau de-acum de partea mea şi începuseră s-o iubească pe Marie. Iată cum s-a întîmplat. Doream s-o ajut cu ceva pe biata nenorocită. l-ar fi prins bine nişte bani, dar acolo, în Elveţia, n-am avut niciodată o para. În schimb, aveam la mine un ac de cravată cu diamant şi l-am vîndut unui telal ambulant care-şi făcea negustoria umblînd din sat în sat. Îmi dădu opt franci pe ac, care valora pe puţin patruzeci. Multă vreme n-am putut să dau cu ochii de Mărie singură. În sfîrşit, o găsii afară din sat, pe o cărare ce ducea sus pe munte. În dosul unui copac, i-am dat cei opt franci, sfătuind-o să-i cheltuiască cu socoteală, pentru că n-o să mai pot să-i dau alţii. Apoi am sărutat-o şi i-am spus să nu-şi închipuie că umblu cu vreun gînd rău şi că o sărut nu pentru că aş fi îndrăgostit de dînsa, ci pentru că mi-e milă, şi că n-am socotit-o vinovată chiar de la început, ci numai o fiinţă nefericită. Aş fi vrut tare mult să-i spun cuvinte de mîngîiere pornite din inimă, s-o conving că nu trebuie să se socoată atît de nenorocită în faţa celorlalţi. Dar ea mi se pare că nu m-a înţeles. Mi-am dat seama de asta imediat, deşi a stat tot timpul tăcută în faţa mea, cu ochii în pămînt şi ruşinîndu-se grozav. Cînd am terminat, îmi sărută mîna; i-am prins-o îndată pe a ei şi am vrut să i-o sărut, dar şi-o trase iute. Aici ne surprinseră copiii, o ceată întreagă; pe urmă am aflat că ei se ţineau de multă vreme după mine. începură să fluiere, să bată din palme şi să rîdă. Marie o luă la fugă. Am vrut să le spun ceva, să le vorbesc, dar dădură să arunce cu pietre în mine. În aceeaşi zi aflară cu toţi, ştia tot satul, şi toate se sparseră iarăşi în capul sărmanei Mărie; le devenise şi mai nesuferită. Auzisem chiar spunîndu-se că fusese vorba să i se dea o pedeapsă, dar, slavă Domnului, nu s-a ajuns pînă acolo; copiii însă n-o mai lăsară deloc în pace; o necăjeau şi mai mult şi aruncau cu noroi în ea; ca să scape de ei, sărmana o lua la fugă pierzîndu-şi răsuflarea şi înecîndu-se în tuse, dar ei se ţineau scai după dînsa, urlînd şi fluierînd. Într-o zi, era cît pe ce să sar la ei cu bătaia. Pe urmă încercai să-i fac să înţeleagă; le vorbeam în fiecare zi, de cîte ori îi întîlneam. Uneori, se opreau şi mă ascultau, deşi continuau s-o înjure. Le-am povestit cît era de nenorocită; curînd au încetat s-o mai insulte şi, zărind-o, se depărtau în tăcere. Încetul cu încetul, începură să intre în vorbă cu mine. Nu le-am ascuns nimic; le-am povestit totul. De data aceasta mă ascultară cu multă atenţie şi în curînd se arătară înţelegători şi miloşi faţă de Marie. Unii din ei, cînd o întîlneau, o salutau prietenos;

oamenii de-acolo, cînd se întîlnesc, de obicei îşi dau bună ziua — indiferent dacă sînt cunoscuţi sau nu — îşi scot pălăria sau se înclină sau fac o mişcare din cap şi-şi spun cuvinte de salut. Îmi închipui cît de mirată a fost Marie. Într-o zi, două fetiţe făcură rost de cîte ceva de-ale mîncării şi-i duseră ei, pe urmă veniră să-mi spună că pe Marie o podidise plînsul şi că acum ele o iubesc mult de tot. În curînd, toţi copiii au îndrăgit-o pe Mărie şi în acelaşi timp mă îndrăgiră dintr-o dată şi pe mine. Veneau mereu la mine, rugîndu-mă să le povestesc cîte ceva; se pare că povesteam frumos, deoarece le plăcea să mă asculte. Şi, de fapt, tot ce-am învăţat şi am citit eu acolo în trei ani a fost pentru a avea ce să le povestesc copiilor. Cînd, după aceea, toată lumea porni să mă învinuiască, chiar şi Schneider, pentru faptul că le vorbesc copiilor ca unor oameni mari şi nu le ascund nimic, le răspundeam că e o ruşine să-i minţi, că, oricît s-ar căuta să li se ascundă, copiii tot vor afla ceea ce vor să ştie, dar o vor afla denaturat şi poate într-un sens murdar, pe cînd de la mine vor şti numai adevărul, care nu va tulbura seninătatea sufletului lor curat. E de ajuns numai să-şi aducă aminte fiecare de propria lui copilărie ca să vadă că am dreptate. Dar ei n-au fost de acord cu mine… O sărutasem pe Mărie cu două săptămîni înainte de a fi murit bătrîna ei mamă. Între timp se petrecură cele ce v-am povestit acum şi toţi copiii erau de partea mea cînd pastorul îşi ţinu predica lui de înfierare împotriva lui Marie. Le-am povestit şi explicat fapta pastorului; ei toţi se supărară, ba unii dintre ei fură atît de indignaţi, încît aruncară cu pietre în ferestrele casei lui, spărgîndu-i geamurile. l-am oprit, pentru că asta era de-acum o faptă rea, dar în sat s-a ştiut totul numaidecît şi atunci se dezlănţuiră împotrivă-mi că le stric copiii. Părinţii mai constatară pe urmă că toţi copiii ţineau mult la Marie şi asta-i sperie grozav. Dar Marie era deja fericită. Copiilor li se interzisese să mai dea ochii cu ea, dar ei se duceau s-o vadă pe ascuns, la locul unde păştea cireada, cam la o jumătate de verstă de la marginea satului; îi aduceau cîte ceva bun de mîncare, iar unii veneau numai ca s-o îmbrăţişeze, s-o sărute şi să-i spună doar atît: Je vous aime. Marie! Apoi o luau în goana mare înapoi. Marie se simţea copleşită de această neaşteptată fericire, la care nici nu îndrăznise vreodată să viseze; îi era şi ruşine şi se bucura în acelaşi timp. Dar copiii, şi mai ales fetiţele, se duceau anume s-o vadă ca să-i spună că o iubesc şi că eu le vorbesc mereu de dînsa. l-au mai spus că le-am povestit toată istoria ei şi că de aceea toţi copiii o iubesc şi îi doresc să fie fericită şi că o vor iubi întotdeauna. Pe urmă alergau la mine, fericite şi grijulii, să-mi spună c-o văzuseră pe Maric şi că ea îmi trimite salutări. Seara, mă duceam la cascadă; acolo era un loc cu totul ferit dinspre sat, străjuit de plopi; în locul acela, către seară, se

adunau ei toţi, unii chiar pe ascuns. Pare-se că dragostea mea pentru Marie îi incinta nespus şi acesta a fost singurul lucru în privinţa căruia i-am înşelat în tot timpul şederii mele acolo; i-am lăsat să creadă că sînt îndră-gostit de Mărie, că o iubesc, cu toate că nu-i purtam decît un sentiment de profundă compătimire. Bănuiam că ar fi rămas tare dezamăgiţi dacă totul nu se adeverea a fi exact aşa cum îşi închipuiseră şi hotărîseră ei; de aceea, prin tăcerea mea complice le întăream credinţa că mi-au ghicit taina. Şi cîtă gingăşie şi sensibilitate delicată izvorau din inimile acestea micuţe! Li s-a părut, de pildă, că este cu neputinţă ca bunul lor Leon s-o iubească atît pe Marie, iar Marie să fie aşa de prost îmbrăcată şi chiar desculţă. Şi ce să vedeţi: i-au făcut rost de pantofi, de ciorapi, de lenjerie şi chiar de o rochie. La ce anume şiretlicuri au recurs — nu ştiu; toată ceata a pus umărul. Cînd îi întrebam despre asta, rîdeau fericiţi şi se stîrnea un haz mare, iar fetiţele băteau din palme şi mă sărutau. Din cînd în cînd, mă duceam şi eu s-o văd pe Marie pe furiş. Starea ei se agravase şi aproape că nu mai putea să umble. în cele din urmă, încetă serviciul la păstor, deşi se mai ducea în fiecare dimineaţă cu cireada la cîmp. Se retrăgea într-un locşor ferit de priviri, se aşeza rezemîndu-se de o stîncă şi sta aşa, aproape nemişcată, pînă cînd cireada pornea înapoi spre sat. Sleită de puteri, respirînd din greu, îşi petrecea toată ziua într-un fel de toropeală, cu ochii închişi, cu capul sprijinit de stîncă; faţa îi devenise lividă, numai piele şi os, ca la un schelet, broboane de sudoare îi acopereau fruntea şi tîmplele. În starea asta o găseam întotdeauna. Veneam acolo numai pentru cîteva clipe, căci nu voiam să mă vadă nimeni. Cum mă apropiam, Marie tresărea, deschidea ochii şi-mi prindea mîinile ca să le sărute. Nu mă opuneam, fiindcă îmi dădeam seama că era singura ei fericire. Tot timpul cît stăteam acolo tremura şi plîngea; e drept că de vreo cîteva ori se strădui să-mi spună ceva, dar era greu de desluşit vorbele ei. Părea ieşită din minţi, într-atît era de tulburată, ca într-un fel de extaz. Uneori mă însoţeau şi copiii. De obicei, în asemenea cazuri rămîneau la oarecare distanţă, stînd de strajă şi păzindu-ne parcă, nici ei nu ştiau de cine şi de ce. Şi asta le făcea o deosebită plăcere. După ce plecam, Mărie rămînea iarăşi pironită pe locul ei, cu ochii închişi, cu capul sprijinit de stîncă, lăsîndu-se poate în voia unui vis. Într-o dimineaţă n-a mai fost în stare să iasă ca de obicei cu cireada şi a rămas acasă, în căsuţa ei pustie. Copiii aflară îndată şi aproape toţi veniră în ziua aceea s-o viziteze; zăcea în pat şi n-avea pe nimeni lîngă dînsa. Timp de două zile, copiii o îngrijiră singuri, cu rîndul. Pe urmă, cînd se duse vestea în sat că Mărie era pe moarte, cîteva bătrîne veniră cu schimbul la căpătîiul ei. Oamenii din sat se pare că fură şi ei cuprinşi de milă pentru biata Mărie; în orice caz,

nimeni nu mai oprea copiii să se apropie de dînsa şi nu-i mai ocăra ca înainte. Bolnava zăcea într-o continuă toropeală, dar somnul ei era agitat şi tuşea îngrozitor. Bătrîncle nu mai lăsară copiii să intre în odaie, dar cei mici alergau pentru o clipă doar la fereastra ei ca să-i spună: Bonjour, notre bonne Marie. Şi ea, cum îi zărea ori le auzea glasul, se înviora deodată şi, neţinînd seama de îndemnurile bătrînelor, încerca să se ridice rezemîndu-se într-un cot şi le mulţumea din cap micilor săi prieteni. Copiii continuau să-i aducă bunătăţi, dar ea nu mai putea mînca. Mulţumită lor, vă asigur, muri aproape fericită. Mulţumită lor, îşi uită soarta amară, primind parcă de la ei iertare, pentru că pînă la ultima suflare a fost stăpînită de gîndul că e o mare păcătoasă. Ca nişte păsărele în zbor apăreau la ferestrele ei, strigîndu-i în fiecare dimineaţa: ,,Nous t'aimons. Marie". Moartea nu întîrzie mult. Crezusem că va mai rezista o vreme. în ajunul morţii, înainte de a apune soarele, m-am dus s-o văd; mă recunoscu, şi atunci i-am strîns mîna pentru cea din urmă oară; cît era de uscată mîna asta! Iar a doua zi dimineaţa veniră să-mi spună că Marie a murit. De data aceasta, nimeni n-a mai fost în stare să-i împiedice pe copii; ei singuri împodobiră sicriul cu flori şi-i puseră o cunună pe cap. La biserică, pastorul nu mai tună împotriva aceleia pe care, vie, o terfelise. De altfel, veniseră la înmormîntare doar cîţiva curioşi. Dar în clipa cînd trebuia ridicat sicriul, toţi copiii se repeziră să-l ducă şi, fiindcă n-aveau destulă putere, sprijineau cît puteau cu mînutele lor, căutau să ajute pe de lături, alergînd după sicriu cu obrajii scăldaţi în lacrimi. De atunci, mormîntul lui Marie a devenit obiectul grijii lor permanente; de jur-împrejur au sădit trandafiri şi în fiecare an, mereu, îl împodobesc cu flori. Dar tot de la înmormîntarea aceea mi se trag şi hula, şi prigoana satului întreg, pornit împotriva mea din pricina copiilor. Instigatorii principali erau pastorul şi învăţătorul. Copiilor li s-a interzis categoric să se mai întîlneascâ cu mine, şi Schneider îşi luă chiar obligaţia să vegheze ca să nu se mai întîmple acest lucru. Cu toate acestea, ne vedeam din cînd în cînd, vorbeam de departe prin semne. îmi trimiteau bileţele. Mai tîrziu, lucrurile se potoliră, dar pînă atunci am trăit zile de o nespusă frumuseţe, căci datorită acestei prigoane m-am împrietenit parcă şi mai mult cu aceşti copii. E drept că în ultimul an ajunsesem aproape la o bună înţelegere cu Thibaud şi cu pastorul. În schimb, Schneider mi-a vorbit mult şi m-a judecat aspru pentru „sistemul" meu dăunător în comportarea faţă de copii. Ca şi cum aş fi avut vreun sistem! În cele din urmă, chiar în ajunul plecării mele, Schneider îmi împărtăşi părerea ciudată pe care şi-o făcuse despre mine şi anume: mi-a spus că s-a convins pe deplin că eu însumi sînt un copil, copil în adevăratul sens al cuvîntului, cu desăvîrşire un

copil; că numai la chip şi statură par a fi un adult, dar în ce priveşte gradul de dezvoltare, ca suflet şi caracter, ba poate şi ca intelect, nu sînt un om format, matur, şi aşa voi rămîne de-acum încolo, chiar dacă aş trăi pînă la vîrsta de şaizeci de ani. Am rîs cu poftă, pentru că n-avea dreptate, fireşte, căci ce fel de copil aş fi eu: am eu aerul unui băieţaş, chiar aşa, zău? Un lucru e totuşi adevărat: nu-mi place să am de-a face cu adulţii, cu oamenii maturi, şi de mult am băgat de seamă — nu-mi place, pentru că nu ştiu să mă port cu ei. Orice mi-ar vorbi, oricît de bine s-ar purta cu mine, totuşi cu ei, nu ştiu de ce, nu mă simt în apele mele, cu ei mă simt stingher; de aceea, pentru mine nu există fericire mai mare decît să mă pot refugia cît mai des la tovarăşii mei, iar aceştia au fost întotdeauna copiii; şi nu pentru că eu însumi aş fi un copil, ci pentru că mă simt pur şi simplu atras de ei.

La începutul şederii mele acolo - încă în perioada cînd rătăceam singur şi trist prin munţi - mi se-ntîmpla pe neaşteptate să-i întîlncsc uneori mai ales la amiază, cînd ieşeau în stoluri gălăgioase de la şcoală, cu ghiozdanele şi cu tăbliţele lor, cu joaca, cu rîsul şi larma lor, şi atunci tot sufletul meu se avînta deodată spre ei. Nu ştiu, dar încercam un sentiment de nespusă încîntare ori de cîte ori îi întîlneam. Mă opream şi rîdeam de fericire uitîndu-mă la picioruşele lor micuţe şi zvelte în necontenită mişcare, la droaia de băieţaşi şi fetiţe care zburdau în voie, la rîsetele şi lacrimile lor (căci, venind de la şcoală, în drum spre casă, mulţi dintre ei găseau vreme să se ia la harţă, să plîngă şi iar să se împace sau să se apuce de joacă). În asemenea clipe, îmi uitam cu desăvîrşire tristul alean. Iar mai pe urmă, în cei trei ani următori, nici nu puteam înțelege cum anume şi ce doruri îi chinuiesc pe oameni. Tot destinul meu se înturna mereu spre cei mici. Mă înfrățisem chiar cu gîndul că nu voi părăsi niciodată satul acela şi nu mi-aş fi putut închipui că într-o zi mă voi întoarce aici, în Rusia. Mi se părea că voi râmîne acolo, dar mi-am dat seama în cele din urmă că Schneider nu putea să mă întreţină la infinit. Între timp, interveni o împrejurare, o afacere aşa de importantă se pare, încît Schneider însuşi mă zori să plec, luînd asupra lui cheltuielile călătoriei. Acum trebuie să văd cum stau lucrurile, despre ce anume este vorba şi să mă sfătuiesc cu cineva. Soarta mi se va schimba poate cu totul, dar nu asta interesează şi nici nu este lucrul cel mai important. Principalul e că viaţa mea s-a schimbat acum radical. Am lăsat acolo multe lucruri dragi, prea multe. Totul s-a destrămat. Pe drum, în tren, mă gîndeam: „Intru acum în lume, în rîndul oamenilor; nu cunosc deocamdată felul de a fi al acestor oameni, dar o existenţă nouă a început pentru mine”. M-am hotărît să-mi orînduiesc o viaţă de om cinstit şi mergînd pe un

drum drept. Îmi va fi greu şi mă voi plictisi poate în mediul acesta. Mi-am propus însă pentru început să fiu sincer şi prevenitor cu toţi; mai mult cred n-o să-mi pretindă nimeni. Poate că şi aici mă vor privi ca pe un copil - n-au decît! Şi încă ceva: toţi mă iau, nu ştiu de ce, drept un idiot; e adevărat că am fost într-o vreme bolnav, ajunsesem într-o stare atît de gravă, încît păream cu adevărat un idiot. Dar ce fel de idiot e acela care îşi dă prea bine seama că lumea îl consideră idiot? Intru într-o casă, să zicem, şi mă gîndesc: „Oamenii ăştia mă iau drept idiot, şi de fapt sînt cu mintea clară, iar ei nu-şi dau seama de asta…" îmi revine mereu gîndul acesta. De-abia cînd am primit la Berlin cîteva scrisorele pe care ei, copiii, se şi grăbiră să mi le trimită imediat după plecarea mea de acolo, am înţeles cît îmi erau de dragi. Îţi vine tare greu cînd primeşti prima scrisoare din locurile de unde ai plecat! Cît erau de trişti cînd mă petreceau la gară! Cu o lună înainte încă, nu vorbeau decît despre plecarea mea: Leon s 'en va, Leon s 'en va pour toujours! Ca şi înainte, ne întîlneam în fiecare seară lîngă cascadă şi vorbeam numai de viitoarea noastră despărţire. Cîteodată, copiii îşi regăseau vechea lor veselie, dar în momentul cînd trebuia să ne întoarcem în sat luaseră obiceiul să mă strîngă tare în braţe, ceea ce nu făceau înainte. Cîte unul venea pe la mine, pe furiş, fără să-l ştie ceilalţi, numai ca să mă îmbrăţişeze si să mă sărute între patru ochi. La plecare, toţi veniră în stol să mă conducă pînă la gară, la o depărtare de o verstă de satul nostru. Pe drum se străduiau să nu plîngă, dar mulţi nu se puteau stăpîni, mai ales fetiţele plîngeau cu glas tare. Ne grăbeam să nu întîrziem, dar din cînd în cînd ţîşnea din mulţimea lor cîte unul, alerga spre mine, mă îmbrăţişa cu mînuţele-i gingaşe şi mă săruta în drum, oprind din mers tot convoiul, şi atunci, deşi eram tare zoriţi, se opreau cu toţii şi aşteptau pînă-şi lua rămas-bun. După ce m-am urcat în vagon şi trenul se puse în mişcare, toţi strigară într-un glas: „Ura!" şi rămaseră ţintuiţi pe peron pînă cînd trenul nu se mai văzu deloc; de altfel nici eu n-am putut să-mi smulg privirea pînă cînd nu i-am pierdut din ochi… Ştiţi, cînd am intrat adineauri aici şi m-am uitat la chipurile dumneavoastră plăcute - în ultimul timp m-am deprins să observ cu multă atenţie feţele oamenilor — şi am auzit primele dumneavoastră cuvinte, mi s-a luat parcă deodată o piatră grea de pe suflet, pentru prima dată de cînd am plecat de acolo. Şi în aceeaşi clipă m-am gîndit că, poate într-adevăr, fac parte dintre puţinii oameni norocoşi, pentru că, după cît ştiu, rar se întîmpiă să întîlneşti persoane pe care să le îndrăgeşti dintr-o singură privire, şi uite că am avut norocul să vă întîlnesc de cum am coborît din tren. Ştiu prea bine că e cam penibil să te apuci să-ţi împărtăşeşti sentimentele la toată lumea şi totuşi, uite, dumneavoastră vi le spun

şi nu mi-e deloc ruşine. Îmi place să duc o viaţă retrasă şi nu voi mai veni poate multă vreme pe aici. Dar să nu mi-o luaţi în nume de rău; n-o spun pentru că nu mi-ar fi foarte preţioasă societatea dumneavoastră, şi nici n-aş vrea să vă închipuiţi că m-am simţit jignit pentru ceva. Mi-aţi cerut să vă spun ce impresie mi-au făcut chipurile dumneavoastră şi ce anume am putut observa. V-o spun cu plăcere. Dumneata. Adelaida Ivanovna, ai o faţă fericită; dintre toate trei, chipul dumitale e cel mai plăcut. Pe lîngă faptul că eşti frumoasă, privindu-te, oricine ar spune: „Faţă blîndă şi bună ca a unei surori”. În raporturile dumitale cu oamenii eşti simplă, de o veselie naturală şi în acelaşi timp izbuteşti uşor să citeşti în inima oamenilor. Aceasta este impresia pe care mi-a sugerat-o faţa dumitale. Dumneata, Aleksandra Ivanovna, ai de asemenea un chip frumos, fermecător, dar în inima dumitale tăinuieşti se pare o tristeţe, un dor; ai un suflet foarte bun, fără îndoială, nu eşti însă veselă. Chipul dumitale are ceva aparte, care îmi aminteşte de Madona lui Holbein de la Dresda. lată, aşadar, şi în ce priveşte faţa dumitale; am ghicit sau nu? Pentru că văd că mă socotiţi un fel de ghicitor. Cît despre dumneavoastră, se întoarse el deodată către generăleasă, chipul dumneavoastră nu numai că îmi sugerează, dar îmi permite să fiu pe deplin încredinţat că, în ciuda vîrstei, sînteţi un adevărat copil, în toate, în toate, în tot ce e bun şi în tot ce e rău. Sper că n-o să vă supăraţi pe mine dacă vorbesc astfel? V-am spus doar ce reprezintă pentru mine copiii şi ce sentimente nutresc faţă de ei. Şi să nu vă închipuiţi, iarăşi, că dacă v-am vorbit cu atîta sinceritate despre chipurile dumneavoastră, am făcut-o din naivitate: o, nu, nu-i asta! Am fost condus şi eu, poate, de un anumit gînd în această privinţă.

VII

Prinţul isprăvi. Toată lumea, inclusiv Aglaia, îl privea cu ochi zîmbitori; dar mai cu seamă părea încîntată Lizaveta Prokofievna.

— Bun examen, n-am ce zice! Halal să vă fie! strigă ea. Ei bine, domnişoarelor, vă pregăteaţi să-l luaţi sub ocrotirea voastră, ca pe un biet neajutorat, şi iată că el este acela care de-abia dacă acceptă să vă onoreze cu prezenţa lui şi încă prevenindu-vă că nu va veni decît din cînd în cînd. lată-ne, aşadar, puse cu binişorul la punct, ca nişte neroade ce sîntem, dar mai ales Ivan Feodorovici. Şi-mi pare cît se poate de bine. Bravo, prinţe! Dumnealui ne sfătuise adineauri să te supunem la un examen. Iar ceea ce ai spus de expresia feţei mele este perfect adevărat: sînt un copil, o ştiu prea bine. O ştiam şi înainte de a mi-o fi spus dumneata; cu un singur cuvînt mi-ai exprimat gîndul. Cred că ai o fire asemănătoare cu a mea şi sînt încîntată; semănăm la caracter ca două picături de apă. Numai atît, că dumneata eşti bărbat, iar eu - femeie, şi că n-am fost şi nu cunosc Elveţia; asta-i toată deosebirea.

- Eu aş zice să nu ne pripim, maman! strigă Aglaia. Prinţul spunea că în toate mărturisirile acestea, pe care le-a făcut aici, s-a lăsat condus de un anume gînd, şi că toate îşi au tîlcul lor.

- Aşa e, o susţinură rîzînd celelalte două.

- Nu rîdeţi, dragele mele; el singur e poate mai isteţ decît voi toate la un loc. Veţi vedea. Dar, prinţe, n-ai spus nimic de Aglaia? Ea aşteaptă, şi eu de asemenea.

- Acum nu pot să spun nimic; altă dată poate.

- De ce? N-o găseşti suficient de interesantă?

- O, dimpotrivă, e de o frumuseţe extraordinară. Dumneata, Aglaia Ivanovna, eşti aşa de frumoasă, că i-e frică omului să te privească.

- Asta-i tot? Dar caracterul? insistă generăleasa.

- E greu de judecat frumuseţea. Nu sînt încă în măsură s-o fac. Frumuseţea e o enigmă.

- Aşadar, îi propui Aglaiei să dezlege o enigmă, spuse Adelaida. la să te văd, Aglaia. Vasăzică e frumoasă, prinţe?

-Negrăit de frumoasă! răspunse înflăcărat prinţul, uitîndu-se cu admiraţie la Aglaia. Aproape ca Nastasia Filippovna, deşi chipul ei e cu totul altfel.

Mama şi fiicele se priviră surprinse.

- Ca ci-i-nee? făcu tărăgănat generăleasa. Ca Nastasia Filippovna ai zis? Care Nastasia Filippovna? Unde ai văzut-o dumneata pe Nastasia Filippovna?

- Adineauri, Gavrila Ardalionovici i-a arătat portretul ei lui Ivan Feodorovici.

- Cum? l-a adus portretul ei lui Ivan Feodorovici?

- Da, ca să i-l arate. Nastasia Filippovna i-a dăruit astăzi lui Gavrila Ardalionoviei portretul ei ca amintire, iar el l-a adus ca să i-l arate lui lvan Feodorovici.

- Vreau să-l văd! se răsuci în loc generăleasa. Unde e portretul? Dacă i l-a dăruit lui, înseamnă că-l are şi, de bună seamă, n-a plecat încă. În fiecare miercuri cînd vine la birou, nu pleacă niciodată înainte de ora patru. Să vină imediat Gavrila Ardalionoviei! Ba nu, în ce mă priveşte, nu prea ard de dorinţa să-l văd. Fii bun, dragă prinţe, du-te de-i cere portretul şi adă-mi-l aici. Spune-i că am vrea să-l vedem şi noi. Te rog.

- E un om interesant, nimic de zis, dar e cam naiv şi simplu, observă Adelaida după ce prinţul ieşi din salonaş.

- Simplu din cale-afară, întări Aleksandra, ba aş zice că e aproape caraghios.

Dar şi una, şi cealaltă păreau că nu-şi exprimă în întregime gîndul.

- Totuşi, la caracterizarea chipurilor noastre s-a descurcat destul de bine, zise Aglaia; a ştiut să măgulească pe toată lumea, chiar şi pe maman.

- Ce vorbă-i asta, c-a ştiut să mă măgulească? se burzului generăleasa. Mă rog, fie şi aşa, dacă ţineţi neapărat, dar în cazul acesta eu aş zice că mai mult m-am simţit eu măgulită decît a fost în

intenţia lui să mă măgulească.

- Tu crezi că din partea lui a fost pur şi simplu un joc abil? întrebă Adelaida.

- Am impresia că nu-i chiar aşa de naiv cum pare.

- Ei, gata, v-aţi şi pornit! se mînie generăleasa. După mine, voi sînteţi mai caraghioase decît el. E cam simpluţ, ce-i drept, dar e cu cap, bineînţeles, în sensul cel mai nobil al cuvîntului. întocmai ca şi mine.

„E urît, fireşte, că mi-a scăpat vorba asta cu portretul, îşi făcea mustrări prinţul, îndreptîndu-se spre cabinetul generalului… Dar… cine ştie, poate că e mai bine că le-am spus…” în mintea lui miji atunci un gînd ciudat, ce-i drept, foarte nedesluşit încă.

Gavrila Ardalionovici nu plecase; lucra la birou cufundat în hîrtiile lui; fără îndoială că nu degeaba Societatea pe acţiuni îi plătea leafa. Păru foarte contrariat cînd prinţul i-a cerut portretul cu pricina, povestindu-i cum de au ajuns doamnele Epancin să afle despre existenţa lui.

- A naibii treabă! Ce nevoie aveai să trăncăneşti fără rost! strigă el înciudat. Parcă, ce ştii dumneata… Zi-i idiot şi pace! mormăi el.

- lartă-mă, am spus-o aşa, într-o doară; a venit, nu ştiu cum, vorba şi am zis că Aglaia e tot aşa de frumoasă ca Nastasia Filippovna.

Ganea îi ceru amănunte, şi prinţul povesti tot. Din nou Ganea se uită la Mîşkin cu o expresie batjocoritoare.

- Văd că ţi-e capul numai la Nastasia Filippovna… murmură el, dar se opri numaidecît, furat de un gînd. Era vădit tulburat. Prinţul îi aminti de portret.

- Ascultă, prinţe, zise deodată Ganea, ca străluminat de o idee salvatoare, am o mare rugăminte… dar nu ştiu, zău…

Tăcu încurcat, fără să isprăvească; în sufletul lui părea că se dă o luptă aprigă şi-i venea greu să ia o hotărîre. Prinţul aştepta mut. Ganea îi mai scrută o dată faţa cu o privire iscoditoare.

- Prinţe, se decise el în cele din urmă, acolo, în momentul de faţă… din pricina unor împrejurări cu totul ciudate… şi ridicole… şi pentru care, de altfel, eu n-am nici o vină… în sfîrşit, n-are rost să-ţi mai

explic acum; acolo se pare că lumea e cam supărată pe mine şi de aceea o bucată de vreme aş prefera să nu mă duc la ele fără să fiu poftit. Aş avea însă mare nevoie să-i vorbesc chiar acum Aglaiei lvanovna. Pentru orice eventualitate, i-am scris cîteva cuvinte (în mîinile lui apăru un bileţel împăturit cu grijă), şi, uite, nu ştiu cum să i-l transmit. N-ai vrea dumneata, prinţe, să încerci a-i înmîna chiar acum Aglaiei lvanovna aceste rînduri? Dar Aglaiei Ivanovna personal, adică să nu vadă nimeni, înţelegi? De fapt, nu-i cine ştie ce secret… totuşi… Te rog să-mi faci acest serviciu!

- Drept să-ţi spun, mi-e cam penibil, răspunse prinţul.

- Ah, prinţe, e ceva foarte important pentru mine! se rugă Ganea. Poate că ea o să vrea să-mi răspundă… Crede-mă că o împrejurare cu totul excepţională şi de cea mai mare urgenţă mă face să recurg la dumneata şi să stărui atît… Cum aş putea face să-i parvină?… E foarte important… E de cea mai mare importanţă pentru mine…

Se temea de un eventual refuz al prinţului şi-l privea stăruitor, cu o rugăminte mută şi plină de teamă în ochi.

- Bine, accept; voi transmite biletul.

- Dar aşa, ca nimeni să nu observe, îl implora Ganea prinzînd din ce în ce mai mult curaj; mă încred în cuvîntul dumitale de onoare, prinţe.

- N-am să-l arăt nimănui, îl linişti Mîşkin.

- Plicul nu-i lipit, dar… lăsă să-i scape, ca din întîmplare, secretarul; se opri însă încurcat, dîndu-şi seama că a mers prea departe cu indelicateţea.

- O, nici o grijă, n-am să-l citesc, răspunse simplu prinţul şi, luînd portretul, ieşi din cabinet.

Rămas singur, Ganea îşi duse mîinile la cap:

- Un singur cuvînt din partea ei şi… poate că aş rupe, zău!… Nu mai era în stare să se aşeze din nou la lucru şi, cuprins de emoţie şi nerăbdare, începu să se plimbe agitat dintr-un capăt în celălalt al încăperii.

În timpul acesta, prinţul se întorcea tăcut în apartamentul doamnelor. Îl indispunea mult însărcinarea pe care o primise şi

deopotrivă de neplăcut îl surprinsese însuşi faptul de a fi aflat că Ganea îi scria Aglaiei. Străbătînd şirul de odăi ce duceau spre salon, se opri deodată, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva foarte important, pe urmă se uită împrejur, se apropie de fereastră şi cercetă chipul Nastasiei Filippovna din portret.

Ar fi vrut poate să descifreze acel ceva neobişnuit care îl tulburase adineauri, cînd a zărit în treacăt portretul la general. Prima impresie a fost atît de puternică, încît nu-l părăsise o clipă, şi acum se grăbea să şi-o verifice. Chipul acesta, de o frumuseţe rară, tăinuia în el ceva ce i s-a părut acum şi mai tulburător. O mîndrie fără margini, amestecată cu dispreţ, ba şi cu ură poate, părea să exprime această faţă, şi în acelaşi timp cîtă bunătate, încredere şi sinceritate iradiau din ea! Contrastul acesta era atît de izbitor şi neaşteptat la asemenea trăsături, încît trezea un dureros sentiment de milă. Această frumuseţe răpitoare era aproape de nesuportat, atît de bizară apărea cu faţa aceea palidă, obrajii uşor supţi şi ochii arzători. Stranie frumuseţe! Prinţul nu-şi putu lua ochii de pe fotografie; se smulse apoi de sub vraja pe care o exercita asupra lui, privi în jur şi, asigurîndu-se că nu-l vede nimeni, duse cu un gest grăbit portretul la buze şi sărută imaginea tinerei femei. Cînd, după un minut, ajunse în salon, părea cu desăvârşire liniştit.

Dar în momentul cînd intră în sufragerie (penultima încăpere în drum spre salon), aproape se ciocni în uşă cu Aglaia. Era singură.

- Gavrila Ardalionovici m-a rugat să vă transmit asta, spuse prinţul, întinzîndu-i biletul.

Aglaia se opri, luă plicul şi-l privi pe Mîşkin într-un fel foarte ciudat. Faţa ei nu trăda nici cea mai mică tulburare, cel mult o vagă nedumerire; dar şi aceasta părea că se referă mai mult la prinţ. Cu privirea ei calmă şi mîndră avea aerul că-i cere socoteală - de unde şi pînă unde a ajuns el să fie amestecat în această afacere cu Ganea. Două-trei clipe rămaseră aşa nemişcaţi unul în faţa altuia; la urmă, o expresie batjocoritoare abia perceptibilă lunecă pe chipul Aglaiei şi cu un zîmbet uşor pe buze fata se îndepărtă.

Cîtva timp, generăleasa examina tăcută şi cu un aer dispreţuitor portretul Nastasiei Filippovna, ţinîndu-l ostentativ cu mîna întinsă la o oarecare depărtare.

- Da, e frumoasă, rosti ea în sfirşit, chiar foarte frumoasă. Am văzut-o de două ori, dar numai de la distanţă. Şi zici că preferi acest gen de

frumuseţe? îl întrebă ea deodată pe Mîşkin.

- Da… acest gen, răspunse el cu un efort vizibil.

- Adică, exact genul acesta?

- Exact genul acesta.

— Pentru ce?

— Faţa asta… ascunde multă suferinţă, îngăimă aproape fără voie prinţul, ca şi cum şi-ar fi vorbit mai mult sieşi decît pentru a da un răspuns la întrebarea pusă.

— Îmi vine să cred mai curînd că… baţi cîmpii, hotărî generăleasa şi, cu un gest plin de trufie, aruncă portretul pe masă.

Îl luă întîi Aleksandra; Adelaida se apropie şi ea de soră-sa; apoi începură amîndouă să-l examineze. În clipa aceea, Aglaia intră în salon.

— Cîtă forţă! strigă deodată Adelaida, care, peste umărul surorii sale, privea cu nesaţ fotografia.

— Unde? Ce fel de forţă? se răsti Lizaveta Prokofievna.

— Asemenea frumuseţe e o forţă! spuse cu vioiciune Adelaida. Cu o astfel de frumuseţe poţi răsturna lumea întreagă!

Şi se întoarse îngîndurată la şevaletul ei. Aglaia aruncă în treacăt o scurtă privire asupra fotografiei, îşi îngustă ochii, lăsă buza de jos să-i iasă puţin în afară şi se depărta, aşezîndu-se deoparte, cu braţele încrucişate.

Generăleasa luă clopoţelul de pe masă şi sună.

— Spune-i lui Gavrila Ardalionovici să poftească aici; vezi că e în cabinet, îi porunci ea feciorului.

— Maman! strigă cu un ton de avertizare Aleksandra.

— Vreau să-i spun două vorbe şi atîta tot! i-o reteză scurt gencerăleasa. curmînd din capul locului orice obiecţie; era vădit enervată. Trebuie să ştii, prinţe, că de la o vreme încoace, noi, aici, o ţinem întruna numai în şuşoteli şi secrete. Numai în secrete! Cică aşa cere eticheta, bunele maniere. Mofturi! Şi asta într-o chestiune în care

e nevoie să se procedeze, în primul rînd. sincer şi cinstit, ca totul să fie limpede. Se pun la cale tot felul de mariaje; nu-mi plac mariajele astea…

— Maman, ce ţi-a venit? încercă din nou s-o oprească Aleksandra.

— Ce vrei. scumpa mea fiică? Parcă ţie îţi plac? Lasă să audă şi prinţul, sîntem doar prieteni, eu, în orice caz aşa mă consider. Lui Dumnezeu îi sînt pe plac oamenii buni, şi n-are nevoie de tot felul de răutăcioşi şi mofturoşi, mai cu seamă de mofturoşii care azi hotărăsc una, iar mîine alta. Pricepi, dumneata, Aleksandra Ivanovna, cum vine asta? Trebuie să-ţi spun prinţe, că dumnealor mă socot cam trăsnită, eu, însă, ştiu să văd ce e bine şi ce nu. Pentru că principalul e să ai inimă, toate celelalte sînt mofturi. Bineînţeles că e nevoie să ai şi minte… ba, poate, cel mai important lucru este tocmai mintea. Nu zîmbi, Aglaio, nu-i nici o contradicţie în ceea ce spun acum; o proastă cu inimă şi fără minte poate fi la fel de nefericită ca şi o proastă care nu e lipsită de minte, dar nu are pic de inimă. E un adevăr cunoscut. Eu sînt o proastă cu inimă şi fără minte, iar tu eşti o proastă cu minte limpede, dar fără inimă; şi tu, şi eu sîntem deopotrivă de năpăstuite şi suferim deopotrivă.

— Şi, mă rog, cine te năpăstuieşte atîta, dragă maman? nu se putu abţine Adelaida, care, singura dintre toate, părea că-şi păstrase voia bună.

— Întîi şi întîi, căpoasele mele fiice, răbufni generăleasa, şi cred că e prea de ajuns şi atîta, aşa încît n-are rost să mai pomenim şi de altele. Am pălăvrăgit destul. Rămîne de văzut cum o să vă descurcaţi voi amîndouă (pe Aglaia n-o pun la socoteală) cu deşteptăciunea şi limbuţia voastră, şi dacă dumneata, preastimată Aleksandra Ivanovna, ai să fii fericită cu onorabilul dumitale domn… Aha!… făcu ea, văzîndu-l pe Ganea care apăruse în uşă, iată încă o apariţie matrimonială. Bună ziua! răspunse ea la salutul acestuia, fără a-l pofti să şadă. Aud că te căsătoreşti, e adevărat?

- Eu?… Mă căsătoresc?… Cum, adică, să mă căsătoresc?… îngăimă Gavrila Ardalionovici luat prin surprindere. Părea tare încurcat.

— Adică, te însori, dacă-ţi place mai mult cuvîntul! E adevărat?

- N-nu… cu… n-nici gînd, minţi Ganea şi sîngele îi năvăli în obraz. Aruncă o privire fugară spre Aglaia, care sta deoparte şi nu-l slăbea din ochi, observînd tulburarea lui cu o expresie rece şi calmă.

- Nu? Ai spus nu? îşi continuă interogatoriul neîndurător Lizaveta Prokofievna. Bine, voi reţine, aşadar, că azi, miercuri dimineaţă, la întrebarea pe care ţi-am pus-o, ai răspuns „nu”. Ce zi e astăzi, miercuri?

— Cred că da, maman, răspunse Adelaida.

— Niciodată nu ştiţi ce zi este. În cîte sîntem astăzi?

— În douăzeci şi şapte, spuse Ganea.

— În douăzeci şi şapte? Perfect, e bine de ştiut. Acum, la revedere, ai mult de lucru, mi se pare; e vremea să mă îmbrac, trebuie să ies; ia-ţi portretul. Transmite-i salutări din partea mea ne-fericitei Nina Aleksandrovna. Cu bine, dragă prinţe! Vino cît mai des pe la noi, iar eu am să trec anume pe la bătrîna Belokonskaia, ca să-i vorbesc de dumneata. Îţi mărturisesc sincer, dragul meu: sînt încredinţată că Dumnezeu mi te-a adus anume tocmai din Elveţia la Petersburg. Ai venit desigur şi pentru alte treburi, dar mai ales pentru asta. Aşa a voit Cel de Sus. La revedere, domnişoarelor. Aleksandro, vino puţin la mine.

Generăleasa ieşi. Zdrobit, năuc, înfuriat, Ganea luă de pe masă portretul şi, cu un zîmbet forţat, i se adresă prinţului:

— Prinţe, plec chiar acum acasă. Dacă nu te-ai răzgîndit cumva şi vrei să rămîi la noi, vino acum cu mine, căci nu ne cunoşti nici măcar adresa.

— Aşteaptă o clipă, prinţe, spuse Aglaia, ridicîndu-se brusc de pe fotoliu. Aş vrea să-mi scrii mai întîi ceva în album. Tata mi-a spus că eşti un caligraf excelent. Aduc îndată albumul.

Spunînd aceasta, dispăru.

— La revedere, prinţe, mă duc şi eu, spuse Adelaida.

îi strînse cordial mîna, zîmbi prietenos şi mîngîietor şi se retrase, fără să arunce măcar o privire spre Ganea.

— Dumneata, scrîşni acesta repezindu-se spre Mîşkin de îndată ce rămaseră singuri, dumneata ai trăncănit aici şi le-ai spus că mă însor! continuă el aproape şuierînd, cu faţa congestionată de furie, cu ochii sclipind de ură. Gură spartă, flecar nesuferit ce eşti!

— Te asigur că n-ai dreptate, răspunse prinţul, păstrîndu-şi calmul şi politeţea. Nici n-am ştiut că te însori.

- Ai auzit adineauri de la Ivan Feodorovici că totul se va hotărî diseară la Nastasia Filippovna şi te-ai grăbit să le şi spui. Vezi că minţi! Altfel, de unde ar fi aflat? Cine dracu' putea să le spună, dacă nu dumneata? N-ai auzit aluziile pe care mi le-a făcut bătrîna?

- Cred cî dumneata trebuie să ştii mai bine cine le-a spus, de vreme ce ai impresia că ţi s-au făcut aluzii. De la mine însă n-au auzit nici un cuvînt.

- Ai transmis bileţelul?… Aştept să-mi dai răspunsul! îl întrerupse Ganea, fierbînd de nerăbdare. Dar în clipa aceea chiar, intră Aglaia şi prinţul nu mai avu vreme să răspundă.

- Poftim, prinţe, spuse Aglaia, punînd albumul pe măsuţă. Alege-ţi o pagină şi scrie-mi ceva. Ai aici şi un condei nou-nouţ. Nu-i nimic dacă peniţa e de oţel? Am auzit că cele de oţel nu sînt pe placul caligrafilor.

Vorbea cu prinţul, ignorînd cu totul prezenţa lui Ganea. Dar, în timp ce Mîşkin examina peniţa şi căuta pagina, pregătinduse să scrie, Ganea se apropie de cămin, la dreapta prinţului, unde Aglaia stătea în picioare şi, cu un glas întretăiat şi tremurînd de emoţie, îi spuse aproape şoptindu-i la ureche:

- Un cuvînt, un singur cuvînt din partea dumitale - şi sînt salvat. Prinţul se întoarse repede şi-i privi pe amîndoi. Faţa lui Ganea exprima cea mai jalnică deznădejde; se pare că vorba pe care o rostise îi scăpă din gură aşa, pe negîndite, la disperare. Cîteva clipe, Aglaia îl privi cu aceeaşi nedumerire calmă cu care se uitase adineauri şi la prinţ cînd se întîlniseră în sufragerie şi era limpede că această atitudine calmă şi nedumerirea ei în faţa celor ce i se spuneau, ca şi cum n-ar fi înţeles nimic, erau pentru Ganea mai ucigătoare în clipa aceea decît cel mai puternic dispreţ exprimat pe faţă.

- Şi ce anume să scriu? întrebă prinţul.

- Am să-ţi dictez, răspunse Aglaia, întorcîndu-se spre el. Eşti gata? Ei bine, scrie: „Nu mă pretez la nici un fel de tocmeală". Acum pune data jos. Ia să văd!

Prinţul îi întinse albumul.

- Minunat! Ai un scris admirabil! Îţi mulţumesc. La revedere, prinţe… Adică, stai o clipă, adăugă ea, răzgîndindu-se deodată. Vino cu mine, vreau să-ţi dăruiesc ceva, ca amintire.

Prinţul o urmă, dar, cînd intrară în sufragerie, Aglaia rămase locului.

- Citeşte asta, spuse ea, întinzîndu-i biletul trimis de Ganea. Prinţul îl luă şi se uită la Aglaia întrebător.

- Ştiu bine că nu l-ai citit şi că nu poţi fi confidentul acestui om. Citeşte, vreau să-i cunoşti conţinutul.

Biletul, scris probabil în mare grabă, cuprindea următoarele:

Astăzi, soarta mea se va decide, dumneata ştii în ce fel. Astăzi va trebui să-mi dau cuvîntul, irevocabil. N-am nici un drept la compătimirea dumitale şi nici nu îndrăznesc să-mi fac speranţe; dar mi-ai spus odată o vorbă, ai rostit un singur cuvînt, şi cuvîntul acesta a strălucit în negura existenţei mele, devenind pentru mine un far călăuzitor. Spune-mi şi acum un cuvînt asemănător şi mă vei salva de la pierzanie! Spune-mi numai atît: rupe totul, şi o fac chiar astăzi. O! ce te-ar costa să spui asta? Prin acest cuvînt nu-ţi cer decît un semn de compasiune faţă de mine - un semn numai şi nimic mai mult, nimic! Nu îndrăznesc să-mi făuresc visuri, să nutresc vreo speranţă, căci mă simt nedemn de ea. Dar cuvîntul dumitale îmi va da tăria, care-mi lipseşte acum, de a-mi suporta mai departe sărăcia, de a mă resemna, ba chiar de a accepta cu bucurie situaţia disperată în care mă aflu. Voi accepta lupta, voi fi fericit s-o înfrunt şi să renasc prin această luptă cu puteri reînnoite!

Trimite-mi dar acel cuvînt din milă (din milă numai, ţi-o jur!). Nu te supăra pe un om ajuns la disperare, un om care se îneacă, pentru că a îndrăznit să facă o ultimă sforţare ca să scape de pierzanie.

G.I.

- Omul acesta pretinde şi încearcă să mă convingă şi pe mine, începu Aglaia cu glas tăios, după ce prinţul isprăvi de citit, că acest cuvînt „rupe totul” nu-i deloc compromiţător pentru mine şi nu mă obligă la nimic, oferindu-mi, după cum vezi, şi un fel de garanţie în scris pe acest bilet. Observă cu cîtă naivitate s-a grăbit el să sublinieze unele cuvinte şi cît de transparent apare, cu cîtă brutalitate i se străvede gîndul ascuns. El ştie, de altfel, că dac-ar rupe totul, însă din proprie iniţiativă, fără să aştepte un cuvînt de la mine, fără să-mi vorbească măcar de asta, fără a nutri vreo speranţă în privinţa mea, ştie, zic, că

atunci, poate, mi-aş schimba sentimentele faţă de el şi i-aş deveni o adevărată prietenă! O ştie bine! Dar e un suflet meschin; ştie şi totuşi nu poate să se hotărască; ştie şi totuşi cere garanţii. Nu este în stare de o hotărîre bazată pe convingere şi încredere. Pentru ca să renunţe la o sută de mii de ruble, vrea să-i acord anticipat un început de făgăduială, spre a putea spera să-mi obţină mîna. Cît despre cuvîntul pe care i l-aş fi spus într-o zi… de care aminteşte în scrisoare, cuvîntul care i-ar lumina, chipurile, viaţa, e o minciună sfruntată. Într-o zi, fiindu-mi milă de el, i-am arătat într-adevăr puţină compasiune. Dar e un cinic şi un neobrăzat; şi-a făcut numaidecît socoteala că ar putea să nutrească anumite speranţe; mi-am dat seama îndată. De atunci umblă mereu să-mi întindă curse, ca şi acum, de altfel. Dar mi-e de ajuns; ia biletul acesta şi dă-i-l îndată ce veţi ieşi de la noi, în orice caz, nu mai înainte.

— Şi ce să-i transmit ca răspuns din partea dumitale?

— Nimic, fireşte. E cel mai bun răspuns. Aşadar, vrei să locuieşti la ei?

— Ivan Feodorovici m-a sfătuit adineauri, răspunse prinţul.

— Va trebui să te păzeşti de el, te previn; n-are să-ţi ierte că i-ai adus biletul înapoi.

Aglaia strînse uşor mîna prinţului şi ieşi. Avea faţa gravă şi încruntată, şi nici nu schiţă măcar un zîmbet cînd îşi luă rămas-bun de la el.

— Îndată, să-mi iau numai bocceluţa şi plecăm, îi spuse prinţul lui Ganea.

Acesta bătu din picior în semn de nerăbdare. Se făcuse negru de mînie. În sfîrşit, amîndoi ieşiră în stradă, prinţul cu bocceluţa în mînă.

— Răspunsul? Răspunsul? îl asalta Ganea. Ce ţi-a spus? I-ai dat scrisoarea?

Fără un cuvînt, prinţul îi întinse biletul. Ganea rămase ca trăsnit.

— Cum! Biletul meu?! strigă el. Nici nu i l-ai predat? Ah, trebuia să mă fi gîndit! Ah, bles-te-ma-tule… Acum înţeleg de ce ea n-a priceput nimic adineauri! Dar cum, cum, cum de nu i l-ai dat, ah, afur-r-ri-situle…

— Ba să mă ierţi. Dimpotrivă, am avut prilejul să i-l dau imediat după ce mi l-ai încredinţat şi întocmai aşa cum m-ai rugat dumneata. Dacă a ajuns iarăşi în mîinile mele, e pentru că Aglaia Ivanovna mi l-a înapoiat acum, înainte de plecare.

— Cum? Cînd?

— Îndată după ce i-am scris în album şi cînd m-a rugat s-o urmez (cred că ai auzit şi dumneata?). Am intrat în sufragerie, mi-a întins biletul, m-a silit să-t citesc şi mi-a poruncit să ţi-l restitui.

— Ţi l-a dat să-l ci-te-e-şti! răcni Ganea. Să-l citeşti! Şi l-ai citit? Se oprise încremenit în mijlocul trotuarului; de uluit ce era, rămăsese cu gura căscată.

— Da, l-am citit adineauri la insistenţa ei.

— Şi chiar ea ţi-a spus să-l citeşti? Chiar ea?

— Exact. Altfel, fii sigur că nu mi-aş fi permis.

Un minut, Ganea tăcu, făcînd sforţări chinuitoare pentru a-şi aduna gîndurile, apoi izbucni:

— Nu se poate! Este exclus ca ea să ţi-l fi dat să-l citeşti. Minţi! L-ai citit din proprie iniţiativă!

— Spun numai adevărul, răspunse prinţul cu acelaşi ton imperturbabil, şi, crede-mă, regret din suflet că acest lucru îţi provoacă atîtea necazuri şi neplăceri.

— Dar, nenorocitule, cel puţin ţi-a spus ceva cu acest prilej? Ţi-a dat vreun răspuns?

— Mi-a dat, fireşte.

- Ei? Ci vorbeşte odată, ce dracu'!…

Şi Ganea bătu, nerăbdător, de două ori cu piciorul drept încălţat cu galoş, în trotuar.

- M-a lăsat întîi să citesc biletul, apoi mi-a spus că-i întinzi o cursă, că intenţia dumitale e s-o compromiţi, smulgîndu-i un început de făgăduială, ca să-ţi faci anumite speranţe, şi apoi, bazîndu-te pe aceste speranţe, să renunţi fără pagubă la cealaltă speranţă de o sută de mii de ruble. Că, dacă ai fi făcut asta fără să te fi tocmit cu dînsa,

dacă ai fi rupt totul din proprie iniţiativă, fără sâ-i fi cerut în prealabil garanţii, ea ar fi devenit poate prietena dumitale adevărată. Se pare că asta-i tot. Da, şi încă ceva: cînd am întrebat-o, după ce mi-a dat biletul înapoi, ce răspuns să-ţi transmit, mi-a spus că lipsa oricărui răspuns va fi cel mai bun răspuns - aşa mi se pare că s-a exprimat ea, scuză-mă, dacă nu-mi amintesc exact cuvintele ei şi-ţi transmit doar sensul, aşa cum l-am reţinut.

Cuprins de o furie turbată, Ganea îşi dădu drumul fără nici o jenă.

- A! Aşa, vasăzică! zbiera el. Îmi aruncă biletul pe fereastră! Aha! Dumneaei nu se pretează la nici un fel de tocmeală! Ei bine, atunci mă voi preta eu! Şi vom vedea! Eu n-am terminat încă… Vom mai vedea!… Las' că-i vin eu de hac!…

Palid, cu faţa crispată, vorbea scrîşnind din dinţi, cu spume la gură, ameninţînd cu pumnul. Merseră astfel o bucată de drum. Nu se sinchisea deloc de prezenţa prinţului, ca şi cum s-ar fi aflat singur, în odaia lui, fiindcă simţea pentru el un dispreţ total. Deodată insă, un gînd îşi făcu loc în creierul lui înfierbîntat şi îl dezmetici brusc.

- Dar cum se face, i se adresă el prinţului, ai putea să-mi explici, cum se face că dumitale (un idiot! adăugă el ca pentru sine), dumitale, pe care te cunoaşte abia de două ceasuri, ţi-a acordat atîta încredere şi ţi-a făcut asemenea confidenţe?

Atît îi mai lipsea lui Ganea acum, ca peste tot zbuciumul şi la toate chinurile tui să se mai adauge şi invidia; pînditoare, ea se furişă îndată ca să-l înţepe drept în inimă.

— Uite, asta chiar că n-aş putea să-ţi explic, răspunse prinţul. Ganca îl privi cu duşmănie.

— Vasăzică, pentru asta te-a chemat atunci în sufragerie, ca să-ţi dăruiască încrederea ei? Căci aşa parcă a spus, că vrea să-ţi dea ceva în dar?

— Numai aşa cred că se poate înţelege; şi eu întocmai aşa am înţeles.

— Dar pentru ce anume, naiba să mă ia? Ce-ai făcut dumneata de i-ai cîştigat încrederea? Ascultă, continuă să se frămînte Ganea (totul în el, în clipa aceea, era într-un haos şi zbucium clocotitor, încît cu greu îşi putea aduna gîndurile); ascultă, n-ai putea să faci un efort şi să-ţi aminteşti mai bine şi într-o ordine cît mai exactă ce anume aţi vorbit acolo, toate cuvintele, chiar de la bun început? Poate că ai mai

observat ceva, nu-ţi aduci aminte?

— O! ba da, pot să-ţi spun, răspunse prinţul. De la început, cînd am intrat şi am făcut cunoştinţă, s-a deschis vorba despre Elveţia.

— Dă-o naibii de Elveţie!

— Pe urmă, despre pedeapsa cu moartea…

— Pedeapsa cu moartea?

— Da; veni, nu ştiu cum, vorba… Apoi le-am povestit cum am trăit acolo trei ani, şi istoria cu o sărmană ţărăncuţă…

— Nu mă interesează. Mai departe! îl zorea Ganea nerăbdător.

— Pe urmă, despre părerea lui Schneider cu privire la caracterul meu şi cum m-a silit…

— Ducă-se dracului Schneider al dumitale şi puţin îmi pasă de părerile lui! După aceea?

— După aceea, în legătură cu un caz pe care l-am povestit, am ajuns să vorbesc despre expresia feţei la om şi cu acest prilej am spus că Aglaia lvanovna e aproape tot aşa de frumoasă ca Nastasia Filippovna. Şi aici mi-a scăpat vorba despre portret…

— Dar nu te-ai apucat să spui şi ce ai auzit vorbindu-se atunci, în cabinet? N-ai spus, nu-i aşa?

— Îţi repet că nu.

- Dar atunci, cum dracu'?… Vai de mine, nu cumva Aglaia i-a arătat bătrînei biletul?

- În privinţa asta poţi fi liniştit. Am stat acolo tot timpul, şi dacă i l-ar fi dat Lizavetei Prokofievna, aş fi văzut; de altfel, nici n-ar fi avut cînd s-o facă.

- Dar poate că dumneata n-ai băgat de seamă… Ah! Idiot af-fu-risit, strigă el ca ieşit din minţi, nici măcar să-ţi relateze ceva ca lumea nu e în stare!

O dată pornit pe invective şi neîntîmpinînd nici o ripostă, Ganea se lăsă în voia mîniei şi, după cum se întîmplă cu unii oameni, în cele din urmă îşi pierdu de tot cumpătul. Nu rămăsese poate mult ca să

ajungă sî-l şi scuipe pe bietul prinţ în obraz, atît era de furios. Şi, bineînţeles, furia l-a orbit cu desăvîrşire; altminteri şi-ar fi dat desigur seama de mult că acela pe care-l numea „idiot” şi-l trata cu atîta dispreţ sesiza de fapt totul cu deosebită fineţe şi cu uimitoare repeziciune şi se pricepea de minune să relateze faptele.

Dar aici interveni ceva cu totul neaşteptat.

- Aş vrea să-ţi atrag atenţia, Gavrila Ardalionovici, spuse prinţul calm, că am fost într-adevăr foarte bolnav într-o vreme şi că ajunsesem cu adevărat într-o stare aproape de idioţie, dar m-am vindecat de mult şi, de aceea, îmi este neplăcut să mai aud astăzi că mi se spune pe faţă idiot. Deşi, într-o măsură oarecare, ai putea fi scuzat, date fiind supărările pe care le ai, dar în mînia dumitale ţi-ai permis să mă şi insulţi de două ori. Lucrul acesta îmi displace şi nu-mi convine deloc, mai cu seamă aşa cum ai procedat dumneata acum, fără nici un motiv, de cum am făcut cunoştinţă; şi de aceea, întrucît tot am ajuns la o răscruce, cred că cel mai bun lucru e să ne despărţim: dumneata o apuci la dreapta, ca să te duci acasă, iar eu o iau la stînga. Am douăzeci şi cinci de ruble în buzunar, găsesc uşor pe undeva o cameră mobilată.

Ganea se simţi oribil; sîngele-i năvăli în obraz de ruşine.

- Scuză-mă, prinţe, implora el cu glas domolit, trecînd brusc de la tonul insolent şi injurios de pînă atunci la o politeţe extremă; pentru Dumnezeu, scuză-mă! Vezi cît sînt de nenorocit! Nu ştii încă aproape nimic, dar, dac-ai şti totul, sînt sigur că ai găsi pentru mine cuvinte de îngăduinţă, deşi, o ştiu prea bine, n-am nici o scuză…

- A, nu trebuie să te scuzi atît, se grăbi să răspundă prinţul, înţeleg foarte bine că eşti necăjit şi asta te face să-ţi pierzi cumpătul şi să nu-ţi masori cuvintele. Să mergem, aşadar, la dumneata acasă. Te urmez cu plăcere…

„Nu, acum în nici un caz nu trebuie să-l las să plece, îşi spunea Ganea în gînd, cercetîndu-l tot timpul drumului pe Mîşkin cu coada ochiului. Intrigantul ăsta m-a făcut să-i spun totul şi să mă trădez, ca pe urmă să-şi scoată deodată masca… Aici trebuie să fie ceva la mijloc. Bine, vom mai vedea noi! Totul se va lămuri, totul, totul! Chiar astăzi!”

Ajunseră în faţa casei unde locuia Ganea.

VIII

Locuinţa lui Ganea, în care urcară pe o scară luminoasă, largă şi curată, se afla la al doilea cat al clădirii şi se compunea din şase sau şapte odăi, unele mai mari, altele mici de tot, destul de modestă de altfel, dar, în tot cazul, prea costisitoare pentru mijloacele unui slujbaş susţinător de familie, avînd chiar o leafă de două mii de ruble. Nina Aleksandrovna şi Varvara Ardalionovna o aleseseră anume pentru a putea lua chiriaşi în pensiune, ca în felul acesta să poată fi şi ele de folos cît de cît şi să mărească cu ceva veniturile familiei. Ganea se împotrivise din răsputeri, dar în cele din urmă trebui să cedeze în faţa insistenţelor unite ale mamei şi surorii, şi, iată, de două luni erau mutaţi acolo. Ganea umbla încruntat, socotind că e degradant să ţii chiriaşi în pensiune; şi acum, de cîte ori ieşea în lume, se simţea ruşinat şi umilit în cercul său, unde fusese obişnuit să apară totdeauna ca un tînăr de familie bună şi cu un viitor strălucit. Toate aceste concesii făcute sorţii ingrate şi toată promiscuitatea aceasta enervantă însemnau pentru el profunde răni morale. Cele mai mici fleacuri îl iritau teribil şi dacă, pentru moment, consimţea să accepte şi să rabde această situaţie, o făcea numai pentru că era de acum încolo ferm hotărît să schimbe starea aceasta de lucruri în timpul cel mai scurt posibil. Dar tocmai această schimbare, tocmai soluţia asupra căreia se oprise constituia ea însăşi o problemă extrem de grea — a cărei rezolvare ameninţa să fie mult mai dificilă şi mai chinuitoare decît tot ce a fost pînă acum.

Locuinţa era împărţită în două printr-un coridor, în care dădeai din vestibul. De o parte se găseau cele trei camere destinate a fi închiriate unor persoane „cu recomandaţii speciale”; în afară de acestea, mai era pe aceeaşi parte şi chiar la capătul coridorului, aproape de bucătărie, a patra odaie, mai mică decît celelalte, pe care o ocupa însuşi generalul în retragere Ivolghin, capul familiei; se culca acolo pe un divan mare, iar accesul în apartament îl avea prin bucătărie, pe scara de serviciu. în aceeaşi cameră sălăşluia şi Colea, fratele mai mic al lui Gavrila Ardalionovici; acolo, gimnazistul acela de treisprezece ani îşi făcea lecţiile şi tot acolo dormea pe un divan vechi, mic, strîmt şi cu aşternutul uzat; însă cea mai importantă însărcinare a băiatului era să nu-l scape din ochi pe tatăl său, care, din zi în zi, avea tot mai multă nevoie să fie supravegheat. Prinţul fu instalat în camera din mijloc, aşezată între aceea a lui Ferdîşcenko, la dreapta, şi o odaie încă goală, la stînga. Dar, înainte de asta, Ganea îl duse pe prinţ în

apartamentul familiei. Partea aceasta se compunea din trei încăperi; o odaie mare, care se transforma la nevoie în sufragerie, un salon, care era folosit ca salon numai dimineaţa, iar seara îi servea lui Ganea de cabinet şi de cameră de culcare; în sfîrşit, o odăiţă cu uşa întotdeauna închisă, unde dormeau Nina Aleksandrovna şi Varvara Ardalionovna. într-un cuvînt, totul era aici foarte înghesuit şi sărăcăcios. Ganea scrîşnea din dinţi şi se silea să nu explodeze; şi, cu toate că voia şi se străduia să fie respectuos cu mama lui, se putea observa de la primul pas făcut în casa lor că se purta cu ai lui ca un tiran.

Nina Aleksandrovna şi Varvara Ardalionovna erau în salon; croşetau şi discutau cu un musafir, Ivan Petrovici Ptiţîn. Nina Aleksandrovna părea cam de vreo cincizeci de ani, avea faţa slabă şi trasă, cu cearcăne mari sub ochi. Cu toată expresia bolnăvicioasă şi tristă, faţa şi privirea ei erau destul de plăcute; de la primele vorbe, se putea observa că avea o fire calmă care impunea prin seriozitate şi adevărată demnitate. Chipu-i adumbrit de întristare lăsa totuşi să se ghicească un caracter ferm şi hotărît. Era îmbrăcată foarte modest, întocmai ca o bătrînă, într-o rochie de culoare închisă, dar ţinuta şi vorba dovedeau că trăise într-un mediu şi într-o societate mai bune.

Varvara Ardalionovna avea douăzeci şi trei de ani; era de statură mijlocie, cam slăbuţă la trup, dar înzestrată cu unul dintre acele chipuri care, fără a putea fi socotite cine ştie ce frumoase, au totuşi darul de a plăcea mult, de a exercita o atracţie puternică şi chiar de a stîrni pasiune. Semăna mult cu mama ei şi se îmbrăca aproape la fel cu dînsa, dintr-o totală lipsă de cochetărie. Privirea ochilor ei cenuşii putea fi cîteodată foarte veselă şi foarte caldă, dacă nu rămînea, cum se-ntîmpla de cele mai multe ori, prea serioasă şi îngîndurată, ba de cîtva timp chiar prea gravă. Aceeaşi fermitate şi hotărîre se puteau citi şi pe faţa ei, lăsînd totodată a se bănui la fiică un caracter mai energic şi mai întreprinzător decît al mamei. Varvara Ardalionovna era de felul ei cam iute din fire, se mînia uşor, şi fratele ei se temea de dînsa în asemenea clipe. Se cam temea de dînsa şi musafirul care şedea acum la ei, Ivan Petrovici Ptiţîn. Acesta era un om încă tînăr — n-avea mai mult de treizeci de ani - îmbrăcat modest, dar cu gust, cu maniere plăcute, oarecum prea grave, de om aşezat. Bărbuţa-i castanie indica un om cu ocupaţii libere. Ştia să întreţină o conversaţie inteligentă şi interesantă, fără a fi prea vorbăreţ. În general, producea o impresie favorabilă. Era probabil îndrăgostit de Varvara Ardalionovna şi nu-şi ascundea sentimentele. Aceasta arăta faţă de el multă bunăvoinţă şi prietenie, dar ezita încă să-i răspundă la unele întrebări pe care i le pusese el şi care păreau că o indispun

întrucîtva, ceea ce, totuşi, nu prea avu darul să-l descurajeze pe Ptiţîn. Nina Aleksandrovna era foarte atentă faţă de el, iar în ultimul timp începuse să-i arate tot mai multă încredere, împărtăşindu-i din grijile şi preocupările ei. Se ştia, de altfel, că îndeletnicirea lui era de a plasa bani cu împrumut pe termene scurte, cu dobînzi mari şi contra-garanţii mai mult sau mai puţin sigure. Era bun prieten cu Ganea.

După ce ascultă prezentarea destul de amănunţită, dar pe un ton sec şi în cuvinte sacadate, făcută de Ganea (care, intrînd, se mulţumi s-o salute scurt pe mama sa, nu-i adresă nici un cuvînt surorii şi-l duse îndată pe Ptiţîn undeva, afară din salon), Nina Aleksandrovna îi adresă prinţului cîteva cuvinte amabile şi-i porunci lui Kolea, care tocmai se arătase în uşă, să-l ducă pe noul chiriaş în odaia din mijloc. Kolea era un adolescent cu faţa zîmbitoare şi plăcută; felul lui de a vorbi deschis şi sincer, cu spontaneitatea proprie vîrstei, îl făcea deosebit de simpatic.

- Dar unde-i bagajul dumneavoastră? întrebă el, introducîndu-l pe prinţ în odaie.

- L-am lăsat în antreu.

- îl aduc îndată. N-avem alţi servitori decît pe bucătăreasă şi pe Matriona, aşa că mai ajut şi eu la treburile casei. Varia ne comandă, ne muştruluieşte şi ne ceartă pe toţi. Ganea zicea că aţi sosit chiar azi din Elveţia, e adevărat?

-Da.

- E frumos în Elveţia?

- Foarte frumos.

- Sînt munţi acolo?

-Da.

- Vă aduc îndată bagajul. Intră Varvara Ardalionovna.

- Matriona îţi pregăteşte îndată aşternutul. Lucrurile le ai în valiză?

- N-am decît o bocceluţă. Frăţiorul dumitale s-a dus să mi-o aducă; e în antreu.

- Acolo nu-i nici un bagaj, doar legăturica asta; unde l-ai pus? întrebă

Kolea, întorcîndu-se în odaie.

- Ăsta-i tot bagajul meu; n-am decît atît, îl lămuri prinţul luîndu-şi bocceluţa din mîinile lui.

- Aşa? Şi eu care mă gîndeam să nu-l fi şterpelit Ferdîşcenko.

- Nu vorbi prostii! îl opri sever Varia, care îi vorbi prinţului pe un ton rece, distant, fără a părea însă nepoliticos.

- Chere Bubette, cu mine ai putea să fii ceva mai drăgălaşă, că doar nu sînt Ptiţîn.

- Chiar şi puţină bătaie nu ţi-ar strica, Kolea, ca să nu mai fii prost. Pentru tot ce vei avea nevoie, poţi să i te adresezi Matrionei. Prînzul se serveşte la patru şi jumătate. Masa o poţi lua cu noi sau la dumneata în odaie; cum vei voi. Mergem, Kolea, să nu deranjezi.

- Să mergem, voinţă întrupată!

În uşă se ciocniră de Ganea.

- Tata e acasă? i se adresă el fratelui său mai mic şi, la răspunsul afirmativ al acestuia, îi şopti ceva la ureche.

Kolea dădu din cap şi ieşi în urma Varvarei Ardalionovna.

- Două cuvinte, prinţe: uitasem să ţi le spun din pricina… incidentului de adineauri. Am o rugăminte. Fii bun şi, dacă nu-ţi va fi prea greu, nu trăncăni nici aici despre ceea ce s-a petrecut adineauri între mine şi Aglaia, şi nici acolo despre ceea ce se-ntîmplă aici; căci şi la noi vei avea ocazia să vezi destulă mizerie omenească. La urma urmei, naiba să-i ia pe toţi… Dar cel puţin astăzi, caută să te abţii.

- Dar te asigur c-am vorbit mult mai puţin decît îţi închipui dumneata, răspunse prinţul, cam enervat de insistenţa lui Ganea.

Raporturile dintre ei se înrăutăţeau vizibil.

- Oricum, am avut astăzi destule necazuri şi neplăceri din pricina dumitale. Te rog, aşadar.

- Aş vrea să-ţi mai atrag atenţia, Gavrila Ardalionovici, că adineauri nu eram deloc în cunoştinţă de cauză şi nici n-aveam vreo obligaţie de a tăcea. Pentru ce m-aş fi abţinut să vorbesc de portret? Doar nu

m-ai prevenit.

— Ce încăpere mizerabilă, observă Ganea, uitîndu-se împrejur cu dispreţ, e întunecoasă şi ferestrele dau în curte. Aproape din nici un punct de vedere, venirea dumitale la noi nu prea a fost nimerită. Ei, dar asta nu mă priveşte; nu sînt eu acela care se ocupă cu închirierea camerelor.

Pe uşă îşi vîrî capul Ptiţîn şi-l chemă pe Ganea; acesta îl părăsi îndată pe prinţ, deşi ar fi vrut parcă să mai spună ceva; ezita, ca şi cum îi era ruşine să înceapă; de altfel şi camerei îi găsise o mie de cusururi, se pare, tot pentru a-şi ascunde jena şi nehotărîrea.

De-abia apucă prinţul să se spele şi să-şi pună cît de cît la punct toaleta, cînd uşa se deschise iar şi se ivi un personaj nou.

Era un domn de vreo treizeci de ani, destul de înalt, spătos, cu un cap enorm şi o claie de păr creţ şi roşcat. Avea o faţă rumenă şi cărnoasă, buze groase, un nas lat şi turtit, nişte ochi mici, înecaţi în grăsime şi batjocoritori, care clipeau mereu de parcă ar fi făcut semne cuiva. În ansamblu, avea un aer destul de impertinent. Era îmbrăcat neglijent şi murdar.

Mai întîi întredeschise uşa numai cît îi trebuia să-şi vîre capul. Vîrît astfel, examina odaia timp de cîteva secunde, după care uşa începu să se deschidă încet, pînă cînd în prag se înfăţişă silueta lui din cap pînă în picioare; dar musafirul nu intră, ci rămase mai departe în uşă, continuînd să-l observe pe prinţ cu ochii întredeschişi. În sfîrşit, trase uşa după el, se apropie, se aşeză pe scaun şi, apucîndu-l cu putere pe Mîşkin de braţ, îl făcu şi pe el să se aşeze pe canapea.

- Ferdîşcenko, se recomandă el, uitîndu-se ţintă şi întrebător la prinţ.

— Îmi pare bine, zise prinţul amuzat.

— Un chiriaş, completă Ferdîşcenko, cu ochii mereu aţintiţi în ochii noului pensionar al casei.

- Ai venit să facem cunoştinţă?

- Îhî! făcu vizitatorul, zbîrlindu-şi cu un gest afectat părul şi oftă; apoi îşi întoarse privirea într-o parte, spre un colţ al odăii. Ai bani? întrebă el deodată.

— Nu prea mulţi.

— Cît anume?

— Douăzeci de ruble.

— la să-i văd.

Prinţul scoase bancnota de douăzeci şi cinci de ruble din buzunarul stîng al vestei şi i-o trecu lui Ferdîşcenko. Acesta desfăcu bancnota, o examina, o întoarse pe o parte şi pe cealaltă, apoi o privi la lumină.

— Ciudat, spuse el cu un aer de adîncă meditaţie, de ce s-or fi schimbînd ele la culoare? Bancnotele astea de douăzeci şi cinci de ruble se fac uneori fumurii, pe cînd altele, din contră, se decolorează aproape complet. Poftim.

Prinţul îşi luă bancnota. Ferdîşcenko se ridică.

— Am venit să te previn: în primul rînd, să nu mă împrumuţi niciodată cu bani, pentru că am să-ţi cer negreşit.

— Bine.

— Ai de gînd să plăteşti aici?

— Se-nţelege.

— Eu nu; altă treabă n-am? Odaia mea e alături, prima uşă la dreapta, ai văzut-o? Pe la mine, n-ai de ce să te oboseşti să vii prea des; în schimb, eu am să te vizitez, n-avea grijă. Pe general l-ai văzut?

- Nu.

— Nici nu l-ai auzit?

- Nu.

— Fii pe pace, o să ai prilejul să-l vezi şi să-l auzi; chiar şi mie-mi cere bani cu împrumut! Avis au lecteur! Te-am salutat. Ce viaţă mai e şi aia, cînd te cheamă Ferdîşcenko!

— De ce, adică?

— Salutare.

Şi se îndreptă spre uşă. Prinţul află mai tîrziu că domnul acesta îşi

propusese cu tot dinadinsul să treacă drept un original şi să uimească toată lumea prin glumele lui năstruşnice; se pare însă că rolul acesta nu prea-i reuşea, iar ieşirile lui excentrice de multe ori produceau asupra unora o impresie foarte neplăcută, ceea ce-l întrista sincer, fără sâ-l facă, totuşi, să renunțe la această meteahnă. Dar în momentul cînd dădu să iasă, întîmplarea îi oferi de data aceasta un bun prilej de reabilitare. Chiar în uşă se ciocni cu un domn care tocmai intra; lăsîndu-l să treacă pe acest nou musafir, de asemenea necunoscut prințului, Ferdîşcenko făcu de cîteva ori cu ochiul în spatele nou-venitului, vrînd parcă să-l prevină pe Mîşkin de primejdie şi în felul acesta se simți îndreptățit să se retragă cu un aer satisfăcut.

Celălalt domn, de vreo cincizeci şi cinci de ani sau poate chiar şi mai mult, era de statură înaltă şi destul de corpolent, cu fața roşie-vînătă, puhavă şi cărnoasă, încadrată de nişte favoriți stufoşi, încărunțiți, şi cu mustăți; ochii îi avea mari şi puțin cam bulbucați, înfățişarea domnului acestuia ar fi fost destul de impunătoare dacă n-ar fi avut aerul acela de oboseală, de lăbărțare, de degradare, care se observa în toată făptura lui. Purta o redingotă veche, cam roasă în coate şi o cămaşă nu tocmai curată. Din apropiere duhnea a vodcă, în schimb mişcările şi gesturile lui, puțin cam studiate, trădau grija deosebită de a impune prin distincție şi demnitate. Domnul se apropie de Mîşkin fără grabă, zîmbind afabil, îi luă mina şi, fără să rostească un cuvînt, o ținu într-a lui, uitîndu-se la el cu o atenție afectată şi examinîndu-i trăsăturile, ca şi cum ar fi voit să descopere un chip cunoscut.

- Fireşte! E leit taicâ-său! declară musafirul cu un aer grav şi solemn. El, în carne şi oase, parcă l-aş vedea aievea! Am auzit pro-nunțîndu-se un nume cunoscut şi drag şi mi-am amintit de un trecut de neuitat… Prințul Mîşkin?

- Exact.

- Generalul Ivolghin, în retragere şi în mizerie. Prenumele dumitale, dacă-mi este permis?

- Lev Nikolaevici.

- Da, da! Fiul prietenului meu, aş putea spune al tovarăşului din copilărie, Nikolai Petrovici.

- Pe tatăl meu îl chema Nikolai Lvovici.

- Pardon, Lvovici, se corectă generalul fără grabă, cu siguranţa omului care ştie foarte bine că este aşa şi că a greşit numai dintr-o simplă scăpare. Se aşeză pe un scaun şi, apucîndu-l din nou pe Mîşkin de mînă, îl făcu să stea lingă el. Te-am purtat doar în braţe.

- Adevărat? întrebă prinţul. Tata a murit de mai bine de douăzeci de ani.

- Da, douăzeci de ani; mai exact, de douăzeci de ani şi trei luni. Am fost colegi de şcoală; cum mi-am isprăvit studiile, am intrat în armată.

- Şi tata a fost în armată: era sublocotenent în regimentul Vasilkovski.

- În regimentul Belomirski. A fost mutat în regimentul acesta puţin înainte de a-şi da obştescul sfîrşit. Am stat la căpătîiul lui şi i-am dat cea din urmă binecuvîntare. Mama dumitale…

Generalul se opri ca într-o pioasă reculegere.

- Mama a murit şi ea şase luni după aceea, în urma unei răceli, spuse prinţul.

- Nu de răceală. Nu de răceală, poţi să dai crezare unui om bătrîn. Eram acolo, eu am înmormîntat-o… De durere şi lacrimi după prinţul ei s-a prăpădit, nu de răceală. Da, o ţin minte bine şi pe prinţesă. Ce ţi-i şi cu tinereţile astea! Pentru ea, prinţul şi cu mine, care eram prieteni din copilărie, era cît pe ce să ne facem unul celuilalt de petrecanie.

Prinţul îl asculta cu oarecare neîncredere.

- Eram îndrăgostit la nebunie de mama dumitale încă înainte de a se fi măritat, pe cînd era logodită cu prietenul meu. Prinţul băgă de seamă şi, afectat, se formaliza. Vine la mine într-o dimineaţă, înainte de şapte, şi mă trezeşte. Mă îmbrac uimit; tăcere şi de o parte şi de cealaltă; am înţeles totul. Prinţul scoate din buzunar două pistoale. Prin batistă. Fără martori. La ce bun ne trebuiau martori cînd, peste cîteva minute, urma să ne trimitem reciproc pe lumea cealaltă. în doi timpi şi trei mişcări, pistoalele fură încărcate, batista întinsă şi noi în poziţie: faţă-n faţă, cu ţevile pistoalelor lipi” te în dreptul inimii celuilalt, ne privim în ochi. Deodată, şiroaie de

lacrimi ţîşniră din ochii noştri şi mîinile ne tremurară. La amîndoi, la

amîndoi deodată! Ei, şi atunci, fireşte, ne îmbrăţişăm şi între noi începu o întrecere în generozitate. Prinţul strigă: „Să fie a ta!” Eu la rîndul meu: „Ba a ta să fie!” într-un cuvînt… într-un cuvînt… ai venit… să locuieşti la noi?

- Da, pentru cîtva timp, probabil, răspunse prinţul cu ezitare în glas.

- Prinţe, te roagă mama să pofteşti la dînsa, strigă Kolea, între-deschizînd uşa.

Prinţul se ridică să plece, dar generalul îi puse mîna pe umăr şi îl sili printr-un gest, care ar fi vrut să-i arate toată prietenia lui, să rămînă pe loc.

- Ca un adevărat prieten al tatălui dumitale, vreau să te previn, începu generalul, că eu, după cum vezi, printr-o catastrofa tragică, am avut de suferit. Dar nu condamn pe nimeni! Pe nimeni! Nina Aleksandrovna e o femeie admirabilă. Varvara Ardalionovna, fiică-mea, e o fiinţă minunată! Împrejurările ne silesc să ţinem chiriaşi. E o degradare nemaipomenită!… Eu, care eram cît pe ce s-ajung general-guvernator!… Dar pe dumneata sîntem oricînd bucuroşi să te avem la noi. în casa mea însă se petrece o adevărată tragedie! Prinţul îl privi întrebător şi cu multă curiozitate.

- Se pune la cale o căsătorie, o căsătorie monstruoasă. O căsătorie între o femeie cu purtări dubioase şi un tînăr care, mîine-poimîine, ar putea ajunge kammerjunker. Vor să introducă femeia asta în casa unde locuiesc soţia şi fiica mea! Dar cîtă vreme sînt în viaţă, ea nu va intra aici! Mă culc pe pragul uşii şi… las’ să calce peste trupul meu!… Cu Ganea aproape că nici nu mai vorbesc, evit să dau ochii cu el. Am vrut să te previn, pentru că oricum vei afla şi vei fi martor, o dată ce rămîi la noi. Dar eşti fiul prietenului meu şi sînt în drept să sper…

- Prinţe, fii bun te rog, şi pofteşte la mine în salon, se auzi din uşă vocea Ninei Aleksandrovna, care venise să-l cheme personal.

- Închipuieşte-ţi, draga mea, strigă generalul, din vorbă în vorbă mi-am amintit că pe prinţ l-am ţinut în braţe cînd era mic.

Nina Aleksandrovna îi aruncă o privire dojenitoare bărbatului ei, uitîndu-se apoi iscoditoare la prinţ; dar nu spuse nici un cuvînt. Prinţul o urmă în salon; în clipa însă în care se aşezară şi Nina Aleksandrovna începu să-i spună ceva foarte grăbită şi aproape pe şoptite, iată-l pe general intrînd şi el în salon. Nina Aleksandrovna

tăcu brusc şi cu o nemulţumire vădită se aplecă deasupra lucrului de mînă. Generalul, căruia nu putea să-i scape nemulţumirea nevestei sale, continuă totuşi să rămînă în cea mai bună dispoziţie sufletească.

— Fiul prietenului meu! strigă el, adresîndu-i-se Ninei Aleksandrovna. Şi ce surpriză neaşteptată! Nici nu mi-aş fi închipuit că e cu putinţă aşa ceva. Dar, draga mea, se poate să nu-ţi aduci aminte de răposatul Nikolai Lvovici? Cred că l-ai apucat încă în viaţă acolo… La Tver?

— Nu-mi amintesc de Nikolai Lvovici. E tatăl dumitale? îl întrebă ea pe Mîşkin.

— Da, dar după cîte ştiu, a murit la Elizavetgrad şi nu la Tver, observă prinţul cu sfială. Pavlişcev mi-a spus…

— La Tver, preciza generalul, a fost transferat la Tver puţin înainte de moarte, ba chiar înainte de a se îmbolnăvi. Erai încă prea mic pentru a ţine minte toate astea; Pavlişcev a putut să se înşele, cu toate că era un om demn de toată admiraţia.

— L-aţi cunoscut şi pe Pavlişcev?

— Un om şi jumătate; am fost doar martor ocular. L-am binecuvîntat pe patul de moarte…

— Tatăl meu urma să fie judecat, dacă nu murea, reluă prinţul, deşi n-am putut afla niciodată de ce anume era acuzat; a murit la spital.

— A, da, afacerea aceea cu soldatul Kolpakov; fireşte că ar fi fost achitat.

— Da? Ştiţi sigur? întrebă prinţul cu un interes crescînd.

— Eu să nu ştiu! strigă generalul. Consiliul de război n-a putut să ia nici o hotărîre. Era o afacere absurdă! Aş zice chiar misterioasă: moare subit comandantul companiei a doua, căpitanul Larionov; în locul lui e numit provizoriu prinţul; bine. Soldatul Kolpakov fură de la un camarad un fus de toval, îl vinde şi cheltuieşte banii pe băutură; bine. Prinţul (şi bagă de seamă că toate astea se-ntîmplă de faţă cu plutonierul-major şi cu un caporal), prinţul, zic, îi face o aspră morală lui Kolpakov şi-l ameninţă cu bătaia. Foarte bine. Kolpakov se duce în dormitorul companiei, se culcă pe patul lui şi după un sfert de ceas moare. Perfect. Dar e un caz extraordinar, aproape de necrezut. Oricum ar fi, Kolpakov e îngropat; prinţul înaintează

raportul şi Kolpakov este şters din matricole. S-ar părea că totul e în regulă, nu-i aşa? Dar iată că la vreo şase luni după aceea, cu prilejul unei inspecţii a brigăzii, se constată că soldatul Kolpakov se află viu şi nevătămat în rîndurile companiei a treia din batalionul doi al regimentului de infanterie Novozemleansk, din aceeaşi brigadă şi aceeaşi divizie!

- Cum se poate? făcu prinţul mirat peste măsură.

- Lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa, e o eroare la mijloc, interveni deodată Nina Aleksandrovna, privindu-l pe Mîşkin cu un aer plin de tristeţe şi amărăciune. Mon mari se trompe.

- Bine, draga mea, e uşor de spus se trompe, dar ia încearcă să rezolvi un asemenea caz. Toţi au rămas trăsniţi. Aş fi primul care să spun qu'on se trompe. Din nefericire însă, am fost martor la cele întîmplate şi am făcut parte chiar din comisie. S-au făcut tot felul de anchete şi confruntări, iar rezultatul a fost că era absolut chiar el, Kolpakov în carne şi oase, soldatul Kolpakov, care, cu şase luni în urmă, fusese îngropat cu tot ceremonialul obişnuit în răpăit de tobe. Desigur, e un caz extraordinar, aproape de necrezut, recunosc, totuşi…

- Tată, ţi s-a servit prînzul, îl anunţă Varvara Ardalionovna, intrînd în salon.

- Aha! foarte bine, perfect! Mi s-a făcut chiar foame… într-adevăr, cazul, am putea spune că este întrucîtva psihologic…

- Iar ţi se răceşte supa, stăruia, nerăbdătoare, Varia.

- Îndată, îndată, mormăi generalul, ieşind din odaie. „Şi cu toate anchetele întreprinse…" se mai auzi gura lui din coridor.

- Va trebui să-i treci cu vederea multe lucruri lui Ardalion Aleksandrovici, dacă rămîi la noi, îi spuse Nina Alcksandrovna prinţului; cred însă că n-o să te supere prea mult; masa o ia singur. Ce să-i faci! Fiecare cu metehnele şi cu… trăsăturile sale speciale; cred că eşti de acord cu mine în această privinţă; alţii poate că au şi mai multe decît aceia care sînt de obicei arătaţi cu degetul. Un lucru însă aş vrea să te rog: dacă cumva bărbatul meu îţi va cere bani pentru chirie, spune-i că mi-ai achitat mie. Fireşte că şi ceea ce, eventual, i-ai da lui Ardalion Aleksandrovici ar fi socotit tot în contul chiriei; dar, dacă ţi-am vorbit despre asta, e numai şi numai din dorinţa ca totul să fie absolut limpede şi fără echivocuri… Ce este,

Varia?

Varia intră tăcută şi îi întinse mamei sale portretul Nastasiei Filippovna. Nina Aleksandrovna tresări aproape speriată, apoi, cu un sentiment penibil de amărăciune, privi cîtva timp fotografia şi la urmă ridică întrebătoare ochii spre Varia.

- I l-a dăruit astăzi dumneaei personal, zise Varia, şi pare-se că astă-seară, la ea acasă, se decide totul.

- Astă-seară? repetă Nina Aleksandrovna cu glasul stins. În definitiv, ce să ne mirăm atît? E limpede că nu mai putem avea nici o speranţă de acum înainte; prin acest suvenir, ea îşi vesteşte hotărîrea… e cît se poate de limpede. Chiar el a venit să ţi-o arate? adăugă ea mirată.

- Ştii doar că de o lună nu mai vorbim aproape deloc. Am aflat totul de la Ptiţîn; portretul însă l-am găsit pe jos, lîngă măsuţă, şi l-am ridicat.

- Aş vrea să te întreb, i se adresă deodată Nina Aleksandrovna lui Mîşkin, căci pentru asta te-am poftit aici, îl cunoşti de mult pe fiul meu? L-am auzit spunînd că de-abia astăzi ai sosit de undeva din străinătate, mi se pare?

Prinţul dădu cîteva lămuriri despre sine, omiţînd de data aceasta o bună parte din istorisirea lui, repetată de atîtea ori în dimineaţa aceea. Nina Aleksandrovna şi Varia îl ascultară cu multă atenţie.

— Să nu-ţi închipui că, punîndu-ţi această întrebare, încerc să aflu de la dumneata ceva despre Gavrila Ardalionovici, observă Nina Aleksandrovna, să nu-ţi faci cumva o idee greşită în această privinţă. Căci, dacă există într-adevăr lucruri pe care el n-ar vrea să ni le spună, n-am de ce să caut a le afla pe căi lăturalnice. Mi-am permis să te întreb numai pentru că adineauri, în prezenţa dumitale, şi pe urmă, după ce ai ieşit şi l-am întrebat despre dumneata, Ganea mi-a răspuns: „Ştie tot, n-aveţi de ce vă sinchisi!” Ce-nseamnă asta? Adică, aş vrea să ştiu în ce măsură…

Deodată apăru Ganea şi, în urma lui Ptiţîn; Nina Aleksandrovna se întrerupse brusc. Prinţul rămase pe scaun, lîngă dînsa, iar Varia se trase deoparte; portretul Nastasiei Filippovna era în acelaşi loc vizibil, pe măsuţa de lucru a Ninei Aleksandrovna, chiar sub ochii ei. Zărindu-l, Ganea se încruntă; îl luă înciudat şi -l aruncă pe biroul lui din celălalt capăt al odăii.

— Aşadar, astăzi, Ganea? întrebă calm Nina Aleksandrovna.

— Ce să fie astăzi? tresări el, şi deodată se năpusti asupra lui Mîşkin: Aha, înţeleg! Se vede că şi aici ţi-ai dat drumul!… Dar ce-i asta? Pesemne că-i o o boală la dumneata? Nu eşti în stare să-ţi ţii deloc gura? Dar înţelegeţi odată, Luminăţia voastră…

— Aici eu sînt de vină, Ganea, numai eu şi nimeni altul, îl întrerupse Ptiţîn.

Ganea îl privi nedumerit.

— Nu crezi că-i mai bine aşa, Ganea, de vreme ce totul e ca şi hotărît, murmură încurcat Ptiţîn şi, trăgîndu-se deoparte, se aşeză în faţa biroului, scoase din buzunar o hîrtiuţă scrisă cu creionul şi începu s-o cerceteze cu atenţie.

Ganea rămase în picioare posomorit şi aştepta cu nelinişte obişnuita scenă de familie. Nici nu se gîndi să-i ceară scuze prinţului.

— Dacă totul e hotărît, fireşte că lvan Petrovici are dreptate, spuse Nina Aleksandrovna, nu te mai încrunta, te rog, şi stăpîneşte-ţi nervii; n-am să te întreb nimic din ceea ce nu vrei tu singur să-mi spui şi te asigur că m-am împăcat cu gîndul şi n-ai să auzi de la mine o vorbă, încît fă bine, Ganca, nu te mai enerva degeaba.

Rosti cuvintele acestea fără să se oprească din lucru şi cu un glas care părea într-adevăr foarte calm. Ganea păru surprins; din prudenţă însă tăcu şi, cu ochii la maică-sa, aşteptă să vadă ce o să-i mai spună. Certurile de familie îi făcuseră mult sînge rău în ultimul timp. Nina Aleksandrovna surprinse această rezervă în atitudinea fiului ei şi adăugă cu un surîs amar:

— Văd că tot nu eşti convins încă şi nu mă crezi. Fii pe pace, nu vor fi nici lacrimi, nici rugăminţi, ca pînă acum, din partea mea cel puţin. Nu urmăresc decît fericirea ta, o ştii prea bine; acum m-am resemnat, dar cu inima sînt mereu alături de tine, fie că rămînem împreună, fie că ne vom despărţi. Bineînţeles, nu vorbesc decît în ce mă priveşte; nu poţi să pretinzi acelaşi lucru şi de la sora ta…

— Aha, mereu ea! strigă Ganea, aruncîndu-i o privire batjocoritoare şi plină de duşmănie surorii sale. Dar bine, mamă dragă! M-am jurat o dată şi-ţi dau din nou cuvîntul că nimeni şi niciodată nu va îndrăzni să te desconsidere cit voi fi eu aici şi cîte zile voi avea. Oricine ne-ar trece pragul va trebui să-ţi poarte cel mai mare

respect…

Bucuria lui Ganea, venită aşa de neaşteptat, era atît de mare, încît se uita la mama lui aproape împăcat, aproape cu duioşie.

— Nici nu m-am temut vreodată pentru mine, Ganea, o ştii doar; nu pentru mine eram îngrijorată şi m-am frămîntat tot timpul acesta. Se spune că astăzi, la voi acolo, totul se va hotărî. Dar ce anume se hotărăşte?

— A făgăduit să-mi dea răspuns astă-seară, dacă e de acord sau nu, o informă Ganea.

— De trei săptămîni aproape ne tot ferim să vorbim despre asta. Acum, cînd totul e lămurit, îmi permit să-ţi pun o întrebare; cum de a putut ea să consimtă şi chiar să-ţi ofere în dar portretul ei, cînd tu n-o iubeşti? Este cu putinţă oare ca tu, cînd e aşa… aşa de…

— Aşa de experimentată, vrei să spui?

— N-am vrut să spun chiar asta. Nu înţeleg cum de ai putut s-o convingi să se încreadă în tine?

O enervare puţin obişnuită pentru Nina Aleksandrovna răbufni în această întrebare. După un moment de gîndire, Ganea reluă pe un ton sarcastic:

- Văd că nici de data aceasta, mamă, nu te-a răbdat inima şi n-ai ştiut să te abţii; aşa au început întotdeauna certurile între noi. Spuneai că n-or să mai fie nici întrebări, nici reproşuri şi uite că au si început! Să lăsăm mai bine şi să nu mai vorbim despre asta. Cel puţin, aceasta a fost intenţia dumitale… Niciodată, pentru nimic în lume, n-am să te părăsesc; altul, în locul meu, ar fugi de aşa o soră. Priveşte cu ce ochi se uită acum la mine! Să ne oprim aici! Eram aşa de fericit… Şi de ce crezi că o înşel pe Nastasia Filippovna? Cît despre Varia, să facă ce o vrea. Ei, şi acum ajunge. E timpul să isprăvim odată.

Cu fiecare cuvînt pe care-l rostea, Ganea se aprindea din ce în ce, măsurînd în neştire, cu paşi mari, odaia în lung şi-n lat. Discuţiile în jurul acestei chestiuni erau întotdeauna un punct nevralgic pentru toţi membrii familiei.

- Am spus că dacă ea intră în casa asta, eu plec, şi am să mă ţin de cuvînt, declară Varia.

- Din încăpăţînare! zbieră Ganea. Tot din încăpăţînare nu vrei nici să te măriţi. Ce te repezi aşa la mine? Crezi că mă sperii? Puţin îmi pasă de dumneata, Varvara Ardalionovna; poftim, poţi să-ţi iei valea chiar şi acum, dacă vrei. Mi s-a făcut lehamite! Cum? Te-ai hotărît, în sfîrşit, să ne laşi singuri, prinţe? îi strigă el lui Mîşkin, văzîndu-l că se ridică de pe scaun.

După felul cum vorbea se simţea că Ganea ajunsese în acel hal de enervare cînd omul începe să se complacă în această stare, lăsîn-du-se în voia ei, fără a încerca să se stâpînească şi fără să-i mai Pese de urmări. Prinţul, care era în pragul uşii, se întoarse cu mtenţia să-i răspundă, dar văzînd faţa descompusă a aceluia care-l Jignise, şi-a dat seama că nu mai lipsea decît o singură picătură ca Paharul să se reverse; de aceea nu spuse nimic şi ieşi din încăpere. Cîteva clipe după aceea, auzind tonul ridicat şi glasurile din ce în ce mai enervate din salon, înţelese că fără el discuţia a devenit mai aprigă şi mai înverşunată.

Ca să ajungă în odaia lui, prinţul trebuia să treacă din salon în antreu şi de acolo în coridor. Ajungînd în dreptul uşii de intrare, băgă de seamă că cineva de afară trăgea cu disperare de şnurul clopoţelului care nu scotea decît un zbîrnîit neputincios; se stricase evident ceva la sonerie. Prinţul trase zăvorul, deschise uşa şi, cutremurat de un fior rece, se dădu în lături. în faţa lui era Nastasia Filippovna. O recunoscu numaidecît după fotografie. Cînd îl zări în uşă, ochii îi scînteiară cu ciudă; păşi repede în antreu, împingîndu-l la o parte cu umărul, şi-i spuse cu glas iritat, în timp ce-şi scotea mantoul:

— Dacă ţi-e lene să dregi soneria, s-ar cădea cel puţin să stai în antreu ca să deschizi cînd bate cineva. Poftim, acum mi-a scăpat şi blana pe jos, gogomanule!

Blana, într-adevăr, căzuse pe podea; Nastasia Filippovna, neavînd răbdare să aştepte pînă s-o dumeri el s-o ajute să-şi scoată blana, şi-o lepădase de pe umeri şi, fără să se uite înapoi, i-o zvîrli în braţe, dar prinţul nu mai apucă s-o prindă din zbor.

— Meriţi să te dea afară. Du-te şi mă anunţă!

Prinţul vru să spună ceva, dar tulburarea îi era aşa de mare, că nu putu să articuleze nici un cuvînt şi, buimac, porni spre salon cu blana în mînă, aşa cum o ridicase de jos.

— Ei, poftim, acum se duce cu blană cu tot! De ce ai luat-o? Ha, ha, ha! Mare nătărău!

Prinţul se întoarse şi-şi aţinti privirea înmărmurită asupra Nastasiei Filippovna. Văzînd-o că rîde, zîmbi şi el, dar limba-i rămase lipită de cerul gurii. În momentul cînd o văzuse în uşă, pălise groaznic, iar acum sîngele-i năvăli din nou în obraz.

— Dar ce-i cu idiotul ăsta? strigă ea, bătînd din picior înfuriată. Unde te duci? Pe cine ai să anunţi, mă rog?

— Pe Nastasia Filippovna, îngăimă prinţul.

- Şi, mă rog, de unde mă cunoşti? îl întrebă ea uimită. Nu te-am văzut niciodată. Ei, hai, du-te şi m-anunţă… Ce larmă se aude acolo?

- Se ceartă, răspunse prinţul, şi porni spre salon.

Deschise uşa într-un moment cînd discuţia atinsese punctul culminant şi ameninţa să ia cine ştie ce întorsătură: Nina Aleksandrovna uitase cu totul că, resemnată, „se împăcase cu gîndul"; de altfel, acum o apăra pe Varia. Ptiţîn renunţase de-acum la contemplarea foii mîzgălite cu creionul şi trecuse şi el de partea surorii lui Ganea. Nu-i vorbă, Varia nu se lăsa nici ea bătută cu una cu două şi, în general, nu era dintre cele sperioase. Dar grosolăniile fratelui ei deveneau, cu fiece cuvînt, tot mai jignitoare şi de nesuportat, în asemenea cazuri, ea înceta să mai vorbească, mulţumindu-se doar să-l ţintuiască cu o privire plină de batjocură. Ştia că privirea aceasta nimicitoare avea darul să-l enerveze la culme şi să-l facă să turbeze. Exact în momentul acela de extremă încordare prinţul păşi în salon, anunţînd:

- Nastasia Filippovna!

IX

În salon se aşternu o linişte desăvîrşită; consternaţi, se uitau cu toţii la prinţ, ca şi cum n-ar fi înţeles ce vrea să spună sau, poate, nevoind chiar să-l înţeleagă. Ganea încremenise de spaimă.

Venirea Nastasiei Filippovna, mai ales în împrejurările acestea, era pentru toată lumea o surpriză dintre cele mai bizare şi prevestitoare de complicaţii. în primul rînd, era aproape de necrezut faptul că Nastasia Filippovna apărea în casa lor; pînă atunci se arătase aşa de mîndră, încît niciodată în conversaţiile ei cu Ganea nu-şi exprimase dorinţa de a-i cunoaşte familia, iar în ultima vreme nici nu mai pomenea de ei, ca şi cum nici n-ar fi existat. Întrucîtva bucuros ca m felul acesta se amînă o discuţie extrem de penibilă în sînul familiei, în adîncul inimii Ganea se simţea totuşi profund jignit pentru o asemenea lipsă de consideraţie. în tot cazul, se aştepta din partea Nastasiei Filippovna mai degrabă la ironii şi răutăţi pe seama familiei lui decît la un act de politeţe; ea era la curent, o ştia prea bine, cu tot ce se petrecea la ei în casă de cînd îi ceruse mîna şi cunoştea părerea rudelor iui despre dînsa. De aceea, vizita ei tocmai acum, după ce-i dăruise portretul şi chiar în ziua cînd îşi serba onomastica şi în care făgăduise să-şi spună cuvîntul decisiv, putea să însemne o dovadă anticipată a înseşi acestei hotărîri.

Nedumerirea cu care se uitau cu toţii la prinţ nu ţinu mult; Nastasia Filippovna apăru în persoană în uşa salonului şi, intrînd, îl împinse din nou pe Mîşkin la o parte cu un gest uşor.

- În sfîrşit, am reuşit să pătrund… Pentru ce aţi legat clopoţelul de la intrare? rosti ea voioasă, întinzîndu-i mîna lui Ganea, care se şi repezise în înttmpinarea ei. Ce faţă nenorocită ai! Nu vrei să mă prezinţi?…

Complet zăpăcit, Ganea o prezentă mai întîi Variei, şi cele două femei, înainte de a-şi întinde mîna, schimbară priviri ciudate. Nastasia Filippovna, ce-i drept, rîdea, simulînd veselia, dar Varia nici nu-şi dădu osteneala să se prefacă: o privea ţintă, cu sprîncenele încruntate, fără ca pe faţa ei să se ivească nici cea mai mică urmă din zîmbetul de politeţe obişnuită ce se impunea în asemenea ocazii. Ganea era mai mult mort decît viu; nu avea cum şi nici nu era momentul s-o roage să-şi schimbe atitudinea, dar o fulgeră pe soră-

sa cu o privire atît de amenințătoare, încît Varia înțelese ce însemna această clipă pentru fratele ei. Totuşi socoti, probabil, că ar fi cazul să cedeze şi buzele ei schițară un zîmbet şters înaintea musafirei. (Trebuie spus că în ciuda întâmplărilor din ultima vreme, toți membrii familiei lvolghin țineau mult unul la altul.)

Situația o drese întrucîtva Nina Aleksandrovna, cu toate că fiul ei, pierzîndu-şi de tot cumpătul, făcuse greşeala de a o prezenta pe Nastasia Filippovna mai întîi surorii, iar pe mamă-sa, luînd-o de braț, o conduse spre musafiră. N-apucă însă Nina Aleksandrovna să-i spună cu amabilitate despre „plăcerea deosebită pe care etc…" că vizitatoarea, fără s-o asculte pînă la capăt, se aşeză (înainte de a fi fost poftită) pe canapeluța din colțul de lingă fereastră şi exclamă, adresîndu-i-se lui Ganea:

— Dar unde-i cabinetul dumitale de lucru? Şi… şi unde stau chiriaşii? Mi se pare că închiriați camere cu pensiune, nu-i aşa?

Ganea se făcu stacojiu la față şi, bîlbîindu-se, încercă să răspundă ceva, dar Nastasia Filippovna îi luă vorba din gură.

— Nu văd unde mai încap şi chiriaşii? Nici măcar o cameră de lucru nu ai. Şi, mă rog, rentează asta? îi adresă ea întrebarea Ninei Aleksandrovna.

— E cam multă bătaie de cap, fireşte, dar un mic venit tot aduce, răspunse Nina Aleksandrovna. De altfel, de-abia…

Dar Nastasia Filippovna iarăşi n-o ascultă pînă la sfîrşit; îşi întoarse privirea spre Ganea şi, rîzînd, îi strigă:

— Ce față ai! Dumnezeule, dacă ți-ai vedea fața în oglindă acum…

În cele cîteva clipe cît dură hazul musafirei, fața lui Ganea devenise într-adevăr de nerecunoscut: încremenirea, consternarea lui comică şi laşă dispărură brusc; sîngele-i fugi din obraji, buzele i se schimonosiră convulsiv; mut şi înspăimîntător de palid, cu fața crispată şi cu ochii ficşi şi plini de ură, îşi privea musafira cum se amuză pe socoteala lui.

Dar de față la toată scena asta mai era un observator, care, la rîndul lui, de abia îşi revenise din buimăceala primului moment după apariția Nastasiei Filippovna şi care, deşi rămăsese „stană de piatră" lîngă uşă, sesiză totuşi paloarea neobişnuită şi schimbarea prevestitoare de rău a feței lui Ganea. Observatorul acesta era prințul

Mîşkin. îngrozit, el se desprinse de lîngă uşă, se îndreptă cu paşi automaţi spre Ganea şi-i spuse încet:

— Bea puţină apă şi nu te mai uita aşa…

Era limpede că rostise aceste cuvinte fără nici o intenţie sau gînd ascuns, ci cu totul spontan, pe negîndite; şi totuşi, intervenţia lui a avut un efect cu totul neaşteptat. S-ar fi zis că toată furia lui Ganea se revarsă deodată asupra prinţului; îl apucă de umăr şi, fără un cuvînt, ca şi cum glasul îi pierise, îl ţintui cu o privire plină de ură şi răzbunare. O emoţie generală îi cuprinse pe cei de faţă; Nina Aleksandrovna lăsă chiar să-i scape un ţipăt uşor; Ptiţîn, neliniştit, făcu un pas înainte. Kolea şi Ferdîşcenko, care tocmai intrau, se opriseră în uşă încremeniţi; numai Varia singură rămase nemişcată lîngă mama ei, în picioare, cu braţele încrucişate pe piept, urmărind scena cu o privire încruntată.

Dar în aceeaşi clipă, printr-un efort nemaipomenit, Ganea izbuti să se stăpînească, izbucnind într-un rîs nervos.

- Ce spui, prinţe? Parcă ai fi doctor, strigă el pe cît i-a fost cu putinţă mai vesel şi mai prietenos; vrei să mă sperii? Nastasia Filippovna, îmi dai voie să ţi-l prezint pe acest personaj rarisim, cu toate că şi eu personal nu l-am cunoscut decît azi-dimineaţă.

Nastasia Filippovna îl privea nedumerită.

— Prinţ? E prinţ? închipuiţi-vă că adineauri, în vestibul, l-am luat drept lacheu şi i-am poruncit să m-anunţe! Ha, ha, ha!

- Nu-i nimic, nu-i nimic! se grăbi să se amestece în vorbă Ferdîşcenko, bucuros că lucrurile s-au aplanat. Nu face nimic: se non e vero…

— Ba, mi se pare că ţi-am spus şi vorbe de ocară, prinţe. lartă-mă, te rog. Ferdîşcenko, cum de eşti dumneata aici, la ora asta? Mă gîndeam că cel puţin pe dumneata n-am să te găsesc aici… Cum ai spus? Prinţul Mîşkin? îl mai întrebă ea încă o dată pe Ganea, care continua să-l ţină de umăr pe prinţ şi după ce isprăvise prezentarea.

— Chiriaşul nostru, preciza Ganea.

Era limpede că pe Mîşkin îl prezentau aici ca pe un specimen ciudat şi că deplasarea atenţiei asupra lui servea drept prilej fericit pentru familie de a ieşi cumva din situaţia falsă în care se pomenise; cei din

jur aproape că-l împingeau spre Nastasia Filippovna; mai mult decît atît, prinţul auzi rostindu-se foarte desluşit cuvîntul „idiot”. Îl spusese şoptit careva în spatele lui. Ferdîşcenko, desigur, ca s-o informeze probabil pe Nastasia Filippovna.

- Spune-mi, pentru ce nu mi-ai atras atenţia adineauri, cînd m-am… înşelat aşa de urît în privinţa dumitale? urmă Nastasia Filippovna, măsurîndu-l pe prinţ din cap pînâ în picioare fără nici un fel de sfială; aştepta nerăbdătoare răspunsul, fiind convinsă că prostia pe care o va debita acesta îi va oferi un prilej de veselie.

- Am fost surprins de apariţia dumitale neaşteptată… îngăimă prinţul.

- Dar cum de-ai ştiut că sînt eu? M-ai mai văzut undeva înainte? în adevăr, acum îmi pare şi mie că te-am mai zărit cîndva! Si, dă-mi voie să te întreb, pentru ce ai rămas atît de uluit adineauri? Ce ţi s-a părut uluitor la mine?

- Acu’-i acu’! se amestecă iar Ferdîşcenko cu obişnuitele-i schimonoseli. Ei, haide, dă-i drumul, ce mai aştepţi! Pti-i… cîte şi mai cîte n-aş spune eu la o asemenea întrebare! Ci vorbeşte odată, omule. Uhu-u!… dar mare nătîng mai eşti, prinţe, după toate astea!

- Şi eu, în locul dumitale, aş spune multe lucruri, îi răspunse prinţul rîzînd. Mai adineauri m-a impresionat grozav portretul dumitale, se întoarse el din nou către Nastasia Filippovna; pe urmă am vorbit de dumneata cu doamnele Epancin… iar în dimineaţa asta înainte de a ajunge la Petersburg, în tren, mi-a vorbit mult despre dumneata Parfion Rogojin… în clipa cînd ţi-am deschis uşa, tot la dumneata mă gîndeam şi, deodată, ai apărut înainea ochilor mei.

- Dar cum m-ai recunoscut?

- Pentru că văzusem mai înainte portretul dumitale şi…

- Şi… mai ce?

- Şi pentru că erai întocmai aşa cum mi te-am închipuit… mi se pare şi mie acum că te-am mai văzut şi altă dată…

- Unde? Cînd?

- Ochii dumitale îmi par aşa de cunoscuţi… dar nu, e cu neputinţă! Am spus-o într-o doară, fără să mă gîndesc… N-am locuit niciodată

în Petersburg. Poate… în vis…

- Bravo, prinţe! strigă Ferdîşcenko. îmi retrag se non e vero-ul meu. Ce mai…! Toate vorbele astea îi vin din pricina naivităţii!… adăugă el compătimitor.

Prinţul pronunţase cele cîteva fraze cu glasul sugrumat de emoţie, respirînd greu şi întretăiat. Totul în el vădea o tulburare neobişnuită. Nastasia Filippovna îl privea cu multă curiozitate, fără să mai rîdă însă… Deodată, în spatele cercului care se formase în jurul prinţului şi al tinerei femei, se auzi un glas răsunător, care avu

efectul, ca să zicem aşa, să despice grupul în două, şi în faţa Nastasiei Filippovna apăru însuşi capul familiei, generalul Ivolghin. Era în frac, cu un plastron de o albeaţă imaculată; mustăţile îi erau proaspăt cănite.

Apariţia aceasta a lui Ardalion Aleksandrovici venea să pună vîrf tuturor încercărilor cîte-i fură date lui Ganea să îndure în ziua aceea.

Vanitos peste măsură, cu un amor propriu aproape bolnăvicios, el se zbătuse în ultimele două luni să-şi găsească măcar un singur punct de reazem de la care să pornească onorabil pe drumul ce şi-l propusese; dar simţindu-se novice, lipsit de experienţă, se temea ca nu cumva să dea greş şi să se împotmolească; de aceea, în disperare de cauză, hotărîse să recurgă cel puţin acasă la el, unde se purta ca un adevărat despot, la cele mai drastice măsuri. în faţa Nastasiei Filippovna nu-şi dăduse încă arama pe faţă; ea ştiuse să-l ţină pînă în ultima clipă în şah, făcînd cu el jocul de-a pisica şi şoarecele; şi iată că acum el, „cerşetorul acesta nerăbdător", cum îl caracterizase odată Nastasia Filippovna, lucru ce i se adusese neîntîrziat la cunoştinţă, făcîndu-l să-şi jure cu toate jurămintele posibile că-i va plăti mai tîrziu această jignire cu vîrf şi îndesat (deşi uneori mai visa să împace de s-o putea lucrurile, aplanînd toate contradicţiile), el, Ganea, se văzu acum în situaţia de a bea pînă la fund paharul amarnic ce-i fusese hărăzit şi, mai ales, în ce clipe! Dar soarta îi mai hărăzise, se vede, încă un supliciu neprevăzut, şi poate cel mai cumplit pentru un om orgolios ca dînsul; trebuia să-i crape obrazul de ruşine pentru ai săi, în propria-i casă! Şi atunci un gînd fulgerător scăpără prin mintea-i înfierbîntată: „Dar merită oare să îndur toate chinurile astea pentru recompensa la care mă aştept?"

Într-adevăr, în momentul acela se producea aievea faptul cutremurător care în timpul acestor două luni îi apăruse numai în

vis, ca un coşmar, umplîndu-l de groază şi de ruşine: întîlnirea tatălui său cu Nastasia Filippovna. Cîteodată, întărîtîndu-se şi bătîndu-şi joc de sine însuşi în gînd, încercase să şi-l închipuie pe general asistînd la celebrarea cununiei lui şi n-avusese niciodată suficientă tărie să-şi imagineze tabloul pînă la capăt, într-atît de odioasă i se părea scena. Se poate ca Ganea să fi exagerat mult în această privinţă, dar cam aşa se întîmplă, de obicei, cu firile vanitoase, în aceste două luni, se gîndise mult la asta şi hotărîse ferm, propunîndu-şi ca orice s-ar întîmplă, sâ-l tempereze pe tatăl său măcar pentru un timp şi, de va fi posibil, chiar să-l expedieze din Petersburg, cu voia sau fără voia Ninei Alcksandrovna. Acum zece minute, cînd a apărut Nastasia Filippovna, Ganea, în tulburarea lui, uitase de tot că generalul ar putea să apară în orice clipă şi nu luase nici o măsură pentru a preîntîmpina această primejdie. Şi iată-l pe Ardalion Aleksandrovici facîndu-şi apariţia în salon, ba încă în mare ţinută, şi tocmai în momentul cînd Nastasia Filippovna căuta să-şi batăjoc de Ganea şi de ai lui! (Ganea era absolut convins de acest lucru.) într-adevăr, ce alt sens putea să aibă această vizită a ei? N-ar fi venit decît pentru a încerca o apropiere de mama şi sora lui, ori pentru a le jigni - una din două. Judecind însă după atitudinea pe care o adoptară cele două părţi, nu-şi mai putea face nici o iluzie în această privinţă, situaţia se definea clar: mama şi sora lui stăteau deoparte, umilite, în timp ce Nastasia Filippovna părea că uitase cu totul de prezenţa lor… Şi dacă se purta aşa, fără îndoială că urmărea un alt scop!

Ferdîşcenko se repezi, îl prinse pe general de braţ şi—l conduse la Nastasia Filippovna.

— Ardalion Aleksandrovici lvolghin, se prezentă ceremonios generalul şi se înclină cu un zîmbet afabil pe buze în faţa tinerei femei. Un bătrîn şi nefericit ostaş, tatăl unei familii care se mîngîie cu speranţa să numere în curînd printre membrii ei şi pe cea mai îneîntătoare…

Dar nu mai isprăvi; Ferdîşcenko se grăbi să-i împingă din spate un scaun pe care generalul, care se cam simţea cu forţele slăbite la ora aceea de după prînz şi nu prea stătea sigur pe picioare, se lăsă sau, mai bine zis, căzu cu toată greutatea, ceea ce nu-l făcu cîtuşi de puţin să-şi piardă cumpătul. Aşezat înaintea Nastasiei Filippovna, duse încet şi zîmbind radios degetele ei fine la buze şi le sărută galant. De regulă, pe Ardalion Aleksandrovici era greu să-l scoată cineva dintr-alc lui. Afară de oarecare neglijenţă în ţinută, era încă destul de prezentabil, lucru de care era perfect conştient. Altădată frecventase

societatea selectă şi numai de vreo cîţiva ani fusese cu desăvîrşire pus la index. De atunci se lăsase tîrît în voie de unele patimi şi slăbiciuni; asta nu l-a împiedicat totuşi să păstreze aceeaşi eleganţă în gesturi şi în ţinută. Nastasia Filippovna păru extrem de mulţumită să-l vadă pe Ardalion Aleksandrovici de care, fără îndoială, auzise vorbindu-se.

- Am auzit că fiul meu… începu Ardalion Aleksandrovici.

- Da, fiul dumitale! Dar şi dumneata, halal tătic, n-am ce zice! De ce nu vii niciodată pe la mine? Te ascunzi dumneata ori fiul dumitale vrea să te ţină ascuns? Dumneata, cel puţin, ai putea să mă vizitezi, fără riscul de a compromite pe cineva.

— Copiii din secolul al nouăsprezecelea şi părinţii lor… se porni din nou generalul.

— Nastasia Filippovna! Dă-i voie, te rog, lui Ardalion Aleksandrovici să iasă pentru un moment, îl caută cineva care ar voi să-i vorbească într-o chestiune, zise tare Nina Aleksandrovna.

- Să-i dau voie? Pentru ce? Am auzit atîtea vorbindu-se despre el şi doream de multă vreme să-l cunosc! Şi ce treburi, mă rog, poate să aibă acum? Nu-i la pensie? N-ai să mă părăseşti, generale, nu-i aşa?

- Îţi făgăduiesc că va veni la dumneata în vizită, dar acum are nevoie de puţină odihnă.

— Auzi, Ardalion Aleksandrovici, cică dumneata ai nevoie de odihnă! strigă Nastasia Filippovna cu o mină nemulţumită şi capricioasă de fetiţă alintată căreia i se ia jucăria preferată.

Cît despre general, parcă înadins făcea tot ce-i sta în putinţă ca să pară şi mai ridicol.

— Draga mea! Draga mea! făcu el cu reproş către nevastă-sa, ducîndu-şi cu un gest afectat şi solemn mîna la inimă.

— Nu crezi că e cazul să plecăm de aici, mamă? întrebă Varia cu glas tare.

- Nu, Varia, vreau să rămin pînă la capăt.

Nastasia Filippovna auzi fireşte şi întrebarea şi răspunsul, dar asta o înveseli parcă şi mai mult. începu îndată să-l asalteze pe general cu

tot felul de întrebări, şi în scurt timp acesta, foarte dispus si plin de emfază, perora încurajat de hohotele de rîs ale celorlalţi. Kolea îl trase pe prinţ de haină.

- Poate reuşiţi cumva să-l scoateţi de aici! Nu s-ar putea? încercaţi, vă rog! Lacrimi de indignare străluceau în ochii bietului băiat. Ah, afurisitul de Ganea! adăugă el încet.

- Am fost într-adevăr în raporturi de mare prietenie cu Ivan Feodorovici Epancin, se lansa generalul tot mai mult, răspunzînd prevenitor la întrebările Nastasiei Filippovna. Eu cu dînsul şi cu răposatul Lev Nikolaevici Mîşkin, pe al cărui fiu l-am îmbrăţişat astăzi după ce nu-l mai văzusem de douăzeci de ani, eram trei prieteni nedespărţiţi, ca să zic aşa, o cavalcadă, ca cei trei muşchetari: Athos, Porthos şi Aramis. Dar, vai! Unul e în mormînt, răpus de o calomnie şi de un glonţ, celălalt e înaintea domniilor voastre şi mai luptă împotriva calomniilor şi a gloanţelor…

- Împotriva gloanţelor? exclamă mirată Nastasia Filippovna.

- Sînt aici, în pieptul meu; le-am primit la asediul Carsului şi, cînd e vreme rea, le simt. Altminteri, trăiesc ca un filosof: mă plimb, joc dame la cafeneaua mea preferată, ca un burghez retras din afaceri, şi citesc l'Independance. în ce-l priveşte însă pe Porthos al vostru, pe Epancin, cu el am rupt orice relaţii de la o istorie care mi s-a întîmplat în tren, acum trei ani, la mijloc fiind o căţeluşă.

- O căţeluşă? Cum vine asta? întrebă cu o vădită curiozitate Nastasia Filippovna. Ce fel de căţeluşă? Dă-mi voie… în tren?… adăugă ea, ca şi cum vorbele generalului i-ar fi adus aminte de ceva.

- De fapt, e o întîmplare stupidă, nici nu merită s-o mai povestesc; totul s-a iscat din pricina guvernantei prinţesei Belokonskaia, Mistress Schmidt, dar… zău, nu merită s-o mai spun.

- Ba da, să ne povesteşti neapărat! stărui amuzată Nastasia Filippovna.

- Nici eu n-am auzit-o încă! observă Ferdîşcenko. C'est du nouveau.

— Ardalion Aleksandrovici! se auzi iarăşi glasul rugător al Ninei Aleksandrovna.

— Tăticule, te caută cineva! strigă disperat Kolea.

— E o întîmplare stupidă şi aş putea să v-o spun în două cuvinte, începu generalul, umflîndu-se în pene. Sînt doi ani de atunci; da! aproape doi ani; tocmai se inaugurase linia ferată N… Trebuind să fac o călătorie extrem de importantă, iau un bilet de clasa întîi (eram îmbrăcat civil), intru în compartiment, mă aşez şi aprind o ţigară. Mai bine zis, continuu să fumez, căci îmi aprinsesem ţigara înainte de a mă fi urcat în vagon. Eram singur în compartiment. Fumatul nu era nici permis şi nici interzis, adică puteai să te consideri pe jumătate autorizat; depinde cu ce persoane călătoreai, iar acum fereastra era deschisă. Deodată, în momentul cînd trenul era să pornească, două doamne, una dintre ele cu o căţeluşă lăţoasă în braţe, se instalară drept în faţa mea; întîrziaseră; doamna cu căţeluşa era îmbrăcată foarte luxos, cu o rochie albastru-deschis; cealaltă, mai modestă, era într-o rochie de mătase neagră cu pelerină. Amîndouă erau destul de drăguţe; aveau privirea mîndră şi vorbeau englezeşte. Eu, bineînţeles, nimic, fumam ca şi cum aş fi fost singur. De fapt, mă gîndisem la un moment dat să arunc ţigara, dar întrucît fereastra rămăsese deschisă, am continuat să fumez, dînd fumul pe fereastră. Căţeluşa dormea pe genunchii doamnei cu rochia albastră, micuţă cît pumnul, neagră, cu lăbuţe albe, un exemplar rar de tot. Avea o zgardă de argint cu o inscripţie. Eu - nimic; fumez înainte. Bag de seamă însă că doamnele încep parcă să dea semne de nervozitate, din pricina ţigării, bineînţeles. Una din ele mă fixă printr-un lornion de baga. Eu, tot aşa — îmi văd mai departe de fumat, căci, la urma urmei, nu-mi spuseseră încă nimic! Dac-ar fi vorbit, dacă m-ar fi prevenit, dacă m-ar fi rugat, zic şi eu! Căci, rogu-vă, la ce bun îi e dată omului limba?! Dar nu, ele tăceau de parcă luaseră apă în gură… Deodată - şi asta fără cel mai mic avertisment prealabil, dar, vă spun, absolut fără nici unul, ca şi cum şi-ar fi pierdut minţile, cucoana cu rochie albastră îmi smulge ţigara din mînă şi o aruncă pe fereastră. Trenul aleargă. Mă uit la dînsa buimac. O femeie sălbatică; ce mai, o femeie cu totul primitivă; altfel, trebuie să recunosc, bine făcută, durdulie, ‘năltuţă, blondă şi rumenă (poate cam prea exagerat), cu ochii numai fulgere — să mă sfişie nu altceva! Fără să spun o vorbă, cu o politeţe neobişnuită, cu o politeţe desăvîrşită, cu o politeţe ultrarafinată, ca să zic aşa, mă ridic, mă aplec spre căţeluşă, o apuc delicat de ceafă şi zvîrr… o arunc pe fereastră după ţigară! Numai cît a schelălăit un pic! Trenul alerga mereu înainte…

- Eşti un monstru! exclamă Nastasia Filippovna, rîzînd şi bătînd din palme ca o fetiţă.

- Bravo, bravo! strigă Ferdîşcenko.

Ptiţîn zîmbi şi el, cu toate că apariţia generalului nu-i făcea nici o plăcere; chiar şi Kolea izbucni în rîs, strigînd: „Bravo!”

- Şi aveam dreptate, aveam de trei ori dreptate! urmă cu înflăcărare generalul triumfător. Pentru că, dacă-i interzis să intri în vagon cu ţigara aprinsă, cu atît mai mult nu-i voie să intri cu cîini.

- Bravo, tăticule! strigă Kolea, entuziasmat. Admirabil! Şi eu aş fi făcut la fel, la fel!

- Dar doamna cu căţeluşa? întrebă Nastasia Filippovna, nerăbdătoare să afle ce-a urmat după aceea.

- Doamna? Ei, uite, tocmai aici a fost tot pocinogul, răspunse Ardalion Aleksandrovici încruntîndu-se. Fără să spună un cuvînt, fără să mă facă atent, fără nici un avertisment, în sfîrşit, ea - pleosc! îmi dă o palmă teribilă! O femeie sălbatică, ce să spun; dar absolut primitivă!

- Şi dumneata ce-ai făcut?

Generalul lăsă ochii în jos, ridică sprîncenelc, înălţă din umeri, strînse buzele, îşi desfăcu braţele şi, după un moment de tăcere, se înclină:

- Recunosc, mi-am dat şi eu drumul!

- Şi-ai lovit tare? Tare?

- O! vă asigur că nu! Mai mare scandalul, căci de lovit, n-am lovit prea tare. O singură dată, ca să nu prindă gust şi să mai repete; am procedat în scop de apărare, ca să zic aşa. Din nenorocire, îşi vîrîse dracul coada; doamna în rochie albastră era o englezoaică, guvernantă în casa prinţesei Belokonskaia sau chiar o prietenă a casei, iar doamna în negru era cea mai mare dintre fiicele prinţesei o fată bătrînă de vreo treizeci şi cinci de ani. Se ştie doar ce relaţii strînse există între generăleasa Epancina şi familia Belokonski. Leşinuri, lacrimi, doliu după căţeluşa favorită, cele şase domnişoare prinţese ţipă, englezoaica ţipă, o harababură de nedescris! M-am dus, bineînţeles, să-mi exprim părerea de rău, să-mi cer scuze, dar nu m-au primit; le-am scris o scrisoare; n-au vrut să-mi primească nici scrisoarea. De acolo mi s-au tras toate necazurile; neînţelegerea cu familia Epancin, ruptura şi dizgraţia!

- Dar, dă-mi voie, cum vine asta? întrebă deodată Nastasia

Filippovna. Acum cinci-şase zile, am citit în l'Independance, citesc regulat ziarul acesta, o istorie la fel! Dar exact la fel! Cazul s-a petrecut într-un vagon pe o linie de cale ferată germană, între un francez şi o englezoaică; şi acolo era vorba de o ţigară de foi smulsă şi de o căţeluşă aruncată pe fereastră şi, în sfîrşit, deznodămîntul a fost aidoma ca în povestea dumitale. Pînă şi rochia cucoanei era tot de un albastru-deschis!

Generalul se făcu roşu ca racul; Kolea roşi şi el şi se luă cu mîinile de cap; Ptiţîn îşi plecă ochii jenat. Singur Ferdîşcenko mai rîdea în hohote. Cît despre Ganea, de prisos să mai spunem că stătea ca pe ghimpi, îndurînd tăcut chinul cel mai groaznic…

— Dar vă asigur, mormăi generalul, că exact acelaşi lucru mi s-a întîmplat şi mie…

— Tata a avut într-adevăr un conflict cu Mistress Schmidt, guvernanta prinţeselor Belokonski, exclamă Kolea; îmi amintesc şi eu.

- Cum! Exact la fel? Două întîmplări absolut identice în toate amănuntele, inclusiv culoarea rochiei, e cu putinţă să fi avut loc la cele două extremităţi ale Europei? continuă fără milă Nastasia Filippovna. Am să-ţi trimit l'Independance Belge!

- Nu uitaţi însă, insista generalul, că mie mi s-a întîmplat asta cu doi ani în urmă.

— Asta, da! într-adevăr, ar fi o explicaţie!

Nastasia Filippovna rîdea în hohote, ca apucată de isterie.

- Tată, vreau să-ţi spun ceva între patru ochi, zise Ganea cu glas tremurător şi chinuit, apucîndu-l pe general de umăr. O ură nemărginită clocotea în privirea lui.

În aceeaşi clipă se auzi sunetul strident al clopoţelului smucit cu putere. La asemenea smucitură, cordonul soneriei n-ar mai fî rezistat şi a doua oară. Se anunţa o vizită ieşită din comun. Kolea alergă să deschidă.

X

Antreul se umplu deodată de o hărmălaie nemaipomenită; cei din salon avură impresia că mai mulţi oameni pătrunseseră în casă şi că alţi mulţi continuau să intre. Mai multe glasuri răsunau deodată; se auzea zarvă şi pe scări, semn că uşa de la intrare era mereu deschisă. Erau nişte oaspeţi din cale-afară de ciudaţi. Toţi se uitară unii la alţii, întrebîndu-se ce vrea să însemne asta. Ganea se repezi în salon, dar acolo pătrunseseră deja cîțiva indivizi.

- Aha, uite-l şi pe luda! strigă o voce care-i păru cunoscută prinţului. Bună, Ganka, ticălosule!

— Uite-l, e chiar dumnealui în persoană! ţinu isonul o altă voce. Prinţul nu mai avu nici o îndoială: primul care vorbise era Rogojin, al doilea - Lebedev.

Ganea rămase trăsnit în pragul salonului, uitîndu-se, fără a încerca să se opună invaziei celor zece-doisprezece indivizi care-l însoţeau pe Rogojin. Era o ceată foarte pestriță şi nu numai pestriță, dar şi scandalos de gălăgioasă. Unii dintre ei intrau aşa cum veniseră din stradă, cu paltoanele şi şubele pe ei. Ce-i drept, nici unul nu era beat criță, cu toţii însă păreau puţin cu chef. Simţeau, probabil, nevoia să se ţină unii de alţii ca să intre; nici unul dintre ei n-ar fi îndrăznit s-o facă singur; de aceea mergeau buluc, împingîndu-se din spate. Pînâ şi Rogojin înainta păşind cu băgare de seamă şi oarecum nesigur, în fruntea bandei, deşi se vedea cît colo că venise cu un anumit scop; părea preocupat şi nervos. Ceilalţi formau corul sau, mai bine zis, banda, pe care o luase cu el ca să-l susțină la nevoie. Pe lîngă Lebedev, mai era şi Zaliojev, cel cu părul cîrlionţat, care-şi lăsase şuba în antreu şi intrase degajat şi fercheş. Ca el mai erau vreo doi-trei indivizi, probabil feciorași de negustori. Apoi, urmau: un domn îmbrăcat într-o manta de croială militară; un omuleţ extraordinar de gras care rîdea mereu; un individ de statură atletică, tot foarte gras, mohorît şi tăcut, şi care părea că se bizuie grozav pe puterea pumnilor săi. Mai era acolo şi un student la medicină, şi un polonez pirpiriu, care se tot învîrtea ca un titirez printre ei. Pe scări, două doamne se uitau în antreu, dar nu se hotărau să intre: Kolea le trînti uşa-n nas şi puse zăvorul.

- Bună, Ganka, ticălosule! Nu te aşteptai să-l vezi pe Parfion Rogojin,

ai? repetă Rogojin, proţăpindu-se în faţa lui Ganea, care rămăsese încremenit în uşa salonului. Dar în aceeaşi clipă Rogojin o zări, drept în faţa lui, pe Nastasia Filippovna. De bună seamă că nici prin gînd nu-i trecuse că are s-o întîlnească acolo, căci vederea tinerei femei produse asupra lui un efect uluitor; sîngele îi pieri din obraz, iar buzele i se învineţiră. Vasăzică, tot e adevărat! îşi spuse el încet, aproape buimac. S-a isprăvit!… Ei bine… Ai să-mi răspunzi tu pentru asta! scrîşni el printre dinţi, fulgerîndu-l pe Ganea cu o privire plină de ură. Las'că… Ah!…

Gîfîia abia trăgîndu-şi sufletul şi cuvintele îi ieşeau anevoie din gură. înainta ca un halucinat, dar cînd să treacă pragul salonului, dădu cu ochii de Nina Aleksandrovna şi de Varia şi se opri neho-tărît. în urma lui apăru Lebedev, ameţit ca de obicei şi ţinîndu-se după Rogojin ca o umbră; apoi veniră, unul după altul: studentul, atletul, Zaliojev, care saluta în dreapta şi-n stînga, şi în sfîrşit se strecură şi grăsunul. Prezenţa doamnelor îi cam stînjenea şi le cam încurca, se vede, socotelile, dar asta, bineînţeles, numai în primele momente, pînă să-şi dea drumul, pînă la cel dintîi prilej cînd, simţindu-se în largul lor, vor da semnalul vociferînd care mai de care şi dezlănţuindu-se apoi în voie… Şi atunci, nimic nu i-ar mai opri, nici chiar prezenţa doamnelor.

- Cum? Şi tu eşti aici, prinţe? aruncă în treacăt Rogojin, mirat întrucîtva de această întîlnire. Şi tot cu ghetruţele dumitale, e-eh! făcu el, uitînd în aceeaşi clipă de prinţ şi îndreptîndu-şi privirea din nou spre Nastasia Filippovna, spre care înainta mereu, atras parcă de o forţă magnetică.

Nastasia Filippovna, la rîndul ei, se uita la musafirii aceştia nepoftiţi cu un amestec de curiozitate şi îngrijorare.

În sfîrşit, Ganea îşi reveni din buimăceală.

— Dar, daţi-mi voie, ce înseamnă asta, domnilor? se răsti el pe un ton ridicat, măsurîndu-i cu o privire aspră pe intruşi şi adresîn-du-se îndeosebi lui Rogojin. Doar n-aţi intrat într-un grajd. Aici de faţă se află mama şi sora mea…

— Vedem şi noi că sînt mama şi sora ta, mîrîi Rogojin printre dinţi.

— Vedem că sînt mama şi sora, adăugă Lebedev ca să se afle şi el în treabă.

Domnul cu pumnii, crezînd probabil că sosise momentul, începu să

mormăie ceva.

— E nemaipomenit! ţipă Ganea cu glas isteric, strident. Am să vă poftesc în primul rînd să treceţi cu toţii în salon şi pe urmă aş vrea să cunosc…

— Nu ne cunoşti, ai? se oţărî cu înveninare Rogojin, fără să se urnească din loc. Nu-l mai recunoşti pe Rogojin?

— Mi se pare că te-am mai întîlnit undeva, însă…

— la te uită, i se pare că m-a întîlnit undeva! Nici trei luni nu-s de cînd mi-ai luat două sute de ruble la cărţi, din banii tatii; a murit bătrînul fără să afle de isprava asta; tu m-ai atras în cursă, iar Kniff măsluia cărţile. Nu-ţi mai aduci aminte, ai? Ptiţîn e martor! Păi, tu, pentru trei ruble, dacă le scot acum din buzunar, eşti în stare să te tîrăşti în patru labe pînă la Vasilievski Ostrov - iată cine-mi eşti tu! Suflet de lichea! Şi acum, tot ca să te cumpăr am venit; nu te uita ca am intrat în cizme, am bani berechet, amice; te pot cumpăra cu tot neamul tău… Să vreau, vă cumpăr pe toţi! Cumpăr tot! se înfierbînta şi parcă se ameţea din ce în ce Rogojin. E-eh! strigă el, Nastasia Filippovna, nu mă goni, ci spune-mi doar atît: te cununi cu el ori ba?

Întrebarea lui Rogojin răsună cu disperarea omului care se prăbuşeşte şi-şi agaţă ultima nădejde de ruga lui către o zeitate, şj totodată cu îndrăzneala condamnatului la moarte, care nu mai are nimic de pierdut. Aştepta răspunsul cu inima înfiorată de teamă şi îndoială.

Nastasia Filippovna îl măsură cu o privire mîndră şi batjocoritoare; apoi uitîndu-se pe rînd la Varia, la Nina Aleksandrovna şi la Ganea, îşi schimbă deodată atitudinea.

— Nici gînd. Dar ce-i cu dumneata? De unde şi pînă unde ţi-a venit să-mi pui asemenea întrebare? răspunse ea încet şi grav, dar cu vădită mirare în glas.

- Nu? Nu!! strigă Rogojin nebun de fericire. Aşadar, nu? Şi ei mi-au spus că… Ah! Ce oameni!… Auzi, Nastasia Filippovna! Ei zic că te-ai logodit cu Ganca! Cu dînsul! Cum se poate aşa ceva? (Le-am spus-o tuturor!) Păi, cu o sută de ruble, îl cumpăr cu totul! îi dau o mie de ruble, trei mii, ca să renunţe, şi să vezi că e în stare s-o şteargă în ajunul nunţii şi să mi-o lase mie pe logodnica lui! Ce zici, Ganka, ticălosule! Ai lua trei mii, nu-i aşa? lată-le! D-aia am venit, să-mi dai în scris că te retragi şi renunţi; am spus că te cumpăr şi am să te

cumpăr!

— Ieşi afară de aici, nu vezi că eşti beat! strigă Ganea, care se făcea cînd roşu, cînd galben la faţă.

Răcnetul lui violent fu urmat de o explozie de vociferări, căci toată banda lui Rogojin nu aştepta decît o provocare ca să intervină. Lebedev se plecă la urechea lui Rogojin şi, vorbindu-i în şoaptă, căuta să-l convingă de ceva.

- Ai dreptate, slujbaşule, răspunse Rogojin. Ai dreptate, beţivanule! E-hei! Fie ce-o fi! Nastasia Filippovna! răcni el, uitîndu-se la ea ca un smintit, întîi cu oarecare teamă, apoi din ce în ce mai sigur pe el, cu îndrăzneală neruşinată. Poftim aici optsprezece mii! - şi cu aceste vorbe trînti înaintea ei, pe măsuţă, un teanc de bancnote învelit în hîrtie albă şi legat cruciş cu un şnur subţire. Ţine-i! Şi… şi mai aduc încă!

Ar mai fi vrut să spună ceva, dar nu îndrăzni să-şi exprime gîndul pînă la capăt.

- Nu, nu, nu! se aplecă din nou Lebedev îngrozit la urechea lui Rogojin; se putea ghici că îl înspăimîntase enormitatea sumei şi acum încerca să-l convingă să înceapă tratativele cu o sumă mai mică.

- Apăi, frăţioare, văd că în treburile astea nu te pricepi defel… şi eu, ca prostul, m-am luat după tine… Amîndoi sîntem nişte dobitoci! se dezmetici deodată Rogojin, tresărind sub privirea scînteietoare a Nastasiei Filippovna. E-hei! rău am făcut că te-am ascultat, adăugă el cu cea mai profundă căinţă în glas.

Observînd faţa descompusă a lui Rogojin, Nastasia Filippovna se porni pe rîs.

- Optsprezece mii de ruble, mie? Uite că ţi-ai şi dat în petic! A răbufnit mujicul din tine, spuse ea deodată cu o familiaritate plină de cinism şi dădu să se ridice de pe canapea, ca şi cum ar fi intenţionat să plece.

Cu inima îngheţată, Ganea urmărea toată scena.

- Ei bine, patruzeci de mii, patruzeci, şi nu optsprezece! strigă atunci Rogojin. Vanka Ptiţîn şi cu Biskup mi-au făgăduit să facă rost de patruzeci de mii de ruble pînă deseară, la ora şapte. Patruzeci de mii

- bani gheaţă!

Lucrurile luau o întorsătură urîtă de tot, dar ca un făcut, Nastasia Filippovna continua să rîdă şi nu pleca, parcă înadins căutînd să lungească scandalul. Nina Aleksandrovna şi Varia se ridicară şi ele, aşteptînd în tăcere sfîrşitul acestei scene penibile; ochii Variei scăpărau de mînie; dar mai ales asupra Ninei Aleksandrovna toate astea produseră un efect înspăimîntător: tremura toată, gata-gata să leşine.

- Dacă n-ajunge, atunci - o sută! Astăzi chiar îţi pun pe masă o sută de mii! Ptiţîn, mort-copt, să mi-i scoţi de unde ştii, din pămînt, din piatră seacă… O să te înfrupţi şi tu, n-avea grijă!

- Ai înnebunit, îi şopti Ptiţîn, apropiindu-se iute şi apucîndu-l de braţ. Eşti beat, au să cheme poliţia. Unde crezi că te afli?

- Lăudăroşenie de om beat, rosti Nastasia Filippovna, vrînd Parcă să-l întărite.

- Nu, nu mă laud, jur că-ţi aduc întreaga sumă! Deseară o ai Ptiţîn, suflet de cămătar, mă bizui pe tine; fă pe dracu' în patru, ia dobîndă cît vrei, numai să-mi faci rost de o sută de mii pînă deseară; să vadă ei ce poate Rogojin, să ştie că pentru asta banii la mine nu contează! se dezlănţui el, cuprins de o bucurie frenetică.

- Dar ce-nseamnă toate astea, mă rog?! se repezi deodată Ardalion Aleksandrovici, îndreptîndu-se ameninţător spre Rogojin.

Izbucnirea neaşteptată a bătrînului, care pînă atunci stătuse molcom, păru destul de caraghioasă. Se auziră rîsete.

- Şi ăsta ce mai vrea? se înveseli Rogojin. Hai cu mine, moşule, să-ţi dau de băut!

- Ce mîrşăvie! strigă Kolea, cu lacrimi de ruşine şi de ciudă în ochi.

- Oare nu se găseşte nimeni care s-o scoată de aici pe dezmăţata asta? izbucni Varia, tremurînd de mînie.

- Dezmăţata asta - sînt eu, care vasăzică! ripostă cu o veselie dispreţuitoare Nastasia Filippovna. Şi cînd mă gîndesc c-am venit ca o proastă să-i invit la mine, la serată. Uite cum mă tratează surioara dumitale, Gavrila Ardalionovici!

Cîtva timp, Ganea rămase ca lovit de trăsnet după ieşirea surorii lui, dar văzînd că de data aceasta Nastasia Filippovna este hotărîtă să plece cu adevărat, se năpusti ca un turbat la Varia, apucînd-o brutal de braţ.

- Ce-ai făcut? urlă el, privind-o în ochi, de parcă ar fi vrut s-o prefacă în scrum pe loc. Era evident că îşi ieşise din minţi şi că nu mai era în stare să judece.

- Ce-am făcut? Încotro mă tragi? Vrei poate să mă duc să-i cer iertare pentru că a insultat-o pe mama şi că a venit să-ţi facă de rîs casa, om de nimic ce eşti! ţipă din nou Varia, înfruntîndu-şi fratele cu o privire triumfătoare şi plină de sfidare.

Cîteva clipe statură aşa încremeniţi unul în faţa celuilalt; Ganea continua s-o ţină de braţ. Varia îşi smuci o dată şi încă o dată mîna, încercînd s-o desprindă din strînsoarea lui, dar nu izbuti şi deodată, scoasă din fire, îi scuipă drept în obraz.

- Aşa fată zic şi eu! strigă Nastasia Filippovna. Bravo, Ptiţîn, felicitările mele!

Ganea văzu negru în faţa ochilor şi, în neştire, ridică braţul s-o lovească pe soră-sa. Un moment, şi lovitura era să cadă în plin, cînd, deodată, un alt braţ se interpuse şi—l opri pe acela al lui Ganea.

Între acesta şi soră-sa se postase prinţul.

- Ce faci? Opreşte-te! spuse acesta apăsat, cu toate că din pricina emoţiei tremura şi el din tot corpul.

- Iarăşi dumneata! Pînă cînd ai să-mi tot stai în cale! urlă Ganea si, eliberînd deodată braţul Variei, se întoarse către Mîşkin şi, înnebunit de furie, îl lovi cu toată puterea peste obraz.

-Ah! făcu Kolea, frîngîndu-şi mîinile. O, Doamne!

Din toate părţile izbucniră strigăte şi exclamaţii de indignare. Prinţul îngălbeni. Îl privi pe Ganea drept în faţă cu o ciudată expresie de dojana; buzele-i tremurau, încercînd zadarnic să articuleze ceva, apoi se schimonosiră într-un zîmbet straniu şi cu totul nelalocul lui.

- De mine… nu-mi pasă… dar pe ea… n-am să îngădui!… murmură el în cele din urmă, însă nu se mai putu stăpîni, se îndepărtă brusc de Ganea, îşi acoperi faţa cu mîinile şi retrăgîndu-se într-un colţ al

încăperii, cu faţa la perete, îngăimă cu un glas întretăiat:

- O! ce ruşine o să-ţi fie mai tîrziu pentru ceea ce-ai făcut!

Ganea, într-adevăr, înlemnise pe loc, părea cu desăvîrşire zdrobit. Kolea alergă să-l îmbrăţişeze şi să-l sărute pe Mîşkin; după el se îmbulziră în jurul prinţului: Rogojin, Varia, Ptiţîn, Nina Aleksandrovna — toată lumea, chiar şi bătrînul Ardalion Aleksandrovici.

- Nu-i nimic, nu face nimic! murmura prinţul, răspunzînd fiecăruia cu acelaşi zîmbet straniu pe buze.

- Şi ce o să mai regrete încă! strigă Rogojin. O să-ţi crape obrazul de ruşine, Ganka, că ai putut să jigneşti un asemenea… mieluşel (nu găsise alt cuvînt). Prinţe, suflet neprihănit, prietene, lasă-i în plata Domnului; dă-i încolo şi vino cu mine! Ai să vezi cum ştie să iubească Rogojin!

Nastasia Filippovna rămase şi ea profund impresionată de Purtarea lui Ganea şi de răspunsul prinţului. Veselia prefăcută care se armoniza aşa de puţin cu figura ei, de obicei palidă şi visătoare păru că face loc unui sentiment nou. Se vedea totuşi că se străduieşte să nu-l trădeze şi expresia batjocoritoare de pînă atunci mai stăruia încă pe chipul ei transfigurat.

- Şi totuşi, faţa lui îmi pare atît de cunoscută, murmură ea, devenind deodată gravă la amintirea că acelaşi gînd îi mai venise şi adineauri.

- Şi dumitale nu ţi-e ruşine? Oare eşti într-adevăr aşa cum ai vrut să apari aici? Dar cum este posibil? îi strigă deodată prinţul cu un accent de adîncă şi sinceră dojana în glas.

Surprinsă, Nastasia Filippovna deschise ochii mari de uimire, dar se grăbi să-şi ascundă într-un zîmbet silit consternarea; aruncînd apoi o privire scurtă către Ganea, dădu să iasă. Înainte de a ajunge însă în antreu, se întoarse din drum, se apropie în grabă de Nina Aleksandrovna şi apucîndu-i mîna o duse la buze.

- Într-adevăr, eu nu sînt aşa cum par; el mi-a ghicit bine firea, şopti ea cu vocea sugrumată de dorinţa arzătoare de a fi crezută, roşindu-se de emoţie; apoi se întoarse brusc şi ieşi de data aceasta cu atîta repeziciune, încît nimeni n-avu timp să se dumerească pentru ce anume se întorsese din drum. O văzuseră cu toţii vorbindu-i ceva încet Ninei Aleksandrovna şi li se păruse că i-a sărutat mîna. Varia

însă văzuse şi auzise totul şi, uluită, o urmări cu privirea pînă ce tînăra femeie dispăru după uşă.

Venindu-şi în fire, Ganea se repezi s-o conducă pe Nastasia Filippovna, dar o ajunse abia pe scară.

- Nu mă mai conduce! strigă ea. La revedere, pe deseară! Să nu uiţi să vii, ai auzit?

El se întoarse abătut, frămîntat de gînduri confuze, pradă unei îndoieli a cărei apăsare o simţea mai grea ca oricînd pe suflet, li revenea mereu în minte şi prinţul. Era atît de absorbit de gînduri. că aproape nici nu observă cum prin faţa lui trecu în iureş toată şleahta lui Rogojin. Oamenii aceştia ieşeau vorbind zgomotos şi, în graba plecării, îl înghesuiră pe Ganea în uşă, ţinîndu-se grămadă după Rogojin, care mergea în frunte împreună cu Ptiţîn, căutînd să-l convingă de ceva foarte important şi care nu suferă nici o amînare.

- Nu ţi-a mers, Ganka! strigă Rogojin, trecînd pe lingă el. Ganea se uită în urma lor nedumerit. Teama şi bănuiala i se strecurau ca un şarpe în inimă.

XI

Prinţul părăsi salonul şi se retrase în odaia lui. Kolea veni îndată după el ca să-l consoleze. Bietul băiat părea că nu se mai poate despărţi de Mîşkin.

- Ai făcut bine că ai plecat, spuse el. Acum o să înceapă acolo o zarvă şi mai mare; aşa ţine întruna, zi de zi, şi asta numai din pricina acestei Nastasia Filippovna.

- S-a cam adunat aici, în casa voastră, multă amărăciune şi suferinţă în sufletul fiecăruia, Kolea, observă prinţul.

- Da, e multă. Ce să mai vorbim. Noi singuri sîntem de vină. Dar, uite, am un prieten bun, acela e şi mai nefericit. Vrei să-ţi fac cunoştinţă cu el?

- Vreau. Un camarad de-al dumitale, probabil?

- Da, mi-e aproape ca un camarad. îţi explic eu mai tîrziu… E frumoasă Nastasia Filippovna? Ce zici? N-o mai văzusem pînă azi şi tare voiam s-o admir şi eu. Drept să-ţi spun, m-a orbit, l-aş ierta totul lui Ganka, dac-ar lua-o din dragoste; dar de ce primeşte bani? Aici e toată grozăvia!

- Drept să-ţi spun, fratele dumitale nu mi-a făcut o impresie prea bună.

- Cred şi eu! După ce… Dar ştii, nu pot să mă împac deloc cu acest fel stupid de a vedea lucrurile. Dacă un nebun, un imbecil sau un ticălos ieşit din minţi se apucă să pălmuiască pe cineva, omul acela rămîne dezonorat pentru toată viaţa şi nu-şi poate spăla dezonoarea decît cu sînge sau numai dacă acela care l-a insultat îi cere iertare în genunchi. După mine, e absurd, e o tiranie. Mascarada lui Lermontov se întemeiază pe un asemenea fapt care, după Părerea mea, e curată prostie. Adică vreau să spun că e cevanefiresc. Las’ că şi autorul era aproape un copil cînd a scris această dramă.

— Pe sora dumitale am admirato.

— Cum l-a scuipat pe Ganka drept în bot! Are un curaj nemaipomenit. Uite, dumneata nu l-ai scuipat şi sînt sigur că nu din

lipsă de curaj. Dar iat-o că vine şi ea; vorbeşti de lup şi lupu-i la uşă. Eram sigur că o să vină; are un suflet nobil, deşi nu-i fără de cusururi.

— N-ai ce căuta aici, îl luă la rost Varia de cum îl văzu, du-te la tata! Te cam plictiseşte, nu-i aşa, prinţe?

— Dimpotrivă.

— Ei, haide, haide, a şi început să-şi arate autoritatea de soră mai mare! ăsta-i unul dintre cusururile ei. Ştii, eram sigur că tata se va duce cu Rogojin. Acum îşi muşcă degetele, probabil, pentru purtarea lui. la să mă duc să văd în ce ape se scaldă, adăugă Kolea, ieşind.

— Slavă Domnului, am dus-o pe mama de-am culcat-o şi n-a mai reînceput discuţia. Ganea e ruşinat şi abătut. Are şi de ce, vezi bine. Ce lecţie!… Am venit, prinţe, să-ţi mulţumesc încă o dată şi să te întreb un lucru: nu-i aşa că n-ai văzut-o niciodată pînă acum pe Nastasia Filippovna?

— Nu, niciodată.

— Atunci cum se face că i-ai spus în faţă: „Nu eşti aşa cum vrei să pari!” şi cred că ai ghicit bine. Am aflat acum că, într-adevăr, nu e deloc aşa cum a vrut să arate. Şi totuşi nu pot s-o înţeleg. E clar că a venit cu gîndul să ne jignească; în privinţa asta nu încape îndoială. Am auzit eu şi înainte povestindu-se despre ea lucruri stranii. Dar, dacă a venit să ne invite, de ce s-a purtat aşa urît faţă de mama? Ptiţîn o cunoaşte foarte bine şi zice că nici n-o mai recunoştea adineauri. Dar atitudinea ei faţă de Rogojin? Cum se poate să vorbeşti aşa, dacă te respecţi, şi încă în casa în care… Şi mama e foarte necăjită de cele ce ţi s-au întîmplat.

— Nu-i nimic! zise prinţul, făcînd un gest cu mîna…

— Şi ce cuminte şi ascultătoare a fost faţă de dumneata!…

— Cum adică, ascultătoare?

- I-ai spus că e ruşinos pentru dînsa să se poarte aşa, şi îndată s-a schimbat. Ai autoritate asupra ei, prinţe, adăugă Varia cu un zîmbet uşor.

Uşa se deschise şi, spre surprinderea amîndurora, intră Ganea. Prezenţa Variei nu-l stingheri cîtuşi de puţin; cîtva timp rămase în

prag, pe urmă, cu paşi hotărîţi, se apropie de prinţ.

- Prinţe, m-am purtat ca un netrebnic, iartă-mă, spuse el deodată cu multă simţire. Chipul lui exprima o profundă căinţă. Prinţul îl privi cu mirare şi nu se grăbi să-i răspundă. Ei bine, iartă-mă! Iartă-mă, odată! insista nerăbdător Ganea. Haide, dacă vrei, îţi sărut mîna!

Uimit şi totodată adînc mişcat, Mîşkin îl îmbrăţişa fără să spună un cuvînt. Cei doi se sărutară în semn de sinceră împăcare.

- Nici nu mi-atn închipuit că eşti aşa, rosti în sfîrşit prinţul, respirînd uşurat. Am crezut că… nu eşti în stare să…

- Să-mi recunosc greşeala?… Şi cum de mi-a venit adineauri să te socot un idiot? Dumneata observi ceea ce alţii n-ar fi în stare nici să-şi închipuie, necum să vadă vreodată. Cu dumneata e bine să stea omul mai mult de vorbă, dar… mai bine, nu trebuie!

- Uite în faţa cui ar mai trebui să-ţi ceri iertare, zise prinţul, arătînd-o pe Varia.

- În zadar, în cazul de faţă am de-a face cu un duşman. Fii sigur, prinţe, că am încercat şi nu o singură dată; la ea nu găseşti o iertare sinceră! zise cu amărăciune Ganea, întoreînd faţa de la Varia.

- Ba te iert! zise deodată Varia.

- Şi ai să mergi diseară la Nastasia Filippovna?

- Merg, dacă spui tu; dar mai e cu putinţă să mă duc acum după tot ce s-a întîmplat? Gîndeşte-te şi tu.

- Dar nu-i deloc aşa cum pare. N-ai văzut ce inegală e! Totul a fost o prefăcătorie. Hachiţe! şi Ganea rîse cu răutate.

- Sînt convinsă că în realitate e altfel, că totul n-a fost decît un joc; dar ce joc! Tu nu-ţi dai seama, Ganea, cum te tratează ea? A sărutat mîna mamei, e foarte adevărat. Să zicem că şi jocul la care s-a pretat n-a fost decît o hachiţă, că şi impertinenţa ei era tot un joc, mă rog, admit şi asta; dar gîndeşte-te că, în fond, ea şi-a bătut joc de tine! Crcde-mă, dragă frate, că toată umilinţa asta nu se poate răscumpăra cu cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble! Te ştiu capabil de sentimente nobile, şi de aceea ţi-o spun. Şi n-ar trebui să te duci nici tu acolo, zău! Fereşte-te! Nu văd sfîrşindu-se toate astea cu bine.

Şi cu aceste vorbe spuse cu multă convingere şi pasiune, Varia, extrem de tulburată, părăsi în grabă odaia.

- Uite, aşa sînt toţi ai mei! spuse Ganea cu un zîmbet amar în colţul buzelor. Dar ce-şi închipuie ei, că nu-mi dau seama de toată situaţia? Cînd, de fapt, eu ştiu şi unele lucruri pe care ei nici nu le bănuiesc.

Ganea se aşeză pe canapea cu dorinţa vădită de a-şi prelungi vizita.

- În cazul acesta, spuse cu sfială prinţul, mă întreb cum de ai putut accepta asemenea chin, ştiind că cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble nu-l compensează nici pe departe?

- Nu vreau să mă înțelegi greşit, murmură Ganea, dar, fiindcă veni vorba, spune-mi, ce crezi dumneata, aş vrea să-ți cunosc părerea: face oare să suporţi tot „chinul" acesta pentru şaptezeci şi cinci de mii de ruble?

- Eu cred că nu face.

- Ei da, fireşte. Şi e ruşinos să contractezi o asemenea căsătorie?

- Foarte ruşinos.

- Ei bine, să ştii că am să fac totuşi acest pas, orice s-ar întîmpla. Adineauri mai stăteam la îndoială, dar acum nu! Nu-i nevoie să mai stărui! Ştiu dinainte ce-ai să-mi spui…

- Nu e tocmai ceea ce gîndeşti dumneata. Voiam să-ți spun că mă surprinde siguranţa dumitale extraordinară…

- Cum? Ce siguranță?

- Siguranţa pe care o ai cum că Nastasia Filippovna te va lua negreşit, de parcă aţi fi căzut la învoială; în al doilea rînd, admiţînd chiar că te-ar lua, mă mir de siguranţa dumitale că vei pune mîna negreşit pe cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble. De altfel, bănuiesc că sînt multe lucruri pe care eu nu le cunosc.

Ganea se smuci, aplecîndu-se spre Mîşkin.

— Fireşte că nu ştii totul, zise el; şi ca ce chilipir, mă rog, mi-aş lua altfel, aşa, fără nici un motiv, o belea ca asta pe cap?

— Dacă nu mă înşel, asemenea cazuri sînt frecvente: respectivul se însoară pentru bani, iar banii rămîn în mîinile nevestei.

— Ei bine, în cazul de faţă acest lucru nu se va întîmpla… Aici… e altceva la mijloc… murmură Ganca, într-o îngîndurare tulbure. Cît priveşte răspunsul ei, nu mai am nici o îndoială, se grăbi el să adauge. Ce te face să crezi că ar putea să mă refuze?

— Nu ştiu nimic, afară de ceea ce am văzut; de altfel şi Varvara Ardalionovna, după cum ai auzit, este de părere…

— Bine, ele nici nu mai ştiu ce să născocească. Iar în ce priveşte purtarea ei faţă de Rogojin, sînt convins că a vrut numai să-şi bată joc de el. La început mi-a cam fost teamă, dar acum sînt sigur de asta. Te gîndeşti poate la felul cum s-a purtat cu mama, cu tata şi cu Varia?

— Şi cu dumneata.

— Să zicem; dar aici eu nu văd decît un gest de răzbunare muierească şi nimic mai mult. E o femeie extrem de susceptibilă, plină de nazuri şi ambiţioasă… întocmai ca un slujbaş şters de pe lista de avansări! A vrut să-şi arate puterea şi totodată dispreţul faţă de ele. Ei da, şi faţă de mine, nu contest… şi, totuşi, o să se mărite cu mine. Nici nu-ţi închipui de ce este capabil uneori omul cînd se crede atins în amorul propriu; ea mă consideră un mare ticălos, pentru că, ştiind-o amanta altuia, o iau cu atîta cinism pentru bani şi nici nu se gîndeşte că altul, în locul meu, s-ar purta şi mai mîrşav: s-ar lega de dînsa, i-ar împuia capul cu tot felul de fantasmagorii liberalo-progresiste, ba i-ar vîntura generos şi cîteva fraze sforăitoare despre problema femeiască, pînă i-ar suci capul de-a binelea şi iat-o supusă şi docilă întocmai ca firul de aţă vîrît în urechea acului. Ar face-o să creadă pe muieruşa aceasta ţîfnoasă şi susceptibilă (şi nu-i deloc greu s-o faci!) că o ia în căsătorie numai pentru „nobleţea ei sufletească şi pentru inima ei îndurerată”, cînd în realitate tot pentru bani ar lua-o. Îi displac, pentru că sînt sincer şi nu vreau să mă Prefac; de fapt, aşa ar fi trebuit să procedez. Dar ceea ce face ea nu-i acelaşi lucru? Atunci, pentru ce atîta dispreţ faţă de mine şi toată comedia aceasta de prost gust? Ei bine, să-ţi spun eu pentru ce! Pentru că şi eu, la rîndu-mi, în loc să mă înjosesc, vreau să rămîn cu capul sus. Nu-i nimic, vom mai vedea!

— Spune, ţi-a fost dragă înainte de asta?

— La început, am iubit-o. Şi nu puţin… Există femei care sînt bune numai pentru a fi metrese şi atît. Nu vreau să zic că mi-a fost amantă. Dacă o să vrea să trăiască în pace cu mine, să fie o femeie

cuminte, voi fi şi eu om de treabă; dacă se răzvrăteşte şi o ia razna, o las imediat şi plec cu banii. Nu vreau să mă fac de rîs; în primul rînd şi înainte de toate, nu vreau să par ridicol.

— Mi se pare, totuşi, că Nastasia Filippovna e o femeie inteligentă, observă cu prudenţă prinţul. Ce rost avea, presimţind viaţa care-o aşteaptă, să se lase atrasă în cursă? Ar putea să se mărite cu altul, Iată ce mă miră.

— Păi, tocmai aici e buba şi pe asta se bazează tot calculul ci! Nu ştii totul, prinţe.. aici se ascunde… şi, în afară de asta, ea e convinsă că o iubesc la nebunie, ţi-o jur; mai mult, mă bate gîndul că şi ea mă iubeşte, în felul ei, bineînţeles, vorba ceea: „Faţă de cel drag, cu arţag”. Toată viaţa mă va considera un fel de escroc sentimental (poate că e tocmai ceea ce-i trebuie); şi, cu toate acestea, mă va iubi în felul ei; o şi văd făcînd planuri, aşa în felul ei. Are fire de rusoaică sută-n sută, ţi-o spun; dar şi eu îi pregătesc o surpriză. Scena de adineauri cu Varia a fost foarte bine venită pentru mine. Nastasia Filippovna a avut dovada dragostei mele, a văzut şi s-a convins că, pentru ea, aş rupe toate legăturile mele, chiar şi cele de familie. Vasăzică, nu sîntem nici noi aşa de proşti, te asigur. Să nu-ţi închipui cumva că sînt un flecar. într-adevăr, poate că fac rău. dragul meu prinţ, că mă destăinuiesc acum. Dar am tăbărît asupra dumitale pentru că eşti primul om adevărat care mi-a ieşit în cale; te rog să nu iei acest „am tăbărît” drept un calambur. Sper că nu mai eşti supărat pe mine pentru ceea ce s-a întîmplat adineauri, nu-i aşa? Poate-i pentru prima dată, de doi ani încoace, că vorbesc de ceea ce mă doare. Aici sînt foarte puţini oameni cinstiţi; mai cinstit decît Ptiţîn nu e nici unul. Văd că îţi vine să rîzi sau mi s-a părut?

Ticăloşii iubesc oamenii cinstiţi! - nu ştiai asta? Or, eu… şi totuşi, prin ce sînt eu ticălos, ai putea să-mi spui cu mîna pe conştiinţă? De ce toată lumea, luîndu-se după dînsa, îmi spune ticălos, încît eu însumi, luîndu-mă după ei şi după dînsa, încep să mă consider un ticălos? Cred că tocmai asta este o adevărată ticăloşie!

— De aici încolo, n-am să te mai socot niciodată ticălos, spuse prinţul. Adineauri te luasem drept un nemernic şi deodată mi-ai făcut bucuria asta; e o lecţie în plus, pentru mine, că nu trebuie să judeci niciodată în pripă. Acum văd că nu numai criminal, dar nici măcar un om prea stricat nu poţi fi socotit. După mine, eşti omul cel mai obişnuit, fără pic de originalitate, care pe deasupra mai e şi lipsit de caracter.

Ganea schiță un zîmbet sarcastic, dar tăcu. Dîndu-şi seama că aprecierea aceasta nu i-a fost pe plac, prinţul se simţi stingherit şi nu mai scoase nici el o vorbă.

— Ți-a cerut tata bani? întrebă Ganea deodată.

- Nu.

— Dacă-ţi cere, să nu-i dai. Şi cînd te gîndeşti că a fost un om cît se poate de treabă, ţin minte perfect. Era primit în societatea bună. Şi totuşi, ce repede decad toţi oamenii aceştia de altădată şi foarte de treabă! Cum li se schimbă condiţiile în mai rău şi sînt scoşi din făgaşul lor obişnuit, cum nu mai rămînc nimic din fala lor — praf şi pulbere s-alege. Altădată nu minţea în halul ăsta, crede-mă; era un exaltat şi-i plăcea, poate, să exagereze puţin, iar acum — ascultă-l numai cîte nu îndrugă! De vină e alcoolul, desigur. Ştii că întreţine legături cu o femeie? Deci nu e vorba de nişte gogoriţe nevinovate. Nu înțeleg deloc răbdarea aceasta îngerească a mamei. Ți-a vorbit despre asediul de la Klars? Sau cum avea el un cal sur lăturaş care deodată a început să vorbească în grai omenesc? Ți le toarnă fără să clipească măcar.

Şi Ganea rîse cu poftă.

— De ce te uiţi aşa la mine? îl întrebă el pe Mîşkin.

- M-a surprins rîsul dumitale sincer; are încă accente de rîs copilăresc. Uite şi adineauri, ai venit să te împaci cu mine şi mi-ai spus: „Dacă vrei, îţi sărut şi mîna”, exact cum fac copiii cînd vor să fie iertaţi. Înseamnă că mai eşti capabil de astfel de imbolduri si cuvinte. Şi deodată, te apuci să-mi ţii un adevărat discurs despre tot felul de treburi sinistre, despre cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble. Mărturisesc că toate astea mi se par absurde, aproape de necrezut.

- Şi ce vrei să spui cu asta?

- Că iei lucrurile cu prea multă uşurinţă. Înainte de a face un pas atît de important, n-ar trebui oare să chibzuieşti mai bine? Nu cumva Varvara Ardalionovna are dreptate?

- Aha, principiile de morală! Că mă port ca un băieţandru, îmi dau seama şi eu, îl întrerupse Ganea cu aprindere, chiar şi prin faptul că am început acum această discuţie cu dumneata, dau dovadă de lipsă de seriozitate. Nu din calcul, prinţe, mă angajez eu în această căsătorie, continuă el dîndu-şi arama pe faţă, ca un tînăr atins în

orgoliul lui. Dacă aş face-o din calcul, aş da greş cu siguranţă, pentru că nici la minte, nici la caracter nu sînt încă îndeajuns de copt. Mă las mînat de patimă, de o mare ambiţie, pentru că urmăresc un scop mult mai important. îţi închipui, desigur, că îndată ce pun mîna pe cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble, mă şi reped să-mi cumpăr o trăsură? Nici gînd. Rămîn cu haina asta, pe care o port de trei ani, renunţ şi la toate legăturile mele de la club. Vreau să iau exemplu de la oamenii căpătuiţi. Avem prea puţini oameni de acest fel, care stăruiesc şi izbutesc; şi eu cu orice preţ vreau să izbutesc. Totul e să ştii să perseverezi pînă la capăt - iată secretul. La şaptesprezece ani, Ptiţîn dormea în stradă, vindea bricege şi a început cu o copeică; acum are un capital de şaizeci de mii de ruble, dar, ca să ajungă aici, ce viaţă de cîine a dus şi cîtă echilibristică a trebuit să facă! Eu însă vreau să fac un salt, să trec peste toate încercările acestea umilitoare şi să pornesc deodată cu un capital; peste cincisprezece ani, toată lumea văzîndu-mă, va spune: „lată-l pe lvolghin, regele finanţelor!". Zici că nu sînt un om original. Să ştii, dragă prinţe, că nimic nu poate fi mai jignitor pentru un om din zilele noastre şi de pe la noi, decît să i se spună că este lipsit de originalitate, că e slab de caracter, că nu are talente deosebite si că deci e un om de duzină. Nu mi-ai fi făcut nici măcar cinstea să mă consideri un ticălos în lege. Adineauri aş fi vrut să te sfîşii pentru asta. M-ai jignit mai tare decît Epancin, care mă crede în stare să-mi vînd nevasta (şi, notează, fără să fi venit vorba măcar printr-o aluzie, provocare sau mai ştiu eu cum, ci în simplitatea lui sufletească, notează, te rog!). Toate astea mă rîcîie de mult şi mă scot din sărite, dragă prinţe, şi de aceea sînt decis să fac bani. O dată căpătuit, fii sigur că voi deveni un om extrem de original. Ceea ce-i mai urît şi mai dezgustător e că banul îţi aduce pînă şi talent. Şi aşa va fi pînă la sfîrşitul veacurilor. Vei spune poate că toate astea sînt copilării sau visuri deşarte! Fie şi aşa, cu atît mai cu haz vor fi toate pentru mine cînd aceste visuri vor deveni realitate. Rira bien qui rira le dernier! Adică, de ce mă umileşte Epancin? Din răutate, crezi? Nicidecum. Numai pentru faptul că din punctul lui de vedere sînt prea insignifiant. Pe cînd, dacă… Ei, dar am vorbit destul se pare şi e timpul să plec. îl văd pe Kolea arătîndu-şi a doua oară nasul pe uşă, ceea ce înseamnă că eşti aşteptat la masă. Iar eu o şterg de-acasă. Am să vin din cînd în cînd să te văd. N-are să-ţi fie rău la noi; acum vei fi tratat aici ca un membru al familiei. Vezi numai să nu mă divulgi cumva. Am impresia că noi doi vom fi sau prieteni sau duşmani. Cum crezi, prinţe, dacă adineauri ţi-aş fi sărutat mîna (cum voiam să-o fac din toată inima), ţi-aş fi devenit din cauza asta duşman ori nu?

- Negreşit mi-ai fi devenit duşman, dar nu pentru totdeauna; în cele

din urmă, mi-ai fi iertat-o, hotărî prinţul după un pic de gîndire şi începu să rîdă.

- Ehe! Cu dumneata, omul trebuie să fie cu ochii în patru. Ce naiba, chiar şi aici ai reuşit să-mi strecori ceva venin. Mai ştii, poate că realmente îmi eşti duşman? Apropo, ha, ha, ha! Am uitat să te întreb: să fie adevărat ceea ce mi s-a părut, că Nastasia FilipPovna îţi place mult?

- Da… îmi place.

- Nu cumva te-ai îndrăgostit de ea?

- N-nu!

- Atunci de ce ai roşit şi pari tulburat? Bine, bine, n-am să rîd;la revedere. Şi totuşi, n-ai să mă crezi poate, dar să ştii că e o femeie foarte virtuoasă. Să nu crezi că trăieşte cu ăla, cu Toţki. De mult nu mai e nimic între ei! Nu ştiu dacă ai observat că, de fapt, ea e sfioasă şi chiar adineauri a avut momente de ezitare şi de jenă, Crede-mă. Şi, uite, femeilor cu firea ei mai ales le place grozav să domine. Ei, te las cu bine!

Ganea părăsi camera mult mai degajat decît intrase; îşi recăpătase încrederea şi buna dispoziţie. Vreo zece minute după aceea, prinţul rămase nemişcat, pe gînduri.

Kolea crăpă din nou uşa, vîrîndu-şi capul.

— N-am să stau la masă, Kolea; am dejunat bine azi-dimineaţă, la Epancini.

Kolea nu plecă însă, ci se strecură înăuntru şi-i întinse prinţului o scrisorică împăturită şi sigilată. Era un bilet de la general. Se vedea după expresia feţei băiatului cît de neplăcută era pentru el însărcinarea asta. Prinţul citi biletul, se sculă şi-şi luă pălăria.

— E la doi paşi de aici, îngăitnă Kolea ruşinat. Şi-a comandat o sticlă şi bea. Nu înţeleg cum de a reuşit să facă să i se dea pe credit. Dar vă rog să nu spuneţi nimănui că v-am dat biletul! De o mie de ori m-am jurat să nu mai duc aceste bileţele, dar mă cuprinde mila; şi încă ceva: nu e nevoie deloc să vă sinchisiţi de dînsul, daţi-i acolo ceva mărunţiş şi gata.

— De fapt, Kolea, şi aşa am avut de gînd să stau puţin de vorbă cu

tatăl tău… într-o chestiune… Să mergem dar…

XII

Kolea îl conduse pe prinţ într-o cafenea cu biliard din apropiere, pe Liteinaia, la parter, cu intrarea direct din stradă. Aici, într-o odăiţă separată imediat la dreapta, Ardalion Aleksandrovici, instalat ca un muşteriu obişnuit al localului, la o măsuţă în faţa unei sticle, ţinea în mînă L'Independance Belge. Era în aşteptarea prinţului; cum îl văzu, lăsă gazeta deoparte şi se lansă cu pasiune într-o explicaţie pe cît de încîlcită, pe atît de interminabilă, din care, de altfel prinţul n-a înţeles aproape nimic, dat fiind că generalul era de-acum bine afumat.

- Zece ruble nu am, îl întrerupse prinţul, dar, uite, ia această hîrtie de douăzeci şi cinci, schimb-o şi dă-mi restul, pentru că altminteri rămîn fără o para.

- A, fireşte, şi chiar îndată…

- Iar eu, generale, la rîndul meu, am să-ţi fac o rugăminte. Ai fost vreodată la Nastasia Filippovna?

- Eu? Eu să nu fi fost? Cum se poate! Ce întrebare! Am fost, dragul meu, am fost de atîtea ori! strigă generalul într-un acces de supremă satisfacţie şi cu un fel de ironie triumfătoare. Dar, în ultimul timp, am încetat s-o mai vizitez, pentru că nu vreau să încurajez un mariaj indecent. Ai văzut-o şi dumneata, ai fost martor azi-di-mineaţă; am făcut tot ce putea face un tată, dar un tată bun şi indulgent; acum însă va intra în scenă un alt fel de tată, şi atunci vom vedea de partea cui vor fi sorţii de izbîndă; va izbuti oare un bătrîn militar, care s-a acoperit de glorie, să zădărnicească o intrigă? Sau o curtezană fără de ruşine va reuşi să intre într-o familie de condiţie bună?

- Şi eu voiam tocmai să te rog, dacă, în calitate de cunoscut, n-ai putea să mă introduci diseară la Nastasia Filippovna. Trebuie s-o văd neapărat chiar astăzi, într-o chestiune urgentă, şi nu ştiu cum să fac să ajung la dînsa. I-am fost prezentat adineauri, dar n-am fost invitat, şi serata de azi e cu invitaţii. De altfel, sînt gata să trec peste unele convenienţe, chiar cu riscul de a părea ridicol sau de a mă expune la batjocură, numai să găsesc mijlocul de a intra în casa ei.

- Extraordinar cum ideea dumitale, tînărul meu prieten, a coincis exact, dar absolut exact, cu a mea! strigă generalul entuziasmat. Doar nu pentru mărunţişul ăsta te-am chemat, urmă el, culegînd totuşi

bancnota de pe masă şi vîrînd-o în buzunar, te-am chemat tocmai pentru a-ţi propune să întreprindem împreună o expediţie la Nastasia Filippovna sau, mai bine zis, o expediţie împotriva Nastasiei Filippovna! Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin! Cum o să i se pară oare? Iar eu, în chipul cel mai amabil, cu prilejul zilei onomastice, îmi voi afirma, în sfirşit, voinţa - chiar dacă numai indirect, pe ocolite, dar va fi exact ca şi cum i-aş spune-o verde în faţă. Şi atunci Ganea va avea de ales: ori rămîne cu tatăl său, bătrînul militar care s-a acoperit de glorie şi care… ca să zic aşa… şi aşa mai departe, ori… Dar fie ce-o fi! Ideea dumitale este excelentă şi extrem de bine venită. La ora nouă precis plecăm într-acolo; pînă atunci mai avem destul răgaz.

- Stă departe de aici?

- Cam departe: lîngă Teatrul Mare, chiar acolo, într-un colţ al pieţei, în casa Mîtovţovei, la catul întîi… N-o să fie multă lume, cu toate că-şi serbează onomastica, şi, de bună seamă, serata nu se va prelungi pînă tîrziu…

Se înserase de mult, iar prinţul tot mai stătea la cafenea, continuînd să asculte flecăreala generalului şi aşteptînd zadarnic să sfîrşească măcar una dintre nenumăratele istorii şi anecdote pe care le debita fără şir. De la venirea prinţului îşi mai comandase o sticlă, pe care o termină cam după un ceas, apoi mai ceru una şi o goli şi pe asta. E foarte probabil că în timpul acesta generalul avu vreme destulă să-i povestească aproape toată viaţa lui. în cele din urmă, prinţul se ridică, spunînd că nu mai poate aştepta. Generalul goli sticla, sorbind şi ultimele picături din pahar, se sculă şi, cu un pas nesigur, ieşi din cafenea. Prinţul era disperat. Nu înţelegea cum de a putut să se încreadă cu atîta uşurinţă în cuvîntul generalului. De fapt, nu aşteptase altceva de la acesta decît să-l introducă la Nastasia Filippovna, chiar şi cu riscul unui mic scandal, dar acum scandalul ameninţa să depăşească orice limită, deoarece generalul era tare beat; cuprins de o vervă inepuizabilă, vorbea fără contenire, cu patos, cu lacrimi în glas, mereu despre unul şi acelaşi lucru: cum că membrii familiei lui au o comportare revoltătoare, că din cauza aceasta totul se duce de rîpă şi că e timpul să intervină şi să pună capăt acestei situaţii. Ieşiră în sfirşit pe Liteinaia. Se menţinea aceeaşi vreme urîtă de moină; pe străzi sufla un vînt călduţ şi jilav, trăsurile plescăiau prin noroi, caldarîmul răsunînd deopotrivă sub copitele potcovite ale cailor trăpaşi ca şi ale mîrţoagelor. De-a lungul trotuarelor se scurgea, tristă şi zgribulită, mulţimea de pietoni. Ici-colo se loveau şi de cîte un beţivan.

- Vezi apartamentele luminate de la primul etaj al acestei clădiri? trăncănea generalul. Aici locuiesc tot camarazi de-ai mei, iar eu, care sînt mai vechi în grad şi care am suferit mai mult decît ei, sînt nevoit să mă tîrăsc pe jos pînă la Teatrul Mare ca să fac o vizită unei femei compromiţătoare! Un om cu treisprezece gloanţe în piept! Poate nu-ţi vine a crede? Şi totuşi, Pirogov a trimis o telegramă special pentru mine la Paris şi a părăsit pentru un timp Sevastopolul asediat, iar Nelaton, medicul Curţii franceze, a obţinut în numele ştiinţei un permis de liberă trecere de la Paris pînă la Sevastopolul asediat pentru a mă examina pe mine. Ştiu şi cei de sus despre asta: „A, e Ivolghin, acela care are treisprezece gloanţe…” Aşa mă ştie lumea! Vezi dumneata, prinţe, casa aceasta? Aici, la primul etaj, locuieşte unul dintre vechii mei camarazi, generalul Sokolovici, împreună cu numeroasa şi preadistinsa lui familie. Uite, casa asta, alte trei pe Nevski Prospekt şi două pe Morskaia — iată tot cercul meu de cunoştinţe, vreau să spun de cunoştinţe de-ale mele personale. Nina Aleksandrovna s-a resemnat de multă vreme în faţa împrejurărilor. Eu însă nu pot să uit… şi, ca să spun aşa, mă recreez într-un cerc ales, în societatea foştilor mei camarazi şi subalterni, care şi acum încă toţi mă adoră. Generalul acesta Sokolovici (n-am mai trecut de multişor pe la el şi nici pe Anna Feodorovna n-am mai văzut-o)… Ştii, dragă prinţe, cînd ai renunţat să mai faci primiri acasă, parcă nici ţie nu-ţi vine să te mai duci pe la alţii. Şi totuşi… hm… mi se pare că dumneata nu mă crezi… Dar, la urma urmei, nu văd de ce nu l-aş prezenta acestei încîntătoare familii pe fiul celui mai bun prieten al tovarăşului meu din copilărie? Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin! Vei avea prilejul să cunoşti o tînără fată adorabilă, dar ce spun, nu una, două, chiar trei - podoaba capitalei şi a lumii bune: frumuseţe, maniere alese, talent… preocupări înalte… problema feminină, versuri - toate acestea s-au adunat la un loc, într-un amalgam variat, fără a mai pune la socoteală şi cele pe puţin optzeci de mii de ruble zestre pentru fiecare — bani gheaţă - ceea ce nu strică niciodată, independent de ce problemă feminină sau de ordin social… într-un cuvînt, trebuie numaidecît să te introduc în casa asta, e de datoria mea s-o fac. Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin!

— Chiar acum? Dar ai uitat… începu prinţul.

— N-am uitat nimic, vino! Aici, pe scara aceasta superbă. Mă mir că lipseşte portarul, a, da… e sărbătoare şi e învoit, probabil. Nu l-au dat încă afară pe beţivanul acesta. Mie şi numai mie îmi datorează Sokolovici acesta tot norocul lui în viaţă şi în serviciu; dar… iată că am ajuns.

Fără nici o împotrivire, de teamă să nu-l indispună, prinţul îl urma supus şi răbdător; de altfel, era convins că generalul Sokolovici şi toată familia lui nu sînt decît o invenţie subită a unei fantezii exaltate, aşa încît amîndoi vor coborî imediat scara; dar, spre marea lui spaimă, speranţa aceasta începu să se destrame, căci generalul îl conducea într-adevăr cu siguranţa omului ce cunoaşte bine rosturile casei; în fiecare moment dădea amănunte biografice sau topografice de o precizie aproape matematică. Cînd, în sfîrşit, au ajuns la primul etaj şi generalul întinse mîna ca să sune la uşa unui frumos apartament din dreapta, prinţul fu gata s-o ia la fugă, dar o împrejurare cu totul stranie îl ţinu pe loc o clipă.

— Te înşeli, generale, spuse el, văd că pe uşă scrie Kulakov, şi dumneata spui că mergi la Sokolovici.

— Kulakov… Kulakov… nu-nseamnă încă nimic. Locuinţa asta e a lui Sokolovici, şi eu sun la Sokolovici; puţin îmi pasă de Kulakov… Uite că vine cineva să deschidă.

Uşa se deschise, într-adevăr. Feciorul îi anunţă pe vizitatori că „stăpînii nu sînt acasă”.

— Păcat! Ti-i, ce păcat! Parcă-i un făcut! repetă de mai multe ori, cu cea mai sinceră părere de rău, Ardalion Aleksandrovici. Să spui, drăguţule, cînd stăpînii se vor întoarce, că generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin au vrut să le prezinte omagii şi stima lor deosebită, şi că au fost dezolaţi, foarte dezolaţi…

În momentul acela apăru în antreu altcineva de-al casei. Era o doamnă de vreo patruzeci de ani, îmbrăcată cu o rochie închisă, probabil menajera sau poate guvernanta. Auzind de numele generalului Ivolghin şi al prinţului Mîşkin, se apropie cu oarecare curiozitate amestecată cu neîncredere.

- Maria Aleksandrovna nu-i acasă, spuse ea, uitîndu-se lung mai ales la general; a plecat cu domnişoara, cu Aleksandra Mihailovna, Ia bunica.

- Nici Aleksandra Mihailovna nu-i acasă? Ah! Dumnezeule, ce neşansă! Şi închipuieşte-ţi, doamnă, că ghinionul acesta mă urmăreşte întotdeauna. Vă rog foarte mult să le transmiteţi omagiile mele, iar Aleksandrei Mihailovna să-i amintiţi… într-un cuvînt, că-i doresc din toată inima ceea ce-şi dorea chiar ea, joi seara, cînd asculta balada lui Chopin; dînsa ţine minte, precis… Cele mai sincere urări! Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin!

- N-am să uit, răspunse doamna, devenind mai încrezătoare şi făcînd o reverenţă. Coborînd scările, generalul îşi mai exprimă o dată, cu aceeaşi înflăcărare, cele mai vii păreri de rău că n-a putut să-i facă prinţului cunoştinţă cu o familie atît de încîntătoare.

- Ştii, dragul meu, am un suflet de poet, ai observat poate? De altfel… de altfel, cred că am greşit şi n-am nimerit unde trebuie, conchise el deodată. Familia Sokolovici, acum îmi aduc aminte, locuieşte în altă casă, şi chiar, dacă nu mă înşel, sînt cu toţii la Moscova în momentul de faţă. Da, o mică eroare, dar… nu face nimic.

- Un singur lucru aş vrea să ştiu, observă prinţul descurajat, dacă mai pot să mă bizui pe dumneata ori să mă duc singur la Nastasia Filippovna?

- Dacă mai poţi să te bizui pe mine? Să te duci singur? Cum vine asta, cînd pentru mine e o chestiune de prim ordin, o chestiune de care depinde soarta întregii mele familii? Nu-l cunoşti pe Ivolghin, dragă prietene! Cine spune „Ivolghin" spune „zid"; bizuie-te pe Ivolghin ca pe un zid, aşa se spunea despre mine în escadronul unde mi-am început cariera. Dar să intrăm un minut în casa în care, de cîţiva ani, îmi alin sufletul după grijile şi frămîntările vieţii.

- Vrei să treci pe la dumneata pe-acasâ?

- Nu! Vreau… s-o văd pe doamna Terentieva, văduva căpitanului Terentiev, fostul meu subaltern… şi chiar prieten… Aici, la căpitănească, eu renasc sufleteşte şi capăt puteri ca să-ndur vitregia sorţii şi necazurile din sînul familiei. Şi, fiindcă tocmai astăzi port o grea povară pe conştiinţă, aş vrea…

- Mi se pare, murmură prinţul, că am făcut o mare prostie adineauri deranjîndu-te. De altfel, aşa cum dumneata acum… Adio!

- Vai, dar cum aş putea, cum aş putea să te las să pleci tocmai acum, tînărul meu prieten! se agită generalul. E o văduvă, mamă de familie, care face să vibreze în inima ei nişte coarde ce au ecou în toată fiinţa mea. Vizita la dînsa nu va dura decît cinci minute; aici sînt, ca să spun aşa, ca la mine acasă; mă spăl, îmi refac puţin toaleta, pe urmă luăm o trăsură şi zburăm pînă la Teatrul Mare. Te asigur, am nevoie de dumneata toată seara… Aici, în casa asta… Am ajuns… Tu eşti, Kolea? Marfa Borisovna e acasă ori ai sosit şi tu abia acum?

- Ba nu, răspunse Kolea, de care dădură în faţa uşii de la intrare. Sînt aici de mult; Ippolit s-a simţit mai rău şi a trebuit să stea în pat de dimineaţă. M-am dus alături, la băcan, să-i cer cărţile de joc. Marfa Borisovna te aşteaptă. Dar, tată, în ce hal eşti!… adăugă Kolea, observînd ţinuta şi mersul tatălui său. Ei, hai să intrăm!

Prezenţa lui Kolea îl îndemnă pe prinţ să-l însoţească pe general pînă la Marfa Borisovna, cu gîndul să stea doar un minut. Avea nevoie de Kolea; era decis să-l lase pe general acolo şi nu-şi putea ierta faptul că a putut să se încreadă în el. Urcară mult, tocmai la al treilea etaj, pe scara de serviciu.

- Vrei să i-l prezinţi pe prinţ? întrebă Kolea, urcînd.

- Da, dragă, vreau să-l prezint; generalul lvolghin şi prinţul Mîşkin; dar Marfa Borisovna… cum e…

- Ştii, tată, ar fi mai bine să nu te duci! Îţi sare în cap! De alaltăieri n-ai mai dat pe aici, iar dînsa aşteaptă banii. De ce i-ai făgăduit? Totdeauna faci aşa! Acum, ţin-te bine!

In sfîrşit, după ce urcară trei etaje, se opriră înaintea unei uşi joase. Generalului îi cam pierise, se vede, curajul, căci îl tot împingea pe Mîşkin înainte.

- Eu rămîn aici, mormăia el. Vreau să-i fac o surpriză… Kolea intră cel dintîi. O doamnă, de vreo patruzeci de ani, sulemenita tare, în scurteică şi papuci, cu părul împletit în cosiţe, apăru în uşă; surpriza pregătită de general se spulberă. De cum îl zări, femeia începu să ţipe:

- A-a, om rău şi viclean ce eşti, mă aşteptam eu! De mult îmi spunea inima!…

- Să intrăm, nu face nimic, bîigui generalul, îndemnîndu-l pe prinţ şi încercînd s-o întoarcă în glumă.

Dar nu i-a mers. De îndată ce intrară, trecînd printr-un salonaş strîmt, mobilat cu o jumătate de duzină de scaune cu speteaza şi fundul din împletitură şi cu două măsuţe de joc, stăpîna casei reîncepu pe un ton plîngăreţ şi sîcîitor, devenit, se vede, tonul obişnuit în raporturile lor.

- Să-ţi fie ruşine, barbar afurisit, călăul familiei mele, barbar şi despot! M-ai prădat, m-ai stors pînă-n măduva oaselor şi tot nu eşti

mulţumit. Cît o să te mai rabd, om fără inimă şi fără pic de ruşine!

- Marfa Borisovna, Marfa Borisovna! E… prinţul Mîşkin. Generalul lvolghin şi prinţul Mîşkin! bolborosea Ardalion Aleksandrovici intimidat şi zăpăcit.

- Nici n-ai să mă crezi poate, i se adresă ea deodată prinţului, dacă ţi-aş spune că acest om neruşinat m-a jefuit de tot avutul bieţilor mei copii orfani?! A furat tot, a dus tot, a vîndut tot, mi-a amanetat tot, n-a cruţat nimic. La ce-mi folosesc hîrţoagele tale de garanţie, om viclean şi mincinos? Răspunde, netrebnicule, cu ce o să-mi hrănesc orfanii? Uitaţi-vă la el, şi acum e beat, abia se ţine pe picioare… Cu ce l-oi fi supărat eu pe bunul Dumnezeu de mă pedepseşte aşa, răspunde, ticălosule, răspunde, călăule!

Dar generalului nu-i mai păsa de toate astea.

- Marfa Borisovna, iată douăzeci şi cinci de ruble, e tot ce pot… datorită bunului meu prieten. Dragă prinţe, m-am înşelat amarnic! Aşa e… viaţa… Şi acum… scuzaţi-mă, mă simt cam… ostenit, spuse Ardalion Aleksandrovici. proptit în mijlocul odăii şi înclinîndu-şi capul în dreapta şi în stînga. Cam obosit… scuzaţi-mă! Lenocika, drăguţă, perna…

Lenocika, o fetiţă de opt ani, fugi îndată să aducă o pernă pe care o puse pe o canapea jerpelită. Generalul se aşeză pe canapea cu intenţia de a spune încă multe, dar în aceeaşi clipă se lăsă moale pe într-o rînă, şi întorcîndu-se cu faţa la perete, adormi îndată asemenea unui prunc nevinovat. Cu un gest ceremonios şi plin de amărăciune, Marfa Borisovna îi arătă prinţului un scaun lîngă măsuţa de joc, se aşeză şi ea în faţa lui, îşi propti capul pe mîna dreaptă şi privindu-l ţintă începu să suspine şi să se jeluiască. Trei copii, două fetiţe şi un băieţel, Lenocika fiind cea mai mare, veniră şi ei în jur, se proptiră cu mînutele de marginea mesei şi se uitau curioşi la Mîşkin. Din odaia de alături ieşi Kolea.

- Îmi pare bine că te-am întîlnit aici, Kolea, îi spuse prinţul. N-ai putea să mă ajuţi? Trebuie să mă duc negreşit la Nastasia Filippovna. Îl rugasem adineauri pe Ardalion Aleksandrovici să mă conducă, dar uite că a şi adormit. Vrei să-mi arăţi drumul, căci nu mă orientez prea bine şi nici nu cunosc măcar străzile. Adresa o ştiu: lîngă Teatru! Mare, casa Mîtovţovei.

- De Nastasia Filippovna e vorba? Păi, n-a stat niciodată acolo şi nici tata n-a fost vreodată la dînsa, dacă vrei să ştii! Cum de ai putut să te

încrezi în el? Nastasia Filippovna locuieşte aproape de Vladimirskaia, pe strada Piati Uglov; nu e departe de aici. Vrei să mergem acum? E ora nouă şi jumătate. Te conduc eu.

Amîndoi plecară numaidecît şi fiindcă prinţul nu avea nici măcar cu ce să plătească o birjă, au trebuit să facă drumul pe jos.

- Voiam să-ţi fac cunoştinţă cu Ippolit, spuse Kolea. Este fiul cel mai mare al acestei căpitănese şi era în odaia de alături; e bolnav, azi a zăcut la pat toată ziua. Un om cam ciudat şi din cale-a-fară de susceptibil; de aceea, m-am gîndit că poate s-ar simţi stingherit în faţa dumitale, mai cu seamă că ai fost martor la scena de adineauri… Pe mine mă atinge mai puţin, fiind vorba de un tată, pe cînd la el, în cauză e chiar mama; oricum e o deosebire, deoarece, pentru bărbaţi, într-o asemenea situaţie, nu e nimic ruşinos. Nu ştiu, poate că e o prejudecată la mijloc care mă îndeamnă să cred că oamenii n-au dreptate cînd fac deosebire între sexe, condamnînd la femeie ceea ce se trece cu vederea bărbatului. Uite, Ippolit e un băiat admirabil, dar se lasă stăpînit şi el de anumite prejudecăţi.

- E bolnav de plămîni?

— Aşa se pare. Şi poate c-ar fi mai bine pentru el să moară cît mai curînd ca să scape. Eu, cel puţin, în locul lui, aş fi preferat să mor decît să lungesc acest chin. îi e milă de fraţii şi surorile mai mici pe care i-ai văzut adineauri. Dacă ar fi cu putinţă şi am avea bani, ne-am părăsi amîndoi familiile şi ne-am muta împreună. E visul nostru. Da! Cînd i-am povestit mai înainte păţania dumitale, a fost indignat. Zicea că cine primeşte o palmă şi nu-l provoacă la duel pe cel care l-a insultat e un laş. De altfel, e aşa de nervos şi de pornit în ultima vreme, că nici nu-l mai contrazic. Aşa, vasăzică, Nastasia Filippovna te-a invitat la dînsa?

— Tocmai că nu m-a invitat.

— Atunci cum vrei să te duci acolo? strigă Kolea, oprindu-se de mirare în mijlocul trotuarului. Şi… mergi în hainele astea? Păi… are musafiri astăzi.

— De fapt, nici eu nu ştiu cum am să fac. Mă primeşte - bine; nu mă primeşte — n-am încotro, fie ce-o fi! Cît despre haine — n-am altele.

— Ai treabă cu Nastasia Filippovna? Sau te duci numai pour passer le temps „în lumea bună”?

— Ba nu pentru asta, adică… propriu-zis, aş avea treabă… dar, vezi, asta e cam greu de explicat…

— Pentru ce anume te duci, asta te priveşte. Principalul e că nu te dai în vînt ca să petreci cu orice preţ o seară în societatea încîntătoare a unor curtezane, generali şi cămătari. Dac-ar fi aşa, prinţe, iartă-mă că ţi-o spun, aş rîde din suflet de dumneata şi te-aş dispreţui. Pe la noi nu prea există oameni cinstiţi, încît n-ai pe cine să respecţi. Fără să vrei, îi priveşti pe toţi cu dispreţ, iar ei pretind să fie respectaţi. Chiar şi Varia. Ai observat, prinţe, că în epoca noastră te ciocneşti numai de aventurieri? Şi mai ales la noi, în Rusia, în scumpa noastră patrie. Cum s-a ajuns la asta, nu pricep. Totul părea clădit pe nişte temelii atît de trainice, iar acum ce să vezi? Toată lumea o recunoaşte; se vorbeşte şi se scrie peste tot despre asta. Presa demască, acuză; la noi toţi demască şi acuză. Cei dintîi, au început părinţii să cedeze, ruşinîndu-se de vechea lor morală. La Moscova, un părinte îşi îndemna fiul să facă orice, numai bani să iasă; s-a scris şi în ziare. Uite, de pildă, generalul meu. Ce-a ajuns? Şi totuşi, convingerea mea este că e un om cinstit, crede-mă! Si dacă a ajuns în halul în care îl vezi - e numai din cauza băuturii şi a vieţii dezordonate pe care o duce. Zău aşa! Mi se rupe inima pentru el; nu îndrăznesc s-o spun, pentru că toţi m-ar lua în rîs, dar tare mi-e milă de el. Pe de altă parte, toţi deştepţii ăştia — nu-i nimic de capul lor! Nişte cămătari, toţi pînă la unul. Ippolit aprobă cămătăria, susţine că fără asta nu se poate şi vorbeşte despre nişte crize economice, de un fel de fluxuri şi refluxuri, lua-le-ar naiba! Mă supără grozav cînd îl aud vorbind aşa, dar ce să-i faci - e înveninat râu. închipuieşte-ţi că mama lui, căpităneasa, stoarce bani de la general şi tot lui îi împrumută cu dobîndă mare pe termene scurte; mai mare ruşinea! Dar ştii că mama, mama mea, Nina Aleksandrovna, generăleasa, îl ajută cît se poate pe Ippolit cu bani, cu haine şi lenjerie, cu de toate, chiar şi copiilor le trimite cîte ceva prin el, pentru că mama lor nu are grijă de ei. Şi Varia la fel.

- Vezi, spuneai că nu mai există oameni cinstiţi, oameni dintr-o bucată, că toţi nu sînt decît nişte cămătari; iată însă că sînt şi altfel de oameni: mama dumitale şi cu Varia, de pildă. Să-i ajuţi tocmai pe ei, şi în asemenea condiţii, nu este oare un semn de tărie sufletească?

- Varia o face mai mult din orgoliu, din ambiţie, ca să nu se lase mai prejos decît mama; pe cînd mama, cu adevărat… o stimez pentru asta. Da, o aprob şi-i admir purtarea. Chiar şi Ippolit e mişcat, cît îi el de înrăit. La început rîdea şi găsea că e o înjosire din partea mamei; acum însă, îl văd uneori foarte impresionat. Hm! Aşadar, dumneata

numeşti asta tărie sufletească? Iau notă. Ganea nu ştie nimic; altfel ar spune că e încurajare la vicii…

- Ganea nici nu ştie? Îmi vine să cred acum că el nu cunoaşte şi multe alte lucruri, zise prinţul, furat de gînduri.

- Dar ştii, prinţe, dumneata îmi placi foarte mult. Felul cum te-ai purtat mai adineauri nu-mi iese din minte.

- Şi dumneata îmi placi, Kolea.

- Aş vrea să te întreb cum ai de gînd să-ţi aranjezi viaţa aici? În curînd o să am o ocupaţie şi o să cîştig cît de cît. Hai să luăm o locuinţă împreună: eu, dumneata şi cu Ippolit; iar tata va găsi la noi adăpost ori de cîte ori va fi la ananghie.

- Cu cea mai mare plăcere. Dar lasă că mai vorbim noi despre asta. Acum sînt foarte… foarte tulburat. Cum! Am şi ajuns? în casa asta, vasăzică… Ce intrare somptuoasă! Cu portar în uniformă. Nu ştiu, zău, Kolea, dacă am făcut bine că am venit.

Prinţul rămase locului, nehotărît.

- Ai să-mi povesteşti mîine. Curaj! Nu te pierde cu firea. Îţi urez succes, pentru că şi eu împărtăşesc întru totul părerile dumitale. Rămîi cu bine. Acum mă întorc la Ippolit şi am să-i împărtăşesc şi lui propunerea pe care ţi-am făcut-o. Nici nu mă îndoiesc că au să te primească; să n-ai nici o teamă! E o femeie teribil de originală. Urcă scara asta, la primul etaj, o să te conducă portarul.

XIII

Cu mare îndoială în suflet, prinţul urcă scara, făcîndu-şi mereu curaj. „Tot ce-ar putea să mi se întîmple mai rău, îşi făcea el socoteala, e să nu mă primească şi să-şi facă o părere proastă despre mine, ori să mă primească şi să-mi rîdă-n nas… Dar ce importanţă are acum?” În adevăr, nu de asta se temea el, ci îl frămînta mai ales o altă întrebare, la care nu găsea nici un răspuns liniştitor: „Ce avea de gînd totuşi să facă acolo şi pentru ce anume venise?” Admiţînd chiar că ar găsi un prilej potrivit pentru a-i spune Nastasiei Filippovna: „Nu te mărita cu omul acesta, te nenoroceşti; el nu te iubeşte, îţi rîvneşte numai banii, el singur mi-a spus-o, şi Aglaia Epancina mi-a vorbit la fel, iar eu am venit să te previn”. Ar fi oare corect din anumite puncte de vedere? Intervenea aici o altă chestiune, de o importanţă neasemuită pentru el, încît îi era frică să se gîndească la asta; nu credea posibil şi nu îndrăznea sa admită cel puţin că ar putea s-o pună şi nici măcar nu ştia cum s-o formuleze; sîngele-i năvăli în obraz şi-l treceau fiori numai la gîndul unei asemenea eventualităţi. Dar, cu toate aceste ezitări şi îndoieli, intră şi întrebă de Nastasia Filippovna.

Nastasia Filippovna ocupa un apartament nu prea mare, dar într-adevăr splendid mobilat. În aceşti cinci ani de viaţă la Petersburg a fost o vreme, mai ales la început, cînd Afanasi Ivanovici s-a arătat deosebit de darnic faţă de ea, neprecupeţind nici un fel de cheltuieli; spera să-i cîştige dragostea şi încerca s-o încînte oferindu-i o viaţă plină de confort; ştia ce uşor se deprinde omul cu luxul şi ce greu îi vine să renunţe la el, după ce i-a devenit o necesitate. În această privinţă, Toţki rămînea fidel vechilor tradiţii din vremuri bune, fără a căuta să le schimbe cîtuşi de puţin şi păstrînd un respect nemărginit faţă de puterea de subjugare a lucrurilor ce desfată simţurile. Nastasia Filippovna nu refuza luxul ce i se oferea, ba s-ar zice chiar că nu-i displăcea, deşi — şi aici e partea curioasă a comportării ei — nu se lăsa dominată, stăpînită de această viaţă de lux, ca şi cum ar fi putut să se lipsească oricînd de ea; ba ori de cîte ori avea prilejul, ţinea să i-o declare pe faţă lui Toţki, ceea ce îl contraria nespus. De altfel, mai erau şi multe alte amănunte în felul de a fi al Nastasiei Filippovna care îl impresionau neplăcut (iar mai pe urmă i-au provocat şi dezgustul). Fără a mai vorbi de speţa aceea nesuferită de oameni dezagreabili la înfăţişare în anturajul cărora se complăcea uneori, ea lăsa cînd şi cînd să răzbească din firea ei şi alte înclinaţii extrem de ciudate, vădind un amestec barbar de gusturi cu

totul diferite, precum şi o capacitate de a se împăca şi de a se mulţumi cu unele procedee şi maniere pe care un om de condiţie şi rafinat nici n-ar putea să le conceapă. într-adevăr, dacă s-ar fi întîmplat, de pildă, ca Nastasia Filippovna să dea dovadă, la un moment dat, de o nostimă şi drăgălaşă ignoranţă şi n-ar fi ştiut, să zicem, că fetele de la ţară nu pot purta lenjerie fină de sifon, cum poartă ea, cu siguranţă lucrul acesta nu l-ar fi indispus pe Afanasi Ivanovici. Spre asta tindea la început toată educaţia pe care o primise Nastasia Filippovna, cam astfel de rezultate urmărea programul educativ al lui Toţki, de altfel, foarte versat în acest domeniu. Şi totuşi, vai! rezultatele se dovediră a fi cu totul nesatisfăcătoare în cazul Nastasiei Filippovna. Se ascundea în firea ei ciudată ceva ce-l uimea pînă şi pe Afanasi Ivanovici prin originalitatea extraordinar de captivantă, care uneori exercita şi astăzi încă o puternică atracţie asupra lui, deşi îşi dădea bine seama că toate proiectele şi socotelile lui de pînă atunci cu privire la Nastasia Filippovna se năruiseră iremediabil.

Spre surprinderea prinţului Mîşkin, subreta care îi deschise uşa (stăpîna casei ţinea în serviciul ei numai personal feminin) îi ascultă rugămintea de a fi anunţat fără nici un fel de mirare. Nici încălţămintea lui murdară, nici pălăria cu borurile largi, nici pelerina şi nici aerul sfios şi stîngaci n-o impresionară cîtuşi de puţin. Îl ajută să-şi scoată pelerina, îl pofti să aştepte în vestibul şi se duse îndată să-l anunţe.

Societatea care se adunase în seara aceea la Nastasia Filippovna se reducea numai la vreo cîţiva oaspeţi, obişnuiţi ai casei. Erau relativ puţini faţă de numărul acelora care veneau de obicei în această zi aniversară la tînăra femeie. În primul rînd erau prezenţi Afanasi Ivanovici Toţki şi Ivan Feodorovici Epancin; amîndoi păreau bine dispuşi, cu toate că sub masca politeţii îşi ascundeau destul de prost neliniştea, aşteptînd declaraţia oficială făgăduită de Nastasia Filippovna în legătură cu Ganea. În afară de ei, mai era, fireşte, şi Ganea; tăcut, foarte îngrijorat, el nu-şi dădea osteneala să fie „prea amabil"; stătea cam deoparte, fără să scoată o vorbă. Nu se putuse decide s-o aducă şi pe soră-sa, dar nici Nastasia Filippovna, se pare, nu băgase în seamă absenţa Variei; în schimb, îndată ce-l văzu pe Ganea, făcu aluzie la scena dintre el şi prinţ. Generalul, care încă nu ştia cele întîmplate, voi să afle despre ce era vorba. Atunci Ganea povesti pe un ton sec şi reţinut, dar cu toată sinceritatea, incidentul, adăugînd imediat că şi-a cerut scuze prinţului. Totodată îşi exprimă în termeni foarte categorici părerea că i se pare destul de ciudat şi nu vede de ce se spune că prinţul e „un idiot, că el îl consideră,

dimpotrivă, foarte inteligent şi că, în orice caz, prinţul e un om care ştie ce vrea”. Nastasia Filippovna îi ascultă părerea cu multă atenţie, fără să-l slăbească din ochi; numaidecît veni vorba şi despre Rogojin, care luase o parte atît de activă în întîmplările din dimineaţa acelei zile; de persoana lui s-au interesat în mod special Afanasi Ivanovici şi Ivan Feodorovici Ptiţîn s-a dovedit a fi în măsură să spună şi alte lucruri interesante despre Rogojin, întrucît alergase aproape pînâ la ora nouă seara să-i aranjeze acestuia diferite treburi băneşti. Rogojin pretindea categoric să i se procure chiar astăzi o sută de mii de ruble. „E drept că era cam beat, adăugă Ptiţîn, dar suta de mii de ruble, cu toate că nu-i chiar aşa uşor de găsit, se pare că, în cele din urmă, o va căpăta; nu se ştie însă dacă banii îi va avea chiar astăzi şi dacă i se va înmîna suma întreagă dintr-o dată; aleargă mai mulţi pentru el: şi Kinder, şi Trepalov, şi Biskup; oferă orice dobîndă şi, bineînţeles, toate astea le face sub puterea băuturii şi a bucuriei neaşteptate…” încheie Ptiţîn. Toate noutăţile acestea au fost ascultate cu vădit interes, dar într-o tăcere aproape lugubră. Nastasia Filippovna tăcea, nedorind, probabil, să-şi exprime părerea; la fel şi Ganea. Generalul Epancin, în străfundul sufletului, era poate cel mai îngrijorat dintre toţi; perlele oferite de el în cursul dimineţii fuseseră primite cu o amabilitate prea distantă şi cu un surîs cam ciudat. Singur Ferdîşcenko, dintre toţi oaspeţii, era plin de voie bună, veselia lui fiind puţin cam zgomotoasă; rîdea în hohote uneori chiar fără nici un motiv şi numai pentru că singur îşi luase rolul de măscărici. Pînă şi Afanasi Ivanovici, care era cunoscut ca un vorbitor strălucit şi spiritual, şi care, de obicei, la asemenea reuniuni, dădea tonul conversaţiei, părea acum indispus şi, ceva cu totul de mirare la el, vizibil stingherit. Ceilalţi musafiri, cum s-a mai spus, puţini la număr (un biet profesor de liceu, bătrîn, invitat Dumnezeu ştie de ce, şi un foarte tînăr necunoscut, atît de timid, încît toată seara n-a scos o vorbă, o actriţă vioaie de vreo patruzeci de ani, şi o altă doamnă, tînără, extrem de frumoasă, admirabil îmbrăcată, dar neobişnuit de tăcută), nu numai că nu erau în stare să învioreze cit de cît conversaţia, ci pur şi simplu, uneori nici nu ştiau despre ce ar putea să vorbească.

Iată de ce sosirea prinţului se nimeri a fi cît se poate de binevenită. Anunţarea lui provocă surprindere, nedumerire, ba şi cîteva zîmbete ironice, mai cu seamă cînd cei de faţă înţeleseră din mirarea Nastasiei Filippovna că ea nici nu se gîndise să-l invite. Dar în aceeaşi clipă Nastasia Filippovna manifestă atîta bucurie, încît mare parte din oaspeţi arborară o mină de circumstanţă, pregătinduse să-l întîmpine cu rîsete şi voie bună pe acest musafir neaşteptat.

- Să zicem că o face mai mult dintr-o inocenţă sufletească, conchise Ivan Feodorovici Epancin, şi cu toate că, în general, nu e bine să încurajezi asemenea porniri, totuşi nu e rău că a venit; în momentul de faţă, oricît de ciudată ar fi maniera aceasta de a se înfăţişa nepoftit, după cît îl cunosc, vom avea, cred, prilejul de a ne înveseli puţin.

- Cu atît mai mult, cu cît singur şi-a căutat-o! se grăbi să adauge Ferdîşcenko.

- Adică? întrebă aspru generalul, care nu-l suferea pe Ferdîşcenko.

- Îşi va plăti adică taxa de intrare, îl lămuri celălalt.

- De! Prinţul Mîşkin, oricum, nu-i un Ferdîşcenko, zise răutăcios generalul, care nu se putea împăca cu gîndul că se afla cu Ferdîşcenko în aceeaşi societate şi încă pe picior de egalitate.

- Ei, generale, fii mai îngăduitor faţă de Ferdîşcenko, răspunse acesta, zîmbind cu tîlc. Eu mă bucur aici de drepturi speciale.

- Şi care sînt, mă rog, aceste drepturi speciale?

- Data trecută, am avut onoarea să le arăt într-o expunere amănunţită. O să le mai spun o dată astăzi, pentru Excelenţa voastră. Vedeţi, Excelenţă, toţi sînt spirituali, numai eu nu sînt. În schimb, am obţinut permisiunea de a spune adevărul, căci se ştie că numai aceia spun adevărul, care n-au spirit. Mai mult, sînt un om răzbunător, din aceeaşi lipsă de spirit. Rabd cu resemnare orice ofensă, dar numai pînă la cel dintîi eşec pe care-l suferă ofensatorul; cum i se întîmplă ceva neplăcut, i-o reamintesc numaidecît şi mă răzbun cu vîrf şi îndesat; lovesc cu copita, cum s-a exprimat Ivan Petrovici Ptiţîn, care, fie vorba între noi, nu obişnuieşte să dea cu copita. Cunoşti, Excelenţă, fabula lui Krîlov Leul şi Măgarul ? Ei bine, în această situaţie sîntem noi, dumneata şi cu mine, de parcă ar fi fost scrisă anume pentru noi doi.

— Am impresia că te cam întreci cu măsura, Ferdîşcenko, se indignă generalul.

— De ce adică, Excelenţă? reluă încîntat Ferdîşcenko, care numai atît aştepta ca să poată umfla şi încîlci cît mai mult lucrurile. Nici o grijă, Excelenţă, doar îmi cunosc lungul nasului; dac-am spus că sîntem, dumneavoastră şi cu mine, leul şi măgarul din fabula lui Krîlov, e pentru că îmi asum, bineînţeles, rolul Măgarului, iar Excelenţa

voastră sînteţi Leul, întocmai cum se spune în fabulă:

„Puternicul leu, spaima pădurilor, La bătrîneţe, ajunsese de plîns.”

Iar eu, Excelenţă, sînt Măgarul.

— Asupra acestui ultim punct sînt absolut de acord, lăsă să-i scape generalul.

Toate acestea, bineînţeles, fură spuse cu multă maliţiozitate şi cu intenţia vădită de a înţepa; dar, printr-o înţelegere tacită a obişnuiţilor casei, a rămas statornicit ca lui Ferdîşcenko să-i fie îngăduit să joace rolul de măscărici.

— Păi, dacă sînt primit şi tolerat aici, strigase el într-o zi, e numai pentru că vorbesc aşa sau poate anume ca să vorbesc aşa. Altfel, cum e posibil să mă primească cineva? Parcă eu nu-mi dau seama. Pot să stau eu, un Ferdîşcenko, alături de un gentleman distins ca Afanasi Ivanovici? Nu rămîne decît o singură explicaţie: mi se dă un loc lîngă dînsul tocmai pentru că e ceva de neînchipuit.

Deşi cam grosolane, aceste ieşiri se dovedeau uneori destul de usturătoare, ba şi veninoase cîteodată, şi tocmai de aceea, se pare, îi făceau plăcere Nastasiei Filippovna. Cei care doreau să frecventeze salonul ei erau nevoiţi să-l asculte şi să-l rabde pe Ferdîşcenko. Şi poate că nu se înşela deloc presupunînd că era primit acolo tocmai pentru faptul că prezenţa lui devenise, chiar de la început, insuportabilă pentru Toţki. Ganea, pe de altă parte, a avut şi el de îndurat nenumărate mizerii din partea lui Ferdîşcenko, care şi în această privinţă a ştiut să-i fie de mare folos Nastasiei Filippovna.

— În ce-l priveşte pe prinţ, ce va să vie, eu îl voi pune să ne cînte o romanţă la modă, fistichie, încercă o nouă butadă Ferdîşcenko, trăgînd cu coada ochiului spre Nastasia Filippovna pentru a vedea ce impresie a produs.

— Nu cred că ai nimerit, Ferdîşcenko, şi, în general, te-aş ruga să-ţi mai temperezi zelul, observă cu răceală Nastasia Filippovna.

- Mă ro-og! Dacă se bucură de ocrotirea dumneavoastră specială, atunci, fireşte, se schimbă socoteala, voi fi mai îngăduitor…

Dar, fără să-l mai asculte, Nastasia Filippovna se ridică şi se duse în întîmpinarea musafirului.

- Regret mult că, în graba plecării, am uitat să te invit azi-dimineaţă, începu ea venind spre Mîşkin. De aceea sînt încîntată că-mi oferi acum prilejul să-ţi mulţumesc şi să te felicit pentru iniţiativa de care ai dat dovadă.

În timp ce vorbea, se uita cu atenţie la Mîşkin, încercînd să ghicească pe chipul lui motivul vizitei.

Dac-ar fi fost mai puţin tulburat, prinţul ar fi putut să răspundă la cuvintele acestea amabile; dar era atît de impresionat, orbit aproape, încît nu putu scoate nici un cuvînt. Nastasia Filippovna remarcă acest lucru nu fără satisfacţie. În seara aceea era deosebit de frumos îmbrăcată şi producea o impresie extraordinară. Luîndu-l pe Mîşkin de braţ, îl conduse în salon. În prag, prinţul se opri deodată şi cu vocea sugrumată de emoţie îi vorbi într-o şoaptă grăbită:

— În dumneata, totul e perfecţiune… chiar şi faptul că eşti slabă şi palidă… Nici n-aş fi putut să mi te închipui altfel decît aşa cum eşti. Doream atît de mult să vin la dumneata… Eu… iartă-mă…

- Nu te scuza, răspunse rîzînd Nastasia Filippovna, altfel rişti să se împrăştie farmecul originalităţii şi al surprizei. Vasăzică, e adevărat ceea ce se spune despre dumneata, că eşti un om ciudat. Aşadar, mă consideri o perfecţiune?

- Da.

- Cu tot spiritul dumitale de observaţie, te înşeli. Chiar astăzi vei avea prilejul să te convingi de contrariul. Şi îl prezentă pe Mîşkin invitaţilor, dintre care o parte îl cunoşteau. Toţki, bineînţeles, găsi un cuvînt amabil pentru nou-venit. Conversaţia, care lîncezea, păru că se înviorează puţin. Toate limbile se dezlegară toţi căpătară bună dispoziţie. Nastasia Filippovna îl pofti pe prinţ să ia loc lîngă dînsa.

- Mai e cazul să ne mirăm oare de venirea prinţului? strigă Ferdîşcenko, a cărui voce le domina pe celelalte. Acum, totul e limpede şi lucrurile vorbesc de la sine!

- Totul e mai mult decît limpede şi lucrurile sînt mai mult decît grăitoare, îi ţinu deodată isonul Ganea, renunţînd la mutismul de pînâ atunci. Îl observ astăzi întruna pe prinţ din momentul cînd, în cabinetul lui Ivan Fcodorovici, portretul Nastasiei Filippovna i-a atras pentru prima oară atenţia. Îmi amintesc foarte bine că încă de-atunci mi-a trecut prin cap un gînd care acum pare a se adeveri pe deplin şi pe care, de altfel, mi l-a confirmat prinţul prin mărturisirea

ce mi-a făcut-o.

Toate astea Ganea le rosti pe un ton grav, fără nici o urmă de glumă, aproape morocănos, ceea ce păru destul de ciudat.

- Nu ţi-am făcut nici o mărturisire, vorbi domol prinţul, roşindu-se pînă la urechi, am răspuns numai la o întrebare a dumitale.

- Bravo, bravo! se entuziasma Ferdîşcenko. Cel puţin, e sincer; e şi isteţ, şi sincer!

Toată lumea rîse zgomotos.

- Dar nu mai ţipa aşa, Ferdîşcenko, observă scîrbit, fără să ridice glasul, Ptiţîn.

- Nu bănuiam că ai fi capabil de asemenea prouesses, prinţe, îl ironiza Ivan Feodorovici. Ai întrecut orice aşteptare! Şi eu care te credeam un filosof! Cînd colo, eşti omul care tace şi face!

- Cînd mă uit la prinţ, că s-a înroşit la această glumă nevinovată ca o fată de pension, îmi dau seama că-i un tînăr destoinic, însufleţit de cele mai lăudabile intenţii, rosti neaşteptat sau, mai bine zis, molfăi bătrînul profesor sexagenar, de la care nimeni nu se aşteptase că va deschide gura în seara aceea.

Se stîrni un rîs general. Crezînd, probabil, că a spus cine ştie ce vorbă de duh, bătrînelul se porni, la rîndul lui. să rîdă cu mare poftă, pînă ce, la urmă, se înecă într-un violent acces de tuse. Nastasia Filippovna, căreia, nu se ştie de ce, îi plăcea să se înconjoare cu tot felul de bătrîni şi bătrîne, de cele mai multe ori nişte oameni blajini şi săraci cu duhul, se duse repede la el, îl mîngîie şi-l sărută pe obraji şi-i mai oferi o ceaşcă de ceai. Îi ceru apoi jupînesei să-i aducă o mantilă, în care se înfăşură, poruncind să se mai pună lemne pe foc. La întrebarea cît e ceasul, jupîneasa îi răspunse că e zece şi jumătate.

- Domnilor, am o propunere: să bem şampanie! anunţă deodată Nastasia Filippovna. O am pregătită. Poate că şampania o să vă mai înveselească puţin. Vă rog, fără multe ceremonii.

Invitaţia aceasta, făcută într-o formă atît de naivă, păru cît se poate de ciudată din partea Nastasiei Filippovna; era cunoscută ţinuta deosebit de sobră a seratelor ei în general. Atmosfera şi aşa se mai înviorase puţin, deşi se resimţea o încordare nefirească. Bineînţeles, propunerea de a ciocni un pahar de şampanie n-a fost respinsă;

primul se declară de acord generalul; exemplul lui fu urmat de doamna cea dezgheţată, apoi de bătrînul profesor, de Ferdîşcenko şi, în sfîrşit, de toată lumea. Toţki luă şi el o cupă, cu gîndul, probabil, de a nu face opinie separată de exuberanţa puţin obişnuită a oaspeţilor, pe care ar fi vrut s-o tempereze pînă la limitele unei simple voioşii mondene. Numai Ganea nu se atinse de băutură. Cît despre Nastasia Filippovna, ea ţinu să declare că va bea trei cupe cu şampanie. De altfel, felul ei ciudat de a fi în seara aceea, cu mişcări febrile, cu izbucniri neaşteptate şi inexplicabile de rîs nervos alternînd brusc cu momente de îngîndurare şi priviri melancolice părea să ascundă o enigmă. Nu e de mirare că unii fură înclinaţi să creadă că are febră, pentru ca la urmă să-şi dea seama că în realitate erau semnele unei aşteptări înfrigurate a ceva ştiut numai de dînsa, judecînd după gesturile de nerăbdare pe care le lăsa să-i scape şi de faptul că devenea din ce în ce mai distrată.

- Mi se pare că ai un pic de febră? îi spuse doamna cea vioaie.

- Ba chiar o febră în toată legea; de aceea am şi pus mantila asta pe mine, răspunse Nastasia Filippovna, care făcea feţe-feţe, străduindu-se să-şi stăpînească fiorul ce o străbătea din cînd în cînd.

O mişcare de nelinişte se produse printre musafiri.

- N-ar fi mai bine s-o lăsăm pe gazda noastră să se odihnească? îşi dădu cu părerea Toţki, aruncînd o privire spre Ivan Feodorovici.

- Nu, domnilor! Vă rog să rămîneţi. Am nevoie în mod deosebit de prezenţa dumneavoastră astă-seară, stărui cu un ton grav şi apăsat Nastasia Filippovna.

Şi cum aproape toţi invitaţii aflaseră între timp că în seara aceea urma să fie luată o hotărîre foarte importantă, cuvintele ei li se părură cît se poate de semnificative. Generalul şi Toţki schimbară din nou cîte o privire. Ganea tresări, stăpînindu-şi cu greu neliniştea.

- Hai să jucăm un petit jeu, propuse doamna cea dezgheţată.

- Cunosc un petit jeu admirabil şi foarte original, sări Ferdîşcenko; în orice caz, n-a fost jucat decît o singură dată în lume, cred; din păcate, n-a prins.

- Ce joc anume? întrebă doamna cea dezgheţată.

- Ne adunaserăm într-o zi mai mulţi inşi la o masă prietenească şi,

bineînţeles, eram cam ameţiţi. Deodată, cineva face propunerea ca fiecare dintre cei prezenţi, fără să se scoale de la masă, să povestească ceea ce în străfundul conştiinţei lui i se pare c-ar fi cea mai urîtă faptă din viaţa lui; condiţia esenţială era să spui cu toată sinceritatea adevărul, gol-goluţ, fără să baţi cîmpii.

- Ciudată idee, observă generalul.

- Adevărat, nimic mai ciudat, Excelenţă, dar tocmai aici e tot farmecul.

- Ideea-i ridicolă, zise Toţki; de altfel, n-ar avea decît o singură explicaţie: e un fel de a te lăuda.

- Poate tocmai de asta era şi nevoie, Afanasi Ivanovici.

- La un astfel de joc, îţi vine mai degrabă să plîngi decît să rîzi, remarcă doamna cea dezgheţată.

- E o idee pur şi simplu absurdă, declară Ptiţîn.

- Şi aţi reuşit? întrebă Nastasia Filippovna.

- Tocmai că nu am reuşit; rezultatul a fost deplorabil. Fiecare, bineînţeles, a povestit cîte ceva, mulţi au spus adevărul, ba unii, n-o să mă credeţi, povesteau cu un fel de voluptate; numai că, pînă la urmă, toată lumea s-a simţit ruşinată. Altminteri, a fost destul de nostim şi cu haz, într-un anumit sens, bineînţeles.

- Să ştii că ideea nu e rea! se învioră deodată Nastasia Filippovna. Eu zic să încercăm, domnilor. Adevărul e că nu prea ne distrăm. Dacă fiecare dintre noi ar consimţi să povestească ceva… în acest gen… dacă vrea, bineînţeles; nimeni nu-i obligat; libertate deplină… ei, ce spuneţi? Poate că am rezista pînă la capăt, ai? Cel puţin e ceva foarte original.

- E o idee genială! strigă Ferdîşcenko. De altfel, doamnele se exclud, participă numai bărbaţii; vom trage la sorţi, ca şi atunci! Neapărat! Cine nu vrea cu tot dinadinsul este liber să se abţină, deşi n-ar fi deloc lăudabil! Scrieţi-vă numele pe o bucăţică de hîrtie, domnilor, şi depuneţi-le aici, în pălăria mea; prinţul o să tragă. Jocul nu-i deloc complicat; fiecare va povesti cea mai urîtă faptă din viaţa lui, e cel mai uşor lucru, domnilor! O să vă convingeţi! Dacă cineva va avea o eclipsă subită de memorie, mă însărcinez să-i aduc eu aminte de cîte ceva.

Ideea aceasta genială n-a fost însă pe placul nimănui. Unii se încruntau, alţii zîmbeau ironic, cîţiva ridicară obiecţii, dar fără să insiste prea mult, ca, de pildă, Ivan Feodorovici, care prefera să n-o contrazică pe Nastasia Filippovna, văzînd-o atît de pasionată pentru ideea aceasta stranie. Căci în dorinţele ei, cînd se decidea să manifeste vreuna, fie chiar şi cea mai capricioasă şi absolut inutilă pentru dînsa, Nastasia Filippovna era furtunatoasă şi neîndurătoare. Întocmai aşa se-ntîmplase şi acum; părea foarte surescitată, nu-şi găsea astîmpăr, izbucnea într-un rîs nervos şi isteric, în special cînd Toţki, îngrijorat de starea ei, încercă s-o determine să renunţe. Ochii ei negri scînteiau, două pete roşii îi apărură pe obrajii palizi. Poate expresia de plictiseală şi dezgust de pe feţele unora dintre musafiri îi aţîţa şi mai mult pofta de a le juca un renghi sau, poate, îi plăcea tocmai brutalitatea şi cinismul acestei idei năstruşnice, iar ciţiva erau încredinţaţi că ea urmărea, de fapt, un anume gînd ascuns. Treptat, aproape toţi consimţiră; oricum, era destul de nostim şi interesant, iar pentru unii chiar foarte ademenitor. Ferdîşcenko, mai ales, nu-şi găsea locul de nerăbdare.

- Dar dacă e ceva ce nu se poate povesti… în prezenţa doamnelor? cuteză să întrebe, biruindu-şi timiditatea, tînărul cel tăcut.

- Ei bine, ai să povesteşti altceva; lucruri urîte găseşti totdeauna cîte vrei, îl lămuri Ferdîşcenko, nu fi copil!

- Dar uite, eu, de pildă, nu ştiu care anume dintre faptele mele trebuie s-o consider drept cea mai urîtă, interveni, la rîndul ei, doamna cea dezgheţată.

- Cucoanele sînt scutite să povestească, adică în sensul că nu sînt obligate; dacă totuşi le vine inspiraţia, acceptăm cu recunoştinţă. De asemenea şi bărbaţii, care nu vor cu nici un preţ, sînt scutiţi.

- Dar cum se va putea şti că nu mint? întrebă Ganea, iar dacă vom minţi, tot sensul şi farmecul jocului se pierde. Şi cine va avea curajul să spună adevărul curat? Imposibil să nu spună şi minciuni.

- Chiar şi atunci, perspectiva de a vedea cum minte omul e de ajuns de ispititoare. De altfel, tu, Ganecika, poţi să fii liniştit în privinţa asta, pentru că fapta ta cea mai urîtă este şi aşa arhicunoscută. Dar gîndiţi-vă numai, domnilor, exclamă deodată Ferdîşcenko, într-un fel de extaz, gîndiţi-vă numai cu ce ochi ne vom uita unii la alţii după aceea, mîine, de pildă!

- Dar cum se poate aşa ceva? Nastasia Filippovna, îmi place să cred

că nu-i ceva serios? întrebă Toţki cu demnitate.

- Cine se teme de lup nu se duce în pădure! replică ea cu un zîmbet răutăcios.

- Dar, dă-mi voie, domnule Ferdîşcenko, cum poţi dumneata să faci din asta un joc de societate? stărui Toţki din ce în ce mai neliniştit. Te asigur că asemenea lucruri nu izbutesc niciodată; singur ai spus că rîndul trecut a dat greş.

- Cum, a dat greş? N-am povestit eu data trecută cum am furat trei ruble? Uite aşa, m-am apucat şi am povestit.

- Să zicem. Totuşi, n-ai avut posibilitatea să povesteşti totul în aşa fel încît să pară adevărat şi să ţi se dea crezare? Şi Gavrila Ardalionovici are dreptate cînd spune că la cea dintîi notă falsă tot jocul îşi va pierde hazul. Respectarea adevărului în cazul de faţă presupune o lăudăroşenie de prost gust, ceea ce pentru noi ar fi de neconceput şi cu totul deplasat!

— Reţin subtilitatea remarcii şi constat că rafinamentul dumitale, stimate Afanasi Ivanovici, începe să mă impresioneze chiar şi pe mine, strigă Ferdîşcenko. Vedeţi, domnilor, spunînd că n-am putut istorisi furtul meu în aşa fel ca să pară verosimil, Afanasi Ivanovici lasă să se înţeleagă de fapt, într-un mod fin şi delicat, că n-aş fi putut fura (pentru că despre aşa ceva e necuviincios să vorbeşti cu glas tare), deşi, poate, în adîncul sufletului este perfect convins că Ferdîşcenko ar fi fost în stare să comită un furt! Dar să revenim, domnilor, la jocul nostru; bileţelele cu numele dumneavoastră au fost adunate, mi l-ai dat şi dumneata, Afanasi Ivanovici, prin urmare, nimeni nu refuză! Şi acum, prinţe, trage dumneata!

Prinţul băgă mîna în pălărie şi scoase primul nume, care se nimeri să fie al lui Ferdîşcenko; apoi ieşiră pe rînd numele celorlalţi; Ptiţîn - al doilea, generalul - al treilea, Afanasi Ivanovici - al patrulea, prinţul - al cincilea, Ganea - al şaselea ş.a.m.d. Doamnele s-au abţinut.

— O, Doamne, ce ghinion! strigă Ferdîşcenko. Speram ca primul să iasă prinţul şi apoi generalul. Dar, slavă Domnului că cel puţin după mine urmează Ivan Petrovici; tot e ceva, voi avea şi eu o satisfacţie. După cum vedeţi, domnilor, mie îmi revine să dau pildă de generozitate, şi nici nu vă puteţi închipui cît de mult regret în clipa de faţă că sînt un personaj atît de neînsemnat şi cu nimic vrednic de luat în seamă; pînă şi cinul îmi este dintre cele mai neînsemnate din lume; ce importanţă are şi pe cine poate interesa că Ferdîşcenko a

făcut o faptă urîtă? Şi care-i, în defintiv, cea mai urîtă faptă pe care am săvîrşit-o? Sînt pus în faţa unui embarras de richesse. Ar fi cazul, poate, să mai povestesc o dată despre furtul acela, ca să-i dovedesc lui Afanasi Ivanovici că poţi fura chiar şi fără să fii hoţ.

— Deocamdată însă îmi dovedeşti, domnule Ferdîşcenko, că un om e în stare să simtă o adevărată voluptate povestindu-şi mîrşăviile fără să fie măcar rugat… Dar, la urma urmei… fă cum vrei, domnule Ferdîşcenko.

- Dar începe odată, Ferdîşcenko. Te-ai apucat să trăncăneşti vrute şi nevrute şi în felul acesta n-ai să mai isprăveşti niciodată! porunci iritată Nastasia Filippovna, dînd semne de nerăbdare.

Toată lumea băgă de seamă că după accesul acela de rîs isteric, ea devenise dintr-o dată morocănoasă şi extrem de irascibilă, ceea ce n-o împiedica să stăruie cu o încăpăţînarc despotică în acest nou capriciu năstruşnic. Afanasi Ivanovici suferea nespus. Îl înfuria pe deasupra şi Ivan Feodorovici, care continua să-şi soarbă şampania, calm şi tacticos, ca şi cum nu se întîmpla nimic neobişnuit, ba poate pregătinduse sufleteşte să povestească şi el ceva, cînd îi va veni rîndul.

XIV

— Nu sînt un om spiritual, Nastasia Filippovna, şi tocmai de aceea spun uneori vrute şi nevrute! strigă Ferdîşcenko, începîndu-şi istorisirea. Dacă aş avea talentul lui Afanasi Ivanovici sau al lui Ivan Petrovici, aş tăcea şi eu acum întocmai ca Afanasi Ivanovici şi Ivan Petrovici. Prinţe, aş vrea să ştiu părerea dumitale; uite, mie mi se pare că în lumea asta sînt mult mai mulţi hoţi decît oameni cinstiţi, şi că nu există om, cît de cinstit ar fi el, să nu fi furat ceva măcar o dată în viaţă. E părerea mea, de unde nu trebuie neapărat să se tragă concluzia că eu consider că lumea ar fi în întregime compusă din hoţi, cu toate că uneori, zău, tare îmi vine să cred că aşa este. Dumneata ce zici?

— U-uf, că încîlcit mai vorbeşti! se necăji Daria Alekseevna. Şi ce-s bazaconiile astea pe care le spui acum; nu se poate ca toată lumea neapărat să fi furat ceva în viaţă; eu una n-am furat niciodată nimic.

— Bine, să zicem că dumneata n-ai furat niciodată nimic, Daria Alekseevna; să vedem însă ce are de spus prinţul, care uitaţi-vă cum s-a înroşit?

- Mi se pare că dumneata ai spus un adevăr, numai că exagerezi mult, răspunse prinţul, care într-adevăr se făcuse roşu la faţă.

— Dar dumneata personal, prinţe, n-ai furat niciodată?

- Bine, dar e ridicol! Gîndeşte-te ce spui, domnule Ferdîşcenko, interveni generalul.

- Recunoaşte mai bine că, pur şi simplu, atunci cînd a venit momentul s-o faci, ţi-e ruşine să povesteşti, şi acum încerci să-l amesteci şi pe prinţ în pelteaua dumitale, profitînd de faptul că e un om blajin şi paşnic, vorbi răspicat Daria Alekseevna.

— Ferdîşcenko, ori începi odată să povesteşti, ori taci din gură şi vezi-ţi de treabă. Ne faci să ne pierdem răbdarea! îl repezi, vărsîndu-şi năduful, Nastasia Filippovna.

— Îndată, Nastasia Filippovna; căci, dacă prinţul a recunoscut, iar eu consider că răspunsul prinţului echivalează cu o adevărată mărturisire, ce-ar putea spune atunci oricare altul (nu vreau să

numesc pe nimeni), dac-ar vrea să fie sincer? În ceea ce mă priveşte, domnilor, mai că n-aş avea cine ştie ce mare lucru de adăugat la ceea ce ştiţi; e o treabă pe cît de simplă, pe atît de murdară şi tîmpită. Dar vă asigur că nu sînt hoţ; iar cum s-a întîmplat că am furat totuşi, nu ştiu nici eu. Acum doi ani, într-o duminică, eram la ţară, la Semion Ivanovici Işcenko. Avea invitaţi la masă. După prinz, bărbaţii au mai rămas la masă, la un pahar de vin. La un moment dat, mi-a venit s-o rog pe Maria Semionovna, fiica amfitrionului nostru, să ne cînte ceva la pian. Trecînd prin odaia de alături, zăresc o bancnotă verde, o hîrtie de trei ruble, pe masa de lucru a Mariei Ivanovna; o scosese, pesemne, pentru cine ştie ce trebuinţă a casei. În odaie, nimeni. Iau hîrtia şi o bag în buzunar. Pentru ce? Nu ştiu. Ce anume m-a făcut s-o iau nu pot să-mi dau seama nici astăzi. M-am întors apoi repede înapoi în sufragerie şi mi-am reluat locul la masă. Am aşteptat cu emoţie să văd ce se va intîmpla; eram destul de agitat şi vorbeam întruna, povesteam anecdote, rîdeam; pe urmă m-am apropiat de cercul cucoanelor. Cam după o jumătate de oră, s-a observat dispariţia bancnotei şi au început să întrebe slujnicele. Bănuiala a căzut pe una dintre ele, Daria. Am manifestat un interes deosebit, luînd parte activă la cercetări; îmi amintesc chiar că, văzînd-o pe Daria zăpăcită de tot am îndemnat-o să mărturisească, asigurînd-o de indulgenţa şi iertarea Mariei Ivanovna, şi toate astea cu multă convingere, în faţa lumii. Toţi mă priveau, iar eu simţeam o plăcere extraordinară la gîndul că în timp ce-i ţineam slujnicii predica asta moralizatoare, bancnota zăcea cuminte în buzunarul meu. Cele trei ruble le-am băut în aceeaşi seară la un restaurant. Am intrat şi am cerut o sticlă de Château-Laffitte; niciodată pînă atunci nu mi se-ntîmplase să comand o sticlă de vin fără să mai iau şi altceva; voiam să scap cît mai repede de banii aceia. De altfel, cine ştie ce mari mustrări de cuget n-am mai simţit nici atunci şi nici mai tîrziu. A doua oară n-aş mai face-o, fireşte; mă veţi crede sau nu, voia dumneavoastră, mi-e totuna. Ei, şi cam asta-i totul.

— Numai că, desigur, nu-i cea mai urîtă faptă a dumitale, spuse Daria Alekseevna în silă.

— E mai curînd un caz psihologic decît o faptă condamnabilă, observă Afanasi Ivanovici.

— Şi slujnica? întrebă Nastasia Filippovna, fără să-şi ascundă o puternică pornire de dezgust.

— Servitoarea, bineînţeles, a fost dată afară a doua zi. E o casă cu principii severe.

— Şi ai lăsat să fie concediată?

— Asta-i bună! După dumneata, ar fi trebuit să mă predau pe mîna justiţiei, nu? rînji Ferdîşcenko, întrucîtva contrariat de impresia neplăcută pe care povestea lui o produsese asupra tuturor.

— Ce mîrşăvie! exclamă Nastasia Filippovna.

— Ei, asta-i acum! Nu cumva vreţi ca un om să vă istorisească cea mai urîtă faptă din viaţa lui, iar această faptă să apară totodată şi într-o aureolă de strălucire! Faptele cele mai urîte sînt întotdeauna şi mîrşave, Nastasia Filippovna, şi vom fi îndată lămuriţi în privinţa asta ascultîndu-l pe Ivan Petrovici. De altfel, cîţi nu sînt dintre cei care sînt lustruiţi pe din afară, avînd aparenţă de virtute numai pentru că dispun de caleaşca proprie? Mulţi au caleaşca proprie… Dar prin ce anume mijloace…

Într-un cuvînt, Ferdîşcenko îşi pierdu cu desăvîrşire cumpătul, înfuriindu-se atît de tare, încît întrecu orice măsură; pînă şi faţa i se schimonosi. Oricît de ciudat ar părea, dar nu era exclus că el se aşteptase ca povestirea lui să producă un alt efect. Asemenea „gafe" şi „lăudăroşenii de prost gust", cum spunea Toţki, i se întîmplaseră adesea lui Ferdîşcenko şi se potriveau întru totul cu firea lui.

Nastasia Filippovna tresări de mînie, privindu-l ţintă în ochi; Ferdîşcenko îngheţă de frică şi tăcu mîlc: mersese prea departe!

— N-ar fi mai bine să ne oprim aici? întrebă cu viclenie Afanasi Ivanovici.

— E rîndul meu, dar am să profit de libertatea de a mă abţine şi n-am să povestesc nimic, declară hotărît Ptiţîn.

— Nu vrei?

— Nu pot, Nastasia Filippovna. De altfel, consider că un asemenea joc e absurd.

— Generale, mi se pare că ţi-a venit rîndul, îi spuse Nastasia Filippovna lui Ivan Feodorovici. Dacă refuzi şi dumneata, tot jocul va fi compromis şi o să-mi pară rău, pentru că îmi propusesem să povestesc în sfîrşit şi eu un fapt „din propria-mi viaţă", numai că voiam s-o fac după dumneata şi după Afanasi Ivanovici. Trebuie deci să mă încurajaţi, isprăvi ea zîmbind.

— A! din moment ce faceţi această promisiune, strigă înflăcărat generalul, sînt gata să vă povestesc şi întreaga mea viaţă, dar mărturisesc că, aşteptîndu-mi rîndul, îmi pregătisem în gînd întîmplarea…

— Şi e de ajuns să te uiţi numai la înfăţişarea Excelenţei sale ca să-ţi dai seama cu ce satisfacţie literară şi-a ticluit mica-i istorioară, îndrăzni să observe, oarecum stînjenit, Ferdîşcenko, schiţînd un zîmbet veninos.

Nastasia Filippovna aruncă o privire fugară spre general şi-i veni şi ei să zîmbească. Dar se vedea că amărăciunea şi dezgustul puneau tot mai mult stăpînire pe dînsa. Iar promisiunea ei de a povesti îl alarmă şi mai mult pe Afanasi Ivanovici.

- Mi s-a întîmplat şi mie ca la toată lumea, domnilor, să comit unele fapte nu tocmai elegante, în cursul existenţei mele, începu generalul, dar, ceea ce e mai curios, istoria pe care vreau să v-o povestesc acum, eu însumi o consider ca fiind cea mai urîtă întîmplare din viaţa mea. De atunci au trecut aproape treizeci şi cinci de ani şi nici pînă acum nu pot să scap de un sentiment penibil, ca să zic aşa, ceva care mă rîcîie pe inimă ori de cîte ori mi-aduc aminte de acea întîmplare. De altfel, toată păţania asta, trebuie să vă spun, a fost o mare stupizenie. Eram pe atunci sublocotenent şi-mi omoram zilele într-o unitate oarecare. Ei bine, se ştie ce-i viaţa de sublocotenent: sîngele-ţi fierbe, punga-i goală şi toată gospodăria o duci într-o traistă. Îmi dădură şi o ordonanţă, cu numele de Nikifor, care se apucă plin de zel să se îndeletnicească cu treburile casnice: tîrguia, răzuia, curăţa, cosea, aduna de unde şi cum putea, ba uneori chiar şi şterpelea de ici de colo, îndată ce se ivea ocazia, orice obiect care-mi putea fi de folos în mica mea gospodărie; era un om foarte devotat şi cinstit. Eu, bineînţeles, eram aspru, dar drept. Trebuind să cantonăm cîtva timp într-un orăşel, am fost cartiruit într-un fel de mahala, la o văduvă de sublocotenent în retragere. Bătrînica avea pe puţin optzeci de ani. Locuia într-o casă de lemn, veche, dărăpănată, şi era aşa de nevoiaşă, că nici îngrijitoare nu ţinea. Altădată avusese o familie numeroasă, dar, cu timpul, unii s-au prăpădit, alţii s-au împrăştiat ori au dat-o uitării, iar bărbatul şi-l îngropase cu vreo patruzeci şi cinci de ani în urmă. Ţinuse lîngă ea cu cîţiva ani înainte o nepoată, una gheboasă şi rea ca o vrăjitoare, atît de rea, că într-o zi, cică, o muşcase pe bătrînă de deget. Dar se prăpădi şi nepoata, aşa că de trei ani bătrîna se chinuia singură-singurică. Mă plictiseam în casa ei groaznic; de altfel, era atît de redusă, că nu era chip să scoţi măcar o vorbă de la ea. La urmă, îmi fură un cocoş. Faptul nu prea a fost lămurit nici

pînă astăzi, dar nimeni altul nu putea s-o facă. Din pricina acestui cocoş, ne-arn certat şi încă rău de tot; scurt timp după aceea, la cea dintîi cerere a mea, mi s-a dat o altă locuinţă, în celălalt capăt al oraşului, la un negustor bărbos, parcă-l văd şi-acum, tatăl unei foarte numeroase familii. Ne-am mutat cu Nikifor, bucuroşi că am scăpat de babornită şi de cocioaba ei. Trei zile mai tîrziu, cînd m-am întors de la exerciţii, Nikifor îmi raportează că adică „rău aţi făcut, înălţimea voastră, că aţi lăsat castronul la gazda cea veche, căci nu mai avem în ce să servim supa". Am rămas, fireşte, uimit: „Cum se poate? Nu înţeleg. Cum de a rămas castronul nostru la vechea gazdă?" Nikifor, surprins, la rîndul său, raportează mai departe că la plecarea noastră gazda n-a vrut să-i dea castronul, pentru motivul că i-aş fi spart o oală de a ei şi chiar eu i-aş fi oferit acest castron ca despăgubire. Ticăloşia asta m-a scos bineînţeles din sărite; sîngele mi se înfierbîntă, sării din loc şi mă dusei glonţ la locuinţa babei. Ajung, ca să spun aşa, furios la culme; mă uit, sta singură ghemuită într-un colţ al tindei, ca şi cum s-ar fi pitit de căldura soarelui, cu obrazul rezemat într-o mînă. Încep s-o iau la rost, că adică „eşti aşa şi pe dincolo…" Ştiţi cît e de bogat vocabularul rus în ocări. Numai că bag de seamă ceva ciudat în înfăţişarea bătrînei: stă aşa, cu ochii holbaţi la mine, nu scoate nici un cuvînt, mă priveşte într-un fel cu totul ciudat şi se tînguie parcă, clătinîndu-se încet. Atunci mă potolesc puţin, o cercetez mai atent, dau s-o descos, nici un răspuns. Am mai stat aşa cîteva clipe, neştiind ce să fac; muştele bîzîiau, soarele scăpata spre asfinţit, linişte de mormînt; în sfîrşit, plec foarte consternat. Aflu pe drum că mă cheamă maiorul, după aceea a trebuit să trec şi pe la companie, încît am ajuns acasă pe-nserate. De cum am intrat, Nikifor al meu sare cu gura: „Ştiţi, înălţimea voastră, că vechea noastră gazdă a dat ortul popii?" „Cînd?" „Chiar în seara asta, acum un ceas şi jumătate". Deci, în timp ce eu o înjuram, ea îşi dădea sufletul. Credeţi-mă, faptul acesta m-a zguduit atît de puternic, că abia am putut să-mi vin în fire. Nu-mi ieşea din minte bătrîna, ba începusem chiar s-o şi visez noaptea. Nu eram deloc superstiţios, şi totuşi, a treia zi, m-am dus la biserică, la înmormîntare. într-un cuvînt, pe măsură ce trece timpul, îmi revine tot mai des în gînd chipul nenorocitei bătrîne. Nu de alta, dar îţi apare în faţă aşa ca o nălucire şi ţi se strînge inima de urît. La urma urmei, mi-am zis eu, de ce să-mi fac atîta sînge rău? în primul rînd, e vorba de o femeie, adică de o fiinţă omenească sau, cum se spune astăzi, pe la noi, de o făptură umană, care, la drept vorbind, şi-a trăit traiul, şi-a mîncat mălaiul. Cîndva avusese şi ea copii, bărbat familie, rude şi, ca să zic aşa, o forfoteală în jurul ei, cu zîmbete si glasuri, şi deodată — basta, scrum s-a ales din toate, de parcă nici n-au fost, iar

ea a rămas singură pe lume, ca… o muscă ce poartă povara blestemului milenar. Şi iată, în sfîrşit, a dat Dumnezeu de i-a sosit şi ei veleatul. La asfinţitul soarelui într-o caldă înserare de vară bătrîna mea îşi ia şi ea zborul din lumea aceasta păcătoasă - fireşte, aici nu trebuie să lipsească şi un gînd moralizator - şi iată că în clipa aceea supremă, în loc de lacrimi şi rugăciuni care s-o însoţească în ultima ei călătorie, un sublocotenent fluşturatic, înfipt ţanţoş înaintea ei, cu pumnul în şold, o prohodeşte cu un potop de înjurături ruseşti din cele mai deşucheate; şi toate acestea numai din pricina unui castron. Am greşit, fără îndoială, şi, dacă astăzi, după scurgerea vremii şi în urma schimbărilor ce intervin în firea omului, îmi amintesc de fapta mea de odinioară cu mai mult sîngc rece, ca despre o faptă cu totul străină de mine, de parcă nici n-aş fi săvîrşit-o eu, totuşi şi astăzi încă mai încerc mustrări de cuget. Repet însă că-mi pare ciudat să nu văd de ce să-mi fac reproşuri, pentru că, la urma urmei, n-am fost chiar aşa de vinovat în toată întîmplarea asta; de ce i-o fi venit să moară tocmai în momentul acela? Există, de fapt, şi o justifcare: e vorba de un caz întrucîtva psihologic. Cu toate astea, n-am putut să-mi împac conştiinţa decît luînd asupră-mi, acum cincisprezece ani, întreţinerea a două paturi într-un azil de săraci, pentru ca două femei bătrîne şi bolnave să-şi găsească acolo adăpost şi alinare la sfîrşitul zilelor. Acum mă bate gîndul să le transform în donaţie pe veci, lăsînd în acest scop, prin testament, un capital corespunzător. Asta am vrut să vă mărturisesc. Ei bine, şi o repet, poate că m-am făcut vinovat de multe păcate în viaţă, dar undeva, în străfundurile conştiinţei mele, socot fapta aceasta drept cea mai urîtă dintre toate cîte le-am săvîrşit.

— Departe de a fi cea mai urîtă faptă din viaţa dumitale, Excelenţă, este dimpotrivă una dintre acelea care-ţi face cinste; l-ai dat gata pe Ferdîşcenko, conchise acesta mucalit.

- Într-adevăr, generale, nu-mi închipuiam să ai o inimă aşa de bună; e chiar păcat, spuse în treacăt Nastasia Filippovna.

- Păcat? Dar pentru ce? întrebă rîzînd afabil Ivan Feodorovici, şi cu un aer satisfăcut, sorbi din cupa de şampanie.

Acum îi venise rîndul lui Afanasi Ivanovici, care îşi pregătise şi el o istorioară. Toată lumea era convinsă că nu se va da în lături ca Ivan Petrovici şi, pentru anumite motive, toţi aşteptau cu o curiozitate deosebită povestea lui, trăgînd cu coada ochiului spre Nastasia Filippovna. Cu multă demnitate, care se armoniza perfect cu înfăţişarea lui impunătoare, Afanasi Ivanovici îşi începu una dintre „drăgălaşele lui istorioare”, povestite pe un ton amabil şi plăcut.

(Trebuie menţionat de altfel că avea într-adevăr o ţinută impozantă: înalt, trupeş, cu un început de chelie, puţin încărunţit, cu nişte obraji rumeni, cam puhavi şi fleşcăiţi, ce-i drept, şi cu dantură falsă. Se îmbrăca sobru şi elegant, purtînd întodeauna cămăşi fine. Mîinile lui albe şi plinuţe atrăgeau privirile. Un inel, împodobit cu un diamant scump, strălucea la arătătorul mîinii drepte.) În tot timpul cît a durat povestirea lui, Nastasia Filippovna era atît de absorbită, cercetîndu-şi danteluţa care-i împodobea mîneca, şi pe care o ciupea întruna cu două degete ale mîinii stîngi, încît nu avu vreme să ridice măcar o dată ochii către povestitor.

- Ceea ce îmi uşurează cu osebire sarcina, începu Afanasi Ivanovici, este condiţia principală de a nu povesti decît fapta cea mai urîtă din viaţa mea. În cazul acesta, bineînţeles, nu pot sta mult pe gînduri: alegerea e uşoară, numai să te laşi îndemnat de glasul conştiinţei şi de imboldul inimii. Mărturisesc cu amărăciune că printre nenumăratele fapte uşuratice şi poate chiar… nesăbuite din care îmi fac o vină, există una a cărei amintire mi-a rămas întipărită în minte pentru totdeauna. Întîmplarea s-a petrecut acum douăzeci de ani; eram pe atunci la ţară, la Platon Ordînţev, care tocmai fusese ales mareşal al nobilimii şi venise să-şi petreacă sărbătorile de iarnă în provincie cu tînăra lui nevastă. Se apropia ziua de naştere a Anfisei Alekseevna şi se pregăteau două baluri. Pe vremea aceea făcea furori în lumea bună minunatul roman al lui Dumas-fiul La damme aux cumelias, care, după părerea mea, va râmîne veşnic tînăr şi nemuritor. Toate femeile erau entuziasmate de această carte, cel puţin acelea care o citiseră. Farmecul naraţiunii, caracterizarea

originală a personajului principal, lumea captivantă, supusă unei analize fine pînă în cele mai subtile trăsături, şi, în sfîrşit, toate amănuntele acelea fascinante, presărate în paginile cărţii (ca, de pildă, acela cu privire la împrejurările în care eroina purta cînd buchete de camelii albe, cînd buchete de camelii roşii), într-un cuvînt, toate detaliile acelea pline de încîntare, luate laolaltă, produceau o impresie aproape zguduitoare. Erau la modă cameliile şi fiecare voia să le aibă; florile acestea deveniseră accesoriul obligatoriu al unei toalete de bal; vă întreb acum, cît de lesne puteai să ţi le procuri într-un oraş de provincie, unde toată lumea umbla nebună după camelii? Petea Vorhovskoi era pe atunci îndrăgostit foc de Anfisa Alekseevna. Nu ştiu precis dacă era ceva între ei, adică vreau să spun că nu ştiu dacă el era îndreptăţit să aibă vreo speranţă. Ştiu atît că bietul băiat îşi pierduse capul căutînd să-i procure nişte camelii Anfisei Alekseevna pentru balul ce se anunţase. Se ştia că Sofia Bezpalova şi contesa Soţkaia — o petersburgheză aflată în

vizită la soţia guvernatorului - aveau să vină amîndouă cu buchete de camelii albe. Anfisa Alekseevna, vrînd să producă un efect cu totul deosebit, dorea să aibă camelii roşii. Bietul Platon nu mai ştia ce să facă, zadarnic cutreierase tot ţinutul; deh, ca soţ, se angajase să-i găsească aceste flori, ba chiar le şi dibuise într-un loc. Culmea ghinionului însă, i-a luat-o înainte Mîtişceva, Katerina Aleksandrovna; le cumpărase pe toate în ajun; şi unde mai pui că Mîtişceva era o rivală temută pentru Anfisa Alekseevna; aproape în toate cele erau la cuţite. Fireşte, urmară lacrimi, criză de nervi, leşinuri. Platon era distrus. Dacă Petea ar fi izbutit în momentul acela critic să procure de undeva un buchet de camelii roşii, treburile lui sentimentale ar fi putut avansa cu o repeziciune nebănuită - recunoştinţa femeii, în asemenea cazuri, n-are margini. Şi cît a mai alergat, cît s-a zbătut, bietul băiat, dar era o chestiune aproape nerezolvabilă. Vorba ceea: de unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere. Cînd deodată, chiar în ajunul zilei de naştere a Anfisei Alekseevna, cînd urma să dea şi balul, mă întîlnesc cu Petea, pe la unsprezece ceasuri seara, la o vecină de-a lui Ordînţev, la Maria Pctrovna Zubkova. Radia de fericire. „Ce-i cu tine?" îl întreb. „Am găsit, zise, Evrika!" „Ei bine, prietene, m-ai dat gata! Unde? Cum?" „La Ekşaisk (un orăşel situat la douăzeci de verste distanţă, într-un alt district); e acolo un negustor bărbos şi bogat; îl cheamă Trepalov; e însurat, dar n-are copii şi, în locul lor, ţine, împreună cu bătrîna lui, nişte canari; au şi pasiunea florilor; acolo se găsesc camelii." ‚Bine, dar n-ai nici o siguranţă; şi dacă n-o să-ţi dea?" Am să-i cad în genunchi, am să mă tîrăsc la picioarele lui şi nu plec pînă nu-mi dă!" „Şi cînd pleci?" „Mîine, la cinci dimineaţa." „Ei, într-un ceas bun!" M-am bucurat sincer pentru bietul băiat. Mă întorc la Ordînţev; trecuse de unu noaptea; mă pregătesc de culcare, cu gîndul mereu la Petea; deodată îmi vine o idee năstruşnică. Zis şi făcut. Mă strecor pe furiş la bucătărie, îl scol pe Saveli vizitiul, îi pun în mînă cincisprezece ruble; „înhamă caii! Într-o jumătate de ceas, trăsura să fie gata!" Nu trecu nici o jumătate de ceas şi trăsura, bineînţeles, mă aştepta la poartă. Anfisa Alekseevna, după cum auzisem, avea migrenă, febră, delir. Mă urc în trăsură şi dus am fost; la cinci ajung la Ekşaisk, trag la un han şi aştept să se facă ziuă; pe la ora şapte mă duc la Trepalov. „Aşa şi pe dincolo, ai camelii? Tăicuţule, bunule, ajută-mă, scapă-mă, uite, te rog în genunchi!" „Nu, nu se poate, n-am de dat!" îmi răspunde negustorul, un bătrîn înalt, cu părul de nea şi faţa aspră. îi cad la picioare, încep să mă rog de el. „Ce faci, flăcăule?" zise el speriat. „E vorba de viaţa unui om!" răcnesc eu. „Ei, dacă-i aşa, ia-le şi Dumnezeu să te ajute!" Numaidecît alesei toate cameliile roşii; avea o seră micuţă — o minune! Bătrînul oftează. îl vedeam că se desparte

de ele cu durere. Scot o sută de ruble. „Nu, tăicuţă, nu mă jigni, te rog-” „Atunci, dă-mi voie să te rog, preavenerabile, să dăruieşti suta asta de ruble spitalului din localitate pentru îmbunătăţirea îngrijirii şi hranei.” „Aşa da, flăcăule, e o faptă bună, mărinimoasă ţi plăcută lui Dumnezeu; am să-i dau cu bucurie întru pomenirea numelui şi pentru sănătatea dumitale.” Mi-a plăcut grozav acest bătrîn rus, ca să zic aşa, rus sadea, de la vraie souche. Fericit de izbîndă, am făcut cale întoarsă, dar am luat-o pe alt drum, ca să nu mă întîlnesc cu Petea. De îndată ce am ajuns, i-am trimis buchetul Anfiseii Alekseevna, ca să-l aibă înaintea ochilor cînd se va trezi.

Vă puteţi închipui cîtă bucurie şi lacrimi de recunoştinţă! Platon care în ajun fusese nenorocit, zdrobit, distrus, plîngea acum fericit în braţele mele. Vai! toţi bărbaţii sînt la fel încă de la crearea căsătoriei legitime! Nu îndrăznesc să mai adaug nimic; mă voi mărgini să spun numai că acest episod puse capăt oricăror speranţe ale bietului Petea. Mă gîndisem chiar că, atunci cînd va afla, va sări la mine să mă omoare şi mi-am luat toate măsurile de prevedere, dar lucrurile luară o întorsătură cu totul neprevăzută: de supărare, Petea căzu într-un leşin, apoi făcu febră mare, iar a doua zi dimineaţa se zbătea în ghearele unei congestii cerebrale. Peste o lună, cînd se restabili, ceru să fie trimis în Caucaz; pe scurt, un adevărat roman! La urmă, a fost omorît în Crimeea. Fratele lui, colonelul Stepan Vorhovskoi, era în vremea aceea comandant de regiment şi s-a distins pe cîmpul de bătălie. Mărturisesc că mulţi ani după aceea am avut deseori mustrări de cuget; de ce, pentru ce a fost nevoie să-i dau lovitura aceasta sărmanului Petea? Hai să zicem, să fi fost cel puţin îndrăgostit. Dar aşa, numai pentru o şotie prostească, dintr-un simplu berbantlîc şi atîta tot! Poate că dacă nu i-aş fi luat buchetul atunci, cine ştie, omul trăia, şi astăzi ar fi fost fericit şi nici nu s-ar fi gîndit vreodată să se ducă să lupte cu turcii.

Afanasi Ivanovici încheiase cu acelaşi ton grav şi plin de demnitate cu care îşi începuse povestirea. Cînd isprăvi, musafirii au putut observa cum ochii Nastasiei Filippovna scînteiară straniu, iar buzele îi tremurară. Toate privirile erau îndreptate spre ei doi.

— L-au păcălit pe Ferdîşcenko! L-au tras pe sfoară! Şi încă cum! se văicărea Ferdîşcenko, înţelegînd că e cazul să spună neapărat şi el ceva.

— Cine ţi-e de vină, dacă nu ştii pe ce lume trăieşti! Uite, învaţă şi dumneata de la cei cu scaun la cap! îi replică aproape triumfătoare Daria Alekseevna. (Era o veche şi devotată prietenă şi confidentă a

lui Toţki.)

— Ai dreptate, Afanasi Ivanovici, jocul acesta e din cale-afară de plictisitor şi ar fi cazul să-l încheiem mai repede, spuse Nastasia Filippovna. Povestesc şi eu ce am făgăduit şi pe urmă să jucăm mai bine cărţi.

- Dar mai întîi istorioara promisă! o susţinu generalul cu însufleţire.

- Prinţe, i se adresă pe neaşteptate Nastasia Filippovna lui Mîşkin aceşti doi vechi prieteni ai mei, generalul şi Afanasi Ivanovici, mă tot îndeamnă să mă mărit. Care-i părerea dumitale, dă-mi un sfat; să mă mărit sau nu? Am să fac aşa cum vei spune dumneata.

Afanasi Ivanovici îngălbeni, generalul rămase încremenit; toţi ridicară capetele, făcînd ochii mari. Sîngele îngheţă în vinele lui Ganea.

- Cu… cu cine? întrebă prinţul abia desluşit.

- Cu Gavrila Ardalionovici Ivolghin, răspunse Nastasia Filippovna tare şi răspicat.

Cîteva secunde se aşternu o linişte desăvîrşită; prinţul făcea sforţări vădite să spună ceva, ca şi cum o greutate teribilă îi apăsa pieptul.

- N-nu… Să nu te măriţi! îngăimă el în sfîrşit, răsuflînd din greu.

- Aşa va fi! Gavrila Ardalionovici! i se adresă autoritar şi solemn Nastasia Filippovna. Ai auzit cum a hotărît prinţul? Acesta e şi răspunsul meu; şi acum, să isprăvim o dată pentru totdeauna cu această chestiune.

- Nastasia Filippovna! o dojeni cu glas tremurător Afanasi Ivanovici.

- Nastasia Filippovna! rosti şi generalul pe un ton grav şi convingător, deşi părea vădit alarmat.

O mişcare generală de nelinişte şi emoţie se produse în rîndul invitaţilor.

- Dar ce s-a întîmplat, domnilor? urmă ea, privindu-i parcă a mirare pe cei din jur. Pentru ce această emoţie? De v-aţi vedea acum în oglindă!

- Dar adu-ţi aminte, Nastasia Filippovna, bîigui consternat Toţki, te-

ai legat prin cuvînt, ai făgăduit… absolut nesilită de nimeni, şi ai fi putut să cruţi cel puţin… îmi este penibil… şi mă exprim greu şi… fără îndoială, sînt tulburat, dar… într-un cuvînt, astăzi… într-un astfel de moment, şi în faţa… lumii - să rezolvi o chestiune atît de serioasă, o chestiune de onoare şi de inimă… de care depinde…

— Nu te înţeleg, Afanasi Ivanovici, dumneata, într-adevăr, vorbeşti cam încîlcit… Ce înseamnă cuvintele acestea „în faţa lumii”? Oare nu sîntem într-un cerc de prieteni din cei mai intimi? Ş-apoi, de ce vorbeşti de „joc”? Voiam, într-adevăr, să vă povestesc o istorie; ei bine, iată, v-am spus-o; nu vă place? Şi de ce găseşti că nu-i serios? Ai auzit doar, i-am spus prinţului: „Am să fac aşa cum vei spune dumneata!” Dac-ar fi spus da, mi-aş fi dat imediat consimţămîntul; dar a spus nu, şi am refuzat. În clipa aceea, toată viaţa mea atîrna de un fir de păr; ce vrei mai serios?

— Dar, bine, ce amestec are prinţul aici? Şi ce reprezintă, la urma urmei, prinţul pentru dumneata? mormăi generalul, care abia putu să-şi stăpînească indignarea, văzînd că se dă atîta importanţă părerii lui Mîşkin.

— Iată ce este prinţul pentru mine: e primul om, din cîţi am cunoscut pînă acum, în al cărui devotament sincer simt că mă pot încrede cu adevărat. A crezut în mine de la cea dintîi privire şi de aceea cred şi eu în el.

— Nu-mi rămîne decît să-i aduc mulţumiri Nastasiei Filippovna pentru extrema delicateţe cu care a… procedat faţă de mine, putu să articuleze în sfîrşit Ganea, cu glas tremurător, gura crispată şi faţa albă ca varul. Fără îndoială că aşa şi trebuia să se-ntîmple… Dar… prinţul… Prinţul, în toată afacerea asta…

— Vrea să pună mîna pe cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble, nu-i aşa? îl întrerupse Nastasia Filippovna. Asta ai vrut să spui? Nu tăgădui, sînt sigură că la asta te-ai gîndit! Afanasi Ivanovici, am uitat să adaug: păstrează-ţi cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble şi să ştii că-ţi redau libertatea fără nici o răscumpărare. Ajunge! E timpul să respiri şi dumneata mai liber! Doar nu e glumă: nouă ani şi trei luni! De mîine totul va merge pe un nou făgaş, iar astăzi e ziua mea, şi sînt absolut liberă şi independentă pentru prima oară în întreaga-mi viaţă! Generale, ia-ţi şi dumneata colierul înapoi, dă-i-l nevestei dumitale, iată-l; iar mîine părăsesc şi acest apartament, prin urmare, de acum încolo, domnilor, nu vom mai avea serate! Apoi se ridică hotărîtă să se retragă.

- Nastasia Filippovna! Nastasia Filippovna! se auzi din toate părţile. Cu toţii se repeziră către tînăra femeie, înghesuindu-se în jurul ei şi ascultînd cu emoţie cuvintele-i înfrigurate; nimeni nu înţelegea ce anume se întîmplă; se produse o agitaţie şi o învălmăşeală generală. Deodată, clopoţelul de la uşa de intrare zbîmîi, smucit cu violenţă, ca şi atunci, la Ganea acasă.

- Aha! Iată şi deznodămîntul! În sfîrşit! E unsprezece şi jumătate! strigă Nastasia Filippovna. Vă rog să luaţi loc, domnilor, se apropie deznodămîntul!

Spunînd acestea, se aşeză cea dintîi. Un zîmbet straniu îi flutura pe buze. Amuţise, stînd într-o aşteptare înfrigurată şi privind ţintă spre uşă.

- Rogojin, cu cele o sută de mii de ruble, fără îndoială, îşi zise în şoaptă Ptiţîn.

XV

Intră camerista Katia cu un aer speriat:

- Dumnezeule sfinte, ce-i acolo, Nastasia Filippovna! Au năvălit vreo zece oameni, toţi beţi, au dat buzna în antreu şi vor să-i las înăuntru; cică, e Rogojin, şi dumneavoastră ştiţi despre ce este vorba.

- Bine, Katia, introdu-i imediat pe toţi.

- Chiar pe toţi, Nastasia Filippovna? Dar sînt într-un hal făr'de hal! Să-i vedeţi numai!

- Lasă-i să intre, Katia, toţi pînă la unul, nu-ţi fie frică; de altfel, chiar dacă ai încerca să-i împiedici, tot au să intre. Auzi ce tărăboi fac, ca şi azi-dimineaţă! Domnilor, continuă ea, adresîndu-se musafirilor, vă indispune poate că primesc asemenea vizitatori în prezenţa dumneavoastră. Regret mult şi vă cer scuze, dar altă soluţie nu există şi tare aş vrea să consimţiţi cu toţii a fi martorii acestui deznodămînt; de altfel, veţi proceda cum veţi crede de cuviinţă…

Invitaţii nu conteneau să şuşotească între ei, schimbînd priviri nedumerite; dar nu încăpea îndoială că toate acestea fuseseră puse la cale dinainte şi că pe Nastasia Filippovna, care, de bună seamă, îşi pierduse minţile, tot n-aveai cum s-o scoţi dintr-ale ei în momentul de faţă. Toţi erau grozav de curioşi să vadă ce va urma. De altfel, nici nu prea era cazul să fie îngrijoraţi. Nu se aflau printre ei decît două doamne: Daria Alekseevna şi necunoscuta aceea frumoasă şi tăcută. Cea dintîi mai văzuse multe în viaţa ei şi nu se pierdea cu firea aşa cu una cu două. Cea de-a doua n-avea cum să înţeleagă despre ce era vorba. Era o străină, o nemţoaică, şi nu ştia nici o iotă ruseşte; pe deasupra, se pare că pe cît era de frumoasă, pe atît era de proastă. Devenise un obicei în anumite cercuri s-o invite, fie chiar şi numai pentru desfătarea ochiului oaspeţilor, fiindcă era decorativă în toaleta ei somptuoasă şi cu pieptănătura ca de expoziţie, întocmai cum unii împrumută de pe la vecini, pentru serate, un tablou sau un vas de preţ, o statuie sau orice alt obiect de artă. Cît despre bărbaţi, Ptiţîn, de pildă, era prieten cu Rogojin; Ferdîşcenko se simţea ca peştele în apă; Ganecika nu putea să-şi vină încă în fire, deşi simţea vag cum o putere de nebiruit îl îndeamnă să rămînă pînă la capăt ţintuit la stîlpul infamiei. Bătrînul profesor nu pricepea nimic şi,

văzînd agitaţia din jur şi neliniştea extraordinară a Nastasiei Filippovna, tremura de frică, mai-mai să plîngă; dar moşneguţul ar fi preferat să moară decît s-o părăsească într-un asemenea moment pe Nastasia Filippovna, pe care-o adora ca pe o nepoată adevărată. Cît îl priveşte pe Afanasi Ivanovici, toată aventura aceasta era, desigur, compromiţătoare pentru demnitatea lui, dată fiind mai ales întorsătura nebunească pe care-o luase; cum toate acestea însă îl priveau direct, nu putea să plece înainte de a fi lămurit lucrurile definitiv, cu atît mai mult cu cît două trei vorbe pe care le scăpase în treacăt Nastasia Filippovna îl puseseră pe gîn-duri. De aceea hotărî să rămînă pînă la capăt, adoptînd o atitudine de simplu spectator, singura potrivită de aici înainte pentru demnitatea lui. Numai generalul Epancin, jignit peste măsură de felul ostentativ şi oarecum scandalos cu care îi fusese înapoiat cadoul, putea desigur să fie şi mai supărat de toate excentricităţile acestea, iar apariţia neaşteptată a lui Rogojin venea să pună capac la toate; un om ca el făcuse oricum o concesie prea mare acceptînd să ia loc alături de Ptiţîn şi Ferdîşcenko; ceea ce săvîrşise însă sub imboldul pasiunii putea fi învins, la urma urmei, de sentimentul datoriei, al conştiinţei rangului său social şi de respectul faţă de sine însuşi, astfel încît prezenţa lui Rogojin şi a companiei lui în societatea Excelenţei sale îi repugna cu totul.

— Ah, generale, îl întrerupse Nastasia Filippovna chiar de la primele cuvinte, mi-au ieşit din cap toate astea! Dar fii sigur că prevăzusem o asemenea eventualitate. Dacă e într-adevăr aşa de jignitor pentru dumneata, nu mai insist să rămîi, cu toate că aş fi dorit mult ca tocmai dumneata să fii de faţă în momentul acesta. În tot cazul, îţi sînt recunoscătoare pentru vizita dumitale şi pentru frumoasa dumitale atenţie, dar dacă totuşi ţi-e frică…

-Nici un cuvînt mai mult, Nastasia Filippovna! strigă generalul într-un avînt de generozitate cavalerească. Cui spui toate astea? Numai din devotament, şi tot aş rămîne lîngă dumneata, iar dacă vreun pericol… De altfel, mărturisesc, curiozitatea mea e aţîţată în cel mai înalt grad. Mă temeam numai ca nu cumva ăştia să strice covoarele sau să spargă ceva… După părerea mea, n-ar trebui să-i primeşti deloc, Nastasia Filippovna!

- Rogojin în persoană! anunţă Ferdîşcenko.

— Ce crezi, Afanasi Ivanovici? apucă să-i şoptească în grabă generalul lui Toţki. Nu cumva a înnebunit? Vorbesc la propriu, în sensul adevărat al cuvîntului, în accepţia lui medicală. Ce zici?

- Ţi-am mai spus că dintotdeauna avea ciudăţenii, se eschivă cu dibăcie de la un răspuns direct Afanasi Ivanovici.

- Şi dacă ţii seama şi de starea asta a ei febrilă… Ceata lui Rogojin era aproape în aceeaşi formaţie ca şi în dimineaţa acelei zile, la Ganea; i se adăugase numai un bătrînel deşucheat, fost cîndva redactor al unei dubioase gazete de scandal şi despre care circula o anecdotă, cum că şi-ar fi amanetat dantura falsă, montată în aur, pentru băutură, precum şi un fost sublocotenent, a cărui înfăţişare lăsa să se ghicească în el un concurent serios şi un rival al individului cu pumnii zdraveni; nimeni din ceata lui Rogojin nu-l cunoştea; fusese cules de pe partea însorită a bulevardului Nevski Prospekt, unde oprea trecătorii, solicitînd, în stilul lui Marlinski, să-l ajute cu bani, sub pretextul curios că în timpurile lui de glorie dădea şi el cîte cincisprezece ruble dintr-o dată celor care-i cereau de pomană. De cum se cunoscuseră, cei doi concurenţi resimţiră o puternică aversiune reciprocă. Domnul cu pumnii zdraveni se considera jignit de admiterea „pomanagiului” în ceata lor şi, cum era în general tăcut din fire, se mărginea să scoată din cînd în cînd cîte un mormăit de urs, uitîndu-se cu dispreţ suveran la „pomanagiu” cînd acesta, fiind un om manierat şi cu simţ diplomatic, încerca „să se dea bine” pe lîngă el. După înfăţişare, sublocotenentul părea să fie dintre aceia care „la treabă” izbutesc mai multe prin dibăcie şi pricepere decît prin forţă fizică; unde mai pui că era şi mai mic de statură în comparaţie cu domnul cel bătăuş. Foarte delicat, pe ocolite, evitînd orice discuţie în contradictoriu, dar fudulindu-se teribil, făcu de mai multe ori aluzie la avantajele şi superioritatea boxului englezesc; într-un cuvînt, se arăta un fervent admirator al Apusului. La auzul cuvîntului „box”, domnul cel atletic schiţă un zîmbet dispreţuitor de om ofensat şi, fără a-i face onoarea unei încăierări directe, la rîndul său ca din întîmplare, îi vînturase de cîteva ori pe sub nas un atribut eminamente naţional - un pumn enorm, noduros, acoperit cu un fel de puf roşcat — şi pentru toată lumea fu limpede că dacă acest atribut eminamente naţional s-ar abate asupra cuiva, l-ar face una cu pămîntul.

Beat „criţă” nu era nici unul datorită străduinţelor lui Rogojin care, preocupat de vizita pe care urma să i-o facă Nastasiei Filippovna, luase încă de dimineaţă toate măsurile pentru a tempera zelul „sugativ” al partenerilor săi. El însuşi izbuti să se dezmeticească din ameţeala băuturii, în schimb umbla buimac de pe urma tuturor impresiilor acelei zile zbuciumate cum n-a mai fost alta în viata lui. Un singur gînd îl urmărea ca o obsesie de fiece clipă. Pentru înfăptuirea lui se zbătuse de la ora cinci după-amiază şi pînă la

unsprezece seara, pradă neliniştii şi îndoielii, tratînd cu tot felul de cămătari, ca de-alde Biskup şi Kinder, care înnebuniseră aproape, alergînd să-i împlinească vrerea. Pînă la urmă, cele o sută de mii de ruble, bani gheaţă, la care Nastasia Filippovna făcuse în treacăt o aluzie vagă şi ironică, fură procurate, deşi cu o dobîndă atît de exorbitantă, că pînă şi Biskup, ruşinat, nu îndrăznea să vorbească cu Kinder despre asta decît în şoaptă.

Ca şi în dimineaţa acelei zile, Rogojin păşea în frunte, urmat de ceilalţi care, deşi pătrunşi de conştiinţa unei anume superiorităţi, nu puteau să-şi înfrîngă un sentiment de teamă. Mai cu seamă, şi numai Dumnezeu ştie de ce, îi intimida Nastasia Filippovna. Unii dintre ei erau chiar convinşi că vor fi neapărat „zvîrliţi pe scară-n jos”. Printre aceştia se afla şi elegantul, irezistibilul Zaliojev. Dar ceilalţi, cu deosebire domnul cu pumnii zdraveni, fără a o arăta pe faţă, nutreau pentru Nastasia Filippovna cel mai mare dispreţ, amestecat cu ură, şi de aceea au venit la ea ca la asediul unei cetăţi duşmane. Totuşi, luxul primelor două odăi le impuse, fără voie, un respect şi un fel de teamă; erau acolo atîtea lucruri noi pentru ei, mobile rare, tablouri, o statuie mare a zeiţei Venus şi cîte şi mai cîte! Toate astea, bineînţeles, nu-i împiedicară să se înghesuie cu o curiozitate de bădărani pînă în salon, după şeful lor; de cum îl zăriră însă pe generalul Epancin printre oaspeţii Nastasiei Filippovna, domnul cu pumnii zdraveni, „pomanagiul” şi încă vreo doi-trei s-au simţit la început atît de intimidaţi, încît începură să se dea puţin cîte puţin îndărăt pînă se retraseră în odaia de alături. Singur Lebedev, printre alţi cîţiva mai îndrăzneţi, părea cel mai hotărît şi mergea aproape cot la cot cu Rogojin, conştient fiind de ceea ce va să zică un milion patru sute de mii de ruble capital lichid şi o sută de mii bani peşin pe care-i aducea plocon acum, imediat. Trebuie menţionat că toţi, chiar şi Lebedev, nu aveau o idee desluşită despre limitele puterii lor, şi nu ştiau în ce măsură le era sau nu îngăduit totul. Lebedev, de pildă, era gata să jure uneori că absolut totul le este îngăduit; în unele momente, în schimb, simţea un vag îndemn de a-şi aduce aminte, pentru orice eventualitate, şi de unele articole din codul penal, mai ales de cele încurajatoare şi liniştitoare.

Cu totul alta a fost impresia pe care a produs-o salonul Nastasiei Filippovna asupra lui Rogojin. De cum se ridică draperia şi o zări pe Nastasia Filippovna, el nu mai ştiu de nimeni şi de nimic, la fel ca şi în dimineaţa aceea, ba şi mai mult poate. Păli brusc şi rămase o clipă neclintit; se putea ghici cît de năvalnic îi bate inima. Sfios, pierdut, privi cîteva clipe fără a-şi putea lua ochii de la Nastasia Filippovna, apoi, deodată, ca scos din minţi, se îndreptă împleticindu-se spre

masă; în drum se împiedică de scaunul lui Ptiţîn, călcînd apoi cu cizmele lui murdare dantela superbei rochii pe care o purta frumoasa nemţoaică; dar nici nu băgă de seamă, nici nu-şi ceru scuze. Ajuns lîngă masă, depuse un obiect straniu, pe care îl ţinea cu amîndouă mîinilc de cînd intrase în salon. Era un pachet mare, învelit cu grijă într-un număr din Birjevîie vedomosti şi strîns legat din toate părţile cu o sfoară din acelea cu care se leagă căpăţînile de zahăr. Rămase după aceea pironit locului, cu braţele atîrnîndu-i de-a lungul trupului, ca şi cum şi-ar fi aşteptat sentinţa. Purta acelaşi costum, numai că acum mai avea la gît un fular nou de mătase, de un roşu aprins combinat cu verde, pe care stătea înfiptă o agrafă cu un briliant enorm, reprezentînd un cărăbuş, iar pe degetul murdar al mîinii drepte un inel masiv cu briliante. Lebedev se oprise la vreo trei paşi de masă. Katia şi Paşa, cameristele Nastasiei Filippovna, veniră şi ele în mare grabă şi acum stăteau pitite după draperiile pe jumătate trase, privind cu ochii holbaţi de spaimă şi nedumerire.

- Ce-i asta? întrebă Nastasia Filippovna, examinîndu-l cu atenţie şi curiozitate pe Rogojin şi arătînd cu ochii „obiectul".

— Suta de mii de ruble, răspunse el cu glasul sugrumat.

- Aşa. Te-ai ţinut, vasăzică, de cuvînt! Ce om! Şezi, te rog, aici, ne scaunul acesta; poate că mai tîrziu o să am ceva să-ţi spun. Cine sînt oamenii aceştia care te însoţesc? Tot cei de adineauri? Ei bine, spune-le să intre şi să ia loc. Uite, pe canapeaua de colo sau pe aceasta de aici. Poftim şi aceste două fotolii… Dar ce-i cu ei, parcă n-ar voi să intre?

Într-adevăr, cîţiva dintre însoţitorii lui Rogojin, intimidaţi, bătuseră în retragere şi aşteptau în odaia vecină; o parte din ei au rămas în salon şi acum, la invitaţia Nastasiei Filippovna, începură să se aşeze, care unde putea, căutînd să fie cît mai departe de masă, mai mult prin colţuri, unde să poată sta neobservaţi, în timp ce alţii îşi reveneau din buimăceală, recăpătîndu-şi destul de repede curajul. Rogojin se aşeză şi el pe scaunul ce-i fusese indicat, dar, cîteva clipe după aceea, se ridică şi rămase în picioare în tot timpul scenei ce a urmat. Încetul cu încetul i-a cercetat pe rînd cu privirea pe toţi musafirii. Cînd dădu cu ochii de Ganea, un zîmbet înveninat i se aşternu pe faţă şi murmură ca pentru sine: „Uite-l şi pe ăsta!" Prezenţa generalului şi a lui Afanasi Ivanovici îl lăsă aproape rece. Zărindu-l însă pe Mîşkin alături de Nastasia Filippovna, uimirea-i fu aşa de mare, încît, fără voie, ochii îi rămaseră mult timp aţintiţi asupra acestuia; părea că nu este deloc în stare să-şi explice prezenţa

prinţului acolo. De altfel, făcea uneori impresia unui om cu conştiinţa rătăcită, cuprins de delir. Pe lîngă zguduirile din această zi, noaptea precedentă o petrecuse în tren, ceea ce înseamnă că nu dormise aproape patruzeci şi opt de ore.

- Sînt o sută de mii de ruble, domnilor, aici în pachetul acesta murdar, spuse Nastasia Filippovna, adresîndu-se celor de faţă cu un fel de sfidare plină de neastîmpăr. Mai devreme zbierase ca un smintit că-mi aduce seara o sută de mii de ruble şi-l tot aşteptam să apară. Venise să mă cumpere dumnealui şi se tîrguia ca la mezat; a început cu optsprezece mii de ruble, a săltat apoi dintr-o dată la patruzeci de mii şi la urmă iată şi suta de mii întreagă. Orice s-ar zice, s-a ţinut de cuvînt! Dar priviţi-l ce palid e!… Toate acestea s-au petrecut în dimineaţa asta, la Ganecika acasă; mă dusesem să-i fac o vizită mamei lui, să cunosc viitoarea mea familie; dar acolo, soră-sa mi-a strigat în faţă: „Oare nu se găseşte nimeni aici care s-o dea afară pe dezmăţata asta?" şi l-a scuipat pe frate-său, pe Ganecika drept în obraz. E o fată cu caracter!

— Nastasia Filippovna! făcu generalul cu dojana. Începuse să înţeleagă întrucîtva, în felul său, situaţia.

— Ce-i, generale? Nu-i frumos, nu-i aşa? la să isprăvim cu farsa asta! Că am avut lojă la Teatrul Francez şi am stat acolo în chip de virtute inaccesibilă, şi timp de cinci ani fugeam ca o sălbatică de toţi cei care umblau după mine, făcînd pe inocenta, ei bine - toate astea n-au fost decît o prostie, un moft! lată că, după cinci ani de viaţă virtuoasă, a venit el, şi chiar aici, în faţa tuturor, îmi trînteşte pe masă un plocon de o sută de mii de ruble şi, fără îndoială, m-aşteaptă şi o troică la poartă. Atît preţuiesc eu în ochii lui — o sută de mii de ruble! Ganecika, văd că tot mai eşti supărat pe mine! Dar cum de te-ai putut gîndi o clipă măcar să mă introduci în familia ta? Pe una ca mine, care se înhăitează cu Rogojin! Îţi aminteşti ce a spus prinţul adineauri?

— Nu asta am vrut să spun. Dumneata nu eşti o astfel de femeie! Departe de a te coborî pînă la Rogojin! îngăimă prinţul cu glas tremurător.

— Ajunge, Nastasia Filippovna, măicuţă, ajunge, porumbiţo, zău! n-o mai rabdă inima pe Daria Alekseevna. Dacă ţi s-a făcut lehamite de ei, de ce să le cauţi în coarne! Nici nu-mi vine a crede că te-ai putea duce după unul ca ăsta, chiar şi pentru o sută de mii de ruble! Ce-i drept, suta de mii e o sumă! Nu-i de lepădat! Dar n-ai decît să pui

mîna pe bani, iar pe dumnealui trimite-l la plimbare, altceva nici nu merită unu' ca el; ehei, să fi fost în locul tău, cum îi mai făceam vînt!… N-aş ezita o clipă!…

Se înfuriase rău de tot Daria Alekseevna rostind aceste cuvinte. Era o femeie tare bună la suflet şi simţitoare, nevoie mare.

— Nu te necăji, Daria Alekseevna, răspunse zîmbind Nastasia Filippovna, i-am spus-o doar aşa, fără supărare. N-am de ce să-i port pică. Într-adevăr, nu ştiu nici ce nebuneală m-apucase, c-am vrut să intru într-o familie onorabilă! Am cunoscut-o pe mama lui şi i-am sărutat mîna. Şi dacă adineauri, la voi, mi-am cam bătut joc de tine, Ganecika, am făcut-o într-adins, ca să mă conving pentru cea din urmă oară de ce eşti tu în stare. Şi tare m-ai minunat, zău asa! La multe m-aş fi aşteptat, dar la asta nu! Şi cum de ai putut să te gîndeşti măcar să mă iei de nevastă, ştiind că în ajunul căsătoriei tale generalul îmi dăruieşte un asemenea colier scump de perle, iar eu îl primesc! Dar Rogojin? Păi, ăsta, în propria ta casă, de faţă cu mama şi cu sora ta, a vrut să mă cumpere, stînd la tocmeală, şi totuşi asta nu te-a împiedicat să vii după aceea să-mi ceri mîna! Ba, erai gata s-o aduci şi pe soră-ta! Să fi avut dreptate Rogojin, spunînd despre tine că, pentru trei ruble, ai fi în stare să te tîrăşti în patru labe tocmai pînă la Vasilievski Ostrov?

- Se duce tîrîş, îl cunosc eu! întări Rogojin încet, dar cu un aer de profundă convingere.

- Hai să zicem, dacă erai muritor de foame, treacă-meargă; dar, după cîte ştiu, ai o leafă destul de frumuşică. Şi cu toate astea nu numai că te-ai pretat la afacerea asta ruşinoasă, dar, cînd te gîndeşti, pe deasupra, că erai cît pe ce să te însori cu o fiinţă nesuferită (căci ştiu bine că mă urăşti!). Acum m-am convins şi eu că pentru bani un asemenea om ar fi în stare să bage şi cuţitul în tine! I-a cuprins pe toţi o lăcomie, încît se dau în vînt după bani ca nişte apucaţi. Vezi cîte un ţînc, nici nu i s-a uscat laptele pe buze, şi dă din coate să ajungă cămătar. Ar fi în stare să înfăşoare briciul în mătase şi să-i taie beregata şi celui mai bun prieten al său ca unui berbec, furişîndu-se pe la spate, aşa cum am citit undeva, nu de mult. Ce mai… eşti un mare neruşinat! Şi eu sînt o neruşinată, dar tu m-ai întrecut. Cît despre curtezanul cu buchetele, nici n-am cuvinte…

- Cum poţi, cum poţi să vorbeşti aşa, Nastasia Filippovna! strigă, plesnindu-şi palmele, generalul, sincer dezolat. Dumneata, totdeauna aşa de delicată, care judecai atît de frumos! Şi deodată, ce

limbaj! Ce expresii!

— Generale, acum sînt ameţită şi vreau să petrec, rîse deodată Nastasia Filippovna. Azi e ziua mea, sărbătoarea mea, triumful meu, îl aşteptam de mult. Daria Alekseevna, îl vezi pe amatorul acesta de flori, Monsieur aux camelias, uite-l cum stă acolo şi-şi rîde de noi…

— Nu rîd, Nastasia Filippovna, ci doar ascult cu cea mai mare atenţie, replică Toţki cu demnitate.

— Ei bine, pentru ce, în loc să-i redau libertatea, l-am chinuit cinci ani de-a rîndul? Merita el asta? E aşa cum îl arată firea şi altfel nu poate fi… Ba, e încredinţat poate că-i datorez şi recunoştinţă: m-a învăţat omul, m-a întreţinut ca pe o contesă, a cheltuit o avere cu mine; încă în provincie căuta să mă mărite cu un om destoinic, iar aici mi l-a găsit pe Ganecika; şi ce crezi, de cinci ani am încetat să mai trăiesc cu el şi în tot acest timp am continuat să primesc bani de la el, pentru că socoteam că-i dreptul meu! Dar o luasem pe calea cea greşită! Tu spui: ia suta de mii de ruble şi trimite-l la plimbare, dacă ţi s-a făcut lehamite. E adevărat că mi-e lehamite… Puteam să mă mărit de multă vreme, şi nu cu unul ca Ganecika, dar gîndul acesta mă scîrbea. Şi la ce bun mi-am irosit cinci ani din viaţă, hrănindu-mi sufletul cu fiere? Şi totuşi, ai să mă crezi ori nu, acum patru ani mă întrebam cîteodată dacă n-ar fi mai bine să mă mărit cu Afanasi Ivanovici al meu. Din răutate mă gîndeam pe atunci la asta; în vremea aceea, cîte nu-mi treceau prin cap! Şi puteam să-l oblig! Chiar el îmi trăgea clopotele şi-mi dădea a înţelege. Nu mă crezi? Ştiu bine că nu era sincer, mă minţea, dar e aşa de pofticios, că se lasă uşor cînd e vorba să-şi facă mendrele. Pe urmă, mulţumesc lui Dumnezeu, m-am gîndit că nici măcar atîta ură nu merită! Şi deodată aşa m-am scîrbit de el, încît chiar dacă mă cerea în căsătorie, îl refuzam. Cinci ani am jucat farsa asta! Decît aşa, mai bine s-ajung o femeie de stradă, căci acolo mi-e locul! Ori să-mi fac de cap plecînd cu Rogojin, ori, de mîine chiar, mă fac spălătoreasă! Căci nimic din ceea ce-i pe mine nu-i al meu; cînd o fi să plec — am să-i arunc în obraz totul, îi las pînă şi ultima zdreanţă, iar cînd n-am să mai am nimic, cine o să mă mai vrea? Ia întreabă-l pe Ganea, mă ia el atunci de nevastă? Nici chiar Ferdîşcenko nu m-ar lua!…

- Ferdîşcenko poate că nu te-ar lua, Nastasia Filippovna, sînt un om sincer, interveni Ferdîşcenko, în schimb, prinţul te-ar lua sigur! Dumneata stai şi te tot văicăreşti, dar mai bine te-ai uita o clipă la prinţ! îl observ de mult…

- E adevărat? îl întrebă ea pe Mîşkin.

- Adevărat, rosti prinţul aproape în şoaptă.

- Şi m-ai lua aşa cum sînt, săracă de tot?

- Te-aş lua oricum, Nastasia Filippovna…

- Altă comedie! murmură generalul. Era de prevăzut!

Prinţul fixă o privire tristă, gravă şi pătrunzătoare pe chipul Nastasiei Filippovna, în timp ce ea continua să-l examineze.

- Poftim, s-a găsit cine! spuse deodată, adresîndu-i-se din nou Dariei Alckseevna. Nu mă îndoiesc că i-a venit aşa, din bunătatea inimii, îl cunosc. Uite, mi-am şi găsit un binefăcător! Dar cine ştie, o fi poate adevărat ce se spune despre el că e… într-o doagă. Şi din ce ai să trăieşti, mă rog, dacă eşti atît de îndrăgostit, că ai fi în stare, tu, un prinţ de sînge, să mă iei de nevastă din mîinile lui Rogojin?

- Te iau curată şi cinstită, Nastasia Filippovna, şi nu din mîinile lui Rogojin, răspunse prinţul.

- Cum adică, eu şi cinstită?

- Da, dumneata.

- Ei, asta e ceva… ca în romane; nişte aiureli din vremuri apuse, dragă prinţe; acum lumea s-a deşteptat şi bazaconiile astea nu mai prind! Şi-apoi, cum poţi să te gîndeşti la însurătoare, cînd dumneata însuţi ai avea nevoie de o dădacă!

Prinţul se ridică şi cu un glas sfios şi tremurător, avînd însă aerul unui om pe deplin convins de ceea ce spune, rosti apăsat:

- Poate că ai dreptate, Nastasia Filippovna, eu nu mă pricep la nimic, nu cunosc nimic, dar… socot că dumneata îmi vei face onoarea şi nu eu dumitale. Eu… nu sînt nimic, pe cînd dumneata ai cunoscut suferinţa şi ai ieşit neîntinată din astfel de infern. Asta înseamnă mult. N-ai de ce să te simţi dezonorată şi să pleci cu

Rogojin. Eşti prea întărîtată acum… l-ai înapoiat şaptezeci de mii de ruble domnului Toţki şi spui că pleci şi-i laşi totul, totul. Care de aici ar fi în stare să facă la fel? Eu… Nastasia Filippovna… te iubesc. Aş muri pentru dumneata, Nastasia Filippovna. N-aş permite nimănui să spună un singur cuvînt rău despre dumneata, Nastasia

Filippovna… Dacă o să fim săraci, am să muncesc, Nastasia Filippovna… La auzul acestor cuvinte ale prinţului, Ferdîşcenko şi Lebedev chicotiră iar generalul îşi drese glasul, tuşind pe-nfundate. Ptiţîn şi Toţki nu se putură opri să nu zîmbească, străduindu-se s-o facă cît mai discret. Ceilalţi rămaseră pur şi simplu cu gurile căscate.

- … Şi, cine ştie, poate că nici n-o să fim aşa de săraci, ci dimpotrivă, foarte bogaţi, Nastasia Filippovna, continuă prinţul cu aceeaşi voce sfioasă. De altfel, nu ştiu încă nimic sigur, şi-mi pare rău că de cînd am sosit, în cursul zilei de azi, n-am putut afla ceva mai precis, dar am primit în Elveţia o scrisoare de la Moscova, din partea unui domn, pe nume Salazkin, care îmi face cunoscut că e posibil să intru în posesia unei moşteniri foarte importante. lată scrisoarea.

Şi la aceste cuvinte, prinţul scoase o scrisoare din buzunar.

- Nu cumva aiurează? mormăi generalul. E o adevărată casă de nebuni!

Urmă o clipă de tăcere.

- Ai spus, mi se pare, prinţe, că scrisoarea e de la Salazkin? întrebă Ptiţîn. E un om foarte cunoscut în anumite cercuri, are reputaţia unui om de afaceri cît se poate de serios şi priceput şi, dacă această comunicare vine chiar de la el, poţi într-adevăr să-i dai deplină crezare. Din fericire, cunosc scrisul lui Salazkin întrucît am avut, nu de mult, nişte afaceri cu el… Dacă mi-ai da voie să-mi arunc ochii pe această scrisoare, aş putea să-ţi spun cu precizie dacă e scrisă de el.

Fără nici un cuvînt, prinţul, cu o mînâ tremurîndă, îi întinse scrisoarea lui Ptiţîn.

- la staţi, cum vine asta? sări deodată generalul, uitîndu-se la ceilalţi ca un om scos din minţi. Cu adevărat, e vorba de o moştenire?

Toate privirile se îndreptară spre Ptiţîn, care citea scrisoarea. O nouă întîmplare senzaţională venea să aţîţe curiozitatea tuturor. Ferdîşcenko nu-şi mai găsea astîmpăr; Rogojin, nedumerit, îşi plimba privirea din ce în ce mai neliniştită, uitîndu-se înspăimîntat cînd la prinţ, cînd la Ptiţîn. Daria Alekseevna, în aşteptare, stătea ca pe ghimpi. Pînă şi Lebedev îşi pierdu răbdarea şi, părăsindu-şi colţul, se postă în spatele lui Ptiţîn, încercînd să parcurgă din ochi scrisoarea, peste umărul acestuia, cu mutra unui om care se teme să nu se trezească deodată cu un ghiont în spate.

XVI

— E o chestiune sigură, declară în sfîrşit Ptiţîn, împăturind scrisoarea şi înapoind-o prinţului. Primeşti, fără nici o bătaie de cap, pe baza unui testament indiscutabil al mătuşii dumitale, un foarte însemnat capital.

- Cu neputinţă! izbucni generalul, explodînd parcă. Toţi rămaseră din nou cu gura căscată.

Ptiţîn explică, adresîndu-i-se în special lui Ivan Feodorovici, că o mătuşă de-a prinţului, pe care el n-a cunoscut-o, de altfel, niciodată personal, murise cu cinci luni în urmă; defuncta, sora cea mai mare a mamei prinţului, era fata unui negustor, pe nume Papuşin, care, după ce a dat faliment, a murit în mizerie la Moscova. În schimb, fratele mai mare al acestui Papuşin, mort şi el de curînd, fusese un negustor cu renume datorită averii sale. Acum un an îi pierduse rînd pe rînd, la interval de o lună, pe cei doi fii ai săi, şi bătrînul fusese aşa de zdrobit de această nenorocire, încît în scurtă vreme după aceea se prăpădi şi ei. Era văduv, şi toată averea lui trecu unei nepoate - mătuşa prinţului, o femeie foarte săracă, trăind din mila altora. În momentul cînd îi veni moştenirea lui Papuşin, mătuşa aceasta, suferindă de dropică, era pe patul de moarte, dar amintindu-şi de prinţul Mîşkin, îl însărcina de îndată pe Salazkin să-l caute şi, între timp, a mai apucat să-şi facă şi testamentul. Cum se vede, nici prinţul şi nici doctorul la care a locuit în Elveţia n-au mai aşteptat o înştiinţare oficială sau informaţii suplimentare şi, după primirea scrisorii lui Salazkin, prinţul se hotărî să vină personal.

— Nu pot să-ţi spun decît atît, încheie Ptiţîn, adresîndu-i-se prinţului, că drepturile dumitale asupra moştenirii par să fie pe deplin legale şi incontestabile, iar în ceea ce-l priveşte pe Salazkin poţi să fii încredinţat că tot ce ţi-a scris el este sută-n sută exact. Felicitările mele, prinţe! Nu este exclus ca toată moştenirea să se ridice cam pînă la un milion şi jumătate de ruble, dacă nu şi mai mult, dat fiind că Papuşin a fost un negustor foarte bogat.

— Ptii, ce noroc pe capul celui din urmă prinţ din neamul Mîşkinilor! zbieră Ferdîşcenko.

— Urra! făcu şi Lebedev cu vocea lui răguşită de beţivan.

— Şi eu care l-am împrumutat azi-dimineaţă cu douăzeci şi cinci de ruble, sărăcuţul de el, ha, ha, ha! Curată fantasmagorie! se minună generalul care nu reuşea să-şi revină din buimăceală. Ei, dacă-i aşa, să-ţi prezint felicitări! Omagiile mele! Şi, ridicîndu-se de la locul lui, se duse să-l îmbrăţişeze pe prinţ.

După el au început să se ridice şi ceilalţi, înghesuindu-se în jurul lui Mîşkin. Apărură în salon chiar şi aceia dintre însoţitorii lui Rogojin care rămăseseră în camera vecină. Se iscă un adevărat vacarm, în care se amestecau crîmpeie de vorbe, exclamaţii, ba se auziră şi glasuri care cereau şampanie; cu toţii se agitau, se înghesuiau într-o zăpăceală de nedescris. De Nastasia Filippovna, toată lumea aproape că uitase în acel moment, deşi ea era gazda şi organizase această serată. Dar îndată după aceea şi-au amintit cu toţii că prinţul, chiar acum, în faţa lor, o ceruse propriu-zis în căsătorie. Toată tărăşenia din seara aceea se dovedea a fi înzecit mai aiurită şi mai teribilă de cum păruse la început. Uimit la culme, Toţki ridica mereu din umeri; singur el mai rămăsese pe scaun, pe cînd toţi ceilalţi se îmbulzeau care mai de care în jurul mesei. Cu toţii fură de acord mai tîrziu că exact în momentul acela Nastasia Filippovna începu să dea semne vădite de sminteală. Rămăsese pironită pe scaun, plimbîndu-şi o vreme ochii prin salon şi uitîndu-se la fiecare din cei de faţă cu o privire stranie, uimită, fără să înţeleagă ce anume se petrece, şi străduindu-se zadarnic să se dumerească. Apoi se întoarse brusc către prinţ şi, încruntîndu-şi sprîncenele ameninţător, îl examina cu atenţie; pentru o clipită poate i se năzărise că totul nu a fost decît un joc, o glumă, dar înfăţişarea prinţului, felul cum o privea îi spulberă orice îndoială. Deveni gînditoare, pe urmă zîmbi iar, fără a-şi da seama probabil pentru ce anume…

- E adevărat aşadar, voi fi prinţesă! murmură ea ca pentru sine cu o nuanţă de ironie şi, întîlnind din întîmplare privirea Dariei Alekseevna, izbucni în rîs. Ce deznodămînt neaşteptat!… Nu-mi închipuiam… Dar de ce staţi în picioare, domnilor? Vă rog, luaţi loc, felicitaţi-mă pentru logodna mea cu prinţul! Mi se pare că cineva a dorit şampanie; Ferdîşcenko, du-te şi porunceşte să vină mai repede şampania. Katia, Paşa, adăugă ea deodată, zărindu-şi cameristele în uşă, veniţi încoace; ştiţi că mă mărit? Cu un prinţ; are un milion şi jumătate; e prinţul Mîşkin şi mă ia de soţie!

- Să fie cu noroc, măicuţă, era şi timpul! Nu lăsa să-ţi scape prilejul! strigă Daria Alekseevna, profund zguduită de cele întîmplate.

- Stai lîngă mine, prinţe, urmă Nastasia Filippovna, uite aşa; a, iată că

a venit şi şampania! Aştept să-mi prezentaţi omagiile dumneavoastră, domnilor!

- Ura! strigară mai multe glasuri. Mulţi, şi printre ei aproape toţi acoliţii lui Rogojin, se înghesuiră în jurul tăvilor cu şampanie. Dar cu toate că vociferau care mai de care şi erau gata să-şi dea drumul şi mai mult, unii dintre ei au simţit chiar şi în atmosfera aceea plină de ciudăţenii şi zăpăceală generală că decorul se schimbă. Alţii, dezorientaţi şi neîncrezători, aşteptau să vadă ce o să se mai întîmple. Cei mai mulţi însă schimbau păreri pe şoptite, socotind că nu-i nimic neobişnuit în toată afacerea asta, că s-au mai văzut prinţi căsătorindu-se cu te miri cine, ba unii chiar şi cu ţigănci-cîntăreţe de prin localuri. În ce-l priveşte pe Rogojin, acesta stătea buimac şi privea înjur, cu faţa schimonosită, pe care încremenise un zîmbet plin de nedumerire.

— Gîndeşte-te ce faci, prinţe dragă; vino-ţi în fire, omule! şopti îngrozit generalul, apropiindu-se de prinţ şi trăgîndu-l de mînecă pe furiş.

Nastasia Filippovna observă mişcarea şi izbucni în hohote de rîs.

— Nu, generale! De-acum sînt şi eu o prinţesă, ai auzit? Prinţul nu va îngădui să fiu insultată! Afanasi Ivanovici, de ce nu-mi prezinţi felicitări? Acum, peste tot, am să stau în rînd cu nevasta dumitale; nu e rău să ai un astfel de soţ, ce zici? Are un milion şi jumătate, e prinţ şi, pe lîngă toate, se spune că e şi idiot; ce poate fi mai bine? Abia acum începe pentru mine o viaţă nouă! Ai întîrziat, Rogojin! la-ţi pachetul; eu mă mărit cu prinţul şi voi fi mai bogată decît tine.

De-abia acum Rogojin izbuti să-şi dea seama de ceea ce se petrece. O suferinţă de neînchipuit i se întipări pe obraz. Frîngîndu-şi mîinile de disperare, scoase un geamăt din piept.

— Lasă-te păgubaş! răcni el către prinţ. Cuvintele lui stîrniră un haz general.

— Nu cumva ai vrea să se lase păgubaş de dragul tău? îl ironiza Daria Alekseevna cu un aer triumfător. Atîta ştii: să trînteşti banii pe masă, mitocan ce eşti! Prinţul o ia de nevastă, auzi? Iar tu ai venit aici să-ţi faci mendrele.

— O iau eu! Mă însor chiar acum, în clipa asta! Dau tot ce am…

— Uită-te la el! A venit beat de la crîşmă, ar trebui dat pe uşă afară!

se înverşuna Daria Alekseevna în culmea indignării.

Rîsetele se înteţiră.

— Auzi, prinţe, zise Nastasia Filippovna, adresîndu-i-se lui Mîşkin, auzi cum se tocmeşte un bădăran pentru logodnica ta?

— El e beat acum, rosti prinţul. Te iubeşte mult.

— Şi n-are să-ţi crape obrazul de ruşine, mai tîrziu, că te-ai însurat cu una care era cît pe ce să fugă cu Rogojin?

- Aveai febră în momentul acela, şi acum ai febră, şi parcă ai fi în delir.

— Şi n-ai să te simţi ruşinat cînd ţi se va spune că nevastă-ta a fost ţiitoarea lui Toţki?

— Nu, n-am să mă simt ruşinat… Doar nu din voia dumitale ai ajuns la Toţki.

— Şi n-ai să-mi scoţi ochii niciodată cu asta?

— Nu, niciodată!

— Ia seama, nu jura pentru toată viaţa!

— Nastasia Filippovna, rosti prinţul domol, cu blîndeţe şi compasiune în glas, ţi-am spus adineauri că m-aş simţi onorat dacă mi-ai acorda mîna şi că prin asta nu eu, ci dumneata mi-ai face o mare cinste. Ai zîmbit atunci şi am auzit şi rîsetele celor din jur. Poate m-am exprimat într-un fel caraghios sau poate că am fost ridicol; dar mi s-a părut întotdeauna că… ştiu ce înseamnă onoarea şi sînt sigur că am spus un lucru adevărat. Adineauri voiai să porneşti pe drumul pierzaniei, fără putinţă de întoarcere, şi niciodată nu ţi-ai fi iertat asta, deşi nu ai nici o vină. E cu neputinţă ca viaţa dumitale să fie distrusă pentru totdeauna. Şi dacă Rogojin a venit aici, iar Gavrila Ardalionovici a vrut să te amăgească, ce rost are să vorbeşti mereu despre asta? Ceea ce ai făcut dumneata, o repet, puţini oameni ar fi în stare să facă, şi dacă ai vrut să pleci cu Rogojin, n-a fost decît o criză, ai fost descumpănită, suferindă. De altfel, criza aceasta nu ţi-a trecut de tot nici acum şi ar fi mai bine să te culci. Cu Rogojin n-ai fi putut sta în nici un caz, şi a doua zi chiar ai fi preferat să te faci spălătoreasă decît să rămîi cu el. Ai o fire mîndră, Nastasia Filippovna, dar poate că eşti atît de nefericită, încît

te crezi vinovată cu adevărat. Ai nevoie de multă îngrijire, Nastasia Filippovna. Eu te voi îngriji. Adineauri ţi-am văzut portretul şi am avut impresia că regăsesc în el trăsături cunoscute. Şi mi s-a părut ca mă chemai de mult… Eu… te voi respecta toată viaţa, Nastasia Filippovna, încheie prinţul brusc, revenindu-şi parcă şi roşind la gîndul că se destăinuia astfel în prezenţa unor oameni care nu vor fi niciodată în stare să-l înţeleagă.

Ptiţîn îşi lăsase din decenţă capul în jos şi se uita în podea, în timp ce Toţki cugeta: „O fi el idiot, dar ştie că prin linguşire reuşeşti mai uşor să-ţi atingi scopul; ce ţi-e şi cu firea omului!"

Prinţul observă că, din colţul său, Ganea îl fixa cu ochi scînteietori, ca şi cum ar fi vrut sâ-l prefacă în scrum.

- Ce om de treabă! spuse tare Daria Alekseevna înduioşată.

- Un om cu carte, dar pierdut iremediabil! murmură generalul. Toţki îşi luă pălăria cu gîndul să plece neobservat. Se înţelesese din ochi cu generalul să iasă împreună.

- Îţi mulţumesc, prinţe! Nimeni pînă acum nu mi-a vorbit aşa, spuse Nastasia Filippovna. Toţi îmi dădeau tîrcoale ca să mă cumpere şi nici un om cumsecade nu m-a cerut în căsătorie. Ai auzit, Afanasi Ivanovici? Cum ţi se pare tot ce mi-a spus prinţul? Aproape necuviincios, nu-i aşa?… Rogojin! Aşteaptă, nu pleca. De altfel, văd că nici nu eşti prea grăbit. Se prea poate să merg totuşi cu tine. Încotro voiai să mă duci?

- La Ekaterinhof, raportă scurt, din colţul său, Lebedev. Rogojin tresări, se uită cu ochi mari la Nastasia Filippovna de parcă nu-i venea să creadă. Părea cu totul năuc, ca şi cum ar fi primit o lovitură zdravănă de măciucă în cap.

- Dar ce-ţi veni, soro? Precis că te-a apucat iar criza; ai înnebunit? strigă speriată Daria Alekseevna.

- Nu cumva ai crezut că-i serios? sări din loc Nastasia Filippovna, hohotind. Cum ţi-ai putut închipui că aş fi în stare să distrug viaţa acestui prunc nevinovat? Aşa ceva i-ar sta bine lui Afanasi Ivanovici, care se pricepe să oblăduiască fiinţe nevinovate! Să mergem, Rogojin! Da' unde-i pachetul? Chiar dacă vrei să te însori cu mine, banii totuşi să mi-i laşi. Nu se ştie, poate că nici nu mă mărit cu tine. Ce-ai crezut, că dacă mi-ai propus să mă iei de nevastă, pachetul îţi rămîne ţie? Nu se prinde! Sînt şi eu o neobrăzată! Am fost ţiitoarea

lui Toţki… Prinţe! Perechea potrivită pentru tine ar fi Aglaia Epancina, nu Nastasia Filippovna; dacă m-ai lua, Ferdîşcenko te-ar arăta cu degetul! Ştiu, nu-ţi pasă de asta; dar mi-e teamă că am să te nenorocesc şi, mai devreme sau mai tîrziu, tot nu scap de dojenile tale! Cît despre marea cinste pe care, chipurile, ţi-aş face-o, întreabă-l pe Toţki, e în măsură să te lămurească. Iar tu, Ganecika, să-ţi iei gîndul de la Aglaia Epancina, ştii asta? Dacă nu te tocmeai cu ea, se ducea cu siguranţă după tine! Aşa sînteţi voi, bărbaţii: fie că-i o femeie destrăbălată, fie că-i una cinstită, pentru voi totuna-i şi uite că ai dat greş… Ce-ai rămas aşa, cu gura căscată, generale?

— Sodomă. Asta-i adevărată Sodomă! repeta generalul, dînd din umeri. Între timp se ridicase de pe canapea.

Toată lumea era din nou în picioare. Nastasia Filippovna părea că-şi pierduse cu adevărat minţile.

-Nu, nu se poate! gemu prinţul, frîngîndu-şi mîinile.

— Ba bine că nu! Ai luat cumva în serios tot ce ţi-am spus? Am şi eu poate mîndria mea, aşa dezmăţată cum sînt! Adineauri spuneai că-s perfecţiunea întruchipată; frumoasă perfecţiune, n-am ce zice, care numai pentru a se fuduli că a călcat în picioare un milion şi un titlu de prinţesă se cufundă într-o viaţă de desfrîu! Ce fel de soţie aş putea să-ţi fiu, după toate astea? Afanasi Ivanovici, ai văzut cum am azvîrlit un milion pe fereastră? Şi dumneata, care erai sigur că mă fericeşti cu Ganecika şi cu cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble ale dumitale! Păstrează-ţi banii, Afanasi Ivanovici (să te fi ridicat cel puţin pînă la suta de mii; Rogojin a fost mai galant!). Dar pe Ganecika îl voi răsplăti eu, mi-a venit o idee. Acum însă vreau să petrec, doar sînt o femeie pierdută! Zece ani am stat în temniţă, acum m-a ajuns şi pe mine norocul! Ce mai aştepţi, Rogojin? Haide!

— Haidem! zbieră Rogojin ca un smintit. Hei, voi de-acolo… aduceţi vin… pentru toată lumea! Iu-hu-hu!

— Vin… vin… Vreau să beau, să petrec. Va fi şi muzică?

— Da, da, o să fie! Nu te apropia! răcni din nou Rogojin ca ieşit din minţi, văzînd că Daria Alekseevna se îndrepta spre Nastasia Filippovna. E a mea! Numai a mea! Regina mea! S-a zis!

Se sufoca de fericire; se învîrtea în jurul Nastasiei Filippovna, strigînd tuturor: „Nu vă apropiaţi!” Toată ceata lui se înghesuise acum în salon. Unii beau, alţii strigau şi rîdeau; toţi erau foarte veseli

şi nu mai simţeau nici cea mai mică jenă. Ferdîşcenko sonda terenul, să vadă de nu e chip cumva să se oploşească pe lîngă ei. Generalul şi Toţki dădură din nou să plece. Ganea era şi el cu pălăria în mînă, dar rămase locului, nemişcat şi mut, ca şi cum nu se putea smulge de la spectacolul ce-l avea înaintea ochilor.

- Nu vă apropiaţi! răcnea Rogojin.

- Dar ce te-a apucat de zbieri aşa? îl domolea rîzînd Nastasia Filippovna. Sînt încă stăpînă aici, la mine acasă şi, dacă vreau, te pot da pe uşă afară. Nu ţi-am luat încă banii, sînt tot acolo, pe masă; adă pachetul! Pachetul conţine o sută de mii de ruble, zici? Ce scîrnăvie! Ce-i, Daria Alekseevna? Făceam mai bine să-l nenorocesc pe dînsul? (îl arată pe prinţ.) Însurătoare îi trebuia lui? Mai degrabă ar avea nevoie de o dădacă; lasă că o să facă generalul pe dădaca; ia te uită ce se mai învîrteşte în jurul lui! Priveşte, prinţe, logodnica ta a luat bani de la altul, pentru că e o tîrfă, şi tu voiai să te însori cu ea? Dar de ce plîngi? Ţi-e aşa de greu? Haide, rîzi, fii vesel ca mine, îi dădea mereu pe acelaşi ton Nastasia Filippovna, în timp ce pe obraji i se prelingeau două lacrimi mari. Lasă-te în voia vremii — totul va trece! Mai bine să te răzgîndeşti acum decît mai tîrziu… Dar ce v-aţi apucat acum să bociţi cu toţii? Uite, şi Katia plînge! Nu trebuie, Raţia dragă! N-am să vă las fără ajutor, nici pe tine şi nici pe Paşa; am şi dat dispoziţiile trebuincioase; iar acum, rămîneţi cu bine! O fată cinstită ca tine a fost pusă să mă servească pe mine, o destrăbălată! Aşa-i mai bine, prinţe, crede-mă, aşa-i mai bine; mai tîrziu m-ai fi dispreţuit şi n-am fi fost fericiţi! Nu te jura, tot n-am să te cred! Şi pe urmă, oricum, ar fi fost o mare nerozie!… Mai bine să ne luăm rămas-bun ca doi prieteni, căci, de fapt, eu sînt o visătoare, şi îţi închipui ce ar fi ieşit! Parcă eu n-am visat să te întîlnesc odată şi odată? Ai dreptate, de mult visez la asta; încă de pe atunci, în cei cinci ani cît am stat singură-singurică la conacul lui, la ţară; de multe ori mă luam cu gîndul şi îmi închipuiam că un om întocmai ca tine, bun, cinstit, frumos şi chiar la fel de neajutorat, îmi iese deodată în cale şi-mi spune: „N-ai nici o vină, Nastasia Filippovna, iar eu te ador!” Să înnebuneşti, nu alta, de atîta frumuseţe… şi deodată se înfiinţa ăsta; în fiecare an îşi petrecea două luni la ţară, pe urmă pleca, lăsîndu-mă pîngărită, înjosită, batjocorită, încît de o mie de ori am vrut să-mi fac seama, să mă arunc în lac, dar am fost laşă, n-am avut destulă tărie să mă hotărăsc; acum însă… Rogojin, eşti gata?

- Gata. Nu vă apropiaţi!

- Gata! Gata! se auziră mai multe glasuri.

- Troicile cu zurgălăi ne aşteaptă! Nastasia Filippovna luă pachetul în mînă.

- Ganka, mă ispiteşte un gînd: să te despăgubesc; pentru ce ai pierde chiar totul?! Rogojin, e adevărat că pentru trei ruble s-ar tîrî în patru labe pînă la Vasilievski Ostrov?

- Aşa este!

- Ei bine, ascultă, Ganea, vreau să-ţi mai admir o dată sufleţelul; m-ai chinuit de ajuns în aceste trei luni, acum e rîndul meu. Vezi pachetul ăsta? Sînt aici o sută de mii de ruble! Uite, îl arunc îndată în focul din cămin, toţi cei de faţă vor fi martori… în clipa cînd va fi cuprins de flăcări, du-te şi scoate-l din vîlvătaie, dar cu mîinile goale, fără mănuşi, cu mînecile suflecate. Dacă faci asta, pachetul e al tău şi toţi banii îţi aparţin. Ai să te frigi puţintel la degeţele, dar face, e vorba de o sută de mii de ruble, gîndeşte-te! întinzi mîna şi cît ai clipi l-ai şi scos, nu-i mare lucru! Iar eu îţi voi admira sufleţelul, cum te îndeamnă să te bagi în flăcări după banii mei. Toată lumea e martoră că pachetul va fi al tău. Iar dacă nu-l scoţi, o să-l mistuie flăcările, o să ardă, căci nu voi îngădui nimănui altuia să se atingă de el. Daţi-vă cu toţii la o parte! Banii aceştia îmi aparţin! Rogojin mi-i dă ca să petrec o noapte cu el. Nu-i aşa că banii sînt ai mei, Rogojin?

- Ai tăi, bucuria mea! Ai tăi, crăiaso!

- Ei bine, daţi-vă la o parte, fac ce vreau, să nu mă împiedicaţi! Ferdîşcenko, aţîţă focul!

- Nastasia Filippovna, nu mă ajută puterile, răspunse acesta năuc.

- U-uf! făcu tînăra femeie cu dispreţ şi, apucînd cleştele-vătrai răscoli doi tăciuni încinşi ce pîlpîiau încă, apoi zvîrli pachetul în focul abia izbucnit.

Un strigăt general umplu salonul; cîțiva îşi făcură chiar semnul crucii.

— A înnebunit! A înnebunit! se auzea din toate părţile.

— Oare… n-ar trebui… s-o legăm? îi spuse încet generalul lui Ptiţîn. Sau să trimitem după… căci e nebună! Nu-i aşa că-i nebună? … Asta-i nebunie curată!

— N-nu, poate că nu-i tocmai nebunie, răspunse Ptiţîn care,

tremurînd şi alb ca varul, nu era în stare să-şi desprindă ochii de la pachetul ce începea să se aprindă.

— E nebună! Nu-i aşa că nu-i în toate minţile? o ţinea una şi bună generalul, agăţîndu-se acum de Toţki.

— Ţi-am spus doar că e o femeie excentrică, murmură Afanasi Ivanovici, făcînd şi el feţe-feţe.

— Şi cînd te gîndeşti că e vorba de o sută de mii de ruble, nu glumă!…

— Doamne, Doamne! se auzea din toate părţile. Toţi se îmbulzeau în jurul căminului, curioşi să vadă cu ochii lor, şi nu-şi puteau stăpîni strigătele de uimire… Cîţiva se urcară pe scaune, ca să privească pe deasupra capetelor. Daria Alekseevna, înspăimîntată, se refugie în odaia de alături şi vorbea acum în şoapte întretăiate cu Paşa şi Katia. Nemţoaica cea frumoasă o şi luase din loc.

— Măiculiţă! Suflet milostiv! Stăpînă atotputernică! strigă Lebedev, căzînd în genunchi înaintea Nastasiei Filippovna, cu braţele întinse spre cămin. O sută de mii de ruble! O sută de mii! Le-am văzut, pachetul a fost făcut sub ochii mei! Măiculiţă! Zînă bună! Îndură-te! Porunceşte-mi să mă vîr în cămin, intru cu totul, bag în foc capul meu înălbit de griji… O soţie bolnavă, neputincioasa, treisprezece copii orfani în casă, tatăl îngropat săptămîna trecută, un om care moare de foame. Nastasia Filippovna!

Şi, ţiptnd ca din gură de şarpe se şi tîrî spre cămin.

- Înapoi! strigă Nastasia Filippovna, îmbrîncindu-l la o parte. Daţi-vă la o parte cu toţii! Ganea, ce mai stai? Lasă ruşinea la o parte! Hai, du-te de-ţi ia pachetul! E norocul tău!

Dar bietul Ganea suportase prea multe în ziua aceea pentru a fi în stare să mai reziste şi la aceste ultime şi neaşteptate încercări. Toţi se dădură la o parte, lăsîndu-l faţă-n faţă cu Nastasia Filippovna. Se aflau la trei paşi unul de altul. În picioare, Nastasia Filippovna aştepta, şi privirea ei scînteietoare nu-l slăbea deloc pe Ganea. Acesta, în frac, înmănuşat, cu pălăria în mînă, stătea înaintea ei fără să spună un cuvînt şi, cu braţele încrucişate, privea focul. Un zîmbet de om smintit rătăcea pe chipul său livid. E drept, nu putea, nu era în stare să-şi întoarcă ochii de la foc, de la pachetul atins de flăcări, dar ceva nou părea că începe să-i pîlpîie în suflet; s-ar fi zis că jurase să suporte pînă la sfîrşit acest supliciu; stătea pironit locului,

întocmai ca o stană de piatră şi, după cîteva clipe, toată lumea înţelese că nu se va duce să scoată pachetul din foc, că nu vrea să-l scoată şi că va lăsa să ardă suta de mii de ruble.

- Bagă de seamă, dacă-l laşi să ardă, nu mai scapi de batjocură şi de gura lor, îi strigă Nastasia Filippovna, şi sînt sigură că după asta ai să te spînzuri. Nu glumesc deloc!

Flăcările ce se ridicaseră la început între cei doi tăciuni încinşi păreau mai întîi că se vor stinge sub greutatea pachetului. Nu se mai văzu decît o pară mică, albăstruie, care mai pîlpîia la capătul tăciunelui de dedesubt. Dar iată că o limbă roşiatică, subţire şi prelungă linse pachetul, focul se agăţă alergînd în sus pe margini şi, deodată, pachetul fu cuprins în întregime de flăcări şi o vîlvătaie se înalţă deasupra lui. Un strigăt izbucni din toate piepturile.

-Nastasia Filippovna, îndură-te, măiculiţă! se tînguia Lebedev, repezindu-se din nou spre foc, dar Rogojin îl dădu la o parte, îmbrîncindu-l cu piciorul.

Rogojin nu-şi mai putea lua privirea de la Nastasia Filippovna. Fascinat, o sorbea din ochi. Era în al nouălea cer.

- Crăiasă, adevărată crăiasă! repeta el întruna, adresîndu-se la fereală celor din dreapta şi din stînga sa. E de-a noastră, aşa sîntem noi, cei din tagma noastră! strigă el în neştire. Aţi văzut, şnapanilor? Straşnic! Care dintre voi ar fi în stare să facă aşa ceva, ai? Prinţul observa toată scena în tăcere şi cu un aer îndurerat.

— Îl scot cu dinţii pentru o mie de ruble numai, se oferi deznădăjduit Ferdîşcenko.

— Parcă ce, eu n-aş putea să-l scot cu dinţii? se scandaliza scrîşnind aprig din dinţi, domnul cu pumnii zdraveni, postat în spatele celorlalţi; apoi, apucat, se vede, de un adevărat acces de exasperare, zbieră: La naiba! Arde! O să ardă totul, n-auziţi?

— Arde! arde! strigau acum toţi într-un glas, înghesuindu-se buluc mai aproape de cămin.

— Ganea, nu te mai codi; te îndemn pentru ultima oară!

— Dar sari odată! urlă Ferdîşcenko, scos din minţi; apoi, nemaiştiind ce face, se repezi şi-l trase pe Ganea de mînecă: Bagă-te, fandositule! Arde, nu-nţelegi! A-ah, afurisitul!

Ganea îl îmbrînci pe Ferdîşcenko, se întoarse şi se îndreptă spre uşă; dar n-apucă să facă nici doi paşi, se clătină şi se prăbuşi ca străfulgerat pe podea.

— A leşinat! strigară ceilalţi.

— Ai milă, măiculiţă, că scrum se alege din ei! gemu Lebcdev.

— Or să ardă aşa, degeaba! urlau ceilalţi.

— Katia, Paşa, unde sînteţi? Repede - apă, spirt! strigă Nastasia Filippovna, aruncîndu-şi ochii spre Ganea, care zăcea cu faţa-n jos; apucă apoi cleştele şi trase pachetul din cămin.

Aproape în întregime învelişul de hîrtie fusese pîrjolit, dar se văzu numaidecît că tot conţinutul rămăsese intact. Teancul de bancnote fusese înfăşurat într-un ziar din trei file şi banii erau neatinşi. Toată lumea răsuflă uşurată.

— Doar o singură miişoară dacă a fost puţin atinsă, restul a scăpat, constată cu înduioşare Lebedev.

— Întreaga sumă îi aparţine! Tot pachetul e al lui! Aţi auzit, domnilor? anunţă cu glas tare Nastasia Filippovna, depunînd pachetul alături de Ganea. Nu s-a băgat să-l scoată, s-a ţinut dîrz. Înseamnă că simţul de demnitate e mai tare la el decît lăcomia de bani. Nu-i nimic, o să-şi vină în fire! Altfel, m-ar fi înjunghiat poate… uite că începe să-şi revină. Generale, Ivan Petrovici, Daria Alekseevna, Katia, Paşa, Rogojin, aţi auzit? Pachetul e al lui, al lui Ganea. l-l dau drept despăgubire… Pentru ce anume, n-are importanţă. Să-i spuneţi. Să-l găsească lîngă el cînd s-o trezi… Să mergem, Rogojin! Adio, prinţe, pentru prima oară am întîlnit un om adevărat! Adio, Afanasi Ivanovici, merci!

Toată ceata lui Rogojin porni acum lărmuind în alai spre ieşire, în urma şefului lor şi a Nastasiei Filippovna. În antreu, slujnicele îi ţinură blana; bucătăreasa Marfa veni în fugă de la bucătărie. Nastasia Filippovna le sărută pe toate.

- Cum se poate, coniţă, să ne părăseşti pentru totdeauna? Şi pe noi cui ne laşi? Unde vrei să te duci? Tocmai acum, într-o zi ca asta? întrebau servitoarele, plîngînd şi sărutîndu-i mîinile.

- Mă duc să fac trotuarul, Katia, ai auzit, acolo-i locul meu, iar de nu, mă fac spălătoreasă! Mi-ajunge cît am stat cu Afanasi Ivanovici!

Salută-l din partea mea şi să mă iertaţi dacă vreodată, la supărare, v-am necăjit cu ceva…

Prinţul alergă şi el spre ieşire, în timp ce Rogojin şi însoţitorii lui se instalau în cele patru sănii cu zurgălăi trase la scară. Generalul izbuti să-l ajungă din urmă, pe trepte.

- Ce ai de gînd să faci, prinţe, vino-ţi în fire, omule! încercă el să-l oprească, luîndu-l de braţ. Las-o, frate! Nu vezi cum e? îţi vorbesc ca un părinte…

Prinţul îl privi fără să-i spună un cuvînt, se desprinse şi coborî treptele în fugă.

Generalul Epancin ajunse la poartă tocmai în momentul cînd alaiul de troici se puse în mişcare şi avu astfel prilejul să vadă cum prinţul sări în cea dintîi trăsură ce-i ieşi în cale, strigîndu-i birjarului să mîne spre Ekaterinhof, pe urmele alaiului. în acelaşi moment, o trăsurică elegantă, înhămată cu un cal sur de rasă, trase în faţa scării, şi generalul porni, ducînd cu el acasă şiragul de perle pe care avusese grijă să şi-l ia, în timp ce în minte-i începeau să-i încolţească noi speranţe şi tot felul de proiecte. În noianul acestor proiecte răsări de vreo două ori şi imaginea seducătoare a Nastasiei Filippovna, făcîndu-l să suspine din rărunchi:

— Păcat de ea! într-adevăr, mare păcat! O femeie pierdută! O smintită… Cît despre prinţ, dată fiind schimbarea situaţiei, îi trebuie altfel de soţie; acum, Nastasia Filippovna chiar că nu i se potriveşte deloc…

Cam în acelaşi sens răsunară şi cuvintele pline de înţelepciune şi de judecată matură pe care le schimbară alţi doi dintre invitaţii Nastasiei Filippovna, şi care găsiseră cu cale să facă o mică plimbare pe jos.

— Ştii, Afanasi lvanovici, cam aşa se pare că se întîmplă la japonezi, observă Ivan Petrovici Ptiţîn. La ei, cică, cel ofensat se duce la ofensatorul său şi-i spune: „M-ai ofensat, de aceea am să-mi spintec pîntecele de faţă cu tine”, resimţind, pesemne, o satisfacţie extraordinară de pe urma unei asemenea răzbunări. Ciudate firi şi caractere mai există pe lumea asta, Afanasi lvanovici!

— Vasăzică găseşti aici o anumită asemănare de situaţii? răspunse Toţki zîmbind. Hm, da! Nimic de zis, o comparaţie cît se poate de originală şi… cu tîlc. Dar ai văzut şi dumneata, scumpe Ivan

Petrovici, că în ce mă priveşte, am făcut tot ce mi-a stat în putinţă; cred că vei fi de acord că nu mi se poate pretinde imposibilul? Ai să recunoşti de asemenea că în femeia asta stă ascunsă o comoară de calităţi rare… strălucite. Adineauri, am vrut chiar să-i spun, dacă mi-aş fi putut permite în mijlocul vacarmului aceluia nebunesc, să-i arăt, drept răspuns la reproşurile ei, că ea însăşi, aşa cum o vedeam cu toţii, e cea mai bună justificare a purtării mele. Într-adevăr, cine nu şi-ar fi pierdut capul… uneori punînd la bătaie chiar totul, pentru o asemenea femeie? Ai văzut, necioplitul acela de Rogojin cum i-a pus pe masă o sută de mii de ruble?! Să zicem că tot ce s-a petrecut în seara asta a fost aberant, romanţios, lipsit de decenţă; în schimb, cîtă extravaganţă şi originalitate. Spune şi dumneata, n-am dreptate? Dumnezeule, ce nu s-ar fi putut face cu un astfel de caracter şi o asemenea frumuseţe! Zadarnice au fost, se vede, toate strădaniile şi ostenelile, toată învăţătura şi toată educaţia ce i s-au dat! Nimic nu s-a ales din ele. Totul s-a irosit în vînt. Un diamant neşlefuit! - am mai spus-o de atîtea ori…

Şi Afanasi Ivanovici scoase un oftat adînc.

PARTEA A DOUA

I

Două zile după ciudata întîmplare de la serata Nastasiei Filippovna, cu care se încheie prima parte a istorisirii noastre, prinţul Mîşkin se grăbi să plece la Moscova pentru a intra în posesia moştenirii ce-i venise atît de neaşteptat. Se spunea pe atunci că şi alte cauze ar mai fi determinat această plecare grabnică; dar nu dispunem decît de prea puţine informaţii asupra acestui punct, ca şi asupra peripeţiilor prinţului la Moscova sau, mai exact, în timpul celor şase luni cît a lipsit din Petersburg. Chiar şi cei care, din anumite motive, nu erau indiferenţi faţă de soarta lui n-au primit în acest răstimp nici o ştire de la dînsul. Unele zvonuri, ce-i drept, mai ajungeau din cînd în cînd la urechile lor, dar pe lîngă faptul că apăreau aproape toate deosebit de stranii, mai erau şi foarte contradictorii, bătîndu-se adesea cap în cap. Cel mai mult, bineînţeles, se interesau de prinţ membrii familiei Epancin, deşi, la plecare, nici nu avusese timp să-şi ia rămas-bun de la ei. Este adevărat că generalul se întîlnise între timp cu el de vreo două-trei ori pentru a discuta împreună nişte chestiuni importante; dar dacă Ivan Feodorovici personal ţinuse să se întîlnească cu prinţul, el nu găsi totuşi cu cale să împărtăşească lucrul acesta şi familiei sale. Şi, în general, la început, adică aproape o lună întreagă după plecarea lui Mîşkin, printr-o înţelegere tacită a familiei, rămăsese hotărît să nu se mai vorbească de el. Singură Lizaveta Prokofievna fu aceea care ţinu să declare încă din primul moment „că se înşelase groaznic asupra prinţului”; pentru ca, două sau trei zile după aceea, să adauge, dar de data aceasta în termeni generali, fără a indica vreun nume, că

„trăsătura cea mai importantă din viaţa ei a fost aceea de a se fi înşelat mereu în aprecierea oamenilor”. În sfîrşit, zece zile mai tîrziu, bosumflîndu-se pentru ceva pe fiicele ei, conchise sentenţios: „Destul am greşit în aprecierile mele; de azi înainte, s-a terminat!”. E cazul să menţionăm totodată că în casa lor, pentru multă vreme după aceea, se instaura o atmosferă deprimantă, de nelinişte şj încordare, de suspiciuni şi nemulţumiri reciproce cu greu stăpînite; toată lumea umbla posomorită, încruntată. Generalul era ocupat cu afacerile lui zi şi noapte; rareori se întîmplase să fie atît de activ şi de absorbit de treburi, mai ales în cadrul serviciului. Acasă, printre ai lui, nu apărea

decît foarte rar şi pentru cîteva minute doar. Cît despre domnişoarele Epancin, ele, fireşte, nu şi-au exprimat nici o părere cu glas tare. Nu era exclus faptul ca nici atunci cînd rămîneau singure, să nu-şi destăinuie chiar totul una alteia. Firi mîndre şi orgolioase, preferau cîteodată să păstreze o anumită rezervă chiar şi între ele; de altfel, se înţelegeau nu numai de la primul cuvînt, ci de la cea dintîi privire, încît, de multe ori, discuţiile lungi nu-şi mai aveau rostul.

Un singur lucru n-ar fi scăpat totuşi unui observator din afară, dacă s-ar fi întîmplat să fie acolo vreunul: că, judecind după datele de mai sus, puţine cîte erau, prinţul lăsase totuşi în casa Epancinilor o impresie puternică, deşi nu-i vizitase decît o singură dată şi numai în treacăt. Poate că era efectul unei curiozităţi fireşti şi explicabile faţă de unele ieşiri excentrice şi peripeţii ciudate ale acestuia. Oricum ar fi fost, o asemenea impresie exista.

Încetul cu încetul, chiar şi zvonurile răspîndite în oraş deveniră din ce în ce mai confuze şi curînd se topiră în negura uitării. Se vorbea, ce-i drept, de un prinţişor cam prostănac (nimeni nu putea să-i precizeze numele), care, moştenind deodată o avere uriaşă, se însurase cu o franţuzoaică în trecere, renumită dansatoare de cancan de la Chateau des Fleurs. Alţii spuneau că moştenirea o primise un general, iar pe celebra dansatoare franţuzoaică o luase de nevastă un negustor rus, putred de bogat, despre care se spunea că la nunta lui, numai aşa ca să se dea mare şi fiind beat criţă, arsese la flacăra unei luminări fantastica sumă de şapte sute de mii de

Ruble, în bonuri de stat ale ultimului împrumut. Toate zvonurile astea se potoliră însă curînd, căci între timp interveniră şi alte evenimente. Aşa, de pildă, ceata lui Rogojin, în care se găseau oameni în măsură să dea oarecare lămuriri, plecă toată la Moscova, urrnîndu-şi căpetenia, exact la o săptămînă după cheful monstru pe care-l făcuseră la Gara Ekaterinhof, de faţă fiind şi Nastasia Filippovna. După cum spuneau gurile rele, ea dispăruse chiar a doua zi; o credeau refugiată la Moscova, presupunere ce părea să se confirme prin plecarea bruscă a lui Rogojin acolo.

Se vehiculară de asemenea zvonuri şi pe socoteala lui Gavrila Ardalionovici Ivolghin, care era şi el destul de cunoscut în anumite cercuri. Dar o împrejurare veni să curme acele zvonuri: tînărul căzu greu bolnav şi nu a mai fost văzut nicăieri în societate şi nici chiar la slujbă. Boala îl ţintuise la pat timp de o lună încheiată, iar cînd se însănătoşi, îşi dădu demisia de la societatea pe acţiuni şi postul lui de secretar fu ocupat de un altul. Nu se mai duse nici la generalul

Epancin, aşa că şi aici apăru un alt funcţionar. Duşmanii lui Gavrila Ardalionovici ar fi fost îndreptăţiţi să creadă că nu mai îndrăznea să se arate undeva, într-atît era de ruşinat de ce i se întîmplase. Totuşi, boala lui nu numai că n-a fost o prefăcătorie, ci avusese şi urmări destul de grave; tînărul devenise ipohondru, posac, irascibil. În aceeaşi iarnă, Varvara Ardalionovna se mărită cu Ptiţîn; toţi cunoscuţii lor îşi explicau această căsătorie prin faptul că Ganea, renunţînd la ocupaţiile lui, nu mai avea cum să-şi întreţină familia, ba chiar el însuşi avea nevoie de ajutor şi îngrijire.

În paranteză fie spus, în casa generalului Epancin nu se mai vorbea deloc de Gavrila Ardalionovici, ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Şi totuşi, şi acolo, toată lumea auzise (surprinzător de repede chiar) despre un fapt cu totul remarcabil în privinţa lui: după noaptea aceea fatală de la Nastasia Filippovna, atît de dureroasă pentru el, Ganea, ajuns acasă, nu se culcă, ci aşteptă cu o înfrigurată nerăbdare întoarcerea prinţului. Acesta, plecat şi el la Ekaterinhof, se întoarse abia la ora şase dimineaţa. Atunci Ganea veni în odaia lui Mîşkin şi depuse pe masă pachetul de bancnote pîrjolit pe care Nastasia Filippovna i-l făcuse cadou, în timp ce el zăcea leşinat. Îl rugă stăruitor pe prinţ să i-l înapoieze Nastasiei Filippovna de îndată ce se va ivi prilejul. Ganea intrase la prinţ stăpînit de resentimente puternice, de ură şi dezolare; dar după schimbul de cuvinte pe care-l avu chiar de la început cu prinţul, rămase în odaia acestuia mai bine de două ceasuri, în care timp plînse amarnic. Se despărţiră prieteni.

Ştirea aceasta, pe care toată familia generalului o aflase, era perfect exactă, după cum s-a şi adeverit mai tîrziu. Desigur, trebuie să pară destul de ciudat că asemenea ştiri s-au putut răspîndi şi cunoaşte atît de repede; aşa, de pildă, tot ce se petrecuse la Nastasia Filippovna ajunse chiar a doua zi la urechile doamnelor Epancin şi încă în cele mai mici amănunte. Cît despre zvonurile privitoare la Gavrila Ardalionovici, s-ar fi putut presupune că au fost transmise de Varvara Ardalionovna, care începuse de la o vreme încoace să le viziteze destul de des pe surorile Epancin; ba reuşise chiar să stabilească, în scurt timp, legături mai strînse, cu ele spre marea mirare a Lizavetei Prokofievna. Dar cu toate că Varia socoti de cuviinţă să caute prietenia domnişoarelor Epancin, greu se poate presupune că le-ar fi vorbit despre fratele ei. Era, în felul ei, o femeie mîndră, ceea ce n-o împiedicase să se introducă într-o casă de unde fratele ei fusese, ca să zicem aşa, dat afară. Înainte vreme, deşi se cunoşteau de mult, rareori se-ntîmpla să se întîlnească. De altfel şi acum Varia nu apărea aproape niciodată în salon, ci urca pe scara de serviciu, ca şi cum ar fi intrat întîmplător, fiind în trecere pe acolo.

Lizaveta Prokofievna nu prea o înghiţea, cu toate că avea multă stimă pentru Nina Aleksandrovna, mama Varvarei Ardalionovna. Surprinsă, scandalizată, generăleasa nu mai putea de indignare, considerînd această prietenie ca un nou capriciu şi o manifestare de independenţă din partea fiicelor ei, „care nici nu mai ştiu ce să născocească pentru a-i face în ciudă”; între timp însă, Varvara Ardalionovna îşi continuase vizitele în casa lor atît înainte cît şi după căsătoria ei.

Cam la o lună după plecarea prinţului, doamna Epancina primi o scrisoare de la bătrîna prinţesă Belokonskaia, care cu două săptămîni înainte se dusese să-şi vadă fiica cea mare măritată la Moscova, şi se putea presupune că această scrisoare produsese o putemică impresie asupra generalesei. Cu toate că nu împărtăşise nimic din conţinutul acelei scrisori nici fiicelor şi nici lui Ivan Feodorovici, nu putea să treacă pentru nimeni neobservat faptul că dintr-o dată deveni foarte neliniştită, agitată chiar, iar pe de altă narte foarte comunicativă cu fetele ei, deschizînd mereu vorba despre tot felul de subiecte străine de preocupările lor de pînă atunci; era vădit că dorea să se destăinuiască, dar, nu se ştie din ce motive, se mai stăpînea încă. În ziua cînd primi scrisoarea, se arătă deosebit de prietenoasă şi bună cu toată lumea, iar pe Aglaia şi pe Adelaida le îmbrăţişa duios, recunoscîndu-şi o oarecare vină faţă de ele; dar despre ce anume vină era vorba, nici una, nici cealaltă nu s-au putut dumeri. Pînă şi faţă de Ivan Feodorovici, pe care o lună întreagă îl ţinuse în dizgraţie, pînă şi faţă de el părea că începe să se îmbuneze. Bineînţeles, a doua zi se necăji şi se mînie foc pentru slăbiciunea de a se fi arătat atît de sentimentală în ajun, încît pînă la masă reuşi iarăşi să se certe cu toată lumea; dar, spre seară, cerul se însenină din nou. În general, în tot cursul săptămînii aceleia, se arătă destul de bine dispusă, ceea ce nu i se mai întîmplase cam de mult.

N-a trecut o săptâmînă, şi o altă scrisoare sosi de la prinţesa Belokonskaia. De data aceasta, generăleasa se hotărî să vorbească. Pe un ton solemn, declară că „bătrîna Belokonskaia” (cînd vorbea de prinţesă, n-o numea decît aşa) îi comunică ştiri foarte îmbucurătoare despre acel… „original, despre prinţul Mîşkin, adică!” Bătrîna îl căutase la Moscova, se informase asupra lui şi aflase lucruri foarte bune; apoi, prinţul îi făcu vizita de rigoare şi, se vede treaba, lăsase o impresie deosebită, de vreme ce ea l-a invitat s-o viziteze zilnic, la amiază, între orele unu şi două, şi că într-adevăr prinţul vine la ea în fiecare zi şi pînă acum n-a reuşit s-o plictisească”, încheie generăleasa, adăugind că „bătrîna” l-a introdus pe prinţ în două-trei case onorabile. „Foarte bine face că nu trăieşte ca un huhurez şi nu se

intimidează ca un prost!" Domnişoarele, ascultînd toate acestea, remarcară îndată că mămica lor le cam ascundea multe lucruri din scrisoare, asupra cărora ele au fost puse poate la

curent de Varvara Ardalionovna, care putea şti şi, desigur, aflase tot ce ştia Ptiţîn despre prinţ şi de şederea lui la Moscova. De altfel Ptiţîn, pare-se, era într-adevăr în măsură să fie mai bine informat decît oricare altul. Era un om tăcut din fire şi discret în chestiunile de afaceri; Variei însă, fără îndoială, nu-i ascundea nimic. Un motiv în plus pentru generăleasă de a o socoti şi mai nesuferită.

În tot cazul, gheaţa fusese spartă şi se putea vorbi acum cu glas tare despre prinţ. Pe de altă parte, împrejurarea aceasta scoase la iveală încă o dată impresia puternică şi interesul extraordinar pe care prinţul îl deşteptase la toţi membrii familiei Epancin. Generăleasa rămase chiar surprinsă de impresia pe care au produs-o asupra fiicelor ei noutăţile de la Moscova. Iar domnişoarele, la rîndul lor, se minunară de această stranie nepotrivire dintre vorbele şi purtarea mamei lor, care, pe de o parte, declarase aşa de solemn că „trăsătura cea mai caracteristică din viaţa ei a fost aceea de a se fi înşelat în aprecierea oamenilor", iar pe de altă parte o solicitase pe „influenta" prinţesă Belokonskaia să-şi îndrepte atenția binevoitoare asupra prinţului şi făcuse asta, probabil, cu preţul multor rugăminți şi implorări, căci „bătrîna", în anumite privinţe, nu se lăsa uşor înduplecată.

De îndată ce gheaţa fu spartă şi se simți în atmosferă un suflu nou, prinse glas şi generalul, care, la rîndul lui, se grăbi să comunice tot ce ştia. Se constată cu acest prilej că şi pe el îl preocupase mult chestiunea. Lămuririle pe care le aduse el se refereau aproape exclusiv la „aspectul material, practic al problemei". A reieşit astfel că, acţionînd numai şi numai în interesul prinţului, generalul a însărcinat doi domni de încredere şi destul de influenţi în felul lor la Moscova să-l supravegheze pe prinţ şi în special pe împuternicitul acestuia, Salazkin. Tot ce se spunea de moştenire sau „ca să zic aşa, faptul în sine" s-a adeverit pe deplin; numai că zvonurile publice îi cam exageraseră valoarea. Averea şi afacerile lui Papuşin erau destul de încurcate; lăsase datorii, se iviră cîţiva pretendenţi care, la rîndul lor, revendicau succesiunea; mai mult, nevoind să ţină seama de nici un sfat, prinţul se dovedise lipsit de orice simţ

practic. De bună seamă, el, generalul, îi dorea „reuşită şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, spor în toate"; îi plăcea s-o declare acum, cînd gheaţa tăcerii" se spărsese, „cu toată sinceritatea", căci „băiatul acesta, deşi

e cam trăsnit”, merita totuşi pe deplin să fie încurajat. Dar şi în împrejurarea aceasta prinţul a făcut destule nerozii: se prezentaseră, de pildă, unii creditori ai defunctului negustor pe bază de acte discutabile sau chiar fără nici un temei juridic, ba alţii, aflînd ce fel de om este prinţul, nu aduceau nici un fel de acte în sprijinul pretenţiilor lor. Şi totuşi, prinţul îi satisfăcuse pe toţi, deşi prietenii lui îl preveniseră că nici unul dintre reclamanţii aceştia nu-şi pot dovedi drepturile; el însă a socotit de cuviinţă să procedeze aşa numai pentru că unii dintre ei păreau să fi fost într-adevăr prejudiciaţi.

Generăleasa observă la rîndul ei că şi bătrîna Belokonskaia îi scrisese în acelaşi sens şi că „e o prostie din partea lui, iar prostia n-are leac”, adăugă ea tăios, deşi după faţa ei se vedea cît era de mulţumită de comportarea acestui „nerod”. În cele din urmă, generalul băgă de seamă că nevasta lui se interesa de prinţ de parcă ar fi fost propriul ei fiu, şi că prea o copleşeşte pe Aglaia cu tot felul de drăgălăşenii. Toate acestea îl determinară pe general să adopte atitudinea şi aerul grav al omului preocupat de rezolvarea unor afaceri destul de importante.

Dar acest interludiu plăcut nu ţinu mult. După două săptămîni, interveni din nou o schimbare bruscă; din nou Lizaveta Prokofievna se îmbufna, şi generalul, după ce ridică de mai multe ori, nedumerit, din umeri, fu nevoit să se supună iarăşi unui nou regim al „tăcerii de gheaţă”. Fapt e că generalul primise, cu două săptămîni in urmă, pe căi lăturalnice, o ştire destul de laconică şi oarecum confuză, în orice caz însă absolut sigură, cum că Nastasia Filippovna, după ce fugise la Moscova, fusese descoperită de Rogojin; apoi dispărută din nou şi din nou regăsită, îi dăduse în cele din urmă cuvîntul să se mărite cu el. Şi iată că după două săptămîni, Excelenţa sa primeşte neaşteptat vestea că Nastasia Filippovna dispăruse pentru a treia oară, pare-se chiar în ziua nunţii, şi de atunci se ascunde undeva prin provincie; în acelaşi timp însă dispăruse din Moscova şi prinţul Mîşkin, lăsîndu-şi toate afacerile în seama lui Salazkin; „a plecat cu dînsa ori a pornit pe urmele ei — nu se ştie dar e ceva la mijloc”, conchise generalul. Lizaveta Prokofievna, la rîndul ei, primise şi ea unele veşti neplăcute. În cele din urmă, timp de două luni după plecarea prinţului, aproape că nu s-a mai vorbit de el nimic la Petersburg şi de atunci „gheaţa tăcerii” nu se mai spărsese în casa familiei Epancin. Totuşi, Varvara Ardalionovna continua regulat, ca şi înainte, să le viziteze pe surorile Epancin.

Ca încheiere, în ce priveşte toate ştirile şi zvonurile acestea, trebuie

să mai adăugăm de asemeni că spre primăvară survenіră atîtea schimbări şi perturbări în sînul familiei Epancin, încît era exclus ca prinţul să nu fie uitat, mai ales că el personal nu le-a mai dat, voit poate, nici un semn de viaţă. În cursul iernii s-au decis în sfîrşit să petreacă vara în străinătate, urmînd să plece Lizaveta Prokofievna şi fetele; generalul, bineînţeles, n-avea vreme de pierdut pentru „asemenea distracţii deşarte”. Hotărîrea aceasta a fost luată la stăruinţele repetate ale domnişoarelor; ele erau încredinţate că părinţii nu voiau să le ducă în străinătate numai pentru că se gîndeau mereu la măritişul lor şi erau tot timpul preocupaţi să le găsească partide potrivite. Se prea poate ca acum să-şi fi zis şi părinţii că gineri se găsesc pretutindeni şi că, departe de a strica, o călătorie în străinătate, în timpul verii, ar putea, dimpotrivă, „să fie chiar de folos”. în treacăt trebuie amintit că proiectul de căsătorie dintre Toţki şi fiica lor cea mare, Aleksandra Ivanovna, a trebuit să fie definitiv abandonat şi că din partea lui Afanasi Ivanovici nici n-a mai urmat o cerere oficială în acest sens. Totul se făcu oarecum de la sine, fără prea multe discuţii şi fără fricţiuni în familie. De la plecarea prinţului, prin aceeaşi înţelegere tacită din partea ambelor părţi, în jurul acestei chestiuni se aşternu o tăcere absolută. Era şi asta una dintre pricinile care au contribuit la starea de spirit apăsătoare ce pusese stăpînire pe membrii familiei Epancin, cu toate că generăleasa ţinu să declare pe loc că e nespus de bucuroasă şi poate să-şi facă „cruce cu amîndouă mîinile” că toate s-au întîmplat aşa cum s-au întîmplat. Generalul, ajuns iar în dizgraţie, deşi îşi dădea seama că are şi el partea lui de vină, a fost multă vreme mîhnit; îl regreta pe Afanasi Ivanovici. „Ce avere şi ce om destoinic!” Curînd, generalul auzi că Afanasi Ivanovici căzuse în mrejele unei frumoase franţuzoaice din societatea înaltă, o marchiză legitimistă aflată în vizită la Petersburg, că intenţionează să se căsătorească cu ea şi că, după aceea, o va urma la Paris, iar de acolo undeva, în Bretania. „L-a dat gata franţuzoaica! E un om pierdut”, conchise generalul.

Pregătirile pentru plecarea în străinătate a doamnelor Epancin erau în toi cînd o împrejurare neaşteptată veni să le răstoarne toate planurile şi, spre marea satisfacţie a părinţilor, proiectul a trebuit să fie amînat. La Petersburg sosi, venind din Moscova, un oarecare prinţ Ş., om cu situaţie, cunoscut de altfel prin nenumăratele sale calităţi. Era unul dintre acei cinstiţi şi modeşti pionieri ai progresului, cum s-au văzut apărînd în anii din urmă, care doresc sincer să se facă utili, lucrează fără preget şi se disting printr-o facultate extrem de preţioasă, aceea de a găsi mereu ceva de întreprins. Fără a căuta să iasă în evidenţă, fără a se amesteca în luptele violente şi sterile dintre diverse partide politice, fără să se

creadă o personalitate de prim rang, prinţul îşi dădea foarte bine seama de nevoile epocii contemporane. Deţinuse un timp o slujbă destul de bună, apoi se angajase într-o activitate intensă în cadrul zemstvei. Pe lîngă aceasta, mai colabora, în calitate de membru corespondent, la publicaţiile mai multor societăţi ştiinţifice ruseşti. Împreună cu un prieten tehnician, datorită cercetărilor şi documentărilor făcute, contribuise la îmbunătăţirea deosebit de avantajoasă a proiectului de traseu al uneia dintre cele mai importante linii ferate. Era de vreo treizeci şi cinci de ani şi făcea parte din protipendadă; poseda şi o avere „frumuşică şi indiscutabilă", cum se exprimase generalul, care avusese prilejul să-l întîlnească şi să-l cunoască pe acest prinţ la conte, şeful său ierarhic, în legătură cu o afacere destul de importantă. La rîndul lui, prinţul, din anumite considerente, nu evita contactul cu „oamenii de afaceri" ruşi. Prin forţa lucrurilor, foarte curînd, nou-venitul făcu cunoştinţă şi cu familia Epancin. Adelaida Ivanovna, sora cea mijlocie, îl impresionă destul de puternic. Spre sfîrşitul iernii, făcu cuvenita cerere în căsătorie. Pretendentul fu pe placul Adelaidei, la fel cîştigă şi simpatia Lizavetei Prokofievna. Generalul era în culmea fericirii. Călătoria în străinătate a trebuit să fie, bineînţeles, amînată, iar nunta a fost hotărîtă pentru începutul primăverii.

De altfel, Lizaveta Prokofievna şi celelalte două fete ar fi putut pleca pe la mijlocul ori pe la sfîrşitul verii, pentru o lună-două în străinătate, ca să-şi mai alunge tristeţea despărţirii de sora mijlocie Adelaida. Dar se mai ivise ceva neprevăzut: la sfîrşitul primăverii (căsătoria Adelaidei fusese amînată pînă pe la mijlocul verii), prinţul Ş. introduse la Epancini o rudă îndepărtată de a lui, pe un oarecare Evgheni Pavlovici R., cu care întreţinea de altfel relaţii foarte strînse. Era un tînăr de vreo douăzeci şi opt de ani, cu rangul de aghiotant la curtea imperială, frumos ca un cadru, de neam, spiritual, strălucitor, „om cu principii moderne", „foarte instruit" şi, unde mai pui, posesor al unei averi fantastice. În privinţa acestui ultim punct, generalul, ca de obicei, avea unele rezerve. Se informase: „într-adevăr, se pare că posedă avere, dar chestiunea mai trebuia verificată". Bătrîna Belokonskaia scrisese de la Moscova, recomandîndu-l în termenii cei mai călduroşi pe acest tînăr aghiotant, „om de viitor". Exista totuşi şi un punct negru: îşi cîştigase o faimă puţin cam dubioasă de pe urma cîtorva aventuri galante şi „victorii" uşoare asupra unor inimi zdrobite. De cum o văzu pe Aglaia, deveni un musafir nelipsit în casa Epancinilor. E drept, nimic nu fusese încă spus, nici chiar pe ocolite; totuşi, părinţii căzură de acord că nu era momentul potrivit pentru o călătorie în străinătate tocmai acum. Poate numai Aglaia era de altă părere.

Toate acestea se întîrnplară cu puţin înainte de a fi reintrat eroul nostru în scenă. Judecînd după aparenţe, bietul Mîşkin fusese între timp cu desăvîrşire dat uitării la Petersburg. Dacă ar fi apărut acum deodată în mijlocul cunoştinţelor sale, s-ar fi simţit ca un om căzut din cer. Şi totuşi găsim că este cazul, înainte de a încheia aceasta lungă introducere, să mai relatăm cititorului încă un fapt care ar putea eventual să-l intereseze.

Kolea Ivolghin, imediat după plecarea prinţului, îşi continuă o vreme felul obişnuit de viaţă, adică se ducea la liceu, îl vizita pe prietenul său Ippolit, îl supraveghea pe general şi îi dădea ajutor Variei la treburile gospodăriei, îndeplinind diferite comisioane, între timp, chiriaşii se făcură nevăzuţi unul după altul; trei zile după scena de la Nastasia Filippovna, Ferdîşcenko dispăru fără veste şi nu se mai auzi nimic despre dînsul; s-a vînturat la un moment dat un zvon cum că se dedase cu totul beţiei, dar zvonul n-a fost confirmat. Prinţul, după cum se ştie, plecase la Moscova, aşa că odăile rămaseră goale. Mai tîrziu, cînd Varia se mărită, Nina Aleksandrovna şi Ganea se mutară împreună cu dînsa la Ptiţîn, în cartierul Izmailovski Polk. Cît îl priveşte pe generalul Ivolghin, i se întîmplă ceva cu totul neaşteptat: prietena lui, căpităneasa, pentru care iscălise, în diferite rînduri, poliţe în valoare de două mii de ruble, îl băgă la puşcărie, fără nici o jenă, pentru aceste datorii. Felul acesta de lichidare a conturilor căzu ca o năpastă pe capul sărmanului Ardalion Aleksandrovici, adevărată „victimă a încrederii sale nemărginite în nobleţea inimii omeneşti, în general vorbind”. Luîndu-şi obiceiul comod de a semna cu uşurinţă poliţe şi trate, generalului nici prin minte nu i-a trecut că aceste hîrtii i-ar putea pricinui vreun neajuns. Credea că toate se aranjează de la sine. Cînd colo, se înşelase. „Şi zici, să mai ai după asta încredere in oameni”, vocifera el indignat, stînd la un pahar de vin cu noii săi prieteni din casa lui Tarasov şi povestindu-le peripeţii care de care mai năstruşnice în legătură cu asediul cetăţii Kars şi cu soldatul înviat din morţi. De altfel se deprinsese destul de repede cu noua lui situaţie. Ptiţîn şi Varia susţineau că acolo era de fapt locul cel mai potrivit pentru el; Ganea le împărtăşea părerea. Singură, biata Nina Aleksandrovna piîngea în ascuns (lucru neobişnuit, care îi mira pe cei din jur) şi, cu toate că era mereu suferindă, se ducea să-l vadă pe deţinut cît mai des cu putinţă.

Dar de la „păţania generalului”, cum spunea Kolea, şi, mai ales, după căsătoria surorii sale, rămas de capul lui, băiatul o cam luase razna şi în ultimul timp aproape că nu mai dădea pe acasă nici măcar noaptea. Se spunea că legase multe cunoştinţe noi; mai mult,

devenise un nelipsit vizitator al închisorii datornicilor. De altfel, Nina Aleksandrovna nici nu ar fi putut să se descurce acolo fără el, iar acasă era lăsat cu totul în voia lui. Varia, care altădată îl ţinuse din scurt şi-l muştruluise atît, nu-l mai întreba acum, nici măcar din curiozitate, unde şi cum îşi petrece timpul; iar Ganea, spre suprinderea tuturor celorlalţi membri ai familiei, intra tot mai des în vorbă cu fratele său mai mic, ba uneori, cu toată ipohondria lui stătea ore întregi la discuţie cu el, ca un prieten, ceea ce nu se prea întîmpla înainte vreme. Altădată, Ganea, bărbat în toată firea, împlinise douăzeci şi şapte de ani, nu catadicsea să-i acorde lui Kolea, fratele său mezin, un puşti de cincisprezece ani, nici pic de atenţie; era foarte sever cu el şi îi îndemna şi pe ceilalţi ai casei să se poarte la fel, şi la tot pasul îl ameninţa că-i „rupe urechile", ceea ce îl scotea pe Kolea din sărite şi-l aducea „la capătul răbdării omeneşti". S-ar fi zis că acum Ganea avea chiar nevoie de fratele său mai mic. Acesta, la rîndu-i, impresionat de faptul că Ganea refuzase suta de mii de ruble dăruită de Nastasia Filippovna, era gata să-i ierte multe păcate.

Trecură trei luni de la plecarea prinţului, cînd la urechile familiei Ivolghin ajunse ştirea că în răstimp Kolea făcuse cunoştinţă cu familia Epancin şi că era foarte bine primit de domnişoare. Vestea o adusese, fireşte, Varia; de altfel, Kolea n-o rugase pe sora lui să-l introducă acolo, ci se „descurcase singur". încetul cu încetul, Epancinii îl îndrăgiră. La început, generăleasa îl ţinu la distanţă, tratîndu-l cu răceală, dar curînd deveni binevoitoare, pentru că „era sincer şi deschis şi nu obişnuia să linguşească". Şi, într-adevăr, Kolea nu umbla cu linguşiri; ştiuse să se situeze faţă de noii lui prieteni pe un picior de egalitate, asigurîndu-şi o anumită independenţă: chiar dacă-i citea uneori generălesei cărţi şi ziare, o făcea numai pentru că era din fire îndatoritor. De vreo două ori, totuşi, se certă grozav cu Lizaveta Prokofievna, declarîndu-i că este o tirană şi că n-are să-i mai calce pragul niciodată. Prima oară, cearta se iscă în jurul „problemei feminine", iar a doua oară într-o discuţie cu privire la anotimpul cel mai potrivit pentru prinderea scatiilor. Oricît de ciudat ar părea, însă a treia zi după ceartă, generăleasa îi trimisese un bileţel printr-un servitor, rugîndu-l să vină neapărat la ei. Fără să facă nazuri, Kolea se prezentă imediat. Singură Aglaia se arătase, nu se ştie de ce, chiar din capul locului, foarte distantă faţă de el şi-l trata de sus; se-ntîmplă însă ca tocmai ea să se trezească din partea lui cu o surpriză care o uimi nespus. Într-o zi, Kolea, se folosi de un moment cînd se aflau singuri şi-i întinse o scrisoare, mărginindu-se să-i spună că a fost rugat să i-o înmîneze personal. Aglaia îl măsură încruntată pe „puştiul acesta încrezut", dar n-apucă să-i spună nimic, căci băiatul

se retrase îndată. Ea desfăcu scrisoarea şi citi următoarele:

Cîndva m-ai onorat cu încrederea dumitale. Poate azi m-ai dat cu totul uitării. Cum se face că-ţi scriu? Nu ştiu nici eu; dar n-am putut rezista dorinţei de a-ţi reaminti dumitale şi numai dumitale de existenţa mea. De multe ori am avut nevoie de voi tustrele, dar dintre toate nu te vedeam decît pe dumneata. Am nevoie de dumneata, foarte mare nevoie. În ceea ce mă priveşte, n-aş avea nimic să-ţi scriu, nimic să-ţi povestesc. De altfel, nici nu era în intenţia mea; atit doar că aş dori mult de tot să te ştiu fericită. Eşti fericită? Iată tot ce voiam să-ţi spun.

Cu sentimente frăţeşti

pr. L. Mîşkin.

Isprăvind de citit acest bileţel scurt şi cam incoerent, Aglaia se îmbujora la faţă şi rămase pe gînduri. Nu ne-ar fi uşor să redăm cursul ideilor ei. Între altele, se întrebă numaidecît: „E cazul oare să arăt scrisoarea cuiva?" Se simţea cam ruşinată. În cele din urmă, cu un zîmbet oarecum straniu şi ironic, vîrî biletul în sertarul măsuţei. A doua zi îl scoase şi îl puse într-o carte groasă, aşa cum proceda de obicei cu hîrtiile pe care voia să le aibă la îndemînă. Abia după o săptămînă, constată întîmplător că acea carte era: Don Quijote de la Mancha. Aglaia pufni în rîs fără să ştie de ce.

N-am putea spune de asemenea dacă tînăra fată îi mai arătă vreuneia dintre surori scrisorica aceasta.

Dar încă în timp ce o citea, îi veni deodată în gînd o întrebare: „Cum se poate ca prinţul să şi-l aleagă pe acest băieţandru încrezut şi fanfaron drept confident pentru corespondenţa lui? Să fie singurul om de încredere pe care îl are aici?" Deşi afişînd un dispreţ total, fata nu s-a putut abţine de a-i lua interogatoriul lui Kolea. De obicei extrem de susceptibil, Kolea nu dădu, de data asta, nici cea mai mică atenţie tonului ei jignitor; ci declară scurt şi destul de rece că într-adevăr, pentru orice eventualitate, îi dăduse prinţului adresa lui în momentul plecării acestuia din Petersburg, oferindu-i serviciile sale, dar că aceasta era prima însărcinare şi prima comunicare scrisă din partea prinţului şi, drept dovadă, îi întinse biletul adresat lui personal cu acest prilej. Fără nici o jenă, Aglaia luă biletul şi citi următoarele:

Dragă Kolea, fii aşa de bun şi transmite biletul închis şi alăturat aici Aglaiei Ivanovna. Cu bine.

Cu prietenie, al dumitale, pr. L. Mîşkin

- E ridicol să-ţi alegi drept confident un puşti, rosti Aglaia pe un ton jignitor, înapoindu-i biletul lui Kolea; apoi ieşi dispreţuitoare din odaie.

Era prea mult pentru Kolea! Mai ales că-i ceruse lui Ganea, anume pentru întrevederea aceasta, un fular verde, nou-nouţ, fără să-i dea vreo explicaţie. Se simţi profund jignit.

II

Era în primele zile ale lunii iunie şi de o săptămînă capitala se bucura de o vreme excepţional de frumoasă. Cum familia Epancin avea la Pavlovsk o splendidă vilă proprie, Lizaveta Prokofievna hotărî dintr-o dată plecarea la vilă şi, după două zile de pregătiri febrile, întreaga familie se instala la Pavlovsk.

A doua sau a treia zi după plecarea Epancinilor, sosi de la Moscova, cu trenul de dimineaţă, prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin. În gară nu-l aştepta nimeni; totuşi, la coborîrea din vagon, i se păru că a zărit, în mulţimea ce se îmbulzea în jurul călătorilor, scînteind doi ochi arzători care îl săgetară cu o căutătură ciudată. Privi mai atent ca să vadă cui aparţineau ochii aceia, dar nu-i găsi. A fost o simplă nălucire, de bună seamă, şi totuşi rămase cu o senzaţie neplă-cută. De altfel, prinţul era şi aşa destul de trist şi de îngîndurat şi părea copleşit de griji apăsătoare.

Birjarul îl duse la un hotel de mîna a treia, nu departe de Liteinaia. După ce se instala în două odăiţe întunecoase şi sărăcăcios mobilate, prinţul se spălă, îşi schimbă hainele şi se grăbi să iasă, avînd aerul unui om care se teme să nu întîrzie la o întîlnire.

Dacă vreunul dintre cei care l-au cunoscut cu şase luni în urmă, la Petersburg, l-ar fi zărit în momentul acela, ar fi constatat, fără îndoială, o schimbare foarte avantajoasă în exteriorul lui. Şi totuşi, poate că nu era tocmai aşa. Numai ţinuta îi era cu totul alta: purta acum haine confecţionate de un croitor bun, la Moscova, care totuşi aveau un cusur; prea erau făcute după ultima modă (cum se întîmplă cu hainele lucrate de croitori conştiincioşi, dar nu prea talentaţi, mai ales atunci cînd clientul nu manifestă prea mare interes în această privinţă), încît un om dispus să se amuze cercetîndu-l mai atent pe prinţ ar fi găsit, de bună seamă, motive să rîdă. Dar cîte nu i se par de rîs unui om pornit pe zeflemea!

Prinţul luă o trăsură şi-i spuse birjarului să-l ducă în Peski. Pe una dintre străzile Rojdestvenski, el se opri în faţa unei căsuţe de lemn. Spre surprinderea lui, căsuţa era frumoasă, curată, bine întreţinută, cu grădiniţă de flori împrejur. Ferestrele dinspre stradă erau deschise, lăsînd să se audă o avalanşă de cuvinte rostite cu glas tare, aproape nişte strigăte, ca şi cum cineva citea cu glas tare sau ţinea un

discurs; glasul era întrerupt din cînd în cînd de rîsete zgomotoase. Prinţul intră în curte, urcă treptele cerdacului şi bătu la uşă. O bucătăreasă, cu mînecile suflecate, veni să-i deschidă. Vizitatorul întrebă de domnul Lebedev.

- Uite-l colo, răspunse ea, arătînd cu degetul spre „salon”.

Odaia aceasta, cu pereţii tapetaţi în albastru-închis, era mobilată convenabil şi chiar cu oarecare pretenţie, adică avea o masă rotundă, o canapea, o pendulă de bronz, o oglindă îngustă, dreptunghiulară, rezemată între cele două ferestre, şi o mică lustră de cristal, suspendată de tavan cu un lanţ de bronz. Domnul Lebedev stătea în picioare în mijlocul odăii, cu spatele spre uşă. Era fără haină, îmbrăcat ca de vară, numai în vestă, perora şi se bătea cu mîna în piept. Auditorii lui erau: un băiat de cincisprezece ani cu faţa rîzătoare şi deşteaptă, care ţinea o carte în mînă, o fată de douăzeci de ani îmbrăcată în doliu, cu un prunc în braţe, o fetiţă de treisprezece ani, şi ea în rochiţă de doliu, care rîdea în hohote cu gura pînă la urechi, şi, în sfîrşit, un tînăr de douăzeci de ani, destul de chipeş, culcat pe o canapea; avea o faţă smeadă, ochi mari, negri, părul lung şi des, precum şi tuleie mai răsărite, cu pretenţie de barbişon şi favoriţi. Se pare că acesta din urmă îl întrerupea mereu pe orator contrazicîndu-l, ceea ce stîrnea, se vede, hazul zgomotos al celorlalţi.

— Lukian Timofeici, n-auzi, Lukian Timofeici? Ia, uită-te încoa’! Ei, dar parcă are cine să mă audă!

Şi făcînd un gest a lehamite, bucătăreasa plecă roşie de mînie.

Lebedev întoarse capul şi, zărindu-l pe prinţ, rămase cîtva timp înmărmurit; pe urmă se repezi spre el, arborînd un zîmbet servil, dar, înainte de a se apropia de musafir, uimirea îl ţintui locului; avu totuşi puterea să exclame:

— Ex-ex-excelentissime prinţ!

Deodată, ca şi cum nu şi-ar fi venit încă în fire, se întoarse şi, pe negîndite, se năpusti asupra fetei în doliu, cea cu copilul în braţe; mişcarea a fost aşa de bruscă, încît ea se dădu puţin îndărăt, dar aici Lebedev se întoarse pe loc spre fetiţa de treisprezece ani, care, în picioare pe pragul odăii vecine, nu se mai oprea din rîs. Fetiţa scoase un ţipăt şi o zbughi la bucătărie. Lebedev continuă să se burzuluiască, bătînd din picior în urma ei, dar, dînd cu ochii de prinţ, care-l privea mirat, se simţi obligat să spună în chip de

lămurire:

- Pentru… mai mult respect, he, he, he!

- Nu e nevoie… încercă să protesteze prinţul.

- Îndată, îndată, îndată… într-o clipită!

Şi Lebedev dispăru din odaie. Prinţul îi privi cu mirare pe toţi; pe fata în doliu, pe băiat şi pe tînărul întins pe canapea; toţi trei se prăpădeau de rîs. Prinţul rîse şi el.

- S-a dus să-şi pună redingota, spuse băiatul.

- îmi pare rău… am crezut că… începu prinţul. Spuneţi-mi, e cumva…

- Crezi că-i beat? strigă tînărul întins pe canapea. Nu! N-a băut decît trei sau patru păhărele, hai să zicem cinci, dar ce are a face? Aşa-i rînduiala lui.

Prinţul se întoarse către cel care vorbea, dar tînăra fată interveni şi, cu o expresie de sinceritate naivă pe chipu-i drăgălaş, lămuri:

- Nu bea niciodată mult dimineaţa; dac-ai venit cu vreo treabă, vorbeşte-i acum; e momentul cel mai potrivit. Cînd se întoarce seara, e ameţit de-a binelea; şi atunci mai mult plînge şi ne citeşte din Sfînta Scriptură, pentru că nu sînt nici cinci săptămîni de cînd am pierdut-o pe mama.

- Bănuiesc că a şters-o ca să mai cîştige timp; îi vine pesemne greu să-ţi răspundă dintr-o dată, spuse rîzînd tînărul de pe canapea. Pun rămăşag că are de gînd să-ţi joace un renghi şi în clipa aceasta chibzuieşte cum să-l ticluiască mai bine.

Lebedev apăru îmbrăcat în redingotă.

- Nu sînt nici cinci săptămîni! Nici cinci săptămîni! se smiorcăi el, clipind des şi trăgînd din buzunar o batistă ca să-şi şteargă lacrimile. Am rămas orfani!

- Dar de ce ţi-ai pus haina asta ponosită? întrebă fata. Ai chiar aici, în dosul uşii, o redingotă nou-nouţă; n-ai găsit-o?

- Taci, gaiţo! strigă la ea Lebedev. U-uf, tu! făcu el, bătînd din picioare. Dar de data aceasta, izbucnirea tatălui îi stîrni doar rîsul.

- Nu mă sperii. Eu nu sînt Tania şi n-am să fug. Pe Liubocika însă, parcă văd că o trezeşti şi o să aibă iarăşi crampe… Ce ţipi aşa?

- Ferească sfîntul! Puşchea pe limbă-ţi!… se sperie deodată Lebedev şi, repezindu-se spre copilul care dormea în braţele fiicei sale, făcu deasupră-i, de cîteva ori, împungînd aerul şi cu o mutră speriată, semnul crucii. Păzeşte-o, Doamne! Apără şi o ocroteşte! Pruncul acesta este fetiţa mea, Liubov, continuă el, adresîndu-se prinţului; e născută din căsătorie legitimă de răposata nevastă-mea Elena, moartă la facere. Iar gaiţa asta e fiica mea, Vera, în doliu.. Şi acesta, acesta, oh! acesta…

— Ei, ce te-ai oprit? strigă tînărul. Haide, zi-i înainte, nu te sfii!

— Alteţă! strigă deodată Lebedev ca un apucat. Ai citit în ziare despre asasinarea membrilor familiei Jemarin?

— Da, răspunse prinţul oarecum surprins.

— Ei bine, iată-l pe adevăratul asasin al familiei Jemarin; el e, chiar el!

- Ce spui?! se minună prinţul.

- E un fel simbolic de a vorbi; e al doilea viitor asasin al unei alte familii Jemarin, dacă va mai exista eventual. Pentru asta se pregăteşte…

Toţi izbucniră în hohote de rîs. Prinţului îi trecu prin cap că poate, într-adevăr, Lebedev se ţine de şotii şi se maimuţăreşte înadins pentru că presimte cam ce întrebări i se vor pune şi, neştiind ce să răspundă, încearcă să mai cîştige timp.

- E un răzvrătit! Un conspirator! vocifera Lebedev ca un apucat. Ei bine, cum aş putea, cum aş avea dreptul să-l consider pe individul acesta, un om aşa de rău de gură, un destrăbălat, un astfel de netrebnic, să-l consider drept propriul meu nepot, fiul unic al defunctei mele surori Anisia?

- Dar taci odată, că eşti beat! Închipuieşte-ţi, prinţe, i-a trăsnit acum să se apuce de avocatură, umblă pe la diferite instanţe judecătoreşti cu fel de fel de procese şi face exerciţii de oratorie ţinînd acasă copiilor discursuri. Acum vreo cinci zile a pledat înaintea unui complet al judecătorilor de pace. Şi pe cine crezi că a apărat? Nu pe femeia bătrînă, prădată de cinci sute de ruble - toată averea ei - de un

hrăpăreţ cămătar, cu toate că biata femeie îl rugase, îl implorase s-o ajute, s-o apere; nu pe victima nenorocită, ci chiar pe spoliator, pe cămătarul Zeidler, pentru că acesta i-a făgăduit cincizeci de ruble.

- Cincizeci de ruble, dacă obţin cîştig de cauză şi numai cinci ruble în cazul cînd pierd, preciza Lebedev pe un ton redevenit brusc calm şi potolit, ca şi cum n-ar fi răcnit cu cîteva clipe înainte.

- Ei, şi a dat greş, bineînţeles; cu justiţia de azi nu mai merge ca altădată; s-a făcut pur şi simplu de rîs. Totuşi, el personal a rămas foarte mulţumit, se pare, de felul cum s-a prezentat; „Gîndiţi-vă, zice, domnilor judecători, cu dreptate şi fără părtinire, gîndiţi-vă că un biet bătrîn, olog, trăind dintr-o muncă onorabilă, este lipsit de ultima lui bucată de pîine; amintiţi-vă de cuvintele înţelepte ale legiuitorului: «Clemenţa să domnească în tribunale»". Şi, mă crezi, nu e zi de la Dumnezeu să nu ne spună în fiecare dimineaţă pledoaria, repetînd-o cuvînt cu cuvînt, exact aşa cum a rostit-o la proces; chiar şi acum, înainte de a intra dumneata, ne-a pus s-o ascultăm pentru a cincea oară, atît de mult îi place. Şi o spune cu atîta pasiune, încît se vede cît colo ce încîntat e de sine însuşi. Acum se pregăteşte să mai pledeze într-un alt proces. Dumneata eşti prinţul Mîşkin, dacă nu mă înşel? Kolea mi-a vorbit mult despre dumneata şi susţine că n-a întîlnit om mai inteligent pe lume…

- Şi e foarte adevărat! Nu există! Nu există un om mai inteligent pe lume! se grăbi să-i ţină isonul Lebedev.

- Dumnealui, în orice caz, nu e sincer, să n-ai nici o îndoială. Kolea o spune pentru că te iubeşte, iar ăsta pentru că vrea să te linguşească; în ce mă priveşte, n-am deloc intenţia să te linguşesc; fii sigur de asta. Se pare însă că ai mult bun-simţ. Ei bine, fii judecător între mine şi dînsul. Ce zici, vrei să-l luăm pe prinţ ca arbitru? se adresă el unchiului său. Sînt chiar mulţumit, prinţe, că întîmplarea te-a adus aici.

- Vreau! strigă hotărît Lebedev şi aruncă fără voie o privire asupra celorlalţi, care începură să se adune din nou în odaie.

- Dar ce neînţelegere aveţi? întrebă prinţul şi faţa i se schimonosi dureros.

Simţi cum îl încearcă o puternică durere de cap, la care se adaugă conştiinţa tot mai clară că Lebedev face un joc, căutînd să amîne cît mai mult explicaţia la care se aştepta.

- Iată despre ce-i vorba. Sînt nepotul lui, aici a spus adevărul deşi, de obicei, minte la orice pas. Nu mi-am terminat studiile universitare, dar vreau să le termin şi o voi face, pentru că am voinţă. Pînă atunci însă, ca să pot trăi, vreau să ocup un post de douăzeci şi cinci de ruble la calea ferată. Recunosc că el m-a ajutat de vreo două-trei ori pînă acum, că am avut nişte bani, douăzeci de ruble, dar i-am pierdut la cărţi. Într-adevăr, prinţe, am fost atît de laş, atît de nemernic, că i-am pierdut la joc!

- Şi cu cine a jucat? Cu un şnapan, care nici nu merita să i se plătească! strigă Lebedev.

- De acord, e un şnapan, dar trebuia totuşi să-i plătesc, urmă tînărul. Că este un ticălos, sînt şi eu convins şi pot s-o dovedesc oricînd, şi nu pentru că te-a snopit în bătaie. E vorba, prinţe, de un ofiţer reformat din fosta bandă a lui Rogojin, care predă boxul; ei toţi umblă acum fără căpătîi, după ce i-a alungat şeful. Dar, ce-i mai rău, ştiam că-i un nemernic, un şarlatan, un pungaş, şi totuşi m-am aşezat cu el la joc, riscînd şi ultima rublă; mă gîndeam: dacă pierd, mă duc la unchiul Lukian, mă rog frumos de el, îi fac o plecăciune şi n-are să mă refuze. E o josnicie, recunosc, curată josnicie! O ticăloşie premeditată!

- Exact, o ticăloşie premeditată! repetă după el şi Lebedev.

- Stai, nu te bucura încă! strigă nepotul enervat. Uite-l cum jubilează. Am venit la dînsul, prinţe, şi i-am mărturisit totul, fără să mă cruţ cîtuşi de puţin; mi-am făcut un proces de conştiinţă, nu m-am menajat şi n-am ezitat deloc în alegerea termenilor prin care mi-am calificat purtarea. Cred că am procedat corect, nu? Cei de faţă îmi sînt martori, şi totuşi, ca să ocup postul de care vă spuneam, am neapărată nevoie să mă înţolesc puţin; aşa zdrenţuit cum sînt, prea semăn a cerşetor. Uitaţi-vă la ghetele mele! Mi-e imposibil să mă prezint la post în halul ăsta, iar dacă nu mă prezint la termenul fixat, altul îmi ocupă locul şi rămîn iarăşi de izbelişte căci cine ştie cînd se mai iveşte un prilej ca ăsta. Acum cer pentru ultima oară cincisprezece ruble şi mă oblig să nu mai apelez niciodată la bunăvoinţa lui şi, în plus, promit să-i restitui în trei luni întreaga datorie, pînă la ultima copeică. Am să mă ţin de cuvînt. Ştiu să mă mulţumesc cu pîine şi cvas luni de-a rîndul, pentru că am voinţă. Leafa mea, pe trei luni, va fi de şaptezeci şi cinci de ruble; cu ceea ce-i mai datorez dinainte, ar face în total treizeci şi cinci de ruble datorie; aşadar, voi avea cu ce sâ-i plătesc. Mă rog, sâ-mi ceară, dacă vrea, orice dobîndă. Ce, nu mă cunoaşte? întreabă-l, prinţe: banii pe care mi i-a împrumutat cu alte ocazii nu i-am dat înapoi? Atunci,

pentru ce se încăpăţînează atît? E supărat pe mine pentru că i-am plătit locotenentului ăluia; alte motive n-are! Ca să vezi ce fel de om e: nici el nu profită, dar nici altul să nu se bucure!

- Şi nu mai pleacă odată! izbucni Lebedev. S-a întins, după cum îl vezi, pe canapea, şi nici gînd să plece.

- Cred că ţi-am spus-o destul de limpede: nu plec de-aici pînă ce nu-mi dai ce ţi-am cerut. De ce zîmbeşti, prinţe? Se pare că nu-mi dai dreptate.

- Nu zîmbesc, dar găsesc că, într-adevăr, nu prea ai dreptate, răspunse acesta oarecum în silă.

- Vorbeşte deschis, spune fără înconjur că n-am deloc dreptate. Pentru ce acest „nu prea”?

- Dacă vrei, îţi spun că n-ai deloc dreptate.

- Dacă vreau! Asta-i nostim! Crezi oare că nu-mi dau seama că pretenţiile mele sînt cam lipsite de bun-simţ, că banii îi aparţin lui, că este liber să facă ce vrea şi că procedeul meu seamănă puţin cu o încercare de a-i silui voinţa? Dar dumneata, prinţe… nu cunoşti viaţa. Dacă nu le dai ăstora o lecţie, nu se învaţă minte. Trebuie să-i dădăcim. Intenţiile mele sînt absolut cinstite; conştiinţa îmi spune că n-am să-l fac să piardă nimic, îi voi înapoia capitalul cu dobîndă. Va avea şi o satisfacţie morală: să mă vadă umilit. Ce mai vrea aşadar? Ce justificare poate avea existenţa lui, dacă nu aduce vreun folos? Căci, la drept vorbind, ce mare ispravă face el? Ba nu, zău, uită-te puţin ce face. Întreabă-l cum se poartă cu alţii şi cum înşală oamenii. În ce fel şi-a cîştigat casa asta? Îmi pun capul că şi pe dumneata a apucat să te înşele, ba şi-a făcut planul cum să te mai înşele şi de aici încolo! Zîmbeşti, văd că nu-ţi vine să crezi, aşa-i?

— Mi se pare că toate astea nu prea au a face cu chestiunea dumitale, observă prinţul.

— E a treia zi de cînd, uite, zac aici şi, crede-mă, cîte nu mi-au fost date să văd şi să aud! strigă înainte tînărul fără să-l mai asculte pe prinţ. Închipuieşte-ţi că pe îngerul acesta, fata asta, acum orfană care e verişoara mea primară şi fiica lui, o bănuieşte şi în fiecare noapte caută dacă nu-i ascuns vreun drăguţ în odaia ei! Vine şi în camera asta, în vîrful picioarelor, şi se uită sub canapea. Aproape că s-a scrîntit de atîta bănuială, neîncredere şi suspiciune de adevărat maniac; în fiecare colţ vede numai hoţi. Noaptea, sare mereu din pat

şi de şapte ori cel puţin controlează dacă ferestrele şi uşile sînt bine zăvorite, se uită pînă şi în sobă. în faţa instanţelor judecătoreşti, ia apărarea escrocilor şi şarlatanilor, iar noaptea se scoală să se închine uite aici, în salonul ăsta; cade în genunchi, face mătănii, izbind cu fruntea în duşumea, uneori cîte o jumătate de ceas neîntrerupt, şi pentru cine nu se roagă numai, pe cine nu pomeneşte în rugăciunile lui de beţiv?! S-a rugat pentru odihna sufletului contesei Du Barry, l-am auzit chiar eu, de altfel, l-a auzit şi Kolea; s-a scrîntit de-a binelea.

— Îl vezi, îl auzi cum îşi bate joc de mine, prinţe! strigă Lebedev înroşindu-se, şi de data aceasta pierzîndu-şi cumpătul. Dar dumnealui nu ştie sau poate că nu vrea să ştie că acest beţivan şi netrebnic, mincinos şi ticălos, cum îi place să-mi spună, poate că ar merita respectul lui, fie chiar şi numai pentru faptul că pe dumnealui, deşteptul şi spiritualul, atunci cînd s-a născut, l-am înfăşat în scutece şi l-am spălat în copaie, căci soră-mea Anisia, rămasă văduvă, se zbătea în cea mai neagră mizerie; şi eu, care eram tot aşa de sărac ca şi ea, am stat de veghe nopţi întregi la căpătîiul bolnavilor — al mamei şi al copilului. Furam de la portar lemne ca să le încălzesc odaia, îi cîntam micuţului şi băteam din palme ca să-l ogoiesc, în timp ce-mi ghiorăiau maţele de foame, şi uite aşa l-am scăpat din ghearei morţii şi l-am dădăcit ca să crească mare şi să-şi bată joc de mine acum! Şi ce mare crimă dacă mi s-a năzărit şi mie o dată să mă rog pentru odihna sufletului contesei Du Barry, ce te priveşte asta? Eu, prinţe, acum trei zile am citit, pentru prima dată în viaţa mea,

biografia acestei femei într-un dicţionar istoric. Ştii tu cine a fost această Du Barry? Spune, ştii sau nu?

- Păi, sigur, numai tu ştii, nu-i aşa? mormăi tînărul, voind să fie ironic, dar vădit încurcat.

- Era o contesă care, ieşită din mocirlă, a domnit şi a guvernat ca o regină şi căreia o mare împărătească i-a scris cu mîna ei o scrisoare în care i se adresa: ma cousine! La ceremonia lever du roi (ştii tu ce era lever du roi, neisprăvitule?), un cardinal, nunţiul papal, s-a oferit să-i pună ciorapii de mătase; un personaj atît de înalt şi atît de sfînt a socotit asta ca o onoare pentru el! Ştiai tu asta? După mutra ta, văd că nu ştiai! Şi ce moarte a avut? Răspunde, dacă ştii!

- Termină odată! Mă plictiseşti.

- Ei bine, după toate onorurile acestea, după ce a domnit aproape ca

o regină, a fost dusă, tîrîtă la ghilotină de călăul Samson; n-a avut nici o vină, dar trebuia sacrificată pentru satisfacerea mitocănimii pariziene; nu putea să înţeleagă, sărmana, ce se întîmplă cu dînsa, atît de mare îi era spaima. Cînd Samson i-a aplecat capul şi a îmbrîncit-o sub cuţitul ghilotinei, ceilalţi se prăpădeau de rîs; ea însă începu să strige: Encore un moment, monsieur le hourreau, encore un moment! adică: „O clipă, numai o clipă, aşteaptă, domnule călău!" Ei bine, pentru clipita aceasta, Dumnezeu o va ierta poate, căci un mai mare supliciu pentru sufletul omenesc nici nu e de închipuit măcar. Tu ştii ce înseamnă cuvîntul acesta supliciu? E tocmai starea sufletească nenorocită în care s-a aflat ea. Ei, şi cînd am citit eu despre strigătul contesei implorînd răgazul de o clipită, mi s-a strîns inima ca într-un cleşte. Şi ce-ţi pasă ţie, vierme ce eşti, că, făcîndu-mi rugăciunea de seară, m-am gîndit să implor mizericordia divină pentru o mare păcătoasă? Dacă am făcut-o, e ca nimeni, poate, de cînd a murit ea, nu i-a acordat o pioasă amintire. Şi pe cealaltă lume i-ar fi plăcut, poate, să simtă că s-a găsit pe pămînt un păcătos ca şi dînsa, care, o dată cel puţin, s-a gîndit să se roage şi pentru odihna sufletului ei. De ce rîzi? Nu crezi,nu?

- Dar ce ştii tu? De altfel, nici n-ai spus tot adevărul; dacă mi-ai scultat rugăciunea, trebuia să ştii că nu m-am rugat numai pentru contesa Du Barry, ci am spus aşa: „Odihneşte, Doamne, sufletul adormitei, roabei tale, marea păcătoasă ce a fost contesa Du Barry şi pe toate deopotrivă ei"; asta e cu totul altceva, căci există multe păcătoase ca ea şi numeroase sînt victimele destinului schimbător care în viaţă au suferit loviturile sorţii, şi acum, pe cealaltă lume îndură chinuri şi gem şi aşteaptă; m-am rugat atunci şi pentru tine, şi pentru cei deopotrivă ţie, nesimţiţi şi cruzi, dacă vrei să ştii, de vreme ce ai avut neobrăzarea să tragi cu urechea, ca să afli pentru ce anume mă rog…

— Bine, destul, poţi să te rogi pentru cine vrei, naiba să te ia, şi nu mai face atîta gură! îl întrerupse nepotul cu ciudă. Nici nu ştiai, prinţe, că avem în faţa noastră un erudit! adăugă el cu un zîmbet jenat. De la o vreme încoace citeşte mereu cărţi şi memorii de acest gen.

— Unchiul dumitale, totuşi… nu-i deloc un om lipsit de simţire, obiectă cu vădit efort prinţul. Tînărul acesta îi devenea din ce în ce mai antipatic.

— Să nu te apuci cumva să-l lauzi, că-şi ia nasul la purtare. Atît aşteaptă. Priveşte cum îşi duce mîna la inimă şi, cu gura pînă la

urechi, nu mai poate de fericire, într-atît îl încîntă cuvintele dumitale. Poate că nu-i lipsit de simţire, mă rog, dar e un şarlatan, iată nenorocirea. Ş-apoi, bea de stinge şi e zăpăcit ca toţi cei care au darul beţiei. Îşi iubeşte copiii, recunosc, o respecta pe mătuşă-mea, răposata lui nevastă… Şi pe mine mă iubeşte, ba în testamentul lui mi-a lăsat şi mie o parte.

— N-am să-ţi las nimic! strigă înverşunat Lebedev.

— Ascultă, Lebedev, începu pe un ton hotărît prinţul, întorcîndu-şi cu dezgust privirea de la tînărul obraznic, ştiu din experienţă că, atunci cînd vrei, eşti om de treabă… N-am timp de pierdut, şi dacă… lartă-mă, care-ţi este numele? Am uitat.

— Ti-Ti-Timofei.

— Şi mai cum?

— Lukianovici.

Toată lumea din odaie pufni în rîs.

- Minte! strigă nepotul. Pînă şi aici a minţit! Prinţe, nu-l cheamă Timofei Lukianovici, ci Lukian Timofeevici. la spune acum, de ce ai minţit? Ori Lukian, ori Timofei, nu-i totuna pentru tine? Şi ce importanţă poate avea asta pentru prinţ? Minte, numai fiindcă minciuna i-a intrat în sînge, crede-mă!

- Chiar e adevărat? întrebă nerăbdător prinţul.

- Într-adevăr, mă cheamă Lukian Timofeevici, recunoscu ruşinat Lebedev şi, plin de umilinţă, îşi plecă ochii, ducîndu-şi din nou mîna la inimă.

- Atunci ce rost avea să-mi spui altfel, ah, Dumnezeule!

- Din autoînduioşare, şopti Lebedev, plecîndu-şi capul cu un aer din ce în ce mai umilit.

- Vai, Lukian Timofeevici, parcă asta-i autoînduioşare! Eh, dac-aş şti numai unde să-l găsesc pe Kolea acum! zise prinţul, dînd să plece.

- Îţi spun eu unde-i Kolea, se oferi tînărul.

- Nu, nu, nu! se împotrivi Lebedev, fîstîcindu-se ca un om prins cu ocaua mică.

- Kolea astă-noapte a dormit aici, iar de dimineaţă a pornit în căutarea generalului, pe care, Dumnezeu ştie de ce, prinţe, l-ai ajutat să iasă din puşcărie. Ieri, generalul promisese că vine să doarmă şi el la noi, şi n-a venit. E mai mult ca sigur că a rămas peste noapte la hotelul „Vesî", aici, în apropiere. Încît Kolea trebuie să fie cu el, dacă nu s-a dus cumva la Pavlovsk, la Epancini. Avea bani, şi voia să se ducă acolo încă de ieri. Aşadar, nu poate fi decît la „Balanţa" ori la Pavlovsk.

- La Pavlovsk, la Pavlovsk!… Iar noi, să trecem în grădiniţă… să luăm o cafeluţă…

Şi Lebedev îl apucă de braţ şi aproape că-l tîrî pe prinţ afară din odaie. Traversară curtea şi intrară într-o grădiniţă încîntătoare, unde, datorită timpului frumos, toţi copacii înfrunziseră. Lebedev îl pofti pe Mîşkin să ia loc pe o bancă de lemn vopsită în verde, înaintea unei mese fixe de aceeaşi culoare, iar el se aşeză în faţa lui. După un minut, într-adevăr, li se servi şi cafeaua. Prinţul n-o refuză. Lebedev, cu o expresie slugarnică, nu-şi lua ochii de pe faţa lui, gata parcă să-i împlinească orice dorinţă.

— Nici nu mi-aş fi închipuit că ai o gospodărioară atît de frumoasă, spuse prinţul, care părea că se gîndeşte aiurea.

— Or-orfani, începu Lebedev, schimonosindu-şi faţa, dar se întrerupse numaidecît.

Prinţul privea distrat înaintea lui şi, desigur, uitase de întrebare. Mai trecu un minut; Lebedev aştepta, cu ochii aţintiţi mereu spre musafir.

— Aşadar? întrebă prinţul, smulgîndu-se parcă din îngîndurarea lui. A, da! Dumneata, Lebedev, ştii foarte bine despre ce e vorba; am venit în urma scrisorii pe care mi-ai trimis-o. Vorbeşte.

Lebedev se fîstîci iar, vru să spună ceva, dar nu putu scoate decît nişte sunete nedesluşite. Prinţul aştepta cu un zîmbet trist pe buze.

— Te înţeleg foarte bine, Lukian Timofeevici. Nu te aşteptai, probabil, să mă vezi aici. Ţi-ai închipuit că nu-mi voi părăsi bîrlogul la cea dintîi înştiinţare a dumitale şi mi-ai scris ca să te achiţi de o îndatorire pe care ai socotit că o ai. Eu însă am venit, după cum vezi. Ei, haide, nu căuta să mă induci în eroare. încetează de a mai sluji la doi stăpîni. Rogojin e aici de trei săptămîni, ştiu tot. Ai izbutit să i-o mai vinzi, ca şi rîndul trecut, sau nu încă? Spune drept.

— Singur a descoperit-o; chiar el singur, bestia.

— Nu-l mai înjura; ce-i drept, a procedat cam urît cu dumneata…

— M-a bătut, m-a stîlcit în bătăi! se tîngui cu amărăciune Lebedev. La Moscova, a asmuţit un cîine asupră-mi, un cîine de vînătoare, care m-a fugărit de-a lungul străzii. O căţea teribilă.

— Mă crezi un copil, un naiv, Lebedev. Hai, spune-mi, e adevărat că ea l-a părăsit la Moscova?

— Adevărat, adevărat! Şi de data asta, tot în momentul cînd se pregătea s-o ducă la cununie. El număra minutele ce mai rămăseseră pînă să pornească alaiul, cînd ea a şters-o, fără veste, la Petersburg. S-a prezentat direct la mine: „Scapă-mă, Lukian, găseşte-mi un adăpost şi să nu-i sufli un cuvînt prinţului…" Se temea de dumneata, prinţe, şi mai abitir decît de el, şi tocmai aici e marea înţelepciune!

Şi la aceste cuvinte, Lebedev făcu o mutră şireată,ducîndu-şi degetul la frunte.

- Şi acum iar ai mijlocit întîlnirea lor, nu-i aşa?

- Excelentissime prinţ, cum aş fi putut… cum aş fi putut împiedica această întîlnire?

- Bine, să lăsăm astea acum, aflu eu totul pe altă cale. Spune-mi numai unde se află în momentul de faţă? La dînsul?

- A, nu! Nici gînd! Stă singură. ,,Sînt liberă", zice, şi susţine întruna, morţiş, că e absolut liberă. Ştii, prinţe, stăruie mult asupra acestui lucru. Stă tot acolo, în cartierul Peterburgskaia Storona, la cumnată-mea, după cum ţi-am scris.

- Şi acuma-i tot acolo?

- Acolo, dacă nu cumva s-a dus la Pavlovsk, pe vremea asta frumoasă, la vila Dariei Alekseevna. „Sînt liberă de tot", zice. Chiar ieri i se lăuda grozav lui Nikolai Ardalionovici că e liberă şi independentă. Semn rău, adăugă rînjind Lebedev.

- Kolea se duce des s-o vadă?

- E un zăpăcit băiatul ăsta, de neînţeles şi prea din cale-afară gură-spartă.

- De mult nu te-ai mai dus pe la dînsa?

- Mă duc în fiecare zi, în fiecare zi.

- Vasăzică ai fost şi ieri?

- N-nu; n-am fost de trei zile.

- Ce păcat că eşti cam afumat, Lebedev! Altfel, te-aş fi întrebat ceva.

- Vai de mine! Se poate? O picătură n-am pus în gură. Lebedev se făcu ochi şi urechi.

- Spune-mi cum era cînd ai văzut-o ultima oară?

- U-un suflet care caută…

- Care caută?

- Mereu parcă e într-o necontenită căutare, ca şi cum ar fi pierdut ceva. În ce priveşte căsătoria proiectată, pînă şi gîndul o scîrbeşte şi orice aluzie o ia drept jignire personală. De Rogojin nu-i pasă nici cît de o coajă de nucă, nici gînd nu are; ba nu, mă înşel se gîndeşte la el, însă cu teamă, cu groază; nici nu îngăduie să i se pomenească numele în prezenţa ei. Se întîlnesc numai de nevoie şi el simte asta! Nu-i a bine!… Ea n-are astîmpăr, e batjocoritoare rea de gură şi înverşunată foc…

- Rea de gură şi înverşunată?

- E aşa de irascibilă, că data trecută era cît pe ce să mă ia la păruială numai pentru un cuvinţel. Am izbutit s-o potolesc aducînd vorba şi citindu-i din Apocalipsă.

- Cum aşa? întrebă prinţul, crezînd că l-a înşelat auzul.

- Da, da, citindu-i Apocalipsă. E o femeie cu multă fantezie, he, he! şi am mai observat că are o predilecţie deosebită pentru subiecte serioase, fie chiar şi cu totul străine de ea. Ţine la mine, ţine foarte mult şi se simte chiar măgulită cînd vin să mai discut cu dînsa. Da, da. Iar eu sînt tare în tălmăcirea Apocalipsei, căci mă îndeletnicesc cu asta de cincisprezece ani. A fost de acord cu mine că sîntem în epoca prefigurată acolo prin al treilea cal, armăsarul cel negru, şi prin călăreţul care ţine în mînă o cumpănă, căci în veacul nostru totul se bizuie pe balanţă şi pe contracte, toţi oamenii urmăresc numai dreptul lor: „O măsură de grîu pentru un dinar şi trei măsuri

de orz pentru un dinar…” Pe deasupra, mai vor să-şi păstreze şi spiritul liber, şi o inimă curată, şi trupul sănătos, şi toate darurile cereşti laolată. Dar, bizuindu-se numai pe drepturi, oamenii nu vor izbuti să şi le păstreze, iar la urmă va veni calul cel fără de culoare, şi cu el odată aceea ce poartă numele de Moarte, pe urmă din toate se va alege iadul… Despre asta vorbim noi ori de cîte ori ne adunăm şi trebuie să spun că are asupra ei un efect grozav.

- Dar dumneata personal crezi în lucrurile astea? întrebă prinţul, aruncînd o privire ciudată asupra interlocutorului său.

- Cred şi le tălmăcesc. Căci sărac sînt şi gol, un atom în vîrtejul lumii. Cine-i acordă lui Lebedev vreo consideraţie? Fiecare caută să-şi bată joc de el şi oricine dă în el cu piciorul. Pe cînd aici, după cum se tălmăceşte în Apocalipsă, sînt deopotrivă cu orice potentat. Căci mare e forţa inteligenţei! Aici ea îşi spune cuvîntul şi am văzut în faţă-mi un potentat, tremurînd în fotoliul său… zguduit fiind de puterea inteligenţei. Acum doi ani, în săptămîna patimilor, Excelenţa sa Nil Alekseevici - la al cărui departament eram slujbaş - auzind de mine, mă cheamă anume prin Piotr Zaharîci în cabinetul său. „E adevărat, mă întreabă el cînd am rămas singuri, că eşti magistru în ale antihristului?” Şi nu i-am ascuns: „Da, zic, eu sînt acela” şi mă apucai pe dată să-i tălmăcesc viziunea alegorică încîlcită, fără a îmblînzi culorile întunecate ale tabloului înfricoşător, ci, dimpotrivă, îngroşîndu-le dinadins, ba am mai adăugat şi cifre, i-am dovedit prin calcule. La început zîmbea, dar cifrele şi asemănările îl făcură să tremure. M-a rugat să închid cartea şi să plec, apoi mi-a fixat o gratificaţie de Paşti, iar în Săptămîna luminată a dat ortul popii.

- Ce spui?!

- Precum am zis. A căzut din trăsură, într-o după-amiază… s-a lovit la tîmplă şi a murit pe loc, ca un prunc, ca un prunc nevinovat. Avea şaptezeci şi trei de ani bătuţi pe muchie, nişte obraji rumeni, părul alb, veşnic parfumat, şi zîmbea întruna, ca un copilaş. Piotr Zaharîci îşi aminti atunci: „I-ai prezis-o”.

Prinţul se ridică. Lebedev fu mirat, dezamăgit chiar, văzînd că Mîşkin se pregătea să plece.

- Ai devenit cam prea nepăsător, prinţe, he, he! îndrăzni să-şi spună gîndul Lebedev, păstrînd aceeaşi expresie slugarnică pe faţă.

- Nu prea mă simt bine, mi-e capul greu, desigur din pricina călătoriei, răspunse prinţul încruntîndu-se.

- De ce nu pleci pentru un timp undeva, la o vilă din împrejurimi? încercă să aducă vorba de departe Lebedev.

Prinţul rămase pe gînduri.

- Uite, şi eu mă mut afară din oraş, cu toţi ai mei, peste vreo trei zile. E mai sănătos şi pentru nou-născut; între timp oi cîrpi pe ici pe colo şi căsuţa asta. Mă gîndesc să plecăm la Pavlovsk.

- Cum, şi dumneata tot la Pavlovsk te duci? întrebă prinţul într-o oară. Cum vine asta, toată lumea de aici pleacă la Pavlovsk? Şi zici că ai acolo o vilă proprie?

- Nu se duce chiar toată lumea la Pavlovsk. În ceea ce mă priveşte, Ivan Petrovici Ptiţîn mi-a cedat una dintre vilele lui cumpărată pe nimica toată. Poziţie frumoasă, pe deal, verdeaţă multă, viaţa-i destul de ieftină, lume bună, muzică; de aceea, toţi dau năvală acolo. Eu, de fapt, am să mă instalez în pavilionul din fundul curţii, iar vila propriu-zisă…

- Ai închiriat-o?

— Nu-n-nu. Nu… tocmai…

- Închiriază-mi-o mie, propuse deodată prinţul.

Se pare că aici voia să ajungă şi Lebedev. Cu cîteva clipe înainte îi încolţise în minte ideea aceasta. Şi, de fapt, nu mai avea nevoie de chiriaş, căci primise o ofertă sigură şi fusese anunţat personal de ofertant că e aproape hotărît să ocupe vila. Lebedev însă ştia perfect de bine că, în realitate, acel „aproape" echivala cu „mai mult decît sigur". Dar, într-o clipită, îşi făcu în gînd socoteala că ar fi mult mai interesant şi mai cu folos să i-o dea cu chirie prinţului, profitînd de faptul că răspunsul primului ofertant nu era absolut categoric. Îl ispiti această nouă şi neprevăzută întorsătură a lucrurilor, aţîţîndu-i imaginaţia. Iată de ce propunerea prinţului îl entuziasma peste măsură şi, cînd acesta se interesă de preţ, Lebedev dădu din mîini, voind parcă să spună că-i o chestiune cu totul lipsită de importanţă.

— Bine, cum vrei; am să mă interesez eu; nu vei fi în pagubă. Amîndoi se îndreptară spre ieşirea din grădină.

— Aş putea… aş putea… dacă doreşti, preaonorate prinţ, aş putea să-ţi comunic, asupra aceleiaşi chestiuni, cîteva lucruri foarte interesante, bolborosi Lebedev, nemaiştiind de bucurie cum să-i fie

pe plac prinţului.

Mîşkin se opri.

— Şi Daria Alekseevna are o vilişoară la Pavlovsk.

- Ei şi?

— Iar binecunoscuta persoană e prietenă cu dînsa şi, de bună seamă, intenţionează s-o viziteze destul de des la Pavlovsk. Cu un anumit scop.

- Adică?

— În altă ordine de idei, Aglaia Ivanovna…

— Lasă asta, Lebedev! îl întrerupse prinţul cu un sentiment penibil ca şi cum l-ar fi atins într-un punct dureros. E… cu totul altceva. Spune mai bine cînd eşti hotărît să pleci. Pentru mine, cu cît mai curînd, cu atît mai bine, căci am tras la hotel…

Prinşi în discuţie, ieşiră în grădină şi, fără să mai intre în casă, străbătură curticica, apropiindu-se de portiţă.

— În cazul acesta, n-ar fi mai bine, propuse grăbit Lebedev, să te muţi de la hotel la mine chiar astăzi, iar poimîine să plecăm cu toţii la Pavlovsk?

— Să văd, răspunse prinţul gînditor şi ieşi pe poartă. Lebedev privi în urma lui mirat. Îl surprinse aerul distrat al prinţului, care, plecînd, nu şi-a luat rămas-bun, nu i-a spus un cuvînt şi nu l-a salutat măcar cu un gest din cap, ceea ce nu se potrivea cîtuşi de puţin cu firea şi obişnuita politeţe a lui Mîşkin.

III

Se făcuse aproape ora douăsprezece. Mîşkin ştia că singurul membru al familiei Epancin pe care l-ar fi putut găsi acum în oraş, fără a fi totuşi sigur de asta, era generalul, reţinut de serviciu la Petersburg. Dacă avea norocul să-l vadă pe Ivan Feodorovici, poate ca acesta l-ar lua cu el, chiar în după amiaza-aceea, la Pavlovsk; dar mai era o vizită pe care prinţul ţinea mult s-o facă în dimineaţa aceea. Cu riscul de a pierde întîlnirea cu generalul şi de a fi nevoit sa amîne pe a doua zi plecarea la Pavlovsk, se hotărî să se ducă în căutarea casei care-l interesa atît.

Vizita aceasta prezenta pentru el, într-o privinţă, anumite riscuri. Şovăia, neştiind cum e mai bine să procedeze. Casa, pe cît ştia, era situată în strada Gorohovaia, nu departe de Sadovaia; în cele din urmă porni într-acolo, în speranţa că pe drum se va decide într-un fel sau altul.

Ajungînd în centru, prinţul îşi dădu seama cu mirare că pe măsură ce se apropie de locul unde se întretaie străzile Gorohovaia si Sadovaia îl cuprinde o tulburare neobişnuită; nici nu se aştepta ca inima să-i bată cu atîta putere. O clădire îi atrase atenţia încă de la distanţă, poate fiindcă avea o înfăţişare ciudată, şi abia mai tîrziu prinţul îşi aminti că în momentul acela îl străfulgerase gîndul: „Asta trebuie să fie”. Cuprins de curiozitate se apropie de clădire ca să-şi verifice presupunerea; simţea că i-ar fi, nu ştia nici el de ce, foarte neplăcut să constate că a ghicit bine. Era o casă mare, mohorîtă, de culoare verde-cenuşie, cu trei caturi şi fără vreun stil arhitectonic definit.

Cîteva clădiri de acest fel, puţine la număr, e adevărat, zidite la sfîrşitul veacului trecut, rămăseseră neschimbate tocmai pe străzile acestea ale Petersburgului (oraşul în care totul se schimbă vertiginos). Solid construite, ele se disting prin grosimea zidurilor şi printr-un număr foarte redus de ferestre, aşezate la distanţă mare una de alta. Catul de jos adăposteşte de cele mai multe ori dugheana vreunui zaraf, iar geamurile sînt zăbrelite. Scapetul-zaraf ocupă de obicei un apartament deasupra prăvăliei. Aspectul exterior ca şi interiorul acestor case este rece şi neospitalier, totul aici pare ursuz şi neîncrezător, ca şi cum ar sta mereu la pîndă; dar de unde anume vine această impresie, judecînd numai după înfăţişarea casei, ar fi

greu de explicat. Stilul, contururile arhitecturale îşi au, desigur, tainele lor. Casele acestea sînt mai toate locuite aproape exclusiv de mari negustori.

În momentul cînd se apropie de poarta principală, prinţul văzu o tăbliţă pe care era scris: Proprietatea lui Rogojin - membru de vază al tagmei negustoreşti.

Învingîndu-şi şovăielile, Mîşkin se strecură pe uşa cu geamlîc care se trînti zgomotos în urma lui şi începu să urce treptele scării principale care ducea la etaj. Era o scară oribilă, de piatra, întunecoasă şi cu pereţii vopsiţi în roşu. Prinţul ştia că Rogojin ocupă cu mama şi cu fratele lui tot etajul întîi al acestei case mohorîte. Servitorul care veni să-i deschidă îl conduse, fără să-i mai anunţe, printr-un şir întreg de încăperi; străbătură astfel mai întîi o sală de primire cu pereţi de marmură, cu parchet de stejar şi mobilă greoaie, în stilul anilor ‘20, pe urmă un labirint întreg de odăi mici şi întortocheate, trebuind mereu să urce sau să coboare cîteva trepte, şi, în sfîrşit, bătură la o uşă pe care le-o deschise chiar Parfion Semionîci. Dînd cu ochii de prinţ, acesta păli şi rămase un timp stană de piatră, cu privirea fixă, înspăimîntată şi cu gura crispată într-un zîmbet plin de nedumerire, ca şi cum vizita lui Mîşkin ar fi fost realmente o imposibilitate, o apariţie fantomatică. Deşi prinţul se aşteptase să-l vadă surprins, simţi totuşi cum îl cuprinde consternarea.

- Parfion, poate că am ales un moment nepotrivit, pot să plec, spuse el încurcat.

- Nu, nu, e foarte potrivit, foarte potrivit! răspunse Rogojin, venindu-şi în fire. Intră, te rog!

Se tutuiau. La Moscova se văzuseră des, uneori ceasuri întregi, ba au fost şi cîteva momente în întîlnirile lor care se întipăriseră adînc în sufletul fiecăruia. De atunci însă trecuseră mai bine de trei luni, şi acum se revedeau din nou.

Paloarea şi tremurul convulsiv mai zăboveau pe faţa descompusă a lui Rogojin, care cu toate că îşi poftise musafirul înăuntru părea încurcat, pradă unei tulburări extraordinare. În timp ce îl conducea pe nou-venit spre fotoliu, poftindu-l să ia loc lîngă masă, acesta se întoarse din întîmplare spre Rogojin şi surprinse în privirea lui o expresie cu totul neobişnuită, pe cît de grea, pe atît de ciudată, şi care îl făcu pe Mîşkin să se oprească nedumerit. O amintire recentă, sumbră şi apăsătoare îi stărui în minte. În picioare, nemişcat, privi

cîtva timp drept în ochii lui Rogojin, care, din primul moment, sclipiră cu licăriri stranii. în cele din urmă, Parfion Semionîci schiţă un zîmbet la fel de tulburat şi buimac.

- De ce mă priveşti aşa? murmură el. Ia loc! Prinţul se aşeză.

- Parfion, zise acesta, te rog să-mi spui drept, ştiai ori nu ştiai că am să vin astăzi la Petersburg?

- Eram aproape sigur că ai să vii, răspunse Rogojin, şi văd că nu m-am înşelat, adăugă el cu un zîmbet înveninat de data aceasta Dar cum puteam să ştiu că pici tocmai azi?

Tonul tăios şi răstit cu care-şi rostise Rogojin întrebarea îl uimi şi mai mult pe prinţ.

— Şi chiar dac-ai fi ştiut că vin tocmai azi, ce rost are să te enervezi aşa? spuse încet şi cu blîndeţe prinţul.

- Îmi dau seama că n-a fost o vorbă aruncată la întîmplare. Dar nu înţeleg tîlcul întrebării tale.

- Adineauri, coborînd din vagon, am surprins o privire exact ca aceea cu care m-ai fixat chiar acum pe la spate.

— Hm! Şi a cui era privirea aceea, mă rog? mormăi Rogojin bănuitor.

Prinţul avu impresia că vorbele lui îl făcură pe Rogojin să tresară în momentul acela.

- Nu ştiu; încep să cred că mi s-a năzărit; în ultima vreme am din ce în ce mai des tot felul de năluciri. Trebuie să-ţi mărturisesc, Parfion, că încep să am aproape aceleaşi senzaţii pe care le-am avut şi acum cinci ani, cînd îmi veneau crizele.

— De, se poate să ţi se fi năzărit, eu nu ştiu nimic… îngăimă Rogojin.

Zîmbetul prietenos şi binevoitor care se ivise pe faţa lui distona cu expresia ochilor şi cu întreaga lui figură pînditoare, ca şi cum zîmbetul acela s-ar fi dezarticulat, frînt în două, iar toate străduinţele sale de a-l reînchega rămîneau zadarnice.

— Ai de gînd să te întorci înapoi, în străinătate? întrebă el şi adăugă numaidecît: îţi mai aduci aminte cum am călătorit împreuna în tren, toamna trecută, de la Pskov la Petersburg? Erai într-o pelerină şi cu nişte ghetre, ţii minte?

Şi Rogojin izbucni într-un rîs plin de răutate, bucuros parcă să şi-o dea în vileag.

— Rămîi definitiv în locuinţa asta? se interesă prinţul, plimbîndu-şi privirea prin cabinet.

- Bineînţeles, sînt doar acasă la mine. Unde vrei să stau?

- Nu ne-am mai văzut de mult. Am auzit spunîndu-se pe socoteala ta asemenea lucruri, încît nici nu-mi venea să cred că era vorba de tine.

- Gura lumii slobodă, se eschivă sec Rogojin.

- Totuşi ţi-ai concediat toată banda, stai închis în casă şi nu te mai ţii de năzdrăvănii. E mare lucru. Casa e a ta ori o aveţi în coproprietate?

- E a maică-mii. Dînsa ocupă încăperile din fund, separate de apartamentul meu printr-un coridor.

- Şi fratele tău unde stă?

- Fratele meu, Semion Semionîci, locuieşte în pavilionul din curte.

- E căsătorit?

- Văduv. De ce ţii să ştii toate astea?

Prinţul îl privi fără să răspundă; cum era absorbit de gînduri, poate că nici nu auzise întrebarea. Rogojin nu mai stărui nici el şi rămase în aşteptare. Între ei se aşternură cîteva clipe de tăcere.

- Venind încoace adineauri, ţi-am recunoscut casa de departe, spuse prinţul într-un tîrziu.

- Cum asta?

- Nu ştiu. înfăţişarea casei voastre poartă pecetea întregii familii, amprenta vieţii Rogojinilor de-a lungul mai multor generaţii; dar dacă m-ai întreba cum am ajuns la concluzia asta, n-aş fi în stare să-ţi explic. Mai ştii, o fi şi asta o năzărire. Fapt e că mă cuprinde groaza cînd mă gîndesc că încep să capăt obsesii. Înainte nici nu mi-aş fi putut închipui înfăţişarea casei în care locuieşti; de îndată ce am zărit-o însă, mi-am şi spus: „Exact aşa trebuie să arate casa lui!”

- Ca să vezi! bîigui Rogojin schiţînd un zîmbet şters, neizbutind să descifreze bine sensul reflecţiei confuze a prinţului. Casa aceasta a

construit-o bunicul meu, explică el, şi de atunci a locuit în ea o familie de scapeţi, pe nume Hludiakov; stau şi acum la noi, cu chirie.

- E tare mohorîtă. Sumbră casă ai, observă prinţul, rotindu-şi încă o dată privirea prin încăpere.

Era o cameră mare, înaltă, întunecoasă, ticsită cu tot felul de mobile, în cea mai mare parte mese de scris enorme, dulapuri pline de condici, registre şi diverse hîrţoage. O canapea largă, de marochin roşu, îi servea probabil de pat lui Rogojin. Pe masa lîngă care gazda îl poftise să ia loc, prinţul zări două-trei cărţi; printre ele un volum din Istoria lui Soloviev fusese lăsat deschis, avînd un semn de carte între pagini. Pe pereţi atîrnau în rame aurite cîteva tablouri în ulei, atît de înnegrite de timp, încît cu greu se putea desluşi ce anume reprezentau. Un portret în mărime naturală îi atrase atenţia prinţului; înfăţişa un bărbat de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat într-o redingotă lungă, de croială nemţească, purtînd la gît două decoraţii, cu o barbă încărunţită, scurtă şi rară, cu chipul galben şi brăzdat de cute adînci, cu o privire bănuitoare de om ascuns şi chinuit sufleteşte.

- E tatăl tău? întrebă prinţul.

- Exact; în toată măreţia lui, răspunse cu un zîmbet silit Rogojin, gata parcă să trîntească vreo glumă grosolană pe seama defunctului său părinte.

- Se ţinea de secta celor de credinţă veche?

- Nu, se ducea la biserică; dar, ce-i drept, îl auzeam de multe ori spunînd că vechea credinţă e mai bună. Pe scapeţi îi avea la inimă. Aici era cabinetul lui. Pentru ce m-ai întrebat dacă era de credinţă veche?

- Nunta o faci aici?

- D-da, aici, răspunse Rogojin, tresărind la auzul acestei întrebări neaşteptate.

- Va fi în curînd?

- Ştii că nu depinde de mine.

- Parfion, nu sînt duşmanul tău şi nu vreau să-ţi stau în cale. Îţi repet acum, aşa cum ţi-am mai spus-o şi altă dată, într-o împrejurare

asemănătoare. Cînd te pregăteai de căsătorie la Moscova, nu eu te-am împiedicat, ştii foarte bine. Prima dată, ea singură a fugit aproape de la cununie şi a venit la mine, rugîndu-mă s-o „scap" de tine. Sînt propriile ei cuvinte. Pe urmă a fugit şi de la mine. Tu ai regăsit-o şi în momentul cînd trebuia s-o duci la altar, a fugit iarăşi să se ascundă aici, la Petersburg, după cîte am auzit. E adevărat? Cel puţin, aşa mi-a scris Lebedev. Iată pentru ce am venit. Cît despre împăcarea voastră, am aflat abia ieri, în tren, de la unul dintre foştii tăi prieteni, Zaliojev, dacă ţii neapărat să ştii. În ce mă priveşte, veneam la Petersburg cu un scop precis: s-o conving să plece în străinătate ca să se trateze; e foarte bolnavă şi trupeşte, şi sufleteşte, dar mai ales sufleteşte, şi, după părerea mea, are nevoie de multă îngrijire. N-aveam de gînd s-o însoțesc, voiam numai s-o conving, să-i aranjez plecarea şi atît. Îţi vorbesc cît se poate de sincer. Dacă e adevărat însă că între timp v-aţi împăcat din nou, nici nu mă mai arăt în ochii ei şi nici la tine n-am să mai vin vreodată. Ştii foarte bine că nu caut să te amăgesc şi că am fost întotdeauna sincer cu tine. Niciodată nu ţi-am ascuns gîndurile mele în privinţa asta şi întotdeauna am susţinut că o căsătorie cu tine ar fi fatală pentru ea. Ca şi pentru tine, de altfel… ba poate mai mult pentru tine. Aş fi foarte mulţumit să aflu că v-aţi despărţit din nou, dar personal nu voi face nimic ca să contribui la asta. Fii dar pe pace şi nu mă bănui. De altfel, ştii prea bine că nu ţi-am fost niciodată rival în adevăratul sens al cuvîntului, chiar şi atunci cînd ea te-a părăsit ca să vină la mine. Tu rîzi; ştiu ce te face să rîzi. Da, da, am stat acolo separat şi chiar în localităţi diferite; tu eşti absolut convins de asta, fiindcă ştii perfect de bine că este aşa. Ţi-am mai explicat că ţin la ea „nu din dragoste, ci din milă". Cred că e o definiţie care nu poate lăsa nici un dubiu. Mi-ai spus atunci că ai înțeles sensul acestor cuvinte ale mele. Aşa să fie oare? Le-ai înţeles cu adevărat? Nici nu-ţi dai seama cu cîtă duşmănie mă priveşti! Am venit să te linişteşc, să te împac, pentru că şi tu îmi eşti drag. Te iubesc şi ţin la tine mult, Parfion. Şi acum plec şi nu voi mai reveni niciodată. Rămîi cu bine.

Prinţul se ridică.

- Mai stai cu mine, spuse încet Parfion fără să se mişte din locul lui, sprijinindu-şi capul cu mîna dreaptă, nu te-am văzut de mult.

Mîşkin se aşeză din nou. Şi iarăşi tăcură un timp.

- Cînd nu te văd, cînd nu te am în faţa mea, Lev Nikolaevici simt îndată împotriva ta o cumplită înverşunare. În aceste trei luni cît nu te-am văzut, crede-mă, n-a fost o clipă ca să nu te urăsc. Aş fi fost în

stare, zău, să-ţi dau şi otravă, de s-ar fi putut cumva. Pînă acolo am ajuns. Dar acum, nu-i nici un sfert de oră de cînd eşti cu mine şi toată ura mi-a dispărut; îmi eşti la fel de scump ca şi înainte. Mai stai un pic cu mine…

- Cînd sînt cu tine, îmi dai crezare, dar cum plec de lîngă tine îţi pierzi încrederea şi începi să mă bănuieşti din nou. Semeni cu tatăl tău! răspunse Mîşkin cu un zîmbet prietenesc, silindu-se să nu-şi trădeze sentimentele.

- Mă încred în glasul tău cînd sîntem împreună. Înţeleg bine că nu putem fi puşi pe aceeaşi treaptă noi amîndoi, eu şi cu tine…

- Pentru ce ai adăugat asta? Şi, uite, iar te-ai tulburat, spuse prinţul, uitîndu-se uimit la Rogojin.

- În privinţa asta, frăţioare, se pare că părerea noastră nu mai contează, răspunse acesta, altceva hotărăşte. Nici dragostea noastră nu e la fel, ne deosebim în toate, continuă el cu glas scăzut şi după un minut de tăcere: dragostea ta e o dragoste de milă. Drept să-ţi spun, eu nu simt nici un fel de milă pentru dînsa. De altfel şi ea, sînt convins, nu simte pentru mine decît ură. În fiecare noapte o văd în vis cum îşi bate joc de mine cu altul şi, de fapt, ce să ne furăm căciula, aşa şi este. E vorba să ne cununăm curînd, dar văd că de mine nici nu-i pasă, ca şi cum şi-ar schimba pantofii sau mănuşile. Mă crezi? N-am mai văzut-o de cinci zile, pentru că nu îndrăznesc să mă prezint în faţa ei. „Pentru ce-ai venit?” o să mă întrebe. Cîte n-a trebuit să îndur de la dînsa, cum şi-a mai bătut joc…

- Cum adică să înduri? Ce vorbeşti?

- Parcă nu ştii cum stau lucrurile. N-ai fost tu acela cu care a fugit, părăsindu-mă chiar „în ziua cununiei”, cum te-ai exprimat chiar adineauri?

- Dar tu ştii că nu e cazul…

- Nu m-a făcut de rîs şi la Moscova cu un ofiţer, cu Zerntiujnikov? Ştiu precis că şi-a bătut joc de mine, şi asta după ce a fixat ea însăşi ziua cununiei.

— Cu neputinţă! strigă prinţul.

— Ştiu precis, întări cu convingere Rogojin. Vrei să spui că ea nu este la fel cu altele? Ce înseamnă, adică, vorba asta că nu este la fel cu

altele?! Mofturi! Cu tine, poate, nu se va arăta astfel şi s-ar îngrozi ea însăşi la un asemenea gînd, dar cu mine se poartă întocmai ca şi cum ar fi din alea. Te asigur. Mă tratează ca pe o cîrpă. Aventura cu Keller, ofiţerul acela care se îndeletnicea cu boxul, a pus-o la cale anume şi numai ca să-şi bată joc de mine… Dar nici nu ştii cîte mi-a mai făcut la Moscova! Şi ce de-a bănet am cheltuit…

— Atunci… cum te mai poţi însura? Ce-ai să faci după aceea? întrebă prinţul îngrozit.

Rogojin se uită la prinţ cu o privire grea, înfricoşătoare, şi nu răspunse nimic.

— Azi se împlinesc cinci zile de cînd n-am mai fost la dînsa, urmă el după un minut de tăcere. Mi-e frică să nu mă dea afară. „Sînt încă stăpînă pe mine, zice, dacă vreau, te alung pentru totdeauna şi plec în străinătate" (de altfel, de la dînsa ştiu că are de gînd să plece în străinătate, observă el parcă în treacăt, privind cu înţeles drept în ochii prinţului); cîteodată, într-adevăr, se vede că vrea numai să mă sperie şi nu ştiu de ce tot îi vine să rîdă cînd mă priveşte. Alteori mă priveşte încruntată, stă bosumflată şi nu scoate un cuvînt; uite de asta mă tem. Chibzuind în toate felurile, mi-am zis să nu mă mai duc la ea cu mîna goală; ei bine, m-a primit în focuri de zeflemea, iar la urmă s-a şi înfuriat. l-am adus un şal, cum poate n-a mai văzut, cu toate că a dus o viaţă de lux; i l-a dăruit cameristei Katka. Iar de cununie, nici nu mă mai încumet să deschid vorba! Ce fel de mire oi fi eu, cînd nu îndrăznesc nici măcar să-mi vizitez logodnica? Şi uite, stau aici, închis între patru pereţi, iar cînd nu mai pot suporta, pornesc înnebunit din casă şi umblu disperat pe strada ei, strecurîndu-mă pe furiş prin faţa casei ori stau ascuns pe după colţuri. Într-o zi am stat aşa de strajă în dreptul porţii ei pînă aproape s-a crăpat de ziuă; căzusem pe atunci la bănuială. M-a zărit, pesemne, prin fereastră. „Ce-ai fi făcut, zice, dacă aveai dovada că te înşel?" N-am mai fost în stare să mă stăpînesc şi i-am răspuns: „Ştii şi tu, ce să-ţi mai spun."

- Ce ştie, adică?

- Deh! parcă eu unul ştiu ce anume! răbufni cu un rîs răutăcios Rogojin. La Moscova, am urmărit-o tot timpul, dar n-am prins-o cu nimeni. Într-o zi mi-am luat inima în dinţi şi îi spun: „Mi-ai făgăduit să te cununi cu mine. Ai să intri într-o familie cinstită, dar tu ştii cine-mi eşti? Asta eşti…" aşa şi pe dincolo, şi i-am spus-o pe şleau

- I-ai spus aşa?

- Da.

- Şi?

- După toate astea, zice, poate că nici ca lacheu nu te-aş lua la mine, necum să-ţi fiu de nevastă; aşa să ştii! „Dar nici eu nu plec aşa, cu una cu două, de aici. O singură moarte are omul, zic, fie ce-o fi!" „Atunci, zice, îl chem îndată pe Keller şi-i spun să te ia de guler şi să te dea afară." Cînd am auzit vorba asta, m-am repezit la dînsa şi am snopit-o în bătaie.

- Nu se poate! strigă prinţul.

- Crede-mă, aşa a fost, rosti Rogojin cu glasul stins, dar cu ochii numai văpăi. O zi şi o noapte, şi încă o zi, am stat fără să mă mişc din odaia ei, fără să dorm, fără să mănînc, fără să beau; am stat şi în genunchi în faţa ei. „Chiar de-aş şti că mor şi tot nu plec, pînă nu mă ierţi; iar dacă pui să mă dea afară — mă înec; pentru că, ce mă fac eu fără tine?" Toată ziua aceea, a fost ca o smintită; ba plîngea, ba zicea că bagă cuţitul în mine, ba mă împroşca cu insulte, l-a chemat pe Zaliojev, pe Keller, pe Zemtiujnikov şi pe alţii; mă arăta cu degetul şi-şi bătea joc de mine în faţa tuturor. „Să mergem, zice, domnilor, cu toţii la teatru. N-are decît să rămînă aici. dacă nu vrea să plece; doar nu-s legată de dînsul. Am să spun sa-ţi aducă un ceai, Parfion Semionîci, ţi-o fi foame, că doar n-ai mîncat nimic astăzi." Se întoarse singură de la teatru. „Sînt nişte fricoşi, nişte laşi, începu ea, se tem de tine, şi pe mine vor să mă sperie. „Nu pleacă el aşa cu una cu două, zic ci, ba e în stare să te şi înjunghie." „Iar eu, uite, mă duc la culcare şi nici măcar nu pun zăvor la uşa dormitorului; ca să ştii cîtă frică am de tine! Ca s-o ştii şi să vezi cu ochii tăi! Ai băut ceaiul?" „Nu, am răspuns eu, şi nici nu-l beau." „Vrei să faci pe grozavul, dar să ştii că nu te prinde deloc." Şi făcu întocmai cum spuse: nu-şi încuie uşa peste noapte. A doua zi, cînd ieşi din dormitorul ei, îmi zise rîzînd: „Ce, ai înnebunit? Vrei să mori de foame?" „Să mă ierţi", zic. „Nu vreau să te iert şi nu te iau, ţi-am mai spus. Şi ai stat aşa, toată noaptea, în fotoliul ăsta, fără să închizi un ochi?" „Da, n-am dormit deloc." Tare deştept mai eşti! Te pomeneşti că iar refuzi să bei un ceai şi să mănînci?" „Ţi-am spus, nu iau nimic în gură pînă nu-mi spui că m-ai iertat!" ,,Dac-ai şti numai ce bine îţi şade cu încăpăţînarea asta, zice, îţi lipsea cum îi lipseşte chelului tichia de mărgăritar! îţi închipui cumva că mă sperii? Tare-mi pasă mie că ai să stai flămînd. N-ai decît să nu mănînci, atîta pagubă!" Se supără foc, dar îi trecu

repede şi iar porni să-şi bată joc de mine. Şi m-am mirat grozav atunci că nu-mi purta deloc pică. Şi totuşi nu e dintre acelea care să uite repede răul ce i s-a făcut. Altora nu le-ar trece uşor cu vederea. Mi-a venit atunci în gînd că mă dispreţuieşte într-atît, încît nici ură nu binevoieşte să-mi poarte. Şi, crede-mă, ăsta e adevărul. „Ştii, mă întreabă ea, cine-i papa de la Roma?" „Am auzit", răspund eu. „Mi se pare că nu prea ai învăţat istoria universală, Parfion Semionîci?" „Eu n-am învăţat, zic, nimic." „Să-ţi dau atunci să citeşti ceva. Un papă d-ăştia s-a supărat pe un împărat, şi acela, înainte de a căpăta iertare, a trebuit să stea trei zile fără să bea, fără să mănînce, desculţ şi îngenuncheat în faţa porţilor palatului papal. În timpul celor trei zile cît acest împărat a stat în genunchi, ce gînduri crezi că l-au frămîntat? Ce jurăminte şi-o fi făcut în sinea lui?… Dar stai, să-ţi citesc chiar eu povestea asta!" Alergă după carte. „E scrisă în versuri", zice şi începe să-mi citească nişte poezii, în care se spunea cum împăratul umilit jură să se răzbune pe acel papă. "Oare nu ţi-a plăcut deloc ce ţi-am citit, Parfion Semionîci?" „Tot ce-ai citit e foarte adevărat", i-am răspuns eu. „Aha! găseşti aşadar că-i adevărat; înseamnă că şi tu, acum, îţi faci aceeaşi socoteală: lasă că-i plătesc eu toate astea cînd s-o mărita cu mine; i le plătesc cu vîrf şi îndesat!" „Nu ştiu, zic, poate că într-adevăr ăsta mi-i gîndul!" „Cum adică nu ştii?" „Uite aşa, zic, nu ştiu, nu la asta mă gîndesc acum." „Şi la ce te gîndeşti, mă rog?" „Uite, zic, cînd te ridici de la locul tău, cînd treci pe lîngă mine, te privesc şi te urmăresc din ochi; aud foşnetul rochiei tale şi inima-mi tresaltă în piept; iar după ce părăseşti odaia, îmi amintesc orice vorbă spusă de tine, şi cu ce glas, şi ce anume ai spus; iar în noaptea asta nu m-am gîndit chiar la nimic; am tot ascultat cum respiri, cum te-ai mişcat de vreo două ori în somn…" „Te pomeneşti că nici la faptul că m-ai bătut nu te-ai mai gîndit sau poate c-ai şi uitat?" îmi spunea ea rîzînd. „Ba poate că mă gîndesc, nu ştiu nici eu." „Şi dacă nu te iert şi refuz să mă mărit cu tine?" „Ţi-am spus, mă înec", „Cine ştie, poate înainte de a face asta, m-ai omorî întîi pe mine…" Spunînd aceste vorbe, căzu pe gînduri. Pe urmă se supără şi părăsi odaia. Un ceas după aceea o văd revenind tare întunecată la faţă. „Uite ce este, Parfion Semionîci, îmi zise, m-am hotărît, te iau, dar nu pentru că m-aş teme de tine, ci pentru că oricum nu mai am zile. Cine va putea spune ce şi cum e mai bine!? Stai colea, îţi aduce îndată masa. Şi să ştii că, dacă mă mărit cu tine, am să-ţi fiu o soţie credincioasă, de asta să n-ai grijă şi nici o îndoială." Se opri o clipită, pe urmă adăugă: „Îmi pare bine totuşi că n-ai suflet de slugoi, m-am convins de asta; şi cu care crezusem la început că eşti sută-n sută o fire de lacheu". Şi chiar pe loc stabili ca însăşi ziua cununiei noastre, ca peste o săptămînă să dispară

neaşteptat fugind de mine la Petersburg şi cerîndu-i adăpost lui Lebedev. Cînd am regăsit-o aici, mi-a spus: „Să ştii că n-am renunţat definitiv la gîndul să mă mărit cu tine; vreau numai să mai aştept cît mi-o fi pofta, pentru că mai sînt încă stăpînă pe mine. Mai aşteaptă şi tu, dacă vrei”. Şi uite asta se petrece cu noi acuma… Tu ce crezi de toate astea, Lev Nikolaevici?

- Dar tu ce gîndeşti? îi întoarse prinţul întrebarea, privindu-l cu tristeţe pe Rogojin.

- Parcă sînt în stare să gîndesc?! lăsă să-i scape acesta chinuit. Ar fi vrut să mai adauge ceva, dar tăcu, copleşit de o nesfîrşita durere.

Prinţul se ridică, hotărît să plece.

- Oricum ar fi, eu n-am să-ţi stau în cale, spuse el, încet. pierdut, ca şi cum ar fi răspuns unui gînd al său ascuns, şi ştiut numai de dînsul.

- Un lucru nu înţeleg eu, să mă tai! se aprinse deodată Rogojin şi ochii îi scînteiară. Cum de te lasă inima să mi-o cedezi atît de uşor cînd încă mai alaltăieri tînjeai după dînsa şi te chinuiai amarnic! Sau poate că n-o mai iubeşti? Dar atunci ce zor nevoie aveai să alergi în goana mare la Petersburg? De mila ei? (Şi un zîmbet răutăcios îi schimonosi din nou faţa.) He, he!

- Crezi că te mint? întrebă prinţul.

- Ba eu te cred, dar nu mă dumeresc deloc. Mi se pare că mila ta e mai pîrdalnică decît dragostea mea!

Faţa i se aprinse de o pornire răutăcioasă care se cerea descărcată.

- Într-adevăr, e cam greu să înţeleagă omul unde sfîrşeşte la tine dragostea şi unde începe ura, zise prinţul surîzînd, iar de va trece dragostea, va fi jalea şi mai mare. Asta s-o ştii de la mine, dragă Parfion! Şi tare mă tem că…

- Că am să împlînt cuţitul în ea? Prinţul tresări înfiorat.

- Ai s-o urăşti groaznic pentru toată dragostea ta de astăzi, pentru toate chinurile pe care le înduri acum. Mai mult ca orice mă surprinde însă că ea consimte totuşi să se mărite cu tine. Ieri, cînd am auzit de asta, nu-mi venea să cred şi am simţit o apăsare grea pe suflet. De două ori pînă acum s-a lepădat de tine şi a fugit chiar în momentul cînd urma s-o duci la cununie, înseamnă că presimte ea

ceva!… De ce te-o fi acceptînd iarăşi? Pentru banii tăi? E absurd. De altfel, cu felul tău de a cheltui, cred că nu ţi-a mai rămas cine ştie cît. Să fie oare numai din dorinţa de a se mărita? Ar fi putut doar să facă şi altă alegere. Oricare altul ar fi de preferat, căci te pomeneşti c-ai fi în stare s-o înjunghii într-o zi, şi lucrul acesta a ajuns să-l înţeleagă şi ea prea bine. O atrage cumva tăria dragostei tale. Tot ce se poate… Am auzit că sînt femei care ţin să fie iubite în felul acesta… numai că…

Prinţul se opri fără să-şi termine fraza, furat de gînduri.

- Pentru ce ai surîs din nou uitîndu-te la portretul lui taică-meu? întrebă Rogojin, care urmărea cu atenţie încordată cele mai mici, cele mai fugare schimbări pe chipul prinţului.

— Pentru ce am surîs? Mi-a venit în gînd că, dacă nu te lovea năpasta aceasta, dacă nu intervenea dragostea asta nefericită, ai fi devenit întocmai ca şi tatăl tău; şi poate că în cel mai scurt timp te-ai fi zăvorit în casa asta, cu o soţie tăcută şi supusă, aspru şi zgîrcit la vorbă, ursuz şi neîncrezător în oameni, fără măcar să simţi nevoia de a sta cu cineva de vorbă, mulţumindu-te să strîngi bani străin de toţi şi de toate. Cel mult, şi asta poate abia la bătrîneţe, ai fi găsit vreun cuvînt de laudă pentru cărţile cele vechi şi te-ai fi însufleţit puţin tălmăcind puterea ascunsă în semnul crucii cu două degete….

— Îţi baţi joc de mine. Dar să ştii că acelaşi lucru, aproape cuvînt cu cuvînt, mi l-a spus şi ea deunăzi cînd s-a oprit în faţa acestui portret! Curios, cum aţi ajuns să vă potriviţi în toate…

— Cum, a şi fost la tine? întrebă prinţul intrigat.

— A fost. A privit îndelung portretul şi m-a descusut apoi, întrebîndu-mă despre răposatul taică-meu. „Uite, exact aşa ai fi ajuns şi tu, îmi spuse ea la sfîrşit cu un surîs pe buze; tu, Parfion Scmionîci, ai pasiuni puternice, patimi care te-ar duce direct la ocnă, în Siberia, dacă n-ai avea şi deşteptăciune, căci eşti tare deştept.” (Mă crezi? întocmai aşa a spus. Pentru prima oară auzeam o asemenea vorbă de la ea!) „Mai bine te-ai lăsa de mofturile şi năzdrăvăniile tale şi, cum eşti un om fără carte, te-ai apuca să strîngi bani; te-ai aşeza, ca şi tatăl tău, în casa asta cu scapeţii tăi; poate, la sfîrşit, te-ai converti şi tu la credinţa lor; şi ţi-ai îndrăgi într-atît bănişorii, că ai face curînd nu două milioane, ci zece, chit că în cele din urma ai muri de foame pe sacii tăi cu aur, căci aşa eşti tu, în orice pui pasiune, toate le faci cu patimă.” Exact aşa mi-a spus, îţi repet aproape vorbă cu vorbă. Nu se

mai întîmplase înainte vreodată să-mi vorbească în acest fel. De obicei nu-mi vorbeşte decît de fleacuri sau mă ia peste picior; de altfel, şi de data aceasta o începuse tot în glumă şi în bătaie de joc; pînâ la urmă însă, chipul se întunecă: a cercetat toate încăperile şi tot timpul părea că o înspăimîntă ceva - „Schimb totul aici, zic eu, transform complet locuința asta sau poate e mai bine să cumpăr altă casă şi să stăm acolo după cununie!” „Nici să nu te gîndeşti, zice, nu schimbi nimic, o să stăm aici, cum este. Vreau să trăiesc lîngă măicuţa ta, zice, cînd îţi voi fi evastă.” O dusei la mama; s-a purtat cu mult respect, ca o fiică Hevărată. Maică-mea şi înainte, iată, mai bine de doi ani, era cu mintea cam zdruncinată (e bolnavă rău), iar de la moartea tatii a dat în mintea copiilor; nu scoate o vorbă, au lăsat-o picioarele şi numai cum vede că intră cineva, dă din cap în semn de bineţe; de nu-i dai să mănînce şi trei zile ar sta fără să bage de seamă, l-am luat mîna dreaptă şi i-am unit degetele. „Binecuvînteaz-o, măicuţă, zic, merge după mine cu cununie.” Iar ea sărută mîna mamei cu atîta simţire şi-mi spune apoi: „Se vede că multe a suferit în viaţă maică-ta”. Cînd a zărit pe masă cartea asta: „Ia te uită, te-ai apucat să citeşti Istoria Rusiei?” zice. (Chiar ea mă îndemnase într-o zi, la Moscova: „Ar trebui să te mai instruieşti şi tu puţin; citeşte măcar Istoria Rusiei de Soloviov, că tare mai eşti întunecat la minte.) Bine faci, încuviinţă ea, citeşte-o. Dacă vrei, îţi fac o listă de cărţi pe care să le citeşti în primul rînd”. Niciodată, niciodată pînă atunci nu-mi vorbise aşa, încît rămăsei uluit; pentru prima oară am respirat şi eu ca un om viu.

- Mă bucură foarte mult ceea ce-mi spui, Parfion, zise prinţul cu sinceritate. Cine ştie? Poate că va da Dumnezeu şi o să vă înţelegeţi.

- Nu mai cred în aşa ceva! strigă Rogojin cu durere în glas.

- Ascultă, Parfion, se poate oare, dacă o iubeşti atît, să nu vrei să-i cîştigi respectul? Şi dacă ai dori-o din toată inima, se poate să nu nădăjduieşti? Adineauri am spus că nu pricep de ce se mărită cu tine. Şi cu toate că nu pot să dezleg misterul, un lucru rămîne totuşi neîndoios pentru mine, că trebuie să fie la mijloc un motiv temeinic, dictat de raţiune. De dragostea ta ea nu se îndoieşte. Probabil că nu se îndoieşte că ai anumite calităţi sufleteşti. Nici nu s-ar putea să fie altfel! Ceea ce mi-ai povestit acum îmi întăreşte părerea. Chiar tu singur ai spus că a ştiut să-ţi vorbească cu totul altfel decît îţi vorbise şi de cum te tratase pînă atunci. Eşti bănuitor, din pricina asta ai exagerat tot ce ţi s-a părut rău la ea. Sînt sigur că ea te preţuieşte mai mult decît îţi închipui tu. Altminteri,ar însemna că, măritîndu-se cu tine, ea, în mod conştient, se aruncă în bulboană sau în vîrful

jungherului, ştiind că o aşteaptă o moarte sigură. Crezi că e cu putinţă aşa ceva? Cine se duce de bună voie la moarte prin înec sau înjunghiere?

Cu un zîmbet amar, Parfion ascultă pînă la sfîrşit argumentarea înflăcărată a prinţului. Convingerea lui părea nestrămutată.

- Ce privire întunecată ai în clipa asta, Parfion, cînd te uiţi la mine! lăsă să-i scape prinţul sub povara unui sentiment apăsător.

- Vasăzică, bulboana sau jungherul! îngăimă în cele din urmă Rogojin. Păi, tocmai de aceea se şi mărită cu mine, că se aşteaptă să piară de mîna mea! Într-adevăr, prinţe, se poate să nu fi ghicit pînă acum care e miezul lucrurilor?

- Nu te înţeleg.

- Deh! Cine ştie, poate că într-adevăr nu înţelege omul, he, he! Nu degeaba se spune că… eşti cam… aiurit. Pe un altul îl iubeşte ea, pricepe! Aşa cum o iubesc eu pe dînsa, ea îl iubeşte pe celălalt. Şi cine-i acela pe care îl iubeşte, ştii? Tu eşti acela! Ce, n-ai ştiut?

- Eu?

- Da. Dragostea ei pentru tine a început din seara aceea, cînd am fost la onomastica ei. Numai că şi-a vîrît în cap că nu-i este îngăduit să se mărite cu tine, pentru că te-ar expune la rîs şi batjocură şi ţi-ar distruge viaţa. „Se ştie doar cine sînt”, zicea ea. Şi acum repetă mereu acelaşi lucru. Mi-a spus-o chiar ea, pe faţă, fără înconjur. Se teme să nu te nenorocească şi să te facă de rîsul lumii; cu mine însă crede că ar putea să se mărite fără să aibă asemenea scrupule, iată cum mă respectă, reţine bine.

- Şi atunci cum îţi explici că te părăsise ca să vină la mine, iar…de la mine…

- De la tine s-a reîntors iarăşi la mine! Ehei! Cînd şi-a băgat ea ceva în cap, nu-i mai scoţi nici cu cleştele. Acum e parcă într-o continuă stare de delir. Ba îmi strigă: „Mă mărit cu tine, ca şi cum m-aş arunca într-o bulboană. Grăbeşte căsătoria!” Mă zoreşte, fixează ziua cununiei, iar cînd se apropie ziua stabilită, începe să dea dărăt, o cuprinde spaima sau îi vin alte năzbîtii în cap; Dumnezeu o mai înţeleagă, ai văzut-o şi tu; plînge, rîde, îşi frînge mîinile. Şi atunci, ce să ne mai mirăm că a fugit de la tine? A făcut-o pentru că şi-a dat seama ce mult te iubeşte. A fost peste puterile ei să mai rămînă la tine. Uite,

spuneai adineauri că am alergat atunci prin toată Moscova pînă am găsit-o; greşeşti amarnic - ea singură a venit la mine. „Fixează ziua cununiei, zice, eu sînt gata!" şi deodată: „Vreau şampanie! Să mergem la ţigani!" Dacă nu existam eu, de mult s-ar fi aruncat în apă, te asigur. Poate că tocmai de aceea nu se îneacă, pentru că lîngă mine vede un sfîrşit şi mai cumplit decît fundul apei. De ciudă, de necaz se mărită cu mine… şi dacă o să mă ia, să ştii că numai de ciudă are s-o facă.

- Atunci cum poţi tu… cum poţi! strigă prinţul şi se opri, uitîndu-se îngrozit la Rogojin.

- Ei, hai, isprăveşte-ţi gîndul, adăugă acesta rînjind; vrei să-ţi spun eu ce gînduri îţi trec acum prin cap? Tu judeci aşa: „Cum e posibil să se mărite ea acum cu el? Cum se poate îngădui aşa ceva?" Ce mai vorbă, parcă nu ştiu eu ce-i în capul tău acum…

- Nu pentru asta am venit aici, Parfion, ţi-am spus doar, altul mi-a fost gîndul…

- Bine, să zicem că altceva te-a adus aici şi că altul ţi-a fost gîndul, dar acum, nici vorbă că la asta te gîndeşti, he, he! Ei hai, ajunge! Ce te-ai tulburat aşa? E cu putinţă să nu fi ştiut nimic pînă acum? Mă uimeşti!

- Toate astea îţi vin din pricina geloziei, Parfion, eşti bolnav, şi de aceea exagerezi totul fără limite… îngăimâ prinţul, pradă unui zbucium extraordinar. Reculege-te puţin!

- Lasă asta, mormăi Parfion şi, smulgînd din mîinile prinţului un cuţitaş pe care acesta îl luase de pe masă, de lîngă carte, îl puse iute la locul lui.

- Bănuiam eu c-aşa o să fie, parcă aveam o presimţire… cînd am ajuns la Petersburg, urmă prinţul, şi n-am vrut să vin aici. Voiam să-mi smulg din inimă, să uit tot ce se petrecuse aici! Acum, rămîi cu bine… Dar ce ai?

În timp ce vorbea, fără să-şi dea seama, prinţul luase din nou cuţitaşul de pe masă şi din nou Rogojin i-l smulse din mîini şi îl aruncă la loc. Era un cuţitaş destul de obişnuit, cu minerul din corn de cerb şi lama lungă cam de vreo cincisprezece centimetri.

Vâzînd că insistenţa cu care îi smulsese din mînă acest cuţit atrage în mod deosebit atenţia prinţului, Rogojin îl apucă cu o ciudă plină de

venin, îl puse între filele cărţii, pe care o aruncă apoi pe o altă masă.

— Îl foloseşti pentru tăiat filele, probabil? întrebă prinţul cu acelaşi aer distrat, absorbit parcă de o puternică îngîndurare.

— Da, pentru tăiat filele …

— E un cuţit de grădinar, dacă nu mă înşel?

— Exact. Şi ce, cu un cuţit de grădinar nu se pot tăia foile unei cărţi?

— Dar e… e absolut nou.

— Ei şi ce dacă-i nou? Adică n-am dreptul să cumpăr un cuţit nou? izbucni în cele din urmă Rogojin ca un apucat, nemaiputîndu-şi stăpîni enervarea ce creştea cu fiecare cuvînt.

Prinţul tresări şi se uită ţintă în ochii lui Rogojin.

— Dar ce-i cu noi?! începu el deodată să rîdă, revenindu-şi brusc din îngîndurare. lartă-mă, prietene; cînd mi-e capul greu ca acum şi mai am pe deasupra şi simptomele bolii care mă încearcă… devin foarte, foarte distrat şi ridicol. Nu asta voiam să te întreb… Venisem cu totul pentru altceva… Dar, uite, că nu-mi mai amintesc ce anume am vrut să-ţi spun. Rămîi cu bine…

— Nu pe acolo, spuse Rogojin…

— Am uitat!

— Pe aici, pe aici, te conduc eu.

IV

Străbătură aceleaşi odăi prin care prinţul trecuse mai adineauri. Rogojin mergea înainte, prinţul îl urma. Intrară în salonul cel mare. Aici, pe pereţi atîrnau mai multe tablouri - portrete de episcopi şi peisaje, în care cu greu se putea desluşi ceva. Deasupra uşii ce ducea în odaia alăturată era prins un tablou de nişte dimensiuni destul de ciudate: lat de aproape doi metri şi numai de vreo treizeci de centimetri înălțime. Pe pînză era înfățișat Mîntuitorul scoborît de pe cruce. Prinţul îl cuprinse într-o privire fugară, şi-i licări prin minte o vagă amintire, dar nu mai întîrzie în faţa tabloului, ci dădu să iasă cît mai repede, îndreptîndu-se spre uşă. Voia să scape de atmosfera apăsătoare a acestei case mohorîte. Dar Rogojin se opri în faţa pînzei.

- Uite, vezi, toate tablourile astea, zise el, au fost cumpărate de răposatul taică-meu cu preţul derizoriu de o rublă sau două la diferite licitaţii; îi plăcea să facă asemenea cumpărături. Un cunoscător venise într-o zi să le vadă şi zicea că toate sînt nişte mîzgălituri, afară de ăsta de deasupra uşii, care a fost plătit tot cu două ruble, dar, cică, nu-i mîzgălitură. Pe cînd trăia tata, cineva i-a oferit pe el trei sute cincizeci de ruble, iar Saveliev Ivan Dmitrici, un negustor care se prăpădeşte după asemenea lucruri, îi dădea patru sute, ba aud că săptămîna trecută i s-au oferit fratelui meu Semion Semionîci cinci sutare. L-am păstrat pentru mine.

- E… e o copie după Hans Holbein, spuse prinţul după ce examina tabloul, şi, după cît pot judeca, fără a mă pretinde mare cunoscător, e o copie excelentă. Am văzut originalul în străinătate şi nu pot să-l uit… Dar… ce ai?

Într-adevăr, fără să se mai ocupe de tablou, Rogojin o luă brusc din loc, pornind înainte. Desigur, felul acesta distrat şi repezit de comportare a lui Rogojin se putea explica întrucîtva prin acea stare ciudată de extremă surescitare de care părea să fie stăpînit în acele momente; şi totuşi, prinţul rămase surprins şi contrariat de această întrerupere bruscă a conversaţiei, pe care n-o începuse el, precum şi de faptul că Rogojin nici nu-i răspunse la întrebare.

- Ascultă, Lev Nikolaevici, de mult voiam să te întreb: tu crezi în Dumnezeu sau nu crezi? reluă tot atît de neaşteptat Rogojin, după ce făcu cîțiva paşi.

- Ce întrebare ciudată şi… cum te uiţi! exclamă fără voie prinţul.

- Îmi place să privesc tabloul acesta, murmură Rogojin după un moment de tăcere, uitînd parcă iarăşi de întrebarea lui.

- Tabloul acesta? strigă prinţul, lovit deodată de un gînd neaşteptat. Tocmai tabloul acesta! Păi, eu cred că privind tabloul acesta, unii ar putea mai degrabă să-şi piardă credinţa decît să se întărească în ea!

- Mai ştii, poate că se pierde cu adevărat, fu de acord Rogojin, spre surprinderea interlocutorului său.

Ajunseseră la uşa de ieşire.

- Cum! zise prinţul, oprindu-se brusc. Ce vorbeşti? Eu am spus-o aproape în glumă, pe cînd tu văd că o iei chiar în serios! Şi ce-i cu întrebarea asta, dacă cred sau nu în Dumnezeu?

- Am zis şi eu aşa, într-o doară. De altfel, voiam mai de mult să te întreb. Astăzi, foarte multă lume şi-a pierdut credinţa. O fi adevărat oare (că doar ai umblat prin străinătate) ce mi-a spus cineva la beţie, că la noi în Rusia sînt mai mulţi necredincioşi decît în orice altă ţară? „Nouă ne vine mult mai uşor în privinţa asta, pentru că am mers, zice, mult mai departe decît ei…”

Rogojin puse această întrebare cu un zîmbet veninos pe buze, apoi deschise brusc uşa şi, cu mîna pe clanţă, aşteptă ca prinţul să iasă. Mirat, acesta păşi peste prag. Rogojin îl urmă pe scară şi închise uşa. Amîndoi se opriră faţă în faţă şi statură aşa o bucată de vreme cu aerul unor oameni care au uitat unde au ajuns şi ce au de făcut.

- Aşadar, rămîi cu bine, spuse prinţul, întinzîndu-i mîna lui Rogojin.

- Cu bine, răspunse celălalt şi strînse cu putere, dar ca un automat, mîna ce-i fusese întinsă.

Prinţul coborî o treaptă, apoi se opri locului.

- În ce priveşte credinţa, începu el zîmbind (nu voia să-l lase, probabil, fără un răspuns pe Rogojin şi totodată însufleţindu-se sub impulsul unei amintiri subite), în ce priveşte credinţa, săptămîna trecută, în decurs de două zile, mi-a fost dat să am patru mărturii diferite. Într-o dimineaţă, călătorind cu trenul pe o nouă linie ferată, am făcut cunoştinţă în compartiment cu domnul S. şi am discutat cu el vreo patru ceasuri. Am auzit vorbindu-se mult despre acest om;

era cunoscut mai ales ca un ateu convins. E într-adevăr foarte cult şi instruit şi eram bucuros că am prilejul să mă întreţin cu un adevărat om de ştiinţă. Unde mai pui că e un om extrem de bine crescut, şi îmi vorbea întocmai ca unui egal în cunoştinţe şi cultură. El nu crede în Dumnezeu. Ceea ce m-a surprins însă, în tot timpul conversaţiei noastre, e că tot ce spunea el părea cu totul altceva decît obiectul discuţiei, şi m-a surprins mai ales pentru că şi înainte, ori de cîte ori mi se întîmpla să stau de vorbă cu necredincioşii sau să le citesc cărţile, am avut impresia întotdeauna că ceea ce spun ei şi ceea ce scriu în cărţile lor e cu totul altceva, nu atinge miezul chestiunii, deşi în aparenţă ai fi zis că e tocmai ceea ce trebuie. I-am şi spus-o atunci lui S., dar se vede că n-am ştiut să-i explic sau m-am exprimat prea confuz, căci n-a priceput nimic… Seara am poposit într-un oraş, capitală de judeţ. În hotelul unde am tras se făptuise peste noapte o crimă şi toată lumea nu vorbea decît despre acest eveniment. Doi ţărani mai în vîrstă, oameni în toată firea, care nu erau nici măcar beţi şi care se cunoşteau de mult, ba se pare că erau şi buni prieteni, după ce îşi băură ceaiul, se duseră să se culce într-o cămăruţă pe care o luaseră pentru amîndoi. Unul dintre ei observase de două zile la tovarăşul său un ceas de argint, cu o bentiţă galbenă de mărgele în chip de lănţişor şi de care nu ştiuse nimic pînă atunci. Omul acesta nu era un hoţ, ba se zice că era cinstit şi ca stare materială nu putea fi socotit un ţăran sărac. Dar ceasul îi plăcu şi-i ispiti atît de mult, că în cele din urmă nu se putu stăpîni, luă un cuţit şi cînd prietenul lui se întoarse cu spatele, se apropie de el, ridică ochii spre cer, îşi făcu semnul crucii şi înălţînd în gînd o rugă fierbinte: „Iartă-mă, Doamne Isuse Hristoase, pe mine Păcătosul!”, îl înjunghie dintr-o singură lovitură, ca pe un berbec, după care îi luă ceasul.

Rogojin izbucni într-un hohot de rîs nebun. Părea destul de ciudat rîsul acesta zgomotos la un om care pînă atunci fusese tot timpul într-o stare de extremă depresiune sufletească.

— Ei, uite, asta mi-a plăcut grozav! Aşa ceva înţeleg şi eu! strigă el cu un rîs convulsiv, aproape sufocîndu-se; unul nu crede deloc în Dumnezeu, iar celălalt crede pînă într-atît, că îşi face rugăciunea chiar şi atunci cînd împlîntă jungherul în oameni! Nu, aşa ceva, frăţioare, nu se poate născoci! Ha-ha-ha! E straşnic!…

— În dimineaţa următoare m-am dus să mă plimb prin oraş, urmă prinţul de îndată ce veselia lui Rogojin se mai potoli, deşi rîsul îi mai schimonosea buzele într-un tremur convulsiv; mergînd pe trotuarul de lemn, îmi iese în cale un soldat zdrenţăros. Mă opreşte: „Nu cumperi, boierule, crucea asta de argint, ţi-o dau pentru douăzeci de

copeici; e de argint curat!” Avea în mînă o cruce de formă bizantină, cu opt capete, pe care o scosese desigur de la gît; era legată cu un şnuruleţ albastru ponosit. Dar se vedea cît colo că era o cruce de cositor. Am scos din buzunar o monedă de douăzeci de copeici şi i-am dat-o soldatului, iar crucea mi-am pus-o chiar atunci la gît; mulţumirea de a fi păcălit un boier nătîng i se citea pe faţă şi sînt convins că s-a dus numaidecît să-şi cheltuiască banii pe băutură. Pe atunci încă mă aflam sub năvala puternică a primelor impresii din patrie, căci îmi dădeam seama că altădată nu înţelegeam nimic din viaţa Rusiei, creşteam ca un nevolnic, iar în timpul celor cinci ani cît am stat în străinătate nu-mi reveneau în memorie decît nişte amintiri vagi şi fantomatice. Mi-am continuat drumul, hotărît în gînd să nu mă grăbesc a-l condamna pe acest vînzător de credinţă. Dumnezeu ştie ce zace în inimile astea slabe de beţivi. Cam peste un ceas, pe cînd mă întorceam la hotel, întîlnesc o ţărancă cu un prunc în braţe. Femeia era încă tînără, copilul să fi avut vreo şase săptămîni. Tocmai atunci copilul îi zîmbise, după spusa ei, pentru prima oară de cînd venise pe lume. O văd deodată pe ţărancă făcîndu-şi semnul crucii cu multă evlavie. „Ce s-a-ntîmplat, nevestico?” o întreb. Pe atunci voiam să aflu cît mai multe şi la orice puneam întrebări. „Uite aşa, zice, după cum se bucură o mamă cînd îşi vede pentru prima dată pruncul zîmbind, tot aşa se bucură şi Dumnezeu, sus în cer, cînd vede un păcătos înălţînd spre el o rugă pornită din inimă.” În aceste cuvinte simple, o femeie din popor a exprimat o idee atît de profundă, atît de subtilă şi cu adevărat religioasă; o idee în care se cuprinde tot fondul creştinismului, cu alte cuvinte, ideea unui Dumnezeu care pentru noi este un adevărat părinte şi care se bucură pentru un om aşa cum un tată se bucură pentru propriul său copil! Acesta este fundamentul învăţăturii lui Hristos! O simplă femeie de la ţară. E drept, era mamă… şi, cine ştie, poate chiar nevasta acelui soldat. Ascultă, Parfion, m-ai întrebat adineauri — iată răspunsul meu: conţinutul sentimentului religios, în esenţa lui, scapă oricăror consideraţii şi raţionamente şi nu poate fi ştirbit de nici o abatere, de nici o crimă, de nici un fel de ateism; este aici ceva care rămîne şi care va rămîne mereu în afara tuturor acestor elemente, ceva pe lîngă care se vor învîrti mereu, bîjbîind şi lunecînd, tot felul de atei, vorbind mereu despre cu totul altceva, întrucît mereu le va scăpa miezul însuşi, ca ceva ce depăşeşte înţelegerea lor. Important este însă că, mai curînd sau mai bine decît la oricare altul, acest lucru se poate observa în sufletul unui rus, asta ca o concluzie a mea personală. Este una dintre cele dintîi convingeri ferme cu care m-am ales din contactul meu direct cu Rusia noastră. E un tărîm imens de activitate aici, Parfion! E mult de făcut aici, în lumea noastră

rusească, crede-mă. Adu-ţi aminte de întîlnirile şi de discuţiile pe care le-am avut împreună într-o vreme, la Moscova… Şi n-am voit deloc să mă întorc aici acum! Şi cu tine speram să mă întîlnesc în cu totul alte împrejurări! Şi… dar ce să mai vorbim acum!… Rămîi cu bine! Dumnezeu să te aibă în paza lui!

Se întoarse şi porni, coborînd treptele.

— Lev Nikolaevici, strigă Parfion de sus cînd prinţul ajunse jos, crucea pe care ai cumpărat-o de la soldat o ai la tine?

- Da, o port la piept.

- Arată-mi-o!

Altă ciudăţenie! Prinţul stătu un pic pe gînduri, apoi urcă trep. tele înapoi şi-i arătă crucea fără s-o scoată de la gît.

— Dă-mi-o mie, spuse Rogojin.

— Pentru ce? Ziceai că nu…

Prinţul n-ar fi vrut să se despartă de această cruce.

— Am s-o port eu, iar ţie ţi-o dau pe a mea, s-o porţi tu.

— Vrei să facem schimb de cruciuliţe? Fie şi aşa, Parfion, dacă e vorba de asta — sînt fericit să ne înfrăţim!

Prinţul îşi scoase crucea de cositor de la gît, iar Parfion pe a lui de aur şi făcură schimbul. Rogojin rămase mut. Cu multă surprindere şi cu durere în suflet, prinţul observă că neîncrederea de pînă atunci şi surîsul amar, aproape ironic, nu se şterseseră de pe faţa fratelui său de cruce, în orice caz erau clipe cînd această neîncredere se vădea destul de limpede. Apoi Rogojin luă, tot fără să spună vreun cuvînt, mîna lui Mîşkin şi cîtva timp păru că stă pe gînduri; pe urmă îl trase deodată după el şi, cu o şoaptă abia perceptibilă, îl îmbie cu un „Vino”. Străbătură palierul scării de la primul cat şi sunară la o uşă ce dădea în partea opusă celei de unde ieşiseră. N-avură mult de aşteptat. O femeie bătrînă, gîrbovită, îmbrăcată în negru şi legată la cap cu o broboadă, veni să deschidă uşa şi, văzîndu-l pe Rogojin, făcu o plecăciune adîncă. El o întrebă ceva, dar, fără să-i aştepte răspunsul, îl conduse pe prinţ înăuntru. Şi aici se perindă un şir de odăi întunecoase, de o curăţenie ciudată, glacială, aranjate rigid cu mobilier bătrînesc, îmbrăcat cu huse de un alb imaculat. Fără a se

anunţa, Rogojin îl introduse pe prinţ într-un fel de salonaş, despărţit în două printr-un perete subţire din lemn de mahon, avînd pe ambele părţi cîte o uşă, în spatele căruia se găsea, probabil, un dormitor. Într-un colţ al salonaşului, lîngă sobă, stătea în fotoliu o bătrînă, puţintică la trup şi care se ţinea încă destul de bine: obrazul ei era rotund şi plăcut la vedere, arăta destul de sănătos; doar părul îl avea alb şi-ţi dădeai seama de la cea dintîi privire că ajunsese în mintea copiilor. Îmbrăcată cu o rochie de lînă neagră, purta la gît un bariz mare de aceeaşi culoare, iar pe cap o bonetă albă, foarte curată, legată cu panglici negre. Picioarele i se sprijineau pe un scăunaş. Lîngă dînsa împletea cu andrele, tăcută, o altă bătrînică, mai în vîrstă, îmbrăcată tot în doliu şi cu o bonetă albă pe cap - vreo femeie oploşită pe lîngă casă. Cu siguranţă că tot timpul şi-l petreceau împreună fără să schimbe o vorbă. Prima bătrînă, de îndată ce-i văzu intrînd, le zîmbi şi dădu de cîteva ori bucuroasă din cap în semn de bun-venit.

— Măicuţă, spuse Rogojin după ce-i sărută mîna, iată-l pe bunul meu prieten, prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin; am făcut schimb de cruciuliţe; cît am stat la Moscova, mi-a fost ca un frate şi mi-a făcut mult bine. Binecuvîntează-l, mamă, ca şi cum ai binecuvînta un fiu. Dă-mi mîna, măicuţă, să-ţi unesc degetele…

Dar înainte ca Parfion să-i apuce mîna, bătrîna ridică împreună cele trei degete şi, de trei ori, făcu cu evlavie semnul crucii asupra prinţului, după care mai dădu o dată din cap, privindu-l cu multă duioşie.

- Acum să mergem, Lev Nikolaevici, spuse Rogojin, pentru asta te-am adus aici…

Cînd ajunseră iarăşi pe scară, el mai adăugă:

— Ai văzut? Nu înţelege nimic din ce i se spune şi nici acum n-a înţeles ce i-am vorbit eu şi uite că te-a binecuvîntat; înseamnă că aceasta i-a fost vrerea… Acum, să ne luăm rămas-bun, e timpul să ne vedem fiecare de treburile noastre.

Şi cu aceste cuvinte deschise uşa spre apartamentul lui.

- Lasă-mă cel puţin să te îmbrăţişez înainte de a ne despărţi, om ciudat ce eşti! strigă prinţul cu o caldă dojana în ochi şi-i întinse braţele.

Parfion le ridică pe ale lui, dar aproape imediat le lăsă să-i cadă.

Rămase nemişcat, ferindu-şi ochii de privirea prinţului. Nu se simţea în stare să-l îmbrăţişeze.

- Vezi bine! Chiar dacă te-am făcut să-mi dai crucea ta, pentru un ceasornic însă tot n-am să te înjunghii! bolborosi el abia desluşit, izbucnind apoi într-un rîs ciudat. Dar în aceeaşi clipă, o schimbare neaşteptată se produse în el: o paloare de moarte îi acoperi faţa, buzele începură să-i tremure şi ochii i se aprinseră.

Ridicînd braţele, îl strînsc pe prinţ cu putere la pieptul lui şi-i spuse cu glasul sugrumat de emoţie:

- Ei bine, ia-o, dacă aşa vrea soarta! A ta să fie! Ţi-o cedez! Să-l ţii minte pe Rogojin!

Şi, părăsindu-l pe prinţ, Rogojin intră grăbit în locuinţa lui fără să se mai uite înapoi şi trase cu zgomot uşa după el.

V

Prinţul ajunse tîrziu la Epancin, abia pe la două şi jumătate, şi nu-l mai găsi pe general acasă. Lăsîndu-şi cartea de vizită, hotărî să-l caute pe Kolea la hotelul „Balanţa” şi eventual, dacă nu l-ar găsi acolo, să-i lase un bileţel. La „Balanţa” i s-a spus că Nikolai Ardalionovici a ieşit de dimineaţă, dar a lăsat vorbă, pentru cazul cînd cineva ar întreba de dînsul, că se va întoarce pe la ora trei. Dacă însă pînă la trei şi jumătate nu se va întoarce, înseamnă că a plecat la Pavlovsk, la vila generălesei Epancina, şi că deci va lua masa acolo. Prinţul hotărî să-l aştepte şi cu acest prilej să îmbuce ceva.

Pînă la trei şi jumătate, Kolea nu se întoarse şi nici la patru. Prinţul ieşi din hotel şi porni în neştire pe stradă, fără să se întrebe încotro anume merge. La începutul verii se-ntîmplă uneori la Petersburg să se statornicească, pentru foarte scurtă vreme de altfel, un timp minunat, cu zile însorite, calde, senine. Se nimerise tocmai să fie una dintre aceste zile rare. Cîtva timp prinţul rătăci fără nici un ţel. Nu cunoştea bine oraşul. Uneori se oprea la cîte o răscruce. în faţa unor clădiri, într-o piaţă, pe un pod; la un moment dat intra într-o cofetărie, ca să mai răsufle puţin. Cîteodată se apuca să cerceteze cu multă curiozitate trecătorii, dar de cele mai multe ori nu dădea nici o atenţie nimănui şi nici nu băga de seamă pe unde umblă. Trăia clipe grele, de mare nelinişte şi de încordare chinuitoare, şi instinctiv căuta singurătatea. Simţea nevoia să fie singur şi de a se lăsa în voia acestui supliciu moral, rămînînd absolut pasiv la toate, fără a mai căuta vreo soluţie sau ieşire. Refuza cu dezgust să rezolve avalanşa de nedumeriri care-i dădeau năvală în suflet, înecîndu-i întreaga fiinţă. „În definitiv, ce vină am eu în toate astea?” mormăi el ca pentru sine, aproape fără să-şi dea seama de înţelesul cuvintelor sale.

Pe la ora şase se pomeni păşind pe peronul gării de unde pornea linia de cale ferată Petersburg - Ţarskoie Selo. Singurătatea îi deveni insuportabilă. Un nou imbold îi încălzi deodată inima şi pentru o clipă risipi cu lumina-i sclipitoare bezna în care tînjea şi se zbătea sufletul lui chinuit. Scoase un bilet pentru Pavlovsk şi aşteptă cu nerăbdare momentul plecării. Dar, fără îndoială, ceva îl urmărea, ceva real şi nu o nălucire fantastică, cum poate ar fi fost dispus s-o creadă de la început. În momentul cînd trebuia să urce în vagon, aruncă deodată biletul pe care-l cumpărase şi părăsi în grabă gara, adîncit în gînduri. Cîtva timp după aceea, în stradă, parcă îşi aduse

aminte de ceva, ca şi cînd s-ar fi dumerit brusc asupra unui lucru deosebit de straniu, ce de prea multă vreme îl obseda. Avu conştiinţa subită a unei preocupări care-l obsedase de mult timp, dar de care nu-şi dăduse seama pînă atunci; de vreo cîteva ceasuri, încă la „Balanţa” sau poate înainte de a fi ajuns acolo, se pomeni deodată că începe să caute ceva cu privirea înjur. Pe urmă uita de asta un timp oarecare, o jumătate de oră sau mai mult, ca după aceea să privească iarăşi neliniştit şi iscoditor în toate părţile.

În clipa în care îşi dădu seama de preocuparea aceasta bolnăvicioasă, pînă atunci absolut inconştientă, şi care de atîta timp se încuibase în el, în memoria lui se deşteptă brusc şi o altă amintire, ce i se păru acum extrem de interesantă; îşi aminti anume că-n momentul cînd observase că tot caută ceva împrejurul lui, stătea pe trotuar, în faţa vitrinei unei prăvălii, şi cerceta cu multă atenţie şi curiozitate mărfurile expuse în vitrină. O dorinţă nestăvilită îl îndemna acum să verifice numaidecît: stătuse el cu adevărat, mai adineauri (poate să fi trecut doar cinci minute de atunci), în faţa ferestrei acelei prăvălii sau i se năzărise numai? Să nu fie vreo confuzie la mijloc! Exista în realitate acea prăvălie cu mărfurile văzute în vitrină sau nu? Pentru că, într-adevăr, arc astăzi o stare deosebit de bolnăvicioasă, asemănătoare aceleia care preceda altă dată crizele lui de epilepsie. Ştia că în perioada premergătoare acestor momente devenea extrem de distrat şi că adesea confunda lucrurile şi persoanele atunci cînd nu izbutea să şi le fixeze mai cu atenţie. Dar mai avea un motiv pentru care ar fi vrut în mod special să se convingă dacă într-adevăr se oprise sau nu în faţa prăvăliei - printre obiectele expuse în vitrină era unul pe care îl cercetase în mod deosebit şi-l evaluase chiar la preţul de şaizeci de copeici, lucru de care-şi aducea perfect de bine aminte cu toată tulburarea şi dezordinea în idei. Prin urmare, dacă prăvălia aceasta exista cu ade-vărat şi dacă obiectul cu pricina se află în vitrină printre articolele expuse, înseamnă că tocmai acest obiect îl determinase să se oprească. Înseamnă că obiectul acesta prezenta pentru el un interes atît de mare, încît îi atrăsese atenţia chiar şi într-un asemenea moment de cumplită confuzie sufletească în care se afla atunci cînd a părăsit gara. Mergea fixînd cu o privire chinuită vitrinele din partea dreaptă a trotuarului şi inima-i bătea puternic de emoţie şi nerăbdare. Dar iată şi prăvălia, a găsit-o în sfîrşit! Se depărtase de ea cu vreo cinci sute de paşi, cînd i-a venit ideea să se întoarcă. Iată şi obiectul acela de şaizeci de copeici. ,,Ei, da, fireşte, nu face mai mult de şaizeci de copeici!” îşi spuse prinţul zărindu-l şi începu sâ rîdă. Dar rîsul lui avea ceva isteric în el; simţi o apăsare grea pe suflet. Îşi aduse aminte foarte precis acum că exact în locul acesta, stînd în faţa acestei vitrine, se întorsese brusc şi atunci, ca mai

adineauri, a surprins asupra sa ochii lui Rogojin. Încredinţîndu-se deci că nu se înşelase (lucru de care, de altfel, fusese convins şi înainte de această verificare), se depărta în grabă de prăvălie. Toate acestea se cereau neapărat gîndite şi cît mai repede; îi era limpede acum că nici ceea ce i se întîmplase în gară n-a fost o năzărire, ci un fapt absolut real şi de bună seamă strîns legat de starea lui de nelinişte anterioară. Dar şi de data aceasta un dezgust lăuntric, groaznic şi de neînfrînt îl covîrşi, făcîndu-l să renunţe de a mai reflecta; nu mai era în stare să cugete la cele petrecute şi gîndurile lui se îndreptară cu totul în altă parte.

Se gîndea mai ales la faptul că în momentele de accentuare a bolii imediat premergătoare crizei de epilepsie (în cazul cînd aceasta se producea în stare de veghe), exista un grad de încordare maximă, cînd în starea lui de totală descurajare, de adîncă depresiune sufletească, interveneau brusc cîteva clipe în cursul cărora creierul parcă i se înflăcăra fulgerător şi toate resorturile lui vitale, încordîndu-se cu o forţă extraordinară, se declanşau într-un formidabil elan de trăire. Senzaţia vieţii, a conştiinţei de sine căpătau o intensitate aproape înzecită în clipele acelea cu intermitenţe de fulger. O claritate extraordinară îi lumina mintea şi inima. Toate frămîntările, tot zbuciumul, toate îndoielile lui păreau că se împrăştie dintr-o dată, topindu-se într-o armonie desăvîrşită, într-o linişte senină plină de bucurii şi speranţe, de supremă înţelepciune şi de o conştiinţă deplină a finalităţii. Dar momentele acestea de luciditate, sclipirile acestea nu erau decît presentimentul secundei finale (niciodată nu dura mai mult de o secundă), cu care se anunţa atacul propriu-zis. Secunda aceea era, desigur, insuportabilă. Meditînd mai tîrziu, după criză, asupra acestui moment culminant, prinţul îşi spunea adesea că, de fapt, toate aceste clipe fulgerătoare şi sclipiri de supremă autopercepere senzitivă şi de intensă conştiinţă de sine şi deci şi de „trăire superioară” nu sînt altceva decît simptome de boală, tulburări ale stării normale, iar dacă este aşa, nu mai poate fi vorba de o trăire superioară, ci, dimpotrivă, de una de ordin cu totul inferior; şi totuşi, ajunse în cele din urmă la o concluzie paradoxală: „în definitiv, ce importanţă are că e o stare de boală? hotărî el în sfîrşit. Ce-mi pasă mie că este o tensiune anormală, de vreme ce rezultatul, minutul acela de trăire, evocat şi analizat apoi în stare normală, după acces, se dovedeşte a fi în cel mai înalt grad armonie şi frumuseţe, oferă o senzaţie euforică, nemaiîncercată şi nebănuită pînă atunci, o senzaţie de plenitudine, de echilibru, de împăcare, senzaţia contopirii, într-un elan extatic de rugă, cu cea mai sublimă sinteză a vieţii?” Această formulare nebuloasă, i se părea totuşi îndeajuns de explicită, atît doar că-i exprima deocamdată prea slab

gîndul. În ce priveşte însă faptul că toate astea ar fi într-adevăr „frumuseţe şi rugă", că ar fi chiar „sinteză sublimă a vieţii", nu putea avea nici cea mai mică îndoială, nici să admită măcar posibilitate unei îndoieli. Căci părea exclus ca viziunea acelui moment să fi fost numai o halucinaţie provocată de haşiş, de opiu sau alcool care umilesc raţiunea şi stîlcesc sufletul, nălucire cu totul anormală şi aberantă. Despre asta putea să-şi dea seama foarte bine după ce trecea criza. Clipele acelea nu erau decît o activitate extraordinar de intensă a conştiinţei de sine, dacă ar fi să definim această stare cît mai scurt — conştiinţă de sine, şi totodată cea mai nemijlocită atotpercepere senzorială. Dacă în secunda aceea, adică în ultima clipă conştientă dinaintea accesului, apuca să-şi spună lămurit şi în deplină cunoştinţă de cauză: „Da, pentru clipa aceasta, merită să-ţi dai viaţa!", fără îndoială că singură această clipă preţuia cît o viată întreagă. De altfel, aspectul dialectic al concluziei sale nu-l preocupa cîtuşi de puţin: prostraţia, destrămarea sufletească, idiotizarea apăreau ca o urmare evidentă a acestor „clipe sublime". Nu s-ar fi încumetat, de bună seamă, să-şi susţină punctul de vedere într-o eventuală discuţie teoretică. Îşi dădea seama că această concluzie la care a ajuns, cu alte cuvinte, ceea ce gîndea el despre minutul acela, conţinea desigur o eroare şi totuşi realitatea senzaţiei încercate îi punea cugetul la grea încercare. Ce poate fi mai de netăgăduit decît realitatea faptului însuşi? Căci faptul în sine se petrecuse; în timpul secundei aceleia, el apucase doar să-şi spună că prin fericirea nemăsurată pe care o simţise din plin, secunda aceasta putea să preţuiască cît o viaţă întreagă. „În momentul acela, cum îi spunea el într-o zi lui Rogojin în timpul nenumăratelor întîlniri de la Moscova, în momentul acela se pare că încep să pătrund semnificaţia extraordinară a cuvîntului, potrivit căruia: timpul nu mai merge. Mă gîndesc, adăugă el zîmbind, că este o secundă aidoma aceleia în care nici nu apucase să se verse apa din ulciorul răsturnat de epilepticul Mahomed, în timp ce acesta izbutise să cuprindă într-o privire toate locaşurile lui Allah." Da, da, la Moscova stătuse de multe ori de vorbă cu Rogojin şi acesta n-a fost singurul subiect a conversaţiilor lui intime. „Rogojin a mărturisit adineauri că i-a fost atunci ca un frate; şi a spus-o azi pentru prima oară",a conchis prinţul în gînd.

Medita la toate astea stînd pe o bancă, sub un copac, în Letnîi. Era pe la şapte seara. Parcul rămăsese pustiu; o umbră întunecoasă învălui pentru un moment soarele în asfinţit. Căldura înăbuşitoare prevestea furtună. Era ceva ispititor în dispoziţia aceasta contemplativă în care se complăcea acum. Se crampona, prin noianul de amintiri şi raţionamente, de orice obiect din afară, şi asta îl distrăgea; se străduia din răsputeri să uite ceva, ceva prezent si esenţial, dar, la

cea dintîi privire aruncată în jur, îi revenea de îndată acelaşi gînd sumbru, un gînd chinuitor, ca o obsesie, de care ar fi vrut să scape. Îşi aminti la un moment dat că mai adineauri, mîncînd la restaurant, discutase cu chelnerul despre un asasinat foarte ciudat, întîmplat de curînd şi care stîrnise o mare vîlvă. Dar de-abia îşi aminti de asta şi un nou impuls lăuntric schimbă brusc cursul gîndurilor lui.

O dorinţă extraordinară, nestăpînită, un fel de tentaţie de neînvins îi încleşta deodată voinţa. Se ridică de pe bancă, părăsi grădina şi porni automat spre cartierul Peterburgskaia Storona. Mai înainte, pe cheiul Nevei, îl rugase pe un trecător să-i arate în ce parte vine cartierul acesta de dincolo de Neva. Omul i-a explicat cum să ajungă acolo; dar atunci el renunţase să se mai ducă. De altfel, ştia că n-avea rost să mai meargă astăzi acolo. Adresa o avea de mult şi putea găsi uşor locuinţa rudei lui Lebedev, dar era aproape sigur că nu o va găsi acasă. „A plecat cu siguranţă la Pavlovsk; altfel, Kolea mi-ar fi lăsat o vorbă la «Balanţa», cum ne învoiserăm.” De aceea, nu pentru a o vedea pe dînsa se ducea acum acolo, fireşte. O curiozitate bolnăvicioasă, chinuitoare, îl îmboldea acum, ca o tentaţie. Căci un gînd, o idee subită şi cu totul nouă, îi încolţi în minte…

Pentru el însă era prea de ajuns faptul că pornise şi, mai ales, că ştia unde se duce; peste puţin timp mergea absorbit de gînduri, fără să mai observe pe unde trece. Cugetînd mai departe la „ideea lui subită”, îi reveni deodată senzaţia de silă, de apăsare insuportabilă.

Cu o dureroasă încordare a atenţiei, observa tot ce i se ivea înaintea ochilor, privea cerul, Neva. Intră la un moment dat în vorbă cu un copilaş întîlnit în drum. Poate că şi starea lui premergătoare crizei de epilepsie se intensifica din ce în ce mai mult. Se pare că furtuna, care se simţea de mult în văzduh, se apropia ameninţător. Cînd şi cînd se auzeau răbufnind tunete îndepărtate. Aerul devenise înăbuşitor…

Dar iată că acum începu să-i revină în minte, precum revine uneori, ca o obsesie absurdă, un laitmotiv muzical plicticos, chipul nepotului lui Lebedev, pe care-l văzuse mai devreme. Mai ciudat însă era faptul că-i apărea sub înfăţişarea ucigaşului de care amintise Lebedev prezentîndu-i-l pe acest nepot al său. Într-adevăr, citise şi el, nu de mult, despre acest asasinat. De altfel, de la întoarcerea lui în Rusia, citise şi auzise povestindu-se numeroase cazuri de acest fel, iar în ultimul timp urmărea cu multă perseverenţă acest aspect din viaţa ţării. Chiar şi astăzi, intrînd în vorbă cu chelnerul care-i servise masa la prînz, a arătat un interes deosebit, stăruind să afle cît mai multe amănunte despre acest asasinat al Jemarinilor. Îşi aduse

aminte acum că omul se declarase de acord cu el în privinţa acestui caz. Îşi mai aminti şi de figura chelnerului; nu era prost deloc, cu scaun la cap şi măsurat la vorbă, dar, la drept vorbind, „numai Dumnezeu ştie ce fel de om este. E greu să pătrunzi în sufletul unor oameni necunoscuţi, într-o ţară pe care abia începi s-o cunoşti”. Şi totuşi, începuse să creadă cu toată tăria în însuşirile minunate ale sufletului rusesc. „O, cîte lucruri noi, cu totul nebănuite, neaşteptate şi nemaiauzite aflase el în timpul acestor şase luni! Dar sufletul altuia e o taină greu de pătruns; tot astfel şi sufletul rus e o enigmă, pentru multă lume - o enigmă de nepătruns. Iată el, de pildă, de atîta vreme se află în relaţii strînse cu Rogojin, relaţii de prietenie, raporturi frăţeşti — şi totuşi, ar putea oare să susţină că-l cunoaşte pe Rogojin? Şi cînd te gîndeşti ce haos, ce dezlănţuire neînfrînată şi cîtă ticăloşie există uneori în tot ce se petrece în jurul lui! Şi ce individ respingător, înfumurat şi plin de sine mai e şi nepotul acesta al lui Lebedev! Dar ce-i cu mine? (îşi continuă prinţul reflecţiile.) Parcă el este acela care a ucis cele şase fiinţe? Mi se pare că încep să le cam încurc… Ciudat. Simt că-mi vîjîie capul… Dar ce faţă simpatică şi fermecătoare avea fata cea mai mare a lui Lebedev, aceea care ţinea copilul în braţe, ce expresie de nevinovăţie aproape copilărească şi ce rîs cristalin! E ciudat că uitase aproape cu desăvîrşire acest chip şi nu-şi adusese minte de el decît abia acum. Şi Lebedev, care se râţoieşte la ai lui bătînd din picior, deşi, probabil, îi adoră pe toţi. Dar ceea ce-i şi mai neîndoielnic, aşa cum doi ori doi fac patru, e că acest Lebedev îşi adoră nepotul!

Dar ce i-o fi venit deodată să-i judece pe toţi cu atîta neîndurare? Şi tocmai el, care i-a văzut astăzi pentru prima oară, tocmai el să pronunţe o sentinţă atît de categorică? latã, Lebedev, de pildă, nu-i apăruse astăzi ca o adevărată enigmă? Se aştepta el oare să descopere un astfel de om în Lebedev? Parcă aşa îl cunoscuse şi şi-i închipuise pe Lebedev pînă acum? Lebedev şi contesa Du Barry - Dumnezeule! Totuşi, dacă Rogojin va ucide, cel puţin o va face cu mai multă socoteală. Un instrument comandat anume, după un desen conceput dinainte, şi şase persoane răpuse în stare de delir! Parcă Rogojin ar avea un instrument comandat dinainte, după un anumit desen… el are… dar ce… e un lucru hotărît că Rogojin va ucide neapărat?!” tresări deodată prinţul. „Nu e oare o crimă, o josnicie din partea mea să-mi treacă măcar prin minte asemenea presupuneri!” exclamă el, şi sîngele îi năvăli în obraz de ruşine. De uimire rămăsese încremenit în mijlocul drumului. I se perindară deodată, în închipuire, toate întîmplările din ziua aceea; momentele trăite adineauri în gara Pavlovski şi, mai înainte, în gara Nikolaevski; şi întrebarea pe care i-o pusese lui Rogojin pe faţă cu privire la ochii

aceia; şi crucea lui Rogojin pe care o purta acum la piept; şi binecuvîntarea bătrînei sale mame, la care îl dusese ţinîndu-l de mînă, şi, în sfîrşit, îmbrăţişarea aceea înfrigurată de pe scară şi acea renunţare supremă a lui Rogojin - iar acum, după toate astea, să se surprindă căutînd mereu ceva împrejur, şi această prăvăiie, şi acest obiect… ce josnicie! Şi după toate cele petrecute, e în stare să se ducă acolo cu un „scop anumit”, mînat de „o idee nouă, subită”!

Cuprins de disperare şi de o suferinţă sfîşietoare, prinţul voi să ajungă cît mai degrabă în camera lui de la hotel; se întoarse din mers şi porni înapoi; dar după un minut se opri, mai chibzui puţin, şi reluă drumul iniţial.

De altfel, ajunsese de mult în cartierul Peterburgskaia Storona şi era aproape de casa cu pricina; acum doar nu se mai ducea acolo cu scopul de adineauri, cu acea „idee neaşteptată”. Şi nici nu se putea să fie altfel! Da, e limpede că-i revine boala; în privinţa asta nu mai avea nici o îndoială; şi nu era exclus ca accesul să survină chiar astăzi. Apropierea crizei explica totul; şi această întunecare a minţii şi ivirea „ideii” care îl obseda. Dar acum întunericul s-a destrămat, demonul e alungat, îndoielile s-au risipit, în inimă i s-a revărsat o nespusă bucurie! Doar n-o mai văzuse pe ea de atîta timp, trebuie s-o vadă negreşit, şi… ar fi vrut să-l întîlnească pe Rogojin acum; l-ar fi luat de braţ şi ar fi mers împreună… Inima lui e curată; parcă ar putea fi rivalul lui Rogojin? Mîine se va duce chiar el să-i spună lui Rogojin că a văzut-o; pentru ce altceva venise cu atîta grabă la Petersburg, cum zicea adineauri şi Rogojin, dacă nu pentru a o vedea pe dînsa? Poate totuşi o va găsi acasă, nu-i deloc sigur că a plecat la Pavlovsk.

Da, totul între ei trebuie să fie limpezit, ca să se înţeleagă dintr-o singură privire, să nu mai existe asemenea renunţări chinuite şi pătimaşe ca aceea a lui Rogojin de adineauri, ca totul să se petreacă deschis, liber… înălţător. Oare sufletul lui Rogojin este incapabil de asemenea elanuri, nu rîvneşte spre lumină? Zice că o iubeşte într-altfel, că nu-i animat de compasiune, că „nu simte nici un fel de milă”. E drept că după aceea a mai adăugat: „Mila ta e poate mai pîrdalnică decît dragostea mea”. E cert că se ponegreşte degeaba. Hm!… Rogojin s-a apucat să citească o carte! Dar însuşi faptul acesta nu-i un semn de „milă” sau, cel puţin, un început de „milă”? Numai simpla prezenţă a acestei cărţi nu dovedeşte oare că îşi dă foarte bine seama de caracterul raporturilor sale cu dînsa? Dar mărturisirile lui de adineauri? Nu, nu. Aici e ceva mult mai adînc decit o simplă pasiune? Parcă faţa ei e din acelea care pot să insufle numai iubirea

pătimaşă? Şi cum ar putea, mai ales acum. chipul acesta să inspire patima? Cînd, de fapt, vederea lui provoacă mai mult suferinţă şi un sentiment de nemărginită milă care îţi răscoleşte sufletul, cînd… Şi amintirea vie a acestui chip chinuit făcu să se strîngă de o durere sfîşietoare inima prinţului.

Da, sfîşietoare! Îşi aminti cît suferise nu de mult, cînd a început să observe pentru prima oară la ea semnele nebuniei. Simţise că era gata să-l cuprindă deznădejdea. Şi cum de a putut s-o lase să plece atunci de la el ca să fugă la Rogojin? Ar fi trebuit să alerge după ea, în loc s-aştepte ştiri despre fugară. Dar… e cu putinţă oare ca Rogojin să nu-şi fi dat încă seama că e nebună? Hm… Rogojin vede peste tot numai porniri pătimaşe! Şi ce gelozie absurdă! Ce a vrut să spună adineauri cu presupunerea aceea a lui? (Aici prinţul simţi deodată că roşeşte şi un fior ciudat făcu să-i tresalte inima.)

Dar ce rost are acum să-şi mai aducă aminte de toate astea? Amîndoi sînt deopotrivă de nebuni, şi ea, şi Rogojin. În ce-l priveşte pe el personal - ar fi absurd, aproape crud şi neomenos din parte-i, să se lase pradă unei iubiri pătimaşe pentru această femeie. Da, da! Rogojin se ponegreşte degeaba; căci are o inimă generoasă, capabilă şi de suferinţă, şi de compătimire. Cînd va afla tot adevărul şi cînd se va convinge cît este de plîns această făptură cu mintea zdruncinată, aproape dementă - nu-i va ierta el oare atunci tot ce se petrecuse, toate suferinţele pe care le-a îndurat din pricina ei? Nu-i va deveni oare slujitor supus, frate, prieten, ocrotitor? Înţelegerea plină de compasiune îl va lumina şi-i va îndruma paşii. Compasiunea este principala, poate chiar unica lege a existenţei pentru întreaga umanitate. O, cît de vinovat se simte el în faţa lui Rogojin. Vina lui nu are iertare şi îl dezonorează. Aşadar, nu „sufletul rusesc este o enigmă de nepătruns”, ci propriul lui suflet rătăceşte în beznă, dacă a fost în stare să-şi închipuie o asemenea monstruozitate? Pentru cîteva cuvinte calde şi sincere, pornite din adîncul inimii, pe care i le-a spus la Moscova, Rogojin îl socoate drept un frate, iar el… Dar toate astea nu sînt decît efectul bolii, al unei stări halucinante. Totul se va lămuri în curînd!… Cu ce aer întunecat a spus Rogojin adineauri că-şi „pierde credinţa”! Omul acesta suferă probabil groaznic. Zice că-i place „să privească acel tablou”; şi, de fapt, o face nu pentru că realmente îi place tabloul, ci pentru că simte o nevoie organică de a-l privi. Rogojin nu-i numai un suflet pasionat; e şi om de acţiune totuşi, un luptător; vrea să-şi recîştige prin luptă credinţa rătăcită. În momentul de faţă, el resimte atît de dureros, atît de chinuitor lipsa unei credinţe. Are nevoie de ea ca de aer, ca de apă!… Da! Omul are nevoie să creadă în ceva! Să creadă în cineva! Şi ce

curios e totuşi tabloul acela al lui Holbein! Dar iată şi strada! Asta trebuie să fie casa; exact - numărul 16, „proprietatea secretarei de colegiu Filisova”. Aici! Prinţul sună şi întrebă de Nastasia Filippovna.

Îi răspunse chiar stăpîna casei că Nastasia Filippovna e plecată de dimineaţă la Pavlovsk, la Daria Alekseevna, „şi se poate întîmpla să rămînă acolo cîteva zile chiar”. Filisova era o femeie de vreo patruzeci de ani, scundă, cu o faţă ascuţită şi ochi vioi, iar privirea-i şireată avea în ea ceva iscoditor. La întrebarea ei cum îl cheamă, pusă cu un aer misterios, prinţul mai întîi nu-i răspunse nimic, apoi se răzgîndi şi, întorcîndu-se din drum, o rugă stăruitor să-i comunice Nastasiei Filippovna că a căutat-o prinţul Mîşkin. Femeia îl ascultă cu atenţie încordată şi faţa ei, luînd o expresie de complicitate, părea că spune: „Nici o grijă, am înţeles prea bine”. Se vedea că numele prinţului produse asupra ei o impresie dintre cele mai puternice. Acesta o fixă cîteva clipe cu privirea pierdută, apoi se întoarse brusc şi porni spre hotelul la care a trăsese. Acum însă arăta cu totul altfel de cum era în momentul cînd sunase la poarta cumnatei lui Lebedev. În el se produse iarăşi, fulgerător, o schimbare extraordinară; păşea clătinîndu-se, palid la faţă, pradă unui zbucium chinuitor, genunchii îi tremurau şi un zîmbet vag, pierdut, rătăcea pe buzele-i învineţite; „ideea lui subită” s-a confirmat brusc, dovedindu-se a fi o realitate… Şi iată-l din nou subjugat demonului său!

Să fi fost într-adevăr o confirmare? Era ceva din domeniul realului? Pentru ce acest tremur, această sudoare rece şi înfrigurare de beznă în suflet? Oare pentru că zărise chiar acum, din nou, ochii aceia? Dar nu părăsise el Grădina de vară anume ca să-i vadă! Doar în asta consta „ideea lui subită”! Simţise o dorinţă nestăpînită să vadă numaidecît „ochii de adineauri”, pentru a se convinge definitiv că-i va întîlni negreşit acolo, lîngă casa aceea. A fost dorinţa lui arzătoare care îl împinsese să facă acest drum, şi atunci de ce l-a surprins, l-a zguduit într-atît faptul de a-i fi zărit aievea în locul acesta? Ca şi cum nu s-ar fi aşteptat la asta! Ei da, erau exact aceiaşi ochi (că erau exact aceiaşi nu mai încăpea acum nici o îndoială), care-l săgetaseră din mulţime, pe peronul gării Nikolaevski, în dimineaţa aceasta, în momentul cînd cobora din trenul de Moscova; aceiaşi (dar absolut aceiaşi!) pe care cu cîteva ceasuri mai tîrziu, la Rogojin, în timp ce se aşeza pe scaun, îi surprinse pe la spate ţintuiţi asupra lui. Rogojin negase atunci! „Şi-ai cui erau ochii aceia, mă rog?” a întrebat el cu un surîs crispat şi înfiorător de rece. Iată de ce, la gara liniei locale spre Ţarskoie Selo - cînd era gata să se urce în vagon ca să meargă la Aglaia, ivindu-i-se din nou ochii aceştia pentru a treia oară în acea

zi, prinţul avu o dorinţă arzătoare să se îndrepte spre Rogojin şi să-i spună tocmai lui „ai cui erau ochii aceia”! Dar fugi în neştire din gară şi nu-şi veni în fire decît în faţa prăvăliei aceleia de cuţite, cînd se surprinse preţăluind la şaizeci de copeici un obiect cu mînerul din corn de cerb. Un demon straniu, înspăimîntător, pusese definitiv stăpînire pe el şi nu-l mai lăsa în pace. Şi în timp ce prinţul, cu gîndurile rătăcite, şedea în Grădina de vară pe bancă, sub un tei, demonul acesta îi şopti că dacă Rogojin se înverşunează de dimineaţă să-l spioneze şi să-l pîndească la orice pas, văzînd că el n-a luat trenul pentru Pavlovsk (o descoperire, desigur zguduitoare pentru dînsul), se va duce cu siguranţă şi poate de-a dreptul acolo, la casa aceea din Peterburgskaia Storona, ca să-l pîndească pe el, Mîşkin, care în dimineaţa asta chiar i-a dat cuvîntul de onoare că nu va încerca „s-o mai vadă” şi că, de fapt, „nu pentru asta venise la Petersburg”. Şi iată-l smucindu-se febril de pe bancă şi pornind grăbit spre casa aceea; de ce atunci să se mire că îl întîlneşte acolo pe Rogojin? Avea în faţa lui un om nefericit, cufundat într-o neagră disperare, pe deplin explicabilă însă. Şi omul acesta atît de nenorocit nici măcar nu căuta să se mai ascundă. Da, mai adineauri Rogojin negase, minţise, dar la gară aproape că renunţase să se mai scundă. Mai degrabă se putea spune că el, prinţul, încerca să se eschiveze. Iar acum îl găsea pe Rogojin postat în faţa casei acesta, la vreo cincizeci de paşi distanţă, pe celălalt trotuar, aşteptînd cu braţele încrucişate. Nu putea să-şi închipuie că rămîne nevăzut şi părea că se aşezase acolo anume ca să fie zărit. Stătea ca un acuzator, ca un judecător, şi nu ca… Şi nu ca cine, adică?

Dar pentru ce, în loc să se îndrepte spre dînsul, el, prinţul, o luă din loc, prefăcîndu-se că nu-l vede, cu toate că privirile lor se încrucişară. (Da, ochii lor s-au întîlnit! Şi ei s-au privit o clipă.) Nu se gîndise chiar el, cu puţin înainte, să-l ia de braţ şi să se ducă împreună acolo? Nu-şi propusese el să meargă a doua zi să-i spună că a fost la dînsa? Oare adineauri, ajuns aproape la jumătatea drumului, nu învinsese demonul din el, simţind cum sufletul i se umple de o bucurie neaşteptată? Dar poate că, într-adevăr, era ceva în Rogojin, în chipul lui de astăzi, adică în comportarea, în vorba, în gesturile şi în privirile lui, ceva de natură să îndreptăţească înspăimîntătoarele presimţiri ale prinţului şi odioasele insinuări ale demonului său? Ceva ce sare în ochi dintr-o dată, dar e greu de analizat şi de redat, ceva ce nu poate fi explicat şi justificat logic, şi care totuşi, în pofida acestei greutăţi şi imposibilităţi, produce o impresie puternică, absolut închegată, transformîndu-se fără voie într-o certitudine…

Adică ce fel de certitudine? (O, cît îl făcea să sufere pe prinţ

monstruozitatea, caracterul “umilitor” al acestei certitudini, al acestui „presentiment josnic”, şi cît îşi reproşa el acest lucru!) „Spune, dacă poţi, ce fel de certitudine? îşi repeta el neîncetat cu un accent de imputare şi sfidare. Formulează-ţi tot gîndul, cutează să ţi-l exprimi limpede, precis, fără înconjur! Sînt un mizerabil! repeta el exasperat şi roşu de ruşine. Cu ce ochi aş mai putea eu să mă uit la acest om de azi înainte! A, ce cumplită zi, Dumnezeule! Ce coşmar!”

Şi a fost un moment, către sfîrşitul acestui drum lung şi chinuitor de întoarcere din cartierul Peterburgskaia Storona, cînd prinţul simţi deodată o dorinţă irezistibilă de a se duce imediat la Rogojin şi, aşteptîndu-i reîntoarcerea, să-l îmbrăţişeze apoi scăldat în lacrimi de ruşine şi să-i spună totul, punînd capăt o dată pentru totdeauna acestei situaţii. Cu aceste gînduri, se pomeni deodată în faţa hotelului. Cît îi displăcuse chiar de la început hotelul acesta, coridoarele lui, clădirea în întregime, camera pe care o ocupa! De mai multe ori, în timpul zilei, se gîndise cu dezgust că va trebui să se întoarcă acolo… „Dar ce am, de am ajuns ca o femeie isterică, să cred astăzi în tot felul de presentimente!” se gîndi el batjocoritor şi enervat, oprindu-se în faţa porţii. Un nou val de ruşine copleşitoare, de disperare aproape, îl ţintui locului chiar în momentul cînd trebuia să păşească pe poartă. Aşa se întîmplă uneori cu oamenii loviţi neaşteptat de o amintire insuportabilă, legată de un sentiment puternic de ruşine: se opri brusc în loc, pentru un moment. „Da, sînt un om fără inimă, un laş!” repetă el posomorit şi dădu să intre, dar… se opri din nou.

Sub bolta acelei porţi, unde nu pătrundea prea multă lumină, acum era întuneric beznă; norul negru de furtună care între timp învăluise cerul, înghiţind ultimele reflexe ale înserării, acum, în momentul cînd prinţul ajunse în faţa clădirii, se revărsă într-o ploaie torenţială. În clipa cînd dădu să pătrundă sub bolta porţii şi apoi se opri brusc în loc, prinţul se afla exact la intrarea în gang. Şi deodată zări profilîndu-se în semiîntuneric, mai în fund, chiar în faţa scării ce duce în interiorul hotelului, silueta unui om. Omul acesta părea că stă la pîndă, făcîndu-se nevăzut în aceeaşi clipă. Prinţul n-avu cum să-l cerceteze şi, fără îndoială, n-ar fi putut spune cu siguranţă cine era. De altfel, era atît de firesc ca la intrarea unui hotel să fie un continuu du-te-vino. Cu toate acestea, prinţul avu sentimentul deplin al unei certitudini nestrămutate de a-l fi recunoscut pe omul acesta şi că nu putea fi altul decît Rogojin. În aceeaşi clipă, se năpusti pe scară în urmărirea lui. Inima i se strînse dureros. „Acum se va lămuri totul!” îşi zise el cu o stranie convingere.

Scara pe care se repezi Mîşkin ducea spre coridoarele parterului şi ale primului etaj, de-a lungul cărora erau înşirate camerele hotelului. Ca în toate casele de construcţie veche, o scară de piatră, îngustă şi întunecoasă, urca în spirală împrejurul unui stîlp de piatră, rotund şi gros. La primul palier de cotitură, stîlpul acesta prezenta o adîncitură, un fel de nişă, lată cam de un pas şi ceva mai mult în adîncime, atît cît să încapă un om. Cu tot întunericul, ajungînd pe palier, prinţul îşi dădu seama imediat că cineva era ascuns în acea adîncitură. Simţi însă un îndemn lăuntric să treacă fără a-şi întoarce privirea într-acolo. Făcuse chiar un pas înainte cînd, nemaiputînd rezista, întoarse capul.

Cei doi ochi de adineauri, exact aceiaşi, se încrucişară deodată cu privirea lui. Omul care se ascundea în nişă făcu şi el un pas în afară. O clipă, amîndoi rămaseră faţă-n faţă, aşa de apropiaţi, încît se atingeau aproape. Deodată, prinţul îl apucă pe celălalt de umeri şi-l întoarse cu faţa mai spre lumină, ca să-l vadă mai bine.

Un fulger se aprinse în ochii lui Rogojin şi o furie turbată îi schimonosi chipul într-un zîmbet înfricoşător. Mîna lui dreaptă se ridică, învîrtind un obiect lucios în întuneric; prinţul nici nu se gîndi să-l împiedice; atît doar îi rămase în minte că strigase:

— Parfion, nu pot să cred!…

Pe urmă, i se păru deodată că zăbranicul întunecimii dinaintea lui se despică în două şi o neobişnuită lumină lăuntrică i se revărsă în suflet. Clipa aceasta dură o jumătate de secundă doar; totuşi, în conştiinţa lui se întipări limpede începutul declanşării, cel dintîi sunet al urletului aceluia îngrozitor, care, fără voia lui, ţîşni afară sfîşiindu-i pieptul şi pe care nicicum n-ar fi fost în stare să-l oprească. Pe urmă, conştiinţa i se stinse brusc şi totul dispăru în beznă.

Îl lovise o criză de epilepsie, boală care părea că-l părăsise de mult. Se ştie că accesele de epilepsie, de aşa-zisa boală ren, survin fulgerător. Cît ai clipi din ochi, faţa se crispează groaznic şi mai ales privirea devine înspăimîntătoare. Trupul e apucat de convulsii şi spasme ce contorsionează toţi muşchii feţei. Din piept izbucneşte un urlet înfricoşător, neînchipuit de oribil, care nu poate fi asemuit cu nimic: parcă dispare din el tot ce-i omenesc, şi un observator n-ar fi în stare, în orice caz i-ar veni greu să-şi imagineze şi să admită, auzind aceste urlete, că sînt scoase de omul pe care-l are în faţa lui. S-ar putea crede mai degrabă că provin de la altă fiinţă, care se găseşte înăuntrul acelui nenorocit. Mulţi îşi descriu impresia cam în

felul acesta; cert este însă că foarte mulţi, la vederea unui om cuprins de un acces de epilepsie, trec prin momente insuportabile de cea mai cumplită spaimă, cu un substrat aproape mistic-este de presupus că o asemenea senzaţie fulgerătoare de spaimă, împletită cu toate celelalte impresii înfricoşătoare ale momentului, îl făcu pe Rogojin să încremenească pe loc, imobilizîndu-i braţul înarrnat, ceea ce îl salvă pe prinţ de lovitura inevitabilă a cuţitului care se abătea asupra lui. În aceeaşi clipă, prinţul se clătină şi se prăbuşi ţeapăn şi, rostogolindu-se pe treptele de piatră ale scării, se lovi puternic la ceafă. Fără a înţelege ce se întîmplă, Rogojin se repezi pe scară în jos, ocoli trupul întins al nenorocitului şi, aproape înnebunit de groază, fugi afară din hotel.

Zguduit de convulsii, trupul bolnavului alunecă peste cele cincisprezece trepte pînă la capătul de jos al scării. Curînd, după vreo cinci minute, fu descoperit zăcînd acolo şi o mare mulţime se adună în jurul lui. Băltoaca de sînge de sub capul lui stîrni nedumeriri şi bănuieli: să fi fost un simplu accident sau era la mijloc o crimă? În scurt timp, unii ghiciră semnele epilepsiei; cineva din personalul hotelului îl recunoscu în epileptic pe călătorul sosit de curînd la hotel. Lucrurile se lămuriră şi luară la urmă o întorsătură favorabilă datorită unui concurs fericit de împrejurări, survenit între timp.

Kolea Ivolghin, în loc să vină la ora patru la „Balanţa", aşa cum i-a fost promisiunea, plecase totuşi la Pavlovsk; dintr-un imbold inexplicabil şi cu totul neprevăzut, refuză invitaţia generălesei Epancina de a „lua masa" cu ei şi se întoarse la Petersburg. Ajuns aici pe la ora şapte seara se duse direct la „Balanţa". Biletul lăsat de prinţ îl înştiinţa de sosirea lui în oraş şi de aceea fugi imediat la adresa indicată acolo. Aflînd la hotel că prinţul ieşise, Kolea coborî la bufet, unde, în aşteptare, îşi trecu timpul bînd ceai şi ascultînd muzica. Întîmplâtor auzi vorbindu-se înjur că cineva a fost lovit de o criză de epilepsie şi, mînat de un presentiment, se repezi îndată la tocul cu pricina, unde îl recunoscu pe prinţ. Imediat fură luate toate măsurile. Prinţul fu transportat în camera lui. Cu toate că îşi venise în fire, multă vreme după aceea n-a mai fost în stare să-şi recapete deplina cunoştinţă. Chemat în grabă, doctorul examina rănile de la cap şi prescrise comprese, declarînd că leziunile nu prezentau nici o primejdie. Iar peste o oră, cînd prinţul începu să-şi dea bine seama de tot ce se întîmplă în jurul său, Kolea îl urcă într-o trăsură şi îl transportă de la hotel la Lebedev. Săritor, acesta îl primi pe bolnav cu multă însufleţire şi temeneli reverenţioase. Pentru a-i fi cît mai de folos prinţului, căută să grăbească plecarea la vilă şi, într-adevăr,

chiar a treia zi, toţi, în frunte cu capul familiei, fură instalaţi la Pavlovsk.

VI

Vila lui Lebedev nu era cine ştie ce mare, dar de ajuns de încăpătoare şi chiar arătoasă. Mai ales partea destinată pentru chiriaşi fusese mobilată şi înfrumuseţată cu multă grijă. Pe terasa destul de spaţioasă din faţa intrării principale, cît şi pe treptele scării largi de piatră, se înşiruiau de o parte şi de cealaltă nişte lăzi de lemn, vopsite în verde, cu arbuşti de tot felul: portocali, lămîi şi iasomie, ceea ce, după socoteala lui Lebedev, dădea vilei un aspect îmbietor şi un farmec deosebit. Găsise la cumpărarea vilei cîţiva dintre aceşti arbuşti pe terasă şi fu atît de încîntat de efectul pe care-l produceau, încît se grăbi să mai cumpere şi alte asemenea exemplare de arbuşti la o licitaţie. Cînd toţi copăceii achiziţionaţi fură în sfîrşit transportaţi la vilă şi aranjaţi pe terasă, Lebedev coborî în ziua aceea de vreo cîteva ori treptele scării ca să-şi admire proprietatea din stradă şi de fiecare dată urca, în gînd, preţul pe care îşi propusese să-l ceară viitorului chiriaş.

În starea de marasm, de tristeţe şi de epuizare fizică în care se găsea prinţul, vila aceasta îi plăcu mult. De altfel, în ziua mutării la Pavlovsk, adică a treia zi după criză, prinţul arăta aproape ca un om sănătos, deşi lăuntric nu se simţea încă restabilit. Era fericit să vadă în preajma lui toate chipurile acestea care timp de trei zile îl înconjuraseră cu atîta grijă şi atenţie; pe Kolea, care în tot timpul acesta a stat aproape nedezlipit la căpătîiul lui, întreaga familie a lui Lebedev (în afară de nepot, care dispăruse din casă) şi chiar Lebedev. Cu multă plăcere chiar, a primit vizita generalului Ivolghin, care-i vizitase o dată şi în oraş. În ziua sosirii la Pavlovsk, către seară, în jurul lui se adunară pe terasă mai multe cunoştinţe: primul se prezentă Ganea, pe care prinţul îl recunoscu greu, atît de schimbat şi de slăbit era. Pe urmă veniră Varia şi Ptiţîn, aflaţi şi ei în vilegiatură la Pavlovsk. Cît despre generalul Ivolghin, acesta era aproape nelipsit din casa lui Lebedev şi se pare că a şi venit o dată cu ei la Pavlovsk. Lebedev se străduia, pe cît se putea, să nu-l lase să vină prea des la prinţ şi-l ţinea mereu lîngă dînsul; îi vorbea în termeni prieteneşti; probabil se cunoşteau de mult. Prinţul băgă de seamă că în timpul acestor trei zile ei se angajau uneori în dispute lungi şi aprinse; îi auzea adesea strigînd atunci cînd discutau în contradictoriu pe teme savante, ceea ce se pare că-i pricinuia o mare plăcere lui Lebedev. Se putea crede că prezenţa generalului îi era pur şi simplu necesară. Lebedev începu să aplice aceleaşi măsuri de

prevedere în legătură cu prinţul şi faţă de propria-i familie chiar din ziua sosirii la Pavlovsk; sub pretext că prinţul nu trebuie deranjat pentru că are nevoie de odihnă, nu lăsa pe nimeni dintre ai lui să intre la Mîşkin, bătea din picior, repezindu-se la copiii lui şi alungîndu-i, chiar şi pe Vera cu pruncul în braţe, la cea dintîi bănuială că vor să se ducă pe terasă, unde se afla prinţul, cu toată rugămintea acestuia de a nu îndepărta pe nimeni.

- În primul rînd, nu vor mai avea nici un respect, dacă le dai atîta nas; şi în al doilea rînd, e chiar necuviincios din partea lor… declară el, răspunzînd la o întrebare directă a prinţului.

- Dar pentru ce? căuta să-l convingă prinţul. Crede-mă că toate aceste măsuri de ocrotire şi pază mă supără grozav. Mă plictisesc stînd singur, ţi-am mai apus-o de atîtea ori, şi tot sîsîitul şi umblatul acesta în vîrful picioarelor, vînturarea la nesfirşit a mîinilor în semn de oprelişte pentru cei ce vor să vină la mine mă indispun şi mai mult.

Era o aluzie la faptul că Lebedev, cu toate că-i îndepărta pe toţi cei ai casei pe motiv că bolnavul are nevoie de linişte, intra aproape în fiecare minut în odaia prinţului şi de fiecare dată, vîrîndu-şi capul prin uşa întredeschisă, străbătea odaia din priviri, ca şi cum ar fi vrut să se asigure că prinţul era acolo, că nu fugise; pe urmă, umblînd în vîrful picioarelor, Lebedev se apropia tiptil de fotoliul chiriaşului său, pe care această apariţie bruscă îl speria uneori. Mereu întreba dacă prinţul n-are nevoie de ceva, iar cînd acesta îi spunea în cele din urmă să-l lase în pace, Lebedev se întorcea supus şi, îndreptîndu-se tot în vîrful picioarelor spre uşă, dădea din mîini, ca şi cum ar fi spus că intrase aşa, într-o doară, că n-are să sufle o vorbă, că pleacă numaidecît şi nu se mai întoarce, ceea ce nu-l împiedica să apară din nou, după zece minute sau cel mult un sfert de ceas. Kolea, care avea oricînd acces liber la prinţ, îi pricinuia prin asta lui Lebedev o mare amărăciune, ba uneori şi indignarea. Kolea observă că Lebedev obişnuia să rămînă cîte o jumătate de ceas la uşa prinţului, trăgînd cu urechea la cele ce vorbeau ei amîndoi şi, bineînţeles, îi aduse prinţului la cunoştinţă acest lucru.

— Vasăzică te crezi stăpînul meu, de mă ţii aşa sub cheie! protestă Mîşkin. Cel puţin cînd sînt în vilegiatură vreau să mă mişc în voie şi te asigur că voi primi pe cine vreau şi mă voi duce oriunde-mi va plăcea.

- Dar se înţelege, se înţelege, dădu Lebedev din mîini în semn de

liniştire.

Prinţul îl măsură cu privirea din cap pînă-n picioare:

- la spune, Lukian Timofeevici, ţi-ai mutat cumva aici dulăpiorul acela pe care-l aveai în iatacul dumitale, desupra căpătîiului?

- Nu, l-am lăsat acolo.

- Cum de te-ai îndurat?

— A fost imposibil, ar fi trebuit să stric peretele… E fixat bine.

— Te pomeneşti că ai şi aici unul la fel?

— Am unul mai bun, mai bun; nici n-aş fi cumpărat vila altfel.

— Aşa-a. Dar ia spune pe cine n-ai lăsat să intre aici adineauri. Acum o oră.

- Pe… pe general. Într-adevăr, nu l-am lăsat, şi nici nu se cade să vină la dumneata. Prinţe, pe omul acesta îl stimez mult; e… un om remarcabil, nu crezi? Ei bine, ai să te convingi; şi totuşi, ai face mult mai bine, excelentissime prinţ, să nu-l primeşti.

- Şi de ce, mă rog, dacă îmi este îngăduit să te întreb? Uite, şi de ce umbli în vîrful picioarelor şi de ce te apropii întotdeau-de mine ca şi cum ai vrea să-mi şopteşti mereu un secret la ureche?

- Sînt un om de nimic, de nimic, ştiu bine, declară pe neaşteptate Lebedev, bătîndu-se umil cu pumnul în piept, dar cred că generalul ar fi un musafir prea ospitalier pentru dumneata.

- Cum adică prea ospitalier?

- Uite aşa. Mai întîi intenţionează să se mute la mine; asta încă n-ar fi nimic, dar se ambiţionează cu orice preţ să descopere fel de fel de grade de rudenie. Ne-am socotit pînă acum de vreo cîteva ori cu neamurile şi a reieşit că sîntem cuscri. Şi dumneata eşti, după mamă, un nepot de văr de-al lui, lucru pe care, chiar ieri, încerca să mi-l demonstreze. Iar dacă eşti nepotul lui, înseamnă, excclentissime prinţ, că şi noi amîndoi sîntem neamuri. Şi asta încă n-ar fi nimic, ia, o mică slăbiciune acolo, dar chiar adineauri încerca să mă convingă că toată viaţa lui, de cînd a fost numit în gradul de sublocotenent şi pînă la unsprezece iunie anul trecut, a avut în fiecare zi la masă la el cel puţin două sute de persoane. A reieşit la sfîrşit că musafirii nici

nu se mai sculau de la masă: luau dejunul, cina şi ceaiul cincisprezece ceasuri în şir şi aşa vreo treizeci de ani la rînd, fără nici o întrerupere, decît doar pentru a se schimba faţa de masă. Cînd pleca unul, imediat îi lua locul altul, încît în zilele de sărbătoare se adunau la el pînă la trei sute de musafiri; iar în ziua aniversării unui mileniu de la întemeierea Rusiei a avut la masă peste şapte sute de oameni. Ca să vezi cît de ospitalier este. Şi cînd auzi de-alde astea, fără să vrei, începi să te simţi îngrijorat; e cam periculos să primeşti oameni de-ăştia prea ospitalieri. Şi atunci, m-am gindit, nu cumva ne-ar fi, dumitale şi mie, prea împovărător un asemenea iubitor de ospeţe?

- Şi eu eram convins că eşti în cele mai bune raporturi cu dînsul.

- Ne înţelegem ca doi fraţi; în rest - mă amuză grozav; las' să fim şi cuscri, ce strică, ba chiar mă şi onorează. Cu toate cele două sute de persoane şi a mia aniversare a imperiului rusesc, găsesc că e un om remarcabil. Vorbesc foarte sincer. Adineauri, prinţe, ai amintit ceva despre secrete, că, adică, apropiindu-mă de dumneat călcam atît de încet de parcă aş fi avut să-ţi spun un secret; ei bine fără să-ţi dai seama ai ghicit, într-adevăr am să-ţi comunic un secret: o anumită persoană mi-a dat de ştire că doreşte mult să aibă o întrevedere între patru ochi cu dumneata.

— Dar de ce între patru ochi? Nu-i nevoie. Mă voi duce chiar astăzi la dînsa.

— Nu, nu, dădu din mîini Lebedev, şi nu că s-ar teme de ceea ce crezi dumneata. Şi, fiindcă veni vorba, descreieratul acela vine în fiecare zi să se informeze de sănătatea dumitale, ştiai asta?

— Observ că de la o vreme încoace nu-i mai spui altfel decît descreierat; asta îmi dă de bănuit.

- Nu e cazul să ai bănuieli de nici un fel, se apără grăbit Lebedev; am vrut să spun doar că acea persoană nu se teme de el, ci de altcineva.

- Dar de cine, spune mai repede, stărui nerăbdător prinţul,văzînd strîmbăturile misterioase ale interlocutorului său.

- Întocmai ăsta-i secretul. Şi Lebedev zîmbi.

— Secretul cui?

— Al dumitale. Chiar dumneata mi-ai interzis, excelentissime prinţ,

să-ţi amintesc măcar… murmură Lebedev, fericit că aţîţase în cel mai înalt grad curiozitatea prinţului. Se teme de Aglaia Ivanovna.

Prinţul încruntă sprîncenele şi tăcu un minut.

- Să ştii, Lebedev, că voi fi nevoit să părăsesc vila dumitale, spuse el deodată. Unde-s Gavrila Ardalionovici şi Ptiţînii? La dumneata? Şi pe ei i-ai împiedicat să intre?

- Las' c-or să vină, vin neapărat. Şi generalul după ei. Voi deschide toate uşile şi voi chema pe toată lumea, chiar şi pe fetele mele, pe toată lumea, pe toţi, îndată, numaidecît, îngăimă speriat Lebedev, dînd din mîini şi alergînd de la o uşă la alta.

În momentul acela apăru pe terasă, venind din stradă, Kolea şi anunţă că în urma lui vine un grup de musafiri: Lizaveta Prokofievna cu cele trei fiice ale ei.

— Să-i mai las să intre şi pe Ptiţîni, şi pe Gavrila Ardalionovici? Dar pe general să-l las să intre? se agită Lebedev, surprins de această nouă vizită.

— De ce nu? Pe oricine vrea să mă vadă. Am impresia, Lebedev, că nu prea ai înţeles bine felul meu de a fi şi de a mă purta cu oamenii; şi chiar de la început ai luat-o pe un drum greşit. N-am nici un motiv să mă feresc sau să mă ascund de cineva, îl lămuri prinţul, înveselit de-a binelea.

Văzîndu-l că rîde, Lebedev crezu de cuviinţă să-i urmeze exemplul. Cu toată tulburarea de care părea cuprins, se vedea că vizita ce se anunţa îi procura o satisfacţie extraordinară.

Ştirea adusă de Kolea se adeveri foarte curînd; o luase numai cu cîţiva paşi înaintea doamnelor Epancin ca să-l prevină pe Mîşkin, încît imediat apărură şi musafirii, venind din două părţi: prin terasă - doamnele Epancin, iar din interior soţii Ptiţîn, Ganea şi generalul Ivolghin.

Familia Epancin aflase abia atunci, de la Kolea, despre boala prinţului şi de faptul că el se instalase la Pavlovsk. Pînă atunci, generăleasa era într-o mare nedumerire. Cu două zile înainte, generalul îşi anunţă familia că prinţul trecuse pe la ei, la Petersburg, lăsîndu-şi cartea de vizită; această veste avu darul s-o convingă pe doamna Epancina că Mîşkin nu va întîrzia să-i viziteze la Pavlovsk. Zadarnic obiectaseră domnişoarele că nu trebuia pusă mare nădejde

pe graba unui om care n-a dat un semn de viaţă timp de şase luni şi care, în definitiv, putea fi reţinut la Petersburg de treburi, căci o fi avînd şi el treburile lui! În schimb, generăleasa era gata să facă prinsoare că prinţul va sosi a doua zi negreşit, adăugînd că oricum „va fi prea tîrziu”. A doua zi îl aşteptă toată dimineaţa, apoi la masa de prînz, în sfîrşit către seară şi abia cînd se înnopta, Lizaveta Prokofievna îşi pierdu răbdarea, căutînd prilej de ceartă cu toată lumea, fără să pomenească, bineînţeles, de adevăratul motiv al supărării sale. Nu se mai rosti nici un cuvînt în privinţa prinţului toată ziua următoare. Iar cînd Aglaia, în timpul mesei, lăsă să-i scape imprudent cum că maman e supărată pentru că nu vine prinţul, iar generalul se grăbi să remarce că „nu era vina lui”, Lizaveta Prokofievna se ridică îndată şi părăsi ostentativ sufrageria. În sfîrşit, abia către seară sosi Kolea şi le povesti tot ce aflase despre păţaniile prinţului. Bineînţeles, pentru generăleasă fu un prilej de mare satisfacţie, întrucît presupunerile se adevereau în bună parte - totuşi Kolea trebui să înghită o mustrare zdravănă: „Ba se învîrte pe aici zile întregi, de nu mai e chip să te descotoroseşti de el, ba dispare aşa din senin fără să lase o vorbă, necum să ne mai onoreze cu prezenţa lui”. Kolea era cît pe-aci să se zbîrlească şi el, mai ales pentru expresia „nu mai e chip să te descotoroseşti de el”, dar îşi amînă răfuiala pentru altă dată, şi dacă expresia ar fi fost ceva mai puţin jignitoare, poate că ar fi trecut peste ea, într-atît îl încîntaseră tulburarea şi neliniştea Lizavetei Prokofievna din pricina bolii prinţului. Ea stărui mult să fie trimis neîntîrziat cineva la Petersburg, ca să aducă cu primul tren un medic celebru, dar fetele se opuseră, ceea ce nu le împiedică s-o urmeze pe maman cînd aceasta hotărî pe loc să-l viziteze pe bolnav.

- E pe patul de moarte, se agita Lizaveta Prokofievna, iar noi, aici, ne mai gîndim la etichetă! Este el un prieten al casei sau nu?

- Dar nici aşa, hodoronc-tronc, să ne înfiinţăm în casa omului nu prea se cade, încercă s-o potolească Aglaia.

- Mă rog, n-ai decît să nu mergi. De altfel, ar fi chiar mai bine să rămîi acasă; dacă soseşte Evgheni Pavlovici, n-are cine să-l primească.

Numai atît i-a trebuit Aglaiei să audă, ca să pornească imediat după ceilalţi, ceea ce era decisă de altfel să facă chiar de la început. Prinţul Ş., care se întreţinea cu Adelaida, la propunerea tinerei fete, consimţi bucuros să însoţească doamnele. încă de la început, de cînd cunoscuse familia Epancin şi auzise vorbindu-se de prinţ,

manifestase un interes viu şi dorinţa să-l revadă. Căci se pare că-l cunoscuse undeva, cu vreo trei luni în urmă, şi chiar locuiseră împreună timp de două săptămîni într-un orăşel. Prinţul Ş. le povestise şi o sumedenie de lucruri interesante despre prinţ, vorbind de el cu multă simpatie, încît ocazia de a vizita o veche cunostinţă era cît se poate de binevenită. Generalul Ivan Feodorovici lipsea în momentul acela de acasă, iar Evghcni Pavlovici întîrzia şi el să sosească.

De la vila Epancinilor la aceea a lui Lebedev nu erau mai mult de trei sute de paşi. Prima impresie neplăcută pe care o avu Lizaveta Prokofievna intrînd la prinţ a fost surpriza de a-l vedea înconjurat de o întreagă societate, fără să mai vorbim că printre aceşti vizitatori erau vreo două-trei persoane pe care, hotărît lucru, nu putea să le sufere. Dar o surpriză şi mai mare a fost aceea de a găsi în locul unui om ţintuit pe patul morţii, cum se aşteptase, un tînăr surîzător, îmbrăcat elegant, care se îndreptase în întîmpinarea lor şi care, judecînd după înfăţişare, era perfect sănătos. Se opri nedumerită, spre deplina satisfacţie a lui Kolea, care, fără îndoială, ar fi putut foarte bine s-o lămurească încă înainte de a fi plecat de acasă că nu era vorba de nici un muribund şi nici de patul morţii, dar n-a făcut-o dintr-o dorinţă răutăcioasă de a o vedea mîniată, pusă într-o situaţie caraghioasă atunci cînd va constata că bunul ei prieten, prinţul Mîşkin, e perfect sănătos. Kolea avu chiar obrăznicia să-i mărturisească cu glas tare toate acestea pentru a o zădărî şi mai mult pe Lizaveta Prokofievna, cu care, în ciuda relaţiilor lor de prietenie, era într-o continuă ciondăneală.

- Mai aşteaptă puţin, dragul meu, nu te pripi; rîde mai bine cine rîde la urmă! îi spuse ea ameninţătoare, luînd loc într-un fotoliu pe care i-l oferise prinţul.

Lebedev, Ptiţîn şi generalul Ivolghin se grăbiră să le ofere scaune domnişoarelor. Generalul îi oferi un scaun Aglaiei. Lebedev împinse unul în faţa prinţului Ş., făcînd-o de aşa manieră, încît şi din încovoierea mai accentuată a şirei spinării să se vadă cît de mare îi este respectul. Varia, ca de obicei, schimbă în şoaptă cuvinte călduroase de salut cu domnişoarele Epancin.

- Adevărat, prinţe, credeam că te găsesc în pat, într-atît exagerasem lucrurile de frică şi, pentru ce aş minţi, mi s-a făcut ciudă de la început văzîndu-ţi faţa radioasă, dar, ţi-o jur, asta n-a ţinut decît o clipă, n-avusesem încă timp să mă gîndesc. Cînd apuc să judec puţin, vorbesc şi mă port cu mai multă înţelepciune; cred că şi cu

dumneata se-ntîmplă la fel. În realitate, nu m-aş fi bucurat mai mult de însănătoşirea propriului meu fiu, dac-aş fi avut unul cum mă bucur că te văd teafăr. Şi dacă n-ai să-mi dai crezare, ruşinea va fi a dumitale şi nu a mea. Dar obrăznicătura asta de băiat îşi permite să-şi bată joc de mine. Mi se pare că l-ai luat sub protecţia dumitale; de aceea ţin să te previn că într-o bună zi mă voi lipsi, fii sigur, de onoarea şi de plăcerea de a-l mai cunoaşte.

- Dar ce vină am eu? se răţoi Kolea. În zadar v-aş fi spus că prinţul s-a însănătoşit, totuna, n-aţi fi vrut să mă credeţi, pentru că era mult mai interesant să vi-l închipuiţi zăcînd pe patul de moarte.

- Cît ai de gînd să rămîi aici? îl întrebă Lizaveta Prokofievna pe prinţ.

- Toată vara, poate chiar mai mult.

- Sper că ai venit singur? Nu cumva te-ai însurat?

- Nu, nu sînt însurat, răspunse prinţul, zîmbind de naivitatea împunsăturii.

- De ce zîmbeşti? Tot ce se poate întîmpla. Te-am întrebat despre asta în legătură cu vila; pentru ce n-ai venit să stai la noi? Avem o aripă întreagă care nu-i ocupată. De altfel, cum ţi-o fi vrerea. A cui e vila asta? ăsta-i proprietarul? ăsta? insistă ea, coborînd glasul şi făcînd semn cu capul spre Lebedev. Ce are de se tot strîmbă?

În momentul acela, Vera, care ţinea, ca de obicei, copilul în braţe, apăru pe terasă. Lebedev, care se tot învîrtea printre scaune neştiind cum să-şi justifice prezenţa, pentru că nu dorea în ruptul capului să se retragă, de îndată ce o văzu, se năpusti la ea vînturîndu-şi braţele ca s-o alunge de pe terasă; mai mult decît atît, pierzîndu-şi stăpînirea de sine, începu să bată din picioare.

- Ce-i cu el? E nebun? întrebă generăleasa mirată.

- Nu, vedeţi că e…

- E beat, poate? Societatea în care te complaci cam lasă de dorit, adăugă ea după ce-şi roti privirea şi asupra celorlalţi vizitatori. Dar ce fată drăguţă! Cine este?

- E Vera Lukianovna, fiica acestui Lebedev.

- Ah… E foarte drăguţă. Vreau s-o cunosc.

Între timp, Lebedev, care auzise cuvintele de laudă ale Lizavetei Prokofievna, o şi trăgea de mînă pe fiică-sa, ca s-o prezinte generălesei.

- Orfani, nişte bieţi orfani! se văicărea el pe un ton plîngăreţ, apropiindu-se de Lizaveta Prokofievna. Şi acest prunc nevinovat e tot orfan; e sora ei, fiica mea Liubov, născută din căsătorie legitimă cu răposata nevastă-mea Elena, care acum şase săptămîni a murit la facere prin voinţa Domnului… da-a… îi ţine loc de mamă, cu toate că nu-i decît soră şi nimic mai mult decît soră… nimic mai mult, nimic mai mult…

- Iar dumneata, domnule, să mă ierţi, nu eşti decît un nătîng şi nimic mai mult… Şi acum, destul, pricepi de bună seamă şi singur… reteză generăleasa cu o indignare abia stăpînită.

- Aşa este, întocmai! răspunse el, înclinîndu-se cu cel mai mare respect.

- Domnule Lebedev, se spune că ştii să tălmăceşti Apocalipsa, e adevărat? întrebă Aglaia.

- E foarte adevărat… de cincisprezece ani mă ocup…

- Am auzit despre dumneata. S-a scris şi în ziare, dacă nu mă înşel!

- Ba nu, era vorba de un alt tălmăcitor, dar acela a murit, şi acum am rămas eu în locul lui, lămuri Lebedev, nemaiputînd de fericire.

- Sîntem vecini şi ţi-aş fi îndatorată dacă într-una din zile ai veni să-mi explici Apocalipsa. Am citit-o, dar n-am înțeles nimic.

- Mă simt obligat să vă previn, Aglaia Ivanovna, că toate astea sunt pură şarlatanie, vă rog să mă credeţi, se amestecă neaşteptat generalul Ivolghin, care stătea ca pe ghimpi şi pîndea nerăbdător prliejul să intre în vorbă; apoi, aşezîndu-se lîngă Aglaia Ivanovna, continuă: Fără îndoială, viaţa în vilegiatură îşi are metehnele şi plăcerile ei şi, desigur, primirea unui impostor atît de original ca să-l auzi tălmăcind Apocalipsa este o fantezie ca oricare alta, ba aş spune chiar o fantezie cu totul aparte, care denotă o inteligentă remarcabilă, dar… se pare că mă priviţi cu mirare? Generalul Ivolghin, am onoarea să mă prezint. Cînd eraţi micuţă, v-am purtat în braţe, Aglaia Ivanovna.

— Încîntată. Le cunosc pe Varvara Ardalionovna şi pe Nina

Aleksandrovna, îngînă Aglaia, care se străduia să nu pufnească în rîs.

Lizaveta Prokofievna simţi cum sîngele-i năvăleşte în obraz. Ceva ce de mult mocnise în inima ei îşi cerea dreptul de a răzbi la suprafaţă. Nu-l putea suferi pe generalul Ivolghin, pe care-l cunoscuse altădată, dar cu care, de foarte multă vreme, încetase orice relaţii.

— Minţi, domnul meu, minţi ca de obicei. Niciodată n-ai purtat-o în braţe! i-o reteză ea, clocotind de indignare.

— Ai uitat, maman; mi-aduc aminte şi eu că m-a purtat în braţe cînd eram micuţă, declară pe neaşteptate Aglaia. Locuiam pe atunci la Tver şi aveam şase ani. Îmi aduc aminte că mi-a făcut un arc şi o săgeată, m-a învăţat să trag şi-am omorît un porumbel. Vă mai amintiţi de porumbelul pe care l-am omorît împreună?

— Iar mie mi-a adus un coif de carton şi o sabie de lemn, mi-aduc aminte şi eu! exclamă Adelaida.

— Şi eu îmi amintesc, întări la rîndul ei şi Aleksandra. V-aţi certat atunci din cauza porumbelului rănit şi aţi fost puse amîndouă la colţ; Adelaida aşa a stat la colţ, cu coiful şi cu sabia ei.

Generalul i-a spus Aglaiei aşa, într-o doară, că o ţinuse în braţe, ca să intre în vorbă şi numai pentru că în felul acesta obişnuia el sa înceapă conversaţia cu orice persoană tînără cu care făcea cunoştinţă. De data aceasta însă, întîmplarea făcu să spună adevărul, un adevăr pe care el însuşi îl uitase de mult. De aceea, cînd Aglaia îşi aminti de porumbelul pe care-l omorîseră amîndoi, memoria bătrînului se lumină deodată şi, cum se întîmplă adesea la bătrîneţe, toate amănuntele acestui fapt, petrecut într-un trecut îndepărtat, îi răsăriră vii în minte. Ar fi greu de spus ce anume din amintirile acestea a putut să-l emoţioneze atît de puternic pe bietul general, puţin ameţit, după cum îi era obiceiul, dar fără îndoială că bătrînul, brusc, fu profund înduioşat.

- Îmi amintesc, ţin minte tot! strigă el. Aveam pe atunci gradul de căpitan. Erai aşa de micuţă, aşa de drăguţă! Nina Aleksandrovna… Ganea… Veneam în casă… eram primit… Ivan Feodorovici…

- Şi uite unde-ai ajuns acum! îi luă vorba din gură generăleasa. înseamnă că nu ţi-ai înecat de tot în băutură bunele sentimente, de vreme ce o amintire ca asta a putut să te readucă la simţire omenească! I-ai făcut soţiei tale o viaţă de chin. În loc să fii o călăuză

pentru copiii tăi, ai ajuns să stai la puşcărie pentru datorii. Pleacă de aici, domnul meu, du-te de te ascunde undeva, după vreo uşă, într-un colţ, şi varsă lacrimi amare; adu-ţi aminte de vremea cînd erai om de treabă şi poate bunul Dumnezeu te va ierta. Du-te, du-te, îţi vorbesc serios. Nu există un mijloc mai bun de îndreptare decît să te gîndeşti cu pocăinţă la cele ce-ai săvîrşit.

De fapt nici nu era nevoie să i se atragă atenţia că primise o admonestare serioasă; ca tot omul căzut în patima beţiei, generalul era foarte simţitor şi, ca toţi cei pe care băutura i-a tras la fund, retrăia cu multă durere şi amărăciune amintirile unui trecut fericit. Se ridică umil şi se îndreptă spre uşă, ceea ce o dezarmă imediat pe Lizaveta Prokofievna căreia i se făcu deodată milă de el.

- Ardalion Aleksandrovici, drăguţule, strigă ea în urmă-i, mai stai un pic, păcătoşi sîntem cu toţii; cînd ai să-ţi mai uşurezi conştiinţa, să treci pe la mine, să stăm puţintel de vorbă, să ne mai aducem aminte de trecut. Eu sînt poate de o sută de ori mai păcătoasă decît tine; ei, şi acum pleacă sănătos, du-te, ce mai stai… se reculese ea, de teamă că bătrînul Ivolghin ar fi în stare să se întoarcă.

- Poate că-i mai bine să-l laşi singur acum, îl opri prinţul pe Kolea, care se şi repezise pe urmele tatălui său. Altminteri te pomeneşti că peste un minut se va răzgîndi, şi s-a dus tot farmecul acestei clipe.

- E adevărat, lasă-l în pace; ai să te duci la el peste o jumătate de ceas, hotărî Lizaveta Prokofievna.

- Iată ce-nseamnă să i se spună omului măcar o singură dată în viaţă adevărul; l-a răscolit pînă la lacrimi! îndrăzni să-şi dea cu părerea Lebedev.

- Las' că nici tu, domnul meu, se pare că nu te laşi mai prejos dacă ceea ce-am auzit e adevărat, îl repezi fără cruţare Lizaveta Prokofievna.

Raporturile între musafirii adunaţi în momentul acela la prinţ începură treptat să se contureze. Prinţul, bineînţeles, îşi dădu seama imediat şi fu în măsură să aprecieze în toată valoarea prietenia pe care i-o arătau generăleasa şi fiicele ei şi ţinu să declare că şi el, cu puţin înainte de vizita lor, avea de gînd să vină să le vadă, neţinînd seama nici de boală şi nici de ora destul de tîrzie. Lizaveta Prokofievna, cercetîndu-i cu privirea pe toţi cei adunaţi la el, îi răspunse că nimic nu l-ar împiedica să-şi pună în aplicare proiectul chiar acum. Ptiţîn, ca de obicei politicos şi rezervat, nu întîrzie să se

retragă, plecînd spre pavilionul lui Lebedev şi îndemnîndu-l şi pe acesta să facă la fel. Lebedev promise că vine numaidecît; Varia, care între timp se întreţinuse cu fetele Epancin, rămase pe loc; atît ea, cît şi fratele ei erau foarte mulţumiţi de plecarea tatălui lor; curînd după aceea, Ganea urmă şi el exemplul lui Ptiţîn. în timpul celor cîteva minute pe care le petrecu pe terasă în prezenţa doamnelor Epancin, avusese o atitudine rezervată, dar demnă, şi nu s-a tulburat deloc de privirile încruntate ale Lizavetei Prokofievna, care, în două rînduri, îl măsură din cap pînă-n picioare. Într-adevăr, cei care-l cunoscuseră altădată puteau să-şi dea seama că în felul de a fi al lui Ganea se produsese o mare schimbare, ceea ce îi plăcu mult Aglaiei.

- Persoana care a ieşit acum e Gavrila Ardalionovici, nu-i aşa? întrebă ea deodată, aşa cum îi plăcea uneori să intervină brusc în conversaţia altora, aruncînd o vorbă neaşteptată, spusă tare şi răspicat, fără a se adresa cuiva anume.

- Da, răspunse prinţul.

- E aproape de nerecunoscut. S-a schimbat mult de tot şi… vădit e o schimbare în bine, adăugă Aglaia.

- Mă bucur pentru el, spuse prinţul.

- A fost foarte bolnav, explică Varia cu compătimire în glas, care-i trăda o ascunsă bucurie.

— Adică ce schimbare în bine vezi tu la el? întrebă nedumerită Lizaveta Prokofievna cu o nuanţă de mînie şi chiar de spaimă în glas. Ce-ţi veni? Nici o schimbare în bine. Ce anume găseşti încîntător la el?

— Ce poate fi mai încîntător decît „cavalerul sărman”! strigă Kolea deodată, adăpostit după scaunul Lizavetei Prokofievna.

— La asta subscriu şi eu, spuse prinţul Ş. rîzînd.

— Sînt de aceeaşi părere, declară solemn Adelaida.

— Ce „cavaler sărman”? întrebă generăleasa, uitîndu-se pe rînd, cu ciudă şi nedumerire, la cei trei care vorbiseră; dar, băgînd de seamă că Aglaia se îmbujora la faţă, adăugă cu năduf: Vreo prostie de-a voastră, desigur! Ce-i cu acest „cavaler sărman”, mă rog?

— Doar nu-i întîia oară că puştiul ăsta, protejatul dumitale,

denaturează şi răstălmăceşte cuvintele altora! răspunse Aglaia cu o indignare dispreţuitoare.

De fiecare dată cînd i se-ntîmpla Aglaiei să aibă asemenea izbucniri de mînie (şi i se-ntîmpla cam des), aproape întotdeauna, în ciuda expresiei aparent grave şi pline de aprigă hotărîre, chipul ei înfuriat trăda în acelaşi timp atîta naivitate copilărească, de şcolăriţă răsfăţată, încît cei din jur cu greu îşi puteau stăpîni rîsul, spre exasperarea fetei, care nu înţelegea de ce rîd ceilalţi şi „cum pot, cum îndrăznesc ei să rîdă?” La fel şi de data aceasta, izbucniră în rîs surorile ei, prinţul Ş., ba chiar şi prinţul Lev Nikolaevici zîmbi, roşind fără voie; cît despre Kolea, în culmea mulţumirii, rîdea cu hohote. Ca rezultat, Aglaia se înciuda şi mai tare, ceea ce o făcu să pară şi mai frumoasă. Îi stătea bine ori de cîte ori se tulbura pentru ceva, dar mai ales cînd se necăjea pentru această tulburare.

— De cîte ori n-a răstălmăcit dumnealui chiar şi vorbele dumitale, adăugă ea, adresîndu-se mamei sale.

— Dar eu mă refer la o exclamaţie a dumitale, nu se dădu bătut Kolea. Acum o lună, răsfoind Don Quijote, ai exclamat că nu-i nimeni mai încîntător decît „cavalerul sărman”! Nu ştiu la cine te-ai gîndit atunci: la Don Quijote, la Evgheni Pavlîci sau la altcineva, în orice caz te gîndeai la cineva anume şi ai vorbit mult, mult…

— Mi se pare că te cam întreci cu gluma, drăguţule, în presupunerile tale, îl întrerupse înciudată Lizaveta Prokofievna.

— Toată lumea a vorbit atunci, nu numai eu, continuă netulburat Kolea, toată lumea a vorbit şi mai vorbeşte şi acum, îi dădea el înainte cu gura. Uite, chiar şi acum, prinţul Ş., Adelaida Ivanovna şi ceilalţi s-au declarat pentru „cavalerul sărman”; prin urmare, „cavalerul sărman” există, sînt convins că există şi cred că numai din cauza Adelaidei Ivanovna n-am putut afla pînă acum cine este acel „cavaler sărman”.

— Asta-i bună! Ce vină am eu? se apără rîzînd Adelaida.

— Vina dumitale e că n-ai vrut să-i faci de petrecanie! Aglaia Ivanovna te-a rugat doar atunci să schiţezi portretul „cavalerului sărman” şi ţi l-a descris, sugerînd şi subiectul tabloului, aşa cum îl concepuse ea; îţi mai aminteşti subiectul? N-ai vrut…

— Dar cum era să-i fac portretul? Pe cine aş fi zugrăvit? Aşa cum mi l-a descris Aglaia, acest „cavaler sărman”…

Nu-şi sălta ca înainte Viziera de pe-obraz…

Ce chip aş fi putut concepe? Ce să zugrăvesc - o reţea de oţel? Un anonim?

— Nu pricep nimic; despre ce vizieră vorbiţi? se enervă generăleasa, care începuse să înţeleagă foarte bine cam cine era subînţeles prin numele acesta (de bună seamă că ceilalţi ştiau de mult persoana vizată) de „cavaler sărman". Dar ceea ce puse vîrf la toate şi o făcu să explodeze era faptul că la un moment dat observă ca prinţul Lev Nikolaeviei se ruşina şi se înroşi ca un băieţandru.

- N-o să ispràviţi odată cu această nerozie sau aveţi de gînd s-o ţineti aşa la infinit? Îmi explicaţi sau nu ce-i cu acest „cavaler sărman", un secret atît de grozav, că nu-i chip să-l aflăm şi noi?

Un nou val de rîsete a fost singurul răspuns pe care-l primi generăleasa.

- E vorba pur şi simplu de o foarte curioasă poezie rusească despre un „cavaler sărman", interveni în sfîrşit prinţul Ş., voind să aplaneze lucrurile şi să schimbe subiectul. Un fragment fără început şi fără sfîrşit. Acum o lună, într-o după-amiază, eram adunaţi cu toţii şi, ca de obicei, rîdeam şi căutam un subiect pentru viitorul tablou al Adelaidei Ivanovna. După cum ştiţi, problema aceasta constituie de multă vreme o preocupare continuă a familiei. Cu această ocazie s-a propus ca subiect figura „cavalerului sărman"; cine anume l-a sugerat nu-mi mai aduc aminte…

- Aglaia Ivanovna! strigă Kolea.

- Poate, nu tăgăduiesc, numai că nu-mi mai amintesc, urmă prinţul Ş. Unii au făcut haz de acest subiect, considerîndu-l pur şi simplu ridicol, alţii l-au găsit extrem de interesant, dar cu toţii au fost de părere că pentru a-l înfăţişa pe „cavalerul sărman" trebuie căutată o figură potrivită care să servească drept model; s-au trecut în revistă toate figurile cunoştinţelor noastre, dar nici una nu se potrivea şi lucrurile s-au oprit aici; asta-i tot; nu înţeleg pentru ce i-a trebuit lui Nikolai Ardalionovici să mai aducă vorba de asta? Ceea ce a avut haz şi era nimerit atunci nu se mai potriveşte şi nu prezintă nici un interes acum.

- Pentru că ascunde, probabil, o nouă prostie răutăcioasă şi jignitoare, i-o reteză cu asprime Lizaveta Prokofievna.

- Nu-i nici o prostie, ci dimpotrivă, numai stima cea mai profundă, declară Aglaia cu totul neaşteptat şi pe un ton grav şi plin de importanţă.

Aglaia, între timp, îşi recăpătase calmul, izbutind să-şi învingă tulburarea. Mai mult, judecînd după expresia feţei şi a ochilor ei, se putea crede că este chiar bucuroasă de întorsătura neaşteptată pe care o luase gluma şi că toată schimbarea asta se produsese la dînsa exact din momentul cînd tulburarea crescîndâ a prinţului devenise prea bătătoare la ochi.

— Ba rîd ca nişte smintiţi, ba, te miri de ce şi de unde, proclamă cea mai profundă stimă! Aţi căpiat? Ce fel de stimă? Răspunde imediat, ce ţi s-a năzărit de ai început să îndrugi aşa, din senin despre nu ştiu ce fel de stimă profundă?

— Stima cea mai profundă, continuă pe acelaşi ton grav şi impunător Aglaia, răspunzînd la întrebarea mînioasă a mamei sale pentru că în versurile acestea este descris un om capabil, în primul rînd, să aibă un ideal, în al doilea, făurindu-şi un ideal, să creadă în el cu toată puterea fiinţei lui, iar crezînd în el să i se dăruiască în întregime, închinîndu-i fără preget întreaga-i viaţă. Cam rar se poate întîlni aşa ceva în epoca noastră. În versurile acelea nu ni se spune care era anume idealul „cavalerului sărman”, dar reiese limpede că e vorba de un chip atît de luminos, o adevărată „întruchipare a frumuseţii pure”, încît înamoratul cavaler s-a simţit îndemnat să-şi lege la gît un şirag de mătănii în loc de eşarfă. E drept că mai apare acolo şi o deviză cam enigmatică, gravată pe scutul său prin trei litere, N.F.B…

- A.M.D., rectifică Kolea.

- Iar mie îmi place să spun N.F.B. şi aşa am să spun, îl întrerupse tăios şi cu ciudă Aglaia. În tot cazul, un lucru e limpede, că oricine ar fi fost doamna lui, orice ar fi făcut, amănuntul acesta nu-l interesa cîtuşi de puţin pe sărmanul cavaler. Era de ajuns că o alesese şi se încrezuse în „frumuseţea ei pură” pentru a i se închina de-a pururi; tocmai aici e meritul lui mare, că declarîndu-se o dată pentru totdeauna spadasinul ei, restul nu mai avea nici o importanţa pentru el, chiar dacă ar fi ajuns pe urmă o hoaţă; era dator să creadă în ea mai departe şi să lupte pentru frumuseţea ei neprihănită. Poetul a vrut, se pare, să reunească într-un singur chip neasemuit semnificaţia uriaşă a iubirii platonice proprie cavalerismului medieval, întruchipată în dragostea sublimă a unui cavaler „fără

teamă şi fără prihană”; bineînţeles, toate acestea sînt de domeniul idealului, dar la „cavalerul sărman”, sentimentul acesta a atins gradul cel mai înalt, ajungînd pînă la ascetism; trebuie să recunoaştem că facultatea de a iubi astfel este extrem de grăitoare şi de semnificativă, şi a avea asemenea sentimente oglindesc o trăsătură de caracter de mare profunzime şi, dintr-un anumit punct de vedere, foarte lăudabilă chiar, vădind un suflet nobil, fără a mai fi nevoie să ne gîndim la Don Quijote. „Cavalerul sărman” e acelaşi Don Quijote, dar un Don Quijote grav, nu comic. La început nu-l înţelesesem şi am rîs de el, dar acum îl iubesc pe „cavalerul sărman” şi, mai ales, respect isprăvile lui cavalereşti.

Aşa sfîrşi Aglaia şi, observînd-o, era greu de spus dacă vorbea serios sau glumea.

- O fi vorba de vreun nerod şi de isprăvile lui aşijderea! decise generăleasa. De altfel şi dumneata, domnişoară, văd că te-ai cam întrecut cu vorba, un întreg discurs; nu-ţi şade bine deloc! În tot cazul, nu se cade din partea ta, nu e îngăduit. Şi care sînt, mă rog, versurile acelea? Recită-le, probabil că le ştii pe de rost! Vreau să le aud numaidecît. Niciodată n-am putut suferi versurile şi văd că presimţirea nu m-a înşelat. Rogu-te, prinţe, pentru numele lui Dumnezeu, încearcă să rezişti pînă la capăt; se vede treaba, soarta noastră e să răbdăm împreună, adăugă ea, adresîndu-se lui Lev Nikolaevici. Părea indignată la culme.

Prinţul Lev Nikolaevici voi să spună ceva, dar din cauza tulburării nu era în stare să scoată un cuvînt. În schimb Aglaia, care-şi permisese atîtea în „discursul” ei, nu se arăta deloc contrariată, ci, dimpotrivă, părea cît se poate de mulţumită. S-ar fi spus că se pregătise dinainte să recite versurile acestea şi că aştepta numai să ne invitată. Se ridică imediat, serioasă şi gravă, păşi în mijlocul terasei şi se opri cu faţa înspre fotoliul în care şedea prinţul. Toată lumea o privea cu mirare şi aproape toţi - prinţul Ş., surorile, mama ei - urmăreau cu nelinişte scena, consternaţi oarecum de aceasta nouă şotie care ameninţa să depăşească limitele îngăduite.

Vedea însă că Aglaiei îi plăcea tocmai această gravitate solemnă caare se pregătea să înceapă recitarea versurilor.

Lizaveta Prokofievna era gata-gata s-o trimită la locul ei, dar în momentul cînd Aglaia începu să declame balada cu pricina, doi musafiri neaşteptaţi, discutînd tare, urcară treptele terasei, venind dinspre stradă. Era generalul Ivan Feodorovici Epancin însoţit de un

tînăr cu o înfăţişare distinsă. Apariţia lor stîrni un oarecare freamăt şi o vie mişcare printre musafiri.

VII

Tînărul de vreo douăzeci şi opt de ani care-l însoţea pe general era înalt, bine făcut, cu o faţă frumoasă şi inteligentă; ochii lui mari, negri, străluceau de spirit şi de ironie. Aglaia, fără să-i arunce măcar o privire, continua să recite versurile, lăsînd să se vadă că se uită numai la prinţ şi că nu i se adresează decît lui. Prinţul nu mai avu nici o îndoială că toate astea ea le făcea intenţionat. Sosirea celor doi oaspeţi însă îi permise să scape de situaţia extrem de penibilă în care se afla. Zărindu-i, se ridică pe jumătate şi îi adresă de departe un salut amabil generalului, făcîndu-i semn să nu întrerupă recitarea; pe urmă trecu în spatele fotoliului său şi, rezemîndu-se cu braţul stîng de spetează, continuă să asculte urmarea baladei într-o poziţie oarecum mai comodă şi, ca să zicem aşa, mai puţin „ridicolă" decît aşezat într-un fotoliu. La rîndul ei, Lizaveta Prokofievna îi invită printr-un gest imperios pe noii vizitatori să se oprească. Atenţia prinţului, de altfel, se îndreptă imediat asupra persoanei care-l însoţea pe general, deoarece bănuia că tînărul acesta este Evgheni Pavlovici Radomski, de care auzise vorbindu-se mult, şi la care se gîndise nu o dată pînă atunci. Îl deruta însă haina civilă a nou-venitului; Evgheni Pavlovici era militar. Cît timp ţinu recitarea versurilor, musafirului cel nou îi flutura pe buze un surîs ironic, ca şi cum ar fi auzit şi el de „cavalerul sărman".

„Nu este exclus să fi născocit chiar el toată povestea asta!" trecu prin gînd lui Mîşkin.

Cu totul altceva se petrecu între timp cu Aglaia. Poza artificială şi aerul afectat pe care le arborase în momentul cînd se pregăti să recite făcură loc pe nesimţite unei atitudini pline de seriozitate şi înţelegere faţă de ideea poetului; Aglaia se arătă atît de pătrunsă de sensul şi tonul poeziei, accentua fiecare cuvînt cu atîta convingere, încît nu numai că izbuti către sfîrşit să captiveze atenţia tuturor, ci chiar să şi justifice într-o oarecare măsură gravitatea exagerată cu care păşise adineauri în mijlocul terasei. Acum se putea crede că toată atitudinea ei de pînă atunci n-a fost decît expresia naivă a unui respect nemărginit pentru conţinutul şi semnificaţia adîncă a versurilor pe care voia să le transmită auditoriului. Ochii ei străluceau, şi în două rînduri un fior de exaltare pasionată străbătu chipul ei minunat. Poezia suna astfel:

Fost-a un voinic cu falã. Zis: sãrmanul cavaler.

Suflet drept şi faţă pală, Un viteaz în za de fier.

Şi-i fu dată-o soartă-amară, Căci, se spune că-ntr-o zi,

O vedenie fugară A Iui inimă-ndrăgi.

Şi de-atunci, dintr-o scînteie, Doru-I arse în văpăi,

De atunci nici o femeie Nu priviră ochii săi.

Îşi legă mătănii sfinte Peste gulerul de-atlaz,

Nu-şi sălta ca înainte Viziera de pe-obraz…

Plin de dragoste şi vise.

Gata fiind de orişice.

Pe-al său scut cu sînge scrise

Trei însemne — A.M.D.

Şi-n pustia Palestinei Călărindu-şi calul pag,

Cînd în luptă paladinii Invocau un nume drag,

în crunt iureş de oţele. Beat de sînge musulman,

Sanda Roşa, Iumen coeli! Striga el cu glas avan.

Reîntors din bătălie în castelul său străbun,

Trist, cu inimă pustie. Se sfîrşi, curînd, nebun.

Mai tîrziu, amintindu-şi cu consternare de toată scena aceasta, prinţul a fost multă vreme chinuit de o întrebare de nedezlegat pentru el: cum a putut ea să îmbine un sentiment atît de autentic, atît de frumos cu o glumă atît de răutăcioasă şi perfidă? În privinţa intenţiei de a-l înţepa şi a-şi bate joc de el, prinţul nu avea nici o îndoială şi pe bună dreptate: Aglaia, recitind versurile, îşi permisese să înlocuiască literele A.M.D. cu N.F.B. Era sigur că auzise bine (ulterior avu prilejul să se convingă că nu se înşelase). În tot cazul, gluma Aglaiei - căci era o glumă, deşi cam răutăcioasă şi nesăbuită, fusese premeditată. De o lună toţi vorbeau (şi rîdeau) de „cavalerul

sărman". Şi totuşi, oricît s-a străduit mai tîrziu prinţul să reconstituie în memorie întreaga scenă, reieşea că în loc să pronunţe cu un ton ironic literele acestea, în loc să le accentueze pentru ca să facă să reiasă sensul lor ascuns, Aglaia le pronunţă dimpotrivă cu o seriozitate atît de gravă, cu o simplitate aşa de naturală şi nevinovată, încît se putea crede că aceste litere figurau cu adevărat în text. Şi la această constatare prinţul îşi simţi inima zvîcnind ca de o împunsătură dureroasă. Lizaveta Prokofievna nu remarcă bineînţeles substituirea iniţialelor şi nici aluzia n-o sesiza. Generalul Ivan Feodorovici a înţeles doar atît, că se declamau nişte versuri. Printre auditori, mulţi au simţit cu surprindere aluzia, dar s-au făcut că nu bagă de seamă. Cît despre Evgheni Pavlovici (prinţul ar fi putut pune rămăşag), acesta nu numai că a înţeles totul, dar a căutat chiar s-o arate: prea elocvent era zîmbetul lui batjocoritor.

- Ce minunăţie! exclamă generăleasa transportată de admiraţie de îndată ce Aglaia isprăvi. Ale cui sînt versurile acestea?

- Puşkin le-a scris, maman. Vai, nu ne face de rîs, mai mare ruşinea! se scandaliza Adelaida.

- Ba, drept să spun, mă mir cum de nu m-am prostit de tot în anturajul vostru, replică cu acreală Lizaveta Prokofievna. Ce ruşine! De îndată ce ajungem acasă, să-mi prezentaţi versurile acestea ale lui Puşkin!

- Mi se pare că nici nu-l avem acasă pe Puşkin.

- Doar vreo două volume, ferfeniţite, care zac pe undeva din timpuri imemoriale, lămuri Aleksandra.

- Trimiteţi numaidecît pe cineva la oraş să cumpere cartea, să plece Feodor sau Aleksei cu primul tren, mai bine Aleksei. Iar tu, Aglaie, vino puţin încoace! Sărută-mă, ai recitat foarte frumos poezia; dacă ai spus-o fără gînd ascuns, din toată inima şi cu sinceritate, atunci eşti de compătimit, adăugă generăleasa cu voce scăzută, iar dacă ai ales-o cu un gînd anume, ca să-ţi baţi joc de el, află că nu te aprob, şi în cazul acesta era mult mai bine să n-o fi recitat deloc. Pricepi! Şi acum, du-te, domnişoară, mai vorbim noi în privinţa asta; am stat cam mult, e timpul să plecăm.

Între timp, prinţul se duse să-l salute pe general, prilej cu care acesta i-l prezentă pe Evgheni Pavlovici Radomski.

- L-am cules din drum, ca să spun aşa; chiar acum a sosit cu trenul;

aflînd că merg la Pavlovsk şi că toţi ai noştri sînt aici…

- Aflînd că şi dumneata eşti aici, îl întrerupse Evgheni Pavlovici, şi cum de multă vreme îmi propusesem să caut, nu numai cunoştinţa, dar şi prietenia dumitale, n-am vrut să pierd prilejul. Se pare că eşti suferind? Abia acum am aflat…

- Înzdrăvenit şi încîntat să te cunosc; am auzit mult şi chiar am vorbit despre dumneata cu prinţul Ş., răspunse Lev Nikolaevici întinzîndu-i mîna.

După acest schimb de amabilităţi, cei doi îşi strînseră mîna si se uitară lung unul în ochii celuilalt. Conversaţia deveni în curînd generală. Prinţul băgă de seamă (înregistra acum cu o sensibilitate extraordinară chiar şi unele lucruri care în mod normal scapă unei observaţii obişnuite) că haina civilă a lui Evgheni Pavlovici atrage în cel mai înalt grad atenţia şi uimirea tuturor, aşa încît toate celelalte impresii de pînă atunci păliră deodată şi pentru moment fură uitate. Ai fi zis că schimbarea aceasta de ţinută constituia un fapt de o gravitate excepţională. Adelaida şi Aleksandra, nedumerite, îl chestionau pe Evgheni Pavlovici. Prinţul Ş., rudă cu nou-venitul, dădea semne de nelinişte şi îngrijorare; cît despre general, acesta părea tulburat peste măsură. Numai Aglaia se mulţumi să arunce o privire plină de curiozitate, dar absolut calmă, asupra lui Evgheni Pavlovici, ca şi cum ar fi vrut numai să compare dacă-i sta mai bine îmbrăcat civil, după care întoarse cu indiferenţă capul, ingnorîndu-l cu desăvîrşire. Lizaveta Prokofievna nu-i adresă nici ea vreun cuvînt, deşi poate că era şi ea cam tulburată. Prinţul avu impresia că ea nu prea îl are la inimă pe Evgheni Pavlovici.

- M-a uimit! M-a dat gata! repeta întruna Ivan Feodorovici, asaltat de întrebări. Nu-mi venea să cred ochilor cînd l-am întîlnit adineauri, la Petersburg. Şi ce-i veni aşa deodată? Nu înţeleg! Că doar el era acela care tuna şi fulgera, susţinînd că nu trebuie să sărim peste cal.

După cum reieşea din discuţii, Evgheni Pavlovici îşi anunţase mai de mult intenţia de a demisiona, dar, ori de cîte ori aborda acest subiect, o făcea pe un ton mai mult glumeţ, aşa încît nimeni nu-l lua în serios. De altfel, obişnuia să discute chiar şi despre lucrurile cele mai grave pe acelaşi ton glumeţ, încît nu se putea şti cînd vorbeşte serios şi cînd glumeşte, mai cu seamă atunci cînd el însuşi voia să nu fie înţeles.

- E ceva provizoriu, am demisionat doar pentru cîteva luni. ce mult

pentru un an, făcea haz Radomski.

- Dar nu era cazul deloc, pe cît cunosc situaţia dumitale, protesta agitat generalul.

- Dar moşiile? Chiar dumneata mă sfatuiai să le mai vizitez din cînd în cînd; ş-apoi, vreau şi eu să fac o plimbare în străinătate…

Curînd discuţia alunecă spre alte subiecte, fără însă ca neliniştea şi îngrijorarea cu totul deosebite să se fi împrăştiat, şi prinţul, observator atent la tot ce se petrecea în jurul lui, putu să constate că emoţia provocată de un fapt în aparenţă atît de neînsemnat era cam prea neobişnuită, ceea ce dovedea că aici se ascunde ceva ce-i

scăpa lui.

- Aşadar, „cavalerul sărman” a apărut din nou pe firmament? întrebă Evgheni Pavlovici, apropiindu-se de Aglaia.

Spre surprinderea prinţului, ea îl măsură pe Radomski cu o privire întrebătoare şi chiar nedumerită, ca şi cum ar fi vrut să-i spună că nici nu putea fi vorba între ei de „cavalerul sărman” şi că nu înțelege rostul întrebării.

- Dar e tîrziu, e prea tîrziu la ora asta să trimiteți pe cineva la oraş să caute un volum de Puşkin, e prea tîrziu, se războia Kolea cu Lizaveta Prokofievna. De o mie de ori v-o repet: e prea tîrziu!

- Da, într-adevăr, e prea tîrziu acum şi cred că toate prăvăliile s-au închis, se amestecă şi aici Evgheni Pavlovici, depărtîndu-se în grabă de Aglaia. A trecut de ora opt, adăugă el, uitîndu-se la ceas.

- Am aşteptat atîta pînă acum, încît ar fi cazul să avem răbdare pînă mîine, strecură la rîndul ei Adelaida.

- De altfel, adăugă Kolea, nici nu se cuvine, e indecent ca nişte oameni din înalta societate să manifeste atîta interes pentru literatură. Întrebaţi-l pe Evgheni Pavlovici. Nu, e mai onorabil să te preocupe docarul galben cu roţi roşii.

- Iar ai început să vorbeşti cu fraze luate din cărţi, Kolea, remarcă Adelaida.

- Nici nu-i în stare să vorbească altfel, interveni Evgheni Pavlovici; împrumută expresii şi fraze întregi din articole de critică literară. De

mult am plăcerea să cunosc felul de a se exprima al lui Nikolai Ardalionovici. De data aceasta însă, n-a vorbit cu fraze luate din cărţi. Nikolai Ardalionovici face cu siguranţă aluzie la docarul meu galben cu roţi roşii. Numai că între timp l-am schimbat - ai rămas în urmă cu evenimentele, prietene.

Prinţul fusese atent la ceea ce spunea Radomski… Avu impresia că acesta se ţine cu multă demnitate, că este modest şi spiritual; dar mai cu seamă aprecie faptul că-l trata pe Kolea ca de la egal la egal, răspunzîndu-i simplu şi prietenos la toate tachinările.

- Ce-i asta? o întrebă Lizaveta Prokofievna pe Vera, fiica lui Lebedev, care apăru în faţa ei, ţinînd în braţe cîteva volume de format mare, foarte frumos legate şi aproape noi.

- E Puşkin, răspunse Vera. Puşkin al nostru, adăugă ea. Tata mi-a poruncit să vi le aduc.

- Cum aşa? Cum vine asta? se minună Lizaveta Prokofievna.

— Nu în dar, nu! N-aş îndrăzni să-mi permit aşa ceva! sări Lebedev de după umărul fiicei sale. Vi-l ofer în cost. Este Puşkin al nostru, al familiei, ediţia lui Annenkov, în prezent epuizată. Îl cedez la preţ oficial. Îl ofer cu veneraţie Excelenţei voastre ca să-l cumpăraţi şi să vă potoliţi astfel nobila nerăbdare a celor mai nobile sentimente literare ce vă însufleţesc.

— A! dacă vrei să-l vinzi, foarte bine, nu pot decît să-ţi mulţumesc. N-ai să fii în pierdere, nu te teme; numai nu te mai izmeni atîta, domnule! Am auzit vorbindu-se de dumneata, se spune că citeşti mult şi cunoşti o grămadă de lucruri, o să stăm într-o zi de vorbă; vrei să-mi aduci chiar dumneata cărţile acestea acasă?

— Cu veneraţie şi… respect! făcu strîmbîndu-se Lebedev, încîntat la culme şi cît pe ce să smulgă cărţile din mîinile fiicei lui.

- Să mi le aduci cu sau fără veneraţie, numai să nu mi le împrăştii pe drum. Dar cu o condiţie, adăugă Lizaveta Prokofievna, scrutîndu-l cu privirea, numai pînă la uşă, n-am de gînd să te primesc astăzi. Pe fiica ta Vera poţi s-o trimiţi chiar şi acum. daca vrei; îmi place mult.

— De ce nu spui de vizitatorii care aşteaptă afară? îl dojeni nerăbdătoare Vera pe tatăl său. Chiar dacă nu-i anunţi, ei tot au sa intre, au şi început să facă gură. Lev Nikolaevici, continuă ea - adresîndu-se prinţului, care se şi pregătise să-şi însoţească

musafirele şi era cu pălăria în mînă, sînt patru inşi dincolo care aşteaptă He mult sâ-i primiţi şi fac gălăgie, dar tata nu-i lasă să intre.

- Nişte musafiri? întrebă prinţul.

- Cică au treabă cu dumneavoastră; dar aşa cum arată, dacă nu-i lăsăm să între acum, ar fi în stare să vă oprească-n drum. E mai bine să-i primiţi, Lev Nikolaevici, după aceea la faceţi vînt. Gavrila Ardalionovici şi Ptiţîn se zbat acolo ca să-i potolească, iar ei nici nu vor s-audă măcar.

- E fiul lui Pavlişcev! Fiul lui Pavlişcev! N-ar trebui, n-ar trebui să-i lăsăm! se agită Lebedev dînd din mîini. Nu merită să stai de vorbă cu ei; nici n-ar fi de demnitatea dumitale, excelentissime prinţ, să te cobori pînă la ei. Crede-mă. Nu merită…

- Fiul lui Pavlişcev! Dumnezeule! strigă prinţul consternat. Ştiu… ştiu… dar… îl însărcinasem pe Gavrila Ardalionovici să se ocupe de chestiunea asta. Chiar adineauri îmi spunea că…

În momentul acela apăru pe terasă şi Gavrila Ardalionovici, urmat de Ptiţîn. Din odaia alăturată se auzi mare larmă; vocea sonoră a generalului Ivolghin părea că vrea să acopere glasurile celorlalţi; Kolea se repezi într-acolo.

- Foarte interesant! observă tare Evgheni Pavlovici. „Aşadar, ştie despre ce-i vorba!” gîndi prinţul.

- Care fiu al Iui Pavlişcev? De unde şi pînă unde?… întreba nedumerit generalul Epancin, plimbîndu-şi de la unul la altul privirea întrebătoare şi în cele din urmă înţelese fără greutate că era singurul care nu cunoştea această nouă istorie.

Într-adevăr, toţi păreau cuprinşi de emoţie şi nerăbdare. Prinţul nu înţelegea cum o chestiune pur personală a lui putea să deştepte atît interes din partea tuturor.

- Ar fi foarte bine ca dumneata să tranşezi personal şi chiar acum toată afacerea asta, spuse Aglaia, apropiindu-se de el cu un aer deosebit de grav, iar nouă să ne dai voie să-ţi fim martori. Vor te compromită, prinţe; e momentul să-ţi aperi drepturile cu toată străşnicia şi mă bucur de pe acum pentru dumneata.

- Şi eu doresc să se pună capăt o dată pentru totdeauna acestei înscenări mîrşave! strigă generăleasa. Fii cu băgare de seamă, prinţe,

şi nu-i cruţa deloc! Mi-au împuiat capul cu afacerea asta şi mult sînge rău mi-am făcut din pricina dumitale. Dar sînt curioasă să-i văd. Lasă-i să intre, iar noi mai rămînem. Aglaia a avut o idee bună. Dumneata ştii despre ce este vorba, prinţe? i se adresă ea prinţului Ş.

- Am auzit, fireşte; chiar la dumneavoastră în casă. Şi tare aş vrea să-i văd şi eu pe tinerii aceştia, răspunse prinţul Ş.

- Ăştia-s nişte nihilişti, nu-i aşa?

- Nu, nu sînt tocmai nihilişti, se amestecă în vorbă Lebedev, făcînd un pas înainte, în timp ce tot corpul îi tremura de emoţie, ăştia sînt şi mai şi; după cum spune nepotu-meu, i-au întrecut pînă şi pe nihilişti. Şi degeaba credeţi, Excelenţă, că prezenţa dumneavoastră îi va intimida. Nu prea se lasă ei intimidaţi cu una cu două. Printre nihilişti întîlneşti uneori şi oameni instruiţi, savanţi chiar; or, aceştia merg mult mai departe în sensul că urmăresc ceva precis, sînt în primul rînd oameni de acţiune. De fapt, e un fel de consecinţă a nihilismului, dar nu prin influenţa lui nemijlocită, ci mai mult din auzite, indirect; ei nici nu umblă să se manifeste prin vreun articolaş de gazetă sau aşa ceva, ci caută să se afirme direct prin fapte; aici nu mai e vorba că „un oarecare Puşkin” e socotit stupid sau că Rusia trebuie dezmembrată. Nu, nu, dumnealor, dacă le-a intrat ceva în cap, consideră că au tot dreptul să meargă pînă-n pînzele albe şi să nu dea înapoi de la nici un obstacol, chiar dacă pentru asta ar fi nevoie să trimită pe lumea cealaltă opt, zece sau mai multe persoane. De aceea nu te-aş sfătui, prinţe…

Dar prinţul se şi îndreptase spre uşă, în întîmpinarea noilor vizitatori.

- Îi calomniezi, Lebedev, spuse el zîmbind. Te-a indispus purtarea nepotului dumitale. Să nu-l credeţi, Lizaveta Prokoftevna. Vă asigur că alde Gorski şi Danilov nu sînt dccît excepţii, iar aceştia… pur şi simplu… au apucat pe o cale greşită… Numai că n-aş vrea să-i primesc aici, în prezenţa tuturor. Scuză-mă, Lizaveta Prokofievna, îi voi introduce ca să-i vedeţi, şi pe urmă trec cu ei alături. Poftiţi, domnilor!

Îl neliniştea de fapt un alt gînd, care ameninţa să devină o bsesie chinuitoare. I se păru cam ciudată coincidenţa aceasta; nu cumva cineva potrivise intenţionat lucrurile astfel, încît oamenii aceştia să se prezinte exact în momentul cînd avea el în vizită cîţiva musafiri, tocmai cu scopul de a-l compromite şi pentru a obţine astfel cîştig de

cauză?

Dar îşi reproşa cu amărăciune această „monstruoasă şi perversă bănuială”. Ar fi murit poate de ruşine dacă cineva ar fi putut citi în sufletul lui un astfel de gînd şi, în clipa cînd apărură noii lui vizitatori, era gata să se considere, cu toată sinceritatea, că dintre toţi cei adunaţi în juru-i el era cel mai de dispreţuit din punct de vedere moral.

Intrară patru tineri, urmaţi de generalul Ivolghin, înfierbîntat la culme şi pornit pe harţă. Din cauza surescitării îl lovise probabil o criză subită de elocinţă. „Acesta ţine cu mine în orice caz!” îşi spuse prinţul cu un zîmbet trist. Kolea se strecură şi el împreună cu tot grupul; îi vorbea aprins lui Ippolit, care făcea şi el parte din grup şi-l asculta cu un surîs ironic în colţul gurii.

Prinţul le oferi scaune noilor sosiţi. Toţi patru erau aşa de tineri (păreau să nu fi atins nici vîrsta majoratului), încît pe oricine l-ar fi cuprins nedumerirea de toată zarva produsă, de importanţa ce li se dădea şi mai ales de ceremonialul primirii lor. Ivan Feodorovici Epancin, de pildă, care nu ştia şi nu înţelegea nimic „din afacerea asta nouă”, se indignă la vederea acestor copilandri şi ar fi protestat cu siguranţă într-un mod oarecare, dacă nu l-ar fi intrigat ciudata pasiune cu care soţia lui se interesa de afacerile personale ale prinţului. Hotărî totuşi să rămînă, şi nu atît din curiozitate, cît mai ales din bunătatea inimii, socotind că prezenţa lui ar putea fi utilă şi că, in orice caz, îi va impresiona pe adversarii prinţului. Dar plecăciunea pe care i-o făcu de departe generalul Ivolghin îl irită din nou; Ivan Feodorovici încruntă sprîncenele şi se hotărî să nu scoată un cuvînt.

De altfel, printre tinerii aceştia se găsea şi unul de vreo treizeci de ani, fostul ofiţer devenit boxer, care făcuse parte din ceata lui Rogojin şi care altădată dădea „cîte cincisprezece ruble de pomană cerşetorilor”. Se putea ghici că îi însoţea pe ceilalţi pentru a le da curaj, ca un adevărat prieten ce era, iar la nevoie şi pentru un ajutor mai consistent. Personajul principal din grup, adică acela care trecea drept „fiul lui Pavlişcev”, cu toate că se prezentase sub numele de Antip Burdovski, părea un tînăr de vreo douăzeci şi doi de ani blond, slab, de statură mai mult înaltă decît potrivită. Îmbrăcat sărăcăcios, chiar neglijent, avea mînecile surtucului slinoase pînă la luciu, iar vesta lui, uzată şi închisă pînă în gît, nu lăsa să se vadă vreo urmă de cămaşă; un fular murdar de mătase neagră îi învălătucea ca o funie gîtul; avea mîinile nespălate şi obrazul foarte bubos. Privirea-

i cu o expresie de naivitate impertinentă, dacă se poate spune aşa, se armoniza perfect cu faţa lipsită de orice reflexe de cugetare, de ironie sau emoţie, exprimînd doar mulţumirea de sine tîmpă a omului îmbătat de conştiinţa dreptului său nelimitat, care culmina cu o nevoie ciudată de a fi şi de a se simţi întotdeauna nedreptăţit. Vorbea agitat, grăbindu-se şi înghiţind silabele, de parcă ar fi fost gîngav sau străin, deşi era rus sadea.

Îl însoţea nepotul lui Lebedev, pe care cititorul a avut prilejul să-l cunoască mai înainte, şi Ippolit. Acesta din urmă, un june de vreo şaptesprezece, cel mult optsprezece ani, avea o faţă inteligentă, păstrînd continuu o expresie de iritare, în care ghiceai pecetea unei boli ce nu iartă. Era slab ca un schelet, de o paloare galben-verzuie, ochii îi scînteiau febril şi două pete roşii îi acopereau obrajii. Tuşea întruna. După fiecare cuvînt, aproape după fiecare respiraţie, din pieptul lui ieşea un fel de horcăit şuierat. Se vedea cît colo că-l macină ftizia şi încă într-un stadiu foarte avansat. Ai fi zis că nu are de trăit mai mult de două-trei săptămîni. Sfîrşit de oboseală, el se lăsă să cadă pe scaun înaintea celorlalţi, care la început se simţiră puţin stînjeniţi. Dar, renunţînd la orice ceremonii, îşi reluară îndată obişnuitul aer de importanţă, de teamă probabil să nu-şi diminueze demnitatea, ceea ce nu prea concorda cu reputaţia lor de oameni care dispreţuiesc falsitatea convenienţelor sociale, orice fel de prejudecăţi mondene, într-un cuvînt, sfidează absolut totul şi nu admit decît propriile lor concepţii.

- Antip Burdovski, se bîlbîi precipitîndu-se „fiul lui Pavlişcev”.

- Vladimir Doktorenko! îşi anunţă numele clar şi răspicat, ba şi cu o nuanţă de orgoliu, nepotul lui Lebedev, voind parcă să sublinieze cît de mîndru e că se numeşte Doktorenko şi nu altfel.

- Keller! bombăni fostul ofiţer.

- Ippolit Terentiev! răsună strident glasul schelălăit al ultimului dintre vizitatori.

În sfîrşit, toţi luară loc pe scaunele înşiruite în faţa prinţului, pe urmă toţi se încruntară deodată şi, pentru mai mult curaj, îşi trecură şepcile dintr-o mînă în alta. Se vedea că fiecare s-a pregătit să vorbească şi totuşi tăceau cu toţii, într-o aşteptare încordată, agresivi şi sfidători, voind a spune parcă: „Ehei, nenişorule, cu noi n-o să-ţi meargă cu una cu două, pe noi nu ne duci de nas!” Era limpede că la cel dintîi cuvînt rostit de orişicine, şi-ar fi dat cu toţii drumul, sărind

cu gura care mai de care, întărîtîndu-se şi întrerupîndu-se unii pe alţii.

VIII

— Mărturisesc, domnilor, că nu mă aşteptam la această vizită, începu prinţul; am fost bolnav pînă mai ieri, însă chestiunea dumitale (se întoarse el către Antip Burdovski) i-am încredinţat-o lui Gavrila Ardalionovici Ivolghin încă de-acum o lună, lucru despre care te-am înştiinţat la timp. De altfel, nu mă eschivez de la o explicaţie personală, numai că momentul e cam nepotrivit… la o asemenea oră… de aceea propun să trecem în odaia de alături,dacă discuţia nu va ţine prea mult, bineînţeles… După cum vedeţi, acum sunt nişte prieteni la mine în vizită şi vă rog să mă credeţi…

- Prieteni… mă rog, cît poftiţi, dar daţi-mi voie, întrerupse deodată pe un ton hotărît, fără însă a ridica deocamdată glasul, nepotul lui Lebedev, daţi-ne voie să vă declarăm că aţi fi putut proceda mai politicos cu noi şi să nu ne faceţi să aşteptăm două ceasuri în antreu…

- Desigur… şi cu… astea-s maniere de prinţ? Şi asta… dumneata, vasăzică, te consideri un fel de general! Dar eu nu sînt servitorul dumitale! Şi, şi eu… se bîlbîia Antip Burdovski, cuprins de o emoţie teribilă; buzele-i tremurau, glasul trăda o profundă jignire, vorbele îi ţîşneau din gură cu stropi de salivă, de parcă s-ar fi spart un zăgaz şi puhoaiele i s-ar fi revărsat într-o cascadă de vorbe încîlcite, aşa fel că după primele zece cuvinte nu se mai putu înţelege nimic din toată peroraţia lui.

- Ce vreţi, maniere de prinţ! izbucni strident, cu o voce spartă Ippolit.

- Dacă mi se întîmpla aşa ceva mie, mormăi boxerul, adică dacă chestiunea m-ar fi privit direct şi personal, vreau să spun, ca un om de onoare ce sînt, ei bine, în locul lui Burdovski… eu…

- Credeţi-mă, domnilor, că abia de cîteva clipe am aflat că sînteţi aici, îi asigură încă o dată prinţul.

- Nu ne temem de prietenii dumitale, prinţe, oricine ar fi ei, pentru că sîntem în dreptul nostru! declară nepotul lui Lebedev.

- Cu ce drept, totuşi, dacă ne este permis să întrebăm, ţipă iarăşi Ippolit, înfierbîntat la culme, cu ce drept supui chestiunea lui

Burdovski judecății prietenilor dumitale? Dar poate că pe noi nu ne interesează părerea dumnealor; e limpede ce importanţă poate să aibă pentru noi judecata prietenilor dumitale!…

- Mă rog, dacă domnul Burdovski nu doreşte să discute aici, izbuti în sfîrşit să strecoare un cuvînt şi prinţul, uimit de un asemenea început neaşteptat, n-avem decît să trecem în camera de alături, aşa cum v-am mai propus; repet încă o dată că abia acum ani aflat de venirea dumneavoastră…

- Dar n-ai nici un drept, n-ai nici un drept!… prietenii dumitale… Asta-i!… se agită iarăşi Burdovski, aruncînd priviri bănuitoare şi sălbatice înjur şi pe măsură ce i se părea că este din ce in ce mai ameninţat, mai încolţit, se înfierbînta mai mult. Nici un drept! mai izbuti el să articuleze, apoi se opri brusc, rămînînd nemişcat şi mut, cu trupul aplecat înainte şi holbînd la prinţ ochii lui miopi şi bulbucaţi, împînziţi cu nenumătate vinişoare roşii. La aceasta, mirarea prinţului fu aşa de mare, încît amuţi şi el, uitîndu-se la rîndu-i cu ochii holbaţi la Burdovski.

— Lev Nikolaevici! i se adresă Lizaveta Prokofievna. la citeşte asta îndată, chiar acum; te priveşte direct pe dumneata şi e în legătură cu afacerea asta.

Cu un gest hotărît îi întinse o foaie umoristică săptămînală, indicîndu-i cu degetul articolul cu pricina. În momentul cînd vizitatorii aceştia neaşteptaţi îşi făceau apariţia, Lebedev, care căuta să cîştige cu orice preţ bunăvoința generălesei, răsărise lîngă ea şi, fără să spună o vorbă, scosese ziarul din buzunar şi-l pusese în faţa ei, arătîndu-i o coloană însemnată cu creionul. Rîndurile pe care Lizaveta Prokofievna avusese timpul să le parcurgă o uimiseră şi o tulburaseră nespus.

— N-ar fi mai bine să nu citesc cu glas tare? îngăimă buimăcit prinţul. Aş prefera să citesc singur… mai tîrziu…

— Atunci citeşte tu mai bine, chiar acum şi cu glas tare! se întoarse Lizaveta Prokofievna către Kolea, smulgînd ziarul din mîinile prinţului, care abia apucase să-l atingă. Citeşte tare, s-audă toată lumea.

Fire impulsivă şi pasionată, Lizaveta Prokofievna proceda uneori cam pripit, fără să se mai gîndească la urmări. Ivan Feodorovici se foi, cuprins de nelinişte. Şi în timp ce toţi ceilalţi rămaseră nemişcaţi şi aşteptau cu nedumerire, Kolea desfăcu ziarui şi începu să citească

pasajul pe care Lebedev se grăbi să i-l arate, plin de zel:

Proletari şi odrasle de sînge albastru. O întîmplare de jaf printre nenumăratele tîlhării din ziua de azi şi din toate zilele! Progres! Reformă! Dreptate!

Se petrec lucruri ciudate în sfînta noastră Rusie, cum se obişnuieşte să i se spună, în veacul nostru de reforme şi de afaceri veroase, în evul acesta de afirmare a naţiunilor, cînd sutele de milioane iau in fiecare an drumul străinătăţii, secolul stimulării industriei şi imobilizării braţelor de muncă ele, etc, n-ai cum să le înşiri pe toate şi de aceea, domnilor, să trecem direct la fapte. S-a întîmplat o istorie cam ciudată, în care este implicat unul dintre vlăstarele defunctei noastre aristocraţii (de profundis!), unul dintre acele vlăstare ai cărui strămoşi s-au ruinat definitiv la ruletă iar părinţii au fost nevoiţi să îmbrăţişeze cariera militară, de obicei ca simpli iuncheri sau locotenenţi, sfîrşind în majoritatea cazurilor pe banca acuzaţilor pentru mînuirea uşuratică a banilor publici, iar copiii acestora ori ies nişte idioţi, aidoma eroului povestirii noastre, ori sînt implicaţi în felurite fapte penale, pentru care, de regulă, juraţii îi achită spre obştească pilduire şi îndreptare; ori, în sfîrşit, se fac de pomină prin una din acele manifestări scandaloase care uimesc publicul şi adaugă o nouă pată de ruşine asupra epocii noastre şi aşa îndeajuns de compromise. Acum şase luni, cu alte cuvinte iarna trecută, odrasla noastră de sînge albastru se întorcea în Rusia, cu ghetre la picioare după moda străină şi tremurînd de frig într-o pelerină subţire. Venea din Elveţia, unde fusese supus unui tratament special contra idioţiei (sic!). Trebuie să recunoaştem că norocul l-a favorizat, căci, fără a mai vorbi de interesanta lui boală, al cărei leac şi l-a găsit în Elveţia (Cum se poate oare lecui cineva de idioţie? Ce părere aveţi despre asta?!!), în cazul lui s-a adeverit vechea zicală rusească, după care norocul trage la un anumit soi de oameni! ca să nu le mai zicem pe nume. Judecaţi şi dumneavoastră: rămas orfan încă din faşă de ambii părinţi - în treacăt fie zis, tată-său fusese locotenent în armată şi a murit în timp ce se afla în arest pentru faptul de a fi făcut praf la cărţi toţi banii companiei sau poate chiar şi pentru că întrecuse măsura în aplicarea bătăii cu vergele faţă de un subaltern al său (amintiţi-vă timpurile de atunci, domnilor!) - domnişorul nostru a fost crescut graţie mărinimiei unui foarte bogat moşier rus. Boierul acesta, pe care-l vom numi P., era pe timpurile acelea de aur stăpîn a patru mii de suflete (suflete de iobagi!). Ce-o mai fi însemnînd şi asta, înţelegeţi ceva, domnilor! Eu unul nu înţeleg; trebuie căutat în dicţionar sensul acestei expresii, căci vorba poetului:

«Deşi prea veche nu e amintita întîmplare,/ Dar totuşi azi aproape nu-ţi vine să mai dai crezare!» Boierul nostru făcea parte, după cîte se pare, dintre trîntorii şi paraziţii ruşi care-şi petrec în străinătate existenţa lor trîndavă, stînd vara la băi, iar iarna tocîndu-şi bănuţii în sume fabuloase în Paris. Se poate afirma cu toată certitudinea că în buzinutrul patronului de la Château des fleurs se scurgea (ce baftă pe el!) cel puţin o treime din veniturile pe care le aduceau iobagii stăpînului lor. Oricum ar fi fost, fluşturaticul pierde-vară P. îl crescu pe cuconaşul nostru ca pe un prinţ, cu guvernori şi guvernante (drăguţe, se-nţelege) pe care le aducea de la Paris. Dar aristocraticul orfan, ultima mlădiţă a nobilei familii, era idiot. Guvernantele recrutate de la Château des fleurs n-au avut ce-i face şi, ajuns la vîrsta de douăzeci de ani, elevul lor nu ştia să vorbească nici limbi străine şi nici măcar ruseşte. Acest din urmă păcat însă e oarecum scuzabil. La sfîrşit, căpăţîna rusească de stăpîn de iobagi a lui P. fu subit străluminată de o idee năstruşnică: în Elveţia se pricepeau să scoată dintr-un idiot un om deştept. De altfel, fantezia aceasta nu era lipsită de logica ei: parazit şi proprietar de meserie, el trebuia negreşit să-şi închipuie că, dacă ai bani, poţi cumpăra orice pe piaţă, chiar şi inteligenţă, mai cu seamă în Elveţia. Tratamentul, încredinţat unui celebru profesor elveţian, ţinu cinci ani, înghiţind mii de ruble: idiotul, fireşte, n-a devenit inteligent, e de prisos s-o mai spunem, în schimb, vorbind cu indulgenţă, începu oarecum să semene a om. Într-o zi însă, P. moare subit, fără să lase, bineînţeles, nici un fel de testament. Afacerile, cum se întîmplă de obicei, îi rămăseseră foarte încurcate. Se iviră o mulţime de moştenitori lacomi, cărora nici nu le pasa de ultimele vlăstare aristocratice care prin oblăduirea defunctului se tratau în Elveţia de idioţie ereditară. Oricît de cretin era vlăstarul nostru, îl ajută totuşi capul să-şi ducă profesorul de nas şi vreme de doi ani, cică, ascunzîndu-i moartea binefăcătorului său, s-a putut bucura de tratament gratuit. Dar profesorul nu se lăsă mai prejos, fiind şi el un pungaş şi jumătate: văzînd în cele din urmă că nu mai primeşte bani, speriat în special de pantagruelica poftă de mîncare a pacientului său, îi puse în picioare o pereche de ghetre ponosite, îl milui cu o pelerină care nu-i mai era de trebuinţă şi-l expedie nach Russland într-un vagon de clasa a treia. Ducă-se pe pustie, să nu-i mai vadă în Elveţia! S-ar fi putut crede că fericirea i-a întors spatele eroului nostru. Da' de unde! Fortuna, care omoară prin foamete gubernii întregi, îşi revarsă dintr-o dată toate harurile asupra puiului de aristocrat, ca „ Nourul" lui Krîlov, care trece peste ţarinile uscate ca să se reverse deasupra oceanului. (chiar în momentul cînd ajunge el la Petersburg, moare la Moscova o rudă de-a mamei sale (care provenea, bineînţeles, dintr-o familie de mari

negustori), un bătrîn negustor, fără urmaşi, un raskolnic bărbos, lăsînd o moştenire de mai multe milioane, sumă rotunjoară, în bani lichizi (unde e norocul acela să ne răsfeţe şi pe noi cititorule!) şi toate în favoarea odraslei cu sînge albastru în vine care se tratase de idioţie într-o casă de sănătate din Elveţia! Ce schimbare de decor! În jurul baronului nostru cu ghetre, căruia i se aprinseră la un moment dat călcîiele după o frumoasă şi celebră curtezană, se adună deodată o mulţime de prieteni (s-au descoperii chiar şi rude) şi mai cu deosebire un roi de tinere fete din lumea selectă, dornice să contracteze o căsătorie legitimă; se putea, într-adevăr, visa o partidă mai avantajoasă? Mă rog: aristocrat, milionar, idiot - toate calităţile la un loc! Un astfel de bărbat nu găseşti chiar de ai căuta cu luminarea, şi nici după comandă nu ţi-l confecţionează nimeni!…

— Asta-i… Asta-i prea de tot! strigă Ivan Feodorovici indignat la culme.

— Opreşte-te Kolea! se rugă prinţul cu voce sugrumată. Din toate părţile se auziră exclamaţii.

— Să citească! Să citească mai departe! porunci Lizaveta Prokofievna, care de-abia reuşea să se stăpînească. Prinţe, dacă-l opreşti să citească, ne certăm pentru totdeauna!

Vrînd-nevrînd, Kolea a trebuit să continue; tulburat de emoţie, roşu la faţă, el citi mai departe:

Dar în timp ce proaspătul nostru milionar plutea, ca să zicem aşa, în al nouălea cer, interveni un fapt cu totul neaşteptat. Într-o bună zi se prezentă la dînsul un om cu o înfăţişare calmă şi severă, modest, dar distins. Cu o ţinută politicoasă şi demnă, în cuvinte cumpănite şi pline de înţelepciune şi adevăr, vizitatorul, în care se putea ghici imediat un spirit progresist, expune pe scurt motivul vizitei sale: e avocat, i-a fost încredinţat cazul litigios al unui tînăr şi vine din partea clientului său. Tînărul acesta este de fapt fiul lui P., deşi poartă alt nume. în tinereţe, afemeiatul P. a sedus o tînără fată, săracă şi cinstită, din personalul lui de serviciu; fata, deşi era iobagă, primise o educaţie după moda europeană (cum vedeţi, aşadar, şi aici se amestecară drepturile senioriale ale fostei iobăgii)- Cînd inerentele urinări ale acestei legături deveniră prea bătătoare la ochi, el se grăbi s-o mărite cu un om modest, dar cu caracter nobil, care de multă vreme o iubea pe această tînără. La început i-a ajutat băneşte pe tinerii căsătoriţi. Curînd însă ajutorul i-a fost respins de bărbatul care, pe lîngă că era un om de caracter, avea şi o slujbă destul de

bună. Încetul cu încetul, nepăsătorul boier uită de fata pe care o sedusese şi de copilul rezultat din relaţiile lor; pe urmă, după cum se ştie, muri fără să lase testament. Fiul lui P., născut după căsătoria mamei lui, găsi un adevărat tată în omul generos al cărui nume îl poartă. Dar acesta murind, orfanului i-a revenit greaua povară de a se întreţine singur pe el şi pe mama suferindă şi şchioapă. Lăsîndu-şi mama undeva, într-o gubernie îndepărtată, el plecă în capitală şi, printr-o muncă sîrguincioasă, dînd lecţii copiilor de negustori, îşi asigură mijloace care i-au permis întîi să urmeze liceul, iar apoi să frecventeze nişte cursuri practice, ţinînd seama de ţelurile lui viitoare. Dar ce poţi cîştiga dînd lecţii plătite cu zece copeici ora pe la casele de negustori, cînd trebuie să întreţii pe deasupra şi o mamă bolnavă şi infirmă, încît nici moartea ei acolo departe în gubernie aproape că nu i-a uşurat existenţa. Acum se pune întrebarea: Ce atitudine ar fi trebuit să adopte, de fapt, odrasla noastră aristocratică? Fără îndoială, cititorule, tu îţi închipui că şi-a spus: ,,Toată viaţa mea am fost copleşit de binefacerile lui P.; acesta a cheltuit mii de ruble ca să mă crească, să-mi dea guvernante, să mă ţină în Elveţia, într-o casă de sănătate, ca să mă lecuiască de idioţie. Acum, iată cu eu dispun de milioane, iar fiul lui P., acest tînăr de caracter, cu nimic vinovat de greşelile unui tată uşuratic şi uituc, se istoveşte dînd lecţii pentru cîteva copeici. Tot ceea ce s-a făcut pentru mine ar fi trebuit, de fapt, să se facă pentru el. Sumele enorme care s-au cheltuit în interesul meu, în fond, nu erau ale mele. Numai printr-o greşeală a norocului orb, am putut beneficia de ele; i se cuveneau de fapt fiului lui P. El trebuia să profite şi nu eu, de care P. s-a interesat doar dintr-un simplu capriciu, uitînd de obligaţiile lui de părinte; ca om cu adevărat nobil, delicat şi drept, ar trebui să cedez jumătate din moştenirea pe care o capăt fiului binefăcătorului meu; dar pentru că sînt înainte de toate un om calculat iar pe de altă parte fiindcă înţeleg că afacerea aceasta n-are un temei juridic, nu voi renunţa la jumătate din milioanele mele. Totuşi, ar fi prea meschin şi ruşinos din partea mea (boiernaşul uitase că n-ar fi fost nici convenabil pentru el) ducă nu i-aş înapoia fiului Iui P. cel puţin zece mii de ruble pe care tatăl său le-a cheltuit ca să mă vindec de idioţie. E o chestiune de conştiinţă şi de dreptate! În definitiv, ce aş fi devenit eu dacă P. nu s-ar fi ocupat de educaţia mea şi dacă, în loc să se ocupe de mine, s-ar fi îngrijit de fiul său? "

Dar nu, domnilor! Iată că odraslele noastre nobile nu judecă astfel. Oricît s-a străduit avocatul, care din pură prietenie pentru tînăr şi aproape fără voia acestuia se însărcinase să-i apere interesele, oricît a încercat să-i demonstreze fostului pacient al casei de sănătate elveţiene, invocînd toate consideraţiile de cinste, onoare, dreptate şi

chiar de cel mai practic şi elementar calcul, acesta rămase neclintit. Şi asta încă n-ar fi nimic, căci ce-i într-adevăr de neiertat şi ceea ce nici o boală, oricît de originală ar fi ea, n-ar putea scuza, e că milionarul acesta, de-abia ieşit din ghetrele profesorului său, nici n-a fost măcar în stare să priceapă că nobilul tînăr, care se omoară dînd lecţii, nu-i cere pomană şi nici ajutor, ci dreptul şi bunul său, deşi din punct de vedere juridic n-ar putea s-o dovedească şi că, de fapt, nu era o cerere formală din partea lui, ci numai o intervenţie binevoitoare a prietenilor săi. Cu un aer trufaş şi plin de mulţumire că are acum posibilitatea de a-i strivi nepedepsit pe oameni cu milioanele lui, progenitura aceasta de sînge albastru scoate galanton din portofelul său un bilet de cincizeci de ruble şi-l trimite nobilului tînăr ca o pomană umilitoare. Nici nu vă vine să credeţi, nu-i aşa, domnilor? Sinteţi indignaţi, scandalizaţi, cuprinşi de revoltă, şi cu toate astea întocmai aşa a procedat! Bineînţeles, banii i-au fost imediat restituiţi sau, mai bine zis, i-au fost zvîrliţi în obraz. Şi cum rămîne totuşi cu această chestiune a noastră? Nefiind de resortul justiţiei, nu rămîne decît s-o supunem judecăţii opiniei publice!O aducem şi cunoştinţa publicului, garantînd exactitatea faptelor. Se zice că un prea bine cunoscut umorist de la noi, aflînd de acest caz, ar fi ticluit pe loc o epigramă admirabilă, demnă să ocupe loc nu numai în cronica moravurilor provinciale, dar şi a celor din capitală:

În mantaua căpătată de la Schneider, ani de-a rînd

Liova mendrele-şi făcuse, Vremea în zadar pierzînd.

Moştenindu-şi milionul, El în ghetre. precum ştiţi,

Ruga-şi spune în ruseşte… Iar studenţii-s pungăşiţi."

Isprăvind de citit, Kolea trecu repede gazeta prinţului şi, fără a rosti un cuvînt, se ghemui într-un colţ, acoperindu-şi faţa cu mîinile. Un copleşitor sentiment de ruşine îl cuprinsese; sufletul său neviciat de copil, nedeprins cu mocirla vieţii, era zguduit peste măsură. I se părea că se întîmplase ceva nemaipomenit de grav, o catastrofă neaşteptată, care a distrus totul, şi că el este cauza celor întîmplate, fie numai pentru faptul de a fi citit cu glas tare pamfletul acela dezgustător.

Un sentiment asemănător păreau că încearcă şi toţi ceilalţi.

Domnişoarele erau vizibil şocate, ruşinate. Lizaveta Prokofievna îşi stăpînea cu greu clocotul de mînie şi în sinea ei poate chiar regreta amarnic că se amestecase în afacerea asta. Prinţul era într-o stare

cum se întîmplă adesea în asemenea cazuri cu oamenii din cale-afară de sfioşi: i se făcu atît de ruşine pentru omul care a putut să scrie asemenea lucruri, atît de ruşine pentru musafirii lui, încît în primul moment nici nu îndrăzni să-i privească. Ptiţîn, Varia, Ganea, chiar şi Lebedev — se simţeau jenaţi cu toţii. Lucru şi mai curios însă, atît Ippolit, cît şi „fiul lui Pavlişcev" păreau şi ei cam surprinşi, iar nemulţumirea nepotului lui Lebedev era evidentă. Singur boxerul şedea plin de importanţă şi perfect calm, răsucindu-şi mustaţa, şi dacă avea privirea plecată în jos, nu era de ruşine, ci mai degrabă dintr-o subită modestie şi dintr-un sentiment de triumf prea evident. Nu încăpea nici o îndoială că articolul îi plăcuse grozav.

- Asta e prea din cale-afară! mormăi Ivan Feodorovici. Parcă s-au adunat cincizeci de lachei ca să compună mîrşăvia asta.

- Dă-ă-mi voie să te întreb, domnul meu, cum îţi îngădui să faci asemenea presupuneri insultătoare? se burzului, tremurînd din tot corpul, Ippolit.

— Asta, asta, asta pentru un om cu sufletul nobil… trebuie să recunoşti, generale, că, dacă e vorba de un om nobil, este o adevărată insultă! bombăni boxerul, care la rîndul său, se simţi dator să spună ceva, răsucindu-şi mustăţile şi dînd din umeri.

— Mai întîi că eu nu sînt pentru dumneata ,,domnul meu" şi apoi, n-am de gînd să-ţi dau dumitale nici un fel de explicaţie răspunse cu vehemenţă Ivan Feodorovici; apoi, fără să mai adauge un cuvînt, se ridică şi se îndreptă spre scara terasei, râmînînd în picioare pe prima treaptă, cu spatele întors spre public; era îndignat de faptul că Lizaveta Prokofievna nu se gîndise nici acum să se ridice şi să plece.

— Domnilor, vă rog, domnilor, dar daţi-mi voie, în sfîrşit, să vorbesc şi eu! strigă îndurerat prinţul. Vă rog să vorbim în aşa fel ca să ne putem înţelege. Eu… nimic, domnilor despre articol, fie; numai că tot ce s-a scris acolo nu-i adevărat, totul e fals de la un capăt la altul; spun asta pentru că şi dumneavoastră o ştiţi; e o ruşine. De aceea nici nu-mi vine a crede că unul dintre dumneavoastră ar fi putut să scrie aşa ceva.

- N-am ştiut nimic de existenţa acestui articol pînă-n clipa de faţă, declară Ippolit, şi nu-l aprob deloc.

— Cu toate că ştiam că era scris, dar… nici eu n-aş fi sfătuit să fie publicat, deoarece e prematur, spuse la rîndul său nepotul lui Lebedev.

- Eu am ştiut, dar e dreptul meu… eu.. începu să se bîlbîie iar „fiul lui Pavlişcev”.

— Cum! Chiar dumneata ai scris asta? întrebă prinţul, privindu-l cu mirare pe Burdovski. Nu e cu putinţă!

- Am putea totuşi să vă contestăm dreptul de a pune astfel de întrebări, observă nepotul lui Lebedev.

- M-a mirat numai faptul că domnul Burdovski a putut… dar, în sfîrşit, iată ce voiam să spun: din moment ce aţi dat publicităţii acesta, tipărind articolul în presă, pentru ce v-aţi formalizat dineauri atît, cînd am început să vorbesc în faţa prietenilor mei?

- În sfîrşit! murmură Lizaveta Prokofievna, clocotind de mînie.

- De altfel, dumneata, prinţe, n-ar trebui să uiţi, se amestecă în vorbă, pierzîndu-şi răbdarea, Lebedev, că dacă ai acceptat să-i primeşti şi să-i asculţi, e numai din bunăvoinţa şi… neasemuita bunătate a inimii dumitale generoase; căci n-aveau dreptul la nici o pretenţie, cu atît mai mult că ai încredinţat afacerea lui Gavrila Ardalionovici, şi asta tot dintr-un exces de bunăvoinţă. Îmi permit să-ţi mai aduc aminte, excelentissime prinţ, că avînd în momentul de faţă prieteni în casă, o societate selectă, nu poţi sacrifica astfel de musafiri pentru domnii aceştia, şi că depinde numai de dumneata ca să-i dăm pe toţi afară, imediat. Mie, ca stăpîn al casei, mi-ar face chiar cea mai mare plăcere să le fac vînt…

- Foarte bine! aprobă cu voce tunătoare tocmai din fundul încăperii generalul Ivolghin.

- Ajunge, Lebedev, destul, destul… începu prinţul, dar o explozie de strigăte de indignare îi acoperi vorbele.

- Ba să avem iertare, prinţe, acum nu se mai poate spune că-i destul! strigă nepotul lui Lebedev, al cărui glas le acoperi pe toate celelalte. Acum trebuie pusă chestiunea pe şleau, cu toată claritatea, căci se pare că nu e prea înţeleasă. Văd că au intervenit aici elemente de şicană juridică, şi pe temeiul lor sîntem ameninţaţi să fim daţi afară! Dar bine, prinţe, ne crezi aşa de proşti, ca să nu înţelegem că această chestiune nu-i deloc juridică şi că, privind-o din punct de vedere legal, n-avem dreptul să-ţi pretindem nici o ieţeaie! Adevărul e că noi ştim prea bine că dreptul stabilit de legile în vigoare e împotriva noastră, dar mai ştim în acelaşi timp că avem de partea noastră un drept al omeniei, dreptul natural, dreptul bunului-simţ şi al

conştiinţei, şi chiar dacă acest drept nu este înscris în nici una dintre legile putrede ale mizerabilelor coduri omeneşti, un om înzestrat cu bun-simţ, un om cinstit şi de bună-credinţă trebuie să rămînă cinstit şi om de omenie chiar şi atunci cînd este vorba de unele cazuri neinserate în coduri. lată de ce am venit aici fără teama de a fi daţi afară (cum aţi binevoit să ne ameninţaţi, adineauri), numai pentru că pretindem şi nu cerşim pentru că am călcat regulile bunei-cuviinţe, venind la o oră atît de tîrzie (cu toate că nu era deloc tîrziu cînd am ajuns aici, dar ne-aţi făcut să aşteptăm în antreu); şi dacă, după cum spuneam, am intrat fără să ne temem, e numai pentru că eram siguri că vom găsi în dumneata un om cu bun-simţ, vreau să spun un om de onoare şi de conştiinţă. Da, ăsta-i adevărul, nu ne-am prezentat ploconindu-ne umili, n-am intrat ca nişte solicitatori care apelează la mila dumitale sau ca nişte pomanagii, ci am intrat cu capul sus, ca nişte oameni liberi, care, repet, nu se milogesc, ci pretind categoric (aţi auzit, noi nu cerşim, ci pretindem; notaţi bine asta!). Te întrebăm fără ocol şi cu toată demnitatea: crezi că ai dreptate în chestiunea Burdovski? Recunoşti că Pavlişcev te-a umplut de binefaceri şi poate chiar te-a scăpat de la moarte? Dacă recunoşti (ceea ce pare absolut evident), nu crezi că este cazul, sau nu ţi se pare că ar fi echitabil acum, cînd dispui de milioane, să-l despăgubeşti la rîndul dumitale pe nefericitul urmaş al lui Pavlişcev, cu toate că poartă numele de Burdovski? Da sau nu? Dacă spui da, cu alte cuvinte, dacă ai ceea ce voi numiţi în limbajul vostru onoare şi conştiinţă, iar în concepţia noastră nu sînt decît bunul-simţ şi raţiunea, atunci dă satisfacţie pretenţiei noastre şi cu asta am terminat. Dă-ne satisfacţie fără rugăminţi şi fără mulţumiri din partea noastră; să nu te aştepţi la aşa ceva, pentru că nu e vorba să faci ceva pentru noi, ci pentru triumful dreptăţii. Dacă refuzi să ne satisfaci, cu alte cuvinte, dacă răspunzi nu, ne vom retrage îndată considerînd afacerea ca şi încheiată. Dar îţi vom spune verde în faţă, în prezenţa tuturor persoanelor de aici, că eşti un om cu orizontul îngust şi mintea încuiată; că de aici încolo n-ai nici obrazul şi nici dreptul să te numeşti om de onoare şi de conştiinţă, pentru că dreptul acesta vrei să ţi-l procuri cu un preţ prea ieftin. Am terminat. Aşa se prezintă chestiunea. Şi acum poţi să ne scoţi pe uşă afară, dacă-ţi dă mîna. Ai tot dreptul s-o faci, că doar eşti la dumneata acasă şi puterea e de partea dumitale. Dar să nu uiţi un lucru, că noi nu cerşim, ci pretindem. Nu cerşim, ci pretindem!

Rostind aceste cuvinte cu multă emfază, nepotul lui Lebedev se opri.

- Nu cerşim, ci pretindem, pretindem, pretindem!… îi ţinu isonul şi Burdovski, devenind roşu ca racul.

După ce nepotul lui Lebedev tăcu, printre musafiri se produse oarecare rumoare; se auziră chiar şi voci de protest, cu toate că, în afară de Lebedev, din ce în ce mai agitat, de parcă l-ar fi cuprins frigurile, toţi ceilalţi păreau că evită să se amestece în această afacere. (Lucru curios însă, Lebedev, care, bineînţeles, era de partea prinţului, părea totuşi mîndru de elocinţa nepotului său; căci numai acesta putea fi tîlcul privirii lui extrem de satisfăcute pe care o plimbă pe feţele celor de faţă.)

- Eu cred, începu prinţul cu o voce sugrumată, eu aşa cred, domnule Doktorenko, că într-o anumită măsură dumneata ai perfectă dreptate, ba aş putea spune chiar că ai dreptate în cea mai mare măsură şi aş fi cu totul de părerea dumitale, dacă n-ar lipsi ceva din afirmaţiile dumitale. Ce anume ai omis nu mă simt în stare şi nici n-aş şti să precizez, dar pentru ca aceste afirmaţii să fie pe deplin echitabile şi adevărate le lipseşte, desigur, ceva ce-mi scapă momentan. Dar să lăsăm asta şi să revenim la chestiunea noastră. Spuneţi-mi, domnilor, pentru ce aţi publicat articolul acesta? Totul nu e decît o calomnie crasă şi în concluzie, domnilor, socot că aţi comis o mare mîrşăvie.

- Daţi-mi voie!…

- Domnule!…

- Dar asta-i… asta-i… asta-i… se auziră exclamaţii din rîndurile musafirilor indignaţi la culme.

- În privinţa articolului, replică Ippolit cu glasul lui strident, v-am mai spus că nici eu, nici ceilalţi nu-l aprobăm! Iată cine l-a scris, adăugă el, arătîndu-l pe boxer, care stătea alături de dînsul, şi l-a scris necuviincios şi agramat, în stilul său de cazarmagiu incorigibil. E un imbecil dublat de un afacerist, recunosc şi nu mă dau în lături să i-o spun oricînd în faţă. Şi totuşi, într-o oarecare măsură, are şi el dreptate: publicitatea este dreptul legitim al fiecăruia şi, prin urmare, şi al lui Burdovski. Iar pentru tîmpeniile lui să răspundă el singur. Cît despre protestul pe care l-am formulat adineauri, în numele tuturor, împotriva prezenţei prietenilor dumitale, cred că e nevoie să vă explic, domnilor, că am protestat numai pentru a afirma sus şi tare dreptul nostru, căci în realitate doream chiar să asiste şi martori; adineauri, înainte de a intra aici, eram toţi patru de acord asupra acestui punct. Oricine ar fi aceşti martori, fie chiar şi prietenii dumitale, ei nu vor putea să nu recunoască dreptul lui Burdovski (avînd în vedere că acest drept este absolut evident şi de o exactitate

matematică), şi poate tocmai de aceea este preferabil ca martorii aceştia să fie amicii dumitale; cu atît mai evident are să reiasă adevărul.

- Aşa e, am fost de acord asupra punctului acestuia, întări nepotul lui Lebedev.

- Dar dacă este aşa, dacă asta era dorinţa dumneavoastră, pentru ce adineauri aţi făcut atîta tărăboi? întrebă prinţul mirat.

- Cît despre articol, prinţe, găsi prilejul să-şi plaseze cuvîntul şi Keller, însufleţindu-se teribil şi cu un aer de satisfacţie (probabil că la aceasta contribuia în mare măsură şi prezenţa doamnelor), cît despre articol, mă recunosc a fi autorul, cu toate că am fost criticat, cum aţi auzit şi dumneavoastră, de prietenul meu suferind, căruia din pricina şubredei lui sănătăţi m-am obişnuit să-i trec multe cu vederea. Eu am scris articolul şi l-am publicat, sub formă de corespondenţă, în ziarul unui bun prieten al meu. Numai versurile nu-mi aparţin şi au fost compuse de un celebru umorist. Lui Burdovski i-am citit textul gata redactat, însă nu în întregime, şi el m-a autorizat să-l public imediat, deşi cred că veţi fi cu toţii de acord că puteam să-l public şi fără să-i cer consimţămîntul. Publicitatea este un drept al tuturor, nobil şi salutar. Sper că dumneata, prinţe, eşti îndeajuns de progresist pentru a nu contesta…

- Nu contest nimic, dar spune şi dumneata dacă articolul acesta nu este…

- Prea tare, vrei să spui? Bine, dar aici intervin interesele superioare ale societăţii, cred că eşti de acord cu asta, şi apoi cum e cu putinţă oare să treci sub tăcere un fapt aşa de strigător la cer? Cu atît mai rău pentru cei vinovaţi, dar binele societăţii înainte de toate. Cît despre unele inexactităţi, unele hiperbole, ca să spun aşa, înţelegi şi dumneata că ceea ce interesează în primul rînd este scopul, iniţiativa; important este exemplul binefăcător pe care-l oferă, restul se poate clarifica mai tîrziu; şi, la urma urmei, aici contează si construcţia, stilul, aspectul umoristic, ca să zic aşa, şi, în sfîrşit, toată lumea scrie în felul acesta, nu eşti de acord? Ha, ha, ha!

- Dar aţi apucat pe o cale cu totul greşită, vă asigur, domnilor! strigă prinţul. Aţi publicat articolul, presupunînd că nu voi consimţi în nici un caz să-i dau satisfacţie domnului Burdovski; deci, cu scopul de a mă intimida şi într-un anumit fel de a vă răzbuna. Dar de unde ştiţi, poate că sînt hotărît să-l satisfac pe Burdovski. Uite, vă declar acum,

fără înconjur, în faţa întregii asistenţe, că-l voi satisface.

- Iată, în sfîrşit, o vorbă inteligentă şi nobilă, rostită de cel mai inteligent şi generos om, proclamă boxerul.

-Dumnezeule! strigă fără voie Lizaveta Prokofievna.

- Nemaipomenit! mormăi generalul.

- Daţi-mi voie, domnilor, daţi-mi voie să vă explic cum stau de fapt lucrurile, imploră prinţul. Acum cinci săptămîni, aflîndu-mă în localitatea Z., am primit vizita lui Cebarov, avocatul şi împuternicitul dumitale, domnule Burdovski.În articolul dumitale, domnule Keller, i-ai făcut un portret foarte măgulitor, urmă prinţul, întorcîndu-se cu un zîmbet spre boxer, dar, drept să spun, el nu mi-a plăcut deloc. Am înţeles imediat că acest Cebarov a pus la cale toată afacerea asta şi, pesemne, tot el este acela care te-a îndemnat pe dumneata, domnule Burdovski, să-mi adresezi această pretenţie, abuzînd de naivitatea dumitale, dacă e să vorbim pe faţă.

- N-ai dreptul… eu… nu sînt… un naiv… îngăimă Burdovski foarte agitat.

- N-aveţi nici un drept să formulaţi astfel de supoziţii, observă pe un ton povăţuitor nepotul lui Lebedev.

- E pur şi simplu jignitor! ţipă Ippolit. Este o presupunere ofensatoare, falsă şi străină de cauză!

- Scuzaţi, domnilor, scuzaţi, încercă s-o dreagă prinţul, vă rog să mă scuzaţi, am crezut că e mult mai bine să vorbim deschis şi cu toată sinceritatea, dar, mă rog, voia dumneavoastră. I-am spus lui Cebarov că, lipsind din Petersburg, îl voi însărcina de îndată pe un prieten să se ocupe de această chestiune, urmînd să te înştiinţez şi pe dumneata, domnule Burdovski. Fără ocol, trebuie să vă spun domnilor, că însăşi intervenţia şi toată afacerea asta mi s-au părut chiar de la început foarte suspecte, dacă nu chiar o escrocherie, tocmai din cauză că încăpuse pe mîinile lui Cebarov… O, nu vă ofensaţi, domnilor! Pentru numele lui Dumnezeu, nu vă ofensaţi! strigă prinţul îngrozit, văzînd că Burdovski dă din nou semne de agitaţie, iar prietenii lui se pregătesc şi ei să protesteze… Dacă spun că am considerat afacerea asta drept o escrocherie, nu m-am referit cîtuşi de puţin la cei de faţă! Doar nu-l cunoşteam pe nici unul dintre dumneavoastră, nici numele nu vi-l ştiam pe atunci; am judecat totul numai după Cebarov; vorbesc în general, pentru că… dacă aţi şti

numai cu cîtă neruşinare am fost înşelat şi şantajat de cînd am intrat în posesia acestei moşteniri!

- Trebuie să-ţi spun, prinţe, că eşti tare naiv, îl ironiza nepotul lui Lebedev.

- Şi unde mai pui că e prinţ şi milionar! Chiar dacă ai cu adevărat o inimă bună şi naivă, totuşi e cert că nu poţi să te sustragi efectelor legii comune, declară sentenţios Ippolit.

- Se poate, tot ce-i posibil, domnilor, se grăbi să recunoască prinţul, cu toate că nu înţeleg despre ce fel de lege comună este vorba; dar să urmez mai departe; v-aş ruga numai să nu vă formalizaţi atîta; vă jur că n-am nici cea mai mică intenţie să vă jignesc. Şi cum vine asta, domnilor? Nu poate omul să rostească o singură vorbă sinceră, că îndată vă şi oţărîţi! În primul rînd, vreau să va spun că am rămas încremenit aflînd de la Cebarov că există un „fiu al lui Pavlişeev" şi că fiul acesta se află în mizerie; Pavlişeev a fost binefăcătorul meu şi prietenul tatălui meu. (Ah! pentru ce, domnule Keller, în articolul dumitale, ai scris asemenea neadevăruri despre tatăl meu? Nu a sustras nici un ban din fondul companiei sale şi n-a maltratat pe nici un subaltern, de asta sînt cu totul convins; şi nu înţeleg cum de ai putut să scrii cu mîna dumitale astfel de calomnii?) Dar afirmaţiile dumitale cu privire la Pavlişcev sînt cu totul inadmisibile; n-ai ezitat nici o clipă să-l prezinţi pe omul acesta cu sufletul atît de nobil şi mărinimos drept un afemeiat şi fluşturatic şi ai făcut-o cu atîta siguranţă şi îndrăzneală, ca şi cum spuneai lucruri adevărate, cînd în realitate era un om auster şi plin de virtuţi cum n-a mai fost altul pe lume! Unde mai pui că era şi un savant remarcabil; se afla în corespondenţă cu mai multe societăţi ştiinţifice şi a cheltuit sume importante pentru progresul ştiinţei. Cît despre generozitatea lui şi faptele bune pe care le-a săvîrşit, o, desigur, ai avut dreptate spunînd că eram pe atunci aproape idiot şi că nu eram în stare să înţeleg bine totul (trebuie să ştii însă că ruseşte vorbeam totuşi şi mă descurcam destul de bine), ceea ce nu mă poate împiedica cîtuşi de puţin să apreciez acum tot ce-mi amintesc din acei ani…

- Daţi-mi voie, ţipă Ippolit; nu ţi se pare, prinţe, că devii prea sentimental? Ce rost au toate astea? Nu sîntem copii. Ai vrut să treci direct la chestiune, e bine să nu uităm că ceasurile sînt aproape zece.

- Fie, fie, domnilor, se învoi numaidecît prinţul. La început am primit informaţia asta cu neîncredere, pe urmă mi-am zis că poate mă înşel şi că nu este deloc exclus ca Pavlişcev să fi avut într-adevăr un fiu

nelegitim. Am fost însă profund mirat, surprins chiar, de uşurinţa cu care fiul acesta dădea în vileag secretul naşterii sale, ştiind mai ales că-şi expune mama oprobriului public. Căci Cebarov mă ameninţase încă de atunci că va publica totul…

- Ce prostie! întrerupse cu violenţă nepotul lui Lebedev.

- N-ai nici un drept… nici un drept! izbucni Burdovski.

- Fiul nu răspunde pentru faptele desfrînate ale tatălui său, iar mama nu poartă nici o vină, se aprinse din nou Ippolit.

- E un motiv mai mult, mi se pare, pentru a o cruţa… observă cu timiditate prinţul.

- Dumneata, prinţe, nu numai că eşti naiv, dar am impresia că păşeşti cu mult orice limită a naivităţii, îl luă peste picior, cu un zîmbet sarcastic, nepotul lui Lebedev.

- Şi cu ce drept, mă rog, cu ce drept?… ţipă ca din gură de şarpe Ippolit.

- Nici unul, nici unul, fireşte! se grăbi să recunoască prinţul. Aici ai dreptate, mărturisesc, s-a-ntîmplat însă fără voia mea, de aceea mi-am şi spus de îndată că nu se cade să mă las mînat de sentimentele mele personale în rezolvarea acestei chestiuni şi, de vreme ce eu singur am hotărît să mă consider dator a satisface pretenţia domnului Burdovski, în numele respectului nemărginit pe care-l păstrez memoriei lui Pavlişcev, e bine să fac asta oricum, cu alte cuvinte, indiferent dacă îl stimez sau nu pe domnul Burdovski. Dacă am atins acest subiect al chestiunii, domnilor, e numai pentru că mi s-a părut cu totul nefiresc, ca un fiu să dea în vileag secretul mamei sale… Pe scurt, iată ce m-a făcut mai cu seamă să cred că Cebarov trebuie să fie o canalie şi că el l-a instigat pe domnul Burdovski şi, inducîndu-l în eroare, l-a împins la această escrocherie.

- E prea de tot! E pur şi simplu revoltător!se amestecară de-a valma glasurile musafirilor, dintre care cîţiva săriră chiar în picioare.

- Asta m-a determinat să cred, domnilor, că sărmanul domn Burdovski trebuie să fie un om credul, fără apărare, foarte influenţabil, un tînăr care poate cădea uşor sub înrîurirea nefastă a unor escroci; drept care m-am simţit dator să-l ajut, aşa cum aş fi făcut-o pentru „fiul lui Pavlişcev”, mai întîi smulgîndu-l de sub influenţa domnului Cebarov, pe urmă devenindu-i prieten şi călăuză

devotată şi, în sfîrşit, am hotărît să-i ofer zece mii de ruble, cu alte cuvinte, echivalentul sumei pe care după socoteala mea, Pavlişcev a cheltuit-o pentru mine…

- Cum? Numai zece mii de ruble? strigă Ippolit.

- Ei bine, prinţe, cum văd eu, nu prea eşti tare în aritmetică, sau eşti foarte tare să faci acum pe nepriceputul, îl apostrofă nepotul lui Lebedev.

- Nu accept zece mii, declară Burdovski.

- Ascultă, Antip, ce-ţi spun eu, primeşte! îl îndemnă în şoapta desluşită boxerul, aplecîndu-se cu vioiciune pe la spatele scaunului lui Ippolit. Primeşte deocamdată atît, pe urmă vom mai vedea.

- A-ascultă, domnule Mîşkin, vocifera Ippolit, înţelege că nu sîntem nişte imbecili, cum au aerul a crede toţi musafirii dumitale. Coconetul acesta care ne priveşte cu zîmbete batjocoritoare şi, mai e şi domnul acela spilcuit (îl arătă pe Evgheni Pavlovici) pe care, bineînțeles, n-am onoarea să-l cunosc, dar despre care am auzit ceva vorbindu-se…

- Daţi-mi voie, daţi-mi voie, domnilor; încă o dată, nu m-aţi înţeles! întrerupse agitat prinţul. În primul rînd, dumneata, domnule Keller, în articolul dumitale, ai exagerat mult importanţa averii mele; nici nu poate fi vorba de milioane, toată moştenirea nu reprezintă poate decît a opta sau a zecea parte din ceea ce vă închipuiţi voi. În al doilea rînd, te înşeli cînd spui că întreţinerea mea în Elveţia a revenit la zece mii de ruble. Schneider primea şase sute de ruble pe an, iar pensiunea mea a fost plătită numai primii trei ani. Cît despre frumoasele guvernante pe care Pavlişcev mi le-ar fi adus de la Paris, ele n-au existat decît în închipuirea dumitale şi constituie deci încă o calomnie. După părerea mea, suma totală care a fost cheltuită cu mine e mult mai mică de zece mii de ruble, dar m-am oprit la cifra aceasta şi, pricepi dumneata, lichidînd o datorie, nu-i puteam oferi mai mult domnului Burdovski, oricît de drag mi-ar fi el, fie chiar şi dintr-un sentiment de pură delicateţe, ca să nu creadă cumva că-i trimit banii aceştia ca pe o pomană şi nu pentru achitarea unei datorii. Nu înţeleg, domnilor, cum nu vă daţi seama de acest lucru! De altfel, intenţia mea era să-l recompensez pentru toate, oferindu-i după aceea domnului Burdovski prietenia mea şi un ajutor efectiv pentru îndulcirea sorţii lui nefericite; e clar că el a fost înşelat, căci, altminteri, n-ar fi consimţit să se facă părtaş la o asemenea josnicie,

cum a fost, de pildă, destăinuirea scandaloasă în privinţa mamei sale din articolul domnului Keller… în definitiv, domnilor, nu văd de ce vă supăraţi din nou? Aşa o să ajungem să nu ne mai înţelegem niciodată! De altfel, văd că am avut perfectă dreptate să trag asemenea concluzii! Chiar acum am avut dovada cea mai grăitoare că nu mă înşelasem, se străduia prinţul să-şi domolească ascultătorii, fără să-şi dea seama că vorbele lui îi iritau să mai mult.

- Cum? Ce dovadă? îl asaltară ei aproape cu spume la gură.

— Mai întîi, am putut să-mi fac acum o părere foarte lămurită despre domnul Burdovski, văd bine cum este el… E un om inocent pe care însă toată lumea îl înşală! Un om care nu ştie să se apere. De aceea, trebuie să-l tratez cu toată îngăduinţa. În al doilea rînd Gavrila Ardalionovici - pe care-l însărcinasem cu lămurirea acestei chestiuni şi de la care n-am mai avut ştiri de multă vreme, dat fiind că am fost plecat într-o călătorie, iar după ce m-am reîntors la Petersburg am zăcut bolnav trei zile - Gavrila Ardalionovici m-a înştiinţat, de îndată ce ne-am revăzut, acum o oră, că informîndu-se îndeaproape de toate intenţiile lui Cebarov, dispune de dovezi precise şi că, în concluzie, Cebarov este întocmai ceea ce am presupus eu. Ştiu, domnilor, că mulţi mă consideră un idiot. Întrucît am reputaţia unui om care îşi deschide uşor punga, Cebarov a crezut şi el că n-ar fi nici o greutate să mă pungăşească, speculînd mai ales recunoştinţa pe care i-o păstrez lui Pavlişcev. Dar principalul e că… ascultaţi, vă rog, domnilor, lăsaţi-mă să sfîrşesc! Principalul e că domnul Burdovski nu este fiul lui Pavlişcev! Gavrila Ardalionovici mi-a comunicat adineauri descoperirea asta, încredinţîndu-mă că dispune de probe incontestabile. Ei bine, cum vi se pare? E aproape de necrezut, nu-i aşa, după toate cîte mi s-au înscenat pînă acum! Notaţi bine: dovezi absolut sigure! Eu personal încă nu sînt convins, vă asigur; pentru moment mă îndoiesc, pentru că Gavrila Ardalionovici n-a avut încă timpul să-mi dea toate amănuntele; dar că Cebarov este o canalie nu încape nici cea mai mică îndoială acum! L-a indus în eroare pe bietul domn Burdovski, v-a tras pe sfoară pe dumneavoastră, domnilor, care aţi venit să vă susţineţi prietenul (căci e limpede că el are nevoie de sprijin, înţeleg prea bine acest lucru!); a abuzat de încrederea dumneavoastră ca să vă atragă într-o afacere murdară, pentru că în fond toată încercarea aceasta nu este altceva decît şantaj şi escrocherie.

— Cum adică… escrocherie? Ce înseamnă vorba asta, că nu este „fiul lui Pavlişcev”? Cum e cu putinţă?… se auziră din toate părţile exclamaţii. Tot grupul lui Burdovski era vădit în culmea

consternării.

- Poţi să-i spui altfel decît escrocherie? Din moment ce se dovedeşte că domnul Burdovski nu este „fiul lui Pavlişcev”, reclamaţia lui constituie, nici mai mult nici mai puţin, o escrocherie în toată regula (dacă ar fi cunoscut, bineînţeles, adevărul!); adevărul e însă că şi el a fost înşelat! Tocmai de aceea insist asupra acestui punct ca să-l justific şi repet că naivitatea lui îl face demn de milă şi că nu poate rămîne fără sprijin, altminteri va apărea şi el ca un escroc în afacerea asta. Dar sînt convins că nu-şi dă seama de nimic! Şi eu am fost într-o asemenea situaţie înainte de a pleca în Elveţia; bolboroseam şi eu cuvinte incoerente; vrei să-ţi exprimi gîndul şi nu poţi… înţeleg asta; îl compătimesc mult pe domnul Burdovski şi-mi permit s-o spun, fiindcă şi eu sînt aproape ca dînsul şi deci mie îmi este îngăduit să vorbesc despre asta. Şi, în sfîrşit, măcar că s-a lămurit acum că nu mai există nici un „fiu al lui Pavlişcev” şi că totul n-a fost decît o mistificare, eu nu-mi schimb hotărîrea şi sînt gata să restitui totuşi zece mii de ruble în amintirea lui Pavlişcev. Oricum, am avut intenţia, înainte de reclamaţia domnului Burdovski, să donez banii aceştia pentru o şcoală, în memoria lui Pavlişcev, dar o voi cinsti, cred, tot aşa de bine oferindu-i cele zece mii de ruble domnului Burdovski, pentru că domnul Burdovski, chiar dacă nu este „fiul lui Pavlişcev”, a fost pus oarecum în situaţia de a rămîne ca un fel de „fiu al lui Pavlişcev”, fiindcă a fost şi el crunt înşelat şi a crezut sincer că este într-adevăr fiul lui Pavlişcev. Ascultaţi-l, aşadar, domnilor, pe Gavrila Ardalionovici; trebuie să punem capăt acestei neînţelegeri; nu vă supăraţi şi luaţi loc! Gavrila Ardalionovici ne va explica îndată totul, şi chiar eu, personal, mărturisesc, sînt foarte curios să aflu lucrurile în amănunt. Mi-a spus de altfel că s-a deplasat şi la Pskov pentru a o vizita pe mama dumitale, domnule Burdovski, care e în viaţă şi deci n-a murit, aşa cum te-au constrîns să scrii în acel articol… Dar luaţi loc, domnilor, luaţi loc!

Prinţul se aşeză, reuşind în sfîrşit să-i facă pe însoţitorii turbulenţi ai domnului Burdovski să-şi reia locurile. În timpul ultimelor zece sau douăzeci de minute, sîcîit de repetatele întreruperi, prinţul ricase glasul şi se înfierbîntase într-un grad cu totul neobişnuit pentru felul lui de a fi: vorbea repede, pasionat, căutînd să-i facă pe toţi să-l asculte şi să-l înţeleagă şi, bineînţeles, a avut mai pe urmă de regretat amar unele cuvinte care-i scăpaseră în focul peroraţiei. Dacă n-ar fi fost provocat şi chiar silit să-şi iasă din fire, nu şi-ar fi permis să formuleze atît de pripit şi pe faţă unele aprecieri şi presupuneri prea hazardate şi cam indiscrete. Dar, de îndată ce se aşeză, o sfîşietoare remuşcare îi îndurera inima. În afară de faptul că îl „jignise” pe

Burdovski declarînd de faţă cu martori că îl socotea atins de boala de care şi el se tratase în Elveţia, îşi mai reproşa felul brutal şi imprudent în care a procedat, oferindu-i cele zece mii de ruble, destinate şcolii, ca o pomană şi, ce e mai grav, în prezenţa lumii. „Ar fi trebuit să aştept pînă mîine şi să-i ofer banii aceştia între patru ochi, se gîndea prinţul, iar acum te pomeneşti că-i prea tîrziu şi nu se mai poate repara nimic! Da, sînt un idiot, un adevărat idiot!”, îşi zise el, sub apăsarea unui sentiment penibil de ruşine.

Gavrila Ardalionovici, care pînă atunci se ţinuse deoparte şi nu deschisese gura, veni la invitaţia prinţului lîngă dînsul şi îşi începu calm şi răspicat raportul cu privire la rezultatele cercetărilor şi demersurilor întreprinse în executarea misiunii ce-i fusese încredinţată. Toate discuţiile încetară dintr-o dată. Toată lumea, şi mai ales însoţitorii lui Burdovski, ascultară cu o vădită curiozitate.

IX

— Cred că nu vei căuta să tăgăduieşti, începu Gavrila Ardalionovici, adresîndu-i-se direct lui Burdovski, care îl asculta surprins, privindu-l ţintă cu ochii holbaţi, cuprins parcă de panică, nu vei căuta, zic, şi nu vei voi, desigur, să tăgăduieşti serios că eşti născut la doi ani după căsătoria legitimă a respectabilei dumitale mame cu domnul Burdovski, secretar de colegiu, părintele dumitale. Data naşterii se poate dovedi cu acte, aşa încît denaturarea prea evidentă şi jignitoare atît pentru dumneata, cît şi pentru mama dumitale cu privire la acest fapt, strecurată în articolul domnului Keller nu poate fi socotită decît un joc al imaginaţiei dumnealui, are a socotit, probabil, că în felul acesta dreptul dumitale va apare mai convingător şi îţi va servi astfel interesele. Domnul Keller susţine că ţi-a citit în prealabil articolul, deşi nu în întregime… şi, fără îndoială, a omis să-ţi citească şi pasajul acesta…

- Nu i l-am citit, într-adevăr, întrerupse boxerul, dar toate datele îmi fuseseră furnizate de o persoană competentă şi…

— Pardon, domnule Keller, îl opri Gavrila Ardalionovici, dă-mi voie să vorbesc. Te asigur că va veni şi rîndul articolului dumitale să fie discutat unde trebuie şi atunci vei da explicaţiile necesare; pentru moment însă, e mai bine să nu anticipăm. Cu totul din întîmplare, prin intermediul surorii mele, Varvara Ardalionovna Ptiţîna, am obţinut de la prietena ei intimă, o moşiereasă văduvă, pe nume Vera Alekseevna Zubkova, o scrisoare adresată doamnei acesteia acum douăzeci şi patru de ani de către Nikolai Andreevici Pavlişcev, care se afla pe atunci în străinătate. După indicaţiile date de Vera Alekseevna, m-am adresat apoi colonelului în retragere Timofei Feodorovici Viazovkin, rudă îndepărtată şi bun prieten pe vremuri al lui Pavlişcev. Viazovkin mi-a remis alte două scrisori de-ale lui Nikolai Andreevici, trimise tot din străinătate. Conţinutul acestor scrisori, datele şi faptele cuprinse în ele, dovedesc matematic, absolut incontestabil, cu cea mai neîndoielnică certitudine că exact cu optsprezece luni înaintea naşterii dumitale, domnule Burdovski, Nikolai Andreevici plecase în străinătate (unde a stat trei ani neîntrerupt). Mama dumitale, după cum ştii, n-a părăsit niciodată Rusia… Nu e momentul să-ţi citesc scrisorile respective, ora fiind prea înaintată acum; mă mărginesc numai să-ţi fac cunoscut acest lucru. Dar dacă vrei, domnule Burdovski, vino la mine mîine

dimineaţă cu martori (cît de mulţi vei voi) şi experţi grafologi şi mă însărcinez să-ţi dovedesc exactitatea indestructibilă a celor afirmate de mine. Aşadar, toate pretenţiile dumitale se spulberă ca fiind lipsite de orice temei şi afacerea încetează de la sine.

O mişcare generală cu freamăt de profundă emoţie se produse din nou printre cei prezenţi. Burdovski se smuci brusc de pe scaun.

- Dacă-i aşa, înseamnă că am fost înşelat, înşelat, dar nu acum de Cebarov, ci mai de mult, mai de mult, mai demult; nu am nevoi de experţi, nu vreau întîlnire, te cred şi renunţ… refuz cele zece mii de ruble… Adio…

Îşi luă şapca şi dădu scaunul la o parte ca să plece.

- Dacă poţi, domnule Burdovski, mai rămîi încă cinci minute rosti cît se poate de calm şi prevenitor Gavrila Ardalionovici. Mai am încă de adus la cunoştinţă cîteva fapte de cea mai mare importanţă, mai ales pentru dumneata, în orice caz nişte lucruri foarte interesante. După părerea mea, trebuie să le cunoşti. De altfel, cred că şi pentru dumneata e mult mai bine ca în afacerea asta să se facă lumină deplină.

Burdovski îşi reluă locul tăcut, plecîndu-şi capul ca într-o adîncă îngîndurare. După el se aşeză şi nepotul lui Lebedev, care se ridicase în picioare o dată cu prietenul său; cu toate că nu-şi pierduse nici prezenţa de spirit, nici siguranţa, părea totuşi profund contrariat. Ippolit şedea posmorît, cu un aer de tristeţe şi mirare pe faţă. Chiar în momentul acela îl apucă un acces de tuse atît de violent, încît batista pe care o duse la gură se coloră cu pete de sînge. Keller părea cuprins de spaimă.

- Ai văzut, Antip, striga el amărît, nu-ţi spuneam eu mai zilele trecute… că poate nu eşti cu adevărat fiul lui Pavlişcev? Se auziră rîsete înfundate; cîţiva izbucniră mai zgomotos.

— Faptul pe care-l comunici în clipa aceasta, domnule Keller, e foarte preţios, reluă Gavrila Ardalionovici. Totuşi, datele cele mai exacte de care dispun mă îndreptăţesc să afirm că domnul Burdovski, cu toate că ştia, fără îndoială, epoca naşterii lui, nu cunoştea deloc amănuntul în legătură cu şederea lui Pavlişcev în străinătate, unde domnul Pavlişcev şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii - revenind în Rusia doar pentru intervale de timp foarte scurte. În afară de aceasta, călătoria de care e vorba e un fapt prea neînsemnat pentru ca prietenii şi cunoscuţii mai apropiaţi ai lui

Pavlişcev să-şi amintească de el după mai bine de douăzeci de ani; cu atît mai mult, domnul Burdovski n-avea de unde să ştie, el care nici nu era născut pe vremea aceea. Fireşte, după cum s-a văzut, n-a fost cînd să fie regăsite astăzi dovezile acestei călătorii. Trebuie să mărturisesc însă că probele de care dispun în această privinţă le-am obţinut cu totul întîmplător, şi se putea foarte bine să nu le obţin. De aceea, socot că domnului Burdovski şi chiar lui Cebarov le-ar fi fost aproape cu neputinţă să capete aceste informaţii, presupunînd că le-ar fi venit o astfel de idee. Se pare însă că nici nu s-au gîndit la o asemenea ipoteză…

— Dă-mi voie, domnule lvolghin, îl întrerupse Ippolit iritat, ce rost mai are toată polilogia asta (să nu fie cu supărare)? Chestiunea e limpede; în ce priveşte faptul esenţial, noi sîntem de acord că aşa stau lucrurile şi vă dăm crezare; pentru ce să mai intrăm în toate amănuntele acestea penibile şi jignitoare? Vrei poate să-ţi scoţi în relief abilitatea, să faci să reiasă în faţa prinţului şi a noastră talentele dumitale de anchetator şi de detectiv? Nu cumva ai de gînd să-l scuzi şi să-l justifici pe Burdovski prin aceea că a intrat de bună-credinţă în această afacere? Dar asta-i curată neobrăzare, stimate domn! Domnul Burdovski, ar trebui să ştii, n-are nevoie nici să fie scuzat şi nici să fie justificat de dumneata! E o jignire pentru dînsul; şi aşa se află într-o situaţie destul de penibilă, ar fi trebuit să pricepi acest lucru…

- Destul, domnule Terentiev, destul, reuşi în sfîrşit să-l întrerupă Gavrila Ardalionovici, linişteşte-te, nu te irita; eşti foarte bolnav, după cît se pare! Te înţeleg şi-mi pare rău pentru dumneata. În cazul acesta, dacă vreţi, am isprăvit; cu alte cuvinte, voi fi nevoit să relatez pe scurt faptele care, după părerea mea, n-ar fi inutil să fie aduse şi la cunoştinţa dumneavoastră, adăugă el, remarcînd printre auditori un nou freamăt general, care putea fi luat drept semn de nerăbdare. Aş vrea să informez pe toată lumea, pe bază de probe de netăgăduit, că mama dumitale, domnule Burdovski, s-a bucurat într-adevăr de bunăvoinţa şi grija lui Pavlişcev, numai datorită faptului că era soră bună cu tînăra fată iobagă din serviciul său casnic de care el fusese îndrăgostit în prima lui tinereţe şi pe care cu siguranţa ar fi luat-o în căsătorie dacă ea n-ar fi murit subit. Am dovezi că împrejurarea aceasta este absolut reală, dar nu prea a fost cunoscută de multă lume, iar cu timpul a fost complet dată uitării. Aş putea apoi să te informez că mama dumitale, cînd nu împlinise încă zece ani, a fost luată sub ocrotirea domnului Pavlişcev, care s-a îngrijit de ea ca de o rudă, ocupîndu-se de creşterea ei şi mai tîrziu constituindu-i chiar şi o zestre apreciabilă; acest fapt a avut darul să nelinişteasc

numeroasele rude ale lui Nikolai Andreevici; unii presupuneau chiar că el ar putea să se căsătorească cu tînăra lui protejată, dar adevărul este (şi în privinţa aceasta am dovezi de netăgăduit) că ajunsă la vîrsta de douăzeci de ani, ea se mărită din dragoste cu un funcţionar de la serviciul cadastrului, cu domnul Burdovski. Am aici o serie de dovezi, din care reiese că tatăl dumitale, domnule Burdovski, era un om lipsit de simţ practic şi pricepere în chestiunile de afaceri; după ce a pus mîna pe cele cincisprezece mii de ruble, zestrea mamei dumitale, s-a lăsat de serviciu ca să se apuce de afaceri, dar a fost înşelat, a pierdut tot capitalul şi, în disperare, a început să bea, din care cauză s-a îmbolnăvit şi în cele din urmă a murit, opt ani după căsătorie. Rămasă singură, în mizerie, mama dumitale (informaţia o deţin de la dînsa personal) s-ar fi prăpădit, dacă n-ar fi venit ajutorul generos al lui Pavlişcev, care-i fixase o sumă anuală de şase sute de ruble. Nenumărate alte dovezi arată apoi că el te-a îndrăgit pe dumneata şi, după cum reiese din aceste dovezi şi din mărturia mamei dumitale, te-a îndrăgit mai ales pentru că în copilărie erai gîngav, slăbuţ şi bolnăvicios. (Pavlişcev, după cum am putut să mă conving pe bază de probe temeinice, a avut toată viaţa lui o înclinaţie deosebită pentru ocrotirea tuturor năpăstuiţilor sorţii, nedreptăţiţi de natura, mai ales cînd era vorba de copii, fapt pe care-l socot de cea mai mare importanţă pentru afacerea noastră.) În sfîrşit (şi aici aş putea chiar să mă laud că am reuşit să obţin cele mai precise informaţii) - există un amănunt esenţial şi anume că, datorită ataşamentului acestuia plin de afecţiune faţă de dumneata (cu ajutorul lui ai intrat în liceu şi ţi-ai făcut studiile sub o îndrumare specială), rudele lui şi cei ai casei au început cu timpul să creadă că erai fiul său şi că tatăl dumitale n-a fost decît un soţ înşelat. Dar, amănunt vrednic de notat, ideea aceasta nu s-a răspîndit decît în ultimii ani ai vieţii lui Pavlişcev, cînd rubedeniile lui începură să tremure pentru moştenire, cînd adevărul faptelor mai vechi fusese uitat şi nu se mai putea şti nimic precis. Dumneata, fără îndoială, domnule Burdovski, ai crezut la fel şi erai convins de asta. Mama dumitale, pe care am avut onoarea s-o cunosc personal, era la curent cu zvonurile acestea, dar nici pînă acum nu ştie (i-am ascuns şi eu acest lucru) că dumneata, fiul ei, ai crezut în temeinicia lor. La Pskov, domnule Burdovski, am găsit-o pe prea stimata dumitale mamă bolnavă şi într-o neagră mizerie, în care a căzut de la moartea lui Pavlişcev. Mi-a spus, cu lacrimi de recunoştinţă în ochi, că dumneata eşti toată nădejdea ei şi numai datorită ajutorului dumitale se poate ţine pe lume; aşteaptă mult de la dumneata şi speră în viitoarele dumitale succese…

- Asta întrece orice măsură! izbucni cu glas tunător şi plin de

nerăbdare nepotul lui Lebedev. Ce rost are, la ce bun toată povestea asta?

- E groaznic, dezgustător! se mişcă indignat din locul lui Ippolit.

Burdovski însă nu scoase un cuvînt şi nici nu se clinti măcar.

- Ce rost are? La ce bun? se prefăcu mirat Gavrila Ardalionovi - ci pregătinduse cu viclenie să-şi încheie expunerea. Întîi şi întîi, pentru că domnul Burdovski s-a putut convinge cu acest prilej că domnul Pavlişcev s-a ocupat de el din generozitate şi nu din datorie părintească. Cel puţin e bine să reţină faptul acesta domnul Burdovski, care adineauri, după citirea articolului, l-a susţinut şi aprobat pe domnul Keller. Vorbesc astfel pentru că te consider un om cu sentimente nobile, domnule Burdovski. în al doilea rînd, am dovedit că n-a fost la mijloc nici o escrocherie, nici chiar din partea lui Cebarov. E un punct foarte important chiar şi pentru mine, pentru că adineauri, în focul discuţiei, prinţul a lăsat să se înţeleagă cum că şi eu aş fi de părere că la mijloc e o afacere necurată, o escrocherie. Eu însă am ajuns la concluzia că, dimpotrivă, în această întîmplare toată lumea a fost de bună-credinţă, şi, chiar dacă Cebarov este în realitate un marc escroc, în afacerea asta pare mai mult ca un avocat şmecher, chiţibuşar şi afacerist. Cu nasul lui de vulpoi a mirosit că aici e rost de ciupeală, ba şi-o fi făcut omul socoteala că afacerea putea să-i aducă un cîştig serios şi nu calculase prost; se baza, pe de o parte, pe generozitatea şi credulitatea prinţului şi uşurinţa cu care împrăştia banii, precum şi pe respectuoasa lui recunoştinţă faţă de memoria răposatului Pavlişcev, iar pe de altă parte (ceea ce e şi mai important), pe modul cavaleresc al prinţului de a-şi achita obligaţiile de onoare. Cît despre domnul Burdovski, se poate afirma că dînsul, pe de o parte, datorită unor convingeri ale sale personale, pe de altă parte, lăsîndu-se antrenat oarecum de instigaţiile lui Cebarov şi ale celor din anturajul său, s-a angajat în afacerea asta fără a urmări vreun interes personal, ci mai curînd pentru a sluji cauza adevărului, a progresului şi umanităţii. Pe scurt, concluzia care se impune de la sine în virtutea faptelor expuse pînă acum e că, în ciuda tuturor aparenţelor, domnul Burdovski este un om cu sufletul neprihănit şi, ca atare, prinţul poate acum, cu inima deschisă şi cugetul împăcat, să-i ofere prietenia şi ajutorul efectiv la care s-a referit vorbind de şcoli şi de Pavlişcev.

- Opreşte-te, Gavrila Ardalionovici, opreşte-te! strigă prinţul îngrozit de-a binelea, dar era prea tîrziu.

— Am spus doar, am repetat de trei ori, răcni Burdovski furios, am spus că nu vreau bani! Nu-i primesc… Ce rost are… Nu vreau… Uite aşa! Plec!

Şi dădu să plece în mare grabă, aproape fugind de pe terasă. Dar nepotul lui Lebedev îl apucă de braţ şi-i şopti ceva la ureche. Burdovski se întoarse numaidecît, scoase din buzunar un plic de format mai mare şi nelipit şi-l aruncă pe măsuţa din faţa prinţului.

- lată banii!… Cum v-aţi permis… cum aţi îndrăznit!… Banii!

— Sînt cele două sute cincizeci de ruble pe care ai îndrăznit să i le trimiţi ca o pomană prin Cebarov, explică Doktorenko.

- În articol scrie cincizeci! strigă Kolea.

— lartă-mă, spuse prinţul, apropiindu-se de Burdovski, am greşit. Burdovski, dar nu ţi i-am trimis ca pe o pomană, crede-mă. Şi acum m-am făcut iar vinovat… te-am jignit. (Prinţul era dezolat, părea sfîrşit de oboseală şi vorbea cam incoerent.) Am vorbit de escrocherie… dar asta nu se referă la dumneata. M-am înşelat. Am spus că erai - ca şi mine… bolnav. Dar nu eşti ca mine, dumneata… dai lecţii, îţi întreţii mama. Am spus că ţi-ai ponegrit mama, dar dumneata o iubeşti, chiar ea zice… nu ştiam… Gavrila Ardalionovici nu apucase să-mi spună totul adineauri… lartă-mă. Mi-am permis să-ţi ofer zece mii de ruble, dar am greşit; ar fi trebuit să procedez altfel, iar acum… nu se mai poate, pentru că mă dispreţuieşti…

_ Dar aici e o adevărată casă de nebuni! strigă Lizaveta Prokofievna.

- Fireşte că-i o casă de nebuni! observă cu dispreţ Aglaia.

Dar cuvintele ei se pierdură în larma generală; toată lumea vorbea tare, fiecare comenta, unii discutau, alţii rîdeau. Ivan Feodorovici Epancin era în culmea indignării şi cu un aer de demnitate jignită o aştepta în capătul terasei pe Lizaveta Prokofievna. Nepotul lui Lebedev se grăbi să mai strecoare un cuvînt:

- Trebuie să recunoaştem, prinţe, că ai ştiut să te serveşti cu multă dibăcie de… boala dumitale (ca să mă exprim mai politicos); ai ştiut să oferi cu atîta abilitate prietenia dumitale şi banii, încît acum nici un om cu simţul demnităţii personale n-ar putea să-i primească. Ai făcut-o din prea multă naivitate sau din prea multă şiretenie… una din două, de altfel, dumneata o ştii mai bine.

- Daţi-mi voie, domnilor, strigă Gavrila Ardalionovici, care verificase între timp conţinutul plicului, aici sînt numai o sută de ruble, şi nu două sute cincizeci. Semnalez acest lucru, prinţe, numai ca să nu se ivească vreo neînţelegere.

- Lasă, n-are nici o importanţă, dădu prinţul din mîini, oprindu-l pe Gavrila Ardalionovici.

- Ba nu-i aşa! se agăţă numaidecît şi de asta nepotul lui Lebedev. Acest „lasă" şi „n-are importanţă" al dumitale, prinţe, este jignitor pentru noi. Noi nu ne-ascundem, ci declarăm pe faţă: da, plicul nu conţine decît o sută de ruble în loc de două sute cincizeci; dar ce, parcă nu-i totuna?…

- Fireşte că nu-i totuna, strecură la rîndul său, cu un aer de nedumerire naivă, Gavrila Ardalionovici.

- Nu mă întrerupeţi, nu sîntem aşa de neghiobi cum ne crezi dumneata, domnule avocat! strigă spumegînd de ciudă nepotul lui Lebedev. Se-nţelege că e o diferenţă între o sută de ruble şi două sute cincizeci şi, să zicem deci, că nu-i totuna; dar important e aici principiul, ne interesează iniţiativa, iar dacă lipsesc o sută cincizeci de ruble, nu-i decît un amănunt. Ceea ce interesează e faptul că Burdovski nu acceptă pomana dumitale, Alteţă, că ţi-o aruncă în obraz, şi, din punctul acesta de vedere, puţin importă că-s o sută de ruble sau două sute cincizeci. Burdovski a refuzat zece mii de ruble, aţi văzut doar; n-ar fi adus nici suta asta de ruble, dacă era un om necinstit! Cele o sută cincizeci de ruble a trebuit să le dea lui Cebarov pentru cheltuieli de drum, ca să se deplaseze la prinţ. Aţi putea mai degrabă să vă bateţi joc de stîngăcia noastră, de nepriceperea noastră în tratarea afacerilor; de altfel, aţi făcut totul pentru a ne face de rîs; dar să nu îndrăzniţi să afirmaţi că nu sîntem cinstiţi. Suma de o sută cincizeci de ruble, domnule, o vom restitui prinţului, chiar dacă va trebui să adunăm ban cu ban, şi o vom întoarce cu dobîndă. Burdovski e sărac, el nu dispune de milioane; or, Cebarov, după călătoria lui, şi-a prezentat nota de cheltuieli. Speram să avem cîştig de cauză… Cine, în locul lui, n-ar fi procedat la fel?

— Cum cine?! exclamă prinţul Ş.

— Aici te apucă nebunia, nu altceva! strigă Lizaveta Prokofievna.

— Asta aminteşte, interveni amuzat Evgheni Pavlovici, care stătuse pînă atunci foarte liniştit, mulţumindu-se doar să observe, faimoasa pledoarie a unui avocat care, asistîndu-l pe un individ acuzat de

crimă (asasinase şase persoane cu scopul de a le prăda), a tras următoarea concluzie în apărarea clientului său: ,,E cît se poate de firesc, aşadar, ca, în mizeria în care se zbătea, clientul meu să se fi gîndit să omoare aceste şase persoane! De altfel, care dintre noi, domnilor, în locul lui, n-ar fi făcut la fel?" Cam aşa ceva a spus. În orice caz, ceva foarte hazliu.

— Ajunge! izbucni deodată Lizaveta Prokofievna aproape tremurînd de indignare. E timpul să isprăvim comedia asta!…

Cuprinsă de o tulburare nemaipomenită, ea îşi înălţă senmeţ capul şi cu o privire scînteietoare învălui sfidător toată asistenţa, în care fără îndoială, în momentul acela, nu mai deosebea prietenii de duşmani. Clocotul de mînie, stăpînit cu greu atîta timp, depăşind limitele oricărei răbdări, atinsese acel punct culminant de aprigă răbufnire cînd o răfuială imediată devine impulsul principal al descărcării năprasnice şi omul nu caută decît persoana pe care să-şi verse focul… Toţi cei care o cunoşteau pe Lizaveta Prokofievna înţeleseră îndată că se petrecuse cu ea ceva cu totul neobişnuit. Ivan Feodorovici îi mărturisea a doua zi prinţului Ş. că ,,i se mai întîmplase ei să aibă asemenea crize, dar în halul în care a ajuns ieri nu prea am văzut-o; doar o dată la trei ani, dacă se mai întîmplâ, în nici un caz mai des! în nici un caz!" mai adăugă el sentenţios.

- Destul, Ivan Feodorovici! Lasă-mă! strigă Lizaveta Prokofievna. De ce-mi oferi braţul abia acum? Adineauri n-ai fost în stare să mă duci de aici; eşti doar bărbat, eşti capul familiei, datoria ta era să mă iei de urechi şi să mă scoţi, dacă, în prostia mea, aş fi refuzat să te ascult şi să te urmez. Cel puţin la fiicele tale să te fi gîndit! Acum găsim noi drumul şi fără tine; pentru un an întreg ne ajunge ruşinea asta… Aşteaptă, să-i mulţumesc mai întîi cum se cuvine prinţului! Mulţumim, prinţe, pentru plăcerea pe care ne-ai făcut-o! Şi eu, proasta de mine, mă pregătisem să ascult ce mai spune tineretul nostru… Dar e o infamie, infamie! E un haos, un scandal, nici în vis nu vezi aşa ceva! Or mai fi mulţi d-ăştia, Dumnezeule?! Taci, Aglaie! Taci, Aleksandro! Nu vă amestecaţi, că nu-i treaba voastră!… Şi nu te mai învîrti ca un titirez în faţa mea, Evgheni Pavlîci, că mi s-a urît de dumneata!… Aşadar, tot tu, drăguţule, le mai ceri şi iertare, se întoarse ea din nou către prinţ. Iartă-mă, vasăzică, pentru că am îndrăznit să-ţi ofer o avere"… Iar tu, zevzecule, ce ai găsit de rîs? îl luă ea la rost pe nepotul lui Lebedeev. „Refuzăm, adică, cele zece mii de ruble; nu cerşim, ci pretindem!" Se face a nu şti că mîine idiotul acesta se va duce la ei să le ofere din nou prietenia şi banii!Ai să te duci, nu-i aşa?Te duci,ai?Spune, da sau nu?

- Am să mă duc, răspunse cu blîndeţe şi smerenie prinţul.

- L-aţi auzit! Pe asta te bizui, se întoarse generăleasa din nou spre Doktorenko, te şi vezi cu banii în buzunar şi de aceea faci pe grozavul, ca să ne arunci praf în ochi… Nu, dragul meu, asta s-o spui cui vrei, dar nu mie; eu una îţi văd gîndurile ca în palmă şi tot jocul vostru l-am ghicit de la început!

— Lizaveta Prokofievna! se rugă prinţul ruşinat.

— Să mergem, Lizaveta Prokofievna, de mult e timpul, îl luăm şi pe prinţ cu noi, spuse zîmbind şi pe tonul cel mai calm cu putinţă prinţul Ş.

Domnişoarele stăteau deoparte, vădit consternate; Ivan Feodorovici era speriat de-a binelea; şi toată lumea, în genere, părea extrem de surprinsă. Cîţiva, care se ţineau ceva mai deoparte de restul societăţii, zîmbeau pe furiş şi schimbau vorbe pe şoptite; chipul lui Lebedev exprima o supremă încîntare.

— Haos şi scandal, doamnă, găseşti peste tot, observă nepotul lui Lebedev, care de altfel era vizibil contrariat.

— Dar nu de felul acesta! Nu de felul cum mi-a fost dat să văd acum, aici la voi, domnule, nu de acest fel! răspunse cu o satisfacţie răutăcioasă şi un fel de furie isterică Lizaveta Prokofievna. Dar o să mă lăsaţi odată în pace? se răsti ca la cei care încercau s-o potolească. Ei bine, dacă am ajuns pînă acolo, ca un avocat, cum ne-ai spus chiar acum dumneata, Evgheni Pavlîci, să declare în plin tribunal că nimic mai firesc ca cineva, împins de sărăcie, să trimită pe lumea cealaltă şase persoane, atunci să ştiţi că se apropie sfîrşitul lumii, aşa ceva nu mi-a mai fost dat s-aud! Acum îmi explic totul! Parcă bîlbîitul, nevolnicul acesta, n-ar fi în stare să facă moarte de om? (Şi-l arătă pe Burdovski, care-o privea complet năucit.) Pun rămăşag că e în stare! Banii, cele zece mii de ruble ale tale, poate că nu ţi-i primeşte, şi poate chiar din motive de conştiinţă îi refuză, dar noaptea e în stare să vină să-ţi taie beregata ca să ţi-i scoată din sipet, şi tot cu conştiinţa împăcată o va face. Asta n-ar mai fi, după el, o faptă necinstită! Aici, vedeţi dumneavoastră, ar fi vorba de „un nobil impuls al disperării”, ar fi „negare” sau dracu’ mai ştie ce!… Ptiu! totul e pe dos acum, toată lumea e anapoda. Ai o fată pe care o creşti cu grijă şi deodată, în mijlocul străzii, hop! sare într-o trăsura. „Mămico, m-am măritat mai alaltăieri cu cutărică, Karlîci sau

Ivanîci, adio!” Găsiţi că e bine aşa? E firesc, e demn de respect?

Problema femeii? Uite, chiar şi mucosul ăsta (ea îl arătă pe Kolea), mai deunăzi, umbla să-mi demonstreze, cu spume la gură, că tocmai asta ar fi „problema feminină”. Să zicem că maică-ta e o proastă, o incultă, oricum însă trebuie să fii om şi să te porţi cu ea ca faţă de o mamă. Şi de ce, mă rog, eraţi atît de ţanţoşi şi cu nasul pe sus cînd aţi intrat adineauri aici? Ce aţi vrut să arătaţi cu asta? „Păzea, adică, nu cumva să îndrăznească careva să se apropie de noi… Sîntem cineva, nu glumă! Toate drepturile ni se cuvin nouă, iar tu nici măcar să crîcneşti în faţa noastră să nu te-ncumeţi! Nouă să ne dai cel mai mare respect şi toată consideraţia, cum nici nu există poate, în schimb, noi te vom trata ca pe cel din urmă lacheu!” Dumnealor caută adevărul, sînt setoşi de dreptate, dar asta nu i-a împiedicat să-l ponegrească pe omul acesta şi să-l calomnieze în modul cel mai infam într-un articol de gazetă. „Nu cerem, pretindem! Şi nu vei auzi din partea noastră nici un cuvînt de recunoştinţă, pentru că ceea ce faci o faci pentru a-ţi satisface propria conştiinţă!” Ce morală! Păi, dacă dumneata nu-i vei datora prinţului nici un fel de recunoştinţă, atunci şi prinţul, la rîndul său, poate să spună că nici el nu simte nici un fel de recunoştinţă faţă de Pavlişcev, întrucît, judecînd aşa, nici Pavlişcev nu făcea acte de bunătate decît pentru împăcarea propriei lui conştiinţe. Or, toată pretenţia ta ţi-o întemeiezi tocmai pe această recunoştinţă a prinţului faţă de Pavlişcev; că doar nu dumneata i-ai împrumutat bani, nu dumitale îţi datorează el; pe ce te bizuiai atunci, dacă nu pe sentimentul lui de recunoştinţă? Şi atunci cum poţi să te dezici de acest sentiment pe care-l pretinzi de la alţii? Nişte netrebnici! Acuză societatea că-i sălbatică şi lipsită de omenie pentru faptul că împroaşcă cu noroi o fată înşelată! Păi, dacă acuzi societatea pentru acest lucru, înseamă că recunoşti vina societăţii de a-i fi pricinuit fetei aceleia o mare durere. Iar dacă acest lucru îi pricinuieşte durere, cum îţi permiţi atunci s-o dai la gazetă şi chiar tu s-o laşi la cheremul aceleiaşi societăţi fără să te gîndeşti că prin sta ai s-o faci să sufere? Nebuni şi descreieraţi! Nişte vanitoşi plini de orgoliu! N-au credinţă în Dumnezeu, n-au credinţă în Hristos! Vă roade trufia şi vanitatea pînă într-atît, încît veţi ajunge să vă sfîşiaţi unii pe alţii, v-o prezic eu. Şi mai poate spune cineva că nu-i o sminteală şi haos, că tot ce se petrece nu-i o neruşinare? Iar, după toate, naivul acesta nu mai ştie cum să le ceară iertare! Or mai fi oare mulţi ca voi? Vă vine a rîde, ai? Că m-am făcut de ruşine stînd aici la palavre cu voi? Aşa este, da, nu mai e nimic de făcut, am păţit ruşinea! Iar tu, ai face bine să nu te mai hlizeşti, bezmeticule! (Se năpusti ea deodată asupra lui Ippolit.) De-abia îşi mai trage sufletul şi tot umblă să-i pervertească pe alţii. L-ai zăpăcit şi pe mucosul ăsta (îl arătă ea din nou pe Kolea); nu vorbeşte decît de tine; i-ai împuiat

capul cu tot felul de baliverne; nu ai credinţă în Dumnezeu, şi pe el l-ai făcut ateu, cînd de fapt meriţi o păruială ca să te-nveţi minte, domnul meu! Mi-e silă de voi toţi!… Mi-e lehamite! Şi aşa, vasăzică, prinţe Lev Nikolaevici, ai să te duci mîine la ei, nu-i aşa? Te duci, ai? mai repetă ca întrebarea, aproape sufocîndu-se de furie.

— Am să mă duc, Lizaveta Prokofievna.

— Atunci, nici nu vreau să te cunosc de azi înainte! Făcu o mişcare bruscă, dînd să plece, dar tot atît de brusc se răzgîndi. Te pomeneşti că şi la păgînul ăsta ai să te duci? arătă ea spre Ippolit. Şi ce te tot holbezi la mine, rînjind prosteşte! ţipă ea cu un glas nefiresc şi se repezi deodată spre tînărul bolnav, al cărui zîmbet batjocoritor o scotea din sărite.

— Lizaveta Prokofievna! Lizaveta Prokofievna! Lizaveta Prokofievna! se auziră în acelaşi timp, din toate părţile, mai multe glasuri.

— Maman, e o ruşine! strigă Aglaia.

— Nici o grijă, Aglaia Ivanovna, o asigură cu mult calm Ippolit, în timp ce generăleasa îl apucase de braţ şi, fără să ştie nici ea de ce, îl strîngea cu putere; înfiptă în faţa lui, nu-şi luă privirea furioasă de pe faţa tînărului. Nici o grijă, mama dumitale îşi va da seama numaidecît că nu se cade să se năpustească aşa asupra unui muribund… sînt gata să explic pentru ce rîdem… aş fi încîntat să mi se îngăduie…

Un acces violent de tuse, care ţinu un minut întreg, îl împiedică să-şi isprăvească fraza.

-Trage să moară, dar gura tot nu-i tace! strigă Lizaveta Prokofievna, eliberînd braţul lui Ippolit şi uitîndu-se cu groază cum îşi şterge sîngele care-i venise pe gură. Ce să mai vorbeşti? Du-te mai bine de te culcă.

— Asta am să şi fac, răspunse încet, cu o şoaptă răguşită, Ippolit; cum ajung acasă, mă întind în pat… Ştiu prea bine că nu mi-au mai rămas de trăit mai mult de cincisprezece zile. Chiar B. mi-a spus-o săptămîna trecută… De aceea, dacă-mi îngăduiţi, aş vrea să spun cîteva cuvinte înainte de a-mi lua rămas-bun.

— Ce, ai înnebunit? Ia lasă prostiile! Acum trebuie să te îngrijeşti, nu să ţii discursuri. Du-te, du-te şi te culcă! strigă Lizaveta Prokofievna

speriată.

— Dacă mă culc, s-a terminat, nu mă mai scol, răspunse Ippolit cu un zîmbet şters; chiar ieri am vrut să mă pun în pat pentru a nu-l mai părăsi, dar am amînat pentru o zi-două, cît timp mă mai ţin încă pe picioare!… Am amînat ca să vin astăzi aici, cu ei… Numai că sînt tare obosit… fără putere…

— Şezi jos, şezi pe scaun, de ce stai în picioare? se nelinişti Lizaveta Prokofievna şi-i dădu chiar ea un scaun.

— Vă mulţumesc, reluă el cu blîndeţe, aşezaţi-vă şi dumneavoastră în faţa mea, să mai stăm de vorbă… Trebuie neapărat să stăm de vorbă, Lizaveta Prokofievna, acum ţin la asta… urmă Ippolit, zîmbindu-i din nou generălesei. Gîndiţi-vă că mă aflu pentru ultima oară astăzi la aer curat, în mijlocul naturii, şi printre oameni, printre cei vii, iar peste două săptămîni - sub pămînt. Cu alte cuvinte, parcă mi-aş lua rămas-bun de la oameni şi de la natură. Nu sînt prea sentimental şi totuşi, închipuiţi-vă, sînt foarte mulţumit că totul s-a întîmplat aici, la Pavlovsk, cel puţin, în mijlocul naturii, vezi arborii înverziţi.

- Nu, nu se poate, amînăm convorbirea pentru altă zi, se alarmă mai mult Lizaveta Prokofievna; ai febră mare. Adineauri zbierai, ţipai ca din gură de şarpe, iar acum de-abia îţi tragi sufletul, te'năbuşi!

— Lăsaţi că-mi revin îndată, numai să mă odihnesc puţin. Pentr ce nu voiţi să-mi satisfaceţi ultima dorinţă?… Ştiţi, de multă vreme nădăjduiam să vă cunosc, Lizaveta Prokofievna; am auzit atîtca despre dumneavoastră… de la Kolea; e aproape singurul om care nu m-a părăsit… Sînteţi o femeie originală, o femeie excentrică, m-am convins şi eu acum… Ştiţi că v-am şi îndrăgit puţin?

— Doamne-Dumnezeule, şi eu care eram cît pe ce să-l lovesc!

— V-a împiedicat Aglaia Ivanovna, dacă nu mă înşel? E fiica dumneavoastră Aglaia Ivanovna, nu-i aşa? E atît de frumoasă, că adineauri, intrînd aici, am recunoscut-o imediat, cu toate că n-o văzusem niciodată. Lăsaţi-mă, cel puţin, să admir pentru cea din urmă oară în viaţă frumuseţea ei, spuse Ippolit cu jenă, schiţînd un zîmbet chinuit. Uite, şi prinţul e aici, şi soţul dumneavoastră, şi întreaga societate. De ce refuzaţi să-mi satisfaceţi cea din urmă dorinţă?

— Un scaun! porunci Lizaveta Prokofievna, dar fără să mai aştepte,

luă unul şi se aşeză în faţa lui Ippolit. Kolea, i se adresă ea porunficitor, ai să-l duci chiar acum acasă, iar mîine vin şi eu negreşit…

— Dacă-mi daţi voie, i-aş cere prinţului o ceaşcă de ceai… Mă simt tare ostenit. Ştiţi ce trebuie să facem, Lizaveta Prokofievna? Aţi vrut, mi se pare, să-l invitaţi pe prinţ să ia ceaiul la dumneavoastră. Rămîneţi mai bine aici, să petrecem seara împreună, şi cu siguranţă prinţul ne va oferi la toţi cîte o ceaşcă de ceai. lertaţi-mă că vorbesc astfel… Dar vă cunosc, sînteţi bună, prinţul e bun şi el… sîntem cu toţii nişte oameni extrem de buni, buni pînă la ridicol.

Prinţul începu să se agite; Lebedev ieşi în mare grabă, urmat de Vera.

— Fie, hotărî autoritar generăleasa, vorbeşte, dar nu prea tare şi fără să te aprinzi. M-ai înduioşat, zău aşa… Prinţe! La drept vorbind, n-ai merita să beau ceai la tine, dar fie, am să rămîn, numai să ştiţi că n-am de gînd să cer scuze de la nimeni! De la nimeni, e absurd!… De altfel, pentru ocara pe care ţi-am făcut-o, prinţe, iartă-mă - dacă vrei, bineînţeles! Eu nu reţin pe nimeni, adăugă deodată, adresîndu-se cu un aer mînios bărbatului şi fiicelor sale, ca şi cum le-ar fi reproşat ceva; pot să mă întorc acasă şi singură…

Dar n-o lăsară să isprăvească. Veniră în grabă cu toţii în jurul ei. Prinţul îmbia pe toată lumea să mai rămînă să ia ceaiul, scuzîndu-se că nu se gîndise mai înainte la asta. Pînă şi generalul deveni extrem de amabil, murmurînd cîteva cuvinte de politeţe şi întrebînd-o grijuliu pe Lizaveta Prokofievna dacă nu-i era frig pe terasă. Puţin a mai trebuit ca să-l întrebe şi pe Ippolit „dacă era de multă vreme la Universitate”, dar se abţinu. Evgheni Pavlovici şi prinţul Ş., îşi recăpătară dintr-o dată buna dispoziţie şi amabilitatea. Adelaida şi Aleksandra păreau încă mirate, deşi pe feţele lor se citea acum mulţumirea; pe scurt, toţi păreau foarte bucuroşi că, în sfîrşit, criza de nervi a Lizavetei Prokofievna trecuse. Numai Aglaia continua să fie posomorîtă, aşezîndu-se retrasă mai la o parte. Toţi ceilalţi musafiri au rămas şi ei; nimeni nu voi să se retragă, nici chiar generalul Ivolghin. Dar Lebedev îi şopti în treacăt cîteva cuvinte, care se vede treaba că nu-i prea plăcură, căci se ascunse imediat într-un colţ. Prinţul îi adresă aceeaşi invitaţie şi lui Burdovski, rugîndu-l să rămînă împreună cu însoţitorii săi la ceai. Drept răspuns, ei murmurară ceva printre dinţi, pretextînd că-l vor aştepta pe Ippolit şi, separîndu-se de restul societăţii, se aşezară în colţul cel mai îndepărtat al terasei. Ceaiul fusese probabil de mult pregătit la Lebedev pentru membrii familiei, deoarece fu servit aproape

imediat. Pendula din casă bătu ora unsprezece.

X

După ce-şi muie buzele în ceaşca pe care i-o oferise Vera Lebedeva, Ippolit o puse pe masă şi-şi plimbă ochii jur-împrejur. Părea foarte încurcat, aproape ruşinat.

- Vedeţi, Lizaveta Prokofievna, spuse el cu o grabă ciudată, ceştile acestea de porţelan de cea mai fină calitate nu se scot niciodată din bufetul lui Lebedev, le ţine închise cu cheia; i le-a adus soţia ca zestre; acum însă ni s-a servit ceai în ele; e în onoarea dumneavoastră, bineînţeles, atît de fericit se simte el… Voi să mai adauge ceva, dar nu găsi cuvinte.

— S-a fîstîcit, mă aşteptam la asta! zise deodată Evgheni Pavlovici la urechea prinţului. Semn rău, nu-i aşa? Parcă-l văd acum că de ciudă îi trînteşte Lizavetei Prokofievna vreo necuviinţă care s-o scoată iarăşi din sărite.

Prinţul îl privi întrebător.

— Nu te temi de vreo măgărie? continuă Evgheni Pavlovici. Drept să-ţi spun, nici eu; ba chiar aş dori să se-ntîmple; nu de altceva, dar n-ar fi deloc rău ca simpatica noastră Lizaveta Prokofievna să primească o lecţie chiar astăzi, imediat; nici nu mă gîndesc să plec înainte de a asista la o scenă ca asta. Dar ce ai? Nu te simţi bine?

— Lasă asta, vreau să ascult. Da, nu prea mă simt bine, răspunse distrat, pierzîndu-şi răbdarea, prinţul. Auzise pronunţîndu-i-se numele; Ippolit vorbea de el.

— Nu credeţi? spunea Ippolit cu un rîs nervos, aproape isteric. E şi natural să fie aşa; o să vedeţi însă că prinţul nu se va îndoi o clipă şi nici nu se va mira deloc.

— Auzi, prinţe? întrebă Lizaveta Prokofievna, întorcîndu-se către el. Auzi?

Toată lumea rîdea. Lebedev se strecură grăbit lîngă generăleasa, învîrtindu-se cu neastîmpăr în faţa ei.

— Pretinde că măscăriciul ăsta, proprietarul tău… şi-a dat şi el obolul la ticluirea articolului pe care l-am ascultat adineauri şi unde

te-au încondeiat aşa de frumos. l-a dat o mînă de ajutor domnului acestuia, autorului…

Prinţul aruncă o privire uluită spre Lebedev.

— Pentru ce nu spui nimic? îl apostrofa Lizaveta Prokofievna bătînd din picior.

— Ce să spun, murmură prinţul, uitîndu-se mereu la Lebedev, acum văd şi eu că într-adevăr aşa este.

— E adevărat? îl întrebă ea iute pe Lebedev.

- Purul adevăr, Excelenţă! declară acesta ferm şi hotărît, fără cea mai mică sfială, ducînd mîna la inimă.

- Şi încă te mai şi lauzi! strigă generăleasa, aproape să sară în sus la auzul acestui răspuns.

- Sînt un nemernic, un nemernic! murmură Lebedev, lăsîndu-şi capul tot mai jos şi lovindu-se cu pumnii în piept.

- Ei, şi ce mare merit, mă rog, că te recunoşti un nemernic? Crezi că e de ajuns să spui: sînt un nemernic şi ai şi scăpat de încurcătură. Şi nu ţi-e ruşine, prinţe, să te însoţeşti cu astfel de oameni? Ţi-am mai spus doar! Să ştii că n-am să ţi-o iert niciodată!

- Prinţul o să mă ierte, spuse smerit şi cu multă convingere Lebedev.

- Numai dintr-o nobilă pornire, doamnă! interveni neaşteptat, cu glas răsunător, Keller, care îşi părăsi deodată locul şi se apropie de Lizaveta Prokofievna. Numai şi numai dintr-o pornire nobilă şi numai ca să nu trădez un prieten compromis n-am amintit adineauri nimic de amestecul lui, cu toate că tot el îl îndemna pe prinţ să ne dea pe scări afară, după cum aţi auzit şi dumneavoastră. Ca să restabilim adevărul, declar că m-am adresat într-adevăr lui şi că i-am plătit şase ruble, dar nu ca să-mi îndrepte stilul, ci ca să mă informeze asupra unor fapte care, în mare parte, îmi erau necunoscute şi în privinţa cărora îl consideram o persoană competentă. Cît despre ghetre, pofta de mîncare la pensiunea profesorului elveţian, cifra de cincizeci de ruble în loc de două sute cincizeci, în sfîrşit, tot ansamblul acesta de detalii îi aparţine exclusiv lui, pentru care a şi primit cele şase ruble; în ceea ce priveşte stilul însă, vă asigur că n-are nici un merit.

- Vreau să precizez, îl întrerupse Lebedev cu o grabă febrilă şi glas onctuos, provocînd un nou val de rîsete, că am revăzut şi îndreptat numai prima parte a articolului; pe la mijloc însă, n-am căzut de acord şi ne-am certat în privinţa unui punct, aşa că n-am mai revăzut şi partea a doua. De aceea, frazele agramate de acolo (Şi sînt destule!) rog să nu-mi fie atribuite…

- Uite ce-l doare pe dumnealui! strigă Lizaveta Prokofievna.

- Daţi-mi voie să vă întreb: cînd a fost retuşat articolul acesta? întrebă Evgheni Pavlovici, adresîndu-se lui Lebedev.

— Ieri dimineaţă, răspunse Keller. Am avut o întrevedere şi ne-am angajat pe cuvînt de onoare să păstrăm secretul.

— Cam în acelaşi timp se linguşea pe lîngă tine şi te asigura de devotamentul lui. Ce oameni! Nu mai am nevoie de cărţile tale, să nu mi-l mai aduci pe Puşkin al tău, şi fiica ta să nu-mi mai calce pragul!

Lizaveta Prokofievna voia tocmai să se ridice, cînd, văzîndu-l pe Ippolit că rîde, se răsti mînioasă:

— Aşa, vasăzică, ai vrut să-ţi baţi joc de mine?!

— Ferească sfîntul, replică el cu un zîmbet forţat, dar trebuie să spun că mă uimeşte mai ales felul dumneavoastră original de a fi, cu totul ieşit din comun, Lizaveta Prokofievna; mărturisesc sincer, înadins l-am dat de gol pe Lebedev, pentru că ştiam ce efect va avea dezvăluirea mea asupra dumneavoastră, numai asupra dumneavoastră, căci prinţul îl va ierta cu siguranţă, dacă nu l-a şi iertat… ba poate că i-a găsit în gînd şi o scuză, nu-i aşa, prinţe?

Gîfîia, pe măsură ce creştea ciudata lui înflăcărare.

— Ei şi?… făcu mînioasă generăleasa, surprinsă de tonul lui. Ce vrei să spui cu asta?

— Şi despre dumneavoastră am auzit povestindu-se multe lucruri de acest fel… mi-au făcut mare plăcere… am început să vă stimez foarte mult… continuă Ippolit.

Aşa cum vorbea el acum, părea că una spune şi altul îi e gîndul şi cu aceleaşi cuvinte ar fi vrut, de fapt, să spună cu totul altceva. Vorbea cu o nuanţă de ironie, dar, în acelaşi timp, era extrem de agitat, se

uita bănuitor împrejurul lui, se încurca şi pierdea în tiece moment şirul ideilor. Toate acestea, unite cu paloarea chipului său de tuberculos, cu strălucirea febrilă a ochilor şi privirile lui halucinante, atrăgeau, bineînţeles, din ce în ce mai mult atenţia tuturor.

— Ar fi trebuit, de altfel, să mă mire tare faptul, deşi (mărturisesc) nu cunosc deloc lumea: nu numai că aţi rămas adineauri într-o societate atît de compromiţătoare pentru dumneavoastră, societatea unor oameni cum sîntem noi, prietenii mei şi cu mine, dar le-aţi lăsat şi pe domnişoarele acestea să asiste la discutarea unui caz atît de scandalos, însă cred că ele au avut prilejul să cunoască multe lucruri din romanele citite. De altfel, poate că mă-nşel… căci mă cam încurc, dar, în tot cazul, cine, în afară de dumneavoastră, ar fi putut… la cererea unui băieţandru (ei da, a unui băieţandru, recunosc) să-şi petreacă seara aici, cu el şi cu ceilalţi… să asculte tot… ca să-i fie apoi ruşine a doua zi… (îmi dau seama, de altfel, că nu mă exprim bine). Apreciez gestul acesta şi-mi exprim tot respectul, deşi pe faţa Excelenţei sale, soţul dumneavoastră, se citeşte limpede că toate astea îi sînt extrem de neplăcute… Hi, hi! rîse el, încurcîndu-se definitiv şi deodată fu cuprins de un nou acces de tuse care, vreme de două minute, nu-l mai lăsă să vorbească.

- Poftim, şi-a pierdut respiraţia! observă tăios şi cu răceală Lizaveta Prokofievna, privindu-l pe bolnav cu o curiozitate severă. Ei bine, dragă băiete, să isprăvim odată. Ajunge!

- Dă-mi voie să-ţi atrag atenţia la rîndul meu, domnule, începu deodată Ivan Feodorovici pe un ton enervat, că nevastă-mea se află aici la prinţul Lev Nikolaevici, prietenul şi vecinul nostru, şi că în tot cazul nu dumitale ţi-e dat, tinere, să judeci faptele Lizavetei Prokofievna şi nici nu ţi-e îngăduit să exprimi, în prezenţa mea, părerea pe care o ai despre expresia feţei mele. Aşa să ştii. Şi dacă nevasta mea a rămas aici, continuă el cu o enervare crescîndă, a făcut-o mai degrabă de mirare, domnule, şi dintr-o curiozitate explicabilă, pentru a vedea nişte tineri din ziua de azi cu vederi foarte ciudate. Şi cu personal am rămas aici, aşa cum mă opresc uneori în stradă, ca să mă uit la ceva… ca la… ca la… ca la…

- Ca la o raritate, îi veni în ajutor Evgheni Pavlovici.

- Exact, reluă Excelenţa sa, fericit că poate ieşi din încurcătură, întocmai ca la o raritate. În orice caz însă, mi se pare foarte ciudat şi mîhnitor, dacă este corect gramatical să mă exprim aşa, faptul că dumneata, tinere, n-ai înţeles că Lizaveta Prokofievna a rămas cu

durnneata pentru că eşti bolnav - dacă într-adevăr eşti pe moarte - dintr-un sentiment de milă, ca să zic aşa, deşteptat de vorbele dumitale jalnice, domnule, şi că numele ei, calităţile, poziţia ei socială o pun la adăpost de orice necuviinţă… Lizaveta Prokofievna, isprăvi generalul, roşu-stacojiu de mînie, dacă vrei să plecăm să ne luăm rămas-bun de la prea bunul nostru prinţ şi…

— Mulţumesc pentru lecţie, domnule general, îl întrerupse cu o gravitate neaşteptată Ippolit, privindu-l gînditor.

— Să mergem, maman, ce mai aşteptăm? spuse cu mînie şi cu nerăbdare în glas Aglaia, ridicîndu-se ostentativ de pe scaun.

— Încă două minute, dacă-mi dai voie, dragă Ivan Feodorovici rosti cu demnitate Lizaveta Prokofîevna, mi se pare că are febră mare şi delirează; se cunoaşte după ochi; nu-l putem lăsa aici în halul acesta. Lev Nikolaevici, n-ar putea să rămînă la dumneata peste noapte, ca să nu fie nevoit să plece acum la Petersburg? Cher prince, nu te plictiseşti? se adresă ea într-o doară prinţului Ş. Apropie-te, Aleksandra, ţi s-a cam zburlit părul, draga mea.

Netezi părul fiicei sale, deşi nu era nevoie, pe urmă o sărută; se vede că numai pentru asta o şi chemase.

— Vă credeam în stare să înţelegeţi ideile înaintate… reluă Ippolit, revenindu-şi din îngîndurare. Da, iată ce voiam să spun, se înviora el deodată cu bucuria omului care şi-a amintit subit de ceva. Burdovski vrea sincer să-şi apere mama, nu-i aşa? Cînd colo, reiese că el e acela care-o face de rîs. Prinţul vrea să-i vină în ajutor lui Burdovski; îi oferă deschis şi cu toată sinceritatea, o dată cu prietenia lui, şi o considerabilă sumă de bani; e singurul dintre noi toţi, poate, care nu-l dispreţuieşte, şi totuşi, iată-i, unul în faţa celuilalt - ca doi duşmani… Ha, ha, ha! Cu toţii îl dispreţuiţi pe Burdovski pentru atitudinea lui urîtă, după părerea vostră, faţă de maică-sa, nu-i aşa? Aşa-i? Aşa-i? Spuneţi! Vă place grozav ca totul să pară frumos, distins; numai asta vă interesează, nu-i aşa? (Bănuiam de mult că ţineţi numai la asta!) Ei bine, să ştiţi că poate nici unul dintre voi nu şi-a iubit mama aşa cum o iubeşte Burdovski! Dumneata, prinţe, ştiu că i-ai trimis în ascuns bani mamei lui Burdovski prin intermediul lui Ganecika. Şi uite, fac prinsoare, urmă el cu un hohot de rîs isteric, că acum Burdovski te acuză de indelicateţe şi te consideră rău că nu ai fost respectuos faţă de mama lui! Sînt sigur că aşa este! Ha, ha, ha!

Din nou răsuflarea i se opri în gît şi începu să tuşească.

- Ei, gata! Ai spus tot! Acum du-te şi te culcă, ai friguri, îl îndemnă nerăbdătoare Lizaveta Prokofievna, privindu-l cu îngrijorare pe bolnav. O, Doamne! Tot mai vorbeşte!

- Dumitale îţi vine să rîzi, mi se pare. Pentru ce rîzi întruna de mine? Am observat că tot timpul mă ironizezi! îi spuse Ippolit, pornit pe ceartă, lui Evgheni Pavlovici, care, într-adevăr, rîdea cu poftă.

- Voiam numai să te întreb, domnule… Ippolit… scuză-mă, ţi-am uitat numele de familie.

- Domnul Terentiev, interveni prinţul.

- Da, Terentiev. Îţi mulţumesc, prinţe, adineauri a fost pronunţat, dar nu l-am reţinut… Voiam să te întreb, domnule Terentiev, dacă te-ai exprimat vreodată cum că ţi-ar fi de ajuns să-i vorbeşti mulţimii un sfert de oră numai, oriunde, fie chiar şi de la o ferestruică, pentru ca să-i convingi îndată pe oameni şi să-i faci să te urmeze?

- E foarte posibil să mă fi exprimat astfel… răspunse Ippolit, căutînd să-şi aducă aminte. Ba am vorbit, fireşte, mi-aduc aminte precis!… adăugă el repede, însufleţindu-se din nou şi aţintindu-şi ferm privirea în ochii lui Evgheni Pavlovici. Ei, şi ce-i cu asta?

- Absolut nimic; am întrebat numai aşa, ca să ştiu.

Evgheni Pavlovici tăcu, dar Ippolit continuă să se uite la dînsul ţintă, într-o aşteptare încordată.

- Ei bine, tot n-ai isprăvit? îl apostrofă Lizaveta Prokofievna pe Evgheni Paviovici. Isprăveşte mai repede, drăguţule, că e timpul să se culce; sau poate nu ştii cum să termini! Clocotea de indignare.

- Aş vrea să adaug doar atît, reluă zîmbind Evgheni Pavlovici, ca tot ce-au spus aici prietenii dumitale, domnule Terentiev, şi tot ce-ai expus dumneata personal cu un talent absolut de netăgăduit se reduce, după părerea mea, la teza care proclamă triumful dreptului înainte de toate, şi independent de orice, ba chiar excluzînd tot restul, şi poate chiar înainte de a se cerceta şi a se şti în ce anume constă acest drept? Nu ştiu, poate că mă înşel?

— Te înşeli, desigur; de fapt, nici nu te înţeleg… şi mai departe? Din colţul terasei se auzi o rumoare. Nepotul lui Lebedev mormăi ceva nedesluşit.

— Aproape c-am isprăvit, răspunse Evgheni Pavlovici. Voiam să spun numai că de la teza aceasta se poate sări foarte uşor la dreptul forţei, adică direct la dreptul pumnului şi al bunului-plac personal, conform principiului „Aşa vreau, aşa fac”. Principiu la care, de altfel, foarte frecvent s-a recurs în lume. Nu a preconizat Proudhon dreptul forţei? în timpul războiului din America, mulţi liberali dintre cei mai progresişti s-au declarat în favoarea plantatorilor pentru motivul că negrii, fiind negri, rasă inferioară celei albe, dreptul forţei le aparţine albilor…

— Ei şi?

— Cu alte cuvinte, dumneavoastră nu negaţi dreptul forţei?

— Mai departe!

— Cel puţin sînteţi consecvenţi; voiam numai să observ că de la dreptul forţei la dreptul tigrilor şi al crocodililor sau chiar la Danilov şi la Gorski nu-i decît un pas.

— Nu ştiu; mai departe?

Ippolit aproape că nici nu-l mai asculta pe Evgheni Pavlovici şi chiar dacă-i spunea Ei şi? Mai departe! părea că o face mai mult în virtutea unei vechi deprinderi în felul lui de a discuta şi nu din atenţie sau din curiozitate.

— Mai departe nimic… asta-i tot.

— Să ştii că nu mă supăr pe dumneata, încheie cu totul neaşteptat Ippolit şi, fără să-şi dea seama probabil de tot ce făcea. Îi întinse înîna cu acelaşi zîmbet pe buze.

Evgheni Pavlovici rămase mirat de acest gest, dar se grăbi să-i strîngă mîna cu aerul cel mai serios din lume, ca şi cum ar fi primit iertarea.

— N-aş putea să nu adaug, spuse el cu acelaşi ton de consideraţie echivocă, mulţumirile mele pentru bunăvoinţa cu care m-ai lăsat să-ţi vorbesc, dat fiind că liberalii noştri, după cum am avut rilejul să mă conving de nenumărate ori, nu îngăduie niciodată ltuia să aibă păreri proprii şi răspund imediat preopinentului lor cu

injurii, dacă nu chiar şi cu argumente mai tari…

- Remarca dumitale e perfect adevărată, întări generalul Ivan Feodorovict; apoi, încrucişîndu-şi mîinile la spate şi căscînd de plictiseală şi necaz, se duse să-şi reia locul, mai la o parte, lîngă scara de ieşire.

- Ei, haide, ţi-ajunge acum, îi spuse deodată Lizaveta Prokofievna lui Evgheni Pavlovici, mi s-a urît cu voi…

- Da, e timpul, se ridică brusc şi speriat parcă Ippolit, rotindu-şi înjur privirea îngrijorată, v-am reţinut; voiam să vă spun tot… credeam că totul… pentru ultima oară… N-a fost decît o fantezie…

Se vedea că era într-o stare de adevărat delir, din care se mai smulgea din cînd în cînd pentru cîteva momente; şi atunci, cuprins de o înflăcărare trecătoare, debita frînturi de idei din mulţimea gîndurilor pe care le frămîntase şi le formulase în fraze de mult învăţate, pe patul de suferinţă, în nesfîrşitele ceasuri de singurătate şi insomnie.

- Aşadar, adio! rosti el tăios. Credeţi că mi-e uşor să vă zic „adio”? Ha, ha! îşi bătu el joc cu necaz de propria-i întrebare stîngace, înfuriindu-se parcă pentru faptul de a nu fi izbutit să exprime ceea ce dorea. Urmă apoi cu glas strident: Excelenţă, am onoarea să vă invit la înmormîntarea mea, dacă, bineînţeles, veţi binevoi s-o onoraţi cu prezenţa dumneavoastră, şi… pe toată lumea, domnilor, pe toţi vă invit împreună cu generalul!…

Apoi izbucni din nou în rîs; era însă rîsul unui om dement.Lizaveta Prokofievna, speriată, se apropie de dînsul şi-l apucă de braţ. El o privi ţintă, cu acelaşi rîs batjocoritor, care părea să fi încremenit pe faţa-i răvăşită de boală.

- Ştiţi c-am venit aici anume ca să văd copacii? lată-i… (Şi arată cu mîna spre copacii din parc.) Găsiţi ceva caraghios în asta? Nu-i aşa că nu e deloc caraghios? o întrebă el grav pe Lizaveta Prokofievna şi deodată iar căzu pe gînduri; în clipa următoare însă, înălţă capul, ca şi cum ar fi căutat cu privirea pe cineva. Îl căuta pe Evgheni Pavlovici care rămăsese în acelaşi loc, chiar în dreapta foarte aproape de el. Dar Ippolit uitase de asta şi acum îşi plimba privirea asupra tuturor. A, n-ai plecat! spuse el cînd dădu în sfîrşit cu ochii de el. Adineauri ai făcut mare haz de faptul că m-aş fi gîndit să ţin un discurs de un sfert de ceas la fereastră… Dar ştii dumneata că am trăit mai mult decît ar arăta cei optsprezece ani ai mei? Am stat atîta timp ţintuit la pat, am privit atîta pe fereastra aceea şi m-am gîndit

atîta la toate şi despre toţi… încît…Un mort n-are vîrstă, o ştiţi. Îmi spuneam asta săptămîna trecută, deşteptîndu-mă în toiul nopţii. Ştiţi de ce vă este frică cel mai mult? Vă temeţi mai ales de sinceritatea noastră, chit că ne dispreţuiţi! Şi gîndul acesta mi-a venit tot atunci, în noaptea aceea de veghe, cu capul pe pernă… Aţi crezut cumva că am vrut să-mi bat joc de dumneavoastră adineauri, Lizaveta Prokofievna? Nu, asemenea gînd era departe de mine; dimpotrivă, am vrut să vă aduc elogii… Kolea mi-a spus că prinţul vă consideră drept un copil… asta e bine, e frumos… Dar ce voiam să mai spun… îşi acoperi faţa cu mîinile, încercînd să-şi adune gîndurile. Da. Asta era. Adineauri, cînd aţi vrut să plecaţi, mi-a trecut prin gînd: pe oamenii aceştia, care sînt aici, n-o să-i mai văd niciodată, niciodată! E pentru ultima oară că mai văd copaci; de acum înainte, nu mai rămîne decît un zid de cărămidă roşie, zidul casei Meyer… din faţa ferestrei mele… Ei bine, spune-le asta… încearcă să le spui: iată o fată frumoasă… doar eşti un mort, prezintă-te aşa, spune-le că „unui cadavru îi este îngăduit să spună orice”… şi că nu mai e nici un pericol ca prinţesa Maria Alekseevna să-l împroaşte cu bîrfa ei, ha, ha, ha… Cum, nu vă vine să rîdeţi. întrebă el, plimbîndu-şi neîncrezător privirea pe feţele celorlalţi. Stînd mereu cu capul pe pernă, mi-au venit multe idei… Am ajuns la convingerea că natura îşi cam rîde de noi, oamenii. Adineauri spuneaţi că sînt ateu, dar ştiţi că natura aceasta… Pentru ce rîdeţi iar? Sîntcţi de o cruzime nemaipomenită! spuse el deodată, priviri” du-i pe cei din jur cu o expresie de amarnică dojana. Să ştiţi însă că nu l-am pervertit pe Kolea, isprăvi el cu alt ton, de astă dată grav, amintindu-şi parcă din nou imputările lor.

- Nimeni, nimeni nu rîde de tine aici, linişteşte-te! se frămîntă Lizaveta Prokofievna adînc mişcată. Mîine are să vină un alt doctor să te vadă; celălalt s-a înşelat; dar aşază-te, abia te ţii pe picioare! Aiurezi… Ah! ce ne facem acum cu el! strigă ea speriată, silindu-l să se aşeze iar în fotoliu.

O lacrimă se prelinse pe obrazul Lizavetei Prokofievna. Văzînd aceasta, Ippolit rămase uluit; ridică mîna şi o întinse sfios spre obrazul ei, atingînd cu degetul stropul de lacrimă. Un zîmbet copilăros îi lumină faţa.

- Eu… începu el înviorat, nu ştiţi cît vă… îmi vorbea mereu de dumneavoastră cu atîta entuziasm, uite, el, Kolea… îmi place entuziasmul lui. Nu l-am pervertit! Numai pe el îl cruţ din atîta lume… aş fi vrut să-i las pe toţi în pace, pe toţi, dar n-a mai rămas nimeni, nimeni… Voiam să fiu un om de acţiune, să fac ceva pentru

societate, aveam acest drept… Ah! cîte lucruri n-am năzuit să fac în viaţă! Acum nu mai doresc nimic, nu mai vreau să doresc, m-am jurat să nu mai vreau nimic; las' să caute alţii, fără mine, adevărul! Da, natura e perfidă! De ce oare, exclamă el, însufleţindu-se deodată, de ce oare creează ea cele mai bune fiinţe, ca la urmă să-şi bată joc de ele! Cine a făcut, dacă nu ea, ca singura făptură a cărei perfecţiune a fost recunoscută pe pămînt… cine altul dacă nu ea, natura, după ce a înfăţişat omenirii această perfecţiune, a făcut ca aceeaşi făptură sublimă să rostească cuvîntul, de pe urma căruia s-a vărsat atîta sînge, încît dacă s-ar fi vărsat dintr-o dată, cu siguranţă ca s-ar fi înecat omenirea întreagă! O, e mai bine că mor! Şi eu aş fi spus poate vreo minciună din asta înspăimîntătoare, pentru că negreşit natura ar fi ticluit astfel lucrurile!… N-am pervertit şi nici n-am convertit pe nimeni… Voiam să trăiesc pentru fericirea oamenilor, pentru a descoperi şi semăna adevărul… Mă uitam pe fereastră la zidul casei Meyer şi-mi spuneam că ar fi de ajuns să le vorbesc de acolo oamenilor doar un sfert de ceas, ca să conving pe toata lumea, pe toată lumea; şi iată că o dată în viaţa mea m-am întîlnit… cu voi, dacă nu cu oamenii din mulţime! Şi care-i rezultatul, ce a reieşit din asta? Nimic! Doar că mă dispreţuiţi! Prin urmare, sînt un imbecil, un om inutil, e timpul deci să dispar! Şi n-am ştiut să las nici o amintire! Nici un răsunet, nici o urmă, nici o faptă! N-am răspîndit nici o idee!… Nu rîdeţi de un neghiob! Uitaţi! Uitaţi totul… uitaţi, vă rog, nu fiţi aşa de cruzi! Chiar dacă n-ar fi intervenit această boală, oricum mi-aş fi pus capăt zilelor…

Ar fi vrut, poate, să spună mai multe, dar nu se putu stăpîni şi prăbuşindu-se în fotoliu, îşi acoperi faţa cu palmele şi începu să plîngă ca un copil.

- Acum ce facem cu dînsul? strigă Lizaveta Prokofievna. Se repezi către bolnav, îi luă capul şi-l strînse cu putere la pieptul ei, în timp ce el plîngea în hohote. Ei, haide, haide! Nu mai plînge, destul, eşti un băiat bun! Dumnezeu are să te ierte pentru neştiinţa ta, haide, ajunge, fii bărbat… Pe urmă are să-ţi fie ruşine că ai plîns…

- Acasă la mine, spuse Ippolit, silindu-se să-şi ridice puţin capul, am un frate şi surori, copii încă, micuţi, sărmani nevinovaţi… Ea îi va perverti. Sînteţi o sfîntă; sînteţi ca şi un copil, salvaţi-i! Smulgeţi-i din mîinile ei… Ea… e o ruşine… O, ajutaţi-i, Dumnezeu o să vă răsplătească însutit pentru fapta aceasta bună, vă implor pentru Dumnezeu, în numele lui Hristos!…

- Dar vorbeşte odată, Ivan Feodorovici! Ce facem? se răsti pierzîndu-

şi cumpătul Lizaveta Prokofievna. Fă bine şi ieşi din tăcerea dumitale marţială. Dacă nu iei o hotărîre, să ştii că rămîn să stau aici toată noaptea, destul m-am lăsat tiranizată de despotismul dumitale!

Lizaveta Prokofievna întreba cu o furie exasperată şi aştepta un răspuns imediat. Dar, în asemenea cazuri, cei de faţă, oricît de numeroşi ar fi, se mulţumesc să observe în tăcere; nu vor să se amestece sau să-şi ia vreo răspundere şi nu-şi spun părerea decît mult mai tîrziu. Printre persoanele adunate la prinţ erau unele dispuse să rămînă acolo chiar şi pînă a doua zi dimineaţă, fără sa scoată o vorbă, ca Varvara Ardalionovna, de pildă, care toată seara a stat deoparte şi n-a rostit un cuvînt, urmărind şi observînd totul cu o atenţie încordată, din anumite motive nemărturisite.

- Eu cred, draga mea, spuse în sfîrşit generalul, că acum ar fi mult mai necesară aici o soră de caritate decît frămîntarea noastră; ar fi poate nevoie şi de un om serios, de încredere, pe care ne-am putea bizui. în tot cazul, trebuie consultat prinţul şi… să lăsăm bolnavul imediat în pace. Mîine, ne-om mai gîndi ce am avea de făcut.

- E aproape miezul nopţii, noi plecăm. Vine şi el cu noi sau rămîne aici? întrebă pe un ton provocator Doktorenko, adresîndu-se prinţului.

- Dacă doriţi, aţi putea să rămîneţi cu toţii lîngă dînsul, răspunse prinţul, e loc destul.

- Excelenţă, sări deodată, plin de înflăcărare, domnul Keller, îndreptîndu-se în grabă spre general, dacă e nevoie la noapte de un om de nădejde, sînt gata să mă sacrific pentru prietenul meu… Ce suflet! De multă vreme îl consider o mare personalitate, Excelenţă! Eu, desigur, mi-am neglijat studiile, în schimb el, cînd atacă o problemă, parcă ar înşira perle, Excelenţă!…

Generalul îi întoarse spatele plictisit.

- Mi-ar părea bine să rămînă, l-aş găzdui bucuros; fără îndoială i-ar fi greu să se întoarcă acum la Petersburg, răspundea prinţul la întrebările vehemente ale Lizavetei Prokofievna.

- Dar ce vorbeşti aşa, ca un adormit? Dacă nu vrei, spune, nu te sileşte nimeni, îl iau atunci la mine! Doamne, dar şi el abia se mai ţine pe picioare! Ce ai? Te simţi rău?

Înfăţişarea în aparenţă înfloritoare a prinţului o indusese în eroare

pe Lizaveta Prokofievna, care se pregătea să-l găsească pe patul de moarte. În realitate, boala lui recentă, amintirile apăsătoare legate de criză, întîmplările şi impresiile acestei seri agitate, incidentul penibil cu „fiul lui Pavlişcev" şi acum complicaţia aceasta cu Ippolit îl aduseră într-un hal de surescitare extremă, provocîn-du-i o stare de tulburare febrilă. Pe lîngă asta, o nouă grijă, o nouă dilemă, s-ar putea spune, i se putea citi în ochi; se uita cu multă îngrijorare la Ippolit, ca şi cînd s-ar fi aşteptat din partea lui la o nouă ieşire, cu totul neobişnuită.

Deodată Ippolit se ridică, înspăimîntător de palid, cu faţa crispată într-o expresie deznădăjduită, de ruşine chinuitoare, insuportabilă. Toate acestea se văzură mai ales în privirea duşmănoasă şi înfricoşată pe care-o aruncă asupra celor de faţă, ca şi în zîmbetul pierdut ce rătăcea pe buzele-i tremurătoare. Îşi plecă imediat ochii şi, cu acelaşi zîmbet chinuit, porni împleticindu-se către Burdovski şi Doktorenko, aflaţi la capătul celălalt al terasei; era hotărît să plece cu ei.

- De asta mă temeam! Era de aşteptat! exclamă prinţul. Ippolit se întoarse brusc spre dînsul, cuprins de o furie turbată, care făcea să-i tremure convulsiv toţi muşchii obrazului.

- Aşa, vasăzică, de asta te temeai! „Era de aşteptat" să se întîmple aşa. Ei bine, află atunci de la mine că, dacă urăsc pe cineva aici (vă urăsc pe toţi, pe toţi), zbieră el cu un glas hîrîit şi şuierător ce-i ieşea din gură cu stropi de salivă, apoi pe dumneata, suflet iezuit, om nevolnic, idiot, milionar binefăcător, pe dumneata te urăsc mai mult decît pe oricine şi orice pe lume! De multă vreme ţi-am ghicit firea şi te urăsc încă din ziua cînd am auzit vorbindu-se de dumneata, te-am urît cu ura cea mai cumplită… Din pricina dumitale s-au întors astfel lucrurile! Dumneata m-ai adus în halul acesta! L-ai făcut pe un muribund să se ruşineze de el însuşi; dumneata, numai dumneata eşti vinovat de purtarea asta a mea de acum, becisnică şi laşă! Te-aş omorî, dac-aş rămîne în viaţă! N-am nevoie de generozitatea dumitale, nu primesc de la nimeni nimic, ai auzit, de la nimeni nimic! Adineauri eram în delir şi n-aveţi de ce, nu vă permit să triumfaţi!… Vă blestem pe toţi, o dată pentru totdeauna!

Aici glasul îi pieri; se sufoca.

- S-a ruşinat de lacrimile lui, îi spuse Lebedev încet Lizavetei Prokofievna. „Era de aşteptat!" E grozav prinţul ăsta! l-a citit în suflet ca într-o carte…

Dar Lizaveta Prokofievna nici nu se uită la el. Dreaptă, cu capul sus, puţin lăsat pe spate, privea „aceste făpturi omeneşti” cu o seriozitate dispreţuitoare. La ultimele cuvinte ale lui Ippolit, Ivan Feodorovici ridică din umeri. Nevasta lui îl măsură din cap pînă-n picioare cu un aer mînios, ca şi cum i-ar fi cerut socoteală pentru acest gest al lui, pe urmă se întoarse spre prinţ:

- Îţi mulţumim, prinţe, prieten excentric al casei noastre, pentru această seară plăcută pe care am petrecut-o la dumneata. Acum, desigur, eşti foarte mulţumit că ai izbutit să ne asociezi şi pe noi la extravaganţele dumitale… Dar atît ne ajunge, scump prieten al casei noastre, îţi mulţumim că ne-ai dat în sfîrşit prilejul să te cunoaştem mai bine!

Indignată la culme, ea începu să-şi aranjeze mantila, aşteptînd plecarea „lor”. În momentul acela sosi la poartă birja pe care, din porunca lui Doktorenko, cu un sfert de ceas mai înainte, băiatul mai mare al lui Lebedev, elev de liceu, se dusese s-o aducă. Generalul găsi şi el de cuviinţă să-şi spună părerea:

- Într-adevăr, prinţe, trebuie să-ţi spun că nu m-am aşteptat… după relaţiile noastre de prietenie… şi, în sfîrşit, Lizaveta Prokofievna…

- Dar ce-i asta, cum e posibil să vorbiţi aşa! strigă Adelaida, care se apropie iute de prinţ şi-i întinse mîna.

Cu privirea pierdută, prinţul îi zîmbi consternat, cînd deodată o şoaptă fierbinte, întretăiată, îl dogorî parcă, şuierîndu-i la ureche:

- Dacă nu te laşi imediat de oamenii aceştia oribili, toată viaţa mea, dar toată viaţa mea am să te urăsc ca pe un duşman de moarte! Vorbise Aglaia.

Era ca ieşită din minţi, dar se întoarse mai înainte ca prinţul s-o fi putut privi. De altfel, nici nu mai avea de cine şi de ce să se lase; între timp, Ippolit fusese urcat cu greu în trăsură şi grupul lui Burdovski plecă.

- Dar bine, Ivan Feodorovici, cît o să mai ţină toată povestea asta. Ce părere ai? Mai am mult de îndurat de la băieţandrii aceştia răutăcioşi?

- În ce mă priveşte, dragă… eu, bineînţeles, sînt gata şi… Prinţul…

Ivan Feodorovici îi întinse totuşi mîna lui Mîşkin, dar în treacăt fără

să fi avut timpul să i-o strîngă, căci alergă grăbit, ca s-o ajungă din urmă pe Lizaveta Prokofievna, care, în culmea indignării, cobora ostentativ treptele terasei. Adelaida, logodnicul ei şi Aleksandra îşi luară rămas-bun de la prinţ, strîngîndu-i mîna cu căldură; la fel şi Evgheni Pavlovici, singurul, de altfel, care îşi păstrase buna dispoziţie de la început.

— Ceea ce prevestisem s-a întîmplat! Păcat însă că şi dumneata bietul meu prinţ, ai avut destut de suferit cu acest prilej, şopti el, zîmbind cît se poate de prietenos.

Aglaia ieşi fără să-şi mai ia rămas-bun.

Dar întîmplările din seara aceea nu se încheiară aici; Lizaveta Prokofievna trebui să mai îndure încă o întîlnire, din cele mai neaşteptate, pe care soarta i-o rezervase la sfîrşit.

În momentul cînd generăleasa cobora scara care dădea în aleea ce împrejmuia parcul, o trăsură superbă, o caleaşca trasă de doi cai albi, trecu în trap mare prin faţa vilei prinţului purtînd două doamne, extrem de elegant îmbrăcate. Dar, zece paşi mai departe, caleaşca se opri deodată şi una dintre doamne se întoarse repede, ca şi cum ar fi zărit din întîmplare o figură cunoscută.

— Evgheni Pavlovici! Tu eşti? răsună un glas tînăr şi melodios care-l făcu pe prinţ şi poate încă pe cineva să tresară. Sînt fericită că te găsesc în sfîrşit! Am trimis special un curier la Petersburg şi pe urmă încă unul după tine! Te caut de azi-dimineaţă.

Evgheni Pavlovici se opri pe scară uluit. Lizaveta Prokofievna rămase şi ea nemişcată locului, dar nu încremenită de spaimă ca Evgheni Pavlovici (care avea înfăţişarea omului ce s-a pomenit din senin cu o lovitură de măciucă în cap); ea se uita la femeia aceea impertinentă cu acelaşi aer mîndru şi dispreţuitor cu care privise cu puţin înainte „făpturile acelea”. Dar pe loc, îşi întoarse privirea şi-l măsură scrutător pe Evgheni Pavlovici.

— Am veşti bune pentru dumneata! urmă glasul sonor. De poliţele de la Kupferov să n-ai nici o grijă; Rogojin le-a răscumpărat cu treizeci de mii de ruble, l-am rugat eu. Poţi fi liniştit cel puţin încă trei luni. Cu Biskup şi cu ceilalţi pungaşi, o să aranjăm noi prin cunoscuţi. După cum vezi, totul e în regulă, aşa că fii fericit. Pe mîine.

Caleaşca porni iarăşi în goana cailor şi curînd dispăru după cotitură.

- E nebună! strigă în sfîrşit Evgheni Pavlovici, roşu de mînie şi uitîndu-se nedumerit la cei din jur. Nici nu ştiu ce-a vrut să spună! Ce poliţe! Cine-i femeia asta?

Lizaveta Prokofievna îl mai ţintui cu privirea timp de două-trei secunde, pe urmă se întoarse brusc şi porni spre vila ei, urmată de toţi ceilalţi. Nu trecu mai mult de un minut după aceea şi Evgheni Pavlovici urcă din nou treptele terasei prinţului. Părea foarte tulburat.

- Prinţe, spune-mi sincer, nici dumneata nu ştii ce înseamnă toate astea?

- Nu ştiu absolut nimic, răspunse prinţul, care era şi el într-o stare de extremă tensiune nervoasă.

- Nu?

- Nu.

- Nici eu, rîse Evgheni Pavlovici. Pe cinstea mea dacă am vreun amestec cu poliţele alea. Crede-mă, te rog!… Dar ce ai?… Te lasă puterile. îţi vine să leşini?

- Ah!… nu, nu, te asigur că nu…

XI

De-abia a treia zi Epancinii se înduplecară să revină la sentimente mai bune. Cu toate că prinţul, după obiceiul lui, îşi căută şi de data aceasta felurite vini, mustrîndu-se pentru multe lucruri şi aşteptîndu-se sincer la o pedeapsă, în sinea lui totuşi era pe deplin convins că Lizaveta Prokofievna era pornită nu atît împotriva lui, cît mai ales împotriva ei înseşi. Iată de ce tăcerea aceasta prelungită, care nu mai îngăduia nici o îndoială asupra nemulţumirii lor, îl împinse într-un greu şi dureros impas. La aceasta veniră să se adauge şi alte împrejurări, dintre care mai cu seamă una căpătă în timpul acestor trei zile contururi tot mai pronunţate, luînd treptat în închipuirea lui bolnavă, proporţii neaşteptate (prinţul îşi reproşa mereu de cîtva timp două tendinţe opuse, deopotrivă de excesive: pe de o parte, o încredere exagerată, „absurdă ca o obsesie”, în oameni, pe de alta o susceptibilitate tot atît de exagerată, o predispoziţie „sumbră şi meschină” de a se crede mereu vizat prin vorba sau fapta celorlalţi). Într-un cuvînt, la sfîrşitul zilei a treia, incidentul cu doamna excentrică din caleaşca, doamna care-l strigase pe Evgheni Pavlovici şi-i vorbise, luă în sufletul bănuitor al prinţului proporţii înspăimîntătoare, fantasmagorice. Lăsînd la o parte toate celelalte aspecte ale cazului, miezul enigmei, pentru dînsul, se concretiza deocamdată într-o singură întrebare chinuitoare: are el vreo vină şi în această nouă „monstruozitate” sau numai…? Dar nu-şi termină gîndul ca să precizeze cine anume. Cît despre literele N.F.B., nu vedea decît o glumă inofensivă, cea mai nevinovată zburdălnicie copilărească, şi ar fi ruşinos pentru el, ba într-o anumită privinţă lipsit chiar de onestitate, să caute nod în papură în orice.

De altfel, a doua zi după „seara” aceea de pomină, prinţul Mîşkin — care a fost cauza principală a tuturor incidentelor şi a zarvei întîmplate, „capul răutăţilor”, cum s-ar zice — avu chiar de dimineaţă plăcerea de a fi vizitat de prinţul Ş. împreună cu Adelaida, care, plimbîndu-se, „au trecut pe acolo mai ales ca să se informeze de sănătatea lui”. Un moment mai înainte, Adelaida observase în parc un copac bătrîn, foarte pitoresc, rămuros şi cu frunzişul verde, cu o scorbură mare şi trunchiul brăzdat de crăpături; ar fi vrut aşa de mult să-l deseneze, încît jumătate de ceas, cît ţinu vizita, nu vorbi de altceva. Prinţul Ş. se arătă amabil şi prevenitor ca de obicei, se interesă de viaţa lui Mîşkin din trecut, aduse vorba despre împrejurarea în care se cunoscuseră, trecînd sub tăcere întîmplările

din ajun. La sfîrşit, Adelaida nu se putu stăpîni să nu mărturisească, zîmbind cu înţeles, că ei veniseră incognito. Atîta tot; era însă de ajuns ca prinţul să priceapă că părinţii sau, mai bine zis, Lizaveta Prokofievna mai era supărată. În timpul vizitei lor de altfel, cei doi logodnici nu pronunţară un singur cuvînt nici despre generăleasă, nici despre Aglaia, nici chiar despre Ivan Feodorovici. De asemenea, cînd se despărţiră de Mîşkin, ca să-şi continue plimbarea, nu-i propuseră să-i însoţească şi nici nu-l invitară să vină pe la ei. În privinţa asta, comportarea Adelaidei a fost cît se poate de semnificativă; vorbind de una dintre acuarelele ei, tînăra manifestă deodată o vie dorinţă să i-o arate prinţului. „Cum aş face s-o vezi mai curînd? Da! O trimit astăzi prin Kolea, dacă vine să ne vadă, sau mîine, cînd îmi fac plimbarea cu prinţul, mai trec o dată pe la dumneata şi ţi-o aduc eu personal", hotărî ea în cele din urmă, încîntată de a fi găsit o soluţie atît de fericită.

În sfîrşit, chiar în momentul cînd voi să-şi ia rămas-bun, prinţul Ş. păru că-şi aminteşte deodată ceva.

— A, da, nu ştii cumva, dragă Lev Nikolaevici, întrebă el, cine era persoana aceea din trăsură care l-a strigat ieri pe Evgheni Pavlîci?

— Era Nastasia Filippovna, spuse Mîşkin. N-ai aflat încă? Nu ştiu însă cine mai era cu dînsa.

— Ştiu, am auzit! reluă prinţul Ş. Dar ce-o fi vrînd să însemne toate astea? Mărturisesc că pentru mine e o mare enigmă… pentru mine şi pentru ceilalţi, încheie prinţul Ş. cu un ton de extremă mirare.

— După cum am înţeles, s-a referit la nişte poliţe de-ale lui Evgheni Pavlîci pe care, la cererea ei, le-ar fi răscumpărat Rogojin de la un cămătar, răspunse foarte simplu prinţul, şi pentru care Rogojin îi va acorda lui Evgheni Pavlîci răgaz suficient.

— Am auzit, am auzit, dragă prinţe, dar o asemenea afirmaţie este cu totul lipsită de temei! Este exclus ca Evgheni Pavlîci să fi semnat poliţe! E un om bogat… Altădată, într-adevăr, din cauza nechibzuinţei lui, a avut cîteva încurcături băneşti, şi eu însumi l-am ajutat… Dar un om cu averea lui nu dă unui cămătar poliţe care să-i provoace griji. E absurd! Şi în orice caz este exclus să aibă cu Nastasia Filippovna asemenea relaţii care să-i permită să-l tutuiască. El se jură că nu pricepe nimic, şi-l cred. Iată de ce voiam să te întreb dragă prinţe, dacă nu ştii cumva? Vreau să spun, dacă, prin vreo minune, n-a ajuns pînă la dumneata vreun zvon oarecare?

- Nu, nu ştiu nimic şi te asigur că n-am nici un amestec.

- Vai, prinţe, ce susceptibil ai devenit! Cum mi-aş fi permis să presupun că ai fi putut lua parte la astfel de lucruri?… Dar te înţeleg, nu prea eşti în apele dumitale astăzi.

Şi cu aceste vorbe îl îmbrăţişa şi-l sărută pe Mîşkin.

- Adică ce înţelegi prin „astfel" de lucruri? La ce anume te referi? Nu văd ce anume ar putea fi calificat în cazul de faţă drept un „astfel" de lucru.

- Fără îndoială, persoana aceea a vrut să arunce o umbră asupra lui Evgheni Pavlîci, să-l compromită; de aceea a recurs la acest procedeu de a-i atribui, faţă de martori, cusururi pe care nu le are şi pe care nu poate să le aibă, răspunse destul de aspru prinţul Ş.

Prinţul Lev Nikolaevici se tulbură, continuînd totuşi să-l privească întrebător pe interlocutorul său, dar acesta tăcu.

- Vasăzică, aici nu e vorba numai de poliţe? O fi la mijloc şi altceva? murmură în sfîrşit Mîşkin, vădit contrariat.

- Da, ţi-o repet, judecă şi dumneata, ce poate fi comun între Evgheni Pavlîci şi… această femeie, iar pe deasupra şi cu Rogojin? Încă o dată, repet, acest om dispune de o avere imensă, ştiu cu precizie; mai mult. e în perspectivă de a-l moşteni pe un unchi al său. Nastasia Filippovna a urmărit…

Aici prinţul Ş. se opri iarăşi, gîndindu-se, de bună seamă, că n-ar trebui să-i vorbească prea mult lui Mîşkin despre Nastasia Filippovna.

- În tot cazul, reiese de aici că ei se cunosc, constată Mîşkm după o clipă de tăcere.

- Nu este exclus să se fi cunoscut; Evgheni Pavlîci e un om uşuratic. În orice caz, chiar dacă s-au cunoscut, a fost mai de mult - acum doi-trei ani. Pe atunci, el era în relaţii mai strînse cu Toţki. Acum însă, nici vorbă nu poate fi de asemenea raporturi care s-o facă să-l tutuiască. După cum ştii, ea nici nu era pe aici, dispăruse la un moment dat. Mulţi nici nu ştiau încă de întoarcerea ei. I-am văzut trăsura abia de cîteva zile.

- Şi ce trăsură admirabilă, observă Adelaida.

- Da, e o caleaşca într-adevăr superbă.

Tînăra pereche se despărţi de prinţul Lev Nikolaevici arătîndu-i multă simpatie, dacă nu chiar cea mai sinceră prietenie.

Pentru eroul nostru însă, vizita aceasta a fost pe deplin revelatoare. E drept că încă din noaptea trecută (şi poate chiar de mai mult timp) îşi făcuseră loc în cugetul lui anumite bănuieli, dar pînă la această vizită nu îndrăznise să încerce o verificare a temeiniciei lor. Acum însă, totul devenea limpede; prinţul Ş. interpretase desigur în mod greşit faptul în sine, totuşi era foarte aproape de adevăr bănuind că la mijloc poate fi vorba şi de o intrigă. „De altfel, nu este deloc exclus, se gîndea Mîşkin, că el a înţeles totul foarte bine, dar, nevoind să mi-o spună, a preferat să dea această interpretare eronată. Ceea ce rămînea însă în afară de orice îndoială era faptul că prinţul Ş. îl vizitase cu un ţel precis: spera să capete anumite lămuriri; dacă e aşa, înseamnă că ei îl credeau amestecat direct în această intrigă. În afară de asta, dacă este aşa precum bănuieşte el şi dacă întîmplarea prezintă într-adevăr atîta importanţă, înseamnă că ea urmăreşte un scop diabolic. Dar ce scop anume? Groaznic! Şi cum s-o împiedici? Cînd ea se hotărăşte la ceva, n-o mai poate opri nimic!" Prinţul ştia asta din propria-i experienţă. „E nebună! Nebună de legat!"

Prea multe chestiuni încîlcite şi misterioase se adunaseră în dimineaţa aceea şi toate se cereau dezlegate neîntîrziat; de aceea prinţul era foarte abătut. Vizita Verei Lebedeva îl distra puţin; a venit la el cu Liubocika în braţe şi, veselă, i-a înşirat vrute şi nevrute. După Vera apăru sora ei mai mică, cea care-şi ţinea mereu gura întredeschisă, apoi fratele lor - liceanul. Băiatul asigura că, după răstălmăcirea tatălui său, „Steaua Pelin", care, în Apocalipsă, suie pe izvoare de ape, înseamnă reţeaua căilor ferate răspîndite pe suprafaţa Europei. Prinţului nu-i venea să creadă că aceasta a fost educaţia lui Lebedev; de aceea hotărîră să-l întrebe chiar pe el, cu prima ocazie. De la Vera, prinţul află că încă din ajun Keller se instalase la dînşii şi că, după toate aparenţele, n-are de gînd să plece foarte curînd, dat fiind că-i plăcea societatea lor şi pe deasupra se împrietenise şi cu generalul Ivolghin; de altfel, declarase categoric că a venit să stea la ei numai ca să-şi completeze cultura în general. Copiii lui Lebedev îi plăceau prinţului din ce în ce mai mult şi, pe zi ce trecea, se simţea mai bine în preajma lor. Kolea nu se arătă toată ziua; plecase dis-de-dimineaţă la Petersburg. (Lebedev, chemat de treburile lui, dispăruse şi el încă din zori.) Dar prinţul aştepta cu nerăbdare vizita lui Gavrila Ardalionovici, care trebuia să vină

neapărat pe la el.

Acesta sosi îndată după-masă, cam pe la ora şase şi ceva. De la prima aruncătură de ochi, prinţul îşi spuse că, în orice caz, domnul acesta trebuie să cunoască toate dedesubturile întîmplării, şi cum să nu le ştie, avînd asemenea surse de informaţie ca Varvara Ardalionovna şi Ptiţîn? Relaţiile ce se statorniseră între Mîşkin şi Ganea erau cam ciudate. Prinţul, de exemplu, îi încredinţase acestuia cazul lui Burdovski, rugîndu-l în mod special să se ocupe de chestiune; dar în pofida acestor dovezi de încredere şi a unor întîmplări din trecut, existau totuşi cîteva puncte despre care, printr-un fel de înţelegere tacită, evitau să vorbească între ei, deşi, uneori, prinţul avea impresia că Gavrila Ardalionovici ar fi dorit poate mai multă sinceritate şi cordialitate în raporturile lor. Acum, de pildă, prinţului i se păru că, de cum intrase, Ganea avea intenţia să spargă gheaţa o dată pentru totdeauna între ei doi. (Dar se vede treaba că nu sosise momentul, căci Gavrila Ardalionovici era cam grăbit: sora lui îl aştepta la Lebedev şi amîndoi trebuiau să se ducă undeva pentru o afacere urgentă.)

În orice caz, chiar dacă se aşteptase la o sumedenie de întrebări. la confidenţe spontane sau la mărturisiri prieteneşti, Ganea s-a înşelat amarnic. În timpul celor douăzeci de minute cît ţinu vizita, prinţul fu dus pe gînduri, aproape absent. Nici vorbă nu putea fi de întrebări sau, mai bine zis, de principala întrebare la care se aştepta Ganea, încît acesta se hotărî să fie, la rîndul său, cît mai rezervat.

Timp de douăzeci de minute, i-a vorbit cu mult haz prinţului despre tot felul de treburi lipsite de orice importanţă, mărginindu-se la o simplă flecăreală, fără a atinge punctul esenţial.

Între altele, Ganea îl informă pe Mîşkin că Nastasia Filippovna se afla de patru zile la Pavlovsk, timp în care a şi reuşit să atragă atenţia tuturor. Locuia la Daria Alekseevna, într-o căsuţă modestă din strada Matrosskaia, şi caleaşca ei era poate cea mai frumoasă din Pavlovsk. În jurul acestei femei roiesc o mulţime de adoratori tineri şi mai vîrstnici; uneori, cavalerii îi escortează caleaşca. Nastasia Filippovna se arată, ca întotdeauna de altfel, foarte pretenţioasă în alegerea cunoştinţelor şi nu primeşte decît musafiri aleşi pe sprînceană. Oricum, în jurul ei s-a format o adevărată gardă, gata să-i sară în ajutor la nevoie. Din pricina ei, un domn aflat în vilegiatură la Pavlovsk se certase cu logodnica lui, iar un bătrîn general era cît pe ce să-şi blesteme băiatul. În plimbările ei cu trăsura era deseori însoţită de o încîntătoare fetişcană de vreo şaisprezece ani, rudă

îndepărtată a Dariei Alekseevna; fata cîntă admirabil şi, seara, căsuţa lor este un loc de atracţie pentru lumea care se plimbă. De altfel, Nastasia Filippovna se poartă foarte decent, se îmbracă modest, fără pic de lux, dar cu un gust deosebit; de aceea toate doamnele ,,o invidiază pentru frumuseţea, pentru gustul rafinat şi pentru caleaşca ei".

- Ieşirea ei excentrică de ieri, îşi dădu cu părerea Ganea, a fost desigur premeditată şi, bineînţeles, nu schimbă cu nimic situaţia. Doar dacă s-ar apuca cineva să-i caute nod în papură cu tot dinadinsul, dar şi atunci ar trebui să recurgă la calomnii, ceea ce, de altfel, nu va întîrzia, isprăvi Gavrila Ardalionovici, aşteptîndu-se ca prinţul să-l întrebe numaidecît ,,de ce anume consideră incidentul de ieri drept o ieşire premeditată?" Şi pentru ce calomnia „nu va întîrzia?" Dar prinţul s-a abţinut să pună vreo întrebare.

Cu aceeaşi volubilitate şi fără să fie tras de limbă, Ganea aduse vorba despre Evgheni Pavlovici. După părerea lui, acesta n-o cunoscuse niciodată înainte pe Nastasia Filippovna şi, propriu-zis, nici astăzi n-o cunoştea prea bine, deoarece abia acum patru zile îi fusese prezentat de cineva pe promenadă, şi nu se ştie dacă a fost măcar o dată la ea acasă împreună cu ceilalţi admiratori. Cît despre poliţe, afirmaţia putea să fie şi adevărată (Ganea pretindea chiar că nu e lipsită de temei); Evgheni Pavlovici dispune, fireşte, de o avere considerabilă, „dar situaţia moşiei lui era cam încurcată în unele privinţe". Ajungînd la aceste amănunte interesante, Ganea se opri din peroraţia lui. În ce privea ieşirea excentrică de aseară a Nastasiei Filippovna, se mărgini la scurta aluzie strecurată în fraza de mai sus. Apoi veni Varvara Ardalionovna să-l ia pe fratele ei şi, în minutul cît zăbovi la prinţ, îi comunică şi ea (tot din proprie iniţiativă) că Evgheni Pavlovici va rămîne în cursul zilei aceleia, ba poate şi a doua zi la Petersburg, că bărbatul ei (Ivan Petrovici Ptiţîn) e plecat şi el la Petersburg, pesemne tot pentru afacerile lui Evgheni Pavlovici şi că, după cît se pare, acolo nu e lucru curat. La plecare, ea mai adăugă că Lizaveta Prokofievna e foarte prost dispusă azi, dar şi mai ciudat e că Aglaia e la cuţite cu toată familia, adică nu numai cu tatăl şi cu mama ei, ci şi cu surorile ei mai mari, şi că „asta nu e deloc frumos din partea ei". După ce dădu, ca din întîmplare, şi această ultimă ştire (pentru prinţ ea avea o semnificaţie deosebită), Varvara Ardalionovna se retrase împreună cu fratele ei. Despre afacerea cu „fiul lui Pavlişcev", Ganecika nu pomeni de asemeni nici un cuvînt, poate din falsă modestie, dar poate şi „pentru a cruţa sentimentele prinţului". Acesta însă ţinu să-i mulţumească încă o dată pentru străduinţa depusă în rezolvarea favorabilă a chestiunii.

Fericit că rămîne în sfîrşit singur, prinţul coborî treptele terasei, străbătu aleea şi intră în parc. Voia să-şi adune gîndurile şi să mediteze puţin asupra unui pas pe care ar fi vrut să-l facă. „Pasul" însă era dintre acelea care nu se cer gîndite, ci, dimpotrivă, trebuie făcut spontan, pe negîndite, concretizat fără ezitare, pentru că nu rezistă unei reflecţii îndelungate; simţise deodată o dorinţă nestăvilită de a părăsi totul, de a se întoarce de unde venise pentru a se retrage undeva într-o izolare cît mai ferită de lume; pe scurt, să dispară cît se poate de repede, fără a-şi lua rămas-bun de la nimeni. Presimţea că, dacă mai rămîne fie doar cîteva zile încă, lumea de aici, mediul acesta îl vor absorbi definitiv şi fără putinţă de evadare, un destin implacabil care-l va urmări de-aici încolo fără cruţare. Dar nu-i trebuiră nici zece minute ca să-şi dea seama că o asemenea fugă „nu era cu putinţă", că ar fi o laşitate din partea lui, că în faţă i se puneau probleme de aşa natură, încît nu avea acum nici un drept să dea înapoi şi nici să încerce, cel puţin, să găsească o ieşire. Frămîntat de aceste gînduri, se întoarse acasă fără să observe că plimbarea lui nu durase mai mult de un sfert de oră.

Lebedev tot mai întîrzia în oraş, aşa încît spre seară, Keller putu să pătrundă în odaia prinţului şi, cu toate că de data aceasta nu era ameţit de băutură, se porni pe destăinuiri şi efuziuni. Se vedea că are chef de vorbă şi, într-adevăr, îi declară fără înconjur lui Mîşkin că vrea să-i povestească toată viaţa lui şi că numai pentru asta a rămas la Pavlovsk. Nu era chip să-l dai afară şi de altfel n-ar fi plecat în ruptul capului. Keller intenţiona, de fapt, să ţină un adevărat discurs, dar după primele cuvinte se încurcă şi, renunţînd la orice introducere, sări direct la concluzie, mărturisind că pierduse într-atît „orice urmă de simţ moral" (şi numai din cauza necredinţei în puterea Celui de Sus), încît ajunsese chiar să fure. „Poţi să-ţi închipui!"

- Ascultă, Keller, în locui dumitale, n-aş mărturisi astfel de lucruri fără să fie absolută nevoie, îl sfătui prinţul, dar, mai degrabă, îmi vine să cred că născoceşti toate astea numai ca să te ponegreşti cu tot dinadinsul.

- Doar dumitale ţi le spun, exclusiv dumitale, şi asta numai ca sa mă pot îndrepta mai uşor. N-am spus-o şi nu o voi spune nimănui; sînt hotărît să-mi duc sub giulgiul morţii secretul în mormînt! Dar, prinţe, dac-ai şti cît e de greu, în timpurile noastre, să faci rost de bani! De unde să-i procuri, dă-mi voie să te întreb? Un singur răspuns primeşti peste tot: „Adu-ne aur şi diamante, şi atunci ai să capeţi", adică exact ceea ce îmi lipseşte. Îţi închipui situaţia?

- Pe urmă, m-am supărat. „Dar pe smaragde, zic, capăt ceva?” „Pe smaralgde, zice, ţi-aş da.” „în regulă, zic, dacă-i aşa.” îmi pusei pălăria pe cap şi ieşii. „Lua-v-ar dracu’ de ticăloşi!” Aşa le-am spus, zău!

- Dar ce, parcă aveai smaragde?

- Eu şi smaralgde! Da’ de unde! O, prinţe, cu ce seninătate naivă, aş spune chiar bucolică, priveşti dumneata viaţa!

Prinţului i se făcu oarecum milă sau, mai bine zis, se simţi ruşinat. Un gînd îi încolţi în minte. „Nu s-ar putea oare face ceva din omul acesta, punîndu-l sub o influenţă binefăcătoare?” Cît despre influenţa sa personală, avea motive s-o creadă absolut ineficace şi nu atît din modestie, din neîncredere în propriile sale forţe, ci pentru că avea un anumit fel de a privi lucrurile. Pe nesimţite, conversaţia se însufleţi şi deveni aşa de interesantă, încît nici unul dintre ei nu se gîndea să-i pună capăt. Keller îi destăinui cu o sinceritate uimitoare tot felul de isprăvi de-ale lui pe care nici un om nu s-ar fi încumetat să le împărtăşească. Ori de cîte ori începea o nouă poveste, îşi arăta mai întîi căinţa şi se jura că sufletul său era „plin de lacrimi”; dar, după felul cum îşi istorisea isprăvile, se vedea că e încîntat şi că se mîndreşte cu ele, ba uneori le spunea cu atîta haz că amîndoi, şi el, şi prinţul, se prăpădeau de rîs.

- Ceea ce observ la dumneata - lucru esenţial - e că dai dovadă de credulitate aproape copilărească şi de sinceritate impresionantă, spuse în cele din urmă prinţul; numai acest singur fapt ar fi de ajuns pentru a răscumpăra multe dintre defectele dumitale.

- Am un suflet nobil şi generos, aidoma unui cavaler medieval! se învoi Keller înduioşat. Dar ştii, prinţe, asta numai în vis, în închipuire, în intenţii, ca să spun aşa; cînd e vorba de fapte însă. nu sînt bun de nimic. De ce oare? Nu pricep deloc.

- Hai, nu te pierde cu firea! Acum se poate spune pe drept cuvînt că mi-ai mărturisit toate dedesubturile ticăloase ale firii şi ale existenţei dumitale; cel puţin aşa mi se pare mie şi cred că n-ar mai fi nimic de adăugat la cele ce mi-ai povestit; am dreptate?

- N-ar mai fi nimic de adăugat?! strigă Keller cu o nuanţă de compătimire în glas. O, prinţe, cît de elveţian, ca să zic aşa. este încă felul dumitale de a judeca oamenii!

- Cum, ai mai avea de adăugat şi altele? îngăimă prinţul cu o mirare

sfioasă. Atunci la ce te aşteptai, ce nădăjduiai de la mine, Keller, şi pentru ce ai venit să-mi faci aceste mărturisiri?

- De la dumneata? Ce nădăjduiam? Mai întîi, e o plăcere pentru oricine să stea în preajma dumitale, să-ţi cunoască bunătatea şi simplitatea sufletului; a sta de vorbă cu dumneata e o adevărată desfătare; ştiu, cel puţin, că am în faţa mea o persoană plină de virtuţi; în al doilea rînd… în al doilea rînd… Aici se încurcă, neştiind ce să mai spună.

- Vrei poate să-ţi împrumut bani? îi veni în ajutor prinţul. Rostise aceste cuvinte cît se poate de natural, cu un ton serios şi chiar cu oarecare sfiiciune. Keller tresări, aţintind o privire mirată asupra prinţului, şi izbi tare cu pumnul în masă.

- Uite, cu felul acesta de a fi al dumitale, îl dai gata pe om, zău aşa, nici nu ştiu ce să mai spun! Mă întreb, de unde atîta naivitate şi inocenţă sufletească, cum poate nici la vîrsta de aur a omenirii nu s-a pomenit şi, în acelaşi timp, atîta clarviziune, care-ţi dă putinţa să citeşti în sufletul omului ca într-o carte deschisă; spiritul dumitale de adîncă observaţie psihologică îl străpunge ca o săgeată. Dar dă-mi voie, prinţe, asta merită o explicaţie, pentru că… sînt pur şi simplu uluit! Fireşte, scopul meu, în cele din urmă, era să-ţi cer un împrumut, dar mă surprinde că m-ai întrebat de bani, ca şi cum n-ai vedea nimic rău în asta, ca şi cum totul ar fi cît se poate de firesc.

- Da… din partea dumitale e cît se poate de firesc.

- Şi nu eşti indignat?

- De ce să fiu?

- Ascultă prinţe, am rămas aici de ieri-seară, mai întîi, fiindcă am un respect deosebit pentru arhiepiscopul francez Bourdaloue (l-am savurat cu Lebedev pînă la trei noaptea); în al doilea rînd, am rămas (îţi jur pe sfînta cruce că spun adevărul!) mai cu seamă pentru că voiam, împărtăşindu-ţi spovedania mea sinceră şi totală, să contribui prin asta, ca să spun aşa, la îndreptarea mea. Acesta mi-a fost gîndul cu care am adormit pe la ora patru, scăldat în lacrimi.

- Crezi acum în cuvîntul celui mai nobil om? În momentul cînd aţipeam plin de cele mai sincere lacrimi lăuntrice şi, ca să spun asa şi exterioare (pentru că, într-adevăr, plîngeam cu hohote, ţin minte perfect de bine), îmi veni în gînd o idee diabolică: „Ce-ar fi, la urma urmei, dacă după spovedania mea i-aş cere nişte bani?” Spovedania

asta, prin urmare, a fost un fel de „preludiu lacrimogen”, ca să pregătesc terenul şi, înduioşîndu-te, să-ţi storc o sută cincizeci de ruble. Şi, după părerea dumitale, asta nu-i o josnicie?

- Ceea ce spui dumneata poate să nu fie tocmai exact. Poate să fi fost o simplă coincidenţă, s-a nimerit ca cele două idei să se confunde, atîta tot, lucru care se întîmplă de altfel destul de frecvent. Mie mi se întîmplă mereu. Personal, cred că nu e bine să te laşi stăpînit de această dedublare, dar să ştii, Keller, că în cea mai mare parte vina e a mea. Cînd vorbeai adineauri, parcă mă vedeam pe mine. De multe ori mă bătea gîndul, continuă prinţul cu toată seriozitatea, vădind cel mai viu interes pentru acest subiect, că şi ceilalţi păţesc la fel, încît, la un moment dat, începusem chiar să mă consolez, căci e extrem de greu să lupţi contra acestor idei duble; am încercat pe propria mea piele. Dumnezeu ştie de unde şi cum se ivesc. Văd că dumneata singur califici asta drept o josnicie! Acum, iar o să mă frămînte ideile acestea. În tot cazul, nu eu sînt acela care să te judec; nu ţi se pare? Ai recurs la un subterfugiu ca prin lacrimi să-mi storci o sumă de bani, dar nu te-ai jurat adineauri că spovedania dumitale a avut şi un alt scop, un scop nobil şi nu numai de interes mărunt? Cît despre bani, ai nevoie pentru chefuri, nu-i aşa? După spovedania dumitale, este bineînţeles o dovadă de laşitate. Dar, pe de altă parte, cum să renunţi, aşa dintr-o dată, la băutură şi la petreceri? Cu neputinţă. Atunci, ce-i de făcut? Cel mai bun lucru e să lăsăm asta în seama conştiinţei dumitale, ce zici?

Spunînd astea, prinţul se uita la Keller cu o vie curiozitate. Se vedea că problema ideilor dedublate îl preocupa de multă vreme.

- Nu înţeleg de ce, după toate acestea, te-or fi socotind oamenii idiot! exclamă Keller.

O roşeaţă uşoară acoperi obrazul prinţului.

- Predicatorul Bourdaloue, de pildă, în cazul de faţă ar fi fost necruţător, pe cînd dumneata l-ai cruţat pe om şi m-ai judecat cu omenie! Şi uite, ca să mă pedepsesc eu însumi şi ca să arăt cît sînt de mişcat, nu vreau o sută cincizeci de ruble, mă mulţumesc cu douăzeci şi cinci, mi-ar ajunge! De atît am nevoie, cel puţin pentru două săptămîni. De abia după două săptămîni, dacă mai vin să-ţi cer bani. Voiam să-i dau ceva în dar Agaşei, dar nu merită. Ah, dragă prinţe, Dumnezeu să te aibă în paza lui!

În clipa aceasta apăru Lebedev, care sosise tocmai atunci de la

Petersburg. Zărind hîrtia de douăzeci şi cinci de ruble în mîinile lui Keller, se încruntă. Keller însă, văzîndu-se în posesia banilor, se grăbi s-o ia din loc. Pe dată, Lebedev începu să-l bîrfească.

- Eşti nedrept; căinţa lui era sinceră cu adevărat, zise prinţul cu mustrare în glas.

- Căinţa lui! Ce valoare poate să aibă o asemenea căinţă? Nu m-am bătut şi eu în piept aseară: „Sînt un nemernic, un nemernic!”, adică vorbe goale şi atîta tot!

- Aşadar, din partea dumitale erau numai vorbe goale? Şi eu credeam, dimpotrivă…

- Ei bine, uite, dumitale am să-ţi spun tot adevărul, fiindcă ştii să-l pătrunzi pe om pînă în adîncurile sufletului; şi vorba şi fapta, şi minciuna şi adevărul — toate la mine merg mînă-n mînă şi în perfectă armonie. Adevărul şi faptele mă-ndeamnă - poţi să mă crezi sau nu - la o sinceră căinţă, ţi-o jur, dar cuvintele şi minciuna îmi sînt dictate de un gînd diabolic (mereu prezent); „Cum să fac ca să-l amăgesc pe om, să trag un folos chiar şi de pe urma acestor lacrimi de căinţă ale mele!” Zău aşa! Altuia nu i-aş spune, ar rîde sau m-ar scuipa, dar dumneata, prinţe, judeci cu omenie.

- Întocmai aşa, cuvînt cu cuvînt, mi-a spus şi el adineauri, se însufleţi prinţul. Şi amîndoi parcă v-aţi mîndri cu asta! Mă mir de voi, numai că el e mai sincer decît dumneata, care faci din asta o adevărată meserie. Haide, destul, nu mai face mutra asta plouată, Lebedev, şi nu-ţi mai duce mîna la inimă. Vrei să-mi spui ceva? Nu cred că ai venit degeaba…

Lebcdev se codi, recurgînd la obişnuitele-i strîmbături.

- Te-am aşteptat toată ziua, ca să-ţi pun o întrebare; măcar o singură dată în viaţa dumitale te conjur să spui adevărul: avut-ai vreun amestec oarecare în întîmplarea de ieri cu caleaşca?

Lebedev continuă să se izmenească, chicotind, frecîndu-şi mîinile, iar la urmă recurse la un strănutat prelungit, neputîndu-se hotărî să răspundă la întrebarea prinţului.

— Văd c-ai luat parte.

— Indirect, numai indirect! Grăiesc purul adevăr! N-am făcut altceva decît să anunţ la vreme o anumită persoană că o anumită societate e

adunată la mine şi că sînt de faţă anumite persoane.

— Ştiu, l-ai trimis pe fiul dumitale acolo, mi-a spus-o chiar el adineauri; şi ce-i cu intriga asta pe care aţi pus-o la cale? izbucni prinţul cuprins de un fel de neastîmpăr.

- N-am pus-o eu la cale, ferit-a sfîntul! se apără Lebedev, vînturîndu-şi braţele, ca şi cum ar fi voit să respingă o asemenea bănuială. A fost urzită de alţii şi, la drept vorbind, e mai mult o fantezie decît o intrigă!

— Despre ce e vorba, spune-mi şi mie, pentru Dumnezeu! Cum de nu-ţi dai seama că mă priveşte personal chestiunea asta? Nu vezi că aici se urmăreşte compromiterea lui Evgheni Pavlovici?

— Prinţe! Excelentissime prinţ, se sclifosi Lebedev din nou, dar dumneata nu mă laşi să-ţi spun tot adevărul; am încercat de mai multe ori, dar nu m-ai lăsat să isprăvesc…

Prinţul chibzui o clipă.

- Bine, te ascult, spune adevărul, rosti el în cele din urmă; fără îndoială, o luptă grea se dăduse în sufletul lui.

- Aglaia Ivanovna… începu îndată Lebedev.

- Taci, taci! strigă exasperat prinţul, şi faţa i se făcu stacojie de indignare sau poate şi de ruşine. Aşa ceva este exclus şi e… absurd. Toate astea au fost născocite de dumneata sau de alţi nebuni ca dumneata. Şi să nu te mai aud vreodată amintind despre asta.

Seara tîrziu, trecuse de zece, cînd, în sfîrşit, veni şi Kolea, aducînd o mulţime de noutăţi, unele de la Petersburg, altele de la Pavlovsk. Cele dintîi, privitoare mai ales la Ippolit şi la păţania din ajun, i le povesti pe scurt, pentru a le relua mai tîrziu, atît de grăbit era să-i comunice noutăţile din Pavlovsk. Acum trei ore se întorsese de la Petersburg şi, fără a mai trece pe la prinţ, se dusese direct la Epancini. „Acolo se petrece ceva îngrozitor!" Bineînţeles, pe primul plan era povestea cu caleaşca, dar se întîmplase probabil şi altceva, ce nu putea să ştie, desigur, nici el şi nici prinţul. „Nu m-am apucat, fireşte, să spionez şi nici să descos pe careva de-ai casei; de altfel, m-au primit bine, chiar surprinzător de bine; în schimb, de dumneata, prinţe, n-au suflat o vorbă! Mai important şi interesant era că Aglaia se certase cu ai săi pentru Ganea. Exact ce şi cum - nu se ştie, cert este însă că din pricina lui Ganea (închipuieşte-ţi!) cearta a luat un

caracter foarte violent, ceea ce înseamnă că motivul era grav. Generalul s-a întors tîrziu şi era tare indispus; împreună cu el venise şi Evgheni Pavlovici, foarte vesel şi prevenitor, fiind cît se poate de bine primit. Dar noutatea cea mare era că Lizaveta Prokofievna a chemat-o într-ascuns pe Varvara Ardalionovna, care tocmai se afla la domnişoare, şi i-a interzis o dată pentru totdeauna să-i mai calce pragul casei; ce-i drept, a făcut-o într-o formă cît se poate de cuviincioasă, mi-a povestit chiar Varia. E interesant că în momentul cînd Varia ieşi de la Lizaveta Prokofievna şi trecu să-şi ia rămas-bun de la domnişoare, ele nici nu ştiau măcar că i se interzisese să le mai calce pragul şi că e vorba de o despărţire definitivă.

- Dar Varvara Ardalionovna a fost la mine pe la ora şapte, zise Prinţul mirat.

- Ei bine, asta s-a întîmplat pe la opt. Îmi pare rău de Varia şi de Ganea… dar, ce să-i faci, prea se bagă în toate, nu pot trăi fără intrigi. Niciodată n-am putut să aflu ce anume uneltesc; de altfel, nici nu ţin să fiu la curent. Desigur, din multe puncte de vedere caracterul lui Ganea lasă de dorit, însă are şi calităţi pe care e de ajuns să le cauţi ca să le descoperi, şi niciodată nu-mi voi ierta că nu l-am înţeles mai înainte… Nu ştiu dacă pot continua să mă duc la Epancini după cele întîmplate cu Varia. E drept că de la început chiar m-am pus pe un picior de independenţă completă, dar trebuie totuşi să mai chibzuiesc.

— Degeaba îl plîngi atît pe fratele dumitale, observă prinţul. Dacă lucrurile au ajuns aici, înseamnă că Lizaveta Prokofievna îl consideră pe Gavrila Ardalionovici cam primejdios şi că, prin urmare, anumite speranţe ale lui sînt pe cale să se împlinească.

— Cum? Ce speranţe?! strigă, în culmea mirării, Kolea. Îţi închipui poate că Aglaia… e cu neputinţă!

Mîşkin nu spuse nimic.

— Eşti teribil de sceptic, prinţe, reluă Kolea după un timp, observ că de la o vreme încoace te arăţi extraordinar de sceptic; începi să nu mai crezi în nimic şi să te complaci în tot felul de presupuneri… Am întrebuinţat bine aici cuvîntul „sceptic”?

— Cred că da; deşi nici eu nu sînt prea sigur.

— Ba nu, îmi retrag cuvîntul „sceptic”; am găsit o altă explicaţie, strigă Kolea deodată, nu eşti sceptic, ci un om stăpînit de gelozie!

Eşti teribil de gelos pe Ganea pentru o fată mîndră şi frumoasă!

Spunînd asta, Kolea sări de pe scaun şi izbucni într-un rîs nebun, cum poate nu i se mai întîmplase vreodată în viaţă. Veselia lui n-a mai cunoscut margini cînd îl văzu pe prinţ roşind din ce în ce mai mult. Ideea că prinţul era gelos din pricina Aglaiei îl amuza nespus. Dar hazul lui încetă brusc în momentul cînd îşi dădu seama că prinţul a rămas foarte mîhnit. Pe urmă se legă între ei o conversaţie lungă şi serioasă, care ţinu mai bine de o oră, poate chiar o oră şi jumătate.

A doua zi, o chestiune urgentă îl sili pe prinţ să plece la Petersburg, unde rămase toată dimineaţa. La întoarcere, îl întîlni în gară pe Ivan Feodorovici. Acesta îl apucă pe Mîşkin de braţ, se uită cu fereală împrejur şi-l trase repede după dînsul, într-un vagon de clasa întîi. Generalul era dornic să-i împărtăşească lucruri importante.

— Mai întîi, dragă prinţe, să nu mi-o iei în nume de rău şi, chiar dacă te-am supărat cu ceva, uită, te rog. Eram gata să vin încă de ieri să te văd, dar nu ştiam cum va reacţiona Lizaveta Prokofievna… Acasă la noi e un adevărat… infern, parcă s-ar fi instalat un duh necurat şi zău dacă mai pricep ceva. După părerea mea, dumneata eşti în orice caz mai puţin vinovat decît oricare dintre noi, deşi, la drept vorbind, din pricina dumitale s-au întîmplat toate astea. Vezi, prinţe, e frumos să fii filantrop, dar se pare că nu e totdeauna plăcut. Poate că ţi-ai dat seama şi dumneata. Eu preţuiesc, fireşte, bunătatea Lizavetei Prokofievna şi o stimez mult, dar…

Şi generalul continuă să tot îndruge în acelaşi sens, iar vorbele îi erau din cale-afară de încîlcite. Se vedea cît colo că era extrem de tulburat şi totodată zguduit de ceva cu totul de neînţeles pentru dînsul.

— Ştiu foarte bine că n-ai nici un amestec aici, dar mai bine renunţă să ne vizitezi cîtva timp, ţi-o spun prieteneşte; aşteaptă să treacă furtuna. În ceea ce-l priveşte pe Evgheni Pavlîci, urmă el cu înfocare, totul s-a dovedit a fi o calomnie absurdă, cea mai neagră calomnie! E o minciună urîtă, o intrigă, dorinţa de a strica totul, de a băga zîzanie între noi. Vezi, prinţe, ţi-o spun confidenţial: între noi şi Evgheni Pavlîci nu s-a spus nici un cuvînt, pricepi? Nu sîntem legaţi prin nimic, dar cuvîntul acesta poate fi rostit şi cît de curînd! Aşadar, urmăreşte să-i pună beţe-n roate! Dar pentru ce, cu ce scop - nu mă pot dumeri! E o femeie excentrică, o femeie uimitoare, m-a băgat în sperieţi, de mi-am pierdut şi somnul. Şi ce trăsură, ce cai… Fantastic! Asta e ceea ce se cheamă pe franţuzeşte şic, nu-i aşa? Şi cine o fi noul

ei protector? Alaltăieri, ca să spun drept, m-a împins păcatul şi l-am bănuit pe Evgheni Pavlîci, zău aşa! Dar acum sînt sigură că nu este el; şi dacă nu e el, ce rost are încercarea asta de a provoca o ruptură între noi? Asta-i întrebarea! Ca să nu-l piardă pe Evgheni Pavlîci? Dar ţi-o repet, jur pe onoarea mea că nici n-o cunoaşte măcar şi că toată povestea aceea cu poliţele e o pură născocire! Şi cu cîtă neobrăzare îl tutuia în plină stradă! E limpede că la mijloc e o intrigă răuvoitoare! Un complot! Iar noi trebuie să-l respingem cu dispreţ şi să-i arătăm şi mai mult consideraţie lui Evgheni Pavlîci. Am vorbit în acest sens şi cu Lizaveta Prokofievna. Acum să-ţi spun părerea mea intimă: sînt ferm convins că toate astea le face dintr-o ranchiună personală, ca să se răzbune pe mine, ştii, pentru ceea ce a fost, deşi nu mă simt vinovat cu nimic. Îmi vine sîngele în obraz de ruşine de cîte ori îmi aduc aminte de asta. O credeam dispărută pentru totdeauna şi iat-o că apare din nou. Dar unde o fi Rogojin acela, mă rog? Credeam că de mult ea a devenit doamna Rogojin.

Într-un cuvînt, generalul părea cu totul derutat. Aproape tot drumul, timp de o oră, el vorbi fără întrerupere, punînd singur întrebări şi tot singur răspunzînd la ele; în focul peroraţiei îi strîngea mîna lui Mîşkin şi, în cele din urmă, îl convinse pe acesta cel puţin de un lucru, că lui personal nici nu i-a trecut prin minte să-l bănuiască de vreun amestec în această afacere. Un lucru important pentru Mîşkin. În încheiere, generalul povesti despre un unchi al lui Evgheni Pavlîci, şeful unei cancelarii la Petersburg, şi care „ocupă un post de vază, are şaptezeci de ani, e gastronom, un bătrîn care nu se lasă încă…” Ha, ha! Ştiu că a auzit şi el de Nastasia Filippovna şi i-a cam dat tîrcoale. Am trecut adineauri pe la el; nu primeşte, e suferind; dar e bogat, foarte, foarte bogat, are o situaţie excelentă şi… Dumnezeu să-l ţină încă mulţi ani, dar tot lui Evgheni Pavlîci o să-i rămînă toată averea… Da, da… şi totuşi mi-e frică parcă de ceva! Nu-mi explic de ce anume, dar mi-e frică… S-ar zice că pluteşte ceva în aer, o nenorocire ce se roteşte deasupra capetelor noastre ca un liliac, şi mi-e frică, mi-e tare frică!…

În sfîrşit, de-abia a treia zi, după cum am mai spus, a urmat şi împăcarea oficială a Epancinilor cu prinţul Lev Nikolaevici.

XII

Era pe la ora şapte după-amiază; prinţul se pregătea să iasă în parc, cînd, deodată, apăru pe terasă Lizaveta Prokofievna; era singură.

- În primul rînd, să nu-ţi închipui cumva, începu ea, că am venit să-ţi cer iertare. Nu! Asta, niciodată. în toate, numai tu eşti de vină.

Prinţul rămase tăcut.

- Te recunoşti vinovat sau nu?

- Tot atît ca şi dumneata. De altfel, nici dumneata, nici eu n-avem să ne reproşăm în chestiunea aceasta vreo intenţie rea. Alaltăieri, mă credeam vinovat, dar acum mi-am dat seama că lucrurile stau altfel.

- Aşa, vasăzică! Bine: ascultă dar ce am să-ţi spun şi ia loc, pentru că n-am de gînd să stau în picioare. Se aşezară amîndoi.

- În al doilea rînd, nici un cuvînt despre mucoşii aceia neobrăzaţi! Nu stau de vorbă cu tine decît vreo zece minute; mi-am luat inima în dinţi şi am venit să-ţi cer o lămurire (ţi-ai închipuit poate cine ştie ce?), dar dacă faci cea mai mică aluzie la neobrăzaţii aceia, mă ridic, plec şi totul s-a sfirşit pentru totdeauna între noi.

- Bine, răspunse prinţul.

- Dă-mi voie să te întreb: i-ai scris, acum două luni sau două luni şi jumătate, cam pe la Paşti, o scrisoare Aglaiei?

- D-da, i-am scris.

- Pentru ce? Ce i-ai scris? Arată-mi scrisoarea!

Ochii Lizavetei Prokofievna scînteiau; tremura din tot corpul de nerăbdare.

- N-o am, răspunse prinţul surprins şi fîstîcindu-se în ultimul grad; dacă scrisoarea n-a fost distrusă, ea trebuie să fie la Aglaia Ivanovna.

- Nu căuta să te eschivezi! Ce i-ai scris?

- Dar nu mă eschivez deloc, şi nici nu mă tem de nimic. Nu văd

motivul pentru care nu i-aş putea scrie…

- Taci! Ai să vorbeşti mai tîrziu. Ce conţinea scrisoarea? De ce ai roşit?

Prinţul reflectă un moment.

- Nu-ţi cunosc gîndurile, Lizaveta Prokofievna, văd numai că scrisoarea asta te indispune mult. Îţi închipui, desigur, că aş fi putut refuza să răspund la o asemenea întrebare. Dar, ca să-ţi dovedesc că n-am de ce a mă teme, că nu regret că am scris-o şi că nici n-am de ce să roşesc (spunînd acestea, prinţul deveni roşu ca racul), am să ţi-o reproduc din memorie, căci se pare că o ştiu pe dinafară.

Şi prinţul reproduse aproape cuvînt cu cuvînt conţinutul biletului pe care i-l trimisese Aglaiei.

- Ce aiureală! Ce vrea să însemne toată încîlcitura asta, după părerea ta? întrebă pe un ton aspru Lizaveta Prokofievna, după ce ascultase cu atenţie încordată relatarea prinţului.

- Nici eu nu ştiu prea bine; tot ce pot spune e că eram atunci sub puterea unui sentiment sincer. Am avut acolo momente pline de senzaţia trăirii şi de speranţe îmbietoare.

- Ce speranţe?

- Mi-ar fi greu să le explic; numai că nu erau de acelea la care te gîndeşti poate dumneata în momentul acesta… Speranţe… în sfîrşit, speranţe de viitor, de fericire; speranţa că poate nu eram un străin acolo. Mă simţeam foarte mulţumit că sînt în ţara mea. Într-o dimineaţă plină de soare, am luat condeiul şi i-am scris o scrisoare; de ce anume ei - nu ştiu. Uneori, omul simte nevoia de a avea alături un suflet apropiat; am simţit şi eu, probabil, ceva asemănător în clipele acelea… adăugă prinţul după o oarecare tăcere.

- Eşti îndrăgostit poate?

- N-nu… l-am… scris ca unei surori; de altfel am şi semnat „fratele dumitale”.

- Hm! Intenţionat ai făcut-o; am înţeles.

- Îmi vine tare greu să răspund la întrebările acestea, Lizaveta Prokofievna.

- Ştiu că-ţi vine greu, dar asta nu mă interesează. Ascultă, spune-mi cinstit, ca înaintea lui Dumnezeu: îmi spui drept ori minţi?

- Nu mint.

- E adevărat că nu eşti îndrăgostit de ea?

- Cred că e adevărat.

- Crede! Neisprăvitul acela i-a dus scrisoarea ta?

- L-am rugat pe Nikolai Ardalionovici să…

- Nu ţine! Un neisprăvit! îl întrerupse cu năduf Lizaveta Prokofievna. Nu cunosc nici un Nikolai Ardalionovici! Un neisprăvit!

— Nikolai Ardalionovici…

— Ba-i un neisprăvit, îţi spun eu!

— Ba nu, Nikolai Ardalionovici nu este un neisprăvit, răspunse prinţul cu glas potolit, dar ferm.

— Bine, scumpule, mai vorbim noi despre asta!

Se opri un minut, ca să se mai liniştească şi să-şi recapete răsuflarea.

— Şi ce-i cu Cavalerul sărman?

— Nu ştiu, n-am nici un amestec; o fi vreo glumă.

— E tare plăcut, n-am ce zice, să te pomeneşti cu toate astea, aşa, pe nepusă masă! Să fie oare cu putinţă ca să aibă o slăbiciune pentru tine? Nu-mi explic! După ce tot ea te făcea şi „nerod” şi „idiot”?

— Nu era neapărată nevoie să-mi relatezi toate astea, spuse mai mult în şoaptă şi pe un ton de reproş prinţul.

— Nu te supăra. E o fire voluntară şi cam despotică, o nebună, o răzgîiată — de va îndrăgi pe cineva, neapărat îi va scoate sufletul, spunîndu-i vorbe muşcătoare şi bătîndu-şi joc de el pe faţă; la fel am fost şi eu la vîrsta ei. Dar să ştii că nu prea ai de ce să te umfli în pene, puişorule, nu-i de nasul tău! Nu vreau să cred că s-ar putea întîmpla aşa ceva şi nici nu se va întîmpla vreodată! Ţi-o spun ca să-ţi bagi degrabă minţile în cap. Ascultă, jură-mi că nu eşti însurat cu aia.

— Lizaveta Prokofievna, ce ţi se năzare! strigă prinţul, gata să sară în sus de ciudă şi uimire.

- Dar erai cît pe ce să te însori!

- Adevărat, era să mă însor, şopti el, lăsînd capul în jos.

- Vasăzică eşti îndrăgostit de ea? Pentru ea ai venit aici, nu-i aşa? Pentru aia?

- Am venit pentru altceva, nu ca să mă însor, răspunse prinţul.

- Spune, ai tu ceva sfînt pe lumea asta?

— Am.

— Jură-mi că n-ai venit să te însori cu aia.

— Jur pe ce vrei!

— Te cred; sărută-mă. În sfîrşit, pot să respir uşor; dar să ştii că Aglaia nu te iubeşte; gîndeşte-te, prin urmare, la ce-ţi rămîne de făcut; şi ţi-o mai repet; nu te va lua de bărbat, cel puţin cît sînt eu în viaţă. Ai auzit?

— Am auzit.

Prinţul se simţea aşa de ruşinat, încît nu îndrăznea s-o privească în faţă.

— Ascultă, te aşteptam ca pe o providenţă (deşi n-ai meritat-o, după cum văd eu!); noaptea scăldam perna în lacrimi, nu de grija ta, scumpule, fii pe pace; am o durere a mea personală, nesfîrşită, şi nu-i văd leacul. De aceea te aşteptam cu atîta nerăbdare; cred şi acum că Dumnezeu mi te-a trimis ca pe un prieten, ca pe un frate. Nu am pe nimeni mai apropiat, în afară de bătrîna Belokonskaia, iar dînsa e plecată acum; de altfel, de bătrîneţe, a ajuns proastă ca noaptea. Acum răspunde-mi scurt prin da sau nu; ştii pentru ce-a făcut ea tărăboiul acela alaltăieri?

— Cuvîntul meu de cinste că n-am luat parte la asta şi că nu ştiu nimic!

— Destul, te cred. Acum şi eu mi-am schimbat părerea în privinţa asta, dar pînă ieri dimineaţă îl socoteam pe Evgheni Pavlîci vinovat de toate astea; şi alaltăieri, şi ieri încă. Dar acum, fireşte, nu pot să nu

fiu de părerea lor; e limpede că şi-au bătut joc de el în modul cel mai neruşinat; cu ce scop, de ce şi pentru ce, nu se ştie (însuşi faptul acesta pare suspect şi dă de bănuit). În tot cazul, n-o mai dau pe Aglaia după el, orice s-ar întîmpla! Poate să fie un om cumsecade, n-are a face. Aveam eu îndoieli şi înainte, dar acum am hotărît, şi hotărît rămîne. „Întîi să mă băgaţi în mormînt şi atunci n-aveţi decît să daţi fata după cine vreţi", aşa i-am spus azi-dimineaţă lui Ivan Feodorovici. Vezi ce destăinuiri îţi fac, vezi?

— Văd şi apreciez.

Lizaveta Prokofievna aruncă asupra prinţului o privire pătrunzătoare; poate ar fi vrut să afle ce efect va produce asupra lui părerea ei despre Evgheni Pavlîci.

- Nu ştii nimic de Gavrila Ivolghin?

- Ba da… ştiu multe lucruri.

- Ştiai că e în relaţii cu Aglaia?

- Asta n-am ştiut-o, se miră, ba chiar tresări prinţul. Cum? Gavrila Ardalionovici e în relaţii cu Aglaia Ivanovna? Cu neputinţă!

- De foarte puţin timp. Soră-sa şi-a tot făcut drum pe aici, toată iarna, săpîndu-i trecerea ca un şobolan.

- Nu cred, stărui cu tărie prinţul după ce stătu un moment pe gînduri, pradă unei profunde emoţii. Dac-ar fi fost adevărat, aş fi ştiut negreşit şi eu.

- Te aşteptai cumva ca el să vină şi, căzînd la pieptu-ţi, să-ţi mărturisească cu lacrimi în ochi? Tare naiv mai eşti! Şi caraghios! Toţi umblă să te păcălească ca pe un… ca pe… Şi nu ţi-e ruşine să te încrezi într-un asemenea om? Se poate să nu-ţi dai seama că el te duce de nas, că te păcăleşte în modul cel mai neruşinat?

- Ştiu foarte bine că mă păcăleşte uneori, rosti prinţul în silă, cu jumătate de glas, şi Ganea îşi dă seama că ştiu… adăugă el fără a-şi mai isprăvi gîndul.

- Poftim, ştie şi totuşi se încrede! Halal ţie! De altfel, din partea ta e şi firesc să fie aşa. De ce m-oi fi mirînd atît? Doamne-Dumnezeule! A mai existat vreodată un astfel de om? Ptiu! Dar ştii că acest Ganca, ori această Vanka au pus-o în legătură cu Nastasia Filippovna?

- Pe cine? strigă prinţul.

- Pe Aglaia.

- Nu cred! Imposibil! Cu ce scop? şi prinţul sări ca ars de pe scaun.

- Nici mie nu-mi vine a crede, cu toate că sînt dovezi. E o fată despotică, o zăpăcită, o nebună! O fată rea, rea, rea! rea din cale-afară, de o răutate cum nu-i alta! O mie de ani aş repeta că e rea! Toate s-au făcut aşa în ultimul timp, chiar şi curca cea plouată de Aleksandra, dar aceea cel puţin mi-a scăpat din mînă. Şi totuşi nu cred! Poate pentru că nici nu vreau să cred, adăugă generăleasa ca pentru sine. De ce n-ai venit să ne mai vezi? îl luă ea din nou la rost pe prinţ. Aceste trei zile de ce n-ai venit pe la noi? strigă ea nerăbdătoare, repetînd întrebarea.

Prinţul începu să-şi expună motivele, dar Lizaveta Prokofievna îl întrerupse.

- Toată lumea te ia drept un prost şi te trage pe sfoară! Ai fost ieri la Petersburg; pun rămăşag că te-ai dus să-l implori în genunchi pe nemernicul ăla ca să-ţi primească cele zece mii de ruble!

- Nici gînd. Nu l-am văzut şi, de altfel, nu-i un nemernic. Am primit o scrisoare de la el.

- Arată-mi-o!

Prinţul scoase un plic din servietă şi i-l întinse Lizavetei Prokofievna, care citi:

Stimate domn, eu n-am, fireşte, nici un drept la demnitate şi amor propriu în ochii lumii. Sînt prea nevrednic de aşa ceva după părerea oamenilor. Aceasta e opinia lumii, dar nu şi a dumitale. M-am convins, stimate domn, că eşti poate mult superior celorlalţi. Nu sînt de acord cu Doktorenko şi pe chestia aceasta sîntem în divergenţă. N-aş primi niciodată o copeică de la dumneata, dar i-ai venit în ajutor mamei mele şi-ţi datorez recunoştinţă, cu toate că e o dovadă de slăbiciune. În tot cazul, mi-am schimbat părerea despre dumneata şi am socotit necesar să ţi-o aduc la cunoştinţă. Consider apoi că relaţiile noastre trebuie să sfîrşească aici şi că de aci încolo nu mai pot avea loc nici un fel de legături între noi.

Antip Budrovski.

P.S. Restul pînă la două sute de ruble, pe care-l mai datorez, îi voi restitui negreşit, cu timpul.

- Ce aiureală! hotărî Lizaveta Prokofievna, aruncîndu-i înapoi scrisoarea. Nu merita osteneala s-o citesc. Ce-ţi veni să zîmbeşti aşa cu subînţeles?

- Recunoaşte, totuşi, că scrisoarea aceasta ţi-a făcut plăcere şi dumitale.

- Cum! încîlcitura asta îmbibată de orgoliu? Dar nu vezi că toţi ăştia şi-au pierdut capul de îngîmfare şi trufie?

- Şi totuşi, îşi recunoaşte vina şi a rupt-o chiar şi cu Doktorenko; ba cu cît e mai vanitos, cu atît a trebuit să sufere mai mult în amorul lui propriu. Ah, ce copil eşti, Lizaveta Prokofievna!

- Ţii neapărat să-ţi trag o palmă, se vede?

- Nu, nu ţin deloc. Dar ştiu precis că scrisoarea te bucură şi totuşi nu vrei să te dai de gol. De ce te ruşinezi de sentimentele dumitale? Aşa faci totdeauna.

- Să nu îndrăzneşti să mai calci pe la mine! sări Lizaveta Prokofievna, palidă de mînie. De azi înainte, să nu mai treci pragul casei mele niciodată!

- Iar peste trei zile, singură ai să mă chemi la voi… Cum se poate aşa ceva? Sînt sentimentele dumitale cele mai frumoase, de ce să te ruşinezi de ele? Singură îţi dai prilej de chin şi frămîntare.

- Să mor, dacă te mai chem vreodată! Şi numele am să ţi-l uit! L-am şi uitat!

Şi dădu buzna spre uşă.

- Oricum, tot mi-a fost interzis de a mai veni la voi! strigă prinţul în urma ei.

- Ce-e-e? Cine ţi-a interzis?

Se întoarse într-o clipă, ca înţepată de un ac. Prinţul ezită să-i răspundă; îşi dădea seama că-l luase gura pe dinainte.

- Cine ţi-a interzis să vii la noi? strigă furioasă Lizaveta Prokofievna.

- Aglaia Ivanovna mi-a interzis…

- Cînd? Vo-or-be-şte odată!…

- Azi-dimincaţă mi-a trimis vorbă să nu cutez a veni în casa voastră.

Lizaveta Prokofievna rămase înmărmurită, silindu-se să-şi dea seama de situaţie.

- Cum adică ţi-a trimis vorbă? Prin cine anume? Tot prin neisprăvitul acela? Şi numai din gură ţi-a spus? ţipă ea din nou.

- Am primit un bileţel, lămuri prinţul.

- Unde-i? Arată-mi-l! Imediat!

Prinţul se gîndi un moment, apoi scoase din buzunarul vestei o bucăţică de hîrtie pe care era scris:

Prinţe Lev Nikolaevici! Dacă, după tot ce s-a întimplat, mai ai de gînd cumva să mă uimeşti vizitînd vila noastră, te asigur că eu personal nu voi fi printre aceia pe care prezenţa dumitale îi va încînta.

Aglaia Epancina.

Lizaveta Prokofievna se reculese o clipă, pentru ca imediat după aceea să se repeadă la prinţ şi, apucîndu-l de braţ, să-l tragă după dînsa.

- Vii cu mine! Într-adins! Chiar acum, în clipa asta! vocifera ea ca scoasă din minţi.

- Dar, gîndeşte-te, în felul acesta mă expun…

- La ce? Ah, prostălăule, naiv ce eşti! Parcă n-ai fi bărbat! Dar las’ că văd eu acum ce se-ntîmplă, cu ochii mei…

- Lasă-mă, cel puţin să-mi iau pălăria…

- Poftim, ia-ţi mizerabila ta pălărie şi să mergem! N-ai ştiut să-ţi alegi măcar un fason mai de Doamne-ajută!… A scris-o, nici vorbă, numai de ciudă… după cele întîmplate deunăzi… A scris-o de necaz, mormăia Lizaveta Prokofievna, care nu lăsase braţul prinţului şi-l trăgea mereu în urma ei. Eu ţi-am luat apărarea şi am spus cu glas tare că eşti un prost dacă nu vii… altfel nu ţi-ar fi scris bileţelul acela

stupid şi necuviincios. Un gest indecent, nedemn de o fată de familie, bine crescută şi deşteaptă, deşteaptă foc!… Hm! continuă ea, i s-o fi făcut şi ei, fireşte, ciudă că nu vii; numai că nu s-a gîndit deloc că unui idiot nu trebuie să-i scrii în felul ăsta, că o ia de bună, literă cu literă, după cum s-a şi întîmplat de altfel. Ce ţi-ai ciulit urechile aşa? se răsti ea la prinţ, dîndu-şi seama că o cam luase gura pe dinainte. Îi trebuie un măscărici ca tine, de mult n-a mai văzut unul în preajmă-i, iată pentru ce te pune la încercare. Şi-mi pare foarte bine, sînt încîntată că o să te ia chiar acum în primire! O meriţi! N-avea grijă, se pricepe ea la de-alde astea! Şi încă ce bine se pricepe!…

PARTEA A TREIA

I

De cîte ori nu auzi lamentîndu-se lumea de pe la noi, cum că nu prea avem oameni cu spirit practic; politicieni, de pildă, avem cu prisosință; şi nici de generali nu ducem lipsă - dai de ei la tot pasul; cît despre administratori găseşti berechet şi de tot felul, oricît de mulţi s-ar cere; cînd e vorba, însă, de oameni energici, înzestraţi cu simţ practic - i-ai de unde nu-s, să-i cauţi cu lumînarea! Cel puţin aşa se plînge toată lumea. Ba unii merg pînă acolo încît susţin că nici măcar personal de serviciu corespunzător n-am avea pe unele linii de cale ferată; şi nici vreo administraţie cît de cît acceptabilă nu se poate înjgheba, zic ei, în vreuna dintre companiile noastre de navigaţie. Ici, auzi, în punctul cutare al unei noi linii ferate s-au ciocnit, ori s-au prăvălit de pe pod, nişte vagoane; colo, se scrie, un tren era cît pe ce să ierneze în mijlocul cîmpiei întroienite: au plecat oamenii pentru cîteva ceasuri şi au stat cinci zile în zăpadă. Dincolo, se povesteşte, mii de puduri de mărfuri care aşteaptă să fie expediate zac cîte două sau chiar trei luni de zile şi putrezesc; altundeva, mai auzi (şi nici nu-ţi vine a crede) un administrator, adică un fel de supraveghetor, un lefegiu oarecare l-a cam atins pe un tejghetar de negustor de i-a mutat fălcile din loc, motivîndu-şi zeul administrativ prin aceea că „s-a cam întrecut cu firea” din pricină că acela îl bătea la cap să-i expedieze marfa. Şi cînd te gîndeşti că există în ţara aceasta imensă atîtea servicii de stat şi posturi de lefegii, te cuprinde groaza; toată lumea a fost sau este în slujbă, toţi vor să fie slujbaşi. Cum se face atunci că din atîta material

uman să nu se poată constitui o administraţie ca lumea la companiile noastre de navigaţie?

Răspunsul ce ni se dă la această întrebare e cît se poate de simplu — atît de simplu, că explicaţia pare aproape de necrezut. E adevărat, ni se spune, că la noi toţi au fost ori sînt slujbaşi, şi starea asta dăinuie de vreo două sute de ani încoace, după cel mai bun model nemţesc, de la strămoşi la strănepoţi — dar tocmai aici e buba, că slujbaşii sînt de fapt oamenii cei mai lipsiţi de simţ practic, ajungîndu-se pînă acolo că abstracţiile şi lipsa de cunoştinţe practice erau socotite pînă nu de mult, chiar şi de slujbaşi, drept cea mai mare virtute şi cea mai

bună recomandare. Dar nu tagma funcţionărească ne interesează aici, ci oamenii cu spirit practic. Este în afară de orice îndoială faptul că sfiiciunea şi o totală lipsă de spirit de iniţiativă erau considerate la noi, dintotdeauna, drept cel mai bun indiciu de simţ practic - părerea aceasta există şi acum. Dar de ce să ne facem din asta o vină specifică nouă, dacă e vorba ca părerea aceasta să fie luată drept o învinuire? Lipsa de originalitate era considerată dintotdeauna, pretutindeni, în lumea întreagă, ca fiind apanajul omului de afaceri serios şi practic, şi circa nouăzeci şi nouă la sută din oameni (pe puţin) credeau întotdeauna astfel, încît poate numai unu la sută dintre ei vedeau şi văd lucrurile într-un fel diferit. Marii inventatori şi oamenii geniali au fost consideraţi de societate, aproape întotdeauna, drept nişte neghiobi la începutul activităţii lor (ba de foarte multe ori şi către sfîrşitul ei) - observaţie arhicunoscută de altfel şi de mult devenită banală. Dacă, de pildă, timp de decenii, toată lumea, deprinsă să-şi fructifice banii prin Casa de Depuneri, căra acolo miliarde cu dobînda de patru la sută, nu-i deloc de mirare că o dată cu dispariţia acestei instituţii, oamenii rămînînd la propria lor iniţiativă, cea mai mare parte din aceste milioane au fost pierdute iremediabil în vîltoarea febrei de constituire a unor societăţi anonime pe acţiuni sau au intrat în buzunarele escrocilor - ceea ce, de altfel, era socotit ca un indiciu de bun-simţ şi bună creştere conform cu uzanţele vremii. Mai cu seamă de bun-simţ; iar dacă cea mai sfioasă cuminţenie şi o apreciabilă lipsă de originalitate constituiau pînă acum la noi, după părerea aproape unanimă, o însuşire inerentă a omului de acţiune, a omului de afaceri corect, ar fi fost desigur prea inoportună, indecentă şi reprobabilă chiar, orice schimbare bruscă. Care mamă iubitoare, de pildă, nu se va înspăimînta şi nu se va îmbolnăvi de frică, dacă fiul sau fiica ei vor ieşi cumva din făgaşul obişnuitului. „Mai bine să trăiască în îndestulare şi să fie fericit fără originalitate", gîndeşte orice mamă, legănîndu-şi odorul. Iar bătrînele dădace, de cînd e lumea, îngînă acelaşi cîntec:„În straie de aur vei umbla, grad de general vei purta!" Aşadar, pînă şi dădacele noastre considerau gradul de general ca pe o culme a fericirii pentru un rus, reprezentînd idealul naţional cel mai popular de fericire tihnită - suprema fericire. Şi într-adevăr, cine n-ar fi izbutit la noi, după ce şi-a luat cu chiu cu vai examenele şi a deţinut timp de vreo treizeci şi cinci de ani o slujbă de stat, cine n-ar fi izbutit să ajungă, în cele din urmă, la gradul de general şi să-şi adune o sumuşoară la Casa de Depuneri? În felul acesta, mai tot rusul ajungea, fără un efort special, să-şi cîştige un renume de om practic şi întreprinzător. De fapt, numai un om original sau, cum s-ar zice, neastîmpărat n-ar fi putut să se facă general la noi. Poate să fie o oarecare neînţelegere la mijloc;

dar, în genere, se pare că este exact aşa, şi societatea noastră avea perfectă dreptate să-şi definească astfel idealul de om practic. Se pare totuşi că ne-au scăpat şi multe vorbe de prisos; deşi în intenţia noastră era, de fapt, să dăm cîteva lămuriri suplimentare cu privire la familia Epancin. Membrii acesteia, sau cel puţin cei mai ponderaţi şi cu scaun la cap, aveau mult de suferit de pe urma unei trăsături comune a familiei, complet opuse acelor virtuţi la care ne-am referit mai sus. Fără să-şi dea seama de faptul în sine (pentru că într-adevăr e greu de sesizat), ei aveau totuşi uneori sentimentul că lucrurile în familia lor mergeau nu ca la toată lumea. Ceilalţi duceau o existenţă liniştită şi monotonă - a lor era într-o necontenită frămîntare; toată lumea luneca lin ca pe şine - ei deraiau la fiece moment. În timp ce toată lumea dădea mereu dovezi de sfioasă cuminţenie, ei - nici pomeneală. Lizaveta Prokofievna, ce-i urept, se cam speriau cînd lucrurile nu mergeau conform uzanţelor vremii, şi totuşi nu era vorba de acea sfială cuviincioasă, mondenă, după care tînjeau ei. Poate, în adevăr, Lizaveta Prokofievna era singura pe care o frămîntau toate acestea; domnişoarele, cărora nu le lipsea, de altfel, nici perspicacitatea, nici ironia, erau încă tinere; iar generalul, deşi avea o minte destul de pătrunzătoare (ce-i drept cam greoaie), în împrejurările mai dificile prefera să mormăie hm!, lăsînd, în cele din urmă, totul în seama Lizavetei Prokofievna. Cu alte cuvinte, toată răspunderea îi revenea ei. Şi nici nu se putea spune măcar că familia aceasta se remarca prin cine ştie ce spirit de iniţiativă personală sau că devia de la drumul cel drept dintr-o predilecţie conştientă pentru originalitate, ceea ce ar fi fost cu totul lipsit de bună-cuviinţă. Nicidecum! Nici vorbă de aşa ceva, adică nici prin gînd nu le trecea să-şi propună asemenea ţeluri; şi cu toate acestea reieşea, pînă la urmă, că familia Epancin, deşi foarte onorabilă, era puţin altfel de cum trebuia să fie în general orice familie onorabilă. De cîtva timp, Lizaveta Prokofievna îşi vîrîse în cap că tot răul se trage numai de la dînsa, de la caracterul ei „nenorocit", ceea ce îi mări şi mai mult chinul. Îşi spunea mereu că e o „excentrică, stupidă şi insuportabilă"; se frămînta necontenit, pierzîndu-şi cumpătul şi nemaifiind în stare să se descurce, să găsească o ieşire nici chiar în cele mai obişnuite complicaţii pe care le oferă viaţa de toate zilele, era mereu predispusă să exagereze proporţiile nenorocirii.

Am arătat încă de la începutul naraţiunii noastre că Epancinii se bucurau de stimă şi preţuire din partea tuturor celor care-i cunoşteau. Chiar şi Ivan Feodorovici personal, cu toată originea lui obscură, era primit pretutindeni cu multă consideraţie. De altfel, o şi merita pe deplin, în primul rînd, pentru că era un om bogat, şi nu „un oarecare", iar în al doilea rînd, pentru că era un om absolut

onorabil, deşi cam mărginit. Se pare însă că o anumită opacitate intelectuală este un atribut necesar, dacă nu al oricărui om de afaceri, cel puţin al oricărui om care vrea să facă avere. În sfîrşit, generalul avea maniere frumoase, era modest, ştia să tacă, dar, în acelaşi timp, nu se lăsa tras pe sfoară sau umilit, şi nu numai pentru că avea gradul de general, ci pentru că aşa-i dicta conştiinţa lui de om cinstit şi plin de demnitate. Pe deasupra, şi poate că nu era lucrul cel mai puţin important, se bucura de protectori influenţi. Cît despre Lizaveta Prokofievna, după cum am mai spus, se trăgea dintr-o familie de nobili de viţă veche, deşi pe la noi nu prea se ţine seama de vechimea neamului dacă omul nu are şi relaţii sociale. Dar ea a ştiut să-şi facă şi relaţii; era stimată şi iubită de persoane cu mare trecere şi influenţă în societate, încît toată lumea, fireşte, a trebuit să-i acorde respectul cuvenit şi să-i deschidă uşile. Cert este că necazurile ei familiale nu prea aveau cine ştie ce temei serios şi în orice caz erau provocate de nişte cauze minore şi exagerate pînă la ridicol; dar, dacă ţi-a crescut, să zicem, un neg pe nas sau pe frunte, eşti dispus să-ţi închipui că toată lumea n-are altă treabă decît să se ocupe de nasul dumitale, să te bîrfească şi să-şi bată joc de dumneata, chiar dacă ai avea meritul de a fi descoperit America. Ce-i drept, Lizaveta Prokofievna era considerată în societate drept o „originală", aceasta însă nu scădea cu nimic respectul unanim de care se bucura incontestabil. Dar iată că — din nenorocire — Lizaveta Prokofievna a ajuns să nu mai creadă nici măcar în faptul acesta de netăgăduit că este stimată. Gîndindu-se la fiicele ei, îşi spunea cu durere că le strică viitorul, că are un caracter ridicol, compromiţător, insuportabil, lucru pentru care, bineînţeles, îi învinuia tot pe cei din jurul său, adică pe fiicele sale şi pe Ivan Feodorovici, certîndu-i de dimineaţă pînă seara, cu toate că îi iubea cu abnegaţie, aproape cu patimă.

Ceea ce o îndurera mai cu seamă era gîndul că şi fiicele ei manifestau aceeaşi tendinţă de a deveni nişte trăsnite, nişte fiinţe „originale" ca şi dînsa, şi că asemenea domnişoare nici că s-au mai pomenit vreodată şi nici nu se cade să existe pe lume. ,,Or să devină nişte nihiliste, asta e!" îşi spunea ea mereu. Iar de un an încoace, şi mai ales în ultima vreme, gîndul acesta supărător prindea tot mai multă consistenţă. „Mai întîi, de ce nu se mărită? se întreba ea întruna. Ca să-şi chinuiască mama, desigur, văzînd în asta probabil scopul suprem al vieţii - şi nu-i deloc de mirare cu ideile astea noi şi cu blestemata lor problemă feminină! Nu-i căşunase Aglaiei acum şase luni să-şi taie splendoarea de păr? (Doamne, nici chiar eu n-am avut pe vremuri asemenea cozi de toată frumuseţea!) A trebuit să mă rog în genunchi de ea ca să lepede foarfecele din mînă!… Hai să zicem că făcea asta din răutate, ca s-o chinuiască pe maică-sa, pentru că e o

fată rea, nesupusă, o răzgîiată şi mai cu seamă rea, rea rea! Dar grăsana ceea de Aleksandra parcă nu voia şi ea să-şi reteze cosiţele, şi nu dintr-un moft şi nici din răutate, ci din naivitate şi prostie, pentru că Aglaia i-a băgat în cap că în felul acesta va dormi mai liniştită şi n-o s-o mai doară capul? Şi cîţi, cîţi, cîţi pretendenţi nu s-au perindat de cinci ani încoace? Şi unde mai pui că toţi erau unul şi unul, foarte potriviţi, ba unii dintre ei cu totul admirabili chiar! Atunci de ce fac nazuri, ce mai aşteaptă? Pentru ce nu se mărită? Numai ca s-o necăjească pe mama lor, altă explicaţie nu există! Nu există! Nu există!"

Dar iată că, în sfîrşit, răsări soarele şi pentru inima ei de mamă; Lizaveta Prokofievna simţea o oarecare uşurare gîndindu-se că cel puţin una dintre fiicele ei, Adelaida, este pe cale să se căpătuiască. „Scap barem de o belea, de o piatră din casă", spunea ea cînd i se întîmpla să-şi exprime gîndurile cu glas tare (în sinea ei, în schimb, folosea expresii mult mai gingaşe). Şi ce frumos, cît de onorabil se aranjase totul; în lumea bună faptul acesta era comentat cu totul favorabil şi apreciat numai în cuvinte de laudă. Logodnicul, era un om cunoscut, un prinţ, cu avere, un om bun şi, pe lîngă asta, era pe placul ei, nici că se putea mai bine! Dar Lizaveta Prokofievna îşi făcea mai puţine griji cu fiica ei mijlocie decît cu celelalte două, deşi gusturile artistice ale Adelaidei puneau de multe ori la grea încercare inima veşnic neliniştită a Lizavetei Prokofievna. „În schimb, are o fire veselă şi mult bun-simţ; cu asemenea calităţi nu se pierde o fată", îşi spunea în chip de consolare generăleasa, şi gîndul acesta o liniştea. Grija cea mai mare i-o pricinuia Aglaia. Apropo, în privinţa celei mari, Aleksandra, Lizaveta Prokofievna nu ştia exact ce atitudine să adopte şi cum e mai bine: să se teama pentru ea sau nu? Cîteodată i se părea că gata, „aşa îi era sortit". Deja avea douăzeci şi cinci de ani şi deci o să rămînă fată bătrînă. „Cu o frumuseţe ca a ei!..." Nefericita mamă îşi petrecea nopţile plîngîndi în timp ce fata dormea dusă somnul cel mai liniştit. „Şi ce-i cu dînsa, e o nihilistă sau numai o proastă?" Că nu era deloc proastă, Lizaveta Prokofievna o ştia prea bine; preţuia mult judecata clară a Aleksandrei Ivanovna şi-i cerea sfatul cu plăcere. Dar că fata ei cea mare era o „curcă plouată" nu mai avea nici o îndoială. „Aşa-i de potolită şi de domoală, că nimic n-o scoate din toropeală, nimic nu o poate tulbura. Dar ce zic, nici curcile plouate nu sînt chiar aşa de potolite - ptiu! M-am zăpăcit cu ele de tot şi nu mai ştiu ce să cred, nu mai pricep nimic!" Aleksandra Ivanovna îi inspira mamei sale o milă duioasă, cu totul inexplicabilă, şi o afecţiune mai mare chiar decît pentru Aglaia, cu toate că aceasta din urmă era idolul vieţii sale. Dar izbucnirile nervoase, răstălmăcirile, observaţiile veninoase (prin care

se manifestau cu deosebire grija şi afecţiunea ei maternă), epitete precum „curcă plouată” sau altele, nu mai puţin amuzante, reuşeau doar s-o distreze pe Aleksandra, stîrnindu-i rîsul. Cîteodată, lucrurile ajungeau pînă acolo încît fleacurile cele mai neînsemnate o supărau pe Lizaveta Prokofievna pînă la exasperare. De pildă, Aleksandrei Ivanovna îi plăcea să doarmă mai mult şi de obicei avea tot felul de visuri; dar visurile ei surprindeau întotdeauna printr-o naivitate dezarmantă şi o lipsă totală de conţinut, pe măsura unui copil de şapte ani. Ei bine, chiar şi inocenţa visurilor acestora începuse s-o cam irite pe Lizaveta Prokofievna. Odată, Aleksandra Ivanovna văzu în vis două găini, şi ce mai ceartă se iscă din pricina asta între mamă şi fiică! De ce anume? — greu de spus. O singură dată, e adevărat, izbuti şi ea să aibă un vis puţin mai original: se făcea că vede un călugăr într-o odaie întunecoasă, în care îi era frică să intre. Surorile ei se grăbiră să-i relateze evenimentul Lizavetei Prokofievna în hohote de rîs, la care aceasta se înfurie teribil şi le strigă cît sînt de proaste toate trei. „Hm! E tare domoală, ca o proastă, cu adevărat o curcă plouată, nimic nu poate s-o mişte, şi totuşi e aşa de tristă, cîteodatâ sînt zile cind ţi se strînge inima privind-o! După ce o fi tînjind oare?” Uneori, generăleasa îi punea întrebarea asta şi bărbatului ei şi o făcea pe un ton sec şi iritat, după bunul ei obicei, aşteptînd un răspuns neîntîrziat. Ivan Feodorovici încrunta sprîncenele, scotea un hm! nehotărît, ridica din umeri şi, la sfîrşit, îşi dădea cu părerea, desfăcîndu-şi larg braţele:

— Îi trebuie un bărbat!

— Numai să dea Dumnezeu să n-aibă parte de unul ca dumneata Ivan Feodorîci! exploda Lizaveta Prokofievna. Să nu i se nimerească unul cu judecata şi ideile dumitale, Ivan Feodorîci! Să nu fie un bădăran necioplit ca dumneata, Ivan Feodovîci!…

Ivan Feodorovici se făcea pe dată nevăzut, iar Lizaveta Prokofievna se potolea după această răbufnire, pentru ca în aceeaşi seară să se arate deosebit de atentă, amabilă şi tandră faţă de „necioplitul bădăran” Ivan Feodorovici, faţă de bunul, scumpul, adoratul ei Ivan Feodorovici, căci nu încetase niciodată să-l iubească, ba era chiar îndrăgostită de el; Ivan Feodorovici, perfect conştient de asta, avea, la rîndul său, un respect nemărginit pentru Lizaveta Prokofievna a lui.

Dar chinul cel mai mare al ei, chinul necurmat era Aglaia. „îmi seamănă leit, de parcă ar fi portretul meu, exact aşa cum eram şi eu, îşi spunea Lizaveta Prokofievna. Un pui de demon împieliţat, tiranic

şi urîcios! O nihilistă, o trăsnită, o nebună şi, mai cu seamă, rea, rea, rea! Ah, Doamne, cît de nefericită va fi în viaţă!”

Şi totuşi, după cum spuneam, soarele răsărise şi pentru biata mamă şi totul îi apăru pentru moment într-o altă lumină. Timp de o lună aproape, Lizaveta Prokofievna respiră uşurată şi uită de toate grijile şi necazurile. Apropiata căsătorie a Adelaidei atrase atenţia şi făcu să se vorbească în lume şi de Aglaia, care şi ea de la o vreme încoace făcea peste tot o impresie excelentă prin ţinuta ei impecabilă; era ponderată, spirituală, sigură de ea, puţin cam prea mîndră, dar pînă şi asta o prindea de minune! Şi cît de bună, supusă şi caldă a fost cu mama ei toată luna aceasta („E drept că pe acest Evgheni Pavlovici ar fi trebuit să-l cunoaştem ceva mai bine, să vedem în ce ape se scaldă; de altfel nici Aglaia se pare că nu-i dă mai multă importanţă decît celorlalţi!”) Dar ce schimbare în bine se observă la ea în ultima vreme: a devenit o fată admirabilă; şi cît e de frumoasă, Dumnezeule, cît e de frumoasă! Din zi în zi se face mai frumoasă! Şi iată …

Şi iată că a apărut neisprăvitul acesta de prinţ, acest idiot nenorocit, şi totul s-a tulburat din nou, totul merge anapoda în casa asta!

Ce se întîmplase totuşi?

Pentru alţii, desigur, părea că nimic nu s-a întîmplat. Dar tocmai aceasta era ciudăţenia cea mai mare a Lizavetei Prokofievna, că pînă şi în încercările cele mai obişnuite ale vieţii reuşea, nu ştiu cum, întotdeauna, să descopere cîte ceva care o înspăimînta aşa de tare, aproape s-o îmbolnăvească; i se strecura în suflet o teamă nelămurită, de neînţeles şi tocmai de aceea foarte apăsătoare. Vă închipuiţi dar ce a simţit ea cînd, în noianul a tot felul de griji şi nelinişti reale sau imaginare, văzu producîndu-se deodată un fapt de o gravitate într-adevăr excepţională şi care promitea să-i pricinuiască multe frămîntări, îndoieli şi necazuri.

„Şi cum au îndrăznit, cum s-au încumetat să-mi scrie anonima aceea oribilă ca să mă pună în gardă faţă de nemernica aceea, care, cică ar fi intrat în legătură cu Aglaia?” se perpelea generăleasa tot drumul pînă acasă, în timp ce îl tîra pe Mîşkin după dînsa, ba chiar şi atunci cînd, ajungînd acasă, îl aşeză la masa rotundă, împrejurul căreia era adunată toată familia. „Cum au îndrăznit să-şi închipuie măcar aşa ceva? Dar aş muri de ruşine dac-aş lua de bună o singură vorbă, sau dac-aş arăta scrisoarea asta Aglaiei! Ce pacoste pe capul nostru, să-şi bată joc în aşa hal de Epancini! Şi toate astea din cauza lui Ivan

Feodorîci, din cauza dumitale, scumpul meu Ivan Feodorîci! Ah! de ce nu ne-am dus mai bine la Elaghin! Eu am zis să mergem acolo! Să fie Varka aceea care a ticluit scrisoarea? Ştiu eu, sau poate… de toate astea, de toate e vinovat numai şi numai Ivan Feodorîci! împotriva lui a uneltit creatura asta toată intriga, ca să-şi bată joc de dînsul pentru legăturile lor de altădată, a vrut sa-l facă de rîsul lumii, întocmai cum şi-a rîs de el şi l-a dus de nas chiar şi atunci cînd îi căra perle… Dar, la urma urmei, sîntem amestecaţi cu toţii în această afacere, şi fiicele dumitale sînt amestecate, Ivan Feodorîci, fete de măritat, domnişoare din cea mai bună societate; erau acolo de faţă, au stat şi au auzit totul; au fost amestecate şi în istoria aceea cu puşlamalele, bucură-te, erau şi atunci de faţă şi au auzit totul cu urechile lor! Nu-l iert pe prinţişorul ăsta, niciodată nu-l voi ierta! Şi pentru ce, de trei zile, e aşa de nervoasă Aglaia? Pentru ce s-a supărat pe surorile ei, chiar şi pe Aleksandra, căreia îi săruta întotdeuna mîinile, întocmai ca unei mame, într-atît o respecta? Pentru ce, de trei zile, e o enigmă pentru toată lumea? Ce amestec poate să aibă aici Gavrila Ivolghin? Pentru ce şi ieri, şi astăzi încă, s-a apucat întîi să-l laude pe Gavrila Ivolghin ca să izbucnească apoi în lacrimi? Pentru ce în scrisoarea asta anonimă e pomenit blestematul acela de cavaler sărman, cînd ea n-a arătat biletul pe care-l primise de la prinţ nici măcar surorilor ei? Şi ce rost… ce rost a avut… să alerg adineauri la dînsul ca o mîţă bezmetică şi să-l aduc chiar eu aici, zor nevoie? Doamne, sînt nebună de legat, fac numai prostii! Să-i vorbesc unui tînăr despre secretele fiicei mele, şi încă… şi încă secrete care aproape că-l privesc şi pe dînsul! Dumnezeule mare! Bine, cel puţin, că e cam idiot şi…şi… un prieten al casei! E cu putinţă oare ca Aglaia să fi prins slăbiciune pentru un asemenea cretin? Doamne, ce-i cu mine, de îndrug verzi şi uscate? Ptiu! Cu toţii, începînd cu mine, sîntem nişte specimene… bune de pus sub sticlă pentru a fi expuse la vedere cu zece copeici taxă de intrare. Asta n-am să ţi-o iert, Ivan Feodorîci, nu ţi-o iert niciodată! Şi ea… de ce nu-i spune nimic? Zicea c-o să-l ia în primire de cum intră, dar văd că nu întreprinde nimic! Uite-o cum îl priveşte cu luare-aminte, îl soarbe din ochi şi tace; dar nici nu pleacă, a rămas nemişcată; tocmai ea care îl oprise să ne mai calce pragul… Iar el, parcă-i gata să leşine, stă înmărmurit, cu faţa albă ca varul. Şi afurisitul acela de Evgheni Pavlîci, care trăncăneşte întruna. Nu lasă pe nimeni să scoată un cuvînt. Aflu eu numaidecît totul, numai să pot aduce vorba…”

Prinţul şedea, într-adevăr, în faţa mesei rotunde, fără o picătură de sînge în obraz, şi părea foarte speriat. Din cînd în cînd totuşi, un sentiment tainic, un fel de extaz îi umplea sufletul. Ah! cît îi era de

frică să se uite într-o anumită parte, spre colţul de unde doi ochi negri, atît de cunoscuţi, îl priveau sfredelitori! Şi, în acelaşi timp, cît era de fericit să se regăsească în mijlocul familiei acesteia, s-auda din nou glasul cunoscut - după ceea ce-i scrisese ea în bilet. „Doamne, oare ce o să spună ea acum?!” Cît despre dînsul, nu scoase nici un cuvînt şi asculta cu multă încordare „peroraţia” înflăcârată a lui Evgheni Pavlîci căruia rareori i s-a mai întîmplat să fie într-o asemenea vervă şi bună dispoziţie ca în seara aceea. Prinţul îl asculta, dar nu izbutea să reţină aproape nimic din ce spune.În afară de Ivan Feodorovici, care nu se întorsese încă de la Petersburg, toată familia Epancin era adunată în jurul mesei. Era prezent şi prinţul Ş. Se pregăteau, cum se pare, să se ducă să asculte muzică înainte de a se aşeza la ceai. Discuţia era în toi şi se închegase, de bună seamă, pînă la venirea lui Mîşkin. Curînd îşi făcu apariţia, strecurîndu-se discret pe terasă, şi Kolea. „Aşadar, e primit aici ca şi înainte”, gîndi prinţul.

Casa de vacanţă a Epancinilor era o vilă elegantă, construită în stil de cabană elveţiană, decorată cu gust, de jur-împrejur, cu flori şi verdeaţă. O minunată grădiniţă înconjura casa. Ca şi la prinţ, toată lumea stătea pe terasă, numai că a lor era ceva mai mare şi mai cochetă.

Tema discuţiei angajate se pare că nu prea era pe placul multora dintre cei prezenţi. Se putea ghici că fusese o discuţie aprinsă şi că toată lumea ar fi preferat să schimbe subiectul; dar Evgheni Pavlovici, nu se ştie de ce, se încăpăţîna s-a continue, neţinînd seamă de atmosfera generală; venirea prinţului Mîşkin îl întărîtă parcă şi mai mult, stimulîndu-i verva. Lizaveta Prokofievna privea încruntată, cu toate că nu prea înţelegea bine totul. Aglaia, aşezată cam deoparte, aproape în colţul terasei, nici nu pleca, dar nici nu intervenea în discuţie, îndîrjindu-se să asculte fără a scoate o vorbă.

— Daţi-mi voie, polemiza cu foc Evgheni Pavlovici, n-am nimic de obiectat împotriva liberalismului. Liberalismul nu-i un păcat, face parte integrantă dintr-un tot care, fără el, s-ar destrăma sau ar cădea în amorţeală; liberalismul are şi el dreptul la existenţă întocmai ca şi conservatorismul cel mai ponderat. Eu mă declar însă împotriva liberalismului rus şi repet că, dacă îl combat, o fac numai um pricină că liberalul rus nu-i un liberal rus, ci este un liberal ne rusesc. Arătaţi-mi un liberal rus autentic şi-l voi săruta de îndată, în faţa dumneavoastră.

- Bineînţeles, dacă la rîndu-i va fi tot atît de dispus să te sărute spuse

Aleksandra Ivanovna care era într-o stare de însufleţire neobişnuită. Pînă şi obrajii i se îmbujorară mai tare ca de obicei.

„Ca să vezi, gîndea Lizaveta Prokofievna, ori nu face decît să mănînce şi să doarmă, de nu mai e chip s-o scoţi din lîncezeală, ori se aprinde aşa din senin, o dată pe an, de n-o mai recunoşti şi rămîi cu gura căscată la cele ce spune."

Mîşkin simţi că tonul lui Evgheni Pavlovici nu prea era pe placul Aleksandrei Ivanovna; tînărui trata prea superficial un subiect serios: vorbea cu destulă înflăcărare, avînd în acelaşi timp aerul de a lua totul în glumă.

- Afirmam adineauri, înainte de venirea dumitale, prinţe, reluă Evgheni Pavlovici, că pînă acum, la noi, liberalii se recrutau numai din două pături diferite: din fosta moşierime (desfiinţată acum) şi din rîndurile seminariştilor. întrucît însă ambele categorii s-au transformat complet în nişte caste, cu totul distincte de naţiunea propriu-zisă şi, cu trecerea timpului, din generaţie în generaţie, tot mai mult rupte de ea, înseamnă că şi tot ceea ce au făcut şi fac aceste pături nu conţine în sine nimic naţional…

— Cum aşa? Tot ce s-a făcut, vasăzică, pînă acum — nu este rusesc? obiectă prinţul Ş.

— Nu este naţional; chiar dacă e rusesc, n-are însă caracter naţional; nici liberalii noştri nu sînt cu adevărat ruşi, nici conservatorii nu sînt cu adevărat ruşi, nimic autentic rusesc… Şi fiţi siguri că naţia nu va recunoaşte nimic din ceea ce au făcut moşierii şi seminariştii, nici acum, nici mai tîrziu…

- Asta-i bună! Dar cum poţi susţine un asemenea paradox dacă, bineînţeles, ai vorbit serios? Eu nu pot admite astfel de afirmaţii pe seama moşierului rus; şi dumneata eşti tot un moşier rus, protestă cu înflăcărare prinţul Ş.

— Dar nu vorbesc despre moşierul rus în sensul în care vrei sa înţelegi dumneata. Este o pătură onorabilă, chiar şi prin simplul fapt că fac şi eu parte din ea, mai cu seamă acum, cînd, propriu-zis, a încetat să mai existe…

- Vrei să spui cumva că nici în literatura noastră n-a existat nimic naţional? îl întrerupse Aleksandra Ivanovna.

- În domeniul literaturii nu mă prea pricep, dar cred că nici literatura

rusă nu-i tocmai rusească, vreau să spun autentic rusească, cu excepţia doar a lui Lomonosov, Puşkin şi Gogol.

- Mai întîi, chiar şi atîta nu-i deloc puţin, iar în al doilea rînd, numai unul dintre ei e din popor, ceilalţi doi erau moşieri, rîse amuzată Adelaida.

- Întocmai. Aveţi dreptate, dar nu vă grăbiţi să triumfaţi. Deoarece numai aceşti trei scriitori, dintre toţi scriitorii ruşi, au reuşit să creeze ceva cu adevărat original, autohton, de la nimeni împrumutat, prin însuşi faptul acesta, ei au intrat chiar de la început în patrimoniul naţional. Orice rus, de îndată ce a rostit, a scris sau a făcut ceva autohton, original, ceva ce ţine organic de el şi nu este de împrumut, devine în mod implicit naţional, chiar dacă n-ar şti să se exprime aşa de bine în ruseşte. E o axiomă pentru mine. Discuţia noastră n-a pornit însă de la literatură, ci de la socialişti şi, vorbind de ei, am atins şi problema literaturii. Revenind la subiect, mă încumet să afirm că noi nu avem nici un socialist rus; n-am avut şi nu avem, întrucît toţi socialiştii noştri sînt proveniţi fie din moşieri, fie din seminarişti. Toţi aceia care, fie aici, fie în străinătate, îşi revendică numele acesta, nu sînt decît nişte liberali, aparţinînd moşierimii încă din timpurile iobăgiei. Pentru ce rîdeţi? N-aş avea decît să iau lucrările lor, teoriile, cărţile, memoriile lor şi, fără să fiu critic literar, aş putea să scriu cel mai convingător studiu de critică literară, în care aş demonstra şi aş dovedi un lucru de netăgăduit, ca lumina zilei, că fiecare filă din aceste cărţi, memorii, broşuri, a fost scrisă, în primul rînd, de către un moşier rus de altădată. Mînia, indignarea şi spiritul lor caustic au un iz moşieresc (ba uneori chiar şi izul moşierimii de dinainte de Famusov, bucuria şi lacrimile lor pot fi sincere, dar sînt bucurii şi lacrimi de moşieri! De moşieri sau de seminarişti… Iar vă vine să rîdeţi? Zîmbeşti şi dumneata, prinţe? Înseamnă că nici dumneata nu eşti de acord cu mine?

Într-adevăr, cuvintele lui Evgheni Pavlovici stîrniră o ilaritate generală; pînă şi prinţul Mîşkin schiţă un zîmbet abia perceptibil.

— N-aş putea deocamdată să mă pronunţ categoric dacă sînt sau nu de părerea dumitale, spuse el, alungîndu-şi zîmbetul de pe faţă şi tresărind ca un şcolar surprins asupra abaterii, dar ţin să te asigur că te ascult cu cea mai mare plăcere…

Rostind anevoie cuvintele acestea, aproape că-şi pierdu răsuflarea, în timp ce fruntea i se acoperi cu broboane de sudoare. Pentru prima dată deschidea gura de cînd venise. Încercă să se uite în jurul său,

dar îi lipsi curajul; Evgheni Pavlovici îşi dădu seama şi zîmbi ca pentru sine.

— Am să vă aduc un argument, domnilor, reluă el cu un amestec de patimă şi ironie, poate chiar pe seama propriilor sale cuvinte, un argument a cărui descoperire am onoarea să mi-o atribui exclusiv; cel puţin, după cîte ştiu, pînă în prezent nu s-a scris şi nu s-a spus nimic în această privinţă. Este vorba de un fenomen, de un fapt, care dezvăluie întreaga esenţă a liberalismului rus, în sensul în care am vorbit. Mai întîi, ce este liberalismul în general dacă nu un atac (justificat sau nu, asta rămîne de văzut) împotriva stării de lucruri existente? Am sau nu dreptate? Ei bine, faptul descoperit de mine e că liberalismul rusesc nu este un atac împotriva stării de lucruri existente, ci un atac împotriva esenţei însăşi a lucrurilor noastre, că în loc să atace numai ordinea existentă, ei atacă lucrurile în sine; că în loc să atace rînduielile ruseşti, atacă Rusia însăşi. Liberalul meu a ajuns să renege pînă şi Rusia; cu alte cuvinte, urăşte şi-şi biciuieşte propria mamă. Orice eşec, orice eveniment nenorocit pentru Rusia îl face să rîdă, dacă nu chiar să jubileze. Urăşte obiceiurile naţionale, istoria ţării, totul, şi dacă ar fi să i se caute o scuză cu orice preţ, nu s-ar găsi alta decît doar că nu ştie nici el ce face şi că ura lui împotriva Rusiei îi apare drept cel mai rodnic liberalism (o, deseori veţi întîlni la noi tipul liberalului pe care ceilalţi îl aplaudă şi care, în realitate, poate fără să-şi dea el singur seama, nu este decît cel mai stupid, cel mai obtuz şi cel mai periculos conservator!). Ura aceasta împotriva Rusiei, unii dintre liberalii noştri aproape că o luau, şi nu e mult de-atunci, drept adevărata iubire de patrie şi se lăudau că văd mai bine decît ceilalţi conţinutul adevărat al acestui sentiment. Dar acum au devenit mai sinceri, se jenează să mai pronunţe cuvintele „dragoste de patrie”, ba însăşi noţiunea aceasta au eliminat-o, considerînd-o primejdioasă şi vrednică de dispreţ. Faptul nu poate fi tăgăduit, şi eu susţin că aşa este şi..- trebuia, la urma urmei, ca cineva să spună adevărul verde în faţă, fără ocolişuri; dar faptul acesta are şi un alt aspect, cu totul special: e un fenomen nemaiîntîlnit şi nemaivăzut de cînd e lumea, cum nu s-a mai întîmplat nicăieri, nicicînd şi la nici un popor; trebuie deci să-l considerăm cu totul întîmplător şi, ca atare, trecător - sînt de acord. Nu se va găsi nicăieri, în nici o parte a lumii, un liberal care să-şi urască patria. Cum se explică atunci existenţa lui la noi? Numai prin ceea ce am arătat şi adineauri, că liberalul rus nu-i, deocamdată, un liberal rus; după mine, aceasta ar fi singura explicaţie mai plauzibilă.

- Consider tot ce-ai spus acum drept o glumă, Evgheni Pavlîci, replică pe un ton grav prinţul Ş.

-Nu i-am cunoscut pe toţi liberalii şi nu mă încumet să-i judec, spuse Aleksandra Ivanovna, dar ţi-am ascultat teoria cu indignare: dintr-un caz particular faci o regulă generală şi, ca atare, acuzaţia dumitale e defăimătoare.

- Un caz particular? Aha! Acesta e cuvîntul, reluă Evgheni Pavlovici. Prinţe Lev Nikolaevici, dumneata ce crezi? E un caz particular sau nu?

- Trebuie să spun că şi eu am văzut şi am cunoscut… puţini liberali şi, în general, nu prea am stat de vorbă cu ei - răspunse Mîşkin - mi se pare însă că ai întrucîtva dreptate; liberalismul ru-sesc de care vorbeşti e pornit, într-o oarecare măsură, să urască Rusia ca atare şi nu numai aşezămintele ei şi stările de lucruri. Bineînţeles că această afirmaţie nu este valabilă decît pînă la un anumit punct… n-ar fi drept să extindem aprecierea aceasta pînă la o generalizare absolută…

Ar fi vrut parcă să mai spună ceva, dar se răzgîndi şi tăcu. În pofida emoţiei care-l stăpînea, urmărise conversaţia cu mare interes. Una dintre particularităţile prinţului era neobişnuita naivitate a atenţiei cu care asculta întotdeauna ceea ce-l interesa, ca şi cea a răspunsurilor sale cînd era întrebat. Expresia feţei, ca şi întreaga

lui ţinută din acel moment vădeau aceeaşi candoare naivă a omului încrezător, care nu este în stare să surprindă nici o nuanţă de glumă sau ironie. Evgheni Pavlovici, care pînă atunci nu i se adresa decît schiţînd un surîs nelipsit de oarecare maliţiozitate, ascultîndu-i acum răspunsul, se uită atît de grav la Mîşkin, ca şi cum nu s-ar fi aşteptat deloc să primească un asemenea răspuns de la el.

— Aşa, vasăzică… curios, nu m-aş fi aşteptat, îngăimă el. Ba nu, zău, prinţe, mi-ai răspuns cu toată seriozitatea?

— Dar dumneata nu m-ai întrebat cu toată seriozitatea? replică Mîşkin surprins.

Toată lumea începu să rîdă.

— Ţi-ai găsit pe cine să crezi! spuse Adelaida. Evgheni Pavlîci cam obişnuieşte să-i ducă pe toţi de nas. Dacă ai şti cîte lucruri neserioase povesteşte el cîteodată cu cea mai gravă mină!

— După părerea mea, e o discuţie nelalocul ei şi ar fi fost mai bine să n-o fi început, observă pe un ton tăios Aleksandra. Mai bine am

merge la plimbare…

— Ei bine, să mergem, e o seară minunată! exclamă Evgheni Pavlovici. Dar ca să vă dovedesc că de data asta am vorbit foarte serios, şi, mai ales, ca să-i arăt prinţului (m-ai interesat foarte mult, prinţe, şi-ţi jur că nu sînt un om chiar aşa de superficial după cum s-ar părea, deşi, în realitate, sînt într-adevăr un om uşuratic!) şi… dacă îmi îngăduiţi, domnilor, i-aş pune prinţului o ultimă întrebare, aşa, numai din curiozitate, ca încheiere. Parcă dinadins, chestiunea asta mi-a venit în minte acum două ore (vezi, prinţe, mă gîndesc cîteodată şi la lucruri serioase!); eu am rezolvat-o, dar aş fi curios să cunosc şi părerea prinţului. Adineauri s-a vorbit de „cazuri particulare”. Expresia este foarte curentă acum şi se poate auzi destul de des la noi. În vremea din urmă, ziarele şi opinia publică s-au ocupat mult de crima aceea oribilă cînd… un tînăr a răpus şase oameni, precum şi de ciudata pledoarie a apărătorului, care, între altele, a spus că, în situaţia de mizerie în care se afla, vinovatului trebuia în mod firesc să-i vină gîndul să asasineze cele şase persoane. Nu e chiar textual, dar sensul se pare că era acesta. După părerea mea, emiţînd o idee atît de ciudată, apărătorul era cu totul convins că spunea lucrul cel mai liberal, cel mai umanitar şi cel mai progresist din cîte s-ar putea rosti în vremea noastră. Ei bine, ce crezi dumneata? Denaturarea aceasta a ideilor şi a convingerilor, posibilitatea unei asemenea concepţii deformate şi năstruşnice totodată este oare un caz particular sau unul general? Urmă o nouă explozie de ilaritate.

— Particular; bineînţeles, particular, spuseră hohotind Aleksandra şi Adelaida.

— Dă-mi voie să-ţi reamintesc, Evgheni Pavlîci, adăugă prinţul S., că gluma ta s-a cam răsuflat.

— Care-i părerea dumitale, prinţe? continuă, fără să le dea atenţie celorlalţi, Evgheni Pavlovici, care surprinsese privirea serioasă a lui Mîşkin aţintită asupra sa. Ce crezi? E un caz particular sau general? Pentru dumneata, o mărturisesc, am pregătit întrebarea asta.

— Nu, nu-i un caz particular, răspunse prinţul cu glas scăzut, dar cu multă convingere.

— Dar nu vezi, Lev Nikolaevici, strigă cu oarecare ciudă prinţul Ş., nu-ţi dai seama că întrebarea lui nu-i decît o cursă? Şi-a pus în gînd să facă o glumă din asta şi chiar pe dumneata vrea să te păcălească.

Mîşkin roşi.

— Credeam că Evgheni Pavlîci vorbeşte serios, spuse el, lăsînd ochii în jos.

— Dragă cneaze, continuă prinţul Ş., aminteşte-ţi discuţia pe care am avut-o noi amîndoi, acum vreo trei luni; vorbeam tocmai despre faptul că în tinerele noastre tribunale nou înfiinţate sînt de-acum prezenţi atîţia avocaţi remarcabili şi talentaţi! Şi cîte verdicte ale juraţilor în cel mai înalt grad judicioase sînt pronunţate! Cît de fericit erai de starea asta de lucruri şi ce plăcere îmi făcea bucuria dumitale!… Spuneam atunci că avem tot dreptul să ne mîndrim… Această apărare stîngace, la care se referă Evgheni Pavlovici, acest argument straniu e, fără îndoială, un caz izolat, cu totul întîmplător, excepţie rarisimă ce se pierde printre miile de exemple pozitive.

Prinţul Lev Nikolaevici reflectă un moment şi, cu aerul cel mai convins, deşi pe un ton potolit şi cam sfios, răspunse:

— Voiam să spun numai că denaturarea ideilor şi noţiunilor (ca să întrebuinţez expresia lui Evgheni Pavlîci) se întîlneşte frecvent la noi şi, din nefericire, are mai mult caracterul unui fenomen general decît particular. Dacă această denaturare n-ar avea caracterul unui fenomen general, poate că nici n-ar fi existat atîtea crime de neconceput.

— Crime de neconceput? Dar te asigur că nişte crime asemănătoare, şi poate încă şi mai odioase, s-au întîmplat şi altădată, şi au existat întotdeauna, nu numai la noi, ci pretutindeni, şi că, după mine, n-au să dispară încă multă vreme. Numai că altădată nu se prea cunoşteau din lipsă de publicitate. Acum însă, ele sînt relatate şi consemnate în presă şi prin viu grai, ceea ce ne face să credem că aceşti criminali au apărut abia acum şi că este vorba deci de un fenomen nou în societate. Aici este greşeala dumitale, dragă prinţe, o greşeală extrem de naivă, te asigur, observă cu un zîmbet ironic prinţul Ş.

— Ştiu bine că s-au întîmplat şi altădată multe crime, şi la fel de înspăimîntătoare. În vremea din urmă, am vizitat mai multe închisori şi am avut ocazia să fac cunoştinţă cu diverşi deţinuţi, atît în prevenţie, cît şi din cei care-şi ispăşesc pedeapsa. Sînt printre ei criminali şi mai teribili decît acesta, oameni care au asasinat pînă la zece fiinţe şi care nu se căiesc deloc. Dar iată ce am remarcat mai osebit la toţi aceştia: asasinul cel mai înrăit, care nu manifestă nici un

semn de căinţă, ştie totuşi că-i un criminal, cu alte cuvinte îşi dă seama că a săvîrşit o faptă rea, chiar dacă nu simte nevoia să se pocăiască. Aşa sînt toţi, pe cînd aceia de care a vorbit Evgheni Pavlîci nici nu vor să se creadă vinovaţi, ba încă sînt convinşi ca erau în dreptul lor şi… că bine au făcut ce au făcut. Ei bine, tocmai aici, tocmai în asta înclin eu să văd o deosebire îngrijorătoare. Şi notaţi că sînt toţi tineri, cu alte cuvinte, sînt la o vîrstă cînd omul cade cel mai uşor sub influenţa unor idei denaturate.

Prinţul Ş. încetase să mai rîdă şi-l asculta pe Mîşkin cu mirare. Aleksandra Ivanovna care, de mult timp, voia să intervină cu o observaţie, tăcea, părînd că are un motiv special să se abţină. Evgheni Pavlovici, vizibil surprins, se uita la prinţ de data aceasta fără obişnuitul lui surîs ironic.

— Dar de ce te uiţi la el cu un aer aşa de mirat, stimate domn? interveni deodată Lizaveta Prokofievna. Îl credeai mai prost decît dumneata, nu-i aşa? Îţi închipuiai că-i incapabil să judece aceste lucruri?

— Nu-i vorba de asta, spuse Evgheni Pavlovici, numai că, prinţe (scuză-mi întrebarea), dacă vezi şi intuieşti aşa de bine, cum se face (încă o dată iartă-mă) că în acea ciudată afacere… de acum cîteva zile… a lui Burdovski, dacă nu mă înşel… cum se face că n-ai remarcat aceeaşi denaturare de idei şi de convingeri etice? Dar absolut aceeaşi! Mi s-a părut atunci că n-ai observat nimic din toate astea.

— Să-ţi spun eu atunci, domnule, interveni energic Lizaveta Prokofievna, noi toţi ceilalţi am băgat de seamă asta şi acum sîntem gata să ne lăudăm faţă de el pentru perspicacitatea noastră; iar el a primit astăzi o scrisoare de la unul dintre ei, de la şeful bandei, cel cu faţa buboasă, ţi-l aminteşti, Aleksandro? Omul acesta, în scrisoare, îi cere iertare, în felul lui, bineînţeles; declară că a rupt relaţiile cu prietenul care-l aţîţa atunci, îţi aminteşti, Aleksandro? Şi că acum are mai multă încredere în prinţ. Ei bine, noi, ceilalţi, n-am primit nici o scrisoare de felul acesta şi asta ar trebui să ne fie învăţătură, ca să nu ne ridicăm nasul aşa de sus înaintea lui.

— Şi Ippolit a venit să locuiască la ţară cu noi! strigă Kolea.

— Cum? E aici? întrebă prinţul îngrijorat.

— A sosit în momentul cînd plecai cu Lizaveta Prokofievna; eu l-am adus.

— Ei bine, mă prind, se întărîtă din senin Lizaveta Prokofievna, uitînd că numai cu un minut înainte îi luase apărarea prinţului, mă prind că s-a dus ieri să-l caute pe băieţandrul acela în mansarda lui, că i-a cerut iertare în genunchi şi l-a rugat să se mute aici. Te-ai dus sa-l vezi ieri? Tu singur ai mărturisit-o mai adineauri. Ai fost sau nu? I-ai căzut în genunchi?

— Da’ de unde, strigă Kolea, dimpotrivă, ieri, Ippolit a luat mîna prinţului şi a sărutat-o de două ori, am fost eu martor; la asta s-a mărginit toată explicaţia; prinţul i-a spus doar că s-ar simţi mai bine la vilă, iar Ippolit i-a răspuns că se va duce de îndată ce-i va permite starea sănătăţii.

— Rău faci, Kolea… bolborosi Mîşkin, ridicîndu-se şi luîndu-si pălăria. Ce nevoie era să povesteşti? Eu…

— Unde te duci? îl opri Lizaveta Prokofievna.

— N-avea nici o grijă, prinţe, urmă Kolea cu înflăcărare, nu te duce să-l tulburi acum, căci în momentul de faţă se odihneşte după oboseala drumului; e foarte mulţumit; şi ştii, prinţe, după părerea mea, ai face mai bine să nu te duci să-l vezi astăzi; amînă întrevederea pe mîine, altfel o să se ruşineze din nou. Azi-dimineaţă, mi-a spus că de şase luni nu s-a mai simţit aşa de bine, ba şi tuşeşte mai puţin.

Mîşkin observă că Aglaia şi-a părăsit dintr-o dată locul şi că se apropie de masă. Nu îndrăznea să ridice ochii spre dînsa, dar simţea că-n momentul acela ea îl priveşte poate cu un aer ameninţător, că în ochii ei negri clocoteşte indignarea şi că sîngele îi năvălise în obraz.

— După părerea mea, Nikolai Ardalionovici, ai făcut rău că l-ai adus la Pavlovsk, dacă-i vorba de adolescentul acela tuberculos care, zilele trecute, plîngea şi ne invita la înmormîntarea lui, observă Evgheni Pavlovici. A vorbit atunci cu atîta elocvenţă despre zidul din faţa casei lui, încît cu siguranţă o să-i ducă dorul.

— E foarte adevărat. Ai să vezi: o să se certe cu tine, o să-ţi trîntească cine ştie ce vorbe grele şi apoi are să plece, aşa să ştii!

Şi uitînd că toată lumea se pregătea să meargă la plimbare, Lizaveta Prokofievna, cu un aer plin de demnitate, trase înspre ea paneraşul cu lucrul de mînă.

— Mi-aduc aminte că a făcut elogiul acelui zid, reluă Evgheni

Pavlovici, şi fără el nu va putea muri spectaculos; or, el se pare ca ţine mult să moară spectaculos.

- Ei bine, murmură Mîşkin, dacă nu vreţi să-l iertaţi, are să moară fără iertarea voastră… Acum însă, a venit mai mult pentru copaci.

- O, în ceea ce mă priveşte, îi iert totul; poţi să-i transmiţi.

- Altfel trebuie să înţelegem lucrurile acestea, răspunse prinţul încet şi parcă în silă, cu privirea aţintită mereu în acelaşi punct de pe podea, trebuie să fii de acord şi dumneata să-i primeşti iertarea.

- Eu? Dar pentru ce? Cu ce i-am greşit?

- Dacă nu puteţi înţelege, înseamnă … dar sînt sigur că înţelegeţi totul; voia atunci… să vă binecuvinteze pe toţi şi, la rîndu-i, să primească binecuvîntarea voastră a tuturor, asta-i tot…

- Dragă cneaze, se grăbi să intervină prinţul Ş., schimbînd o privire îngrijorată cu cîteva dintre persoanele prezente, paradisul pe pămînt nu se realizează aşa de uşor, şi mi-e teamă că-ţi faci iluzii în privinţa asta; paradisul e un lucru cam anevoios, cneaze, mult mai anevoios de obţinut decît îşi închipuie admirabila dumitale inimă. Dar eu zic că am face mai bine să ne oprim aici, altminteri, te pomeneşti că o să ne simţim stingheriţi cu toţii, şi atunci…

- Mergem să ascultăm muzica, hotărî pe un ton aspru Lizaveta Prokofievna şi se ridică mînioasă.

Toţi ceilalţi se ridicară şi ei, gata de plecare.

II

Prinţul se apropie deodată de Evgheni Pavlovîci.

- Evgheni Pavlîci, spuse el cu o stranie însufleţire, apucîndu-i mina, fii sigur că te consider, orice s-ar întîmpla, omul cel mai nobil şi cel mai bun din lume; crede-mă…

Surprinderea lui Evgheni Paviovici a fost atît de mare, încît s-a dat cu un pas înapoi. O clipă se sili să nu izbucnească în rîs, dar, privindu-l mai atent pe prinţ, observă că acesta era tulburat peste măsură sau, în orice caz, se afla într-o stare cu totul neobişnuită.

- Fac prinsoare, prinţe, strigă el, că nu asta voiai să-mi spui şi poate că nu mie îmi erau destinate cuvintele acestea … Dar ce ai? Te simţi rău?

- Nu este exclus, tot ce-i cu putinţă, iar dumneata ai observat foarte bine că poate nu dumitale voiam să-ţi vorbesc!

Rostind aceste cuvinte, Mîşkin schiţă un zîmbet straniu aproape caraghios, iar peste o clipă se învioră din nou, declarînd cu înflăcărare:

- Nu-mi aminti purtarea mea de alaltăieri! M-am simţit foarte ruşinat aceste trei zile… ştiu că sînt vinovat…

- Da, dar ce faptă atît de condamnabilă îţi reproşezi?

- Mai mult ca oricare altul probabil, te simţi ruşinat pentru mine, Evgheni Pavlovici; şi faptul că ai roşit este un semn că ai o inimă admirabilă. Plec imediat, vă asigur.

- Dar ce are? Poate că aşa încep la el crizele? îl întrebă pe Kolea generăleasa speriată.

- Fiţi liniştită, Lizaveta Prokofievna, nu-i vorba de criză, plec numaidecît. Ştiu că… natura a fost nedreaptă cu mine. Timp de douăzeci şi patru de ani am fost bolnav; de cînd m-am născut pînă la vîrsta de douăzeci şi patru de ani. Consideraţi deci şi această ieşire drept gestul unui om bolnav. Am să plec îndată, numaidecît, vă asigur. Nu mi-e ruşine, căci ar fi ciudat să te simţi ruşinat pentru

asta, nu-i aşa? Dar sînt de prisos în societate… Nu din amor propriu vă vorbesc aşa… M-am gîndit mult în timpul acestor trei zile şi am judecat că ar trebui să vă spun acest lucru sincer şi deschis la prima ocazie. Există asemenea idei, idei înalte, de care nu-mi este îngăduit să vorbesc, pentru că, negreşit, aş provoca rîsul tuturor; prinţul Ş. mi-a amintit adineauri de asta… N-am nici gestul potrivit, nici simţul măsurii; cuvintele pe care le rostesc nu corespund gîndurilor care mă frămîntă; asta le scade din valoare. De aceea socot că n-am dreptul… Unde mai pui că am şi o fire bănuitoare, eu… eu sînt convins că nu pot fi ofensat în casa asta şi că sînt iubit mai mult decît o merit, dar ştiu de asemenea (o ştiu prea bine) că o boală care a durat douăzeci şi patru de ani nu se poate să nu fi lăsat urme, consecinţe, încît e normal ca ceilalţi să rîdă de mine!., uneori… nu-i aşa?

Privea în jur, avînd aerul că aşteaptă un răspuns, o sentinţă. Toţi rămaseră nedumeriţi, penibil surprinşi de această izbucnire neaşteptată, bolnăvicioasă şi cu nimic justificată, cel puţin în aparenţă. Dar aceste cuvinte ale lui dădură loc unui alt episod, tot atît de neaşteptat şi de straniu.

- Pentru ce spui toate astea aici? izbucni deodată Aglaia. Pentru ce vorbeşti, ca să te audă tocmai ei? Ei! Ei!

Părea că indignarea fetei n-are margini, ochii îi scînteiau de mînie. Mîşkin rămase mut în faţa ei şi o stranie paloare i se aşternu pe obraz.

- Aici nimeni nu e în stare să te înţeleagă! Nimeni nu merită să i se adreseze asemenea cuvinte! se dezlănţui Aglaia. Aici nici unul nu face cît degetul cel mic al dumitale, nici unul n-are nici mintea şi nici inima dumitale! Eşti mai cinstit decît toţi ceilalţi, mai nobil decît toţi, mai bun decît toţi, mai inteligent decît toţi! Nici unul de aici nu este vrednic să-ţi ridice măcar batista pe care ai scăpat-o adineauri… Pentru ce te umileşti şi te pui mai prejos decît ei? Pentru ce ai strivit totul în dumneata, pentru ce n-ai pic de mîndrie?

- Doamne, cine s-ar fi putut aştepta la aşa ceva? îşi plesni palmele într-un gest de disperare Lizaveta Prokofievna.

- Sărmanul cavaler! Ura! Trăiască! strigă Kolea în culmea entuziasmului.

- Să taci!… Cum îndrăzneşte cineva să mă ofenseze aici, în casa dumitale? se întoarse brusc, către mamă-sa, Aglaia, ajunsă într-o

stare de paroxism isteric, în care omul depăşeşte orice limită şi nu mai cunoaşte nici o stavilă. Pentru ce toată lumea, toţi, pînă la unul, şi-au propus să mă chinuiască? Pentru ce, de trei zile, prinţe, nu încetează să mă sîcîie din pricina dumitale? Dar nici prin gînd nu-mi trece să mă mărit cu dumneata! Să ştii că pentru nimic în lume n-aş primi să fiu soţia dumitale! Să ştii asta! E posibil ca cineva să se mărite cu un om atît de caraghios ca dumneata? Uită-te într-o oglindă, să vezi cum arăţi în clipa asta!…Pentru ce, pentru ce mă tachinează neîncetat că mă mărit cu dumneata? Nu se poate să nu ştii! Eşti înţeles cu ei!

— Nimeni n-a tachinat-o vreodată, murmură Adelaida îngrozită.

— Nici prin gînd nu ne-a trecut aşa ceva, nu s-a rostit nici un cuvînt de acest fel! strigă Aleksandra lvanovna.

— Cine a tachinat-o? Cînd a tachinat-o? Cine a putut să-i spună aşa ceva? Ce-i cu dînsa? Aiurează? se adresa Lizaveta Prokofievna celor de faţă, clocotind de furie.

— Toţi au spus-o, toţi, pînă la unul, în tot timpul acestor zile! Niciodată, niciodată n-am să mă mărit cu el!

După ce strigă toate astea, Aglaia izbucni în lacrimi, acoperindu-şi faţa cu batista, şi se prăbuşi pe un scaun.

— Dar el nici nu te-a cer…

— Nu te-am cerut în căsătorie, Aglaia lvanovna, lăsă să-i scape prinţul.

— Ce-e? Cum? făcu surprinsă, indignată, înspăimântată Lizaveta Prokofievna. Nu-i venea să-şi creadă urechilor.

— Am vrut să spun… voiam doar să spun — se bîlbîia tremurînd Mîşkin — voiam numai să-i explic Aglaiei lvanovna… să am cinstea să precizez că nu era deloc în intenţia mea… să am onoarea de a-i cere mîna… şi nici chiar pe viitor… N-am nici o vină în toate astea, te asigur, Aglaia lvanovna, n-am nici o vină! Niciodată n-am urmărit asemenea lucru, niciodată nu m-am gîndit şi niciodată nu voi năzui la aşa ceva, ai să te convingi; poţi fi sigură! Vreun om rău m-o fi ponegrit în faţa dumitale! Fii pe pace! Linişteşte-te!

Rostind aceste vorbe, el se apropie de Aglaia. Ea îşi ridică faţa din batistă, îl străfulgera cu privirea pe Mîşkin, care avea înfăţişarea

unui om tare speriat, îşi aminti cuvintele ce i le spusese acesta şi deodată izbucni în hohot chiar sub ochii lui - un hohot atît de vesel şi de molipsitor, atît de batjocoritor şi în acelaşi timp plin de haz, încît Adelaida, cea dintîi, nu mai putu să reziste, mai ales după ce, la rîndul ei, îl privi pe prinţ, şi, repezindu-se la sora ei, o îmbrăţişă şi se porni şi ea pe un rîs la fel de nestăvilit şi copilăreşte sincer, ca şi Aglaia. Privindu-le pe amîndouă, prinţul zîmbi şi, luminîndu-se apoi la faţă, repetă bucuros şi fericit:

— În sfîrşit, slavă Domnului, slavă Domnului!

Aici nu se mai putu abţine nici Aleksandra şi se alătură, din toată inima, surorilor ei. Părea că rîsul celor trei fete nu se va mai sfîrşi.

— Poftim, fetele astea nu-s în toate minţile, murmură Lizaveta Prokofievna, ba te bagă în sperieţi, ba…

De-acum însă rîdea şi prinţul Ş., rîdea şi Evgheni Pavlovici, hohotea întruna şi Kolea, ba, privindu-i pe toţi ceilalţi, rîdea chiar şi prinţul Mîşkin.

— Acum să mergem la plimbare, haidem! strigă Adelaida. Cu toţii, şi prinţul să vină cu noi neapărat; n-ai nici un motiv să ne strici cheful, om bun ce eşti! E tare simpatic, nu-i aşa, Aglaio? Nu-i aşa, mamă? Şi, pe urmă, trebuie numaidecît să-l sărut pentru… pentru explicaţia lui cu Aglaia. Maman dragă, îmi dai voie să-l îmbrăţişez? Aglaio, permite-mi să-l sărut pe prinţul tău! Zicînd asta, ştrengăriţă, se apropie cît ai clipi din ochi de Mîşkin şi-l sărută pe frunte. El îi luă mîna, o strînse aşa de tare, că Adelaida abia se abţinu să nu ţipe, şi o contemplă cu o bucurie infinită; apoi, cu o mişcare fulgerătoare, duse mîna fetei la gură şi o sărută de trei ori.

— Să mergem! spuse şi Aglaia. Prinţe, ai să fii cavalerul meu. E voie, maman? Un cavaler care mi-a refuzat mîna! Nu-i aşa că ai refuzat definitiv mîna mea, prinţe? Dar nu aşa se oferă braţul unei doamne! Uite aşa; acum e bine. Să plecăm, să deschidem alaiul, vrei să mergem înainte singuri, în tete-á-tete?

Vorbea fără încetare, izbucnind cînd şi cînd în noi hohote de rîs.

— Mulţumesc lui Dumnezeu! Mulţumesc lui Dumnezeu! repeta Lizaveta Prokofievna întruna, fără să ştie ea singură de ce anume se bucură.

- „E o familie foarte ciudată!” gîndca prinţul Ş., poate pentru a suta

oară de cînd îi cunoştea pe Epancini, dar… familia aceasta, aşa de ciudată, îi plăcea mult. În privinţa prinţului Lev Nikolaevici însă, am putea spune că avea anumite rezerve; nu prea îl simpatiza. Părea cam posomorit şi preocupat cînd au ieşit cu toţii la plimbare.

Evgheni Pavlovici, în schimb, era într-o dispoziţie excelentă - tot timpul drumului pînă la gară glumi cu Adelaida şi Aleksandra – la fiecare glumă a lui, ele rîdeau cu atîta haz, încît el începu să bănuiască la un moment dat că poate nu-l ascultau deloc. Gîndul acesta, fără să-şi explice pentru ce, îl făcu şi pe el deodată să rîdă din toată inima (aşa-i era firea!). Cele două surori, foarte bine dispuse şi ele de altfel, aveau mereu privirile îndreptate asupra Aglaiei şi a prinţului Mîşkin, care mergeau înainte; era clar că purtarea surioarei lor mezine le intriga mult. Prinţul Ş. încerca mereu să intre în vorbă cu generăleasa pentru a o distrage de la gîndurile ei şi, povestindu-i lucruri lipsite de importanţă, nu reuşi decît s-o plictisească într-un mod groaznic. Lizaveta Prokofievna părea complet răvăşită sufleteşte, vorbea anapoda şi uneori chiar nici nu răspundea la întrebări.

Dar şirul de enigme, în care era atît de iscusită Aglaia Ivanovna, nu se terminase încă. Ultima din seara aceea fusese rezervată exclusiv prinţului. Cînd se îndepărtară cam la o sută de paşi de casă, tînăra fată i se adresă aproape în şoaptă cavalerului ei tăcut, spunîndu-i grăbită:

- Uită-te la dreapta. Prinţul privi într-acolo.

- Uită-te mai cu atenţie. Vezi banca aceea, în parc, acolo unde sînt cei trei copaci mari?… O bancă verde.

Prinţul răspunse afirmativ.

- Îţi place locul acesta? Cîteodatâ, pe la ora şapte dimineaţă, cînd toată lumea doarme încă, îmi place să stau acolo singură, cu gîndurile mele.

Prinţul îngînă că locul era încîntător.

- Acum să mă laşi, nu vreau să mai merg la braţ cu dumneata. Sau să mergem tot aşa, dar să nu-mi spui nici o vorbă. Nu vreau să fiu tulburată în gîndurile mele.

Avertisment zadarnic, căci, oricum, Mîşkin n-ar fi scos o vorba tot drumul chiar şi fără această poruncă. Inima începu să-i bată cu

putere cînd o auzi şoptindu-i cu privire la bancă. După un minut însă, îi fu ruşine de gîndul absurd ce-i încolţise în minte…

În timpul săptămînii, după cum se ştie şi după cum afirmă toată lumea, parcul de lîngă gara Pavlovsk e frecventat de un public mult rnai „select” decît în zilele de sărbătoare, cînd Petersburgul îl inundă cu vizitatori „de tot soiul”. Publicul, îmbrăcat simplu dar elegant, obişnuieşte să se ducă acolo să asculte muzică. Fanfara, una dintre cele mai bune orchestre militare, execută piese noi. Legile bunei-cuviinţe sînt respectate cu stricteţe, cu toate că atmosfera generală are un caracter mai familiar, mai intim. Cei mai mulţi dintre vilegiaturişti se duc în parc numai ca să se vadă unii pe alţii, găsind în asta o deosebită plăcere; pe alţii îi atrage muzica. Scandalurile sînt extrem de rare, deşi se-ntîmplă uneori să aibă loc chiar şi în zilele de lucru, cum e şi firesc, de altfel.

În seara aceea s-a nimerit să fie o vreme minunată şi era lume multă în parc. Toate locurile din jurul orchestrei fiind ocupate, grupul nostru se aşeză ceva mai la o parte, foarte aproape de ieşirea din stînga a parcului. Forfota mulţimii şi muzica o înviorară puţin pe Lizaveta Prokofîevna şi le prilejuiră domnişoarelor clipe de distracţie. Mai schimbară priviri cu diferiţi cunoscuţi răspunzînd la saluturi printr-o înclinare graţioasă a capului, cercetară toaletele, şi ochiului lor ager nu-i scăpară tot felul de excentricităţi despre care au apucat să schimbe cîteva păreri, însoţindu-le cu zîmbete ironice. Evgheni Pavlovîci avu prilejul şi el să salute numeroase cunoştinţe. Mai multe priviri fură atrase de Aglaia şi de prinţul Mîşkin, care erau mereu împreună. Curînd, cîţiva tineri dintre cunoscuţii mai vechi veniră să-şi prezinte omagiile doamnelor Epancin; vreo doi, trei au rămas să mai stea de vorbă; toţi erau în raporturi de prietenie cu Evgheni Pavlovici. Printre aceştia se afla şi un tînăr ofiţer, foarte chipeş, foarte vesel şi vorbăreţ, care se grăbi să i se adreseze Aglaiei, făcînd totul ca să-i capteze atenţia; Aglaia s-a arătat cît se poate de amabilă şi a rîs cu poftă de glumele lui. Evgheni Pavlovici îi ceru voie prinţului să i-l prezinte pe acest prieten; Mîşkin abia pricepu ce voiau de la dînsul, totuşi prezentarea se făcu şi cei doi bărbaţi se salutară, strîngîndu-şi reciproc mîna. Prietenul lui Radomski îi puse o întrebare prinţului, dar acesta din urmă nu răspunse sau mormăi cîteva cuvinte într-un chip aşa de ciudat, încît ofiţerul îl examina cu multă atenţie; îşi mută privirea spre Evgheni Pavlovici şi înţelese îndată pentru ce acesta ţinuse să-i facă cunoştinţă cu prinţul; tînărul zîmbi uşor şi începu să vorbească din nou cu Aglaia. Lui Evgheni Pavlovici nu-i scăpă un amănunt, şi anume, că Aglaia se îmbujora în timpul acestei scurte scene.

Prinţul Mîşkin nici nu băgă de seamă că alţii vorbeau cu Aglaia, copleşind-o cu complimente; mai mult decît atît, transportat cum era, părea uneori că uită cu totul de prezenţa tinerei fete. Erau clipe cînd îi venea pur şi simplu să se retragă undeva, să dispară de acolo, ba i-ar fi plăcut să se trezească într-un loc pustiu şi întunecos, numai să poată rămîne singur cu gîndurile lui, nevăzut şi neştiut de nimeni. Sau, cel puţin, dacă ar fi stat acasă la el, pe terasa vilei, dar absolut singur, fără ca cineva să stea în preajmă-i, nici Lebedev şi nici copiii lui; s-ar fi trîntit pe divan înfundîndu-şi faţa în pernă şi ar fi zăcut aşa ceasuri de-a rîndul, o zi şi o noapte şi încă o zi. Sau, deodată, gîndurile îi fugeau departe şi revedea munţii, mai ales un locşor cunoscut, care-i plăcea aşa de mult pe vremea cînd a trăit acolo şi de la înălţimea căruia vedea, printre norii alburii, satul, ruinele unui vechi castel, firul argintiu ai cascadei, abia vizibil. Ah! Cît ar fi vrut acum să fie acolo şi să se gîndească la un singur lucru. Ah! toată viaţa numai cu un singur gînd; i-ar fi ajuns chiar dacă ar fi trăit o mie de ani! Iar cei de aici e mai bine să-l uite de tot, de tot! Aşa şi trebuie. Ar fi fost mult mai bine să nu-l fi cunoscut niciodată şi ca totul de aici să nu fi fost decît o nălucire de vis. Nu e totuna dacă-i vis ori realitate? Uneori îşi aţintea privirea asupra Aglaiei, fără s-o desprindă de pe faţa ei, cîte cinci minute în şir; dar era ceva straniu în privirea lui: s-ar fi spus că o contempla pe tînăra fată ca pe un obiect ce se află la două verste distanţă de el, ca pe un portret al ei, şi nu făptura vie de lîngă el.

- De ce te uiţi aşa la mine, prinţe? întrebă ea deodată, întrerupînd conversaţia animată şi rîsetele celor din jur. Dumneata mă înspăimînţi; parcă ai vrea mereu să întinzi mîna şi să-mi pipăi obrazul, ca să te convingi că exist aievea. Nu-i aşa, Evgheni Pavlovici, nu ţi se pare că mă priveşte tocmai aşa?

Mîşkin, surprins că i se vorbea lui, ascultă atent, străduindu-se parcă să înţeleagă, dar nu izbuti probabil, căci din partea lui nu urmă nici un răspuns. Văzînd, în schimb, că Aglaia şi ceilalţi rîdeau, îşi desfăcu deodată buzele strînse şi începu şi el să rîdă aşa, din senin, ceea ce stîrni şi mai multă ilaritate în jurul lor; ofiţerul, care era probabil un om foarte vesel, pufni pur şi simplu în rîs. Şi atunci Aglaia, mînioasă, şopti ca pentru sine:

-Idiotul!

-Doamne! E cu putinţă să se îndrăgostească de un asemenea… Poate fi pînă într-atît de nebună? mormăi printre dinţi Lizaveta Prokofievna.

Aleksandra se aplecă la urechea mamei sale:

- E o glumă. La fel ca şi gluma de mai înainte cu „cavalerul sărman" şi nimic mai mult, o asigură tînăra fată. A vrut să-i mai înscenele o farsă acum, numai că a mers prea departe; trebuie să-i punem capăt, maman! Adineauri a jucat o comedie ca să ne sperie…

- E bine măcar că a dat de un asemenea idiot, răspunse încet Lizaveta Prokofievna, pe care vorbele fiicei sale o mai liniştiră puţin.

Totuşi, prinţul auzi că-l făcură „idiot" şi tresări, dar nu din cauza acestui epitet (îl uită imediat), ci pentru că, nu departe de locul unde stătea, unde şi în ce punct anume n-ar fi putut spune, zări în mulţime un chip palid, cu părul castaniu-închis şi ondulat, cu un zîmbet şi o privire ce-i erau atît de cunoscute; viziunea nu ţinu decît o clipită şi dispăru. Putea să fie doar o închipuire. Nu i se întipărise decît zîmbetul acela crispat, ochii şi o preţioasă cravată verde-deschis la gît. Unde se mistuise domnul căruia îi aparţinea această cravată? Se pierduse în mulţime sau se strecurase în interiorul gării, prinţul n-ar fi putut spune nici asta.

O clipă după aceea însă, începu să privească cu nelinişte împrejur; această primă apariţie o prevestea poate pe a doua. Cum de nu se gîndise la posibilitatea unor întîlniri cînd pornise spre gară? E drept că plecase fără să ştie unde merge, într-atît era de tulburat ieşind din vila familiei Epancin. Dac-ar mai fi fost în stare să observe, ar fi remarcat poate de un sfert de oră neliniştea Aglaiei care, din cînd în cînd, se uita împrejur scrutînd mulţimea, de parcă ar fi căutat şi ea pe cineva. Interesant însă că pe măsură ce tulburarea prinţului devenea mai vădită, creştea vizibil şi emoţia fetei iar în clipa cînd acesta întorcea capul privind cercetător înjur, şi ea repeta aceeaşi mişcare. Nu trecu mult şi motivul neliniştii lor şi-a găsit dezlegarea.

Prin ieşirea laterală a gării, în apropierea căreia stăteau prinţul şi întreaga companie a Epancinilor, năvăli deodată un grup compus din cel puţin zece persoane. În faţă mergeau trei femei; două dintre ele erau de o frumuseţe remarcabilă, încît nu era de mirare că le însoţeau atîţia admiratori. Dar şi adoratorii, şi femeile, întreg grupul făcea o notă cu totul distinctă, deosebindu-se net de restul publicului adunat aici să asculte muzica. Apariţia lui fu observată numaidecît de aproape toată lumea; totuşi, cei mai mulţi se făceau că nici nu-i bagă în seamă; numai cîţiva tineri zîmbiră cu înţeles privindu-l şi schimbară cîteva şoapte între ei. Prezenţa nou-veniţilor nu putea fi însă ignorată; ostentativ parcă, vorbeau prea tare şi rîdeau zgomotos.

Probabil că mulţi dintre ei erau cu chef, deşi cîţiva purtau haine elegante, după ultima modă; alţii însă aveau o înfăţişare extrem de ciudată; îmbrăcăminte ciudată, feţele ciudat de congestionate; erau şi cîţiva militari, ba şi cîţiva domni mai în vîrstă, îmbrăcaţi în haine largi, bine croite, cu sumedenie de inele pe degete şi cu butoni la manşetă, cu peruci şi favoriţi negri ca smoala şi cu o distincţie afectată pe feţele lor cam buhăite, domni de care societatea bună se fereşte ca de ciumă. Printre chermesele noastre există desigur unele care se disting printr-o ţinută ireproşabilă, bucurîndu-se de o reputaţie excelentă şi perfect justificată; dar şi omul cel mai prudent nu-i în stare să se apere în fiecarte minut de cărămida care, la un moment dat, i-ar cădea fără veste în cap de pe acoperişul casei vecine. O asemenea cărămidă era gata să cadă acum asupra publicului select care se adunase să asculte concertul fanfarei militare.

Ca să treci din gară în rondul unde era instalată fanfara, trebuiau coborîte trei trepte. Ajuns aproape de aceste trepte, grupul se opri; nici unul dintre ei nu se putea hotărî să păşească înainte. Deodată una dintre femei se desprinse din grup şi coborî. Numai doi din suita ei îndrăzniră s-o urmeze: un domn între două vîrste, cu înfăţişare destul de modestă; exteriorul lui era convenabil din toate punctele de vedere, dar părea dintre holteii aceia singuratici care nu cunosc niciodată pe nimeni, şi nimeni nu-i cunoaşte; celălalt însoţitor al doamnei era jerpelit într-un hal fără de hal şi avea o figură cam dubioasă. În afară de aceştia doi, nimeni nu o mai însoţi pe doamna cea excentrică; totuşi, ea coborî scările fără să arunce o privire înapoi, ca şi cum îi era perfect egal dacă o urmează cineva sau nu. Continua să rîdă şi să vorbească tare. Era îmbrăcată cu mult gust. Toaleta ei era foarte luxoasă, dar de o eleganţă cam extravagantă şi de aceea bătătoare la ochi. Trecu pe dinaintea fanfarei, îndreptîndu-se spre partea cealaltă a rondului, unde o caleaşca aştepta la marginea drumului.

Mîşkin n-o mai văzuse pe ea de vreo trei luni şi mai bine. De cînd se întorsese la Petersburg, îşi propusese aproape în fiecare zi să-i facă o vizită, dar poate un presentiment ascuns îl împiedica. Cu teama în suflet încerca să-şi închipuie revederea lor, însă toate încercările lui rămîneau zadarnice. Asupra unui singur lucru nu avea nici o îndoială, că întîlnirea va fi penibilă. De multe ori, în timpul acestor şase luni, îşi aminti ce impresie produsese asupra lui chipul acestei femei cînd l-a contemplat pentru prima oară; dar şi atunci, văzut numai în fotografie, acest chip îi provocase o tulburare chinuitoare. Luna pe care o petrecuse în preajma Nastasiei Filippovna în

provincie, avînd prilejui s-o vadă aproape zilnic, i-a lăsat amintiri amare, încît adesea prinţul ar fi vrut să le şteargă cu totul din memorie. Însăşi vederea chipului acestei femei îi pricinuia un sentiment profund răscolitor; în discuţia cu Rogojin, definise acest sentiment drept „o milă nemărginită" şi era adevărat. Privind numai portretul Nastasiei Filippovna, inima îi fu cuprinsă atunci de o dureroasă şi nesfîrşită milă; senzaţia asta de compasiune sfîşietoare, soră cu suferinţa, pentru făptura aceasta nu-l mai părăsi niciodată, o avea şi acum vie în inima lui. Era poate şi mai puternică decît altădată. Totuşi, din cuvintele pe care i le spusese atunci lui Rogojin a lipsit ceva. Nu reuşise atunci să exprime exact ceea ce simţea; numai acum, în minutul acesta, cînd Nastasia Filippovna apăru deodată înaintea lui, înţelese, poate printr-un fel de intuiţie spontană, ce anume omisese în destăinuirile făcute lui Rogojin. Ar fi trebuit să adauge că în sentimentul acela de milă era amestecată şi spaima; da, spaimă! Acum, în minutul acesta, o simţea din plin - era convins, cu totul convins, pentru anumite motive pe care numai el le putea intui, că Nastasia Filippovna era dementă. Dacă, iubind o femeie mai mult ca orice pe lume sau presimţind posibilitatea unei asemenea iubiri, ai vedea-o deodată pusă în lanţuri, după nişte zăbrele de fier, sub paza unui gardian — ai avea o senzaţie asemănătoare cu aceea pe care prinţul Mîşkin o încerca în momentul acela.

- Ce ai? îl întrebă în şoaptă, grăbită, Agiaia, uitîndu-se spre el şi apucîndu-l cu naivitate de braţ.

Prinţul întoarse capul, o privi şi, zărind în ochii ei negri o scînteiere tainică şi neînţeleasă pentru dînsul, încercă să-i zîmbească, dar în aceeaşi clipă, ca şi cum ar fi uitat de prezenţa tinerei fete, întoarse din nou ochii spre dreapta, urmărind cu privirea viziunea extraordinară care-l fascina. Nastasia Filippovna tocmai trecea prin faţa scaunelor ocupate de domnişoarele Epancin. În acel moment, Evgheni Pavlovici, cu multă volubilitate, îi povestea Aleksandrei Ivanovna ceva pesemne foarte comic şi interesant. Prinţul îşi aminti mai tîrziu că Aglaia se lăsase să-i scape în şoaptă: „Ce femeie…"

Expresie vagă cu sensul rămas nespus în întregime, căci ea se stâpîni şi nu-şi mai isprăvi gîndul; dar atît a fost de ajuns. Nastasia Filippovna, care trecea fără să bage pe nimeni în seamă, întoarse brusc capul spre scaunele ocupate de Epancini şi numai atunci păru că-l observă pe Evgheni Pavlovici.

- Uite-l şi pe dumnealui! exclamă ea, oprindu-se deodată. Ba îl cauţi

cu lumînarea şi nu-i chip să-i dai de urmă, ba îl găseşti taman acolo unde nici nu te aştepţi… Te credeam acolo… la unchiul tău!

Sîngele năvăli în obrazul lui Evgheni Pavlovici. Îi aruncă Nastasiei Filippovna o privire furioasă, dar în aceeaşi clipă îşi întoarse ochii de la ea.

- Ce? Nu ştii? N-a aflat încă nimic, închipuiţi-vă! S-a împuşcat! Azi-dimineaţă, unchiul tău şi-a zburat creierii! Eu am aflat abia pe la ora două, acum ştie aproape tot oraşul; se zice că i s-au găsit lipsă trei sute cincizeci de mii de ruble din banii statului, alţii zic c-ar fi cinci sute de mii. Şi eu care crezusem că o să te alegi cu o moştenire frumuşică de pe urma lui; cînd colo a risipit tot ce a avut. Era un crai şi jumătate, bătrînul… Ei, la revedere, bonne chance! Şi chiar n-ai de gînd să te duci deloc pe acolo? Acum pricep de ce te-ai grăbit atîta să-ţi dai demisia, mare pişicher îmi eşti! Acum e limpede, ce mai! Ai ştiut totul dinainte; chiar şi despre asta sînt sigură că ai ştiut încă de ieri…

Apostrofîndu-l cu atîta cinism pe Evgheni Pavlovici şi etalînd intenţionat o pretinsă intimitate cu el, Nastasia Filippovna urmărea desigur un anumit scop; în privinţa aceasta nu mai putea fi nici o îndoială. Totuşi, Evgheni Pavlovici socotise că e mai bine să nu răspundă la această nouă provocare, hotărît să adopte o atitudine de totală ignorare a ei. Dar cuvintele tinerei femei l-au lovit ca un trăsnet; auzind de moartea unchiului său, se făcu galben ca ceara şi se întoarse spre Nastasia Filippovna. În momentul acela, Lizaveta Prokofievna se ridică ostentativ şi se depărta în grabă mare, urmată de toţi ai ei. Numai prinţul Lev Nikolaevici rămase pe loc, într-o poză nehotărîtă, şi Evgheni Pavlovici, care nu se dezmeticise încă din buimăceală. Dar nu apucară Epancinii să facă douăzeci de paşi, cînd se produse un scandal monstru.

Ofiţerul care vorbise adineauri cu Aglaia şi care era, se vede, un bun prieten de-al lui Evgheni Pavlovici se arătă indignat la culme;

— Aici numai cravaşa poate să ajute, altfel n-ai cum s-o scoţi la capăt cu creatura asta! spuse el cu glas destul de tare. (După cît se pare, era şi confidentul lui Evgheni Pavlovici.)

Printr-o mişcare bruscă, Nastasia Filippovna se întoarse spre el. Ochii îi sclipiră cu lumini de fulgere; se repezi către un tînăr necunoscut, care se afla la doi paşi de dînsa şi care ţinea în mînă o nieluşă subţire de alun, i-o smulse şi îl lovi cu toată puterea peste

obraz pe ofensatorul ei. Toate acestea se produseră într-o clipită… Scos din fire, ofiţerul se năpusti asupra Nastasiei Filippovna, care nu mai avea alături pe nimeni din suita ei; domnul între două vîrste, cu înfăţişarea impunătoare, reuşise să se facă nevăzut între timp, iar domnul cu chef, retras mai la o parte, se prăpădea de rîs. Un minut mai tîrziu, ar fi intervenit, desigur, poliţia; pînă atunci însă, Nastasia Filippovna ar fi păţit-o urît de tot dacă nu i-ar fi venit un ajutor neaşteptat: prinţul Mîşkin, care se oprise la doi paşi de dînsa, avu timpul să apuce pe la spate braţul ofiţerului, imobilizîndu-l. Căutînd să-şi smulgă braţul din strînsoare, acesta l-a izbit cu atîta putere în piept, încît prinţul zbură la vreo trei paşi înapoi, prăbuşindu-se într-un scaun. Între timp, în ajutorul Nastasiei Filipovna săriră alţi doi apărători. În faţa ofiţerului se postă boxerul, autorul articolului bine cunoscut, ticluit la adresa prinţului, şi membru activ în fosta bandă a lui Rogojin.

— Keller! Fost locotenent, se recomandă el cu pompă. Dacă preferi forţa pumnului, căpitane, sînt la dispoziţia dumitale, voi ţine eu locul adversarei dumitale, substituind sexul frumos; cunosc toate tainele boxului englez. Ţine-ţi firea, căpitane: te compătimesc pentru jignirea de moarte pe care ai suferit-o, dar nu pot îngădui molestarea unei femei în public. Dacă însă recurgi la alte maniere decît aşa cum se cuvine unui domn bine crescut, ei bine, cred că înţelegi ce va urma, căpitane…

Dar ofiţerul îşi venise în fire şi găsi discuţia de prisos. În momentul acela apăru din mulţime Rogojin şi, apucînd iute braţul Nastasiei Filipovna, se îndepărtă cu ea. Rogojin părea zguduit de cele întîmplate, era palid şi tremura ca varga. Totuşi, tîrînd-o pe Nastasia Fiiippovna după el, avu răgazul să-i rîdă răutăcios în nas ofiţerului şi să-i şuiere printre dinţi cu acrul unui tîrgoveţ triumfător:

— O înghiţişi, ai! Ţi-e botul plin de sînge, bă! Revenindu-şi complet şi dîndu-şi seama cu cine are de-a face, ofiţerul se întoarse către prinţ, care se ridicase între timp de pe scaun, şi-l întrebă politicos (avînd grijă să-şi acopere faţa cu batista):

— Prinţul Mîşkin, cu care am avut plăcerea să fac cunoştinţa adineauri?

- Dar nu e în toate minţile! E dementă! Crede-mă! articula prinţul cu voce spartă şi, într-un gest inconştient, îşi întinse spre ofiţer braţele tremurătoare.

- Eu n-aş putea să mă laud, fireşte, cu astfel de informaţii; dar trebuie să ştiu neapărat numele dumneavoastră.

Dădu din cap în semn de salut şi se îndepărtă. Poliţia apăru exact la cinci secunde după ce ultimii protagonişti ai scenei precedente dispăruseră. De altfel, tot scandalul n-a ţinut mai mult de două minute. Cîţiva inşi din public se ridicară, preferînd să plece de acolo, alţii se mulţumiră să-şi schimbe numai locul; pe unii i-a distrat grozav, iar cei mai mulţi şi-au arătat predilecţia pentru un asemenea spectacol, care se pretează copios la tot felul de comentarii şi la tradiţionala bîrfa. Fanfara începu să cînte din nou. Prinţul porni să ajungă din urmă familia Epancin. Dacă, atunci cînd căzuse pe un scaun după gestul brutal al ofiţerului, i-ar fi venit în gînd şi ar fi apucat să se uite la stînga, ar fi zărit-o, la douăzeci de paşi de locul acela, pe Aglaia, care, surdă la chemările mamei şi ale surorilor ei, se oprise ca să contemple scena scandaloasă. Prinţul Ş. alergă la dînsa şi o convinse, în sfîrşit, să părăsească locul. Lizaveta Prokofievna reţinu un lucru în legătură cu asta: Aglaia era atît de tulburată, că nici nu auzise chemările lor. Dar nu trecură nici două minute după aceea şi, în clipa cînd intrau în parc, Aglaia spuse cu tonul ei obişnuit, nepăsător şi capricios:

- Am vrut să văd cum se va sfîrşi comedia.

III

Întîmplarea din parcul gării avu efectul unui trăsnet asupra mamei şi fiicelor, umplîndu-le inimile de spaimă. Cuprinsă de o tulburare puţin obişnuită, Lizaveta Prokofievna făcu drumul de întoarcere, cu fiicele ei, de la gară şi pînă acasă, aproape în fugă. După concepţiile şi principiile ei de viaţă, ceea ce se petrecuse era extrem de semnificativ şi, cu tot haosul care domnea în momentul acela în capul ei, anumite concluzii îşi făceau loc tot mai limpede şj mai precis în mintea ei agitată. De altfel, şi ceilalţi înţelegeau, ca şi dînsa, că se întîmplase ceva foarte grav şi că, din fericire poate începea să se dezvăluie o taină ieşită cu totul din comun. Cu toate asigurările şi lămuririle pe care le dăduse prinţul Ş., nu mai rămînea nici o îndoială că Evgheni Pavlovici „ s-a dat de gol”, era demascat şi surprins asupra faptului ca unul care „întreţinea relaţii cu acea creatură”. Aşa gîndea nu numai Lizaveta Prokofievna, ci şi cele două fiice mai mari. Concluzia aceasta avu de fapt darul să complice şi mai mult enigma. Cu toate că Aleksandra şi Adelaida erau puţin supărate pe mama lor din cauza plecării aşa de grăbite, ce semăna cu o adevărată fugă, totuşi, în zăpăceala primului moment, ele s-au abţinut să-i pună vreo întrebare. Pe de altă parte, li se părea că sora lor, Aglaia Ivanovna, ştia poate mai mult în legătură cu chestiunea aceasta decît ele şi decît mama lor. Prinţul Ş. era şi el întunecat ca noaptea şi foarte îngîndurat. Tot drumul înapoi Lizaveta Prokofievna nu-i adresă nici un cuvînt, iar el se pare că nici nu sesiză acest lucru. Adelaida încercă să-l tragă de limbă: „Despre ce fel de unchi era vorba adineauri şi ce s-a întîmplat la Petersburg?” îl întrebă ea. Drept răspuns, el mormăi cu o expresie acră ceva nedesluşit despre nişte informaţii şi că toate astea, fără îndoială, erau pure născociri. „Fireşte!” adăugă Adelaida şi-l lăsă în pace. Cît despre Aglaia, era perfect calmă şi nu făcu decît să observe în timpul drumului că mergeau prea repede. O singură dată îşi aruncă privirea înapoi şi-l zări pe prinţ grăbindu-se în urma lor. Constatînd că face eforturi pentru a-şi zori pasul, fata zîmbi batjocoritor şi nu-şi mai întoarse capul spre el.

Se apropiau de vilă cînd îl întîlniră pe Ivan Feodorovici care, de abia sosit de la Petersburg, ieşise în întîmpinarca familiei. Primul cuvînt al generalului fu să întrebe de Evgheni Pavlovici. Dar Lizaveta Prokofievna, al cărei chip luă o expresie ameninţătoare, trecu pe lîngă el fără să-i răspundă şi fără măcar să-l onoreze cu o privire.

Ochii fetelor şi ai prinţului Ş. îl făcură să înţeleagă că o furtună se dezlănţuise în familie. El însuşi, de altfel, părea frămîntat de o grijă puţin obişnuită. îl apucă imediat pe prinţul Ş. de braţ şi-l reţinu un moment la intrarea în vilă, schimbînd cîteva cuvinte pe şoptite. Expresia de îngrijorare care li se citea pe faţă cînd se arătară apoi pe terasă şi se apropiară de Lizaveta Prokofievna lăsă să se ghicească că aflaseră noutăţi extraordinare. Încetul cu încetul, toată lumea se strînse sus, la Lizaveta Prokofievna, iar pe terasă nu rămase decît prinţul Lev Nikolaevici. Stînd într-un colţ, părea că aşteaptă ceva, fără să ştie ce anume; nici nu-i trecuse prin minte să se retragă văzînd forfota ce domnea în casă; s-ar fi spus că uitase tot universul şi că era gata să stea aşa, oriunde o fi, la nesfirşit, fără să se urnească din loc. De sus răzbeau cîteodată ecourile unei convorbiri foarte aprinse. Cît timp stătuse acolo? N-ar fi putut spune. Era tîrziu şi întunericul nopţii se lăsase, cînd Aglaia apăru deodată pe terasă. Părea liniştită, cu toate că puţin cam palidă. Zărindu-l pe prinţ „fără să se fi aşteptat, bineînţeles" să-l găsească acolo, pe scaun, într-un colţ, tînăra fată zîmbi cu nedumerire.

- Ce faci dumneata aici? întrebă ea, apropiindu-se de dînsul. Ruşinat, prinţul bîibîi un răspuns încurcat şi sări repede în picioare; dar cum Aglaia dădu să se aşeze alături, îşi reluă şi el locul. Ea îl privi cu atenţie, apoi se uită maşinal pe fereastră, pe urmă îşi întoarse iar privirea asupra lui. „Poate că-i vine să rîdă, gîndi prinţul, dar nu, ar fi rîs negreşit, dacă avea poftă."

- Poate ai vrea să iei un ceai? Spun să-ţi aducă, zise ea după o tăcere.

- N-nu… Nu ştiu…

- Cum să nu ştii asta? Ah, da, ascultă, dacă cineva te-ar provoca la duel, ce-ai face? Chiar adineauri voiam să-ţi pun această întrebare.

- Dar… cine… doar n-o să mă provoace nimeni.

- Şi totuşi, dacă te-ar provoca? Ţi-ar fi tare frică?

- Cred că da… mi-ar fi frică.

- Adevărat? Aşadar eşti un laş?

- N-nu, asta poate-i prea mult, răspunse prinţul şi, mai reflectînd puţin, adăugă cu un zîmbet: laş e acela care se teme şi fuge: acela însă care se teme, dar nu fuge, nu este tocmai un laş.

- Dumneata n-ai fugi?

— Poate că nu, spuse el, înveselit în cele din urmă de întrebările Aglaiei.

— Eu, cu toate că sînt femeie, n-aş fugi în nici un caz, observă ea cu un aer jignit parcă la ideea că cineva ar putea să pună la îndoială curajul ei. De altfel, am impresia că vrei să-ţi baţi joc de mine şi pozezi, după obiceiul dumitale, ca să pari mai interesant; spune-mi, de obicei se trage de la doisprezece paşi? Cîteodată chiar de la zece, nu-i aşa? Asta înseamnă precis ori să fii omorît, ori cel puţin rănit, nu-i aşa?

— În dueluri, mi se pare că rareori se întîmplă să nimereşti la ţintă.

— Rareori, zici? Dar Puşkin n-a fost omorît în duel?

— Poate din întîmplare.

— N-a fost deloc o întîmplare; era un duel pe viaţă şi pe moarte şi a fost ucis.

— Glonţul l-a atins aşa de jos, încît se poate presupune că d'Anthes ochise mai sus, la piept sau la cap; nimeni nu trage însă aşa cum a nimerit glonţul în cazul acesta; prin urmare, cel mai plauzibil e că glonţul l-a lovit şi l-a omorît pe Puşkin din întîmplare, dintr-o mişcare greşită a trăgătorului, altfel nu nimerea aşa. Mi-au spus-o oameni competenţi.

— Iar mie, un soldat cu care am vorbit odată mi-a spus că după regulamentul lor militar trăgătorii trebuie să ţintească pe la mijlocul omului. Aşa că nici la piept şi nici la cap, ci drept în mijlocul omului. Chiar asta e expresia. Mai tîrziu l-am întrebat pe un ofiţer, şi el mi-a confirmat cele spuse de soldat, precizînd că aşa prevede regulamentul.

— Aşa trebuie să fie, pentru că se trage de la distanţă mare.

— Dumneata ştii să tragi cu arma?

— N-am tras niciodată.

— Se poate să nu ştii măcar să încarci un pistol?

— Nu ştiu. Adică, îmi dau seama cam în ce fel se face, dar n-am încercat niciodată s-o fac personal.

— Atunci e ca şi cum n-ai şti, căci pentru aşa ceva se cere practică! Ascultă şi ţine minte: în primul rînd, să-ţi cumperi pulbere de calitate bună, care să nu fie umedă (se zice că trebuie să fie neapărat foarte uscată şi în nici un caz jilavă) şi totodată trebuie să fie şi foarte fină, vezi să ceri din cea fină - pentru pistol - şi nu din aceea care serveşte pentru încărcat tunurile. Cît despre gloanţe, se pare că fiecare şi le toarnă singur. Ai pistoale?

- Nu, şi nici n-am nevoie, răspunse prinţul rîzînd.

- Nu vorbi prostii! Să-ţi cumperi neapărat unul şi de bună calitate; cele franţuzeşti sau englezeşti sînt cele mai bune, se spune. Pe urmă, iei pulbere, cît intră într-un degetar sau în două, şi torni în pistol. Chiar dacă e ceva mai mult, nu strică. Astupă apoi cu cîlţi (aşa se spune, că neapărat trebuie să bagi cîlţi), fără asta, cică, nu merge; cîlţii se pot găsi uşor: dintr-o saltea sau dintr-o uşă, căci sînt şi uşi căptuşite cu cîlţi. Pe urmă, după ce ai îndesat cîlţii, introduci şi glonţul, auzi? Glonţul la urmă, iar mai întîi pulberea, altfel nu ia foc. De ce rîzi? Ţin neapărat ca dumneata să faci în fiecare zi exerciţii de tragere cu pistolul şi să înveţi să nimereşti la ţintă. Ne-am înţeles?

Prinţul nu mai putea de rîs. Iar Aglaia, de necaz, bătu nervoasă din picior. Aerul ei grav într-o asemenea conversaţie îl puse totuşi pe gînduri. Un glas lăuntric îi şoptea parcă tot timpul că ar trebui să se intereseze, să întrebe de ceva, în orice caz să afle unele lucruri mult mai serioase decît cum se încarcă un pistol. Dar totul îi zburase din minte; nu mai ştia nimic decît că ea stătea în faţa lui şi că el poate s-o privească. Orice i-ar fi spus, în acel moment, îi era aproape egal.

De sus, din salonul soţiei sale, coborî pe terasă Ivan Feodorovici, care pleca undeva, cu un aer posac, trădînd îngrijorare şi in acelaşi timp hotărîrea de a acţiona.

- Dumneata erai, Lev Nicolaevici… şi unde aveai de gînd să te duci acum? întrebă el, cu toate că Lev Nicolaevici nici nu se gîndea să se mişte de la locul iui. Vino cu mine, vreau să-ţi spun două vorbe.

— La revedere, spuse Aglaia, întinzîndu-i mîna.

Întunericul care învăluia terasa nu-i permise prinţului să vadă bine, în momentul acela, chipul tinerei fete. Abia cîteva clipe după aceea, ajungînd la poarta vilei, roşi deodată şi-şi strînse cu putere palma dreaptă.

S-a potrivit să aibă acelaşi drum. Dar nu cu prinţul Mîşkin avea

treabă Ivan Feodorovici; cu tot timpul înaintat, se grăbea să se întîlnească cu cineva pentru a discuta o chestiune importantă. Pînă una alta însă, avîndu-l la îndemînă pe prinţ, se apucă să-i povestească ceva cu multă febrilitate, vorbind repede şi destul de incoerent. De cîteva ori a pomenit numele Lizavetei Prokofievna. Dacă prinţul ar fi fost în stare să-şi concentreze atenţia în momentul acela, s-ar fi dumerit poate că Ivan Feodorovici dorea să afle şi el ceva sau, mai bine zis, să-l întrebe pe faţă şi fără înconjur, dar că nu izbutea nicicum să atingă miezul lucrurilor. Spre ruşinea lui, Mîşkin era aşa de distrat, că la început nici nu auzea ce-i spune generalul şi abia cînd acesta se opri în faţa lui, aşteptînd răspuns la o întrebare arzătoare, prinţul fu nevoit să-i mărturisească că n-a înţeles nimic.

Generalul ridică din umeri.

- Aţi devenit cu toţii nişte oameni foarte ciudaţi, se porni el din nou să peroreze. Îţi spun că nu pricep deloc ideile şi frica Lizavetei Prokofievna. A făcut o criză de nervi, plînge şi spune mereu că am ajuns de rîsul lumii, că sîntem dezonoraţi. Dar cum anume? Prin ce? Cînd şi pentru ce? Într-adevăr, am greşit (o recunosc), am o mare vină, dar, în sfîrşit, poliţia ar putea s-o mai domolească pe această… femeie turbulentă (care, pe deasupra, are şi purtări indecente); chiar am de gînd să mă duc astăzi să previn pe cine trebuie. Totul se poate aranja fără zgomot, cu delicateţe, amabil chiar şi, mai ales, fără scandal. Admit de asemenea că viitorul e aducător de surprize şi că în prezent chiar există multe lucruri nelămurite; e la mijloc şi o intrigă; dar dacă aici nu se ştie nimic, nici dincolo nu sînt în stare să-ţi explice ceva; dacă n-am auzit eu, n-ai auzit tu, n-a auzit altul, nici al cincilea n-a auzit nimic, atunci cine, mă rog, a auzit ceva, ai putea să-mi spui, mă rog? Ce explicaţie s-ar putea găsi în cazul acesta decît aceea că în realitate o bună parte din toata tărăşenia asta nu e decît produsul închipuirii, un miraj, cum ar fi de pildă, lumina lunii… sau alte năluciri.

— Ea nu e în toate minţile! E o smintită! îngînă prinţul, care-şi reaminti deodată cu durere toate cîte s-au petrecut în ultimul timp.

- Vorbeşti de aia? Şi pe mine mă bătea cam acelaşi gînd şi cu el adormeam liniştit. Dar acum, văd că ceilalţi judecă mai bine şi nu mai sînt dispus să cred în nebunie. E o femeie zvăpăiată, ce-i drept, şi nu numai că nu-i nebună, ci e chiar foarte isteaţă şi subtilă. Figura pe care a făcut-o astăzi, amestecîndu-l pe Kapiton Alekseici, o dovedeşte cu prisosinţă. A procedat ca o şantajistă sau, cel puţin, ca o iezuită, urmărind un scop precis.

- Care Kapiton Alekseici?

- Of, Doamne-Dumnezeule, Lev Nicolaici, nu eşti deloc atent la ceea ce-ţi vorbesc. De aici am pornit discuţia, vorbindu-ţi de Kapiton Alekseici; sînt uluit şi atît de emoţionat, că şi acum îmi tremură mîinile şi picioarele. În legătură cu asta am zăbovit azi la Petersburg, Kapiton Alekseici Radomski, unchiul lui Evgheni Pavlovici…

— Ei! strigă prinţul.

- Şi-a tras un glonţ de revolver în cap azi-dimineaţă, la ora şapte. Un bătrîn onorabil, la şaptezeci de ani, respectat de toată lumea, un epicurian - exact cum a spus ea - a avut o lipsă de bani şi încă o sumă foarte mare, foarte importantă!

— Dar de unde a putut ea să…?

— Să ştie asta? Ha-ha! Păi, în jurul ei, de îndată ce-a venit aici, s-a format un adevărat stat-major. Ştii ce personaje o vizitează acum şi-i solicită „cinstea de a o cunoaşte”. Nimic mai simplu ca vreunul dintre aceşti amatori s-o fi informat, căci vestea asta a făcut ocolul oraşului şi o ştie tot Petersburgul, ba şi jumătate din Pavlovsk, dacă nu tot Pavlovskul, e la curent. Dar ce observaţie subtilă a făcut ea, după cum mi s-a relatat, cu privire la uniformă, adică la faptul că Evgheni Pavlîci a avut grijă să-şi dea din timp demisia din armată! Ce aluzie diabolică! Nu,asta nu mai poate fi socotită nebunie. Eu, bineînţeles, refuz să cred că Evgheni Pavlîci ar fi putut să ştie dinainte cu precizie că se va produce catastrofa, cu alte cuvinte că în ziua de… la ora şapte *etc.* Ar fi putut să prevadă însă toate astea. Iar eu, noi toţi şi prinţul Ş. făceam socoteala că va moşteni de pe urma lui o avere bunicică! Groaznic! Groaznic!

De altfel, te rog să nu mă înţelegi greşit; eu nu-l învinuiesc pe Evgheni Pavlîci cu nimic, aşa cum ţi-am explicat, şi totuşi mi se pare foarte ciudat, suspect. Prinţul Ş. e pur şi simplu consternat. Totul s-a întîmplat într-un chip atît de straniu.

— Dar ce anume îţi pare suspect în comportarea lui Evgheni Pavlîci?

— Absolut nimic! A avut o purtare ireproşabilă. De altfel, nici nu intenţionam să fac vreo aluzie. Averea lui personală este, probabil, intactă. Lizaveta Prokofievna, bineînţeles, nici nu vrea să audă… Mai neplăcute sînt însă toate catastrofele astea familiale sau,mai bine zis,toate mizeriile astea că nici nu ştiu cum să le mai numesc… Eşti de fapt un prieten al casei noastre, Lev Nicolaici! Ei bine,

închipuieşte-ţi că Evgheni Pavlîci, după cum aflu acum, deşi nu prea sînt convins, cică i-ar fi făcut Aglaiei declaraţie şi cerere oficială în căsătorie încă de acum o lună şi că ar fi primit un refuz categoric.

— Nu se poate! strigă prinţul cu însufleţire.

— Te pomeneşti că ştii ceva în privinţa asta? îl bănui generalul, a cărui uimire fu aşa de mare, încît rămase ţintuit locului. Vezi, dragul meu, poate am greşit destăinuindu-ţi toate aceste taine, dar am făcut-o pentru că… pot să ţi-o spun… pentru că eşti aşa cum eşti… Poate că într-adevăr ştii ceva deosebit?

— Nu ştiu nimic… cu privire la Evgheni Pavlîci, mormăi prinţul.

— Nici eu! Pe mine… prietene, văd că vor să mă îngroape, să mă bage în pămînt de viu, nu se gîndesc că situaţia aceasta e penibilă pentru un bărbat şi că n-o să mai pot suporta. Adineauri a fost o scenă înspăimîntătoare! Îţi vorbesc ca unui fiu. Cel mai grozav e că Aglaia parcă îşi bate joc de maică-sa. Faptul că acum o lună a avut o explicaţie cu Evgheni Pavlîci şi l-a refuzat categoric îl ştiu de la surorile ei şi mai mult ca o presupunere de-a lor… foarte întemeiată de altfel. Dar e o fiinţă atît de voluntară şi poznaşă, încît nici n-ai crede dacă m-aş apuca să-ţi povestesc toate cîte le face. E dotată cu însuşiri strălucite, are o inimă bună şi generoasă, o inteligenţă vie, sclipitoare - ştiu, dar e tot pe atît de capricioasă, ironică, într-un cuvînt are un caracter infernal, unde mai pui că e plină de tot felul de trăsnăi fanteziste. Adineauri şi-a rîs în faţă de maică-sa, de surori şi de prinţul Ş.; de mine nici nu mai vorbesc, rar cînd mă cruţă cu ironiile ei, dar eu, ştii, o iubesc; îmi place să-şi bată joc de mine şi mi se pare că din cauza asta drăcuşorul ăsta ţine la mine în mod deosebit, adică mă iubeşte mai mult decît pe ceilalţi. Pun rămăşag că nici pe tine nu te-a cruţat. V-am găsit acum stînd de vorbă împreună după furtuna care s-a dezlănţuit adineauri, sus; stătea lîngă dumneata, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat… Prinţul roşi îngrozitor şi-şi strînse palma dreaptă, dar tăcu. - Dragul meu, scumpul meu Lev Nikolaici! izbucni deodată generalul cu multă emfază, eu… şi chiar Lizaveta Prokofievna (care, de altfel, a început acum iar să te facă de două parale, iar o dată cu tine m-a băgat şi pe mine în aceeaşi oală, numai că nu înţeleg cu ce am păcătuit), noi te iubim totuşi, te iubim sincer şi te apreciem în ciuda tuturor, adică în ciuda tuturor aparenţelor. Dar, spune, dragă prietene, spune şi tu, ce enigmă de nedezlegat şi ce ciudă te apucă cînd o auzi pe drăcoaica asta de fată spunînd cu sînge rece (căci stătea în faţa mamei sale cu un aer de total dispreţ faţă de toate întrebările noastre şi mai ales ale

mele, pentru că, dracu' să mă ia, am făcut prostia s-o iau pe un ton sever, ştii, în calitate de cap al familiei), s-o auzi, zic, pe drăcoaica asta spunînd nepăsător şi cu zîmbetul pe buze că această „smintită" (s-a exprimat întocmai aşa, şi mă surprinde că vă potriviţi atît de bine la vorbă: „cum de n-aţi fost în stare, zice, să vă dumiriţi pînă acum), că această smintită „şi-a pus în gînd cu tot dinadinsul să mă mărite cu prinţul Lev Nikolaici şi de aceea vrea să-l compromită în ochii noştri şi să-l îndepărteze pe Evgheni Pavlîci"… atît ne-a spus; fără nici o altă explicaţie, apoi s-a pornit pe hohote de rîs şi a plecat trîntind uşa, iar noi am rămas cu gura căscată. Pe urmă am aflat ce s-a petrecut între voi mai adineauri… şi… şi… ascultă, dragă prinţe, te ştiu că nu eşti un om susceptibil şi că judeci foarte sănătos, te rog însă… să nu te superi; crede-mă, ea îşi bate joc de tine. Rîde de tine ca un copil şi de aceea nu trebuie să te superi, dar ăsta-i adevărul. Să nu-ţi închipui nimic - se distrează pe socoteala ta ca şi a pe noastră, ne duce de nas pe toţi, ca să se amuze. Ei, acum la revedere! Tu ştii doar că ne eşti drag şi cît de sincer ţinem la tine! Nimic nu ne va putea schimba, nicicînd… dar… eu trebuie s-o iau pe aici; la revedere, dar! Ce să spun, rar mi s-a întîmplat să mă simt aşa de prost ca acum… Grozavă vilegiatură, n-am ce zice!

Rămas singur la o răscruce, prinţul se uită în jur, trecu repede strada şi se apropie de o vilă pînă în dreptul unei ferestre luminate apoi desfăcu o bucăţică de hîrtie pe care-o ţinuse strîns în mîna dreaptă, în tot timpul conversaţiei cu generalul, şi, profitînd de o slabă rază de lumină, citi ceea ce urmează:

Miine, la ora şapte dimineaţa, voi fi în parc şi te voi aştepta pe banca verde. Vreau să-ţi vorbesc într-o chestiune foarte importantă şi care te priveşte personal.

P. S. Sper că n-ai să arăţi biletul acesta nimănui. Cu părere de rău, mă văd nevoită să-ţi fac această recomandare, dar m-am gîndit că nu e deloc de prisos şi ţi-o scriu roşind pentru caracterul dumitale ridicol.

P.P. SS. Banca verde despre care e vorba e aceea pe care ţi-am arătat-o mai adineauri. Cu atît mai ruşinos pentru dumneata că mă simt nevoită să precizez şi acest amănunt!

Biletul fusese scris în grabă şi prost împăturit, fără îndoială chiar în momentul cînd Aglaia era gata să coboare pe terasă. Cuprins de o tulburare de nedescris, care aducea a groază, prinţul se îndepărtă de la fereastră cu graba unui hoţ surprins asupra faptului; dar în

mişcarea aceasta bruscă se ciocni de cineva care răsări pe neaşteptate din spatele lui.

- Eram pe urmele dumitale, prinţe, spuse domnul.

- Dumneata eşti, Keller? se miră nespus Mîşkin.

- Te caut, prinţe. Te-am aşteptat în dreptul vilei Epancinilor; bineînţeles, nu puteam să intru. Te-am urmărit pas cu pas după ce ai ieşit cu generalul. Îţi stau la dispoziţie, prinţe. Sînt gata să fac orice sacrificiu şi, la nevoie, să-mi dau viaţa pentru dumneata.

- Dar… pentru ce?

- Păi, vei fi negreşit provocat la duel. Locotenentul acela, Molovţov, îl cunosc eu, adică nu-l cunosc personal… nu va suporta insulta. Pe noi ceilalţi, pe Rogojin şi pe mine, e dispus, fireşte, să ne considere ca pe nişte lepădături şi poate nu fără temei; prin urmare, numai de la dumneata poate să ceară socoteală. Va trebui să plăteşti oalele sparte, prinţe. S-a şi informat asupra dumitale, după cum am aflat, şi mîine, cu siguranţă, unul dintre prietenii lui va veni să te viziteze, dacă nu cumva te aşteaptă chiar şi acum la dumneata acasă. Dacă-mi faci cinstea să mă alegi ca martor, sînt gata să risc orice pentru dumneata; de asta te căutam, prinţe.

- Aşadar, şi dumneata vii să-mi vorbeşti de duel! şi prinţul izbucni într-un rîs nestăvilit, spre marea surprindere a lui Keller, care, neştiind încă dacă propunerea lui va fi sau nu acceptată, stătea ca pe ghimpi; şi de aceea se simţi oarecum ofensat de ilaritatea prinţului.

- Nu uita, totuşi, prinţe, că l-ai apucat de braţ, şi un om cu simţul demnităţii cu greu ar suporta o asemenea jignire, mai ales în public.

- Dar el mi-a dat un brînci în piept! strigă rîzînd prinţul. N-avem de ce să ne batem! Am să-i cer scuze şi atîta tot! Dacă trebuie să ne batem totuşi, fie şi aşa, ne vom bate! îl las să tragă; chiar aş dori acum aşa ceva. Ha! ha! ha! Unde mai pui că am învăţat să încarc pistolul. Dumneata ştii să încarci un pistol, Keller? Mai întîi faci rost de pulbere, trebuie să fie neapărat uscată şi cu bobul mărunt şi nu ca aceea cu care se încarcă tunurile. Pui mai întîi pulberea, scoţi apoi de undeva din căptuşeala uşii cîlţi şi pe urmă bagi glonţul, pentru că, dacă bagi mai întîi glonţul şi pe urmă pui pulberea, nu ia foc. Auzi, Keller? Nu ia foc! Ha, ha, ha! Nu-i o explicaţie grozavă, frate Keller? Ah, Keller, îmi vine să te îmbrăţişez şi să te sărut! Ha, ha, ha! Mi-a plăcut grozav cum ai răsărit atunci deodată în faţa lui! Vino într-o zi

pe la mine, să bem şampanie. Să ne îmbătăm cu toţii! Ştii tu că am douăsprezece sticle de şampanie în pivniţa lui Lebedcv? Mi le-a vîndut alaltăieri, chiar a doua zi după ce-am sosit la vila lui. „E de ocazie”, mi-a spus şi i le-am cumpărat pe toate! îi chem pe toţi, întreaga gloată! Ai de gînd să dormi în noaptea asta?

- Ca de obicei, prinţe.

- Ei bine, îţi doresc tot felul de vise plăcute! Ha, ha, ha!

Prinţul trecu şoseaua şi dispăru în parc, lăsîndu-l pe Kcller cam nedumerit şi mai ales intrigat. Nu-l mai văzuse niciodată pe prinţ într-o dispoziţie atît de curioasă şi nu şi l-ar fi închipuit în starea aceasta.

„O fi avînd febră, pentru că-i o fire nervoasă şi toate astea l-au influenţat, dar, bineînţeles, n-o să dea înapoi. Uite, oameni de teapa lui nu-s deloc fricoşi, zău aşa!” gîndea Keller. „Hm! Şampanie! E o noutate interesantă totuşi. Douăsprezece sticle; o duzină; nimic de zis, o garnizoană redutabilă. Dar pun rămăşag că Lebedev a primit şampania asta drept gaj pentru vreun împrumut urgent. Hm… la urma urmei, e un tip destul de simpatic prinţul acesta; îmi plac, zău, de-alde ăştia; dar nu trebuie pierdut timpul şi… dacă e vorba de şampanie, ar fi, cred, tocmai momentul…”

Prinţul se afla într-adevăr într-o stare de surescitare de nedescris. Rătăci în neştire multă vreme prin parc şi, în sfîrşit, „se trezi” străbătînd o alee. În subconştientul lui rămăsese întipărit că făcuse pînă acum de vreo treizeci sau patruzeci de ori drumul dus-întors între o bancă mică şi un copac bătrîn, înalt şi stufos, pe parcursul aproximativ a o sută de paşi. La ce anume s-a gîndit în timpul plimbării acesteia, care ţinuse cel puţin un ceas, nu şi-ar fi putut aminti, chiar dacă ar fi vrut şi oricît s-ar fi străduit. De altfel, se surprinse cu o idee care-l făcu să rîdă în hohote; şi cu toate că nu era nimic de rîs, îi venea totuşi mereu să rîdă. Îşi spuse că ipoteza unui duel putea să încolţească nu numai în capul lui Keller şi că sfaturile acelea asupra felului cum se încarcă un pistol puteau de asemenea să nu fi venit cu totul întîmplător. „Curios! se opri el deodată, străfulgerat de un nou gînd; adineauri, cînd a coborît pe terasă şi m-a găsit stînd într-un colţ, ea a părut foarte mirată că mă vede acolo, a rîs şi m-a întrebat dacă doresc ceai; or, chiar în momentul acela avea în mînă biletul acesta, ceea ce înseamnă că era convinsă că mă găseşte pe terasă; pentru ce atunci s-a arătat atît de surprinsă? Ha, ha, ha!”

Scoase biletul din buzunar şi-l duse ia buze, dar se opri brusc şi rămase gînditor. „Ciudat! Foarte ciudat!” îşi spuse el după un minut, copleşit de o inexplicabilă tristeţe: în momentele lui de bucurie intensă, simţea întotdeauna, şi fără motiv, o tristeţe nelămurită. Privi cu atenţie în jurul lui şi se întrebă cum de ajunsese acolo; se simţea sfîrşit de oboseală şi, abătîndu-se spre bancă, se aşeză. Pretutindeni domnea o tăcere adîncă. Muzica din pavilionul gării încetase. În parc se pare că nu mai era nimeni la ora aceea tîrzie. trecută probabil de unsprezece şi jumătate. Era o noapte liniştită, caldă şi neobişnuit de luminoasă, una dintre feericele nopţi albe petersburgheze de pe la începutul lunii iunie; dar în bătrînul parc şi mai cu seamă pe aleea aceea umbrită de frunzişul copacilor, întunericul îşi pusese stăpînirea.

Dacă în momentul acela cineva i-ar fi spus că e îndrăgostit, că iubeşte cu pasiune, ar fi respins gîndul cu mirare, poate chiar cu indignare. Şi dacă acel cineva ar mai fi adăugat că biletul de la Aglaia era o scrisoare de dragoste, prin care tînăra fată îi fixa o întîlnire amoroasă, el ar fi intrat în pămînt de ruşine şi, cine ştie, poate că l-ar fi provocat la duel pe omul acela. Era foarte sincer; n-avusese niciodată îndoieli în privinţa asta şi niciodată nu admisese vreun echivoc, vreo idee „cu dublu înţeles” asupra unei eventuale iubiri din partea tinerei fete faţă de el, respingînd totodată posibilitatea unui asemenea sentiment din partea lui pentru această fiinţă. Însăşi ipoteza că ea ar putea să îndrăgească „un om ca el” i-ar fi părut monstruoasă. Îşi spunea că din partea ei nu putea fi decît o cochetărie, un joc de ştrengăriţă, dacă e de presupus că într-adevăr ar fi ceva la mijloc; dar el se arăta prea indiferent faţă de ştrengăria aceasta, găsind-o absolut firească şi explicabilă; fapt este că era absorbit de alte gînduri, de alte griji. Cînd generalul, în tulburarea lui, lăsase să se înţeleagă adineauri că Aglaia îşi bate joc de toată lumea şi în special de el, de Lev Nikolacvici, prinţul îi dădu crezare şi nu se simţi deloc jignit, socotind că e cît se poate de firesc. Ceea ce îl preocupa acum era gîndul că mîine dimineaţă o va revedea, va sta alături de ea pe banca cea verde, o va auzi spunînd cum se încarcă un pistol şi o va contempla. Nici nu-i mai trebuia altceva. Puse, în treacăt doar, şi întrebarea ce anume voia dînsa să-i comunice într-o chestiune importantă şi care-l privea pe el personal. Nici un moment nu puse la îndoială faptul că o asemenea

„chestiune importantă” n-ar fi de domeniul realităţii, dar problema în sine nu-l interesa aproape deloc, încît nici nu simţea nevoia să se frămînte.

Un zgomot uşor de paşi pe nisip îl făcu să ridice capul. Un om ale cărui trăsături erau greu de desluşit în întuneric, se aşeză alături pe bancă. Prinţul se trase deodată spre nou-venit şi recunoscu în el chipul palid al lui Rogojin.

— Mi-am închipuit eu că rătăceşti pe undeva pe aici şi, după cum vezi, n-a trebuit să te caut prea mult, strecură Rogojin printre dinţi.

Pentru prima oară se revedeau de la întîlnirea lor din coridorul hotelului. Surprins de această apariţie neaşteptată, prinţul nu-şi putu aduna gîndurile cîtva timp şi o senzaţie dureroasă i se trezi în inimă. Rogojin, bineînţeles, ghici impresia pe care o produse prezenţa lui; cu toate că se cam încurca şi era confuz, şi la început părea că vorbeşte cu un aer voit degajat, curînd însă prinţul se convinse că nu exista nimic forţat în el şi nici urmă de cine ştie ce mare jenă; şi chiar dacă se mai simţea o oarecare nesiguranţă în gesturi sau în vorbă, era mai mult o impresie de suprafaţă, căci, în adîncul sufletului, omul acesta nu era în stare să se schimbe.

— Cum m-ai… descoperit aici? întrebă prinţul, ca să spună ceva.

— Keller m-a îndrumat (am trecut şi pe la tine pe-acasă); mi-a spus că te-a văzut plimbîndu-te prin parc; „nici că se putea altfel”, mi-am zis.

— Ce vrei să spui cu acest „altfel”? întrebă prinţul, pus în gardă de tîlcul ascuns al ultimelor cuvinte. Rogojin surîse cu înţeles, dar nu dădu nici o explicaţie.

— Am primit scrisoarea ta, Lev Nikolaici; toate astea nu mai au nici un rost… nu-ţi mai pierde timpul!… Acum vin din partea ei; vrea să te vadă cu orice preţ, ca să-ţi spună ceva urgent. Te-a rugat să vii chiar astăzi.

— Am să vin mîine. Acum mă întorc acasă; vrei să vii cu mine?

— La ce bun? Ţi-am spus doar ce-aveam de spus; şi acum, adio.

— Chiar nu vrei să vii deloc? întrebă prinţul cu blîndeţe.

- Ce om ciudat eşti tu, Lev Nicolaici; stau şi mă mir, uitîndu-mă la tine, zise Rogojin schiţînd un zîmbet plin de răutate.

- Ce vrei să spui cu asta? Ce motiv ai să mă urăşti aşa? se înfierbîntă Mîşkin, stăpînit de un sentiment de amărăciune. Ştii bine că toate

bănuielile tale s-au dovedit a fi neîntemeiate. De altfel mă temeam că ura ta mai ţine încă, şi ştii pentru ce? Pentru aceea că ai vrut să-mi iei viaţa; ura ta de aici se trage. Îţi spun că-l am în minte numai pe acel Parfion Rogojin cu care m-am înfrăţit zilele trecute schimbînd crucile; ţi-am scris despre asta şi în scrisoarea mea de ieri, ca să nu te mai gîndeşti la toate scornelile tale. De ce te îndepărtezi de mine? Pentru ce-ţi retragi mîna? Îţi spun că privesc tot ce s-a petrecut atunci ca un fel de nebunie; ştiu foarte bine în ce hal erai în ziua aceea. Ce ţi-ai închipuit nu exista şi nici nu putea să existe. Deci, pentru ce ar mai dăinui duşmănia între noi?

- Ce duşmănie poţi avea tu! rîse neîncrezător Rogojin la înflăcăratele cuvinte ale prinţului. Se retrăsese, într-adevăr, la doi paşi de dînsul şi-şi ferea mîinile. Nici nu are rost să mai vin de-acum înainte la tine, Lev Nikolaici, adăugă el hotărît ca pentru a încheia discuţia.

- Pînă într-atît mă urăşti?

-Nu te iubesc, Lev Nikolaici, şi atunci la ce bun să vin la tine? Ei, prinţe, eşti ca un copil căruia, orice i-ai face, vrea să-i dai o jucărie; mai departe nu pricepe nimic. La fel mi-ai scris cum mi-ai vorbit acum, şi parcă nu te cred? În fiecare cuvînt al tău cred, ştiu că nu m-ai înşelat şi nici n-ai să mă înşeli vreodată, şi cu toate astea tot nu te iubesc. Îmi scrii că ai uitat totul, că singurul Rogojin rămas în amintirea ta e acela cu care te-ai înfrăţit şi nu cel care a ridicat cuţitul asupra ta. Ce ştii tu însă de sentimentele mele? (Rogojin rîse din nou batjocoritor.) Poate că, de atunci, nu m-a încercat nici măcar un singur gînd de căinţă pentru ceea ce-am tăcut, iar tu îmi şi trimiţi iertarea ta frăţească! Sau poate că în seara aceea m-am gîndit la cu totul altceva. Cît despre asta…

- Nici nu ţi-ai adus aminte! isprăvi prinţul. Sînt sigur! Pun rămăşag că de îndată ai luat trenul spre Pavlovsk, că, ajuns aici, te-ai dus în parc şi toată scara n-ai încetat s-o urmăreşti prin mulţime, întocmai ca astăzi. Şi crezi că m-ai uluit cu asta? Păi, dacă n-ai fi fost atunci într-o asemenea stare, cînd un singur gînd pusese stăpînire pe tine, poate că nici n-ai fi ridicat cuţitul asupra mea încă din dimineaţa acelei zile, privindu-te, am presimţit totul; ştii cum erai atunci? Ideea în sine a început să mă frămînte cînd ne-am schimbat crucile. Pentru ce m-ai dus atunci la bătrîna ta mamă? Gîndeai că numai aşa ai să te poţi împotrivi ţie însuţi, că mîna ta nu se va ridica, nu-i aşa? Cu siguranţă că ai făcut-o fără să te gîndeşti, mînat de instinct, după cum tot instinctiv m-am îndoit şi eu… Amîndoi am avut acelaşi gînd, aceeaşi senzaţie în clipa aceea. Dacă atunci n-ai fi ridicat mîna

asupra mea (pe care Dumnezeu ţi-a oprit-o), cît de vinovat m-aş fi simţit acum, în faţa ta, pentru că te bănuisem! (Nu te mai încrunta. Şi de ce rîzi, mă rog?) „Nici un gînd de căinţă!” Chiar dac-ai vrea să te căieşti, n-ai fi în stare, fiindcă mă şi urăşti. Şi în zadar aş fi în faţa ta nevinovat ca un înger, tot nu vei putea să mă suferi, cît timp vei crede că nu pe tine, ci pe mine mă iubeşte ea. Dar iată, Parfion, părerea mea, la care am ajuns în aceste opt zile, am să ţi-o spun: ştii tu că acum ea te iubeşte poate mai mult decît pe oricine altul? Mai mult; cu cît te chinuieşte mai tare, cu atît te iubeşte mai mult. Ea nu ţi-o spune, dar trebuie să ştii s-o ghiceşti. Pentru ce, la urma urmei, s-ar simţi obligată să meargă după tine? Într-o zi, ţi-o va mărturisi ea singură. Sînt femei care vor să fie iubite în aşa fel, şi ea e dintr-acelea. Caracterul şi dragostea ta trebuie s-o impresioneze! Ştii tu că femeia e în stare să-l chinuiască pe bărbat pînă îi scoate sufletul cu răutăţile, nazurile şi ironiile ei, fără să simtă vreo remuşcare, pentru că, de fiecare dată, îşi va spune, privindu-l: „Acum îl fac să sufere pînă nu mai poate, în schimb, mai tîrziu, am să-l răsplătesc cu dragostea mea…”

După ce ascultă vorbele prinţului pînâ la capăt, Rogojin se porni pe un rîs în hohote.

— Nu cumva, prinţe, ai dat şi tu peste una ca asta? Am auzit ceva vorbindu-se despre tine; o fi adevărat?

- Ce anume? Ce-ai putut auzi? întrebă repede Mîşkin, tresărind şi oprindu-se în loc ruşinat.

Rogojin continua să rîdă. Îl ascultase pe duşmanul său cu o oarecare curiozitate, care nu era lipsită de satisfacţie; fusese o surpriză şi totodată îl învioră vorba caldă şi pasionată a lui Mîşkin.

- Nu că aş fi aflat mare lucru, dar văd acum singur că era adevărat, adăugă el; ei bine, cînd ai mai vorbit tu aşa? lată un limbaj care nu-ţi seamănă! Dacă n-aş fi aflat ceea ce am aflat despre tine, nu veneam aici, la miezul nopţii, în parc.

- Nu te înţeleg deloc, Parfion Semionîci.

- De multă vreme mi-a tot vorbit despre tine, şi adineauri am putut controla spusele ei cu propriii mei ochi, cînd stăteai cu cealaltă, ascultînd muzică în parc. S-a jurat şi ieri, şi astăzi că eşti amorezat lulea de Aglaia Epancina. Mie mi-e totuna, prinţe, şi nu-i treaba mea; dacă ai încetat s-o iubeşti, ea tot te mai iubeşte. Ştii că vrea numaidecît să te însoare cu cealaltă, s-a jurat să facă căsătoria asta,

he, he! Mi-a spus: „Nu te iau decît după aceea; întîi merg ei la biserică şi-apoi noi, după ei”. N-o pricep şi pace: sau te iubeşte fără margini sau… dacă te iubeşte, pentru ce vrea să te însoare cu alta? Zice: „Vreau să-l văd fericit”, înseamnă că te iubeşte.

- Ţi-am spus şi ţi-am scris că… nu e în toate minţile, răspunse prinţul, care suferea îngrozitor ascultîndu-l pe Rogojin.

- Dumnezeu ştie! Poate că te înşeli… de altfel, astăzi, cînd am condus-o după muzică, mi-a fixat şi ziua: în trei săptămîni, poate chiar mai curînd, zice, ne cununăm; s-a jurat, pînă şi icoana a scos-o din perete şi a sărutat-o. Aşadar, prinţe, a rămas să-i dai zor şi tu, he, he!

- Toate astea nu sînt decît aiureli! Adică, în ce mă priveşte; ceea ce spui nu se va întîmpla niciodată, niciodată! Mîine o să vin la voi…

- Tu spui că-i nebună? observă Rogojin. Cum se face că toată lumea o socoate cu mintea întreagă, şi numai tu singur zici că-i smintită? Atunci cum poate să scrie scrisorile acelea? Dac-ar fi nebună, s-ar fi cunoscut după scrisori.

- Ce scrisori? întrebă îngrijorat prinţul.

- Îi scrie celeilalte, iar aia le citeşte. Sau n-ai ştiut? Ei bine, ai să te convingi… îţi va arăta ea precis.

- Nu pot să cred aşa ceva! strigă prinţul.

- Păi tu, Lev Nikolaici, se vede treaba, nu cunoşti încă drumul acesta, de-abia îl începi. Mai aşteaptă: ai să-ţi angajezi şi tu o poliţie specială, parcă te văd cum ai să fii cu ochii în patru zi şi noapte şi ai să urmăreşti fiece pas, ca nu cumva…

- Lasă-mă şi nu-mi mai vorbi niciodată de asta, niciodată! îl întrerupse cu repeziciune Mîşkin. Ascultă, Parfion, adineauri, înainte de a fi venit tu, mă plimbam pe aici şi, deodată, m-apucă rîsul. De ce? Nu ştiu nici eu, dar mi-am amintit că tocmai mîine este ziua mea de naştere. Acuma-i aproape de miezul nopţii. Hai la mine, să întîmpinăm împreună ziua de mîine! Am vin, o să bem! Urează-mi ceea ce eu acum nu ştiu să-mi doresc; ţin cu deosebire la urările tale; din partea mea, îţi doresc toată fericirea. Dacă nu te învoieşti, fă bine şi înapoiază-mi crucea! Nu mi-ai trimis-o a doua zi, deci o porţi? O ai şi acum la tine?

- Da, răspunse Rogojin.

- Atunci să mergem. Nu vreau să-mi întîmpin viaţa cea nouă fără tine, căci încep o existenţă nouă! Ştii, Parfion, că o viaţă nouă a început pentru mine de azi înainte?

— Acum îmi dau seama şi eu, ştiu şi eu că a început, aşa am să-i şi spun. Ceva se petrece cu tine, Lev Nikolaici!

IV

Apropiindu-se de vilă împreună cu Rogojin, prinţul fu cuprins de mirare, dîndu-şi seama că pe terasa lui, iluminată într-un mod cu totul neobişnuit, era adunată o societate foarte veselă şi numeroasă. Se auzeau rîsete, un vacarm de voci în discuţii aprinse, care uneori ajungeau pînă la ceartă; nu era greu de ghicit, chiar la prima impresie, că musafirii îşi petreceau timpul cît se poate de plăcut. Şi într-adevăr, cînd prinţul urcă pe terasă, îi găsi pe toţi bînd şampanie. Unii dintre cheflii erau prea bine dispuşi, vorbăreţi şi gălăgioşi - semn că petrecerea era în toi. Erau acolo numai cunoştinţe de-ale lui Mîşkin, dar, lucru ciudat, se adunaseră cu toţii la el fără să fi fost invitaţi, căci prinţul îşi adusese aminte cu totul din întîmplare şi doar cu cîteva clipe mai înainte de aniversarea lui.

- Ai scăpat, probabil, o vorbă despre şampanie şi iată că s-au şi înfiinţat, mormăi Rogojin, urmîndu-l pe prinţ. Las' că ştim noi cum vine asta, e de ajuns să le faci doar un semn… că nu se prea lasă rugaţi, adăugă el cu năduf, amintindu-şi, desigur, propriul său trecut nu prea îndepărtat.

Prinţul fu primit cu strigăte şi urări de bine şi fericire, care mai de care înghesuindu-se în jurul lui; unii făceau multă zarvă, alţii erau mai potoliţi, cu toţii însă se grăbeau să-l felicite, aflînd că astăzi se sărbătorea ziua lui de naştere. Prezenţa cîtorva vizitatori, a lui Burdovski în special, îl miră nespus, dar ce-l surprinsese şi mai mult a fost apariţia lui Evgheni Pavlovici în mijlocul acestor oameni; cînd îl zări, aproape că nu-i venea să-şi creadă ochilor şi-l apucă un fel de spaimă.

În clipa următoare, Lebedev năvăli exuberant spre locatarul său, ca să-i dea explicaţiile necesare. Stacojiu la faţă, vorbea în neştire, fiind destul de tare pilit. Din trăncănelile lui a reieşit că toată societatea asta se adunase la prinţ din proprie iniţiativă, aşa, ca din întîmplare. Înaintea tuturor, pe-nserate, venise Ippolit, simţindu-se mai bine; se hotărî să aştepte pe terasă întoarcerea prinţului şi se întinse chiar acolo pe canapea. După aceea veniră, unul după altul, ca să-i ţină de urît: mai întîi Lebedev, apoi toţi membrii familiei, începînd cu generalul Ivolghin şi terminînd cu cele două fiice ale gazdei. Burdovski se oferise să-l întovărăşească pe Ippolit. Ganea şi cu Ptiţîn, care tocmai atunci treceau pe lîngă vilă, intrară şi ei, aşa că se

aflau acolo de puţină vreme (sosirea lor a coincis cu întîmplarea din parc): pe urmă apăru şi Keller; el îi anunţă pe toţi despre ziua de naştere şi ceru şampanie. Evgheni Pavlovici picase numai de o jumătate de ceas. Kolea susţinu stăruitor cererea lui Keller, voind cu tot dinadinsul să se înjghebeze o petrecere. Lebedev s-a conformat, grăbindu-se să aducă vin.

— E dintr-al meu, din vinul meu! ţinea el morţiş, dînd mereu din gură. Eu fac cinste; o să fie şi masă cu trataţie şi gustare, fiica mea o pregăteşte. O, dac-ai şti, prinţe, ce subiect e la ordinea zilei! Îţi aminteşti cum sună în Hamlet: „A fi sau a nu fi?" O temă contemporană, cu totul modernă! Cu întrebări şi răspunsuri… Şi domnul Terentiev, care în cel mai înalt grad… nu e dispus să se culce. A sorbit şi el o picătură de şampanie, asta nu poate să-i facă rău.. Apropie-te, prinţe, şi rezolvă întrebarea! Toată lumea te aştepta toată lumea tînjea după luminoasa dumitale înţelepciune.

Atenţia prinţului fu atrasă de privirea caldă şi duioasă cu care îl învălui Vera Lebedeva, în timp ce îşi făcea loc prin mulţime, grăbită să-l salute; ea a fost prima căreia prinţul îi întinse mîna; îmbujorîndu-se de bucurie, fata îi ură „o viaţă fericită începînd chiar de astăzi". Pe urmă fugi zorită la bucătărie, unde pregătirile mesei îi reclamau prezenţa. Dar şi înainte de a fi venit prinţul, cum scăpa un minut de la treabă, alerga pe terasă, străduindu-se să urmărească discuţia, cu toate că oaspeţii, binişor ameţiţi de băutură, discutau cu aprindere subiectele cele mai abstracte şi mai stranii pentru înţelegerea tinerei fete. În odaia vecină, sora cea mică a Verei dormea pe un cufăr, cu gura deschisă; dimpotrivă băieţelul, fiul lui Lebedev, care se aşezase alături de Kolea şi Ippolit, ar fi stat bucuros zece ceasuri în şir să tot asculte; chipul lui exprima interesul cel mai viu faţă de discuţiile celor mari.

- Pe dumneata te aşteptam îndeosebi şi sînt încîntat să te văd în culmea fericirii, îi spuse Ippolit prinţului, care, îndată după ce primi felicitările Verei, se apropie de bolnav ca să-i strîngă mîna.

- Dar după ce ştii că sînt „în culmea fericirii"?

- Se vede pe faţa dumitale. Salută-i pe domnii aceştia şi vino repede să stai lîngă noi. Te aşteptam cu mare nerăbdare, adăugă el pe un ton semnificativ.

La remarca prinţului ,,dacă nu cumva o să-i facă rău o noapte nedormită", Ippolit răspunse că se miră chiar el cum de a putut să-şi

dorească moartea acum trei zile, şi că niciodată nu s-a simţit mai bine ca cum.

Burdovski sări de pe scaun, bolborosind că era „atît de"..- că-l însoţise pe Ippolit, că era şi el încîntat, că în scrisoarea lui „scrisese tot felul de aberaţii", dar că acum ,,e pur şi simplu…" Fără să isprăvească, strînse cu putere mîna prinţului şi se aşeză din nou pe scaun.

După ce se întreţinu cu toată lumea, prinţul se apropie de Evgheni Pavlovici, care-l luă numaidecît de braţ.

- Aş avea să-ţi spun doar două cuvinte, îi şopti Radomski discret, e vorba de ceva foarte important; să ne retragem un minut.

- Două vorbe, murmură alt glas la cealaltă ureche a prinţului şi o mînă se strecură sub celălalt braţ al său. Mîşkin zări cu surpindere un cap tare zbîrlit, cu obrazul congestionat, hlizindu-se şi clipind din ochi; îl recunoscu imediat pe Ferdîşcenko, care se ivise Dumnezeu ştie de unde.

- Îţi mai aminteşti de Ferdîşcenko?

- Ce vînt te aduce? se minună prinţul.

- Să ştii că el se căieşte! începu să zbiere cît îl ţinea gura Keller, apropiindu-se în grabă de prinţ. Se ascunsese, nu voia să se arate în ochii dumitale, se ghemuise acolo într-un colţ, se căieşte, prinţe, se simte vinovat. .

- Dar de ce? De ce?

- Eu l-am găsit, prinţe. L-am întîlnit adineauri şi l-am adus aici; e unul dintre cei mai buni prieteni ai mei; dar se căieşte, te asigur.

- Îmi pare foarte bine, domnilor; luaţi loc la masă, lîngă ceilalţi, mă întorc îndată, se grăbi prinţul să scape de ei pentru a sta de vorbă cu Evgheni Pavlovici.

- E amuzant aici, la dumneata, observă acesta, şi am petrecut o jumătate de ceas plăcut aşteptîndu-te. Iată despre ce este vorba, preascumpe Lev Nikolaevici: am aranjat totul cu Kurmîşev şi am venit să te liniştesc în privinţa asta; nu mai ai de ce să te temi, a judecat lucrurile cu mult sînge rece şi nu mai are nici o pretenţie, cu atît mai mult cu cît, după părerea mea, vina a fost mai ales a lui.

- Care Kurmîşev?

- Ofiţerul acela pe care l-ai apucat adineauri de braţ… Era aşa de înfuriat, că intenţiona să-ţi trimită martori chiar mîine dimineaţă.

- Ce prostie!

- Fără îndoială, era o prostie şi s-ar fi isprăvit cu siguranţă prin altă prostie; dar există, din păcate, la noi, oameni de acest fel…

— Am impresia că ai mai venit şi pentru altceva, Evgheni Pavlîci?

- Ah, bineînţeles, nu-i singurul motiv care mă aduce, recunoscu rîzînd Radomski. Mîine, în zori, plec la Petersburg pentru nenorocita aceea de treabă (desigur, e vorba de unchiul meu) - închipuieşte-ţi, dragă prinţe, totul e adevărat şi toată lumea ştia afară de mine. Noutatea asta m-a uluit în aşa hal, încît nici n-am mai trecut pe acolo (la Epancini); nici mîine nu pot să mă duc, pen-tru că voi fi la Petersburg, înţelegi? E posibil să lipsesc vreo trei zile, într-un cuvînt, afacerile mele merg cam prost. Cu toate că mă reclamă o chestiune foarte urgentă şi foarte importantă, m-am gîndit că-i bine să am o explicaţie mai sinceră cu dumneata, şi asta fără întîrziere, cu alte cuvinte, înaintea plecării mele. Acum, dacă-mi dai voie, o să rămîn aici şi o să aştept pînă vor pleca musafirii dumitale; de altfel, n-am altceva mai bun de făcut şi nici unde să mă aciuiez; sînt aşa de tulburat, că n-aş fi în stare să aţipesc măcar. În sfirşit, cu toate că nu-i frumos să vii pe capul omului, aşa din senin, totuşi am să ţi-o spun pe faţă, dragă prinţe, că am venit să-ţi cîştig prietenia; eşti un om fără pereche, adică un om care nu spui minciuni la fiecare pas, poate chiar nu obişnuieşti să minţi niciodată; or, eu am nevoie de un prieten şi de un sfătuitor într-o anumită împrejurare, pentru că, hotărît lucru, am nimerit acum în tagma năpăstuiţilor sorţii…

Rîse din nou.

- Stai să vedem, chibzui prinţul, dumneata ai prefera să aştepţi pînă pleacă ei, dar Dumnezeu ştie cînd or să plece. N-ar fi mai bine să coborîm acum în parc? am să mă scuz şi am să-i rog să mă aştepte puţin.

— Nu, nu, din anumite motive, aş vrea să nu se afle că am avut o convorbire confidenţială, cu caracter urgent; există aici oameni care dau dovadă de prea mult zel şi se interesează de relaţiile noastre, n-ai ştiut asta, prinţe? Şi e mai bine să vadă că sîntem în mod obişnuit în cele mai bune raporturi prieteneşti şi nu numai în raporturi

speciale, dictate de moment, mă-nţelegi? Peste vreo două ceasuri or să plece; iar eu n-am să-ţi răpesc decît cel mult douăzeci de minute, maximum o jumătate de oră…

- Mă rog, mă rog, îmi face multă plăcere şi aşa, încît nici nu era nevoie de nici un fel de explicaţii; iar pentru frumoasele cuvinte despre raporturile de prietenie dintre noi, îţi păstrez multă recunoştinţă. Mă ierţi că sînt cam distrat astăzi: ştii, mi-e aproape cu neputinţă să-mi concentrez atenţia în momentul acesta.

- Văd, văd, murmură Evghcni Pavlovici cu un zîmbet abia schiţat. Hotărît lucru, era într-o dispoziţie excelentă în seara aceea, îi venea să rîdă la cel mai mic prilej.

- Adică, ce anume vezi? tresări Mîşkin.

Radomski nu răspunse însă la întrebarea directă a prinţului..

- Dar dumneata nu mă bănuieşti, dragă prinţe, reluă el cu acelaşi zîmbet, nu mă bănuieşti deloc că aş fi venit numai ca să te păcălesc şi, printre altele, să te descos, pentru a afla cîte ceva de la dumneata, ai?

Mîşkin rîse şi el în cele din urmă:

- Că ai venit să mă descoşi, nu încape nici o îndoială şi poate chiar intenţionezi să mă şi păcăleşti puţin. Dar, la drept vorbind, n-am de ce să mă tem de dumneata; şi apoi, nu ştiu dacă ai să mă crezi sau nu, dar acum totul mi-e absolut egal. Şi… şi… şi deoarece, înainte de toate, sînt convins că eşti un om admirabil, cred că pînă la urmă vom deveni cei mai buni prieteni. Te apreciez foarte mult, Evgheni Pavlîci, eşti… un om tare, tare cumsecade, după părerea mea!

- În tot cazul, e foarte plăcut să ai de-a face cu o persoană ca dumneata, oricare ar fi motivul, încheie Evgheni Pavlovici; să mergem, vreau să beau un pahar în sănătatea dumitale; sînt cît se poate de mulţumit că am venit aici. Da! făcu el, oprindu-se deodată, acest domn Ippolit a venit să stea la dumneata?

-Da.

- N-o să moară chiar acum, sper.

- Dar ce este?

- Nimic; am stat aici o jumătate de ceas cu dînsul…

Tot timpul cît cei doi au vorbit retraşi deoparte, Ippolit, care-l aştepta nerăbdător pe prinţ, nu încetase să-l observe; la fel şi pe Pavlovici. În momentul cînd cei doi se apropiară de masă, el se învioră ca scuturat de friguri: era agitat, emoţionat, pe frunte-i apărură broboane de sudoare. În ochii lui, lucind de febră, se citea neliniştea şi o nerăbdare greu de explicat; privirea îi umbla rătăcită de la un obiect la altul, de la un chip la altul. Cu toate că participase pînă atunci cu însufleţire la conversaţia generală, această însufleţire era mai mult de natură febrilă, la obiectul discuţiei nu era prea atent propriu-zis; vorbirea lui era incoerentă, ironică şi voit paradoxală - nu urmărea niciodată o idee pînă la capăt şi părăsea brusc subiectul pe care-l abordase cu pasiune tot atît de febrilă cu un minut mai înainte. Prinţul află cu părere de rău şi cu surprindere că în seara aceea fusese învoit să bea două cupe mari de şampanie şi că paharul început, ce-i sta dinainte, era de fapt al treilea. Dar Mîşkin a aflat acest lucru abia mai tîrziu. în clipa de faţă, era mult prea distrat ca să observe ceva.

— Nici nu-ţi închipui ce încîntat sînt că tocmai astăzi îţi serbezi ziua de naştere, spuse aproape ţipînd Ippolit.

— Da' de ce?

- Ai să vezi, ia loc mai repede; mai întîi, pentru că s-a… adunat tot poporul acesta la dumneata…După socoteala mea, trebuia negreşit să fie lume şi iată că s-a adeverit; pentru prima oară în viaţă, previziunea mea se confirmă! Regret însă că n-am ştiut că-i ziua dumitalc, căci ţi-aş fi adus un dar… Ha, ha! Dar poate că tot am adus unul! Cit mai este pînă în zori?

- Peste două ore se luminează de ziuă, spuse Ptiţîn după ce consultă ceasul.

- Ce importanţă are, de vreme ce şi acum se poate citi afară ca ziua în amiaza mare, observă careva.

- Are, pentru că simt nevoia să văd măcar un colţişor de soare. Prinţe, ce zici, se poate bea în sănătatea soarelui?

Ippolit întreba şi se adresa tuturor fără ceremonie, pe un ton ridicat şi tăios, ca de poruncă, dar părea că nu-şi dă seama de asta.

- Fie, să bem, numai că ar trebui să te odihneşti, Ippolit.

- Mă trimiţi mereu la culcare, prinţe, parcă mi-ai fi dădacă! De îndată ce soarele se va arăta şi va începe să răsune pe cer (care poet a spus: „În cer soarele cîntă"? E cam lipsit de sens, dar frumos!) - atunci ne vom culca. Lebedev, soarele este izvorul vieţii, nu-i aşa? Ce semnificaţie au „Izvoarele vieţii" în Apocalipsă? Ai auzit vorbindu-se de „Steaua Pelin", prinţe?

- Am auzit că Lebedev vede în „Steaua Pelin" simbolul reţelei de cale ferată ce brăzdează Europa.

Din toate părţile se auzeau rîsete. Deodată Lebedev sări în sus.

- Nu, daţi-mi voie, aşa nu se poate! urlă el, dînd din mîini ca pentru a face tăcere: îmi daţi voie! Cu domnii ăştia… adăugă el, adresîndu-i-se deodată prinţului, domnii ăştia, în anumite privinţe, sînt… şi ciocăni în masă de două ori, ceea ce provocă o nouă explozie de rîs.

Lebedev se afla în obişnuita lui stare „nocturnă"; de data aceasta însă era prea enervat de lunga discuţie „ştiinţifică" pe care o avusese mai înainte, iar în asemenea ocazii el adopta faţă de adversarii săi un ton de dispreţ total şi absolut făţiş.

- Aşa nu merge! Acum o jumătate de oră, prinţe, ne-am înţeles între noi să nu ne întrerupem, să nu rîdem, să lăsăm pe fiecare să-şi exprime gîndul; iar pe urmă, vor putea să-şi spună obiecţiile şi ateiştii, dacă au ceva de spus; uite, am dat preşedinţia generalului! Altminteri, oricine poate fi încurcat, oricît de înaltă şi profundă ar fi ideea pe care o dezvoltă…

- Vorbeşte, vorbeşte, nimeni nu te împiedică! strigară mai multe glasuri.

- Vorbeşte, dar n-o lua razna.

- Ce-i cu steaua asta numită „Pelin"? vru să ştie unul.

- N-am idee! răspunse generalul Ivolghin care trona cu toată gravitatea pe locul lui de preşedinte.

- Îmi plac foarte mult discuţiile şi controversele acestea, prinţe, vorbesc de cele savante, bineînţeles, bîiguia în timpul acesta Keller care, încîntat la culme, se tot răsucea fără astîmpăr pe scaunul lui; ştiinţifice şi politice, continuă el, adresîndu-i-se deodată lui Evgheni Pavlovici, care se aşezase în apropiere. Ştii, îmi place grozav să citesc în ziare dezbaterile parlamentului englez. Nu discuţiile în sine mă

interesează (de, nu sînt un politician); nu, dar mă pasionează felul cum se exprimă ei între ei, cum se comportă ca politicieni: „nobilui viconte aici prezent”, „nobilul conte care şi el împărtăşeşte părerea mea”, ,,nobilul meu adversar care a uluit Europa prin propunerea lui”, cu alte cuvinte toate vorbulițele acelea, întorsăturile acelea teribile, tot parlamentarismul acela al unui popor liber, iată ce are atracţie pentru mine şi pentru toţi de-alde noi. Sînt încîntat, prinţe. Am fost întotdeauna artist în adîncul sufletului meu, îţi jur, Evgheni Pavlîci.

- Cum adică, perora Ganea în celălalt colţ, după părerea dumitale drumul de fier este un blestem care aduce pieirea omenirii, e o pacoste căzută pe pămînt să tulbure „izvoarele vieţii”?

Gavrila Ardalionovici era foarte bine dispus, voios şi vorbăreţ în seara aceea şi, după cît i se păru prinţului, însufleţirea lui neobişnuită avea ceva provocator. Bineînţeles, faţă de Lebedev adoptase un ton glumeţ, cu intenţia de a-l întărită, ceea ce nu l-a împiedicat să se pasioneze, la rîndu-i, discutînd cu multă aprindere.

- Nu e vorba de cale ferată, nu! ripostă Lebedev pe care discuţia aceasta, pe de o parte, îl scotea din sărite, pe de altă parte, îi procura o imensă desfătare. Numai drumurile de fier ca atare nu vor tulbura izvoarele vieţii, ci totul luat în întregime e un blestem, toată această stare de spirit din ultimele veacuri, luată în ansamblu, sub raport ştiinţific şi practic, poate fi socotită şi realmente este un blestem.

- Este într-adevăr un blestem sau numai „poate fi socotit”? E important de precizat în cazul de faţă, se informă Evgheni Pavlovici.

- E un blestem, un blestem, în adevăratul sens al cuvîntului, întări cu vehemenţă Lebedev.

- Mai domol, mai potoleşte-ţi zelul, Lebedev; dimineaţa, din cîte ştiu, eşti mult mai blînd, interveni Ptiţîn cu zîmbetul pe buze.

- în schimb, seara, sînt mai sincer! În schimb, seara sînt mai generos şi mai sincer, repetă Lebedev cu foc. Mai simplu şi mai hotărît, şi mai cinstit, şi mai impunător, şi chiar dacă prin asta vă dau apă la moară, puţin îmi pasă; vă desfid pe toţi şi vă provoc, ateilor! Cum credeţi că salvaţi voi lumea? Care-i calea firească pe care i-o indicaţi voi, oameni ai ştiinţei, ai industriei, ai asociaţiilor,ai muncii salariate şi aşa mai departe? Cum? Prin credit? Ce-i creditul? Încotro vă duce creditul?

- Nu ţi se pare că eşti prea curios să le ştii pe toate? se amestecă în discuţie Evgheni Pavlovici.

- După părerea mea, acela care nu este preocupat de asemenea chestiuni nu e decît un filfizon din lumea mondenă, un salonard!

- Numai aşa s-ar putea ajunge la solidaritatea generală şi la un echilibru al intereselor, îşi dădu cu părerea Ptiţîn.

- Numai atît, şi nimic altceva! Fără a pune la bază vreun principiu moral, ci întemeindu-te numai pe satisfacţia egoismului personal şi a nevoilor materiale? Pace universală, fericire generală - toate din necesitate! Ţi-am înţeles bine ideea, dacă-mi dai voie să te întreb, preastimate domn?

- Dar necesitatea generală de a trăi, de a bea şi de a mînca, convingerea absolută, ştiinţifică, în definitiv, că nu se va putea satisface această nevoie decît prin asociere generală şi prin solidaritatea intereselor tuturor este, mi se pare, o idee destul de consistentă pentru a servi drept temei şi „izvor de viaţă" omenirii pentru veacurile ce vor să vină, obiectă Ganea, de data aceasta participînd cu convingere şi pasiune la discuţie.

- Da, nevoia de a bea şi de a mînca, cu alte cuvinte numai instinctul autoconservării…

- Şi, adică, asta nu ajunge? Doar instinctul autoconservării este legea cea mai firească a omenirii…

- Cine v-a spus asta? strigă deodată Evgheni Pavlîci. Lege, să zicem, dar cel puţin tot atît de firească precum legea distrugerii sau poate chiar şi a autodistrugerii. E posibil ca legea cea mai firească şi mai naturală a omenirii să fie numai instinctul de autoconservare?

- Oho! făcu Ippolit, întorcîndu-se brusc către Evgheni Pavlovici şi cercetîndu-l cu o curiozitate aproape primitivă; dîndu-şi seama însă că Radomski rîdea, începu să rîdă şi el, apoi îl înghionti cu cotul pe Kolea care stătea alături şi-l întrebă din nou cît e ceasul; trase chiar spre el ceasornicul de argint al lui Kolea, urmărind cu aviditate mişcarea minutarului. Pe urmă, ca şi cum ar fi uitat totul, Ippolit se trînti pe canapea şi, punîndu-şi mîinile sub cap, îşi aţinti privirea în tavan; după un minut, se aşeză din nou în faţa mesei drept şi încordat, urmărind peroraţiile fulminante ale lui Lebedev.

— O idee perfidă şi provocatoare, o idee instigatoare! se legă

Lebedev de paradoxul lui Evgheni Pavlovici. O idee care are drept ţel de a-i întărită pe adversari şi de a-i face să se încaiere, dar e o idee justă! Pentru că, formulînd-o astfel, nici dumneata însuţi, domnule cavalerist şi zeflemist din lumea mondenă (dotat cu anumite calităţi totuşi), dumneata nu bănuieşti cît de profundă şi cît de adevărată este ideea dumitale. Da. Legea autoconservării şi legea autodistrugerii sînt deopotrivă de valabile în lume! Diavolul va avea aceeaşi putere asupra omenirii pînă într-o zi care ne este încă necunoscută. Vă vine să rîdeţi? Nu credeţi în existenţa diavolului? Scepticismul în privinţa diavolului este o teorie născocită de francezi, o teorie superficială. Ştiţi cine e diavolul?Îi cunoaşteţi numele?Şi, fără să-i ştiţi măcar numele, vă bateţi joc de chipul său, după exemplul lui Voltaire; rîdeţi de copitele lui despicate, de coada şi de coarnele lui, care nu sînt de fapt altceva decît o născocire a propriei voastre imaginaţii! Căci, în realitate, Necuratul este un spirit cumplit şi înspăimîntător, şi nu o nălucă cu copite despicate ca la ţapi şi nici cu coarne, cum a binevoit să-l împodobească imaginaţia voastră. Dar nu-i vorba de el acum!…

— De ce crezi că nu-i vorba de el acum? strigă deodată Ippolit şi izbucni în hohote de rîs isteric.

— O teorie subtilă şi insinuantă! continuă cu acelaşi ton declamatoriu Lebedev, dar încă o dată, nu de asta e vorba acum, ci problema se pune dacă nu cumva au început să slăbească „izvoarele vieţii” o dată cu extinderea…

— Drumurilor de fier! strigă Kolea.

— Nu chiar a drumurilor de fier, tînărul şi înflăcăratul meu băieţandru, ci, în general, a acelui curent pentru care drumurile de fier ar putea servi doar ca ilustrare, ca să zic aşa, ca expresie artistică. Zoresc, huruie, zăngănesc şi gonesc, cică, pentru fericirea omenirii. „Omenirea devine prea zgomotoasă şi prea industrială. Îi lipseşte echilibrul sufletesc”, spune cu amărăciune un gînditor solitar, retras din iureşul vieţii. „Ce are a face, dar zgomotul căruţelor care aduc pîine celor flămînzi preţuieşte poate mai mult decît echilibrul sufletesc”, îi răspunde triumfător un altul, ce cutreierase lumea în lung şi-n lat, şi, plin de orgoliu, îl sfidează pe cel dintîi. Dar uite că eu, ticălosul de Lebedev, nu cred în căruţele astea pline care aduc omenirii pîine, căci, fără un principiu moral care să stea la baza oricărei acţiuni, căruţele acestea, menite să care pîine omenirii întregi, pot foarte bine şi cu mult sînge rece să excludă de la fericirea de a se bucura de pîinea adusă o bună parte din omenire; ceea ce s-a

mai petrecut şi altădată…

- Cum vine asta: căruţele… pot cu sînge rece să excludă… persifla careva, încercînd să-l ia peste picior.

- Ceea ce s-a mai petrecut şi altădată, repetă Lebedev, trecînd peste intervenţia răutăcioasă; Malthus era un prieten al omenirii. Dar un prieten al omenirii cu principii morale şubrede devine un duşman de moarte, un canibal al omenirii, fără să mai vorbim de orgoliul lui; căci e de ajuns să-l atingi cumva în orgoliul lui pe vreunul dintre aceşti nenumăraţi binefăcători ai omenirii şi îl şi vezi cum dintr-o meschină pornire de a-şi răzbuna amorul propriu atins, esta gata să aţîţe focul în cele patru colţuri ale lumii; cum ar face de altfel oricare dintre noi, ca să fim drepţi, chiar şi eu însumi, cel mai ticălos dintre toţi, căci aş fi poate cel dintîi care ar aduce prima legătură de vreascuri, ca s-o iau apoi la fugă de la locul incendiului. Şi totuşi, nu e vorba de asta!

- Dar despre ce e vorba, la urma urmei?

- Devii plictisitor!

- E vorba de următoarea anecdotă din vremurile apuse, căci mă văd silit să vă povestesc o anecdotă din alte vremuri. În epoca noastră, în patria noastră, pe care sper că o iubiţi la fel ca şi mine, căci, în ce mă priveşte, domnilor, sînt gata să-mi vărs pentru patrie pînă şi cea din urmă picătură de sînge…

- Lasă asta! Mai departe! Mai departe!

- În patria noastră, şi în întreaga Europă, foametea cumplită, o foame generală bîntuie, pe cît se poate deduce din datele existente şi, dacă nu mă înşală memoria, pe puţin o dată la un sfert de veac, cu alte cuvinte, cam la douăzeci şi cinci de ani o dată. Nu garantez exactitatea absolută a cifrei, dar aş putea afirma că flagelul acesta a devenit comparativ destul de rar.

- Comparativ cu ce?

- Cu veacul al doisprezecelea şi cu secolele care l-au precedat şi urmat imediat. Căci pe atunci, dacă e să dăm crezare cronicarilor vremii, foametea generală se declara şi bîntuia o dată la fiecare doi-trei ani, în aşa fel încît omul recurgea chiar la antropofagie, pe ascuns, bineînţeles. Unul dintre paraziţii aceştia ai societăţii, ajuns la o vîrstă înaintată, declară de bunăvoie şi nesilit de nimeni că în

timpul îndelungatei şi mizerabilei lui vieţi omorîse şi mîncase personal, în cel mai mare secret, şaizeci de călugări şi cîţiva copilaşi laici, vreo şase în total, nu mai mult, cu alte cuvinte, un număr cu totul neînsemnat în comparaţie cu numărul de feţe bisericeşti devorate. De laici adulţi, după cum s-a constatat, el nu se atinsese niciodată în acest scop.

La auzul acestor vorbe, protestă pînă şi generalul-preşedinte.

- A devenit imposibil! exclamă el indignat. Am deseori prilejul să discut cu el, domnii mei, şi aproape totdeauna găseşte cu cale să strecoare cîte o aiureală de asta, de ţi se face lehamite; se cam întrece cu măsura; tot ce susţine e pură aberaţie! Nimic adevărat!

- Generale! Adu-ţi aminte de asediul Karsului! Iar dumneavoastră, domnilor, aflaţi că anecdota mea e absolut autentică. Îmi permit să vă atrag atenţia cu acest prilej că aproape întotdeauna realitatea, cu toate că e supusă unor legi imuabile, pare neverosimilă şi de necrezut. Ba cu cît este mai reală, cu atît pare mai neverosimilă şi de necrezut.

- Dar cum poate cineva să mănînce şaizeci de călugări? se amuzau cei din jur.

- Bineînţeles că nu i-a înghiţit pe toţi dintr-o dată; poate în cincisprezece sau douăzeci de ani; de aceea, lucrul parc absolut limpede şi firesc.

- Chiar firesc?

- Da, cît se poate de firesc! susţinu cu o îndîrjire pedantă Lebedev. De altfel, călugării catolici sînt foarte curioşi şi ncastîmpăraţi din fire, încît nu era nici o greutate pentru omul acela să-i atragi într-o pădure sau în vreun colţ mai ferit şi acolo să procedeze în consecinţă; nu contest desigur că numărul oamenilor devoraţi este excesiv de mare, ceea ce denotă o lăcomie exagerată din cale-afară.

- Poate să fie adevărat, domnilor, interveni pe neaşteptate Mîşkin.

Pînâ atunci el ascultase în tăcere, fără să se amestece în discuţie; din cînd în cînd rîdea din toată inima, asociindu-se la rîsul celorlalţi. Se vedea că era încîntat de faptul că musafirii se distrează voioşi, că discută zgomotos şi cu aprindere şi chiar de faptul că băutura are atîta trecere. Poate că n-ar fi rostit nici un cuvînt toată seara, dacă nu-i venea aşa deodată poftă să vorbească. Şi vorbi cu un aer atît de

grav, încît, plini de curiozitate, toţi amuţiră în aşteptare.

- Vreau să spun, domnilor, că pe vremea aceea bîntuia deseori foametea. Am auzit vorbindu-se de asta, cu toate că nu prea mă pricep cine ştie ce într-ale istoriei. Cred însă că nici nu putea fi altfel. În Elveţia, mă opream deseori uimit în faţa ruinelor unor vechi castele feudale, cocoţate pe stînci rîpoase, cel puţin la vreo cinci-şase sute de metri înălţime în linie verticală (ceea ce înseamnă cîţiva kilometri de urcuş pe poteci). Se ştie ce-i un castel medieval: un morman de pietroaie. O muncă uriaşă, supraomenească! Şi toate aceste ziduri au fost înălţate, bineînţeles, de gloata cea necăjită şi năpăstuită a şerbilor. Pe lîngă asta, trebuiau să mai plătească tot felul de biruri şi să întreţină clerul. Cum ar mai fi putut să-şi asigure propriile nevoi şi să se ocupe de cultivarea pămîntului? Nici nu erau aşa de mulţi pe atunci; cu siguranţă că cea mai mare parte dintre ei murea de foame, neavînd cum să-şi procure hrana zilnică. M-am întrebat uneori cum de nu s-a stins cu desăvîrşire poporul acesta şi cum de a putut rezista la atîta mizerie. Lebedev nu s-a înşelat, desigur, spunînd că au existat pe atunci şi antropofagi şi încă în număr mare; numai că nu pricep pentru ce i-a trebuit să amestece aici călugării şi ce vrea să spună cu asta.

— Vrea să spună, probabil, că în veacul al doisprezecelea nu puteau fi mîncaţi decît călugări, pentru că numai călugării erau graşi, observă Gavrila Ardalionci.

- Idee excelentă şi plină de adevăr, strigă Lebedev, pentru că nici nu se atingeau de laici! Nici un mirean faţă de şaizeci de exemplare ecleziastice - iată o idee teribilă, o idee istorică, o idee statistică, în sfirşit, căci din asemenea fapte un om deştept reconstituie adevărul istoric; cert este că de aici rezultă cu o exactitate matematică faptul că pe atunci clerul ducea un trai cel puţin de şaizeci de ori mai înfloritor, mai îmbelşugat decît restul omenirii. Şi probabil că era tot cam de vreo şaizeci de ori mai gras decît tot restul omenirii.

- Exagerezi, exagerezi, Lebedev! strigau ceilalţi, tăvălindu-se de rîs…

- Admit că ar fi o idee istorică, dar la ce concluzie ai ajuns dumneata personal? stăruia prinţul cu aceeaşi candoare. (Vorbea cu atîta seriozitate adresîndu-i-se lui Lebedev, de care toată lumea îşi bătea joc, încît tonul lui, lipsit de orice ironie, contrasta strident cu atitudinea celorlalţi; nu era mult pînă să ajungă şi el obiectul zeflemelelor; Mîşkin însă nu observa nimic.)

- Dar nu vezi, prinţe, că-i un smintit? îi spuse Evghcni Pavlovici, apleeîndu-se la urechea lui. Adineauri m-a informat cineva că s-a scrîntit într-ale celor avocăţeşti, că a căpătat mania elocinţei judiciare şi că vrea să se prezinte la un examen. Mă aştept la o parodie de toată frumuseţea.

- Concluzia mea este formidabilă şi impresionantă, perora înainte, cu glas tunător, Lebedev. Dar să examinăm mai întîi starea psihologică şi juridică a criminalului. Vedem că, în ciuda faptului că era lipsit de orice posibilitate de a-şi procura alte alimente, vinovatul sau, ca să zic aşa, clientul meu, a manifesat de cîteva ori în timpul curioasei lui îndeletniciri dorinţa de a se pocăi şi de a respinge ispita hranei ecleziastice. Acest lucru reiese cu prisosinţă din următoarele date concrete: se menţionează ca un fapt absolut cert că omul nostru a mîncat şi cinci sau şase copilaşi, cifră relativ neînsemnată, dar în schimb foarte semnificativă din alt punct de vedere. Este evident că, mustrat de conştiinţă (căci clientul meu e credincios şi are şi conştiinţă, ceea ce mă voi strădui să vă dovedesc), dornic să-şi micşoreze pe cît îi sta în putinţă păcatul, a încercat să înlocuiască de şase ori hrana monahală cu hrana laică. Faptul că a vrut numai să încerce este de asemenea incontestabil, căci, dac-ar fi facut-o numai dintr-o dorinţă de variaţie gastronomică, cifra şase ar fi prea neînsemnată; pentru ce numai şase bucăţi şi nu treizeci? (Observaţi că iau cifrele juma-juma.) Dar dacă o luăm drept o încercare inspirată exclusiv de teama de a nu făptui noi sacrilegii, atunci cifra de şase îşi găseşte explicaţia şi justificarea deplină; într-adevăr, şase tentative pentru a calma remuşcările conştiinţei sînt prea de ajuns, dacă ţinem seama că aceste încercări nu puteau, sub nici un motiv, să fie izbutite. Mai întîi, după părerea rnea, copilul e prea mic, vreau să spun că nu-i prea trupeş, şi ca atare, pentru acelaşi interval de timp, i-ar fi trebuit de trei sau chiar de cinci ori mai mulţi copii decît călugări, încît şi păcatul, chiar dacă s-ar fi micşorat, pe de o parte, necesarmente s-ar fi mărit de cealaltă, sub raportul cantităţii, ca o compensare a lipsei de calitate. Judecînd astfel, domnilor, eu mă pun, bineînţeles, în situaţia unui criminal din veacul al doisprezecelea. Cît despre mine, om din secolul al nouăsprezecelea, eu aş fi judecat poate altfel, fapt asupra căruia vă atrag atenţia, încît nu înţeleg rostul acestei ilarităţi stupide şi nu înţeleg de ce vă vine să faceţi atîta haz pe socoteala mea, domnilor; iar din partea ta, generale, e chiar lipsă totală de bun-simţ. În al doilea rînd, după părerea mea personală, copilul reprezintă o hrană prea puţin consistentă, avînd poate şi un gust prea fad şi greţos, încît criminalul, urmînd un asemenea regim alimentar, pe lîngă faptul că nu şi-ar fi satisfăcut deloc cerinţele stomacului, s-ar fi ales numai cu

mustrări de conştiinţă. Acum urmează, domnilor, concluzia, finalul, ca să zic aşa, final care cuprinde dezlegarea uneia dintre cele mai mari probleme ale tuturor timpurilor: de atunci ca şi de azi! Vinovatul, în cele din urmă, se denunţă singur clerului şi se predă în mîinile stăpînirii. Ne întrebăm, ştiind pedepsele de atunci, ce chinuri îl aşteptau, ce cazne, ce roţi, ce ruguri? Ce l-a determinat, totuşi, să se denunţe? Pentru ce nu s-a limitat pur şi simplu la cifra aceasta de şaizeci şi nu şi-a păstrat secretul pînă la ultima lui suflare? Nu era mai bine să se fi lăsat păgubaş de călugări, ducînd o viaţă pocăită de sihastru? N-ar fi putut, în sfirşit, el însuşi să se facă călugăr? Aici e dezlegarea enigmei! Înseamnă că a existat ceva mai puternic decît torturile, decît rugul şi chiar decît o deprindere de douăzeci de ani! Înseamnă că a existat o idee mai puternică decît toate calamităţile, secetele, torturile, decît lepra, foametea, ciuma şi tot infernul acela pe care omenirea nu le-ar fi putut suporta fără ideea aceasta îndrumătoare, ce apropie şi leagă oamenii între ei, călăuzeşte inimile şi fecundează izvoarele vieţii! Ei bine, arătaţi-mi ceva asemănător puterii acesteia în secolul nostru, al viciilor şi al căilor ferate… Ar fi trebuit să spun: în secolul nostru, al vapoarelor şi al căilor ferate, dar spun: în secolul nostru, al viciilor şi al căilor ferate, pentru că, deşi sînt beat, am o judecată dreaptă. Arătaţi-mi o idee care să-i lege între ei pe oamenii de astăzi cu o putere măcar pe jumătate faţă de aceea din secolele trecute. Şi mai îndrăzniţi să spuneţi că izvoarele vieţii n-au fost şubrezite şi tulburate sub semnul acestui „astru”, sub stăpînirea acestei reţele în care s-a încurcat omenirea? Şi nu vă mai grozăviţi cu prosperitatea voastră, cu bogăţiile, cu raritatea crizelor de foamete şi rapiditatea mijloacelor de transport! Sînt mai multe bogăţii, dar e mai puţină putere; nu mai există ideea care să lege inimile, totul s-a şubrezit, totul s-a moleşit, totul e putred! Sîntem cu toţii putrezi, cu toţii, cu toţii… Dar ajunge, acum nu-i vorba de asta, ci e vorba dacă n-ar fi momentul, excelentissime prinţ, să se servească gustarea pregătită pentru musafirii noştri?

Peroraţia lui Lebedev pe mulţi dintre ascultători îi indignase la culme (ar fi cazul să menţionăm că în tot timpul cuvîntării sale sticlele se destupau fără întrerupere), dar această încheiere neaşteptată despre perspectiva unei gustări mai substanţiale avu darul să calmeze ca prin farmec spiritele agitate. Referindu-se la practica avocăţească, el însuşi denumise o asemenea încheiere abilă drept „o spectaculoasă răsturnare de situaţii”. Veselia generală se reîntronă, manifestîndu-se prin noi explozii de rîs; atmosfera era animată: toţi părăsiră scaunele şi începură să se plimbe pe terasă pentru a se dezmorţi după atîta şedere. Singur Keller rămase nemulţumit de discursul lui Lebedev, vădind o nelinişte puţin

obişnuită.

- Atacă civilizaţia, face apologia barbariei din veacul al doisprezecelea, se maimuţăreşte şi nici măcar să zici că o face din convingerea cinstită a unei inimi curate. Cu ce şi-o fi cîştigat el casa, daţi-mi voie să vă întreb? se adresa el ba unuia, ba altuia, vorbind intenţionat cu glas tare.

— Mi-a fost dat să cunosc un adevărat tălmăcitor al Apocalipsei, pe răposatul Grigori Semionovici Burmistrov, perora într-un colţ generalul Ivolghin, în mijlocul unui alt grup de auditori, adresîndu-i-se în special lui Ptiţîn, pe care-l imobilizase, ţinîndu-l de nasturele hainei. Acela, aş putea spune, înflăcăra inimile cu vorba lui. Mai întîi îşi punea ochelarii, deschidea o carte groasă, cu scoarţe negre, ei şi, pe lîngă asta, barba lui albă şi cele două medalii pentru acte de filantropie — îţi închipui ce impresie! Apoi începea cu un glas aspru şi sever; înaintea lui, generalii îşi plecau capetele, iar doamnele, pur şi simplu, leşinau. Ăsta, l-aţi auzit doar - îşi încheie tălmăcirile cu o invitaţie la gustare! E prea de tot.

Ptiţîn îl asculta cu zîmbetul pe buze şi se pregătea mereu să pună mîna pe pălărie ca să plece, dar fie că nu avea destulă îndrăzneală, fie că uita de fiece dată de această intenţie, continua să rămînă pe loc. Înainte ca oaspeţii să fi părăsit masa, Ganea încetase deodată să mai bea şi-şi împinse paharul cît mai departe; o umbră îi întunecă faţa. Cînd toată lumea se ridică de la masă, el se duse şi se aşeză lîngă Rogojin. S-ar fi putut crede, aşa cum stăteau alături, că sînt cei mai buni prieteni. Rogojin care, la început, intenţionase de vreo cîteva ori să se retragă discret, stătea acum nemişcat, cu capul în jos, şi părea că-şi uitase cu totul intenţia de a pleca. Toată seara nu pusese în gură nici o picătură de vin şi stătea dus pe gînduri; doar din cînd în cînd ridica ochii şi examina lung pe fiecare. Acum însă făcea impresia că aşteaptă ceva foarte important pentru el şi că deocamdată este hotărît să nu plece.

Prinţul nu băuse decît două sau trei cupe de şampanie şi era bine dispus. Sculîndu-se de la masă, întîlni privirea lui Evgheni Pavlovici şi, amintindu-şi de explicaţia ce urma să o aibă cu el, îi zirnbi cu prietenie. Evgheni Pavlovici îi răspunse cu un semn din cap şi deodată i-l arătă pe Ippolit pe care îl privise pînă atunci cu multă atenţie. Bolnavul dormea, întins pe canapea.

- Spune-mi prinţe, ce caută, de fapt, tinerelul acesta la dumneata? întrebă el deodată cu atîta necaz şi chiar pornire duşmănoasă încît

prinţul rămase surprins. Pariez că-i coace ceva în cap, că ţi-a pus gînd rău!

- Am observat, răspunse prinţul, sau, cel puţin aşa mi s-a părut, că te ocupi cam mult de el astăzi, Evgheni Pavlîci. E adevărat?

- Şi unde mai pui că, în situaţia mea, ar trebui să am alte griji, nu-i aşa? Chiar mă mir că această figură antipatică mi-a atras, fără să vreau, atenţia toată seara, de cum am venit aici!

- Are o faţă frumoasă…

- Fii atent! Priveşte-l! strigă Evgheni Pavlovici, apucîndu-l pe Mîşkin de braţ. Uită-te la el!…

Din nou, prinţul îl privi mirat pe interlocutorul său.

V

Ippolit care, spre sfîrşitul peroraţiei lui Lebedev, aţipise pe canapea, tresări deodată, ca şi cum cineva i-ar fi dat un ghiont în coastă; ridicîndu-se în capul oaselor, îşi roti privirea speriată jur-împrejur şi o paloare stranie îi acoperi faţa; ochii i se umplură de groază cînd, revenindu-şi din buimăceala somnului, se dumeri în sfîrşit asupra celor petrecute în seara aceea.

- Ce? Se pregătesc să plece? S-a sfîrşit? Totul s-a sfîrşit? A răsărit soarele? întrebă el îngrijorat şi apucîndu-l de braţ pe Mîşkin. Cît e ceasul? Pentru numele lui Dumnezeu, cît este? Am dormit prea mult? adăugă el cu un fel de deznădejde, ca şi cum somnul îl făcuse să piardă iremediabil ceva esenţial, de care depindea tot destinul lui.

- Ai dormit exact şapte sau opt minute, răspunse Evgheni Pavlovici.

Ippolit îl privi cu ochii plini de speranţă supremă într-un cuvînt salvator şi cîteva secunde se strădui să-şi adune gîndurile.

- A!… Numai atît? Aşadar, eu… îngăimă el şi respiră adînc, ca si cum ar fi scăpat de o mare povară. Înţelese acum că nimic nu „s-a sfîrşit”' încă şi că deocamdată nu se crăpase de ziuă, că musafirii nu s-au ridicat să plece, ci se pregăteau de o gustare şi că, dacă într-adevăr ceva se sfîrşise, era numai poliloghia lui Lebedev. Faţa i se destinse într-un zîmbet larg şi pete roşii, semnele bolii, i se aprinseră pe umerii obrajilor.

- Ai numărat pînă şi minutele cît am dormit, Evgheni Pavlîci, strecură el cu ironie, am băgat de seamă că aproape nu ţi-ai luat ochii de la mine în seara asta… Aha! Rogojin! L-am văzut chiar acum, în vis, şopti el la urechea prinţului, în timp ce, cu sprîncenele încruntate, cu o mişcare din cap, îl arătă pe Rogojin, care şedea lîngă masă. A, da, făcu el, lăsîndu-şi gîndul să alunece, fără nici un şir, de la o idee la alta, dar unde-i oratorul? Unde-i Lebedev? A isprăvit, vasăzică? Despre ce-a vorbit? E adevărat, prinţe, că ai spus odată că „frumuseţea” va salva lumea? Domnilor, strigă el, adresîndu-se tuturor, prinţul susţine că frumuseţea va salva lumea! Iar eu susţin că asemenea idei frivole îi vin acum pentru că este îndrăgostit. Domnilor, prinţul e îndrăgostit; cum a intrat adineauri, mi-am şi dat seama. Nu te ruşina, prinţe, că o să-mi fie milă de tine. Ce fel de

frumuseţe ar putea să salveze lumea? Am auzit-o de la Kolea…. Eşti un creştin fervent? Kolea pretinde că dumitale însuţi îţi place să te numeşti creştin.

Prinţul îl examina cu atenţie fără să scoată un cuvînt.

- Nu-mi răspunzi? Crezi poate că te iubesc mult? adăugă Ippolit din senin.

- Nu, nu cred asta. Ştiu că nu mă iubeşti.

- Cum aşa? Chiar şi după discuţia noastră de ieri? Crezi că n-am fost ieri sincer cu dumneata?

- Ştiam şi atunci că nu mă iubeşti.

- Pentru că sînt invidios pe dumneata, pentru că te pizmuiesc, nu-i aşa? Totdeauna ai crezut la fel şi mai crezi şi acum, dar… dar de ce îţi spun toate astea? Vreau să mai beau şampanie; toarnă-mi Keller.

— Nu te mai las să bei, Ippolit, n-ai voie…

Şi prinţul împinse mai încolo paharul din faţa bolnavului.

— Poate că ai dreptate… consimţi Ippolit imediat şi oarecum îngîndurat. Te pomeneşti că or să spună… dar ce-mi pasă mie de ceea ce vor spune? Nu-i aşa? Să spună pe urmă ce-or vrea, nu-i aşa, prinţe? Şi ce ne priveşte pe noi toţi ce va fi pe urmă!… M-am trezit brusc şi sînt încă buimac. Ce vis îngrozitor am avut, abia acum mi-am adus aminte… Nu-ţi doresc asemenea vise, prinţe, deşi poate că, într-adevăr, nu te iubesc. Şi dacă nu iubeşti pe cineva, nu-i un motiv să-i doreşti răul, nu-i aşa? Dar ce am de tot întreb, mereu întreb? Dă-mi mîna să ţi-o strîng tare-tare, aşa… Mi-ai întins mîna totuşi? Ştiai deci că am s-o strîng din toată inima?… Bine, n-am să mai beau. Cît e ceasul? De altfel, e inutil să mai întreb, ştiu cît este. Ceasul a sosit! Acuma-i momentul. Ce se-ntîmplă acolo în colţ, se pune masa? Atunci masa asta e liberă? Foarte bine! Domnilor, eu… de altfel, domnii aceştia nici nu m-ascultă… Vreau să citesc un articol, prinţe. Gustarea, bineînţeles, e mai interesantă, dar…

Şi deodată, spre mirarea tuturor, Ippolit scoase din buzunarul interior al hainei un plic mare, pecetluit cu ceară roşie, şi-l puse pe masă, în faţa lui.

Gestul acesta neprevăzut produse o impresie puternică asupra

întregii societăţi care, chiar dacă se aştepta la ceva în seara aceea din partea lui Ippolit, nu se aştepta la asta. Evgheni Pavlovici - aproape să sară în sus de surpriză; Ganea îşi împinse scaunul spre masă; Rogojin se trase şi el mai aproape, dar faţa lui exprima mai mult scîrbă şi necaz, ca şi cum ar fi înţeles tîlcul acelui gest. Lebedev. care din întîmplare se afla chiar lîngă Ippolit, se apropie şi mai mult şi, iscodind cu ochii lui mici şi curioşi plicul misterios, părea că încerca să-i ghicească conţinutul.

- Ce ai acolo? întrebă prinţul cu nelinişte.

- De îndată ce va răsări soarele, am spus că mă voi duce la culcare, prinţe, pe cuvîntul meu de onoare, ai să vezi! strigă Ippolit, dar… poate că nu mă credeţi în stare să deschid plicul acesta! adăugă el, plimbînd asupra musafirilor o privire provocatoare ce părea că se adresează tuturor, fără deosebire.

Prinţul observă că băiatul tremura din tot corpul.

- Nici unul dintre noi nu se gîndeşte la asta, răspunse Mîşkin. Cum poţi să presupui aşa ceva… şi ce idee ciudată că vrei să citeşti acum… Ce ai acolo, Ippolit?

- Ce s-a-ntîmplat? Ce l-a apucat iar? întrebau ceilalţi.

Cu toţii se apropiară, deşi unii începuseră deja să mănînce; s-ar fi zis că plicul, cu pecetea lui roşie, exercita o putere de atracţie magnetică asupra întregii asistenţe.

- Chiar eu am scris asta ieri, după ce ţi-am promis că voi veni să locuiesc la dumneata, prinţe. Am scris toată ziua şi o bună parte din noapte; am terminat abia azi-dimineaţă; aţipind puţin înainte de a se face ziuă, am avut un vis…

- Nu-i mai bine să laşi pe mîine? întrerupse cu sfială prinţul.

- Mîine „timpul nu va mai fi!” răspunse Ippolit cu un zîmbet crispat. De altfel, nu vă îngrijiţi, lectura va ţine vreo patruzeci de minute, cel mult un ceas… Aţi văzut cum se interesează toată lumea? Toţi s-au apropiat curioşi, toţi se uită la pecete; şi cînd te gîndeşti că dacă n-aş fi pus articolul în plic, n-ar fi avut nici un efect. Ha, ha! Forţa misterului! Ei, să deschid sau nu, domnilor? strigă el cu acel rîs straniu şi cu ochii scînteind. Un mister! Mister! Îţi aminteşti cumva, prinţe, cine a spus că „timpul nu va mai fi”? Un înger uriaş şi puternic proclamă asta în Apocalipsă.

- E mai bine să nu citească! strigă deodată Evgheni Pavlovici cu un glas care trăda atîta nelinişte, încît multora purtarea lui li se păru ciudată.

- Nu trebuie, renunţă! interveni alarmat şi prinţul, punînd mîna pe plic.

- Nu e timpul de lectură, acum, sîntem la gustare, spuse careva.

- Un articol? Pentru vreo revistă? se informă un altul.

- O fi ceva plicticos, adăugă al treilea.

- Dar ce are acolo? întrebară cei mai mulţi.

Pe de altă parte, gestul temător al prinţului îl cam sperie se pare pe Ippolit.

— Să nu citesc… aşadar? şopti el către Mîşkin cu un fel de teamă în glas şi un zîmbet nervos îi schimonosi buzele învineţite. Să nu mai citesc? bîigui el, plimbîndu-şi avid privirea pe toate feţele zăbovind scrutător în ochii fiecăruia şi agăţîndu-se parcă de toţi cu obişnuita-i expansivitate impulsivă. Dumitale… ţi-e frică? i se adresă el din nou prinţului.

— De ce să-mi fie frică? întrebă Mîşkin, al cărui chip trăda o stare de nelinişte mereu crescîndă..

Ippolit se ridică brusc, ca şi cum l-ar fi smucit cineva de pe scaun.

— Cine are o monedă de două grivne, douăzeci de copeici, o monedă oarecare? întrebă el răstit.

— Poftim! îi oferi pe dată Lebedev; îl străfulgerase gîndul că bolnavul şi-a pierdut minţile.

— Vera Lukianovna, spuse cu vioiciune Ippolit, ia banul ăsta şi aruncă-l pe masă; vom decide după cum o să cadă: cap sau pajură? Pajura — înseamnă că va trebui să citesc.

Tînăra fată, speriată, se uită rînd pe rînd la monedă, la Ippolit şi la tatăl ei; după aceea, ridicînd ochii în sus, ca şi cum i-ar fi fost oprit să se uite la ban, îl aruncă pe masă. Căzu pajura.

— Aşadar, să citesc, şopti Ippolit, zdrobit parcă de hotărîrea sorţii şi tot atît de palid ca şi cum ar fi primit vestea condamnării lui la

moarte. Şi totuşi, pronunţă el tresărind, după ce tăcu vreo jumătate de minut, ce-i asta? Realmente am tras eu chiar acum la sorţi? continuă el, plimbîndu-şi privirea pe feţele celorlalţi, cu aceeaşi sinceritate stăruitoare. E de necrezut!… Dar e un amănunt psihologic fenomenal! strigă el cu o surprindere vădită. E… ceva imponderabil, dragă prinţe! întări cu convingere Ippolit, înviorîndu-se şi venindu-şi parcă în fire. Notează-ţi asta, prinţe; după cîte ştiu, culegi date cu privire la pedeapsa cu moartea … Aşa mi s-a spus, ha, ha, ha! O, Doamne, ce stupizenie! şi cu aceste vorbe se aşeză pe divan, cu coatele pe masă şi-şi luă capul în mîini… E chiar ruşinos!… Dar ce-mi pasă, în definitiv, dacă-i ruşinos sau nu? adăugă el aproape imediat, ridicînd capul. Şi deodată, cu o hotărîre subită, anunţă: Domnilor! Domnilor, deschid plicul. De altfel … nu silesc pe nimeni să m-asculte…

Cu mîinile tremurînde de emoţie, desfăcu plicul, scoase cîteva foi de hîrtie de format mic, acoperite cu o scriere măruntă, le aşeză în faţa lui şi începu să le netezească.

- Dar ce este? Ce-o să citească? mormăiau unii încruntîndu-se, în timp ce alţii păstrau tăcerea. Dar cu toţii se aşezară, privindu-l cu multă curiozitate. Se aşteptau poate într-adevăr la ceva extraordinar. Vera, agăţîndu-se strîns cu mîinile de speteaza scaunului pe care şedea tatăl ei, aproape că plîngea de spaimă; tot aşa de speriat părea şi Kolea. Deodată, Lebedev, care-şi reluase locul, se ridică pe jumătate, puse mîna pe sfeşnice şi le apropie de Ippolit, ca să poată vedea mai bine la citit.

- Domnilor, e… veţi vedea îndată ce este, adăugă ca pentru sine tînărul şi trecu direct la lectură: „Confesiunea mea!” Motto: Apres moi le deluge!… Ce stupizenie! dracu’ să mă ia! urlă el deodată, de parcă s-ar fi fript. Cum naiba mi-a venit să aleg un motto aşa de ridicol?… Ascultaţi dar, domnilor!… Vă asigur că toate astea, la urma urmelor, poate că nu-s decît nişte lucruri complet lipsite de importanţă! Dar sînt cîteva idei de-ale mele şi… dacă credeţi că-i… ceva misterios sau… interzis… într-un cuvînt…

- N-ar fi mai bine fără introducere? întrerupse Ganea.

- Ia nu te mai sclifosi atîta! adăugă altul.

- Prea multă vorbărie! se amestecă şi Rogojin, care pînă atunci nu scosese o vorbă toată seara.

Ippolit îl sfredeli cu privirea, iar în momentul cînd ochii li se

întîlniră, Rogojin schiţă un zîmbet acru şi răutăcios; apoi rosti tărăgănat aceste cuvinte ciudate:

- Nu aşa se fac treburile astea, băiete, nu aşa…

Nimeni nu înţelese, desigur, ce anume voia să zică Rogojin, totuşi vorbele lui făcură o impresie destul de ciudată asupra celorlalţi. Iar în ceea ce-l priveşte pe Ippolit, aceste cuvinte avură asupra lui un efect cu totul neaşteptat, zguduitor: fu cutremurat de un fior atît de puternic, încît prinţul întinse braţul ca să-l susţină; şi ar fi strigat cu siguranţă dacă nu şi-ar fi pierdut glasul. Cîteva secunde n-a fost în stare să articuleze un singur cuvînt şi respirind din greu se uita întruna, cu aceeaşi fixitate, la Rogojin. În cele din urmă făcu o sforţare supremă şi izbuti să rostească cu vocea sugrumată:

— Aşadar, dumneata… erai… Dumneata?

— Eu? Ce anume? Unde? întrebă nedumerit Rogojin, în timp ce Ippolit, cu faţa congestionată, cuprins de un fel de furie, îl apostrofă vehement:

— Dumneata ai fost la mine săptămîna trecută între orele unu şi două, noaptea, după ce te vizitasem chiar în dimineaţa acelei zile, dumneata ai fost!! Mărturiseşte, dumneata ai fost?

— Săptămîna trecută, noaptea? Dar ce te-a apucat, flăcăule? Ai căpiat?

Tăcut, „flăcăul” îşi duse degetul arătător la frunte şi stătu aşa un minut pe gînduri, apoi pe faţa-i stoarsă de sînge şi încă răvăşită de spaimă apăru un zîmbet viclean, aproape triumfător.

— Ba da, dumneata ai fost, repetă el în sfirşit, în şoaptă, dar cu multă convingere. Ai intrat în odaie la mine, te-ai aşezat, fără să spui o vorbă, pe scaunul de lîngă fereastră şi ai stat acolo mai bine de un ceas; ai venit pe la ora unu după miezul nopţii şi trecuse ora două cînd ai plecat… Dumneata ai fost, dumneata! De ce m-ai speriat, pentru ce ai vrut să mă chinuieşti — nu înţeleg, dar sînt convins că ai fost dumneata!

Şi o ură nemărginită îi întunecă deodată privirea, cu toate că nu-şi putea stăpîni tremurul ce trăda o spaimă lăuntrică.

— Veţi afla îndată totul, domnilor, eu… eu… ascultaţi… Cu un gest febril apucă din nou foile împrăştiate pe masă, încercînd să le adune;

dar mîinile-i tremurau groaznic şi filele răzleţite nu i se supuneau; zăbovi mult pînă cînd, cu greu, izbuti să le aşeze, într-o aproximativă ordine.

În sfîrşit, lectura începu. Timp de vreo cinci minute, sufocîndu-se de emoţie, autorul articolului-surpriză citi cu glasul întretăiat şi cam incoerent; treptat, vocea-i deveni mai fermă, mai curgătoare, redînd clar şi nuanţat sensul frazelor. Din cînd în cînd, doar cîte un acces de tuse violent îl silea să-şi întrerupă lectura; pe la mijlocul articolului, însă, începu să răguşească tot mai mult; însufleţirea neobisnuită care punea treptat stăpînire pe el ajunse spre sfîrşit la o intensitate maximă, ca şi impresia penibilă, de altfel, pe care o încercau în acele momente ascultătorii lui. Iată conţinutul acestui „articol”:

CONFESIUNEA MEA

„Apres moi le deluge!”

Ieri dimineaţă, prinţul a trecut pe la mine; în timpul conversaţiei, mi-a propus să locuiesc în vila lui. Ştiam că are să insiste, şi eram sigur că o să-mi trîntească fără înconjur, că, acolo e mai uşor să mori printre oameni şi copaci, după cum se exprimă el. Dar astăzi n-a pronunţat cuvîntul a muri, ci a spus „ai s-o duci mai uşor” ceea ce, pentru mine, în starea în care mă aflu, e aproape, acelaşi lucru. L-am întrebat ce semnificaţie dă el în cazul acesta cuvîntului ,,copaci” şi pentru ce îmi pomeneşte mereu de aceşti „copaci”, pentru ca să aflu cu uimire că aş fi spus chiar eu mai zilele trecute că venisem la Pavlovsk cu gîndul să privesc pentru ultima oară copacii. Am obiectat că în momentul morţii e totuna dacă ai sub ochi copaci sau un zid de cărămidă şi că, pentru două săptămîni, nu merită să te sinchiseşti de aşa ceva, la cure îmi dădu imediat dreptate, explicînd totuşi că, după el, verdeaţa şi aerul curat vor avea cu siguranţă un efect binefăcător asupra organismului meu şi că în consecinţă starea de nelinişte şi visurile mele se vor schimba în bine. l-am obiectat din nou, rîzînd, că vorbeşte ca un materialist, la care mi-a răspuns cu zîmbetu-i obişnuit că a fost întotdeauna un materialist. Deoarece nu minte niciodată, nu sînt simple vorbe de clacă. Are un zîmbet de om bun; l-am observat mai atent acum. Nu ştiu dacă îl iubesc sau nu, n-am timp să-mi bat capul cu asta. Remarc numai un lucru: ura pe care de cinci luni o nutream împotriva lui aproape că s-a stins cu desăvîrşire în aceste ultime săptămîni. Cine ştie? Poale m-am dus la Pavlovsk numai ca să-l văd. Dar… atunci pentru ce mi-am părăsit odaia? Un condamnat la moarte nu trebuie să iasă din colţul lui, şi dacă acum aş fi fost hotărît să aştept pînă în ultimul moment, cu siguranţă nu mi-aş fi părăsit odaia pentru nimic in lume şi n-aş fi acceptat propunerea de „a muri” la el, la Pavlovsk.

Trebuie să mă grăbesc ca pînă mîine să termin neapărat această confesiune. Nu voi avea deci răgazul s-o recitesc şi s-o îndrept, nu-mi rămîne decît s-o revăd mîine, cînd o voi citi prinţului şi celor două-trei persoane care desigur se vor afla la el. Întrucît nu conţine nici un cuvînt fals, ci numai purul adevăr, suprem şi solemn, sînt curios să ştiu ce impresie îmi va produce cînd o voi reciti. De altfel, nici nu era nevoie să mai scriu cuvintele ,, adevăr suprem şi solemn ”; cînd nu-mi mai rămîn decît două săptămîni de trăit, oricum nu

face să mai mint, pentru că nu face nici să trăiesc doar două săptămîni; e cea mai bună dovadă că voi scrie numai purul adevăr (N.B. De reţinut următorul gînd: nu cumva sînt nebun în momentul acesta sau, mai bine zis, în unele momente? Mi s-a spus ca ceva absolut ieri că în ultimul stadiu al bolii, ftiziecii îşi pierd uneori, pentru un timp, capacitatea de a raţiona. Trebuie să verific mîine, după impresia pe care lectura mea o va produce asupra ascultătorilor. Chestiunea aceasta trebuie lămurită negreşit şi cît mai exact; altminteri nu pot întreprinde nimic.)

Mi se pare că am scris acum o prostie gogonată, dar n-am timp s-o mai îndrept, am spus-o; de altfel, chiar dacă mi-aş da seama că mă contrazic la fiece pas, îmi dau cuvîntul să nu modific nici un singur rînd măcar din acest manuscris. Vreau să verific, citindu-l mîine, dacă ideile mele au într-adevăr un curs logic, dacă sînt în stare să-mi observ greşelile şi dacă sînt fruste toate concluziile la care am ajuns în aceste şase luni de meditaţie între pereţii acestei camere, sau nu sînt decît rodul unui delir.

Dacă ar fi trebuit acum două luni să-mi părăsesc, ca astăzi, şi pentru totdeauna odaia şi să spun adio zidului lui Meyer, sînt sigur c-aş fi fost trist. Acum însă nu simt nimic asemănător, cu toate că mîine părăsesc şi odaia, şi zidul pentru vecie. Aşadar, convingerea mea că, pentru două săptămîni, n-are rost să regreţi ceva şi nici să te laşi pradă unor simple impresii sau senzaţii mi-a biruit firea şi este în măsură acum să-mi subordoneze sentimentele. Dar să fie oare adevărat? Să fie adevărat că firea mea e cu totul biruită? Dacă aş fi supus acum unor cazne, aş ţipa cu siguranţă şi n-aş mai susţine că nu face să ţipi şi să simţi durerea cînd nu ţi-au rămas decît cincisprezece zile de trăit.

Să fie adică adevărat că mi-au rămas doar cincisprezece zile de viaţă? în seara aceea, la Pavlovsk, am minţit: doctorul B. nu mi-a spus nimic şi nici nu m-a consultat vreodată; dar acum opt zile m-a examinat studentul Kislorodov; după convingerile sale e un materialist, ateu şi nihilist; de aceeu l-am şi chemat; îmi trebuia un om care, fără înconjur şi menajamente, să-mi spună în faţă tot adevărul. Aşa a şi făcut, nu numai fără înconjur, fără nici un fel de ceremonii şi menajamente, ci chiar cu o vădită plăcere (ceea ce, după părerea mea, era prea de tot). Mi-a trîntit-o verde-n faţa că nu mai am decît o lună de trăit, poate ceva mai mult dacă împrejurările îmi vor fi cu totul favorabile, dar nu este exclus să mor şi mai curînd. După părerea lui, s-ar putea întîmpla să mor şi subit, chiar mîine de pildă. S-au mai văzut asemenea cazuri, şi chiar alaltăieri, la

Kolomna, o tînără femeie, bolnavă de ftizie, într-o stare asemănătoare cu a mea, simţindu-se deodată rău în momentul cînd se pregătea să iasă după tîrguieli, s-a întins pe canapea, a scos un suspin şi a murit. Toate astea mi le-a spus Kislorodov cu o nepăsare ostentativă, vrînd să sublinieze parcă lipsa lui de sensibilitate faţă de asemenea fenomene şi avînd aerul că-mi face o mare onoare prin aceasta, adică arătîndu-mi că mă consideră şi pe mine o fiinţă superioară, aidoma cu el; o fiinţă care neagă totul şi căreia nu-i pasă de nimic, nici chiar de propria ei moarte. Oricum însă, un lucru rămîne cert: nu mai am decît o lună de trăit! Aici sînt convins că nu s-a înşelat cîtuşi de puţin.

Am fost surprins adineauri aiizindu-l pe prinţ că-mi vorbeşte de „ visele mele urîte". Cum de-a ghicit? Mi-a spus că la Pavlovsk „neliniştea şi visele mele" se vor schimba în bine şi de ce tocmai visele? Ori e medic, ori într-adevăr are o minte atît de pătrunzătoare, încit poate să ghicească multe lucruri. (Dar că, la urma urmei, e un ., idiot " nu încape îndoială.) Ca un făcut, cu puţin înainte de venirea lui, visasem ceva frumos (de altfel, am acum sute de halucinaţii de astea). Adormisem, cred, cu un ceas înaintea sosirii lui şi se făcea că eram într-o odaie (dar nu într-a mea). Camera era luminoasă, mai spaţioasă, mai înaltă şi mai bine mobilată decît a mea; erau acolo un dulap, un scrin, o canapea şi patul meu; acesta, mare şi larg, era acoperit cu o plapumă de mătase verde. Şi în odaia asta am zărit deodată o lighioană înspăimîntătoare, un fel de monstru. Semăna cu un scorpion, mult mai hidos însă şi mai înspăimîntător tocmai prin aceea că asemenea vietăţi nici nu există în natură, iar faptul că mi se arătase tocmai mie avea parcă un tîlc deosebit, plin de mister. Am putut s-o examinez foarte bine: era o reptilă lungă de vreo douăzeci de centimetri, cu trupul maroniu şi solzos; la cap era groasă de două degete, dar se îngusta din ce în ce mai mult spre coadă, încit vîrful era subţire de tot. Două labe, una la dreapta, alta la stînga, ieşeau din trunchi cam la vreo cinci centimetri de la cap, formînd un unghi de patruzeci şi cinci de grade; erau lungi cam de opt-nouă centimetri, încit, văzut de sus, monstrul avea forma unui trident. Capul nu i l-am observat bine, dar am zărit două mustăcioare nu prea lungi, ca două ace tari, tot de culoare cafenie. În vîrful cozii şi la extremităţile fiecărei labe se vedeau de asemenea cîte doi ţepi de acelaşi fel; erau deci şase cu totul. Lighioana se învîrtea turbată prin odaie, sprijinindu-se pe cele două labe şi pe coadă; trunchiul şi labele se încolăceau în mişcări iuţi de şerpi minusculi, producînd o impresie oribilă, dezgustătoare. Mă temeam grozav să nu mă muşte, căci mi se spusese că era veninoasă; dar mă chinuia mai mult gîndul; cine o trimisese în camera mea? Ce se unelteşte împotriva mea şi care-i

misterul? Lighioana se băga sub scrin, sub dulap, se strecura prin colţuri. Mă aşezai pe un scaun, cu picioarele sub mine. Îmi străbătu repede odaia şi dispăru de sub ochii mei, furişindu-se undeva, lîngă scaunul pe care şedeam. Speriat, începui s-o caut cu privirea, dar, în felul cum stăteam pe scaun, speram că nu va putea să mă atingă. Deodată auzii un mic zgomot în spate, foarte aproape de ceafa mea; mă întorsei şi zării lighioana urcînd pe perete în sus; ajunsese la înălţimea capului meu, şi coada ei, mişcîndu-se cu o repeziciune extraordinară, aproape să-mi atingă părul. Sării în picioare şi în aceeaşi clipă dispăru şi lighioana. Nu îndrăzneam să mă urc în pat, de frică să nu mi se vîre sub pernă. Atunci intră mama cu un cunoscut al ei în odaie. Începură să fugărească reptila, păreau însă foarte liniştiţi ca şi cum nu s-ar fi temut de ea deloc. De fapt, ei nu-şi dădeau seama de primejdie! Deodată, dihania ieşi din ascunzătoare şi se îndreptă spre uşă; de data asta, se tîra încet, fără zgomot; încetineala mişcărilor, care părea premeditată, îi dădea un aspect şi mai respingător, mai hidos. Mama deschise uşa şi o strigă pe Norma, căţeaua noastră — un terre-neuve enorm, cu părul negru şi zburlit; s-a prăpădit acum cinci ani. După ce se repezi în odaie, Norma se opri încremenită în faţa reptilei. Aceasta stătu şi ea; totuşi continua să se zvîrcolească, iar extremităţile labelor şi ale cozii se loveau de podea cu un sunet sec. Dacă nu mă înşel, teama mistică e un sentiment pe care animalele nu-l pot avea; totuşi mi s-a părut atunci că frica de care a fost cuprinsă Norma avea ceva neobişnuit, de esenţă oarecum mistică, ca şi cum ar fi presimţit şi ea o enigmă fatală în apariţia înspăimîntătoarei dihănii. Căţeaua se trase încet dinaintea reptilei, care înainta cu prudenţă şi fără zgomot spre duşmanul ei; părea că nu aşteaptă decît momentul să se repeadă şi s-o muşte. Norma tremura din toate încheieturile, dar, în ciuda spaimei care o cuprinse, ţintuia monstrul cu nişte ochi plini de furie. Deodată căscă botul ei roşu, arătîndu-şi colţii teribili, şi după un moment de pîndă încordată, hotărîndu-se parcă, se năpusti asupra lighioanei, înşfăcînd-o cu dinţii. Pesemne că aceasta se smuci cu putere ca să scape din botul cîinelui, pentru că o văzui pe Norma prinzînd-o încă o dată din zbor şi înşfăcînd-o de două ori, cu mari sforţări, pentru a încerca apoi s-o înghită, trăgînd-o spre gîtlej. Solzii trosniră sub dinţii animalului; coada şi capul reptilei se zvîrcoleau cu o repeziciune înspăimîntătoare, atîrnind din botul Normei. Deodată căţeaua urlă, schelălăind de durere; reptila reuşise să-i înţepe limba. Neputînd suporta durerea, Norma îşi descleştă fălcile; atunci văzui între dinţii ei hidosul animal, care, pe jumătate strivit, tot se mai zbătea; din trupul făcut aproape terci, se prelingea pe limba căţelei un lichid albicios, asemenea aceluia pe care-l scoate un gîndac strivit.

În clipa aceea m-am trezit şi în camera mea apăru prinţul.

Ippolit îşi întrerupse brusc citirea.

- Domnilor, rosti el puţin jenat, n-am mai recitit manuscrisul dar mi se pare că am scris aici multe lucruri de prisos. Visul acesta…..

- Cam aşa este, se grăbi sâ confirme Ganea.

- Recunosc, sînt prea multe amănunte care se referă numai la mine personal…

Spunînd aceste vorbe, Ippolit părea ostenit la culme, sleit de puteri, şi-şi şterse cu o batistă sudoarea ce-i îmbrobonase fruntea.

- Cam prea mult te ocupi de propria dumitale persoană, strecură printre dinţi Lebedev.

- Domnilor, încă o dată, nu silesc pe nimeni să mă asculte; cei pe care nu-i interesează n-au decît să plece.

- Uite-l că-i dă pe oameni afară dintr-o casă străină, bombăni pe înfundate Rogojin.

- Şi dacă ne-am ridica cu toţii şi-am pleca? interveni pe neaşteptate Ferdîşcenco, care nu cutezase să rostească o vorbă pînă atunci.

Ippolit lăsă ochii în jos, apucînd manuscrisul; în clipa următoare însă, înălţă capul, ochii îi sclipiră şi cele două pete roşii i se accentuară pe obraji.

- Nu ţii deloc la mine, spuse el, privindu-l ţintă pe Ferdîşcenko. Se auziră rîsete; de altfel, cei mai mulţi nu rîdeau. Tînărul roşi de-a binelea.

- Ippolit, spuse prinţul, lasă lectura şi dă-mi manuscrisul. Ai să te culci aici, în odaia mea. Vom mai vorbi de asta chiar azi, înainte de culcare, şi mîine; dar să fim bine înţeleşi că n-ai să mai desfaci niciodată filele acestea. Vrei?

- Dar cum e cu putinţă? se opuse Ippolit, mirat peste măsură. Domnilor! strigă el numaidecît cu o însufleţire înfrigurată, e un episod stupid; în care n-am ştiut să mă port. De aici încolo nu mai întrerup lectura. Cine are urechi — să asculte…

Sorbi grăbit o înghiţitură de apă şi tot atît de grăbit îşi puse coatele

pe masă, ferindu-se de priviri, apoi, cu aceeaşi îndărătnicie reîncepu lectura. De altfel, jena de care fusese cuprins la un moment dat dispăru curînd…

Ideea că nu merită să trăieşti cînd ştii că ţi-au rămas doar cîteva săptămîni (continuă el) a început, dacă nu mă înşel, să mă preocupe intens acum o lună, cînd mai aveam deci înaintea mea încă patru săptămîni de viaţă. Dar ea pusese cu totul stăpînire pe gîndurile mele abia acum trei zile, din seara aceea cînd am fost la Pavlovsk. Prima dată cînd m-am simţit pătruns de gîndul acesta a fost pe terasa prinţului, în momentul cînd am făcut ultima încercare de a mă bucura de viaţă; doream să mă simt între oameni, să privesc copacii (aşa am şi spus, mi se pare), mă pasionasem, susţineam drepturile lui Burdovski, ale „aproapelui meu", visam că toţi îmi vor deschide braţele şi mă vor strînge la pieptul lor, că îmi vor cere iertare, nu ştiam nici eu pentru ce anume şi, la rîndu-mi, le-aş fi cerut şi eu iertare; într-un cuvînt, mi-am încheiat socotelile cu viaţa ca un neghiob şi chiar atunci, în acele cîteva ore, încolţi în mintea mea această „convingere supremă ". E de mirare chiar cum de am putut să trăiesc şase luni încheiate fără această „convingere"! Mă ştiam atins de tuberculoză, boală care nu iartă, îmi dădeam perfect de bine seama şi nu căutam să-mi fac iluzii. Cu atît mai năvalnic creştea în mine dorinţa de a trăi; mă agăţăm de viaţă, voiam să trăiesc cu orice preţ. Admit că am putut să mă înfurii atunci împotriva destinului orb care, nu ştiu pentru ce, hotărîse să mă strivească ca pe o gînganie; dar cum se face că n-am rămas la această ură? Ce rost avea să încep a trăi cu adevărat, ştiind că nu-mi este îngăduit să încep nimic; încercam, ştiind bine că n-am la ce să mai încerc. Ajunsesem să nu mai fiu în stare să citesc o carte pînă la capăt; renunţasem la citit; ce rost mai are să citeşti, să-ţi îmbogăţeşti mintea cu noi cunoştinţe numai pentru şase luni; gîndul acesta m-a făcut de repetate ori să arunc cartea pe care o aveam în mină. Da, zidul casei Mever ar putea povesti multe! Am notat pe el multe lucruri. Nu era pe acest perete murdar o singură pată pe care să n-o fi cercetat. Blestemat zid! Şi totuşi nimic mai scump decît toţi copacii din Pavlovsk sau, mai bine zis, ar trebui să-mi fie mai scump, dacă totul nu mi-ar fi acum egal.

Îmi amintesc limpede astăzi cu ce nesaţ începusem atunci să urmăresc viaţa lor; înainte, niciodată nu mă interesase atît. Uneori îl aşteptam cu nerăbdare şi ocări pe Kolea, cînd eram prea suferind ca să pot ieşi din cameră. Toate nimicurile şi zvonurile, cele mai neînsemnate palavre au început să mă intereseze în aşa măsură, încît cred că am ajuns un bîrfitor. Nu înţelegeam, de pildă, cum oamenii

aceştia, care aveau atîta viaţă în ei, nu erau în stare să-şi facă o avere (de altfel, nici acum nu înţeleg). Am avut prilejul să cunosc un biet nevoiaş, care, după cîte mi s-au povestit mai tîrziu, murise de foame, şi-mi amintesc că ştirea m-a scos din sărite; dacă s-ar fi putut face ca nenorocitul acela să învie, cred că l-aş fi omorît pe loc. Cîteodată mă simţeam mai bine săptămîni de-a rîndul şi puteam ieşi în stradă; curînd însă, strada începu să mă indispună şi la urmă să mă exaspereze chiar; de aceea stăteam zile întregi închis în casă, cu toate că aş fi putut ieşi la fel ca toată lumea. Nu puteam suporta forfota mulţimii din jurul meu, toţi oamenii aceştia care mişună în toate părţile cu feţele preocupate, posomorite, veşnic îngrijorate, acel du-te-vino necontenit de pe trotuare. De ce această veşnică amărăciune a oamenilor, agitaţia şi frămîntarea lor fără sfîrşit, expresia aceasta de răutate în ochi (căci sînt răi, răi, răi)? A cui e vina dacă sînt nenorociţi şi nu ştiu să trăiască atunci cînd au în perspectivă şaizeci de ani de viaţă! Pentru ce s-a lăsat Zarniţîn să moară de foame cînd mai avea şaizeci de ani înaintea lui? Şi fiecare, arătîndu-şi zdrenţele, mîinile bătătorite, se înfurie şi strigă; Muncim ca nişte vite, ne zbatem, sîntem flămînzi şi săracii Alţii nu muncesc, nu se căznesc şi totuşi sînt bogaţi…! (Eternul refren!) Şi în timp ce aceştia se bucură de binefacerile vieţii, vezi cîte un biet prăpădit din tagma „domnilor ajunşi în mizerie", cum e, de pildă, Ivan Fomici Surikov (cel care locuieşte în casa noastră, deasupra), îl vezi cum aleargă cu limba scoasă după o bucăţică de pîine. Îl vezi îmbrăcat într-o haină ruptă în coate şi fără nasturi, îndeplinind tot felul de comisioane pentru diverşi indivizi, la orice oră, de dimineaţă pînă seara; încercaţi să-l trageţi de limbă. ,,Sînt sărac, nevoiaş, un cerşetor; nevastă-mea a murit cu zile, n-am avut cu ce să-i cumpăr doctorii; iarna trecută mi-a îngheţat copilaşul cel mic, s-a prăpădit de frig; fiica cea mai mare a ajuns o ţiitoare… " Mereu se plînge, mereu se vaită! Dar nu simt şi n-am simţit vreodată nici un fel de milă faţă de aceşti becisnici - o spun cu un dispreţ plin de mîndrie! Pentru ce nu e şi el un Rotschild? A cui e vina dacă nu a ajuns milionar la fel ca Rotschild, că n-are grămezi de coroane şi napoleoni de aur? Din moment ce trăieşte, totul e în puterea lui! A cui e vina dacă nu înţelege acest adevăr?

O, acum totul mi-e perfect egal, acum, cînd mi-a rămas de trăit atît de puţin, nu face să mă mai necăjesc, dar atunci, o repet, noaptea îmi muşcam perna, îmi sfîşiam plapuma de furie. Ah! ce visuri îmi făuream pe atunci, cît aş fi dorit ca, tînăr cum sînt, la optsprezece ani, să mă fi găsit în stradă, singur, în zdrenţe, fără adăpost, fără lucru, fără pîine, fără părinţi, fără prieteni, într-un oraş imens, lihnit de foame şi umilit (cu atît mai bine!), dar să fi fost sănătos, şi atunci aş fi arătat eu…

Ce anume aş fi arătat?

O, vă închipuiţi cumva că nu-mi dau seama cît de mult m-am înjosit prin această Confesiune a mea? Cine oare nu mă va privi ca pe un băieţandru care nu cunoaşte viaţa, uitînd că am lăsat cu mult în urmă cei optsprezece ani ai mei şi că în timpul acestor şase luni am ajuns un bătrîn? Dar lasă-i să-şi bată joc, să spună că toate astea nu sînt decît nişte poveşti. într-adevăr, mă gîndeam numai la poveşti. Cu ele îmi umpleam nopţile lungi de insomnie; mi le amintesc acum pe toate.

E cazul oare să le repet acum. cînd şi pentru mine însumi tim-pul poveştilor a trecut? Şi cui le-aş spune? Visurile acelea mă distrau cînd am ajuns să-mi dau seama că nu mai am nevoie să studiez nici măcar gramatica grecească, cum îmi pusesem odată în gînd; ,,o să mă curăţ înainte de a ajunge la sintaxă", mi-am zis încă de la primele pagini şi am aruncat cartea sub masă. Zace acolo şi acum. I-am interzis Matrionei s-o ridice.

Acela în mîinile căruia va cădea această ,,Confesiune" a mea şi care va avea răbdarea s-o citească pînă la capăt mă va considera poate un nebun sau mă va privi ca pe un şcolar; dar, cel mai probabil, va fi dispus să vadă în mine un condamnat la moarte, care, bineînţeles, a ajuns la concluzia că toţi ceilalţi oameni, în afară de el, nu ştiu deloc să preţuiască viaţa, prea o risipesc fără să-şi dea seama de valoarea ei, lenevesc prea mult, nu profită îndeajuns de viaţă, şi, ca atare, toţi pînă la unul sînt prea nevrednici s-o trăiască! Ei bine, să ştiţi că cititorul acesta se va înşela, şi că situaţia mea de condamnat la moarte n-are nici o influenţă asupra convingerii mele. Întrebaţi-i numai, întrebaţi-i de la cel dîntîi pînă la cel din urmă, în ce constă fericirea? O, fiţi siguri că Cristofor Columh a fost fericit nu atunci cînd a descoperit America, ci cînd era pe cale s-o descopere; fiţi siguri că apogeul fericirii lui a fost atins poate exact cu trei zile înainte de a fi descoperit Noul Continent, atunci cînd echipajul, răzvrătit de disperare, era cît pe-aci să întoarcă corabia înapoi, spre Europa! Dar nu de Noul Continent e vorba acum, lua-l-ar naiba! Columb a murit fără să-l fi văzut cum trebuie şi, de fapt, nici n-a ştiut vreodată ce anume descoperise. Esenţialul este viaţa, numai viaţa, calea veşnică, necurmată spre descoperirea vieţii, actul descoperirii ca atare şi nicidecum descoperirea în sine! Dar ce rost au frazele acestea? Mă tem că tot ce spun aici e aşa de banal, încît risc să fiu luat, fără îndoială, drept un şcolar din clasele inferioare care şi-a scris prima teză pe tema liberă ,,Un răsărit de soare ", sau în cel mai bun caz vor afirma că voiam poate să spun ceva, dar că n-am ştiut…

să-mi dezvălui gîndul, cu toată dorinţa şi strădania mea. Voi adauge totuşi că în orice idee omenească genială ori nouă, sau, pur şi simplu, chiar în orice idee cît de cît serioasă ce încolţeşte în capul unui om, există ceva care nu se poate comunica altuia chiar dacă ai scrie volume întregi, străduindu-te să explici această idee vreme de treizeci şi cinci de ani; întotdeauna va rămîne ceva netransmisibil, ceva care în ciuda străduinţelor tale nu va voi să iasă din cutia ta craniană şi va zăcea acolo mereu, pînă cînd nu vei mai ţi, fără să fi exprimat sensul major al ideii tale. Iar dacă nici eu n-am ştiut să redau acum tot ce m-a obsedat în timpul acestor şase luni, se va înțelege cel puțin că am plătit mult prea scump „convingerea mea supremă”, la care ani ajuns în momentul de față. Tocmai acest lucru am socotit eu necesar, din anumite motive, să scot la lumină în prezenta ,,Confesiune”. Aşadar, continuu.

VI

Nu vreau să mint: în cursul acestor şase luni, viitoarea vieţii m-a prins de cîteva ori şi pe mine în mrejele ei; uneori mă absorbea într-atît, încît îmi uitam condamnarea sau, mai bine zis, nu voiam să mă gîndesc la ea, ba desfăşuram şi oarecare activitate. Ar fi cazul să arăt aici şi condiţiile în care trăiam. Acum opt luni, cînd boala mea începu să se agraveze, am rupt toate relaţiile cu lumea şi m-am depărtat de vechii mei camarazi. Am fost întotdeauna un om destul de posac, încît m-au dat foarte curînd uitării, ceea ce, desigur, s-ar fi întîmplat şi fără împrejurarea asta. Acasă, adică „în familie", duceam o viaţă la fel de retrasă. Acum cinci luni, m-am închis definitiv în odaie şi m-am izolat complet de familia mea. Dorinţele mi se respectau cu sfinţenie şi nimeni nu îndrăznea să intre la mine decît în orele cînd se deretica prin cameră şi cînd mi se aducea mîncarea. Mama îmi primea poruncile tremurînd şi nici nu îndrăznea să se vaiete în faţa mea, în rarele ocazii cînd îi îngăduiam să intre în odaia mea. Îi bătea întruna pe ceilalţi copii, să nu facă larmă şi să nu-mi tulbure liniştea; într-adevăr, mă cam plîngeam de ţipetele lor; îmi închipui ce mult mă iubesc ei acum! „Credinciosul meu Kolea", cum l-am poreclit, cred că a avut şi el de suferit din cauza caracterului meu. În ultimul timp, de altfel, şi el m-a chinuit destul; era şi firesc: oamenii sînt făcuţi ca să se chinuiască unii pe alţii. Băgasem de seamă că-mi suporta irascibilitatea ca şi cum s-ar fi jurat să cruţe un bolnav, şi, bineînţeles lucrul acesta mă exaspera; se pare că-şi propusese să imite „smerenia creştinească" a prinţului, ceea ce-l făcea puţin cam ridicol. E un băiat tînăr şi entuziast care, bineînţeles, se ia după alţii, uneori însă găseam că era timpul să înceapă a trăi după capul lui. Îl iubesc mult. L-am chinuit şi pe Surikov, care locuieşte deasupra noastră şi care aleargă de dimineaţă pînă seară cu tot felul de comisioane; i-am demonstrat mereu că, dacă e sărac, vina era a lui, într-aşa fel, încît pînă la urmă a încetat să mai vină pe la mine. E un om nenorocit, ajuns la ultimul grad de umilinţă. (N. B. Se spune că umilinţa e o forţă uriaşă; va trebui să-l întreb pe prinţ în privinţa aceasta, doar e expresia lui.) Dar, în martie trecut, urcîndu-mă la dînsul ca să văd copilul care, spunea el, „îngheţase", fără să vreau am zîmbit ironic în faţa cadavrului, spunîndu-i din nou lui Surikov că „era vina lui"; deodată buzele nenorocitului tremurară, cu o mînă mă apucă de umăr şi cu cealaltă îmi arătă uşa, şoptindu-mi: „Pleacă!". Am ieşit, şi gestul lui mi-a plăcut mult, mi-a plăcut chiar atunci, în momentul cînd mă dădea afară; dar cuvintele lui mi

se întipăriseră adînc şi, amintindu-mi mai tîrziu de ele, mi-au trezit de fiecare dată un sentiment penibil de milă ciudată şi dispreţuitoare. Chiar sub lovitura unei astfel de ofense (îmi dau seama că l-am jignit, cu toate că nu era deloc în intenţia mea), chiar într-un asemenea moment, omul acesta n-a fost în stare să-şi iasă din fire! Jur că tremuratul buzelor lui în clipele acelea nu era provocat de furie; m-a apucat de umeri şi a rostit superbul lui „pleacă ” absolut fără nici o mînie. A făcut-o cu multă demnitate; cu foarte, multă chiar, care de altfel nu i se potrivea deloc (încît, la drept vorbind, avea un aer destul de comic), dar în atitudinea lui nu era nici un pic de răutate. E posibil să fi început deodată, pur şi simplu, să mă dispreţuiască. De atunci, cînd îl întîlneam pe scară, ceea ce s-a întîmplat de două sau trei ori, se grăbea să-şi scoată pălăria, lucru pe care nu-l făcea înainte, dar în loc să se oprească, la fel ca altădată, trecea grăbit şi cu un aer jenat pe lîngă mine. În tot cazul, chiar dacă mă dispreţuia, o făcea în felul lui: „dispreţuia cu umilinţă”. Îmi pun întrebarea dacă nu cumva îşi scotea pălăria numai de frică, fiindcă eram fiul creditorului său, căci se împrumută mereu de la mama mea, e veşnic dator vîndut şi nu izbuteşte nicicum să scape de datorii, înclin să cred că asta trebuie să fie explicaţia. Am vrut mai întîi să stau de vorbă cu el ca să ne lămurim şi sînt convins că, după zece minute, mi-ar fi cerut iertare; pe urmă, am judecat însă că e mai bine să-l las în pace.

Cam tot pe atunci, adică pe la mijlocul lui martie, cînd i se-ntîmplase lui Surikov să-i „îngheţe” copilul, m-am simţit pe neaşteptate mult mai bine şi starea aceasta se menţinu vreo două săptămîni. Începui să ies la aer, de cele mai multe ori pe înserat. Îmi plăceau serile de martie, cînd începe a se lăsa un geruleţ uşor şi cînd se aprind felinarele de gaz aerian. Făceam uneori plimbări destul de lungi. Într-o zi, aflîndu-mă în cartierul Şestilavocinaia, a trecut pe lîngă mine, venind din urmă, unul din tagma „domnilor ajunşi în mizerie”; pe întuneric nu i-am putut desluşi trăsăturile feţei, dar am putut observa că era îmbrăcat prea uşor pentru acel anotimp, într-un paltonaş scurt şi ponosit, şi că ducea în mînă ceva învelit în hîrtie. Cînd a ajuns în dreptul felinarului, la vreo zece paşi înaintea mea, am băgat de seamă că-i căzuse ceva din buzunar. Mă grăbii să ridic obiectul, era şi timpul de altfel, pentru că se şi repezise unul îmbrăcat într-un caftan lung, dar, văzînd obiectul în mîinile mele, nu mai făcu gură, ci se mulţumi să arunce o privire fugară asupra prăzii jinduite şi se topi în întuneric. Ţineam în mînă un portofel mare, din piele roşie, de modă veche şi plin doldora; nu ştiu de ce, am bănuit însă de la prima ochire că putea să conţină orice, afară de hani. Trecătorul care-l pierduse se depărtase între timp cu mai bine de

patruzeci de paşi şi apoi dispăru în mulţime. Am alergat după dînsul, strigîndu-l; întrucît însă, afară de un „Hei”, n-am avut cum să-l strig, el nici măcar nu-şi întoarse capul. La un moment dat, îl văzui cotind la stînga şi dispărînd pe poarta unei case. Cînd am ajuns acolo, sub poarta întunecoasă nu mai era nimeni. Era o casă enormă, de tipul caselor de raport, cu locuinţe mici, construite în scop de speculă; unele dintre ele numără pînă la o sută de locuinţe. Ajungind la capătul gangului, mi s-a părut că zăresc în fund, în colţul din dreapta curţii imense mişcîndu-se silueta unui om. Străbătui cu pas grăbit curtea pînă în fund şi dădui de o intrare; scara era îngustă, foarte murdară şi întunecoasă, de sus venea un zgomot de paşi; cineva urca treptele Mă repezii pe scară în sus, sperînd că pînă i se va deschide uşa acolo unde se va opri, îl ajung din urmă. Aşa s-a şi întîmplat. De la un cat la altul, scara se întindea cu nişte trepte mici şi numeroase, aşa încît începui să mă sufoc; se auzi deschizîndu-se şi apoi trîntinduse o uşă la etajul patru; mai aveam de urcat încă trei caturi. Mai trecură cîteva minute pînă am ajuns sus şi, trăgîndu-mi din greu răsuflarea, am dat în sfîrşit de sonerie. Mi-a deschis o femeie, care tocmai atunci punea să se încingă samovarul într-o bucătărioară minusculă. Mă ascultă tăcută, fără să priceapă mure lucru, fireşte, şi tot tăcută îmi deschise uşa spre încăperea vecină, o cameră la fel de mică, foarte joasă, cu mobilă infectă de duzină şi cu un pat imens, după al cărui polog zăcea „Terentici” (aşa îl strigă femeia), pare-se beat criţă. Pe masă, într-un sfeşnic de fier, ardea un capăt de lumînare şi alături trona o sticlă de jumătate de litru cu un rest de băutură pe fund. Terentici mormăi ceva pe sub nas şi îmi făcu semn spre uşa următoare; femeia plecase şi nu-mi rămînea altceva de făcut decît să deschid această uşă. Intrai deci în odaia de alături.

Era o cameră şi mai mică decît prima, încît cu greu îmi făcui loc într-însa; un pat îngust ocupa aproape jumătate din încăpere; mai erau acolo trei scaune simple cu tot felul de zdrenţe pe ele şi o masă de bucătărie aşezată în faţa unei canapele vechi, acoperită cu muşama; între masă şi pat de-abia se putea trece. Pe masă ardea o lumînare de seu pusă într-un sfeşnic la fel cu cel din odaia vecină; pe pat plîngea un prunc de vreo trei săptămîni, judecind după ţipete; îl înfăşa o femeie, îmbrăcată sărăcăcios şi neglijent; părea tînără încă, dar cu faţa suptă şi de o paloare impresionantă, de-abia coborîtă, probabil, din patul de lehuzie; iar ţîncul nu se potolea şi ţipa întruna, nerăbdător să-şi amăgească foamea cu pieptul secătuit al mamei. Pe canapea dormea un alt copil, o fetiţă de vreo trei ani, învelită se pare cu o redingotă. Lingă masă, un domn, în haine ponosite (apucase să-şi scoată paltonul şi-l aruncase pa pat), desfăcea hîrtia în care era

înfăşurată o pîine şi doi cîrnaţi subţiri. Se mai vedeau pe masă bucăţi de pîine neagră şi un ceainic cu ceai. De sub pat se zăreau o valiză descuiată şi două legături cu nişte boarfe.

Într-un cuvînţ, o dezordine îngrozitoare. De la început chiar, am avut impresia că atît bărbatul, cît şi femeia erau oameni de condiţie bună, dar ajunşi din cauza mizeriei într-un asemenea hal de decădere, cînd însăşi dezordinea aceasta frînge şi ultima încercare de a lupta împotriva ei, ba chiar îi aduce pe oameni într-o stare cînd încep să simtă nevoia desperată de a găsi în această dezordine, în fiece zi mai haotică, un fel de voluptate amară şi răzbunătoare.

În momentul cînd am intrat, domnul acela, care ajunsese cu puţin înaintea mea, îşi desfăcea pachetul, povestindu-i soţiei ceva grăbit şi agitat; femeia, deşi nu terminase de înfăşat copilul, se porni pe plîns; ştirile nu erau, probabil, cum era şi de aşteptat, îmbucurătoare. Domnul, în vîrstă de vreo douăzeci şi opt de ani, avea o faţă smeadă şi uscăţivă, încadrată de nişte favoriţi negri, bărbia fiindu-i rasă cu grijă; chipul lui mi-a părut destul de fin şi chiar plăcut; era posomorît, cu privirea cam încruntată şi cu acea nuanţă de mîndrie bolnăvicioasă, prea sensibilă şi uşor iritabilă. La intrarea mea se produse o scenă pe cît de penibilă, pe atît de stranie.

Există firi care se complac într-o stare de susceptibilitate excesivă, resimţind o supremă voluptate mai cu seamă în momentele cînd (şi aceasta se petrece întotdeauna aproape vertiginos) enervarea lor atinge punctul culminant; în clipele acelea, se pare că oamenii de această factură preferă să sufere o nedreptate, să fie jigniţi, maltrataţi. De obicei, asemenea indivizi prea irascibili încearcă după aceea mustrări de conştiinţă amare, se chinuiesc, se zbuciumă, dacă bineînţeles nu sînt lipsiţi de inteligenţă pentru a-şi da seama că s-au cam întrecut cu măsura. Domnul acela mă privi, timp de cîteva secunde, în culmea uimirii, iar nevastă-sa cu frică, de parcă ar fi fost de neconceput, cu totul absurd, ca cineva să-i viziteze; în clipa următoare, el se năpusti asupra mea, înfuriat la culme; nici n-apucasem măcar să rostesc o vorbă, dar el, văzîndu-mă îmbrăcat corect, se simţi, pesemne, foarte jignit prin faptul că am îndrăznit să pătrund cu atîta neobrăzare în colţul său şi să văd condiţiile înspăimîntătoare în care stătea şi de care se ruşina atît de mult. Era firesc deci să se bucure de prilejul ce se ivise pentru a-şi descărca măcar pe cineva toată ura strînsă de pe urma necazurilor ce se abătuseră pe capul lui. Un moment am crezut chiar că e gata să mă ia la bătaie; pălise ca o femeie isterică lovită de acces, îngrozind-o pe nevastă-sa.

— Cum ai îndrăznit să intri aici? Ieşi afară, strigă el tremurînd şi articulînd cu greu cuvintele. Dar în aceeaşi clipă zări portofelul în mîinile mele.

— Mi se pare că l-aţi pierdut pe drum, îi spusei eu cit se poate de calm şi rece. (După cum se şi cuvenea de altfel.)

Cuprins de uimire, rămase înmărmurit în faţa mea şi un timp părea că nu e în stare să priceapă nimic; pe urmă pipăi grăbit buzunarul interior al hainei, îşi căscă înspăimîntat gura şi, dumerindu-se, se lovi cu palma pe frunte.

— Dumnezeule! Unde l-ai găsit?

l-am explicat în cîteva cuvinte şi pe un ton sec împrejurările în care am ridicat portofelul, cum am alergat după el strigîndu-l şi cum, în sfîrşit, bîjbîind prin întuneric, am urcat în urma lui scara.

— O, Doamne! exclamă el din nou, întorcîndu-se către nevastă-sa, aici am toate actele mele, ultimele dovezi ce mi-au mai rămas, aici e totul… O, domnul meu, nici nu ştii ce ai făcut pentru mine! Aş fi fost un om pierdut!

Între timp pusesem mîna pe clanță, cu intenția să mă retrag fără zăbavă; simțeam însă că mă sufoc şi tulburarea mea răbufni într-un acces teribil de tuse, care îmi tăie picioarele. Într-o clipă văzui cum domnul acela se repede căutînd un scaun, cum apucă nişte zdrenţe şi le aruncă pe podea, venind apoi lîngă mine şi aşezîndu-mă cu grije. Dar tusea mea nu se potolea şi mai ţinu încă vreo trei minute. Cînd îmi venii în fire, el stătea lîngă mine pe un alt scaun, de pe care dăduse jos, probabil, alte boarfe şi mă privea îngrijorat.

— Eşti bolnav…mi se pare? rosti el cu tonul caracteristic medicului cînd începe să consulte un pacient. Eu sînt… medic (n-a spus: doctor), şi, spunînd asta, făcu un gest cu mîna, arătîndu-mi, nu se ştie de ce, interiorul locuinței lui, ca un fel de protest împotriva situaţiei în care se afla; văd că dumneata…

— Am tuberculoză, îl lămurii scurt şi mă ridicai. Se ridică şi el îndată.

— Poate că exagerezi şi… luînd anumite măsuri… Părea derutat, neizbutind parcă să-şi revină în fire; portofelul îl ţinea tot în mînă.

— O, n-aveţi nici o grijă, întrerupsei eu, punînd din nou mîna pe

clanţa uşii; săptămîna trecută m-a consultat B. (am strecurat special numele lui B.); soarta mea e pecetluită. Iertaţi-mă…

Am dat iarăşi să deschid uşa şi să plec, lăsîndu-l pe bietul doctor aiurit, tremurînd de recunoştinţă şi profund ruşinat, dar un nou acces de tuse afurisită mă ţintiţi locului. Atunci, medicul meu stărui să mai şed puţin pe scaun şi să mă odihnesc; se întoarse către nevastă-sa, care îi susţinu rugămintea şi, fără a-şi părăsi locul, îmi spuse cîteva cuvinte de recunoştinţă; cînd vorbea, părea stînjenită, iar obrajii palizi, traşi, i se acoperiră de roşeaţă. Am cedat, dar cu aerul omului care se teme ca nu cumva să-i incomodeze şi care, în orice clipă, este gata să se ridice şi să plece (aşa se şi cuvenea). Dar mustrările de cuget nu-i mai dădură pace doctorului, o vedeam bine.

— Dacă eu… începu el, ezitînd şi întrerupîndu-se mereu, iţi sînt atît de recunoscător şi mă simt atît de vinovat faţă de dumneata… Eu… să vezi… şi arătă încă o dată cu mîna, interiorul, în momentul de faţă mă aflu într-o situaţie…

— O, am zis eu, nu-i greu de înţeles; e limpede: ţi-ai pierdut, probabil, postul şi ai venit să faci intervenţii şi să-ţi cauţi un alt serviciu?

— Cum de ai ghicit?… întrebă el surprins.

- Se vede cît de colo, am răspuns, fără să vreau, cu o nuanţă de ironie. Mulţi vin aici din provincie mînaţi de speranţe, umblă, aleargă şi trăiesc în condiţii asemănătoare.

Atunci el îşi dădu drumul şi vorbi aprins, cu tremur în glas si pe buze; se plînse de soarta-i năpăstuită şi, drept să spun, povestea lui m-a captivat într-atîta, încît nici măcar n-am observat cum trecuse aproape o oră încheiată. Îmi povesti istoria lui, de altfel foarte obişnuită. Era medic într-o gubernie şi avea un post bunicel. Nişte răuvoitori porniră împotrivă-i o campanie de intrigi, în care o amestecară pînă şi pe nevastă-sa. El se ţinu dîrz şi mîndru; interveni o schimbare a guvernatorului în favoarea duşmanilor săi; aceştia au căutat să-l sape şi să-l defăimeze; în cele din urmă, el îşi pierdu slujba şi cu banii ce-i mai rămăseseră veni la Petersburg ca să se reabiliteze. Aici, bineînţeles, multă vreme nimeni nu a vrut să-l primească, pe urmă binevoiră să-l asculte, dar îi respinseseră cererile, după aceea îl mai ascultară şi-i dădură oarecare speranţă şi făgăduieli vagi, pe urmă îi făcură o aspră admonestare, apoi îi cerură un memoriu, pe urmă refuzară să-i primească memoriul şi-i spuseră

să depună o cerere — într-un cuvînt, de cinci luni bătea astfel toate pragurile, umblînd să i se facă dreptate; nu mai avea nici un han, ultimele boarfe ale nevesti-sii fuseseră amanetate, zilele acestea soţia lui a născut, „astăzi… cererea mea a fost respinsă definitiv şi aproape că n-am nici de pîine, n-am nimic, nevastă-mea a născut. Eu, eu… "

Sări de pe scaun şi se întoarse să-şi ascundă faţa. Nevastă-sa plîngea într-un colţ, copilul începu iar să scîncească. Mi-am scos carnetul pentru a nota cîteva date. Isprăvind, m-am ridicat să plec, iar el tot mai stătea înainte-mi şi mă privea cu teamă şi curiozitate.

— Am notat numele dumitale, îl lămurii eu, şi celelalte amănunte: locul unde ai avut serviciul, numele guvernatorului *etc.* Am un prieten, fost coleg de şcoală, Bahmutov, al cărui unchi, Piotr Matveevici Bahmutov, consilier de stat, este director…

- Piotr Matveevici Bahmutov! exclamă medicul meu aproape tremurînd, păi de el depinde totul!

Într-adevăr, totul în povestea acestui amic, ca şi dezlegarea ei favorabilă, la care am contribuit cu totul întîmplător, s-a potrivit în aşa fel, de parcă fusese anume aranjat pentru un asemenea sfîrsit, exact ca în romane. Le-am spus acestor sărmani că nu trebuie să-şi pună prea mari speranţe în intervenţia mea, că nu sînt decît un biet licean (am exagerat dinadins, căci de fapt, terminasem liceul de mult şi deci nu mai eram un licean) şi ca atare nu le-ar folosi la nimic să-mi cunoască numele, dar că mă voi duce imediat în cartierul Vasilevski Ostrov, la colegul meu Bahmutov, şi întrucît ştiu precis că unchiul său, consilier de stat, om neînsurat şi fără copii, îşi adoră nepotul şi ţine la el ca la ochii din cap, considerîndu-l ultimul vlăstar al familiei sale, „nu este exclus ca acest coleg al meu să poată face ceva pentru dumneata şi pentru mine, bineînţeles, intervenind pe lîngă unchiul său… "

— Nu cer decît să mi se dea voie să-i explic Excelenţei sale toată situaţia! Numai să-mi acorde cinstea de a-i expune verbal! exclamă el tremurînd din tot corpul şi cu ochii înfriguraţi, de parcă ar fi fost scuturat de febră.

Chiar aşa a şi spus: să-mi acorde cinstea.

Repetînd încă o dată că intervenţia mea are prea puţini sorţi de izbîndă şi că ar fi de fapt să încerc marea cu degetul, adăugai că dacă a doua zi, în cursul dimineţii, nu vin la ei, înseamnă că totul a rămas

baltă şi n-au ce să mai aştepte. M-au condus cu plecăciuni, făcînd impresia unor oameni care nu mai sînt în minţile lor. N-am să uit niciodată această expresie de pe feţele lor. Am luat o birjă şi m-am dus glonţ la Bahmutov, care locuia pe Vasilevski Ostrov.

Cu acest Bahmutov eram într-o duşmănie permanentă în ultimii uni de liceu. Avea la noi faima de a fi un aristocrat, cel puţin eu nu-l numeam decît aşa. Cu toate că se îmbrăca admirabil şi venea totdeauna în trăsură proprie, nu era deloc îngîmfat, ci, dimpotrivă, un bun camarad, mereu vesel, uneori chiar foarte spiritual, deşi de o inteligenţă cam redusă, ceea ce nu-l împiedica totuşi să fie primul la învăţătură, în timp ce eu n-am strălucit niciodată la nimic. Toţi colegii, în afară de mine, îl iubeau.

În repetate rînduri, cît am fost colegi de şcoală, a încercat să se apropie de mine; eu însă rămîneam neînduplecat; irascibil din fire şi posac, îi întorceam de fiecare dată spatele. Acum era la universitate şi nu-l mai văzusem de un an. Cînd am intrat la el, pe la ora nouă (cu un ceremonial întreg: un lacheu s-a dus să mă anunţe etc), a făcut întîi o mutră mirată şi nu părea deloc încîntat de vizita mea; pe urmă s-a înveselit şi, privindu-mă, a izbucnit în rîs.

- Ce vînt te-aduce la mine, Terentiev? mă întîmpină el cu obişnuita-i familiaritate prietenoasă, uneori cu o nuanţă de obrăznicie, dar nicidecum jignitoare, pe care o admiram atît şi pentru care totodată îl uram din adîncul sufletului. Dar ce ai, adăugă el înspăimîntat, eşti tare bolnav, se vede?

Din nou mă înecă un acces de tuse şi, prăbuşindu-mă pe un scaun, abia reuşii să-mi trag sufletul.

- Nu-i nimic, am răspuns eu; mă roade tuberculoza. Am venit la dumneata cu o rugăminte.

Se aşeză cu aceeaşi expresie de nedumerire pe faţă, în timp ce eu i-am povestit toată păţania doctorului, sugerîndu-i că ar putea să-i dea o mînă de ajutor acestui nenorocit, dacă ar vrea să uzeze de influenţa pe care o are asupra unchiului său.

- Voi face tot ce-mi stă în putinţă şi chiar mîine îl atac pe unchiul meu; mi-ar părea bine să pot face ceva pentru acest om, mai ales după ce mi-ai povestit cazul cu atîta căldură… Şi totuşi, cum de ţi-a venit în gînd, Terentiev, să mi te adresezi mie?

- Fiindcă de unchiul dumitale depinde în cea mai mare măsură

rezolvarea acestei chestiuni; şi, în afară de aceasta, noi, Bahmutov, am fost întotdeauna duşmani, şi cum te ştiu un om generos şi cu suflet nobil, m-am gîndit că pe un duşman n-ai să-l refuzi, explicai eu ironic.

- Aşa cum Napoleon a apelat la Anglia! strigă el, rîzînd amuzat. Voi interveni negreşit! Poate chiar acum, de se va putea! adăugă repede, văzînd că mă ridic de pe scaun cu un aer grav şi reţinut.

Şi într-adevăr, în modul cel mai neaşteptat, totul s-a aranjat cît se poate de bine. Cam peste o lună şi jumătate, medicul nostru a fost reintegrat într-un post similar într-o altă gubernie, acoperindu-i-se cheltuielile de transport şi acordîndu-i-se chiar ajutoare. Înclin să cred că Bahmutov, care se înnădise cam des pe la ei (tocmai de aceea mi-a venit peste mînă să-i mai vizitez, iar pe doctor, care venea din cînd în cînd să mă vadă acasă, îl primeam, în mod demonstrativ, cu răceală), Bahmutov, zic, după supoziţia mea, l-a convins pe doctor să primească şi un împrumut de la el. în tot cursul acestor şase săptămîni, m-am întîlnit cu Bahmutov de vreo două ori şi a treia oară cu prilejul plecării doctorului. Întîlnirea de adio Bahmutov a aranjat-o la el acasă, oferind o masă cu şampanie; a luat parte şi soţia doctorului, care însă n-a stat mult, grăbindu-se să plece acasă, la copil. Era o seară senină de început de mai; globul imens al soarelui cobora spre golf. Bahmutov ieşi să mă conducă acasă: ajunserăm la podul Nikolaevski; amîndoi eram cu chef; Bahmutov îmi spunea cît de încîntat este că acest caz s-a încheiat atît de frumos, mulţumindu-mi nu ştiu pentru ce; îmi explica ce bine se simte după această faptă bună şi căuta să mă convingă că tot meritul este al meu şi că nu i se pare deloc îndreptăţită mult trîmbiţata teorie după care actele de binefacere individuale, izolate, n-ar avea nici o valoare.

Mă cuprinse o dorinţă arzătoare să discut.

— Orice tentativă de a defăima un „act de binefacere” izolat, începui eu, este o tentativă împotriva naturii omului şi o manifestare de dispreţ faţă de demnitatea lui personală. Dar organi-zarea „operei sociale de binefacere” şi problema libertăţii individuale sînt două probleme diferite şi care totuşi nu se exclud reciproc. Binefacerea practicată individual şi izolat va rămîne întotdeauna, pentru că ea corespunde unei cerinţe naturale a omului, fiind o necesitate vie a individului de a exercita o influenţă directă asupra unui alt individ. Pe vremuri trăia la Moscova un „bătrînel”, căruia toată lumea îi zicea general. De fapt, avea titlul de consilier de stat plin şi purta un nume nemţesc. Toată viaţa lui a colindat prin puşcării, pe la ocne şi

temnițe; orice convoi de deținuți în drum spre Siberia știa dinainte că pe Vorobiovîie gorî vine să-l conducă „ moșulică-generalul”. El își îndeplinea misiunea de binefacere cu multă seriozitate și chiar pietate; venea, trecea printre șirurile de deportați, se oprea în dreptul fiecăruia; îl întreba de nevoi și necazuri fără să facă vreodată morală cuiva și tuturor le spunea „ drăguță”. Le împărțea bani, apoi le trimitea tot felul de lucruri trebuincioase — obiele, bucăți de stofă sau pînză; uneori aducea cărți cu subiecte religioase celor ce știau să citească, fiind convins că ei vor citi aceste cărți pe drum, împrăștiind apoi conținutul lor și celor neștiutori de carte. Rareori se întîmpla să-i întrebe de crimele ce au săvîrșit, ci se mulțumea să-l asculte pe acela care începea singur să-i povestească. Pentru el, toți condamnații se aflau pe picior de egalitate, nu făcea nici o deosebire între ei. Le vorbea ca un frate mai în vîrstă și pînă la urmă ei singuri începură a-l socoti un adevărat părinte. De se-ntîmpla să fie și vreo deportată cu un copilaș în brațe, se apropia de ea, îi mîngîia copilașul, făcînd ghidușii pentru a-i stîrni rîsul. Și așa a dus-o ani de-a rîndul, pînă la moarte; i-a mers faima prin toată Rusia, chiar și în Siberia: îl cunoșteau adică toți deținuții. îmi povestea odată un fost deportat în Siberia că el personal fusese martor cum pînă și criminalii cei mai înrăiți își aduceau aminte de general; la drept vorbind, vizitînd convoaiele de deținuți, generalul rareori putea să dea mai mult de douăzeci de copeici de om. E drept că și ei își aminteau de acest om fără cine știe ce înflăcărare și nici nu prea îl luau în serios. Îl auzeai la un moment dat pe cîte unul dintre acești „năpăstuiți”, care ucisese vreo doisprezece oameni și mai înjunghiase și vreo șase copilași pe deasupra, așa, pentru plăcerea lui (se zice că există și de ăștia), îl auzeai, vasăzică, pe acest individ într-o bună zi, și poate o singură dată în cei douăzeci de ani, cum scoate nitam-nisam un suspin și spune: „O mai fi trăind oare moșulică acela, generalul?” Ba mai schița, poate, și un surîs spunînd aceste vorbe - și atîta tot. Și totuși, cine ar putea să știe ce sămînță o fi fost aruncată în sufletul acelui criminal de către acest „moșulică-general”, pe care el nu l-a putut uita nici după douăzeci de ani? Și cine ar putea spune, Bahmutov, ce importanță va avea această comunicare a unei personalități cu o altă personalitate pentru destinele viitoare ale fiecăruia în obștea omenească?… E un întreg proces al vieții în dezvoltare, cu infinite ramificații ce nouă ne scapă. Și cel mai bun șahist, cel mai iscusit și perspicace dintre jucătorii de șah nu poate calcula dinainte decît doar cîteva mișcări; faptul că un șahist fracez se dovedise capabil să prevadă și să calculeze dinainte zece mișcări a fost socotit de presă drept o minune. Dar cînd te gîndești: cîte mișcări imprevizibile pot surveni pe un tărîm atît de

necunoscut ca viaţa omului. Aruncînd sămînţa aceasta, prezentîndu-ţi „ofranda”, săvîrşind o faptă bună, sub orice formă ar fi, îţi dai o parte din personalitatea dumitale şi primeşti o parte din personalitatea celuilalt; intraţi într-o comuniune reciprocă; puţină stăruinţă încă şi sînteţi recompensaţi prin darul cunoaşterii, prin cele mai neaşteptate descoperiri. Negreşit, în cele din urmă, vei începe să-ţi consideri opera drept o ştiinţă; ea va cuprinde şi-ţi va absorbi întreaga viaţă fiind totodată în măsură să ţi-o umple, dîndu-i finalitate. Pe de altă parte, toate gîndurile tale, toate aceste seminţe aruncate de tine şi de care poate nici nu-ţi mai aduci aminte vor încolţi şi vor creşte; cel care le-a primit de la tine le va transmite altuia mai departe. Şi de unde poţi şti în ce fel şi în ce măsură vei participa şi tu la rezolvarea destinelor viitoare ale umanităţii? Iar dacă cunoştinţele cîştigate şi o viaţă întreagă de asemenea activitate te vor înălţa, în cele din urmă, pînă la culmile ce-ţi vor îngădui să arunci o sămînţă uriaşă, să laşi moştenire lumii o idee grandioasă, atunci… Şi, în aceeaşi ordine de idei, am vorbit foarte mult în seara aceea.

— Şi cînd te gîndeşti că tocmai dumitale nu-ţi este dat să te bucuri de viaţă! strigă Bahmutov cu un fel de imputare adresată destinului necruţător.

Ne oprirăm în momentul acela pe pod şi priveam apele Nevei, sprijiniţi cu coatele de balustradă.

— Ştii ce mi-a trecut prin cap în clipa asta? spusei, aplecîndu-mă mult de tot deasupra balustradei.

— Să te arunci în apă? strigă Bahmutov aproape îngrozit. Mi-o fi citit gîndul pe faţă.

— Ba nu, deocamdată numai un raţionament care se reduce la următoarele: uite, nu mi-au rămas de trăit decît două-trei luni, să zicem patru; dar cînd vor rămîne, de pildă, numai două şi presupunînd că aş fi avut o dorinţă arzătoare de a face o faptă bună, care ar necesita alergătură, bătaie de cap şi o activitate, ca în cazul doctorului nostru, să zicem, ar însemna că va trebui să renunţ la această faptă din lipsă de timp pentru realizarea ei şi să-mi caut o altă „faptă bună”, mai măruntă şi pe măsura resurselor mele (bineînţeles, dacă îmi va arde într-atît chiar de fapte bune). E un gînd nostim, nu-i aşa?

Bietul Bahmutov se arătă foarte îngrijorat; mă conduse pînă acasă şi

aproape tot drumul l-am făcut în tăcere; i-am apreciat delicateţea de a nu fi încercat să mă compătimească şi să mă consoleze. La despărţire, îmi strînse mîna cu căldură şi-mi ceru voie să mă viziteze. I-am răspuns că dacă are de gînd să vină la mine în calitate de „consolator" (chiar dacă ar tăcea tot timpul, prezenţa lui în odăiţa mea ar fi fost tot a unui consolator, lucru pe care i l-am şi explicat), orice vizită a lui îmi va aminti şi mai mult de moartea apropiată. Ridică din umeri, dar fu de acord; ne despărţirăm destul de politicos, lucru la care nu prea mă aşteptam.

Fapt e că în seara aceea s-au ivit germenii a ceea ce mai tîrziu a luat forma „convingerii mele supreme". M-am agăţat cu pasiune de această idee nouă, am frămîntat-o în toate chipurile, pînă în cele mai ascunse şi mai variate aspecte (n-am mai închis ochii în noaptea aceea) şi cu cît o adînceam mai mult, cu cît o inhibam mai mult în mine, cu atît mai mult mă înspăimînta. Mă năpădise o spaimă groaznică de care n-am scăpat nici în zilele următoare. Şi de fiecare dată cînd îmi aduceam aminte de acea spaimă, îngheţam, scăldat în sudori reci; după această spaimă puteam conchide că suprema convingere la care ajunsesem se înrădăcinase prea adînc în mine şi trebuia neapărat să-şi găsească dezlegarea. Dar pentru ca această dezlegare să devină o realitate, îmi lipsea voinţa, hotărîrea necesară. După trei săptămîni însă, totul se lămuri şi tot atunci datorită unei împrejurări ciudate îmi veni şi hotărîrea…

Aici, în explicaţiile mele, stărui asupra tuturor acestor date. În ce mă priveşte, ele nu mai au, fireşte, nici o importanţă; acum însă (şi, poate, numai în clipa aceasta), aş vrea cu aceia care vor judeca gestul meu să poată urmări fără greutate firul logic al deducţiilor din care s-a jormat „convingerea mea supremă". Am scris mai sus că tăria necesară pentru a duce la îndeplinire „convingerea mea supremă" am căpătat-o nu pe baza unei deducţii logice, ci în urma unui imbold ciudat, a unei împrejurări stranii, care nu avea poate nici o legătură cu întreaga chestiune.

Acum zece zile, Rogojin a trecut pe la mine să-mi ceară nişte lămuriri în privinţa unei afaceri asupra căreia mi se pare de prisos să mă opresc aici. Nu-l cunoscusem pînă atunci, dar auzisem vorbindu-se de el. I-am spus tot ce-l interesa şi el plecă imediat. Venise numai în acest scop, astfel că, de bună seamă, cunoştinţa noastră s-ar fi încheiat aici. Dar interesul pe care l-a stîrnit în mine cu prilejul acestei vizite a fost atît de mare, încît tot restul zilei mintea mi-a fost frămîntată de gînduri din cele mai stranii. A doua zi chiar m-am hotărît să mă duc să-l văd. Rogojin m-a primit cu vădită neplăcere,

dîndu-mi a înţelege chiar, într-o formă mai „delicată", că nu putea fi vorba de raporturi mai strînse între noi. Totuşi petrecui la el o oră interesantă, în care cred că nici el nu s-a plictisit cu mine. Între noi, contrastul era aşa de mare, încît nu putea să nu ne sară în ochi, mai ales mie. Eu eram omul care-şi făcuse socoteala zilelor ce-i mai rămîneau de trăit; el, dimpotrivă, pornit să-şi trăiască din plin viaţa, să folosească orice clipă prezentă, nu-şi făcea nici un fel de socoteli cu date şi cifre pentru cine ştie ce concluzii ,,finale", în afară doar de… ceea ce… devenise la el o adevărută obsesie; să-mi ierte domnul Rogojin această expresie, dacă nu pentru altceva, măcar pentru faptul că trădează stîngăcia unui literat lipsit de experienţă, care nu ştie să-şi formuleze ideile. Cu toată comportarea lui ursuză şi prea puţin amabilă, mi s-a părut un om inteligent şi capabil să înţeleagă multe lucruri, chit că nu-l interesează nimic ce nu-l atinge direct. Nu i-am suflat nici un cuvînt despre ,,convingerea mea supremă"', dar am avut impresia că o ghicise, ascultîndu-mă. N-a scos un singur cuvînt în legătură cu asta; de altfel este un om extrem de tăcut. I-am dat a înţelege, la plecare, că în pofida deosebirii enorme dintre noi şi a firilor noastre cu totul opuse — les extremités se touchent (i-am explicat ce înseamnă în ruseşte), aşa încît nu este deloc exclus ca şi el să nu fie chiar aşa de departe pe cit se pare de a ajunge la o ,,supremă convingere" în sensul aceleia la care am ajuns eu. O strîmbătură acră şi posomorită i-a fost răspunsul - cu aerul omului care îşi închipuie că vreau să plec, se ridică, îmi căută şapca şi, foarte amabil, mă scoase din casa lui sumbră simulînd politeţea omului care vrea să-şi conducă musafirul pînă la uşă. Interiorul acestei case mă izbi; semăna cu un cimitir; dar se pare că este pe placul lui; explicabil de altfel: duce o viaţă prea plină, clocotitoare, ca să mai simtă nevoia unei ambianţe corespunzătoare şi acasă.

Vizita la Rogojin mă obosi mult. Încă de dimineaţă, nu mi-a fost bine, iar spre seară, simţindu-mă foarte slăbit, m-am pus la pat; trupul îmi ardea cuprins de febră şi cîteodată cădeam într-o stare de toropeală. Kolea a stat lîngă mine pînă aproape de ora unsprezece. Cu toate acestea, îmi amintesc tot ce am vorbit împreună. Dar cînd mi se întîmpla să închid ochii, mi se năzărea mereu că-l văd pe Ivan Fomici, în faţa căruia creşteau grămezile de bani cu nemiluita. Nu ştia ce să facă cu milioanele lui, se temea să nu fie prădat şi-şi frămînta capul unde să ascundă atîta bănet; la urmă hotărî să-şi îngroape comoara. Eu însă l-am sfătuit ca, în loc să îngroape banii fără nici un rost, să topească mai bine aurul şi să facă un coşciug pentru copilul îngheţat şi în acest scop să-i dezgroape trupşorul. Se făcea că Surikov primise cu lacrimi de recunoştinţă sfătui acesta prin care-mi băteam joc de el şi se grăbea să-l urmeze, la care eu parcă am

scuipat, îndepărtîndu-mă. Cînd mi-am venit în fire, Kolea mă asigură că nu dormisem deloc şi că în tot timpul acesta am vorbit de Surikov. În unele momente mă lăsam pradă unei nelinişti şi unei tristeţi nemăsurate, încît Kolea plecă extrem de îngrijorat. Cînd m-am ridicat să încui uşa în urma lui, îmi veni deodată în minte un tablou pe care-l văzusem in dimineaţa aceea la Rogojin, în una dintre odăile cele mai sumbre ale acelei case, deasupra unei uşi. Chiar el mi-a atras atenţia în treacăt asupra acestui tablou. Deşi nu prezenta nici o valoare din punct de vedere artistic, am rămas în faţa lui vreo cinci minute, căci mi-a făcut totuşi o impresie puternică, provocîndu-mi o stranie tulburare.

Tabloul acesta îl reprezintă pe Hristos în momentul cînd e coborît de pe cruce. Am avut totdeauna impresia că pictorii care zugrăvesc momentul răstignirii şi al coborîrii de pe cruce îl înfăţişează de obicei pe Hristos cu un chip de o neobişnuită frumuseţe; ei caută să-i menţină această frumuseţe chiar şi în momentele cînd a fost supus la cele mai cumplite chinuri. Or, aici, în tabloul lui Rogolin, nu vezi nimic asemănător; aici apare într-adevăr cadavrul unui om care a suferit suplicii groaznice înainte de a fi fost răstignit, care a fost lovit, schingiuit, torturat de soldaţi, bătut de mulţime atunci cînd îşi purta crucea, în sfîrşit, care a îndurat vreme de şase ceasuri (după socoteala mea) înspăimîntătorul chin al răstignirii. Îţi dai numaidecît seama că este chipul unui om care cu puţin înainte fusese coborît de pe cruce, cu alte cuvinte, departe de a fi ţeapăn, el păstrează încă mult din viaţă şi căldură, încît pe trăsăturile feţei mortului întîrzia o expresie de suferinţă, ca şi cum ar fi continuat s-o simtă şi după ce şi-a dat sufletul (pictorul a prins şi a reuşit să redea de minune acest amănunt important); în schimb faţa, în aspectul ei fizic, n-a fost cruţată deloc; e zugrăvită cu un realism neîndurător; e foarte natural şi aşa trebuie să fie cadavrul unui om după asemenea cazne. Ştiu că, potrivit credinţei adoptate de biserică încă în primele secole ale creştinismului, Hristos a suferit cu adevărat şi nu numai în aparenţă şi că, prin urmare, trupul lui răstignit pe cruce a fost cu totul supus legilor firii. Faţa din tablou e tumefiată, acoperită cu vînătăi şi răni sîngerînde, oribile; ochii căscaţi, cu pupilele piezişe; albul enorm al ochilor încremenit şi cu luciri sticloase. Dar, lucru curios, cînd te uiţi la cadavrul acesta al omului sfîrşit în chinuri şi torturi, se naşte o întrebare cu totul bizară şi cît se poate de interesantă: dacă toţi discipolii lui Hristos, aceia care au devenit mai tîrziu principalii lui apostoli, femeile care-l vegheau, stînd în picioare lingă cruce, dacă, într-un cuvînt, toţi adepţii şi adoratorii lui i-au văzut trupul în halul acesta (şi cu siguranţă că el arăta întocmai aşa), cum de au putut să mai creadă, la vederea acestor falnice rămăşiţe, că martirul acesta va

învia? Şi te mai întrebi, fără să vrei, dacă moartea e aşa de hidoasă şi dacă legile firii sînt atît de puternice, cum ai putea să le învingi? Cum să le învingi, dacă nu a putut să le învingă nici chiar acela care, în viaţă fiind, silea firea să i se supună, acela la a cărui poruncă: „Talifakoumi!”, o tînără fată s-a ridicat în picioare, acela la glasul căruia Lazăr a ieşit din mormînt? Cînd priveşti tabloul acela, cercetîndu-l, natura ţi se năzare în chip de fiară enormă, mută şi neînduplecată sau, mai bine zis, oricît de ciudată ar părea comparaţia, ca o maşină imensă, de construcţie modernă, care, surdă şi nesimţitoare, a înşfăcat, zdrobind în măruntaiele ei, o fiinţă magnifică, fără de preţ — o fiinţă care ea singură valora cît întreaga natură cu toate legile ei, cît întreg universul, care poate că n-a fost creat decît pentru a da naştere acelei fiinţe! Tabloul acesta parcă e menit anume să trezească ideea unei puteri oarbe, sfidătoare, de o veşnicie stupidă căreia totul îi e supus şi care fatal ţi se impune. Oamenii care stăteau în jurul mortului şi care nu sînt zugrăviţi pe această pînză au trebuit, probabil, să simtă o consternare de nespus şi o durere imensă în seara aceea în care li s-au năruit dintr-o dată toate speranţele, ba aproape şi credinţa ce se înfiripa. Fără îndoială, s-au împrăştiat de la locul crucificării pradă unei spaime extraordinare, cu toate că fiecare dintre ei purta o idee mare, care de-acum încolo nu mai putea să le fie smulsă. Şi dacă însuşi învăţătorul lor şi-ar fi putut vedea acest chip în ajunul supliciului, s-ar mai fi suit oare pe cruce, ar fi murit aşa cum a murit? Iată încă o întrebare pe care ţi-o pui fără voie cînd priveşti tabloul acela.

Toate astea mi se năzăreau în momentele de delir, timp de aproape o oră şi jumătate, după plecarea lui Kolea, sub formă de crîmpeie răzleţe, întrupate uneori în imagini reale. Îţi poţi închipui oare ceva care n-are chip? Cu toate astea, credeam uneori că văd, sub o formă stranie şi absurdă, forţa aceasta infinită — fiinţa aceasta întunecată, surdă, oarbă şi mută. Se făcea că cineva mă apucă de braţ, mă duce undeva într-un loc necunoscut, unde, în lumina unei lumînări, îmi arată un păianjen enorm şi respingător, căutînd să mă convingă că este acea fiinţă oarbă, surdă şi atotputernică, pentru a-şi bate joc apoi de indignarea mea. La mine în odaie, în faţa icoanei, o candelă stă întotdeauna aprinsă noaptea: cu toate că e slabă, lumina ei permite totuşi să desluşeşti toate obiectele din cameră; sub candelă poţi chiar să citeşti. Cred că abia trecuse de miezul nopţii; nu puteam să dorm deloc şi stăteam culcat, cu ochii deschişi; deodată uşa odăii mele se deschise şi apăru Rogojin.

După ce trecu pragul, închise uşa, mă privi în tăcere şi se îndreptă fără zgomot spre scaunul aşezat în colţ, aproape sub candelă. Am

fost foarte surprins şi mă uitam la dînsul, aşteptînd să văd ce voia să facă. Rogojin îşi pusese coatele pe masă şi mă fixă cu privirea fără să scoată o vorbă. Aşa trecură două sau trei minute şi-mi amintesc că tăcerea lui m-a jignit şi m-a necăjit nespus. Pentru ce nu voia să vorbească? Desigur, mi s-a părut curios că a venit atît de tîrziu, dar, la drept vorbind, nu prea am fost tare mirat. Dimpotrivă, cu toate că dimineaţa nu-i explicasem lămurit ideea mea, ştiam totuşi că o pricepuse; or, ideea aceasta era de aşa natură, încît dorinţa de a vorbi din nou cu mine putea fi o eventuală cauză a vizitei lui, chiar la o oră aşa de tîrzie din noapte. De aceea eram convins că venise anume pentru asta. Dimineaţa, ne despărţiserăm cu oarecare ostilitate, ba ţin minte că de vreo două ori chiar îmi aruncase priviri batjocoritoare. Aceeaşi expresie batjocoritoare o regăseam acum în privirea lui şi tocmai asta m-a jignit. Cît despre faptul că-l aveam dinaintea mea pe Rogojin aievea şi nu o nălucire, un delir, nu mă îndoiam defel. Nici prin gînd nu-mi trecu aşa ceva.

Între timp, el stătea neclintit la locul lui, şi mă privea mereu cu zîmbetu-i sarcastic. De furie, mă întorsei pe cealaltă parte, hotărît să tac şi eu, chiar dacă situaţia aceasta s-ar fi prelungit la infinit. Nu ştiu de ce, voiam neapărat să înceapă el vorba. Cred că s-au scurs aşa vreo douăzeci de minute şi, deodată, mă străfulgera un gînd: dacă nu e Rogojin, ci o stafie?

Nici în timpul bolii şi nici înainte nu mi s-a întîmplat să văd stafii; întotdeauna însă am avut impresia şi în copilărie şi chiar pînă-n ultimul timp că, dacă aş vedea una, cu toate că nu cred în nici un fel de fantome, aş muri pe loc. Totuşi, gîndul că vizitatorul meu nu este Rogojin, ci o stafie, nu mă sperie cîtuşi de puţin.

Dimpotrivă, simţeam că mă cuprinde un fel de furie. La fel de curios mi s-a părut şi faptul că chestiunea în sine de a şti dacă am înaintea mea un spectru sau un musafir în carne şi oase mă preocupa şi mă nelinişte mult mai puţin decît ar fi trebuit; cred că mă gîndeam atunci la altceva. De exemplu, eram mult mai curios să ştiu pentru ce Rogojin, pe care-l văzusem atunci în halat şi papuci, era acum îmbrăcat în frac, cu vestă şi cravată albă. Mă preocupa şi un alt gînd: dacă e o stafie şi nu-mi inspiră teamă, de ce nu mă scol şi nu mă apropii de ea, ca să mă conving? Sau, poate, nu îndrăzneam s-o fac, fiindcă mă paraliza frica!… Dar, cum îmi veni gîndul că mi-ar putea fi teamă, simţii deodată cum încep să-mi tremure genunchii şi un fior de gheaţă îmi străbate spatele. În acelaşi moment, Rogojin, care părea că-mi ghicise spaima, lăsă jos mîna pe care îşi rezemase capul, se îndreptă din spate şi, privindu-mă fix, deschise gura, ca şi cum s-

ar fi pregătit să rîdă. Atunci m-a răzbit un sentiment de ciudă, care s-a transformat într-o furie turbată, încît cu greu m-am stăpînit să nu mă năpustesc asupra lui; dar, fiindcă jurasem să nu vorbesc cel dintîi, am rămas încremenit; cu atît mai mult cu cît nu eram deloc sigur că e chiar Rogojin şi nu o fantomă.

N-aş putea spune precis cît a ţinut situaţia asta; nici nu-mi mai amintesc cu precizie dacă nu cumva îmi pierdusem uneori luciditatea timp de cîteva clipe. Numai că la un moment dat, văd cum Rogojin se ridică, mă mai examinează cu aceeaşi atenţie ca şi atunci cînd intrase, dar, de data aceasta, fără să zîmbească; pe urmă se îndreaptă încet, aproape în vîrful picioarelor spre uşă, o deschide şi iese, închizînd-o. Nu mă mai ridicai din pat. Cît timp am mai stat aşa culcat, cu ochii deschişi, gîndind Dumnezeu ştie la ce, nu-mi mai amintesc; nu ştiu nici cum am adormit. A doua zi, pe la ceasurile nouă, după obicei, Matriona bătu la uşă, ca să-mi aducă ceaiul. Stabilisem ca o regulă că, dacă n-o strigam pînă la ora aceea, să vină să bată la uşă. în clipa cînd i-am deschis, mă izbi un gînd: cum ar fi putut să intre, din moment ce uşa era încuiată? Am făcut investigaţii şi m-am convins că era cu neputinţă ca Rogojin, în carne şi oase, să fi pătruns la mine, deoarece, noaptea, toate uşile sînt închise cu zăvorul.

Cazul acesta ciudat, pe care l-am descris acum cu atîtea amănunte, rn-a făcut să mă hotărăsc în cele din urmă. Aşadar, hotărîrea mea definitivă nu este rezultatul unui raţionament, al unei convingeri logice, ci al unui sentiment de dezgust. Nu e chip să mai trăiesc cînd viaţa, ca să mă lovească, îmbracă forme aşa de stranii. Apariţia aceasta fantomatică m-a umilit. Nu mă simt în stare să mă supun unei forţe oarbe, întrupate în acest păianjen uriaş. M-am putut linişti abia către seară, cînd am simţit că hotărîrea mea definitivă atinge punctul ei final. A fost primul moment al acestei faze; al doilea moment l-am avut la Pavlovsk, dar în privinţa aceasta am dat pînă acum lămuriri destule.

VII

Aveam un pistol de buzunar pe care mi-l procurasem din adolescenţă, la vîrsta aceea ridicolă cînd încep să-ţi placă deodată poveştile cu dueluri şi cu bandiţi, cînd te şi vezi provocat de un adversar, înfruntînd eroic pistolul îndreptat asupra ta. Am umblat la el acum o lună. În sertarul unde zăcea, am găsit două gloanţe şi un cornet mic cu pulbere, cam pentru trei încărcături. Pistolul acesta nu face nici două parale; smuceşte şi bate într-o parte şi numai pînă la cincisprezece paşi; dar, pus la tîmplă, poate, fără îndoială, să-ți sfărîme țeasta.

Am hotărit să mor la Pavlovsk, la răsăritul soarelui, în parc, ca sa nu-i deranjez pe cei din vilă. „Confesiunea" de faţă va furniza poliţiei datele necesare. Amatorii de cazuri psihologice şi cei care vor manifesta vreun interes n-au decît să tragă din conţinutul ei concluziile ce le vor crede de cuviinţă. N-aş fi vrut totuşi ca manuscrisul meu să fie dat publicităţii. Îl rog pe prinţ să-şi păstreze o copie şi să-i dea alta Aglaiei Ivanovna Epancina. E ultima mea dorinţă. Las scheletul meu, prin testament, Academiei de Medicină în interesul ştiinţei.

Nu mă recunosc supus judecăţii nimănui şi ştiu că acum sînt în afara puterii oricărei jurisdicţii. M-a amuzat mult o ipoteză pe care am făcut-o mai zilele trecute: ce-ar fi, mi-am zis, dacă mi-ar trăsni aşa din senin să omor pe cineva, oricine ar fi, să asasinez chiar şi zece persoane, în sjîrşit să comit o crimă oribilă, ce s-ar considera drept cea mai înspăimîntătoare, cea mai monstruoasă şi odioasă din lume şi, dat fiind că tortura a fost desfiinţată, ce păcăleală pentru tribunal cînd s-ar vedea în faţa unui inculpat care nu mai are decît două sau trei săptămîni de trăit! Aş muri în mod confortabil, în spitalul lor, la căldură, îngrijit de un medic atent, şi poate mult mai comod şi mai bine decît la mine acasă. Nu înţeleg de ce nu le vine în minte ideea aceasta, cel puţin în glumă, oamenilor care se află într-o situaţie asemănătoare. Dar poate că le vin şi lor asemenea gînduri; doar se găsesc şi pe la noi destui şugubeţi.

Dar, dacă nu recunosc jurisdicţia nici unui tribunal, în schimb sînt convins că nu voi scăpa de condamnarea acelora care se vor repezi să mă judece după ce voi fi devenit un acuzat şi surd, şi mut. Nu vreau să plec fără a lăsa un răspuns — un cuvînt liber şi nu impus —

dar nu ca să mă justific, o, nu! Nicidecum! N-am de cerut iertare nimănui şi pentru nimic, dar o fac fiindcă eu însumi o doresc.

În primul rînd, o idee curioasă: cine, cu ce drept, în numele cărui principiu, pentru care motiv binecuvîntat ar putea să-mi conteste acum dreptul de a dispune liber de aceste două sau trei săptămîni rămase? Ce for al justiţiei ar avea dreptul să se amestece? Cine anume vrea ca eu nu numai să fiu condamnat, ci şi să aştept supus şi cu resemnare ziua execuţiei? Poate fi acest lucru cu adevărat necesar cuiva? O cere morala? Mă rog, dacă eram voinic şi sănătos şi aş fi încercat să-mi pun capăt vieţii, care ar putea fi utilă aproapelui meu etc, etc, mai înţeleg: atunci morala ar fi fost în drept să-mi reproşeze, în virtutea unor vechi şabloane, că mi-am permis să dispun de viaţa mea fără să-ntreb pe nimeni sau mai ştiu eu pentru ce altceva. Dar acum, acum, cînd sînt aşa de aproape de scadenţa fatală? Ce fel de morală este aceea care are nevoie, pe lîngă tributul suprem, şi de ultimul tău horcăit în momentul cînd îţi dai cel din urmă atom al vieţii, ascultînd consolările prinţului, care în argumentările lui în spirit creştinesc va ajunge, fără îndoială, la concluzia fericită că, în fond, e chiar mai bine să mori. (Creştinii de felul lui ajung întotdeauna la ideea aceasta, e calul lor de bătaie.) Şi ce urmăresc ei cu ridicolii lor „copaci din Pavlovsk”? Să-mi îndulcească ultimele clipe? Cum de nu-şi dau seama că, încercînd să mă smulgă gîndurilor mele pentru a mă lega de această ultimă iluzie de viaţă şi iubire cu care dumnealor vor să mascheze zidul lui Meyer şi tot ce este atît de sincer şi firesc scris pe el, ei mă vor face şi mai nefericit? Ce mă interesează natura şi parcul vostru din Pavlovsk, răsăritul şi apusul vostru de soare, cerul vostru albastru şi chipurile voastre pline de mulţumire de sine, dacă eu sînt exclus de la acest ospăţ căruia nu i se prevede sfîrşitul? Ce rost are, pentru mine, toată frumuseţea aceasta, cînd, în fiecare minut, în fiece clipă, sînt conştient şi trebuie să fiu conştient că n-am fost decît un avorton al naturii, în timp ce pînă şi musculiţa care bîzîie împrejurul meu, scăldată într-o rază de soare, pînă şi ea îşi are locul ei la acest ospăţ, participă la corul comun al firii, se bucură de el şi e fericită, iar eu n-am vrut să înţeleg pînă acum lucrul acesta numai din laşitate! O! Sînt convins că prinţul şi ceilalţi ar fi vrut, pentru triumful moralei şi al bunei-cuviinţe, să mă facă să rostesc, în locul tuturor acestor vorbe „perfide şi înveninate”, celebra şi clasica strofă a lui Millevoye:

Oh, puissent voir votre beauté sacrée tant d’amis, sourds â mes adieux! Qu’ils meurent pleins de jours, que leur mort soit pleurée, qu’un ami leur ferme les yeux!

Dar fiţi siguri, oameni naivi ce sînteţi, că şi în această strofă atît de pilduitoare, în această binecuvîntare academică, adresată lumii în versuri franţuzeşti, se ascunde fără voia poetului atîta amărăciune veninoasă, o ură atît de neîmpăcată, colcăind de mînie revărsată în rime, încît nu-i exclus ca el însuşi să fi luat această răbufnire de ură drept lacrimi de înduioşare. Cu iluzia asta a şi murit, fie-i ţărîna uşoară! Să ştiţi că există o limită a ruşinii pe care omul o resimte în faţa nimicniciei şi a neputinţei sale, dar, o dată depăşită această limită, el găseşte o plăcere imensă în chiar sentimentul ruşinii. De bună seamă, înţeleasă astfel, admit că umilinţa devine uriaşă, dar nu în sensul în care o concepe religia.

Religia! Admit că viaţa veşnică există şi poate că întotdeauna am crezut în existenţa ei. Să zicem că flacăra conştiinţei a fost aprinsă prin voinţa unei forţe superioare, că această conştiinţă, rotindu-şi privirea asupra lumii, a spus: „Exist!" şi că pe urmă, deodată, aceeaşi forţă i-a poruncit să se stingă, pentru că aşa trebuie, în numele unor imperative de ordin superior — şi chiar fără a explica pentru ce anume — fie, admit totul, dar rămîne aceeaşi întrebare: ce nevoie mai era şi de umilinţa mea? Chiar aşa, nu poţi fi oare sfişiat, pur şi simplu, fără să ţi se ceară să-l şi binecuvîntezi pe acela care te sfîşie? E cu putinţă oare ca acolo sus să se simtă cineva într-adevăr jignit pentru că nu vreau să mai aştept cincisprezece zile? Nu cred, ci mai degrabă aş presupune că a fost nevoie, pur şi simplu, de păcătoasa mea existenţă, de existenţa unui atom, pentru a completa vreo armonie universală, pentru compensarea nu ştiu cărui plus sau minus sau pentru vreun contrast oarecare etc, etc, după cum, în fiecare zi, se cere jertfa a milioane de fiinţe, fără moartea cărora restul lumii n-ar putea exista (deşi, fie-mi îngăduit s-o spun, ideea aceasta în sine nu e prea generoasă). Fie şi aşa! Recunosc că nu era cu putinţă o altă întocmire a lumii, adică fără această devorare reciprocă neîntreruptă, fără ca unii să-i înghită pe ceilalţi; sînt gata să admit că nu pricep nimic din toată întocmirea aceasta; în schimb ştiu un lucru: de vreme ce mi s-a dat conştiinţa de sine, conştiinţa că „exist", puţin îmi pasă că lumea a fost întocmită strîmb şi că altfel nici n-ar putea exista! Cine, aşadar, şi pentru ce ar putea să mă judece după toate astea? Orice aţi spune, ar fi absurd şi nedrept.

De altfel, oricît de mare ar fi fost dorinţa mea, niciodată n-am putut să-mi închipui că nu există viaţă de apoi sau providenţă. Cel mai probabil e că toate astea există, dar că noi nu pricepem nimic din viaţa viitoare şi din legile ei. Dar dacă e aşa de greu, aproape cu neputinţă de înţeles acest lucru, cum e posibil să fiu făcut răspunzător pentru faptul de a nu fi priceput şi înţeles ceea ce este

de nepătruns? E adevărat, spun ei, şi, fără îndoială, o spune şi prinţul împreună cu ei, că tocmai aici e necesară supunerea, că trebuie să te supui fără să cîrteşti şi că smerenia, umilinţa mea va fi cu siguranţă răsplătită pe cealaltă lume. Înjosim prea tare providenţa cînd, de ciudă că nu sîntem în stare s-o înţelegem, îi atribuim felul nostru de a judeca. Dar, încă o dată, dacă omul nu poate s-o pătrundă, este inadmisibil, o repet, ca el să fie făcut vinovat pentru ceea ce nu-i este dat să înţeleagă. Iar dacă este aşa, cum pot să fiu judecat pentru că n-am înţeles adevărata voinţă şi legile providenţei? Dar, mai bine, să nu mai vorbim de religie.

De altfel, cred că-i destul. Cînd voi fi ajuns la rîndurile acestea, cu siguranţă soarele va fi răsărit şi „răsuna-va-n cer”, iar o forţă nemăsurată, de necuprins, se va fi revărsat peste tot pămîntul. Fie! Voi muri cu ochii ţintă spre acest izvor al forţei şi al vieţii fără să mai jinduiesc la binefacerile ei. Dar dacă ar fi depins de mine de a nu mă fi născut, cu siguranţă că n-aş fi acceptat existenţa în condiţii atît de umilitoare. Dar, cel puţin, e în puterea mea să-mi curm firul vieţii, cu toate că zilele-mi sînt de fapt numărate. Nu-i cine ştie ce putere grozavă, după cum nu-i grozavă nici răzvrătirea mea.

Şi acum, o ultimă lămurire: dacă mor, nu-i din pricină că n-aş fi avut puterea să suport aceste trei săptămîni; o, aş fi putut găsi în mine atîta forţă şi, dacă aş vrea, mi-aş afla suficientă consolare în faptul că sînt pe deplin conştient de nedreptatea care mi s-a făcut; dar nu sînt ca poetul acela francez şi nu vreau să mă consolez în felul acesta. În sfîrşit, e şi un element de ispită la mijloc: limitîndu-mi timpul pe care-l mai am de trăit la trei săptămîni, natura mi-a îngrădit într-atît activitatea, încît se pare că sinuciderea ar fi singurul lucru pe care aş mai putea să-l întreprind cu şanse sigure de a-l duce pînă la capăt din propria mea voinţă. De, poate că tocmai asta mă ispiteşte: să profit de această ultimă posibilitate de acţiune. Protestul poate uneori să însemne foarte mult…

Confesiunea se terminase; Ippolit se opri în sfîrşit…

În unele cazuri de încordare extremă la un om nervos, irascibil şi scos din fire intervine acel grad maxim de sinceritate cinică clipa cînd el nu mai ţine seama de nimic şi e gata să provoace orice scandal, ba s-ar părea că e chiar dornic de aşa ceva; se năpusteşte asupra oricui, avînd în minte gîndul confuz, dar hotărît, de a se arunca în minutul următor din vîrful unei clopotniţe şi de a pune astfel capăt tututor nedumeririlor şi încurcăturilor ce s-ar putea ivi cu acest prilej. O epuizare rapidă a puterilor fizice este de obicei

semnul premergător al acestei stări. Încordarea extraordinară, aproape nefirească, ce-l susţinuse pînă atunci pe Ippolit ajunsese, se pare, la acest ultim grad de intensitate. Prin firea lui, acest băiat de optsprezece ani, ros de boală, părea firav ca frunza tremurătoare ce se desprinde din copac; dar, de îndată ce-şi aruncă privirea asupra musafirilor - pentru prima oară în cursul unei ore întregi -dispreţul cel mai arogant, cel mai jignitor se citi în privirea şi în zîmbetul lui. Se grăbea să-şi provoace adversarii. Aceştia n-au întîrziat să-şi părăsească scaunele zgomotoşi şi plini de indignare. Oboseala, vinul băut, încordarea nervilor făceau să fie şi mai mare haosul şi, dacă se poate spune aşa, mocirla impresiilor.

Deodată, Ippolit sări de la locul său, de parcă l-ar fi smucit cineva.

- A răsărit soarele! strigă el, zărind vîrful copacilor scăldaţi în lumină şi arătîndu-i-l prinţului ca pe o minune. A răsărit!

- Ai crezut poate că n-o să răsară? remarcă Ferdîşcenko.

- O să fie şi astăzi o zăpuşeală groaznică, mormăi cu un aer plictisit Ganea, care, cu pălăria în mînă, căsca şi se întindea din toate încheieturile; doar că n-o să ţină aşa toată luna!… Mergem ori nu, Ptiţîn?

Ippolit ascultă aceste vorbe surprins, aproape uluit; deodată păli îngrozitor şi începu să tremure.

- Vrei cu tot dinadinsul să-ţi arăţi nepăsarea ca să mă jigneşti, spuse el cu ochii ţintă la Ganea. Eşti un nemernic!

— Ei drăcie! Dar asta-i chiar din cale-afară, să te laşi descumpănit pînă într-atît! zbieră Ferdîşcenko. Ce fenomenală lipsă de caracter.

- Un imbecil şi nimic altceva, conchise Ganea. Ippolit căuta să se stăpînească.

- Domnilor, începu el tremurînd şi oprindu-se la fiecare cuvînt, înţeleg că am putut să-mi atrag răzbunarea dumneavoastră personală şi… îmi pare rău că v-am plictisit cu aiurelile mele (arătă manuscrisul cu mîna), dar, la urma urmei, regret şi mai mult că nu v-am toropit de tot…(Zîmbi prosteşte.) Ce zici, am fost plicticos, Evgheni Pavlîci? i se adresă el deodată lui Radomski. V-am plictisit, nu-i aşa? Spune!

— A fost cam lung, deşi, ce să zic…

— Spune tot! Fii sincer măcar o dată în viaţa dumitale! stărui Ippolit brutal şi tremurînd de încordare.

— O, mi-e absolut egal, dacă-i aşa! Fă bine şi mă lasă în pace, răspunse Evgheni Pavlovici, întorcîndu-i spatele scîrbit.

Ptiţîn se apropie de Mîşkin.

- Noapte bună, prinţe, spuse el.

- Dar o să se împuşte, nu vedeţi? Uitaţi-vă la dînsul! strigă Vera speriată şi se smuci spre Ippolit, apucîndu-l de braţ. N-a spus chiar el că la răsăritul soarelui se omoară? Ce mai staţi?

— Nu se împuşcă el, nici o grijă! mormăiră cu răutate mai multe glasuri, între care şi al lui Ganea.

— Domnilor, băgaţi de seamă! răcni Kolea, repezindu-se şi el la Ippolit şi apucîndu-l de mînă. Uitaţi-vă numai la dînsul! Prinţe, prinţe, ce-i asta?

In jurul lui Ippolit se îngrămădiră Vera, Kolea, Keller şi Burdovski; toţi patru se străduiau să-l reţină pe loc.

- Are dreptul, are tot dreptul!… se bîlbîia Burdovski, care părea că-şi pierduse capul şi el.

- Dă-mi voie, prinţe, ce hotărîre ai de gînd să iei în cazul de faţă? îi dădea zor Lebedev, cu obrăznicia omului ameţit de băutură.

- Cum? Ce hotărîre?

— Dă-mi voie; eu sînt stăpînul casei… deşi, recunosc… cu tot respectul… Admit că şi dumneata eşti stăpîn aici, dar nu vreau ca în casa mea să se-ntîmple aşa ceva… Asta-i.

— N-are să se împuşte; mofturi de mucos zevzec! tună deodată, cu multă siguranţă şi plin de indignare, generalul Ivolghin.

— Bravo, generale! aprobă Ferdîşcenko.

— Ştiu că n-are să se împuşte, preaonorate generale; cu toate astea… ca stăpîn al casei…

— Ascultă, domnule Terentiev, spuse deodată Ptiţîn care, după ce-şi luase rămas-bun de la prinţ, îi întinse mîna şi lui Ippolit, în

manuscris e vorba, mi se pare, că-ţi laşi scheletul Academici? E vorba chiar de scheletul dumitale, de propriul dumitale schelet, vasăzică? Vrei să donezi Academiei, prin testament, ciolanele dumitale?

— Da, osemintele mele.

— Aşa da. E bine să fie totul absolut limpede, ca nu cumva să se-ntîmple vreo greşeală; se spune că a mai fost un asemenea caz.

— De ce îl necăjeşti? interveni supărat prinţul.

— Uite că l-au răzbit şi lacrimile, adăugă Ferdîşcenko.

Dar Ippolit nici gînd n-avea să plîngă. Făcu o mişcare ca s-o ia din loc, dar cei patru care-l înconjurau îl apucară din nou de braţe. Se auziră rîsete.

— Parcă ce altceva urmărea el: ştia că o să săriţi să-l ţineţi de braţe; de-aia v-a şi citit caieţelul lui, zise Rogojin. Rămîi cu bine, prinţe. Am înţepenit de atîta stat pe loc.

— Dacă ai avut într-adevăr de gînd să te împuşti, Terentiev, spuse rîzînd Evgheni Pavlovici, în locul dumitale, după astfel de complimente, nu m-aş omorî, numai ca să le fac în necaz.

— Ei sînt nerăbdători să vadă cum am să-mi zbor creierii! se oţărî Ippolit.

— Şi li-e necaz acum că n-au să vadă.

— Aşadar şi dumneata crezi că n-am să le dau prilejul să vadă?

— N-am de gînd să te zădărăsc, dimpotrivă, cred că e foarte posibil să-ţi tragi un glonţ în cap. Numai să nu te pierzi cu firea… rosti tărăgănat şi cu un aer proteguitor Evgheni Pavlovici.

- Abia acum îmi dau seama că am făcut o mare greşeală citindu-le din acest caiet, spuse Ippolit, privindu-l pe Evgheni Pavlovici cu o neaşteptată expresie de încredere, ca şi cum ar fi cerut un sfat unui bun prieten.

- Situaţia e cam ridicolă, dar… crede-mă, nici nu ştiu ce să te sfătuiesc, spuse zîmbind Radomski.

Ippolit se uita ţintă la el cu o privire aspră şi fără a scoate o vorbă. Ai fi zis că în unele momente conştiinţa îl părăsea.

- Ba nu-i chiar aşa, daţi-mi voie, bodogănea Lebedev. La ce trucuri recurge: „Am să mă împuşc, cică, în parc, ca să nu deranjez pe nimeni!” El îşi închipuie că n-are să deranjeze pe nimeni dacă o să coboare scara şi la trei paşi de casă…

- Domnilor… încercă să intervină prinţul.

- Nu, dă-mi voie, preastimate prinţ, îl întrerupse cu arţag Lebedev, întrucît vezi şi dumneata singur că nu-i de glumă, şi cel puţin jumătate dintre musafirii dumitale sînt de aceeaşi părere, fiind convinşi că acum, după cuvintele pe care le-a spus aici, onoarea îl obligă să se împuşte; prin urmare, ca stăpîn al casei, declar în faţa martorilor că cer concursul dumitale.

- Dar ce trebuie să facem, Lebedev? Sînt gata să te ajut.

- Iată ce: mai întîi să i se ia numaidecît pistolul şi muniţiile cu care s-a lăudat adineauri. Dacă le predă fără să crîcnească, accept, ţinînd seama de starea lui de boală, să rămînă peste noapte aici, bineînţeles cu condiţia de a fi pus sub directa mea supraveghere. Mîine însă va trebui să plece numaidecît; iartă-mă, prinţe! în caz că se va opune şi va refuza să-mi predea arma, voi fi silit să-l imobilizez, ţinîndu-l de un braţ, iar generalul de celălalt, voi pune să fie imediat anunţată poliţia, care, bineînţeles, îşi va face datoria. În calitate de prieten, domnul Fredîşcenko nu va refuza să se ducă la secţie.

Se iscă o zarvă mare. Lebedev fierbea şi se răţoia, depăşind orice măsură; Ferdîşcenko se pregătea să se ducă la poliţie. Ganea se indîrjea să susţină că nimeni nu se va împuşca; Evgheni Pavlovici tăcea.

— Prinţe, nu ţi s-a întîmplat niciodată să aluneci de pe vîrful unei clopotniţe? i se adresă în şoaptă Ippolit lui Mîşkin.

— N-nu, niciodată… răspunse naiv acesta.

— Îţi închipui cumva că eu nu m-am gîndit la o asemenea explozie de ură? urmă Ippolit pe acelaşi ton, privindu-l pe prinţ cu nişte ochi scînteietori, ca şi cum ar fi aşteptat într-adevăr un răs-puns de la dînsul. Ajunge! răcni el deodată, adresîndu-se tuturor celor de faţă. E vina mea… sînt cel mai vinovat dintre toţi! Lebedev, uite cheia (scoase un portofel din buzunar şi luă de acolo o verigă de oţel cu trei-patru cheiţe); uite… asta, penultima… Kolea îţi va arăta… Kolea! Unde-i Kolea? răcni el cu privirea aţintită asupra lui Kolea, fără să-l vadă însă. Da… iată, el are să-ţi arate; mi-a ajutat să-mi împachetez

lucrurile. Du-te cu dînsul, Kolea; în odaia prinţului, sub masă… valiza mea… cu cheiţa asta, jos, într-o cutie… pistolul meu şi cornul cu pulbere. Chiar el mi-a făcut valiza adineauri, domnule Lebedev, şi o să-ţi arate; dar cu condiţia ca mîine, înainte de a pleca spre Petersburg, să-mi restitui pistolul. Ai înţeles? Ceea ce fac e pentru prinţ, nu pentru dumneata.

— Aşa da; va fi mult mai bine! zise Lebedev, luînd cheia şi, cu un zîmbet veninos pe buze, se repezi în odaia de alături. Kolea se opri, voi să spună ceva, dar Lebedev îl trase după dînsul.

Ippolit se uita la musafirii care rîdeau. Prinţul băgă de seamă că bolnavului îi clănţăneau dinţii ca într-un acces de friguri.

— Ce ticăloşi sînt cu toţii! şopti cu înfrigurare Ippolit la urechea lui Mîşkin.

De fiecare dată cînd îi spunea ceva prinţului, se apleca spre el şi cobora glasul.

— Lasă-i; eşti prea slăbit…

— Îndată, îndată… am să plec.

Apoi, cu o mişcare bruscă, îl îmbrăţişa pe prinţ.

— Mă crezi poate nebun? îl întrebă, uitîndu-se ţintă la el cu un rîs ciudat.

— Nu, dar dumneata…

- Îndată, îndată, taci; nu mai spune nimic; o clipă… vreau să mă uit în ochii dumitale… Stai aşa, am să te privesc. Vreau să-mi iau rămas-bun de la un Om.

Stătu nemişcat şi-l privi pe prinţ în tăcere, timp de vreo zece secunde; era alb ca varul, cu fruntea îmbrobonată de sudoare şi agăţîndu-se în chip ciudat de Mîşkin, ca şi cum i-ar fi fost frică să se desprindă de el.

- Ippolit, Ippolit, ce ai?… strigă prinţul.

- Îndată… destul… mă duc să mă culc. Vreau numai să beau un pahar în sănătatea soarelui… Vreau, vreau neapărat, lăsaţi-mă!

Apucă repede o cupă de pe masă, se smulse din nou şi într-o clipă

ajunse la capătul terasei. Prinţul dădu să fugă după el, dar întîmplarea făcu parcă înadins ca în acelaşi moment Evgheni Pavlovici să-i întindă mîna ca să-şi ia rămas-bun de la dînsul. Nu trecu nici o secundă şi, deodată, un strigăt de spaimă izbucni din toate piepturile. Urmă apoi un moment de zăpăceală nemaipomenită.

Iată ce se întîmplase:

Ajungînd la capătul terasei, Ippolit se oprise în faţa scării ce ducea în parc, şi în timp ce ţinea cupa de şampanie în mîna stîngă, îşi vîrî mîna dreaptă în buzunarul paltonului. Din cele afirmate mai pe urmă de Keller, reieşea că Ippolit ţinuse mîna în buzunar încă în timpul conversaţiei lui cu prinţul, pe care-l apucase de umăr cu mîna stîngă; mîna aceasta, vîrîtă în buzunar, susţinea Keller, îi trezi o primă bănuială. În orice caz, un fel de presimţire îl făcu să alerge după Ippolit. Dar şi el ajunsese prea tîrziu. Văzu numai lucind ceva în mîna lui Ippolit şi cum acesta, într-o fracţiune de secundă, îşi duse la tîmplă un pistol mic de buzunar. Keller se repezi să-l apuce de braţ, dar în aceeaşi clipă Ippolit apăsă pe trăgaci. Cocoşul căzu cu un ţăcănit scurt, sec, dar nu răsună nici o împuşcătură. În momentul cînd Keller, voind să-l imobilizeze, îl cuprinse pe Ippolit în braţe, acesta se lăsă să cadă moale în braţele lui, ca un om ce-şi pierde cunoştinţa, închipuindu-şi probabil că a fost lovit mortal. În clipa următoare, pistolul se afla în mîna lui Keller. Toată lumea se năpusti într-acolo. Ippolit fu aşezat pe un scaun, adus în grabă de cineva; toţi se îmbulzeau în jurul lui, toţi vociferau, toţi puneau întrebări. Auziseră cu toţii ţăcănitul sec al cocoşului şi totuşi omul era viu şi nevătămat, fără nici o zgîrietură măcar. Ippolit şedea pe scaun neînţelegînd ce se petrece cu el şi plimbîndu-şi doar pe chipurile celor prezenţi privirea rătăcită. În această clipă tocmai sosiră în fugă şi Lebedev cu Kolea.

- Rateu? întrebau unii.

- Poate că nici n-a fost încărcat? îşi dădeau cu părerea alţii.

- E încărcat! anunţă Keller după ce controla pistolul, dar…

- Şi cum se face că n-a luat foc?

- N-avea capsă, lămuri Keller.

Ar fi greu de povestit scena penibilă ce a urmat. Spaima, care cuprinsese în primul moment pe toată lumea, cedă brusc locul unei

ilarităţi generale; ba unii rîdeau chiar în hohote, găsind în asta o satisfacţie răutăcioasă. Plîngînd cu sughiţuri, frîngîndu-şi mîinile, Ippolit se arunca ba spre unul, ba spre altul, ca într-o criză de nervi; se duse chiar şi la Ferdîşcenko şi, apucîndu-l cu amîndouă mîinile, se jură că uitase, uitase cu totul să pună capsa, că a fost „o scăpare din vedere” din partea lui şi nicidecum ceva „intenţionat”, că „toate capsele erau aici, la el, în buzunarul vestei, zece bucăţi” (le arătă la toată lumea); că n-a pus mai dinainte capsa, pentru că se temea ca nu cumva să se descarce în buzunar; se gîndea însă s-o aşeze la vreme şi, uite, a uitat. Îi implora pe toţi: pe prinţ, pe Evgheni Pavlovici, pe Keller, să i se dea pistolul înapoi, ca să dovedească îndată tuturor că „onoarea, onoarea lui e în joc”… că de-acum rămîne „dezonorat pentru totdeauna!…”

La urmă se prăbuşi, pierzîndu-şi cunoştinţa cu adevărat.

L-au dus în cabinetul prinţului, iar Lebedev, dezmeticit, de parcă i s-ar fi luat cu mîna efectul alcoolului, trimise îndată după un medic, rămînînd împreună cu fiica şi băiatul lui, cu Burdovski şi cu generalul Ivolghin să vegheze la căpătîiul bolnavului. După ce Ippolit fu scos de pe terasă în nesimţire, Keller, cuprins de elan cavaleresc, se postă în mijlocul camerei, anunţînd cu glas răspicat:

- Domnilor, dacă cineva îşi va permite să susţină în gura mare că a fost ceva premeditat, lăsînd să se înţeleagă că acest tînăr nefericit a jucat o comedie, uitînd înadins să pună capsa — să ştiţi că acela va avea de-a face cu mine.

Dar nu-i răspunse nimeni. În cele din urmă, toată lumea se grăbi să plece. Ptiţîn, Ganea şi Rogojin porniră împreună.

Prinţul rămase mirat văzînd că Evgheni Pavlovici se pregătea să plece şi el, renunţînd la explicaţia proiectată.

- Parcă voiai să-mi spui ceva după plecarea celorlalţi? îl întrebă Mîşkin.

- Aşa este, răspunse Evgheni Pavlovici, luînd loc pe un scaun şi aşezîndu-l pe prinţ lîngă dînsul, dar acum m-am hotărît să las această convorbire pe altă dată. Îţi mărturisesc că sînt puţin cam buimăcit, ca şi dumneata de altfel. Mi-am pierdut şirul ideilor; şi apoi ceea ce vreau să-ţi spun este cît se poate de important şi pentru mine, şi pentru dumneata. Vezi, prinţe, cel puţin o dată în viaţă vreau să fac un lucru cu totul cinstit, adică fără vreun gînd ascuns; cred însă că acum n-aş fi în stare de aşa ceva; şi cred că, poate, nici

dumneata nu mai eşti deloc dispus… aşa încît… e mai bine să amînăm discuţia noastră. Între timp, poate că lucrurile se vor mai limpezi; să lăsăm să treacă vreo trei zile, cît am de gînd să rămîn la Petersburg, şi totul va deveni mai clar şi pentru mine, şi pentru dumneata.

Cu aceste cuvinte, se ridică din nou de pe scaun, încît era de neînţeles pentru ce se mai aşezase adineauri. Prinţul mai avu de asemenea impresia că Evgheni Pavlovici e nemulţumit, ba chiar supărat, că se uită la el cu duşmănie şi că privirea lui nu mai semăna defel cu aceea de adineauri.

- Acum te duci probabil la bolnav?

- Da… mă cam îngrijorează, îngăimă prinţul.

- Fii pe pace; va trăi cu siguranţă încă vreo şase săptămîni şi, cine ştie, poate chiar o să se refacă aici. Dar cred că e mult mai bine să-i faci vînt cît mai repede, chiar mîine, dacă poţi.

- Mă gîndesc, nu cumva prin tăcerea mea l-am împins şi eu la asta… o fi crezut, te pomeneşti, că şi eu m-am îndoit dacă e capabil sau nu să-şi pună capăt zilelor? Ce crezi, Evgheni Pavlîci?

- Exclus. Şi aşa eşti prea bun că te necăjeşti pentru atîta lucru. Nu-ţi mai face sînge rău. Am auzit, într-adevăr, vorbindu-se de astfel de cazuri, dar mărturisesc că n-am văzut niciodată un om să-şi tragă un glonţ în cap numai spre a fi lăudat sau de supărare că nu a fost lăudat pentru intenţia sa năstruşnică. Mai ales, n-aş fi crezut că se poate da dovadă de atîta slăbiciune! În orice caz, ai face bine să-l dai chiar mîine afară.

— Crezi că ar fi în stare să se mai împuşte o dată?

— Nici o teamă, acum n-o să mai încerce în nici un caz. Sfatul meu e totuşi să te fereşti de toţi Lacener-ii ăştia autohtoni! Am mai spus-o şi ţi-o repet: crima este un refugiu prea frecvent pentru toate nulităţile astea lacome şi nerăbdătoare.

— Eşti dispus să vezi în el un fel de Lacener?

— Fondul e acelaşi, chiar dacă interpretul e de alt soi. Şi să vezi dacă acest domn nu-i în stare să extermine şi zece oameni chiar în „glumă”, după cum s-a exprimat adineauri. Aceste vorbe din spovedania lui n-au să mă lase să dorm.

— Nu ţi se pare că exagerezi?

— Mă uimeşti, prinţe. Cum, vrei să spui că nu-l crezi în stare să omoare chiar şi acum zece oameni?

— Nu ştiu ce să-ţi răspund. Toate acestea mi se par foarte ciudate, dar…

— În sfîrşit, cum crezi, încheie Evgheni Pavlîci enervat. Eşti un om plin de curaj, ştiu. Vezi numai să nu nimereşti cumva şi dumneata printre cei zece!

— Mai probabil e că nu va ucide pe nimeni, spuse prinţul, uitîndu-se îngîndurat la Evgheni Pavlovici. Acesta rîse răutăcios.

— La revedere, e vremea să plec. Dar ai băgat de seamă că a lăsat cu limbă de moarte o copie după „Spovedanie" Aglaiei lvanovna?

— Da, am băgat de seamă şi… nu-mi iese din minte.

— Asta-i. Şi dacă mai pui la socoteală şi „gluma" cu cei „zece oameni", face să te gîndeşti, rîse din nou cu tîlc Evgheni Pavlovici, apoi părăsi terasa.

Un ceas mai tîrziu, trecuse de ora trei după miezul nopţii - prinţul coborî în parc. Încercase mai întîi să se culce, să doarmă, dar i-a fost cu neputinţă din pricina palpitaţiilor. În casă, lucrurile intraseră oarecum pe făgaşul lor normal şi toată lumea se liniştise; bolnavul dormea, iar medicul, chemat în grabă, n-a găsit nimic grav în leşinul lui; Lebedev, Kolea, Burdovski s-au culcat în odaia bolnavului, ca să poată sta de veghe cu schimbul. Nu erau prin urmare motive de prea mare îngrijorare. Neliniştea prinţului însă, departe de a se potoli, creştea cu fiecare clipă. Rătăcind pe aleile parcului şi aruncînd priviri absente în juru-i, se opri deodată mirat cînd se pomeni în faţa pavilionului de muzică, cu rîndurile de scaune goale şi pupitrele fanfarei. Fără să ştie de ce, locul i se păru oribil. Făcu cale întoarsă şi se depărta în grabă, apucînd pe drumul pe care mersese cu o zi înainte, împreună cu familia Epancin. Ajungînd la banca verde, unde i se dăduse întîlnirea, se aşeză şi, cu totul neaşteptat, izbucni într-un hohot de rîs zgomotos, dar tot atît de brusc se stăpîni, înciudat împotriva lui însuşi. Îl copleşea o tristeţe fără margini; ar fi vrut să plece undeva, departe… dar nu ştia unde. Deasupra lui, pe o creangă de copac cînta o păsărică; o căută cu ochii printre frunze. Deodată, o păsărică zbură şi în aceeaşi clipă el îşi aduse aminte de „musculiţa… scăldată într-o rază de soare" despre care Ippolit

scrisese că „pînă şi ea îşi are locul ei la ospăţ, participă la corul comun al firii, în timp ce el nu e decît un avorton al naturii…" Vorbele acestea, care îl izbiseră încă de-atunci, îi veniră subit în minte. O amintire de mult uitată începu să reînvie şi dintr-o dată se limpezi, luînd contururi precise.

Era în Elveţia, în cel dintîi an sau, mai bine zis, în cele dintîi luni ale tratamentului său. Fusese pe atunci aproape iresponsabil, un idiot, vorbea anevoie şi uneori nici nu înțelegea ce anume voiau de la el cei din jur. Într-o zi, pe o vreme minunată, se dusese să se plimbe prin munţi; umblase mult, cu inima strînsă de un gînd chinuitor, nedesluşit şi care refuza să se contureze. În faţa lui, cerul strălucea; un lac îi sclipea la picioare, iar în juru-i orizontul, scăldat in soare, se întindea la nesfîrşit. Multă vreme a stat să admire această privelişte, sfîşiat de durere. Îşi aminteşte cum, plîngînd, îşi întindea braţele spre azurul infinit. Îşi dădea seama cu amărăciune că era cu desăvîrşire străin de toate astea, ca şi cum nici n-ar fi existat pentru dînsul. Ce înseamnă oare acest festin, acest ospăţ, această măreaţă sărbătoare din fiecare clipă ce-l atrage mereu, de mult, încă din copilărie, şi la care nu poate lua parte niciodată? În fiecare dimineaţă răsare acelaşi soare strălucitor, în fiecare dimineaţă curcubeul se răsfaţă peste cascadă, şi-n fiecare seară se colorează cu purpură aceste vîrfuri ninse care se zăresc colo sus, chiar la orizont; „musculiţa care bîzîie în jurul lui, scăldată într-o rază de soare, îşi are locul ei la acest ospăţ, participă la corul comun al firii, se bucură de el şi e fericită"; un firicel de iarbă, cît de mic, creşte şi e fericit! Fiecare fiinţă îşi are drumul ei, îl cunoaşte, soseşte şi pleacă cîntînd; numai el singur nu ştie nimic, nu înţelege nimic, nici pe oameni, nici limba lor, e străin de toate - un avorton al naturii. O, desigur! Pe atunci, el nu putea să rostească aceste vorbe şi nici să-şi exprime gîndul; suferinţa rămînea în el mută; dar acum i se părea că toate acestea le spusese şi atunci, pronunţase exact aceste cuvinte, şi că fraza cu „musculiţa" Ippolit a luat-o chiar de la el, din cuvintele şi lacrimile lui de atunci. Era atît de convins, încît, fără voie, îi bătu inima la gîndul acesta…

Aţipi pe bancă, dar nici în somn nu-şi găsi liniştea. Cu o clipă înainte de a adormi, îşi aminti de afirmaţia că Ippolit are să omoare zece oameni şi această presupunere absurdă îl făcu să zîmbească. În jurul lui era o linişte de vrajă, senină şi neclintită, prin care răzbătea doar foşnetul molcom al frunzelor, mărind parcă şi mai mult senzaţia de singurătate. În somnul lui zbuciumat i se arătau tot felul de vise tulburătoare, făcîndu-l să se înfioare în fiece clipă. La urmă i se năzări în vis că o femeie veni lîngă dînsul; o cunoştea, o cunoştea

chinuitor de bine; ar fi putut să-i spună numele oricînd, s-o deosebească dintr-o mulţime imensă, dar, lucru ciudat, acum părea că are o înfăţişare cu totul alta decît aceea pe care i-o cunoscuse pînă atunci, şi simţea o chinuitoare dorinţă de a nu recunoaşte în ea pe acea femeie. După expresia de spaimă şi de căinţă ce i se citea pe faţă, s-ar fi spus că-i o mare vinovată şi că atunci chiar săvîrşise o crimă îngrozitoare. O lacrimă tremura pe faţa ei palidă; îl chemă cu un gest al mîinii şi-şi duse degetul la buze, făcîndu-i parcă semn s-o urmeze în taină. Inima-i încetă să mai bată; pentru nimic în lume n-ar fi voit s-o creadă vinovată; dar îşi dădea seama că în momentul acela se va-ntîmpla ceva groaznic, un lucru ce-l va apăsa de acum înainte toată viaţa. Părea că ea ar fi voit să-i arate ceva în parc, nu departe de acolo. El se ridică de pe bancă vrînd s-o urmeze si deodată un rîs zglobiu şi cristalin răsună alături, simţi o mînă în mîna lui; apucă înfrigurat această mînă, o strînse cu putere şi în aceeaşi clipă se trezi. În faţa lui, în picioare, rîzînd cu poftă, stătea Aglaia.

VIII

Ea rîdea, dar pe faţă i se citea indignarea.

- Uite-l cum doarme! Dormeai, nu-i aşa? exclamă cu un aer mirat şi plin de dispreţ Aglaia.

- A, dumneata eşti! bîigui prinţul, care, deşi nu-şi revenise încă bine în fire, o recunoscu cu surprindere. A, da! întîlnirea… aţipisem.

- Te-am văzut.

- Nimeni nu m-a deşteptat în afară de dumneata? N-a mai fost nimeni pe aici înaintea dumitale? îmi închipuiam că era… o altă femeie.

- Altă femeie?

În sfîrşit, prinţul se dezmetici.

- A fost numai un vis, zise el pe gînduri; e ciudat să am un asemenea vis tocmai acum, în astfel de clipe. Ia loc…

O luă de mînă şi o aşeză pe bancă; se aşeză şi el lîngă dînsa şi rămase pe gînduri. Fără a începe conversaţia, Aglaia se mulţumi să-l privească atent. Din cînd în cînd şi Mîşkin îi arunca cîte o privire cu totul absentă, ca şi cum nici n-ar fi văzut-o. De ciudă, Aglaia se îmbujora toată.

- A, da, se reculese prinţul, Ippolit s-a împuşcat.

- Cînd? La dumneata? îl întrebă ea fără a se arăta prea surprinsa. Aseară era încă în viaţă, îmi pare. Şi cum ai putut să adormi după asta? strigă ea, însufleţindu-se deodată.

— Dar n-a murit. Pistolul n-a luat foc.

La insistenţele Aglaiei, prinţul a trebuit să-i povestească numaidecît, ba chiar foarte amănunţit, tot ce se întîmplase în noaptea aceea. Îl zorea mereu să spună mai departe, dar tot ea îl întrerupea de fiecare dată cu noi întrebări, care, de fapt, nu aveau nici o legătură cu întîmplarea propriu-zisă. Între altele, ea ascultă cu mult interes relatarea celor spuse de Evgheni Pavlovici, ba chiar ceru pe alocuri

să-i repete întocmai cuvintele.

— Bine, ajunge! Trebuie să mă grăbesc, spuse ea cînd prinţul isprăvi. Nu ne mai rămîne decît o oră de stat împreună, căci, la opt, trebuie neapărat să fiu acasă, să nu bănuiască nimeni că am fost aici; am venit cu un anume scop; am o mulţime de lucruri să-ţi spun. Nenorocirea e că acum m-ai făcut să-mi pierd şirul. Cît despre Ippolit, cred că pistolul nici nu trebuia să ia foc, asta-i seamănă. Dar eşti absolut sigur că voia într-adevăr să se împuşte şi că n-a fost decît o poză, o mistificare?

— O, nu, sînt convins că nu.

— Da, e mai plauzibil. Şi zici că-şi exprimase dorinţa în scris să-mi transmiţi „Spovedania” lui? Atunci, de ce nu mi-ai adus-o?

— Dar n-a murit. Trebuie să-l mai întreb.

— Nu-i nevoie să-l mai întrebi. Mi-o aduci numaidecît. Cu siguranţă că asta o să-i facă mare plăcere, pentru că bănuiesc că tocmai de asta s-a gîndit să-şi tragă un glonţ în cap ca, după aceea, să-i citesc eu spovedania. Să nu rîzi de vorbele mele, Lev Nikolaici, căci e foarte probabil să fie aşa cum spun.

— Nu rîd, pentru că şi eu sînt aproape sigur că în bună parte este aşa cum ai spus dumneata.

— Eşti sigur? Oare şi dumneata crezi la fel? sări teribil de surprinsă Aglaia.

Întrebările ei se succedau cu repeziciune; vorbea pripit şi uneori părea că se încurcă, ba adesea nici nu-şi termina vorba; în fiecare clipă se arăta preocupată ca nu cumva să fie greşit înţeleasă; într-un cuvînt era pradă unei frămîntări neobişnuite şi, cu toate că-şi dădea curaj, afişînd un aer aproape sfidător, sufletul îi era cuprins de o teamă nelămurită.

Purta o rochie simplă, de toate zilele, care o prindea de minune. Aşezată pe marginea băncii, tresărea mereu, îmbujorîndu-se tot mai mult. O uimea grozav faptul că Mîşkin confirmase presupunerea ei, socotind că Ippolit a vrut să se sinucidă pentru ca ea să-i citească „Spovedania”.

- Fără îndoială, explică Mîşkin, el ar fi dorit ca în afară de dumneata să-i aducem laude şi noi, ceilalţi.

- Cum adică să-i aduceţi laude?

— Adică…. cum să-ţi spun? E foarte greu de explicat. El ar fi vrut şi se aştepta pesemne ca noi toţi să venim în jurul lui, să-i spunem cît de stimat şi iubit este, să ne rugăm de el să nu se omoare. E foarte posibil să se fi gîndit mai cu seamă la dumneata, mai mult ca la oricine altul, pentru că într-un asemenea moment ţi-a pomenit numele, deşi nu-i exclus ca nici măcar să nu-şi fi dat seama că tocmai la dumneata se gîndeşte.

— Ei, uite, asta chiar nu înţeleg deloc cum vine; se gîndea la mine fără să-şi fi dat seama că se gîndeşte la mine? Şi totuşi, îmi pare că înţeleg! Ştii că şi eu, cînd aveam treisprezece ani, mi-am pus în gînd, de vreo zece ori, să mă otrăvesc, lăsînd o scrisoare prin care să le arăt părinţilor motivul hotărîrii mele? Mă gîndeam şi la efectul pe care-l voi produce; mă vedeam culcată în sicriu, iar pe toţi ceilalţi plîngînd în jurul meu şi căindu-se că au fost aşa de cruzi cu mine… De ce tot zîmbeşti? se întrerupse ea deodată, încruntînd sprîncenele. Vrei să spui că dumneata nu te gîndeşti la tot soiul de lucruri din astea cînd te laşi furat de visuri în clipele dumitale de singurătate? Poate chiar te imaginezi feldmareşal sau, cine ştie, că l-ai învins pe Napoleon!

- Ei bine, pe cuvîntul meu de onoare, tocmai la asta mă gîndesc, mai ales înainte de a adormi, răspunse prinţul rîzînd, numai ca întotdeauna, nu ştiu de ce, mă războiesc cu austriecii, nu cu Napoleon.

— N-am nici un chef să glumesc cu dumneata, Lev Nikolaici. Cu Ippolit am să caut să stau de vorbă personal şi te rog să-l înştiinţezi de asta. Dar găsesc că e foarte urît din partea dumitale să judeci sufletul unui om cu atîta brutalitate, cum îl judeci pe Ippolit. Îţi lipseşte gingăşia necesară în astfel de momente; în dumneata vorbeşte numai adevărul crud - prin urmare eşti nedrept. Prinţul rămase pe gînduri.

— Mi se pare că dumneata eşti nedreaptă cu mine; nu-i fac nici o vină că a putut să aibă asemenea gînduri, pentru că toţi sînt dispuşi să gîndească în acelaşi fel; de altminteri, poate că nici nu s-a gîndit deloc, ci era numai o dorinţă a lui nemărturisită… voia să se întîlnească pentru cea din urmă oară cu oamenii, să le cîştige stima şi dragostea — porniri atît de frumoase; din păcate, a ieşit pe dos; să fie cauza boala sau şi altceva poate? Şi apoi sînt unii care izbutesc în toate, pe cînd la alţii totul iese anapoda…

— Te-ai referit desigur la dumneata, cînd ai făcut observaţia asta? spuse Aglaia.

— Da, m-am gîndit la mine, răspunse Mîşkin, fără să bage de seamă cîtă răutate era în întrebarea ei.

— Numai că, în locul dumitale, n-aş fi adormit; vasăzică, oriunde ai nimeri - adormi numaidecît; nu-i deloc lăudabil.

— Dar n-am închis ochii toată noaptea, apoi am umblat mult, mult, m-am oprit la pavilion…

— Care pavilion?

— La pavilionul de muzică; de acolo am venit direct aici şi cum stăm pe bancă şi mă gîndeam, m-a furat somnul.

— Aşa? în cazul acesta, ai circumstanţe atenuante… Şi ce ai căutat la pavilion?

— Nu ştiu, aşa… fără un gînd anume…

— Bine, bine, să lăsăm asta; mă întrerupi mereu şi ce-mi pasă dacă ai trecut pe la pavilion? Ziceai că ai visat o femeie, cine era?

— Era… n-ai de unde să ştii…

— Ba da, înţeleg prea bine. Şi ţii mult… Cum ţi-a apărut în vis, în ce fel? Dar, la urma urmei, nici nu vreau să ştiu, i-o reteză ea deodată cu necaz. Nu mă întrerupe…

Se opri un moment ca să mai răsufle sau, poate, ca să-i treacă năduful.

- Iată motivul pentru care te-am chemat; vreau să-ţi propun să fim prieteni. De ce mă priveşti aşa ţintă? adăugă ea aproape furioasă.

Într-adevăr, Mîşkin se uita la dînsa, în acel moment, cu foarte multă atenţie, observînd cum începe din nou să roşească. În asemenea cazuri, cu cît se îmbujora mai tare, cu atît se înfuria mai mult împotriva ei însăşi, lucru care i se citea în scînteierea ochilor; de obicei, un minut după asta, îşi descărca mînia pe acela cu care vorbea, fie că era vinovat ori nu, şi-i trîntea vorbe tari. Ştiindu-se atît de sălbatică şi de sfioasă, Aglaia vorbea în general puţin şi părea mai tăcută decît surorile ei, uneori chiar prea tăcută. Numai cînd împrejurările o sileau să iasă din rezerva-i obişnuită şi mai cu seamă

în asemenea cazuri delicate, începea să vorbească cu aroganță, vrînd parcă să-l înfrunte pe acela căruia i se adresa. De obicei simțea dinainte momentul cînd începea să roșească, ceea ce o înfuria din cale-afară.

- Sau poate că nu vrei să-mi primești propunerea? îl înfruntă ea, privindu-l cu sfidare.

- Ba da, vreau, numai că nu era deloc nevoie… adică, am vrut să spun că n-am crezut că trebuie neapărat făcută o astfel de propunere, se fîstîci prințul.

- Dar cum ți-ai închipuit? Altfel, ce rost avea să te chem aici? Ce ai crezut? La urma urmei, poate că mă iei și dumneata drept o prostuță, cum mă socot toți cei de-acasă?

- Nu știam că ei te socot o prostuță; eu… eu nu sînt de aceeași părere.

-Nu? Foarte inteligent din partea dumitale. Dar, mai ales, formularea e inteligentă.

- După mine, ești poate chiar foarte deșteaptă cîteodată, urmă prințul; adineauri ai spus o vorbă plină de înțelepciune. Referindu-te la îndoiala pe care am exprimat-o în privința lui Ippolit, ai spus: „în dumneata vorbește numai adevărul crud, prin urmare ești nedrept”. Rețin vorba asta și am să mai meditez la ea.

Aglaia se îmbujora de plăcere. Toate aceste schimbări se produceau în ea cu multă spontaneitate și repeziciune. Prințul se însenină și el și, uitîndu-se la dînsa, rîse fericit.

— Ascultă așadar, reluă ea, te așteptam de mult ca să-ți istorisesc toate acestea; încă de cînd mi-ai trimis scrisoarea aceea, și chiar de mai înainte, te așteptam… O parte din ce voiam să-ți spun ai auzit din gura mea ieri; te consider omul cel mai cinstit și cel mai drept, mai cinstit și mai drept decît oricare altul, și dacă se spune că mintea ți-e… că din cînd în cînd ești bolnav la minte, e o nedreptate; e părerea mea și am susținut-o sus și tare, luîndu-mă la ceartă cu ceilalți, căci chiar dacă ești cu adevărat bolnav la minte (n-ai să te superi, cred, pentru această afirmație, privesc chestiunea pe plan superior), în schimb, inteligența principală e mai dezvoltată la dumneata decît la oricare altul, o ai în cel mai mare grad, la care ceilalți nici n-ar putea să viseze; pentru că, de fapt, există două feluri de inteligențe, una principală și una secundară. Nu-i așa? Spune, n-am dreptate?

— Poate că-i aşa, abia putu să articuleze Mîşkin, a cărui inimă începu să zvîcnească cu atîta putere, de parcă era gata să-i spargă pieptul.

— Ştiam că ai să înţelegi, spuse ea cu gravitate. Prinţul Ş. şi Evgheni Pavlîci nu sînt în stare să priceapă cum vine chestiunea asta cu cele două inteligenţe, şi nici Aleksandra; dar, uite, mama a înţeles.

— Dumneata semeni mult cu Lizaveta Prokofievna.

— Cum asta? Adevărat? se miră Aglaia.

— Crede-mă.

— Îţi mulţumesc, spuse ea după ce rămăsese o clipă pe gînduri; sînt tare fericită că semăn cu maman. Vasăzică o preţuieşti mult? mai adăugă ea, fără să-şi dea seama de naivitatea întrebării.

— Mult, mult de tot şi sînt încîntat că ai înţeles exact ce am vrut să-ţi spun.

— Şi eu sînt încîntată, căci am băgat de seamă că uneori… ceilalţi o cam iau peste picior. Acum ascultă motivul principal pentru care te-am chemat aici; m-am gîndit mult şi, la urmă, te-am ales pe dumneata. Nu vreau să-şi mai bată joc de mine cei de acasă; nu mai vreau să fiu luată drept o prostuţă; nu mai vreau să fiu luată în rîs. Am priceput dintr-o dată şi l-am refuzat categoric pe Evgheni Pavlîci, pentru că nu vreau să fiu mereu propusă la măritiş. Vreau… vreau, ei da, vreau să fug de-acasă şi te-am ales pe dumneata să mă ajuţi.

- Să fugi de-acasă? întrebă prinţul surprins.

- Da, da, da, să fug de-acasă! strigă ea aprinzîndu-se din nou şi cu ochii scăpărînd de mînie. Nu mai vreau să fiu silită întruna să roşesc. Nu vreau să roşesc nici în faţa lor, nici înaintea prinţului Ş. şi nici în faţa lui Evgheni Pavlîci, nici înaintea oricui ar fi; iată de ce te-am ales pe dumneata. Vreau să-ţi spun totul, totul, să-ţi vorbesc chiar de lucrurile cele mai intime, dar nici dumneata să nu-mi ascunzi nimic. Vreau să fie măcar un singur om cu care să pot sta de vorbă aşa cum aş sta cu mine însămi. Din senin, toţi au început să-mi spună că te aştept şi că sînt îndrăgostită de dumneata. Asta chiar înainte de a fi sosit dumneata şi încă fără să le fi arătat scrisoarea dumitale; iar acum toată lumea nu vorbeşte decît despre asta. Vreau să fiu curajoasă, să nu-mi fie frică de nimic. Nu vreau să frecventez balurile lor, vreau să fac ceva folositor în viaţă. De mult voiam să plec. Sînt

douăzeci de ani de cînd ei mă ţin zăvorită, iar acum nu se gîndesc decît să mă mărite. Încă la paisprezece ani, îmi pusesem în gînd să fug, aşa fără minte cum eram atunci. Acum am chibzuit totul bine şi te aşteptam ca să-mi dai lămuriri asupra ţărilor străine. Pînă azi n-am văzut o catedrală gotică, vreau să mă duc la Roma, vreau să vizitez toate instituţiile ştiinţifice, vreau să urmez cursuri la Paris; tot anul trecut m-am străduit să învăţ şi să citesc fel de fel de cărţi, o sumedenie, am citit toate cărţile oprite. Aleksandra şi Adelaida citesc orice; lor li se dă voie; mic nu-mi este însă îngăduit s-o fac şi sînt supravegheată. Nu vreau să mă cert cu surorile mele, dar de mult le-am declarat mamei şi tatei că vreau să-mi schimb cu totul situaţia socială. M-am hotărît să mă dedic muncii de educaţie şi mi-am pus toată nădejdea în dumneata, pentru că spuneai că iubeşti copiii. De ce nu ne-am ocupa împreună de educarea celor mici, dacă nu chiar acum, cel puţin mai tîrziu? Amîndoi vom duce o activitate folositoare; nu vreau să fiu fiică de general… Spune-mi, eşti într-adevăr un erudit, un om foarte învăţat?

- Vai! nici pomeneală!

- Păcat, te credeam foarte învăţat… Cum mi-a intrat mie asta în cap? În sfîrşit, n-are a face, oricum ai să mă îndrumezi, deoarece te-am ales pe dumneata.

- Dar e absurd, Aglaia Ivanovna.

- Vreau să fug de-acasă, vreau! răspunse ea repede şi din nou ochii ei scînteiară. Dacă nu primeşti, am să mă mărit cu Gavrila Ardalionovici. Nu vreau să fiu considerată acasă drept o femeie stricată şi să mi se găsească Dumnezeu ştie ce păcate.

- Ţi-ai pierdut minţile? strigă prinţul aproape sărind în sus. De ce anume eşti bănuită? Ce ţi se impută şi cine-ţi impută?

- Cei de acasă: mama, surorile, tata, prinţul Ş., chiar şi urîciosul acela de Kolea al dumitale! Chiar dacă n-o spun pe faţă, dar o gîndesc. Le-am zis-o la toţi, le-am declarat-o de la obraz şi mamei, şi tatei. Mama a fost bolnavă toată ziua; a doua zi, tata şi Aleksandra mi-au spus că nici nu-mi dau seama de sensul cuvintelor pe care le întrebuinţez. Le-am răspuns îndată că se înşală, că înţeleg totul, sensul tuturor cuvintelor, că nu mai sînt o fetiţă şi că încă de acum doi ani am citit înadins două romane de Paul de Kock, anume ca să aflu tot. Maman, cînd a auzit, era cît pe ce să leşine.

O idee stranie îi veni lui Mîşkin. Se uită atent la Aglaia şi un zîmbet

îi flutură pe faţă.

Nu-i venea a crede că înaintea lui era fata cea mîndră care odată îi citise cu atîta dispreţ scrisoarea lui Gavrila Ardalionovici. Nu putea să înţeleagă cum sub această frumuseţe severă şi trufaşă se poate ascunde un suflet de copil, care, de fapt, nici acum nu era în stare să pătrundă sensul tuturor cuvintelor.

- Ai stat totdeauna acasă, Aglaia Ivanovna? o întrebă el. Vreau să spun, adică, n-ai fost la nici o şcoală, dacă n-ai urmat vreun curs la un pension sau institut?

- Nu, niciodată; am fost ţinută acasă ca într-o cuşcă şi din cuşcă am să trec deodată în căsnicie; de ce zîmbeşti mereu? Îmi pare că şi dumneata îţi baţi joc de mine şi că eşti de partea lor, spuse fata, încruntîndu-şi ameninţător sprîncenele. Nu mă supăra, şi aşa nu prea ştiu ce se petrece cu mine… Pun rămăşag că ai venit aici pe deplin încredinţat că sînt îndrăgostită de dumneata şi că te-am chemat la o întîlnire de dragoste, sfîrşi ea cu glas tăios, iritată la culme.

- Într-adevăr, ieri mă gîndeam cu teamă să nu fie aşa cum spui, mărturisi cu candoare prinţul (părea foarte încurcat), dar astăzi sînt încredinţat că dumneata…

- Cum? strigă Aglaia, şi buzişoara de jos începu deodată să-i tremure. Ţi-era teamă ca nu cumva eu… ai îndrăznit să te gîndeşti că eu… Doamne! Ţi-ai închipuit poate că, invitîndu-te aici, am vrut să te atrag într-o cursă, ca să fim surprinşi aici şi să fii astfel silit să mă iei în căsătorie…

- Aglaia Ivanovna! Ar trebui să-ţi fie ruşine să vorbeşti aşa. Cum de a putut să încolţească în inima dumitale neprihănită un gînd atît de meschin? Pun rămăşag că nu crezi un cuvînt din cele ce spui… nici măcar nu-ţi dai seama ce spui! Aglaia rămase cu ochii în pămînt, speriată parcă de vorbele ei.

- Ba nu, nu mi-e ruşine deloc, murmură ea încet. De unde ştii că inima mea e neprihănită? Cum ai îndrăznit atunci să-mi scrii o scrisoare de dragoste?

- O scrisoare de dragoste? Scrisoarea mea e o scrisoare de dragoste? A fost cum nu se poate mai respectuoasă, a fost un strigăt pornit din adîncul inimii în cel mai greu moment din viaţa mea! Mi-ai răsărit atunci în faţă ca o lumină… n-am…

- Bine, bine, întrerupse Aglaia scurt, dar glasul nu-i mai era cel de adineauri; dimpotrivă, părea domolit cu totul, plin de căinţă şi chiar înspăimîntat; mai mult, se plecă spre el, voind parcă să-i atingă umărul pentru a-l convinge să nu mai fie supărat şi totuşi străduindu-se să-i evite privirea. Bine, spuse ea grozav de ruşinată, văd că am întrebuinţat o expresie cît se poate de nepotrivită. Asta pentru… pentru ca să te pun la încercare. Ia-o ca şi cum n-aş fi spus nimic. Iar dacă te-am jignit, iartă-mă. Nu mă privi aşa; te rog întoarce capul! Ai zis că a fost un gînd meschin; am făcut-o înadins ca să te necăjesc. Cîteodată, mi-e frică mie însămi de ceea ce-mi vine să spun şi totuşi o spun. Mi-ai mărturisit chiar acum că scrisoarea aceea a fost scrisă în momentul cel mai greu din viaţa dumitale. Ştiu la ce moment de gîndeşti. Ultimele cuvinte, Aglaia Ivanovna le rosti în şoaptă, cu ochii tot în pămînt.

- Ah, dacă ai putea şti totul!

- Ştiu tot! exclamă ea din ce în ce mai tulburată. Ai stat atunci o lună întreagă lîngă nesuferita aceea cu care ai fugit…

Spunînd asta, Aglaia nu mai roşi ca înainte, ci păli brusc. Apoi, deodată, se ridică în picioare, cu o privire rătăcită, dar îşi reveni numaidecît şi se aşeză din nou; totuşi, multă vreme, buza de jos nu încetă să-i tremure. Urmă un răstimp de tăcere. Această tulburare neaşteptată a fetei îl înmărmuri pe prinţ, care nu izbutea să-i găsească o explicaţie.

- Nu te iubesc deloc! declară ea deodată răspicat.

Mîşkin nu răspunse nimic; o clipă, între ei se aşternu din nou tăcerea.

- Îl iubesc pe Gavrila Ardalionovici… spuse ea repede, dar abia desluşit, aplecîndu-şi mai mult capul.

- Nu-i adevărat, rosti prinţul aproape în şoaptă.

- Vasăzică eu mint? Ba e adevărat; i-am spus-o alaltăieri, chiar aici, pe banca asta.

Destăinuirea asta îl înspăimîntă pe prinţ; o clipă rămase pe gînduri.

- Nu-i adevărat, repetă el hotărît. Ai născocit asta chiar acum.

- N-am ce zice, frumos din partea dumitale. Dar să ştii că el s-a

îndreptat; mă iubeşte mai mult decît propria-i viaţă. Şi-a ars mîna sub ochii mei, pentru a-mi dovedi că mă iubeşte mai presus de orice.

- Şi-a ars mîna?

- Da, mîna. N-ai decît să crezi sau să nu crezi, mi-e totuna!

Înainte de a răspunde, prinţul se gîndi o clipă. În cuvintele iei nu era nici urmă de glumă, ci mai curînd supărare.

- Dacă asta s-a petrecut aici, înseamnă că adusese o lumînare cu el? Altfel, nu văd cum…

- Da… adusese una. Ce-i aşa de necrezut?

- O lumînare întreagă sau numai un capăt de lumînare într-un sfeşnic?

- Ei, da… nu… o jumătate de lumînare… un capăt… o lumînare întreagă. N-are nici o importanţă, lasă-mă!… Adusese şi chibrituri, dacă vrei să ştii. A aprins luminarea şi timp de o jumătate de ceas şi-a ţinut degetul la flacără; ce, nu se poate?

- L-am văzut ieri; n-avea nici o arsură la mină. Aici, Aglaia pufni în rîs ca un copil.

- Ştii de ce ţi-am îndrugat minciuna asta? întrebă ea pe urmă cu o naivitate copilăroasă şi cu buzele tremurînd de un rîs nestăpînit. Pentru că atunci cînd născoceşti ceva, dacă ştii să strecori cu dibăcie şi un amănunt neobişnuit, cu totul excentric, ceva ce se întîmplă foarte rar sau chiar niciodată, minciuna pare mult mai verosimilă. Am observat asta. Mie însă nu mi-a reuşit, pentru că n-am ştiut să ticluiesc…

Deodată se încruntă iar, stăpînindu-şi parcă efuziunea.

- Dacă mai deunăzi ţi-am recitat Cavalerul sărman, urmă ca, uitîndu-se la prinţ cu seriozitate şi cu oarecare tristeţe în ochi, am făcut-o nu numai ca să-ţi aduc laude dintr-un anumit punct de vedere, dar am vrut totodată să înfierez purtarea dumitale şi să-ţi arăt că ştiam totul…

- Eşti foarte nedreaptă cu mine… şi cu nenorocita despre care te-ai exprimat adineauri cu atîta cruzime, Aglaia.

- Pentru că ştiu totul, de aceea m-am exprimat aşa! Ştiu că acum şase

luni i-ai cerut mîna în faţa tuturor. Nu mă întrerupe, vezi doar că vorbesc fără ocoluri şi fără comentarii. Pe urmă, ea a plecat cu Rogojin; apoi ai stat cu dînsa undeva, într-un sat sau într-un oraş, unde ea te-a părăsit, ca să fugă la nu ştiu cine. (Spunînd asta, Aglaia se înroşi toată.) Apoi, s-a întors din nou la Rogojin, care-o iubeşte ca… un smintit. În cele din urmă, dumneata, alt deştept, cum ai auzit că s-a întors la Petersburg, te-ai şi grăbit să alergi încoace. Aseară ai sărit s-o aperi, iar acum, chiar adineauri, ai visat-o.. Vezi că ştiu totul; că doar pentru dînsa, pentru dînsa ai venit aici, nu-i aşa?

- Da, pentru dînsa, răspunse Mîşkin, cu glas scăzut; apoi îşi lăsă capul în jos, trist şi îngîndurat, fără să bănuiască măcar cu ce privire scăpărătoare îl fulgeră Aglaia. Am venit ca să aflu… nu cred în fericirea ei alături de Rogojin, cu toate că… într-un cuvînt, nu ştiu ce-aş putea face ca să-i fiu de folos, cum aş putea s-o ajut… Totuşi, am venit.

Tresări, ridicîndu-şi ochii spre Aglaia. Ea îl asculta cu o expresie de ură întipărită pe faţă.

- Dacă ai venit fără să ştii pentru ce, înseamnă că o iubeşti mult, spuse ea în cele din urmă.

- Nu, n-o iubesc. O, dacă ai şti cu cîtă groază îmi aduc aminte de timpul pe care l-am petrecut în preajma ei!

Un fior rece îi scutură trupul la aceste cuvinte.

- Spune-mi totul! porunci Aglaia.

- Nu-i nimic ce nu s-ar cădea să asculţi. De ce am ţinut numaidecît să-ţi povestesc toate acestea şi să ţi le spun numai dumitale - nu ştiu; poate că pe dumneata te iubeam într-adevăr mult. Femeia aceasta nenorocită este adînc convinsă că e fiinţa cea mai decăzută, cea mai vicioasă din lume. O, să n-o condamni, nu te grăbi să arunci cu piatra în ea. E prea chinuită de propria-i conştiinţă, conştiinţa dezonoarei sale nemeritate! Şi care este vinovăţia ei, Dumnezeule! O, ea strigă mereu, cuprinsă de deznădejde, că n-are nici o vină, că e victima unor oameni fără suflet, victima unui destrăbălat şi ticălos; dar orice ţi-ar spune, să ştii că altfel gîndeşte şi că, dimpotrivă, în sinea ei, se crede vinovată în toate. Cînd am încercat să-i risipesc această întunecime din suflet, chinurile ei luau de fiecare dată proporţii atît de înspăimîntătoare, încît inima mea va rămîne mereu însîngerată cîtă vreme îmi voi aduce aminte de aceste momente cumplite. Ştii pentru ce a plecat de la mine? Numai pentru a-mi

dovedi că e o ticăloasă. Şi ceea ce-i mai înspăimîntător, poate că ea însăşi nu-şi dădea seama că o face numai ca să-mi dovedească acest lucru şi că m-a părăsit de fapt dintr-o dorinţă ascunsă de a sâvîrşi o faptă ruşinoasă, pentru a se învinovăţi apoi: „Uite, ai sâvîrşit o nouă mîrşăvie, deci eşti o lepădătură!" Ah, poate că n-ai să înţelegi toate acestea, Aglaia? Ştii că în conştiinţa dezonoarei care o chinuieşte neîncetat ea găseşte poate o anumită satisfacţie, groaznică şi nefirească, asemeni unui fel de răzbunare împotriva cuiva. Uneori izbuteam s-o împac cu ea însăşi, s-o fac să se însenineze şi să vadă lucrurile într-o altă lumină, dar îndată după aceea se tulbura din nou şi în revolta ei ajungea pînă acolo încît mă învinuia chiar şi pe mine, plină de amărăciune, că m-aş considera superior ei (cînd nici prin gînd nu mi-ar fi trecut aşa ceva), pentru ca la urmă, cînd am cerut-o în căsătorie, să-mi declare că nu cerşeşte mila şi nici ajutorul nimănui, şi că nu are nevoie ca „cineva s-o ridice pînă la el". Ai văzut-o ieri; crezi oare că va fi fericită în mijlocul acelor oameni, că este o societate potrivită pentru ea? Nici nu ştii cît e de înzestrată şi cît de adînc înţelege totul! Uneori mă uimea!

- Şi acolo îi ţineai asemenea… predici?

- O, nu! continuă prinţul îngîndurat, fără să observe tonul răutăcios cu care-i pusese această întrebare. Eu tăceam aproape tot timpul. Adesea simţeam dorinţa de a spune ceva, dar, crede-mă, nu găseam ce să-i spun. Ştii, în unele împrejurări, e mai bine să nu spui nimic. O, da, am iubit-o, am iubit-o mult… dar la urmă… pînă la urmă, ea a ghicit totul.

- Ce anume a ghicit?

- Că aveam pentru ea numai un sentiment de milă şi că… n-o mai iubeam.

- De unde ştii, poate că ea s-a îndrăgostit cu adevărat de… moşierul acela cu care fugise?

- Nu. O cunosc bine. Şi-a bătut numai joc de el.

- Şi de dumneata nu şi-a bătut joc niciodată?

- N-nu. Uneori mă lua în rîs, dar numai în clipele de furie; o, atunci îmi arunca reproşuri grele, spuse la mînie, pentru ca apoi să sufere chiar ea! Dar… pe urmă… ah… nu mă sili să-mi aduc aminte de toate astea!

Îşi ascunse faţa în palme.

- Ştii că îmi scrie mai în fiecare zi?

- Vasăzică e adevărat! strigă prinţul îngrozit. Am auzit de asta, dar n-am vrut să cred.

- Cine ți-a spus? întrebă Aglaia alarmată.

- Rogojin mi-a spus-o ieri, dar nu prea am înțeles mare lucru de la el.

- Ieri? Ieri dimineaţă? La ce oră ieri? Înainte de concert sau după?

- După concert. Seara tîrziu, trecuse de ora unsprezece.

- Dacă-i vorba de Rogojin, atunci… Dar ştii ce-mi spune ea în scrisori?

- Nu m-aş mira de nimic; e o smintită.

- Uite scrisorile (Aglaia scoase din buzunar trei scrisori, fiecare în plic separat, şi i le aruncă prinţului). De o săptămînă mă imploră, mă convinge, mă îmbie să mă mărit cu dumneata. Ea… ei da, e deşteaptă, măcar că e smintită, şi ai dreptate cînd spui că e mai inteligentă decît mine… îmi scrie că mă adoră, că în fiecare zi caută prilejul să mă vadă, chiar şi de departe. Îmi scrie că dumneata mă iubeşti, că ea ştie asta, că a aflat-o de mult şi că acolo i-ai vorbit de mine. Vrea să te vadă fericit şi e convinsă că numai eu aş putea să-ţi dau această fericire… Scrisorile ei sînt aşa de ciudate… aşa de neobişnuite… nu le-am arătat nimănui pînă acum; te-am aşteptat pe dumneata; poţi să-mi spui ce înseamnă asta? Nu te duce gîndul la nimic?

- E curată nebunie; asta dovedeşte că nu-i în toate minţile, bîigui prinţul şi buzele începură să-i tremure.

- Nu cumva te apucă plînsul?

- Nu, Aglaia, nu plîng, răspunse el, privind-o în ochi pe tînăra fată.

- Dar ce trebuie să fac? Sfătuieşte-mă. Nu mai pot accepta să primesc asemenea scrisori!

- O, las-o, te implor s-o laşi în plata Domnului! strigă prinţul. Ce să cauţi dumneata în întunecimea asta? Am să fac tot ce pot ca să nu-ţi mai scrie.

- Atunci eşti un om fără suflet! strigă Aglaia. Cum, nu vezi că nu pe mine mă iubeşte, ci pe dumneata, numai pe dumneata! E cu putinţă ca dumneata, care o cunoşti aşa de bine, să nu fi înţeles totul? Ştii ce înseamnă asta, ce înseamnă aceste scrisori? Gelozie, mai mult decît gelozie! Crezi că-l va lua de bărbat pe Rogojin, cum scrie aici? Se va omorî chiar a doua zi după cununia noastră!

Prinţul se cutremură, simţind cum îi îngheaţă inima. În acelaşi timp, o privi cu mirare; i se păru ciudat să constate că acest copil era de mult o femeie.

- Dumnezeu mi-e martor, Aglaia, că mi-aş da viaţa pentru liniştea şi fericirea ei, dar… nu pot s-o mai iubesc, şi ea ştie asta!

- Atunci jertfeşte-te, e doar în firea dumitale! Doar eşti un generos, un mare binefăcător! Şi nu mi te adresa, te rog, doar pe numele mic. Şi deunăzi mi-ai spus simplu „Aglaia"… Dumneata trebuie, eşti dator s-o readuci la viaţa adevărată, trebuie să pleci împreună cu dînsa, ca să-i aduci alinare, să-i împaci sufletul. Şi-apoi, o mai iubeşti încă.

- Nu pot să mă jertfesc în felul acesta, cu toate că o singură dată am vrut să mă jertfesc şi… poate că aş fi în stare şi acum… Ştiu sigur însă că alături de mine ar merge la pierzanie; iată de ce o las. Trebuia s-o văd diseară, la ora şapte; acum poate n-am să mă mai duc. în orgoliul ei, nu mi-ar ierta niciodată o asemenea dragoste şi ne-am pierde amîndoi! Nu-i deloc normal, dar aici totul e anormal. Spui că mă iubeşte, dar ce fel de iubire e asta? Se poate vorbi de iubire după tot ce a trebuit să îndur? Nu, aici e cu totul altceva, şi nu iubire!

- Cît eşti de palid! spuse Aglaia speriată.

- Nu-i nimic; n-am dormit destul; mă simt slăbit, eu… noi am vorbit, într-adevăr, de dumneata atunci, Aglaia…

- Vasăzică, e adevărat, ai fost în stare, într-adevăr, să-i vorbeşti de mine şi… şi cum ai putut să mă îndrăgeşti, cînd nu m-ai văzut decît o singură dată?

- Nu ştiu cum. În bezna în care mă aflam atunci, visam…poate mi se năzăreau numai nişte zori noi. N-aş putea să-ţi spun de ce şi cum m-am gîndit deodată la dumneata. N-am minţit atunci cînd ţi-am scris că nu-mi dau seama. A fost un vis care s-a făurit în împrejurări atît de înspăimîntătoare… Pe urmă, mi-am văzut de ocupaţii, m-am apucat de studii şi n-aş mai fi venit aici poate multă vreme, doi-trei

ani poate…

- Vasăzică, te-ai întors pentru dînsa?

Şi ceva neobişnuit vibra în glasul Aglaiei.

- Da, pentru dînsa.

Se aşternu o tăcere grea. Fata se ridică.

- Dacă afirmi chiar dumneata, începu ea cu un glas tremurător, dacă însuţi dumneata crezi că această… femeie a dumitale… e nebună, e o smintită, n-am ce-i face şi mai ales o rog să mă scutească de fanteziile ei nesăbuite… Aşadar, te rog, Lev Nikolaici, să iei aceste trei scrisori şi să i le azvîrli în obraz din partea mea! Şi dacă, strigă deodată Aglaia, şi dacă îşi mai permite o dată să-mi adreseze un singur rînd, spune-i că am să mă plîng tatei şi are s-o închidă într-un ospiciu…

Mîşkin sări în sus şi privi cu spaimă faţa înfuriată a tinerei fete; pe urmă, deodată, un fel de ceaţă i se aşternu înaintea ochilor…

- E cu neputinţă ca dumneata să ai asemenea sentimente… nu-i adevărat! îngăimă el.

- Ba e adevărat! Este absolut adevărat! strigă Aglaia aproape cu disperare…

- Ce-i adevărat? Ce este absolut adevărat? răsună deodată un glas speriat lîngă ei.

Înaintea lor apăru Lizaveta Prokofievna.

- E adevărat că mă mărit cu Gavnla Ardalionovici! Că îl iubesc pe Gavrila Ardalionovici şi că mîine fug cu el de acasă! răspunse Aglaia furioasă. Ai auzit? Ţi-ai satisfăcut curiozitatea? Eşti mulţumită acum? Şi o luă la fugă spre casă.

Prinţul voi să se îndepărteze, dar Lizaveta Prokofievna îl opri:

— Nu domnul meu, fă bine şi nu pleca; binevoieşte să vii cu rnine, să stăm puţin de vorbă… O, Doamne, ce chin! Şi aşa n-am închis ochii toată noaptea. Prinţul o urmă.

IX

Intrînd în vila ei, Lizaveta Prokofievna se opri în prima cameră. Sleită de puteri, se prăbuşi pe o canapea, fără a se sinchisi de Mîşkin, uitînd chiar să-l poftească să şadă. Încăperea în care intraseră era un salon destul de mare, cu şemineu, cu o masă rotundă în mijloc; flori multe pe suporturi împodobeau ferestrele; în fund, o uşă cu geamuri se deschidea spre grădină. Adelaida şi Aleksandra apărură numaidecît şi ele, uitîndu-se nedumerite şi cu o întrebare mută la prinţ şi la Lizaveta Prokofievna.

În vilegiatură, domnişoarele Epancin se sculau de regulă pe la nouă; numai Aglaia luase obiceiul, de vreo două-trei zile, să se scoale mai devreme; se ducea să se plimbe prin grădină, dar nu chiar de la ora şapte, ci pe la opt sau chiar ceva mai tîrziu. Lizaveta Prokofievna, pe care tot felul de griji n-au lăsat-o să doarmă toată noaptea, se dădu jos din pat pe la opt ceasuri, anume ca să se ducă s-o întîlnească pe fiica ei în grădină, fiind sigură că e acolo. Dar n-o găsi pe Aglaia nici în grădină şi nici în odaia ei. Mama, cuprinsă de nelinişte, le trezi pe cele două fiice mai mari. Află de la servitoare că Aglaia Ivanovna se dusese în parc înainte de ora şapte. La această nouă extravaganţă a năbădăioasei lor surori, Adelaida şi Aleksandra zîmbiră şi-i atraseră atenţia mamei că, dacă se duce s-o caute pe Aglaia în parc, aceasta ar fi în stare să se supere, şi mai mult ca sigur că acum stă cu o carte în mînă pe banca cea verde de care vorbise acum trei zile şi pentru care era cît pe-aci să se certe cu prinţul Ş., fiindcă acesta nu găsea locul chiar aşa de fermecător. Din mai multe motive, Lizaveta Prokofievna a fost foarte speriată cînd şi-a văzut fata alături de Mîşkin şi cînd a auzit vorbele ciudate ale Aglaiei; dar, după ce l-a adus pe prinţ în casă, generăleasa se întreba cu teamă dacă nu cumva se pripise în această împrejurare. Adică de ce nu s-ar cuveni ca Aglaia să se întîlnească şi să discute cu prinţul în parc, admiţind chiar că şi-au dat o întîlnire de mai înainte?

— Să nu care cumva să-ţi închipui, dragă prinţe, zise ea domolindu-se, că te-am adus aici ca să-ţi iau un interogatoriu… După cele petrecute aseară, aş fi preferat poate să nu te mai văd multă vreme, drăguţule…

Se opri o clipă, încurcată.

— Ţineai însă să afli neapărat cum şi pentru ce Aglaia Ivanovna şi cu mine ne-am întîlnit astăzi? sfîrşi calm prinţul.

— Ei bine, aşa este, asta am dorit, se răsti Lizaveta Prokofievna, făcînd feţe-feţe. Nu mi-e frică să vorbesc deschis, pentru că nu jignesc şi n-am vrut să jignesc pe nimeni…

— Dar e cît se poate de firesc; nici vorbă nu poate fi de vreo jignire; ca mamă, ai tot dreptul să fii la curent. Aglaia Ivanovna şi cu mine ne-am întîlnit lîngă banca verde, astăzi dimineaţă, exact la ora şapte. Aseară mi-a dat de ştire printr-un bileţel că doreşte să mă vadă ca să-mi vorbească despre o chestiune importantă. Am avut o întrevedere şi timp de o oră am vorbit de lucruri care o privesc exclusiv pe Aglaia Ivanovna; asta-i tot.

— Fireşte că-i tot, domnul meu, şi nu poate fi nici o îndoială că asta-i tot, spuse cu demnitate Lizaveta Prokofievna.

— Foarte bine, prinţe! spuse Aglaia, făcîndu-şi apariţia pe neaşteptate. Îţi mulţumesc din toată inima că nu m-ai crezut în stare să mă înjosesc pînă la minciună! Eşti satisfăcută, maman, ori vrei să-ţi mai continui interogatoriul?

— Tu ştii că n-am avut niciodată motive să roşesc în faţa ta, deşi poate că ţi-ar fi făcut plăcere, răspunse cu gravitate Lizaveta Prokofievna. Adio, prinţe, şi nu-mi lua în nume de rău că te-am deranjat. Nădăjduiesc că vei rămîne încredinţat de întreaga stimă ce ţi-o port.

Mîşkin salută pe rînd, înclinîndu-se în direcţia doamnelor şi se retrase fără a rosti un cuvînt. Aleksandra şi Adelaida îşi şoptiră una alteia ceva şi zîmbiră ironic. Lizaveta Prokofievna le privi cu asprime.

- N-am spus altceva, maman, o lămuri Adelaida rîzînd, decît că prinţul a făcut o plecăciune cu totul neobişnuită; de obicei e tare neîndemînatic, ca un urs, iar acum, la plecare, a salutat cu o distincţie, de parcă ar fi fost Evgheni Pavlîci.

- Buna-cuviinţă şi demnitatea ţi le dictează inima şi nu le înveţi de la maestrul de dans, încheie sentenţios Lizaveta Prokofievna şi, fără să arunce măcar o privire spre Aglaia, urcă în odaia ei.

Cînd prinţul ajunse acasă, pe la ora nouă, le găsi pe terasă pe Vera Lukianovna şi pe servitoare, care tocmai isprăviseră de scuturat şi de

măturat după seara din ajun.

- Slavă Domnului că am isprăvit la timp! spuse bucuroasă Vera.

- Bună ziua! Mi se cam învîrte capul; am dormit prost şi m-aş culca puţin.

- Aici pe terasă, ca şi ieri? Bine. Am să spun la toţi să vă lase să vă odihniţi. Tata a plecat de-acasă.

Slujnica ieşi. Vera voi s-o urmeze, dar se întoarse, apropiindu-se îngrijorată de prinţ.

- Prinţe, aveţi milă de… nenorocitul acela; nu-l alungaţi chiar astăzi.

- Nu, fireşte, nici gînd să-l dau afară; poate să rămînă aici, să facă cum o vrea.

- Dc-acum n-are să mai facă nimic şi… să nu fiţi prea aspru cu el.

- A, nu. De ce să fiu?

- Şi… mai cu seamă… să nu-l luaţi în rîs.

- Asta în nici un caz! Vera roşi.

- Sînt o proastă că spun asemenea lucruri unui om ca dumneavoastră… Dar, cu toate că sînteţi ostenit, spuse cu un zîmbet senin, dînd să plece, aveţi în clipa asta nişte ochi plini de bunătate… de fericire.

— De fericire, zici? întrebă prinţul cu vioiciune şi rîse într-adevăr fericit.

Aici însă, Vera - sinceră şi spontană ca un băieţoi - se simţi deodată stînjenită şi, îmbujorîndu-se la faţă toată, plecă în grabă, cu acelaşi rîs plin de seninătate.

„Ce fiinţă… bună!…” se gîndi Mîşkin şi pe loc uită de ea. într-un colţ al terasei avea o canapea cu o măsuţă în faţă; se aşeză pe canapea, îşi acoperi faţa cu mîinile şi stătu aşa vreo zece minute; deodată, cu o mişcare bruscă şi neliniştită, îşi vîrî mîna în buzunarul hainei şi scoase cele trei scrisori.

Dar uşa se deschise iarăşi şi intră Kolea. Prinţul se grăbi să vîre scrisorile în buzunar, bucuros parcă să mai amîne momentul lecturii.

— Ce zici de întîmplarea asta? întrebă Kolea, aşezîndu-se pe divan şi trecînd direct la subiect, ca toţi cei de seama lui. Ce părere ai acum despre Ippolit? Ai pierdut orice stimă faţă de el, nu-i aşa?

— Dar de ce?… Să ştii însă, Kolea, că mă simt foarte obosit… Şi apoi, povestea asta e aşa de tristă, încît nu ştiu dacă face s-o mai reluăm… Totuşi, vreau să ştiu cum îi mai merge?

— Doarme şi are să mai doarmă încă vreo două ceasuri. Înţeleg, nu te-ai culcat deloc, te-ai dus să te plimbi în parc… După atîtea emoţii… cred şi eu!

— De unde şti că m-am plimbat în parc şi că nu m-am culcat deloc?

— Chiar acum mi-a spus Vera; în ruptul capului nu voia să mă lase să intru; dar nu m-a răbdat inima şi am venit doar pentru o clipă. Două ceasuri am stat lîngă bolnav; acum l-am lăsat pe Kostia Lebedev în locul meu. Burdovski a plecat. Atunci culcă-te, prinţe dragă, noapte… sau, mai bine zis, ziua bună. Dar, să ştii, sînt zguduit.

— Fireşte… toate astea…

- Nu, prinţe, nu; m-a zguduit „Spovedania" lui. Mai cu seamă locul în care vorbeşte despre providenţă şi despre viaţa viitoare, are acolo o idee mag-ni-fică!

Mîşkin îl privi cu multă duioşie pe Kolea, care venise de bună seamă cu o intenţie precisă, şi anume ca să discute această idee magnifică!

- Şi nu ideea în sine interesează, cît, mai ales, împrejurările acestea cu totul neobişnuite! Dacă o găseam la Voltaire, la Rousseau sau Proudhon, o remarcam desigur, fără să fi fost însă atît de impresionat. Dar un om care ştie sigur că nu mai are de trăit decît zece minute să vorbească în felul acesta - nu ţi se pare extraordinar? Nu ţi se pare că este ultima expresie a mîndriei, a independenţei şi demnităţii personale, care ajunge să înfrunte orice, făţiş…. Ei bine, aici avem de-a face cu o forţă gigantică a spiritului! Şi, după toate astea, să mai susţii că a omis intenţionat să pună capsa în pistol — dar e o presupunere atît de absurdă, atît de josnică! Dar ştii că ieri ne-a păcălit pe toţi, a folosit un şiretlic, căci nu l-am ajutat deloc să-şi facă geamantanul şi nici nu i-am văzut vreodată pistolul; el singur şi-a strîns bagajele, dar, luat prin surprindere, m-am zăpăcit de tot. Vera zice că-i dai voie să rămînă aici; îţi jur că nu-i nici o primejdie, cu atît mai mult că nu-l slăbim din ochi; mereu e cineva în preajma

lui.

- În noaptea asta, cine a vegheat lîngă el?

- Am stat pe rînd: Burdovski, Kostea Lebedev şi cu mine; Keller a stat şi el puţin, pe urmă s-a dus să doarmă la Lebedev, pentru că la noi n-avea pe ce să se culce. Şi Ferdîşcenko a dormit tot la Lebedev şi a plecat pe la ora şapte. Generalul, care stă în permanenţă la Lebedev, a plecat şi el… E posibil ca Lebedev să vină să te vadă cît de curînd; te-a căutat, nu ştiu de ce; a întrebat de două ori dacă te-ai întors. Să-l lăsăm să intre sau nu? Poate vrei să te odihneşti. Mă duc să mă culc şi eu. A, da, voiam să-ți mai spun ceva. Tare m-a mai minunat generalul adineauri: pe la şase m-a trezit Burdovski ca să-l schimb; am ieşit puţin şi deodată dau cu ochii de general; era aşa de beat, că nici nu m-a recunoscut; stătea în picioare în faţa mea ca o stană de piatră; apoi, deodată, îşi vine în fire şi dă-i cu întrebările: „Ce face, bolnavul? Veneam să mă interesez de bolnav…" — chipurile, i-am dat raportul ce şi cum. „Toate astea sînt bune, zice el, dar veneam tocmai să te previn; de aia m-am şi sculat; am motive să cred că faţă de domnul Ferdîşcenko nu se poate vorbi orice şi deci… trebuie să ne ținem gura". Ințelegi, prințe?

— Ce spui? La urma urmei… nouă ni-e totuna.

- Fireşte că-i totuna; doar nu sîntem francmasoni! Chiar m-am mirat că generalul a găsit de cuviinţă să vină şi să mă trezească din somn anume pentru asta.

— Spui că Ferdîşcenko a plecat?

— Pe la ora şapte; a venit o clipă să mă caute; vegheam la căpătîiul lui Ippolit; mi-a spus că se duce să-şi împlinească somnul la Vilkin, un beţivan straşnic, Vilkin ăsta! Dar e timpul să plec! Uite că vine şi Lukian Timofeici… Prinţul vrea să doarmă. Lukian Timofeici, fă cale întoarsă!

Lebedev intră cam ţeapăn şi salută cu un aer grav.

— Nu stau decît o clipă, preastimate prinţ, am venit cu o treabă, după mine, foarte importantă, spuse el cu jumătate de gură şi cu un ton neobişnuit.

Venea de pe drum şi nici nu dăduse încă pe acasă, aşa că era cu pălăria în mînă. Părea îngrijorat şi pătruns de un sentiment neobişnuit de demnitate personală. Prinţul îl invită să stea.

- Ai întrebat de două ori de mine? Poate că tot mai eşti îngrijorat de cele ce s-au petrecut aseară…

- Vorbeşti de băiatul acela de ieri, prinţe? A, nu! Ieri, ideile îmi erau cam încîlcite… dar astăzi nu mă gîndesc cîtuşi de puţin să contracarez intenţiile dumitale.

- Să contra… cum ai spus?

— Am spus: să contracarez; cuvînt franţuzesc, care a intrat ca atîtea altele în limba noastră; de altfel, nu ţin chiar aşa de mult la el.

- Dar ce ai de ce eşti atît de grav şi solemn astăzi, Lebedev? întrebă prinţul zîmbind. Parc-ai vorbi din cărţi!

- Nikolai Ardalionovici, i se adresă Lebedev lui Kolea cu un glas aproape duios, avînd să-i comunic prinţului ceva care priveşte direct…

- Da, da, fireşte, fireşte, nu-i treaba mea. Uite că m-am şi retras! La revedere, prinţe, spuse Kolea şi dispăru numaidecît.

- Îmi place băiatul ăsta, pentru că e deştept şi înţelegător, spuse Lebedev, urmărindu-l cu privirea; chit că uneori e tare sîcîitor, dar e un băiat isteţ. Preastimate prinţ,mi s-a întîmplat o nenorocire extraordinară aseară sau astăzi,dis-de-dimineaţă… n-aş fi în stare să precizez cînd anume.

- Ce s-a întîmplat?

- Mi-au dispărut patru sute de ruble din buzunarul hainei, preastimate prinţ; s-au evaporat! adăugă Lebedev cu un zîmbet acru.

- Ai pierdut patru sute de ruble? Ce păcat!

- Mai cu seamă pentru un om sărac care trăieşte din munca lui cinstită.

- Fireşte, fireşte; şi cum s-a întîmplat?

- Băutura-i de vină. Am venit la dumneata ca la o providenţă, preastimate prinţ. Suma de patru sute de ruble am primit-o de la un datornic ieri, la ora cinci după-amiază, după care m-am urcat în tren şi m-am întors acasă. Portofelul era în buzunarul uniformei. Cînd m-am schimbat, am pus banii în buzunarul redingotei; trebuia să-i am la mine, pentru a-i preda seara, la cererea cuiva… printr-o persoană

pe care o aşteptam să vină.

- A propos, Lukian Timofeici, e adevărat că ai publicat în ziare un anunţ cum că dai bani cu împrumut pentru obiecte de aur şi argint?

- Printr-un mijlocitor; numele meu nu figura dedesubtul adresei din anunţ. Dispunînd de un capital infim şi dată fiind înmulţirea familiei, recunoaşte şi dumneata că o dobîndă modestă…

- Bine, bine; voiam să ştiu numai; iartă-mă că te-am întrerupt.

- Persoana împuternicită să ridice banii n-a mai venit. Între timp, l-au adus pe nefericitul acela; eram după masă şi, bineînţeles, bine dispus; sosiseră musafirii, am băut… ceai şi… spre nenorocul meu, m-am cam înveselit. Mai tîrziu, cînd Keller a venit şi ne-a anunţat despre solemnitatea onomasticii dumitale şi că ai de gînd s-o serbezi cu şampanie, atunci scumpe şi preastimate prinţ, eu care sînt un om de inimă (ceea ce, probabil, ai băgat de seamă, căci o merit), eu, care am inima, nu spun sensibilă, dar recunoscătoare, lucru de care mă mîndresc, m-am gîndit că, într-o împrejurare atît de solemnă, nu puteam rămîne cu zdreanţă asta pe mine, şi, ca să te felicit personal, era mai nimerit să-mi pun uniforma pe care o lepădasem venind acasă. M-am pus iarăşi la ţinuta de rigoare, după cum m-ai şi văzut, probabil, prinţe, toată seara. Cînd mi-am schimbat haina, am uitat portofelul în buzunarul redingotei… Adevărat se zice că atunci cînd Dumnezeu vrea să pedepsească pe cineva, îi ia întîi minţile. Şi de-abia azi-dimineaţă, pe la ora şapte şi jumătate, cînd m-am trezit şi mi-am adus aminte, am sărit ca un nebun din pat şi glonţ la redingotă - buzunarul gol! Nici urmă de portofel!

- Da, neplăcută întîmplare!

- Exact: neplăcută! Nici că se putea mai bine spus. Cu tactul dumitale binecunoscut ai ştiut să găseşti îndată cuvîntul potrivit, conchise, nu fără răutate, Lebedev.

- Şi totuşi, cum vine asta… se nelinişti prinţul îngîndurat, e un lucru destul de grav.

- Grav, ai zis? Iată încă o vorbă extraordinar de nimerită pe care o găseşti dumneata pentru a denumi…

- Ah, dar lasă odată asta, Lukian Timofeici! O vorbă sau alta, miezul râmîne acelaşi. Ce importanţă au cuvintele acum… Nu crezi că s-ar fi putut întîmpla, beat cum erai, să laşi să-ţi cadă portofelul din

buzunar?

- Se poate. Totul e cu putinţă cînd eşti beat, după cum ai binevoit să te exprimi cu cea mai delicioasă sinceritate chiar dumneata, preastimate prinţ. Dar în cazul acesta ce ne facem cu următoarea socoteală: dacă în timp ce-mi schimbam redingota lăsam să-mi cadă portofelul din buzunar, înseamnă că obiectul căzut trebuia să fi rămas acolo, pe podea. Atunci, unde-i acel obiect?

- Nu l-ai vîrît cumva într-un sertar, în birou?

- L-am căutat şi am răscolit peste tot; de altfel, n-am ascuns portofelul nicăieri şi n-am deschis nici un sertar - îmi aduc perfect de bine aminte.

- În dulăpior te-ai uitat?

- Asta am făcut-o în primul rînd, şi astăzi am scotocit de mai multe ori acolo. Dar cum aş fi putut să-l pun în dulăpior, preastimate prinţ?

- Îţi mărturisesc, Lebedev, că asta mă cam pune pe gînduri. Aşadar, cineva l-o fi găsit pe jos?

- Sau l-a şterpelit din buzunar! Nu există decît aceste două alternative.

- Asta mă nelinişteşte foarte mult; dar cine ar putea să fie… Iată întrebarea!

- Fără îndoială, aceasta este întrebarea de căpetenie; dumneata ştii să găseşti întotdeauna, cu o precizie uimitoare, cuvintele şi ideile menite să definească cum nu se poate mai lămurit situaţiile, excelentissime prinţ.

- Dar isprăveşte odată cu ironiile, Lukian Timofeici! Aici..

- Ironii?! strigă Lebedev, plesnind din palme.

- Ei bine, lasă, doar nu-i caz de supărare; aici e cu totul altceva… e vorba de oameni, şi asta mă îngrijorează. Pe cine bănuieşti dumneata?

- Chestiunea e dificilă şi extrem de… complicată! Să bănuiesc servitoarea? A stat tot timpul în bucătărie. Pe copiii mei, nici atît…

- Cred şi eu!…

- Prin urmare, e cineva dintre musafiri.

- Să fie cu putinţă?

- De necrezut, aproape cu neputinţă, şi totuşi altceva nu se poate presupune. Admit însă…ba sînt chiar încredinţat că furtişagul, dacă într-adevăr a fost un furtişag, nu s-a comis în timpul serii, cînd toată lumea era adunată aici, ci noaptea sau poate chiar dimineaţa, autorul fiind unul dintre cei care au rămas să doarmă aici.

- Dumnezeule mare!

— Pe Burdovski şi pe Nikolai Ardalionovici îi exclud din capul locului, pentru că ei nici n-au intrat la mine în odaie.

— Şi chiar dacă ar fi intrat? Cine a rămas peste noapte la dumneata?

— Socotindu-mă şi pe mine, am fost patru inşi care am intrat în timpul nopţii în cele două odăi alăturate: eu, generalul, Keller şi domnul Ferdîşcenko. Prin urmare, trebuie să fie unul dintre noi patru!

— Unul din trei, vrei să spui, dar care anume?

— M-am numărat şi pe mine, ca să fie echitabil şi în bună ordine; dar cred că eşti de acord, prinţe, că n-aş fi putut să mă jefuiesc pe mine însumi, cu toate că s-au mai văzut şi asemenea cazuri…

— Devii plicticos, Lebedev! îl întrerupse prinţul, pierzîndu-şi răbdarea. Revino la fapte şi n-o mai lungi atît.

— Rămîn, prin urmare, trei şi, în primul rînd, domnul Keller, om nesigur, cam beţivan şi, în anume împrejurări, liberal cînd e vorba de buzunarul altuia; în rest are mai degrabă înclinaţiile unui cavaler medieval decît ale unui liberal. A rămas mai întîi aici, în odaia bolnavului, şi abia după miezul nopţii a venit la noi, pretextînd că nu poate dormi pe jos.

— Îl bănuieşti pe el?

— L-am bănuit. Cînd am sărit din pat ca un nebun pe la şapte şi ceva şi m-am lovit cu palma peste frunte, l-am trezit imediat pe general, care dormea dus. Constatînd dispariţia ciudată a lui Ferdîşcenko, fapt prin care el însuşi dădea de bănuit, am hotărît pe loc să-l percheziţionăm pe Keller, care dormea ca… un… ca un buştean. L-

am scotocit pe faţă şi pe dos; prin buzunarele lui sufla vîntul; unde mai pui că toate pînă la unul erau găurite. Avea doar o batistă de bumbac albastră, cadrilată şi în ultimul hal de murdărie. Apoi un bileţel amoros de la o slujnică, în care aceasta îi cerea bani, ameninţîndu-l, şi, în sfîrşit, binecunoscutul foileton rupt ferfeniţă. Asta-i tot ce s-a găsit la el. Generalul fu de părere că-i nevinovat. Pentru a ne încredinţa şi mai bine, l-am trezit din somn, lucru ce n-a fost tocmai uşor. Abia a înţeles despre ce era vorba; s-a uitat la noi cu gura căscată şi cu o expresie caraghioasă, nevinovată şi chiar neroadă de om beat - nu, nu e el!

- Ce bine îmi pare! oftă prinţul uşurat. Mi-a fost cam teamă pentru dînsul.

- Ţi-a fost teamă? Vasăzică, ai avut motive să-l bănuieşti? îl privi printre gene, cu îndoială, Lebedev.

- A, nu; am spus-o aşa, fără nici un gînd, răspunse prinţul încurcat, am spus o mare prostie. Te rog, Lebedev, n-o mai repeta la nimeni…

- Prinţe, prinţe! Cuvintele dumitale vor rămîne în adîncul inimii mele ca în mormînt!… exclamă patetic Lebedev, strîngîndu-şi pălăria la piept.

- Bine, bine!… Aşadar, e Ferdîşcenko? Adică, dumneata îl bănuieşti pe Ferdîşcenko?

- Da' pe cine altul? articula încet Lebedev, uitîndu-se ţintă la prinţ.

- Ei da, fireşte… nu rămîne decît el… Dar cum s-o dovedeşti? Ai probe?

- Probe am. Mai întîi că s-a făcut nevăzut la ora şapte sau pe la şase şi ceva dimineaţa.

- Stai puţin. Kolea îmi spunea mai adineauri că Ferdîşcenko a trecut pe la el pentru a-l anunţa că se duce sâ-şi împlinească somnul la… i-am uitat numele, la un prieten de-al lui.

- La Vilkin. Vasăzică Nikolai Ardalionovici ţi-a şi vorbit despre asta?

- Nu mi-a spus nimic despre furt…

- Nu ştie, căci pentru moment păstrez secretul. Aşadar, Ferdîşcenko pleacă la Vilkin; la prima vedere, nimic surprinzător în faptul că un

bețiv se duce la alt bețiv chiar în zorii zilei şi fără nici o treabă. Dar acu-i acu'! Încep să dau de un fir; un amănunt mă pune pe gînduri: înainte de a pleca, dumnealui îşi lasă adresa… Acum fii atent, prințe; se pune întrebarea: ce l-a făcut să-şi lase adresa?… Ce zor nevoie mare a avut să-l caute în mod special pe Nikolai Ardalionovici, făcînd deci un ocol, şi să-i spună că se duce pentru restul nopții la Vilkin? Pe cine poate să intereseze de ce pleacă şi unde anume se duce? Ce rost are să dea declarații? Aici e un truc rafinat, un truc hoțesc. „Poftim, adicătelea, nu caut, nu caut să mi se piardă urma, atunci cum ar putea cineva să mă bănuiască de hoție? Parcă un hoț ar fi lăsat vorba unde se duce? Într-un cuvînt, sîntem în fața unui exces de prevedere, a unei griji nejustificate de a înlătura orice bănuială şi, ca să zic aşa, de a-şi şterge urmele pe nisip… Mă înțelegi acum, preastimate prinț?

— Am înțeles foarte bine, dar asta nu dovedeşte încă nimic.

— A doua dovadă: urma dată e falsă şi adresa inexactă. După un ceas, adică pe la ora opt, m-am dus la Vilkin. Stă aici, pe strada Peataia, şi de bine de rău îl cunosc. Acolo nu era nici un Ferdîşcenko. Cu mare greutate am putut afla de la servitoare, care-i cam fudulă de-o ureche, că acum un ceas cineva a sunat aşa de tare, încît a rupt şnurul de la clopoțel; servitoarea n-a deschis, nevoind să-l trezească pe domnul Vilkin sau poate că i-a fost lene să se dea jos din pat. Se întîmplă.

— Şi acestea sînt toate dovezile dumitale? Cam slabe.

— Dar, preastimate prinț, pe cine altul să bănuiesc, judecă şi dumneata, încheie, jeluindu-se parcă, Lebedev şi în acelaşi timp un zîmbet viclean îi miji pe buze.

— Ar trebui totuşi să mai cauți o dată prin odăi, prin sertare, îi sugeră îngrijorat prințul după ce se gîndi o clipă.

— M-am uitat peste tot, suspină şi mai smerit Lebedev.

— Hm… şi pentru ce, pentru ce a trebuit neapărat să-ți scoți redingota? se necăji prințul şi de ciudă lovi cu pumnul în masă.

— O asemenea întrebare a mai fost pusă într-o veche comedie. Dar, excelentissime, am impresia că prea pui la inimă nenorocirea mea! N-o merit. Adică, vreau să spun că eu personal n-o merit; dar dumneata te chinuieşti şi pentru cel vinovat… pentru acest nemernic domn Ferdîscenko?

- Da, aşa este, m-ai cam întors pe dos cu ştirea dumitale, întrerupse prinţul absent şi vizibil nemulţumit. Şi ce ai de gînd să faci… dacă eşti aşa de sigur că-i Ferdîşcenko?

- Prinţe, preastimate prinţ, dar cine altul să fie? continuă Lebedev pe acelaşi ton de jeluire. Căci însuşi faptul că n-am pe cine altul să bănuiesc, deci imposibilitatea de a mai bănui pe altcineva afară de domnul Ferdîşcenko, este propriu-zis tot un fel de dovadă împotriva domnului Ferdîşcenko. lată deci şi o a treia probă! Căci, o repet, dacă nu-i el, cine altul? Doar n-am să-l bănuiesc pe domnul Burdovski, he, he, he!

- E absurd!

- Cu atît mai puţin pe general, he, he, he!

- Asta ar fi prea de tot! aproape că se răsti prinţul cu ciudă, răsucindu-se nervos pe scaun.

- Cum să nu fie prea de tot? He, he, he! Dar ce m-a mai făcut să rîd omul acesta, generalul adică! Porniserăm adineauri împreună, pe urmele proaspete, drept la Vilkin… Trebuie să-ţi spun că generalul a fost mai afectat chiar decît mine; cînd l-am trezit, îndată ce am constatat lipsa portofelului, l-am văzut cum a făcut feţe-feţe, a roşit, a pălit şi, la urmă, a fost cuprins de o nobilă indignare, dar atît de înverşunată cum nici nu m-am aşteptat. Ce suflet ales! E adevărat că minte întruna, e o meteahnă a lui, dar e un om însufleţit şi de cele mai nobile porniri, un om cam slab de înger, dar te cîş-tigă prin inocenţa lui sufletească. Ţi-am spus, preastimate prinţ, că am pentru dînsul nu numai o slăbiciune, ci chiar un sentiment de dragoste. Deodată îl văd că se opreşte în mijlocul drumului, îşi descheie redingota, îşi descoperă pieptul. „Caută-mă, zice, l-ai percheziţionat pe Keller, de ce să nu mă cercetezi şi pe mine? Aşa e drept.” Mîinile şi picioarele îi tremurau şi era de o paloare înspăimîntătoare. „Ascultă, generale, i-am zis rîzînd, dacă altcineva mi-ar fi spus aşa ceva despre tine, mi-aş fi retezat numaidecît capul chiar cu mîinile mele şi l-aş fi pus pe o tavă, pe care eu însumi aş fi arătat-o tuturor celor ce s-ar îndoi, spunîndu-le: Vedeţi capul acesta?Ei bine, răspund pentru el cu propriul meu cap, iar de va trebui, mă arunc şi în foc. Iată, i-am zis, cît de mare încredere am eu în tine!” La aceste vorbe, se aruncă la pieptul meu, tot în mijlocul străzii izbucni în lacrimi şi mă strînse în braţe, mai-mai să mă înăbuşe „Tu eşti, îmi spune, singurul meu prieten pe care-l am în nenorocirile mele!” Ce om plin de simţire! Pe drum, după aceea, îmi povesti, bineînţeles, o anecdotă

în legătură cu întîmplarea noastră: cică, în tinereţe, şi el fusese o dată bănuit de un furt de cinci sute de mii de ruble; dar a doua zi, luînd foc casa, el îl scăpă din flăcări pe contele care-l bănuia şi pe Nina Aleksandrovna, care era domnişoară pe atunci. Contele l-a îmbrăţişat şi l-a sărutat şi aşa a putut el s-o ia în căsătorie pe Nina Aleksandrovna. A doua zi, sub dărîmăturile clădirii mistuite de incendiu, s-a găsit şi caseta cu banii dispăruţi; era o lădiţă de fier, de fabricaţie englezească, prevăzută cu o broască secretă; căzuse, nu se ştie cum, sub podea şi, dacă n-ar fi fost incendiul, nu s-ar fi aflat niciodată ce devenise. Nu era nimic adevărat în toată povestea asta şi totuşi, vorbind de Nina Aleksandrovna, îl podidi plînsul. E o persoană foarte distinsă Nina Aleksandrovna, deşi nu mă prea înghite.

- N-o cunoşti?

- Nu, dar aş dori din tot sufletul s-o cunosc, fie numai pentru a mă justifica în faţa ei. Nina Aleksandrovna are ce are cu mine, cică îi corup bărbatul, îndemnîndu-l şi antrenîndu-l la băutură. În realitate, nu numai că nu-l corup, ci, dimpotrivă, îl temperez şi poate că-l feresc de societatea unor oameni cu reputaţia dubioasă şi de influenţa lor păgubitoare. Unde mai pui că mi-e prieten şi-ţi mărturisesc că acum nu l-aş mai lăsa de capul lui pentru nimic în lume; unde se duce el, mă duc şi eu, pentru că numai cu duhul blîndeţii îl mai poţi domoli cît de cît. Acum, aproape că nu se mai duce pe la căpităneasa lui, deşi tînjeşte în taină după ea şi nu aşteaptă decît prilejul să alerge acolo; altminteri n-ar ofta şi n-ar suspina atîta, nu ştiu de ce tocmai dimineaţa, cînd se scoală şi-şi încalţă cizmele; n-are bani, iată nenorocirea, căci nu-i chip să se ducă la dînsa cu mîna goală. Dumitale nu ţi-a cerut bani, preastimate prinţ?

- Nu, nu mi-a cerut.

- Nu îndrăzneşte, dar cum ar mai face-o! Mi-a mărturisit chiar el că ar fi vrut să ţi se adreseze dumitale, dar se jenează, fiindcă, nu de mult, i-ai mai împrumutat; pe de altă parte, crede că eşti hotărît să nu-i mai dai. Mi s-a destăinuit ca unui prieten bun.

- Dar dumneata nu-i dai bani?

- Prinţe! Preastimate prinţ! nu numai bani, ci viaţa mi-aş da-o pentru omul acesta… adică nu, nu vreau să exagerez, nu chiar viaţa, dar pentru dînsul aş primi bucuros să suport friguri, un buboi sau

guturai, dacă ar fi la mare ananghie, căci îl consider un om excepţional, din nefericire însă iremediabil pierdut în mocirla în care se bălăceşte; aşadar, nu numai bani!

- Vasăzică, îi dai totuşi bani?

- N-nu, nu i-am dat; de altfel ştie şi el că n-am să-i dau; şi asta numai pentru binele şi spre îndreptarea lui. Acum ţine morţiş să vină cu mine la Petersburg. Plec la Petersburg, ca să-l surprind pe domnul Ferdîşcenko pe urmele lui încă proaspete, căci sînt convins că e acolo. Generalul fierbe şi nu mai poate de nerăbdare, dar parcă îl văd cum o şterge de la gară ca să se ducă la căpităneasă. În ce mă priveşte, mărturisesc nu numai că n-am să-l reţin, dar am tot interesul să-l las să plece şi chiar ne-am înţeles dinainte ca îndată după sosire s-o luăm care încotro, ca să punem mîna mai uşor pe domnul Ferdîşcenko. Îl voi lăsa deci să plece şi, pe urmă, mă voi duce să-l surprind la căpităneasa lui, ca să-l ruşinez atît ca tată de familie, cît şi ca om, în general vorbind.

- Numai să nu faci un scandal din asta, Lebedev;pentru numele lui Dumnezeu, fără scandal, îl rugă prinţul cu glas scăzut, pradă unei puternice nelinişti sufleteşti.

- A, nu; vreau numai să-l fac să se simtă şi să văd ce mutră o să facă el, pentru că, după faţă, poţi deduce multe lucruri, preastimate prinţ, şi, observaţia este adevărată mai ales pentru un asemenea om. Ah, prinţe! Deşi eu însumi sînt nenorocit, nu pot să nu mă gîndesc şi la dînsul, la îndreptarea lui morală. În legătură cu aceasta aş avea o rugăminte, preastimate prinţ, şi, mărturisesc, pentru asta am venit la dumneata: cunoşti familia Ivolghin, ai stat acolo; dacă ai vrea, preainimosul şi blajinul meu prinţ, să-mi dai o mînă de ajutor… în interesul exclusiv al generalului, spre binele lui…

Cu aceste cuvinte, Lebedev îşi împreună mîinile ca într-o rugă.

- Ce anume? Ce ajutor aştepţi de la mine? Fii sigur că aş vrea să te înţeleg cît se poate de bine şi să-ţi fiu de folos, Lebedev.

- Tocmai fiindcă eram convins de acest lucru, mi-am permis să mă adresez dumitale! Cred că prin intermediul Ninei Aleksandrovna am putea realiza o supraveghere, ca să spun aşa, un control asupra Excelenţei sale chiar în sînul propriei lui familii. Din nefericire, n-am avut onoarea să-i fiu prezentat… Afară de asta, Nikolai Ardalionovici, care te adoră, ca să zic aşa, pînă-n adîncul sufletului său tînăr, cred că ar putea şi el să ne fie de folos…

- N-nu.. S-o amesteci pe Nina Aleksandrovna în afacerea asta… ferească Dumnezeu!… Şi nici pe Kolea… În fond, pînă acum n-am înţeles prea bine ce anume urmăreşti, Lebedev.

- Dar nu-i nimic de-nţeles! obiectă cu foc Lebedev, abia stăpînindu-se să nu sară de pe scaun. Blîndeţe şi gingăşie - iată leacurile cele mai potrivite pentru bolnavul nostru. Îmi dai voie, prinţe, să-l privesc ca pe un bolnav?

- Asta dovedeşte inteligenţa şi delicateţea dumitale.

- Să-ţi explic printr-un exemplu, pe care, pentru mai multă claritate, am să-l iau din viaţa practică. Numai ca să vezi cu ce fel de om avem de-a face; singura lui meteahnă ar fi că şi-a pierdut minţile după căpităneasa aceea, la care nu se poate duce fără gologani, şi la care am de gînd să-l surprind astăzi, şi, o repet din nou, numai şi numai spre binele lui; să presupunem acum că nu-i căpităneasa şi că ar fi săvîrşit o adevărată crimă, să zicem o faptă necinstită oarecare, o faptă infamantă (lucru de care, fireşte, e cu totul incapabil); ei bine, chiar în acest caz, luîndu-l cu duhul blîndeţii şi, ca să zic aşa, cu delicateţe, obţinem orice de la el, pentru că e un om plin de o nobilă simţire! Crede-mă, nu vor trece nici cinci zile şi se va trăda singur: va izbucni în lacrimi şi va mărturisi totul, mai ales dacă vom proceda cu abilitate şi cu tact şi, în primul rînd, cu multă nobleţe, instituind o strictă supraveghere din partea familiei şi a durnitale, care să-l urmărească pas cu pas… Ah, preainimosul meu prinţ! adăugă Lebedev, sărind de pe scaun şi cuprins de un fel de extaz. Eu nu afirm categoric că ar fi el… Sînt gata, cum s-ar zice, să-mi dau chiar acum tot sîngele pentru omul acesta; dar recunoaşte si dumneata că necumpătarea şi… beţia, şi căpităneasa - toate laolaltă pot să-l ducă departe.

- Pentru un astfel de scop, fireşte, sînt gata oricînd să te ajut, zise prinţul, dînd să se ridice de pe scaun, dar îţi mărturisesc, Lebedev, că mă simt foarte îngrijorat; spune-mi, crezi şi acum… într-un cuvînt, dumneata singur ai spus că-l bănuieşti pe domnul Ferdîşcenko.

- Dar pe cine aş mai putea bănui? Pe cine, preaneprihănite prinţ? răspunse Lebedev cu acelaşi zîmbet de smerenie şi împreunîndu-şi din nou mîinile a implorare.

Prinţul îşi încruntă sprîncenele şi se ridică în picioare.

- Vezi, Lukian Timofeici, orice eroare în acest caz ar fi un lucru îngrozitor. Ferdîşcenko acesta… n-aş vrea să-l vorbesc de rău… dar

Ferdîşcenko… adică cine ştie? O fi chiar el!… vreau să spun că poate într-adevăr el ar fi în stare mai curînd… decît altul. Pe măsură ce se încurca, prinţul devenea tot mai mohorît.

Lebedev era numai ochi şi urechi.

- Vezi, reluă prinţul, plimbîndu-se în lung şi-n lat prin odaie şi evitînd pe cît era cu putinţă să întîlnească privirea lui Lebedev, am fost prevenit… mi s-a dat a înţelege că domnul Ferdîşcenko ar fi un om faţă de care, pe lîngă toate celelalte, trebuie să fii foarte prudent, să te fereşti să spui ceva… ce nu se cade. Înţelegi? Îţi spun asta, pentru că el poate într-adevăr să fie în stare mai mult decît altul… principalul e să nu facem o greşeală… mă-nţelegi?

- Şi de la cine deţii informaţiile astea despre domnul Ferdîşcenko? tresări plin de curiozitate Lebedev.

- Aşa, mi-a strecurat cineva în şoaptă; de altfel nici nu prea cred… mă indispune faptul că am fost nevoit să-ţi spun asta, dar te asigur că personal nu cred… e absurd… Ah, ce prostie am făcut!

— Dar ştii, prinţe, se înflăcăra Lebedev, tremurînd de emoţie ceea ce spui dumneata e foarte important, e de cea mai mare importanţă acum; adică, să ne înţelegem, nu informaţia cu privire la domnul Ferdîşcenko e importantă, ci felul cum a ajuns la cunoştinţa dumitale, de la cine anume ai aflat… (Spunînd asta, Lebedev se ţinea scai după prinţ, urmîndu-l pas cu pas de la un capăt la celălalt al camerei.) Să-ţi comunic atunci şi eu ceva: adineauri, cînd ne duceam la Vilkin acela, generalul, după ce mi-a spus povestea cu incendiul, m-a făcut să înţeleg, bineînţeles colcăind de indignare, că domnul Ferdîşcenko e un om de care trebuie să te păzeşti; vorbea atît de încîlcit şi de confuz, că a trebuit să-i pun cîteva întrebări; felul în care mi-a răspuns dovedea că toate astea erau numai o născocire de-a Excelenţei sale… Propriu-zis, mai mult e o înclinaţie nevinovată a firii lui uşuratice. Căci şi minciunile-i vin numai din pricină că nu-şi poate stăpîni slăbiciunea de caracter. Acum judecă şi dumneata: dacă a minţit, lucru de care sînt convins, cum se face că ai auzit şi dumneata vorbindu-se de asta! Îţi dai seama, desigur, că atunci cînd mi-a turnat această noutate, el a inventato sub inspiraţia momentului; cine a putut atunci să-ţi spună acelaşi lucru şi dumitale? E important, e… foarte important şi… ca să spun aşa…

- Mi-a spus-o Kolea chiar acum, iar el o ştie de la tatăl său, pe care l-a întîlnit în vestibul, adineauri, între şase şi şapte, cînd ieşise nu ştiu

pentru ce. Şi prinţul povesti totul în amănunt.

— Ei bine, asta e tocmai ceea ce se cheamă o pistă! spuse Lebedev, frecîndu-şi mîinile şi rîzînd pe-nfundate. Exact aşa mi-am închipuit şi eu. Asta înseamnă că Excelenţa sa generalul meu şi-a întrerupt pe la şase somnul inocent anume ca să-l trezească pe scumpul său fiu şi să-l prevină de primejdia extraordinară pe care o prezintă vecinătatea cu domnul Ferdîşcenko! Ca să vedeţi numai ce om primejdios e domnul Ferdîşcenko şi cît de înduioşătoare este grija părintească a Excelenţei sale, he, he, he!

- Ascultă, Lebedev, interveni prinţul speriat de-a binelea, te rog să procedezi discret şi prudent! Să nu te apuci să faci zarvă! Te rog, Lebedev, te implor… în cazul acesta, îţi jur că te voi ajuta, dar să nu afle nimeni, absolut nimeni!

— Fii pe pace, preainimosul, preabunul şi preaonorabilul meu prinţ! strigă în culmea exaltării Lebedev. Te asigur că toate astea vor rămîne pe veci îngropate în inima mea, pătrunsă de o nobilă simţire! Totul se va petrece fără scandal şi fără zarvă. Vom acţiona cu cea mai mare discreţie şi în bună înţelegere… Excelentissime prinţ, mi-s sufletul şi mintea deopotrivă de josnice, dar întreabă pe oricare individ, cît de josnic ar fi, sau chiar pe un ticălos, cu cine preferă să aibă de-a face: cu un nemernic ca el sau cu un om plin de nobilă simţire ca dumneata, neprihănite prinţ? Alegerea nu-i va fi grea: „Cu un om plin de nobilă simţire” va răspunde el, şi în asta se va afirma triumful virtuţii! La revedere, preastimate prinţ! Cu cea mai mare discreţie… Cu cea mai mare discreţie… în bună înţelegere.

X

Mîşkin înţelese în sfîrşit de ce îl trecea un fior rece ori de cîte ori punea mîna pe cele trei scrisori şi pentru ce tot amînase pînă seara să le citească. Dimineaţa, înainte de a se hotărî să deschidă unul dintre plicuri, se cufundă într-un somn greu pe canapea şi avu un vis la fel de apăsător ca şi cel precedent: din nou îi apăruse înainte aceeaşi „vinovată”; îl privea, şi lacrimi scînteietoare păreau că atîrnă de genele ei lungi; îl chema lîngă dînsa şi, ca şi mai adineauri, el se trezi aducîndu-şi aminte cu un fel de suferinţă de chipul ei. Ar fi vrut să se ducă numaidecît la ea, dar nu putu; la urmă, aproape exasperat, desfăcu scrisorile şi se apucă să le citească.

Dar şi scrisorile acestea păreau a nu fi decît tot un vis. Se întîmplă uneori să ai nişte vise ciudate, absurde, cu totul bizare. Deşteptîndu-te, ţi le reaminteşti cu o claritate surprinzătoare şi rămîi uimit ca în faţa unui fenomen cu totul inexplicabil. Ţii minte foarte bine, în primul rînd, că raţiunea ţi-a fost prezentă şi lucidă tot timpul acesta chinuitor de lung, cînd te împresurau ucigaşii, care — perfizi şi vicleni - căutau să-şi ascundă intenţiile, să te înşele, prefăcîndu-se binevoitori şi prietenoşi, cînd, de fapt, aveau armele pregătite şi nu aşteptau decît un semn ştiut numai de ei ca să te lovească; îţi aduci apoi perfect de bine aminte cu cîtă şiretenie ai ştiut, în cele din urmă, să-i păcăleşti, reuşind să te ascunzi de primejdie; pe urmă îţi dai seama că ei ştiu foarte bine de toată şiretenia ta şi cunosc locul unde te-ai ascuns, dar se prefac a nu şti şi stau la pîndă cu armele lor ucigaşe gata pregătite, în aşteptarea semnului misterios; dar iată că, printr-o nouă şiretenie, reuşeşti din nou să-i derutezi, şi toate astea ţi le aminteşti cu multă precizie. Dar cum se explică totuşi că în tot timpul acesta raţiunea dumitale a putut să se împace cu o mulţime de aberaţii şi situaţii absurde, absolut evidente, de care ţi-era înţesat visul? Unul dintre ucigaşi s-a prefăcut sub ochii dumitale din femeie într-un pitic oribil şi viclean - şi dumneata ai acceptat toate astea ca pe ceva firesc, aproape fără nici un fel de nedumerire, şi aceasta chiar în timpul cînd, pe de altă parte, raţiunea dumitale, încordată la maximum, se manifesta cu o forţă extraordinară, cu o capacitate teribilă de sesizare, şiretenie şi logică! Pentru ce apoi, trezindu-te din somn şi revenind complet la realitate, ai senzaţia aproape de fiecare dată, uneori chiar ca o impresie de neuitat, că te desprinzi, o dată cu somnul întrerupt, de o enigmă rămasă nedezlegată pentru dumneata? Absurdităţile din vis te fac să zîmbeşti; în acelaşi timp

însă, simţi în subconştient că împletirea aceasta de absurdităţi ascunde o idee, da - o idee reală, ceva ce face parte din viaţa dumitale; ca şi cum visul ţi-a spus ceva nou, profetic, ceva de mult aşteptat; impresia pe care o încerci este puternică, fie că-i plăcută ori chinuitoare, dar ce anume ţi s-a sugerat şi care e tîlcul ei adevărat - nu mai eşti în stare nici să înţelegi şi nici măcar să-ţi mai aminteşti.

Un efect aproape similar avu şi lectura acestor scrisori. Dar şi înainte chiar de a-şi fi aruncat ochii pe ele, Mîşkin simţi că însuşi faptul că ele existau, numai posibilitatea existenţei lor semăna cu un coşmar. Cum s-o fi hotărît ea oare să-i scrie ei? se întreba el, rătăcind singur în seara aceea (uneori fără să ştie unde se află). Cum a putut să-i scrie despre asta şi cum a fost cu putinţă să se nască în capul ei un vis atît de nesăbuit? Dar visul acesta era acum o realitate şi lucrul cel mai uimitor pentru dînsul era că, în timpul lecturii acestor scrisori, el însuşi începu să creadă în posibilitatea, ba chiar şi în raţiunea de a fi a acestor visuri. Da, fără îndoială, fusese un vis, un coşmar, o nebunie, şi totuşi era aici şi ceva adevărat, ceva chinuitor de real şi dureros de adevărat, ceva ce îndreptăţea acest vis, acest coşmar, această nebunie. Vreme de mai multe ceasuri el râmase pradă unor gînduri tulburi şi, ca într-un delir, îi reveneau mereu în minte crîmpeie din acele scrisori, le frămînta în cuget şi medita adînc asupra fiecăruia în parte. Ba uneori ar fi voit să-şi spună că presimţise, ghicise toate acestea cîndva; i se părea chiar că le avusese sub ochi demult-demult, şi că tot dorul şi toate părerile de rău, toate suferinţele şi toate temerile lui de pînă atunci erau conţinute în aceste rînduri pe care le mai citise odinioară.

Cînd vei despături această scrisoare (aşa începea prima epistolă), te vei uita, desigur, mai întîi la semnătură. Ea îţi va spune şi va lămuri totul, deci este de prisos să mă justific în faţa dumitale sau să încerc o explicaţie. Dacă ţi-aş fi cît de cît egală, ai putea vedea o insultă în îndrăzneala pe care mi-am luat-o; dar cine sînt eu, şi cine eşti dumneata? Sîntem doi antipozi, şi distanţa dintre noi e atît de mare, încît n-aş putea să te jignesc, chiar dacă aş voi.

Şi mai departe, în alt loc, scria:

Să nu iei cuvintele mele drept o exaltare bolnăvicioasă a unei minţi rătăcite, dar pentru mine eşti perfecţiunea întruchipată. Te-am văzut, te văd în fiecare zi. Nu te judec; n-am ajuns să te consider o perfecţiune pe calea raţiunii, ci pur şi simplu aceasta este credinţa mea. Dar am şi un păcat faţă de dumneata: te iubesc. Nu-ţi este îngăduit să iubeşti perfecţiunea, trebuie numai s-o recunoşti ca atare

şi s-o admiri, nu-i aşa? Şi cu toate acestea sînt îndrăgostită de dumneata. Deşi dragostea îi face pe oameni să se simtă egali, fii pe pace, nu te voi coborî pînă la mine nici chiar în cel mai intim gînd al meu. Ţi-am scris „fii pe pace”; dar e cu putinţă oare ca dumneata să te tulburi?… Dacă ar fi în puterea mea, ţi-aş săruta urmele paşilor. O! nici gînd să mă consider egală dumitale… Uită-te la iscălitură, dar uită-te mai repede!

Îmi dau seama (scria în altă scrisoare) că te unesc mereu cu el şi nu te-am întrebat încă niciodată dacă-l iubeşti. El s-a îndrăgostit de dumneata de cum te-a văzut. Se gîndea la dumneata ca la ,,o rază de lumină “; sînt propriile lui vorbe, le-am auzit din gura lui. Dar şi fără aceste cuvinte am înţeles că eşti pentru el ca lumina ochilor. O lună de zile am stat în preajmă-i şi mi-am putut da seama că şi dumneata îl iubeşti; voi doi sînteţi pentru mine o singură fiinţă!

Să fie oare cu putinţă? (scria în alt loc.)Ieri, cînd am trecut pe lîngă dumneata, parcă te-ai înroşit la faţă. Dar nu, nu se poate; cred că mi s-a părut numai. Dacă cineva te-ar tîrî în spelunca cea mai infectă şi dacă ţi s-ar înfăţişa viciul în toată goliciunea lui, nici atunci chiar n-ar trebui să roşeşti; eşti deasupra oricărei jigniri. Poţi să-i urăşti pe cei josnici şi laşi, dar numai din pricina jignirii care o aduc altora, căci pe dumneata nici o insultă nu te poate atinge. Ştii, eu cred că ar trebui chiar să mă iubeşti. Ceea ce eşti pentru dînsul eşti şi pentru mine: un spirit luminos; un înger nu poate să urască, dar nici să nu iubească nu poate. Dar e cu putinţă să iubeşti pe toată lumea, pe toţi oamenii, pe tot ce este aproapele tău? Mi-am pus de multe ori această întrebare. Nu, desigur, şi nici n-ar fi ceva firesc. Dragostea abstractă pentru umanitate ascunde aproape întotdeauna o iubire egoistă faţă de tine însuţi. Nouă nici nu ne este dat să iubim altfel. Pe cînd la dumneata e cu totul altceva; cum ar fi posibil ca dumneata să nu iubeşti măcar pe cineva, de vreme ce nimeni nu se poate compara cu dumneata şi eşti deasupra oricărei jigniri, deasupra oricărei porniri personale? Numai dumneata singură poţi iubi fără egoism, numai dumneata poţi, iubind, să treci peste propriul ,, eu ” şi să te dăruieşti numai aceluia pe care-l iubeşti. Ah, cît de cumplit ar fi pentru mine să ştiu că din pricina mea ai simţit ruşine sau mînie! Ar însemna decăderea şi deci pieirea dumitale: deodată te-ai aşeza pe aceeaşi treaptă cu mine…

Ieri, după ce te-am întîlnit, m-am întors acasă şi m-am gindit la un tablou. Pictorii îl zugrăvesc de obicei pe Hristos în spiritul legendelor evanghelice; eu l-aş zugrăvi altfel în tabloul pe care mi-l închipui; ar fi singur - apostolii îl părăseau cîteodată. N-aş lăsa cu el

decît un copilaş. Copilul se jucase alături sau poate îi povestise ceva în gînguritul lui copilăresc. Hristos l-a ascultat, dar acum a rămas pe gînduri, cu mîna uitată pe căpşorul copilului. Se uită în zare, spre orizont; în ochi i se citeşte un gînd, cuprinzător cit universul; faţa îi e tristă. Copilul s-a oprit din joacă şi din gîngurit, şi-a sprijinit coatele pe genunchii lui Hristos şi, cu obrazul rezemat în mînă, şi-a ridicat căpşorul, privind ţintă în ochii lui Hristos cu acel aer gînditor, pe care copiii îl au cîteodată. Soarele apune… Iată tabloul meu! Dumneata eşti inocenţa întrupată şi tocmai această inocenţă este însăşi perfecţiunea dumitale. O, asta să n-o uiţi niciodată! Să nu-ţi pese şi să nu-ţi faci gînduri din cauza pasiunii mele pentru dumneata! De acum eşti a mea, voi fi toată viaţa în preajma dumitale… În curînd am să mor.

În sfîrşit, cea din urmă scrisoare conţinea şi aceste gînduri:

Pentru numele lui Dumnezeu, să nu-ţi faci o părere greşită despre mine; să nu-ţi închipui de asemenea că mă umilesc dacă-ţi scriu aşa sau că fac parte dintre acele fiinţe pentru care umilinţa este o desfătare, că o fac numai şi numai din orgoliu. Nu, am şi eu bucuriile mele, dar îmi vine greu să-ţi explic asta. Mi-ar fi greu să mi-o desluşesc mie însămi, cu toate că mă frămîntă atît. Ştiu numai că n-aş putea să mă umilesc nici chiar într-un acces de orgoliu. Iar pentru autoumilire dintr-un imbold curat al inimii, nu mă simţ capabilă. Prin urmare, nu mă umilesc cîtuşi de puţin.

De ce vreau să vă unesc? Pentru voi doi sau pentru mine? Pentru mine. fireşte: în asta găsesc dezlegarea tuturor frămîntărilor vieţii mele; mi-am spus-o mai de mult încă… Am auzit că sora dumitale, Adelaida, văzîndu-mi portretul, s-ar fi exprimat că o astfel de frumuseţe ar putea să răstoarne lumea. Dar eu am renunţat la lume; îţi vine să zîmbeşti sau, în cel mai bun caz, găseşti ciudat că scriu aceste vorbe eu, pe care ai văzut-o împopoţonată cu dantele şi diamante într-o societate de beţivi şi de ticăloşi! Dar nu lua în seamă aparenţele, căci, propriu-zis, eu aproape că nici nu exist şi sînt conştientă de acest lucru; Dumnezeu ştie ce mai sălăşluieşte în mine, în locul „eului" meu. În fiece zi, îmi citesc sentinţa în cei doi ochi înspăimântători care mă pîndese fără încetare, chiar dacă nu-i văd în preajma mea. Acum, ochii aceştia tac (ei tac întruna), dar le cunosc taina. Casa omului acestuia e sumbră, apăsătoare şi ascunde o taină. Sînt sigură că are undeva, într-un sertar, un brici cu lama înfăşurată în mătase, ca şi celălalt - ucigaşul din Moscova; şi acela stătea cu maică-sa şi-şi înfăşurase briciul în mătase ca să taie mai lesne o beregată. Tot timpul cît am stat la el acasă, mi se năzărea mereu că

undeva, sub podea, zace un cadavru, ascuns poate încă de tatăl lui, un cadavru acoperit cu o muşama, ca şi cel de la Moscova, avînd la fel aşezate împrejur sticle cu soluţia Jdanov; aş fi putut să-ţi indic chiar şi locul. El nu-mi spune nimic, dar ştiu că mă iubeşte pînă într-atît, încît este exclus să nu fi început să mă urască. Nunta dumitale şi cu a mea se vor celebra în acelaşi moment; aşa, cel puţin, m-am înţeles cu el. Faţă de el n-am nici o taină. L-aş ucide de groază… Dar o să mă omoare el înainte… e alături de mine acum şi îmi spune rîzînd că aiurez; ştie că-ţi scriu dumitale.

Şi tot aşa, şiruri nenumărate de adevărat delir în aceste scrisori. Una dintre ele, a doua, era lungă de tot: două coli de hîrtie de format mare scrise mărunt.

Prinţul ieşi în sfîrşit din parc, după ce, la fel ca în seara precedentă, rătăcise multă vreme în neştire prin aleile lui întunecoase. Noaptea limpede şi luminoasă părea şi mai clară ca de obicei. „Să fie încă aşa devreme?” gîndi el. (Uitase să-şi ia ceaiul.) La un moment dat, i se păru că aude sunetele unei melodii venind de departe. „Cîntă muzica în pavilionul gării probabil, gîndi iar; de bună seamă, azi nu s-au mai dus acolo.” La gîndul acesta, uitîndu-se împrejur, se pomeni în dreptul vilei lor. Ştia dinainte că va trebui să ajungă aici în cele din urmă şi, cu inima strînsă, urcă treptele terasei. Nu-l întîmpină nimeni; terasa era pustie. Aşteptă un moment, apoi deschise uşa spre salon. „Nu obişnuiesc niciodată să închidă uşa asta”, îşi spuse el; dar nici în salon nu era nimeni şi era aproape întuneric beznă. Deodată uşa se deschise şi intră Aleksandra Ivanovna cu o lumînare în mînă. Zărindu-l pe prinţ, tînăra fată se opri mirată în faţa lui, întrebîndu-l parcă din ochi. Trecuse probabil pe acolo ca să se ducă în altă odaie şi nu se aşteptase deloc să găsească pe cineva în salon.

- Prin ce întîmplare ai venit aici? îl întrebă în cele din urmă.

- Eu… am venit… în treacăt…

- Maman nu se simte prea bine, Aglaia de asemenea. Adelaida s-a dus să se culce şi tocmai mergeam şi eu la culcare. Am stat toată seara acasă, singurele. Tata şi prinţul Ş. sînt plecaţi la Petersburg.

- Am venit… am venit să vă văd… acum…

- Dar ştii cît e ceasul?

- N-nu…

- Douăsprezece şi jumătate. De obicei ne culcăm la unu.

- Ah! credeam că… e numai nouă şi jumătate.

- Nu face nimic! rîse Aleksandra. Dar de ce n-ai venit mai devreme? Poate că ai şi fost aşteptat.

- Credeam… credeam… bîigui el, îndreptîndu-se spre uşă.

- La revedere! Să vezi ce haz or să facă mîine, cînd am să le povestesc întîmplarea asta.

Mîşkin porni spre casă pe drumul ocolit de la marginea parcului. Inima îi bătea tare, gîndurile i se învălmăşeau şi totul în jurul lui părea un vis. Deodată, înaintea ochilor i se arătă din nou vedenia care, în două rînduri, îi apăruse în ziua aceea. Femeia ieşi din parc şi se opri în faţa lui; s-ar fi spus că-l aştepta acolo. El tresări şi se opri din mers; ea îi apucă mîna şi i-o strînse tare. „Nu, asta nu e o vedenie!”

Şi iată că se găseau faţă-n faţă pentru întîia oară de la despărţirea lor; ea îi vorbea, iar el se uita la dînsa tăcut, cu inima încărcată de durere! Ah! niciodată mai tîrziu el n-a putut uita această întîlnire şi, de fiecare dată, îşi aducea aminte de ea cu aceeaşi ascuţită suferinţă. Ea se lăsă în genunchi în faţa lui, chiar acolo, în stradă, ca într-o rugă extatică; speriat, el se dădu înapoi, dar ea îi apucă mîna ca să i-o sărute şi, întocmai ca în visul de adineauri, prinţul văzu lacrimi sclipind pe genele-i lungi.

- Scoală-te, scoală-te! şopti el speriat, silindu-se s-o ridice. Ridică-te, te rog!

- Eşti fericit? Fericit? întrebă ea. Spune-mi numai un singur cuvînt: eşti fericit acuma? Azi, acum? Ai fost la dînsa? Ce ţi-a spus?

Nu se ridica şi nici nu-l asculta; aşa în genunchi, îl întreba grăbită, vorbindu-i dintr-o răsuflare, ca şi cum ar fi fost urmărită de o poteră vrăjmaşă.

- Plec mîine, cum mi-ai poruncit. N-o să-i mai scriu… Te văd pentru ultima oară, pentru cea din urmă oară! Acuma, într-adevăr, pentru cea din urmă oară!

- Linişteşte-te, ridică-te! o imploră el în culmea disperării. Ea îl apucă de mîini, privindu-l în ochi cu nesaţ.

- Adio, îi spuse ea în sfîrşit, apoi se ridică şi se îndepărtă în grabă, aproape fugind. Prinţul îl zări deodată pe Rogojin apucînd-o de braţ şi depărtîndu-se cu ea.

- Aşteaptă-mă, prinţe! strigă Rogojin. Mă întorc numaidecît.

Şi într-adevăr, peste cinci minute, Rogojin sosi la locul unde prinţul rămăsese să aştepte.

- Am urcat-o în trăsură, spuse el; de la ora zece o aşteaptă acolo, în colţ. Ştia că ai să-ţi pierzi toată seara la cealaltă. Ceea ce-mi scriseseşi mai adineauri, i-am transmis întocmai. N-are să-i mai scrie; a făgăduit; iar mîine, după cum ţi-a fost vrerea, va pleca de aici. Dorea cu orice preţ să te mai vadă o dată înainte de plecare, cu toate că ai refuzat să te mai întîlnesti cu ea; te-am aşteptat aici, uite, pe banca aceea pîndind întoarcerea ta spre casă.

- Chiar ea te-a luat cu dînsa?

- Ei, şi ce-i cu asta? rînji Rogojin; am văzut ceea ce, de fapt, ştiam. Şi ce, parcă n-am citit scrisorile?

- Cum, le-ai citit cu adevărat? întrebă prinţul, îngrozit la gîndul acesta.

- Fireşte, ori de cîte ori scria, îmi arăta scrisoarea. Ai băgat de seamă ce spune acolo, într-un loc, despre brici, he, he!

- E nebună! strigă prinţul, frîngîndu-şi mîinile.

- Cine ştie? Poate că nu, murmură Rogojin mai mult ca pentru sine.

Prinţul nu răspunse.

- Şi acum, rămîi cu bine, spuse Rogojin, plec şi eu mîine; nu i-o lua în nume de rău! Dar bine, frate, adăugă el, întorcîndu-se brusc, de ce nu i-ai răspuns la întrebarea: „Eşti fericit sau nu?”

- Nu, nu, nu! răcni prinţul cu o durere sfîşietoare.

- M-aş fi mirat grozav să te aud spunînd „da”! rîse Rogojin cu răutate şi se depărta fără să privească înapoi.

PARTEA A PATRA

I

Trecu o săptămînă de la întîlnirea celor două personaje ale povestirii noastre pe banca verde din parc. Într-o dimineaţă splendidă, pe la ora zece şi jumătate, Varvara Ardalionova Ptiţîna, care făcuse cîteva vizite matinale pe la diverse cunoştinţe, se întoarse acasă cam tristă şi îngîndurată.

Există oameni despre care e greu să spui ceva ce i-ar putea prezenta sub înfăţişarea lor cea mai tipică, cea mai caracteristică; aceştia sînt aşa-numiţii oameni „obişnuiţi", „banali", care într-adevăr formează marea majoritate a oricărei societăţi.

În romanele şi povestirile lor, scriitorii preferă de cele mai multe ori să ia tipuri din societate şi să le reprezinte într-o zugrăvire figurativă şi artistică - tipuri care în realitate se întîlnesc excepţional de rar în ansamblul trăsăturilor lor şi care totuşi sînt mai reali decît realitatea însăşi. Podkoliosin, în expresia lui tipică, poate că este chiar o exagerare, în nici un caz însă o aberaţie. Cîţi dintre oamenii inteligenţi, cu mintea luminată, aflînd de la Gogol cum este acest Podkoliosin, n-au constatat după aceea că zeci şi sute de prieteni şi cunoştinţe de-ale lor seamănă grozav cu Podkoliosin, atît doar, că ei nu ştiuseră pînă atunci că acesta li-e numele. În realitate se întîmplă foarte rar ca mirii să sară pe fereastră înainte de cununie, poate numai pentru simplul fapt - ca să nu mai vorbim de toate celelalte - că gestul în sine e destul de neplăcut; cu toate acestea, cîţi miri, adesea oameni inteligenţi şi foarte de treabă, n-au fost în situaţia de a se recunoaşte în adîncul inimii, înainte de cununie, drept nişte Podkoliosini. La fel şi în căsătorie, chiar dacă nu toţi soţii strigă la orice pas: Tu vas voulu, George Dandin!, totuşi, o Doamne, de cîte milioane şi milioane de ori acest strigăt amarnic n-a fost repetat, în felurite glasuri, de soţii din lumea întreagă după luna lor de miere sau, mai ştii, poate chiar a doua zi după nuntă!

Aşadar, fără a ne angaja în explicaţii mai aprofundate, vom arăta doar atît, că în realitatea concretă, trăsăturile tipice ale personajelor apar oarecum diluate şi oameni de teapa lui George Dandin sau Podkoliosin există realmente, se agită şi aleargă sub ochii noştri, zi

de zi, numai că noi îi observăm sub aspectul acesta mai puţin închegat, mai diluat. Aducînd precizarea cuvenită respectului pe care-l datorăm adevărului integral, în sensul că în viaţa de toate zilele poate fi văzut, ce-i drept mai rar, chiar şi tipul unui George Dandin luat în întregime, aşa cum l-a creat Moliere, vom încheia aceste consideraţii, care încep să semene a critică literară în genul celei practicate de reviste. Nu mai puţin adevărat este însă că în faţa noastră rămîne totuşi nerezolvată problema: ce să facă romancierul cu oamenii banali, cu totul „obişnuiţi", şi cum să-i înfăţişeze cititorului ca să fie cît de cît interesanţi? Să-i ignoreze complet - nu se poate, deoarece oamenii de rînd, la fiecare pas şi în marea lor majoritate, sînt verigile necesare în lanţul întîmplărilor vieţii; dacă-i omitem - înseamnă că redarea noastră nu mai este veridică. Ar fi cu totul neveridic sau poate chiar şi neinteresant să-ţi umpli romanul numai cu oameni tipici sau, aşa, numai pentru a aţîţa interesul, cu oameni ciudaţi sau, cum nici nu există în realitate. Sîntem de părere că scriitorul trebuie să ştie să descopere nuanţe interesante şi semnificative chiar şi printre oamenii de rînd. Iar în cazul cînd însăşi esenţa unor personaje obişnuite constă tocmai în acest caracter constant de mediocritate incurabilă sau, şi mai degrabă, cînd în pofida tuturor străduinţelor extraordinare ale acestor indivizi de a evada cu orice preţ din făgaşul comun al mediocrităţii şi rutinei, ei sfîrşesc inevitabil prin a recădea pe acelaşi făgaş ca expresie a platitudinii - atunci aceste personaje capătă şi un caracter oarecum tipic, de mediocritate, care nu vrea în ruptul capului să rămînă ceea ce este şi caută, cu orice preţ, să devină originală şi de sine stătătoare, neavînd însă nici un fel de posibilităţi pentru a putea fi de sine stătătoare.

Din această categorie a oamenilor „obişnuiţi" sau „mediocri" fac parte şi unele personaje din naraţiunea noastră, ale căror caractere n-au fost dezvăluite pînă acum (recunosc) îndeajuns cititorului. De pildă, Varvara Ardalionovna Ptiţîna, soţul ei, domnul Ptiţîn, şi fratele ei, Gavrila Ardalionovici.

În adevăr, nu poate fi nimic mai supărător decît să fii, de pildă, bogat, dintr-o familie onorabilă, chipeş, cu oarecare studii, destul de inteligent, chiar bun la inimă, şi să n-ai totuşi nici un talent, nimic deosebit sau original în tine, nici măcar o ciudăţenie mai aparte, nici o idee personală, să fii absolut „ca toată lumea". Să zicem că eşti bogat, dar nu un Rotschild; aparţii unei familii onorabile, care însă nu s-a distins cu nimic, niciodată, într-un mod mai deosebit; ai o înfăţişare plăcută, dar nu prea expresivă; studii destul de temeinice, dar nu ştii cum să le foloseşti; eşti inteligent, dar lipsit de idei

personale; bun la inimă, dar îţi lipseşte generozitatea etc, şi aşa în toate celelalte privinţe. Indivizi de acest fel sînt foarte mulţi pe lume, mult mai numeroşi chiar decît s-ar părea; la fel cu toţi oamenii, ei pot fi împărţiţi în două mari categorii: unii mărginiţi, alţii „ceva mai deştepţi". Cei dintîi sînt mai fericiţi. Ce poate fi mai simplu pentru un om mărginit, „obişnuit", decît să-şi închipuie, de pildă, că e un om neobişnuit, original, şi să rămînă astfel tot restul zilelor, pe deplin satisfăcut. A fost de ajuns ca unele dintre domnişoarele noastre să-şi tundă părul băieţeşte, să-şi pună ochelari albaştri şi să se declare nihiliste pentru a deveni perfect convinse că prin aceasta şi-au format „convingeri" personale. A fost de ajuns ca cineva să simtă la un moment dat în forul lui lăuntric ceva ce aduce a sentimente generoase, general-umane, ca să fie de îndată încredinţat că nimeni altul nu poate simţi ca dînsul, că este un om înaintat în mersul dezvoltării sociale. E de ajuns ca cineva să prindă din zbor o idee sau să citească o pagină fără început şi fără sfîrşit dintr-o carte ce i-a căzut întîmplător în mînă pentru a căpăta pe loc convingerea că sînt „propriile lui idei" şi că s-au născut în capul lui. Cinismul naivităţii, dacă se poate spune astfel, ajunge în asemenea cazuri pînă la absurd; pare neverosimil dar întîlneşti cazuri de-astea la orice pas. Acest cinism al naivităţii această prezumţiozitate satisfăcută a omului mărginit, care nici măcar nu pune la îndoială existenţa reală a talentului său, a fost admirabil redată de Gogol în personajul său tipic, locotenentul Pirogov. Acesta nici nu se îndoieşte că este un geniu, ba se credea chiar superior oricărui geniu; e atît de încrezut, că nici nu-şi pune o asemenea întrebare; de altfel, în general, nu-l frămîntă nici un fel de probleme. Marele scriitor s-a văzut nevoit în cele din urmă să-i tragă o bătaie zdravănă pentru a da satisfacţie simţului moral ultragiat al cititorului său; dar văzînd că omul său genial nu a reacţionat la toate acestea în nici un fel, mulţumindu-se doar să-şi netezească hăinuţele şi să înghită o bucată de plăcintă pentru refacerea forţelor pierdute cu prilejul admonestării, şi-a desfăcut braţele cu uimire şi l-a lăsat astfel cititorilor săi. Am regretat întotdeauna că scriitorul i-a atribuit marelui său erou un grad atît de mic, pentru că Pirogov e atît de plin de sine, că nu i-ar fi fost deloc greu să-şi închipuie, pe măsură ce epoleţii lui s-ar fi îngroşat şi s-ar fi împodobit treptat cu fire tot mai strălucitoare, că ajunge în cele din urmă, să zicem, un mare comandant de oşti; şi propriu-zis, nu este vorba că şi-ar fi putut închipui, ci pur şi simplu nu s-ar fi îndoit că este chiar aşa; de vreme ce a fost făcut general, cum să nu fie şi comandant de oşti? Şi cîţi dintre aceştia nu provoacă adevărate catastrofe pe cîmpurile de bătălie? Dar cîţi de-alde Pirogov nu am avut noi în rîndurilc literaţilor, savanţilor, propagandiştilor noştri!

Am zis „am avut”, dar cred că mai avem şi astăzi.

Personajul Gavrila Ardalionovici Ivolghin din naraţiunea noastră aparţinea unei alte categorii; făcea parte din categoria oamenilor „ceva mai deştepţi”, deşi ardea, din cap pînă în picioare, de dorinţa de a părea original. După cum am arătat însă, categoria aceasta de oameni e mult mai nefericită decît prima. Chestiunea e că un om „obişnuit” deştept, chiar dacă îşi închipuie la un moment dat (sau poate chiar şi o viaţă întreagă) că este un om genial, deosebit de original, păstrează totuşi, în adîncul inimii, un viermişor de îndoială, care îl duce uneori la exasperare; iar dacă se resemnează, o face de aici încolo deplin înveninat de o puternică doză de vanitate refulată. E drept că în exemplificarea noastră am luat extrema şi am folosit un caz excepţional; în marea majoritate a cazurilor la această categorie de oameni mai deştepţi, lucrurile se petrec mai puţin tragic doar dacă la o vîrstă mai înaintată începe să-i supere ceva mai mult ficatul, atîta tot. Oricum însă, înainte de a se supune şi a se resemna, oamenii aceştia se încăpăţînează uneori să-şi facă de cap vreme îndelungată, din tinereţe şi pînă la vîrsta resemnării şi tot numai din dorinţa de a fi originali. Se întîmplă şi cazuri destul de ciudate: din dorinţa de originalitate îl vezi pe cîte unul, om dintr-o bucată de altfel, că este gata să comită şi cîte o mîrşăvie, ba de multe ori se întîmplă ca nenorocitul să nu fie numai un om cinstit, dar şi bun pe deasupra, susţinător de familie, care mai întreţine sau ajută cu banii lui munciţi şi pe cîte un străin de familia lui, şi totuşi o viaţă întreagă să nu-şi găsească astîmpăr. Nu-l satisface nici pe departe şi nu-l consolează gîndul că îşi îndeplineşte atît de frumos îndatoririle de om, dimpotrivă tocmai asta îl enervează. „Uite pe ce mi-am irosit o viaţă întreagă, parcă ar vrea el să spună, iată ce m-a legat de mîini şi de picioare, iată ce m-a împiedicat să descopăr praful de puşcă! Dacă nu era această piedică, poate că aş fi descoperit negreşit ori praful de puşcă, ori America - precis nu ştiu încă ce anume - dar aş fi descoperit negreşit ceva”. Ceea ce îi caracterizează îndeosebi pe toţi domnii aceştia e că, în tot decursul vieţii, ei nu izbutesc să se dumerească bine: ce anume trebuie neapărat să descopere şi ce anume sînt gata să descopere în cursul vieţii lor: praful de puşcă sau America? În ce priveşte însă năzuinţa, dorul descoperirii, s-ar putea spune că le posedă într-o doză care ar fi fost pe măsura unui Columb sau unui Galileu.

Gavrila Ardalionovici apucase tocmai pe această cale, dar nu era decît la începutul ei. Avea încă mult de umblat pe drumuri nesăbuite. Încă din adolescenţă fusese mereu chinuit de conştiinţa mediocrităţii lui, căutînd în acelaşi timp să se convingă că e un om

superior. Era un tînăr ros de ambiţii, cu veleităţi şi porniri nestăpînite, cu nervii cam şubrezi încă de la naştere. Impetuozitatea dorinţelor o lua drept semn al forţei sale. În dorinţa lui aprigă de a ieşi din comun, era gata chiar şi de acţiuni nechibzuite, dar în momentul cînd aceste acţiuni urmau să fie aduse la îndeplinire, eroul nostru se dovedea întotdeauna prea deştept pentru a le săvîrşi, şi ca atare se lăsa păgubaş. Asta îl ducea la disperare. Poate că în anumite împrejurări, s-ar fi hotărît şi la vreo ticăloşie, numai să obţină cele rîvnite, dar, ca un făcut, în clipa decisivă se dovedea a fi prea cinstit pentru o ticăloşie. De altfel, la una mai mică s-ar fi pretat oricînd. Sărăcia în care-i căzuse familia îl umilea şi-l irita. Ajunsese s-o desconsidere chiar şi pe maică-sa, cu toate că îşi dădea prea bine seama că reputaţia şi firea demne de respect ale mamei lui erau deocamdată principalul suport al propriei sale cariere. Din momentul cînd a intrat în serviciul generalului şi a fost primit în casa Epancinilor, şi-a spus: „Dacă e vorba că trebuie să mă ticăloşesc neapărat, apoi s-o fac barem pînă la capăt, numai să iasă ceva”, dar aproape niciodată nu rezista pînă la capăt.

Şi de ce şi-o fi închipuit el că va trebui neapărat să se ticăloşească? De Aglaia, de fapt, se cam speriase atunci, dar nu s-a retras definitiv, ci a căutat să tărăgăneze lucrurile pentru orice eventualitate, deşi nu crezuse niciodată serios că ea va coborî pînă la el. Pe urmă, în timpul istoriei aceleia cu Nastasia Filippovna, i se năzări că prin bani poate obţine orice. „Dacă-i pe ticăloşie, apoi să ne ticăloşim”, îşi repeta el pe atunci zilnic, cu satisfacţia omului orgolios, dar şi cu o oarecare teamă; „dacă e să mă ticăloşesc, atunci cel puţin să mă ridic pînă la culmea cea mai înaltă, îşi dădea el mereu curaj; cei slabi de înger, în asemenea cazuri, şi-ar pierde cumpătul şi ar da bir cu fugiţii, pe cînd noi vom merge înainte pînă la capăt!” Văzîndu-şi ratate planurile în privinţa Aglaiei, strivit de împrejurări, şi-a pierdut cu totul încrederea şi stăpînirea de sine şi, după cum se ştie, i-a dus prinţului banii pe care i-i zvîrlise ca pe o pomană nebuna aceea, după ce, la rîndul ei, îi primise şi ea de la alt nebun. Gestul acesta l-a regretat mai tîrziu de mii de ori, deşi nu pierdea nici un prilej de a se lăuda cu el, gîdilîndu-şi astfel amorul propriu. Trei zile cît a mai stat prinţul după aceea la Petersburg, Ganea s-a căinat într-adevăr în faţa lui, dar tot în aceste trei zile a început să-l şi urască pe prinţ, pentru că acesta îl trata cu prea multă compătimire, cînd, de fapt, să înapoiezi o sumă atît de mare e un gest pe care „nu oricine ar fi fost în stare să-l facă”. Dar în sinea lui a trebuit să recunoască cinstit că toată suferinţa şi nemulţumirea lui nu sînt altceva decît o reacţie a unui orgoliu mereu călcat în picioare; şi asta îl chinuia cumplit. Abia mult mai tîrziu se dumeri si se convinse ce întorsătură serioasă ar fi

putut lua tatonările lui pe lîngă o făptură atît de nevinovată şi de stranie ca Aglaia. Chinuitoare mustrări de cuget nu-i dădeau pace; renunţă la slujbă şi se lăsă pradă durerii şi deznădejdii.

Locuia acum la Ptiţîn, împreună cu mama şi cu tatăl său. Nu-şi ascundea dispreţul pentru cumnatul său, care-i asigura toată întreţinerea, dar asta nu-l împiedica să-i urmeze sfaturile pe care era destul de cuminte să i le ceară. De pildă, un lucru care-l supăra peste măsură pe Gavrila Ardalionovici era că Ptiţîn nici măcar nu-şi propune să ajungă un Rothschild. „Dacă te-ai făcut cămătar, încalte mergi pînă la capăt; strînge oamenii de gît, stoarce din ei cît poţi, fă-te cunoscut, fă-te regele iudeilor!" Ptiţîn, om liniştit şi modest, nu făcea decît să zîmbească la aceste vorbe; totuşi, o dată găsi de cuviinţă să-i ceară socoteală lui Ganea, dovedind chiar o oarecare demnitate în răfuiala asta. Îi demonstra cumnatului său că nu făcea nimic necinstit şi, ca atare, nu era îndreptăţit să-i spună cămătar; dacă banii erau la mare preţ, vina nu era a lui; se purta cu dreptate şi cu cinste şi, propriu-zis, în „aceste" afaceri, rolul său era mai degrabă de agent mijlocitor; în sfirşit, că, datorită corectitudinii şi punctualităţii în afaceri,s-a făcut cunoscut în lumea cea mai bună şi că afacerile lui iau o extindere tot mai mare. „N-o să ajung un Rothschild, adăugă Ptiţîn rîzînd, dar o casă pe Liteinaia sau poate chiar două tot o să am, şi cu asta mă declar mulţumit." „Mai ştii, poate chiar şi trei!" îşi spunea el în gînd, fără a-şi destăinui vreodată visul. Oamenii aceştia sînt, de fapt, favoriţii şi răsfăţaţii sorţii; ea va fi darnică cu Ptiţîn şi-l va recompensa nu numai cu trei, ci chiar cu patru case, şi tocmai pentru aceea că el ştia precis, încă din adolescenţă, că nu va deveni niciodată un Rothschild. În schimb, soarta nu va merge niciodată dincolo de cele patru case, şi pentru Ptiţîn totul se va încheia cu asta.

Cu totul altă fire avea sora lui Gavrila Ardalionovici. Era şi ea stăpînită de dorinţe şi ambiţii mari, dar vădea mai multă dîrzenie şi tenacitate în realizarea lor şi mai puţină impetuozitate pătimaşă. Dădea dovadă de multă prudenţă şi cumpătare cînd lucrurile atingeau limita lor extremă, deşi, datorită aceleiaşi prudenţe, nu ajungea aproape niciodată să forţeze prea mult lucrurile. Fără îndoială şi ea făcea parte din tagma oamenilor „obişnuiţi" care cred că sînt originali, dar şi-a dat foarte repede seama că nu avea nici umbră de originalitate, fără a se necăji prea mult pentru asta - cine ştie, poate tot dintr-un fel de mîndrie. Se acomoda cu multă hotărîre nevoilor vieţii practice primind să fie soţia domnului Ptiţîn, fără a-şi spune cu acest prilej: „Dacă e vorba să facem ticăloşii, apoi să le facem, numai scopul să fie atins", cum, de bună seamă, s-ar fi

exprimat Gavrila Ardalionovici într-o asemenea ocazie (şi care puţin rămăsese să n-o spună cu glas tare atunci cînd aprobă hotărîrea surorii sale în calitate de frate mai mare). Dimpotrivă, Varvara Ardalionovna se hotărî să se mărite după ce se convinse temeinic că viitorul ei soţ era un om modest, plăcut, cu oarecare cultură şi care pentru nimic în lume nu s-ar preta la vreo ticăloşie mare.În ce priveşte cele mici, erau fleacuri de care Varvara Ardalionovna nu se preocupa; de altfel, unde nu există fleacuri de acestea? E absurd să cauţi idealul! Pe lîngă asta, ştia că, mărităndu-se, asigura un adăpost pentru toţi ai ei. Văzîndu-l pe Ganea nefericit, dorea să-i fie de folos, cu toate neînţelegerile lor anterioare. Ptiţîn îl îndemna prieteneşte pe cumnatul său să ocupe vreo slujbă. „Bagă de seamă, îi spunea el cîteodată glumind, îi dispreţuieşti pe generali şi rangurile lor, dar ai să vezi cum ei toţi vor deveni generali; vom trăi şi vom vedea." „Şi de unde li s-a năzărit că eu i-aş dispreţui pe generali şi rangurile lor?" reflecta Ganea cu sarcasm.

Ca să-l ajute pe fratele ei, Varvara Ardalionovna se hotărî să-şi lărgească sfera de acţiune; îşi făcu vad la familia Epancin: în această privinţă îi fură de mare folos amintirile din copilărie, întrucît şi ea, şi fratele ei fuseseră tovarăşi de joacă cu fetele generalului Epancin. Menţionăm că dacă Varvara Ardalionovna, vizitîndu-i pe Epancini ar fi urmărit un vis prea îndrăzneţ, o himeră, poate că prin însusi faptul acesta s-ar fi desprins de categoria acelor oameni în care se indusese cu bună ştiinţă; dar ea nu urmărea o himeră, ci acţiona după un calcul destul de întemeiat; planul ei nu avea nimic himeric, dat fiind că sconta pe caracterul acestei familii; şi mai ales pe cel al Aglaiei, pe care o observa fără încetare. Toate strădaniile Varvarei Ardalionovna aveau drept ţintă să încerce o nouă apropiere între Aglaia şi Ganea. Poate că izbutise cu adevărat să obţină unele rezultate; sau, poate, a dat greş în unele privinţe, punînd, de pildă, prea multe speranţe în fratele ei şi aşteptîndu-se de la el la cine ştie ce lucruri de care el nici n-ar fi fost în stare. Oricum, ea îşi urzea iţele cu destulă dibăcie în casa Epancilor; lăsa să treacă uneori săptămîni întregi fără să sufle un cuvînt despre Ganea; era întotdeauna foarte sinceră şi căuta să fie cît mai dreaptă în aprecieri, păstra o ţinută modestă, dar demnă.Nu găsea nimic să-şi impute în adîncul conştiinţei şi asta îi dădea mai multă încredere în sine. Numai cîteodată, Varvara Ardalionovna îşi dădea seama că era înrăită, că avea mult amor propriu, ba poate şi o doză de vanitate lezată,pe care o resimţea mai ales după vizitele la familia Epancin.

Tot astfel şi acum, întorcîndu-se de acolo se simţea, după cum am spus, foarte abătută. În suferinţa ei era o ironie amară. La Pavlovsk,

Ptiţîn locuia într-o casă de lemn nu prea arătoasă, dar încăpătoare, aşezată pe o stradă prăfuită, şi care în curînd urma să devină proprietatea lui deplină, încît, la rîndu-i, ca viitor proprietar îşi făcea de pe acum planuri de revînzare. Urcînd scările, Varvara Ardalionovna auzi venind de sus larmă mare; desluşi glasurile enervate ale fratelui şi ale tatălui ei. Intrînd în salon, îl văzu pe Ganea agitat, alergînd de la un colţ la celălalt al odăii. Tînărul era palid de furie şi nu-i lipsea mult să-şi smulgă părul din cap. La priveliştea aceasta, Varvara Ardalionovna îşi încruntă spîncenele şi, fără a scoate pălăria de pe cap, se lăsă cu un aer obosit pe divan.

Ştiind bine că dacă nu-l întreabă numaidecît pe fratele ei de ce aleargă aşa, tăcerea ei l-ar irita cu siguranţă, se grăbi să-i spună:

— Ca de obicei, nu-i aşa?

— Da′ de unde, dădu din mîini Ganea disperat. Ca de obicei! Dracu′ ştie ce se mai petrece la noi, pentru că nu e nici măcar ca de obicei! Bătrînul a turbat… mama plînge în hohote. Cum vrei, Varia, dar am să-l dau afară, zău, sau… am să plec eu, adăugă el, aducîndu-şi aminte că nu poţi să dai pe cineva afară dintr-o casă străină.

— Trebuie să fii îngăduitor, mumură Varia.

— Îngăduitor faţă de ce anume? Faţă de cine? spuse Ganea roşu de mînie. Faţă de nemerniciile lui? Ei, uite nu; poţi să spui ce vrei, dar aşa nu mai merge! Nu, nu şi iar nu! Ce om! Halal să-i fie! El e vinovatul şi tot el sare cu gura. Dar ce ai? Eşti cam schimbată la faţă.

— Să lăsăm asta, răspunse Varia în silă. Ganea o privi iscoditor.

— Ai fost acolo? întrebă el brusc.

- Da.

— Îl auzi! Iar zbiară! Ce ruşine! Şi tocmai acum!

— Adică de ce nu? A intervenit ceva nou, ca să nu se întîmple şi acum?

Ganea o privi şi mai atent.

— Ai aflat ceva?

— Nimic surprinzător. Se confirmă totul. Bărbatul meu a văzut mai bine decît tine şi decît mine; ce a prezis de la început s-a împlinit.

Unde-i el?

— A ieşit. Ce spui că s-a împlinit?

— Prinţul este socotit logodnic oficial; totul e hotărît. Surorile cele mari mi-au spus că Aglaia şi-a dat consimţămîntul; cărţile sînt date pe faţă. (înainte, totul la ei era învăluit în mister.) Nunta Adelaidei a fost iar amînată; vor să serbeze cele două nunţi în aceeaşi zi; ce romantic! Ca într-o poezie. Apucă-te mai bine şi scrie un elogiu al nunţii apropiate decît să umbli aşa, ca un nebun, prin odaie. Diseară vine prinţesa Belokonskaia la ei; a picat la timp; va fi lume multă. Vor să-l prezinte prinţesei, deşi ea îl cunoaşte de cîtăva vreme; se pare că tot în seara asta va fi anunţată logodna în

mod oficial. Se tem numai ca nu cumva mirele, intrînd în salonul plin de musafiri, să nu răstoarne ceva sau să se împiedice şi să cadă pe parchet; n-ar fi de mirare.

Ganea o ascultă cu atenţie, dar, spre mirarea surorii lui, ştirea care-i spulbera speranţele părea că nu-i pricinuieşte nici o emoţie.

- De! Trebuia să ne aşteptăm şi la asta, spuse îngîndurat. Vasă-zică, s-a terminat! adăugă el cu un zîmbet straniu, scrutînd din cînd în cînd cu înţeles faţa surorii sale, în timp ce continua să se plimbe prin odaie, dar mult mai potolit decît adineauri.

- Îmi pare bine că priveşti lucrurile mai cu înţelepciune, spuse Varia.

- Cel puţin, ai scăpat şi tu de-o grijă.

- Cred că te-am servit sincer, fără să te descos şi fără să te plictisesc prea mult; doar nu te-am întrebat niciodată ce fel de fericire căutai la Aglaia.

- Dar ce, parcă eu… am căutat vreo fericire la Aglaia?

- Ei, asta-i acum! Mai slăbeşte-mă, te rog, cu filosofia! în definitiv, aşa este. Dar acum s-a isprăvit, ne ajunge; am rămas cu buzele umflate. De la început chiar, ţi-o mărturisesc, nu prea am avut eu cine ştie ce mari speranţe; dar m-am apucat cu gîndul că poate „se prinde”, contînd pe firea ciudată a Aglaiei şi, mai ales, ca să te împac pe tine; altminteri, nu prea existau şanse; nouăzeci la sută erau contra. Personal, nici acum nu sînt lămurită ce ai urmărit în toată afacerea asta.

- Şi acum parcă vă văd, pe tine şi pe soţul tău, cum o să mă bîrîiţi la cap ca să-mi iau o slujbuliţă, o să-mi ţineţi prelegeri despre tenacitate şi putere de voinţă, şi cum un om trebuie să se mulţumească cu puţin şi aşa mai departe. Cunosc cîntecul pe de rost, rîse Ganea în hohote.

„Să ştii că iar pune ceva la cale”, îşi spuse Varia.

- Dar părinţii ei ce zic? Sînt încîntaţi? întrebă deodată tînărul.

- N-nu tocmai, după cît se pare. De altfel, îţi dai seama şi tu - Ivan Feodorovici e mulţumit; Lizaveta Prokofievna însă are rezerve; întotdeauna a avut o repulsie la gîndul că Mîşkin ar putea să-i fie ginere; e un lucru ştiut.

- Nu Ia asta mă refer; e limpede că prinţul este o partidă absurdă, de neconceput. Te întreb numai, unde au ajuns lucrurile? Aglaia şi-a dat oficial consimţămîntul?

- Pînă acum n-a spus „nu” - asta-i tot; dar de la ea nu te poţi aştepta la mai mult. O ştii cît e de ruşinoasă şi de timidă! Pînă la ciudăţenie! Cînd era mică şi venea lume la ei în casă, se ascundea într-un dulap şi rămînea acolo două-trei ceasuri, pînă cînd plecau musafirii; trebuie să ştii că nu s-a schimbat nici acum. Îmi vine să cred că de data aceasta e ceva serios între ei. Se zice că-şi bate joc de el mereu, ca să nu dea de bănuit; cert este că nu scapă ea prilejul să-i strecoare cîte un cuvînt prinţului pe furiş, căci e radios, de parcă ar fi în al nouălea cer… E pur şi simplu caraghios! Toate acestea le ştiu chiar de la ei. Pe de altă parte, am avut impresia că m-au cam luat peste picior. Vorbesc de surorile cele mari.

În cele din urmă, Ganea începu să se încrunte; poate că Varia insista anume asupra acestor amănunte, ca să pătrundă în gîndurile ascunse ale fratelui său. Dar în momentul acela se auziră de sus, din nou, ţipete şi larmă.

- Am să-l dau afară! răcni Ganea, bucuros parcă să-şi descarce nervii.

- Şi apoi o să se apuce iar să ne facă peste tot de ocară, cum s-a întîmplat chiar ieri.

- Ieri? Cum adică? Cc-a făcut ieri? Nu cumva… se zăpăci Ganea, speriat la culme.

- Ah! Dumnezeule, n-ai ştiut nimic? se nelinişti Varia.

- Vasăzică, e adevărat că s-a dus la ei? ţipă Ganea, roşu de furie şi de ruşine. Dumnezeule, am uitat că vii de acolo! Ai aflat ceva. Bătrînul a fost deci pe la ei? A fost sau nu?

Cu aceste cuvinte, Ganea se repezi spre uşă; Varia se luă după el şi-l apucă de braţ.

- Ce faci? Unde te duci? spuse ea. Dacă-l dai afară acum, o să-şi facă de cap şi mai rău, o să ne meargă faima prin toate casele!

- Ce-a făcut? Ce-a zis?

- Nici ele n-au prea ştiut ce să-mi spună, căci nu l-au înţeles; în orice caz, i-a speriat pe toţi. A cerut să-l vadă pe Ivan Feodorovici; acesta lipsind, a întrebat de Lizaveta Prokofievna. Mai întîi a rugat-o să-i găsească un loc, să capete o slujbă; pe urmă, a început să se plîngâ de noi, de mine, de bărbatul meu şi mai cu seamă de tine… ce mai încolo încoace, ne-a aranjat frumuşel…

- N-ai putut afla ce anume a spus? întrebă Ganea, tremurînd ca într-un acces de isterie.

- Ce să aflu? După cît am înţeles, se pare că nici el nu-şi dădea seama ce spune; a îndrugat verzi şi uscate; sau poate că ele n-au vrut să-mi spună tot.

Ganea se apucă cu amîndouă mîinile de cap şi alergă la o fereastră; Varia se aşeză lîngă cealaltă.

- E caraghioasă Aglaia asta, îşi aminti ea deodată; mă opreşte la plecare şi-mi spune: „Transmite din partea mea părinţilor dumitale salutul meu deosebit de respectuos; am să caut să-l văd pe tatăl dumitale într-una din zilele acestea”. Şi vorbea cu un aer atît de grav! Ciudat, foarte ciudat…

- Nu glumea? Eşti sigură că n-a spus-o în batjocură?

- Nu, nu, cîtuşi de puţin, şi tocmai asta mi s-a părut mai ciudat.

- Ştie sau nu ştie povestea cu bătrînul? Ce crezi?

- Că în casă la ei nu se ştie nimic despre asta, n-am nici o îndoială; dar întrebarea ta mi-a sugerat o idee; nu este exclus că Aglaia să ştie. Numai ea singură poate să fi aflat ceva, căci surorile ei au fost şi ele foarte mirate cînd au auzit-o rugîndu-mă atît de serios să-i transmit

tatei salutările ei. Şi pentru ce numai lui? Iar de aflat, putea s-o afle numai de la prinţ!

- Nu-i greu de ghicit cine a informat-o! Auzi, hoţ! Atît ne mai lipsea. Un hoţ în familia noastră, „capul familiei”!

- Ei asta-i! se înfurie Varia. E absurd! O simplă păţanie de beţivani, şi atîta tot. Şi cine le-a născocit toate astea, mă rog? Lebedev, prinţul… Grozavi amîndoi, n-am ce zice! Şi deştepţi… foc! Nu-nu vine să cred nici atîtica din toată istoria asta, pusă la cale de nişte neisprăviţi.

— Bătrînul e un hoţ şi un beţiv, continuă Ganea cu amărăciune eu - un cerşetor, cumnatul meu - un cămătar. Vezi bine, avea şi de ce să se simtă atrasă Aglaia! Frumos ne şade, n-am ce zice!

— Acest cumnat al tău, acest cămătar te…

— Mă întreţine, nu-i aşa? Spune, spune, te rog, nu te jena.

- Ce te-a apucat? căută Varia să-şi acopere gafa. N-ai mai multă minte decît un şcolar. Crezi că toate acestea au putut să-ţi dăuneze în ochii Aglaiei? Nu-i cunoşti caracterul; ar refuza cea mai strălucită partidă ca să fugă cu un student şi să împartă cu el o viaţă de mizerie - acesta-i visul ei! Niciodată n-ai înţeles cît te-ai fi ridicat în ochii ei, dacă ai fi suportat situaţia noastră cu demnitate şi curaj. Păi, cu ce crezi că a putut s-o atragă prinţul? Mai ales prin aceea că nici nu şi-a dat vreo osteneală să-i placă şi apoi prin aceea că toată lumea îl socoate idiot. Numai faptul că această căsătorie ar răsturna toată casa pe dos, că i-ar scoate pe toţi din minţi, o umple de fericire. Dar parcă voi sînteţi în stare să înţelegeţi ceva?!

— Asta mai rămîne de văzut, dacă înţelegem ceva sau nu, murmură Ganea cu un aer cam enigmatic. Numai că tare voiam ca ea să nu fi aflat despre întîmplarea cu bătrînul. Am sperat că prinţul se va abţine şi nu va răspîndi zvonul; ştiu că l-a convins şi pe Lebedev să tacă; de altfel, nici mie n-a vrut să-mi spună totul cînd am încercat să-l trag de limbă.

- Atunci îţi dai seama că altcineva şi-a vîrît coada, de a mers vorba. Dar ce te mai frămînţi pentru asta acum? Ce mai speri? Şi dacă mai rămîne vreo speranţă, n-ar fi decît să apari ca un martir in ochii ei.

- Lasă, că de scandal s-ar speria şi dînsa, cu tot romantismul ce o caracterizează. Totul pînă la o anumită limită şi niciodată nu veţi depăşi anumite limite; aşa sînteţi voi - toate la fel!

- Aglaia s-ar speria? se revoltă Varia, uitîndu-se cu dispreţ la fratele ei. Ce suflet josnic ai! Aşa sînteţi voi, bărbaţii! Nimic nu-i capul vostru! Nu meritaţi nici o consideraţie, nici cît negru sub unghie. Aglaia poate să fie ridicolă,excentrică, în orice caz însă e de o mie de ori mai nobilă la suflet, mai generoasă decît noi toţi.

- Ei bine, bine, nu te supăra, făcu Ganea plin de sine şi pe un ton împăciuitor.

- Dacă sînt neliniştită, e numai pentru mama, continuă Varia; mă tem ca istoria asta cu tata să n-ajungă la urechile ei. Ah! tare mă tem!

- Cred că a şi ajuns, zise Ganea.

Varia se ridicase tocmai ca să urce în odaia Ninei Aleksandrovna, dar la aceste cuvinte se opri şi-l privi cu atenţie pe fratele ei:

- Cine ar fi putut să-i spună?

- Ippolit, probabil. Cred că cea dintîi plăcere pe care a ţinut să şi-o facă din clipa cînd s-a mutat la noi a fost să-i raporteze totul mamei.

- Dar de unde putea el să afle, mă rog? Prinţul şi Lebedev ziceai că s-au înţeles să nu sufle o vorbă; nici Kolea nu ştie nimic.

- Ippolit? A aflat-o singur. Nici nu-ţi închipui ce bestie şireată e ăsta, ce gură rea are şi cu cîtă plăcere adulmecă numai ca să dea la iveală toate cancanurile şi istoriile scandaloase. Poate n-ai să crezi, dar eu sînt sigur că a şi reuşit s-o momească pe Aglaia şi, chiar dacă n-a apucat încă să-şi atingă scopul, fii sigură că va merge pînă-n pînzele albe. Şi Rogojin văd că s-a împrietenit cu el. Cum de nu bagă prinţul de seamă? Pe mine, Ippolit mă socoate inamicul său personal, l-am mirosit de mult. Ce n-ar da el acum ca să-mi mai joace o festă! Şi ce rost mai are, de ce se mai bagă, nu pricep. Ca mîine o să dea ortu' popii! Dar lasă că-i fac eu figura. Ai să vezi ce festă am să-i joc eu lui, şi nu el mie.

- Dacă-l urăşti în halul ăsta, de ce atunci l-ai ademenit să se mute aici? Şi face oare să mai joci feste unuia în starea lui?

- Păi, nu m-ai sfătuit chiar tu să mă dau peste cap ca să-l aduc la noi?

- Am crezut că ne va fi de folos; dar ştii că s-a îndrăgostit de Aglaia şi că i-a scris chiar? M-au întrebat acolo… Se pare că s-a apucat să-i scrie şi Lizavetei Prokofievna.

- În privința asta nu-i deloc primejdios, spuse Ganea, rîzînd cu răutate. Poate să fie aici şi un sîmbure de adevăr, dar e cu totul altceva. Că e îndrăgostit - tot ce se poate! Un mucos!… în orice caz însă, n-are să apuce să-i scrie bătrînei scrisori anonime! De fapt, e o mediocritate crasă, cu o puternică doză de răutate, platitudine şi îngîmfare!… Sînt convins, ştiu precis că a încercat să mă ponegrească în ochii ei, prezentîndu-mă drept un intrigant. Poate chiar a şi început cu asta. M-am apucat ca un prost, recunosc, să-i destăinuiesc totul, crezînd că din răzbunare față de prinț o să-mi apere interesele. Dar acum l-am dibuit: este o bestie vicleană şi rea! În ce priveşte furtul, l-a aflat de la maică-sa, căpităneasa. Dacă bătrînul s-a hotărît să facă aşa ceva, a fost numai din pricina ei. La un moment dat, Ippolit îmi spune, aşa din senin, că „generalul” i-a făgăduit mamei sale patru sute de ruble; mi-a spus asta intenționat, cu un gînd anume. Imediat am înțeles încotro bate… Căci servindu-mi această noutate, mă privea drept în ochi cu un fel de plăcere sadică. E limpede că i-a spus-o şi mamei numai din dorința de a-i sfîşia inima. De ce naiba nu crapă odată? Zicea că o să moară în trei sâptămîni, dar văd că aici s-a şi îngrăşat! Nu mai tuşeşte; îl auzeam aseară că de două zile n-a mai scuipat sînge.

- Dă-l afară!

- Nu-l urăsc, îl dispreţuiesc, pronunță Ganea cu mîndrie. Ba nu, îl urăsc, da, îl urăsc! izbucni el deodată cu o furie nestăpînită. Şi am să i-o spun în față, chiar în clipa cînd îşi va da sufletul, pe patul de moarte! Dacă i-ai fi citit „Confesiunea”, Doamne, ce naivitate plină de cinism! Curat locotenentul Pirogov sau Nozdriov tragic şi, înainte de toate, un mucos obraznic! Ah, cu ce plăcere i-aş fi tras o bătaie zdravănă în seara aceea, anume ca să-l văd ce ochi face. Pentru că nu i-a reuşit planul, e supărat pe toată lumea şi se răzbună în fel şi chip… Dar ce se aude? Iar scandal! Ei bine, asta întrece orice măsură. Hotărît lucru, nu mai pot suporta. Ptiţîn! Dar pînă cînd o să meargă aşa? strigă el către cumnatul său care tocmai intra în odaie. E pur şi simplu…

Larma se apropia din ce în ce; deodată, uşa se deschise cu putere şi bătrînul lvolghin, stacojiu la față, tremurînd de mînie şi scos din fire, se repezi şi el la Ptiţîn. În urma lui veneau Nina Aleksandrovna şi Kolea, iar după ei apăru şi Ippolit.

II

Trecuseră cinci zile de cînd Ippolit se instalase în casa lui Ptiţîn. Totul se petrecu oarecum de la sine, fără multe explicaţii şi fără ceartă între prinţ şi el; ba nu numai că nu se certară, dar, aparent, se despărţiră ca nişte prieteni. Gavrila Ardalionovici, care se arătase aşa de pornit împotriva lui Ippolit la aniversarea prinţului, venise să-l vadă a treia zi; fără îndoială, o inspiraţie subită l-a îndemnat să facă acest lucru. Rogojin îl vizită şi el pe bolnav. La început, prinţul crezu că ar fi chiar spre binele „bietului bolnav” dacă s-ar muta din casa lui. Dar, încă în timpul mutării, Ippolit ţinu să declare că se duce la Ptiţîn, care „a fost atît de bun să-i ofere găzduire”, fără să pomenească măcar numele lui Ganea, deşi acesta stăruise să fie primit în casă. Ganea, fireşte, băgă de seamă acest lucru numaidecît şi se simţi profund atins în orgoliul lui.

Nu minţise, cînd îi spusese Variei de ameliorarea survenită în starea bolnavului. Într-adevăr, lui Ippolit îi mergea mai bine, ceea ce se observa de cum te uitai la el. Intră în odaie după ceilalţi, fără să se grăbească, cu un zîmbet batjocoritor şi plin de răutate. Nina Aleksandrovna părea foarte speriată. (în aceste şase luni se schimbase mult, slăbise, iar de cînd îşi măritase fata şi stătea la Ptiţîn, nu se amesteca - cel puţin pe faţă - în treburile copiilor.) Kolea era îngrijorat şi faţa lui exprima nedumerire: nu cunoştea adevărata pricină a acestei noi furtuni familiale, nu prea înţelegea bine ce lucruri noi au survenit în ceea ce numea el „nebunia generalului”, dar scandalurile repetate şi nemaipomenite pe care tatăl său le provoca mereu şi pretutindeni nu se putea să nu-i lase vreo îndoială că o schimbare neobişnuită se produsese în el. Îl mai neliniştea de asemeni faptul că de trei zile bătrînul încetase să mai bea şi că între timp se certase cu Lebedev şi cu prinţul. Tocmai în acea clipă Kolea s-a întors acasă, aducînd o jumătate de sticlă de vodcă cumpărată din banii lui.

- E mai bine să-i dăm puţin de băut, mamă, o convingea el pe Nina Aleksandrovna, cînd se aflau încă sus. De trei zile n-a pus o picătură în gură şi asta îl chinuieşte, bineînţeles. Zău că-i mai bine aşa; nu-i duceam şi cînd a stat închis pentru datorii?…

După ce deschise uşa trîntind-o de perete, generalul, tremurînd de indignare, se opri în prag.

- Domnule, zbieră el la Ptiţîn, dacă ai hotărît în adevăr să sacrifici pentru un mucos şi un ateu pe un bătrîn respectabil, pe tatăl dumitale sau, cel puţin, al soţiei dumitale, pe omul care pentru devotamentul său a binemeritat onoruri din partea împăratului, să ştii că n-o să mai calc în casa dumitale. Alege, domnule, alege chiar acum: ori eu, ori acest… acest sfredel! Da, sfredel! Mi-a venit cuvîntul acesta fără să mă gîndesc, dar e un sfredel! Căci îmi sfredeleşte sufletul cu neruşinare şi fără nici un respect…ca un burghiu!

- Tirbuşon, n-ar fi mai bine? strecură Ippolit.

- Nu tirbuşon, căci faţă de tine sînt un general, nu o butelcă. Eu am distincţii, distincţii de onoare… şi tu, tu ce ai… pe dracu'! Ori eu, ori el! Alege, domnule, chiar acum! se năpusti el ca un turbat către Ptiţîn.

În aceeaşi clipă, Kolea îi întinse tatălui său un scaun, şi generalul se prăbuşi sleit de puteri.

- Poate că ar fi mai bine… să te culci, bolborosi Ptiţîn năucit.

- Mai face şi pe grozavul, umblă cu ameninţări! îi spuse cu jumătate glas Ganea surorii lui.

- Să mă culc! ţipă Ardalion Aleksandrovici. Nu sînt beat, domnule, şi dumneata mă insulţi. Eu văd, urmă el, ridicîndu-se în picioare, văd că aici totul e împotriva mea, cu toţii sînteţi împotriva mea! Ajunge! Plec… Dar să ştii, domnule, să ştii…

Nu-l lăsară să isprăvească; cu greu îl făcură să stea jos; îndemîndu-l să se liniştească. Ganea, înfuriat, se retrăsese într-un colţ; Nina Aleksandrovna tremura din tot corpul, vărsînd lacrimi.

- Dar ce i-am făcut? Ce are cu mine? întrebă cu un rinjet Ippolit.

- Mai întrebi? se răsti la el pe neaşteptate Nina Aleksandrovna. Ar trebui să-ţi fie ruşine…e neomenos să necăjeşti un bătrîn… şi încă în situaţia dumitale…

- Mai întîi, ce vreţi să spuneţi de situaţia mea, doamnă? Vă stimez din tot sufletul, pe dumneavoastră personal vă stimez, dar…

- E un sfredel! întrerupse generalul înfuriat. Îmi sfredeleşte sufletul şi inima! Vrea să mă convertească la ateism! Află, mucosule, că nici nu

veniseşi încă pe lume cînd eu eram încărcat de onoruri; tu… nu eşti decît un vierme ros de invidie, sfîrtecat în două,un hîrb de tuse… care crapă de răutate şi de necredinţă…Şi de ce te-o fi adus aici Gavrila? Toţi sînt împotriva mea, cu toţii - de la străini pînă la propriul meu fiu!

- la lasă mofturile astea! răcni Ganea. Decît să joci teatru, mai bine nu ne-ai face de rîs în tot oraşul. De asta ar fi cazul să te simţi puţin!

- Cum, eu te fac de rîs, mucosule? Pe tine? Nu numai că nu te fac de rîs, dar îţi fac chiar cinste!

Spunînd aceste vorbe, generalul se sculă brusc; nu mai era chip să-l reţină; dar se vede că-i sărise muştarul şi lui Gavrila Ardalionovici.

- Cine vorbeşte de cinste! strigă acesta cu furie răutăcioasă.

- Ce-ai spus? tună generalul, vînăt la faţă, făcînd un pas spre fiul său.

- Am spus că ar fi de ajuns să deschid gura şi… începu Ganea pe un ton la fel de violent, dar se opri, înghiţindu-şi vorba.

Amîndoi stăteau faţă-n faţă, în picioare, în culmea tulburării, şi mai ales Ganea tremura de mînie.

- Vino-ţi în fire, Ganea! ţipă Nina Aleksandrovna şi se repezi să-şi oprească fiul.

- Ce neobrăzare! reteză Varia indignată. Linişteşte-te, mamă adăugă ea, reţinînd-o pe maică-sa.

- Tac numai de hatîrul mamei, rosti Ganea patetic.

- Ba vorbeşte! vocifera generalul ca ieşit din minţi. Vorbeşte zic, dacă nu te temi de blestemul părintesc… Haide, spune ce ai de spus!

- Ei asta-i, crezi că mă sperii cu blestemul dumitale! Şi cine e vinovat dacă, de opt zile, umbli ca un smintit? De opt zile, ştiu si data de cînd ai început…Ia seama, nu mă face să spun totul… Ce-ai căutat ieri la Epancini? Şi doar eşti om bătrîn, cu părul alb, un tată de familie! Halal să-ţi fie!

- Taci, Ganka! ţipă Kolea. Opreşte-te, nesăbuitule!

- Dar eu cu ce i-am greşit? Ce insultă i-am adus? stărui din nou Ippolit şi parcă tot în bătaie de joc. De ce-mi spune că sînt un sfredel,

l-aţi auzit? Se ţine scai de mine, m-a căutat adineauri şi a început să-mi vorbească de un oarecare căpitan Eropegov. Nu ţin deloc la societatea dumitale, am evitat-o şi pînă acum, ştii doar foarte bine, generale. Ce mă interesează căpitanul Eropegov, spune şi dumneata? N-am venit aici pentru căpitanul Eropegov. I-am spus doar pe faţă părerea mea, că poate acest căpitan Eropegov nici n-a existat vreodată, şi mi-am aprins paie-n cap.

- Fireşte că n-a existat niciodată! reteză Ganea.

Pentru moment, generalul rămase buimac şi se uita prosteşte în jurul lui. În starea aceasta n-a mai putut scoate un cuvînt pentru a răspunde la dezminţirea categorică şi deschisă făcută de fiul său. Şi abia după ce Ippolit izbucni în hohote de rîs şi-i strigă: ,,Ei, ce ai de spus acum, însuşi fiul dumitale afirmă că n-a existat nicicînd un căpitan Eropegov", bătrînul începu să se bîlbîie, complet zăpăcit:

- Am vorbit de Kapiton Eropegov, şi nicidecum de un căpitan..-E vorba de Kapiton… Iocotenent-colonel în retragere, Eropegov… Kapiton.

- Nici un fel de Kapiton n-a existat vreodată! se oţărî şi mai mult Ganea.

- Cum aşa… cum n-a existat adică? bîigui generalul cu faţa stacojie de indignare.

- Ajunge, încetaţi odată! încercau să-i potolească Ptiţîn şi Varia.

- Taci, Ganka! răcni Kolea din nou.

Simţindu-se susţinut, generalul îşi reveni parcă şi, recăpătîndu-şi curajul se răsti din nou la Ganea cu glas ameninţător:

- Şi de ce să nu fi existat, adică? De ce?

- Pentru că n-a existat, şi pace! N-a existat şi nici nu putea să existe! Asta-i tot! Dar isprăveşte odată şi slăbeşte-mă…

- Şi acesta e fiul meu… sînge din sîngele meu, pe care… Ah, Dumnezeule, cică Eroşka Eropegov n-a existat?

- Hait, acum s-a făcut Eroşka, de unde, adineauri, era Kapitoşka, acum s-a transformat în Eroşka! interveni iar Ippolit.

- Kapitoşka, domnule, Kapitoşka, nu Eroşka! Kapiton, Kapiton

Alekseevici, adică ce spun, Kapiton…locotenent-colonel…în retragere, care s-a însurat cu Maria… Maria Petrovna Su… Su… camaradul şi prietenul meu… Maria Petrovna Şutugova… am intrat o dată cu el în serviciu. Pentru dînsul mi-am vărsat… îl apărasem cu propriul meu trup… a fost ucis! Auzi? Kapitoşka Eropegov n-a existat?! N-a existat!

Generalul zbiera ca un apucat, dar în aşa fel, încît s-ar fi putut crede că zbieretele lui n-au nici o legătură cu subiectul discuţiei. E drept că, în alte împrejurări, ar fi suportat şi lucruri mult mai jignitoare decît afirmaţia că Eropegov Kapitoşka n-ar fi existat niciodată, ar fi strigat, ar fi făcut un tărăboi monstru, şi-ar fi ieşit din fire, ar fi tunat şi fulgerat, pentru ca, în cele din urmă, să se retragă potolit şi să se culce în odaia lui. Acum însă, dintr-o inexplicabilă ciudăţenie a inimii omeneşti, se nimeri că tocmai o astfel de jignire, pricinuită de îndoiala asupra existenţei lui Eropegov, să fie ultima picătură care a umplut paharul. Bătrînul se făcu roşu-vînăt la faţă şi cu braţele ridicate, strigă cu glas întretăiat:

- Destul! Blestemul meu să cadă… Plec din casa asta! Nikolai, adu-mi valiza… Plec… plec de aici!

Şi ieşi glonţ pe uşă, înfuriat peste măsură. Nina Aleksandrovna, şi Ptiţîn alergară după el…

- Vezi ce-ai făcut! îi spuse Varia fratelui său. Te pomeneşti că se duce iar pe-acolo şi ne împroaşcă cu noroi! Ce ruşine, ce ruşine!

- Să-i piară pofta de furtişaguri! răspunse Ganea cu glasul sugrumat de mînie. Deodată dădu cu ochii de Ippolit şi tresări. Cît te priveşte pe dumneata, domnule, zbieră el, ar trebui să ţii minte că nu eşti la dumneata acasă… că aici ţi s-a oferit adăpost şi ospitalitate nu ca să enervezi un bătrîn care, după cum se vede, şi-a pierdut minţile.

Muşchii obrazului lui Ippolit se contractară spasmodic, dar se stăpîni în aceeaşi clipă.

— Nu sînt deloc de părerea dumitale, în ceea ce priveşte pretinsa nebunie a tatălui dumitale, răspunse el liniştit; dimpotrivă, am impresia că în ultimul timp dă dovadă de mai multă judecată, zău aşa, nu ţi se pare că am dreptate? A devenit din cale-afară de prudent, bănuitor, cercetează totul, cîntăreşte fiecare cuvînt… Adusese vorba de acel Kapitoşka cu o anumită intenţie; închipuieşte-ţi că voia să-mi sugereze că…

— Nu mă intesează deloc ce intenţie avea faţă de dumneata! întrerupse Ganea cu o voce stridentă. Te rog să nu faci pe deşteptul cu mine, să nu umbli cu fofîrlica, domnule, că n-o să-ţi meargă! Dacă ştiai pricina adevărată pentru care bătrînul se găseşte în starea asta (că doar de cinci zile spionezi, stai la pîndă şi nu se poate să nu ştii), n-ar fi trebuit să-l zăpăceşti… pe nenorocit şi s-o chinuieşti pe mama, făcînd din ţînţar armăsar, căci toată afacerea asta e o prostie, o faptă de beţiv, atîta tot; şi apoi, nici măcar nu există dovezi; în ce mă priveşte, nu-i dau nici o importanţă… însă dumneata simţi nevoia să jigneşti, să spionezi, pentru că eşti…

— Un sfredel, îl ajută să sfîrşească Îppolit, zîmbind ironic.

- Pentru că eşti un mizerabil; timp de o jumătate de ceas ai jucat o comedie ruşinoasă, i-ai chinuit pe oameni, vrînd să-i sperii ca te ucizi cu pistolul dumitale neîncărcat, cu care te-ai prezentat atit de jalnic şi lamentabil, dumneata, sinucigaş ratat, băşică de fiere spartă… pe două picioare… Te-am găzduit, te-ai îngrăşat aici, nu mai tuşeşti, şi drept recunoştinţă…

- Două cuvinte numai, dacă-mi dai voie; eu mă aflu la Varvara Ardalionovna, şi nu la dumneata; nu m-ai găzduit niciodată; iar, dacă nu mă înşel, şi dumneata te bucuri de ospitalitatea domnului Ptiţîn. Acum patru zile, am rugat-o pe mama să-mi caute o locuinţă la Pavlovsk şi să se mute şi ea cu mine, pentru că, în adevăr, mă simt mai bine aici, deşi nu m-am îngrăşat deloc şi tot mai tuşesc. Aseară, mama mi-a trimis vorbă că odaia este gata; de aceea mă grăbesc să vă comunic că astăzi chiar, după ce mai întîi voi exprima mulţumiri mamei şi surorii dumitale, mă voi muta la mine, lucru pe care-l hotărîsem încă de-aseară. lartă-mă, te-am întrerupt; se pare că mai aveai multe de spus.

- A, dacă-i aşa… începu Ganea înfuriat.

- Dacă-i aşa, dă-mi voie să mă aşez, căci, întîi de toate, sînt un om bolnav, spuse Ippolit şi foarte liniştit se aşeză pe scaunul pe care generalul se trîntise adineauri; acum sînt gata să te-ascult, cu atît mai mult cu cît cred că ne vedem pentru cea din urmă oară.

Ganea fu cuprins dintr-o dată de remuşcări:

- Te rog să mă crezi că n-am de gînd să mă cobor pînă acolo ca să-ţi cer socoteală, şi dacă…

- Cred că greşeşti, luîndu-mă aşa de sus, îl întrerupse Ippolit. În ce

mă priveşte, eu, din ziua cînd am venit aici, m-am jurat să nu mă las pînă n-oi avea satisfacţia să-ţi spun adevărul în faţă. Sper să am chiar acum această plăcere, după ce dumneata vei fi vorbit, bineînţeles.

- Iar eu te rog să părăseşti această cameră.

- Ai face mai bine să vorbeşti; altfel are să-ţi pară rău mai tîrziu ca nu ţi-ai uşurat inima.

- Destul, Ippolit, spuse Varia. E ruşinos. Te rog, isprăveşte odată!

- Numai din respect faţă de o doamnă, spuse Ippolit şi se ridică în picioare. Fie, Varvara Ardalionovna, pentru dumneata promit să vorbesc scurt, dar nu pot să-ţi fac decît hatîrul acesta, căci între fratele dumitale şi mine e necesară o lămurire şi, pentru nimic în lume, nu voi pleca pînă nu voi limpezi anumite lucruri.

- Eşti pur şi simplu un terchea-berchea şi un intrigant! răcni Ganea. Iată de ce nu te înduri să pleci înainte de a urzi intrigi.

- Vezi, remarcă lppolit cu răceală, iar ai luat-o razna. Crede-mă ai să regreţi dacă nu spui tot ce ai pe suflet. Uite, te mai îndemn o dată să vorbeşti. Aştept.

Gavrila Ardalionovici tăcea, în timp ce pe faţa lui se aşternu o expresie de dispreţ.

- Nu vrei, aşadar. Eşti hotărît să rezişti pe poziţie; treaba dumitale! În ce mă priveşte, voi fi cît mai scurt posibil. Astăzi mi-ai aruncat în obraz de două, trei ori că m-ai găzduit; reproşul e nedrept. M-ai invitat aici cu scopul de a mă atrage într-o cursă; ţi-ai închipuit că vreau să mă răzbun pe prinţ. Cu atît mai mult, cînd ai auzit că Aglaia Ivanovna îmi acordă atenţie şi că mi-a citit „Spovedania". Scontînd că voi face cauză comună cu dumneata, aşteptai să găseşti un sprijin în mine. Nu vreau să intru în amănunte! Pe de altă parte, nu-ţi cer nici să te destăinui, nici să întăreşti spusele mele. E de ajuns că te las în faţa conştiinţei dumitale şi că acum ne înţelegem perfect unul pe altul.

- Dumnezeu ştie ce grozăvie vrei să faci dintr-un lucru de nimic! exclamă Varia.

- Ţi-am spus că-i un intrigant şi o puşlama, răspunse Ganea.

- Dă-mi voie, Varvara Ardalionovna, să urmez mai departe. De bună

seamă, nu pot nici să-l iubesc şi nici să-l respect pe prinţ; dar cert este că e un om într-adevăr bun, cumsecade, deşi… cam ridicol. Oricum, n-am nici un motiv să-l urăsc; cînd fratele dumitale mă instiga împotriva lui, mă prefăceam că nu înțeleg nimic; ştiam că tot eu am să rîd la urmă. Ştiam că fratele dumitale se va da de gol, făcîndu-mi destăinuirile cele mai imprudente. Exact aşa s-a şi întîmplat… Sînt gata să-l cruţ acum, dar numai din respect pentru dumneata, Varvara Ardalionovna. După ce ţi-am explicat că n-a fost uşor să mă prindă în mrejele lui, am să-ţi spun şi de ce am dorit aşa de mult să-l înfund pe fratele dumitale. Află că am făcut-o din ură, ceea ce recunosc fără înconjur. În preajma morţii (căci am să mor, cu toate că m-am îngrăşat, după cum s-a afirmat aici), în preajma morţii, am simţit că am să ajung în rai incomparabil mai cinstit, dacă, în prealabil, voi reuşi să-mi bat joc de unul dintre nenumăraţii reprezentanţi ai acestei categorii de oameni care m-au persecutat toată viaţa, şi pe care toată viaţa i-am urît, şi din care stimatul dumitale frate oferă un model atît de grăitor. Te urăsc, Gavrila Ardalionovici, numai pentru faptul că, şi asta poate o să te surprindă, numai pentru faptul că eşti tipul, întruparea personificată şi culmea platitudinii celei mai cinice, celei mai îngîmfate, a mediocrităţii celei mai banale şi mai respingătoare! Eşti mediocritatea însăşi, fudulă şi încrezută, mediocritatea plină de sine, închistată în autoliniştirea ei olimpiană; eşti rutina rutinei! Nici în capul şi nici în inima dumitale nu se va zămisli vreodată o idee proprie. Pe lîngă asta, eşti şi grozav de invidios; te crezi un geniu între genii, deşi uneori te cuprinde îndoiala, şi atunci eşti ros de invidie şi răutate. O, în viaţa dumitale te aşteaptă încă multe încercări grele; ele vor dispărea în momentul cînd te vei tembeliza definitiv, iar acest mo-ment nu e prea departe. Asta nu înseamnă că nu ai înainte un drum lung şi variat; n-aş spune că va fi prea vesel, şi asta mă bucură. Mai întîi îţi prezic că nu vei izbuti să cîştigi graţiile unei anumite persoane…

- Asta întrece orice măsură! exclamă Varia. Ai să termini odată, om rău şi nesuferit ce eşti?

Ganea, galben la faţă, stătea mut, tremurînd din tot corpul. Ippolit se opri, uitîndu-se lung la dînsul, cu o satisfacţie nestăpînită, apoi îşi întoarse privirea spre Varia; în urmă schiţă un surîs răutăcios, salută şi ieşi fără să mai rostească o vorbă.

Gavrila Ardalionovici ar fi putut, pe bună dreptate, să se plîngă de soarta lui şi de ghinioanele ce se ţineau lanţ. Cîtva timp, se plimbă cu paşi mari prin odaie; Varia nu îndrăznea să-i adreseze un cuvînt şi

nici să-l privească măcar. În cele din urmă, tînărul rămase locului lîngă o fereastră, cu spatele la soră-sa. Variei îi veni în minte tîlcul zicătorii despre „sabia cu două tăişuri". Sus, zarva reîncepu.

- Pleci? o întrebă Ganea, întorcîndu-se brusc în momentul cînd ea dădu să iasă. Stai puţin, uită-te la asta.

Se apropie de ea şi-i aruncă pe scaun o hîrtie împăturită în formă de bileţel minuscul.

— Dumnezeule! exclamă Varia, uimită la culme. Biletul cuprindea exact şapte rînduri:

Gavrila Ardalionovici! Convinsă de bunele dumitale sentimente faţă de mine, m-am hotărît să-ţi cer un sfat într-o chestiune foarte importantă. Aş dori să te văd mîine dimineaţă, la şapte fix, lingă banca verde. E în apropierea vilei noastre. Varvara Ardalionovna, care trebuie să te însoţească neapărat, cunoaşte locul perfect. A.E.

— Cine s-o mai înţeleagă după toate cîte s-au petrecut?! spuse Varia, desfacîndu-şi braţele cu aceeaşi nedumerire.

Oricît ar fi vrut Ganea să facă pe nepăsătorul în clipa aceea, totuşi îi fu cu neputinţă să-şi ascundă bucuria acestui triumf ce părea că dezminte toate prevederile umilitoare ale lui ippolit. Un zîmbet de satisfacţie îi flutură pe faţă; de altfel şi Varvara Ardalionovna se lumină parcă deodată de o bucurie negrăită.

— Şi cînd te gîndeşti că asta se petrece chiar în ziua cînd la ei se anunţă oficial logodna! Zău dacă mai ştii în ce ape se scaldă!

— Ce crezi, ce are de gînd să-mi spună mîine? întrebă Ganea.

— N-are importanţă; principalul e că, pentru întîia oară după şase luni, manifestă dorinţa să te vadă. Ascultă ce-ţi spun, Ganea: orice s-ar întîmpla, orice întorsătură ar lua întîlnirea, să ştii că pentru tine e foarte importantă! Cît se poate de importantă! Bagă de seamă, să nu faci pe grozavul şi să dai greş ca rîndul trecut, dar nici să te laşi intimidat! Ia seama! Aşa zic şi eu, nu se putea să nu fi mirosit de ce mă tot duceam toată ziua bună ziua să le văd în timpul acestor şase luni.Şi, închipuieşte-ţi, o vorbă nu mi-a suflat azi, cînd am fost la ei, nici măcar nu mi-a dat de bănuit. Am intrat la ele pe ascuns, prin contrabandă, ca să nu afle bătrîna. Altminteri, cine ştie, poate mă dădea afară. M-am expus la asta numai de dragul tău; voiam cu orice preţ să aflu…

Sus se auziră din nou strigăte şi zarvă; pe urmă răsunară paşii mai multor persoane coborînd pe scări.

- Pentru nimic în lume nu trebuie lăsat să iasă acum din casă! strigă Varia îngrozită. Trebuie evitată orice umbră de scandal! Du-te de-i cere iertare!

Dar bătrînul general ajunsese de acum în stradă; în urma lui, Kolea îi ducea valiza. Nina Aleksandrovna plîngea în pridvor; se repezi la un moment dat să fugă după el, dar Ptiţîn o opri.

- Asta l-ar înfuria şi mai mult, îi spuse ginere-său; n-are unde să se ducă; într-o jumătate de oră îl vor aduce îndărăt; am şi vorbit cu Kolea. Lasă-l să-şi verse năduful.

- De ce te încăpăţînezi în halul ăsta? Unde te duci? începu să strige de la fereastră Gavrila Ardalionovici. Nici n-ai unde să te duci!

- Nu pleca, tată, se rugă Varia. Ne aud vecinii… Generalul se opri, se întoarse brusc şi răcni cu braţele întinse:

- Blestemată fie casa aceasta!

- Bineînţeles, se putea să nu facă şi un gest teatral?! bombăni Ganea, trîntind fereastra cu zgomot.

Vecinii trăgeau într-adevăr cu urechea. Varia ieşi iute din odaie. Rămas singur, Ganea luă biletul de pe masă, îl sărută, plescăi din limbă şi, încîntat la culme, schiţă un pas de dans.

III

Incidentul cu generalul s-ar fi aplanat, în orice altă împrejurare, fără cine ştie ce complicaţii. Se mai întîmplase şi înainte să aibă asemenea toane trăsnite, destul de rare, ce-i drept, căci în fond, era un om cît se poate de paşnic, cu înclinări mai mult bune decît rele. De nenumărate ori încercase să-şi înfrîneze pornirile spre o viaţă dezordonată ce-l stăpîneau în ultimii ani. Îşi aducea aminte deodată că era „capul familiei” şi atunci se împăca cu nevastă-sa, vărsînd lacrimi sincere de căinţă. O respecta pînă la veneraţie pe Nina Aleksandrovna, care nu numai că-i tolera pe tăcute atîtea şi atîtea josnicii, dar îl mai şi iubea, în ciuda degradării clovneşti în care

căzuse. Dar aceste străduinţe generoase împotriva tentaţiilor nu ţineau multă vreme; în felul lui era şi el o fire „impulsivă”, nu se putea împăca cu viaţa tihnită şi monotonă în mijlocul familiei şi de la pocăinţă trecea uşor la răzvrătire. Îl apuca un fel de furie de care poate îi părea rău chiar în clipele dezlănţuirii, dar nu se putea stăpîni; se certa cu toţi din jur, folosind un limbaj pompos, plin de emfază, şi avea pretenţii absurde să i se acorde un respect fără margini, pentru ca, în cele din urmă, să dispară de acasă, uneori pentru mai multă vreme. De doi ani nu se mai ocupa deloc de interesele şi nevoile familiei şi nu le cunoştea decît din auzite, fără să manifeste nici cea mai mică atracţie pentru asemenea îndeletniciri.

De data aceasta însă, „trăsnăile” generalului au întrecut limitele obişnuite. Se părea că toată lumea ştie ceva şi nimeni nu îndrăzneşte să vorbească. Erau abia trei zile de cînd revenise numai „formal” acasă, în sînul familiei, adică la Nina Aleksandrovna, dar de data aceasta nu blînd şi pocăit, cum se întîmpla de obicei cu prilejul atîtor „reveniri” din trecut, ci, dimpotrivă, extrem de pornit pe gîlceavă. Avea mîncărime la limbă, era nervos şi nu-şi găsea astîmpăr; intra în vorbă cu toţi cei care îi ieşeau în cale şi, năpustindu-se parcă asupra lor, sărea cu patimă de la un subiect la altul în aşa fel încît nici nu te puteai dumeri care să fie adevărata cauză a frămîn-tării lui. Avea momente de voioşie, dar de cele mai multe ori stătea dus pe gînduri, fără să ştie, de altfel, la ce se gîndeşte; deodată începea să istorisească ceva - despre Epancini, despre prinţ, despre Lebedev - şi, o clipă după aceea, se oprea brusc şi la orice întrebare răspundea numai cu un zîmbet absent de om care nici măcar nu înţelege întrebarea, ci zîmbeşte aşa, aiurea. În noaptea precedentă, tot timpul a gemut şi a

oftat, lucru care a neliniştit-o grozav pe Nina Aleksandrovna. Crezîndu-l bolnav, ea îi aplicase toată noaptea cataplasme. Înspre ziuă, generalul adormi; după patru ceasuri se trezi într-o stare extremă de ipohondrie care culmina prin binecunoscuta ceartă cu Ippolit şi „blestemul casei acesteia". În aceste trei zile, se mai putură observa la el numeroase manifestări de amor propriu excesiv, care, fireşte, îi provocau o stare de susceptibilitate cu totul neobişnuită. Kolea nu contenea s-o convingă pe Nina Aleksandrovna că tatăl său tînjeşte după băutură sau poate-i duce dorul lui Lebedev, cu care, de o bucată de vreme, se împrietenise. Dar, înainte cu trei zile de scandalul cu pricina, se certase în termeni violenţi cu Lebedev, ba chiar avusese şi o explicaţie destul de furtunoasă cu prinţul. Zadarnic Kolea i-a cerut acestuia lămuriri, pînă la urmă căzu la bănuială, încredinţat că prinţul ştie ceva, dar nu vrea să-i spună. Dacă am presupune că între lppolit şi Nina Aleksandrovna a avut într-adevăr loc o discuţie particulară, lucru pe care Ganea îl susţinea aproape ca o certitudine, cu greu s-ar putea admite că acest tînăr răutăcios, căruia Ganea îi aruncase în obraz învinuirea de bîrfitor şi intrigant, nu l-ar fi pus şi pe Kolea la curent cu toate lucrurile. Nu era exclus însă ca lppolit să nu fi fost un „mucos", chiar atît de rău la suflet cum îl încondeiase Ganea faţă de soră-sa ori, cel mult, că răutatea lui era de altă natură. Nu mai puţin îndoielnică era presupunerea ca el să-i fi împărtăşit vreo impresie de-a sa Ninei Aleksandrovna numai în scopul de a-i „sfîşia inima". Să nu uităm că la baza acţiunilor omeneşti sînt cauze mult mai complexe şi mai variate decît acelea pe care, de obicei, încercăm să le determinăm mai tîrziu şi rareori ele se conturează cu destulă precizie. Uneori e preferabil ca povestitorul să se mărginească la o simplă expunere a faptelor. Chiar aşa vom proceda şi în cazul de faţă, relatînd desfăşurarea evenimentelor legate de această catastrofă cu generalul, pentru că, oricît ne-am strădui, sîntem nevoiţi, totuşi, să-i acordăm acestui personaj secundar al povestirii noastre ceva mai multă atenţie şi mai mult loc decît fusese în intenţia noastră iniţială.

lată cum s-au succedat evenimentele într-o strînsă înlănţuire. După ce se dusese la Petersburg cu gîndul de a da de urma lui Ferdîşcenko, Lebedev s-a întors în aceeaşi zi împreună cu Ardalion Aleksandrovici fără să-i comunice ceva deosebit prinţului. Dacă acesta ar fi fost mai puţin distrat şi mai puţin absorbit de preocuparile sale personale, ar fi observat, de bună seamă, că în următoare două zile Lebedev, departe de a-i da vreo lămurire în această privinţă, dimpotrivă, îl ocoleşte. Acest amănunt atrăgîndu-i în cele din urmă atenţia, prinţul îşi aminti cu surprindere că în cele două zile l-a văzut de cîteva ori în treacăt pe Lebedev cu faţa

radioasă de mulţumire şi mai întotdeauna în tovărăşia generalului. Cei doi prieteni erau nedespărţiţi. Cîteodată prinţul auzea deasupra lui larma plină de veselie amestecată cu rîsete; ba într-o noapte, la o oră destul de înaintată, i-a ajuns pe neaşteptate la ureche un cîntec militaro-bahic şi fără greutate recunoscu glasul de bas răguşit al generalului. Deodată cîntecul se întrerupse. Vreme de un ceas, discuţia continuă vioaie şi însufleţită şi, după toate indiciile, cei doi amici plătiseră tribut serios zeului cu pricina. La un moment dat, prinţul putu să desluşească cum s-au pornit să se îmbrăţişeze şi cum unul dintre ei izbucni în plîns; îndată după aceea auzi zgomotul unei certe violente, care se potoli la fel de repede cum se iscase.

În tot acest răstimp, Kolea părea a fi foarte îngrijorat. Prinţul mai mult lipsea de-acasă şi adesea se întorcea tîrziu de tot; de fiecare dată i se raporta că a fost căutat stăruitor şi de mai multe ori pe zi de Kolea. Totuşi, cînd se-ntîmplă să se întîlnească pînă la urmă, Kolea nu ştiu să-i spună nimic deosebit, afară doar că e categoric „nemulţumit” de general şi de purtarea lui de-acum: „Umblă amîndoi fără căpătîi, beau la cîrciuma din apropiere, se îmbrăţişează şi se ceartă în stradă, zădărîndu-se unul pe altul, dar de despărţit nu se pot despărţi”. La observaţia prinţului că şi înainte se petrecea acelaşi lucru, Kolea n-a mai ştiut ce să răspundă şi cum să explice adevărata pricină a neliniştii lui.

A doua zi după noaptea aceea în care generalul cîntase cîntecul bahic şi se certase cu Lebedev, tocmai cînd prinţul se pregătea să iasă pe la unsprezece dimineaţa, apăru deodată Ardalion Aleksandrovici, foarte tulburat, pradă unei nelinişti cu totul neobişnuite.

- De mult căutam onoarea şi prilejul de a sta de vorbă cu dumneata, preastimate Lev Nikolaevici, de mult, foarte de mult, bolborosi el, strîngînd pînă la durere mîna prinţului. De foarte, foarte mult.

Prinţul îi oferi un scaun.

— Nu, n-am să stau; mai întîi pentru că te-aş reţine, erai gata de plecare; am să vin… altă dată. Mi se pare că pot să te felicit pentru… împlinirea… dorinţelor scumpe inimii dumitale. În primul moment, prinţul se fîstîci. Cum se întîmplă de obicei semenea situaţii, îşi închipuia că nimeni nu vede, nu ghiceşte şi nu înţelege nimic din ce se petrece cu el.

— La ce anume dorinţe scumpe inimii mele te referi? întrebă el într-o doară.

- Fii pe pace, fii pe pace! N-am să-ţi tulbur sentimentele delicate. Ştiu din propria-mi experienţă că nu e deloc plăcut cînd cineva, vorba ceea, îşi vîră nasul… acolo unde nu-i fierbe oala. Simt asta pe pielea mea aproape în fiecare dimineaţă. Pentru altceva am venit, pentru o treabă importantă, foarte importantă, dragă prinţe!

Prinţul îl rugă încă o dată să ia loc, aşezîndu-se şi el pe un scaun.

- Doar aşa, pentru o clipă… Am venit să-ţi cer un sfat. Cu toate că nu am un ţel precis în viaţă, dar, respectîndu-mă pe mine însumi şi… preţuind spiritul practic pe care rusul îl desconsideră, vorbind în general… aş dori să mă pun în situaţia, atît pe mine, cît şi pe nevastă-mea şi pe copiii mei… în situaţia… pe scurt, prinţe, am nevoie de un sfat.

Prinţul aprobă călduros intenţiile generalului.

— În sfîrşit, toate astea sînt fleacuri, îl întrerupse brusc Ivolghin. Motivul principal al vizitei mele e altul, aveam ceva de vorbit cu dumneata, ceva foarte important. M-am hotărît să mă destăinuiesc dumitale, Lev Nikolaevici, ca unui om de sinceritatea şi nobleţea sentimentelor căruia sînt tot atît de convins ca şi… ca şi… Nu te miră vorbele mele, dragă prinţe?

Prinţul se uita la musafirul său, dacă nu cu mirare, cel puţin cu o atenţie şi o curiozitate vădită. Bătrînul era cam palid şi tras la faţă, buzele-i tremurau uşor, iar gesturile îi erau dezordonate. Deşi se aşezase abia de cîteva clipe, în vreo două rînduri se ridică brusc în picioare, pentru a-şi relua imediat locul pe scaun şi toate aceste mişcări le făcea aproape inconştient. Pe masă erau nişte cărţi; apucă una dintre ele, o deschise la întîmplare în timp ce continua să vorbească şi, după ce-şi aruncă ochii distrat peste o pagină, o închise repede, punînd-o la loc; apoi luă altă carte şi, fără s-o mai deschidă, o ţinu în mîna dreaptă, vînturînd-o necontenit.

- Ajunge! strigă el deodată. Văd că te-am sîcîit prea mult…

- Dar deloc, crede-mă! Fă-mi, te rog, plăcerea; dimpotrivă, sînt cît se poate de atent la tot ce spui şi aş vrea să ghicesc…

- Dragă prinţe! Năzuiesc să-mi asigur o situaţie onorabilă.Vreau să mă respect pe mine însumi, şi apoi… drepturile mele.

- Cel care nutreşte asemenea năzuinţe chiar prin asta numai se face vrednic de toată stima.

Era o frază scoasă de undeva, dintr-un manual de caligrafie pentru şcolari, şi prinţul o cită cu fermă convingere că, în starea în care se găsea Ardalion Aleksandrovici, un aforism sforăitor, deşi gol de conţinut, dar plăcut, va avea asupra lui un efect calmant şi binefăcător. Mai ales era bine ca un asemenea musafir să poată pleca împăcat cu el însuşi şi cu inima uşurată. Într-adevăr, fraza îi plăcu mult generalului. Măgulit şi mişcat, el schimbă tonul pe loc şi, cu un glas patetic, se lansă în explicaţii lungi. Dar, oricît s-ar fi străduit prinţul să-i urmărească vorbirea fără şir, îi fu absolut cu neputinţă să înţeleagă ceva. Vreme de zece minute, generalul perora cu o iuţeală extremă; ai fi zis că e covîrşit de mulţimea ideilor ce se învălmăşeau în creierul lui. La urmă, dădu chiar să lăcrămeze; din nenorocire, tot ce spunea n-avea nici cap, nici coadă: era un torent de vorbe incoerente care ţîşneau şi se rostogoleau unele peste altele.

- Ajunge! M-ai înţeles şi acum sînt liniştit, conchise el deodată cu hotărîre, sculîndu-se de pe scaun; o inimă ca a dumitale nu poate să nu înţeleagă un om cu sufletul îndurerat. Dragă prinţe, nobleţea dumitale sufletească atinge perfecţiunea idealului; ce sînt toţi ceilalţi în comparaţie cu dumneata? Eşti tînăr şi te binecuvântez. În sfîrşit, am venit să te rog să-mi fixezi o oră pentru o convorbire importantă. Caut o prietenie şi o inimă, prinţe; nu ştiu cum, dar n-am putut niciodată să-mi înfrînez imboldurile inimii.

- Şi de ce să nu stăm de vorbă chiar acum? Sînt gata să te ascult…

- Nu, prinţe, nu! îl întrerupse cu foc generalul. Nu acum! Deocamdată e numai un vis! E prea important, prea important pentru mine! Ceasul acesta al discuţiei noastre va hotărî soarta mea. Va fi ceasul meu, numai al meu şi n-aş vrea ca într-un moment aşa de crunt, cel dintîi venit, vreun neobrăzat oarecare, să ne întrerupă (se aplecă deodată la urechea prinţului şi-i şopti cu un aer straniu, conspirator, aproape înspăimîntat), un neobrăzat care nu face cît talpa de la încălţămintea dumitale, preaiubite prinţ! O, n-am spus: talpa încălţămintei mele! Ai observat, cred, că n-am pomenit de încălţămintea din piciorul meu, căci mă respect prea mult ca s-o spun aşa, de-a dreptul; dar numai dumneata eşti în stare să înţelegi că trecînd sub tăcere, în cazul de faţă, talpa încălţămintei mele, dau dovadă poate de o mîndrie, de o demnitate extraordinară. Afară de dumneata, nimeni n-ar fi în stare să înţeleagă asta, iar el mai puţin ca oricare altul. El nu înţelege nimic, dragă prinţe; e incapabil să înţeleagă ceva, absolut incapabil! Căci trebuie să ai inimă ca să poţi înţelege!

În cele din urmă, prinţul se sperie de-a binelea şi îi fixă generalului o întrevedere pe a doua zi, la aceeaşi oră. Bătrînul se retrase cu inima uşurată şi pe deplin împăcat. Seara, către ora şapte, prinţul îi trimise vorbă iui Lebedev, rugîndu-l să vină puţin pe la el.

Lebedev se prezentă fără întîrziere, considerînd invitaţia aceasta drept „o mare cinste", cum se grăbi el să declare chiar de la uşă; n-ai fi spus niciodată că de trei zile l-a ocolit în toate chipurile pe Mîşkin, ferindu-se parcă să dea ochii cu el. Intrînd în odaie, se aşeză pe marginea unui scaun, cu obişnuitele-i strîmbături şi zîmbete, clipind şiret şi iscoditor din ochi, frecîndu-şi mîinile cu aerul nevinovat al unui om gata să primească o comunicare importantă, de mult aşteptată, deşi ajunsă de notorietate publică. Prinţul se simţi din nou indispus; îşi dădea seama că toţi aşteptau să afle de la dînsul ceva, o noutate, intenţionînd parcă mereu să-i adreseze felicitări, întîmpinîndu-l cu zîmbete şi clipiri din ochi, cu vorbe pline de aluzii şi subînţelesuri; Keller trecuse de vreo trei ori pe la el, cu dorinţa vădită de a-l felicita; de fiecare dată însă, după o introducere încîlcită, plină de elogii şi efuziuni patetice, îşi curma brusc vorba şi discret se strecura afară înainte de a-şi fi sfirşit discursul. De cîteva zile se dedase cu un zel deosebit băuturii şi jocului de bililard. Pînă şi Kolea, cu toate necazurile lui, stînd de vorbă cu prinţul, încercase în vreo două rînduri să facă o aluzie destul de vagă şi de confuză.

Fără nici o introducere, pe un ton cam enervat, prinţul îl întrebă pe Lebedev ce gîndeşte el despre starea actuală a generalului şi de ce Ardalion Aleksandrovici era aşa de tulburat. Îi istorisi în cîteva cuvinte scena precedentă.

— Fiecare cu grijile lui, prinţe, mai cu seamă în secolul nostru zbuciumat şi plin de ciudăţenii - asta-i! răspunse sec Lebedev, cu aerul unui om dezamăgit în aşteptările lui.

— Ce filosofie! zîmbi prinţul.

— E nevoie şi de puţină filosofie, mai ales în epoca noastră de utilitarism şi simţ practic exagerat; din păcate însă, e dispreţuită de noi. Întrucît mă priveşte, preastimate prinţ, deşi am fost onorat de încrederea dumitale într-o anumită împrejurare pe care prea bine o cunoşti, dar numai pînă la un punct, cum se vede, şi nicidecum încrederea aceasta n-ar putea să treacă dincolo de cazul la care mă refer… înţeleg situaţia şi nu mă plîng deloc.

— Lebedev, am impresia că eşti supărat pe mine.

— Deloc; cîtuşi de puţin, preastimate şi preastrălucite prinţ! se înflăcăra imediat Lebedev, ducîndu-şi mîna la inimă. Dimpotrivă, am înţeles îndată că nici poziţia mea în societate, nici însuşirile mele intelectuale şi morale, şi nici starea materială, nici antecedentele mele, cu atît mai puţin ştiinţa mea, nimic, în sfîrşit, nu mă îndreptăţeşte să cred că aş merita onoarea confidenţelor dumitale; şi chiar dacă aş putea să te servesc, ar fi numai în situaţia de sclav, de năimit, nu altfel… nu, nu sînt supărat, ci întristat.

— Ei lasă, Lukian Timofeici!

— Ce mai vorbă, se vede cît de colo că aşa stau lucrurile şi numai aşa! Uite, nu mai departe decît în cazul de faţă! Întîlnindu-te şi urmărindu-te cu inima şi gîndul, îmi spuneam: fără îndoială, n-am dreptul să m-aştept la destăinuiri prieteneşti, nu sînt vrednic de aşa ceva, în schimb, ca proprietar al casei, aş putea să primesc, la momentul potrivit, o dispoziţie, cum să-i mai zic, o înştiinţare în vederea unor anumite schimbări ce se aşteaptă, se pare, într-un viitor destul de apropiat…

Rostind aceste vorbe, Lebedev îşi înfipse ochii lui mici şi sfredelitori pe chipul prinţului, care îl privea uimit; omul nu pierduse încă nădejdea de a-şi satisface curiozitatea.

- Hotărît lucru, nu pricep nimic! strigă prinţul pe un ton aproape mîniat. fn fond… eşti un intrigant fără pereche! adăugă el, rîzînd cu poftă.

Lebedev făcu haz şi el, vizibil înviorat; ochii i se luminară scînteind de bucurie că şi-a atins scopul.

- Ştii ce-am să-ţi spun, Lukian Timofeici? Numai nu te supăra; mă miră naivitatea dumitale şi de altfel nu numai a dumitale. Iată, în momentul acesta, aştepţi cu atîta naivitate să afli ceva de la mine, încît, crede-mă, mi-e ruşine, mă simt jenat că nu pot să te satisfac; dar îţi jur că nu există absolut nimic ce-aş putea să-ţi comunic; închipuieşte-ţi! încheie prinţul, rîzînd din nou.

Lebedev se foi pe scaun, afişînd un aer de demnitate. Fără îndoială, curiozitatea lui se manifesta cîteodatâ prea naiv şi sîcîitor; era însă un om destul de viclean şi dibaci, ştiind să păstreze uneori o tăcere perfidă. Refuzîndu-i în repetate rînduri orice confidenţă, prinţul aproape că ajunsese să-şi facă din el un duşman. Fapt este că prinţul păstra această rezervă nu pentru că l-ar fi dispreţuit, ci pentru că Lebedev adusese vorba despre un subiect foarte delicat. Nu de mult,

doar cu cîteva zile înainte, Mîşkin era înclinat să califice drept crimă anumite visuri pe care şi le făurise, iar acum, Lukian Timofeici nu vedea în reticenţele prinţului decît o dovadă de neîncredere şi desconsiderare faţă de persoana lui, simţindu-şi inima rănită, ros de gelozie la gîndul că nu numai Kolea sau Keller, dar şi propria lui fiică, Vera Lukianovna, se bucură de mai multă încredere din partea prinţului. Ar fi putut să-i comunice cu toată sinceritatea lui Mîşkin, chiar şi acum, o noutate de cel mai mare interes pentru el, dar se răzgîndi şi tăcu îndîrjit.

- Cu ce aş putea să te servesc, de fapt, preastimate prinţ, de vreme ce… m-ai chemat? întrebă Lebedev după o scurtă tăcere.

- Tocmai voiam să-ţi vorbesc de general şi de furtul acela a cărui victimă ai fost dumneata… se învioră prinţul, care între timp căzuse şi el pe gînduri.

- Despre ce anume? Care furt?

- Poftim, parcă nici n-ai înţelege despre ce este vorba. Ah! Dumnezeule, Lukian Timofeici, ce mult îţi place să joci comedie! Banii, banii, cele patru sute de ruble pe care le-ai pierdut deunăzi cu portofel cu tot şi de care mi-ai vorbit aici, cu o zi înainte de a pleca la Petersburg. Ai înţeles acum?

- Ah! e vorba de cele patru sute de ruble! spuse tărăgănat Lebedev, de parcă abia acum s-ar fi dumerit despre ce e vorba. Îţi mulţumesc, prinţe, de atenţia dumitale sinceră; e cît se poate de măgulitor pentru mine, însă… le-am şi găsit; mai acum cîteva zile.

- Le-ai găsit? Ah! slavă Domnului!

- Această exclamaţie vădeşte o pornire nobilă, căci patru sute de ruble nu-s un lucru neînsemnat pentru un biet om care trăieşte muncind cu sudoarea frunţii şi mai are pe deasupra şi o familie numeroasă de orfani…

- Nu la asta m-am gîndit! se grăbi prinţul să-şi precizeze gîndul. Fireşte că mă bucur şi pentru dumneata, reluă el, dar… cum le-ai găsit?

- Foarte simplu: erau sub scaunul pe care îmi aruncasem redingota, ceea ce înseamnă că portofelul alunecase din buzunar pe podea.

- Cum, sub scaun? Nu e cu putinţă; nu mi-ai spus chiar dumneata că

ai scotocit peste tot, prin toate colţurile? Cum se face că ai neglijat să te uiţi tocmai acolo unde trebuia să cauţi în primul rînd?

- Ba am căutat şi-acolo! Îmi aduc perfect de bine aminte că am căutat! M-am tîrît în patru labe pe podea, am pipăit cu mîna peste tot, am dat la o parte scaunul, căci nu mă mai bizuiam nici pe ceea ce vedeam. Nimic n-am găsit; locul neted şi gol, gol-goluţ, de portofel nici pomeneală, iar eu tot nu mă las şi pipăi cu mîna şi caut; cam aşa se întîmplă de obicei cu omul cînd îi dispare ceva de preţ, deşi vede că nu-i nimic acolo unde caută, că locul e gol ca-n palmă, n-are a face, el tot se uită mereu, din slăbiciune se uită, de cincisprezece ori poate…

- Să zicem că-i aşa, dar cum vine asta?… Tot nu pricep nimic, use prinţul derutat. Spuneai că nu era nimic acolo, că ai căutat este tot şi, cînd colo, chiar acolo apare portofelul!

- Da, chiar acolo apare portofelul.

Prinţul îl cercetă pe Lebedev cu o privire stranie.

- Şi generalul? îl întrebă deodată.

- Adică, ce-i cu generalul? se făcu a nu înţelege Lebedev.

- Ah, Dumnezeule! Te întreb ce-a spus generalul cînd ai găsit portofelul sub scaun. Doar înainte l-aţi căutat amîndoi.

- Înainte, da. De data asta însă, mărturisesc că am tăcut şi am preferat să nu-i aduc la cunoştinţă că am găsit portofelul prin propriile mele forţe.

- Dar… pentru ce? Şi banii erau neatinşi?

- Am deschis portofelul şi nu lipsea nici o rublă.

- Păcat că n-ai venit să-mi spui şi mie, zise prinţul pe gînduri.

- Mi-era frică să nu te stînjenesc, prinţe, să nu te tulbur din impresiile dumitale personale şi poate chiar cu totul neobişnuite, ca să zic aşa. De altfel, m-am prefăcut că nu l-am găsit defel. După ce m-am încredinţat că suma era neatinsă, am închis portofelul la loc şi l-am pus sub scaun.

- Pentru ce ai făcut asta?

- Uite-aşa; din curiozitate! Voiam să văd ce o să se întîmple mai departe, răspunse el, chicotind şiret şi freeîndu-şi mîinile.

- Vasăzică, e tot acolo, de alaltăieri?

- Ba nu! A stat acolo numai douăzeci şi patru de ore. Vedeţi ce se-ntîmplă, într-o anumită privinţă doream să-l găsească şi generalul. Căci, îmi spuneam, dacă l-am găsit eu, de ce oare să nu observe şi generalul un obiect care, ca să zic aşa, sare în ochi şi se vede cît de colo de sub scaun'? De cîteva ori am mutat scaunul din loc ca să se vadă mai bine portofelul; degeaba, generalul nu-l observa şi pace, şi aşa a ţinut douăzeci şi patru de ceasuri. Se vede treaba că e tare distrat acuma; umblă cu capul în nori şi nu ştii cum să-l mai iei; vorbeşte, vorbeşte, spune verzi şi uscate, rîde în hohote şi deodată, aşa din senin, se răţoieşte la mine, nici cu nu ştiu de ce anume. În ziua aceea am ieşit din odaie împreună şi am lăsat dinadins uşa descuiată; părea cam stînjenit, voia parcă să spună ceva, temîndu-se, pesemne, pentru soarta portofelului, în care era o sumă aşa de mare; dar n-a spus nimic şi nu apucarăm să facem nici doi paşi alături pe stradă, cînd mă părăsi înfuriat, apucînd-o în altă parte. Ne-am întîlnit abia pe seară, la cîrciumă.

- Pînă la urmă însă, ți-ai luat portofelul de sub scaun?

- Ba nu, şi chiar în noaptea aceea a dispărut de sub scaun.

- Şi unde-i acum?

- Uite-l aici, rîse pe-nfundate Lebedev, ridicîndu-se în picioare şi învăluindu-l pe prinț cu o privire satisfăcută. M-am pomenit cu el în poala redingotei, vezi-l şi dumneata, pune mîna.

Într-adevăr, în pulpana stîngă a redingotei, în faţă, se vedea bine un fel de umflătură şi, dacă o pipăiai, simţeai de îndată un portofel de piele, care trebuia să fi căzut acolo dintr-un buzunar rupt între căptuşeală şi stofă.

- L-am scos şi l-am cercetat; cele patru sute de ruble erau neatinse. L-am vîrît la loc şi de ieri dimineaţă mă port cu el aşa, simţind cum la orice pas mă loveşte peste genunchi.

- Iar dumneata nici nu bagi de seamă?

- Iar eu nici nu bag de seamă, he, he, he! Şi gîndeşte-te, preastimate prinţ, deşi faptul în sine nu merită să-ţi atragă atenţia în mod special,

că buzunarele mele sînt întotdeauna în perfectă stare şi, dintr-o dată, peste noapte, cogeamite găuroi! Din curiozitate, am cercetat cu luare-aminte, şi, ce să vezi, parcă ar fi tăiat cineva cu briceagul. De necrezut!

- Şi… generalul?

- Şi ieri, şi azi, toată ziua era îmbufnat; nu-şi găseşte astîmpăr şi e prost dispus. Uneori e de o veselie dionisiacă şi nu ştie cum să-ţi intre pe sub piele, alteori, de o sensibilitate care-ţi stoarce lacrimi şi, deodată, se burzuluieşte din senin, de m-au trecut fiorii de groază, zău aşa! Orice-ai spune, prinţe, dar, din păcate, eu nu sînt un militar! Ieri stăteam la circiumă, iar mie parcă înadins îmi ieşise poala redingotei înainte cu umflătura asta de-ţi sare în ochi; generalul se uită chiorîş la mine, îl apucă năbădăile. E mult de cînd nu mă mai priveşte drept în ochi, afară numai dacă nu e prea înduioşat cumva; ieri m-a fulgerat de vreo două ori cu privirea, de-a îngheţat şi sufletul din mine. De altfel, am de gînd să descopăr portofelul mîine, iar pînă atunci mai petrec o seară cu el la crîşmă.

- Pentru ce-l chinuieşti în halul ăsta? strigă prinţul.

- Nu-l chinuiesc, nu vreau deloc să-l necăjesc, prinţe dragă, răspunse cu însufleţire Lebedev, ţin la el, îl iubesc sincer şi… îl stimez; mai ales acuma, n-ai decît să crezi sau nu, mi-e mai drag ca oricînd; îl preţuiesc chiar mai mult decît înainte!

Lebedev vorbise cu atîta seriozitate şi pe un ton tot atît de sincer, încît prinţul nu mai putea de indignare.

- Spui că-l iubeşti şi totuşi îl faci să sufere atît! După cum vezi, a făcut totul ca să-ţi găseşti obiectul pierdut; şi, ca să-ţi atragă atenţia asupra portofelului, l-a pus sub scaun şi apoi în redingotă. Numai acest singur fapt arată că nu vrea să umble cu vicleşuguri, şi că în adîncul sufletului îţi cere iertare. Ai auzit: îţi cere iertare! înseamnă că se bizuie pe delicateţea sentimentelor dumitale şi crede în prietenia pe care i-o porţi. Iar dumneata îl supui la o asemenea umilinţă…pe un om atît de onest!

- Extrem de onest, prinţe, extrem de onest! întări Lebedev, cu o licărire vicleană în ochi. Numai dumneata singur, preanobile prinţ, eşti în stare să spui o vorbă atît de nimerită! Din cauza asta, îţi rămîn devotat pînă la adoraţie, aşa putred de vicios cum sînt! S-a hotărît! Am să găsesc portofelul chiar acum îndată, şi nu mîine; uite, îl scot din redingotă, iată-l sub ochii dumitale şi iată toţi banii; ia-l,

preaonorabile prinţ, şi ţine-l pînă mîine. Nu mai tîrziu decît mîine sau poimîine îl voi lua înapoi. Ştii, prinţe, eu cred că în prima noapte după dispariţie, banii au zăcut undeva în grădină, sub un bolovan; dumneata ce părere ai?

- Bagă de seamă să nu-i trînteşti aşa direct de la obraz că ai găsit portofelul. Lasă să constate că în pulpana redingotei nu mai e nimic şi va înţelege.

- Aşa? N-ar fi oare mai bine să-i spun că l-am găsit şi să mă prefac că nici nu am bănuit unde putea să fie?

- N-nu, spuse prinţul reflectînd, n-nu, acum e prea tîrziu; ar fi prea primejdios; mai bine nu-i mai spune nimic. Şi fii blînd şi prevenitor cu dînsul, însă… fără să dai de bănuit şi… şi… ştii şi dumneata…

— Ştiu, prinţe, ştiu, adică ştiu că planul poate să nu-mi reuşească, deoarece pentru asta se cere o inimă ca a dumitale; şi apoi am devenit şi eu cam nervos şi pornit, pentru că uneori mă ia de sus; acu' se tînguieşte şi mă îmbrăţişează, acu' se apucă să mă umilească, îmi aruncă ocări în faţă cu tot dispreţul; atunci scot şi eu mai la vedere poala umflată a redingotei, cu portofelul în ea, he, he, he! La revedere, prinţe, căci, fără îndoială, te stînjenesc şi te sustrag de la simţămintele dumitale foarte palpitante, ca să zic aşa…

— Dar, pentru Dumnezeu, păstrează aceeaşi discreţie ca şi pînă acum!

— Cea mai mare discreţie, discreţie desăvîrşită!

Şi cu toate că treaba aceasta părea ca şi încheiată, prinţul rămase pe gînduri, mult mai îngrijorat decît înainte de vizita lui Lebedev. Aştepta nerăbdător întrevederea ce urma să aibă loc a doua zi cu generalul.

IV

Întîlnirea fusese stabilită pentru ora douăsprezece, dar, cu totul neprevăzut, prinţul a trebuit să întîrzie. Cînd intră în casă, îl găsi pe general aşteptîndu-l. De la prima ochire îşi dădu seama că bătrînul era nemulţumit, poate tocmai pentru că l-a făcut să aştepte. După ce îşi ceru scuze, prinţul se grăbi să ia loc în faţa musafirului, dar, ciudat lucru, se simţea stingherit, ca şi cum acesta ar fi fost de porţelan şi se temea în fiecare moment să nu-l spargă. Înainte vreme, prezenţa generalului nu-l intimidase niciodată şi nici prin minte nu putea să-i treacă o asemenea posibilitate. Trecură doar cîteva clipe şi îşi dădu seama că avea acum în faţa lui un om cu totul altul decît în ajun: Ardalion Aleksandrovici nu mai era nici tulburat, nici distrat, părea că se stăpîneşte perfect, iar înfăţişarea lui lăsa să se vadă că luase hotărîri definitive. Calmul acesta, de altfel, era mai mult aparent decît real.În tot cazul, musafirul începu discuţia pe un ton voit aţîţat, dar plin de demnitate, pe care îl adoptă cîteodată unii

oameni mîndri şi plini de dezinvoltură atunci cînd se simt nâpăstuiţi ori ofensaţi pe nedrept.

- Ți-am adus volumul pe care mi l-ai împrumutat nu de mult, îţi mulţumesc, spuse el, arătînd cu capul cartea pe care o pusese pe masă.

- A, da, ce zici de articol, generale? Ce impresie ţi-a făcut? E interesant, nu-i aşa? întrebă prinţul, fericit că poate să vorbească despre altceva.

- Interesant, dacă vrei, dar e prea brutal şi, nici vorbă, e plin de aberaţii. Nu e exclus să fie o înşirare de minciuni gogonate.

Vorbea cu autoritate, tărăgănînd puţin cuvintele.

- Ah, e o povestire aşa de sinceră şi naivă, depănată de un ostaş bătrîn, martor ocular al cotropirii Moscovei de către francezi; unele pasaje sînt de-a dreptul încîntătoare. De altfel, memoriile de acest gen, scrise chiar de cei care au luat parte la evenimente, sînt întotdeauna deosebit de preţioase, oricine ar fi autorul, nu ţi se pare?

- În locul redacţiei, n-aş fi publicat aşa ceva; cît priveşte memoriile contemporanilor în general, se acordă mai multă încredere basmelor

unui mincinos necioplit, dar spuse cu haz, decît mărturiilor conştiincioase ale unui om care a binemeritat de la patrie. Cunosc unele memorii cu privire la anul 1812 care… Am luat o hotărîre, dragă prinţe. Părăsesc casa aceasta — casa domnului Lebedev.

Încheindu-şi aprecierile în felul acesta cu totul neaşteptat, generalul îl privi pe Mîşkin cu înţeles.

- Ai o locuinţă la Pavlovsk, la… fiica dumitale… bolborosi Prinţul, neştiind ce să spună. Îşi aminti că generalul venise pentru a-l consulta în privinţa unei chestiuni foarte importante, de care depindea soarta lui.

- La nevastă-mea, adică la mine, cum s-ar spune, şi în casa fiicei mele.

- Scuză-mă… eu…

- Părăsesc casa lui Lebedev, pentru că, dragă prinţe, am rupt orice relaţii cu omul acesta; le-am rupt aseară, regretînd că n-am făcut-o mai de mult. Ţin la un minim de consideraţie, prinţe şi doresc să mă bucur de ea mai ales din partea persoanelor cărora le dăruiesc adesea, ca să zic aşa, întreaga mea inimă. Dragă prinţe îmi dăruiesc adesea inima şi aproape întotdeauna sînt înşelat. Omul acesta s-a dovedit a fi nevrednic de un asemenea dar din partea mea.

— E cam împrăştiat, haotic, ce-i drept, observă prinţul reţinut, si are unele trăsături… Cu toate acestea, nu e lipsit de simţire şi are o minte isteaţă, uneori chiar foarte amuzantă.

Limbajul ales, precum şi tonul plin de consideraţie şi respect îl măguliră pe bătrîn, chiar dacă uneori se uita cu neîncredere la interlocutorul său. Dar tonul acestuia era prea natural şi prea sincer pentru a lăsa cea mai mică bănuială.

— Că posedă şi însuşiri bune, reluă generalul, eu am recunoscut-o primul, dovadă că i-am acordat acestui individ prietenia mea. Dar n-am nevoie nici de casa, nici de ospitalitatea lui, avînd eu însumi o familie. Nu caut să ascund ori să-mi justific defectele; sînt necumpătat; am băut cu el împreună, şi acum nu pot să-mi iert această slăbiciune. Dar nu numai din pricina băuturii (fii îngăduitor, prinţe, faţă de această brutală sinceritate a unui om necăjit), doar nu numai pentru băutură m-am apropiat de el. Mă simţeam atras tocmai de acele însuşiri de care ai vorbit. Dar în orice există o măsură, chiar în ce priveşte calităţile omului, şi dacă are curajul şi

neruşinarea să susţină în faţa mea că, în 1812, copil fiind, şi-a pierdut piciorul stîng şi că l-au îngropat în cimitirul Vagankovskoe din Moscova, ei bine, asta întrece orice măsură, denotă lipsă de respect, e o dovadă de cinism…

- Poate să fi fost doar o glumă, o vorbă de duh, spusă aşa, fără gînd rău, numai ca să facă haz.

- Înţeleg. O minciună nevinovată, spusă cu haz, oricît de grosolană ar fi, nu jigneşte pe nimeni. Vezi cîte unul care minte, dacă vrei, exclusiv din prietenie, ca să-i facă plăcere interlocutorului său; dar dacă în pretinsa glumă se întrevede o jignitoare lipsă de respect, dacă prin această lipsă de respect vor să-ţi arate că prietenia ta este o povară - în cazul acesta, unui om cu bun-simţ, unui om binecrescut şi nobil la caracter nu-i rămîne altceva de făcut , decît să-i întoarcă ofensatorului spatele, să rupă orice legătură cu el arătîndu-i prin aceasta locul lui adevărat.

Vorbind, generalul se făcuse roşu de indignare.

- Bine, dar Lebedev nici nu putea fi la Moscova în 1812; era prea tînăr; e pur şi simplu un caraghioslîc.

- Nici vorbă, în primul rînd asta; dar să presupunem că s-ar fi născut în vremea aceea. Cum îndrăzneşte el să afirme că un soldat francez a tras cu tunul în el şi i-a retezat piciorul, aşa, numai ca să facă haz? Cică şi-a cules piciorul de pe cîmpul de bătălie, l-a dus acasă şi pe urmă l-a îngropat în cimitirul Vagankovskoe! Că, în locul unde e îngropat, a ridicat un monument pe care, cică, a scris pe o parte: „Aici zace piciorul secretarului de colegiu Lebedev”, iar pe cealaltă parte: ,,Odihneşte-te în pace, scumpă rămăşiţă, în aşteptarea zilei fericite”. Că, în sfîrşit, o dată pe an, face parastas pentru pomenirea piciorului (ceea ce-i curat sacrilegiu!) şi că în fiecare an se duce în acest scop la Moscova. Iar ca să mă convingă, mă invită să merg cu el la Moscova pentru a-mi arăta mormîntul şi chiar acel tun francez care, cică, a fost capturat de ruşi şi se află acum la Kremlin, al unsprezecelea la rînd începînd de la poartă, un tunuleţ de sistem vechi.

- Şi, de fapt, amîndouă picioarele-i sînt la locul lor şi tefere! rîse prinţul. Dar te asigur că nu e decît o glumă nevinovată şi n-ar fi cazul să te superi.

- Dar dă-mi voie să am şi eu părerea mea; cît despre cele două picioare tefere, se pare că n-ar fi un argument prea temeinic, căci el

pretinde că la un picior ar avea proteză…

- Ah,da, e vorba de piciorul lui Cernosvitov; se poate chiar dansa cu el, se zice.

- Ştiu şi asta. Cînd Cernosvitov şi-a inventat piciorul, a venit mai întîi la mine să mi-l arate. Dar Cernosvitov şi-a inventat piciorul mult mai tîrziu… Dar nu numai atît; dumnealui susţine că nici răposata lui soţie, în tot timpul căsniciei lor, n-a ştiut că el are un picior de lemn. „Dacă dumneata, zice, ai fost în 1812 pajul personal al lui Napoleon, mi-a replicat el cînd i-am atras atenţia asupra absurdităţii afirmaţiilor lui, atunci dă-mi voie să am şi eu dreptul de a-mi îngropa piciorul în cimitirul Vagankovskoe."

— Cum adică, dumneata… începu prinţul şi se încurcă. Generalul îl privi cu un aer de superioritate, şi nu fără ironie.

— Isprăveşte-ţi gîndul, prinţe, spuse el agale, cu un glas voit îngroşat, spune pînă la capăt. Sînt indulgent, poţi să spui totul; mărturiseşte că ţi se pare ridicol pînă şi gîndul de a vedea în faţa dumitale un om în ultimul hal de decădere şi de umilire oferindu-ţi spectacolul… inutilităţii lui şi, în acelaşi timp, să-l auzi spunînd că a fost martor ocular… al unor mari evenimente. El nu ţi-a strecurat încă nimic… vreo şoaptă la ureche?…

— Nu, Lebedev nu mi-a spus nimic, dacă te referi la el…

— Hm… credeam că dimpotrivă. De fapt, şi discuţia noastră de aseară a pornit tot de la acest… curios articol din arhivă despre care vorbeam adineauri. I-am arătat absurditatea. Cu atît mai mult cu cît eu însumi am fost martor ocular… Zîmbeşti, prinţe, te uiţi la chipul meu?

— N-nu, dar…

— Arăt mai tînăr decît sînt, continuă generalul tărăgănat; de fapt sînt mult mai în vîrstă decît par. În 1812 aveam vreo zece-doisprezece ani. Nici eu singur nu-mi cunosc exact vîrsta. În actele oficiale sînt trecut cu cîţiva ani mai tînăr, şi apoi toată viaţa mea am avut slăbiciunea de a-mi ascunde vîrsta adevărată, reducînd-o cu cîţiva ani.

— Fii încredinţat, generale, în ce mă priveşte, nu găsesc nimic curios că te aflai la Moscova în 1812 şi… de bună seamă, ai putea să-ţi povesteşti amintirile ca toţi participanţii la evenimentele de atunci.

Unul dintre autobiografii noştri îşi începe cartea, afirmînd că în 1812 era încă sugaci, că soldaţii francezi îl hrăneau cu pîine muiată.

— După cum vezi, cazul meu iese cu totul din comun, reluă musafirul cu un aer îngăduitor, şi totuşi nu prezintă, de fapt, nimic extraordinar. Adesea adevărul pare neverosimil. Copil de curte, paj! Sună cam ciudat, nici vorbă! Dar aventura unui copil care abia împlinise zece ani se poate explica tocmai prin vîrsta lui. La cincisprezece ani, aşa ceva nu mi s-ar fi întîmplat, fireşte, pentru că Ia cincisprezece ani, nici vorbă, n-aş fi fugit de-acasă ca să văd intrarea lui Napoleon la Moscova; aş fi rămas lîngă mama, pe care o surprinsese sosirea francezilor şi care tremura de spaimă în casa noastră de lemn din Staraia Basmannaia. La cincisprezece ani, mi-ar fi fost frică, dar la zece ani nu m-am temut de nimic şi, făcîndu-mi loc prin mulţimea ce se îmbulzea în faţa palatului, am ajuns aproape de intrare în momentul cînd Napoleaon cobora de pe cal.

- Într-adevăr, ai făcut o remarcă foarte nimerită, că la vîrsta de zece ani puteai să nu te sperii… se simţi dator să-l aprobe prinţul, stînjenit la culme şi cu teama în suflet să nu roşească.

- Nici vorbă, şi toate evenimentele s-au succedat cît se poate de simplu şi firesc, aşa cum numai în realitate se poate întîmpla; dacă un romancier s-ar apuca să povestească toate acestea, ar îndruga tot felul de scorneli şi aberaţii.

- Să ştii că aşa şi este! se însufleţi prinţul. Ideea aceasta mi-a venit şi mie chiar acum de curînd. Cunosc un caz autentic de omor comis pentru un ceasornic; s-a scris şi în ziare despre asta. Dacă un scriitor ar fi născocit aşa ceva, criticii şi oamenii care se pretind a fi adînci cunoscători ai sufletului poporului ar fi ţipat numaidecît că este imposibil, de necrezut; citind însă relatarea cazului în rubrica faptelor diverse din ziare, simţi că tocmai din aceste fapte începi să cunoşti realitatea rusă. Observaţia dumitale este perfect întemeiată, generale! isprăvi prinţul cu înflăcărare, fericit că a scăpat de primejdia iminentă de a roşi în faţa bătrînului.

- Nu-i aşa? Nu-i aşa? strigă generalul, nemaiputînd de bucurie. Un puşti, un copil, care nu ştie ce-i frica, se strecoară prin mulţime ca sa vadă un alai strălucitor, uniforme şi, în sfîrşit, pe omul extraordinar despre a cărui faimă i se împuiase capul. Căci, pe atunci, ani de-a rîndul, numele lui era pe buzele tuturor: umpluse întreaga lume; iar eu, ca să zic aşa, îl supsesem cu laptele mamei. Trecînd la zece paşi de mine, Napoleon mă zăreşte din întîmplare: eram în costum de

cuconaş; părinţii mă îmbrăcau cu gust. Fiind singurul îmbrăcat aşa în mijlocul mulţimii aceleia,îţi închipui…

- Bineînţeles, nu se putea să nu-i fi atras atenţia, deoarece era dovadă că nu toată lumea părăsise oraşul şi că rămăseseră chiar şi aristocraţii cu copiii lor.

- Tocmai, tocmai! Voia să-i atragă pe boieri de partea lui. Cînd privirea lui de vultur se aţinti asupra mea, o flacără se aprinse probabil în ochii mei, căci strigă de îndată: Voilá un garson bien eveillé! Qui est ton père? La care eu răspunsei numaidecît cu glasul sugrumat de emoţie: „Un general care a murit pe cîmpul de bătălie al patriei lui”. Le fils d’un boyard et d’un brave par-dessus le marche! J’aime Ies boyards. M’aimes-tu, petit? Răspunsul ţîşni la fel de iute ca şi întrebarea din gura mea: „Sufletul unui rus ştie să recunoască un om mare chiar şi în duşmanul patriei sale!” Nu-mi mai amintesc dacă m-am exprimat literalmente aşa… eram un copil… dar cam ăsta a fost sensul cuvintelor mele! Napoleon rămase impresionat, apoi, căzînd pe gînduri, spuse celor care-l însoţeau: „îmi place mîndria copilului acestuia! Dar dacă toţi ruşii gîndesc la fel, atunci…” Nu-şi isprăvi gîndul şi intră în palat. L-am urmat, amestecîndu-mă în rîndurile suitei, care-mi făcea loc să înaintez ca unui favorit. Toate astea se petrecură ca într-un vis… îmi amintesc numai că, străbătînd prima sală, împăratul se opri deodată în faţa portretului împărătesei Ecaterina, îl privi îndelung cu un aer visător şi la sfîrşit rosti: „A fost o femeie extraordinară!” apoi trecu mai departe. După două zile, toată lumea mă cunoştea la palat şi la Kremlin şi-mi spunea le petit boyard. Mă întorceam acasă numai noaptea, la culcare; ai mei aproape că îşi pierduseră capul. Peste încă vreo două zile moare pajul lui Napoleon, baronul de Basancourt; care n-a rezistat greutăţilor campaniei. Napoleon îşi aminti de mine; au venit să mă caute, m-au dus la palat fără să-mi spună despre ce e vorba şi, după ce mi-au pus uniforma defunctului, un copil şi el de vreo doisprezece ani, mă prezentară aşa îmbrăcat împăratului. El îmi făcu un semn uşor cu capul, după care am fost anunţat că prin bunăvoinţa Maiestăţii sale am fost onorat cu titlul de paj al său personal. Am fost în culmea fericirii, căci de multă vreme simţeam pentru el o simpatie arzătoare şi pe urmă, oricum, o uniforma strălucitoare de curte, asta face întotdeauna plăcere unui copil - purtam un frac verde-închis, cu pulpane lungi şi înguste, nasturi de vipuşcă roşie, la mîneci cu fireturi de aur, guler înalt, tare, bro-dat la fel cu fir de aur, pantaloni albi din piele de capră strînşi pe pulpe, o jiletcă de mătase albă, ciorapi de mătase şi pantofi de lac cu catarame… iar cînd eram de serviciu, pentru a-l însoţi pe împărat în

plimbările călare, îmi puneam botfori. Cu toate că situaţia n-a fost prea strălucită şi se presimţeau deja mari dezastre, eticheta se păstra cu stricteţe, ba aş spune că era cu atît mai riguros respectată cu cît mai iminente se anunţau aceste nenorociri.

- Da, fireşte… murmură prinţul consternat, memoriile dumitale ar fi fost… extrem de interesante.

De fapt, generalul nu făcea decît să repete ceea ce îi povestise deja în ajun lui Lebedev; de aceea cuvintele lui curgeau ca apa; în momentul acesta totuşi, aruncă o privire bănuitoare către Mîşkin.

- Memoriile mele, răspunse el plin de mîndrie, să-mi scriu memoriile? Asta nu m-a tentat niciodată, prinţe! Dacă vrei să ştii, sînt deja scrise, dar… ele zac deocamdată în sertarele biroului meu. Cînd mă voi fi transformat în ţărînă, n-au decît să le publice, nu mă opun; atunci, nici vorbă că vor fi traduse în diferite limbi, nu pentru valoarea lor literară, ci pentru că vor cuprinde fapte şi evenimente de importanţă uriaşă, al căror martor ocular am fost. Nu eram, ce-i drept, decît un copil pe vremea aceea, dar, tocmai datorită vîrstei mele fragede, am putut pătrunde în intimitatea, ca să zic aşa, în odaia de culcare a „marelui om”. Noaptea auzeam gemetele acestui “gigant în suferinţă”; nu avea motive să-şi ascundă chinurile şi lacrimile în faţa unui copil, cu toate că începusem să înţeleg că pricina suferinţelor lui era tăcerea împăratului Alexandru.

- Da, se pare că i-a trimis scrisori…cu propuneri de pace…aprobă timid prinţul.

- De fapt nu se ştie precis ce propuneri conţineau scrisorile acelea, dar scria în fiecare zi, în fiecare ceas, şi expedia curier după curier! Ajunsese într-un hal de enervare groaznică. Într-o noapte, cum eram singuri, mă repezii spre dînsul cu lacrimi în ochi (oh! Cît îl iubeam): „Să-i cereţi, sâ-i cereţi iertare împăratului Alexandru! strigai disperat. Ar fi trebuit să spun: „împăcaţi-vă cu împăratul Alexandru”, dar. ca ţînc ce eram, mi-am exprimat gîndul cu naivitate. „Oh! copilul meu, răspunse el (se plimba în lungul şi în latul odăii). Oh, copilul meu! (Părea să fi uitat că n-aveam decît zece ani şi chiar îi plăcea să vorbească cu mine.) Oh, copilul meu, sînt gata să sărut picioarele împăratului Alexandru, dar în ce-i priveşte pe regele Prusiei şi pe împăratul Austriei, oh, faţă de aceştia nutresc o ură veşnică şi… în sfîrşit… tu nu te pricepi la politică!” Amintindu-şi, probabil, cu cine vorbea, tăcu deodată, dar mult timp după aceea ochii lui scăpărau fulgere. Ei bine, dacă aş povesti în scris toate

lucrurile acestea - şi am fost doar martorul unor fapte foarte importante — dacă le-aş da în vileag acum, de îndată toţi criticii, toate vanităţile literare, toţi invidioşii, diverse partide politice şi… Nu, mulţumesc, mai bine mă las păgubaş!

- Cît despre partide, desigur că ai dreptate şi sînt de părerea dumitale, răspunse prinţul după un moment de tăcere. Chiar deunăzi, am citit cartea lui Charras despre campania de la Waterloo. Pare să fie o carte serioasă şi specialiştii susţin că e scrisă cu multă pricepere şi competenţă. Dar din fiecare pagină răzbate bucuria pe care autorul o simte în umilirea lui Napoleon, şi dacă i s-ar fi putut contesta lui Napoleon orice urmă de talent militar chiar şi în campaniile anterioare, cred că Charras ar fi fost cît se poate de fericit. Ei bine, într-o lucrare atît de serioasă o asemenea atitudine este inadmisibilă, pentru că se simte punctul de vedere al unui anumit partid. Şi… erai tare ocupat în serviciul dumitale pe lîngă… împărat?

Generalul era încîntat la culme. Tonul acesta serios şi sincer cu care Mîşkin discuta cu el despre aceste lucruri avu darul să-i risipească pînă şi ultimele urme de neîncredere.

- Charras! O, şi eu personal am fost indignat peste măsură! l-am scris atunci, dar… nu-mi mai amintesc ce anume… M-ai întrebat dacă serviciul meu îmi dădea mult de furcă? A, nu! Mi s-a acordat titlul de paj în serviciul personal al împăratului, eu însă, pe atunci, nu luam în serios o asemenea ocupaţie. Unde mai pui că foarte curînd Napoleon pierdu orice speranţă de a mai cîştiga simpatia ruşilor şi, fiindcă mă luase pe lîngă el numai din consideraţie politice, nici vorbă că n-ar fi întîrziat să mă uite… dacă nu m-ar fi îndrăgit cu adevărat, îndrăznesc s-o spun acum. Mă simţeam şi eu tras de el. Serviciul propriu-zis se reducea la puţin lucru: trebuia să mă prezint din cînd în cînd la palat şi să-l însoţesc pe împărat în plimbările lui călare, asta-i tot. Călăream binişor încă de pe-atunci.Aceste plimbări le făcea de obicei înainte de prînz; îl însoţeau de obicei Davout, eu şi mamelucul Roustan…

- Constant, îi scăpă prinţului fără voie.

- N-nu, Constant era plecat pe vremea aceea; îl trimisese cu o scrisoare… la împărăteasa Josefina; dar, în locul lui, erau două ordonanţe, cîţiva ulani polonezi… şi… iată toată suita, fără a-i pune la socoteală, bineînţeles, pe generalii şi pe mareşalii care îl întovărăşeau pe Napoleon ca să examineze împreună topografia

locurilor, dispozitivul trupelor *etc.*

Cel mai des îl lua cu el pe Davout; parcă-l văd: un om înalt, solid, flegmatic, cu ochelari şi cu o privire ciudată. Cu el se consulta împăratul cel mai des. Îi preţuia sfaturile. Mi-aduc aminte, au avut o consfătuire în doi care a ţinut mai multe zile în şir. Davout venea şi dimineaţa, şi seara; de multe ori se certau chiar. La urmă, Napoleon păru că-i acceptă părerea. Mă găseam în cabinetul unde avea loc discuţia fără ca cei doi să-mi fi dat vreo atenţie. Odată, ca din întîmplare, privirea lui Napoleon căzu pe mine şi un gînd îi licări în ochi: „Copile! îmi spuse el deodată, ce zici tu: dacă aş trece la ortodoxism şi dacă i-aş dezrobi pe iobagii voştri, m-ar urma oare ruşii sau nu?" „Niciodată!" strigai cu indignare. Napoleon rămase consternat. „Flacăra patriotismului ce s-a aprins în ochii acestui copil îmi dezvăluie, spuse el, părerea şi sentimentele întregului popor rus. Ajunge, Davout! Toate astea nu-s decît fantezii! Să auzim celălalt proiect."

- Da, dar nici primul proiect nu era deloc prost; ideea e formidabilă, spuse prinţul, care-l asculta pe general cu un interes crescînd. Aşadar, proiectul acesta i-l atribui lui Davout?

- În orice caz, l-au discutat împreună. Ideea, fireşte, îi aparţinea lui Napoleon. O idee de vultur, dar şi celălalt plan nu era lipsit nici el de îndrăzneală… Era faimosul conseil du Hon, după cum a denumit însuşi Napoleon sfatul lui Davout. lată în ce consta: să ucidă cîţi mai mulţi cai, să le săreze carnea, să rechiziţioneze tot grîul şi să ierneze cu trupe cu tot în Kremlin, după ce-l vor fi întărit, înălţînd metereze, săpînd tranşee, construind barăci şi instalînd tunuri, pentru ca o dată cu venirea primăverii să-şi deschidă drum printre ruşi. Proiectul acesta îl pasionase pe Napoleon. Zi de zi făceam călare înconjurul Kremlinului şi împăratul dădea indicaţii ce şi unde trebuia făcut: ici o spărtură în zid, colo un fort, în altă parte un şir de cazemate. Pe scurt, totul era prevăzut cu precizie; Davout însă stăruia să fie luată o hotărîre definitivă. Au mai avut împreună o nouă consfătuire în doi, la care am asistat şi eu. Din nou Napoleon, cu braţele încrucişate, se plimba prin odaie. Nu puteam să-mi iau ochii de la el, inima-mi bătea cu putere. „Mă duc", spuse Davout. „Unde?" întrebă Napoleon. „Mă duc să sărez caii", răspunse mareşalul. Napoleon tresări; se decidea soarta lui. „Copile, mi se adresă el deodată, ce crezi tu despre planul nostru?" Bineînţeles, îmi punea întrebarea aceasta cum se întîmplă uneori omului celui mai deştept, în momentele decisive, să-şi încerce soarta pe cap sau pajură. În loc să-i răspund împăratului, mă adresai lui Davout. „Generale, i-am spus

ca într-o revelaţie supremă, ia-o mai bine din loc şi întoarce-te de unde ai venit!" Proiectul a căzut. Davout ridică din umeri şi se retrase, murmurînd: Bah! Il devient superstitieux! A doua zi s-a şi dat ordinul de plecare.

— Toate acestea sînt extrem de interesante, rosti prinţul încet, dacă lucrurile s-au petrecut întocmai… adică, vreau să spun… încercă el s-o dreagă.

- O, prinţe! strigă generalul, pe care propria lui povestire îi îmbărbătase într-atît, încît n-ar fi pregetat să treacă dincolo de orice prudenţă. Dumneata spui: „Dacă lucrurile s-au petrecut întocmai! Dar au fost altele şi mai şi, te asigur, mult mai grozave! Nu ţi-am povestit decît nişte fapte de mică importanţă, fapte minore, politice. Ţi-o repet, am fost martorul lacrimilor şi gemetelor nocturne ale acestui om mare, ceea ce nimănui, în afară de mine, nu i-a fost dat să vadă! Către sfîrşit, într-adevăr, nu mai plîngea, îi secaseră lacrimile, gemea numai din cînd în cînd şi chipul lui se întuneca tot mai mult. Ai fi zis că eternitatea îl învăluia în umbra aripilor ei. Noaptea, petreceam cîteodată ore întregi singuri în tăcere; mamelucul sforăia în odaia de alături; dormea de obicei ca un buştean omul acesta. „În schimb, mi-e devotat mie şi dinastiei", spunea Napoleon despre el. O dată m-am simţit aşa de îndurerat, încît mă năpădiră lacrimile; împăratul observă şi mă privi plin de înduioşare. „îmi plîngi de milă! strigă el, tu, un copil, şi poate mai este încă un copil care mă plînge, fiul meu, le roi de Rome; toţi ceilalţi mă urăsc şi, în nenorocire, cei dintîi care mă vor trăda vor fi propriii mei fraţi!…" Mă repezii la el zguduit de plîns; atunci n-a mai putut rezista: ne-am îmbrăţişat şi lacrimile ni se amestecară. „Să scrieţi, să-i scrieţi o scrisoare împărătesei Josefina!" îi spusei printre lacrimi. Napoleon tresări şi, după un moment de gîndire: „Mi-ai amintit de a treia fiinţă care mă iubeşte, îmi spuse el, îţi mulţumesc, prietene!" Se aşeză îndată la birou şi-i scrise Josefinei. A doua zi, Constant plecă cu scrisoarea.

— Ai săvîrşit o faptă minunată, spuse prinţul, în vălmăşagul acela de gînduri întunecate ai deşteptat în el simţăminte bune.

— Asta zic şi eu, prinţe, şi ce frumos ştii dumneata să le explici toate astea după îndemnul minunat al inimii dumitale! strigă generalul entuziasmat, şi în acelaşi timp, lucru curios, lacrimi adevărate îi sclipiră în ochi. Da, prinţe, a fost un spectacol grandios! Dar, ştii, era cît pe ce să-l urmez la Paris şi, nici vorbă, aş fi împărtăşit cu el captivitatea în „insula toridă a surghiunului", dar, vai, soarta ne-a

despărţit! El plecă spre insula stîncoasă, unde, o singură dată măcar, în clipele de sfîşietoare tristeţe, şi-o fi amintit poate de lacrimile băieţaşului de la Moscova care, la despărţire, îl îmbrăţişase în semn de iertare. Cît despre mine, am fost trimis la şcoala militară, unde n-am găsit decît o disciplină severă, camarazi grosolani şi… vai! cît de departe sînt toate astea în scurgerea vremii! „Nu vreau sa te despart de măicuţa ta şi de aceea nu te iau cu mine! îmi spuse el în ziua retragerii. Dar aş dori să fac ceva pentru tine!" Era gata să încalece. „Scrieţi-mi ceva, ca amintire, în albumul surorii mele", spusei cu timiditate, căci vedeam cît era de tulburat şi de întristat. se întoarse din drum, ceru o pană de scris şi luă albumul. „Ce vîrstă are sora ta?" întrebă el cu pana în mînă. „Trei ani", i-am răspuns. ,,Petite fille, alors." Şi aşternu următoarele cuvinte:

Ne mentez jamais!

Napoleon, votre ami sincere.

Un asemenea sfat, în asemenea clipe dramatice, spune şi dumneata, prinţe!

- Da, e foarte semnificativ.

- Fila aceea de album a fost păstrată într-o ramă aurită, sub sticlă, şi atîrnată pe perete, la locul cel mai vizibil, şi a stat acolo cît a trăit soră-mea… a murit la facere; unde o fi acum, nu mai ştiu… dar… ah! Dumnezeule, s-a făcut ora două! Ce mult te-am reţinut, prinţe! E de neiertat!

- Ba deloc, murmură prinţul, dimpotrivă, mi-ai povestit nişte lucruri atît de interesante… şi… în sfîrşit… îţi sînt recunoscător.

- Prinţe! rosti generalul, strîngînd din nou cu putere mîna lui Mîşkin şi ţintuindu-l cu o privire scînteietoare, ca şi cum şi-ar fi revenit dintr-o dată, luminat de o idee subită. Dragă prinţe, dumneata eşti atît de bun, ai o inimă atît de curată şi de credulă, încît uneori îmi vine să-ţi plîng de milă. Mă uit la dumneata cu înduioşare; Dumnezeu să te aibă în paza lui! Fie ca viaţa dumitale să-nflorească de acum înainte… în dragoste. A mea s-a sfîrşit! Ah! iartă-mă, iartă-mă!

Generalul îşi acoperi faţa cu mîinile şi părăsi odaia aproape în fugă. Emoţia lui era sinceră, şi prinţul n-o punea la îndoială. Îşi dădea seama că bătrînul a plecat beat de succesul lui; dar ceva în adîncul inimii îi spunea că generalul aparţine acelei categorii de mincinoşi

care, cu toate că mint cu voluptate, cu o pasiune frenetică, rămîn totuşi îndeajuns de lucizi pentru ca şi în momentele de suprem extaz faţă de elucubraţiile lor fanteziste să aibă o cît de vagă bănuială că nu li se dă crezare şi că nici n-ar putea să fie crezuţi – în starea în care se afla acum, se putea întîmpla ca, revenindu-şi, bătrînul să se simtă ruşinat peste măsură, să înceapă a bănui că prinţul l-a ascultat mai mult de milă şi să se considere deci profund ofensat.

„Oare n-am greşit încurajîndu-l şi aducîndu-l în halul acesta de exaltare?" se nelinişti prinţul, dar nu mai putu rezista şi izbucni într-un hohot de rîs nestăpînit care ţinu cîteva minute. Pe urmă era cît pe ce să-şi reproşeze această izbucnire, dar se răzgîndi numaidecît, dîndu-şi seama că n-are nici o vină, pentru că realmente simţea o milă nemărginită pentru bietul general.

Presimţirile lui se adeveriră. Chiar în seara aceea primi un bileţel pe cît de ciudat, pe atît de scurt şi de categoric. Generalul Ivolghin îl informa că se vede nevoit să întrerupă relaţiile cu dînsul, că-l stimează şi-i este recunoscător, dar că nici chiar de la dînsul nu vrea să primească „dovezi de milă umilitoare pentru demnitatea unui om şi aşa destul de nenorocit". Aflînd că bătrînul se instalase din nou la Nina Aleksandrovna, prinţul îşi luă grija pentru soarta lui. După cum văzurăm însă, Ardalion Aleksandrovici făcuse nişte boroboaţe şi faţă de Lizaveta Prokofievna. N-avem cum să relatăm aici toate amănuntele; ne mărginim doar să spunem că această vizită o înspăimîntă mai întîi pe Lizaveta Prokofievna, iar pînă la urmă, după ce generalul şi-a permis nişte aluzii puţin măgulitoare la adresa lui Ganea, fu cuprinsă de un acces de furie şi-l dădu afară din casă. lată motivul pentru care bătrînul petrecu o noapte atît de agitată, iar a doua zi dimineaţa, pierzîndu-şi cumpătul, fugi în neştire afară, în stradă, într-un hal de surescitare vecină cu nebunia.

Kolea, care nu izbutea să priceapă nimic din toate astea, crezu că-l poate domoli luîndu-l cu severitate.

- Ei bine, ce ne facem acuma? încotro s-o apucăm, ce zici, generale? se frămînta el. La prinţ nu vrei să te duci, cu Lebedev te-ai certat, bani n-ai; cît despre mine, sînt întotdeauna lefter; am rămas de căruţă în mijlocul străzii.

- E mai plăcut să fii pe căruţă decît să rămîi de căruţă, mormăi generalul. Cu… acest calambur, am obţinut un succes extraordinar într-un cerc de ofiţeri… în patruzeci şi patru… una mie… opt sute… Patruzeci şi patru, da!… Nu mai ţin minte… O! Nu-mi mai aminti,

nu-mi mai aminti de nimic! „Unde-mi eşti, tinereţe? Unde-mi eşti voioşie?" Cine a spus asta?… Cine a spus-o, Kolea?

- Gogol, în Suflete moarte, tată, răspunse Kolea şi se uită cu spaimă la tatăl său.

- Suflete moarte! O, da! moarte! Cînd ai să mă îngropi, să scrii pe mormîntul meu: Aici odihneşte un suflet mort!

Ruşinea e pe urma mea!

Cine a spus asta, Kolea?

- Nu ştiu, tată.

Generalul se opri o clipă din mers.

- Auzi, cică, Eropegov n-a existat! Eroşka Eropegov! ţipă el ca apucat. Şi asta mi-o spune fiul meu, propriul meu fiu!… Eropegov, un om care vreme de unsprezece luni mi-a ţinut loc de frate, pentru care m-am bătut în duel… Prinţul Vîgoroţki, căpitanul nostru, îi spune odată, la un pahar de vin: „Tu, Grişa, unde ai cîştigat ordinul Anna?" Acesta răspunde: „Pe cîmpul de bătălie al patriei mele, iată unde l-am cîştigat!" Iar eu, de colo, m-apuc să strig: „Bravo, Grişa!" Ei bine, aşa s-a iscat duelul, iar mai tîrziu s-a căsătorit cu… Maria Petrovna Su… Sutughina şi pe urmă a fost omorît pe cîmpul de luptă… Un glonţ a ricoşat de pe crucea pe care-o purtam la piept şi l-a lovit drept în frunte. „N-am să te uit niciodată!" strigă el şi căzu mort. Am… am servit cu cinste, Kolea, mi-am slujit patria cu abnegaţie, cu devotament, dar oprobriul, dezonoarea… „ci dezonoarea mă urmăreşte!"… Nina şi cu tine să veniţi la mormîntul meu… „Biata Nina!" aşa îi spuneam altădată, Kolea. De mult, la începutul căsniciei noastre, şi-i plăcea atît de mult… Nina, Nina, ce viaţă ţi-am făcut! Cum mai poţi să mă iubeşti, suflet chinuit şi răbdător! Maică-ta are un suflet de înger, Kolea, auzi, un suflet de înger!

- Ştiu, tată. Tată drag, să ne întoarcem acasă, la mama. Adineauri a fugit după noi. Ei, hai, de ce ai rămas locului?… şi acum, ce rost are să plîngi?

Kolea plîngea şi el, sărutînd mîinile tatălui său.

- Mie îmi săruţi mîinile, mie?

- Da, îţi sărut mîinile. Ce-i de mirare? Şi ce te-a apucat, coşcogeamite

general, un ostaş, să plîngi în mijlocul străzii? Haidem, să mergem!

- Dumnezeu să te binecuvînteze, dragul meu băiat, pentru respectul pe care-l păstrezi unui om dezonorat - da, da, unui moşneag acoperit de ruşine, tatălui tău… îţi doresc să ai un fiu care să-ţi semene…Le roi de Rome… O, „blestemată să fie casa aceasta!”

- Ei, dar ce-s toate astea, zău? se apără Kolea. Ce se petrece? Pentru ce nu vrei să te întorci acum acasă? Ţi-ai pierdut minţile?

- Am să-ţi explic, am să-ţi explic… am să-ţi spun totul; nu striga, să nu ne audă… Le roi de Rome… Ah! m-apasă greu urîtul!

Doică, unde ţi-e mormîntul?!

Cine a spus asta, Kolea?

- Nu ştiu cine, nu ştiu! Să ne întoarcem imediat acasă, imediat! Dacă trebuie, îl cotonogesc pe Ganka… încotro ai pornit-o iar?

Dar generalul nu-l asculta, ci-l trăgea spre pridvorul unei case vecine.

- Încotro mergi? E o casă străină!

Generalul se aşeză pe o treaptă, ţinîndu-l mereu pe Kolea de braţ şi străduindu-se să-l atragă mai aproape de el.

- Apleacă-te, apleacă-te!, murmura el. Am să-ţi spun tot… ruşine… apleacă-te… apropie-ţi capul, am să-ţi spun ceva la ureche… la ureche… la ureche…

- Dar ce ai? făcu Kolea îngrozit, aplecîndu-şi supus capul.

-Le roi de Rome… şopti generalul, zgîlţîit de un tremur.

- Cum?… Ce ai mereu cu le roi de Rome? Ce ţi-a venit?

- Eu… eu… reîncepu în şoaptă generalul, agăţîndu-se din ce în ce mai tare de umărul „băieţaşului său”, eu vreau… vreau să-ţi… tot, Maria… Maria… Petrovna Su-su-su…

Kolea se desprinse din mîinile tatălui său, îl apucă de umeri şi-l Privi cu un aer înspăimîntat. Faţa bătrînului devenise stacojie, buzele i se învineţiseră, convulsii uşoare îi crispau faţa. Deodată se datină şi se lăsă moale în braţele lui Kolea.

- Atac de apoplexie! exclamă acesta cu disperare, dumerindu se abia atunci ce se întîmplă.

V

E drept că Varvara Ardalionovna, în discuţia cu fratele ei, cam exagerase ştirile privitoare la apropiata căsătorie a prinţului cu Aglaia Epancina. Poate cu intuiţia ei de femeie, înzestrată cu o puternică doză de perspicacitate, ghicise oarecum ceea ce trebuia să se întîmple într-un viitor foarte apropiat sau, poate, îndurerată de spulberarea unui vis (în care, de altfel, nu-şi pusese speranţe prea mari), n-a putut să reziste unei porniri omeneşti, explicabilă, de a exagera nenorocirea adăugind o picătură de venin la chinurile fratelui său, pe care, de altfel, îl iubea şi-l compătimea sincer. În tot cazul, nu avea cum să afle noutăţi chiar atît de precise de la domnişoarele Epancin, în afară doar de vagi aluzii, vorbe spuse pe jumătate, ca şi tăceri deopotrivă de enigmatice. Sau poate, cine ştie, surorile Aglaiei să fi aruncat dinadins cîteva apropouri ca s-o mai descoasă pe Varvara Ardalionovna sau, în sfîrşit, se poate presupune că n-au vrut să-şi refuze satisfacţia feminină de a o necăji puţin pe prietena lor din copilărie; era exclus ca ele să nu fi ghicit măcar, cît de cît, adevăratele intenţii ce o aduceau de atîta timp pe Varia în casa lor.

La fel şi prinţul Mîşkin, deşi era pe deplin îndreptăţit să-l asigure pe Lebedev că n-avea nimic să-i comunice şi că nici o schimbare neobişnuită nu intervenise în existenţa lui, putea, la rîndu-i, să se fi înşelat. În adevăr, cu toată lumea se petrecea un fenomen ciudat: fără să se fi întîmplat ceva special, se întîmplaseră foarte multe lucruri. Iată ce a ştiut să intuiască foarte bine Varvara Ardalionovna cu instinctul ei sigur de femeie. Cum se face însă că toţi membrii familiei Epancin căpătaseră simultan aceeaşi convingere, că in viaţa Aglaiei se produsese un eveniment hotărîtor şi că soarta ei trebuia să se decidă — cu greu s-ar putea urmări într-o relatare mai legată. Dar, de îndată ce ideea aceasta îşi făcuse loc în capul turor, pretinseră cu toţii c-au avut-o dintotdeauna; că-şi dăduseră seama mai demult şi că lucrul era limpede pentru dînşii încă de la „sărmanul cavaler” şi chiar înainte, dar că nu le venea să creadă atunci într-o asemenea presupunere absurdă. Aşa susţineau Aleksandra şi Adelaida. Lizaveta Prokofievna, bineînţeles, prevăzuse totul, ghicise totul înaintea tuturor, iar „inima îi era îndurerată” de multă vreme. Acum însă, cînd lucrurile ameninţau să ia o întorsătură precisă, concretă, gîndul acesta îi devenise insuportabil, mai cu seamă pentru că o făcea să-şi piardă capul. Deodată s-a văzut pusă în faţa unei situaţii

care cerea o soluţie imediată; biata Lizaveta Prokofievna nu numai că nu putea să se hotărască, dar cu toate strădaniile ei nu izbutea nici măcar să se dumirească bine cum stau lucrurile. Problema de rezolvat era delicată: „O fi o partidă potrivită prinţul sau nu? E bine că s-a întîmplat aşa sau nu? Dacă nu e bine (ceea ce e în afară de orice îndoială), de ce anume nu e bine? Şi dacă-i bine (tot ce se poate), mai ştii, de ce anume e bine?” Cît despre capul familiei, Ivan Feodorovici, bineînţeles, începu mai întîi prin a se mira, pentru ca apoi să mărturisească deodată că „într-adevăr şi lui i se păruse la un moment dat că observă ceva suspect”. O privire severă a nevestei-sale însă îi închise gura. Dar dacă dimineaţa el putu să scape prin tăcere, seara, în schimb, cînd rămase între patru ochi cu Lizaveta Prokofievna, văzîndu-se nevoit să vorbească, dădu drumul deodată, cu un curaj neobişnuit, la cîteva idei destul de năstruşnice: „în fond, ce este?…” (Pauză.) „Nici vorbă că totul e foarte curios, dacă o fi adevărat, şi că el nici nu încearcă să conteste, dar…” (o nouă pauză.) „Pe de altă parte, privind lucrurile cu mai mult curaj, prinţul ăsta, zău, e un băiat admirabil şi… şi… în sfîrşit, are un nume, e din neamul nostru; totul va apărea, ca să spun aşa, întru susţinerea şi reabilitarea numelui nostru de familie, degradat astăzi în ochii lumii, adică, înţelegi, Punîndu-ne din punct de vedere monden, căci, fără îndoială… lumea-i lume, n-ai ce-i face; dar, la urma urmei, este în primul rînd prinţ şi are şi ceva avere. Presupunînd chiar că nu-i prea bogat, are un nume. Şi… şi…” (De data aceasta, pauza se prelungi mult de tot şi generalul amuţi definitiv.) Ascultînd discursul bărbatului său pînă capăt, Lizaveta Prokofievna îşi ieşi cu totul din fire.

Era de părere că tot ce se întîmplase „e o prostie de neiertat o nesocotinţă condamnabilă, o fantasmagorie neroadă şi absurdă!” întîi şi-ntîi că „prinţişorul acesta e un bolnav atins de idioţie, în al doilea rînd e un prost, care nu cunoaşte pe nimeni în societate si nici loc în societate nu are; cui să-l arăţi, ce te faci cu el, unde să-l plasezi? Un democrat imposibil, de neîngăduit;dar cel puţin un grad, un cin oarecare, cît de mizer, să fi avut; şi apoi… ce o să spună bătrîna Belokonskaia? Dar ce mai vorbă, parcă un astfel de bărbat visam noi pentru Aglaia?” Argumentul acesta din urmă era, bineînţeles, decisiv. Inima ei de mamă se înfiora, sîngera şi lăcrăma, dar în acelaşi timp, undeva, în adîncul sufletului, un glas tainic îi şoptea parcă: „Ce-i lipseşte, în definitiv, prinţului ca să fie o partidă acceptabilă?” Şi uite, tocmai aceste obiecţii pe care şi le opu-nea ea însăşi, ascultînd de glasul inimii, o făceau cel mai mult să se frămînte pe biata Lizaveta Prokofievna.

Surorilor mai mari, în schimb, nu le displăcu deloc eventualitatea ca el să devină soţul Aglaiei; nici ideea în sine nu li se păru prea ciudată; într-un cuvînt, nu era deloc exclus ca surorile să se declare, la un moment dat, cu trup şi suflet de partea lui. Deocamdată însă, ele păstrau consemnul tăcerii. Se ştia din experienţă că de cîte ori Lizaveta Prokofievna se înverşuna împotriva unui anumit punct de vedere adoptat de ceilalţi membri ai familiei era un semn aproape sigur că ea acceptase de fapt, fără să mărturisească, acest punct de vedere. Oricum, Aleksandra Ivanovna a fost foarte curînd nevoită să rupă tăcerea. Mama ei, care de multă vreme luase obiceiul să-i ceară sfaturi, o chema ca s-o mai descoasă şi, mai ales, pentru a reconstitui împrejurările: „Cum s-au putut întîmpla toate astea? Cum de n-a ştiut nimeni? Pentru ce au tăcut cu toţii? Ce însemna acel cavaler sărman? Pentru ce numai ea, Lizaveta Prokofievna, e sortită să poarte pe umeri povara tuturor grijilor familiei - să observe şi să prevadă totul, iar ceilalţi să stea cu mîinile în sîn şi nici capul să nu-i doară?"etc, etc.Aleksandra Ivanovna se arătă la început foarte prudentă şi se mărgini să spună că şi ea este de părerea tatălui ei, socotind că însurătoarea prinţului Mîşkin cu una din domnişoarele Epancin nu lăsa nimic de dorit din punctul de vedere al convenienţelor mondene. Încetul cu încetul, înflăcărîndu-se,ajunse chiar să adauge că prinţul nu era cîtuşi de puţin un „prostănac" şi nici n-a fost vreodată; cît despre faptul că nu avea nici un fel de cin, rămînea de văzut dacă, în cîţiva ani, la noi în Rusia, importanţa unui om se va mai măsura după grade şi funcţii sau după cu totul altceva. La care mama o repezi pe loc, că e o „liber-cugetătoare" şi că e de vină pentru toate astea „blestemata problemă a femeii" - cauza tuturor relelor. La o jumătate de ceas după aceea, Lizaveta Prokofievna se duse în oraş şi de acolo la Kamennîi Ostrov, ca s-o vadă pe bătrîna prinţesă Belokonskaia care tocmai se afla la Petersburg şi urma să plece curînd. Belokonskaia era naşa Aglaiei.

„Bătrîna" Belokonskaia ascultă destăinuirile febrile şi exasperate ale Lizavetei Prokofievna, fără să se lase impresionată de lacrimile nenorocitei mame; ba o privi chiar cu un aer batjocoritor. Era o femeie teribil de despotică această „bătrîna" Belokonskaia; nu-şi uita niciodată rangul chiar şi faţă de cele mai vechi prietene ale ei. Pentru că se interesase cu treizeci şi cinci de ani în urmă de Lizaveta Prokofievna, o trata mereu ca pe o protegée şi nu-i putea ierta independenţa caracterului. Prinţesa se mulţumi să-i atragă atenţia între altele că „ei toţi sînt porniţi să exagereze lucrurile; după cum i se pare, între cei doi nu este nimic serios şi, ca atare, era mai bine să mai aştepte să vadă cum se vor desfăşura lucrurile. Prinţul, după părerea ei, era un tînăr cumsecade, deşi bolnav, cam ciudat, prea din

cale-afară de modest şi lipsit de prestanţă. Mai rău era că întreţinea o metresă în văzul lumii." Lizaveta Prokofievna înţelese foarte bine că prinţesa Belokonskaia era cam supărată pentru faptul ca ceea ce pusese la cale cu Evgheni Pavlovici a dat greş. Generăleasa se întoarse la Pavlovsk şi mai întărîtată de cum plecase la Petersburg, şi asta o simţiră imediat toţi cei din preajma ei, căci trebuiră să-i înghită admonestările aspre, mai ales pentru că „şi-au pierdut cu toţii minţile", şi că, într-adevăr, „ca la noi la nimeni", că la nimeni altul aşa ceva nu s-ar putea întîmpla; „pentru ce am dat alarma, mă rog? Ce s-a întîmplat? Oricît m-aş sili să descoperi ceva, nu găsesc nimic care să mă încredinţeze că într-adevăr s-a întîmplat ceva! Aşteptaţi, lăsaţi lucrurile să-şi urmeze cursul! Cîte nu i se pot năzări lui Ivan Feodorovici; trebuie neapărat să facem din ţînţar armăsar?" etc, *etc.* şi multe altele de acest fel.

Cu alte cuvinte, toată lumea trebuia să se calmeze, să privească cu sînge rece lucrurile şi să aştepte… Dar, vai! liniştea nu ţinu mai mult de zece minute. Prima lovitură fu dată apelului ei la cuminţenie, calm şi sînge rece, chiar de ştirile pe care le află Lizaveta Prokofievna la întoarcere, cu privire la cele ce s-au petrecut în lipsa ei. (întrevederea Lizavetei Prokofievna cu Belokonskaia avu loc chiar a doua zi după ce prinţul făcuse vizita aceea de pomină la Epancini, după miezul nopţii, crezînd că era ora nouă.) Surorile Aglaiei au răspuns cît se poate de amănunţit la întrebările nerăbdătoare ale mamei lor, grăbindu-se s-o informeze că „în lipsa ei nu se întîmplase mai nimic"; că prinţul a venit, că Aglaia s-a lăsat aşteptată şi a apărut abia după o jumătate de oră; primul ei cuvînt a fost sâ-i propună prinţului să joace şah; acesta însă e un ageamiu şi ea l-a bătut în doi timpi şi trei mişcări, lucru care a făcut-o să se înveselească; a rîs de ignoranţa lui şi şi-a bătut joc de el, de-ţi era mai mare mila. Pe urmă i-a propus să joace cărţi, „popa prostul"; dar aici lucrurile s-au petrecut tocmai pe dos: prinţul s-a dovedit a fi, la „popa prostul", doctor în materie şi a jucat ca… un maestru. În zadar Aglaia a încercat să trişeze fără ruşine, alegîndu-şi cărţile în văzul lui de pe masă, asta n-a împiedicat-o să piardă, una după alta, toate partidele, cinci la rînd. Aglaia s-a făcut foc şi, pierzîndu-şi stăpînirea de sine, i-a aruncat prinţului în obraz o mulţime de cuvinte atît de usturătoare şi de jignitoare, încît el se opri din rîs şi se făcu palid ca ceara cînd o auzi spunîndu-i la sfîrşit: „N-am să mai pun piciorul în odaia asta, atît timp cît rămîi dumneata aici; e chiar o neruşinare din partea dumitale să mai vii la noi, ba şi pe la miezul nopţii încă, după tot ce s-a întîmplat". Apoi a ieşit trîntind uşa. Prinţul părăsi casa distrus, şi în zadar fură toate strădaniile lor de a-l consola. Cam la un sfert de oră după aceea Aglaia coborî grăbită pe terasă, atît de vertiginos,

încît nici n-avusese timp să-şi şteargă ochii plini de lacrimi; se grăbea aşa, deoarece sosise Kolea cu un arici. Au sărit cu toţii să vadă ariciul. Ca răspuns la întrebările lor, Kolea îi informă că ariciul nu era al lui, ci al unui camarad al său, un alt licean, Kostea Lebedev, care aştepta la poartă. Nu îndrăznise să intre cu el, pentru că avea un topor în mînă; cumpăraseră ariciul şi toporul de la un ţăran ce le ieşise în cale pe drum; ţăranul se oferise să le vîndă ariciul şi ei l-au plătit cu cincizeci de copeici; cît despre topor, văzînd că e foarte bun, le-a venit deodată gust să-l cumpere. După ce ascultă toată povestea aceasta, Aglaia insistă pe lîngă Kolea să-i vîndă ei ariciul, încercînd în fel şi chip să-l convingă şi spunîndu-i în cele din urmă „Kolea dragă". Acesta a rezistat cît a rezistat, dar pînă la urmă n-a avut încotro şi l-a chemat pe Kostea Lebedev, care apăru într-adevăr cu un topor în mînă şi era foarte ruşinat din cauza asta. Dar s-a descoperit atunci că ariciul nu le aparţinea, ci era proprietatea unui alt camarad de-al lor, un oarecare Petrov, care le dăduse banii ca să-i cumpere Istoria lui Schlosser de la un al patrulea licean, acesta din urmă fiind nevoit, din cauza lipsurilor, s-o vîndă pe nimica toată. Cei doi s-au oferit să-l servească pe prietenul lor, cînd întîmplarea le-a scos înainte ariciul, şi ei, neputînd rezista să nu-l cumpere, îi duceau acum lui Petrov ariciul şi toporul pe care le cumpăraseră în locul Istoriei lui Schlosser. Faţă de insistenţele Aglaiei, băieţii i-au făcut hatîrul, învoindu-se să-i vîndă ariciul. De îndată ce s-a văzut în stăpînirea ariciului, ea îl puse, cu ajutorul lui Kolea, într-un coş de papură, îl acoperi cu un şervet şi îl rugă pe Kolea să-l ducă îndată prinţului din partea ei, cu rugămintea să-l primească „în semn de profundă stimă". Kolea făgădui cu bucurie să-i împlinească dorinţa, dar ceru lămuriri: „Ce tîlc ascunde un asemenea dar?" la care Aglaia îi răspunse că nu era treaba lui. El îşi exprimă convingerea că ariciul acesta are un sens alegoric. Aglaia, supărată, îi declară pe faţă că era un ţînc şi nimic mai mult. Kolea replică îndată că dacă n-ar respecta în ea femeia, şi dacă el n-ar fi un om cu principii, i-ar arăta pe loc că ştie să răspundă la o asemenea insultă. La urmă Kolea, însoţit de Kostea Lebedev, plecă încîntat la culme să-i dea ariciul prinţului. Aglaia, văzîndu-l că vîntură prea tare coşul cu ariciul, îi strigă de pe terasă, ca şi cum nici nu se certase pînă atunci cu el: „Te rog, Kolea dragă, ia seamă să nu cadă din coş". La fel şi Kolea părea că nu-i păstrează vreo pică, pentru că se opri şi răspunse cu cea mai mare grabă: „Nu, n-am să-l las să cadă Aglaia Ivanovna, nu te teme!" după care o luă la fugă cît îl ţinea picioarele. Aglaia izbucni în rîs şi, foarte mulţumită, se urcă iute în odaia ei. Tot restul zilei a fost foarte veselă şi bine dispusă.

Noutăţile acestea o zăpăciseră de tot pe Lizaveta Prokofievna De

fapt, parcă nu se întîmplase cine ştie ce mare lucru, şi totuşi se simţi foarte tulburată şi nedumerită. Mai ales o intrigase ariciul. Ce o fi însemnînd ariciul ăsta? Oare ce se ascunde aici? Ce tîlc poate să aibă? Un semn convenit între ei? Un fel de limbaj convenţional? Şi unde mai pui că bietul Ivan Feodorovici, care, din întîmplare, se afla de faţă cînd generăleasa îşi punea cu îngrijorare toate aceste întrebări, cu răspunsul lui nu făcu altceva decît să toarne gaz peste foc. El era de părere că nu e vorba despre nici un fel de limbaj convenţional şi că ariciul era „pur şi simplu un arici, şi, dacă totuşi însemna ceva, apoi nu putea fi decît prietenie, uitarea jignirilor, împăcare; pe scurt, totul nu era decît o şotie şi, în orice caz, foarte nevinovată şi deloc reprobabilă".

Vom nota, între paranteze, că generalul ghicise bine. Ajuns acasă, după ce s-a văzut luat în rîs şi alungat de Aglaia, prinţul, vreme de o jumătate de ceas, era pradă celei mai întunecate disperări, cînd, deodată, sosi Kolea cu ariciul. Imediat norii se împrăştiară şi prinţul părea că reînvie din morţi; îi puse lui Kolea întrebări peste întrebări, sorbindu-i fiecare cuvînt, îl rugă să-i repete de zeci de ori aceleaşi lucruri, rîzînd ca un copil şi strîngîndu-le în fiecare moment mîinile celor doi liceeni, care se bucurau uitîndu-se la dînsul cu ochii lor limpezi. Aşadar, Aglaia îl iertase, şi prinţul putea să se întoarcă la dînsa chiar în seara aceea; or, asta, pentru el, era nu numai principalul, ci totul!

- Cît de copii sîntem încă noi, Kolea! Şi… şi… ce bine e că sîntem aşa! exclamă el în cele din urmă, beat de fericire.

- Pur şi simplu e îndrăgostită de dumneata, prinţe, şi nimic mai mult, răspunse grav şi cu autoritate Kolea.

Prinţul întîi roşi, dar de data aceasta nu mai rosti nici o vorbă, în timp ce Kolea bătea din palme şi rîdea; nu trecu nici un minut şi prinţul se porni şi el pe rîs; după aceea, tot restul timpului îi păru atît de lung, încît la fiecare cinci minute se uita la ceas, ca să vadă cît mai e pînă seara.

La Epancini, atmosfera era din ce în ce mai încordată, pînă cînd Lizaveta Prokofievna, neputînd să se mai stăpînească, se lăsă pradă unui adevărat acces de isterie.Nici argumentele soţului,nici sfaturile fiicelor n-o putuseră opri şi ea trimise după Aglaia,voind să-i pună o ultimă întrebare şi să capete un răspuns limpede, hotărît.

„Ca să se termine odată într-un fel, şi să nu mai vorbim de asta!

Altminteri, adăugă ea, n-aş mai ajunge să trăiesc nici pînă diseară!" Numai atunci familia Epancin îşi dădu seama de proporţiile absurde pe care le luase incidentul. Nimic, în afară de o mirare prefăcută, semne de indignare, hohote de rîs şi ironii la adresa prinţului şi a tuturor celor care o întrebau, nu reuşiră să scoată de la Aglaia. Lizaveta Prokofievna se puse la pat şi nu-şi părăsi odaia decît la vremea ceaiului, în momentul cînd prinţul trebuia să sosească. Îl aştepta cu înfrigurare şi, cînd Mîşkin apăru, era cît pe-aci s-o apuce o criză de nervi.

În ce-l privea, prinţul îşi făcu intrarea cu timiditate, aproape bijbîind, cu un zîmbet ciudat pe buze, uitîndu-se iscoditor în ochii celor de faţă, întrebîndu-i parcă de ce Aglaia nu era acolo; observase imediat absenţa ei şi faptul acesta îl înspăimîntă. Societatea se compunea, în seara aceea, numai din membrii familiei. Prinţul Ş. era reţinut la Petersburg pentru nişte afaceri legate de moartea unchiului lui Evgheni Pavlovici. „Să fi fost el aici… mai spunea cîte ceva", se căina în gînd Lizaveta Prokofievna. Ivan Feodorovici Părea extrem de îngrijorat; Aleksandra şi Adelaida aveau un aer grav şi, ca un făcut, tăceau de parcă ar fi luat apă-n gură. Lizaveta Prokofievna nu ştia cu ce să înceapă conversaţia. La sfîrşit, pe negîndite, se apucă să critice calea ferată, uitîndu-se la musafirul ei cu un aer provocator. Dar, vai! Aglaia tot nu se arăta şi prinţul părea că-şi pierde cumpătul. Bîiguind ca un copil prins cu vreo vină, începu să-şi dea cu părerea despre utilitatea drumului de fier, dar Adelaida izbi în rîs şi din nou Mîşkin deveni mic şi neajutorat. În clipa aceea tocmai intră calmă şi gravă Aglaia; după ce a răspuns ceremonios la salutul musafirului, se aşeză în locul cel mai vizibil de lîngă masa cea rotundă, pe urmă se uită întrebător la prinţ. Cu toţii şi-au dat seama că a sosit momentul unei explicaţii hotărîtoare.

- Ai primit ariciul? aproape că se răsti ea la prinţ pe un ton foarte ferm.

- Da, răspunse el roşind şi cu sufletul cît un purice.

- Atunci te rog să spui imediat ce părere ai despre acest dar. E absolută nevoie pentru liniştea mamei şi a întregii familii.

- Ascultă, Aglaio… nu se putu reţine generalul.

- Asta întrece orice măsură, interveni consternată Lizaveta Prokofievna.

- Nu e vorba despre nici un fel de măsură, maman, replică îndată, pe

un ton aspru, fata. I-am trimis astăzi un arici prinţului şi doresc să-i cunosc părerea. Ei bine, prinţe?

- Adică ce fel de părere, Aglaia Ivanovna?

- În privinţa ariciului.

- Îmi dai voie… Presupun, Aglaia Ivanovna, că vrei să ştii cum am primit… sau, mai bine zis, cum mi-am explicat… trimiterea… acestui arici, adică… în cazul acesta, cred că… într-un cuvînt…

Respiraţia i se tăie şi nu mai continuă.

- Deocamdată, văd că n-ai spus mare lucru, reluă Aglaia, după ce aşteptă cîteva secunde. Fie, hai să lăsăm ariciul deoparte; mă bucur însă că pot să pun capăt o dată pentru totdeauna unei situaţii încîlcite. Aş vrea să aud personal şi din gura dumitale, dacă intenţionezi sau nu să mă ceri în căsătorie?

- O, Doamne! se îngrozi Lizaveta Prokofievna.

Prinţul tresări, lăsîndu-se cu tot corpul pe spetează. Ivan Feodorovici rămase împietrit; Aleksandra şi Adelaida încruntară sprîncenele.

- Nu minţi, prinţe, spune adevărul. Din pricina dumitale, sînt mereu hărţuită cu tot felul de întrebări, care de care mai ciudate,

- Întrebările acestea au, de bună seamă, şi ele vreun temei! Răspunde!

- Nu te-am cerut în căsătorie, Aglaia Ivanovna, spuse prinţul, înviorîndu-se deodată, dar… ştii singură că te iubesc şi cred în dumneata… chiar şi acum…

- Te-am întrebat foarte clar: îmi ceri mîna ori nu?

- O cer, răspunse el mai mult mort decît viu.

O mişcare generală întîmpină aceste cuvinte.

- Nu aşa, draga mea, interveni Ivan Feodorovici foarte agitat, e… e aproape cu neputinţă, dacă-i aşa, Glaşa…Iertare, prinţe, iertare, dragul meu!… Lizaveta Prokofievna! o chemă el în ajutor pe nevastă-sa, ar trebui… să lămurim…

- Refuz, refuz! Mă dispensez! dădu generăleasa din mîini.

- Dă-mi voie, maman, să spun şi eu ce am de spus; în chestiunea asta, mi se pare că şi eu am dreptul să vorbesc; se hotărăşte acum un moment crucial al vieţii mele (Aglaia s-a exprimat întocmai în aceste cuvinte) şi vreau să mă conving personal, de altfel îmi pare bine că toată lumea e de faţă… Dă-mi voie aşadar să-ţi pun o întrebare, prinţe: dacă „ai asemenea intenţii", cum anume te gîndeşti să-mi asiguri fericirea?

- Nu ştiu, zău, ce aş putea să-ţi răspund, Aglaia Ivanovna; adică… adică… ce anume să răspund! Şi-apoi… e nevoie neapărat?

- Înţeleg, eşti emoţionat, te-ai fîstîcit şi abia îţi mai tragi sufletul; odihneşte-te puţin şi vino-ţi în fire; bea un pahar cu apă sau aşteaptă că ţi se va servi numaidecît un ceai.

- Te iubesc, Aglaia Ivanovna, te iubesc mult; numai pe dumneata te iubesc şi… te rog, nu glumi cu asta; te iubesc nespus.

- Totuşi e o chestiune gravă, nu mai sîntem copii, şi trebuie să privim lucrurile şi din punct de vedere practic… Fă bine şi spune-mi, te rog, în ce constă averea dumitale?

- Vai, vai, Aglaio! Ce-i cu tine? Nu aşa se discută chestiunile astea, nu aşa… murmură generalul înspăimîntat.

- E o ruşine! şuieră printre dinţi Lizaveta Prokofievna, dar destul de tare ca să fie auzită.

- E nebună! şopti la fel de tare şi Aleksandra.

— Averea mea… vrei să spui, ce bani am? întrebă prinţul mirat

— Exact.

— Am… am acum o sută treizeci şi cinci de mii de ruble, se bîlbîi el, devenind roşu ca racul.

— Numai atît? întrebă ea tare, sincer mirată şi fără să roşească cîtuşi de puţin; de altfel, nu face nimic, mai ales dacă cineva ştie să trăiască cu economie. Te gîndeşti să-ţi iei vreo slujbă?

— Voiam să mă prezint la examenul de preceptor particular la copii.

— O idee excelentă; desigur, asta ne va mări veniturile. Dar nu te-ai gîndit să te faci kammerjunker la palat?

— Kammerjunker… la palat? Nici prin minte nu mi-a trecut, dar…

Era prea de tot; pierzîndu-şi răbdarea, Adelaida şi Aleksandra pufniră în rîs. Adelaida observase de mult că Aglaia abia izbuteşte şi ea să-şi reţină rîsul care o năpădea, crispîndu-i obrazul cu trăsăturile atît de mobile. Aglaia se uită mai întîi cu un aer ameninţător la cele două surori înveselite, dar seriozitatea ei nu dură nici o clipă şi, nemaiputîndu-se stăpîni, izbucni la rîndu-i într-un hohot nebun, aproape isteric; apoi sări de pe scaun şi ieşi val-vîrtej din odaie.

— Am ştiut eu că nu-i decît o glumă şi nimic mai mult! strigă Adelaida. N-a fost decît o joacă de la început şi pînă la sfîrşit, de cum i-a venit ideea cu ariciul.

— Nu! Aşa ceva n-am să permit, n-am să permit! strigă mînioasă la culme Lizaveta Prokofievna şi porni repede după Aglaia.

Aleksandra şi Adelaida se grăbiră s-o urmeze. Rămăsese în odaie numai prinţul cu generalul.

— Nemaipomenit!… Ţi-ai fi putut închipui aşa ceva, Lev Nikolaici? întrebă răstit generalul, care cu siguranţă nu-şi dădea nici el bine seama ce voia să zică. Nu zău, spune şi dumneata!

— Văd că Aglaia Ivanovna şi-a bătut joc de mine, răspunse Mîşkin cu tristeţe.

— Aşteaptă puţin, frate, mă duc puţin acolo, iar tu aşteaptă un minut… pentru că… Dar explică-mi cel puţin tu, Lev Nikolaici, ce s-a petrecut între voi şi ce înseamnă toate astea în ansamblul lor, ca să înţeleg şi eu! Trebuie să recunoşti, prietene, că în calitatea mea de părinte, oricum îi sînt tată, şi totuşi nu pricep nimic; explică-mi cel

puţin tu…

- O iubesc pe Aglaia ivanovna; ea ştie acest lucru şi… cred că îl ştie de multă vreme.

Generalul ridică din umeri.

- Ciudat, ciudat… şi o iubeşti mult?

- Da, mult de tot.

- Ciudat, foarte ciudat. Adică, vreau să spun că e o surpriză, o adevărată lovitură de teatru, încît… Vezi, dragă, nu vorbesc de avere

(deşi te credeam mai bogat), dar… pentru mine, fericirea fiicei mele… în sfîrşit… ai fi în stare, ca să spun aşa, să-i asiguri fericirea? Şi… şi… cum vine asta: e numai o glumă din partea ei sau e chiar serios? Nu vorbesc de tine, ci de ea!

De după uşă răsună glasul Aleksandrei, chemîndu-l pe taică-său.

- Aşteaptă, dragă prietene, aşteaptă! Aşteaptă şi mai gîndeşte-te, mă întorc îndată… spuse el grăbit şi cu un aer speriat alergă la chemarea Aleksandrei.

Le găsi pe nevastă-sa şi pe fiica mai mică plîngînd una în braţele celeilalte. Erau lacrimi de fericire, de înduioşare şi de împăcare. Aglaia o săruta pe mîini, pe obraji şi pe gură; amîndouă se ţineau strîns îmbrăţişate…

- Ei, uite, priveşte-o, Ivan Feodorovici, zi-i Aglaia şi pace! spuse Lizaveta Prokofievna.

Aglaia îşi înălţă capul de pe pieptul mamei sale şi, cu faţa radiind de fericire, se întoarse către tatăl ei; rîdea sonor şi zglobiu, în timp ce lacrimile îi şiroiau încă pe obraz; se repezi apoi dintr-o săritură la general, îl strînse în braţe şi-l sărută de cîteva ori. După aceea, se întoarse din nou să-şi ascundă faţa la pieptul mamei şi din nou o podidi plînsul.Lizaveta Prokofievna o cuprinse în braţe,învelind-o cu capătul şalului ei.

- Şi de ce ne-ai ţinut pe jăratic atîta, răutate mică ce eşti?! spuse dojenitor, dar veselă şi uşurată parcă de o mare povară.

— Răutate, da, da, răutate! întări Aglaia. Sînt o urîcioasă, o alintătură! Spune-i şi tatii. A, uite-l că-i aici. Tată, eşti aici? Auzi, adăugă ea, rîzînd printre lacrimi.

— Scumpa mea, odorul meu! şi, nemaiputînd de bucurie, Ivan Feodorovici apucă mîna fiicei sale şi începu s-o sărute (fără ca ea să şi-o retragă). Vasăzică îl iubeşti pe… acest tînăr?

— Nu, nu, nu! Nici un pic! Nu pot să-l sufăr… mi-e nesuferit acest tînăr al vostru! strigă, săltîndu-şi capul din nou înfuriată Aglaia. Şi dacă mai îndrăzneşti vreodată, tată… vorbesc serios, auzi, vorbesc foarte serios!…

Vorbea într-adevăr serios: se înroşise toată şi ochii îi scînteiau mînios. Generalului îi pieri piuitul şi uitîndu-se speriat la Lizaveta

Prokofievna o văzu că-i face semn discret, cum că, înţelesese el: „Mai slăbeşte-o cu întrebările”.

— De, dacă aşa stau lucrurile, îngeraşul meu, fă cum vrei tu, tu hotărăşti; dar el aşteaptă acolo singur; n-ar fi mai bine să-l facem să înţeleagă, cu delicateţe, că ar fi cazul să plece?

La rîndul său, generalul îi făcu discret cu ochiul nevesti-sii.

— Nu, nu, n-are nici un rost, mai ales cu „delicateţe”… întoarce-te la… dînsul, vin şi eu pe urmă, vin imediat. Vreau să-mi cer iertare de la tînărul acesta, căci l-am jignit.

— Adevărat, l-ai jignit şi încă cum! întări cu seriozitate Ivan Feodorovici.

— În cazul acesta…rămîneţi mai bine cu toţii aici, eu mă duc mai întîi singură, iar voi veniţi după mine, să intraţi în aceeaşi clipă; aşa-i mai bine.

Ajungînd pînă la uşă, Aglaia se răzgîndi, se întoarse brusc şi anunţă cu tristeţe:

— O să mă apuce rîsul, zău aşa! Am să leşin de rîs!

În clipa următoare făcu iar calea întoarsă şi alergă la prinţ.

— Ei bine, ce o fi însemnînd purtarea ei? Cum crezi? întrebă grăbit Ivan Feodorovici.

— Mi-e şi teamă să rostesc cuvîntul, zise fără răgaz Lizaveta Prokofievna, dar, după părerea mea, e limpede.

— Şi după mine e limpede. Limpede ca ziua. Îl iubeşte.

- Mai mult, e îndrăgostită foc, se amestecă Aleksandra Ivanovna. Dar ce o fi găsit la el?

— Dumnezeu s-o binecuvînteze, dacă aşa vrea soarta! şi Lizaveta Prokofievna îşi făcu cu evlavie semnul crucii.

- Asta îi e soarta, de bună seamă, întări generalul, şi de soartă nu scapi!

După aceea intrară cu toţii în salon, unde îi aştepta o nouă surpriză.

Aglaia nu numai că nu izbucni în rîs, aşa cum se temuse, ci dimpotrivă, se apropie de prinţ cu un fel de timiditate şi-i spuse cuminte şi supusă:

— Iartă, te rog, purtarea nesăbuită a unei fete răzgîiate, proaste şi răutăcioase, începu ea, luîndu-i mîna, şi fii sigur că noi te stimăm cu toţii mult de tot. Şi dacă mi-am permis să iau în derîdere… naivitatea dumitale atît de frumoasă, consideră lucrul acesta drept o copilărie; iartă-mă că m-am încăpăţînat să stărui într-o prostie care, fără îndoială, nu poate avea nici cea mai mică consecinţă… isprăvi ea cu un ton deosebit de semnificativ…

Tatăl, mama şi surorile sosiră în salon la vreme ca să asiste la această scenă, şi pe toţi îi uimi fraza cu „o prostie care nu poate avea nici cea mai mică consecinţă” şi mai cu seamă seriozitatea cu care Aglaia a rostit aceste cuvinte. Toţi membrii familiei schimbară între ei priviri întrebătoare, şi numai prinţul era în al nouălea cer şi părea că nici nu pricepe tîlcul celor spuse de tînăra fată.

— Pentru ce vorbeşti aşa? îngînă el. Pentru ce… îmi ceri iertare…?

Ar fi vrut chiar să spună că nu merita să i se ceară iertare. Cine ştie, poate că sesizase şi sensul cuvintelor semnificative ale Aglaiei despre „o prostie ce nu poate avea nici cea mai mică consecinţă”. Dar cum era un om ciudat, poate că se bucura chiar de ceea ce ar fi trebuit să-l întristeze. Oricum ar fi, un lucru era cert: se simţea în culmea fericirii numai pentru faptul că putea din nou să vină s-o vadă pe Aglaia, că i se permitea să-i vorbească, să stea alături de ea şă să se plimbe cu ea şi — cine ştie? — poate că s-ar fi mulţumit numai cu atît o viaţă întreagă! (Tocmai de această prea modestă şi calmă, prea puţin pretenţioasă pasiune se temuse pare-se mai mult ca de orice Lizaveta Prokofievna, căci în adîncul sufletului ghicise substratul ei platonic; şi erau multe lucruri de care generăleasa se temea în taină şi pe care nici nu putea să şi le formuleze limpede)

Era de neînchipuit ce mult se înviorase prinţul în seara aceea şi în ce bună dispoziţie era. Veselia lui era aşa de mare, încît, privindu-l, deveneai şi tu mai vesel — aşa s-au exprimat mai tîrziu surorile Aglaiei. Prinsese gust de vorbă, ceea ce nu i se mai întîmplase din ziua cînd, cu şase luni înainte, vizitase pentru prima oară familia Epanein. După întoarcerea la Petersburg, Mîşkin devenise scump la vorbă şi nu demult, în faţa tuturor, îi mărturisise prinţului Ş. că trebuie să-şi impună tăcere, deoarece n-avea dreptul să discrediteze o idee făcîndu-se interpretul ei. De data asta, a vorbit aproape singur

toată seara, a povestit multe lucruri, răspunzînd limpede şi cu bunăvoie la întrebările ce i se puneau. Dar nici pe departe nu se poate spune că întreţinea o conversaţie mondenă. Atingea numai subiecte serioase, cîteodată chiar prea complicate, filosofice. Prinţul expuse, între altele, şi cîteva idei proprii, cîteva observaţii personale cu caracter intim, încît toate acestea ar fi putut să pară chiar ridicole, dacă n-ar fi fost „aşa de bine expuse" — asta a fost, cel puţin, părerea unanimă a celor de faţă. Generalului, îndeobşte, îi plăcea conversaţia pe teme serioase; totuşi, şi el, şi Lizaveta Prokofievna găseau în sinea lor că de data aceasta discuţia era prea savantă; de aceea, spre sfîrşit, au devenit cam posomoriţi. Dar, înainte de a pleca, prinţul povesti mai multe anecdote foarte comice, rîzînd chiar el cu atîta poftă, încît şi ceilalţi făcură haz, poate nu atît de anecdote, cît, mai ales, de veselia lui. În ce o priveşte pe Aglaia, abia dacă a pronunţat două-trei cuvinte toată seara; în schimb, îl asculta cu o atenţie încordată pe Lev Nikolaici sau, mai bine zis, nu şi-a mai luat ochii de la el.

— Îl sorbea din ochi, nu alta! îşi aducea aminte mai tîrziu Lizaveta Prokofievna vorbind cu bărbatul ei. O clipă nu l-a slăbit din ochi şi n-a lăsat să-i scape o vorbă măcar, iar dacă-i spui că-l iubeşte, ţi-aprinzi paie-n cap.

- Ce să-i faci, aşa i-a fost, pesemne, soarta! răspunse ridicînd din umeri Ivan Feodorovici şi multă vreme după aceea repeta cuvîntul acesta, care-i plăcuse, se vede, mult. Ca om de afaceri ce nici lui, fireşte, nu putea să-i fie pe plac această întorsătură neprevăzută şi mai ales lipsa de claritate, de limpezime a situaţiei; pentru moment însă, se hotărîse şi el să tacă şi să observe, uitîndu-se drept în ochii Lizavetei Prokofievna.

Dar starea aceasta de bună dispoziţie a familiei nu ţinu mult timp. După o scurtă acalmie, se iscară noi furtuni. De a doua zi chiar, Aglaia se certă din nou cu prinţul şi asta s-a repetat în toate zilele următoare. Ceasuri întregi îl ţinea pe bietul prinţ sub focul ironiilor şi glumelor ei batjocoritoare, tratîndu-l ca pe un caraghios. E drept că stăteau uneori cîte un ceas-două în boschetul din grădiniţa casei, dar toţi ceilalţi s-au convins că în tot acest timp prinţul îi citea Aglaiei un ziar sau vreo carte.

- Ştii, spuse ea într-o zi, întrerupîndu-l din lectura ziarului, am observat că eşti foarte ignorant. Dacă te întreabă cineva în ce an a avut loc cutare eveniment, ce a făcut cutare personaj şi în care carte anume găseşti cutare idee, rămîi mut. Ce situaţie umilitoare!

- Ţi-am spus doar că n-am făcut nici un fel de studii mai temeinice, răspunse prinţul.

- Atunci ce ai temeinic în dumneata? Cum aş putea să te stimez după asta? Citeşte mai departe; sau nu, lasă, nu mai citi!

Şi din nou, în seara acelei zile, cu toţii au surprins ceva ciudat şi enigmatic în comportarea Aglaiei. Prinţul Ş. tocmai se întorsese de la Petersburg. Aglaia a fost foarte prevenitoare cu el şi se interesă mult de Evgheni Pavlovici. (Prinţul Lev Nikolaevici nu sosise încă.) Deodată, prinţul Ş. îşi permise o aluzie la „noul şi apropiatul eveniment în familie" în legătură cu vorbele pe care le lăsase să-i scape Lizaveta Prokofievna, cum că va trebui, poate, să mai fie amînată puţin nunta Adelaidei, pentru ca amîndouă perechile să se cunune în aceeaşi zi. Nimeni nu s-ar fi aşteptat ca Aglaia să-şi iasă din fire, respingînd cu indignare „toate presupunerile acestea stupide; în furia ei o luă gura pe dinainte şi spuse, între altele, că „nu

dispusă încă să înlocuiască pe amanta nimănui".

Cuvintele sale uluiră pe toată lumea, dar mai cu seamă părinţii ei. Într-o convorbire secretă cu bărbatu-său, Lizavet Prokofievna stărui să i se ceară prinţului o explicaţie categorică în privinţa Nastasiei Filippovna.

Ivan Feodorovici o asigură pe Lizaveta Prokofievna că din partea Aglaiei n-a fost decît „un acces de pudicitate" explicabil la o copilă, şi dacă prinţul Ş. n-ar fi deschis vorba de căsătorie, Aglaia n-ar fi avut o asemenea ieşire, deoarece ea ştie foarte bine că toate astea nu sînt decît scorneli, calomnii ale unor răuvoitori şi nimic mai mult şi că Nastasia Filippovna se va mărita cu Rogojin; că, în sfîrşit, prinţul nu e cu nimic vinovat şi nu numai că nu întreţine nici un fel de relaţii de felul acesta, dar, pentru a spune tot adevărul, nici măcar nu le avusese vreodată.

Cît despre prinţul Mîşkin, nimic nu era în stare să-i tulbure seninătatea şi continua să plutească într-un fel de beatitudine. O, desigur, surprindea şi el uneori în privirea Aglaiei întunecimi şi sclipiri de neastîmpăr, avea însă atîta încredere în cu totul altceva din firea fetei, încît orice urmă de îndoială se risipea de îndată. Nimic nu putea să-i zdruncine această credinţă, din moment ce pătrunsese cu toată puterea în inima lui. Poate că, într-adevăr, prea era imperturbabil; aşa, cel puţin, i se păru şi lui Ippolit, cînd într-o zi, se întîlniră din întîmplare în parc.

— Ei bine, am avut sau nu dreptate atunci cînd ţi-am spus că eşti îndrăgostit? începu el, venind cel dintîi către prinţ şi oprindu-l.

Prinţul îi întinse mîna şi îl felicită pentru „buna lui înfăţişare”. Cum li se întîmplă adesea celor atinşi de oftică, părea că bolnavul prinsese cît de cît putere şi era mult mai vioi.

Îl oprise pe Mîşkin cu intenţia de a-i strecura vreo aluzie răutăcioasă în legătură cu aerul lui fericit, dar schimbă deodată vorba şi începu să-i povestească despre situaţia lui, lamentîndu-se într-un şir lung de vorbe încîlcite şi fără noimă.

- Nu poţi să-ţi închipui, încheie Ippolit, cît sînt de suciţi, cit de meschini, egoişti, vanitoşi şi banali oamenii aceştia! M-au luat la ei acasă, scontînd că am să mor cît de curînd, şi iată că acum nu-şi mai pot stăpîni furia pentru că eu nu numai că nu mor, ci,dimpotrivă, mă simt mai bine. Ce sinistră comedie! Pun rămăşag că nu mă crezi!

Prinţul nu voia să-l contrazică.

- Mă bate uneori gîndul să mă mut din nou la dumneata, spuse recum în treacăt şi cu indiferenţă Ippolit.Aşadar, nu-i crezi pe oamenii aceştia capabili să ofere ospitalitate unui om numai cu condiţia ca el să moară negreşit şi cît mai repede?

- Credeam că te-au invitat să locuieşti la ei din alte considerente.

- Ehei, eşti departe de a fi un prostălău, cum spune lumea despre dumneata! Acum nu-i momentul potrivit, altfel ţi-aş dezvălui anumite lucruri despre acest Ganecika şi despre planurile lui. Te sapă, prinţe, te sapă fără ruşine şi… îmi vine să-ţi plîng de milă, cînd te văd aşa de liniştit. Dar, din păcate, nu poţi fi altfel!

- Ai găsit pentru ce să mă plîngi! observă prinţul rîzînd. Crezi că m-aş simţi mai fericit dacă aş fi mai neliniştit?

- Mai bine să fii nefericit, dar să ştii, decît fericit şi… să mori prost. După cît se pare, nici nu bănuieşti că ai avea un rival şi… din această parte?

- Cuvintele dumitale despre existenţa unui rival sînt puţin cam cinice, Ippolit; regret că n-am dreptul să-ţi răspund. Cît despre Gavrila Ardalionovici, spune şi dumneata, poate el să rămînă împăcat şi liniştit după tot ce a pierdut, bineînţeles dacă eşti cît de cît la curent cu treburile lui? Cred că numai din acest punct de vedere

trebuie să-l judeci. Mai are timp să se îndrepte, are o viaţă încă de trăit, şi viaţa e un izvor nesecat… dar… ce voiam să zic… voiam să zic, adăugă prinţul, care îşi pierdu deodată prezenţa de spirit, în ce priveşte manevrele lui… nici nu înţeleg la ce faci aluzie; mai bine să lăsăm discuţia asta, Ippolit.

- Bine, s-o lăsăm pentru moment; ştiu, nu te poţi dispensa de generozitatea dumitale. Da, prinţe, dumneata ai nevoie neapărat să pipăi cu degetul pentru ca… pînă la urmă, tot să nu crezi. Ha, ha! Mă dispreţuieşti mult acum, nu-i aşa?

- Pentru ce? Pentru că ai suferit şi suferi mai mult decît noi?

- Nu, pentru că sînt nevrednic de suferinţa mea.

Cel căruia i-a fost fost dat să sufere mai mult înseamnă că e vrednic de această suferinţă. Cînd ţi-a citit „Spovedania", Aglaia Ivanov vrut să te vadă, dar…

— Amînă mereu întrevederea… nu poate… înţeleg… înţeleg foarte bine… întrerupse Ippolir, voind parcă să schimbe vorba. Da spune că i-ai citit chiar dumneata toată aiureala aceea; într-adevăr tot ce am scris şi… tot ce am făcut a fost ca într-un delir. Nu înţeleg pînă la ce grad trebuie să fie cineva - n-aş spune crud (ar fi să mă umilesc singur), ci copilăreşte vanitos şi răzbunător, ca să-mi scoată ochii cu această „Spovedanie" şi să se servească mereu de ea ca de o armă împotriva mea! N-avea grijă, nu mă refer la dumneata…

— Îmi pare rău însă că vrei să renegi ceea ce ai scris, Ippolit; ai fost sincer; şi, dacă vrei să ştii, pînă şi pasajele cele mai ridicole, şi sînt destul de multe (faţa lui Ippolit se strîmbă), sînt răscumpărate prin suferinţă, pentru că însuşi faptul de a le fi recunoscut şi mărturisit a fost pentru dumneata tot o suferinţă şi… poate un mare act de tărie sufletească şi curaj. Ideea care te-a însufleţit şi te-a stimulat a fost inspirată, fără îndoială, de un scop nobil, oricare ar fi fost aparenţele. Şi cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît îmi pare mai limpede acest lucru, ţi-o jur. Nu te judec, ci o spun fiindcă simt nevoia să exprim ceea ce gîndesc şi-mi pare rău că am tăcut atunci…

Ippolit tresări fără voie şi se aprinse în obraz. O uşoară bănuială că prinţul se preface, vrînd să-l măgulească prin afirmaţii gratuite, îi încercă gîndul, dar, privind cu atenţie chipul lui Mîşkin, nu mai avu nici o îndoială că acesta vorbise cu toată sinceritatea; faţa lui se însenină.

— Şi totuşi, va trebui să mor, observă el pe un ton care voia sa mai adauge parcă: „Un om, ca mine!" Şi închipuieşte-ţi cît mă plictiseşte Ganecika ăsta al dumitale; a îndrăznit să-mi atragă atenţia, combătîndu-mă, că, poate, dintre cei care mi-au ascultat mai zilele trecute spovedania, trei sau patru vor muri înaintea mea! Ce spui de asta? Crede că ar fi o consolare pentru mine, ha, ha! Mai întîi, ei n-au murit deocamdată; şi chiar dacă oamenii aceştia ar ajunge în groapă înaintea mea, cu ce mi-ar fi de folos, te întreb? Mă judecă după el; de altfel, a mers şi mai departe; a început pur şi simplu să mă uite; zice că în asemenea cazuri, un om adevărat trebuie să moară în tăcere, iar eu în toată treaba asta aş fi dat dovadă numai de egoism! Ce zici de asta? Ca să vezi numai ce egoism din partea lui! Ce egoism feroce sau, mai bine zis, ce nesimţire crasă la purtătorii unui asemenea egoism de care ei totuşi nici nu-şi dau seama!… Ai citit, prinţe, povestea morţii unui oarecare Glebov din secolul al optsprezecelea? Am citit-o ieri din întîmplare…

- Care, Stepan Glebov?

- Acela care a fost tras în ţeapă sub domnia lui Petru.

- Ah, Dumnezeule, ştiu, cum să nu! A stat cincisprezece ceasuri în ţeapă, pe un ger cumplit, îmbrăcat în şubă, şi a murit cu o seninătate extraordinară! Sigur că am citit, şi ce-i cu el?

- Ca să vezi ce noroc au unii să moară astfel, pe cînd noi n-avem parte de aşa ceva. Dumneata crezi probabil că n-aş fi în stare să mor şi eu aşa cum a murit Glebov?

- N-am spus asta, se simţi stînjenit prinţul, voiam numai să spun că dumneata… nu că n-ai putea fi asemenea lui Glebov… ci… că dumneata… că dumneata ai fi fost atunci… mai curînd…

- Am înţeles: un Osterman şi nu un Glebov. Asta vrei să spui?

- Care Osterman? întrebă prinţul mirat.

- Vorbesc de Osterman, diplomatul Osterman din vremea lui Petru, bolborosi Ippolit puţin încurcat. Urmă un moment de tăcere şi stinghereală.

- O, n-n-nu! Nu voiam să spun asta, reluă Mîşkin cu un glas tărăgănat. Dumneata, mi se pare… n-ai fost niciodată un Osterman.

Ippolit încreţi sprîncenele.

- De altfel, dacă spun asta, se grăbi să adauge prinţul, cu dorinţa vădită de a se scuza, e pentru că oamenii de atunci (ţi-o jur că asta m-a surprins întotdeauna) nu seamănă deloc cu cei de azi; parca nici n-ar fi de acelaşi neam, parc-ar fi fost plămădiţi dintr-un aluat… Oamenii de pe vremuri n-aveau, ca să spun aşa, decît o singură idee; acum, oamenii sînt mai nervoşi, mai evoluaţi, mai , profesează două sau trei idei deodată. Omul de azi e mai multilateral şi, te asigur, tocmai asta îl împiedică să fie dintr-o bucată, cum erau oamenii de atunci… Eu… Numai la asta se refer observaţia mea…

- Înţeleg, ca să-ţi răscumperi naivitatea cu care ai respins punctul meu de vedere, faci pe dracu-n patru ca să mă consolezi, ha-ha! Eşti un adevărat copil, prinţe. De, văd eu că mă trataţi cu toţii ca şi cum aţi umbla cu o ceaşcă de porţelan… Nu-i nimic, nu-i nimic nu mă supăr. În tot cazul, am avut o conversaţie foarte nostimă; eşti cîteodată atît de copilăros, prinţe. Dar să ştii că ambiţia mea e să fiu ceva mai mult decît un Osterman; pentru a fi un al doilea Osterman, nu merită să învii din morţi… De altfel, văd că trebuie să mor cît mai repede posibil, altfel, am să… Lasă-mă! La revedere! Ei, hai, spune-mi şi dumneata cum e mai bine să mor… ca să iasă cît mai… cuviincios adică? Haide vorbeşte!

- Să treci pe lîngă noi şi să ne ierţi fericirea, spuse prinţul cu glas scăzut.

- Ha, ha, ha! Nici nu mi-am închipuit altfel! Eram sigur că vei spune ceva în genul acesta! Ei bine, dumneata… ei bine, dumneata… Ce mai!… ai o… elocinţă teribilă! Ce să zic! La revedere, la revedere!

VI

Varvara Ardalionovna nu se înşelase nici în privinţa petrecerii proiectate de Epancini, spunîndu-i fratelui sau că în seara aceea se va aduna multă lume la ei şi că va veni şi prinţesa Belokonskaia. Deşi trebuie menţionat că a vorbit despre toate aceste lucruri pe un ton mult mai aspru decît s-ar fi cuvenit. E drept că serata fusese hotărîtă în pripă şi nu fără unele frămîntări cu totul inutile pentru simplul fapt că „în casa asta totul era anapoda şi nu ca în alte case. Pricina trebuie căutată în neastîm-părul Lizavetei Prokofievna, care „se săturase de a mai bîjbîi în întunericul îndoielilor", ca şi în palpitarea plină de grijă a celor două inimi părinteşti pentru fericirea copilei lor iubite. În afară de aceasta, prinţesa Belokonskaia urma să plece peste cîteva zile şi cum Epancinii sperau ca ea să fie binevoitoare faţă de Mîşkin, prilejul trebuia folosit pentru ca prinţul să-şi facă intrarea în societate sub auspiciile acestei doamne, cărei protecţie constituia cea mai bună garanţie pentru un tînăr. În ipoteza în care această căsătorie ar putea să pară oarecum stranie, nefirească, sub ocrotirea ei totul va apărea mai puţin ciudat, îşi spuneau soţii Epancin; „lumea" îl va accepta mult mai uşor pe viitorul soţ al Aglaiei dacă va fi prezentat de influenta „bătrînă". Tocmai aici era toată buba, că părinţii fetei nu se mai simţeau în stare să răspundă la întrebarea dacă „este sau nu ceva straniu în toată povestea asta a căsătoriei Aglaiei cu prinţul Mîşkin şi în ce măsură? Sau, poate, e cît se poate de firesc?" Părerea sinceră a unor prieteni cu multă judecată şi bun-simţ ar fi fost binevenită, dat fiind, mai ales, că datorită toanelor Aglaiei, o hotărîre definitivă nu fusese luată încă. În tot cazul, mai devreme sau mai tîrziu, prinţul trebuia „arătat" sau, mai bine zis, introdus în societate, cu care nu era deloc familiarizat. Era deci vorba despre o serată intimă, unde se vor aduna cîţiva „prieteni ai casei" în număr foarte restrîns. În afară de prinţesa Belokonskaia, mai era aşteptată şi o altă doamnă, nevasta unui înalt demnitar. Dintre tineri, nu contau decît pe Evgheni Pavlovici, care trebuia s-o însoţească pe prinţesa Belokonskaia.

Despre sosirea venerabilei prinţese Mîşkin fu prevenit cu vreo trei zile înainte; de serată însă i s-a spus abia în ajunul zilei cînd trebuia să aibă loc. Bineînţeles, el observă îngrijorarea membrilor familiei şi din unele frînturi de fraze înţelese că ei se temeau pentru felul în care se va prezenta el în faţa invitaţilor; dar Epancinii îl credeau prea naiv ca să poată să-şi dea seama de motivul îngrijorării lor. Iată de

ce, văzîndu-l aşa nepăsător, toată lumea părea cuprinsă de o exasperare mută. Fapt e că prinţul nu dădea aproape nici o importanţă acestui eveniment; cu totul altceva îl preocupa: se simţea deprimat din pricina Aglaiei, care devenea din ce în ce mai capricioasă şi mai posomorită. Aflînd că era aşteptat şi Evgheni Pavlovici, prinţul se arătă foarte mulţumit, declarînd că de mult îşi dorea să-l vadă. Cuvintele lui însă avură darul să-i indispună pe toţi; Aglaia, înciudată, părăsi ostentativ odaia şi abia pe la ora unsprezece, cînd prinţul se pregătea să plece, fata se folosi de un prilej şi, petrecîndu-l pînă la ieşire, îi spuse cîteva cuvinte între pat ochi:

— Aş dori ca mîine să nu vii toată ziua la noi, ci abia seara cînd se vor aduna şi musafirii. Ştii că vom avea invitaţi?

Vorbea repezit, pe un ton voit aspru; pentru prima dată îi amintea de această „serată". Ideea că vor avea invitaţi speciali îi era şi ei nesuferită; toţi ai casei îşi dădeau perfect de bine seama de asta. Poate că s-ar fi luat la ceartă cu părinţii din această pricină dar, din mîndrie şi din pudoare, nu spuse nimic. Prinţul pricepu numaidecît că şi Aglaia se temea pentru dînsul (dar nu voia să i-o mărturisească) şi atunci îl cuprinse şi pe el un fel de spaimă.

— Da, am fost invitat şi eu, răspunse el. Era limpede că Aglaia ezita să continue.

— Aş putea vorbi serios cu dumneata măcar o dată în viaţă? se răsti ea cu ciudă la prinţ, fără să ştie de ce anume şi nemaiputîndu-se stăpîni.

— Sigur că da, te ascult bucuros, murmură prinţul. După un moment de tăcere, Aglaia reluă în silă:

— N-am vrut să mă ciondănesc cu ei pentru asta, căci în anumite împrejurări nu e chip să-i convingi. Am avut întotdeauna oroare de principiile după care se conduce uneori maman. Despre tata nici nu mai vorbesc, lui nu i se poate pretinde nimic. Maman, desigur, e o femeie cu simţire nobilă; încearcă să-i propui o mîrşăvie şi ai să vezi… Ei bine, se închină totuşi în faţa acestei… lumi caraghioase. Nu mă refer numai la Belokonskaia: e o bătrînă urîcioasă, nesuferită, cu un caracter imposibil, dar cel puţin e deşteaptă şi ştie sa-i ţină pe toţi în frîu; este poate singurul ei merit. Ce josnicie! E ridicol; am fost întotdeauna oameni de condiţie mijlocie, tot ce poate fi mai tipic acestui mediu; ce rost are atunci să te bagi numaidecît în rînd cu cei

din protipendadă? Surorile se dau în vînt după asta; se simte influenţa prinţului Ş. Iar dumneata de ce anume te-ai bucura că şi Evgheni Pavlovici are să vină?

- Ascultă, Aglaia, spuse prinţul, mi se pare că ţi-e tare teamă ca nu cumva să fac vreo boroboaţă… în faţa societăţii acesteia?

- Mie să-mi fie teamă pentru dumneata? izbucni Aglaia şi sîngele îi năvăli în obraz. De ce să-mi fie teamă… pentru dumneata, chiar dacă… chiar dacă te-ai compromite de tot? Ce mă priveşte pe mine? Şi ce-s vorbele astea, cum poţi întrebuinţa asemenea expresii? Ce înseamnă „să fac vreo boroboaţă”? E o vorbă de prost gust, o expresie banală.

- Dar de ce? e mai curînd o expresie… şcolărească.

- Ei da, şcolărească! Dar şi banală! Te pomeneşti că mîine ai de gînd să vorbeşti tot cam în felul acesta. Mai caută, cînd vei ajunge acasă, în vocabularul dumitale, cît mai multe cuvinte de-astea şcolăreşti şi să vezi ce succes răsunător o să ai! Păcat numai că te pricepi să-ţi faci intrarea onorabil; unde ai învăţat? Mă întreb însă cum ai să te descurci şi cum ai să fii în stare să ţii în mînă o ceaşcă de ceai şi s-o bei cuviincios, ştiind că ochii tuturor sînt îndreptaţi asupra dumitale?

- Cred că am să mă descurc.

- Păcat! Stîngăcia dumitale m-ar fi amuzat. Sparge cel puţin vaza aceea chinezească din salon; e un cadou de valoare; sparge-o, te rog! Mama o să-şi piardă capul şi o să izbucnească în lacrimi în faţa tuturor, aşa de mult ţine la vaza asta! Fă un gest neîndemînatic, cum ţi-e obiceiul; dă cumva cu mîna şi sparge vaza; aşază-te dinadins cît mai aproape de ea.

- Dimpotrivă, voi căuta să stau cît mai departe; îţi mulţumesc că m-ai prevenit.

- Aşadar, ţi-e teamă dinainte ca nu cumva să gesticulezi prea tare? Pun rămăşag că vei aborda şi cîteva „teme” savante, cu reflecţii grave, înălţătoare, sublime! Va fi binevenit şi… plin de bună-cuviinţă din partea dumitale!

- Cred, dimpotrivă, că ar fi o prostie… bineînţeles dacă aş face-o cu totul inoportun.

- Ascultă, o dată pentru totdeauna! nu se mai putu stăpîni Aglaia. Dacă îţi va veni cumva gustul să deschizi vorba şi să începi a fora despre pedeapsa cu moartea, despre situaţia economică a Rusiei sau că „frumuseţea va salva lumea”, ei bine, fără îndoială să mă distreze şi o să rîd cu poftă… dar… te înştiinţez dinainte: după asta, să nu te mai văd în ochi! Ai auzit! De data acea vorbesc cît se poate de serios.

Pronunţă într-adevăr cît se poate de serios această ameninţare şi chiar în glasu-i şi-n privire era ceva cu totul neobişnuit şi grav ceva ce pînă atunci prinţul nu observase niciodată la ea.

- Tare mi-e frică, după toate cîte mi le-ai spus acum, că negreşit am să mă apuc „să vorbesc” şi… poate chiar… am să sparg şi vaza aceea chinezească. Adineauri nu mă temeam de nimic, iar acum mă tem de orice. Acum, după ce mi-ai sugerat o asemenea eventualitate, neapărat am să fac o boroboaţă.

- Atunci n-ai decît să taci. Stai pe un scaun şi nu scoate o vorbă.

- Cu neputinţă! Sînt sigur că de frică am să încep să vorbesc şi tot de frică am să sparg şi vaza. Sau poate că am să alunec şi am să cad pe parchet sau altceva de felul acesta, după cum mi s-a mai întîmplat o dată; iar acum am să visez urît toată noaptea; ce ţi-a trebuit să mi le mai spui?

Aglaia îl privi cu ochi întunecaţi.

- Ştii ceva? Cel mai bun lucru ar fi să nu vin deloc; să trag la fit; mă fac bolnav şi gata! hotărî el în cele din urmă.

Aglaia bătu din picior, pălind de necaz.

- Doamne! Unde s-a mai văzut una ca asta? Să nu vină, cînd tot tămbălăul ăsta se face anume pentru el şi… ah, Dumnezeule! Ce plăcere e să ai de-a face cu un om aşa de… sucit şi greu de cap ca dumneata!

- Nu te supăra, vin, vin! se grăbi s-o liniştească prinţul, şi-ţi dau cuvîntul meu de onoare că toată seara am să tac mîlc.

- Şi bine ai să faci. Adineauri ai spus: „Am să trag la fit!” Nu-m-ţeleg de unde scoţi asemenea expresii? Ce plăcere îţi face să-mi vorbeşti în limbajul ăsta? Ca să-mi faci în necaz, desigur!

- Iartă-mă, e tot o expresie şcolărească; îţi promit să nu mai vorbesc

aşa. Pricep foarte bine că… te temi pentru mine… şi (numai te rog să nu te superi) sînt încîntat. Nu poţi să-ţi închipui acum cît îmi e de frică, şi cîtă bucurie mi-au făcut vorbele dumitale. Dar că teama aceasta, îţi jur, nu înseamnă nimic; crede-mă, Aglaia! Toate sînt fleacuri, nişte nimicuri fără importanţă. În schimb, ferirea rămîne! Îmi place mult că eşti ca un copil, un copil bun, un ooil fermecător! Ah, cît de minunată poţi fi atunci cînd vrei, Aglaia!

Tînăra fată era cît pe-aci să se supere, dar un sentiment neaşteptat îi copleşi sufletul.

- Şi nu-mi vei reproşa într-o zi… mai tîrziu… toate cuvintele mele aspre de-acum? îl întrebă ea deodată.

- Se poate? Cum poţi vorbi astfel? Şi pentru ce ai roşit? Uite, şi ochii îţi sînt din nou întunecaţi, cum îi văd mereu, de cîteva zile încoace; niciodată înainte n-aveai privirea asta, Aglaia. Ştiu din ce cauză…

- Taci, taci!

- Ba nu, e mai bine să vorbim deschis. De mult voiam să mă explic; ţi-am mai spus o dată, dar… se vede că n-a fost de ajuns, căci nu m-ai crezut. între noi doi există o fiinţă…

- Taci, taci, taci, taci! îl întrerupse Aglaia, apucîndu-l cu putere de braţ şi privindu-l îngrozită.

În momentul acela, cineva o strigă. Fericită că s-a ivit un pretext, ea plecă aproape în fugă.

Toată noaptea, Mîşkin avu febră. Starea aceasta ciudată revenea de cîtva timp cu regularitate, noapte de noapte. Acum, într-un fel de delir, un gînd îl străfulgera: dar dacă mîine va fi lovit de un acces de faţă cu invitaţii? I se mai întîmplaseră doar asemenea crize. Gîndul acesta îi dădea fiori de gheaţă; toată noaptea îi apărea ca într-o nălucire halucinantă o societate curioasă, neobişnuită, cu nişte oameni ciudaţi. Mai grav era însă faptul că se apucase să “peroreze”; ştia că nu trebuie să vorbească şi vorbea întruna, încercînd parcă să-i convingă de ceva pe cei de faţă, printre care se aflau şi Evgheni Pavlovici, şi Ippolit, părînd a fi cei mai buni prieteni.

Se trezi din somn pe la ora opt, cu o groaznică durere de cap, cu gîndurile răvăşite şi cu o învălmăşeală de senzaţii foarte ciudate.Simţea o dorinţă extraordinară şi inexplicabilă de a-l vedea imediat pe Rogojin; să-l vadă şi să stea de vorbă cu el mult, mult -

despre ce anume, nici el nu ştia; apoi, aşa din senin, i-a venit să se ducă la Ippolit. Sufletul lui era stăpînit de o nelinişte atît de mare, încît nici întîmplările din dimineaţa aceea, cu toate că au lăsat asupră-i o impresie copleşitoare, n-au putut să-l absoarbă în întregime. Una dintre aceste întîmplări fu şi vizita lui Lebedev.

Lebedev se înfiinţa destul de devreme; abia trecuse de ora nouă ceea ce nu-l împiedicase să fie deja bine afumat. Deşi de cîtva timp prinţul nu dădea nici o atenţie celor ce se petreceau în jurul său, era un lucru bătător la ochi ca să nu-i atragă atenţia şi anume că de trei zile, adică de cînd generalul Ivolghin părăsise casa lui Lebedev acesta o cam luase razna. Umbla neîngrijit, cu hainele soioase, cravata îi şedea strîmb, iar gulerul redingotei ajunsese aproape ferfeniţă. Acasă, făcea mereu tărăboi, de se auzea pînă în odaia lui Mîşkin, cu toate că o curticică despărţea cele două locuinţe; o dată, Vera veni să i se plîngă de purtarea tatălui ei.

De cum se văzu în faţa prinţului, Lebedev începu să îndruge nişte vorbe ciudate şi tare încîlcite, bătîndu-se în piept, căinîndu-se şi învinovăţindu-se…

— Am primit… am primit răsplata dreaptă a trădării şi josniciei mele… Am primit o palmă! sfîrşi el cu un ton tragic.

— O palmă? De la cine?… Şi aşa de dimineaţă?

— Aşa de dimineaţă! repetă Lebedev cu un zîmbet sarcastic. Timpul, în cazul de faţă, nu joacă nici un rol… chiar dacă e vorba de o pedeapsă fizică… eu însă am primit o palmă morală… O palmă morală şi nu una fizică!

Apoi se aşeză fără multă ceremonie pe un scaun şi începu o poveste fără noimă. Prinţul încruntă sprîncenele şi voi să se retragă, dar deodată cîteva cuvinte îl izbiră. Rămase încremenit de mirare… Domnul Lebedev povestea lucruri uimitoare…

Mai întîi, adusese vorba despre o scrisoare; auzi pronunţîndu-se numele Aglaiei Ivanovna. Pe urmă, Lebedev se apucă deodată să-i adreseze reproşuri amare prinţului, lăsînd să se înţeleagă că acesta l-a jignit profund. La început, spunea el, prinţul îl onorase cu încredere în chestiunile privitoare la un anume „personaj” („personajul” era Nastasia Filippovna); pe urmă însă îl îndepărtase şi -l alungase din faţa lui într-un mod ruşinos, ba chiar într-un chip cît se poate de jignitor atunci cînd ultima oară refuzase cu brutalitate să-i răspundă la o „întrebare nevinovată în privinţa viitoarelor

schimbări ce urmau să se producă în viaţa prinţului". Lebedev mărturisi, printre lacrimi de beţiv, „că n-a mai fost în stare să suporte situaţia asta, cu atît mai mult cu cît ştia atîtea lucruri… atîtea… şi de la Rogojin, şi de la Nastasia Filippovna, şi de la prietena Nastasiei Filippovna, şi de la Varvara Ardalionovna… şi chiar de la… Aglaia Ivanovna, închipuieşte-ţi, prin mijlocirea Verei, da, prin mijlocirea fiicei mele iubite! Unica mea fiică… de altfel, greşesc, nu unica, doar am trei. Dar cine o informa în scris pe Lizaveta Prokofievna, în cel mai mare secret? He, he! Cine îi scria ca s-o ţină la curent cu toate relaţiile ei… cu toate mişcările Nastasiei Filippovna? He, he! Cine este anonimul acesta, dacă-mi dai voie să te întreb?"

- Vrei să spui că dumneata ai fost? strigă prinţul.

- Întocmai, răspunse cu demnitate beţivanul, şi chiar azi, la opt şi jumătate, cu o jumătate de ceas înainte, adică nu, acum trei sferturi de ceas, am înştiinţat-o pe această nobilă mamă că aveam să-i comunic amănunte despre o întîmplare… importantă… I-am trimis vorbă prin fata din casă, pe la scara de serviciu, şi am fost primit de dînsa.

- Ai văzut-o acum pe Lizaveta Prokofievna? întrebă prinţul, căruia nu-i venea să-şi creadă urechilor.

— Am văzut-o adineauri şi am primit o palmă… o palmă morală. Mi-a dat scrisoarea înapoi, mi-a zvîrlit-o chiar în obraz fără s-o fi desfăcut… Iar pe mine m-a îmbrîncit afară… la figurat numai, nu la propriu… deşi, aş putea spune şi la propriu, căci n-a lipsit mult!

- Ce scrisoare ţi-a aruncat în faţă fără s-o fi desfăcut?

- Dar… he, he, he! Cum, nu ţi-am spus? Credeam că ţi-am spus. Am primit o scrisorică spre a fi transmisă…

- De la cine? Cui?

Aici, Lebedev se porni pe nişte „explicaţii" atît de lungi şi de urcate, încît era greu de tot să desprinzi vreun miez de înţeles negat. Totuşi, prinţul pricepu că în ziua aceea, dis-de-dimineaţă, o scrisoare a fost adusă de o slujnică şi înmînată Verei Lebedev ca să fie apoi transmisă la destinaţie… „La fel ca mai înainte…ca şi în celelalte daţi, adică personajului cunoscut, din partea acelei persoane… (căci uneia îi dau numele de persoană, iar celeilalt numai de personaj, ceea ce e mai umilitor şi subliniază deosebirea dintre o domnişoară inocentă, onorabilă şi cinstită, fiică de general şi… o damă cu

camelii); prin urmare, scrisoarea a fost scrisă de persoana al cărei nume începe cu A…"

- Cum e posibil una ca asta? I-a scris ea Nastasiei Filippovna? Ce absurditate! strigă prinţul.

- Au mai fost, au mai fost trimise şi alte scrisori; şi dacă nu direct ei, apăi lui Rogojin, ceea ce la drept vorbind, tot un drac îi… Ba una a fost chiar şi pentru domnul Terentiev, din partea persoanei al cărei nume începe cu A., continuă Lebedev, clipind din ochi cu un zîmbet şiret.

Văzînd că întreruperile îl încurcau pe Lebedev şi îl făceau să-şi piardă şirul povestirii, prinţul tăcu, ca să-l lase să spună cum ştia el. Totuşi, un punct rămînea nelămurit: prin cine se transmitea această corespondenţă, prin Lebedev sau prin Vera? Dacă el însuşi asigura că „ori lui Rogojin, ori Nastasiei Filippovna, e tot un drac, era de presupus că scrisorile acestea, în cazul cînd existau, nu treceau deloc prin mîinile lui. Atunci prin ce întîmplare scrisoarea cu pricina se găsea acum în stăpînirea sa, misterul acesta rămase nedezlegat; ipoteza cea mai plauzibilă ar fi fost că Lebedev a sustras-o, într-un fel sau într-altul, de la fiică-sa… şi, făcîndu-şi anumite socoteli, numai de el ştiute, i-o dusese Lizavetei Prokofievna. La această concluzie a ajuns în cele din urmă Mîşkin.

- Eşti nebun! strigă el, cuprins de o tulburare extremă.

- Deloc, preastimate prinţ, răspunse înţepat Lebedev. În adevăr, voiam mai întîi să-ţi dau scrisoarea asta chiar dumitale în mînă, ca să-ţi fac un serviciu… dar m-am gîndit că-i mai bine să fac un serviciu dincolo şi să aduc la cunoştinţa unei nobile mame… căci o înştiinţasem şi altă dată printr-o scrisoare anonimă; şi cînd i-am scris adineauri un bileţel ca s-o rog să mă primească, la opt şi douăzeci, tot aşa m-am iscălit: „corespondentul dumneavoastră misterios". M-a primit imediat, aş spune chiar cu o grabă deosebită, pe uşa din dos.

- Şi?

- Urmarea o cunoşti; ca să spun aşa, cît pe ce să mă stîlcească în bătaie; mult n-a lipsit. Şi mi-a aruncat scrisoarea în nas. La drept vorbind, ar fi vrut s-o păstreze, am băgat de seamă, dar s-a răzgîndit şi mi-a zvîrlit-o cu dispreţ: „Dacă tocmai pe tine te-au găsit potrivit să le transmiţi scrisorile, fă bine şi transmite-le…". S-a simţit chiar jignită. Cu siguranţă că s-a simţit jignită, dacă nu s-a ferit să rostească asemenea vorbe în faţa mea. E iute, iute din fire!

- Şi unde-i acum scrisoarea?

- E încă la mine; iat-o.

Şi Lebedev îi înmînă prinţului biletul Aglaiei către Gavrila Ardalionovici pe care acesta, două ceasuri mai tîrziu, avea să i-l arate triumfător surorii sale.

- În nici un caz scrisoarea aceasta nu poate să rămînă la dumneata.

- Păi, ţi-am adus-o! Uite, ţi-o încredinţez, se înfierbîntâ Lebedev. Acum sînt din nou al dumitale; îţi aparţin trup şi suflet; sluga dumitale preasupusă, după o necredinţă trecătoare! Tăiaţi capul, cruţaţi-mi însă barba, cum a spus Thornas Morus în Englitera şi în Marea Britanie Mea culpa, mea culpa, cum zice papa romană… adică papa de la Roma, iar eu îi spun „papa romană”.

- Scrisoarea asta trebuie trimisă numaidecît la destinaţie; voi avea eu grijă să ajungă cît mai repede.

- Dar n-ar fi oare mai bine, preadelicate prinţ, n-ar fi mai bine… ca să zic aşa, s-o…

Lebedev făcu o mutră spăşită şi începu să se foiască pe scaun ca împuns de un ac; clipea şiret din ochi, făcînd nişte mişcări ciudate cu mîinile…

- Ce vrei să spui? se răsti ameninţător prinţul.

- N-ar trebui s-o deschidem mai întîi? şopti Lebedev cu un aer de complicitate slugarnică.

Prinţul sări în picioare; indignarea lui era aşa de mare, încît, în primul moment, Lebedev vru s-o ia la sănătoasa; dar, ajuns la uşă, se opri, aşteptînd să vadă dacă, după această explozie prea violentă nu va urma şi iertarea.

— Vai, Lebedev! Cum se poate, cum se poate să ajungi într-un asemenea hal de decădere! exclamă prinţul cu amărăciune.

Lebedev se lumină la faţă.

— Sînt un nemernic, un ticălos! strigă el cu lacrimi în ochi, lovindu-se în piept.

— Dar e o mîrşăvie!

— Întocmai, o mîrşăvie, ăsta-i cuvîntul!

— Şi de unde ai luat obiceiul acesta aşa de… ciudat? Eşti, eşti.. pur şi simplu o iscoadă, un spion! Pentru ce ai ticluit scrisoarea anonimă şi ai neliniştit o femeie aşa de nobilă la suflet şi atît de bună? Şi de ce Aglaia Ivanovna n-ar avea dreptul să scrie cui îi place? Te-ai dus azi acolo să te plîngi de ceva, să ascunzi pe cineva? Ce rost avea? Ce sperai să cîştigi? Ce te-a îndemnat să faci asta?

— Numai dintr-o simplă şi nevinovată curiozitate… şi… dintr-o nobilă pornire de a fi de folos! se bîlbîi Lebedev. Dar acum sînt în întregime al dumitale! Chiar dacă m-ai spînzura!

— În halul ăsta te-ai prezentat în faţa Lizavetei Prokofievna? întrebă prinţul plin de dezgust.

— Nu… eram ceva mai bine… şi chiar mai prezentabil… numai după umilirea aceea am ajuns… aşa.

— Bine, bine, pleacă acum.

A trebuit să reînnoiască însă invitaţia aceasta de mai multe ori, ca vizitatorul să se decidă în cele din urmă să-i dea ascultare. După ce a deschis uşa, Lebedev se întoarse în vîrful picioarelor pînă în mijlocul odăii şi repetă gesturile-i misterioase, ca să arate cum se deschide o scrisoare, dar să mai dea asemenea sfaturi cu glas tare nu mai îndrăzni; apoi dispăru cu un zîmbet blînd şi împăcat.

Din schimbul acesta de cuvinte, foarte penibil pentru prinţ, reieşea un fapt de importanţă esenţială: Aglaia era foarte îngrijorată, foarte nedecisă, ceva nelămurit o chinuia („gelozia”, îşi spuse prinţul). Mai reieşea că oameni răuvoitori o alarmaseră şi era ciuda că le acordase atîta încredere. Fără îndoială că acest căpşor lipsit de experienţă, jar zvăpăiat şi mîndru, îşi făcuse oarecare planuri, poate chiar… năstruşnice de tot. Prinţul era înspăimîntat şi nu ştia să facă. Simţea că trebuie să întreprindă ceva, ca să preîntîmpine ceva rău. Se mai uită o dată la adresa plicului închis; o, în această privinţă putea să fie liniştit; altceva îl îngrijora în scrisoarea asta; n-avea încredere în Gavrila Ardalionovici. Şi totuşi se hotărî să-i ducă personal această scrisoare; plecă de-acasă cu intenţia asta, dar pe drum îşi schimbă gîndul. Parcă înadins, în momentul cînd trebuia să ajungă la casa lui Ptiţîn, întîmplarea i-l scoase în cale pe Kolea; îl rugă pe băiat să-i transmită fratelui său scrisoarea, ca şi cum i-ar fi fost înmînată direct de Aglaia Ivanovna. Kolea nu ceru nici o lămurire şi-şi făcu datoria în aşa fel, încît Ganea nici nu bănui că scrisoarea trecuse prin atîtea

mîini înainte de a-i fi parvenit, întorcîndu-se la vilă, prinţul o chemă pe Vera Lukianovna şi-i spuse cum stau lucrurile, ca s-o liniştească, întrucît, pînă atunci, ea căutase mereu biletul Aglaiei, vărsînd şiroaie de lacrimi. Tînăra fată se îngrozi, auzind că scrisoarea aceasta i-a fost sustrasă chiar de tatăl ei. (Mîşkin află de la dînsa mai pe urmă că în repetate rînduri ea făcuse în secret pe intermediara între Rogojin şi Aglaia Ivanovna; nici prin cap nu i-a trecut că la mijloc putea să fie ceva dăunător intereselor prinţului…)

Toate acestea îl tulburară pe Mîşkin într-atît, încît două ore mai tîrziu, cînd sosi bileţelul lui Kolea prin care îl anunţa de boala tatălui său, abia se dumeri despre ce era vorba. Totuşi, smulgîndu-l din frămîntările lui, evenimentul avu darul să-l redreseze oarecum. Îşi petrecu aproape toată ziua la Nina Aleksandrovna (unde, bineînțeles, fu transportat bolnavul). Prezenţa lui n-a fost de prea mare ajutor, dar sînt oameni pe care doreşti să-i ai lîngă tine în anumite momente grele. Zguduit, Kolea plîngea în hohote disperate, ceea ce nu-l împiedica să fie mereu gata de ajutor; alergă după doctor şi găsi trei deodată, făcu naveta la farmacie, la bărbier. Într-un tîrziu,generalul îşi reveni puţin, dar nu-şi recapătă cunoştinţa;după spusele doctorilor, „pacientul era într-o stare foarte gravă”. Varia şi Nina Aleksandrovna nu părăseau căpătîiul bolnavului; Ganea era îngîndurat şi agitat, dar evita să se ducă la patul tatălui său, să-l vadă. Îşi frîngea mîinile şi în vorbe fără şir lăsa să-i scape ceva cam de felul acesta: „O asemenea nenorocire, şi într-un astfel de moment!” Mîşkin a înţeles la ce făcea el aluzie. Ippolit se şi mutase, probabil de la ei, căci prinţul nu-l mai zări acolo. Spre seară veni în fugă şi Lebedev, care după „explicaţiile” de dimineaţă se culcase şi dormise buştean toată ziua. Îi trecuse mahmureala beţiei şi plîngea cu lacrimi fierbinţi, ca şi cum bolnavul ar fi fost propriul său frate; se învinovăţea cu glas tare, îşi făcea mustrări fără să precizeze pentru ce anume, repetîndu-i mereu Ninei Aleksandrovna că „el”, numai el, era cauza, şi nimeni altcineva decît el… că o făcuse numai dintr-o simplă curiozitate… şi că „răposatul” era un om genial. (Nu se ştie de ce Lebedev se încăpăţîna să-l îngroape de viu pe general.) Stăruia mai ales asupra genialităţii lui Ardalion Aleksandrovici, ca şi cum, în cazul de faţă, acest lucru putea fi de vreun folos. Văzînd lacrimile sincere ale lui Lebedev, Nina Aleksandrovna îi spuse cu blîndeţe: „Ei, lasă, nu trebuie, nu mai plînge. Dumnezeu să te ierte!” Cuvintele acestea şi tonul cu care au fost rostite avură un efect miraculos asupra lui Lebedev. Toată seara s-a ţinut scai de Nina Aleksandrovna (şi în zilele următoare, pînă la moartea generalului, aproape că n-a părăsit familia îndurerată). În timpul zilei, Lizaveta Prokofievna trimise de două ori să afle veşti despre mersul bolii.

Seara, la ora nouă, cînd prinţul îşi făcu apariţia în salonul Epancinilor, după ce invitaţii se adunaseră, stăpîna casei se grăbi să-l întrebe de starea bolnavului; îi puse o sumedenie de întrebări şi-l ascultă cu interes. Prinţesa Belokonskaia, arătîndu-şi dorinţa de a şti cine erau „bolnavul şi această Nina Aleksandrovna” de care se pomenea mereu, generăleasa îi răspunse cu un ton plin de gravitate şi cu multă simpatie, ceea ce-l impresionă plăcut pe prinţ. După cele spuse mai tîrziu de surorile Aglaiei, el însuşi, întreţinîndu-se cu Lizaveta Prokofievna, a vorbit „minunat, cu modestie, dar cu demnitate; fără fraze şi gesturi inutile, intrase şi se prezentase admirabil; ţinuta lui nu lăsase nimic de dorit”, şi nu numai că „n-a alunecat pe parchetul lustruit”, cum se temuse în ajun, dar a făcut cea mai bună impresie asupra celor prezenţi. Cît despre dînsul, după ce se aşeză şi-şi plimbă ochii împrejur, dîndu-şi numaidecît seama că toată adunarea asta n-avea nimic comun nici cu fantomele cu care-l speriase Aglaia în ajun, nici cu coşmarurile din noaptea trecută. Pentru prima dată în viaţă, vedea un colţişor din ceea ce poartă numele înfricoşător de „societatea leasă”. De multă vreme, mînat de anumite consideraţii şi intenţii, avea o dorinţă vie să pătrundă în cercul acesta vrăjit, avînd totodată curiozitatea să-şi verifice prima impresie. Această primă impresie a fost excelentă. Avu într-adevăr senzaţia că toţi oamenii aceştia erau născuţi ca să convieţuiască; şi că, de fapt, la Epancini nu era o „serată” în sensul monden al cuvîntului, ci doar aşa se adunaseră nişte „prieteni intimi” ai casei; i se păru chiar în momentul acela că el însuşi era de multă vreme prietenul devotat şi tovarăşul lor de idei şi că acum îi regăseşte după o scurtă despărţire. Rămase vrăjit de farmecul manierelor frumoase, de sinceritatea şi simplitatea comportării. Nici prin gînd nu i-ar fi trecut că această naturaleţe şi distincţie, această mînuire a discuţiei fine şi spirituale, această înaltă demnitate personală nu erau, poate, decît o admirabilă şlefuire artistică. În ciuda înfăţişării lor impozante, majoritatea musafirilor erau oameni destul de găunoşi care, de altfel, în îngîmfarea lor nu-şi dădeau seama nici ei cît de aparente şi superficiale erau cele mai multe dintre calităţile lor, pentru care, de fapt, nu prea aveau cine ştie ce merit, deoarece toată poleiala aceasta o moşteniseră automat din tată în fiu. Farmecul primei impresii era atit de puternic, încît… prinţul nici nu bănui măcar substratul cel adevărat. Îl vedea, de pildă, pe acel bătrîn, mare demnitar, care ca vîrstă ar fi putut să-i fie bunic, întrerupîndu-se în mijlocul unei conversaţii, ca să-l asculte pe el, aşa de tînăr, atît de lipsit de experienţă, şi nu numai că-l asculta, dar îi şi aprecia în mod vădit părerea, atît de amabil şi de binevoitor se arăta faţă de el; totuşi, nu se cunoşteau, se vedeau doar pentru prima oară. Poate că tocmai

easta politeţe rafinată producea o impresie atît de puternică asupra firii impresionabile a prinţului. Sau poate că venise la serata aceasta cu o idee preconcepută, într-o stare de spirit prea optimistă, predispus pentru o asemenea impresie, aşteptîndu-se să găsească o ambianţă plăcută.

Şi totuşi, aceşti invitaţi, „prieteni de-ai casei" şi totodată prieteni între ei, erau departe de a fi aşa cum şi-i închipuia prinţul. Erau acolo oameni care pentru nimic în lume n-ar fi consimţit să-i considere pe Epancini drept egalii lor. Erau şi dintre aceia care se urau şi se dispreţuiau în toată puterea cuvîntului; bătrîna Belokonskaia o „dispreţuise" toată viaţa ei pe nevasta „înaltului demnitar", iar aceasta, la rîndul ei, era departe de a o stima pe Lizaveta Prokofievna. Înaltul demnitar, bărbatul acestei femei, care îi protejase pe Epancini încă din tinereţe şi care, în momentul acesta, ocupa la ei locul de onoare, era un personaj atît de important în ochii lui Ivan Feodorovici, încît protejatul era copleşit în prezenţa lui de teamă şi de veneraţie; generalul s-ar fi dispreţuit în adîncul sufletului, dacă, un singur moment, s-ar fi crezut egalul lui şi n-ar fi văzut în el un Jupiter olimpian. Erau aici şi cîţiva musafiri care nu se mai întîlniseră de ani de zile şi nu simţeau unii pentru alţii decît indiferenţă, dacă nu chiar antipatie; totuşi, regăsindu-se la această reuniune, discutau cu prietenie şi căldură, ca şi cum s-ar fi despărţit de ieri, de alaltăieri. De altfel, societatea nu era prea numeroasă. În afară de prinţesa Belokonskaia, de „bătrînul demnitar" şi nevasta lui, se mai afla aici un general, personaj cu adevărat foarte important, baron sau conte, cu nume nemţesc. Tăcut şi rezervat, acesta avea reputaţia de a fi extrem de versat în chestiunile politicii de stat, aproape un erudit. Era unul dintre acei dregători olimpieni care cunosc totul, „în afară doar de nevoile Rusiei"; care la cinci ani o dată emite cîte o maximă, „admirabilă prin adîncimea ei", încît ajunge să aibă o largă circulaţie în cercurile sus-puse; care, după o slujbă îndelungată (chiar surprinzător de îndelungată), moare copleşit de onoruri şi de bogăţii, cu toate că n-a făcut vreodată ceva de seamă, ba chiar a fost un duşman înveterat al faptelor meritorii. În ierarhia birocratică, generalul acesta era şeful imediat al lui Ivan Feodorovici, care, dintr-un îndemn al inimii sale pline de recunoştinţă şi chiar dintr-un fel de orgoliu, îi plăcea să-l considere binefăcătorul său, deşi personajul de vază nu se considera deloc binefăcător lui Epancin; era întotdeauna foarte rezervat faţă de subalternul său şi cu toate că profita cu multă plăcere de serviciile lui personale, l-ar fi schimbat oricînd cu alt slujbaş, dacă niscaiva considerente,chiar si de ordin secundar, i-ar fi cerut această înlocuire. Se mai afla printre invitaţii cei mai distinşi şi un domn în

vîrstă,care era - pe nedrept, fireşte - socotit un fel de rubedenie de-a Lizavetei Prokofievna. Bogat, de familie bună, ocupînd un rang înalt şi bucurîndu-se de o sănătate robustă, domnul acesta energic şi vorbăreţ trecea drept un nemulţumit (de altfel, în sensul cel mai inofensiv al cuvîntului); ba se mai spunea că vorbele lui erau ades pline de fiere (ceea ce însă nu-l făcea mai puţin plăcut); avea maniere şi gusturi de aristocrat englez (de pildă, în ceea ce priveşte roastbeef-ul în sînge, caii, lacheii etc). Se întreţinea mai mult cu „înaltul demnitar", care era unul dintre cei mai buni prieteni ai lui. Undeva în subconştientul ei, Lizaveta Prokofievna nutrea în privinţa acestui domn în vîrstă (destul de uşuratic şi cam crai de felul lui), anumite speranţe nemărturisite: ce-ar fi dacă, într-o bună zi, ar ferici-o pe Aleksandra, cerîndu-i mîna.

Aceştia erau oaspeţii cei mai de seamă; după aceea venea o categorie de invitaţi mai tineri, despre care nu s-ar putea spune că nu sclipeau şi ei prin calităţi remarcabile. în afară de prinţul Ş. şi de Evgheni Pavlovici, mai era şi seducătorul prinţ N., care altădată făcuse vîlvă în toată Europa cu isprăvile lui galante. Acum era un om de vreo patruzeci şi cinci de ani, dar chipeş încă şi prezentabil, fiind şi un iscusit povestitor; era bogat, cu toate că după obiceiul tagmei sale îşi risipise o mare parte din avere prin străinătăţi. în sfirşit, mai era şi o a treia categorie de invitaţi, ce se compunea din oameni care, la drept vorbind, nu aparţineau elitei, dar care, ca şi gazda lor, puteau fi întîlniţi deseori în saloanele cele mai reputate. Soţii Epancin, printr-o intuiţie susţinută de o considerabilă doză de bun-simţ, în rarele ocazii cînd dădeau cîte o serată, obişnuiau să amestece înalta societate cu persoane de provenienţă mai modestă reprezentaţi mai de seamă ai „păturii mijlocii", fapt ce le atrăsese lauda de-a lungul şi de-a latul, pentru că dovedeau prin asta mult tact, arătînd că-şi cunosc nasului; şi Epancinii erau mîndri de aceste aprecieri. Printre

alţi reprezentanţi ai păturii mijlocii se afla în seara aceea şi un colonel de geniu, om aşezat şi prieten bun cu prinţul Ş., cel care-l introdusese de altfel la Epancini. Era reţinut la vorbă şi purta la arătătorul mîinii drepte un inel masiv, pe care îl primise probabil în semn de înaltă distincţie. Mai era printre invitaţi şi un literat care cu toată originea lui germană, cultiva poezia rusă şi mai avea pe deasupra şi maniere alese, aşa încît putea fi primit fără nici o primejdie în societatea bună. Era un om de vreo treizeci şi opt de ani, frumos la înfăţişare, deşi cam antipatic, şi avînd întotdeauna o ţinută corectă. Burghez de origine, făcea parte totuşi dintr-o familie destul de respectabilă; ştia să profite perfect de orice ocazie favorabilă şi să se menţină în graţiile marilor personalităţi. Cîndva tradusese în

ruseşte o operă remarcabilă a unui mare poet german şi, mai cu seamă, ştiuse cui să dedice, în versuri, traducerea sa; se pricepea să tragă folos din pretinsele lui relaţii de prietenie cu un celebru poet rus decedat (există o întreagă categorie de scriitori cărora le place să se laude cu prietenia vreunei mari personalităţi din domeniul literelor, mai ales cînd aceasta nu mai poate fi de faţă, ca să-i dezmintă) şi fusese introdus la Epancini cu puţin timp în înainte de către nevasta „înaltului demnitar". Doamna aceasta trecea drept o protectoare a oamenilor de ştiinţă şi de litere; fapt e că datorită ei obţinuseră pensii vreo doi scriitori prin intermediul unui personaj marcant care nu-i refuza nimic. Era şi ea influentă în felul ei. În vîrstă de patruzeci şi cinci de ani (vasăzică mult prea tînără faţă de hodorogul ei de bărbat), fusese foarte frumoasă în tinereţe şi chiar acum, printr-o meteahnă proprie femeilor de patruzeci şi cinci de ani, purta toalete cam extravagante. Nu era nici prea inteligentă, nici prea cultă şi, deşi cunoştinţele ei în domeniul literaturii erau destul de îndoielnice, avea un fel de manie de a-i proteja pe scriitori, după cum avea mania de a se îmbrăca luxos. (se dedicau multe lucrări şi traduceri; doi-trei scriitori publicaseră, cu asentimentul ei, versuri ce i-au fost anume dedicate, precum şi scrisori - tratînd probleme extrem de importante… Iată, aşadar, societatea pe care prinţul Mîşkin o luase drept aur curat, de esenţa cea mai pura. De altfel, printr-o coincidenţă curioasă, toţi oamenii aceştia erau în seara aceea foarte bine dispuşi şi mulţumiţi de ei înşişi. Toţi pînă la ultimul ştiau că prin prezenţa lor fac o mare cinste Epancinilor. Dar prinţul nu bănuia aceste subtilităţi. De pildă, un singur lucru care nu-l bănuia era că Epancinii, în momentul cînd luaseră hotărîrea gravă de a-şi căpătui fiica, n-ar fi îndrăznit să nu-l arate pe el, prinţul Lev Nikolaevici, marelui demnitar, protectorul familiei. Cît despre acesta din urmă, ar fi văzut cu o totală indiferenţă cea mai înspăimîntătoare nenorocire abătîndu-se asupra Epancinilor, dar s-ar fi formalizat cu siguranţă dacă ei şi-ar fi logodit fiica fără să-l consulte în prealabil. Prinţul N., omul acesta încîntător, atît de spiritual şi de manierat, era ferm convins că străluceşte asemenea unui luceafăr în salonul Epancinilor. Îi socotea mai prejos decît dînsul şi tocmai gîndul acesta nobil şi generos îl făcea să-i trateze cu atîta prietenoasă familiaritate pe aceşti Epancini. Ştia foarte bine că la serata aceasta trebuia numaidecît să povestească ceva ca să epateze societatea şi se pregătea s-o facă în modul cel mai inspirat. Şi într-adevăr, după ce îi ascultă snoavele, prinţul Lev Nikolaevici trebui să recunoască imediat că nu mai auzise ceva asemănător, într-atîta apăreau de spirituale, vesele şi de o naivitate aproape înduioşătoare în gura unui donjuan ca prinţul N. Şi dacă ar fi ştiut eroul nostru cît era de

veche şi de răsuflată povestea pe care o ascultase cu atîta încîntare! Era o istorioară anostă, auzită de zeci de ori în toate saloanele şi care doar la bieţii Epancini mai putea fi servită ca ceva inedit. Pînă şi poetul neamţ, cu toată ţinuta lui modestă şi plicticoasă, credea că prin prezenţa lui face o deosebită cinste stăpînilor casei. Din păcate, prinţul era departe de a observa şi reversul medaliei, scăpîndu-i toate dedesubturile acestea. Şi tocmai primejdia unei asemenea impresii Aglaia n-o prevăzuse. Cît despre tînăra fată, era mai frumoasă ca niciodată în seara aceea. Fără să fie prea pretenţios îmbrăcate, cele trei domnişoare Epancin purtau toalete elegante şi aveau pieptănături originale. Stînd lîngă Evgheni Pavlovici, Aglaia vorbea şi glumea tot timpul extrem de prietenos cu el. Radomski avea o ţinută puţin mai sobră, mai rezervată ca de obicei; poate prezenţa atîtor persoane de vază i-o impunea. De altfel, cu toată tinereţea lui, începuse de mult timp să frecventeze cercurile înalte ale societăţii şi se găsea deci în elementul său. Venise în seara aceea la Epancini cu crep negru la pălărie, ceea ce-i atrăsese aprobarea prinţesei Belokonskaia; alt nepot, în asemenea împrejurări, poate nu şi-ar fi pus doliu, la moartea unui astfel de unchi. Lizaveta Prokofievna îl lăudă şi ea pentru acest gest; în general însă părea foarte îngrijată. Prinţul observă că Aglaia îl privi de două ori cu atenţie şi i se păru că era mulţumită de el. Încetul cu încetul îl cuprinse un fel de extaz şi se simţi foarte fericit. Toate temerile şi gîndurile „fanteziste” pe care le avusese după conversaţia lui cu Lebedev îi apăreau acum ca un vis absurd şi ridicol! (De altfel şi în timpul zilei, fără să şi-o fi mărturisit, cea mai mare dorinţă a lui a fost să nu creadă într-un asemenea vis!) Vorbea puţin şi numai cînd era întrebat; în cele din urmă se cufundă în tăcere, stătea locului liniştit şi tot asculta, lăsîndu-se în voia unui sentiment de nemărginită încîntare. Pe nesimţite, în starea aceasta de euforie care îl cuprinse, simţi impulsul crescînd al unei inspiraţii năvalnice, ce nu aştepta decît prilejul să izbucnească. Şi totuşi, dacă începu să vorbească, a fost cu totul din întîmplare, numai datorită coincidenţei ciudate de a fi trebuit să răspundă unei întrebări ce-i fusese adresată şi, după cum se pare, fără nici un gînd ascuns…

VII

În timp ce, radios, o admira pe Aglaia, care tocmai întreţinea o conversaţie veselă cu prinţul N. şi cu Evgheni Pavlovici, prinţul Mîşkin auzi venind din alt colţ glasul boierului angloman, care, povestindu-i ceva cu multă însufleţire „înaltului demnitar”, pronunţa deodată numele lui Nikolai Andreevici Pavlişcev. Se întoarse repede înspre ei şi ascultă cu mare interes.

Era vorba de rînduielile actuale şi de dezordinile ce avuseseră loc pe uncie moşii din gubernia V. Povestirea anglomanului avea probabil mare haz, căci, la urmă, bătrînelul începu să rîdă de răbufnirea înveninată a interlocutorului său. Cu un ton morocănos,pronunţînd dispreţuitor vorbele, acesta povestea că, deşi n-avea absolută nevoie de bani, s-a văzut silit din pricina rînduielilor să-şi vîndă cu jumătate de preţ un domeniu admirabil pe care-l poseda în acea gubernie; în acelaşi timp a fost nevoit să păstreze altul, părăginit, care-i aducea numai pagube, şi unde mai pui că fiind ipotecat trebuia să plătească şi bani pe deasupra. „Spre a evita noi neplăceri şi procese litigioase pentru moşia pe care am moştenit-o de la Pavlişcev, a trebuit să renunţ la ea. Încă una sau două moşteniri de acestea şi sînt ruinat. Totuşi aveam acolo trei mii de deseatine de pămînt admirabil!”

Observînd interesul deosebit cu care prinţul asculta conversaţia celor doi, Ivan Feodorovici se apropie deodată de el.

- Uite… îi spuse generalul încet, Ivan Petrovici este o rudă de-a răposatului Nikolai Andreevici Pavlişcev… căutai neamuri de-ale lui, mi se pare.

Pînă atunci, Epancin făcuse onorurile casei, întreţinîndu-se cu superiorul său ierarhic, ceea ce nu l-a împiedicat să observe că Lev Nikolaevici stătea oarecum stingher, izolat de toţi, şi lucrul acesta începu să-l nelinişte ască. Voia să-i ofere prilej de discuţie şi prinţului, să-l atragă şi pe el într-o oarecare măsură în conversaţie şi astfel să-l mai prezinte o dată şi să-l recomande atenţiei „persoanelor de vază”.

— Lev Nikolaici, după moartea părinţilor săi, a fost crescut de Nikolai Andreici Pavlişcev, spuse el, întîlnind privirea lui Ivan Petrovici.

- Sînt în-cîn-tat, observă acesta cu un glas tărăgănat, şi chiar îmi amintesc foarte bine… Adineauri, cînd Ivan Feodorovici a făcut prezentările, te-am recunoscut imediat, cu toate că nu te-am mai văzut de cînd aveai zece sau unsprezece ani. Dar nu te-ai schimbat mult. Chipul dumitale a păstrat ceva…

— M-aţi văzut cînd eram copil? întrebă prinţul extrem de mirat.

- Ah, e mult de-atunci, reluă Ivan Petrovici, la Zlatoverhovo, unde locuiai la nişte verişoare ale mele. Altădată mergeam destul des la Zlatoverhovo. Nu-ţi mai aduci aminte de mine? Se prea poate să mă fi uitat… Pe atunci… sufereai de o boală ciudată dată… într-un rînd am fost chiar surprins văzîndu-te…

— Nu-mi aduc aminte de nimic! spuse cu vioiciune prinţul.

Urmară cîteva evocări din trecut şi amănunte mai precise care lvan Petrovici le dădu cu un ton calm şi binevoitor, în timp Mîşkin era pradă unei emoţii neobişnuite; reieşi că cele două boieroaice, fete bătrîne, rude de-ale răposatului Pavlişcev, care lo-cuiau la moşia lui din Zlatoverhovo, erau în acelaşi timp verişoare cu lvan Petrovici. Nu ştia nici el mai mult decît alţii motivul care l-a determinat pe Pavlişcev să se ocupe de micul prinţ, fiul său adoptiv. „N-am avut pe atunci curiozitatea să cercetez asta”, spuse lvan Petrovici; în tot cazul, el dădea dovadă de o memorie excelentă, căci îşi aminti cum cea mai mare dintre verişoare, Marfa Nikitişna, se purta prea aspru cu copilul care-i fusese încredinţat, „într-aşa fel, încît o dată m-am certat cu ea din pricina dumitale; i-am reproşat sistemul ei de educaţie; să aplici bătaia unui copil bolnav, cred că eşti de acord şi dumneata că… e prea din cale-afară…” şi cum, dimpotrivă, cea mai mică, Natalia Nikitişna, îl trata cu blîndeţe pe sărmanul băieţel… „Acum locuiesc amîndouă, adăugă el (nu ştiu numai dacă mai trăiesc), în gubernia V., unde Pavlişcev le-a înzestrat cu o moşioară destul de rentabilă. Marfa Nikitişna se spune că intenţiona să se călugărească; de altfel, nu afirm asta cu certitudine; se prea poate să o confund cu alta… da, cu văduva unui medic, despre care mi s-a spus mai deunăzi…”

Prinţul Mîskin ascultă toate astea cu ochii licărind de bucurie şi înduioşare. Cu o căldură extraordinară declară, la rîndu-i, că nu-şi va ierta niciodată faptul de a nu fi găsit timp, în cele şase luni cît călătorise prin provinciile din centrul Rusiei, să le facă o vizită fostelor sale educatoare din copilărie; în fiecare zi îşi propunea să se ducă să le vadă, şi împrejurări neprielnice îl făceau întotdeauna să

uite ceea ce hotărîse, dar că acum îşi dă cuvîntul să se ducă negreşit în gubernia V. „Aşadar, o cunoaşteţi pe Natalia Nikitişna? Ce suflet cald şi mărinimos, e o sfîntă! De altfel, şi Marfa Nikitişna -iertaţi-mă, dar cred că vă înşelaţi în privinţa Marfei Nikitişna! Era severă, dar… cum să nu-şi piardă răbdarea cu un idiot, cum eram pe atunci? (Hi, hi!) Căci pe atunci eram complet idiot, poate n-o să mă credeţi!(Ha, ha!) De altfel… de altfel m-aţi văzut în timpul acela, şi cum se face că nu-mi amintesc de dumneavoastră? Spuneţi-mi, vă rog! Aşadar… Ah, Dumnezeule, e posibil ca într-adevăr să fiţi rudă cu Nikolai Andreici Pavlişcev?

- Te a-si-gur, zîmbi lvan Petrovici, cercetîndu-l cu luare-aminte pe prinţ.

- Iertaţi-mă; dacă am întrebat asta, nu-i din pricină că m-aş… îndoi… căci… se poate să te îndoieşti de asta? (He, he!) Nu, nu, bineînţeles! (He, he!) Dar mi-a venit să spun doar aşa, pentru că răposatul Nikolai Andreici Pavlişcev era un om admirabil, minunat! Un om foarte mărinimos, vă asigur!

Prinţul nu că se sufoca, ci „se îneca de preaplinul inimii sale generoase”, cum îl caracterizase a doua zi dimineaţă Adelaida, vorbind cu logodnicul ei, prinţul Ş.

- O, Dumnezeule! observă rîzînd lvan Petrovici, şi pentru ce, mă rog, n-aş putea fi rudă chiar cu un om foarte mărinimos?

- Ah, Doamne! Am… iar am spus o prostie! vru s-o dreagă prinţul fîstîcindu-se şi din ce în ce mai grăbit şi mai înflăcărat. Dar… aşa şi trebuie să fie, pentru că cu… eu, de altfel, nu-i vorba de asta! Ş-apoi, ce importanţă au cuvintele mele în momentul acesta, ce importanţă are persoana mea pe lîngă asemenea interese, pe lîngă interese atît de mari! Şi, în comparaţie cu un om atît de mărinimos, căci, în adevăr, era un om extraordinar de mărinimos, nu-i aşa?

Prinţul tremura din tot trupul. Pentru ce se emoţionase pînă intr-atît, de ce se înduioşase şi căzuse cu totul din senin într-o exaltare ce nu avea nici o contingenţă cu obiectul discuţiei - era greu de explicat. Cert este însă că simţea revărsîndu-se din inima lui o recunoştinţă arzătoare pentru ceva şi faţă de cineva, poate chiar faţă de lvan Petrovici sau chiar şi faţă de toţi oaspeţii luaţi aolaltă. Se simţea prea fericit, într-o stare de „beatitudine supremă”. Surprins, lvan Petrovici îl privi cu mai multă atenţie; “înaltul demnitar” îl observă şi el cu o extremă curiozitate; prinţesa Belokonskaia îşi aţinti asupra

lui o privire mînioasă şi-şi strînse buzele. Prinţul N., Evgheni Pavlovici, prinţul Ş., domnişoarele toţii întrerupseră conversaţia pentru a-l asculta. Aglaia părea alarmată, iar pe Lizaveta Prokofievna o cuprinsese pur şi simplu frica. Ciudate firi aveau totuşi doamnele acestea, mama şi cele trei fiice, chiar ele ajunseseră la concluzia că cea mai bună atitudine pentr prinţ ar fi să tacă toată seara, şi totuşi, cum l-au văzut singur, izolat într-un colţ şi pe deplin satisfăcut de rolul său de om neobservat neliniştea le cuprinsese. Aleksandra era cît pe ce să-l scoată chiar din colţul lui şi să-l antreneze în cercul lor, adică în compania prinţului N. şi a prinţesei Belokonskaia. Şi uite că acum, cînd Mîşkin se angaja în discuţie, neliniş- tea lor creştea din ce în ce.

— Ai dreptate, era într-adevăr un om admirabil, îl aprobă grav Ivan Petrovici, care încetase să mai zîmbească. da, da… era un om admirabil! Admirabil şi absolut demn, adăugă el după o mică pauză. Se poate spune vrednic de toată stima, continuă el pe un ton şi mai grav după o nouă tăcere, şi… şi-mi face deosebită plăcere să constat din partea dumitale…

— Nu e vorba cumva de acel Pavlişcev căruia i s-a întîmplat o păţanie… curioasă… cu abatele… cu abatele… îmi scapă numele, dar s-a vorbit mult despre asta pe vremuri, spuse „înaltul demnitar”.

— Cu abatele Gouraud, iezuitul, răspunse Ivan Petrovici, da, iată oamenii noştri admirabili şi cei mai demni! Căci, în fond, Pavlişcev era de neam, avea avere, un rang respectabil şi dacă… şi-ar fi continuat slujba… Şi iată că-şi abandonează slujba, lasă totul baltă, ca să treacă la catolicism şi să se facă iezuit; şi toate astea făţiş, fără să caute a evita scandalul, cu un fel de exaltare. Noroc că a murit, zău aşa! S-a discutat mult…

Prinţul nu se mai putu stăpîni.

— Pavlişcev… Pavlişcev s-a convertit la catolicism? Imposibil,protestă el înspăimîntat.

— Ei, asta-i acum, „imposibil”! mormăi grav Ivan Petrovici. E prea mult spus, recunoaşte şi dumneata, dragă prinţe… De altfel, e şi explicabil, îl preţuieşti atît de mult pe răposat… într-adevar, era un om tare bun şi, după părerea mea, tocmai de această bunătate a profitat vicleanul acela de Gouraud. Dar dacă v-aş spune cîte încurcături şi cîtă bătaie de cap mi-a pricinuit afacerea aceasta mai tîrziu..- şi tot cu acest Gouraud! Închipuieşte-ţi, continuă el,

adresîndu-se de data aceasta bătrînului demnitar, ridicaseră şi nişte pretenţii la moştenirea lui; a trebuit să recurg atunci la măsurile cele mai drastice… ca să-i fac să înţeleagă… pentru că sînt mari meşteri în asemenea coţcării! Ce să spun, sînt grozavi! Dar, slavă Domnului, cum lucrurile s-au petrecut la Moscova, m-am dus imediat la conte şi… i-am potolit…

- Nici nu ştiţi cît m-aţi întristat şi m-aţi uluit chiar! strigă din nou prinţul.

- Sînt dezolat, dar, la drept vorbind, toate astea sînt fleacuri şi n-ar fi avut nici o urmare, ca întotdeauna; sînt convins de asta. Vara trecută, i se adresă el iar „înaltului demnitar", contesa K. intrase şi ea, se spune, într-o mănăstire catolică, în străinătate; ai noştri nu ştiu să se ferească, cedează uşor de îndată ce cad sub influenţa acestor… impostori… mai ales în străinătate.

- Toate astea, cred, din… nepăsarea noastră, îi spuse într-o doară, pe un ton autoritar, bătrînelul; şi, pe urmă, au un fel de a predica… elegant şi original… iar la nevoie ştiu să şi intimideze. În o mie opt sute treizeci şi doi, cînd eram la Viena, au manevrat aşa de bine că m-au speriat şi pe mine, credeţi-mă, numai că nu m-am lăsat prins şi am scăpat prin fugă, ha, ha!

- După cîte am auzit, domnul meu, strecură prinţesa Belokonskaia, nu de iezuiţi ai fugit atunci, ci ţi-ai părăsit postul şi ai plecat de la Viena la Paris cu frumoasa contesă Leviţkaia.

- Ei bine, oricum, înseamnă că am scăpat de un iezuit, replică bătrînul demnitar rîzînd,înveselit de amintirea plăcutei aventuri,după cum văd, eşti credincios, nu-i aşa? Asta se întîmplă atît de rar la tineri, îi spuse el cu amabilitate prinţului Lev Nikolaevici, care asculta cu gura căscată şi nu-şi putea reveni de mirare. Era clar că bătrînul dorea să-l cunoască mai bine pe Mîşkin; din anumite motive, acesta începu să-l intereseze.

- Pavlişcev era un spirit luminat şi un creştin, un adevărat creştin, declară brusc prinţul. Cum a putut el să treacă la o credinţă care nu e creştină?… Catolicismul nu este de fapt o religie creştină! adăugă el deodată, învăluind dintr-o privire scînteietoare întreaga societate.

— Asta-i cam prea mult, murmură „înaltul demnitar" şi se uită cu mirare la Ivan Feodorovici.

— Cum vine asta, că religia catolică nu este o credinţă creştină? se

răsuci pe scaun Ivan Petrovici. Atunci ce fel de credinţă este?

— Şi totuşi nu este o religie creştină! răspunse emoţionat şi peste măsură de tăios prinţul. Asta în primul rînd, iar în al doilea rînd catolicismul roman e chiar mai rău decît ateismul, iată părerea mea! Da! asta e părerea mea! Ateismul, de fapt, se mărgineşte la negare, reduce totul la zero, pe cînd catolicismul merge mai departe: predică un Hristos denaturat, un Hristos ponegrit şi profanat, un Hristos care este contrariu celui adevărat! Catolicismul îl predică pe Antihrist, vă asigur, v-o jur! E convingerea mea intimă pe care mi-am format-o de ani de zile şi care m-a făcut să sufăr cumplit… Catolicismul roman crede că biserica nu poate să trăiască pe pămînt dacă lumea întreagă nu este supusă puterii sale politice şi strigă: Non possumus. După mine, catolicismul nici nu este propriu-zis o religie, ci numai continuarea Imperiului roman din Apus, şi totul în el, începînd cu credinţa, e subordonat acestei idei. Papa a pus stăpînire pe pămînt, pe un tron terestru şi a luat sabia; de atunci totul merge aşa, numai că săbiei i-au mai adăugat minciuna, intriga, falsitatea, fanatismul, superstiţia, ticăloşia şi crima; şi-au bătut joc de sentimentele poporului cele mai sacre, cele mai drepte, cele mai naive, cele mai arzătoare; au vîndut toate şi totul numai pentru bani, pentru o josnică stăpînire pămîntească. Şi să nu spunem atunci că-i învăţătura lui Antihrist? Cum să nu fi dat ea naştere ateismului? Ateismul izvorăşte din însăşi esenţa catolicismului roman! Acolo zace de fapt geneza ateismului. Ateismul e chiar în ei, căci puteau ei oare să creadă sieşi? Ateismul s-a hrănit din dezgustul pe care-l inspirau. A fost generat de minciuna şi de neputinţa lor spirituală! Ateismul! La noi, credinţa şi-au pierdut-o numai anumite pături, cum foarte bine s-a exprimat mai adineauri Evgheni Pavlovici. şi anume cele care şi-au pierdut rădăcinile; în schimb acolo, în Europa, chiar la masele cele mai largi ale poporului, credinţa s-a şubrezit - întîi şi întîi din ignoranţă şi din urzeala de minciuni, iar apoi din fanatism, din ură faţă de biserică şi faţă de creştinism! Prinţul se opri puţin pentru a-şi trage răsuflarea. Vorbise prea repede şi agitat; era palid, se sufoca. Toţi schimbau priviri nedumerite între ei, şi doar bătrînelul îşi dădu drumul pufnind de rîs. Prinţul N. îşi scoase lornionul şi fără nici o jenă începu să-l examineze pe orator. Poetul, neamţ de obîrşie, se urni din colţul lui şi cu un zîmbet maliţios pe buze îşi trase scaunul mai aproape de masă.

-Exa-ge-rezi din cale-afară, spuse tărăgănat şi cu oarecare plictiseală în glas Ivan Petrovici, stînjenit parcă de întorsătura pe care o luase discuţia. Biserica de acolo numără şi ea reprezentanţi de vază, vrednici de toată stima şi plini de virtuţi.

- Nici nu m-am referit, de fapt, la cutare sau cutare reprezentant al bisericii, luat separat. Am avut în vedere catolicismul roman, ca atare, privit în însăşi esenţa lui. Am vorbit de Roma. Cum ar fi cu putinţă ca o biserică să disparǎ cu totul? N-am afirmat niciodată aşa ceva!

- Admit, dar sînt lucruri prea cunoscute şi n-are rost să mai vorbim… asta ţine de teologie…

- A, nu, nu! Nu numai de teologic, vă asigur! Asta ne priveşte mult mai de aproape decît vă închipuiţi. Tocmai aici e greşeala noastră principală, că nu vrem, sau poate nu sîntem în stare să înţelegem că nu este vorba despre o problemă cu caracter pur teologic! Pentru că şi socialismul, fiind un produs al catolicismului, este de esenţă catolică! Şi el, ca şi fratele său bun, ateismul, deşi opus catolicismului din punct de vedere etic, este şi el un rezultat al desperării, în măsura în care tinde să se substituie puterii morale, Pe care religia n-o mai are, spre a potoli aspiraţiile spirituale ale omenirii însetate de adevăr şi a o mîntui, dar nu prin învăţătura lui Hristos, ci, asemenea catolicismului, tot prin violenţă. E aceeaşi eliberare prin violenţă, aceeaşi unire prin sabie şi sînge!,,Nu-ţi este îngăduit să crezi în Dumnezeu,nu-ţi este îngăduit să ai avere, nu-ţi este îngăduit să ai personalitate, fraternite ou la mort, două milioane de capete!” După faptele lor, îi vei cunoaşte - iată adevărul de netăgăduit! Şi să nu vă închipuiţi că lucrurile acestea sînt chiar atît de inofensive şi nu prezintă nici o primejdie pentru noi! O să trebuiască să ne împotrivim, să dăm o ripostă, şi cît mai curînd fără multă zăbavă! Să opunem Occidentului adevărul întrupat în Hristos al nostru, adevăr pe care noi l-am păstrat, în timp ce ei nici nu l-au cunoscut măcar! Trebuie să ne înfăţişăm înaintea lor ca purtători ai unei civilizaţii a noastre, şi nicidecum să ne lăsăm prinşi orbeşte în mrejele lor iezuite! Iată care trebuie să fie poziţia noastră faţă de ei! Şi să nu se mai spună la noi că predica iezuiţilor este subtilă şi elegantă, cum s-a exprimat cineva aici, adineauri…

— Dă-mi voie, dă-mi voie, te rog, se nelinişti Ivan Petrovici privind înspăimîntat înjur, ideile dumitale sînt desigur lăudabile şi pline de patriotism; mi se pare totuşi că ceea ce ai afirmat acum e cam exagerat şi… cred că ar fi mai bine… să lăsăm discuţia asta…

— Nu, nu-i deloc exagerat, mai degrabă e atenuat; fără îndoială, e atenuat, pentru că nu sînt în stare să mă exprim; dar…

— Dar dă-mi voie, te rog!

Prinţul tăcu;şedea pe scaun drept şi neclintit,fără a-şi lua privirea scînteietoare de pe fața lui Ivan Petrovici.

— Îmi vine să cred că cele ce-ai auzit despre binefăcătorul dumitale te-au tulburat peste măsură, observă pe un ton liniştit şi binevoitor bătrînul demnitar, şi te-ai aprins… poate şi din pricina singurătății în care trăieşti. Dacă ai intra în societate, şi te-ai apropia mai mult de oameni (sînt convins că or să te primească cu plăcere, ca pe un tînăr destoinic), atunci de bună seamă că ai judeca lucrurile cu mult mai mult sînge rece; ai vedea atunci că toate astea sînt mult mai simple… de altfel, asemenea cazuri rare… provin, după mine, pe de o parte dintr-un fel de saturație, iar pe de altă parte din plictiseală…

— Da, da, aşa este! exclamă prinţul cu înflăcărare. Admirabilă idee! Din plictiseală, din plictiseala noastră, şi nu de saturaţie, ci, dimpotrivă, din înşelare… nu de saturație, aici vă înşelaţi. Şi nu numai din însetare, ci chiar dintr-un zbucium febril, dintr-o însetare arzătoare! Şi… şi să nu credeți că-i aşa de neînsemnat încît e demn de rîs fenomenul acesta; să-mi fie cu iertare, dar lucrurile acestea trebuie să le intuieşti, să le presimți! Ai noştri, de îndată ce sunt convinşi că au ajuns chiar la mal, se lasă duşi de o bucurie ce nu mai are limită; de unde vine asta? Pavlişcev vă uimeşte, iar purtarea lui o puneți pe seama nebuniei sau o explicați prin bunătatea lui, dar nu-i aşa!În asemenea cazuri, temperamentul nostru pasionat, temperamentul ruşilor, ne uimeşte nu numai pe noi, ci întreaga Europă! Dacă unul dintre noi se converteşte la catolicism, se face de-a dreptul iezuit şi se alătură neapărat elementelor celor mai subterane ale acestei secte; dacă devine ateu, vrea numaidecît ca să fie smulsă prin forță credința în Dumnezeu, adică, altfel spus, şi prin sabie! Pentru ce? De unde vine această subită fantezie? Se poate să nu ştiți? Pentru că a găsit patria pe care n-o văzuse aici şi e fericit; a găsit țărmul, pămîntul, şi s-a prosternat ca să-l sărute. Nu e numai vanitatea, nu-s numai sentimente meschine de orgoliu şi vanitate care zac la originea ateilor ruşi şi a iezuiților; nu, la mijloc e o suferință morală, o sete spirituală, nevoia imperioasă de o preocupare superioară, nevoia de a simți sub picioare un teren trainic, o patrie în care au încetat să mai creadă, pentru că n-au cunoscut-o niciodată! E atît de uşor pentru un rus să devină ateu, mai uşor decît pentru oricare alt locuitor de pe glob! Şi ai noştri nu devin simpli atei, ei încep să creadă în ateism ca într-o religie nouă, fără să-şi dea seama că acum nu mai cred în nimic, credința lor se reduce la zero. Aşa sînt însetările noastre. „Acela care nu simte pămîntul patriei sub picioare, acela n-are nici Dumnezeu! Expresia nu-i a mea; am auzit-o de la un negustor, un bătrîn sectant de rit

vechi, pe care l-am întîlnit într-o călătorie. La drept vorbind, nu s-a exprimat tocmai aşa, ci a spus: „Omul care reneagă pămîntul ţării sale îl reneagă şi pe Dumnezeu". Cînd te gîndeşti că s-au întîmplat şi la noi cazuri cînd oameni foarte instruiţi au aderat chiar şi la hlîstovism … Şj cu cît e mai sigur la urma urmei, hlîstovismul decît nihilismul, iezuitismul sau ateismul? Poate e chiar mai profund decît toate astea! Ca să vedeţi pînă unde ajungea deznădejdea, dorul neostoit al celor care tînjeau după o altfel de lume!… Arătaţi cutezătorilor însetaţi, care l-au însoţit pe Columb, ţărmul Lumii Noi, arătaţi rusului „Lumea" rusească, faceţi să găsească aurul acesta, comoara aceasta care se ascunde în măruntaiele pămîntul! Arătaţi-i reînnoirea întregii omeniri, renaşterea ei, ce se va întîmpla în viitor poate numai prin gîndirea rusească, prin Dumnezeul şi Hristosul rusesc, şi veţi vedea ce uriaş puternic şi drept, cuminte şi blînd se va ridica în faţa lumii uimite — uimite şi înspăimîntate totodată, căci ei nu se aşteaptă din partea noastră decît la sabie, la sabie şi la violenţă, şi, judecîndu-ne după ei înşişi, nu-şi pot imagina poporul nostru fără barbarie! Şi asta se petrece chiar în zilele noastre, iar ce va fi cu timpul nu este greu de ghicit! Totuşi…

Dar aici interveni pe neaşteptate un fapt ce curmă brusc şi în modul cel mai surprinzător discursul prinţului.

Toată această tiradă delirantă, năvala aceasta de cuvinte încîlcite şi pătimaşe, de idei exaltate, care se îmbulzeau şi se încălecau, învâlmăşindu-se într-un iureş haotic, toate astea prevesteau ceva primejdios, ceva neobişnuit în starea de spirit a tînărului, susceptibil de a se aprinde cu atîta impulsivitate şi fără vreun motiv aparent. Dintre persoanele adunate în salon, toţi aceia care-l cunoşteau pe prinţ se simţiră cuprinşi de mirare amestecată cu teamă (iar unii, cu jenă şi consternare) faţă de comportarea lui atît de nelalocul ei şi total nepotrivită cu felul său de a fi întotdeauna foarte reţinut, timid chiar, vădind un tact excepţional în anumite împrejurări şi o intuiţie deosebit de ascuţită în materie de convenienţe sociale. Nu se puteau dumeri care să fie pricina acestei ieşiri impulsive: nu cumva cele ce aflase despre Pavlişcev? Doamnele crezură la un moment dat că prinţul înnebunise, iar bătrîna Belokonskaia mărturisi mai tîrziu că „puţin mai lipsea să n-o iau la fugă, în căutarea unui refugiu". Surprinşi la început, „bătrîneii" rămaseră la urmă pur şi simplu stupefiaţi. Şeful ierarhic al lui Epancin avea întipărită pe faţă o expresie severă şi plină de nemulţumire; colonelul genist încremenise pe scaunul lui, în timp ce neamţul, palid şi cu acelaşi zîmbet artificial pe buze, continua să-i observe pe ceilalţi pentru a surprinde impresiile ce le trădau figurile lor. De altfel, tot

„scandalul” acesta s-ar fi putut aplana de la sine şi în modul cel mai simplu şi mai natural chiar în următoarele cîteva clipe, cu atît mai mult trebuia acum. Ivan Feodorovici, uimit şi el în primul moment, îşi regăsise cel dintîi prezenţa de spirit, încercînd de cîteva ori să-l oprească pe vorbitor; văzînd că e zadarnic, se îndreptă spre prinţ, hotărît să recurgă la mijloace mai tari; încă un moment şi, la nevoie, generalul l-ar fi silit poate, cu toată prietenia, să se retragă sub pretextul că e bolnav, ceea ce părea a fi adevărat, iar pentru Ivan Feodorovici în afara oricărei îndoieli… Dar lucrurile luară o altă întorsătură.

Intrînd în salon, Mîşkin avusese grijă să se aşeze cît mai departe de vaza chinezească cea care, în urma convorbirii din ajun cu Aglaia, devenise o adevărată obsesie pentru el. E de necrezut, şi totuşi, în urma celor sugerate de tînăra fată, în sufletu-i şi-a făcut loc, statornicindu-se cu îndărătnicie, o convingere nestrămutată, un presentiment uimitor, de neconceput, că a doua zi negreşit el va sparge acea vază, oricît s-ar strădui s-o evite şi oricîte precauţii ar lua să nu se aşeze în preajma ei! De necrezut şi totuşi s-a întîmplat întocmai, în noianul de impresii noi, plăcute şi luminoase, ce, după cum am mai arătat, îi copleşiseră inima în seara aceea, uitase cu desăvîrşire de toate temerile lui.Cînd fu rostit numele lui Pavlişcev şi Ivan Feodorovici îl conduse de braţ pentru a-l prezenta încă o dată lui Ivan Petrovici, prinţul se aşeză cu acest prilej mai aproape de masă; întîmplarea a făcut ca fotoliul să fie în imediata vecinătate cu splendida şi impozanta vază chinezească, aşezată pe un piedestal, puţin înapoia fotoliului, chiar lîngă cotul prinţului. În momentul cînd era pe punctul de a-şi isprăvi discursul, prinţul se sculă brusc, îşi desfăcu involuntar, într-un gest larg, braţele şi… salonul se umplu îndată de exclamaţii şi ţipete! Vaza se clătină, nehotărîtă parcă pe capul căruia dintre moşnegi să cadă, pe urmă se înclină în partea opusă şi, răsturnîndu-se, se făcu ţăndări pe podea. Neamţul, care era alături, abia avu timp să facă un pas înapoi. La zgomotul acestei căderi, la vederea preţioaselor cioburi care sclipeau pe covor, spaima şi uimirea cuprinscră societatea. În ce-l priveşte pe prinţ, cu greu sau poate chiar e de prisos să-l mai descriem. Un lucru, totuşi, trebuia relevat; din vălmăşagul de senzaţii ce-l străbătură în acea clipă, unele mai tulburi şi mai ciudate decît altele, se desprinse cu ascuţime una stranie de tot şi care le covîrşi pe toate celelalte, umplîndu-l de uimire; nu era nici surpriza, nici scandalul, nici ruşinea, nici teama, nu; ceea ce-l izbise mai ales pe prinţ era gîndul la împlinirea profeţiei! De ce anume era atît de tulburător acest gînd, n-ar fi putut să-şi explice; se simţea zguduit în întreaga lui fiinţă, pînă în adîncul inimii, covîrşit de o spaimă aproape mistică încă o clipă, şi

i se păru că totul înaintea lui se destramă şi se pierde; în locul spaimei, sufletul i se umplu de lumină, de o negrăită bucurie, de un fel de extaz; răsuflarea i se sugrumă în gîtlej, sufocîndu-l, şi… dar totul nu ţinu decît o frîntură de secundă Slavă Domnului, pericolul trecuse! Mîşkin respiră uşurat, rotindu-şi privirea în jur.

Mult timp păru că nu înțelege zăpăceala şi frămîntarca celor din salon sau, mai bine zis, înțelegea şi vedea totul, dar stătea complet detaşat, ca un om care nu participă la cele ce se petrec în juru-i, după ce s-a strecurat nevăzut în odaie, întocmai ca în basmul cu tichiuța fermecată, şi observă nişte oameni străini, dar interesanţi. Privea cum se culeg cioburile vazei făcute ţăndări, auzea frînturi de fraze grăbite, vedea paloarea Aglaiei şi privirea ei stranie, foarte stranie, cu care îl fixa; nu era în ochii ei nici ură, nici mînie; tînăra fată se uita la el cu o privire speriată, dar atît de afectuoasă, iar la ceilalţi cu ochi atît de strălucitori… şi o dulce suferinţă pătrunse deodată în inima prinţului. În sfîrşit, văzu cu mirare că toţi îşi reluaseră locurile şi chiar rîdeau, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic! Un minut după aceea, ilaritatea crescu şi mai mult; rîdeau privindu-l cum stă mut şi nemişcat, dar rîsul lor era prietenos şi vesel; cîţiva îi vorbiră cu multă căldură. Mai ales Lizaveta Prokofievna îi adresa cuvinte pornite din inimă şi încurajatoare. Simţi apoi cum Ivan Feodorovici îl bate cu prietenie pe umăr; rîdea şi Ivan Petrovici dar mai binevoitor şi mai cordial, mai afectuos decît toţi se arata bătrînelul, care îi luă mîna într-a sa şi începu s-o mîngîie; îi vorbea ca unui copil pe care vrea să-l liniştească şi, la urmă, îl aşeză lingă dînsul. Prinţul îl privea cu admirație, dar îi pierise graiul şi gîfîia din greu; chipul bătrînului îi plăcea nespus.

- Cum? îngăimă el în cele din urmă. Mă iertaţi cu adevărat? Şi dumneata, Lizaveta Prokofievna? Rîsetele crescură, şi, de înduioşare ochii prinţului se umplură de lacrimi; nu-i venea să-şi creadă ochilor şi se simţea în al nouălea cer.

- Fără îndoială, vaza era admirabilă, observă Ivan Petrovici, şi stătea aici de cincisprezece ani, dacă-mi aduc bine aminte… da, de cincisprezece ani…

- Ei, asta-i; nu-i nici o nenorocire! Omul, cît e de om, şi tot are un sfîrşit, darmite un ulcior de lut! spuse cu glas tare Lizaveta Prokofievna. Se poate să-ţi faci atîta spaimă pentru un fleac de nimica, dragă Lev Nikolaici? adăugă ea cu o nelinişte ascunsă. Ajunge, dragul meu, ajunge, mă sperii, zău.

- Şi mă iertaţi pentru tot? Pentru tot, nu numai pentru vază? întrebă prinţul, voind să se ridice, dar bătrinul demnitar îl trase de braţ şi-l sili să se aşeze din nou.

- C'est tres curieux et c'est tres serieux, şopti bătrînelul la urechea lui Ivan Petrovici, aplecîndu-se peste masă, dar destul de tare, ca să-l fi auzit şi prinţul.

- Şi n-am jignit pe nimeni? Nici nu vă puteţi închipui ce fericit mă simt la gîndul acesta; dar nici nu se putea să fie altfel! Oare aş fi fost în stare să jignesc pe cineva aici? Numai un asemenea gînd ar fi o adevărată jignire pentru cei de faţă.

- Linişteşte-te, dragul meu, cred că exagerezi. N-ai de ce să ne arăţi atîta recunoştinţă; e un sentiment frumos, dar nu trebuie exagerat.

- Nu-i vorba de recunoştinţă, ci de admiraţie… vă admir, sînt fericit să vă privesc; poate că nu mă exprim cum trebuie, dar am nevoie să vorbesc, am nevoie să mă explic… măcar din respect pentru mine.

Vorbea agitat, confuz, tulburat; nu era exclus ca vorbele pe care le pronunţa să nu fi fost exact acelea pe care ar fi vrut să le spună, area că imploră cu privirea îngăduinţa de a vorbi. Ochii lui îi întîlniră pe ai prinţesei Belokonskaia.

- Vorbeşte, drăguţă, continuă, numai vezi, las-o mai domol, îi spuse ea. Adineauri ai văzut ce-ai păţit dacă ai luat-o gonind dintr-un răsuflet! Dar de vorbit, vorbeşte, n-ai de ce te terne; domnii aceştia au văzut oameni şi mai ciudaţi decît tine, n-ai să-i faci se minuneze, şi apoi nici nu eşti cine ştie ce grozav în privinţa asta, doar atît că ai spart vaza şi ne-ai cam băgat în sperieţi.

Prinţul ascultă cu zîmbetul pe buze şi imediat după aceea i se adresă bătrînelului:

— Nu-i aşa că dumneavoastră sînteţi acela care, acum trei luni i-a salvat de surghiun pe studentul Podkumov şi pe impiegatul Şvabrin?

Bătrînelul roşi puţin şi murmură ceva nedesluşit, îndemnîndu-l pe Mîşkin să se liniştească.

— Şi despre dumneata am auzit, reluă numaidecît prinţul, adresîndu-i-se de data aceasta lui Ivan Petrovici, că în gubernia V. ţi-ai făcut pomană cu foştii dumitale iobagi rămaşi pe drumuri de pe

urma unui incendiu pustiitor, dăruindu-le cheresteaua de care aveau nevoie ca să-şi reclădească izbele, cu toate că pe vremuri îţi pricinuiseră destule neajunsuri.

— A, e o exa-ge-ra-re, murmură Ivan Petrovici cu modestie, dar vizibil măgulit; de data asta, avea perfectă dreptate spunînd că e o „exagerare”, fiind vorba, de fapt, de un zvon lipsit de orice temei care ajunsese pesemne şi la urechile prinţului.

Apoi, cu un zîmbet senin luminîndu-i faţa, Mîşkin se întoarse către prinţesa Bclokonskaia:

— Şi dumneavoastră, prinţesă, acum şase luni, nu m-aţi primit ca pe un fiu, la Moscova, după scrisoarea Lizavetei Prokofievna? Şi într-adevăr, ca unui adevărat fiu, mi-aţi dat un sfat pe care nu-l voi uita niciodată. Vă amintiţi, desigur?

— Ei, şi ce atîta caz pentru nimica toată! zise înţepată doamna cea bătrînă. Eşti un om bun, da’ cam caraghios; îţi întinde cineva doi gologani, iar tu te apuci să-i mulţumeşti de parcă te-ar fi scăpat de la moarte. Crezi, probabil, că eşti bun de lăudat, cînd de fapt i-e lehamite omului de tine.

Era cît pe ce să-i sară ţandăra, dar cu totul neaşteptat se pomi pe rîs şi, unde mai pui, fără răutate. Se lumină la faţă Lizaveta Prokofievna, îşi descreţi fruntea şi Ivan Feodorovici.

— Nu vă spuneam că Lev Nikolaici e un om… un om… într-un cuvînt… numai că n-ar trebui să se înflăcăreze cu atîta gîfîială, cum bine a zis prinţesa… se bîlbîi generalul, repetînd într-un fel de extaz cuvintele prinţesei Belokonskaia, care-l impresionaseră adînc. Numai Aglaia părea cam mîhnită, deşi obrazul îi era învăpăiat, poate şi de indignare.

- Să ştii că mi-e foarte simpatic, îi şopti iar bătrînelul lui Ivan Petrovici.

- Am intrat aici cu inima strînsă, continuă prinţul, şi mă simţeam din ce în ce mai tulburat, mai nestăpînit în însufleţirea mea atît de stranie ce-mi copleşea cu iuţeală sufletul… Eu… mă temeam de voi toţi şi de mine însumi. Mai ales pentru mine mă temeam. Întorcîndu-mă aici, la Petersburg, îmi propusesem să cunosc elita societăţii noastre, pe oamenii noştri de frunte, de viţă veche, din care fac şi eu parte ca urmaş al uneia dintre cele mai vechi familii. Ei bine, acum mă găsesc în cercul unor prinţi ca şi mine, nu-i aşa? Voiam să vă

cunosc; trebuia; era necesar, absolut necesar!... Auzisem întotdeauna vorbindu-se rău de voi, mai mult de rău decît de bine. Se spun şi se scriu atîtea lucruri urîte pe socoteala voastră!... Sînteţi socotiţi nişte oameni ignoranţi, superficiali, înapoiaţi, preocupaţi exclusiv de interesele voastre meschine, cu obiceiuri şi apucături ridicole... Veneam încoace astăzi plin de curiozitate, dar şi cu nelinişte în suflet, voiam să văd şi să mă conving personal: să fie oare adevărat ceea ce se repetă pretutindeni, că această pătură înaltă a societăţii ruseşti nu mai e bună de nimic, că şi-a trăit traiul, că seva i-a secat şi nu-i rămîne altceva de făcut decît să moară, dar o face într-o luptă înverşunată şi plină de invidie împotriva oamenilor viitorului, aşezîndu-se de-a curmezişul, fără să-şi dea seama că e în agonie? Nici înainte nu prea am dat crezare acestei păreri, pentru că noi, propriu-zis, nici n-am avut o pătură înaltă, în afară poate de nobilimea de la curte sau cea de uniformă sau... una întîmplător ridicată, care acum însă a dispărut de tot, nu-i aşa. n-am dreptate?

- Ba nu e deloc aşa, rînji Ivan Petrovici.

- Poftim, iar a luat-o razna! nu i-a tihnit prinţesei Belokonskaia.

- Laissez-le dire, nu vedeţi că tremură tot, îi opri bătrînelul cu jumătate de glas.

Prinţul părea că-şi ieşise complet din minţi.

— Ei bine, am văzut aici nişte oameni încîntători, sinceri şi buni suflet, cu mintea luminată; am văzut un bătrîn care ştie să mîngîie să asculte pînâ la capăt un băieţandru ca mine; văd aici oameni în stare să înţeleagă şi să ierte, nişte oameni de treabă, ruşi adevăraţi, aproape tot aşa de buni şi de inimoşi ca şi cei pe care i-am întîlnit acolo, da, cu nimic mai răi. Judecaţi deci cît de plăcut am fost su prins! Ah, daţi-mi voie să vă mărturisesc totul! Auzisem adesea spunîndu-se, şi căpătasem şi eu credinţa, că în lumea mondenă sub poleiala unor forme învechite, se ascunde un fond sărac şi steril, dar acum văd că nu poate fi vorba de noi, căci nu e cazul. O fi pe undeva în alte părţi, dar nu la noi. E cu putinţă oare ca să fiţi cu toţii, în momentul acesta, nişte iezuiţi, nişte prefăcuţi? L-am auzit adineauri pe prinţul N. povestind cu atîta haz. Cîtă bunătate şi simţire sinceră, ce umor nevinovat şi plin de inspiraţie! Oare asemenea cuvinte pot ieşi din gura unui om... mort, cu inima şi talentele secătuite? Oare nişte cadavre ar fi putut să mă trateze astfel? Oare nu este aici un material uman... pentru viitor, pentru înfăptuirea speranţelor? Oare asemenea oameni ar putea să nu înţeleagă progresul şi să se lase

depăşiţi de vreme?

— Încă o dată, te rog, calmează-te, dragul meu; să lăsăm toate astea pentru alt prilej; voi fi bucuros oricînd… spuse zîmbind din colţul gurii bătrînul „demnitar".

Ivan Petrovici tuşi sec şi se răsuci neliniştit în fotoliul său; Ivan Feodorovici stătea ca pe ghimpi; şeful său ierarhic nu-i mai dădea nici o atenţie prinţului şi se întreţinea cu nevasta demnitarului; în schimb, aceasta din urmă arunca din cînd în cînd cîte o privire spre Mîşkin, încercînd să fie atentă la vorbele lui.

— Ba nu, cred că e mai bine să vorbesc acum! reîncepu prinţul într-un nou elan de febrilă înflăcărare, adresîndu-i-se bătrînelului cu un aer confidenţial, vădind o deosebită încredere. Ieri, Aglaia Ivanovna mi-a interzis să vorbesc şi mi-a indicat chiar subiectele pe care trebuia să le evit; ea ştie că sînt ridicol cînd mă pasionez pentru anumite lucruri! Deşi am douăzeci şi şase de ani împliniţi, ştiu că sînt ca un copil. N-am nici un drept să-mi exprim gîndul, an spus-o mai demult; şi n-am vorbit deschis decît cu Rogojinov la Moscova… L-am citit pe Puşkin împreună, l-am citit tot; nu cunoştea nimic din el, nici nu auzise măcar pomenindu-i-se numele întotdeauna mă tem ca înfăţişarea mea ridicolă să nu-mi compromită gîndul şi ideea principală. Îmi lipseşte gestul potrivit. Gesturile mele nu sînt niciodată în concordanţă cu ceea ce vreau să exprim; de aceea provoacă ilaritate şi-mi discreditează ideile. Nu am nici simţul măsurii, or, asta este important, aş spune chiar că e lucrul cel mai important… Ştiu că e mult mai avantajos pentru mine să stau tăcut şi să nu mă angajez în discuţii. Cînd tac, par chiar foarte cuminte; mai mult decît atît, în felul acesta am răgaz să cumpănesc, să judec. Dar acum e mai bine să vorbesc. Şi o fac numai fiindcă mă priviţi cu atîta bunătate… Aveţi un chip minunat! Ieri, mi-am dat cuvîntul Aglaiei lvanovna că nu voi deschide gura toată seara.

- Vraiment? făcu bătrânelul zîmbind.

- Dar sînt momente cînd îmi spun că n-am dreptate să gîndesc astfel: sinceritatea poate compensa deficienţa gestului, nu-i aşa? Nu-i adevărat?

- Cîteodată.

- Aş vrea să spun tot, tot, tot! Să explic tot ce mă apasă. O, da! Mă luaţi drept utopist? Drept un ideolog? Ah, vă înşelaţi, ideile mele, vă asigur, sînt cît se poate de simple… Nu mă credeţi? Vă vine să

zîmbiţi? Uneori simt că devin laş, pentru că îmi pierd încrederea; adineauri, venind încoace, îmi spuneam: „Cum voi intra în vorbă cu ei? Cu ce cuvînt trebuie să încep ca să înţeleagă măcar ceva?” O, cît mi-era de frică! Dar, mai ales, mă temeam pentru voi, mă temeam îngrozitor, îngrozitor! Şi, la drept vorbind, de ce putea să-mi fie teamă? Nu era o frică de care ar trebui să mă ruşinez? Ce s-ar întîmpla dacă un om cu idei progresiste s-ar găsi în faţă cu o liotă de oameni înapoiaţi şi înrăiţi? Marea mea bucurie e că acum sînt convins că liota aceasta nu există, ci numai un material uman viu! Şi n-am avea de ce să ne facem sînge rău pentru faptul că sîntem ridicoli, nu-i aşa? Pentru că acesta-i adevărul: sîntem ridicoli, uşuratici, avem multe deprinderi urîte, mereu sîntem plictisiţi, nu ştim să privim lucrurile în faţă, nu ştim să le pătrundem; sîntem doar cu toţii la fel, toţi, toţi, şi dumneavoastră, şi eu, şi ei! Nu-i aşa că nu mi-o luaţi în nume de rău cînd vă spun pe şleau că sînteţi ridicoli? Ei bine, dacă e aşa, nu înseamnă oare că sînteţi un material uman viu, un fond pent viitor? Ştiţi, după părerea mea, e bine cîteodată să fii ridicol, e chiar mult mai bine; oamenii pot mai uşor să-şi ierte între ei slăbiciunile şi mai uşor ajung la smerenie; doar nu e chip să cuprinzi cu mintea toate dintr-o dată, nu poţi începe direct de la perfecţiune! Ca să atingi perfecţiunea, trebuie mai întîi să nu fi înţeles multe lucruri! Iar dacă le înţelegi prea în grabă, rişti să nu le înţelegi bine. V-o spun asta vouă, care aţi ştiut pînă acum să înţelegeţi multe… şi altele să nu le înţelegeţi. Acum nu mai mi-e frică pentru voi; şi cred că nu vă supăraţi că un tînăr ca mine vă vorbeşte astfel? Dumneata rîzi, Ivan Petrovici? Credeai că mă tem pentru aceia, că sînt avocatul lor, un democrat, un apărător al egalităţii? Şi Mîşkin rîse isteric (de altfel, rîsul acesta de om exaltat revenea mereu cu izbucniri scurte). Mi-e frică pentru voi,pentru voi toţi şi pentru noi toţi împreună.Şi eu sînt un prinţ de viţă veche, şi în momentul de faţă mă găsesc aici printre oameni care au rangul de prinţi. Vorbesc în interesul binelui nostru comun, pentru salvarea noastră a tuturor, pentru ca această castă a noastră să nu dispară aşa fără rost, în bezna vremii, fără să se dumerească, irosindu-şi forţele în răbufniri sterpe şi pierzînd pînă la urmă totul. La ce bun să disperăm şi să cedăm locul altora, cînd putem, punîndu-ne în fruntea progresului, să rămînem înţelepţii obştii? Devenind oameni de avangardă, vom deveni şi fruntaşii socie-tăţii. Să ne facem servitori, ca să putem ajunge dregători.

Se smuci brusc de pe scaun, dînd să se ridice, dar bătrînelul, care-l observa cu nelinişte, îl opri din nou.

— Ascultaţi! Ştiu că e uşor să arunci numai vorbe, vorbe goale; e mai bine să dai pildă, mai bine să începi pur şi simplu, iată, eu am şi

început… şi… e cu putinţă oare ca omul să se simtă cu adevărat nefericit? Dar ce importanţă au necazurile şi nenorocirile mele, dacă sînt în stare să fiu fericit? Ştiţi, nu înţeleg cum poate cineva trece pe lîngă un copac şi să nu fie fericit că-l vede? Să stea de vorbă cu un om şi să nu fie fericit că-l iubeşte? Ah, de ce n-am cuvinte, de ce nu mă pricep să-mi exprim gîndurile… dar există atîtea lucruri minunate pe care le întîlneşti la fiece pas şi pe care pînă şi omul cel mai decăzut le găseşte minunate! Uitaţi-vă la copii, priviţi aurora – acest dar al Celui de Sus, priviţi iarba care creşte, priviţi ochii care vă admiră şi care vă iubesc…

Se ridicase de mult în picioare. Bătrînelul îl privea îngrozit. Cea dintîi Lizaveta Prokofievna îşi dădu seama de ceea ce se-ntîmplă. „Ah, Dumnezeule!” strigă ea, plesnindu-şi palmele. Aglaia alergă spre prinţ şi ajunse tocmai la timp ca să-l prindă din cădere în braţele ei întinse; cu spaima în suflet, cu faţa crispată de durere auzi strigătul groaznic al „duhului necurat care l-a cutremurat şi l-a doborît” pe cel nenorocit. Bolnavul zăcea întins pe covor. Cineva apucase să-i pună o pernă sub cap.

Nimeni nu se aşteptase la asta. Un sfert de oră mai tîrziu, prinţul N., Evgheni Pavlovici şi bătrînelul încercară să mai înveselească societatea, dar nu trecu nici o jumătate de oră şi toată lumea părăsi casa Epancinilor. Înainte de asta fură rostite cuvinte de sinceră compasiune, de regret, de mîngîiere şi cîteva aprecieri. Ivan Petrovici îşi dădu cu părerea, între altele, că „tînărul era sla-vo-fil sau cam aşa ceva, dar că asta nu e periculos”. Bătrînelul n-a spus nimic. Mai tîrziu, ce-i drept, a doua şi a treia zi, toţi manifestară o oarecare nemulţumire. Ivan Petrovici se socoti chiar jignit, dar îi trecu repede. Cîtva timp, şeful ierarhic al lui Ivan Feodorovici se menţinu într-o atitudine de răceală faţă de subalternul său. „Protectorul familiei”, înaltul demnitar, la rîndul său, îngăimă cîteva observaţii povăţuitoare generalului Epancin, cu care ocazie avu cuvinte de laudă pentru Aglaia, şi declară cu bunăvoinţă că se interesează foarte mult de fericirea ei. Era un om într-adevăr bun la suflet, dar dacă toată seara se uitase cu atîta curiozitate la prinţ, era mai ales din pricină că recenta istorie a lui Mîşkin cu Nastasia Filippovna nu-i era cu totul necunoscută şi ar fi vrut să afle cît mai multe amănunte în privinţa asta.

Luîndu-şi rămas-bun de la Lizaveta Prokofievna, prinţesa Belokonskaia îi zise:

— De, ce să-ţi spun; nu e nici bun şi nici rău; dar dacă vrei cu tot

dinadinsul să-mi ştii părerea, e mai mult rău decît bun. Vezi doar singură ce cusur are - e un om bolnav.

Lizaveta Prokofievna hotărî în sinea ei că pretendentul era nepotrivit şi în aceeaşi noapte se jură că „atîta timp cît e ea în viaţă prinţul nu va fi bărbatul Aglaiei”. Se sculă a doua zi dimineaţă cu hotărîrea luată. Dar în timpul dejunului, dădu dovadă de o inconsecvenţă surprinzătoare, lăsînd să-i scape cîteva cuvinte cu totul contrarii acestei hotărîri.

La o întrebare, foarte discretă de altfel, a surorilor ei, Aglaia răspunse deodată pe un ton rece şi înţepat:

— Nu i-am făgăduit niciodată nimic, niciodată nu l-am considerat logodnicul meu. Pentru mine, el este un străin ca oricare altul.

Lizaveta Prokofievna sări ca arsă.

— Nu mă aşteptam la asta din partea ta, spuse ea cu amărăciune; e o partidă nepotrivită, ştiu, şi mulţumesc lui Dumnezeu că în privinţa aceasta lucrurile s-au lămurit de la sine; dar nu m-am aşteptat să aud din gura ta asemenea cuvinte! Am crezut că ai să fii altfel, în locul tău, îi dădeam bucuroasă afară pe toţi invitaţii de aseară, iar pe el l-aş fi oprit lîngă mine; iată ce fel de om e, şi ce merită, după părerea mea!…

Dar se opri deodată, înspăimîntîndu-se ea însăşi de ceea ce spusese. Dacă ar fi ştiut Lizaveta Prokofievna în momentul acela cît era de nedreaptă faţă de fiica ei! În sinea ei, Aglaia se decisese şi nu-şi aştepta decît ceasul, care urma să hotărască totul; iată de ce şi cel mai inofensiv cuvînt, cea mai mică aluzie în privinţa asta îi rănea adînc inima.

VIII

Şi pentru prinţ, ziua aceasta începu sub apăsarea unor grele presimţiri; se datorau poate stării lui bolnăvicioase, dar tristeţea pe care o simţea acum era prea vagă şi confuză şi asta îl chinuia mai mult ca orice. Desigur, motive grave de întristare nu lipseau în faţa unor fapte evidente, usturător de penibile, dar toate împrejurările dureroase de care-şi aducea aminte nu erau în măsură să explice intensitatea chinului şi îşi dădea seama că singur el, fără un ajutor din afară, nu va putea să se liniştească. Încetul cu încetul se înrădăcina în el convingerea că astăzi se va produce ceva neobişnuit şi decisiv în existenţa sa. Criza din ajun fusese relativ uşoară; afară de starea aceasta de ipohondrie, o oarecare greutate în cap şi o durere în membre, nu lăsase alte urme. Capul lucra destul de limpede, cu toate că sufletu-i era bolnav. Se sculase destul de tîrziu şi îşi aminti de îndată, cu toată claritatea, cele petrecute în seara precedentă; ceva mai vag, dar a putut să-şi reamintească şi de felul cum, o jumătate de oră după atac, fusese condus la el acasă. Află apoi că Epancinii s-au şi interesat de starea sănătăţii lui. La unsprezece şi jumătate mai veni un trimis din partea lor să întrebe cum se simte; asta-i făcu plăcere. Una dintre cele dintîi vizite pe care le primi a fost a Verei Lebedeva, care venise să-l vadă şi să-i facă unele servicii. De îndată ce-l zări, izbucni în lacrimi. Prinţul se grăbi s-o liniştească şi în curînd izbuti s-o înveselească. Fu adînc impresionat de compasiunea pe care i-o arătă tînăra fată şi într-un elan de recunoştinţă îi apucă mîna şi i-o sărută. Vera se îmbujora toată.

- Ah, ce faci! Nu trebuie! strigă ea speriată şi-şi retrase iute mîna.

Curînd după aceea, fata se retrase, stăpînită de o tulburare ciudată. În timpul acestei scurte vizite, Vera îi povesti prinţului, printre altele, că dis-de-dimineaţă tatăl ei se dusese la „răposat", cum îl numea el pe generalul Ivolghin, ca să se informeze dacă mai trăia şi nu murise în timpul nopţii şi, după cum se crede, nu mai are mult de trăit. Către amiază, Lebedev se întoarse acasă şi veni să-l vadă pe prinţ, dar „numai pentru un minut, ca să se intereseze de sănătate..." ş.a.m.d., ş.a.m.d., şi apoi voia să arunce o privire în „dulăpior". Se ţinu numai în ofuri şi ufuri în tot timpul acesta, încît Prinţul se grăbi să se descotorosească de el, nu însă înainte ca Lebedev să fi încercat în fel şi chip să-l descoasă în privinţa atacului de epilepsie din ajun,

deşi se vedea de la o poştă că apucase să afle toate amănuntele. În urma lui, tot pentru un minut, veni şi Kolea.Acesta însă era într-adevăr grăbit şi stătu ca pe ghimpi, pradă unei nelinişti disperate. Primul lui cuvînt a fost să-l implore pe prinţ să-i spună tot ce i se ascundea despre tatăl său, adăugind că ieri aflase aproape totul. Părea profund zguduit.

Cu toată simpatia şi delicateţea de care era capabil, Mîşkin îi povesti cît putu mai exact toată întîmplarca. Lovit ca de trăsnet Kolea n-a fost în stare să scoată un cuvînt şi izbucni doar într-un plîns amarnic. Bietul băiat trecea printr-o grea încercare care lasă urme neşterse în viaţa unui adolescent. Prinţul înţelese totul şi se grăbi să-i împărtăşească tînărului său prieten punctul său de vedere în această chestiune, adăugind că, după părerea lui, însuşi atacul care pune în pericol viaţa bătrînului se datoreşte poate remuşcărilor de pe urma greşelii săvîrşite şi că nu oricine e capabil de aşa ceva, ceea ce arată că are un suflet ales. Cuvintele prinţului au avut un efect binefăcător asupra lui Kolea; ochii începură să-i strălucească.

— Sînt nişte nesuferiţi cu toţii: şi Ganka, şi Varia, şi Ptiţîn! N-am să mă cert cu ei, dar, din clipa aceasta, drumurile noastre se despart! Ah, prinţe, dacă ai şti prin cîte am trecut de ieri şi pînă acum! E o lecţie de viaţă pentru mine. Grija mamei consider că-mi revine acum mie; bineînţeles că la Varia are ce mînca şi unde dormi, dar nu-i vorba numai de asta…

Amintindu-şi că era aşteptat, se ridică brusc, îl întrebă în grabă pe prinţ despre sănătatea lui şi, cînd auzi răspunsul, adăugă deodată:

- Altceva nu ai să-mi spui nimic? Am auzit vorbindu-se ieri… (de altfel n-am dreptul) dar, dacă vreodată vei avea nevoie în orice împrejurare de un prieten credincios, iată-l, e înaintea dumitale! Mi se pare că amîndoi nu prea sîntem fericiţi, prinţe, nu-i aşa? Dar… nu te mai întreb, nu mai întreb nimic…

După plecarea lui Kolea, prinţul se adînci şi mai mult în gînduri; toată lumea prevesteşte nenorociri; cu toţii au şi tras nişte concluzii ca şi cum ar şti ceva ce nu ştie el; Lebedev încearcă să mă tragă de limbă, Kolea face aluzii directe, iar Vera plînge. În cele din urmă schiţă cu mîna un gest a lehamite. „Afurisită manie!” se blestemă el pentru tendinţa lui bolnăvicioasă de a bănui totul şi pe toţi.Faşa i se însenină cînd, la unu şi ceva, le văzu intrînd pe doamnele Epancin care veniseră să-l viziteze „pentru un minut” şi, într-adevăr, n-au stat mai mult. Ridicîndu-se de la dejun, Lizaveta Prokofievna declară

că toată lumea, şi numaidecît, are s-o însoţească la plimbare. Propunerea, făcută pe un ton sec şi hotărît, fără explicaţii, echivala cu un ordin. Ieşiră cu toţii, adică mama, domnişoarele şi prinţul Ş. Lizaveta Prokofievna se îndreptă în direcţia opusă aceleia pe care obişnuiau s-o ia în fiecare zi. Toţi înţeleseră tîlcul acestei plimbări, dar tăcură, de teamă să n-o enerveze pe generăleasă; iar ea, ca şi cum ar fi vrut să evite orice reproşuri şi obiecţii posibile, mergea înaintea tuturor fără să se uite îndărăt. În cele din urmă, Adelaida îşi îngădui să observe că de vreme ce au ieşit să se plimbe, n-are nici un rost să meargă atît de iute şi că nici nu-i chip să se ţină după pasul mamei.

- Ascultaţi, se întoarse deodată Lizaveta Prokofievna, trecem prin faţa vilei lui. Orice ar crede Aglaia, şi orice s-ar întîmpla mai tîrziu, nu e un străin pentru noi; ceva mai mult, acum e bolnav şi nenorocit; eu, cel puţin, vreau să intru un minut la dînsul. Cine vrea să mă urmeze - să poftească, cine nu - drum bun şi-l priveşte.

Bineînţeles, toată lumea o urmă.Cum era şi firesc, prinţul se grăbi să-şi reînnoiască scuzele pentru vaza chinezească pe care o spărsese în ajun şi… pentru scandal.

— Lasă asta, răspunse Lizaveta Prokofievna, nu-mi pare rău de vază, ci de tine. Aşadar, recunoşti şi tu că ai făcut scandal, vorba aceea: „Abia a doua zi îi vine omului mintea la cap…”, dar nici asta n-are importanţă, căci fiecare îşi dă seama acum că nu poate fi supărat pe tine. Ei, să ne vedem cu bine; dacă poţi, fă o plimbare şi pe urmă culcă-te iar, iată sfatul pe care ţi-l dau. Şi, dacă inima te îndeamnă, vino pe la noi ca şi altădată; fii sigur, o dată pentru totdeauna, că orice s-ar întîmpla, vei rămîne prietenul casei noastre; al meu, cel puţin. În tot cazul de mine pot să răspund…

Provocate, domnişoarele se asociară, la rîndul lor, cu căldură, sentimentelor exprimate de mama lor; după aceea, se retraseră cu toţii. Dar graba aceasta naivă de a-i spune vorbe afectuoase şi încurajatoare avea în ea ceva negrăit de crud, lucru de care Lizaveta Prokofievna nici nu-şi dădu seama. În invitaţia să vină „ca şi altă-dată” şi în precizarea „al meu, cel puţin” se simţea de asemenea un fel de prevestire. Prinţul se gîndi la atitudinea Aglaiei în timpul vizitei acesteia; e drept că atît la venire, cît şi la plecare, ea îl învăluise într-un zîmbet încîntător, dar fără să sufle un cuvînt, nici atunci măcar cînd mama şi surorile ei se întreceau în a-l asigura de prietenia lor; de două ori totuşi, ea îl fixă cu o privire scrutătoare. Chipul fetei era mai palid ca de obicei; părea să fi petrecut o noapte de insomnie. Prinţul hotărî ca în aceeaşi seară să se ducă neapărat să

le viziteze „ca şi altădată” şi cercetă cu nerăbdare ceasul. Exact după trei minute de la plecarea doamnelor Epancin apăru Vera.

- Lev Nikolaevici, adineauri Aglaia Ivanovna m-a rugat să vă transmit ceva în secret.

Prinţul fu cuprins de un tremur subit.

- Un bilet?

- Nu, verbal; mi-a spus la repezeală. Vă roagă să staţi acasă toată ziua de astăzi, să nu vă mişcaţi de aici pînă la şapte seara sau chiar pînă la nouă, n-am înțeles bine.

- Dar… pentru ce? Ce înseamnă asta?

- Nu ştiu nimic; tot ce pot spune e că mi-a poruncit şi a insistat să vă transmit negreşit această recomandare.

- Aşa s-a exprimat? A spus chiar aşa „negreşit”?

- Nu, n-a spus chiar vorba asta. Abia a apucat să întoarcă spre mine şi să-mi şoptească; noroc că m-am strecurat cît ai clipi din ochi lîngă dînsa, altfel nu auzeam nimic. După felul cum a spus-o însă, era limpede că-mi dădea poruncă să vă transmit „negreşit”. S-a uitat la mine cu nişte ochi, de mi-a stat inima în loc…

Din cele cîteva întrebări pe care le mai puse Verei,prinţul nu reuşi să afle nimic mai mult, ci, dimpotrivă, neliniştea deveni şi mai mare. Rămas singur, se culcă pe canapea, şi căzu iarăşi pe gînduri. „Poate că vine cineva pe la ei înainte de ora nouă şi se teme ca nu cumva să mai fac vreo gafă”, hotărî el în cele din urmă şi începu să aştepte nerăbdător căderea amurgului, uitîndu-se mereu la ceas. Dezlegarea misterului surveni însă mult mai repede decît s-ar fi aşteptat şi tot în chip de o nouă vizită, aceasta devenind, la rîndul ei o nouă enigmă, mai chinuitoare încă decît cea dintîi; o jumătate de ceas după plecarea doamnelor Epancin se înfiinţa Ippolit, dar

atît de istovit, atît de sfîrşit de puteri, încît, de cum intră, înainte de spune ceva, se prăbuşi într-un fotoliu, aproape leşinat, dar cuprins deodată de un acces puternic de tuse, începu să scuipe sînge. Ochii îi sticleau şi pete roşii i se aprinseră în obraji. Prinţul bolborosi cîteva cuvinte, la care bolnavul nu răspunse şi multă vreme după aceea dădu deznădăjduit din mîini în semn să fie lăsat deocamdatăîn pace. În cele din urmă, accesul îi trecu.

- Mă duc! articula el cu greu şi cu o voce răguşită.

- Dacă vrei, te conduc, propuse prinţul.

Se ridică pe jumătate, dar îşi aminti deodată că adineauri i se interzisese să plece de acasă.

Ippolit rîse cu amărăciune.

-Nu de la dumneata plec, răspunse el horcăind mereu, dimpotrivă, am crezut de cuviinţă să vin să te caut pentru a discuta o chestiune… altfel, nu te-aş fi deranjat. Mă duc dincolo, şi de data aceasta cred că nu e de glumă. Cu mine s-a zis! N-o spun ca să stîrnesc milă,crede-mă…mă culcasem astăzi,la ora zece,cu intenţia de a nu-mi părăsi patul pînă în momentul suprem,dar mi-am schimbat gîndul şi m-am sculat pentru ultima dată, ca să vin la dumneata…înseamnă că nu mai am încotro.

- Mă doare să te văd în halul acesta; mai bine mă chemai pe mine decît să te oboseşti să vii pînă aici.

- Perfect, şi acum să ne oprim la atît. Ți-ai exprimat compătimirea, prin urmare poţi să ai cugetul împăcat în ce priveşte regulile politeții… Dar uitasem să te întreb: dumneata cum te mai simți?

- Acum sînt bine. Ieri însă… nu prea…

- Am auzit, am auzit. A fost cu ghinion vaza chinezească; îmi pare rău că nu eram şi eu acolo! Şi acum să revenim la subiect. Mai întîi am avut azi plăcerea să asist la o întrevedere între Gavrila Ardalionovici şi Aglaia Ivanovna lîngă banca verde. Am admirat pînă la ce punct un om poate părea prost. I-am spus asta şi Aglaiei

Ivanovna după plecarea lui Gavrila Ardalionovici… Pe cît se pare, prinţe, nu te miră nimic, adăugă el, uitîndu-se cu neîncredere la chipul liniştit al interlocutorului său. A nu te mira de nimic, se spune, e dovada unei inteligenţe profunde; după părerea mea, ar putea fi tot aşa de bine şi indiciul unei prostii crase… De altfel, nu fac nici o aluzie, scuză-mă… Sînt prost inspirat astăzi în felul de a mă exprima.

— Ştiam de ieri că Gavrila Ardalionovici… şi prinţul se fîstîci vizibil tulburat, cu toate că lppolit nu-i putea ierta faptul că nu exprimă nici o mirare.

— Ştiai? Iată o noutate! De altfel, nu te întreb cum ai ajuns să afli… Nu cumva ai fost şi martor la întrevederea asta?

— Dacă zici că te aflai acolo, nu se poate să nu ştii că eu nu eram.

— Cine ştie, poate că ai stat ascuns pe undeva, după vreun tufiş. În tot cazul, deznodămîntul m-a făcut să mă bucur pentru dumneata, bineînţeles, căci începusem să cred că Gavrila Ardalionovici ţi-o luase înainte şi că el era preferatul!

— Te rog să nu-mi vorbeşti despre asta, Ippolit, şi mai ales în felul acesta.

— Cu atît mai mult cu cît ştii tot.

— Te înşeli. Nu ştiu aproape nimic, şi Aglaia Ivanovna nu se îndoieşte că nu ştiu nimic. Nici de această întîlnire n-am ştiut nimic… Spui că a fost o întîlnire? Ei şi? Ce importanţă are?!…

— Cum vine asta, ba ştiai, ba nu ştiai? Nu înţeleg! Dumneata zici: „Foarte bine, dar să lăsăm asta!” Ei, nu, nu e bine deloc, căci nu trebuie să fii aşa de încrezător! Mai ales dacă nu ştii nimic. Chiar din pricină că nu ştii nimic eşti atît de încrezător. Dar ştii ce urmăresc aceste două fiinţe, fratele şi surioara? Bănuieşti poate..Bine, bine, nu mai insist, adăugă el, observînd că prinţul face un gest de nerăbdare; dar am mai venit pentru o altă chestiune şi de aceea vreau… să mă explic. Dracu’ să mă ia, nu-i chip să mor fără explicaţii. Vrei să mă asculţi?

— Vorbeşte, te ascult.

- Şi totuşi îmi schimb din nou părerea: voi începe tot cu Ganecika. Închipuieşte-ţi că şi mie mi s-a fixat o întîlnire astăzi, la banca cea verde! De altfel, nu vreau să mint: am insistat chiar eu ca să obţin această întrevedere sub pretextul că am să-i dezvălui un secret. Nu ştiu dacă am ajuns prea devreme (aşa mi se pare), fapt este că în momentul cînd mă aşezam lîngă Aglaia Ivanovna, l-am văzut, venind spre noi, pe Gavrila Ardalionovici la braţ cu Varvara Ardalionovna; aveau aerul că se plimbă. Cred că au fost amîndoi foarte surprinşi să mă întîlnească acolo; nu se aşteptau la asta, fără îndoială, şi păreau foarte contrariaţi. Aglaia Ivanovna s-a îmbujorat l a faţă şi, crede sau nu, dar îşi cam pierduse cumpătul, nu ştiu dacă din cauza prezenţei mele sau la vederea lui Gavrila Ardalionovici, care, orice s-ar spune, e un bărbat tare chipeş. Cert este însă că s-a făcut roşie pînă-n vîrful urechilor şi a isprăvit totul, cît ai clipi, într-

un mod foarte nostim: s-a ridicat pe jumătate şi, după ce a răspuns la salutul fratelui şi la zîmbetul amabil al surorii, le-a spus scurt: „Ţineam doar să-mi exprim personal mulţumirea pe care mi-o procură sentimentele dumneavoastră sincere şi prieteneşti, şi dacă se va ivi prilejul… la nevoie… fiţi siguri…” Apoi le-a făcut o reverenţă, şi cei doi au plecat — plouaţi sau cu nasul în sus, nu-mi dau seama. Ganecika, cu siguranţă, a rămas prostit; n-a priceput nimic şi era roşu ca racul (are cîteodată o expresie foarte curioasă!), însă Varvara Ardalionovna se pare că a înţeles că trebuie s-o şteargă cît mai iute împreună cu iubitul ei frate, şi că numai atît chiar şi însemna prea mult din partea Aglaiei Ivanovna. E mai deşteaptă decît fratele ei şi sînt sigur că acum jubilează. Cît despre mine, venisem să pun la cale cu Aglaia Ivanovna o întîlnire între ea şi Nastasia Filippovna.

- Cu Nastasia Filippovna?! strigă prinţul.

- Ah! Mi se pare că eşti pe cale să-ţi pierzi cumpătul şi te cuprinde mirarea! Îmi pare bine că începi să semeni a om. Pentru asta am să-ţi spun ceva ce o să-ţi facă plăcere. Iată ce înseamnă să faci servicii tinerelor domnişoare cu suflet nobil: astăzi am primit o palmă de la ea.

- Morală? întrebă prinţul fără voie.

— Da, fireşte, nu una fizică. În halul în care sînt acum, cred că nimeni nu s-ar încumeta să ridice mîna asupra mea, nici măcar femeie, nici chiar Ganecika nu m-ar lovi! Totuşi, ieri, la un moment dat, am crezut că o să se repeadă la mine… Pun rămăşag că ştiu la ce te gîndeşti acum. îţi spui: „Mă rog, la ce i-ar folosi bătaia? În schimb, n-ar strica însă cînd doarme, să fie înăbuşit cu o pernă sau cu o cîrpă udă!” îţi citesc gîndul pe faţă.

— Niciodată nu m-am gîndit la aşa ceva! protestă prinţul, indignat de o asemenea presupunere.

— Nu ştiu, dar am visat astă-noapte că cineva mă înăbuşea cu o cîrpă udă… un bărbat… Ştii cine? Fie, dumitale am să ţi-o spun: închipuieşte-ţi, asasinul meu era Rogojin! Ce zici, poţi asfixia pe cineva cu o cîrpă udă?

— Nu ştiu.

— Am auzit că se poate. Bine, să lăsăm asta. Dar de ce-oi fi eu un bîrfitor, un intrigant? Pentru ce m-a făcut ea astăzi intrigant? Şi, bagă de seamă, m-a numit aşa după ce a ascultat cu atenţie, de la un capăt

la altul, tot ce i-am spus; mai mult, după ce ea însăşi mi-a pus întrebări… Dar aşa sînt femeile! Pentru ea am intrat în relaţii cu Rogojin, cu omul acesta tare original; în interesul ei i-am pregătit o întrevedere cu Nastasia Filippovna. Să nu fie oare din cauză că i-am jignit amorul propriu spunîndu-i că se mulţumeşte să culeagă „firimituri" de pe urma Nastasiei Filippovna? Dar numai şi numai în interesul ei nu m-am dat bătut, o mărturisesc, îndîrjindu-mă să-i prezint astfel lucrurile; i-am scris chiar două scrisori în sensul acesta, iar astăzi, în întrevederea pe care am avut-o cu ea, tot aşa i-am vorbit… Cu asta am şi început adineauri, spunîndu-i că e umilitor pentru ea… De altfel, cuvîntul acesta - „firimituri" - nu-mi aparţine; n-am făcut decît să-l repet; la Ganecika, toată lumea îl declina mereu şi în toate felurile; dar chiar ea a confirmat acest lucru. Ei bine, atunci pentru ce sînt, în ochii ei, un bîrfitor care se complace în intrigi? îmi dau scama, da, da: mă găseşti foarte ridicol în momentul acesta şi pun rămăşag că încerci în gînd dacă nu se potrivesc cumva versurile astea stupide:

Şi, poate, peste tristu-mi soare-apune

Ultimu-i zîmbet dragostea-şi va pune.

- Ha, ha, ha! izbucni el apoi într-un rîs nervos căruia îi urmă un nou acces de tuse violentă. Şi, bagă de seamă că acest Ganecika are neobrăzarea să vorbească de „firimituri", continuă el cu un glas hîrbuit de răguşeală, cînd, de fapt, şi el cam după aşa ceva jinduieşte!

Prinţul rămase multă vreme tăcut; îl cuprinsese groaza.

- Ai vorbit de o întîlnire cu Nastasia Filippovna? murmură el în sfîrşit.

- Cum, nu ştiai într-adevăr că astăzi urmează să aibă loc o întrevedere între Aglaia Ivanovna şi Nastasia Filippovna? La invitaţia Aglaiei Ivanovna, cu strădania mea şi prin intermediul lui Rogojin, care i-a transmis scrisoarea la Petersburg, Nastasia Filippovna a sosit azi la Pavlovsk şi acum se află împreună cu Rogojin chiar aici, în apropiere, în casa unde a locuit şi altădată, la doamna aceea, la Daria Alekseevna…o cuconiţă foarte dubioasă,prietena ei. Şi acolo, în casa aceea dubioasă, Aglaia Ivanovna se va duce astăzi să stea de vorbă prieteneşte cu Nastasia Filippovna pentru a rezolva diferite probleme. Le-a căşunat să se ocupe de aritmetică. Cum, nu ştiai? Pe onoarea dumitale?

- E de necrezut!

- Ei, nu-i rău dacă e de necrezut. Mă întreb, de la cine ai fi putut afla? Deşi într-o localitate mică, cum e aceasta, vorba ceea, cînd bîzîie o muscă, toată lumea ştie! Totuşi, eu te-am înştiinţat şi poţi să-mi fii recunoscător. Şi acum, la revedere - pe lumea cealaltă, probabil. Dar un lucru încă: ce-i drept, m-am purtat ca o canalie cu dumneata, pentru că… şi de ce adică n-aş acţiona în profitul meu, mă rog? Ca să menajez interesele dumitale? I-am dedicat Aglaiei Spovedania mea (nici asta nu ştiai?). Şi cum a primit-o! He, He! Dar cu ea n-am fost canalie; m-am purtat cît se poate de onorabil; nu mă simt cu nimic vinovat şi totuşi cum m-a înjosit şi cu ce dispreţ m-a tratat… De altfel, n-aş avea ce să-mi reproşez nici faţă de dumneata; chiar dacă i-am vorbit de „firimituri", şi altele de acest fel, în schimb ţi-am comunicat şi ziua, şi ceasul şi locul întîlnirii; ţi-am dezvăluit tot jocul acesta… bineînţeles, numai de necaz şi nu din mărinimie. Rămîi cu bine, sînt limbut ca un gîngav sau un ofticos; aşadar, bagă de seamă, nu pierde nici un minut, dacă meriţi într-adevăr numele de bărbat; întrevederea are loc precis chiar în astă-seară.

Ippolit se îndreptă spre uşă, dar, la chemarea prinţului, se opri în prag.

- Aşadar, după dumneata, Aglaia Ivanovna se va duce singură astăzi la Nastasia Filippovna? întrebă prinţul, şi pete roşii îi apărură pe obraz şi pe frunte.

- Nu ştiu exact, dar aşa cred că se va întîmpla, răspunse Ippolit, cu capul pe jumătate întors spre Mîşkin; de altfel, nu poate fi decît aşa; doar nu s-o duce Nastasia Filippovna la Epancini! Pe de altă parte, întrevederea nu poate să aibă loc nici la Ganecika, într-o casă unde zace un muribund. Ce zici de general?

- Dar asta mă face, dimpotrivă, să cred că-i un lucru imposibil! replică prinţul. Cum ar putea ea să iasă, presupunînd chiar că ar voi s-o facă? Nu cunoşti obiceiurile casei! Ea nu poate în nici un caz să se ducă singură la Nastasia Filippovna; e o absurditate!

- Vezi, prinţe, nimeni nu sare în mod obişnuit pe fereastră; dar dacă se întîmpla un incendiu, gentlemanul cel mai manierat, doamna cea mai simandicoasă vor sări pe geam. Dorinţa, ca şi nevoia, n-are opreligti, şi domnişoara noastră se va duce la Nastasia Filippovna. Şi cum adică, chiar aşa din scurt sînt ţinute domnişoarele dumitale, încît nu e chip să iasă din casă?

- Nu, n-am vrut să spun asta…

- Ei bine, dacă nu-i vorba de asta, înseamnă că ea n-are decît să coboare treptele şi s-o ia drept înainte, chit că pe urmă nu s-ar mai întoarce acasă. Sînt cazuri cînd îţi arzi toate punţile şi cînd nu te mai întorci la părinţi; viaţa nu se reduce numai la dejunuri, mese şi prinţi Ş. Mi se pare că o iei pe Aglaia Ivanovna drept o domnişoara de pension sau o şcolăriţă; i-am vorbit despre asta şi pare-se că a fost de acord cu mine. Aşteaptă să vină ora şapte sau opt… în locul dumitale, aş pune acolo pe cineva de strajă, ca să surprindă momentul precis cînd va ieşi din casă. Trimite-l cel puţin pe Kolea, fi sigur că el va spiona cu plăcere, vreau să spun că pentru dumneata. — căci totul e relativ… Ha, ha!

lppolit ieşi. Prinţul n-avea de ce să mai pună pe cineva să spioneze, chiar dacă ar fi fost capabil de un asemenea act. Porunca trimisă de Aglaia să nu iasă din casă se lămurea acum; cine ştie, poate că intenţiona să treacă pe la el ca să-l ia cu dînsa; sau poate că voia să împiedice orice intervenţie din partea lui în această chestiune. Presupunerea aceasta era la fel de plauzibilă ca şi cea dintîi. Prinţul simţi că are ameţeli, odaia se învîrtea împrejurul lui. Se culcă pe canapea şi închise ochii.

Oricum ar fi, chestiunea părea să fi ajuns în faza ei finală, iar hotărîrea Aglaiei se arăta a fi categorică şi definitivă. Nu, Mîşkin n-o considera deloc o domnişoară de pension sau o şcolăriţă. Îşi dădu seama, acum, că de multă vreme era neliniştit şi se temea că va interveni ceva tocmai de felul acesta; dar, pentru ce anume era nevoie ca ea s-o vadă? Un fior îi străbătu tot trupul; febra îl cuprindea din nou.

Nu, n-o considera deloc un copil! în ultimul timp, unele păreri, unele cuvinte de-alc ei aproape că-l îngrozeau. Cîteodată i se părea că era prea închisă, prea reţinută şi prea stăpînă pe ea însăşi, şi-şi amintea că tocmai asta îl înspăimînta. La drept vorbind, în timpul acestor zile, se străduise să nu se mai gîndească, să alunge gîndurile negre; zadarnic însă, căci mereu şi de multă vreme îl chinuia aceeaşi întrebare: ce se ascundea oare în sufletul ei? Şi totuşi, cît de nestrămutată îi era credinţa în acest suflet! Dar iată că toate aceste îndoieli aveau să se împrăştie, totul se va limpezi şi se va hotărî chiar astăzi. Teribilă idee! Şi iarăşi ,,femeia aceasta!” Oare de ce îl obseda mereu gîndul că această femeie va apărea negreşit, chiar în ultimul moment. În momentul suprem, şi-i va sfărîma existenţa, sfîşiindu-i sufletul ca pe un fir de aţă putredă? Acum, cu toate că era într-un fel de stare de delir şi mintea îi era învăpăiată de halucinaţii, ar fi jurat că întotdeauna gîndise aşa. Dacă în ultimul timp se străduia s-o uite,

era numai fiindcă se temea de ea. Şi ce anume simţea faţă de această femeie: dragoste sau ură? Întrebarea aceasta nici nu şi-o pusese astăzi. Inima-i era curată, de asta era convins; ştia pe cine iubeşte… Nu se temea atît de această întrevedere dată şi inexplicabilă, a cărei cauză îi era necunoscută şi al cărei deznodămînt nu-l putea prevedea, ci de Nastasia Filippovna însăşi se temea. Mai tîrziu, după cîteva zile, îşi aminti că, în timpul acelor ceasuri febrile, nu încetase să-şi închipuie mereu ochii, privirea tinerei femei — i se părea că-i aude glasul, vorbele, nişte vorbe stranii. Totuşi, ceasurile acestea de febră şi de chin nu-i lăsară decît puţine şi foarte palide urme în memorie. Abia dacă-şi mai amintea de pildă, că Vera îi adusese de mîncare şi că mîncase; dar nu-şi amintea deloc dacă dormise sau nu în după amiaza-aceea. Ştia doar atît, că în seara aceea nu i s-au limpezit gîndurile decît din clipa cînd Aglaia apăru pe terasă. La vederea ei, prinţul sări îndată de pe canapea şi străbătu jumătate din odaie ca s-o întîmpine. Era ora şapte şi un sfert. Aglaia venise singură, neînsoţită de nimeni; era îmbrăcată simplu şi parcă în grabă, purtînd pe umeri un fel de mantie uşoară. Era palidă, ochii îi străluceau de o sclipire vie şi uscată; aveau o expresie pe care prinţul n-o cunoscuse încă. Îl mă-sură cu o privire scrutătoare.

- Văd că eşti gata, rosti ea încet şi în aparenţă liniştită, îmbrăcat şi cu pălăria în mînă; ai fost aşadar prevenit şi ştiu de cine: de Ippolit.

— Da, el mi-a spus… murmură prinţul mai mult mort decît viu.

- Ei bine, să mergem; ştii că trebuie numaidecît să mă însoţeşti. Cred că eşti în stare, ai atîta putere ca să ieşi din casă.

— Da, pot, însă… cum e posibil aşa ceva?

Se întrerupse brusc şi nu putu spune nimic mai mult. A fost singura lui încercare s-o oprească pe această fiinţă nesăbuită, apoi o urmă supus, ca un sclav. Cu toată învălmăşeala din creierul lui înfierbîntat, prinţul îşi dădea totuşi seama că ea se va duce acolo şi fără el şi, prin urmare, datoria lui era s-o însoţească. Mai mult ghicea cît de îndîrjită era în hotărîrea ei, şi nu sta în puterea lui să împiedice această pornire sălbatică. Mergeau tăcuţi şi, în tot timpul drumului, abia dacă au schimbat cîte un cuvînt. Mîşkin băgă de seamă numaidecît că Aglaia cunoştea bine drumul; iar cînd îi spuse că apucînd pe o străduţă mai dosnică ar întîlni mai puţină lume, ea păru

că face o sforţare ca să-l asculte, apoi răspunse scurt şi sec: „puţin îmi

pasă!" În momentul cînd se apropiau de locuinţa Dariei Alekseevna (o casă mare şi veche de lemn), de pe terasă coborau o doamnă elegantă şi o tînără domnişoară; rîzînd zgomotos şi vorbind tare, cele două femei se urcară într-o superbă caleaşca ce aştepta în faţa uşii, fără să-şi arunce ochii măcar asupra Aglaiei şi prinţului, ca şi cum nici nu i-ar fi zărit. De îndată ce trăsura plecă, uşa se deschise din nou şi Rogojin, care aştepta sosirea lor, îi introduse în casă grăbindu-se să închidă uşa.

- În toată casa sîntem numai noi patru, spuse el tare, uitîndu-se la prinţ cu coada ochiului şi ceva straniu licări în privirea lui.

În prima odaie aştepta Nastasia Filippovna, îmbrăcată şi ea extrem de simplu, toată în negru; se ridică în picioare la sosirea vizitatorilor, dar fără să schiţeze un zîmbet măcar şi fără să-i întindă mîna cel puţin prinţului.

Privirea ei scrutătoare şi agitată se opri cu neastîmpăr asupra Aglaiei. Amîndouă se aşezară destul de departe una de cealaltă; Aglaia pe o canapea într-un colţ al odăii, Nastasia Filippovna aproape de fereastră. Cei doi bărbaţi rămaseră în picioare; de altfel, nici n-au fost poftiţi să se aşeze. Prinţul aruncă o privire îndurerată şi plină de nedumerire asupra lui Rogojin, dar acesta îi zîmbi — acelaşi zîmbet al său dintotdeauna. Tăcerea mai ţinu cîteva clipe.

În cele din urmă, pe chipul Nastasiei Filippovna se aşternu o umbră întunecată şi rău prevestitoare; căutătura ei, aproape duşmănoasă, stăruia cu asprime asupra vizitatoarei, Aglaia părea stînjenită, fără să se intimideze însă. Intrînd, ea aruncă o privire fugară spre rivala ei, iar după ce se aşeză, rămase o vreme cu ochii plecaţi, parcă dusă pe gînduri. De vreo două ori, în treacăt, examina odaia; o senzaţie de dezgust foarte pronunţată se arătă pe chipul ei, ca şi cum s-ar fi temut să nu se murdărească în locul acesta. Printr-un gest instinctiv, îşi potrivea mereu cutele rochiei şi într-un rînd îşi schimbă locul,retrăgîndu-se cu un aer neliniştit spre capătul canapelei. E probabil că toate aceste mişcări le făcea fără voie, cu totul inconştient, şi poate tocmai de aceea erau mai jignitoare. În sfîrşit, o privi ferm în faţă pe Filippovna şi, în acelaşi timp, citi limpede tot ce licărea în ochii întunecaţi ai rivalei sale. Se înfruntau două femei. Femeia înţelese pe femeie; Aglaia tresări.

- Ştii, fără îndoială, pentru ce te-am invitat la această întîlnire, începu ea în sfîrşit cu voce scăzută şi chiar poticnindu-se de două ori la această scurtă frază.

- Nu, nu ştiu nimic, răspunse cu un glas sec şi întretăiat Nastasia Filippovna.

Aglaia roşi. Poate că-i păru deodată extrem de ciudat şi de neverosimil că se află acum în preajma acestei femei, în casa „acestei femei", şi că are nevoie de sfatul ei. La auzul celor dintîi sunete ale glasului Nastasiei Filippovna, un fior străbătu tot trupul tinerei fete. Bineînțeles, „femeia asta" sesiză imediat amănuntul.

- Dumneata pricepi totul… dar te prefaci anume că nu înțelegi, spuse Aglaia coborînd glasul şi uitîndu-se la podele cu un aer posomorit.

- Şi pentru ce aş face asta? întrebă cu un zîmbet uşor Nastasia Filippovna.

- Pentru că vrei să profiţi de situaţia mea… răspunse ridicol de stîngaci Aglaia, de prezenţa mea în casa dumitale.

- Vinovată de această situaţie eşti numai dumneata, răbufni înțepată Nastasia Filippovna; nu eu te-am invitat la această întîlnire, dumneata mi-ai cerut-o şi, pînă acum, nu ştiu pentru ce.

Aglaia înălţă capul cu un aer de sfidare.

- Te previn: nu cu această armă, ce-ți este atît de familiară, am venit să mă măsor cu dumneata…

- A!Vasăzică ai venit totuşi să te „măsori" cu mine! Închipuieşte-ţi, te credeam mai… spirituală…

Acum se priveau cu duşmănie şi ură făţişe. Una dintre aceste două femei era aceeaşi care, cu puţin timp înainte, îi scrisese celeilalte scrisorile pe care cititorul le cunoaşte. Şi iată că,de la prima întîlnire, de la primele cuvinte schimbate, dispăruseră toate sentimentele exprimate în acea corespondenţă. Ei bine, în momentul acela, nici una dintre cele patru persoane reunite în odaie nu părea că găseşte în asta ceva nefiresc. În ajun, prinţul ar fi crezut cu neputinţă să-şi închipuie, măcar în vis, o asemenea scenă; acum să se afla acolo, privind şi ascultînd, ca unul care vede împlinindu-se o veche presimţire. Visul cel mai fantastic devenise deodată realitatea cea mai evidentă. Una dintre aceste două femei o dispreţuia în momentul acela cu atîta înverşunare pe cealaltă şi dorea atît de mult să i-o mărturisească (poate nu venise decît pentru asta, cum se exprimase a doua zi Rogojin),încît părea că cealaltă, cu toată firea ei prăpăstioasă, cu tot dezechilibrul ei mintal şi sufletesc, nu ar fi putut

să opună nici o idee preconcepută, oricît de pornită ar fi fost, care să reziste dispreţului înveninat, de esenţă pur feminină, al rivalei sale. Prinţul era încredinţat că Nastasia Filippovna nu va pomeni de scrisori (după sclipirea ochilor ei, îşi dădea seama cît ar putea s-o coste acum aceste scrisori), dar şi-ar fi dat jumătate din viaţă ca Aglaia să nu amintească de ele.

Totuşi, Aglaia păru că-şi regăseşte deodată stăpînirea de sine.

— Nu m-ai înţeles, spuse ea, n-am venit… ca să mă cert cu dumneata, cu toate că nu te iubesc. Am… am venit… să stăm de vorbă ca de la om la om. Cînd ţi-am cerut întîlnirea aceasta, hotărîsem ceea ce aveam de discutat şi, prin urmare, voi spune ceea ce mi-am propus, chiar dacă aş risca să nu mă înţelegi deloc. Cu atît mai rău pentru dumneata, nu pentru mine. Voiam să răspund la ceea ce mi-ai scris şi să răspund prin viu grai, pentru că aşa îmi pare mai nimerit. Ascultă deci răspunsul meu la toate scrisorile dumitale. A început să-mi fie milă de prinţul Lev Nikolaevici chiar din prima zi cînd l-am cunoscut şi pe urmă, cînd am aflat tot ce se petrecuse la serata dumitale. Mi-a fost milă de dînsul, pentru că e un om foarte bun şi naiv şi, în simplitatea lui, a crezut, probabil, că ar putea fi fericit… alături de o femeie… cu un asemenea caracter. Şi tocmai de ce m-am temut, s-a împlinit: dumneata n-ai fost în stare să-l iubeşti, l-ai făcut să sufere şi l-ai părăsit. N-ai putut să-l iubeşti, pentru că eşti prea mîndră… ba nu, am greşit, nu eşti mîndră, ci vanitoasă… şi nici măcar asta! Eşti egoistă pînă la… nebunie; chiar scrisorile pe care mi le-ai adresat o dovedesc cu prisosinţă. Nu puteai să îndrăgeşti un bărbat aşa de sincer şi de neprefăcut ca el; şi nu se ştie dacă, în fond, nu l-ai dispreţuit în adîncul sufletului şi poate că ţi-ai bătut joc de el; dumneata nu poţi iubi decît dezonoarea dumitale; ideea dumitale fixă că eşti dezonorată şi că cineva ţi-a adus o mare ofensă. Dacă ai fi mai puţin pătată, ori dacă n-ai fi deloc, te-ai simţi mai nenorocită… (Aglaia pronunţă cu o vădită plăcere cuvintele acestea care ţîşneau din ea cu o grabă nesăţioasă, cuvinte gîndite şi pregătite de mult, gîndite încă de atunci cînd nici chiar în vis nu putea să-şi închipuie această întîlnire; cu o privire veninoasă urmărea efectele vorbelor ei pe faţa răvăşită de emoţie a Nastasiei Filippovna.) Îţi aminteşti, cred, continuă ea, că el mi-a scris atunci - de la el am aflat că ştiai de scrisoarea aceea şi chiar ai citit-o.După conţinutul ei, am înţeles totul şi încă foarte bine; chiar el mi-a confirmat asta nu demult, adică tot ce ţi-am spus acum, cuvînt cu cuvînt. După scrisoare, am aşteptat. Bănuiam că vei veni aici, pentru că nu te poţi lipsi de Petersburg; eşti încă prea tînără şi prea frumoasă pentru provincie… De altfel, nici cuvintele acestea nu-mi

aparţin, adăugă Aglaia roşind, şi din clipa aceea roşeaţa se menţinu pe chipul ei pînă în momentul cînd încetă să mai vorbească. Atunci cînd l-am revăzut pe prinţ, am luat parte cu tot sufletul la obida şi la suferinţa lui. Nu rîde; dacă rîzi, eşti nevrednică să înțelegi toate acestea…

— Vezi bine că nu rîd, spuse pe un ton aspru şi totodată cu amărăciune Nastasia Filippovna.

- De altfel, puţin îmi pasă, poţi să rîzi cît vei voi. Cînd l-am întrebat, mi-a spus că de mult nu te mai iubeşte, că pînă şi amintirea dumitale îi este penibilă, dar că te plînge şi că, ori de cîte ori îşi aminteşte de dumneata, „inima-i străpunsă pe vecie", cum s-a exprimat el, se rupe de mila dumitale. Trebuie să mai spun că Lev Nikolaevici este omul cel mai nobil, cel mai bun şi cel mai încrezător din cîţi am întîlnit vreodată. După ce l-am auzit vorbind aşa, mi-am dat seama că primul venit poate uşor să-l înşele şi că el va ierta pe oricine pentru jignirea suferită. Şi tocmai pentru asta l-am îndrăgit…

Aglaia se opri o clipă uluită, întrebîndu-se parcă cum de a putut pronunța un asemenea cuvînt; în acelaşi timp, o mîndrie fără margini scînteie în privirea ei; acum îi era perfect egal, chiar dacă „femeia aceasta" ar fi rîs de mărturisirea care îi scăpase fără voie.

- Ți-am spus tot şi, desigur, ai înțeles ce vreau de la dumneata.

- Poate că am înțeles, într-adevăr, dar e mai bine s-o spui şi dumneata, răspunse încet Nastasia Filippovna. Faţa Aglaiei se aprinse de mînie.

- Voiam să te întreb, şi cuvintele ei cădeau răspicat, ca o sentinţă neîndură- toare, cu ce drept te amesteci în sentimentele lui faţă de mine? Cu ce drept ţi-ai permis să-mi scrii epistole? Cu ce drept declari, în fiece clipă, şi lui, şi mie că-l iubeşti, după ce l-ai părăsit, fugind de la el într-un chip atît de jignitor, atît de ruşinos şi… de nedemn!

- Nu i-am declarat nici lui şi nici dumitale că-l iubesc, rosti cu vădit efort Nastasia Filippovna, şi… ai dreptate, l-am părăsit… am fugit… adăugă ea cu voce stinsă.

- Cum n-ai declarat „nici lui şi nici mie"? se năpusti cu indignare Aglaia. Dar scrisorile dumitale? Cine te-a rugat să te amesteci în favoarea lui şi să mă îndemni să-l iau? Asta nu-i o declaraţie? Pentru ce ne impui mijlocirea dumitale? Crezusem mai întîi că, vîrîndu-te

între noi, urmăreai, dimpotrivă, să-l faci odios în ochii mei, ca să o rup cu el; abia mai tîrziu am înţeles despre ce este vorba: ţi s-a năzărit că prin toate schimonoselile acestea îndeplineşti o faptă măreaţă şi generoasă…Ei bine, cum ai fi putut să-l iubeşti pe el, dacă-ţi iubeşti atît de mult vanitatea? Pentru ce n-ai plecat de aici, în loc să-mi scrii acele scrisori ridicole? Pentru ce nu te măriţi acum cu un om generos care te iubeşte atît şi care ţi-a făcut onoarea să te ceară în căsătorie? Explicaţia e simplă: măritată cu Rogojin, n-ai mai fi o femeie dezonorată, o victimă, ba ţi s-ar da chiar prea multă cinste şi respect în societate. Evgheni Pavlîci spune că ai citit prea multe poeme şi că „eşti prea instruită pentru… poziţia dumitale"; el te consideră o răsfăţată care nu face altceva decît să huzurească, împuindu-şi capul cu tot felul de cărţi; mai adaugă la asta şi vanitatea dumitale, şi, iată-ţi portretul!

- Dar dumneata nu huzureşti? Nu eşti o răsfăţată?

Era limpede că explicaţia dintre cele două femei degenerase pe negîndite într-o formă brutală, precipitîndu-se vertiginos spre un punct cu totul neaşteptat - neaşteptat, pentru că Nastasia Filippovna, venind la Pavlovsk, îşi mai făcea anumite iluzii, cu toate că la drept vorbind, se aştepta mai mult la rău, decît la bine. Dar Aglaia se lăsase tîrîtă de pornirea ei pătimaşă şi, aşa cum te rostogoleşti de pe un pisc, nu se mai putea opri în faţa tentaţiei de a-şi satisface ura şi răzbunarea. Nastasia Filippovna a fost chiar surprinsă s-o vadă pe tînăra fată în halul acesta; o privi abia îndrăznind să-şi creadă ochilor şi, în primul moment, nu ştiu ce să facă. Fie că era o femeie care citise prea multe poeme, cum credea Evgheni Pavlovici, fie că era pur şi simplu nebună, după convingerea prinţului, în tot cazul femeia aceasta, uneori aşa de cinică şi aşa de neobrăzată în purtările ei, era, în fond, mult mai pudică, mai sensibilă şi mai încrezătoare decît s-ar fi putut crede. E adevărat că se observa la dînsa tot timpul influenţa unei lecturi dezordonate, predispoziţia spre visare, spre interiorizare şi ficţiuni fantastice, dar în schimb şi multă forţă şi profunzime… Prinţul înţelegea asta; pe faţa lui se întipări o expresie de suferinţă. Aglaia băgă de seamă acest lucru şi se cutremură toată de furie.

— Cum îndrăzneşti să-mi vorbeşti astfel? se oţărî ea cu cel mai mare dispreţ, drept răspuns la remarca Nastasici Filippovna.

— N-ai auzit bine, de bună seamă, replică aceasta mirată. Cum ţi-am vorbit?

— Dacă voiai să fii o femeie cinstită, pentru ce nu l-ai părăsit atunci

pe seducătorul dumitale, pe Toţki… simplu… fără scene melodramatice? întrebă pe neaşteptate Aglaia.

— Ce ştii dumneata de situaţia mea ca să-ţi permiţi să mă judeci? tresări Nastasia Filippovna pălind groaznic.

— Ştiu că nu te-ai dus să munceşti şi că ai plecat cu bogătaşul Rogojin, ca să faci pe îngerul decăzut! Nu mă mir deloc că Toţki era cît pe ce să-şi zboare creierii ca să scape de un asemenea înger!

— Ajunge! spuse cu dezgust şi totodată cu un accent de insuportabilă durere Nastasia Filippovna. M-ai înţeles la fel ca… jupîneasa Dariei Alekscevna, care nu de mult, s-a judecat cu logodnicul ei în faţa tribunalului. Ba aceea ar pricepe mai bine decît dumneata…

— E o fată cinstită, probabil, care trăieşte din munca ei. Pentru ce judeci o servitoare cu atîta dispreţ?

- Dispreţul meu nu se adresează muncii, ci dumitale cînd vorbeşti de muncă.

- Dacă ai fi vrut să fii cinstită, te-ai fi făcut spălătoreasă!

Amîndouă se ridicară şi, palide, se măsurau din ochi.

- Aglaia, opreşte-te! Eşti nedreaptă! strigă prinţul consternat.

Rogojin nu mai zîmbea; asculta cu braţele încrucişate şi buzele strînse.

- Poftim, spuse Nastasia Filippovna tremurînd de furie, priviţi-o pe această domnişoară! Şi eu care am considerat-o un înger! Ai venit aici fără guvernantă, Aglaia Ivanovna?… Şi vrei… vrei să-ţi spun imediat, pe faţă, fără înconjur, pentru ce ai venit la mine? Te-ai speriat, iată pentru ce ai venit.

- Nu cumva mi-a fost frică de dumneata? întrebă Aglaia indignată la culme, pentru că în naivitatea ei nu putea să admită ca cealaltă să-i vorbească atît de obraznic.

- De mine, fireşte! De mine te temi, de vreme ce te-ai hotărît să mă vizitezi! Pe acela de care te temi, nu-l dispreţuieşti! Şi cînd mă gîndesc că am putut să te stimez pînă în clipa asta! Şi vrei să-ţi spun de ce te temi şi care-i acum ţinta dumitale? Ai vrut să te convingi pe

care dintre noi două o iubeşte mai mult, pentru că eşti teribil de geloasă…

- Chiar el mi-a spus că te urăşte… îngăimă cu greu, adunîndu-şi ultimele puteri, Aglaia.

- E posibil, tot ce se poate! Şi apoi, poate chiar nu-l merit, numai… numai că ai minţit, cred! Nu poate el să mă urască şi este exclus să-ţi fi spus asta! Sînt totuşi gata să te iert… dată fiind situaţia dumitale… Numai să ştii că aveam o părere mai bună despre dumneata! Te credeam mai inteligentă şi chiar mai frumoasă, crede-mă!… Ei bine, ia-ţi odorul… iată-l, se uită la dumneata şi nu-şi mai poate reveni din buimăceală; ia-ţi-l, dar cu o condiţie: să plecaţi de aici imediat! în clipa asta!…

Se prăbuşi într-un fotoliu, izbucnind în lacrimi. Dar deodată ceva ciudat îi licări în ochi. Se uită ţintă la Aglaia şi, fără să-şi ia ochii dintr-ai ei, se ridică în picioare.

- Dar, ce-ai zice dacă…i-aş porunci chiar acum, auzi tu? Numai să-i poruncesc, şi îndată va renunţa la tine, va rămîne cu mine pentru totdeauna, mă va lua de nevastă, iar tu te vei întoarce singură acasă!… Vrei, vrei?… strigă ea ca o apucată şi poate că nici ei nu-i venea să creadă că a putut să spună asemenea vorbe.

Aglaia, îngrozită, se repezise spre uşă, dar se opri în prag ţintuită parcă şi ascultă.

- Vrei să-l alung pe Rogojin? Credeai că m-am şi măritat cu el ca să-ţi fac plăcere?! Iată, am să strig în prezenţa ta: „Pleacă, Rogojin!”, iar prinţului am să-i spun: „Ţii minte ce mi-ai făgăduit?” Doamne! Dar pentru ce m-am umilit eu aşa în faţa lor? Nu m-ai asigurat chiar tu, prinţe, că ai să mă urmezi peste tot, orice mi s-ar întîmpla, şi că nu mă vei părăsi niciodată? Că mă iubeşti, că îmi ierţi totul şi că mă res… că mă respec… Da, şi asta ai spus, chiar asta! Am fugit de la tine ca să-ţi dau libertate, dar acum nu mai vreau! Pentru ce m-a tratat ea ca pe o… stricată? Întreabă-l pe Rogojin dacă sînt aşa. Îţi va spune. Acum, după ce m-a împroşcat cu noroi, şi încă sub ochii tăi, ai să mă laşi pe mine şi ai să pleci cu ea la braţ? Blestemat să fii, dacă-i aşa, căci eşti singurul om în care m-am încrezut. Pleacă, Rogojin, n-am nevoie de tine! strigă ca ca scoasă din minţi. Cuvintele îi ieşeau cu greu din piept, faţa-i era crispată, buzele arse; bineînţeles, nu-şi pusese prea multă nădejde în toată această fanfaronadă a ei,dar încerca să se înşele ea singură şi să prelungească măcar cu un minut

iluzia pe care o mai nutrea. Izbucnirea ei era aşa de violentă, încordarea atît de puternică, încît putea în orice clipă să i se rupă firul vieţii; aceasta, cel puţin, a fost impresia prinţului.

- Iată-l, priveşte! arunca ea vorbele în obrazul Aglaiei,arătîndu-l cu degetul pe Mîşkin. Dacă în clipa aceasta nu se apropie de mine şi dacă nu te leapădă pe tine, ca să-mi rămînă mie, ei bine, ia-l, ţi-l cedez, n-am nevoie de el!…

Şi ea, şi Aglaia rămaseră mute, într-o aşteptare încordată. În timp ce privirile lor înnebunite îl sfredelau pe Mîşkin. Dar el poate că nici nu înţelegea, ba se poate spune cu siguranţă că nu înţelegea tot dramatismul sfîşietor al acestei aşteptări. Nu vedea în faţa lui decît chipul acela desperat, răvăşit de pecetea nebuniei şi care rămăsese întipărit în inima-i „străpunsă pe vecie", cum se exprimase el odată în faţa Aglaiei. Prinţul nu mai putu să suporte acest supliciu şi se întoarse către Aglaia cu privirea plină de dojana şi implorare:

- Dar cum e cu putinţă? E atît de… nefericită!

Nu pronunţă decît aceste cuvinte şi amuţi brusc sub privirea înspăimîntătoare a Aglaiei. Privirea aceasta trăda atîta suferinţă şi în acelaşi timp exprima atîta ură, o ură nemărginită, încît Mîşkin îşi izbi palmele, împreunîndu-le într-un gest desperat, şi cu un strigăt sfişietor se repezi după ea; dar era prea tîrziu! Şovăise o singură clipă doar şi asta n-a putut suporta Agiaia.

- Ah, Dumnezeule! strigă ea şi, ascunzîndu-şi faţa între palme, fugi din odaie.

Rogojin se luă după ea, ca să-i deschidă uşa dinspre stradă.

Prinţul se repezi şi el pe unnele Aglaiei, dar, în clipa cînd trebuia să treacă pragul, două braţe îl înlănţuiră; chipul deznădăjduit al Nastasiei Filippovna îl privea ţintă, iar buzele-i învineţite, abia mişcîndu-se, şuşoteau:

- După dînsa fugi? După dînsa?…

Şi căzu leşinată în braţele lui. O ridică, o duse în odaie şi, după ce o aşeză într-un fotoliu, rămase aplecat asupra ei, complet năucit. Pe măsuţă era un pahar cu apă; intrînd, Rogojin îl luă şi-i aruncă conţinutul în obrazul Nastasiei Filippovna; ea deschise ochii şi un minut păru că nu înţelege nimic; apoi se uită împrejur, tresări şi cu un strigăt se repezi spre prinţ.

- E al meu! Al meu! exclamă ea. A plecat domnişoara cea mîndră? Ha, ha, ha! rîdca ea, pradă unui acces de isteric. Ha, ha, ha! şi eu care eram cît pe ce să-l cedez acestei domnişoare! Dar pentru ce? Pentru ce? Am fost nebună!… Nebună!… Pleacă, Rogojin, ha, ha, ha!

Rogojin îi privi pe amîndoi cu o stranie fixitate, îşi luă pălăria şi, fără să spună un cuvînt, ieşi din odaie. Zece minute după aceea, prinţul stătea lîngă Nastasia Filippovna şi contemplînd-o fără să-şi ia o singură clipă ochii de la ea, o dezmierda uşor pe cap şi pe obraz, ca pe un copilaş. Rîdea cînd o vedea rîzînd şi, cînd era gata să izbucnească şi el în lacrimi. Tăcut, asculta, fără să înţeleagă probabil, dar cu un zîmbet blajin pe buze, cuvintele întretăiate şi incoerente pe care ea i le şoptea ca într-un extaz şi, cum simţea că începe iarăşi să se întristeze sau să plîngă, să se jeluiască sau să reproşeze, începea şi el îndată s-o mîngîie blînd pe cap şi pe obraji, alintînd-o şi ogoind-o ca pe un copil.

IX

Două săptămîni s-au scurs după întîmplarea relatată în capitolul precedent, şi situaţia personajelor principale ale povestirii noastre se schimbă atît de mult, încît ne-ar fi extrem de anevoios să continuăm istorisirea fără a da cîteva explicaţii prealabile. Şi totuşi ne dăm seama că trebuie să ne mărginim la o simplă expunere a faptelor, pe cît posibil fără cine ştie ce comentarii, deoarece nu sîntem lămuriţi prea bine nici noi în privinţa unor întîmplări. O asemenea rezervă din partea noastră ar putea să pară ciudată şi inexplicabilă pentru cititor, care, pe bună dreptate, s-ar putea întreba cum de te încumeţi să vorbeşti de un lucru despre care nu ai o idee clară şi nici un punct de vedere personal? Pentru a nu ne pune într-o situaţie şi mai falsă, vom încerca să ne explicăm gîndul printr-un exemplu concret şi astfel, apelînd la bunăvoinţa cititorului, să-l facem să înţeleagă în ce constă încurcătura noastră, cu atît mai mult cu cît exemplul acesta nu va fi propriu-zis o digresiune, ci o continuare directă şi imediată a naraţiunii.

Două săptămîni mai tîrziu, cu alte cuvinte pe la începutul lui iulie, ca şi în cursul acestor două săptămîni de altfel, toată istoria aceasta, inclusiv ultimele peripeţii ale eroului nostru se transformară într-o anecdotă pe cît de ciudată, pe atît de amuzantă, aproape neverosimilă şi totuşi cît se poate de adevărată, care se răspîndi, transmisă din gură în gură, prin toate străzile învecinate cu vilele lui Lebedev, Ptiţîn, a Dariei Alekseevna şi a Epancinilor, cu alte cuvinte, prin tot orăşelul şi chiar prin împrejurimile lui. Aproape toată lumea - localnici, vilegiaturişti, vizitatori veniţi întîmplător să asculte muzica — toţi povesteau, în mii de variante, că un prinţ, pe punctul de a se însura cu o fată aparţinînd unei familii onorabile şi bine cunoscute, se îndrăgostise de o femeie de moravuri uşoare, renunţase la logodnica lui şi, înfruntînd indignarea publică şi chiar ameninţările, ţinea morţiş să se cunune cu ea chiar aci, în Pavlovsk, sfidînd totul şi pe toţi. Istoria era plină de atîtea scandaluri, se vorbea de personaje aşa de importante, era prezentată în culori atît de fantastice şi ilustrată cu fapte atît de evidente, încît şi curiozitatea generală, şi interminabilele cancanuri păreau cu totul îndreptăţite. Versiunea cea mai ingenioasă, cea mai subtilă şi cea mai plauzibilă totodată, era aceea pe care o lansaseră cei cîţiva sforari cu autoritate din tagma oamenilor cu scaun la cap, care, întotdeauna, şi în orice societate, se grăbesc, înainte de toate, să explice celorlalţi tîlcul

oricărui eveniment, aflîndu-şi în asta menirea vieţii, ba uneori şi consolarea. După insinuările lor, un tînăr de familie bună, un prinţ destul de înstărit şi cam prostănac, în schimb un om cu vederi democratice, pătruns de nihilismul contemporan descoperit de domnul Turgheniev, şi care, de altfel, nu prea ştie să vorbească ruseşte, se îndrăgostise de una dintre fiicele generalului Epancin, reuşind să fie primit în casă ca pretendent. Dar aidoma acelui seminarist francez, despre care ziarele au scris recent, relatînd cum s-a lăsat să fie hirotonisit pentru tagma preoţească, după ce a solicitat cu tot dinadinsul această hirotonisire, şi cum a îndeplinit toate ritualurile, ca: mătănii, sărutări, jurăminte etc, potrivit canoanelor bisericeşti, pentru ca a doua zi, chiar după hirotonisire, să facă o declaraţie publică printr-o scrisoare deschisă adresată episcopului şi reprodusă de ziarele liberale, cum că e ateu şi consideră necinstit din partea lui să înşele poporul mîncîndu-i pîinea degeaba, şi că de aceea se dezice de cinul cu care a fost învestit în ajun; aidoma acestui ateu şi prinţul nostru, cică, ar fi jucat o farsă asemănătoare faţă de familia viitoarei lui soţii. Se preciza, printre altele, că în acest scop ar fi ales anume o serată de gală la părinţii logodnicei, cu care prilej a fost prezentat mai multor personalităţi de vază; potrivise într-adins momentul ca să-şi exprime părerile în faţa tuturor, ca să-i înjure pe înalţii demnitari şi pînă la urmă să-şi retragă în public şi în modul cel mai jignitor cuvîntul dat logodnicei sale; iar cînd s-a poruncit lacheilor să-l dea afară, s-a împotrivit şi, îmbrîncindu-i, a spart o splendidă vază chinezească. Şi ca un detaliu caracteristic pentru moravurile moderne, se adăuga că acest tînăr într-o ureche îşi iubea cu adevărat logodnica, fiica generalului, dar că stricase logodna numai pentru a face paradă de principiile sale nihiliste şi pentru a nu-şi refuza plăcerea de a se însura cu o femeie decăzută, sfidînd astfel opinia publică şi demonstrînd că în ochii lui nu există femei pierdute şi femei virtuoase, ci numai femeia liberă, că el nu recunoaşte nici un fel de norme şi ierarhii învechite, ci pune temei numai pe „problema feminină”. Explicaţia aceasta părea cît se poate de plauzibilă, şi cea mai mare parte dintre vilegiaturiştii din Pavlovsk au acceptat-o, cu atît mai mult cu cît se confirma prin fapte concrete. E drept că o mulţime de amănunte rămîneau obscure; astfel, se spunea că sărmana fată era atît de îndrăgostită de logodnicul ei - după părerea unora, de „seducătorul” ei - încît, a doua zi după ce o părăsise, ar fi alergat la el, chiar la domiciliul amantei lui; după alţii, dimpotrivă, chiar el, chipurile, o atrăsese în casa iubitei sale exclusiv din tendinţe nihiliste, cu alte cuvinte, anume ca s-o facă de rîs şi s-o înjosească. În tot cazul, evenimentul stîrnea pe zi ce trece un interes tot mai mare şi curiozitatea publică

era cu atît mai aţîţată cu cît nu mai rămînea nici o îndoială că această căsătorie scandaloasă va avea loc cu adevărat.

Şi iată, dacă am fi solicitaţi — nu ca să dăm lămuriri asupra laturii nihiliste a afacerii, o, nu! - ci numai ca să precizăm în ce măsură căsătoria proiectată corespundea dorinţelor adevărate ale prinţului, să arătăm adică în ce constau aceste dorinţe şi, în general, care era în momentul acela starea sufletească a eroului nostru şi alte amănunte de acest gen, mărturisim că o asemenea pretenţie ne-ar pune într-o marc încurcătură. Tot ce am putea spune e că nunta era într-adevăr hotărîtă şi că însuşi prinţul îi însărcinase pe Lebedev, pe Keller şi pe un bun prieten al lui Lebedev, special recomandat în acest scop, să se ocupe cu îndeplinirea tuturor formalităţilor necesare pentru oficierea căsătoriei şi cu pregătirile de nuntă; că în privinţa cheltuielilor aveau indicaţia expresă a prinţului să nu facă nici un fel de economie; că însăşi Nastasia Filippovna stăruia ca oficierea cununiei să aibă loc cît mai repede cu putinţă; că, la rugămintea arzătoare a lui Keller, prinţul îl acceptase drept cavaler de onoare, iar pentru Nastasia Filippovna fusese ales Burdovski, care a primit cu entuziasm această însărcinare; şi că, în sfîrşit, nunta trebuia să aibă loc pe la începutul lui iulie. Dar în afară de amănuntele acestea, a căror exactitate era de netăgăduit, deţinem şi alte cîteva informaţii care ne pun însă în mod categoric într-o mare încurcătură, întrucît le contrazic pe cele dintîi. Aşa, de pildă, sîntem înclinaţi să credem că, după ce l-a însărcinat pe Lebedev şi pe ceilalţi cu pregătirile de rigoare, prinţul părea să fi uitat chiar din ziua aceea că are un maestru de ceremonii, cavaleri de onoare şi nuntă; şi chiar dacă s-a grăbit să treacă toate grijile acestea asupra altora, a fost numai pentru că voia să nu se mai gîndească la ele sau chiar să le uite cu totul. Dar atunci la ce se gîndea? Ce anume stăruia în mintea şi în sufletul lui, spre ce năzuia? Nu încape îndoială că nu era la mijloc nici un fel de constrîngere (din partea Nastasiei Filippovna, de pildă), că Nastasia Filippovna, într-adevăr, dorea mult ca ceremonia nupţială să fie celebrată cît mai repede; că ei şi nu prinţului îi venise ideea căsătoriei acesteia; dar el a consimţit de bună-voie şi chiar cu un aer uşor distrat, ca şi cum ar fi fost vorba de un lucru foarte obişnuit. Am mai putea cita şi alte fapte tot atît de curioase, însă, după părerea noastră, departe de a arunca o lumină asupra tuturor întîmplărilor acestora, dimpotrivă, ele ar îngreuna şi mai mult înţelegerea lor. Vom mai cita totuşi un ultim exemplu.

Astfel sîntem bine informaţi că în timpul celor două săptămîni Prinţul îşi petrecea zilele şi serile alături de Nastasia Filippovna; o însoţea la plimbare şi la concertele din parc; în fiecare zi puteau fi văzuţi plimbîndu-se împreună în caleaşca ei; dacă se-ntîmpla să n-o

vadă un ceas, nu-i mai tihnea (după toate indiciile acestea, se vede că o iubea sincer); orice i-ar fi vorbit ea, el o asculta cu un zîmbet blînd şi liniştit ceasuri în şir, fără să scoată o vorbă. Dar mai ştim că în aceeaşi perioadă a mers de mai multe ori la Epancini, fără să-i ascundă acest lucru Nastasiei Filippovna, ceea ce o ducea la disperare. Ştim de asemenea că pînă la plecarea lor din Pavlovsk, Epancinii refuzaseră să-l mai primească şi nu se învoiseră nici măcar la o singură întrevedere cu Aglaia Ivanovna; şi de fiecare dată el pleca fără să spună un cuvînt, pentru ca a doua zi să vină iarăşi ca şi cum ar fi uitat cu desăvîrşire de refuzul din ajun, şi, bineînţeles se alegea cu un nou refuz. Alt detaliu pe care-l cunoaştem e că nu trecuse nici un ceas după ce Aglaia Ivanovna fugise de la Nastasia Filippovna şi prinţul se prezentă la vila Epancinilor, încredinţat fără îndoială, că o va găsi acolo pe tînăra fată; apariţia lui a produs multă zarvă, răsturnînd pe dos toată casa, căci Aglaia Ivanovna nu se întorsese încă, şi prinţul a fost acela care, cel dintîi, le-a adus vestea despre întrevederea ce a avut loc la Nastasia Filippovna. S-a spus că generăleasa, fiicele ei şi chiar prinţul Ş. au arătat atunci multă ostilitate faţă de Mîşkin, refuzîndu-i fără menajamente şi în mod categoric nu numai prietenia lor, dar şi accesul în casă, mai ales că între timp se prezentă pe neaşteptate Varvara Ardalionovna şi o anunţă pe Lizaveta Prokofievna că Aglaia Ivanovna se află de un ceas la dînsa, într-o stare îngrozitoare, şi se pare că nu vrea să se mai întoarcă la părinţi. Această ultimă veste care, mai mult ca orice, o zgudui pe generăleasa, era perfect exactă; plecînd de la Nastasia Filippovna, Aglaia ar fi preferat mai degrabă să moară decît să se întoarcă în momentul acela acasă; de aceea căută un refugiu la Nina Alcksandrovna. Din partea ei, Varvara Ardalionovna crezu de cuviinţă s-o informeze neîntîrziat pe Lizaveta Prokofievna de tot ce s-a petrecut. Mama şi fiicele plecară în grabă spre casa lui Ptiţîn, urmate şi de Ivan Feodorovici, care tocmai atunci picase din Petersburg: iar în urmă venea abătut şi prinţul Lev Nikolaevici în pofida cuvintelor aspre ce-i fuseseră aruncate în faţă şi cu toate că i se interzisese categoric să li se arate în ochi şi să le calce pragul. Dar Varvara Ardalionovna avusese grijă să dea dispoziţii sa nu fie primit nici acolo şi aşa se-ntîmplă că prinţul n-a mai putut s-o vadă pe Aglaia. Pînă la urmă, totul se isprăvi cu bine; tînăra fată, care se aştepta la reproşuri şi scandal, văzîndu-le pe mama şi pe surorile ei că plîng amarnic, fără să-i adreseze măcar un cuvînt de dojană, se aruncă în braţele lor şi se întoarse numaidecît acasă. Se răspîndise de asemeni zvonul, de altfel necontrolat, că şi de data aceasta pe Gavrila Ardalionovici l-a urmărit ghinionul; profitînd de momentul cînd sora lui era plecată la Lizaveta Prokofievna, rămas singur, între patru

ochi, cu Aglaia, se încumetă să-i vorbească de sentimentele lui; chiar aşa tristă şi dezamăgită cum era, Aglaia izbucni în rîs auzindu-l şi-i puse deodată o întrebare ciudată: oare ar fi în stare, spre a-i dovedi cît de mult o iubeşte, să-şi ardă degetul la flacăra unei lumînări? Întrebarea îl zăpăci pe Gavrila Ardalionovici, punîndu-l într-o situaţie atît de comică, încît Aglaia începu să rîdă de data aceasta în hohote aproape isterice; pe urmă îl părăsi în grabă pe Ganea şi urcă în odaia Ninei Aleksandrovna, unde o găsiră părinţii. Prinţul află aceste amănunte chiar a doua zi, de la Ippolit. Bolnavul, care nu se mai scula din pat, trimise să-l caute pe Mîşkin anume ca să-i împărtăşească noutatea. Cum a aflat-o el? Nu ştim. Oricum însă, auzind gluma cu lumînarea şi cu degetul, prinţul izbucni în rîs, uimindu-l pe Ippolit prin purtarea lui; pe urmă, un tremur îi cuprinse deodată şi lacrimile începură să-i curgă şiroaie… în general, în acele zile era extrem de agitat, într-un fel de consternare fără vreo cauză precisă, şi cu atît mai chinuitoare; Ippolit susţinea sus şi tare că prinţul se scrîntise, deşi lucrul acesta nu se putea încă afirma cu certitudine. Înfăţişînd toate faptele după cum s-au petrecut, fără a le mai explica şi comenta, nu avem deloc intenţia să-l justificăm pe eroul nostru în ochii cititorului. Mai mult, sîntem gata chiar să împărtăşim sentimentul de indignare pe care l-a stîrnit pînă şi în rîndul prietenilor săi. Purtarea lui, într-adevăr, îi revoltă pe toţi, începînd cu Vera Lebedeva şi Kolea pînă la Keller, înainte, bineînţeles, ca acesta să fi fost ales cavaler de onoare; cît despre Lebedev, în indignarea lui sinceră începu chiar să urzească intrigi împotriva prinţului, după cum se va vedea mai departe. În general însă, noi împărtăşim întru totul sensul adînc psihologic şi extrem de sugestiv al unor cuvinte pe care Evgheni Pavlovici le spuse deschis şi fără menajamente într-o conversaţie amicală cu prinţul, şase sau şapte zile după evenimentul întîmplat la Nastasia Filippovna. Notăm de asemenea că nu numai Epancinii, dar şi toţi acei care, într-un fel sau într-altul era legaţi de această familie, găsiră de cuviinţă să rupă orice relaţii cu prinţul Lev Nikolacvici. Prinţul Ş., de exemplu, întîlnindu-l într-o zi pe Mîşkin, întoarse capul fără să-l salute. În schimb, Evgheni Pavlovici nu se temu că se compromite şi-i făcu o vizită lui Mîşkin cu toate că reluase relaţiile cu Epancinii şi că aceştia îl primeau cu o cordialitate chiar mai accentuată decît înainte. Radomski venise la prinţ a doua zi după ce familia Epancin părăsi Pavlovskul. În momentul acela, el era deja la curent cu toate zvonurile care circulau în public, ba poate şi contribuise în parte la răspîndirea lor. Prinţul se bucură mult văzîndu-l şi se interesă imediat de Epancini. Această întrebare deschisă şi naivă uşura mult situaţia lui Evgheni Pavlovici şi-i îngădui să treacă direct la scopul

vizitei sale.

Prinţul nu ştia încă de plecarea Epancinilor; rămase uluit şi sîngele îi pieri din obraz; dar un minut după aceea, dădu din cap cu un aer stînjenit şi îngîndurat, recunoscînd că „era şi firesc să fie aşa”; apoi se interesă „unde anume au plecat”.

Între timp, Evgheni Pavlovici îl observa cu atenţie, mirat de graba şi de simplitatea cu care Mîşkin îi punea întrebări. Pe de altă parte, sinceritatea cam stranie a prinţului, agitaţia şi neliniştea lăuntrică — toate acestea nu scăpară musafirului. De altfel, satisfăcu cu multă plăcere curiozitatea lui Mîşkin. Erau încă multe lucruri pe care acesta nu le ştia, şi Radomski fu cel dintîi care-l informă cu obişnuita-i politeţe şi cu lux de amănunte despre familia Epancin. Povesti că Aglaia fusese într-adevăr bolnavă şi că, trei nopţi de-a rîndul, o febră violentă o împiedicase să doarmă; acum îi mergea mai bine, orice pericol dispăruse, în schimb era într-o stare de nervi de nedescris… „Noroc că în casă e linişte şi bună înţelegere! Nu numai în prezenţa Aglaiei, dar şi între ei, membrii familiei evită pe cît posibil orice aluzie la cele petrecute. Tatăl şi mama au căzut de acord asupra unei călătorii în străinătate; vor pleca la toamnă, imediat după nunta Adelaidei; Aglaia a primit fără nici o obiecţie propunerea asta.” S-ar putea ca şi el, Evgheni Pavlovici, să plece în străinătate. Prinţul Ş. şi Adelaida vor veni şi ei pentru vreo două luni pe acolo, dacă vor avea vreme. Generalul va rămîne în ţara.

S-au dus cu toţii la moşia lor de la Kolmino, la vreo douăzeci de verste de Petersburg, unde aveau un conac, o casă mare, boierească. Prinţesa Belokonskaia nu plecase încă la Moscova, părea că anume îşi amînase plecarea. Lizaveta Prokofievna stăruise ca ei să părăsească cu toţii Pavlovskul, spunînd că nu era cu putinţă să mai rămînă după cele întîmplate; în fiecare zi, el, Evgheni Pavlovici, îi aducea la cunoştinţă generălesei diversele zvonuri care circulau prin oraş. N-au crezut cu cale să se ducă să-şi isprăvească vilegiatura nici la vila din Elaghin.

- Şi într-adevăr, adăugă povestitorul, spune şi dumneata, puteau să mai rămînă… mai ales ştiind tot ce se petrece aici, în casa dumitale, şi cînd, cu tot refuzul lor de a te primi, te duceai în fiecare zi pe acolo…

- Da, da, da, ai dreptate, voiam s-o văd pe Aglaia Ivanovna… spuse prinţul, clătinînd iarăşi din cap.

- Ah, dragă prinţe! strigă Evgheni Pavlovici, însufleţindu-se deodată şi cu multă tristeţe în glas. Cum ai putut să laşi să se… întîmple tot ce s-a întîmplat? Fără îndoială, nu te-ai aşteptat deloc la toate astea… Recunosc că ţi-ai pierdut capul şi… că n-ai putut să împiedici pornirea nesăbuită a unei fiinţe cu mintea aprinsă, a fost mai presus de puterile dumitale! Dar ar fi trebuit să înţelegi cît de serios era sentimentul acestei tinere fete pentru dumneata. Nu voia să te împartă cu alta, şi dumneata… şi dumneata ai putut să sacrifici o astfel de comoară?

- Da, da, ai dreptate; da, sînt vinovat, spuse prinţul adînc îndurerat. Şi, ştii, numai Aglaia, singură ea, o privea în felul acesta pe Nastasia Filippovna… Printre ceilalţi, nimeni nu considera că…

- Cu atît mai revoltătoare e toată povestea asta, că n-are nimic serios la bază! îl întrerupse cu aprindere Evgheni Pavlovici. Iartă-mă, prinţe, dar… m-am… m-am gîndit mult la asta; cunosc toate antecedentele; ştiu tot ce s-a petrecut acum şase luni, totuşi, nimic nu era serios! Nu era decît o pasiune imaginară, rod al unei minţi exaltate, un miraj, o fantezie, şi numai gelozia exasperată a unei fete experienţă putea să ia lucrurile în serios!

Aici, Evgheni Pavlovici, fără să se mai sinchisească, îşi dădu drumul indignării. Analiză cu multă logică şi consecvenţă şi, trebuie să spunem încă o dată, cu o rară perspicacitate psihologică felul de a fi al prinţului în raport cu Nastasia Filippovna. Evgheni Pavlovici avusese dintotdeauna darul vorbirii, dar în împrejurarea de faţă atinse apogeul.

— Chiar din capul locului, declară el, aţi pornit de la o minciună şi ceea ce începe prin minciună trebuia să sfîrşească tot prin minciună; e o lege a firii. Nu sînt deloc de acord şi mă revoltă cînd aud pe cîte unul că te consideră drept idiot; eşti prea inteligent ca să meriţi numele acesta, dar şi îndeajuns de straniu ca să nu fii ca toată lumea; cred că eşti de acord şi dumneata. Am ajuns la concluzia că tot ce s-a întîmplat a fost, mai întîi, din pricina lipsei dumitale de experienţă înnăscută (notează bine, prinţe, cuvîntul „înnăscută"), la asta se adaugă extraordinara dumitale naivitate, apoi fenomenala dumitale lipsă de măsură (defect pe care singur l-ai recunoscut în repetate rînduri) şi, în sfîrşit, din pricina unei sumedenii de convingeri cu totul abstracte şi himerice pe care, cu onestitatea dumitale puţin obişnuită, le luai pînă acum drept convingeri adevărate, absolut fireşti şi reale! Cred că eşti de acord, prinţe, că atitudinea, felul dumitale de a o vedea pe Nastasia Filippovna au fost determinate

chiar de la început de ceva convenţional-democratic (mă servesc de această expresie ca să fiu mai scurt), ca să zic aşa, de influenţa şi atracţia „problemei feminine” (ca să mă exprim şi mai concis). Cunosc în toate amănuntele scena pe cît de ciudată, pe atît de scandaloasă care a avut loc la Nastasia Filippovna, cînd Rogojin i-a adus banii. Dacă vrei, am să fac să te vezi singur ca într-o oglindă, căci ştiu perfect care a fost substratul lucrurilor şi de ce au luat o asemenea întorsătură. Din adolescenţa dumitale, cît timp ai stat în Elveţia, erai mistuit de dorul patriei; ţara aceasta necunoscută, Rusia, era pentru dumneata pămîntul făgăduinţei către care tindeau toate aspiraţiile dumitale; ai citit probabil multe cărţi despre Rusia, opere remarcabile poate, dar vătămătoare pentru dumneata; de cum ai păşit pe pămîntul natal, un elan nepotolit al tinereţii s-a trezit în dumneata. Erai însetat, erai dornic de activitate. Şi iată că, în aceeaşi zi, ţi se povesteşte emoţionanta şi trista poveste a unei femei pîngărite; eşti un cavaler, un tînăr neprihănit şi e vorba de o femeie! În aceeaşi zi ai prilejul s-o cunoşti pe femeia aceasta; frumuseţea ei răpitoare, care are ceva fantastic şi demonic în ea, te fascinează (recunosc că-i extraordinar de frumoasă). Adaugă la asta nervii, adaugă epilepsia dumitale, adaugă clima de aici cu moina asta petersburgheză care zdruncină sistemul nervos; adaugă toată ziua aceea petrecută într-un oraş necunoscut şi aproape fantastic pentru dumneata, ziua aceea atît de frămîntată, o zi plină de întîlniri neaşteptate şi de incidente neprevăzute, cînd ai făcut atîtea cunoştinţe noi; între altele le-ai cunoscut pe cele trei domnişoare Epancin, fiinţe de o frumuseţe rară, şi mai ales pe Aglaia; pe deasupra mai adaugă şi oboseala, ameţeala, adaugă salonul Nastasiei Filippovna şi atmosfera acestui salon şi… vezi şi dumneata dacă te puteai aştepta să procedezi altfel în momentele acelea?

- Da, da; da, da, ai dreptate, încuviinţă prinţul, clătinînd din cap şi roşind, da, cam aşa-i; şi, ştii, stătusem într-adevăr toată noaptea în vagon şi nu dormisem; eram într-o stare de surescitare de patruzeci şi opt de ore şi…

- Ei vezi! exact ceea ce spuneam şi eu! continuă, înflăcărîndu-se, Evgheni Pavlovici. E clar că în exaltarea dumitale, ca să spun aşa, n-ai putut să scapi de cel dintîi prilej care ţi se oferea pen-tru a manifesta în public o idee generoasă şi anume că dumneata, om nepătat, dumneata, descendentul unei vechi familii princiare, nu consideri deloc a fi demnă de oprobriu o femeie dezonorată nu din vina ci, ci din vina unui om destrăbălat şi odios din înalta societate. Ah, Doamne, e aşa de explicabil! Dar nu asta ne interesează, dragă prinţe; esenţial este de ştiut dacă sentimentul dumitale era adevărat,

real, dacă izvora din adîncul inimii sau nu era decît o exaltare a minţii? Vezi şi dumneata: o femeie a fost iertată în templu, o femeie cu aceleaşi păcate, dar nu i s-a spus că a făcut bine, că era vrednică de toată cinstea şi de tot respectul. Oare în timpul acestor trei luni, bunul-simţ nu te-a ajutat să vezi adevărul? Chiar dacă am admite că n-are nici o vină - nu vreau să insist asupra acestui punct - oare toate aventurile ei de pînă acum pot justifica acel orgoliu insuportabil, diabolic, egoismul acesta atît de feroce şi plin de cinism? lartă-mă, prinţe, întrebuinţez cuvinte cam tari, dar…..

- Da, tot ce-i posibil; poate ai dreptate… murmură prinţul. Într-adevăr, e foarte întărîtată, şi fără îndoială, ai dreptate, însă…

- E demnă de milă? Asta vrei să spui, bunul meu prinţ? Dar din milă pentru ea şi ca să-i dai satisfacţie, era oare îngăduit să înjoseşti pe alta, o tînără fată neprihănită, curată ca o lacrimă, s-o umileşti în amorul ei propriu sub privirea aceea plină de sfidare şi ură? Mă întreb atunci: pînă unde poate să meargă mila şi compătimirea? Nu ţi se pare că e cam exagerat? Şi, cînd iubeşti o fată, poţi s-o umileşti astfel în faţa rivalei ei, s-o părăseşti pentru alta chiar sub ochii aceleia, după ce singur i-ai cerut mîna… Căci ai cerut-o în căsătorie, ai făcut cererea aceasta în prezenţa părinţilor şi a surorilor ei! După toate acestea, poţi să te consideri un om cinstit, prinţe? Dă-mi voie să-ţi pun întrebarea aceasta. Şi… oare n-ai înşelat-o, n-ai amăgit-o pe această fiinţă divină, asigurînd-o că o iubeşti?

- Da, da, ai dreptate, ah! Îmi dau seama cît sînt de vinovat! recunoscu prinţul cu o durere sfîşietoare.

- Şi crezi că e de ajuns atît? strigă indignat Evgheni Pavlovici. Crezi că e de ajuns să strigi: ,,Ah! sînt vinovat!" Te recunoşti vinovat, dar te încăpăţînezi să persişti în greşeala dumitale. Şi unde era atunci inima dumitale de „creştin"? Ai văzut chipul ei în momentul acela? Crezi că suferea mai puţin ca cealaltă, ca femeia aceea a dumitale, care ţi s-a pus în cale, despărţindu-te de Aglaia? Şi dacă ai văzut, cum de ai admis toate astea? Cum?

- Dar… eu n-am admis… bîigui nefericitul prinţ.

- Cum, n-ai admis?

- Te asigur că n-am vrut să admit. Dar nu înţeleg nici pînă acum cum s-au întîmplat toate astea… Eu… am fugit atunci după Aglaia Ivanovna, dar Nastasia Filippovna a căzut fără cunoştinţă; şi, de atunci, nu sînt lăsat s-o văd pe Aglaia Ivanovna.

- Orice ar fi fost, trebuia să fugi după Aglaia, cu tot leşinul celeilalte!

- Da… da, aşa trebuia… dar ea ar fi murit! S-ar fi omorît, n-o cunoşti, şi… doar i-aş fi explicat totul pe urmă Aglaiei Ivanovna şi… Vezi, Evgheni Pavlovici, îmi dau seama că nu ştii totul. Spune-mi, pentru ce nu vor să mă lase s-o văd pe Aglaia Ivanovna? I-aş fi explicat. Vezi, s-a petrecut atunci o neînţelegere între ele… Şi una, şi cealaltă au vorbit despre cu totul altceva, de aceea lucrurile au luat întorsătura asta… Nu pot să-ţi explic mai mult, poate Aglaiei aş fi în stare să-i explic… Ah! Doamne-Dumnezeule! Îmi vorbeşti de chipul ei în momentul cînd a fugit… Ah! Dumnezeule, îmi amintesc!… Să mergem, să mergem! se ridică el deodată şi-l trase pe Evgheni Pavlovici de mîneca hainei.

- Unde?

- La Aglaia Ivanovna; să ne ducem imediat!…

- Dar nu mai e la Pavlovsk, ţi-am mai spus-o; şi pentru ce am merge?…

- Ea va înţelege, e în stare să înţeleagă! bîigui Mîşkin, împreunîndu-şi mîinile într-un gest de implorare. Ea va înţelege că nu-i ceea ce crede, că-i cu totul altceva!

- Cum, cu totul altceva? Totuşi, te însori. Prin urmare, persişti… Te însori sau nu?

- Ei, da… mă însor; da; mă însor!

- Atunci, cum poţi să spui că e altceva?

- Ah, nu, nu-i asta, nu! Ce importanţă are că mă însor? Asta nu înseamnă nimic!

- Spui că n-are importanţă şi nu înseamnă nimic? Totuşi nu e vorba de o glumă. Te însori cu o femeie iubită, ca să-i aduci fericirea; Aglaia Ivanovna ştie asta, iar dumneata spui că n-are importanţă!

- Fericirea, zici? Ah! nu. mă însor pur şi simplu aşa, fiindcă insistă ea; şi ce-i dacă mă însor? Credc-mă, asta nu înseamnă nimic! Altfel ar fi murit cu siguranţă. Văd acum că măritişul ei cu Rogojin ar fi fost o nebunie! Acum am înţeles tot ce nu pricepeam înainte şi, vezi, în ziua aceea, cînd erau ele amîndouă faţă-n faţă, n-am putut suporta privirea Naslasiei Filippovna… Nici nu ştii, Evgheni Pavlovici

(prinţul coborî misterios glasul), n-am spus asta niciodată nimănui, nici chiar Aglaici, dar eu nu pot suporta expresia feţei Nastasiei Filippovna. Adineauri ai spus adevărul în pri-vinţa seratei aceleia de la Nastasia Filippovna, dar ai omis un detaliu, l-ai omis, pentru că nu-l ştiai: i-am privit chipul! Încă dimineaţa, văzîndu-i portretul, am rămas foarte impresionat… Uite Vera Lebedeva, are cu totul altfel de ochi; dar de cealaltă… mi-e frică… mi-e frică de chipul ei! adăugă el cu spaimă în glas.

- Ţi-e frică?

Prinţul îngălbeni şi răspunse încet:

- Da, e nebună.

- Eşti sigur? întrebă Evgheni Pavlovici, curios la culme.

- Da, absolut sigur; acum nu mai am nici o îndoială; m-am convins zilele acestea.

- Atunci ce faci? De ce vrei să te nenoroceşti? strigă Radomski înspăimîntat. Aşadar, te însori de frică? Nu pricep cum vine asta… Poate că nici n-o iubeşti?

- O! ba da, o iubesc din tot sufletul! E doar… un copil; acum e ca un copilaş, ca un adevărat copilaş! Ah, nu ştii nimic!

- Şi în acelaşi timp o încredinţai pe Aglaia Ivanovna de dragostea dumitale!?

- O, da, da!

- Atunci, vrei să spui că le iubeşti pe amîndouă?

- O, da, da!

- Dar vino-ţi în fire, prinţe! Gîndeşte-te ce spui!

- Eu fără Aglaia…Trebuie s-o văd neapărat! Voi muri în curînd, în timpul somnului; chiar în noaptea asta am crezut că mă sfîrşesc în somn. Ah! Dacă Aglaia ar şti, dacă ar şti totul… adică absolut totul. Căci în cazul de faţă trebuie să ştie totul, negreşit! Pentru ce niciodată nu putem şti totul despre cineva atunci cînd acesta se simte vinovat!…De altfel,nu-mi dau seama ce vorbesc, mi-am pierdut şirul gîndurilor; sînt uluit de ceea ce mi-ai spus…să fie cu putinţă oare să aibă şi acum aceeaşi înfăţişare, aceeaşi expresie ca atunci cînd a

fugit? O, da, sînt vinovat! Nu ştiu încă precis de ce sînt vinovat, dar simt că sînt, e ceva la mijloc pe care nu ţi-l pot explica, Evgheni Pavlovici… cuvintele îmi lipsesc, dar… Aglaia Ivanovna ar pricepe! O, întotdeauna am avut credința că ea mă va ințelege…

— Nu, prinţe, n-are să te înţeleagă. Aglaia Ivanovna te-a iubit ca o femeie, ca o făptură omenească şi nu ca un… spirit pur. Ştii ce îrni vine să cred, sărmanul meu prinţ: că dumneata n-ai iubit de fapt niciodată pe nici una dintre ele!

— Nu ştiu… se poate, tot ce se poate; ai dreptate în foarte multe privinţe, Evgheni Pavlovici. Eşti extraordinar de inteligent, Evgheni Pavlovici; ah! capul începe din nou să mă doară; mergem la dînsa! Pentru numele lui Dumnezeu! Pentru numele lui Dumnezeu, să mergem!

— Ți-am spus doar că nu mai e în Pavlovsk, e la Kolmino.

— Să plecăm la Kolmino, să plecăm imediat!

— Im-po-si-bil! răspunse tărăgănat Evgheni Pavlovici şi se ridică în picioare.

— Ascultă, am să-i scriu o scrisoare, te rog să i-o transmiţi!

— Nu, prinţe, nu! Scuteşte-mă de astfel de comisioane, nu pot să primesc!

Se despărţiră. Vizita aceasta lăsă impresii ciudate în mintea lui Evgheni Pavlovici; înclina să creadă că prinţul nu-i întreg la minte. Şi ce o fi însemnînd chipul acesta, de care se teme şi pe care-l iubeşte atît! Pe de altă parte, e foarte posibil chiar să moară din cauză că a pierdut-o pe Aglaia, aşa că Aglaia nici nu va şti vreodată cît a iubit-o el! Ha, ha! Şi cum să iubeşti două femei deodată? în două feluri diferite? Interesant… Bietul idiot! Şi acum ce se va întîmpla cu el?

X

Totuşi, Mîşkin nu muri înainte de cununie, nici „în somn” şi nici în stare de veghe, după cum îşi exprimase presentimentul faţă de Evgheni Pavlovici. Cine ştie, poate că într-adevăr dormea prost şi avea visuri urîte; în schimb, în timpul zilei, era blînd şi prevenitor cu toată lumea, arăta calm, chiar mulţumit, uneori părea îngîndurat, dar asta numai în clipele cînd rămînea singur. Pregătirile de nuntă mergeau repede; cununia urma să aibă loc la o săptămînă după vizita lui Radomski. Văzînd toată graba aceasta, pînă şi prietenii cei mai apropiaţi, presupunînd că-i avea, ar fi trebuit să înţeleagă zădărnicia străduinţelor lor de a-l „salva” pe nenorocitul smintit. Se zvonise că vizita făcută prinţului de către Evgheni Pavlovici nu era străină de un amestec direct al generalului Ivan Feodorovici şi al soţiei sale, Lizaveta Prokofievna. Presupunînd chiar că soţii Epancin, dintr-o nemăsurată bunătate a inimii, puteau fi animaţi de dorinţa sinceră de a-l smulge de la pierzanie pe acest biet nebun — ei erau nevoiţi, desigur, să se oprească numai la această simplă încercare; nici poziţia şi nici chiar sentimentele lor (lucru firesc!) nu le-au îngăduit să meargă mai departe. Am mai spus că pînă şi cei din anturajul imediat al prinţului erau indignaţi de purtarea lui. Dintre toţi, Vera Lebedeva se mulţumi să verse lacrimi discrete în singurătate; de altfel, ea stătea mai mult acasă acum, nu mai intra atît de des în odaia prinţului ca înainte. În timpul acesta, Kolea îşi îndeplinea cele din urmă îndatoriri faţă de părintele său, pe care-l doborî un al doilea atac la opt zile după primul. Profund impresionat, prinţul a luat şi el parte la durerea familiei lvolghin; în primele zile stătea ore întregi lîngă Nina Aleksandrovna; a asistat şi la înmormîntare. Mulţi băgară de seamă că în biserică apariţia lui provocă rumoare şi şuşoteli; la fel era primit pe stradă şi în parc; cînd îl vedeau trecînd, fie pe jos, fie în trăsură, toţi îl priveau curios, îl arătau cu degetul, rostind numele lui şi al Nastasiei Filippovna. Multe priviri au căutat-o prin mulţime şi în timpul procesiunii funerare, dar nu era acolo. A lipsit de la înmormîntare şi căpităneasa, pe care Lebedev cu greu a reuşit s-o potolească şi s-o convingă să stea acasă. Slujba de prohod făcu asupra prinţului o impresie puternică şi dureroasă; şi chiar atunci îi şopti lui Lebcdev, răspunzîndu-i la o întrebare, că pentru întîia dată asistă la o slujbă de înmormîntare ortodoxă şi că îşi mai aduce aminte din anii copilăriei de o asemenea slujbă într-o biserică de la ţară.

- Parcă nici nu-ţi vine a crede că omul acesta zăcînd în sicriu e acelaşi pe care, nu de mult, îl alesesem să prezideze serbarea noastră, îţi mai aduci aminte, prinţe? spuse încet Lebedev. Dar pe cine cauţi?

— Aşa, nu-i nimic, mi s-a părut doar…

— Nu cumva pe Rogojin?

— Cum, e aici?

— E în biserică.

— Aşa-i, mi se pare că i-am zărit ochii, murmură neliniştit prinţul. Cum se face… de ce-i aici? L-au invitat?

— Nici nu era cazul. Familia defunctului nu-l cunoaşte. A intrat ca şi ceilalţi, aici vine oricine. Şi de ce te miri aşa? îl văd destul de des în ultimul timp; săptămîna trecută l-am zărit de patru ori în Pavlovsk.

— Eu nu l-am mai văzut… de atunci… zise prinţul încet.

Dat fiind că nici Nastasia Filippovna nu-i spusese vreodată că l-ar fi întîlnit pe Rogojin „de atunci", prinţul a crezut că, din anumite motive, Rogojin se ferea să dea ochii cu el. În tot cursul zilei, prinţul păru foarte abătut; îl frămîntau tot felul de gînduri. Nastasia Filippovna, dimpotrivă, se arătă în ziua aceea neobişnuit de veselă.

Kolea, care se împăcase cu prinţul încă înainte de a fi murit tatăl său, îi propuse, date fiind importanţa şi urgenţa situaţiei, să-i aleagă drept cavaleri de onoare pe Keller şi pe Burdovski. Punea mîna-n foc pentru Keller, susţinînd că se va purta cuviincios şi că ar putea eventual să-i fie „de folos". Cît despre Burdovski, nu încăpea nici o discuţie, era doar un om liniştit şi modest. Atît Nina Aleksandrovna cît şi Lebedev îi atraseră atenţia prinţului că, dacă oricum căsătoria este hotărîtă, ce nevoie era să se celebreze la Pavlovsk, unde se făcuse atîta vîlvă, în plin sezon de vilegiatură şi cu atîta pompă? Nu era preferabil ca ceremonia să aibă loc la Petersburg, şi nu în biserică, ci acasă? Prinţul înţelese foarte bine tîlcul ascuns al acestor precauţii, dar se mulţumi să răspundă simplu şi laconic că aceasta era dorinţa nestrămutată a Nastasiei Filippovna.

A doua zi se prezentă Keller, care fusese înştiinţat între timp că va fi cavaler de onoare. Înainte de a intra, se opri în prag şi, de cum îl văzu pe Mîşkin, răcni, cu mîna dreaptă ridicată în aer şi cu arătătorul desfăcut,ca şi cum ar fi depus jurămîntul:

- Nu mai beau!

Apoi se apropie de prinţ, îi strînse amîndouă mîinile cu putere şi declară că, ce-i drept, la început a primit cu ostilitate acest proiect de căsătorie şi că nu s-a sfiit s-o spună în gura mare într-un local public, la o partidă de biliard; dar asta numai pentru că ar fi dorit ca un prieten bun ce-i era, să-l vadă căsătorindu-se măcar cu prinţesa de Rohan; dar acum recunoaşte şi el că prinţul judecă cel puţin de zece ori mai sănătos şi mai nobil decît ei toţi „la un loc"! Căci ceea ce-l atrage nu este nici strălucirea, nici bogăţia şi nici chiar onoarea, ci numai adevărul! Este cunoscut de cîtă simpatie se bucură prinţul din partea persoanelor sus-puse şi, dat fiind că e un om de înaltă cultură, de ce n-ar fi şi el — în general vorbind — un personaj de vază. „Dar tot felul de canalii şi netrebnici sînt de altă părere; în oraş şi în case, la întruniri, prin vile, la muzica din parc, prin localuri, prin sălile de biliard nu se vorbeşte şi nu se discută decît de evenimentu! apropiat. Ba am auzit vorbindu-se că vor să pună la cale şi un scandal sub ferestre şi asta tocmai în noaptea nunţii! Dacă ai nevoie, prinţe, de pistolul unui om cinstit, sînt gata să trag o jumătate de duzină de focuri de gală înainte ca dumneata să fi ieşit dimineaţa din odaia nupţială." Pentru a preîntîmpina îmbulzeala prea mare a vreunor beţivi la ieşirea din biserică, Keller îl mai sfătui să facă rost de o pompă de apă pe care s-o aşeze în curte; însă Lebedev se opuse: „Ar fi în stare să-mi dărîme imobilul, zice, dacă aducem pompa".

- Acest Lebedev complotează împotriva dumitale, prinţe, zău aşa! Vor să te pună sub interdicţie, îţi închipui aşa ceva? Să-ţi ia libertatea şi banii, adică cele două atribute prin care fiecare dintre noi se deosebeşte de un patruped! L-am auzit spunînd asta, crede-mă! E adevărul adevărat!

Mîşkin îşi aduse aminte că parcă mai auzise aşa ceva, dar, bineînţeles, nu dăduse atunci nici o atenţie. De altfel şi acum. auzind această vorbă, rîse doar şi o uită numaidecît. Totuşi, de cîtăva vreme, Lebedev era în mare fierbere; era limpede că plănuia ceva; dar planurile lui, întotdeauna de inspiraţie subită, din cauza excesului de zel şi al temperamentului său neastîmpărat, se complicau mereu, se ramificau şi se depărtau astfel de punctul iniţial, încît rareori izbutea să le ducă la bun sfîrşit. Mai tîrziu, cînd i se destăinui prinţului, aproape în ziua nunţii (avea obiceiul neschimbat ca, după fiecare intrigă neizbutită, să vină pocăit şi să se căiască în faţa persoanei contra căreia uneltise), îi declară că s-a născut pentru a fi un Talleyrand şi că nu înţelege cum de a rămas toată viaţa lui un simplu Lebedev. Pe urmă îi mărturisi prinţului toată urzeala pe care o

pusese la cale împotriva lui, trezindu-i un viu interes. Reieşea din cele spuse de el că începuse mai întîi prin a solicita sprijinul persoanelor influente pe a căror autoritate să se bizuie la caz de nevoie; în consecință, s-a dus la generalul Ivan Feodorovici. Acesta rămase nedumerit şi nu ştiu ce să-i spună; îi dorea din tot sufletul numai bine „tînărului", dar „oricît ar fi voit să-l salveze, în împrejurarea de față, situația lui în societate nu-i îngăduia să intervină". Lizaveta Prokofievna nici n-a vrut să-l primească; Evgheni Pavlovici şi prințul Ş. refuzară orice amestec, de cum auziră despre ce este vorba. Fără să se descurajeze din pricina acestor refuzuri, Lebedev i se adresă unui jurisconsult expert, bătrîn respectabil, bun prieten şi aproape binefăcător al său; acesta fu de părere că treaba este realizabilă, numai să se găsească martori competenți care să ateste dezechilibrul mintal sau chiar alienatia şi, mai cu seamă, să se asigure protecţia unor oameni influenţi. Lebedev nu se descurajă nici de data aceasta şi într-o zi îi aduse prinţului un medic, tot un bătrînel venerabil, aflat în vilegiatură la Pavlovsk, cu ordinul Sfînta Anna la gît, ca să sondeze, cum s-ar zice, terenul, să-şi facă o idee aproximativă despre starea mintală a prinţului şi să-şi dea, în mod neoficial deocamdată, părerea înainte de a-l supune la un adevărat examen medical. Mîşkin îşi aminti într-adevăr de această vizită şi-şi mai aduse aminte cum, cu o zi înainte, Lebedev încercase să-i demonstreze că era bolnav; cum prinţul a refuzat categoric să cheme medicul, a doua zi chiar Lebedev i-a adus unul, ca din întîmplare, venind chipurile de la domnul Terentiev, care se simte foarte rău, şi pretextînd că ar vrea să-i vorbească despre bolnav. Prinţul îl lăudă pe Lebedev pentru grija şi atenţia faţă de Ippolit şi-l primi pe medic cu o deosebită bunăvoinţă. Convorbirea se concentra îndată asupra lui Ippolit - medicul îşi arătă dorinţa să cunoască în toate amănuntele scena sinuciderii; felul cum a istorisit-o prinţul şi explicaţiile pe care i le-a dat l-au interesat în cel mai înalt grad. După aceea au vorbit de clima petersburgheză, de boala prinţului, de Elveţia, de Schneider. Tot ce-i povesti prinţul şi mai cu seamă expunerea asupra sistemului terapeutic al lui Schneider îl captivară atît de mult pe bătrînul doctor, încît îşi prelungi vizita, rămînînd la prinţ două ceasuri în cap; Mîşkin îi oferi să fumeze ţigări de calitate excepţională, iar Lebedev, din partea lui, îl trată cu un lichior excelent, pe care îl aduse Vera. Văzînd-o, doctorul, deşi om însurat şi tată de copii, începu să-i îndruge fel de fel de complimente, stîrnind indignarea tinerei fete. Se despărţiră prieteni. Plecînd de la prinţ, medicul îi spuse lui Lebedev că, dacă ar fi ca asemenea oameni să fie puşi sub interdicţie, atunci cine ar mai merita să fie curator şi de unde să-i mai recrutezi? Şi nici expunerea tragică a lui Lebedev în

privinţa căsătoriei proiectate de prinţ nu-l impresiona prea mult pe doctor, care, clătinînd maliţios din cap, îi răspunse că asemenea căsătorii s-au mai văzut: „N-ar fi unicul caz”; unde mai pui că, după cît a auzit, persoana „este seducătoare şi de o frumuseţe rară”, ceea ce-i de ajuns ca să explice înflăcărarea unui om înstărit; în afară de asta, mulţumită lui Toţki şi lui Rogojin, posedă capitaluri, mărgăritare, diamante, şaluri, mobilă; prin urmare, nu-i o partidă de lepădat; într-un cuvînt, în ochii medicului, o asemenea alegere, departe de a fi un indiciu de prostie, arăta dimpotrivă, la prinţ o inteligenţă practică foarte sănătoasă, un calcul subtil şi un act de o înţelepciune remarcabilă, şi că, prin urmare, în concluziile lui, el, doctorul, ar înclina mai degrabă spre o constatare exact contrarie celei presupuse şi absolut favorabilă prinţului… Explicaţia doctorului îl ului pur şi simplu pe Lebedev şi în consecinţă încetă orice demersuri în acest sens; iar acum, adăugă el, „acum, afară de credinţă şi devotament, care merge pînă la vărsare de sînge, de la mine n-ai să vezi altceva nimic; de aceea am şi venit”.

Îl distrăgea pe Mîşkin de la gîndurile lui şi Ippolit, care, în zilele din urmă, trimitea să-l cheme la el acasă din ce în ce mai des.

Familia lui se instalase într-o căsuţă nu departe de vila lui Lebedev. Aici, cel puţin, copiii cei mici, fratele şi sora lui Ippolit, aveau cum să scape de despotismul fratelui lor mai mare, refugiindu-se în grădină; în schimb, biata căpităneasă rămînea şi mai departe la discreţia mofturilor şi răutăţii tiranice a fiului ei. Mai în fiecare zi, prinţul trebuia să facă pace între dînşii, şi bolnavul continua să-i spună „dădaca mea”, afişîndu-şi în acelaşi timp dispreţul pentru rolul acesta de împăciuitor. Ippolit făcea mare caz plîngîndu-se de Kolea care îl cam neglijase în ultima vreme, fiind reţinut mai întîi la căpătîiul tatălui său muribund, apoi lîngă maică-sa, rămasă văduvă. La urmă, Ippolit începu să glumească pe socoteala nunţii apropiate a prinţului cu Nastasia Filippovna şi sfirşi prin aceea că îl jigni amarnic pe Mîşkin, făcîndu-l să-şi iasă din fire, aşa încît acesta, supărat, încetă să-l mai viziteze. Vreo două zile după aceea, într-o dimineaţă, căpităneasa veni disperată să-l roage pe prinţ, cu lacrimi în ochi, să poftească la ei, căci altfel acela o să-i mănînce zilele. Ea mai adăugă că Ippolit vrea să-i destăinuiască un mare secret. Prinţul cedă rugăminţilor căpitănesei şi se duse. Era limpede că Ippolit dorea să se împace cu el, îl podidiră chiar lacrimile, şi, după ce plînse, se înfurie fireşte şi mai mult, dar nu mai îndrăzni să-şi dea drumul. Starea lui se înrăutăţea văzînd cu ochii şi, după toate aparenţele, nu mai avea multe zile de trăit. Nu era vorba de nici un secret; se mărgini doar să-l conjure pe prinţ, sufocîndu-se de emoţie

(poate prefăcută), să fie cu băgare de scamă şi „să se ferească de Rogojin". „E un om care nu renunţă aşa de uşor la ce-i al lui; ăsta-i făcut din alt aluat decît noi; cînd şi-a pus ceva în gînd, orice-ar fi, nu mai dă înapoi"… şi altele, şi altele. Prinţul încercă să-l descoasă, cerîndu-i precizări şi amănunte concrete, dar Ippolit nu ştia nimic precis, orientîndu-se doar după intuiţia şi impresiile lui personale. În sfîrşit, spre marea lui satisfacţie, izbuti să-l îngrozească pe Mîşkin. La început, acesta s-a eschivat, pe cît a putut, să răspundă la unele întrebări prea indiscrete şi zîmbea doar auzindu-l pe Ippolit că-l sfătuieşte „să fugi mai bine în străinătate, căci preoţi ruşi găseşti peste tot, şi ai putea deci să te cununi şi acolo". Dar, în încheiere, Ippolit nu se putu abţine să nu insinueze: „Eu, de fapt, mă tem pentru Aglaia Ivanovna; Rogojin ştie cît o iubeşti; dragoste pentru dragoste; dumneata i-ai luat-o pe Nastasia Filippovna, el o va ucide pe Aglaia Ivanovna; deşi ai renunţat acum la dînsa, totuşi asta ţi-ar pricinui multă suferinţă, nu-i aşa?" Şi într-adevăr, cu asta Ippolit îşi ajunse scopul: Mîşkin plecă de la el cu sufletul răvăşit plin de îndoieli şi de nelinişti.

Avertismentul acesta în privinţa lui Rogojin căzuse chiar în ajunul nunţii. În aceeaşi seară, prinţul şi Nastasia Filippovna se văzură pentru ultima oară înaintea căsătoriei lor. Tînăra femeie nu era însă în stare să-i redea echilibrul şi liniştea sufletească; în ultimul timp, dimpotrivă, ea însăşi contribui mult la starea lui de zbucium. Altădată, adică doar cu cîteva zile înainte, se străduia din răsputeri să-l înveselească ori de cîte ori se întîlneau; era din ce în ce mai îngrijorată de aerul lui abătut; încercase chiar să-i cînte, ca să-l dispună, de cele mai multe ori însă îi povestea istorii vesele. Mai întotdeauna prinţul se făcea că o ascultă cu multă plăcere, cîteodată chiar rîdea cu poftă, fermecat de verva, de sclipirile minţii şi de elanul plin de simţire cu care ştia să povestească atunci cînd o pasiona ceva; or, pasiunea era elementul ei obişnuit. Văzîndu-l cum rîde şi dîndu-şi scama de impresia produsă asupra lui, Nastasia Filippovna era fericită şi mîndră de succesul ei. Acum însă Mîşkin o găsea din ce în ce mai melancolică şi mai îngîndurată. O cunoştea prea bine pe Nastasia Filippovna; altfel, totul la ea i s-ar fi părut acum enigmatic şi neînţeles. Dar era sincer convins că salvarea ei nu era un lucru imposibil. Nu minţise spunîndu-i lui Evgheni Pavlovici că o iubeşte sincer, din toată inima, şi că dragostea aceasta semăna cu grija pe care ţi-o reclamă un copil plăpînd şi bolnăvicios; te legi de el, pentru că ţi-e cu neputinţă să-l laşi în voia întîmplării. Prinţul se ferea să explice cuiva natura sentimentelor sale pentru această femeie; nu-i plăcea să vorbească despre asta nici chiar atunci cînd discuţia era greu de evitat. Cît despre Nastasia Filippovna, niciodată,

stînd împreună, n-au vorbit despre „dragoste”, ca şi cum şi-ar fi dat reciproc cuvîntul să evite o asemenea discuţie. Conversaţia lor, de obicei veselă şi însufleţită, n-avea nimic intim, aşa încît oricine ar fi putut lua parte la ea. Daria Alekseevna istorisea mai tîrziu că era o încîntare să-i priveşti şi să-i asculţi în acele momente şi că i se umplea inima de bucurie văzîndu-i împreună.

Pe de altă parte, acest fel de a privi starea morală şi intelectuală a Nastasiei Filippovna îl scutea pe prinţ, pînă la un punct, de a încerca să-şi lămurească multe alte nedumeriri. Acum era o femeie cu totul deosebită de aceea pe care o cunoscuse cu trei luni în urmă. De pildă nu se mai mira văzînd-o aşa de nerăbdătoare să se mărite cu el, deşi, altădată, fugise de această căsătorie, despărţindu-se de el cu lacrimi, blesteme şi reproşuri amare. „înseamnă că nu-şi mai face mustrări şi nu se mai teme ca atunci că m-ar putea face nefericit, se gîndea prinţul. O încredere în sine atît de repede renăscută nu-i deloc firească. Să-şi fi recăpătat oare încrederea numai din ura pe care o nutrea faţă de Aglaia? Dar asta ar însemna să-i deprecieze profunzimea sentimentului. O face de frică pentru soarta care o aştepta cu Rogojin?” Într-un cuvînt, toate aceste cauze, precum şi multe altele, puteau determina asemenea schimbare, dar ipoteza cea mai plauzibilă la care se opri Mîşkin a fost aceea pe care de mult o bănuia; bietul ei suflet bolnav era istovit. Era o explicaţie care îi dădea oarecum răspuns la o sumedenie de nedumeriri, departe însă de a-i asigura prinţului în tot acest timp liniştea şi odihna de care avea nevoie. Uneori părea că-şi dă toată silinţa să nu se gîndească la nimic; căsătoria pe care o contracta se pare că o accepta într-adevăr, ca pe o formalitate fără prea mare importanţă; propriul lui destin nu-l interesa aproape deloc. Cît priveşte obiecţiile şi convorbirile de felul aceleia pe care o avusese cu Evgheni Pavlovici, le ocolea pe cît era cu putinţă, simţindu-se incapabil să răspundă la anumite imputări şi argumente.

De altfel, băgă de seamă că Nastasia Filippovna ştia şi înţelegea foarte bine ce înseamnă Aglaia pentru el. Nu i-a mărturisit-o niciodată, dar el citea pe „chipul” ei de fiecare dată cînd îl surprindea pregătinduse să se ducă la Epancini încă atunci, la început. Cînd auzi de plecarea familiei Epancin, ea, pur şi simplu, se lumină la faţă. Oricît de distrat şi de încrezător era prinţul atunci, începuse totuşi să se întrebe cu nelinişte dacă nu cumva Nastasia Filippovna va provoca un scandal ca s-o silească pe Aglaia să plece din Pavlovsk. Tot tămbălăul şi zvonurile iscate în jurul căsătoriei lor erau provocate în bună parte, cu siguranţă, chiar de dînsa, ca să-şi irite rivala. Deoarece pe doamnele Epancin nu le prea întîlneai în

oraş, Nastasia Filippovna îl luă într-o zi pe prinţ în caleaşca ei şi-i porunci vizitiului să treacă chiar prin faţa ferestrelor vilei lor. Pentru Mîşkin a fost o surpriză îngrozitoare; îşi dădu seama, după obiceiul lui, prea tîrziu, abia cînd trăsura trecuse de casă. N-a spus nimic, două zile după aceea însă a fost bolnav. Nastasia Filippovna nu mai repetă experienţa. În zilele din urmă, premergătoare cununiei, devenise foarte îngîndurată. Izbutea totdeauna, în cele din urmă, să-şi alunge tristeţea şi-şi regăsea veselia, dar mult mai potolită şi mai puţin exuberantă decît înainte. Prinţul se purta cu ea mai atent şi mai prevenitor ca oricînd. Îi părea ciudat că n-a adus niciodată vorba de Rogojin. Doar o singură dată, cu cinci zile înainte de nuntă, Daria Alekseevna trimise după el să vină numaidecît, pentru că Nastasia Filippovna se simţea foarte rău. Prinţul o găsi într-o stare vecină cu nebunia; ţipa, tremura, spunea întruna că Rogojin e ascuns în grădină, ba chiar în vilă, că l-a văzut cu ochii ei, şi că o va omorî la noapte… O va înjunghia! Toată ziua n-a putut să se liniştească. În seara aceea, Mîşkin, ducîndu-se pentru o clipă la Ippolit, află de la doamna Terentieva,care tocmai atunci se întorsese din oraş, unde fusese plecată pentru nişte treburi, că Rogojin trecuse pe la ea pe-acasă, la Petersburg, şi că s-a interesat de noutăţile de la Pavlovsk. Prinţul a rugat-o să-i spună ora exactă cînd a vizitato şi s-a putut convinge că Rogojin se afla la căpi-tănească aproape la aceeaşi oră în care Nastasiei Filippovna i se năzărise că-l vede în grădina vilei sale. Prin urmare, totul n-a fost decît o nălucire, un miraj şi, ca să se încredinţeze mai bine, Nastasia Filippovna se duse personal s-o întrebe pe căpitănească, şi răspunsul acesteia o linişti pe deplin.

În ajunul nunţii, prinţul, plecînd de la Nastasia Filippovna, a lăsat-o foarte bine dispusă şi înviorată; croitoreasa îi trimisese de la Petersburg toaleta pe care trebuia s-o îmbrace a doua zi, rochia de nuntă, podoaba pentru cap etc., *etc.* Prinţul nu se aştepta s-o vadă aşa de preocupată de gătelile ei; le admiră pe fiecare în parte şi

laudele lui o făcură şi mai fericită. Pînă la urmă însă, Nastasia Filippovna nu se putu abţine şi-i împărtăşi pentru ce anume ţinea aşa de mult la bogăţia podoabelor şi a îmbrăcămintei: auzise că aproape tot oraşul era indignat, că nişte derbedei pregăteau un scandal cu muzică şi cu versuri de circumstanţă şi că restul societăţii încuraja mai mult sau mai puţin toate astea. Pentru că voiau cu orice preţ s-o umilească, ea trebuia să ţină capul mai sus ca oricînd, să-i sfideze pe toţi, să-i orbească şi să-i îngenuncheze prin eleganţa şi bogăţia veşmintelor ei; „Să zbiere, să fluiere, dacă or îndrăzni!" La gîndul acesta, ochii Nastasiei Filippovna scînteiau. De fapt, în sinea ei, nutrea şi un alt gînd, pe care însă nu-l putea mărturisi: visa în

taină că Aglaia sau vreo persoană trimisă de ea va asista la cununie, incognito, amestecată prin mulţime, şi ea se pregătea să facă faţă cu cinste acestei eventualităţi. Pe la unsprezece noaptea, cînd se despărţi de prinţ, era preocupată de planurile sale. Dar nici nu bătuse miezul nopţii cînd Daria Alekseevna trimise după prinţ, chemîndu-l „să vină în grabă, căci e de rău". Prinţul o găsi pe logodnica lui încuiată în iatac, pradă unei crize de nervi; plîngea năprasnic şi se căina. Îi vorbiră prin uşă; multă vreme nu voi să ştie de nimic; la urmă deschise, îl lăsă numai pe prinţ să intre, încuie uşa iar şi-i căzu la picioare, în genunchi. (Cel puţin aşa a istorisit mai tîrziu Daria Alekseevna, ai cărei ochi curioşi reuşiră să surprindă cîteva dintre amănuntele scenei.)

— Ce fac? Ce fac! Ce fac eu din tine! strigă ea, înbrăţişîndu-i cu disperare genunchii.

Prinţul rămase o oră întreagă cu dînsa, nu ştim ce anume au vorbit. Daria Alekseevna povesti mai tîrziu că se împăcaseră şi erau fericiţi. în noaptea aceea, prinţul se mai interesă o dată de logodnica lui; între timp însă, Nastasia Filippovna adormise. Dimineaţa, înainte de a se trezi din somn, mai veniră la Daria Alekseevna alţi doi trimişi de-ai lui Mîşkin; şi chiar un al treilea, care a fost însărcinat să-i ducă prinţului următorul răspuns: „în jurul Nastasiei Filippovna roiesc acum o droaie de croitoresc şi de coafori din Petersburg; că nu se resimte deloc după criza de ieri, că e ocupată, aşa cum poate fi ocupată cu gătelile de cununie o tînără atît de frumoasă şi chiar în acest moment se decide într-un fel de consiliu extraordinar ce anume bijuterii, ce briliante să-şi pună mireasa". Vestea asta avu darul să-l liniştească pe Mîşkin.

Tot ce urmase după aceea şi cum anume se desfăşuraseră evenimentele acestei nunţi memorabile s-a putut afla mai pe urmă de la persoane bine informate din ale căror mărturii demne de crezare se putea reconstitui cam următoarea succesiune a faptelor:

Cununia a fost hotărîtă pentru ora opt seara. Pe la ora şapte, Nastasia Filippovna era gata. Încă de la şase, o mulţime de curioşi începură să se strîngă în jurul vilei lui Lebedev, dar mai cu seamă în faţa casei Dariei Alekseevna; pe la şapte, biserica aproape că se umpluse. Vera Lebedeva şi Kolea nu-şi mai găseau locul de grija prinţului, deşi erau ocupaţi pînă peste cap: trebuiau să pregătească cele de cuviinţă pentru primirea invitaţilor care, după cununie, aveau să vină ca să-i felicite pe tinerii căsătoriţi. De altfel, nu se aşteptau la prea multă lume; în afară de nuntaşi şi de martori,

Lebedev îi mai invitase pe Ptiţîn, Ganea, doctorul cel cu decoraţia Sf, Anna la gît şi pe Daria Alekseevna. „Ce ţi-a venit să-l inviţi pe doctor? Abia l-am cunoscut”, îi spuse prinţul lui Lebedev. „Are ordinul Sfînta Anna la gît, e un om cu vază şi o să facă efect”, răspunse Lebedev, vădit încîntat de ideea lui şi spre hazul prinţului. Keller şi Burdovski, în frac şi înmănuşaţi, aveau o înfăţişare destul de convenabilă; numai că cel dintîi îl cam nelinişte pe prinţ din pricina pornirilor sale belicoase cînd se uita la mulţimea de gură-cască ce se adunase în faţa casei. În sfîrşit, pe la ora şapte şi jumătate,Mîşkin se duse cu trăsura la biserică. E de remarcat că el ţinea neapărat să fie respectate toate datinile şi uzanţele consacrate în asemenea ocazii; totul se făcea pe faţă, deschis, la lumina zilei şi „cum se cuvine”. însoţit de Keller, care arunca în dreapta şi-n stînga priviri ameninţătoare, prinţul păşi în biserică, răzbind cu greu prin mulţime, în mijlocul şuşotelilor şi al exclamaţiilor lumii. El se refugie pentru moment în altar. Apoi Keller plecă s-o aducă pe Nastasia Filippovna. În faţa casei Dariei Alekseevna era de două ori mai multă lume decît la vila prinţului şi atitudinea acestei mulţimi era şi mai ostilă. Urcînd scările, Keller auzi nişte vociferări care îl făcură să se întoarcă, gata să rostească un discurs după vrerea inimii lui înfierbîntate, dar fu oprit la timp de Burdovski şi de Daria Alekseevna, care tocmai ieşise să deschidă uşa; amîndoi îl apucară pe Keller şi-l traseră înăuntru. Era furios şi zorit. Nastasia Filippovna se ridică în picioare, se mai uită o dată în oglindă şi, după cum spunea Keller mai tîrziu, observă cu un zîmbet „silit” că era „palidă ca un cadavru”; apoi se închină cu smerenie înaintea icoanei şi porni înainte. Un murmur surd de glasuri salută apariţia ei. E drept că la început se auziră şi rîsete, aplauze şi cîteva şuierături; după o clipă însă răsunară şi alte glasuri:

— Ce mîndrete de femeie! se auzea din mulţime.

— Nu-i nici cea dintîi, nici cea de pe urmă!

— Căsătoria acoperă orice, proştilor!

— Unde mai găseşti aşa frumuseţe, urra! răcneau cei din faţă.

— Prinţesă! Pentru aşa prinţesă mi-aş vinde sufletul! strigă un conţopist. „ Cu preţul vieţii, noapte dărui!”

Într-adevăr, Nastasia Filippovna ieşi din casă albă ca varul; doar ochii ei mari, negri, aţintiţi spre mulţime, luceau ca nişte cărbuni aprinşi, şi curioşii n-au putut să reziste acestei priviri; indignarea

făcu loc entuziasmului. Dar iată că uşa cupeului s-a şi deschis şi Keller i-a întins mîna s-o susţină, cînd, deodată, ea scoase un ţipăt şi se repezi de pe ultima treaptă a scării drept în mijlocul mulţimii. Toţi din jurul ei rămaseră înlemniţi; lumea se dădu în lături din faţa ei şi la cinci-şase paşi de casă se ivi deodată Rogojin. Prin mulţime, Nastasia Filippovna îi zărise privirea. Alergă la dînsul ca o nebună şi-l apucă de amîndouă mîinile:

— Scapă-mă! Ia-mă cu tine! Unde vrei tu, chiar acum!

S-o ia în braţe şi s-o ducă pînă la cupeu a fost pentru Rogojin treabă de o clipă. Apoi scoase din portofel o hîrtie de o sută de ruble şi o întinse vizitiului:

— La gară! Dacă prindem trenul, mai capeţi un sutar!

După care sări în trăsură lîngă Nastasia Filippovna şi închise uşa cupeului. Fără să mai stea la şovăială, vizitiul dădu bici cailor. Keller se justifica pe urmă prin stupefacţia în care îl adusese o întorsătură atît de neaşteptată. „Să fi avut încă o secundă, mi-aş fi venit în fire şi n-aş fi îngăduit una ca asta!” spunea el, relatînd întîmplarea. Prima reacţie a celor doi cavaleri de onoare a fost să sară într-o altă trăsură care staţiona în apropiere şi să pornească în urmărirea cupcului; dar pe drum se răzgîndiră.

— E prea tîrziu! N-ai cum s-o întorci cu de-a sila! zise Keller.

— Şi nici prinţul n-ar accepta! fu de părere Burdovski, profund zguduit.

Rogojin şi Nastasia Filippovna ajunseră la timp la gară. După ce s-au dat jos din trăsură, cu un minut înainte de a se urca în vagon, Rogojin opri deodată o fată care tocmai trecea prin faţa lui; era îmbrăcată cu o mantilă de culoare închisă, cam veche, dar încă destul de prezentabilă, iar pe cap purta o năframă de mătase.

— Îţi dau cincizeci de ruble pe mantila dumitale,îi spuse scurt şi-i întinse banii.

Această propunere neaşteptată o zăpăci pe fată; fără să-i mai lase timp de gîndire, îi strecură în mînă rublele şi, luînd cît ai clipi mantila şi năframa, acoperi umerii şi capul Nastasiei Filippovna. În vagon, veşmintele ei atît de luxoase ar fi atras atenţia celorlalţi călători. Abia mai tîrziu înţelese fata de ce i s-au dat atîţia bani pentru vechiturile ei.

Vestea răpirii Nastasiei Filippovna ajunse cu iuţeala fulgerului la urechile lumii adunate în biserică. În momentul cînd Keller îşi făcea loc prin mulţime, ca să ajungă la prinţ, o sumedenie de oameni pe care nu-i cunoştea îl asaltară, nerăbdători să afle ce s-a întîmplat. Vorbeau tare, clătinau din cap, unii chiar rîdeau; nimeni nu părăsea biserica; toţi voiau să vadă ce va face prinţul. Aflînd vestea, el se îngălbeni, dar nu arătă nici o tulburare. „Mă temeam de asta, spuse cu un glas abia desluşit, totuşi nu mi-am închipuit că se va întîmpla chiar aşa..” Şi, după o clipă de tăcere, adăugă: „De altfel… în starea ei… nu-i deloc de mirare”. Cuvintele acestea au fost calificate mai tîrziu de Keller drept dovadă a unei atitudini „de neasemuită înţelepciune filosofică”. Cînd prinţul ieşi din biserică, mulţi băgară de seamă că părea foarte liniştit şi nu era deloc abătut. Se grăbea desigur să ajungă cît mai repede acasă, ca să rămînă singur, dar nu avu parte de aşa ceva. Cîţiva dintre invitaţi, printre care Ptiţîn, Gavrila Ardalionovici şi doctorul, îl însoţiră pînă acasă şi intrară după el. În afară de asta, din toate părţile, vila era literalmente asaltată de curioşi. Fiind încă pe terasă, prinţul auzi iscîndu-se o discuţie violentă: Keller şi Lebedev erau gata să se încaiere cu un grup de necunoscuţi care păreau a fi nişte slujbaşi şi care voiau numaidecît să pătrundă înăuntru. Prinţul se apropie şi, după ce se informă de pricina certei, îi rugă politicos pe Lebedev şi pe Keller să se dea la o parte, apoi, adresîndu-se plin de amabilitate unui domn cu înfăţişare mai impunătoare şi cu părul cărunt, care se afla în fruntea celorlalţi, îl invită să binevoiască a-i face onoarea să vină în casă. Domnul se cam fîstîci, stingherit, totuşi păşi pe terasă. Şapte-opt dintre însoţitorii lui făcură la fel şi intrară în casă afişînd un aer degajat; alţi amatori nu se găsiră şi în curînd se auziră glasuri din mulţime care-i condamnau pe cei înfigăreţi. Pe aceştia prinţul îi pofti să ia loc pe scaune, le oferi ceai şi intră în vorbă cu ei. Spre surprinderea vizitatorilor, lucrurile se petrecură într-o atmosferă sobră şi de bună-cuviinţă. Au fost şi unele încercări de a înveseli convorbirea, dirijînd-o spre un „subiect la ordinea zilei”, s-au pus şi cîteva întrebări indiscrete, au fost strecurate şi observaţii „provocatoare”. Dar prinţul le răspunse tuturor cu atîta simplitate şi bunăvoinţă şi în acelaşi timp cu atîta demnitate şi încredere în buna-credinţă a musafirilor săi,încît toate întrebările acestea indiscrete încetară de la sine. Încetul cu încetul convorbirea căpătă un caracter serios şi grav. Unul dintre domnii aceştia, agăţîndu-se de o vorbă scăpată de cineva, declară cu vehemenţă că orice s-ar întîmpla, el nu-şi va vinde moşia, ci va aştepta, căci „întreprinderile sînt mai bune decît banii”: „Iată, domnule, care este sistemul meu economic, dacă vrei să ştii!”. Fiindcă se adresa prinţului, acesta îl aprobă cu multă

căldură, deşi Lebedev îi şoptea la ureche că acest pretins proprietar, care se umflase în pene făcînd caz de avuţiile lui, nu numai că n-a avut vreodată o moşie, dar nici măcar un capăt de aţă. Astfel trecu aproape o oră şi în cele din urmă, după ce-şi băură ceaiul, oaspeţii văzură în sfîrşit că buna-cuviinţă nu le mai îngăduia să rămînă. La plecare, doctorul şi domnul cu părul cărunt, plini de afecţiune, îşi luară rămas-bun de la prinţ; de altfel şi toţi ceilalţi se despărţiră cu efuziuni zgomotoase şi multă căldură. S-au exprimat urări şi păreri în sensul că „e de prisos să-şi facă inimă rea… poate că e mai bine chiar că s-a întîmplat aşa…"etc. E drept că erau printre ei şi unii mai tineri care au încercat să ceară şampanie, dar cei mai în vîrstă îi făcură să se astîmpere. După ce, în sfirşit, s-au retras cu toţii, Keller se aplecă spre Lebedev şi-i spuse: „Noi am fi iscat, bineînţeles, un mare tărăboi, cu strigăte şi bătaie şi ne-am fi făcut de rîs; ar fi intervenit şi poliţia; pe cînd el şi-a cîştigat noi prieteni şi încă ce oameni, îi cunosc doar!" La care Lebedev, care apucase să tragă binişor la măsea, scoase un suspin şi rosti sentenţios: „A ascuns înţelepţilor şi celor deştepţi ceea ce a descoperit pruncilor"; am mai spus-o şi altă dată despre el, iar acum mai adaug că şi pe „pruncul cel nevinovat Dumnezeu l-a scăpat din prăpastie. El şi toţi sfinţii lui!"

În sfîrşit, pe la ora zece şi jumătate, îl lăsară pe prinţ singur; îl durea cumplit capul; Kolea plecă cel din urmă, după ce-l ajută pe Mîşkin să-şi schimbe hainele de nuntă. Se despărţiră cu cele mai bune sentimente de caldă prietenie. Kolea nu vorbi mai nimic despre întîmplare, dar făgădui să vină a doua zi dis-de-dimineaţă. A povestit mai tîrziu că atunci cînd îşi luă rămas-bun, prinţul nu i-a împărtăşit nimic şi, prin urmare, i-a ascuns chiar şi lui intenţiile sale ulterioare. Curînd nu mai rămăsese aproape nimeni în casă; Burdovski se duse să-l vadă pe Ippolit, Keller şi cu Lebedev plecară şi ei nu se ştie unde. Numai Vera Lebedeva mai rămase o bucată de vreme în casă pentru a face puţină ordine şi a reda astfel odăilor aspectul lor obişnuit. Înainte de plecare, aruncă o privire în camera prinţului. Stătea cufundat în gînduri, cu coatele pe masă şi capul în mîini.Ea se apropie încet şi-l atinse pe umăr.Prinţul o privi buimac şi cîtva timp păru că încearcă să-şi aducă aminte de ceva; dezmeticindu-se în sfîrşit, a început să dea semne de agitaţie neobişnuită. Totul se reduse pînă la urmă la rugăminţile stăruitoare ale prinţului, care o imploră pe Vera să-i bată în uşă a doua zi, la ora şapte dimineaţă, căci trebuie să plece la Petersburg cu cel dintîi tren. Fata făgădui să-i împlinească dorinţa. O mai rugă la fel de stăruitor să nu spună nimănui nimic, ceea ce îi promise de asemenea, şi, în sfîrşit, în clipa cînd deschise uşa să plece, prinţul o mai chemă o

dată, îi luă mîinile, i le sărută, o sărută apoi pe frunte, spunîndu-i într-un fel cu totul straniu: „Pe mîine!" Toate astea le-a povestit Vera mai tîrziu. Fata plecă pradă unei mari nelinişti pentru el. A doua zi dimineaţa, după cum făgăduise, Vera bătu la uşa prinţului, anunţîndu-l că trenul de Petersburg pleacă peste un sfert de ceas. Înfăţişarea senină şi chiar surîzătoare a lui Mîşkin cînd i-a deschis uşa o mai linişti puţin. Se pare că nici nu se dezbrăcase peste noapte ca să se culce, dar se vedea cu toate acestea că dormise. Îşi făcea socoteala că ar putea să se întoarcă în aceeaşi zi la Pavlovsk. Vera a fost, aşadar, singura fiinţă căreia prinţul socoti de cuviinţă să-i comunice intenţia lui de a pleca în oraş.

XI

Peste o oră, Mîşkin se afia la Petersburg; trecuse de ora nouă cînd sună la Rogojin. Urcase pe scara din faţă; mult timp păru că nimeni nu auzise clopoţelul sunînd. În sfîrşit, uşa de la apartamentul bătrînei mame a lui Rogojin se deschise; o slujnică în vîrstă, cu o înfăţişare cuviincioasă, apăru în prag.

- Parfion Semionovici nu-i acasă, spuse ea. Pe cine căutaţi?

— Pe Parfion Semionovici.

— Nu-i acasă.

Servitoarea îl privea cu o curiozitate cam prea vădită.

— Spune-mi, cel puţin, a dormit acasă astă-noapte? Şi… dacă s-a întors singur aseară?

Slujnica îl privea mereu, fără să-i răspundă la întrebare.

- N-a venit cu dînsul… ieri, aici… către seară… Nastasia Filippovna?

- Să nu vă fie cu supărare, dar cine sînteţi?

— Prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin; Parfion Semionovici mă cunoaşte bine.

- V-am spus că nu e acasă.

Femeia îşi lăsă ochii în jos.

— Şi Nastasia Filippovna?

— Nu ştiu nimica.

— Stai, stai puţin. Şi cînd are să se întoarcă?

- Nici asta nu pot să ştiu. Uşa se închise.

Prinţul hotărî să revină peste o oră. Coborînd, dădu cu ochii de portar.

- Parfion Semionovici e acasă?

- Da, este.

- Atunci, cum se face că adineauri mi s-a spus că lipseşte?

- Cineva de la dînsul v-a spus?

— Nu, o slujnică a bătrînei mi-a spus, dar am sunat la uşa lui Parfion Semionovci şi n-a venit nimeni să-mi deschidă.

- Cine ştie, poate să fi ieşit, răspunse portarul; se întîmplă să plece fără să anunţe. Uneori ia şi cheia cu dînsul şi odăile stau zăvorite cîte trei zile în şir.

- Eşti sigur că ieri a fost pe acasă?

— Vezi bine c-a fost. Numai cînd intră pe uşa din faţă, nu ştie nimeni.

— Dar Nastasia Filippovna n-o fi fost şi dînsa cu el?

— Asta nu mai ştiu. Nu prea se arată des pe aici; dacă venea, o vedeam de bună seamă.

Prinţul plecă şi, neştiind ce să facă, se plimbă o vreme pe trotuar. La Rogojin, toate ferestrele erau închise, pe cînd cele de la apartamentul mamei sale, mai toate deschise. Era o zi de vară senină şi cu arşiţă. Prinţul traversă strada şi se opri pe trotuarul de peste drum, ca să-şi mai arunce o privire spre ferestre; nu numai că erau închise, dar aproape toate aveau storurile lăsate.

A stat aşa vreun minut, cînd, deodată - lucru ciudat - i se păru că marginea unui stor se dă la o parte şi, cît ai clipi din ochi, apare şi dispare pe loc chipul lui Rogojin. Prinţul mai aşteptă puţin, cît pe ce gata să se întoarcă şi să sune din nou la uşă, dar se răzgîndi, hotărît să revină într-o oră. „Cine ştie? Poate mi s-a năzărit… numai …” îşi zisei el.

De acolo se îndreptă repede spre vechea locuinţă a Nastasiei Fitippovna din cartierul Izmailovski Polk. Ştia că după ce părăsise Pavlovskul la rugămintea lui, cu trei săptămîni în urmă, fusese găzduită în Izmailovski Polk, la o veche cunoştinţă a ei. Văduvă de învăţător şi mama unei familii numeroase, această venerabilă femeie dădea cu chirie un apartament destul de drăguţ mobilat, ceea ce

reprezenta aproape unicul său venit. Era de presupus că, revenind la Pavlovsk, Nastasia Filipovna trebuia să fi păstrat şi locuinţa din Petersburg; cel puţin, era foarte probabil să-şi fi petrecut noaptea în această locuinţă, unde, fără îndoială, Rogojin o adusese în ajun. Prinţul luă o birjă. Pe drum, se gîndi că ar fi fost mai bine să fi început cu asta şi să fi încercat mai întîi acolo, dat fiind că era de necrezut ca tînăra femeie să se fi dus noaptea direct la Rogojin. Îşi aminti şi de vorbele portarului, cum că Nastasia Filippovna nu prea venea des în casa aceea. Dacă nici înainte nu prea îl vizita pe Rogojin, atunci ce rost ar avea acum să stea la el? Dîndu-şi astfel curaj, prinţul ajunse în sfîrşit în Izmailovski Polk mai mult mort decît viu.

Spre surprinderea şi dezolarea lui, văduva cu pricina nu numai că nu auzise nimic de Nastasia Filippovna, nici în ajun şi nici în ziua aceea, dar pînă şi apariţia prinţului o socotea un fel de minune.În urma mamei năvăliră pe uşă o droaie de copii — numai fetiţe la un an diferenţă una de alta, dintre care cea mai mare avea cincisprezece ani, iar cea mai mică şapte — şi, fâcînd cerc în jurul prinţului, se holbară la el ca la urs. După copii se ivi şi o mătuşă a lor, o femeie, cu faţa gălbejită şi cu o basma neagră pe cap; apoi apăru şi bunica — o băbuţă cu ochelari pe nas. Stăpîna casei îl pofti stăruitor pe Mîşkin să intre ca să-şi mai tragă sufletul, lucru la care el nu se opuse. Mîşkin ghici numaidecît că ele ştiau foarte bine cine era el şi că în ajun trebuia să fi avut loc nunta lui şi deci ardeau de nerăbdare să-l întrebe despre nuntă şi să afle prin ce minune venise să se intereseze de Nastasia Filippovna, cînd, de fapt, ea ar fi trebuit să fie acum cu el la Pavlovsk; dar tăceau din delicateţe. Pentru a le satisface curiozitatea, prinţul istorisi pe scurt tot ce se petrecuse. Uimirea lor fu însă atît de mare, încît prinţul se văzu nevoit să dea şi alte amănunte, bineînţeles cît mai sumar cu putinţă. La urmă cele trei femei, profund impresionate, hotărîră în înţelepciunea lor ca, înainte de toate, să se întoarcă la Rogojin, să bată pînă ce i-o deschide, ca să afle de la el ce-i cu Nastasia Filippovna. Iar dacă Rogojin nu va fi acasă (lucru de care trebuia să se încredinţeze bine) sau dacă va refuza să răspundă, prinţul ar putea să se ducă la o doamnă nemţoaică pe care Nastasia Filippovna o cunoştea şi care locuia cu mama ei în cartierul Semionovski Polk; în tulburarea ei şi din dorinţa de a face să i se piardă urma, e posibil ca Nastasia Filippovna să se fi dus să înnopteze acolo. Prinţul se ridică sleit de puteri şi cu sufletul îndurerat de moarte; ele aveau să povestească mai tîrziu că el era de o „paloare înspăimîntătoare" şi că într-adevăr abia se ţinea pe picioare. Multă vreme îi fu cu neputinţă să prindă sensul vorbelor ce-i răsunau în urechi din învălmăşeala aceea de glasuri; în cele din

urmă, înţelese că femeile acestea se ofereau să-l ajute în căutările lui şi-i cereau să le dea adresa lui din oraş. Trebui să mărturisească adevărul, că nici n-avea locuinţă la Petersburg. Atunci femeile îl sfătuiră să-şi ia o cameră la hotel. Prinţul se gîndi puţin şi le dădu adresa hotelului unde trăsese cu cinci săptămîni în urmă şi în care avusese atacul de epilepsie. Pe urmă, se duse iar la Rogojin. De data aceasta, nu numai uşa lui Parfion Semionovici nu se deschise, ci şi aceea a mamei lui rămase închisă. Prinţul coborî cu gîndul să-l caute pe portar; îl găsi trebăluind prin curte. Era atît de absorbit de treaba pe care o făcea, că aproape nici nu se uită la Mîşkin, răspunzîndu-i în silă; totuşi susţinu cu toată tăria că Parfion Semionîci „a ieşit dis-de-dimineaţă şi a plecat la Pavlovsk, aşa că nu se mai întoarce azi".

- Am să-l aştept; poate se întoarce către seară.

- Poate nici în opt zile. Cine ştie?

- În orice caz, a dormit aici astă-noapte?

- Asta da…

Toate acestea dădeau de bănuit. În răstimpul dintre cele două vizite ale prinţului, portarul putea foarte bine să fi primit noi dispoziţii; adineauri era guraliv, iar acum cu greu îi scoteai un cuvînt din gură. Mîşkin hotărî să se întoarcă după două ceasuri şi chiar, de va trebui, să stea de strajă în faţa casei. Pînă atunci, îi mai rămăsese o speranţă: să afle ceva de la nemţoaică, şi plecă în grabă spre Semionovski Polk.

Dar nemţoaica nici nu prea l-a înţeles ce voia să spună. Cîteva vorbe pe care stăpîna casei le scoase îi dădură a înţelege că frumoasa nemţoaică se certase cu Nastasia Filippovna cu vreo două săptămîni înainte şi că de atunci nu mai ştia nimic de ea şi că nici nu vrea să ştie, „chiar dacă s-ar mărita cu toţi prinţii din lume". Mîşkin se grăbi să plece. Pe drum, îi trecu prin minte că Nastasia Filippovna o fi plecat poate la Moscova, ca şi rîndul trecut, şi că, bineînţeles, Rogojin a urmat-o, dacă nu cumva au plecat împreună. „De-aş putea să dau, cel puţin, de vreo urmă!" îşi aminti că trebuie să-şi reţină o odaie la hotel şi se grăbi să se ducă în Liteinaia; aici i se dădu numaidecît o cameră. Omul de serviciu îl întrebă dacă vrea să mănînce. Distrat, prinţul răspunse afirmativ şi abia după gustare se necăji groaznic cînd îşi dădu seama că pierduse vreo jumătate de ceas. Judecind pe urmă mai calm, se dumeri că nimic nu l-ar fi împiedicat să renunţe la gustare şi s-o lase baltă. O senzaţie ciudată îl cuprinse cînd se trezi în coridorul acela întunecos şi muced, o senzaţie dureroasă care tindea

să se transforme într-o idee; dar cu toate străduințele de a ghici substratul acestei frămîntări chinuitoare, nu izbuti să descopere în ce consta ideea aceasta nouă care cu îndărătnicie se cerea eliberată din haosul obsesiei incerte. În cele din urmă, ieşi din hotel într-o stare cu totul anormală; capul i se învîrtea; unde să se ducă totuşi? Şi din nou porni cu mare grabă, mînat de gîndul de a mai încerca la Rogojin.

Rogojin nu se întorsese; trase de mai multe ori de mînerul clopoţelului, dar uşa rămase încuiată. Sună la bătrînă; aici avu mai mult noroc: i se deschise, dar numai ca să i se spună că Parfion Semionîci lipseşte şi că poate nu se întoarce acasă decît peste vreo trei zile. I se păru ciudat că femeia de serviciu, ca şi mai adineauri îl privea cu aceeaşi căutătură speriată. Pe portar nici nu-l mai găsi de astă dată. Ieşind din curte, traversă strada ca şi rîndul trecut şi, oprindu-se pe trotuarul de peste drum, îşi ridică ochii spre ferestre; o jumătate de ceas, poate chiar mai mult, s-a plimbat pe trotuar, în bătaia dogoritoare a soarelui; de data aceasta, nici o mişcare; ferestrele nu se deschiseră, storurile rămîneau nemişcate. Se opri definitiv la ideea că mai adineauri i se năzărise numai chipul lui Rogojin; şi apoi, dacă cineva ar fi privit din dosul ferestrei, parcă puteai să-i desluşeşti faţa prin geamurile astea întunecate, neşterse de multă vreme; înviorat la gîndul acesta, prinţul plecă din nou spre Izmailovski Polk unde-l aştepta văduva de învăţător.

Între timp ea cutreierase oraşul, vizitînd vreo trei-patru case; trecuse şi pe la Rogojin - zadarnic! Nicăieri nu aflase nimic. Prinţul o ascultă tăcut, apoi intră în odaie şi, luînd loc pe canapea, năuc, îşi plimbă privirea asupra celor din jur ca un om care nu înţelege ce i se spune. Lucru ciudat; ba era foarte atent şi dădea dovadă de un spirit de observaţie neobişnuit, ba devenea dintr-o dată din cale-afară de distrat. Cei din casa văduvei aveau să povestească mai tîrziu că s-au mirat cu toţii în ziua aceea cît de ciudat era prinţul, şi „se prea poate că încă de atunci boala lui a început să dea semne”. La urmă, se sculă şi ceru să vadă locuinţa Nastasiei Filippovna. Acest apartament se compunea din două odăi mari. luminoase, înalte, frumos mobilate, şi pentru care plătea o chirie destul de mare. Tot după relatările de mai tîrziu ale acestor trei doamne, prinţul examina fiecare obiect din amîndouă odăile; văzu pe măsuţă o carte deschisă: era un roman francez, Madame Bovary; îndoi colţul paginii la care rămăsese deschisă cartea, ceru voie s-o ia cu el şi, cu toate că i se atrase atenţia că volumul era împrumutat de la o bibliotecă publică, îl vîrî fără să se sinchisească în buzunar. Aşezîndu-se lîngă o fereastră deschisă, dădu cu ochii de o măsuţă de joc de cărţi pe care erau mîzgălite cu cretă nişte cifre; se interesa cine obişnuia să joace. I s-a spus că de

cînd Nastasia Filippovna se întorsese de la Pavlovsk la Petersburg, luase obiceiul să facă în fiecare seară cîte o partidă de cărţi cu Rogojin. Jucau popa-prostul, stos, preferans, whist şi alte jocuri. Fapt este că în ultimul timp, tînăra femeie se plîngea mereu că se plictiseşte de moarte pentru că Rogojin nu ştia să întreţină o conversaţie şi stătea seri întregi fără să deschidă gura; a doua zi după aceea, venind, el scoase fără vorbă din buzunar un pachet de cărţi de joc şi Nastasia Filippovna, care mai tot timpul era tristă şi vărsa lacrimi, prinse a rîde şi aşa au început să joace cărţi seară de seară ca să-şi omoare timpul. Prinţul întrebă unde erau cărţile cu care jucau. I s-a explicat că Rogojin obişnuia să aducă în fiecare seară cîte o garnitură de cărţi noi pe care la plecare le lua cu el.

Cele trei femei îl sfătuiră să se mai ducă o dată pe la Rogojin şi să bată în uşă mai tare, dar nu chiar acuma, ci mai tîrziu, la căderea nopţii, „cine ştie poate că de data aceasta vei fi mai cu noroc". În ce o priveşte, văduva de învăţător se oferi să se repeadă între timp la Pavlovsk: s-ar putea, îşi dădu ea cu părerea, ca Daria Alekseevna să ştie ceva.În tot cazul îl rugă pe prinţ să revină pe la zece seara, pentru a pune la cale împreună ce aveau de făcut a doua zi. Zadarnice însă au fost toate încercările lor de a-l îmbărbăta, de a-i da curaj, prinţul era pradă deznădejdii. Cu sufletul apăsat de o tristeţe cumplită, se duse pe jos spre hotel. Petersburgul, aşa de prăfuit, aşa de sufocant în timpul verii, îl strivea ca în menghină; îşi făcea anevoie drum printre oameni cu feţele aspre sau oameni beţi; privirea îi luneca absentă pe chipul lor şi cine ştie cît o fi ocolit pînă să ajungă la hotel; între timp se înserase de-a binelea. Hotărî să se odihnească puţin, ca apoi s-o pornească din nou la Rogojin, după cum fusese sfătuit. Se aşeză pe canapea sprijinindu-şi capul în palme şi rămase adîncit în gînduri.

Cît timp a stat aşa şi la ce s-o fi gîndit, e greu de spus. Se temea de prea multe şi teama aceasta o resimţea dureros şi chinuitor. Rînd pe rînd îşi aminti de Vera, apoi de Lebedev, care poate ştia ceva din toată întîmplarea asta; şi chiar dacă nu ştia nimic, era totuşi mai în măsură decît el să afle cum stau lucrurile. Apoi se gîndi la Ippolit şi-şi aduse aminte că în ultimul timp Rogojin îl vizitase de mai multe ori. Din momentul acela gîndul la Rogojin puse cu desăvîrşire stăpînire pe el; îl revăzu aşa cum îi apăruse acum de curînd la înmormîntarea generalului Ivolghin; cum îl întîlnise în parc; în sfîrşit, retrăi scena din coridor, cînd Rogojin se ascunsese într-un colţ şi -l aştepta înarmat cu un cuţit. Îşi aminti cum îi luceau ochii în întuneric. Şi deodată tresări: ideea nedesluşită care-l obsedase adineauri începea să se închege, luînd contururi din ce în ce mai

precise în mintea lui.

Îi devenea din ce în ce mai limpede că, dacă Rogojin se află aici la Petersburg, şi pentru moment se ascunde intenţionat, va sfîrşi negreşit prin a veni la el, cu gînduri bune sau rele, dar tot va veni, fie chiar aşa cum venise şi data trecută. Dacă pentru un motiv oarecare, Rogojin ar avea nevoie de el, unde ar putea să-l caute, decît tot aici, în coridorul acesta. Nu-i cunoaşte nici un fel de adresă; prin urmare e firesc să presupună că a tras la acelaşi hotel; oricum, va încerca să vadă dacă nu cumva e aici… în cazul cînd ar fi la mare ananghie. Şi, cine ştie, poate că a şi venit şi acum îi caută?!

Aşa reflecta prinţul şi gîndul acesta îi păru cu totul plauzibil. N-ar fi putut să găsească însă nici un răspuns, dacă ar fi mers mai departe cu întrebările: „Pentru ce, spre pildă, îşi închipuia că Rogojin trebuie neapărat să aibă nevoie de el şi că este exclus ca. în cele din urmă, să nu se întîlnească?" Şi gîndul se depăna mai departe, devenind tot mai obsedant: ,,Dacă e fericit, n-are să vină, iar dacă-i nefericit — va veni cît de curînd, şi cu siguranţă că e nefericit acum…"

Fireşte că, avînd o asemenea convingere, ar fi trebuit să rămînă la hotel şi să-l aştepte pe Rogojin; dar, ca şi cum n-ar fi putut suporta această nouă obsesie, prinţul sări ca ars de pe scaun şi apucîndu-şi pălăria ieşi din odaie. Coridorul era cufundat în întuneric. „Ce-ar fi dacă ar apărea acum deodată din colţul acela şi m-ar opri pe scară?"' îi trecu prin minte, în timp ce se apropia bîjbîind de locul cu pricina. Dar nu apăruse nimeni. Trecu apoi pe sub bolta porţii şi, ajungînd pe trotuar, se uită nedumerit la mulţimea de oameni care, după asfinţitul soarelui, năvăliseră în stradă (cum se întîmplă de obicei la Petersburg, în timpul caniculei); paşii i se îndreptară în direcţia străzii Gorohovaia. La vreo cincizeci de paşi de hotel, la cea dintîi răspîntie, cineva din mijlocul mulţimii îl apucă uşor de braţ şi, apropiindu-se, îi spuse încet la ureche:

— Lev Nikolaevici, vino cu mine, frate, am nevoie de tine. Era Rogojin.

Lucru ciudat, de bucurie prinţul începu să-i povestească de zor, bolborosind cuvintele, bîlbîindu-se şi înghiţindu-le sfîrşitul, cum îl aşteptase adineauri în coridor, la hotel.

— Am fost pe acolo; să mergem.

Acest răspuns neaşteptat îl uimi pe Mîşkin; dar uimirea-i surveni cel puţin după un minut-două, cînd îşi dădu seama de ciudata

coincidenţă. în aceeaşi clipă îl cuprinse spaima şi începu să-l examineze cu atenţie pe Rogojin. Acesta mergea cu vreo jumătate de pas înaintea lui, privind drept în faţă, fără să-şi arunce ochii spre trecători, şi totuşi ocolindu-i cu o prudenţă automată.

— De ce n-ai întrebat… de mine, dacă ai fost la hotel? se interesă deodată prinţul.

Rogojin se opri, se uită la el cu privirea absentă, şi, ca şi cînd n-ar fi auzit întrebarea, îi spuse:

— Uite ce, Lev Nikolaevici, mergi tu aşa drept înainte, pînă acasă la mine, înţelegi? Eu am să trec pe partea cealaltă. Dar ţine-te de mine, ca să ajungem împreună.

Spunînd vorbele acestea, trecu strada şi, cînd ajunse pe celălalt trotuar, îşi întoarse capul să vadă dacă prinţul îl urmează. Văzîndu-l pe Mîşkin că a rămas locului şi se uită la el cu ochii holbaţi de uimire, făcu semn cu mîna în direcţia străzii Gorohovaia şi porni mai departe, întorcînd mereu capul şi făcîndu-i semne să-l urmeze. Părea mulţumit de faptul că Mîşkin l-a înţeles, rămînînd pe celălalt trotuar. La rîndul lui, prinţul făcea tot felul de presupuneri, crezînd la un moment dat că Rogojin schimbase trotuarul pentru că pîndeşte pe cineva şi nu vrea să-l scape. „Numai că nu înţeleg de ce nu mi-a spus şi mie la cine să iau seama?” Făcură astfel vreo cinci sute de paşi, şi deodată prinţul începu să tremure din tot corpul. Rogojin îşi întorcea capul mai rar, dar tot se uita în urmă din cînd în cînd Mîşkin, neputînd să se mai stăpînească, îi făcu semn cu mîna să vină la el. Acela trecu îndată strada, apropiindu-se de prinţ.

- Nastasia Filippovna e la tine?

- La mine.

- Adineauri tu erai la fereastră şi te-ai uitat la mine de după perdea?

- Da… eu…

- Şi de ce?

Dar prinţul n-a mai ştiut ce să întrebe mai departe şi nici cum să-şi termine întrebarea începută; de altfel inima îi zvîcnea aşa de tare, încît îi venea greu să vorbească. Rogojin tăcea şi el,privindu-l ca adineauri, cu aceeaşi îngîndurare absentă.

- Şi acum, mă duc, spuse el deodată pregătinduse să traverseze din nou strada; tu mergi, înainte, pe partea asta. Pe stradă trebuie să mergem separat… e mai bine pentru noi… ai să vezi de ce…

Cînd, în sfîrşit, au ajuns fiecare de pe alt trotuar în strada Gorohovaia îndreptîndu-se spre casa lui Rogojin, prinţul simţi din nou cum i se taie picioarele, încît abia se mai tîra împleticindu-se. Era aproape de orele zece seara. Ca şi adineauri, la apartamentul bătrînei ferestrele erau deschise; la Rogojin erau închise, iar storurile lăsate în jos păreau încă şi mai albe în întunericul de afară. Mîşkin părăsi trotuarul şi dădu să traverseze strada, în timp ce Rogojin urca treptele de la intrare, făcîndu-i mereu semne să se apropie. Prinţul îl ajunse din urmă.

- Nici portarul nu ştie că m-am întors acum acasă. Adineauri, ieşind, i-am spus că plec la Pavlovsk şi tot aşa i-am lăsat vorbă şi mamei, şopti el cu un zîmbet şiret, aproape satisfăcut; o să intrăm fără să ne audă nimeni.

Era cu cheia în mînă. Urcînd pe scară, se întoarse către prinţ şi-i făcu un semn cu degetul să umble cît mai încet. După ce deschise fără zgomot uşa de la apartamentul lui, îşi introduse înăuntru musafirul, se strecură şi el cu precauţie, încuie uşa şi vîrî cheia în buzunar.

- Vino, spuse el în şoaptă.

Începuse să-i vorbească în şoaptă încă din momentul cînd se întîlniseră pe trotuarul de pe Liteinaia. Cu tot calmul lui aparent, se simţea că e în prada unei profunde tulburări lăuntrice. Cînd ajunseră în sala vecină cu cabinetul său, Rogojin se apropie de fereastră şi-i făcu un semn tainic prinţului să vină lîngă el.

- Vezi, cînd ai sunat adineauri la mine, eram aici şi am ghicit îndată că tu eşti; m-am apropiat de uşă, umblînd în vîrful picioarelor, şi te-am auzit vorbind cu Pafnutievna. O dădăcisem încă de cu ziuă ce are de făcut; i-am dat poruncă tare să spună oricui o veni să mă vadă, fie tu, ori altcineva din partea ta, sau în sfîrşit oricine o fi, că nu sînt acasă, dar mai cu seamă să nu sufle o vorbă dacă vii tu să mă cauţi şi i-am spus şi cum te cheamă. Cînd ai plecat, mi-am zis: n-o fi rămas cumva în stradă şi stă acum la pîndă; am venit la fereastra asta, am ridicat un pic storul şi, ce să vezi, stăteai pe trotuarul din faţă şi te uitai drept la mine… Aşa a fost.

- Dar unde-i… Nastasia Filippovna? întrebă prinţul cu voce sugrumată.

- E … aici, răspunse încet Rogojin, după o clipă de şovăire.

- Unde, unde este?

Rogojin ridică ochii spre Mîşkin, ţintuindu-l cu o privire grea:

- Vino cu mine…

Vorbea tot în şoaptă, fără grabă, rar şi mereu îngîndurat. Chiar şi atunci cînd povestea despre storuri, îngîndurarea asta stranie lăsa impresia, prin ceea ce spune şi peste sensul cuvintelor rostite, că voia să mai spună şi altceva.

Intrară în birou. Această încăpere suferise oarecare schimbări de la vizita priţului. O draperie grea de mătase verde, întinsă de la un capăt la celălalt al odăii, ascundea un iatac, unde se afla patul lui Rogojin; avea cîte o intrare de fiecare parte, dar în momentul acela draperia cea grea acoperea şi aceste intrări. Totul era cufundat în întuneric; nopţile „albe” petersburgheze începeau să fie mai puţin luminoase şi, dacă n-ar fi fost lună plină, cu mare greutate s-ar fi putut desluşi ceva în întunecosul apartament al lui Rogojin, mai ales acum, cînd storurile erau lăsate. E drept că feţele acestor doi oameni se mai distingeau, dar nu îndeajuns de lămurit. Rogojin era palid ca de obicei; în ochii aţintiţi asupra prinţului încremenise o licărire de lumină.

— De ce nu aprinzi o lumînare? spuse Mîşkin.

— Nu, nu trebuie, răspunse Rogojin, şi, apucîndu-l de braţ, îl făcu să se aşeze; apoi, luă un alt scaun şi se aşeză şi el în faţa prinţului atît de aproape, încît genunchii lor aproape că se atingeau. Între ei, puţin la o parte, se afla o măsuţă rotundă.

— Să stăm puţin aşa! îl îndemnă el pe Mîşkin cu un glas rugător. Urmă o clipă de tăcere. Am bănuit că ai să tragi la hotelul acela - şi cum se întîmplă deseori, în loc să treacă direct la subiectul principal al conversaţiei, începu prin amănunte lăturalnice de ordin secundar. Cînd am intrat însă în coridor, mi-am zis: „Poate că e acolo acuma şi mă aşteaptă, aşa cum îl aştept şi eu aici?” Ai fost la văduva aceea de învăţător?

— Da, abia mai putu să îngaime prinţul, atît de tare îi bătea inima.

— Mi-am închipuit şi asta. Apoi m-am gîndit că au să înceapă să pălăvrăgească… Ia, mai bine, mi-am zis eu, să-l aduc la mine, ca să

petrecem noaptea asta împreună…

— Rogojin! Unde-i Nastasia Filippovna? şopti deodată prinţul, şi se sculă tremurînd din toate încheieturile. Rogojin se ridică şi el.

— E acolo, şopti el, arătînd cu capul spre draperie.

— Doarme? întrebă Mîşkin în şoaptă.

Din nou Rogojin îl privi ţintă ca adineauri.

— Poate că e mai bine să intrăm chiar acum!…

— Numai că tu… fie, să mergem!

Dădu la o parte draperia, se opri şi se întoarse către prinţ.

— Intră, îi spuse, invitîndu-l cu un gest să treacă înainte. Prinţul se supuse.

- E întuneric beznă, observă ci.

- Se vede de ajuns! murmură Rogojin.

- De-abia desluşesc… patul.

- Du-te mai aproape, îl îndemnă încet Rogojin.

Prinţul mai făcu vreo doi paşi şi se opri. Îşi încorda privirea un minut-două fără să zărească ceva. Stînd aşa lîngă pat, nici unul nu era în stare să rostească un cuvînt; prinţului îi bătea inima să-i spargă pieptul, încît părea că bătăile ei se aud în liniştea de mormînt a încăperii. În cele din urmă, ochii i se deprinseră cu întunericul şi putu desluşi contururile patului. În aşternut dormea cineva un somn adînc şi fără de mişcare; nu se auzea nici cel mai mic foşnet, nici o răsuflare. Un cearşaf alb acoperea pînă şi capul persoanei culcate, iar membrele i se profilau în contururi abia desluşite; numai forma trupului arăta că acolo zăcea lungit un om. Împrejur era o mare dezordine; pe pat, pe fotolii, pe jos, peste tot erau aruncate în neorînduialâ tot felul de obiecte: o rochie minunată de mătase albă, flori, panglici. Pe măsuţa de lîngă căpătîi sclipeau împrăştiate diamantele aşa cum fuseseră scoase… La picioare o grămadă de dantele spumoase zăcea ghem, iar pe albul lor imaculat, ieşind de sub cearşaf, se zărea vîrful unui picior gol: acest picior părea al unei statui de marmură şi imobilitatea lui era înspăimîntătoare. Prinţul privea încremenit, şi cu cît privea mai mult simţea că liniştea din

încăpere devine tot mai desăvîrşită — o linişte de mor-mînt. Deodată o muscă porni să bîzîie deasupra patului, şi se potoli apoi la căpătîi.

Prinţul tresări.

- Să mergem, îl atinse de braţ Rogojin. Ieşiră din iatac şi se aşezară din nou pe aceleaşi scaune, unul în faţa celuilalt. Prinţul tremura din ce în ce mai nestăpînit şi nu-şi lua privirea întrebătoare de la faţa lui Rogojin.

- Văd, Lev Nikolacvici, rosti acesta în sfîrşit, că tremuri ca o varga; aproape ca atunci cînd se porneşte criza, ţii minte cum s-a întîmplat cu tine la Moscova? Sau cum a fost o dată înainte de atac. Nici nu ştiu, zău, ce să mă fac cu tine acuma…

Mîşkin ascultă cu atenţie încordată, străduindu-se să înțeleagă şi privindu-l pe Rogojin drept în faţă cu aceeaşi întrebare mută în ochi.

— Tu? întrebă el arătînd cu un semn din cap spre draperie.

— Da… eu… răspunse în şoaptă Rogojin, lăsîndu-şi capul în jos. Tăcură vreme de cinci minute.

— Pentru că, mă gîndesc, reîncepu deodată Rogojin, ca şi cînd nu şi-ar fi întrerupt vorba de mai înainte, pentru că, dacă îţi vine criza acum, şi atacul, şi ţipătul cu siguranţă c-o să fie auzit din stradă sau din curte, o să le dea de bănuit şi atunci or să bată în uşă, or să intre… pentru că toţi mă cred plecat. Nici o lumînare n-am aprins, ca nu cumva din curte sau din stradă să se bănuiască ceva. Fiindcă atunci cînd plec, îmi iau cheile cu mine şi pot să lipsesc trei-patru zile, nimeni în lipsa mea nu intră aici, nici chiar pentru dereticat; aşa e rînduiala mea. Pentru asta, vasăzică, pentru că nu trebuie să afle nimeni că în noaptea asta stăm aici…

— Ia stai, îl întrerupse prinţul, adineauri cînd am vorbit cu portarul şi cu bătrînica aceea, i-am întrebat şi de Nastasia Filippovna, dacă n-a rămas peste noapte aici. Au şi aflat, vasăzică, ceva de la mine.

— Ştiu că i-ai întrebat. Eu îi spusesem Pafnutievnei că Nastasia Filippovna a trecut ieri pe aci, că n-a stat decît zece minute şi, după aceea, tot ieri, care vasăzică, a plecat la Pavlovsk. Aşadar nu ştie nimeni că a rămas peste noapte la mine. Aseară am intrat cu ea tot aşa pe furiş, ca şi adineauri noi amîndoi. Încă pe drum mă gîndeam că poate n-are să vrea să intre pe ascuns - aş, de unde! Vorbea în şoaptă, strecurîndu-se în vîrful picioarelor şi adunîndu-şi poalele în

mînă ca să nu foşnească; pe scară mă ameninţă cu degetul, că, adică, să nu fac zgomot. Tot de tine îi era teamă. În tren era aproape nebună, aşa intrase frica-n ea; a ţinut morţiş să rămînă peste noapte aici, la mine, am vrut s-o duc la locuinţa ei, la văduva aceea — da' de unde! „Acolo mă găseşte el, îmi zice, de cu zori o să vină să mă caute; ascundemă la tine, iar mîine, cu cel dintîi tren, plecăm la Moscova"; pe urmă mi-a vorbit că de acolo o să plecăm la Oriol; şi înainte să adoarmă tot de Oriol vorbea…

- Stai, Parfion, şi ce vrei să faci acum? Ce-ai de gînd?

- Mă gîndesc ce mă fac cu tine? Tremuri întruna. Rămînem peste noapte aici, împreună. Alt aşternut afară de acela nu am; m-am gîndit să iau pernele de la cele două canapele şi să le aşez lîngă draperie, ca să ne culcăm jos, aşa alături. Pentru că dacă vin să caute, să scotocească, numaidecît or să dea de ea şi or s-o ducă de aici. Au să mă întrebe şi am să le spun tot… or să mă ducă îndată şi pe mine. Ei bine, să odihnească acum aici aproape de noi, lîngă mine şi lîngă tine…

- Da, da! aprobă prinţul cu înflăcărare.

- Aşa încît nu trebuie să afle nimeni, şi nu lăsăm s-o ducă de aici.

- Nu, nu, pentru nimic în lume! Nu, nu!

- Ăsta mi-a fost gîndul şi aşa am hotărît; să n-o dăm, frate, să n-o dăm nimănui, nici în ruptul capului! O păzim toată noaptea fără să facem zgomot. Am stat toată ziua lîngă ea, numai dimineaţa am ieşit pentru o oră, şi pe urmă, seara, ca să te caut. Uite, încă un lucru de care mi-i teamă — de duhoare, mai cu seamă că e o căldură înăbuşitoare. Se simte ceva sau nu?

- Poate că se simte, nu ştiu. Spre ziuă o să se simtă cu siguranţă.

- Am înfăşurat-o într-o muşama — una bună, americană, pe deasupra am întins un cearşaf şi am aşezat alături patru sticle cu soluţie Jdanov destupate; sînt şi-acum acolo…

- Întocmai ca… la Moscova?

- Da, ştii, pentru duhoare. Şi de-ai vedea cum doarme!… Mîine cînd s-o crăpa de ziuă, să te uiţi. Dar ce ai? N-ai putere nici măcar să te scoli? întrebă cu grijă Rogojin, văzînd că prinţul tremura aşa de tare, încît nu era în stare să se ridice de pe scaun.

- Mi s-au tăiat picioarele, murmură prinţul; asta de spaimă, ştiu… Dar o să-mi treacă… şi am să mă ridic…

- Stai aşa pînă aşez aşternutul pentru noi şi… pe urmă te culci… mă culc şi eu alături… şi o să ascultăm… pentru că eu, frate dragă, nu ştiu încă… nu ştiu ce o să fie, acum nu-mi pot da seama şi de aceea îţi spun dinainte, ca să ştii…

Mormăind aceste vorbe neînţelese, Rogojin se apucă să întindă pe jos aşternutul. Se prea poate că încă de dimineaţă se gîndise la un asemenea culcuş. Noaptea trecută se culcase pe una dintre canapele, dar acolo nu încăpeau doi, şi acuma ţinea numaidecît să stea culcaţi amîndoi alături. Iată de ce, luînd două perne de mărimi diferite, de pe cele două canapele, le transportă nu fără efort prin toată odaia şi le aşeză în apropierea draperiei. O dată sfîrşită operaţia, se apropie de prinţ, îl luă de braţ cu o duioşie plină de exaltare, ajutîndu-l să se ridice de pe scaun, şi-l duse lîngă aşternut. Prinţul se simţea acum în putere să umble şi singur; prin urmare, „spaima” începuse să-i dispară; şi totuşi tremura întruna.

- Pentru că să ştii, frăţioare, începu iar Rogojin, după ce îl culcă pe Mîşkin pe perna din stînga, cea mai bună, iar el, fără să se dezbrace, se întinse pe cea din dreapta şi-şi puse mîinile sub cap, acum e cald, şi duhoarea… vezi bine… Mă tem să deschid ferestrele; sînt atîtea ghivece cu flori în apartamentul mamei, şi răspîndesc un parfum minunat; mă gîndeam să le aduc aici, dar Pafnutievna ar fi bănuit ceva, pentru că e tare iscoditoare.

- E iscoditoare, confirmă prinţul.

- Oare să cumpăr flori şi s-o acopăr toată? Dar mă gîndesc, frate, ni s-ar rupe inima de durere… s-o vedem aşa între flori…

- Ascultă… spuse prinţul buimac, căutînd parcă să-şi amintească ce voia să întrebe şi pierzîndu-şi iar firul gîndurilor, spune-mi, cu ce ai?… Cu un cuţit? Chiar cu acela?

- Cu acela…

- Mai stai! Aş vrea să te mai întreb ceva, Parfion… am multe întrebări să-ţi pun… ai să-mi povesteşti de la început totul… ca să ştiu… dar, mai întîi, spune-mi: aveai de gînd s-o omori înainte de nuntă, înainte de cununia noastră, în faţa bisericii, s-o omori cu o lovitură de cuţit? Asa ai vrut sau nu?

- Nu ştiu ce voiam… răspunse Rogojin, surprins oarecum de întrebare, al cărei tîlc nu-l putea pătrunde.

- N-ai luat niciodată cuţitul cu tine la Pavlovsk?

- Nu, niciodată. Cît despre acest cuţit, iată ce pot să-ţi spun, Lev Nikolaevici, adăugă Rogojin după o pauză, l-am scos azi-dimineaţă dintr-un sertar unde-l pusesem bine, căci totul s-a întîmplat în dimineaţa asta, între orele trei şi patru. A stat pînă atunci tot timpul aici la mine, vîrît într-o carte… Şi… şi… iată ce mă minunează: cuţitul a pătruns aproape în întregime… vreo opt centimetri… drept sub sînul stîng… şi de-abia dacă a curs sînge pe cămaşă, cam o jumătate de lingură, nu mai mult.

Prinţul tresări.

- Da, da, da, spuse prinţul ridicîndu-se în coate, pradă unei agitaţii excesive, da, da, ştiu, am citit undeva despre asta… e ceea ce se numeşte o hemoragie internă… Cîteodată nu curge deloc, nici o picătură, cînd lovitura nimereşte drept în inimă…

- Sst, auzi? îl întrerupse brusc Rogojin, ridicîndu-se speriat în capul oaselor. Auzi?

- Nu! răspunse tot aşa de repede şi speriat prinţul, cu ochii ţintă la Rogojin.

- Umblă cineva! Auzi? în hol… Amîndoi ascultară.

- Aud, şopti cu convingere prinţul.

- Umblă cineva?

- Da, umblă.

- Dacă am pune zăvorul?

- Să-l punem…

Se duseră să tragă zăvorul, pe urmă se culcară din nou. Urmă o lungă tăcere.

- A, da! începu deodată Mîşkin în şoaptă febrilă, de parcă l-ar fi străfulgerat un gînd, pe care se temea grozav să nu-l scape, ridicîndu-se în capul oaselor. Da… voiam să te-ntreb… cărţile de joc!… Cărţile acelea… Jucai, se spune, cărţi cu ea?

Rogojin nu răspunse imediat la această întrebare.

- Da, jucam, spuse el, în sfîrşit.

- Şi unde-s… cărţile?

- Le am la mine… strecură printre dinţi Rogojin, după o nouă tăcere şi mai prelungă decît cea dintîi. Iată-le…

Scoase din buzunar un pachet de cărţi, învelite într-o foaie de hîrtie, şi i le întinse prinţului. Acesta le luă, dar acum cu un fel de nedumerire. Un sentiment nou, exasperant de trist şi de apăsător, îi strînse inima; înţelese deodată că tot ce spunea el, tot ce făcea, nu era nici ce ar fi trebuit să spună, nici ce ar fi trebuit să facă; iată, cărţile acestea pe care le ţinea în mînă şi pe care le aştepta cu atîta bucurie acum nu mai pot ajuta la nimic, la nimic. Se ridică drept şi cu groaza cuibărită în suflet îşi plesni una de alta palmele. Stînd întins şi nemişcat pe aşternutul de pe podea, Rogojin părea că nu observă mişcarea aceasta; în momentul acela nu vedea şi nu auzea nimic; doar ochii lui larg deschişi şi imobili străluceau în întuneric. Prinţul se aşeză pe un scaun continuînd să-l privească cu groază. Se scurse cam o jumătate de oră în tăcere şi deodată Rogojin, uitînd parcă de consemnul că trebuie să vorbească încet, scoase un ţipăt şi izbucni în hohote de rîs ce cutremurau liniştea din jur.

- Ofiţeraşul, ofiţeraşul… îţi aduci aminte cum l-a lovit ea peste mutră, atunci la concertul din parc? Îţi aminteşti? Ha, ha, ha!! Şi cum sărise mucosul acela… mucosul, mucosul…

Cuprins de un nou acces de groază, prinţul sări iarăşi de pe scaun. Cînd, în cele din urmă, Rogojin se potoli (şi se potoli tot aşa de brusc), Mîşkin se aplecă cu blîndeţe asupra lui, se aşeză alături şi, respirînd greu, cu inima bătînd tare, gata parcă să-i spargă coşul pieptului, se apucă să-l examineze cu un fel de curiozitate pe prietenul său. Rogojin nu-şi întorcea capul spre el, ca şi cum ar fi uitat cu desăvîrşire de prezenţa lui. Prinţul îl privea ţintă şi aştepta; timpul trecea; se lumina de ziuă. Cîteodată întretăind liniştea, Rogojin bolborosea cu glas tare cuvinte răzleţe şi fără şir; din cînd în cînd ţipetele lui stridente erau urmate de hohote de rîs. Atunci prinţul întindea spre el mîna-i tremurătoare, îi atingea încet capul, îi dezmierda părul şi obrajii… era tot ce putea face! Din nou începuse să tremure din tot trupul, şi iarăşi parcă i se tăiară picioarele. O senzaţie cu totul nouă, o senzaţie de nesfirşită durere, îi străbătu inima, între timp, se făcuse ziuă. Doborît de oboseală şi de

deznădejde, prinţul îşi lăsă capul pe pernă, lipindu-şi faţa de chipul palid şi nemişcat al lui Rogojin; lacrimi îi curgeau prelingîndu-se pe obrazul lui Rogojin; dar poate că nici nu-şi mai simţea propriile lacrimi, nemaiavînd conştiinţa lucrurilor…

Şi cînd, după mai multe ceasuri, uşa a fost deschisă, cei care intrară în odaie îl găsiră pe asasin fără cunoştinţă, într-o criză de delir. Lîngă el şedea nemişcat pe aşternutul improvizat prinţul Lev Nikolaevici, cu faţa încremenită parcă şi cu gura încleştată. Şi doar atunci cînd bolnavul cu capul înfierbîntat şi în neştire izbucnea în ţipete, el se grăbea să-l aline, netezindu-i cu mîna tremurîndă părul şi obrajii. Voia parcă să-l mîngîie şi să-l ogoiască. Dar nu pricepea nimic din întrebările ce i se puneau şi nu mai recunoştea pe nimeni din jurul său. Şi chiar dacă Schneider însuşi ar fi venit din Elveţia şi l-ar fi văzut în momentul acela pe fostul său elev şi pacient, amintindu-şi de starea în care se găsea cîteodată prinţul în primul an de tratament în sanatoriul său, ar fi dat acum descurajat din mînă şi ar fi spus, probabil, ca şi atunci: Idiot!

XII

ÎNCHEIERE

Plecînd în grabă la Pavlovsk, văduva învăţătorului alergă de-a dreptul la Daria Alekseevna, care se afla într-o mare nelinişte după întîmplările din ajun, şi-i povesti cele ce ştia de la prinţ, făcînd-o să se alarmeze serios. Amîndouă hotărîră pe loc să intre în legătură cu Lebedev, care, în calitatea lui dublă de gazdă şi prieten al prinţului, era şi el foarte îngrijorat. Vera Lukianovna povesti tot ce ştia. La sugestia lui Lebedev, hotărîră să plece fără amînare toţi trei la Petersburg, ca să preîntîmpine cît mai curînd „nenorocirea ce s-ar putea întîmpla”. Drept urmare, a doua zi, pe la unsprezece dimineaţa, poliţia descinse la locuinţa lui Rogojin, însoţită de Lebedev, de cele două doamne şi de fratele lui Rogojin, Semion Semionovici, care locuia într-o altă clădire din aceeaşi curte. De cea mai mare importanţă au fost declaraţiile portarului care arătă că l-a văzut aseară pe Parfion Semionovici împreună cu un domn, cînd au intrat în casă pe uşa din faţă, făcînd impresia că nu voiau să fie observaţi de nimeni. Lămuririle acestea fură suficiente ca poliţia să nu mai ezite de a sparge uşa care, în ciuda repetatelor apeluri ale clopoţelului, nu se deschise.

Timp de două luni Rogojin se zbătu între viaţă şi moarte, doborît la pat de o violentă congestie cerebrală, iar după ce se însănătoşi urmară ancheta şi judecata. Făcu mărturisiri complete, absolut sincere, precise şi pe deplin edificatoare, pe baza cărora prinţul a fost scos din cauză chiar de la începutul anchetei. La proces, Rogojin tăcu aproape tot timpul. Avocatul său, dibaci şi bun orator, demonstra cu multă logică şi claritate că această crimă s-a comis sub influenţa unei afecţiuni cerebrale de care acuzatul fusese atins de mai mult timp, în urma unor mari dezamăgiri şi suferinţe morale. Dar Rogojin nu mai adăugase nimic de la el, nu spusese nici un cuvînt care să confirme şi să întărească această afirmaţie de dezvinovăţire şi încă o dată în faţa completului de judecată, ca şi înainte în faţa judecătorului de instrucţie, se mărgini să povestească cu multă claritate şi precizie, pînă în cele mai mici amănunte, crima săvârşită. Recunoscut vinovat, dar cu circumstanţe atenuante, a fost condamnat la cincisprezece ani muncă silnică şi deportare în Siberia; îşi ascultă sentinţa tăcut şi cu o „îngîndurare resemnată”. Toată averea lui, care se cifra la o sumă

imensă şi din care apucase să cheltuiască numai o parte, relativ foarte neînsemnată, la început cînd se pornise pe viaţă de petreceri şi dezmăţ, trecu în întregime fratelui său, Semion Semionovici, spre marea satisfacţie a acestuia. Bătrîna lui mamă mai trăieşte şi pare că-şi aminteşte uneori de fiul ei iubit, Parfion; dar n-a păstrat despre el decît o amintire cu totul vagă; destinul i-a ferit inima şi cugetul de conştiinţa nenorocirii înspăimîntătoare care s-a abătut asupra mohorîtului ei cămin.

Lebedev, Kolea, Ganea, Ptiţîn şi multe personaje din povestirea noastră îşi duc mai departe existenţa lor obişnuita; nu s-au schimbat mai deloc şi nu avem nici noi aproape nimic de spus despre ei. Ippolit şi-a dat sfîrşitul ceva mai înainte decît se aştepta, la vreo două săptămîni după Nastasia Filippovna; a avut o agonie chinuitoare. Toate evenimentele acestea l-au zdruncinat cumplit pe Kolea şi l-au apropiat şi mai mult de maică-sa. Nina Aleksandrovna găseşte că-i prea trist pentru vîrsta lui, lucru care o pune pe gînduri; se pare că va ieşi din el un om dintr-o bucată. De altfel, mulţumită străduinţelor lui, în bună parte, s-au luat măsurile necesare în ce priveşte situaţia prinţului Mîşkin. Dintre toate persoanele pe care le cunoscuse în ultima vreme, Kolea a fost atras cu deosebire de Evgheni Pavlovici Radomski; se duse din proprie iniţiativă să-l vadă, îi povesti tot ce se întîmplase, punîndu-l la curent cu situaţia în care se găsea acum prinţul. Şi nu se înşelase: Evgheni Pavlovici se interesă mult de soarta nenorocitului „idiot”, şi datorită grijii, intervenţiilor şi demersurilor lui, prinţul fu trimis în Elveţia şi internat din nou în sanatoriul lui Schneider. Evgheni Pavlovici plecă şi el în străinătate, cu intenţia de a rămîne pentru mai multă vreme acolo, deoarece socotea că e „cu totul de prisos în Rusia”. Destul de des, cel puţin o dată la trei sau patru luni, se duce să-l viziteze pe sărmanul său prieten la sanatoriul lui Schneider; dar cu fiecare vizită îl găseşte pe doctor tot mai descurajat; încruntîndu-şi sprîncenele şi clătinînd din cap, el lasă să se înţeleagă că facultăţile mintale ale prinţului sînt cu totul zdruncinate; şi dacă nu declară deocamdată în mod categoric că boala este incurabilă, aluziile lui îndreptăţesc cele mai pesimiste presupuneri. Evgheni Pavlovici e tare afectat de aceste pronosticuri triste, ceea ce denotă că e un om de inimă; că e un om de inimă o dovedeşte şi faptul că în continuare primeşte scrisori de la Kolea, ba chiar îi răspunde din cînd în cînd. Pe lîngă aceasta ne-a fost dat să aflăm de încă o particularitate curioasă a firii lui care s-a manifestat în ultimul timp, şi, cum e o trăsătură pozitivă, ne grăbim s-o semnalăm: după fiecare vizită la sanatoriul lui Schneider, Evgheni Pavlovici, în afară că-i scrie lui Kolea, îi mai comunică şi unei persoane la Petersburg amănunte în legătură cu starea sănătăţii

prinţului. În afară de asigurarea celui mai respectuos devotament, în scrisorile acestea încep să se strecoare (din ce în ce mai des) oarecare consideraţii cu privire la concepţii, idei şi chiar sentimente, într-un cuvînt încep să se manifeste efuziuni de sinceră prietenie. Persoana care se află în corespondenţă (destul de intermitentă, e adevărat) cu Evgheni Pavlovici şi care a binemeritat stima şi afecţiunea lui, nu este alta decît Vera Lebedeva. N-am putut afla cu precizie cum s-au înfiripat între ei asemenea relaţii; credem că au luat naştere cu prilejul celor întîmplate prinţului, şi care o afectaseră pînă într-atît, încît căzu chiar bolnavă la pat, dar în ce împrejurări anume s-au cunoscut mai îndeaproape şi s-au împrietenit, asta ne scapă. Dacă am pomenit de această corespondenţă, e pentru că ea conţine şi unele informaţii cu privire la familia Epancin şi, în special, la Aglaia Ivanovna. Printr-o epistolă destul de incoerentă, scrisă de la Paris, Evgheni Pavlovici îi făcea cunoscut Verei faptul că Aglaia se îndrăgostise fulgerător şi neaşteptat de un conte polonez, refugiat în Franţa, şi cu care nu întîrzie să se mărite, contra voinţei părinţilor ei, care au consimţit pînă la urmă la această căsătorie numai de teama vreunui scandal compromiţător. Apoi, după o tăcere de o jumătate de an, Evgheni Pavlovici o înştiinţa, într-o scrisoare lungă şi amănunţită, pe corespondenta din Petersburg, că în timpul ultimei sale vizite la profesorul Schneider s-a întîlnit acolo cu prinţul Ş. şi cu toată familia Epancin (în afară, bineînţeles, de capul familiei, reţinut la Petersburg pentru afaceri). Întrevederea a fost neaşteptată; toată lumea îl întîmpină pe Evgheni Pavlovici cu bucurie, aproape cu entuziasm. Adelaida şi Aleksandra îşi exprimară recunoştinţa pentru „grija şi bunătatea lui îngerească faţă de nefericitul prinţ". Văzînd în ce stare de degradare şi de suferinţă se găsea bietul prinţ, Lizaveta Prokofievna nu-şi mai putu reţine lacrimile. Era limpede că îi iertase totul de mult. Cu ocazia aceasta, prinţul Ş. pronunţă cîteva adevăruri înţelepte şi pline de simţire. Evgheni Pavlovici căpătă o vagă impresie că între Adelaida şi logodnicul ei tot nu se întronase încă o armonie desăvîrşită, dar era încredinţat că în viitorul apropiat se întrevedea o inevitabilă, benevolă şi dăruitoare capitulare a înflăcăratei Adelaida în faţa înţelepciunii şi experienţei prinţului Ş. De altfel, recentele lecţii pe care le primise întreaga familie îi dădeau de gîndit Adelaidei, mai cu seamă soarta tristă a surorii ei mai mici. Într-un timp scurt, de şase luni, evenimentele nu numai că îndreptăţiseră toate temerile familiei Epancin, care au făcut-o să se opună căsătoriei Aglaiei cu contele-emigrant, dar aduseseră şi o mulţime de alte surprize din cele mai de neînchipuit. Contele acesta s-a dovedit a nu fi nicidecum conte; şi nici chiar emigrant în sensul obişnuit al cuvîntului, ci un fugar care a trebuit să-şi părăsească ţara

în urma unei istorii cam neguroase şi ambigue. Reuşise s-o farmece pe Aglaia prin dragostea lui neasemuită faţă de patrie şi prin nobleţea sufletului său chinuit de doruri neîmplinite, şi a încîntat-o pînă într-atîta, că, înainte chiar de a-l lua de soţ, devenise membră a unui comitet organizat în străinătate pentru restaurarea Poloniei; apoi, începu să frecventeze un celebru preot iezuit care făcuse din ea o adevărată fanatică. Averea fantastică pe care contele pretindea că o are şi pentru care prezentase Lizavetei Prokofievna şi prinţului Ş. dovezi incontestabile s-a dovedit a fi o pură născocire. Mai mult decît atît, chiar în primul an după căsătoria lor contele şi amicul său, faimosul călugăr, reuşiră s-o facă pe Aglaia să se certe definitiv cu familia ei, aşa că de mai multe luni, nu se mai vedeau… Într-un cuvînt, multe ar mai fi de povestit, dar toate nenorocirile astea, toată „teroarea" aceasta o impresionase atît de mult pe Lizaveta Prokofievna, pe fiicele ei şi chiar pe prinţul Ş., încît nici nu se încumetau să mai amintească de unele fapte în discuţia lor cu Evgheni Pavlovici, deşi ştiau că acesta era la curent cu ultimele pasiuni şi excentricităţi ale Aglaiei Ivanovna. Biata Lizaveta Prokofievna ardea de nerăbdare să se întoarcă în Rusia şi, tot după mărturia lui Evgheni Pavlovici, găsea o plăcere deosebită să critice, cu o înveninată părtinire, rînduielile şi starea de lucruri din străinătate: „Nici măcar pîine nu ştiu să coacă cum trebuie! îi plăcea mereu să repete. Iarna, îngheaţă ca şoarecii în beci; bine cel puţin că am putut să-l plîng aşa, după obiceiul rusesc, pe acest sărman nenorocit!" adăugă ea cu emoţie, arătîndu-l pe Mîşkin care n-o mai recunoştea deloc. „Destul ne-am distrat, e timpul să dăm ascultare înţelepciunii, căci toate astea, şi străinătăţile, şi toată Europa voastră, nu sînt decît nişte fantezii, şi noi toţi, în străinătate, nu sîntem decît o fantezie… ţine minte ce ţi-am spus; de altfel, ai să te convingi şi singur!" isprăvi ea aproape mînioasă, luîndu-şi rămas-bun de la Evgheni Pavlovici.

Sfârşit